239.02
L.627

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/theologiamoralis0034alfo

THEOLOGIA

MORALIS

S. Alphonsi De Ligorio,

FUNDATORIS CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS AC OLIM EPISCOPI S. AGATHÆ GOTHORUM.

ACCEDUNT :

1. Dissertatio P. Zachariæ in S. Alphonsi theolog. mor.
2. Praxis confessarii ad benè excipiendas confessiones.
3. Examen Ordinandorum.
4. Epitome doctrinæ moralis et canonicæ ex operibus Benedicti XIV.
5. Decreta Romanorum Pontificum et Propositiones damnatæ.
6. Appendix I. De privilegiis, scilicet Episcoporum, Ecclesiasticorum et Religiosorum.
7. Appendix II. De prohibitione Librorum nocivorum.
8. Elenchus quæstionum reformatarum ab Auctore.
9. Index I. Auctorum, qui hoc in Opere citantur.
10. Index II. Capitum et dubiorum.
11. Index III. Rerum notabilium, quæ in toto Opere continentur.

EDITIO NOVISSIMA, OMNIUM ACCURATIOR, COLLATA CUM EDITIONIBUS VENETIS, ROMANIS ET BASSANENSIBUS AC CONTINENS QUIDQUID AUCTOR IN CÆTERIS ADDIDIT, REFORMAVIT VEL EXPLICAVIT.

Plurima in aliis Editionibus omissa restituenda, citationes innumeras corrigendas, permulta impressione corrupta castiganda et annotationes necessarias addendas

CURAVIT

P. MICH. HEILIG,

CONGR. SS. REDEMPT. PRESBYTER ET PROFESSOR THEOL. MOR.

TOMUS TERTIUS,

CONTINENS TRACTATUM DE 3, 4, 5, 6 ET 7 PRÆCEPTO DECALOGI

A LIB. 4. NUM. 263. AD NUM. 706. INCLUS.

MECHLINIÆ.

P. J. HANICQ, SUMMI PONTIFICIS, S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE
ET ARCHIEP. MECHL. TYPOGRAPHUS.

M. D. CCC. LII.

ALMA COLLEGE Alma, California Property of CLgA Please return to Graduate Theological Union Library

2168

THEOLOGIA MORALIS.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS III.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO

CAPUT I.

Quid tertium præceptum : *Memento*, etc.

263 *An hoc præceptum sit naturale, vel cæremoniale?*
264 *An hoc præcepto præcipiatur cultus interior? Et an hoc præceptum sit affirmativum?*
265 *An observantia Dominicæ sit de jure divino?*
266 *An Episcopi possint festa indicere?*
267 *A quo tempore incipiat obligatio festi?*
268 *Ad quid obliget hoc præceptum? Quibus festis permittantur opera servilia in regnis Siciliæ?*

269 *An sit obligatio audiendi concionem? et qualis sit obligatio Episcoporum, et parochorum concionandi.*
270 *Qui teneantur observare festa?*
271 *An in festis liceat injungere servilia infidelibus?*

263. — « Præceptum hoc, quatenùs vult tempus aliquod » sanctificari, sive impendi cultui divino, est naturale, et » adhuc obligat : quatenùs verò tempus id designatur die sab- » bati, est cæremoniale, et in novo Testamento abrogatum, » ac pro eo ab Ecclesia designatus dies dominicus, et festi, » præscriptusque modus colendi, ut quædam opera illis diebus » fiant, quædam non : hæc prohibentur, illa præcipiuntur. » *Bon. Laym. ex D. Th.* 2. 2. *q.* 122. »

Quæritur 1. an præceptum de sabbato sanctificando fuerit *naturale*, an *cæremoniale?* Respondetur unà cum *Bus.* quòd præceptum, prout determinavit in aliquo anni tempore esse Deo vacandum, fuit naturale, et obligavit omnes, et ideò inter decalogi præcepta computatur : prout autem determinavit diem sabbati à vespera usque ad vesperam (ut in *Lev.* 23.) fuit cæremoniale, et obligabat tantùm Hebræos. Est commune cum *Catech. Rom.* 3. *p. in præc. Dec. n.* 4. *et* 6. *et S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 1. qui sic docet : *Præceptum de sanctificatione sabbati... est partim morale, partim autem cæremoniale. Morale quidem est quantùm ad hoc, quòd homo deputet aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum divinis... Sed in quantùm in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis mundi, sic est præceptum cæremoniale... Unde... ponitur inter præcepta decalogi, in quantùm est morale, non in quantùm est cæremoniale. Vide Salm. tract.* 23. *de* 3. *præc. c.* 1. de hoc puncto fusè disserentes *à n.* 1. *usque ad* 7.

264. — Quæritur 2. an hoc præcepto præcipiatur cultus Dei etiam interior? Affirmant *Scotus*, *Angel. et Tabien. apud Sa... dict. c.* 1. *punct.* 2. *n.* 8. unde dicunt, tenêri fideles ex hoc præcepto ad eliciendos actus charitatis, et contritionis; sic enim obtinetur animæ sanctificatio, quæ hoc præcepto jubetur. Sed communissimè negant *S. Antonin. p.* 2. *tit.* 9. *c.* 7. §. 2. *q.* 4. *a.* 4. *concl.* 2. *dub.* 1. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 35. *n.* 8. *et Salm. ibid. ex n.* 9. *cum Cov. Fil. Bon. Sayr. etc. ex D. Thom.* 1. 2. *q.* 122. *art.* 4. ubi docet, quòd ad interiorem cultum non cogimur, sed movemur à Spiritu sancto :

Et ideò (ait) *in tertio præcepto decal. præcipitur exterior Dei cultus.* Idemque docet *Catech. Rom. de* 3. *præc. p.* 3. *n.* 1. ubi : *Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo à nobis debetur, præscribitur.* Sanctificatio autem animæ est quidem finis præcepti , sed finis præcepti non cadit sub præcepto , juxta commune axioma theologorum , utque docet idem *D. Th.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 9. *in corp.* et expressiùs *ad* 2. ubi : *Non enim idem est finis præcepti , et id, de quo præceptum datur.*

Quær. 3. an hoc præceptum sit affirmativum , aut negativum? Et respondetur , esse affirmativum , dum non obligat semper et ad semper. *Suar. Sanch. Pal. Leand. Fag. cum Salm. ibid. n.* 15. *contra Caj. et Fill. etc.* qui tuentur esse negativum , cùm in eo nihil positivum judæis præcipiebatur ; sed hoc negatur. *Vide Catech. Rom. n.* 11.

265. — Quæritur 4. an observantia dici Dominici sit de jure naturali , sive divino ; vel tantùm ecclesiastico?

Prima sententia asserit eam esse de divino ; quia Dominicus dies successit loco sabbati , quod jure divino erat institutum ad Deum colendum. Ita *Abb. Ang. Panorm. apud Salm. ibid. punct.* 4. *n.* 57. et his adhæret *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 691. *cum Mar. et Spor.* qui dicit excusatum in festo à missa , tenèri in Dominica colere Deum saltem aliquo actu interno.

Sed longè probabilior , et communis est *secunda sententia* , quòd sit de jure ecclesiastico ex *Catech. Rom.* 3. *part. n.* 19. ubi : *Placuit autem Ecclesiæ Dei , ut diei sabbati cultus in Dominicum transferatur diem.* Idem docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 122. *art.* 4. *ad* 4. *Observantia dici Dominicæ succedit observantiæ sabbati , non ex vi legis , sed ex institutione Ecclesiæ.* Et ideò observantia Dominicæ ab Ecclesia mutari , et in eâ dispensari potest ; quamvis in hoc dispensari non posset , ut nullus sit dies festivus cultui divino specialiter deputatus , prout de facto *Alexander III.* dispensavit in hoc , ut in Dominicis fiat piscatio halecum , utì habetur in *c. Licet de feriis*, ubi sic dicit : *Licet tam veteris , quàm novi Testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit , et tam eum , quàm alios dies Majestati altissimæ deputatos , necnon natalitia Sanctorum martyrum Ecclesia decreverit observanda ; indulgemus, ut liceat diebus Dominicis, et aliis festis (præterquam in majoribus anni solemnitatibus), si halecia terræ se inclina-*

verint, eorum captioni ingruente necessitate intendere. Hanc sententiam tenent *Sotus de just. l. 2. quæst. 4. art. 4. ad 2. D. Anton. p. 2. tit. 9. c. 7. Nav. in Manual. c. 13. n. 1. Azor, tom. 2. l. 1. c. 2. q. 2. Suar. de relig. l. 2. c. 4. n. 8. Sanch. in Cons. l. 5. cap. 2. dub. 1. ex n. 2. Elbel n. 340. et Salm. ibid. n. 38. communiter cum S. Th. loc. cit. mox suprà n. 263. Fill. Caj. Bon. et cum aliis Carden. in tr. 52. p. 2. n. 15. ac Bell.* Sed urget magna oppositio, videlicet : Præceptum sabbati erat certè naturale, et morale, nam ideò inter Decalogi præcepta numeratum fuit : ergò Dominica, quæ sabbato substituta fuit, etiam de jure naturali, sive divino est. Respondetur, quòd, licèt sit de jure divino et naturali, ut designetur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultûs, et dierum, quibus conferendus erat, fuit à Christo dispositioni Ecclesiæ relicta : ita ut posset tunc Papa decernere, ut observantia Dominicæ duraret tantùm per aliquas horas, et quòd licerent aliqua opera servilia, ut dicunt *Salm. dict. n.* 38. Et ideò præceptum hoc, quoad exhibitionem cultûs, est quidem divinum, sed quoad determinationem cultûs et temporis, est ecclesiasticum. *Vide Salmant. dict. num.* 38. *et* 39. *et in fine proœmii tract.* 23. *de tertio præcept. Decal.*

266. — Quæritur 5. an Episcopi possint pro suis diœcesibus festa indicere? Constat, eos posse ex *c. Conquestus, de feriis.* Sed dubium est ex bulla *Urb. VIII.* ubi in Domino monentur Episcopi, ut abstineant à festis instituendis. Verùm probabiliùs illa verba sunt potiùs monitiva, quàm præceptiva. *Vide Salm. tr.* 23. *c.* 1. *punct.* 6. §. 1. *n.* 105. *et* 106.

Dubium majus vertitur, an requiratur consensus cleri, et populi? Affirmandum est cum *Azor, Covarr. Bonac. Trull. etc. Salm. ibid. n.* 108 et 109. *ex dict. cap. Conquestus, de fer.* Notandum tamen, quòd sufficit, si clerus, et populus non contradicant. Notandum deinde, quòd, licèt Episcopus, illis contradicentibus, nequeat festa indicere perpetua, possit tamen unâ, vel alterâ vice. Imò *Suar. Bonac. Trull. Pal. Barb. etc. ap. Salm. ibid. n.* 110. dicunt, sufficere ex consuetudine solum cleri consensum ; sed huic contradicunt *Salm. ibid. n.* 111. juxta jus antiquum. Notant tamen, quòd, attento jure novo, ex bulla *Urb. VIII. Universa*, edita anno 1642. possunt Episcopi sine consensu populi, et cleri in-

stituere festa perpetua ; ita *Salm. ibid. n.* 112. *et* 113. *cum Bord.* Sed contradicit *Croix*, dicens non tenêri populum servare festum indictum ab Episcopo sine ejus, vel cleri consensu, cum *Barbos. Gav. Gob. etc. n.* 619. Et quidem probabiliùs, nam ex una parte certum est ex *dict. c. Conquestus*, non posse Episcopum sine consensu cleri et populi festa indicere : ex altera autem parte in præfata bulla (juxta verba ipsius relata apud *Salm.*) non aliud dicitur, nisi quòd Episcopi abstineant de facili festa instituere : unde non benè, saltem non satis deducitur, hanc facultatem absolutè Episcopis concedi.

Utrùm autem Episcopi possint festa instituere in honorem Sanctorum tantùm beatificatorum ? Affirmant *Suar. Trull. Fag. etc. apud Salm. tr.* 23. *c.* . *p.* 6. §. 1. *n.* 114. Sed ipsi *ibid. n.* 115. ut verius negant cum *Sanch. Barb. Vill. Dian. etc.* Principes sæculares etiam posse indicere dies festos, saltem quoad abstinentiam à servilibus, dicunt *Sa, Sylv. etc.* Sed negant commun. *Azor, Sanch. Fill. et plures alii cum Salm. ibid.* §. 2. *n.* 117.

267. — Quæritur 6. à quonam tempore incipiat obligatio dici festi ? *Ang. Panorm. etc.* tenent, incipere à vespera ad vesperam. Probabiliùs verò incipit à media nocte ad aliam : talis enim est usus hodiernus Ecclesiæ Romanæ. Verum est tamen, quòd possunt institui festa usque ad meridiem, aut noctem. Ita *Nav. Suar. etc. cum Salm. ibid. punct.* 7. *n.* 124. *et Elbel de* 3. *præc. n.* 331. Notandum autem, quòd si festum ob diem impeditam transferatur in aliam quoad officium, non transferatur obligatio audiendi Sacrum, et abstinendi à servilibus. Est commune, *vide Salm. ibid. n.* 126. quia talis est communis praxis Ecclesiæ.

268. — Quær. 7. an hoc præceptum obliget sub gravi et ad quid obliget ? Ad primum respondetur affirmativè, cùm damnata fuerit ab *Innoc. XI.* propos. 52. dicens : *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.* Ad secundum respondetur, quòd obliget ad audiendum Sacrum ex *c. Vice illius, de treuga, et c. Si quis, de consecr. dist.* 1. Et ad abstinendum à servilibus *ex Lev. c.* 23. ℣. 7. *et ex c.* 1. *Licet de fer.* Et hoc non solùm in Dominicis, sed etiam in aliis festis.

Hic opportunè advertendum, quòd ex Brevi edito die 22.

Decemb. an. 1748. à nostro Pontif. *Bened. XIV.* pro regnis utriusque Siciliæ permittuntur opera servilia in festis, exceptis *diebus Dominicis Paschatis Resurrectionis, et Pentecostes, et aliis Dominicis per annum, nec non diebus Circumcisionis, Ephiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, et Nativitatis Domini, diebus Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. M. V. Immaculatæ; festo SS. App. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, ac præcipui quorumcumque locorum diœcesium patroni.* Pro aliis festis præcipitur tantùm auditio Sacri.

269. — Utrùm autem sit obligatio etiam audiendi concionem? Sic videtur præcipi in *c. Sacerdote, de consecr. dist.* 1. Sed respondetur negativè cum *Bus. infrà* 308. *et n.* 323. *ac Salm. tr.* 23. *c.* 1. *punct.* 8. *n.* 134. Explicat autem Glossa textum cit. loqui tantùm de contemnentibus concionem. Et notat *Suar. de relig. l.* 2. *c.* 16. *n.* 8. nil aliud ibi præcipi, quàm ut Episcopi, et parochi diebus dominicis, et solemnioribus per se, aut per alios idoneos concionem faciant, et in Adventu et Quadragesima saltem tribus diebus in hebdomada prædicent, si ita oportêre duxerint. Ex quibus verbis non imponitur alia obligatio, quàm Episcopis, et parochis prædicandi. Hìc obiter advertendum, quòd in *Trid. sess.* 5. *c.* 2. *de ref.* præcipitur tam Episcopis, quàm parochis obligatio concionandi suis populis in Dominicis, et festis solemnibus his verbis: *Omnes Episcopos..... et prælatos teneri per seipsos, si legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum* (vel per idoneos, si impediti fuerint).... *Si quis autem hoc adimplère contempserit, districtæ subjaceat ultioni. Archipresbyteri quoque, plebani, et quicumque curam animarum obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitimè impediti fuerint, diebus saltem Dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua, et eorum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum brevitate, et facilitate sermonis vitia quæ eos declinare, et virtutes quas sectari oporteat.* Idem præceptum renovatur Episcopis in eodem concil. *sess.* 24. *c.* 4. Hinc non dubito cum *Salm. ibid. n.* 136. *et* 137. *et Barb.* quin prædictum præceptum obliget tam Episcopos, quàm parochos graviter, et absolutè. Nec obstat id, quòd sentit *Suar. apud Bon. d.* 5. *q. unic. p.* 2. *in fin.*,

nempe, quòd hoc præceptum non obliget tam rigorosè, ita ut graviter peccent parochi, qui interdùm, vel sæpiùs omittunt concionari : id opinatur *Suar.* tam ex consuetudine sic legem interpretante, quàm ex ipso concilio, ubi in *dict. c. 4. sess.* 24. cùm agitur de hac obligatione Episcoporum, dicitur, *si ita oportère duxerint;* et huic interpretationi adhærent *Bonac. l. c. et Pal. tr.* 9. *d.* 9. *p.* 4. *n.* 5. Sed benè respondent *Salm. l. c. n.* 136. quòd conditio illa refertur ad tempus tantùm Adventûs, et Quadragesimæ, ut patet reverà ex contextu concilii, sed non ad alia anni tempora. Communiter tamen DD. in tali præcepto admittunt parvam materiam ; *Bonc. de* 4. *præc. c.* 3. *q.* 6. vult parvam materiam esse tantùm duodecimam partem concionum intra annum : sed hoc videtur nimis rigidum. *Salm.* autem *loc. cit. n.* 138. rationabiliter asserunt, non excusari à culpa gravi parochos sæpiùs prædicationem omittentes, quo videntur *Salm. ibid.* excusare parochos interdùm omittentes. Hinc non improbabiliter videntur tenère *Bon. et Pall. ll. cc.* non peccare graviter parochos, qui interdùm concionari omittunt ; secùs verò, ut ajunt, si omittant per unum integrum mensem continuum, aut per tres menses discontinuos in anno. Tantò magis, quia in *Trid. dict. sess.* 5. *c.* 2. *in fine* dicitur, quòd si ab Episcopo ipsi parochi *moniti, trium mensium spatio muneri suo defuerint, per censuras etc. cogantur, ut officium suum impleant.* Ex quo videtur, in hac materia ejus parvitatem majorem latitudinem habère. Notant demùm *Salm. d. n.* 138. benè posse parochos conciones omittere ut postcà opportuniùs suppleant. Episcopi autem rariùs quidem, quàm parochi, tenentur conciones facere.

270. — Quær. 8. quinam teneantur observare festa? Respondetur, omnes fideles rationis compotes, id est circa finem septennii. Ita ex communi *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 615. *et Salm. tr.* 23. *c.* 1. *p.* 9. §. 1. *n.* 144. *contra* alios, quorum opiniones passim rejiciuntur. Hinc pueri, qui ante septennium certò pervenerint ad usum rationis, tenentur, ut censent probabiliùs *Suar.* 3. *p. t.* 3. *d.* 88. *sect.* 4. *in fine, Nav. in Man. c.* 21. *n.* 7. *Azor t.* 1. *l.* 7. *c.* 2. *qu.* 1. *et Salm. ibid. n.* 145. *cum Fagund. ac Dian. p.* 10. *tr.* 12. *r.* 37. qui hanc sententiam probabiliorem vocant (contrà verò non tenentur, si post septennium adhuc usu rationis carerent). Ratio, quia

lex ista obligat omnes, qui ad annos discretionis perveniunt. Sed non immeritò sententiam oppositam probabilem putant *Elbel de leg. n.* 369. *Dian. l. c. cum Trull. Rocaful. et Pasqualig. ac Croix l. 1. n.* 676. *cum Burg. Illsung. et Jo. Sanch. Zachar. l. 3. p. 1. n.* 615., nempe, pueros ante septennium, etiamsi usum rationis acquisierint, non tenêri ad leges positivas, quia istæ non obligant, nisi secundùm communiter contingentia, ut habetur in *l. Nam ad ea ff. de leg.* ubi: *Nam ad ea potiùs debet aptari jus, quæ frequenter et facilè, quàm quæ perrarò eveniunt;* hac etiam ratione *D. Th. 2. 2. q.* 147. *art. 4. ad* 2. excusat à jejunio juvenes ante 21 annum, etiamsi aliquis non indigeret frequenti cibo: *Quia* (ut ait) *legislator attendit id quod communiter et in pluribus accidit.* Item autem dicunt *Santius, Dian. et Burgh. apud Croix l. 6. p. 2. n.* 2026. de præcepto annuæ confessionis; sed tenendum cum *Pal. de sacr. pœn. p.* 20. §. 2. *n.* 2. qui dicit, esse communem sententiam cum *Sylv. Suar. Con. Nav. Laym. Vasq. Bon. etc.* benè obligari ad confessionem pueros, conscientiam peccati mortalis habentes, dum ex *c. Omnis utriusque sexûs, de pœn. et rem.* præcipitur, quòd omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur ad annuam confessionem. *Ad annos discretionis,* benè explicat Glossa, *id est, cùm est doli capax.* Post septennium verò, in dubio rationis adeptæ pueri certè tenentur ad omnes leges, quia tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione, ut *Elbel ib. et Sanch. Bon. Dian. etc. ap. Salm. d. n.* 145. Qui autem simul esset cæcus, mutus, et surdus, non teneretur adesse missæ, quia non posset præstare moralem assistentiam; secùs, si tantùm sit cæcus, vel surdus. *Croix l. 3. p. 1. n.* 616. An teneantur peregrini ad observanda festa? *Vide dicta suprà l. 1. n.* 156. et dicenda hoc *l. 4. n.* 332. *in fin. v. An autem.*

271. — An autem liceat in festis injungere opera servilia infidelibus? Negat *Ferdinand. ap. Tamb. c. 3. §. 1. n.* 17. Sed affirmant *ib. Dian. Merolla, Laym. l. 1. t. 4. c. 9. n. 3. Croix l. 1. n.* 579. *cum Viva, Tamb. et Elbel n.* 410. meritò putant non improbabile: cùm *Laym.* permittat injungi perpetuò amentibus servilia, utrique enim sunt extra legem, dum apostolus nos instruit, *quòd Ecclesia non judicet de iis, qui foris sunt,* 1. *Cor. c. 5. ℣. 12.*

DUBIUM I.

Quæ opera tùm hoc præcepto, tùm ab Ecclesia prohibeantur?

272 *Quæ sint opera servilia?*
273 *An sit duplex peccatum peccare in die festo?*
274 *Quæ opera non sint servilia?*
275 *An itinerari?*
276 *An ducere currus vel jumenta onusta?*
277 *An molere?*
278 *An docêre, scribere, canere etc., etiamsi fiant ob lucrum?*
279 *An transcribere?*
280 *An pingere?*
281 *An delineare, retrahere, et an sculpere?*
282 *An liceat typographis componere? et an distillare?*
283 *An venari, et piscari?*
284 *Quæ sint opera forensia vetita in festis?*
285 *An liceant venditiones, et contractus?*
286 *An liceant nundinæ, et mercatus?*
287 *An liceat excommunicare, conficere testamenta, et similia?*

272. — « Resp. 1. Die festo prohibentur omnia opera ser» vilia, hoc est, quæ et versantur circa materiam externam, » et vel mechanica, et illiberalia sunt, v. gr. suere, fabri» care; vel requirunt tantùm laborem corporis, et ab opera» riis tantùm, et servis fieri solent. Ita DD. communiter. » *Vide Laym. l. 4. tr. 7. c. 2. Suar. Fill. etc. ex S. Thom.* » *loc. cit.* »

Prænotandum, triplex genus operum dari communiter ab AA. Alia sunt opera *corporis*, quæ per corpus exercentur, et ordinantur immediatè ad utilitatem corporis, ut fodere, suere etc. Et hæc dicuntur *servilia*, quia à servis fieri solent. Hinc definitur opus servile ab *Ills. apud Croix l. 3. p. 1. n. 574. Actio, quæ immediatè in utilitatem corporis potiùs, quàm animi viribus efficitur.* Alia sunt opera *animæ*, quæ ab anima præcipuè procedunt, et ad animum excolendum spectant, ut legere, docêre, canere, organa pulsare. Et hæc dicuntur *liberalia*, quia à liberis exercentur. Alia denique sunt *media*, seu *communia*, quæ à liberis et servis promiscuè exercentur, ut

iter facere, venari, etc. Ita *Laym. tract. 7. c. 1. n. 1. Bon. dub. 3. q. un. p. 2. n. 6. Anaclet. Viva, etc.*

273. — Quæritur hìc, an peccent contra hoc præceptum, qui peccant die festo? Affirmant *S. Bon. S. Antonin. Med. etc. apud. Salm. de 3. præc. c. 1. punct. 11. §. 1. n. 216. et* 217. quia, ut dicunt, peccatum opponitur cultui divino, qui in festo præcipitur; sed probabilior et longè communior est contraria sententia *Nav. in Sum. c. 6. n. 9. Suar. de rel. l. 2. c. 18. n. 3. Lug. de pœnit. d. 16. sect. 12. n. 116. et Salm. ibid. ex n. 218. cum Caj. Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. Med. Trull. etc. et D. Thom.* qui *in 3. p. d. 39. quæst. 3. art. 3. r. 2. ad 2.*, Glossæ, dicenti in *c. 15.* Lucæ, quòd lex prohibet in sabbato, *non hominem curare, sed servilia opera facere, id est peccatis gravari*, sic respondet : *Opera servilia mysticè intelliguntur peccata, sed ad litteram dicuntur, ad quorum exercitium servos deputatos habemus.* Nec obstat illud quod S. Doctor ait *2. 2. q. 122. art. 4. ad 3.* ubi dicit : *Magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo, quàm qui aliud corporale opus licitum facit.* Nam hoc intelligit de fine præcepti, non autem de præcepti obligatione; finis verò præcepti non cadit sub præcepto, ut dictum est *n. 264.* ex eodem *divo Thoma.*

274. — « 1. Impertinens est ad rationem operis servilis, » utrùm fiat ex lucro, an ex recreatione : an ex hac, an ista » intentione, piâ, vanâ, et turpi. *Cajet. Suar. Laym. loc. » cit. etc.* contra *Sylv.* et Canonistas.

» 2. Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione, » et labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, etc. » quia nihil horum mutat naturam operis.

» 3. Servile non est, ideòque nec prohibitum, in festo » ludere, choreas ducere, instrumenta musica pulsare, iter » facere pedibus, equo, curru, vel navi : unde etiam ad » hæc necessaria sunt licita. *Nav. c. 13. Tolet. et Laym. Suar. » de fest. c. 27.* »

275. — Utrùm sit licitum in die festo itinerari pedibus, equo, vel curru? Negant *Abul. Caj. Sylv. etc.* At affirmandum est ex communi cum *Bus. Viva de 3. præc. q. 9. n. 8. Elbel n. 404. et Salm. tr. 23. c. 1. punct. 11. §. 3. n* 259. Et sententia opposita nunc relinquenda est ut antiquata, benè ait *Ronc. c. 3. q. 4.*

Utrùm autem sit licitum uti lecticâ ab hominibus portatâ? Negat *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 577. Affirmat *Tamb.* cum *Ills.* Sed in hoc dico attendendam esse consuetudinem locorum, quæ jam viget in urbe Neapolis, et excusat à culpa, ut benè advertit *Mazzotta de* 3. *præcept. cap.* 1. §. 1.

276. — « 4. Nec servile est, ducere jumenta sine onere, » cùm id sit iter facere, ut ait *Fill.* hìc *c.* 9. *n.* 170. Ducere » autem jumenta, currus, vel navigium onustum mercibus, » est servile. *Suar. loc. cit. Fill. loc. cit.* Si tamen ante festum » talia itinera incœpta sint, continuatio eorum permittitur, » vel ob publicam utilitatem, vel ob damnum, quod aliàs » sequeretur. »

Quæstio gravis est, an liceat ducere currus, vel jumenta onusta in die festo? Triplex est sententia.

Prima tenet hoc esse per se opus servile, præciso labore. Ita cum *Bus. Bon. disp.* 5. *q. un. p.* 2. *n.* 25. *cum Reg. et S. Anton. Nav. Caj. et Sylv. ap. Salm. loc. cit. n.* 242.

Secunda sententia tenet, hoc non licêre sub gravi, non autem per se, sed ratione laboris, si is esset gravis in imponendis aut levandis oneribus: secùs, si labor esset modicus. Ita *Croix. l.* 3. *p.* 1. *n.* 578. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 3. §. 1. *n.* 12. *cum Dian. Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 2. *dub.* 7. *n.* 10. *Pal. ap. Salm. ibid. in fin. Elbel de* 3. *præcept. n.* 404.

Tertia sententia probabilior, saltem hodie, quam tenent *Viva q.* 9. *art.* 1. *n.* 9. *Ronc. c.* 3. *q.* 4. *Salm. ibid. n.* 243. *cum aliis,* censet omninò licitum esse, non solùm iter incœptum continuare, sed etiam inchoare. Ratio, quia in tali labore muliones non insumunt tempus notabile: et, si aliquando sit notabile, excusatur vel ob evitandum grave damnum, vel ob publicam utilitatem, vel denique quia adest universalis consuetudo, quam adesse meritò asserit *Mazz.;* idemque ait de nautis.

277. — An autem liceat in festis molere? Concedit *Sanchez Cons. lib.* 5. *cap.* 2. *d.* 13. si sit mola, quæ agitur aquâ, vel vento; non autem, si agatur bestiis, et in quâ requiritur magnus labor, et occupatio. Ex quâ doctrinâ satis probabiliter inferunt *Tamb. n.* 14. *et Croix n.* 578. quòd, quando cooperatio, et applicatio hominis est modica, non sit illicitum, saltem graviter, etiam cum bestiis molere.

An autem liceat ferrariis equos iter agentium ferrare? *Vide dub. seq. II. n.* 300.

278. — « 5. Item nec servile est, sive gratis, sive pro pretio, » docêre, studêre, scribere, transcribere, et secundùm quos- » dam, ut *Medin. Lopez et Armillam*, quorum sententiam » probabilem putat *Laym. contra Fill. Azor et alios multos*, » pingere, etiam coloribus (nam de rudibus lineamentis ple- » rique concedunt); terere tamen colores, et non pingere, » sed tingere, ut verbi gratiâ colorare asseres, vel pannos, » dealbare parietes illiberale est. »

Hic plura sunt distinguenda :

Quær. 1. an docêre, scribere, ludere, canere, etc. sint *servilia*, si fiant ob lucrum? Affirmant *Abul. Azor, Tabien. etc. ap. Salm. tr.* 23. *c.* 1. *punct.* 12. *n.* 255 et 256. quia, licèt tales actiones sint liberales, ex lucro tamen fiunt serviles. Sed tenendum est oppositum ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 3. *cum Sot. Nav. Suar. et Salm. ibid. n.* 257. Ratio, quia intentio operantis non potest opus mutare.

279. — Quær. 2. an transcribere sit opus servile? Affirmant *Caj. Nav. Sanch. Sylv. etc. apud Salm. ibid. n.* 261. quia transcribere, dicunt, non est opus mentis, cùm multi transcribant etiam quod non intelligunt, sed negant communissimè, et probabiliùs *Elbel n.* 399. *Ronc. c.* 3. *q.* 4. *resp.* 1. *Salm. ibid. n.* 262. *cum Suar. Sa, Trull. Bon. et Viva q.* 9. *art.* 1. *n.* 3. *cum Pal. et communi*, quia transcribere, sicut scribere, ordinatur ad mentem instruendam : et ideò *Elbel n.* 400. *Viva ibid.* notant *ex Tamb.* licêre etiam transcribere notas musicas, et rationes, et etiam characteres componere, ut *Laym cum Dian. Bus. n.* 282. *Mazz. et Elbel n.* 401. *cum Spor. Tamb. Sayr. et pluribus contra Pal.*

280. — Quær. 3. an pingere sit opus servile? *Prima sententia* negat cum *Lopez, Med. Ang. Sylv. Sayr. Armilla, Rosell. Barb. apud Salm. ibid. punct.* 11. §. 3. *n.* 250. *et apud Bus. et Laym.* Ratio, quia, ut dicunt, tale opus propriè servile non est, sed potiùs liberale, prout simillimum ac scribere. Saltem non esse servile, si fiat recreationis causâ, admittunt *Azor, Reg. Fill. etc. apud Bon. disp.* 3. *q. un. p.* 2. *num.* 25. Hanc sententiam *Spor. n.* 45. vocat probabilissimam.

Secunda tamen communior *sententia* tenet, pingere esse opus servile, quia non potest dici actio liberalis, cùm non

tendat ad mentem instruendam, ut tendit scriptura, sed solùm ad assimilandas imagines rerum. Deinde, quia pingere simillimum est ac sculpere, et acu depingere, quæ ex communi sunt servilia. Ita *Salm. ibid. n.* 231. *cum Caj. Suar. Pal. Sanch. et aliis.*

His tamen non obstantibus, *Laym. tract.* 7. *c.* 2. *n.* 3. *Viva q.* 9. *a.* 1. *n.* 4. *Elbel n.* 395. *Holzm. n.* 541. *Ronc. ibid. q.* 4. *Anacl. tr.* 10. *q.* 2. *Tamb. l.* 4. *c.* 3. §. 1. *n.* 8. *cum Sa, Pelliz. et Pal.* admittunt, primam sententiam esse probabilem, modò id fiat sine magno apparatu, scilicet colores miscendo, tabulas dolando, etc. Ratio, quia pingere, licèt requirat operationem materialem, non videtur tamen propriè posse dici actio servilis, imò potiùs dicenda videtur liberalis: nam, sicut scriptura exprimit conceptus internos, ita pictura exprimit imagines rerum, ut dicunt *Castr. Tamb. et Viva;* vel, ut ait *Laym.*, videtur pingere esse actio liberalis, quatenùs tendit ad animum recreandum. Negari non potest, prædictam opinionem satis esse probabilem, ut rectè dicit *Mazzotta:* nam etsi non constaret, quòd pingere sit opus liberale, nec etiam constat esse servile; quod utique constandum fore videtur, ut posset dici prohibitum. Probabiliùs enim videtur esse actio, saltem *media*, et *communis* servis et liberis, dum sæpè communiter observamus nobiles viros non erubescere hanc operationem pingendi addiscere, et exercére; opera enim *in quantùm* (loquitur *S. Th.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *ad* 3.) *sunt communia servis, et liberis, servilia non dicuntur.* Saltem, ut dicit *Ronc. in reg. prax.* non sunt dimittendi sine absolutione, qui hanc opinionem, ut probabilem sequuntur.

281. — Communiter autem admittunt *Sporer tr.* 3. *in Dec. c.* 4. *Fel. Pot. n.* 2033. *Mazz. et alii apud Tamb. et Viva*, non esse opus servile delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent fœminæ: hæc enim (ait *Tamb.*) magis referuntur ad exercendum ingenium, quàm ad operandum. Excusant etiam *Azor, Fill. Sylv. et Ang. apud Bon. ib. n.* 25. *in fine* puellas acu pingentes, ut addiscant, cum *Pal. Sa, Marchant. apud Bus. hic n.* 283. *in fin.*

Ars tamen sculptoria communiter, saltem in æstimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. *Vide Tamb. cum Pal. ibid. n.* 10.

282. — « 6. Videntur etiam excusari posse in typographiis » litterarum collocatores, quando post divina collocant ne » glectum pensum, ut habet *Laym.* hìc. Imprimere tamen » servile habetur. *Escob. E.* 3. *c.* 4. *Suar. Laym. etc.*

« 7. Excusat etiam *Fill.* hìc *n.* 169. distillationem, quæ » sine corporis fatigatione potiùs ad experientiam, et peri- » tiam fit, quàm ex officio, et arte. » (*Admittit eam Croix n.* 578. *si parva sit applicatio. An autem ob eamdem rationem liceat emundare triticum manibus? Tamb.* §. 1. *in fin. in dubium revocat. Cæterùm P. Michaël apud Elbel n.* 408. *permittit ad vitandum otium leves labores, ut decerpere rosas, decorticare poma, etc. Sed in his potiùs dicendum puto, quòd requiratur majus temporis spatium ad materiam gravem.*)

283. — « 8. Servile aliqui non putant (alii contrarium » tenent, et excusant per consuetudinem, ad otium, aliaque » pejora vitanda) venari. *Granat.* 2. 2. *c.* 3. *t.* 12. *d.* 4. *sect.* 7. » *n.* 65. aucupari, militare, gladiari, piscari (saltem in flumi- » nibus recreationis gratiâ) et similia : piscatio tamen mode- » rata esse debet. *Vide Laym. et Fill. tr.* 27. *c.* 9. *q.* 12. *Bon.* » *d.* 3. *q.* 1. *p.* 2. *n.* 25. *Escob.* qui docet laboriosam esse, » et ex officio non licêre. Similiter quidam excusant puellas » ad otium vitandum acu pingentes, *Arm. Azor*, *Pal. Sa*, » *Marchant. Vide Dian. p.* 3. *t.* 6. *r.* 15. *et p.* 4. *tr.* 4. *r.* 92.

Quæritur, an venatio, aucupatio, et piscatio sint opera vetita diebus festis? Adest duplex sententia.

Prima affirmat, quia dicunt esse opera servilia, maximè si fiant ob quæstum, ut *Sylv. Angel. Corell. etc. apud Salm. tr.* 23. *c.* 1. *punct.* 11. §. 3. *n.* 234.

Secunda tamen *sententia* probabilior, et communior negat esse prohibita, etsi fiant causâ lucri; vel quia non sunt opera servilia, ut tenent *Laym. c.* 2. *n.* 4. *Elbel n.* 402. *Sanch. in Cons. l.* 3. *c.* 2. *d.* 14. *et* 15. *Navar. Med. Granad. Rod. Lop.* Vel quia saltem excusantur à consuetudine, ut rectè tenet *Holzm. n.* 542. *Viva. art.* 1. *n.* 15. *cum Pal. Sanch. Trull. Fill. Leand. etc.* modò, intellige, hæc fiant sine magno labore : aliàs frustrà videretur Pontifex dispensâsse in piscatione lacum in *c.* 3. *de feriis.*

284. — « Resp. 2. Prohibentur prætereà quædam opera » non servilia, quæ dicuntur forensia, ut sunt mercatus, » placitum, judicium ad mortem, vel pœnam, et strepitus

» omnis judicialis, id est actiones, quæ ad decisionem cau-
» sarum, tam civilium, quàm criminalium, tam secularium,
» quàm ecclesiasticarum spectant. Ita *commun. DD. ex c. 2.*
» *de feriis.* »

Unde resolves :

« 1. Die festo non licet citare, adducere testes, id est,
» exigere juramentum judiciale, proferre, aut exequi sen-
» tentiam, quæ, si feratur, est irrita. *Vide Laym. l. 4. t. 7.*
» *c. 2. n. 7.* »

Prohibetur in festis præstare juramentum judiciale pro rebus temporalibus, ut *S. Th. 2. 2. q. 89. art. 10.* Sed licitum est præstare juramentum inquisitoribus, et etiam juramenta, quibus confirmantur contractus promissi in die festo. *Viva art. 2. n. 15.* Prohibentur etiam formatio processûs, citatio partis, et sententiæ prolatio, sive executio; nisi aliter requirat necessitas, aut pietas, *ex c. ult. de feriis.*

285. — « 2. Nec licet emere, et vendere res non neces-
» sarias, negotiari publicè, vel privatim, inire contractus
» emptionis, locationis, permutationis, etc. (nisi ex con-
» suetudine, vel aliis justis causis excusentur) quia intelli-
» guntur nomine mercatûs, qui prohibitus est *c. 1. de feriis,*
» ut docent *Bon. ex Suar. c. 13. Fill. t. 27. c. 10. q. 2. n.*
» *180.* » (*Vide n. seq. v. An autem.*)

286. — Nundinæ universales ex consuetudine jam permittuntur, et alicubi etiam nundinæ particulares in quavis hebdomada, ut *Viva q. 9. art. 2. n. 2. cum Pal. et Salm. tr. 23. c. 1. punct. 15. §. 1. n. 269. et 270. et ibid. Sanch. Caj. Sot. etc. Croix n. 606.* qui *cum Pal. et Tamb.* dicit, quòd ex consuetudine nunc videtur omninò licitus esse mercatus. Emptiones autem mercium certè sunt vetitæ à jure canonico, ut ait *Sanch. d. 25. n. 5. etc. ap. Salm. ibid. n. 272.* At ubi est contraria consuetudo, excusantur : *Sanchez et Viva ibid.* Consuetudo enim (ait *Mazz. §. 2.*) in hoc magnâ ex parte legem abrogavit. Hinc notant *Salm. ibid. n. 273.* permitti in festis vendere poculenta, et esculenta, etsi ad gulositatem, *cum Caj. Sanch. Nav. et Bus.* juxta decr. *Sacr. Congr. rituum ap. Salm. ibid. n. 279.* Item vendere calceos, candelas, et similia, quorum pretium jam æstimatum sit. Item

vendere domum, equum, merces, etiam præsentes, et quamvis in hoc multum tempus impendatur; tum quia sic fert timoratorum usus; tum quia Ecclesia tantùm venditionem in publicis officinis prohibuit ratione scandali. (1) It. *Salm. ibid. ex n.* 275 *et* 276. *cum Sanch. Nav. etc. et Croix n.* 606. *cum Pal. Tamb. et Ills.*

An autem nomine mercatûs vetentur etiam locationes, negotiationes, et similia? Affirmat *Bus. cum Tab. Sylv. etc.* Sed communiùs negant *Sanch. loc. cit. c.* 2. *dub.* 26. *n.* 3. *Viva art.* 2. *n.* 4. *Salm. ibid. c.* 1. *n.* 277. *cum Trull. Pal. Azoret Leand.* Quia talis est sapientum consuetudo, quâ videtur derogatum decretis *S. Pii V. Cum primum, ann.* 1566. *et Sacræ Congreg. rituum ap. Salm. ibid. n.* 279. Hinc licitos esse omnes contractus, si fiant sine instrumentis, et judicis auctoritate, dicunt *Sanch. Ills. et alii apud Croix n.* 606. Ideò venditionem magni momenti cum solemnitate *Mazzott.* damnat de mortali; sed *Viva* asserit ex commun. *cum Pal. q.* 9. *art.* 2. *n.* 4. quòd permittatur conficere testamenta, contractus celebrare, aliosque similes actus facere, qui non requirunt strepitum judicialem; et reverà, ubique inter nos in festis stipulantur instrumenta; quamvis notarii alicubi solent ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ cæterùm communiter conceditur.

287. — « 3. Die festo licet excommunicare, dispensare, » judicem privatim informare, advocatum consulere, con- » silia conficere, eligere, etc. quia non requirunt strepitum » judicialem. *Vide Bon. l. c.* » (*Est communis apud Viva q.* 9. *art.* 2. *n.* 4. *Licitum est etiam conferre beneficia, et etiam jurisdictionem exercère sine strepitu judiciali; item emancipare, et etiam appellare. Viva ibid.*)

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione festorum, ob quas opera prohibita licita sint.

288 *Qui possint* dispensationem *dare ad laborandum?*
289 *Quinam laborantes excusentur ex* consuetudine?

(1) *In Hom. Ap. tr.* 6. *n.* 13. additur:
« Item permittunt DD. etiam mercatoribus vendere aliquid clausis januis, » cùm emptores pro tunc iis valdè indigerent. » *Edit.*

290 *An vertentes segetes, etc. An barbitonsores, et sutores? Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis?*
291 *Quomodo excuset* pietas?
292 *An liceat die festo verrere templum, ornare altaria, erigere sepulcrum, etc?*
293 *An liceat laborare ad subveniendum pauperibus, vel locis piis?*
294 *Quomodo excuset* charitas *erga proximum?*
295 *Quomodo* necessitas?
296 *An excusentur famuli, à domino coacti ad laborandum?*
297 *An pauperes, reficientes vestes, etc.?*
298 *An liceat die festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, et colligere fructus?*
299 *An conficere panem?*
300 *An medêri, conflare ferrum, coquere calcem, vitrum, etc.? Et an ferrare equos?*
301 *An liceat laborare ob magnum lucrum? Et an ob id etiam omittere Sacrum?*
302 *An ad vitandum otium?*
303 *An excusentur instauratores viarum, etc.? et sartores perficientes vestes die festo?*
304 *Quomodo excuset* utilitas *ob publicam lætitiam?*
305 *Quomodo excuset* parvitas materiæ? (Vide etiam de hoc lib. 6. n. 346.)
306 *An peccet graviter mandans sex famulis, ut laborent per horam?*
307 *Unde sumatur gravitas materiæ in forensibus?*

« Tales præcipuè sunt septem : Prima, *dispensatio* Epi-» scopi, vel habentis potestatem quasi episcopalem, uti supe-» riores Religionum ; imò et parochi, quando non datur facilis » accessus ad Episcopum. *Suar. c. 33. Laym. c. 4. n. 2. Bon.* » *p. 1. n. 20.*

288. — In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare potest *primò* Pontifex, ut supremus legislator et pastor, in omnibus festivitatibus, et pro tota Ecclesia. *Secundò* Episcopus in suâ diœcesi ; et etiam capitulum, sede vacante ; item prælati regulares erga suos religiosos subditos, et eorum domesticos. Et notandum, quòd Episcopi dispensare possunt etiam in festis communibus : notandum tamen, quòd, si in iis dispensent sine justa causa, peccant graviter, et invalida est dispensatio ; secùs, si dispensent in festis synodalibus, sive particularibus loci. *Tertiò* parochus dispensare potest,

quando subditus nequit adire Episcopum, sed tantùm ad tempus, et pro aliquo particulari casu. Ita *Sanch. Cons. lib.* 3. *c.* 2. *d.* 20. *n.* 2. *Caj. Sot. Nav. Suar. Pal. Azor, Trull. cum Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 14. §. 4. *n.* 352. *et Viva art.* 2. *n.* 13. qui notat, quòd vicarius generalis etiam possit dispensare, sed tantùm ex speciali mandato; nam ex generali ei non committuntur illa, quæ gratiam sapiunt, ut ait *Tamb. l.* 4. §. 2. *n.* 3. *cum Meroll. Barb. et Sanch.* Etiam verò præsente Episcopo, parochi ex consuetudine possunt dispensare in minutis et frequentibus necessitatibus; in iis tamen rebus tantùm, in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare, prout in jejunio, et in vacatione ab operibus servilibus in festis. Ita *Viva loc. cit. Tambur. ut suprà n.* 37. *et c.* 3. §. 7. *n.* 36. *cum Th. et Jo. Sanch. Spor. de leg. c.* 1. *n.* 349. *cum Suar. Mazzott. de leg. tr.* 1. *d.* 4. *q.* 1. *cap.* 2. *ac Salm. de leg. c.* 3. *punct.* 4. §. 2. *n.* 40. *comm.* Censet autem *Elbel de* 3. *præc. n.* 414. *cum Suar. Sylv. Fill. etc.* quòd, urgente necessitate, sufficit etiam dispensatio præsumpta, si dispensator adiri nequeat. Hìc autem notandum, quòd habens potestatem ordinariam potest eam alteri delegare; non autem, si habeat delegatam. *Croix n.* 584. *cum Tamb. etc.*

289. — « Secunda, *consuetudo;* nam sic licitæ sunt nun» dinæ illæ. in festis passim habèri solitæ, et præparationes » deliciarum non necessariarum, ut cupediarum, placenta» rum, et similium ciborum artificiosorum; item emptio» nes, et venditiones rerum parvi momenti. *Bon. l. c.* » *Laym. l. c.* »

290. — Hinc ex consuetudine *Salm. tr.* 23. *c.* 1. *punct.* 14. §. 3. *n.* 341. *et Sanch. apud Viva art.* 2. *n.* 12. excusant eos, qui in area vertunt, aut separant segetes, et hortulanos rigantes olera. *Fernandez autem ap. Dian. cum Tamb. n.* 13. excusant barbitonsores ex consuetudine (et idem ait *Viva ib.* dici posse de sutoribus calceantibus novos calceos). Notat autem *Viva*, quòd communiùs DD. dubitent de tali consuetudine approbata, de qua pariter dubitant *Sanch. d.* 27. *n.* 1. *et Salm. ibid. n.* 336. *et* 337. *cum Caj. et Tol.* Admittunt tamen probabiliter *Cont. Tourn. de* 3. *Decal. præc. art.* 1. *Colliges* 4. *Mazzot. tom.* 1. *c.* 2. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 591. *Elbel n.* 417. *Tamb.* §. 2. *n.* 13. *et Viva l. c.* eos excusari posse, vel ex parvitate materiæ, scilicet si unum, vel alterum ton-

deant, vel ex necessitate rusticorum, quibus tantùm diebus festis conceditur, ut tondeantur. Et id concedunt *Salm. ibid. n.* 334. *cum Trull. et Pasq. n.* 341. non solùm, quando rustici alibi habitant, ut admittit *Sanch.*, sed etiam in eodem loco, ubi degit barbitonsor, ex consuetudine jam introducta. Excusant eos etiam *Viva*, *Mazz. et Tamb. cum Fern. ib. et Croix cum Dian. et Ills. n.* 591. ratione notabilis lucri cessantis, si aliàs à plerisque relinquerentur cum gravi jactura lucri; cum *Spor. n.* 55. qui universè permittit id cum *Fern. Dian. etc.* ex consuetudine ferè ubique tolerata.

Notandum autem circa consuetudinem id, quod dicit *Viva art.* 2. *n.* 8. scilicet, quòd ad excusandum sufficit probabilis consuetudo : sufficit enim, ut dicunt *Salm. de leg. c.* 6. *punct.* 3. §. 2. *n.* 18. *Salas, Gran. etc.* dictum unius doctoris eximii, etiam moderni, qui consuetudinem afferat. Benè autem advertit *Mazz. de* 3. *præc. c.* 2. quòd in dubio de consuetudine possidet præceptum, unde petenda est dispensatio; secùs, si probabile sit adesse consuetudinem.

291. — « Tertia, *pietas* in Deum, per quam licita sunt » opera, quæ proximè (non quæ remotè) spectant ad cultum » Dei : ut pulsare campanas, circumferre imagines, vel cru- » ces in supplicatione. Ornare autem, et verrere templa, ac » similia, quæ ad ipsum officium non spectant, si absque » ratione in festum differantur, venialia habentur. *Fill. n.* » 218. *Bon. loc. cit.* »

292. — Quæritur hìc 1. an liceat in die festo verrere templum, coquere hostias, ornare altaria aut ecclesiam tapetis, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel sepulcrum, et similia? Tres sunt sententiæ.

Prima sententia cum *Conrad. et aliis apud Dian.* dicit, hæc esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa, quia sunt verè servilia; sed hæc est contra communem.

Secunda sententia cum Viva art. 2. *n.* 10. *Suar. Tol. Croix n.* 586. *et Tamb.* §. 2. *n.* 3. dicit, non esse servilia; sed si possent expediri die præcedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum.

Tertia sententia satis probabilis tenet, hæc ne sub levi quidem vetari in die festo : tùm quia est communis consuetudo; tùm quia hæc opera per se proximè concurrunt ad cultum divinum. Ita *Elbel n.* 420. *Salm. tr.* 23. *c.* 1. *punct*

11. §. 4. *n.* 251. *cum Dian. Pasq. Leand. etc.* Notant autem *Viva et Tamb. ibid.* quòd scienter præparare tabulata in die festo ad videndam processionem, de se esset peccatum grave; sed, si non sint facta pridiè, licitè fiunt in die festo: et idem tenet *Mazott. loc. cit.*

295. — Quæritur 2. an ob solam pietatem, sine actuali necessitate, liceat in festis laborare, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros Ecclesiæ, vehere lapides et ligna, ad ejus ædificium, dealbare parietes templi? Affirmant *Angl. v. Feriæ, n.* 9. 28. *et* 32. *Tamb. v. Feriæ, n.* 18. *et* 37. Gloss. *in c. Conquestus, de feriis, v. Pietas, Sa, v. Fest. Vill. c.* 22. *n.* 80. *Fill. tr.* 27. *n.* 156. item *Perez, Sylv. Pal. etc. apud Sanch. cons. lib.* 5. *cap.* 2. *dub.* 23. Limitat tamen *Sylv.* modò non sit diebus dominicis, et festis solemnioribus, nec usque ad ultimam fatigationem. Moventur ex eo, quòd ex c. *Conquestus, de feriis*, excusentur judicialia, *si necessitas urgeat, vel pietas suadeat:* ergò similiter dicunt excusari servilia. Et hæc ratio non videtur spernenda, cùm eodem jure ecclesiastico, ut suprà *n.* 265, vetentur judicialia ac servilia; in æquiparatis autem, ubi currit eadem ratio, eadem currit legis dispositio, ut ex communi diximus de *leg. lib.* 1. *n.* 106. *in fin.* Negant verò alii licêre, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem, nisi interveniat licentia Episcopi; quia talia opera de se sunt servilia, et nonnisi remotè concurrunt ad cultum divinum. Judicialia verò, ut suprà, de se non sunt servilia, et ideò permittuntur ob pietatem. Præceptum autem colendi Deum, abstinendi à servilibus operibus, est altioris ordinis, quàm opera pietatis. Hæc secunda sententia mihi videtur certò probabilior cum *Sanch. l. c. n.* 3. *Pal. tr.* 9. *d. unic. p.* 10. *n.* 2. *Bon. p.* 3. *n.* 6. *et Salm. loc. cit. n.* 260. *cum Suarez, Cajet. Nav. etc. comm.* Hinc dicunt *Viva art.* 2. *num.* 8. *Tamb. n.* 18. *Sporer tract.* 3. *cap.* 4. *n.* 55. *Ronc. cap.* 3. *q.* 5. *et Salm. eodem tr. punct.* 14. §. 4. *n.* 557. tùm solùm licitum esse laborare, cùm pauper actu graviter indiget; vel (prout addunt *Ronc. et Salm. ib. cum AA. cit.*) ita indiget, ut, nisi in festo laboret, non posset suæ necessitati subvenire, et aliàs ipse pauper stipendium operariis non valeret solvere. Idem tenet *Escob. de* 3. *præc.* dicens, licêre exstruere Ecclesiam, ejus agros colere, etc. si ipsa sit adeò paupercula, ut aliunde sibi providêre

non valeat. Advertit *Tamb. l. c. cum Fag.* ad hoc non sufficere necessitatem communem, sed requiri, ut noscatur hujusmodi pauper in particulari, vel gravis et certa necessitas in aliqua universitate. Loquendo autem de locis piis *Salm. ibid. punct.* 11. §. 4. *n.* 253. sic ajunt: *Cæterùm, quia ferè omnes Ecclesiæ et monasteria jam his temporibus egestate laborant: idcircò pro his, sive pro hospitalibus, confraternitatibus, et similibus, possunt licitè homines laborare, templa exstruendo, segetes metendo, agros colendo, etc.* Ita *Salm. ibid. cum Suar. Sot. Pal. Bonac. Trull. Caj. Sanch. etc.* Sic pariter permittit *Mazzott.* laborare ad conficienda ornamenta necessaria pro Ecclesia indigente.

294 — « Quarta, *charitas* erga proximum; per quam liciti » sunt, et valent actus judiciales pauperum orphanorum, vi- » duarum et miserabilium personarum, ne expensis graven- » tur. Sic etiam possunt rusticanorum, in parvis oppidis, si » aliis diebus adesse nequeant, causæ civiles agitari. Similiter » licet pauperibus, et infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. » Item emere, et vendere rusticis, qui aliis diebus impediun- » tur. » *Laym. cap. 2. n. 7. Vide Dian. t. 1. r. 34.*

295 — « Quinta, *necessitas* propria, vel aliena corporis, » vel animæ; si nimirùm sine gravi incommodo, aut detri- » mento aliquid omitti non possit. » (*D. Th. 2. 2. q. 122. art 4. generaliter excusat, qui laborant ad vitandum damnum bonorum.*) « Quo modo excusantur 1. judicia, quæ celeritatem » requirunt: v. gr. si latro foret fugitivus, nisi tunc capere- » tur. 2. Servi et ancillæ coacti à dominis laborare, nec au- » dentes recusare: quod si tamen frequenter contingat, eos » deserere debent. *Suar. Laym. Loc. cit.* »

296. — Famuli, coacti à dominis ad laborandum in die festo, nisi sit in festi contemptum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, v. gr. si timeant, ne dimittantur, quin possint statim, aut de facili alium dominum invenire. Ita *Croix cum Ills. n. 595. Ronc. c. 3. q. 5. Elbel. de 3. præc. n. 577. Viva art. 2. n. 9. Salm. tr. 23. c. 1. punct. 14. §. 3. n. 339. cum Pal. Suar. Azor. Bon. Nav. Sanch.* Quòd si talis timor non adsit, verius dicunt *Sanchez n. 18. Salm. ibid. n. 340. Ronc. ibid. contra Bus.* ipsos tenêri statim dominos deserere; nisi sint addiscentes, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus,

si hi verè grave damnum paterentur. Idem, quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quæ coguntur ad laborandum à viris, si nequeant renuere sine timore gravis damni, aut gravis indignationis, ut *Viva et Salm. ibid. cum citat. AA. et Mazzott.*

297. — « 3. Excusantur iidem, et similes, reficientes suas » vestes : cùm id aliis diebus non possint. » (*cum Laym. et Spor. n.* 50.) « 4. Pauperes, qui se, suosque alere non pos- » sunt, operantes privatim : sine scandalo, maximè quando » multi dies festi concurrunt. *Bon. n.* 13. » (*cum Sanch. lib.* 3. *c.* 2. *dub.* 18. *n.* 15. *et Salm. ibid.* §. 2. *n.* 324. *cum Azor, Suar. Pal. etc.*)

298. — « 5. Excusantur coqui, et culinarii. Certum est licère » coquere cibos, ut DD. communiter *cum S. Th.* 2. 2. *q.* » 122. *art.* 4. *ad* 4. et 5. » (*Et quod ad cibos præparandos pertinet, licitum est etiam animalia occidere, et excoriare, si pridiè commodè non potuerit fieri, ut solet evenire in magnis civitatibus; non autem in oppidulis, nisi sit in tempore æstivo, vel nisi concurrant plura festa. Sanch. dict. dub.* 18. *n.* 6. *cum Salm. c.* 1. *n.* 326. *cum Pal.*)

Licitum esse etiam artocopis facere pastillos, saltem ex consuetudine, ajunt *Sanch. n.* 3. *Salm. ibid. n.* 327. *cum Sot. et Trull.* Sed meritò negat *Tamb.* §. 2. *n.* 11. nisi sint pro cibo proprio tantùm illius dici; vel iis opus esset ad publicam abundantiam, ut ait.

Utrùm liceat conficere cibos ad delectationem, putà saccharo condita, etc. Negant *Sanch. n.* 15. cui adhærent *Salm. ibid. n.* 331. *et Ronc.* nisi sint (ut dicunt *Salm.*) *ad modum victus diuturni;* vel nisi occurrat improvisa aliqua specialis causa invitandi amicos, vel nisi, addit *Ronc.*, tales cibi die antecedenti non sic commodè vel sanè fieri possint. Sed *Pal. apud Tamb. n.* 9. dicit, hos cibos, etsi superfluos, et ad delectationem conficere, excusari consuetudine, et meritò probabile putat *Tambur. n.* 10. *cum Fagundez.* Et consentit *Viva art.* 2. *num.* 6. *vers* 2. *cùm Azorio, et Mazzotta c.* 2.

Permittunt etiam ex consuetudine *Mazzott. ibid. Viv. dict. n.* 6. *et Fag. Pal. apud Tamb. dict. l. et n.* 22. colligere fructus in die festo, etiam non necessarios ad usum dici, ut integriores serventur. Et hoc faciliùs permittendum, si periculum

sit, ut ab aliis surripiantur, vel à pluvia contaminentur; unde usu receptum est multis in locis, colligi in die festo olivas, castaneas, et alios fructus sylvestres. Certum est autem, licère in festis præstare opera, quæ sunt necessaria ad usum quotidianum, ut sternere lectos, purgare domum, aut vestes, utensilia culinaria lavare, et similia. *Elbel n.* 394. *cum Sporer n.* 42. *Henno, etc. communiter.*

« 6. Excusantur pistores, laniones, et similes in oppidis » populosis, et concursu festorum. » (*Dicit Cont. Tourn. de* 3. *Dec. præc. art.* 1. *Colliges* 4. *cum Pontas et Juenin, benè excusari pistores, et vendentes merces, si aliter nequeunt se suosque sustentare; vel, si non laborant, sunt aliis grave incommodum parituri.*)

299. — Utrùm liceat conficere, et coquere panem? Quoad pistores seu furnarios, ait *Viva*, eos communiùs à DD. non excusari, si possint illum conficere die antecedenti; et idem dicunt *Sanchez*, *d.* 18. *num.* 3. *et Bonacina*, *punct.* 3. *n.* 9., sed excusant, si interveniat concursus festorum, aut multitudo emptorum, vel utilitas populi. Probabiliter tamen *Mazzott. loc. cit. et Salm. tr.* 23. *c.* 1. *punct.* 14. §. 2. *n.* 328. *cum Sa, Azor, Pasqualig. Leand. etc.* universè tales excusant, etsi ad panem conficiendum farinam cribrent, triticum terant. Ratio, tùm quia semper adest aliqua ex causis excusantibus, à *Sanch. et Bon.* mox assignatis; tùm quia panis diurnus est aptior ad victum; et aliàs minima ejus penuria apta esset ad populum commovendum; tùm quia adest consuetudo Romæ, et crederem posse dici ubique cum *Sporer n.* 55.

Ita quoad pistores; sed quoad alios, an adsit consuetudo permittens conficere panem? Meritò dubitat *Tamb. n.* 9. nisi concurrant plura festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; vel denique nisi sit necessarius ad usum illius diei, ut dixi de pastillis, quia tunc reducitur ad præparationem proprii victûs. Ita *Tamb. n.* 9. *et* 11. *cum Sanch. Bon. et Fag.* De lanionibus autem vendentibus carnes, *vide dicta n.* 298.

300. — « 7. Chirurgi, pharmacopolæ. 8. Conflatores ferri, » et vitri, coctores laterum, calcis, etc. et quicumque, quo- » rum opus semel cœptum non potest interrumpi sine » damno. »

Licitum est coquere calcem, vitrum, saponem, quia talium coctio plures requirit dies; et hæc potest aliquando etiam inchoari die festo ad vitandum grave damnum, ut *Sanch. n.* 21. *et Sot. Pal. Trull. Nav. etc. cum Salm. ibid.* §. 3. *n.* 341.

Licitum est pariter ferrare equos itinerantium, vel eorum, qui summo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum; nam aliàs grave damnum paterentur. Est commune. *Salm. ibid. n.* 346. *cum Sanch. loc. cit. n.* 14. *Sot. Trull. Nav. etc. ac Mazzott. dict. c.* 2. Ideircò pariter possunt reficì vomeres eorum, qui aliter die sequenti laborare non valerent. Sic etiam reficere vias, pontes, ut *Mazzott. ibid.*

« 9. Excusantur molitores (*Vide suprà dub.* 1. *n.* 277.). » et naucleri pendentes à ventis. 10. Piscatores halecum, » thymnorum, etc. qui certo tantùm anni tempore id pos- » sunt. »

301. — Quæritur hinc 1. an occasio quærendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus in die festo? Duplex est sententia probabilis.

Prima affirmat, ut tenent *Caj. in Summ. v. Festor. violatio, Angel. v. Feria n.* 34. *Armilla v. Festum, n.* 20. *Holzm. tom.* 1. *n.* 546. *v. Quarta. Sanch. Cons. lib.* 3. *c.* 2. *dub.* 19. *cum Palac. Rosell. et Alcoz. P. Zachar. l.* 3. *p.* 1. *num.* 588. *Renzi de III. præc. cap.* 3. *q.* 13. *Spor. de* 3. *præc. c.* 4. *n.* 31. *Mazzott. c.* 2. *Elbel n.* 402. *Bon. p.* 3. *n.* 15. *Viva. art.* 2. *n.* 9. *in fin. Tamb. c.* 3. §. 2. *n.* 80. *cum Dian. et Fill. Sayr. et aliis apud Salm. ibid. n.* 342. Ratio, quia amissio magni lucri (scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnæ) idem est ac magnum pati damnum; ideò in *c. Licet de feriis Alexander III.* dispensâsse fertur, ut possent capi halecia in Dominicis, et aliis festis, exceptis solemnioribus (sed non sub mortali, ut notat *Sanch. n.* 4.). Idque *Bus.* hìc *Gob. Caj. Nav. apud Sanch.* rectè extendunt ad piscationem thymnorum.

Secunda tamen *sententia*, quam tenent *Ronc. c.* 3. *q.* 3. *r.* 11. *et Salm. ibid. n.* 343. *cum Suar. Reginald. Pal. Abul.* etc. negat eam excusare, quia, ut dicunt, non est idem amittere lucrum, ac damnum pati. Sed prima sententia est fortè magis probabilis, cùm communiter illi, qui laboribus

se sustentant, raras habeant occasiones talis magni lucri acquirendi, et existiment magnum damnum se sustinêre, quando magnum lucrum amittunt; in idem enim reverà coïncidunt, aliquid amittere et prohibêri acquirere, quod ampliùs acquiri non potest: ut ait *Spor. dict. n.* 51. nam in *C. unic. de sent.* magnum lucrum cessans gravi damno æquiparatur. Saltem in tali circumstantia dicendum videtur, præceptum festi, prout humanum, non obligare cum tanta jactura, ut ait *Tamb.* necnon *Ronc.* qui *d. l.* non negat saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, quod ex eo posset quis, multas necessitates patiens, sibi providêre et suis, cum *Suar. Reg. ex Fill.*

Ob eamdem rationem probabiliter dicunt *Tamb. l.* 4. *cap.* 2. §. 2. *n.* 7. *et Mazzott. de* 3. *præc. cap.* 3. §. 2. *contra Salm.tr.*25.*c.*1. *punct.*14.§.3. *n.* 345. excusare etiam ab auditione Sacri notabilis lucri amissionem. *Vide infrà dub.* 5. *n.* 532. Meritò autem reprobant *ibid. Salm.* illud, quod adhuc probabile putat *Tambur. cap.* 1. §. 3. *n.* 9. (et ei consentit *Viva q.* 4. *a.* 3. *n.* 12.) posse aliquem proficisci die sabbati ad venandum in nemore longinquo, licèt die dominicâ ibi non possit audire missam; communiter enim (ait *Tamb.*) excusantur itinerantes, et vectores mercium, qui pridie festi iter aggrediuntur. Qui verò die Jovis venatum iret, communiter excusatur *apud Viva ibid. cum Sanch. March. et Pal.*

502. — Quæritur 2. an excuset ratio otii vitandi? Adsunt tres sententiæ.

Prima cum *Suar. Comit. et aliis ap. Croix n.* 586. omninò negat, quia pius finis otii vitandi non potest efficere, ut servile opus servile non sit: sed hæc ratio non persuadet, quia causa, quando est justa, licèt naturam operis non mutet, tamen excusat.

Hinc *secunda sententia*, quam tenent *Sa, Sylv.* et sequitur *Laym. l.* 4. *tr.* 7. *c.* 4. *n.* 2. *in fine, et Mazz. cum Pelliz. et Burgh. apud. Croix*, excusat eos, qui, nisi laborent, occasione otii versantur in probabili periculo peccandi. Si enim, dicunt, excusat periculum damni temporalis, tantò magis debet excusare periculum spiritualis. Hanc sententiam admittunt *Tamb. cap.* 3. §. 9. *n.* 18. *Viva art.* 2. *n.* 10. *Sanch. dist.* 15. *n.* 13. *Croix d. n.* 586. *Zachar. l.* 3. *p.* 1. *n.* 586. tantùm in casu, quo urgeret tentatio, quæ aliter vinci non

posset. nisi laborando. Et sic etiam verè loquitur *Laym.* qui ideò dicit *cum Viva, et Spor. n.* 54. rarò talem necessitatem laborandi accidere; et hæc est *tertia sententia*, cui libentiùs me subscribo.

303. — « 11. Excusantur instauratores fontium, pontium, » viarum publicarum, et similium, quæ moram non patiun- » tur. 12. Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, » nuptiis, etc. si aliter fieri non potest, ut satisfaciant. »

Sartoribus, qui in diebus profestis vestes suere non potuerint, licet eas perficere in festis, urgente necessitate, v. gr. funerum, nuptiarum, et similium; putà (dicunt *Salm.*) si advena careat vestibus decentibus: decentia enim statûs istius illos excusat. Ita *Salm. loc. cit. n.* 337. *cum Laym. c.* 2. *n.* 2. *Trull. Dian. Pasq.* Eos excusant etiam *Viva a.* 2. *n.* 7. *Mazzott. c.* 2. *Spor n.* 50. *et Croix n.* 562. *cum Laym. et Dian.* si alii expectent ad usum vestes promissas: sed intelligendum (ait benè *Croix*) si aliter sartores passuri essent grave incommodum. Idem dicunt *Salm. ib.* de sutoribus cum *Viva n.* 12. *et Mazz.* qui excusant calceantes novos calceos, ex consuetudine introducta.

« 13. Item agricolæ, ad cavendum damnum, ruri labo- » rantes, ut, si ob pluviam imminentem segetes, vel fœnum » congregent. *Bon. n.* 13. *Fill. n.* 211. » (*Croix n.* 558.)

« 14. Denique excusantur etiam mercatores, qui clausis » tabernis quædam vendunt, cùm præsupponere possint, em- » ptoribus ea tunc esse necessaria, nec aliàs commodè emere » posse. » (*Vide suprà n.* 286.) « De suprà dictis *vide Suar.* » *Fill. Laym. Bon. ll. cc.*

304. — « Sexta, *utilitas*, non simpliciter necessaria, sed » ad communem lætitiam, vel splendorem: sic enim licet in » adventu vel ortu principis laborare, ut perficiantur thea- » tra, ignes, vestes, etc. Quamquam monet rectè *Suarez*, » præstare in hoc casu petere veniam à pastoribus. *Vide Bon.* »

Licitum esse constat, ob publicam causam, et honestam necessitatis, vel lætitiæ, putà ob victoriam, adventum, vel ortum principis, etc. conficere vestes, theatra, et similia. Extendunt, hæc fieri posse etiam ob recitandam comœdiam, *Sanch. dub.* 18. *n.* 27. *Tol. et Trull. Pasq. ap. Salm. tr.* 23. *c.* 1. *punct.* 14. §. 3. *n.* 347. qui à fortiori extendunt ad taurorum agitationes; dummodò talia die profesto prævenìri non

potuerint. Ratio, quia talia signa lætitiæ sunt reipublicæ moraliter necessaria : et ideò permittuntur ex consuetudine. Nam ad hæc omnia, ut notat *Viva*, sufficit probabilis necessitas, aut probabilis consuetudo. Sic pariter permittit *Mazz. d. c.* 2. conficere theatra, vestes famulorum, etc. causâ nuptiarum, si pridiè perfici nequiverint.

305. — « Septima, excusat item, saltem à gravi peccato, » *parvitas* operis, seu temporis. Unde grave non videtur unâ » horâ laborare, ut habet *Suar. l.* 2. *de fest. c.* 52. maximè, » ut notat *Laym.* si labor non sit nimis servilis, et fatigans » corpus. Imò durum videtur mortalis damnare, si quis duas » aut tres horas impendat. *Vide Fill. tr.* 27. *c.* 1. *q.* 1. *n.* 105. »

Quæritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Aliqui canonistæ *ap. Suar.* ut ajunt *Salm. loc. cit.* §. 1. *n.* 512. ponunt pro materia gravi tertiam partem diei ; sed hæc opinio communiter rejicitur. Alii contrà nimis rigorosè ut *Azor*, *Bon. et Reg. ap. Croix n.* 594. ponunt unam horam, et hos impugnant *Suar. et Pal.* maximè, ut notat *Bus. cum Laym.* si labor non sit nimis fatigans. Alii ponunt pro materia gravi duas horas, ut *Ronc. c.* 3. *q.* 3. *r.* 3. *cum Sanch. Trull. et Salm. ibid. n.* 513. *cum Pal. Elbel n.* 595. *Holz. n.* 545. Et hanc *Spor., ac Mazz. cum March.* vocant communem sententiam. Idem sentit *Henno ap. Cont. Tourn. de* 3. *Dec. præc. art.* 1. *concl.* 1. *in fine quæres.* si labor sit valdè servilis, ut cædere lapides, fodere terram, etc. In aliis autem requirit tres horas. Alii verò, genericè loquendo, requirunt ad materiam gravem (et non improbabiliter) duas saltem, et aliquantulùm plùs, quàm duas horas, ut *Viva cum comm.* asserit, *et Dian. Gran. Henr. Bassæus, Leand. Vall. Ills. ap. Salm. ibid. n.* 512. *in fin. et ap. Croix d. l. cum Tamb. cap.* 3. §. 2. *n.* 1. qui dicit, esse hanc sententiam nostrâ ætate jam receptam. Alii ut *March. et Gob. ap. Croix ib.* requirunt tres horas, (1) quod *Viva et Mazzott.* etiam admittunt, si aliqualis necessitas, vel alia causa concurreret, per se sola non sufficiens ad excusandum. *Bus.*, pariter *cum Fill.* ait, durum esse damnare peccati mortalis laborem duarum, vel trium hora-

(1) « Sed hæc opinio, inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr.* 6. *n.* 25. est » nimis laxa. »

rum. Consentit *Croix*, *lib. 3. p. 1. n. 594.* et concludit, quòd communior, et probabilior nunc est sententia, non esse mortale, nisi laboretur saltem multùm ultra duas horas, putà duas horas cum dimidia.

306. — Quæritur 2. an peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam, *Coninch. in Clypeo tom. 3. art. 5.* affirmat, et pariter non negat *Arsdek*, cujus opinionem dicit probabiliorem *Croix c. 581.* casu, quo dominus mandat, ut laborent successivè, nam, si eodem tempore, consentiunt omnes cum *Sanch. Bon. Trull. etc. ibid. n. 580.* non esse mortale. Cæterùm probabilior et longè communior est sententia, quòd in utroque casu non est mortale, ut *Viva art. 2. n. 11. cum Bon. Sanch. dec. l. 1. c. 4. n. 12. Ronc. c. 3. q. 5. in fine; et Salm. ibid. n. 317. cum Trull. Dian. Pasq.* Ratio, quia opera famulorum non uniuntur in unum : nequit autem dominus peccare magis, quàm ipsi famuli, qui tantùm leviter in hoc peccarent, cùm leviter tantùm unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. Secùs certò esset, si dominus uni famulo mandaret pluries laborare in die festo usque ad materiam gravem.

307. — « In forensibus autem, et judicialibus materiæ » quantitatem non ex quantitate temporis, sed qualitate ope- » ris desumendam, monet *Escob. E. 5. c. 3. n. 14. ex Palao* » *lib. 1. tract. 9. d. 2. p. 3. n. 4.* Sic grave peccatum esse » asserit venditionem rei magni momenti, cum magna solem- » nitate, licèt brevi tempore fieret. Quod intellige (secundùm » prædicta) nisi consuetudo, vel necessitas excuset. » (*Vide dicta n. 286. in fine.*)

DUBIUM III.

Quæ opera diebus festis præcipiantur?

308 *Quomodo præcipiatur diebus festis auditio concionis, et missæ? Et parochis concionari?* Remissivè ad n. 269.

309 *An satisfaciat recitans sub missa officium, etc. An inservicns missæ?*

310 *Quænam omissio sit gravis in audiendo Sacro?*

311 *An liceat audire successivè duas missas dimidias?*

312 *E quo loco possit audiri missa?*

313 *An in audienda missa requiratur attentio interna?*
314 *An satisfaciat confitens peccata tempore missæ?*
315 *An extasim patiens?*
316 *An dormitans?*
317 *An confabulans, se vertens, aut calceans, aut deambulans, aut colligens eleëmosynas, canens, etc?*
318 *In qua Ecclesia audienda sit missa?*
319 *Quinam satisfaciant audiendo missam in oratoriis privatis? An satisfaciant audientes in littore, aut castris?*

308. — « Resp. præcipitur 1. Auditio concionis, non tamen sub mortali, nisi quatenùs quisque tenetur discere necessaria ad salutem. *Vide Trid. sess. 24. cap. 4. de reform. Fill. hic c. 8. Bon. t. 1. d. 3. qu. 1. p. 2. n. 27. Suar. etc.* Dixi, *nisi quatenùs, etc.* quia homines rudiores, ignorantes præcipua mysteria fidei, ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos scire tenêri dictum est supra *l. 3. tr. 1. c. 1.* tenentur lege charitatis (si aliàs ea commodè addiscere non possint) sub gravi peccato concioni, vel potiùs catechesi interesse. *Bon. d. 2. in præc. 2. n. 28.* addens, eo casu concionem etiam missæ præferendam esse. *Trull. l. 1. c. 1. d. 4. n. 12. Fag. etc.* » (*Quando autem Episcopi teneantur concionem facere, vide dicta n. 269. v. Hic obiter*) « Præcipitur 2. speciali præcepto, obligante sub mortali, audire missam, hoc est morali, et humanâ assistentiâ, sive præsentiâ ei interesse. Est communis ex *cap. Omnes fideles, et ex c. Missas, de consecrat. dist. 1. contra Ang. et Rosellam,* qui semel, vel iterùm negligere, dicunt esse veniale. » (*Est prætereà damnata hæc propositio ab Innocent. XI. propositione* 32.) « Obligat hoc præceptum omnibus festis omnes baptizatos usum rationis habentes : non autem infantes, amentes, vel catechumenos. Ratio primæ partis est, quia est universale. Ratio secundæ est, quia assistentiam humanam habêre non possunt. Ratio tertiæ est, quia non sunt Ecclesiæ subjecti. *C. Lugo d. 22. sect. 1. et 2.* ex *Navar. Sanch. et Coninch.*

Unde resolves :

« 1. Non est obligatio audiendi concionem in parochia propria : tùm quia DD. multi nullum hac de re præceptum

» agnoscunt, cùm *Trid. sess. 24. c. 4. de ref.* dicat, *teneri, ubi commodè id fieri potest;* tùm quia, si qua obligatio fuit, ei derogatum est per privilegia Regularium, et generalem consuetudinem contrariam. *Suarez de rel. l. 2. cap. 16. Azor, Navar. Cened. Zerol, p. 1. verb. Præd. Trull. l. 2. c. 1. d. 4. Vide Barb. in Trid. sess. 24. c. 4.* Imò fratres Prædicatores, et Minores, et qui cum ipsis privilegiis communicant, concionantes in suis Ecclesiis quovis anni tempore, possunt auditoribus suis concedere 18 annos, et 220 dies indulgent. nomine Papæ. *Dian. p. 4. t. 4. r. 22. ex Rodriq. etc.* » (*Vide dicta suprà n.* 269. *et dicenda apud. Bus. n.* 323.)

» 2. Non est obligatio audiendi missam feriâ quintâ et sextâ, et sabbato majoris Hebdomadæ, neque diebus Rogationum. *Azor, Henriq. Suar. d.* 88. *sect.* 5.

» 3. In die Nativitatis Christi tantùm tenêris audire unam missam. *Nav. Suar. Fill.*

309. — » 4. Satisfacit, qui recitat sub missa (ex obligatione) Horas canonicas, vel pœnitentiam injunctam in confessione, ut contra *Caj. Syl. Ang. Armill.* docent *Suar. Sa, Rodriq. Fill. etc.* Ratio est, quia duobus præceptis potest simul satisfieri, » (*Idem sentiunt Spor. c. 4. n. 16. Elbel n.* 359. *Salm. tr. 5. de Sacrif. missæ. c. 6. punct. 2. n. 20. cum Pal. Bon. Sanch. et communissima*) « ut videre est *suprà lib. 1. n. 164.* Idem de eo, qui confitetur tempore missæ, affirmat *Regin. l. 19. n. 14.* dummodò intentionem habuerit audiendi missam. Negat autem *Suar. d.* 88. *sect. 6. Azor. c. 7. q. 6. Gordonus, Card. Lug. l. c.* si quidem possit differre confessionem, nec adsit necessitas præcepti confessionis. Idem dicit *Bon. disp. 4. art. ult. p. 1.* Ubi contrariam praxim quorumdam excusat, vel ob necessitatem communicandi, vel intentionem audiendi missam aliam, vel denique ob bonam fidem. » (*Vide infrà n.* 314.)

» 5. Satisfaciunt etiam inservientes missæ, si recedant, allaturi necessaria, v. gr. vinum, hostiam, thus, etc. quia cùm hæc ordinentur ad officium, non censentur abesse, dummodò non recedant ab Ecclesia, vel saltem non longè. » *Vide Bon.* » (*Ita etiam Lugo disp. 22. sect. 1. n. 24. et Salm. ibid. n. 21. cum Sa, Nav. Sylv. Dic. etc. Et sic tenendum cum Elbel num.* 356. *Pal. et Bon. si sit per breve tempus, vel*

non exeatur ab Ecclesia contra Dic. Leand. et Dian. apud Salm. dict. n. 21.)

510. — « 6. Peccat, qui non audit integram missam; et quidem venialiter, si omittatur parva pars : mortaliter, si notabilis, v. gr. media vel tertia pars. *Laym.* tamen, et alii durum putant, mortalis damnare eum, qui ab offertorio usque ad finem adsit. Additque, communiter excusari à mortali, qui audiunt à principio epistolæ, vel, secundùm alios, evangelii usque ad finem; vel ab initio usque ad communionem. *Vide Bonac. l.* 1. *d.* 4. *q. ult. Card. Lugo d.* 22. *sect.* 1. *n.* 3. »

Quær. 1. quænam omissio in audiendo Sacro sit peccatum grave? Diversæ sunt sententiæ.

Prima dicit, esse grave omittere ab initio usque ad epistolam exclusivè; ita *Tol. Bon. Nav. Torr. ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 665.

Secunda dicit, esse grave, si omittatur inclusivè usque ad epistolam, ita tenent *Viva quæst.* 9. *art.* 3. *n.* 2. *Croix et Salm. de miss. Sacrif. c.* 6. *punct.* 1. *n.* 2. *cum Sot. Suar. Tab. Azor, Fag. Con. Henr. Dic. etc. cum communiori*, ut asserunt *Salm.*

Tertia sententia dicit, non esse grave, si omittatur ab initio usque ad evangelium inclusivè, modò audiatur usque ad ultimum evangelium. Ita *Dicast. Pal. Lug. Tamb. Sa, apud Salm. ibid. et Croix.* Et probabilem hanc censent *Holzm. de* 3. *præc. n.* 525. *Elbel n.* 258. *et apud Salm. loc. cit. Suar. Azor, Bonac. Laym. Henr. Rodr. etc.* Etiamsi omittatur *Credo* ut *Lug. Henr. Burgh. apud Croix loc. cit.* quia *Credo* non est pars regularis. Hinc dicunt non peccare graviter, qui veniat ante offertorium, ex quo, teste *Isidoro*, olim missa incipiebat. Secunda sententia mihi est probabilior; sed hanc ultimam (rectè dicunt *Salm. ibid.*) quis neget esse probabilem in re, quæ pendet ab æstimatione hominum, cùm sit fulcita tot et talibus auctoribus? (1)

Qui autem omittit omnia post sumptionem, non peccat gra-

(1) *In Hom. Ap. tr.* 6. *n.* 33. « Quæritur quæ sit parva materia in præcepto audiendi sacrum? Alii putant esse parvam materiam omittere usque ad evangelium exclusivè; multi inclusivè... etiamsi omitteretur *Credo*. Prima sententia est communior et probabilior, sed secundam non puto improbabilem. » *Edit.*

viter, est commune cum *Croix n.* 666. Neque si omittat omnia ante epistolam simul, et omnia post sumptionem, ut *Suar. Ills. Fag. apud Croix.* Quid si omitteret etiam epistolam? *Baun. et Lamas* etiam excusant; sed contradicunt *Pal. Suar. Con. etc. communiùs ap. Croix.* Omittere autem solum offertorium sive ante, sive post consecrationem, non est grave, ait *Pasq. apud Croix n.* 667.

Quoad canonem autem, certum est minorem omissionem esse grave. Quare grave quidem est omissio consecrationis, et sumptionis simul, ut communiter *ap. Salm. tr. et punct. cit. n.* 3. *et Croix d. n.* 667. Item si omittatur à consecratione usque ad *Pater noster* exclusivè. *Salm. ibid. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 667. *Leand. et alii apud Croix.* Sed dubitatur, an omittere tantùm communionem, vel consecrationem sit grave? Affirmant ex communiori *Reg. Bon. Con. Avers. etc. cum Croix ib. Ronc. c.* 2. *q.* 1. *Pal. de Euch. p.* 16. *n.* 6. *Holzm. c.* 1. *n.* 52. *Salm. ibid. n.* 4. Imò *Pasq.* dicit, esse grave, etsi una consecratio omittatur, quia probabiliùs sacrificium in consecratione consistit. Alii tamen, ut *Lugo de Euch. d.* 22. *n.* 4. *Tamb. l.* 6. *c.* 2. §. 1. *n.* 3. *Diana p.* 5. *t.* 13. *r.* 61. *Escob. d.* 17. *num.* 126. à gravi excusant, etiamsi tota consecratio omittatur; cùm satis non constat, utrùm essentia sacrificii sit verè in sumptione, vel consecratione; et probabile putet *Elbel n.* 358. *cum Suar. Hurt. Fag. Burghaber, etc.* valdèque adhærent *Spor. Viva, Laym. et Mazz.* Prima sententia videtur probabilior, quia (ut ajunt *Salm. loc. cit. et Holzm.*) licèt non constet, an essentia sacrificii consistat in consecratione, vel sumptione, constat tamen, utramque ad integritatem substantialem missæ pertinêre. At, quia contrà non constat, an Ecclesia præcipiat sub gravi audientibus utrique parti interesse, idcò secunda sententia non videtur improbabilis. In die autem Parasceve non est obligatio audiendi missam, si in eo occurrat festum Annuntiationis, ut ait *Mazzot. de* 3. *præcept. c.* 3. §. 1. *cum communi, contra Vasquez.*

Quæritur 2. an, qui veniret ante consecrationem, nec posset aliam missam audire, teneatur saltem illam partem audire? Negat *Sancius;* at omninò affirmandum cum *Sanch. dec. l.* 1. *c.* 19. *n.* 6. *Salm. de Sacrific. miss. c.* 1. *punct.* 1. *n.* 13. *cum Lug. Suar. et communi*, quia remanent ea, in quibus consistit sacrificium. Sed si veniret post consecrationem, tunc

cum non tenêri reliqua audire dicunt *Henr. et alii ap. Salm. ib.* juxta dicenda *de Sacr. miss. l. 6. n. 305.* ubi dicemus, valdè probabiliter essentiam sacrificii in sola consecratione specierum consistere. Sed contradicit *Cont. Tourn. de 3. Decal. præc. art. 2. sect. 1. Colliges 3.* inquiens, obligationem missæ se habere instar officii, quod recitari debet in parte, si nequit integrè. Sed hoc non suadet, quia in officio præcipitur oratio; unde qui nequit integræ orationi satisfacere, tenetur parti, cui potest; sed, ubi deficit essentia missæ, cessat omninò obligatio, cùm præceptum sit de audienda missa, non autem de audienda ejus parte, quæ non est missa. Cæterùm sententia hæc affirmativa est valdè probabilis, et in praxi tenenda (ut ait *P. Zachar. l. 3. p. 1. n. 668.*) ex alia ratione, scilicet, quia audiri potest pars notabilis cæremoniæ sacræ ab Ecclesia præceptæ.

Quæritur 3. an omittens levem partem missæ, teneatur supplêre, si possit? Negat *Fill.* quia, si omisit cum causa, tunc non peccavit; si sine causa, tunc jam veniale commisit. Sed probabiliùs contradicunt *Salm. ibid. n. 15. cum Leand.* quia, cùm potest, tenetur missam integram audire.

311. — « 7. Non peccat, saltem mortaliter, qui à duobus » sacerdotibus successivè duas dimidias missas audit, ut habet » *Nav. c. 21. Sa, Sot. Henr. Dian. t. 1. tr. 3. r. 18. Bon.* » *d. 4. q. ult. punct. 11. n. 13. Hurt. contra Suar. Conc. Fag.* » quia audit integram missam. Ob quam causam est pro» babile, » (*nunc improbabile, ob damnatam ab Innoc. XI. propos.* 53.) « etsi simul audiat, ut habent *Bon. l. c. Hurt. et* » *Dian. contra Regin. Conc. Card. Lugo*, etc. quorum sen» tentia videtur probabilior. »

Quæritur igitur, an satisfaciat præcepto missæ audiens duas illius dimidias partes successivè à duobus sacerdotibus? Ad hoc prænotanda est propositio 53. damnata ab *Inn. XI.* quæ dicebat: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui ejus duas partes, imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit.* Sed dubium est si audiat successivè?

Prima sententia, quam tenent *Nav. c. 22. n. 2. Sa v. Missæ auditio n. 2. Laym. c. 3. in fine, Cabass. t. 1. l. 2. c. 32. n. 5. P. Zachar. l. 3. p. 1. n. 611. March. tr. 4. tit. 2. qu. 1. d. 2. item Sot. Bon. Pal. etc. ap. Salm. de Sacr. miss. c. 6. n. 7. Card. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 611.* et probabilem putant *Salm. et Croix ll. cc. Viva de 3. præc. quæst. 9. art.*

5. *n.* 1. *cum Diana, Pasqual. et Tamb. de* 3. *præc. cap.* 2. *num.* 10. *Mazzot. c.* 3. §. 1. affirmat, satisfacere, etiamsi audiat duas partes dimidias inverso ordine, et etiam cum aliqua interpositione temporis, nimirùm horæ, ut sentit *Mazzotta.* Ratio hujus sententiæ, tùm quia auditio tunc benè terminatur ad unam missam integram, si non physicè, saltem moraliter; tùm quia, cùm Christus sit principalis offerens missæ, jam illæ duæ partes ab ipso integrantur; tum quia illæ duæ medietates, licèt non sufficiant ad unitatem sacrificii, sufficiunt tamen ad unitatem obsequii ab Ecclesia præcepti, cùm jam præstetur assistentia partibus sacrificium componentibus. Hanc sententiam dicimus non esse satis probabilem. Si quis autem audiat missam ab uno sacerdote usque ad consecrationem exclusivè, et ab altero à consecratione usque ad finem, putamus probabilem. Si verò audiat ab uno usque ad consecrationem inclusivè, et ab altero usque ad finem, probabiliorem censemus *secundam sententiam* quòd non satisfaciat, ut tenent *Suarez de festis sect.* 2. *Cont. Tourn. de* 3. *Decal. præc. art.* 2. *sect.* 1. *Coll.* 3. *Spor. de* 3. *præcep. c.* 4. *n.* 23. *Tamb. d. n.* 10. *Lugo disp.* 22. *n.* 8. *cum Azor et Coninch.* Ratio potissima, quia Ecclesia præscribit audire, et assistere missæ, quæ sit unum integrum sacrificium; sed, sicut non dicitur unum sacrificium illa missa, quæ ab uno sacerdote celebratur usque ad consecrationem, et ab altero usque ad finem; ita nec dici debet assistere uni sacrificio, qui duas missæ dimidias partes à diversis sacerdotibus audit.

Nec obstat dicere 1. ut ait *Viva*, quòd, si dicatur missa ab uno, et, eo deficiente, ab altero perficiatur, unum dicitur sacrificium; nam respondetur, tunc verè unum sacrificium perfici, sed aliter res se habet in casu nostro, ubi duæ dimidiæ partes minimè unum sacrificium integrant. Non obstat 2. dicere cum *Croix*, quòd, cùm Christus sit principalis offerens, benè ex illis duabus partibus unum conficitur sacrificium; quia respondetur, quòd, licèt Christus in illis duabus missis sit unus offerens, tamen quia Christus tunc bis offertur, ideò non jam conficitur unum sacrificium, sed verè sunt duo sacrificia diversa, quibus assistens quis per dimidias partes, non potest dici, quòd uni sacrificio assistat, sed duobus sacrificiis imperfectis. Cæterùm omnes conveniunt, et dicunt, quòd, qui sine justa causa duas medias missas sic audiret,

nullo modo excusaretur saltem à peccato veniali, ut ajunt *Salm. Viva et alii communiter.*

312. — « 8. Non satisfacit, qui sub Sacro dormit, » (*Vide infrà n.* 316.) « pingit, docet; vel qui est post murum, aut » aliam rem, tali loco, unde nihil audiri, videri, vel notari » possit, quid fiat; quia non censetur moraliter præsens. » Satisfacit tamen surdus, cæcus, et quicumque (licèt sit post » ostium, aut columnam, vel in fenestra, vel procul à » templo) ita est præsens, ut ex signis externis colligere » possit, quid à celebrante agatur, spectatâ loci naturâ » (etiamsi per accidens nihil audiat, videat aut intelligat), » sitque pars per moralem conjunctionem ejus multitudinis, » quæ dicitur præsens, et est in conspectu altaris. *Bon.* » *loc. cit.* »

Idem, quod *Bus.* asserit, docent *Lug. Reg. Dic. Leand. Bord. ap. Salm. de Sacr. missæ. c.* 6. *punct.* 2. *n.* 23. Sufficit enim audire missam in choro post altare, vel per fenestram, quæ fert in templum, etsi non cernatur sacerdos; modò per alios assistens advertere possit, quid fiat. Ita *Croix n.* 641. *et Mazzot. l. c.* qui subdit, benè posse audiri missam post altare, et etiam post parietem, aut columnam, modò assistens uniatur aliis audientibus. Et adhuc è loco extra templum, si junctus sit multitudini protensæ usque ad altare; ut admittunt etiam *Croix n.* 642. *et Elbel n.* 334. *cum communi.* Dicit autem *Mazz.* non satisfacere eum, qui in magna basilica esset in aliqua capella, et in altera distantissima fieret Sacrum, sed hoc non videtur probabile, si is benè possit respicere celebrantem, et quid agat; quisque enim, qui adest in templo, quamvis procul ab altari, satis præstat missæ moralem assistentiam, ut benè ait *Spor. de* 3. *præc. c.* 4. *n.* 8.

An autem possit audiri missa ab eo, qui è domo sua, interjectâ viâ, respicit altare? Affirmant *Sporer n.* 9. *et* 211. *ac Lug. Dic. Gob. etc. apud Croix n.* 643. Idque non improbabiliter admittunt *Mazzotta l. c. et Elbel n.* 333. *cum Escobar* et pluribus, si distantia sit parva; quia ille jam satis moraliter assistit. Et huic non dissentit *Continuatur Tournely loc. cit. concl* 2. *num.* 3. Dicunt autem *Lugo et Escob.* non obstare distantiam 30 passuum. Sed *Tamb. et Gobat. apud Croix ib.* non admittunt.

313. — « 9. Audiens debet esse attentus, saltem virtuali-

» ter et in confuso ; ut aliquo modo advertat, quid fiat. Hinc, » si quis nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper » advertere possit, quid fiat, licèt peccet irreverentiâ, non » tamen damnandus est mortalis. Imò *Con. 3. p. q. 83. cum* » *Sylv. Rosel. et Med.* docet, cum satisfacere, qui voluntariè » toto Sacro est distractus, modò sibi sit præsens, et cum » reverentia externa assistat. Quod probabile esse docet *Laym.* » *contra Suar. Bon. et alios. Vide Con. l. c. et Card. Lug. n.* » 26. et 27. Plura de tota hac materia vide suprà *l. 1. n. 163.* » *et 165.* »

Circa debitam attentionem ad missam, quæritur 1. an ad satisfaciendum præcepto missæ requiratur etiam attentio interna? Adest duplex sententia.

Prima negat, quia Ecclesia actus internos non præcipit ; itaque sufficit assistere attentione externâ morali, ita ut possimus testari, quæ fiunt. Ita *Lugo de Euchar. d. 22. s. 2. n. 71. et Con. Dic. Pell. Henr. Sylv. Med. Hurt. et alii multi ap. Salm. de Sacr. miss. c. 6. punct. 4. n. 38.* et probabilem vocant *Laym. Less. Mazz. c. 3. §. 1. Zachar. l. 3. p. 1. n. 658.* (cum communi, ut asserit) *ac Spor. n. 18. etc.*

Secunda tamen *sententia* communior et probabilior, quam tenent *S. Th. in 4. d. 15. q. 4. art. 2. quæst. 4. Elbel n. 335. Sporer n. 14. Laym. Bon. Dian. et alii cum Salm. d. c. 6. n. 39.* affirmat, requiri attentionem internam ; quia Ecclesia, licèt non possit præcipere directè actus internos, potest tamen indirectè. Juxta autem sententiam hanc sufficit (ut dicunt *Salm. ibid. n. 41. cum Caj. Sot. Suar. Nav. l. c. n. 10.*) ad satisfaciendum, sicut in officio, attentio virtualis, scilicet, quòd quis sub initio habeat intentionem attendendi, et illam non mutet ; nam, si posteà distrahatur, etiam advertenter, sed non advertat, se distrahi à missa, vel ab officio, etiam satisfacit : quia iste, licèt voluntariè se distrahat, non tamen distrahitur voluntariè à missa. Ita *Salm. ibid. n. 42. cum Caj. Sot. Suar. Nav. et Sanch. cum pluribus.* Attentio autem sufficiens ad missam duplex est : 1. Ad verba et actiones celebrantis, animo colendi Deum. 2. Ad mysteria, vel ad Deum, scilicet, ad contemplanda ejus attributa, amorem, etc. modò attendatur ad principaliores partes missæ, et præcipuè ad consecrationem, et sumptionem ; at post factum, benè advertit *Elbel n. 337. cum Tamb. et Sporer n. 16.* quòd nemo anxius

esse debet ob scrupulum hujus attentionis non præstitæ, quia sufficit habuisse intentionem generalem colendi Deum.

Cæterùm, primam sententiam, quam *Croix l.* 4. *n.* 1541. vocat, spectatâ ratione, probabiliorem, et *l.* 3. *p.* 1. *n.* 658. vocat communem, negari non potest, esse satis probabilem, juxta dicenda de *Hor. canon. lib.* 3. *n.* 177. Et à fortiori quoad missam audiendam, cui sufficit præstare assistentiam moralem, ut dicunt *AA. citati cum Renzi de* 3. *præc. c.* 3. *q.* 3. quin expressè requiratur oratio. Saltem (dico), stante auctoritate tot tantorumque DD. hanc sententiam tuentium, sat dubia videtur Ecclesiæ lex (ab AA. contrariis supposita) quæ etiam ad attentionem internam, ac ad orationem audientes obliget, cùm plures graves DD. ut *Less. Suar. Med. etc.* doceant ad missam audiendam non esse opus orare, sed tantùm intendere Deum colere. Hinc *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1740. ponit contrariam inter sententias rigidas, periculosas in praxi, ratione scrupulorum, quibus illa semper est obnoxia. Intelligitur tamen, nisi distractio sit talis, ut audiens nullo modo attendat ad missam, ut notat *l.* 3. *p.* 1. *num.* 659.

314. — Quæritur 2. an satisfaciat, qui tempore missæ peccata confitetur? Resp. negativè cum sententia communi, quam tenent *Cont. Tourn. de* 3. *Dec. præc. art.* 2. *sect.* 1. *concl.* 2. *cum Tab. et Pontas, Salm. de Sacr. miss. c.* 6. *punct.* 4. *n.* 46. *Tamb. de* 1. *præc. c.* 3. *n.* 25. *Escob. c.* 9. *n.* 183. *Bon. de Euch. q. ult. p.* 11. *n.* 26. (qui à contraria sententia se retractavit) *Holzm. de* 3. *præc. c.* 1. *n.* 527. (qui oppositam vocat improbabilem) item cum aliis *Lugo de Euch. d.* 22. *n.* 22. qui docet, hanc nostram omninò tenendam. Utuntur autem diversis rationibus; *Bon.* enim et *Bassæus* negant, quia non oraret; sed huic obstat id, quod docent *Suar. Less. Med. Gob. ap. Croix n.* 634. ut mox suprà diximus, scilicet, quòd sufficiat audire missam colendo Deum, pro quo cultu oratio non est absolutè necessaria. Meliùs *Tamb. Dic. Pas. etc.* negant, quia nec externa præstaretur attentio, dum confitens tunc adesset ut reus, non jam ut offerens sacrificium cum sacerdote.

Secunda verò *sententia* affirmat, eum satisfacere, si peccata confitens aliquo modo attenderet simul ad missam. Hanc tenent *Pal. tr.* 22. *punct.* 16. *n.* 4. *cum Reg. et Molf. Gob. tr.* 3. *n.* 258. *Less. Cons. mor. v. Missa, cas.* 2. (sed *Less.* requirit, ut audiatur saltem bona pars Sacri ante confessionem) item *Hurt.*

de resid. p. 1. r. 8. n. 26. et probabilem putant *Croix l. 3. p. 1. n.* 655. *Zachar. l. 3. p. 1. n.* 655. *et Elbel de 3. præc. n.* 345. *cum Pichler ac Pell.* Ratio, quia talis benè assisteret moraliter, dum pia actione confessionis satis Deum directè coleret. Item (dicunt *Gob. et Elbel*) confessio facta sacerdoti est, acsi fieret Christo; quis autem negabit, confitentem Christo peccata sua, missæ non satisfacere? Et idem dicunt *Elbel n.* 342. *Zach. n.* 656. (cum communi, ut asserit) *et Pal. ac Gob. apud Croix n.* 656. de sacerdote excipiente confessiones. Hæc *secunda sententia* non videtur omninò probabilitate destituta, et olim probabilem ipsemet censui; sed quia postmodum observavi eam à pluribus gravibus DD. rejici, modò non audeo probabilem dicere. Absolutè autem illam tenet, et consulit *Croix l. c. cum Less.* casu, quo obligati ad missam essent famuli, qui aliter non confiterentur; tunc enim (ut ait) saltem præsumitur, quòd Ecclesia consentiat. *Vide dicenda n.* 532. *v. Non excusatur.* Commune verò est, quòd satisfacit, qui inter missam examinat suam conscientiam; sicut qui legit librum spiritualem; nisi legeret historiam sacram animo discendi stylum. (1) ut *Suar. Croix. n.* 654. *etc.* Sicut etiam cele rans potest audire missam alienam, ut probabiliùs putant *Croix n.* 657. *Zachar. n.* 657. *et Spor. n.* 16. quia hic, dum celebrat, jam orat.

315. — Quæritur 3. an satisfaciat præcepto, qui, dum Sacrum audit, extasim patitur? Negant *Lug. Tor. Lean. apud Salm. Lug. de Euch. d.* 22. *n.* 19. item *Torre c.* 1. *n.* 205. quia tunc, cùm sit alienatus ab usu sensuum non assistit præsentiâ humanâ, et morali. Sed cum satisfacere affirmant *Salm. ex n.* 206. *cum Suar. Trull. Led. et aliis;* quia tunc adest attentio ad Deum, quæ perfectior est præ aliis, ut communiter docent *DD. cum S. Th.* 2. 2. *q.* 83. *n.* 13. Utraque est probabilis. Sed probabilior est secunda cùm *Cont. Tourn. de 3. Decal. præcepto, art.* 2. *sect.* 1. *concl.* 2. quia in extasi non amittitur liberum arbitrium, ut docet *D. Th.* 1. 2. *q.* 115. *art.* 3. *ad* 2.

316. — Quæritur 4. an dormitans inter auditionem Sacri, vel recitationem officii, satisfaciat? Respondetur *cum Sanch.*

(1) « Cæterùm communiter admittunt, quòd satisfacit missæ, qui conscien» tiam examinat, ut confiteatur, aut aliquem librum spiritualem legit (non » autem historiarum licèt spiritualium). » *Ex Hom. Ap. tr.* 6. *n.* 29.

Edit.

Cons. lib. 7. c. 2. d. 33. Nav. et Salm. tr. 5. c. 6. punct. 4. n. 48. quòd si post debitam intentionem audiat Sacrum, vel recitet Horas câ attentione, quâ saltem advertat, se non omittere audire, vel dicere ullum verbum, licèt vexatus à somno non attendat ad significationem, satisfacit, et saltem non peccat graviter.

317. — Quæritur 5. an satisfaciat, qui audit Sacrum confabulando? *Bus.* hìc affirmat, si confabulatio eum non impediat quominùs advertat, saltem in confuso, quid fiat. Sed veriùs contradicunt *Salm. ibid. n. 50. cum Suar. Dicast. et Fill.* et eis adhærent *Laym. Bon. Trull. cum Sot. Med. et aliis apud Croix n. 655. in fin.* qui dicunt, eum non satisfacere, si confabulatio esset per magnam missæ partem, et de re seria; secùs si esset per parvam partem, vel discontinuatim de re levi, quæ omnem attentionem non impediret: et sic sentit etiam *Elbel n. 343.* Sed huic ultimo neque omninò acquiesco; dum confabulatio etiam de re levi potest impedire attentionem externam.

Qui autem, dum audit missam, se vestit, aut calceat, probabiliter satisfacit, ut dicunt *Dic. Leand. Nav. Caj. Bon. etc. cum Salm. ibid. n. 52.* Qui tamen deambularet audiendo missam, dubitat *Bon.* an peccet graviter; sed dicunt benè satisfacere *Dic. Gob. cum aliis apud Croix n. 652.* Qui autem magnam Sacri partem insumit in colligendis eleëmosynis, à pluribus excusatur, si sit in Ecclesia parva, secùs in magna: ita *Henr. cum aliis apud Salm. dict. n. 52.* Sed *Lessius apud Croix dict. n. 652* indistinctè eos excusat, si simul attendant ad missam: et verè talis distractio non videtur esse incompossibilis. Musici, organœdi, et alii etiam satisfaciunt, si dum canunt, vel pulsant instrumenta, simul ad missam attendant; dum id etiam refertur ad eumdem Dei cultum, ut *Croix d. n. 652. et Spor. n. 16.*

318. — «10. Præceptum audiendæ missæ impletur quocumque loco, sive in parochiali, aut cathedrali, sive in regularium Ecclesia, sive in oratoriis privatis, sive extra Ecclesiam audiatur. Ratio est quia Ecclesia tantùm auditionem missæ præcipit, non autem locum: ergo quovis loco impletur.» (*Ita Salm. de Sacrif. missæ c. 6. punct. 1. n. 1. cum Lugo, Dic. etc. communiter. Sed quoad oratoria privata, vide n. seq.* 319.) «*Tol. l. 9. c. 7. Azor c. 6. Rodr. Nav.*

» *Fill. Nug. Suar. Conc. Bon. d. 4. q. ult. c. 32. n. 4. et* » *plures.* Quæ doctrina, licèt certa satis sit, nihilominùs, » quia post omnes suprà citatos auctores à quodam moderno, » viro aliàs docto, in dubium vocatur, peculiari dubio exa- » minanda est, ne cui (quia liber obvius est) scrupulus, aut » conscientia nascatur erronea.»

Hìc operæ pretium est plura ad trutinam revocare circa privilegium oratorii privati : et ante omnia refert annotare verba Brevis pontificii, quo solet hujusmodi indultum concedi.

Clemens XIII. *Tibi N. N. diœcesis Neapolitanæ, qui (ut asseris) ex nobili genere procreatus existis, ut in privato domûs tuæ solitæ habitationis oratorio existente in civitate N. et diœcesi N. ad hoc decenter muro exstructo, et ornato, seu exstruendo et ornando, ab omnibus domesticis usibus libero, per Ordinarium loci priùs visitando, et approbando, de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura, unam missam pro unoquoque die, dummodò in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit, per quemcumque sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum sæcularem, seu de superiorum suorum licentia regularem, sine tamen quorumcumque jurium parochialium præjudicio, ac Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus anni festis diebus exceptis, in tua, et natorum, ac familiæ tuæ, nec non hospitum tuorum nobilium præsentia celebrari facere liberè et licitè possis et valeas, indulgemus. Non obstantibus, etc. Volumus autem, quòd familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii, ibidem missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi censeantur.*

Oportet nunc unamquamque Indulti clausulam breviter ad examen ponere, ut difficultatibus occurratur.

Clausula I. *Tibi N. N. diœcesis Neapolitanæ.*

Hìc quæritur : an privilegiatus, transferendo domicilium in aliam diœcesim, poterit ibi illo uti? Affirmant communissimè *Barbosa de jure ecclesiast. l. 2. c. 8. n. 16. Salas de leg. d. 20. sect. 15. num. 123. Pasqualig. de Sacrificio missæ qu. 629. Pellizzar. Man. t. 2. tr. 8. c. 2. sect. 2. n. 152. Tambur. Meth. celebr. miss. l. 1. c. 6. §. 4. n. 2. La Croix l. 6. p. 2. n. 269. cum Sylv. Bon. et Diana p. 4. tr. 4. r. 208. cum aliis pluribus.*

Ratio horum est, quia hoc privilegium est personale, cùm non concedatur loco, sed personæ ob illius nobilitatem: quapropter, sicut, cessante causâ privilegii, privilegium cessat, ita, perseverante ejus causâ, nempe nobilitate personæ, privilegium perseverat. Nec obstare dicebant illud, *Tibi N. N. diœcesis Neapolitanæ*, id enim non apponitur taxativè, sed tantùm demonstrativè, nimirùm, *Tibi, qui nunc es diœcesis Neapolitanæ*, et hoc, ne privilegium usurpari possit ab alio alterius diœcesis, qui fortè sit ejusdem nominis. Advertunt tamen præfati AA. quòd semper requiritur inspectio loci, ac approbatio ab Ordinario illius alterius diœcesis. Sed, his non obstantibus, sentio cum *P. Fortunato à Brixia de oratorio domest. p.* 62. *et P. Gattico n.* 20. *eod. tit. c.* 22. *ac Morella apud Dian. loc. cit.* quòd, translato domicilio in aliam diœcesim, privilegium cessat. Ratio, quia in exemplaribus hodiernis hujusmodi indulti nomen civitatis, et diœcesis non solùm applicatur personæ, nempe *Tibi diœcesis N.*, sed etiam ipsi oratorio, cùm ibi dicatur: *In privato domûs tuæ solitæ habitationis oratorio, in civitate N. existente;* et aliquando additur etiam nomen diœcesis; ergò, sicut limitatur privilegium circa personam, sic etiam circa locum. Et idcò puto auctores, pro prima opinione citatos, olim ferè communiter illam tenuisse, quia olim nomen diœcesis apponebatur tantùm personæ, non autem loco; sic enim habetur. in exemplari relato à *Tamb. loc. cit. n.* 1. *Tibi diœcesis N. ut in privato domûs tuæ solitæ habitationis oratorio ad hoc decenter muro exstructo, etc.* Sed hodiè, posito quòd nomen civitatis, aut etiam diœcesis apponitur adhuc loco, non dubitandum, quin non demonstrativè sed taxativè apponatur. Præterquam quòd, etiamsi hoc dubium esset, hujusmodi privilegium in dubio strictè est interpretandum. Scio *Tamb. in cit.* §. 4. *n.* 31. citando pro se *Pellizz.* mihi adversari, dicentem quòd tale indultum oratorii latè interpretari debeat, cùm sit privilegium principis, quo nulli præjudicium inducitur. Sed oppositum mihi verius apparet et *P. Fort. à Brixia l. c. c.* 5. *animadv. I. p.* 91. asserit, id commune esse apud omnes. Ratio, quia aliàs communiter docent *Sanchez de matr. l.* 8. *d.* 1. *n.* 1. *et* 5. *Bon. de privil. d.* 1. *q.* 3. *p.* 7. §. 1. *n.* 5. *Suar. de leg. l.* 8. *c.* 27. *n.* 28. *Salm. de privil. tract.* 18. *c.* 1. *punct.* 6. *n.* 79. *cum Pulao, Laym. Bass. Tambur. et aliis*

4..

passim, quòd, licèt privilegia, prout sunt favorabilia, latè, imò latissimè sint interpretanda, tamen privilegia illa, quæ juri communi derogant (sicut est hoc) regulariter strictè interpretari debent; quia privilegium contra jus commune continet et importat dispensationem, quæ semper est odiosa. Idque confirmatur ex *reg.* 15. *juris in* 6. ubi dicitur: *Quæ à jure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda.* Dixi *regulariter;* nam excipiuntur aliqui casus, quos recensemus in *App. de privileg. posita in fine Operis; vide ibi n.* 7.

Dicunt autem *Pignatellus et Pasqualigus*, posse dominum, etiamsi per breve tempus maneret ruri, uti ibi privilegio oratorii, cùm privilegium hoc sit personale. Sed etiam hoc negandum cum *Ronc. de Sacrif. missæ c.* 5. *q.* 3. *vers. Quarto*, juxta verba ut suprà relata indulti, ubi dicitur: *In privato domûs tuæ solitæ habitationis oratorio.* Domus autem rusticana, ubi per breve tempus dominus degit, nequit dici *solitæ habitationis.*

Clausula II. *Qui (ut asseris) de nobili genere procreatus existis.*

Primo loco hic advertendum cum *Tambur. Meth. cel. missæ l.* 1. *c.* 6. §. 4. *n.* 5. quòd, non verificatâ hâc conditione nobilitatis, omninò corruit hoc privilegium; quia ex communi doctrina tradita à *Sanch. de matr. l.* 8. *d.* 21. *n.* 8. cùm non verificatur conditio, quâ non existente, privilegium non concederetur, privilegium cessat, eò quòd conditio illa tunc requiritur ut causa finalis et principalis concessionis. Dicunt autem *Pignatell. Cons.* 68. *n.* 100. *et Pasqual. ac Clericat. ap. P. Fort. à Brixia in cit. Opusc. de orat. dom.* sufficere ad id quamcumque nobilitatem, sive ex genere, sive ex privilegio, sive ex dignitate, aut gradu, vel alio modo. Sed hoc negat præfatus *P. Fort. à Brixia*, dicens Pontificem principaliter ob nobilitatem movêri ad hoc privilegium alicui impertiendum, et ideò non præsumi, quòd velit illud participari ab eo, qui non sit realiter nobilis. De cætero ait *Tamb. loc. cit.* illum hìc censêri nobilem, qui per aliquot generationes artem mechanicam non exercuerit. Hinc censeo, semper distinguenda esse loca; nam qui fortè nobilis æstimabitur in aliqua civitate, non æstimabitur talis in alia.

Clausula III. *Ut in privato domûs tuæ solitæ habita-*

licnis oratorio, in civitate N. existente, ad hoc decenter muro exstructo, ornato, ab omnibus domesticis usibus libero.

Nota 1. verba, *muro exstructo.* Dicunt hìc *La Croix l.* 6. *part.* 2. *n.* 266. *et Tamb. loc. cit. n.* 8. non esse opus quatuor muris cum janua, qui oratorium ab aliis dividant locis, sed posse pro quarto muro aptari tapes, aut tela, quæ reseretur, vel claudatur, ad commoditatem audientium missam. Censet autem *P. Fortunatus à Brixia*, non sufficere amplos armarios intra cavitatem parietis, qui ligneâ tabulâ post absolutum sacrificium claudantur. Nulli dubium, quin hujusmodi oratoria decentiùs intra quatuor, vel saltem tres parietes in separato cubiculo construenda sint; sed ego novi præfatos armarios in usum esse Neapoli, novique, eos ab Archiepiscopo approbari. Et reverà hujusmodi oratoria sic formata non videntur juxta tenorem indulti, ut opponit *P. Fort. à Brixia*, esse vetita, quia tabulæ laterales satis gerunt vices parietum; modò tamen altare ligneum ita sit parieti colligatum, ut non sit amovibile; juxta decretum S. C. Rituum emanatum die 3. Decemb. 1661. quo dictum fuit: *Habens indultum eligendi oratorium in propria domo, si quis voluerit ibi ædificare altare ligneum, non indiget facultate apostolica, dummodò altare ligneum cum sacro lapide parieti colligatum amovibile non sit, et altaris portatilis imaginem non præ se ferat.*

Nota 2. verbum, *ornato.* Omnes conveniunt, locum oratorii debêre ita esse constructum, ut diversus discernatur ab aliis ad profanos usus designatis, ut ex ornatu sacrum appareat: imò ait *Pasqualigus quæst.* 618. *n.* 3. quòd in his oratoriis splendidior requiratur ornatus, quàm in Ecclesiis, in quibus, cùm adsit locus jam permanenter divino cultui dicatus, per se locus venerationem sibi advocat; sed cùm id cesset in oratoriis privatis, ideò nitor ornatûs venerationem supplêre debet.

Nota 3. verba, *ab omnibus domesticis usibus libero.* Dicunt *Pasqual. de Sacr. miss. q.* 618, *et Tambur. l. c. n.* 9. *ex Sa verb. Ecclesia n.* 3. quòd, occurrente necessitate, sicut permittitur etiam in Ecclesia consecrata, comedere, dormire, et similia agere, tantò magis ea permittenda sint in oratorio, quod solum ad tempus est ad Sacrum usum deputatum. Addit *La Croix lib.* 6. *p.* 2. *n.* 266. quòd hujusmodi actiones, licèt absque necessitate fierent, non excedunt culpam venia-

lem, docent enim DD. apud *Bonac. et Suar. de relig. lib. 3. cap. 3.* quòd illæ, etiamsi fierent in Ecclesia consecrata, non sunt mortalia, nisi fierent constanter, et per modum habitûs, utendo Ecclesia vel oratorio tamquam quocumque loco profano. Quo tamen casu censet *Pasqual. cit. q. 618. n. 8. cum aliis*, locum effici ineptum, et ideò cessare privilegium; saltem, ait *Tamb. ex Castrop.*, tunc locum indigêre novâ approbatione Episcopi.

An autem sit illicitum supra tectum oratorii vel Ecclesiæ ponere lectos, aut alia profana exercêre? Negant *Roncaglia de Sacrif. miss. c. 3. qu. 3. v. Primo, in fine cum Pignatell. et Croix cit. n. 266. cum Quarti et Tamb. n. 9. vers. Illud, ex Sanch. l. 1. n. 26. et* Glossa *in cap unic. de consecratione Eccles. in* 6. dicentes, quod abstinêre ab his erit quidem de congruentia, non verò de præcepto; qui enim supra tectum Ecclesiæ dormit, extra Ecclesiam dormit. De cætero *S. Carolus Borromæus in concil. 4. Mediol.* prohibuit, ne supra Ecclesiam, capellam, aut oratorium, ubi missa peragitur, locus sit, in quo dormiatur, aut habitetûr, aut quidquam profani fiat. Sed *P. Gattico c. 23. n. 6.* censet, quòd si alicubi aliter provideri nequeat ob angustiam domûs privilegiatæ, in hac re aliquid indulgendum sit.

Clausula IV. *Per Ordinarium loci priùs visitando et approbando; ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura.*

Oratorium debet quidem ab Ordinario visitari, et approbari, ut aptetur in loco decenti, id verò non nisi semel et gratìs. Approbato autem oratorio, nequit deinde Ordinarius impedire, ne in eo celebretur, prout decisum refert *Barb. in Trident. sess. 22. Decr. de Observ. etc. n. 19.* Nomine *Ordinarii* veniunt tam vicarius generalis Episcopi, quàm capituli sede vacante, ex *Sanch. de matr. lib. 3. disp. 29. n. 3. et 5.* Potest autem Episcopus etiam alteri hanc visitandi facultatem committere, cùm hæc facultas officio Episcopali perpetuò sit annexa. *Sanch. ibid. d. 31. n. 1. et alii passim.*

Verba illa, *ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura*, asserit *Tambur. n. 15.* non in omnibus indultis apponi, sed ubi apponuntur, si Ordinarius revocet licentiam, non potest quidem in oratorio celebrari, tantùm poterit ipse cogi, ut concedat, si neget injustè; *Tamb. cit. n. 14. et 15.* Advertit tamen idem auctor *n. 16. et Sanchez Consil. lib. 7.*

c. 1. *dub.* 35. *num.* 7. quòd verbum *arbitrio* differt à libera voluntate, unde ait, non posse Ordinarium hujusmodi licentiam revocare sine justa causa. Justâ causâ tamen existente, benè poterit celebrationem suspendere, et non solùm vi præfatæ clausulæ, sed etiam vi Tridentini ex citato Decreto in *sess.* 22. *de Observ. etc.* ubi universè Episcopis, tamquam delegatis apostolicis, data est potestas statuendi aut prohibendi, quæ ipsis visa fuerint circa celebrationem missarum.

Clausula V. *Unam missam pro unoquoque die, dummodò in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit.*

Nota, *unam missam, id est unicam*, ut declaravit (quidquid alii dixerint) *Bened. XIV.* in bulla *Magno; vide dicenda super hoc punctum lib.* 6. *n.* 359. *v. Notandum III.* Per verba autem *dummodò in eadem domo, etc.* etiamsi unus ex duobus dominis haberet proprium oratorium in sua habitatione separata (vulgò *appartamento*) ejusdem domûs, nulliter alter dominus privilegium impetraret.

Clausula VI. *Per quemcumque sacerdotem, ab eodem Ordinario approbatum sæcularem, seu de superiorum suorum licentia, regularem.*

Quidam auctor apud *Tamb. n.* 33. putavit, per hanc clausulam, sacerdotes indigêre speciali approbatione ad celebrandum in oratorio privato, sed rectè id negat *Tamb.*, quia passim sacerdotes solent, tantùm ex universali approbatione celebrandi, in prædictis oratoriis Sacra facere.

Clausula VII. *Sine tamen quorumcumque jurium parochialium præjudicio.*

Clausula hæc importat, ut celebrantes nequeant in privatis oratoriis annuntiare matrimonia, jejunia, et similia ad parochos spectantia. Importat etiam, ut non possint ministrare (quidquid dicat *Tamb.*) Eucharistiæ sacramentum, sicut expressè prohibuit *Bened. XIV.* in quadam Encyclica ad Episcopos Poloniæ; *vide dicenda l.* 6. *num.* 359. *in fine, vers. Quæres hic.* Sacramentum autem pœnitentiæ universè præscribitur in Rituali Romano à nemine posse ministrari domi, nisi ex rationabili causa.

Clausula VIII. *Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus festis diebus exceptis.*

Advertit *Tambur. n. 7. ex Gav. p. 1. tit. 10. §. Sciendum*, nomine *Paschatis, et Pentecostes* tantùm primam diem intelligi, in qua reverà solemnitas est. Quinam autem dies subintelligantur per tò *solemnioribus, vide lib. 6. n. 359. v. Ex quo deducitur* 1. ubi affertur decretum S. C. illos explicans.

Clausula IX. *In tua, et natorum, ac familiæ tuæ, nec non hospitum tuorum nobilium præsentia celebrari facere.*

Nomine *tua* omninò requiritur præsentia domini. Olim *Roncaglia de Sacr. missæ c. 3. q. 3. vers. Quinto, cum Barbosa* probabilem putavit opinionem, posse celebrari missam, assistente familiâ, quamvis dominus abesset, dicens particulam *ac* (*in tua præsentia, et natorum, ac familiæ*) intelligi pro *vel;* aliàs (ait) non sufficeret præsentia domini, si abesset familia. Sed hodie sancitum habemus à *Bened. XIV.* in decreto incipiente, *Cum duo nobiles* (vide constitutiones *Benedicti XIV.* in extensum relatas *in fine hujus Operis, De Romanorum Pontificum Decretis part. 2. c. 2. decret. 5.*) non posse celebrari in privato oratorio, nisi actu intersit aliqua persona ex iis, quibus indultum principaliter concessum et directum est.

Nomine *natorum*, dicunt *Pignatell. tom. 6. Cons. 58. n. 105. et Pasq. de Sacrif. missæ q. 654. n. 1.* venire etiam filios illegitimos, modò sint nati ex certo patre, et de ipso constet. *P. Gattico de orat. dom. c. 25. n. 25. et P. Fortun. à Brixia eod. tit. cum Barb.* tenent venire tantùm legitimos, non verò spurios, nec naturales, donec hi legitimentur per subsequens matrimonium, vel per auctoritatem principis; atque hujus sententiæ ego magis adhæreo, cùm hujusmodi privilegium strictè sit interpretandum, prout probavimus in explicando clausulam I.

Nomine *familiæ* veniunt quidem tam consanguinei, quàm affines. Utrùm autem veniant omnes propinqui cujuscumque gradûs? Affirmant *Pignatell. Cons. 94. n. 102. et Pasq. q. 654.* Verumtamen *P. Gattico loc. cit. n. 76.* sentit, privilegium non extendi, nisi ad quartum gradum; quia (ut ait) præsens disciplina, postquam impedimentum matrimonii ex carnali cognatione restrinxit ad quartum gradum, non respicit ampliùs ad gradus inferiores. Præterea, dicit *Tamburinus* cum *Pellizzario*, gaudère privilegio propinquos, etiamsi

vivant propriis expensis, et in separatis partibus, modò habitent in eadem domo. Sed communiùs et veriùs id negant *Pignat. loc. cit. n.* 95. *Pasq. q.* 649. *Roncag. de Sacrificio miss. cap.* 5. *q.* 3. *v. Sexto. Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 627. *et P. Fort. à Brixia*, quia ex indulto requiritur, ut cognati non solùm degant in eadem domo, sed etiam ut sint de ejus familia.

Nomine tandem *hospitum*, dicit *P. Fort. à Brixia cum Pelliz. et Gattico* admitti posse etiam hospitem (modò sit nobilis juxta indultum) unius dici : et adhuc qui ad prandium invitatur à privilegiato, ut de privilegio participet. Non possunt tamen de eo gaudêre hospitis famuli, cùm non sint de privilegiati familia.

Clausula XI. *Volumus autem, ut familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii ibidem missa hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi censeantur.*

Ut ergò familiares privilegio oratorii gaudeant, requiritur 1. ut vivant expensis domini, et ejus servitio incumbant, ex *cap. Sicut nobis, de verb. sign. in* 6. Requiritur 2. ut actu ipsi sint necessarii servitio domini. Requiritur 3. ut actu sint necessarii, non solùm aliquando intra diem, sed tempore, quo missa celebratur; ita rectè *P. Fort. à Brixia cum Gattico*, idque patet ex verbis indulti. Censet autem *Pignatellus Cons.* 98. *n.* 107. quòd familiares utiles servitio habendi sint pro necessariis ; idque admittit *P. Gattico cap.* 25. *n.* 19. saltem casu, quo famuli sint necessarii convenienti decori domini. Sed neutrum concedit *P. Fort. à Brixia* ex principio pluries suprà repetito, quia privilegium hoc strictè, et juxta rigorosam proprietatem verborum est interpretandum; tantùm admittit cum *Gattico* unicum famulum, qui reputetur moraliter necessarius, ut assistat domino in iis, quæ tempore missæ ei occurrere possunt. Familiares autem cognatorum non gaudent hoc privilegio, nisi assumantur ab ipso privilegiato, ut assistant, et sint necessarii modo prædicto cognatis, qui sunt sub cura privilegiati.

519. — Dubitatur 1. An gaudeant famuli, viventes quidem expensis domini, sed habitantes extra ejus domum ? Negant *Bonacina, Barbosa, Lezana, et Gobat. apud Croix lib.* 6. *par.* 2. *num.* 272. Sed affirmant *P. Mazzotta, Pellizzar. Man.*

tract. 8. c. 2. sect. 2. q. 22. P. Gattico ap. P. Fort. à Brixia et Palaus, Diana, Quarti, et alii apud Croix loco citat. quorum sententia non videtur reprobanda, si familiares illi assistant continuò servitio domini, et reverà (ut diximus) sint domino necessarii tempore missæ.

Dubitatur 2. An omnes extranei, audientes missam in oratorio privato, satisfaciant præcepto? Affirmant *Bus. cum Azor et aliis.* Sed meritò opinionem hanc rejiciunt *Tamb. Meth. celebr. miss. lib. 1. c. 4. §. 4. n. 34. Sporer de 3. præc. c. 4. n. 14. Mazzotta de Sacrif. miss. cap. 3. et alii*, ex verbis indulti, ubi dicitur: *Volumus autem, ut, qui non sunt de familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi missam in Ecclesia.* Nec obstat dicere, quòd extranei illi jam missam audiant, et de loco non adest præceptum; verba enim illa, *volumus, etc.* ajunt apponi de stylo curiæ, pro tempore, quo olim missa audienda erat in parochia. Sed rectè respondet *Tamburinus*, quòd Pontifex, dicendo *volumus, etc.*, satis clarè imponit præceptum etiam de loco, jubendo, ut, qui non sunt de familia, teneantur audire missam, non jam in parochia, sed in Ecclesia publica, excluso oratorio privato.

Dubitatur 3. An aliquando teneatur dominus uti privilegio oratorii, si non possit Ecclesiam adire? Videtur negandum, quia, si teneretur uti suo privilegio, privilegium redderetur onerosum. At meritò affirmant ad id tenêri dominum, si commodè sacerdotem habêre possit, *Pasqualig. q. 662. num. 4. Gattico cap. 25. num. 33. et P. Fortunat. à Brixia*, non quidem ex vi privilegii, sed ex vi præcepti, quod obligat ad missam audiendam omnes, qui illud sine gravi incommodo implêre valent. Hinc (ut etiam rectè ait *P. Fort. à Brixia cum Nugnez, Pasqual. et Gattico*) tenetur privilegiatus, si commodè possit, providêre de sacerdote, non solùm sibi, sed etiam aliis de familia, si quis eorum nequeat ad Ecclesiam accedere.

Probabile autem est, quòd satisfaciat quicumque audit missam in littore, aut in castris, *Croix n. 629. cum Bon. et DD. cit.* Notandum hìc, quòd oratoria in domibus Episcoporum, Religiosorum, vel Missionariorum privilegiatorum, vel alibi erecta, et benedicta ab Episcopo, cum janua in via, (intellige hoc pro domibus laicorum) non sint jam

oratoria privata, sed veræ Ecclesiæ; quare in iis audientes missam benè satisfaciunt, et in quibuscumque festis? *Vide Croix n.* 626. *Et vide tr. de Euch. lib.* 6. *ex n.* 337.

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi missam in parochia dominicis et festis majoribus?

320. — « Resp. Etsi id quidem decens sit, non tamen est » obligatio. Est communis auctorum (quos vide *superiore* » *dub. cas. ult.*) et ut ait *Card. Lugo disp.* 23. *sect.* 1. *n.* 2. » certa; etsi *Marchantius in Candelabro mystico t.* 4. *cap.* » 7. et in *resolutionibus moralibus, in forma manualis edi-* » *tis, c.* 8. in dubium vocet, scrupulumque movêre conetur. » Ratio est 1. Quia nullum extat ea de re præceptum. 2. » Quia *c. Ut Dominus,* jubetur parochus ante missam ejicere » eos, qui proprio parocho contempto, istic missam audire » vellent : ergo sine contemptu (formali) licet. 3. Quia *c. Si* » *quis, de consecr. dist.* 1. jubentur ii, qui habent oratorium » domi, in majoribus festivitatibus audire sacrum in paro- » chia, vel in civitatibus. 4. Quia universalis fidelium, et » ipsorummet etiam parochorum doctorum, et confessa- » riorum (qui pœnitentes hac de re non interrogant) con- » suetudo id non tantùm, ut loquitur *Marchant. l. c.* insi- » nuat, sed manifestè docet. 5. Quia *Trident. sess.* 22. *c.* 7. » tantùm dicit, populum debêre monêri (non autem tenêri) » ut frequenter adeant parochias, saltem dominicis, et » festis majoribus. *Vide Fagund. Lug. Barb. Zened. Trull.* » *lib.* 3. *c.* 1. *dub.* 6.

321. — « Neque obstant, quæ *March.* objicit, ut 1. Quòd » jura antiqua decernant contrarium; eò quòd *Sixtus IV.* » *De treuga et pace,* præcipiat, ne Mendicantes prædi- » cent, non tenêri audire missam in parochia Dominicis, et » festis. Nam imprimis ex illo *Sixti* decreto nihil sequitur, » cùm is non dicat tenêri, sed tantùm prohibeat, ne pu- » blicè *prædicetur, non tenêri.* Cùm enim honestissimum sit, » populum audire missam in parochia, idque suadêre deceat,

» minimè deceret (id publicè præsertim) dissuadêre; nam » inde scandala, et proprii parochi contemptus sequi pos- » sent; et hoc est, quod *Sixtus* cavêre voluit. Deinde, esto » antiqua forsan aliqua jura id habeant, eis posterioribus » temporibus, per varia privilegia, receptamque consuetu- » dinem universalem, est derogatum. *Cajet. Lugo, et cæteri* » *AA. citati.*

« Nec obstat 2. quòd multos canonistas eam opinionem » secutos asserit. Esto enim olim quidam sic senserint; hoc » tamen tempore, post tot et tam ampla privilegia, post » tam claram, et diuturnam consuetudinem, post Eminen- » tiss. Cardin. declarationes, et ipsorum etiam Pontificum » nota decreta contraria (*ut vide seq. resp.*), an aliqui id do- » ceant, nescio.

322. — « Nec 3. locus Trid. paulò antè in resp. citatus, » quem objicit, ut patet ex ipsis verbis, et declaratione » Eminentiss. Cardin., auctorumque communi explicatione.

« Resp. 2. Episcopus non potest censuris, mulctis, aliis- » que pœnis cogere ad audiendam missam in parochia. Est » contra *March. loco citato*, ubi ait, *Regulares ita commu-* » *niter respondêre, ut privilegiorum suorum fimbrias magni-* » *ficent, et dilatent phylacteria :* et contra auctorem *Paro-* » *chiani obedientis.* Ratio autem est, quia, ut ait *Navarr.*, » Episcopus non potest tollere (nec restringere) jus commune, » et generalem totius orbis consuetudinem. Ita docent præ- » ter *auct. sup. cit. S. Ant. p. 2. tit. 9. c. 10. §. 1. n. 4. Sylv.* » *v. Missa, Tolet. Laym. l. 4. t. 7. cap. 3. etc.* et commun. » omnes theologi, et canonistæ moderni : afferuntque *Azor* » *t. 1. l. 7. c. 8. q. 6. et Card. Lugo disp. 22. lib. 1.* pro hac » sententia declarationem Card. in *Trid.* quæ expressè habet : » *Non posse Ordinarium mulctis et pœnis cogere ad au-* » *diendam missam, vel concionem in propria parochia,* » *etiam in casu negligentiæ.* Et, si quis his duobus, tam- » quam Regularibus, minùs fidat, legere potest eamdem » declarationem *ap. Barb. in Trid. sess. 22. c. 8. de Sacrif.* » *miss. et sess. 24. de reform. c. 4. n. 12.* Item *tr. de Offic.* » *et potest. parochi*, ubi eamdem sententiam *Barbos.* ipse » sequitur, et pro ea supra viginti auctores celebres, partim » theologos, partim canonistas, quà regulares, quà non » regulares, citat. *Vide ejusdem Remissiones* in Trident. im-

» press. Antverpiæ anno 1644. et *Zerolam in praxi episcopali* » *p. 2. v. Parochia, et p. 1. v. Missa*, §. 6. Idem disertis » verbis confirmat *Clemens VIII.* anno 1592. 22. Decemb. » decreto suo, circa hanc ipsam controversiam Duaci exci- » tatam, quo eam dirimit his verbis : *Præsenti nostro de-* » *creto sancimus, licêre sæcularibus, Christique fidelibus* » *universis, missas diebus dominicis, et festis aliis ma-* » *joribus audire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum,* » *quàm aliorum Mendicantium, nec non etiam collegii* » *Societatis Jesu juxta eorum privilegia, et antiquas con-* » *suetudines, dummodò id in contemptum parochialium* » *Ecclesiarum non faciant : et tam dictis fratribus Prædi-* » *catoribus, ac presbyteris dictæ societatis, quàm aliis pri-* » *vilegiatis quibus id à Sede apostolica indultum est, idoneis* » *tamen et ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam* » *quadragesimali, et paschali, et quovis alio tempore con-* » *fitèri licitè posse, etc.* Quòd si verò dicta privilegia, et » alia similia clariùs cognoscere lubeat, inspiciatur (ut alia » taceam) compendium privilegiorum Societatis Jesu, ubi » præter *Leonis X* clara sunt verba *Pauli III* in *Extrav.* » data anno 1549. Calend. Novemb. quæ incipit : *Licet debi-* » *tum ;* quâ *omnibus Christi fidelibus, cujuscumque condi-* » *tionis, qui verbi Dei prædicationibus in templis ejusdem* » *Societatis interfuerint, concedit, ut ibidem missas audire,* » *et sacramenta recipere liberè, et licitè valeant, neque ad* » *id parochiales Ecclesias accedere teneantur.* Porrò, ne quis » miretur, tam ampla privilegia Regularibus concessa à va- » riis Pontificibus, placebit inspicere eorum bullas, in qui- » bus reperiet motiva gravissima : aut si eas nec inspicere » lubet ; recogitet saltem, Deum ipsum *Innocentio III* (dum » vidit Ecclesiam Lateranensem jamjam ruituram) osten- » disse, eam sustentari à *S. Dominico* et *S. Francisco.* Con- » sideret, quòd, sicut olim in varias orbis plagas, et in » ipsam Germaniam doctrina Christi translata est operâ Re- » gularium, ita sine eorum subsidio conservata diu non » fuisset, vel saltem minùs floruisset. Et denique, ne Regu- » laribus succenseat quisquam, quòd privilegia sua tueantur, sciendum est, quòd sine consensu Sedis apostolicæ » iis renuntiare, aut cedere non possunt, ut *vide lib. 2. De-* » *cret. tit. 43. de arb. c. 5* ; imò, etsi id faciant, irritum

» fore, et peccaturos : quia injuriam inferrent Ordini, et » Ecclesiæ toti. Nunc ad argumenta *Marchantii* breviter re- » spondeo.

« 1. Affert auctoritatem cujusdam P. Capuccini, qui *Pa- » rochianum obedientem* scripsit ; et huic quidem me pau- » lò antè sat multas, gravesque auctoritates opposuisse ex- » istimo.

« 2. Ait, quorumdam Episcoporum praxim esse contra- » riam, eamque fundari in jure antiquo et novo *Trid. loc. » cit. sess.* 22. *et sess.* 24. ubi dicit, tenêri unumquemque » parochiæ suæ interesse, ad audiendum verbum Dei, et » rudimenta fidei : hæc autem in plerisque locis ruralibus » docentur in missa : ergo etiam ad missam possunt com- » pelli.

323. — « Resp. 1. Praxim istam (sicubi est) paucorum esse » et contrariam praxi communi Episcoporum, in omnibus » regnis, et provinciis, et insuper Præsulis summi.

« 2. Praxim istam nec fundari in jure antiquo, cùm illi (si » quod fuerit) per privilegia sit derogatum, et abrogaverit » consuetudo ; nec in novo, tùm quia *Trid. l. c.* loquendo » de concionibus, et catechesi, nullam fecit mentionem mis- » sæ, et in pœnalibus non valet illatio ; tùm quia *Trid.* ex- » pressè addit (quod *Marchantius* in sua citatione omittit, » cùm tamen ad rem plurimùm faciat) *si commodè fieri po- » test ;* tùm quia nec illam quidem obligationem, quoad » conciones, esse receptam ostendit universalis Ecclesiæ » consuetudo, eò quòd fortè regulariter *commodè fieri non » poterat*, ut notat *Card. Lugo l. c.* Neque catechesim com- » muniter fideles docentur in missa, nisi fortè in pagis, ubi » rariùs contendunt Regulares cum parochis de re præsenti. » Denique nescio, an non Episcopi, de quibus loquitur, ex » numero fortè sint eorum, de quibus *Pius V.* in bulla *Etsi » Mendicantium*, queritur, quòd, etsi Episcopi Ordines men- » dicantes meritò colere, et adjuvare deberent, non solum » id negligant ; verùm etiam concilii Tridentini verbis in » pravum sensum detortis, eos incommodis, et perturbatio- » nibus afficiant.

» 3. Citat decreta Synodi Leodiensis et Namurcensis, sub- » jungitque : *Quis verò audeat hæc contemnere, et patres » istius Synodi, inter quos multi theologi fuêrunt.*

« Resp. Decreta ista (et si quæ fortè sunt similia) intelligenda esse, ne cum contemptu proprii parochi audiant » Sacrum extra parochiam : aut, si quem sensum alium » habent, non esse recepta, vel usu abrogata. Ita *AA.* » *cit. communiter.* Vidèri potest *C. Lugo loc. cit. Barb. et* » *Zeroll. ll. cc.* et dignissimus lectu libellus *Francisci Pon-* » *tani* concionatoris regii cujus titulus : *Responsa ad quæsita* » *cujusdam primarii prælati, etc.* excusus primùm gallicè » Nancei anno 1625, postcà verò latinitate donatus, et re- » cusus Viennæ Austriæ, typis *Michaëlis Rictii*, anno 1634. » Mitto rationes cæteras, quibus frequentationem parochiæ » (sine obligatione tamen) persuadère conatur : cùm eam, » utpote honestam imprimis, atque decentem, minimè im- » probare, sed erroneam tantùm conscientiam impedire in- » tendam : ne videlicet cum persuasione obligationis paro- » chialia, vel cum apprehensione peccati, Regularium templa » frequententur.

Bened. XIV. de Syn. lib. 11. c. 14. n. 7. ostendit (contra *Juenin. et Van Esp.*) nunc non esse obligationem audiendi missam in parochia (1).

(1) Forsitan omnes juvabit, hìc ipsa verba *Bened. XIV. loc. cit.* legere. » Caput inscribens : « *Non potest à nimia severitate excusari synodalis* » *constitutio, adigens seculares ad missam Deique verbum audiendum in* » *ecclesia parochiali omnibus Dominicis aliisque festis diebus.*» n. 7. ita pergit :

Quod verò alias spectat laudatas Constitutiones Midenses, vetus pariter controversia est, sub finem præsertim XV sæculi in Germania inter parochos et fratres Mendicantes summâ contentione agitata, num fideles teneantur diebus festis parochiali missæ interesse. Causa delata est ad *Sixtum IV.* qui, rationibus utrimque allegatis, seriò expensis, tandem die 17 Junii 1478. illam definivit, editâ constitutione, quæ incipit *Vices illius*, relata *in Extravag 2. de treuga et pace*, ubi inter alia præcipit : *Ut fratres Mendicantes non prædicent, populos parochianos non teneri audire missam in eorum parochiis diebus festivis et Dominicis ; cùm jure sit cautum, illis diebus parochianos teneri audire missam in eorum parochiali ecclesia, nisi forsan ex honesta causa ab ipsa ecclesia se absentarent :* ex qua Decretali liquidò constat, jure communi cautum esse, ut singuli fideles diebus festis missæ adsint parochiali. Inducta autem est ea obligatio ante concilium Sardicense, in quo *Osius* Episcopus *can. 14. tom. 1.* Collectionis *Harduini col. 648.* inquit : *Memini, superiore concilio fratres nostros constituisse, ut, si quis laïcus in ea, in qua commoratur, civitate tres Dominicos dies, id est per tres septimanas, non celebrasset conventum, communione privaretur :* nomine quippe *conventus*, designari missam solemnem, in qua populus cum suo pastore unum efficit cœtum, eumque repræsentat Ecclesiam, communiter adnotarunt Canonistæ. Sardi-

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri?

324 *Quæ sint causæ excusantes? An habens privilegium oratorii teneatur conducere sacerdotem?*
325 *Quomodo excusentur navigantes, vel incarcerati, vel infirmi, aut excommunicati?*
326 *An excusentur custodientes domos, etc.? vel timentes, ne incarcerentur, aut assistentes infirmis?*
327 *An uxores, filii, et famuli timentes offensionem dominorum?*
328 *An aliquando viatores?*
329 *Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda missa?*
330 *An excusentur fœminæ ratione luctûs, vel partûs, vel quia non habent vestes convenientes? Et an puellæ prægnantes, vel tempore, quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis?*
331 *An possit omittere Sacrum puella, sciens se ab aliquo turpiter concupisci?*
332 *An excuset amissio magni lucri? An aliud bonum spirituale majus?*
An peregrini, ad breve tempus commorantes, teneantur audire missam in loco, ubi id est de præcepto?

324. — « Resp. Duæ sunt causæ, quarum altera si adsit, » non tenêris curare celebrari privatim in portatili cum pri» vilegio, neque (etsi id consilii sit) preces interim alias loco » missæ dicere, ut habent *Nav. c.* 13. *Suar. Fill. t.* 5. *c.* 5. » *q.* 11.

censem canonem renovavit concilium Quinisextum *can.* 80. decernens *tom.* 3. collectionis *Harduini col.* 1690. ut, *si quis in civitate agens, tribus diebus Dominicis, in tribus septimanis, unà non conveniat, si sit quidem clericus, deponatur; si verò laïcus, segregetur.* Ut huic porrò præcepto satisfieret, in Synodo Nannetensi *can.* 1. relato in Decretales *Gregorii IX. cap* 2. *de parochiis*, statutum est, *ut Dominicis, et festis diebus presbyteri, antequam missas celebrent, plebem interrogent si alterius parochianus in Ecclesia sit, qui, proprio contempto presbytero, ibi missam velit audire. Quem si invenerint, statim ab Ecclesia ejiciant, et ad suam parochiam redire compellant: tom.* 6. *part.* 1. Collectionis *Harduini col.* 457. Et in ejusdem concilii *can.* 2. additur: *Nullus presbyter alterius parochianum, nisi in itinere fuerit, vel placitum ibi habuerit, ad missam recipiat* Eamdem legem, atque obligationem plures inculcarunt posteriores Synodi, quas adducit *Natalis Alexander tom.* 1. *Theolog dogmat. et moral. lib.* 2. *de sacram. Eucharistiæ art.* 5. *regul.* 10.

Verùm hisce sanctionibus derogatum nunc est non solùm contrariâ con-

« Prima causa est impotentia, vel simpliciter, vel moralis, » aut difficultas ex notabili incommodo proprio, vel proximi: » corporis, vel bonorum, vel etiam honoris; quia hæc est » mens Ecclesiæ, præcipientis instar discretæ, et benevolæ » matris. *Bonac. d.* 4. *q. ult. p. ult. Nav. Fill. t.* 5. *c.* 7. » *q.* 11. *Suar. d.* 85.

suetudine, quam jam suâ ætate multis in locis inductam innuit *S. Antoninus Summ. Theolog. part.* 2. *tit* 9. *cap.* 10. docens, non peccare, qui die festo missam audit extra parochiam, ubi consuetudo viget illam audiendi in qualibet Ecclesia, verùm etiam posterioribus Summorum Pontificum Constitutionibus: siquidem *Leo X.* Constitutione editâ die 13. Novembris 1517. disertè ait: *Auctoritate Apostolica, tenore præsentium, notum facimus, omnes Christi fideles, qui, non contempto proprio Sacerdote parochiali, in Ecclesiis Fratrum Ordinum Mendicantium, Dominicis, et festis diebus missas audiunt, satisfacere præcepto Ecclesiæ de missa audienda. nec in aliquam labem mortalis peccati, pœnamve incurrere. S. Pius V.* suis Apostolicis literis, datis XVII kalend. Septembris 1567. definivit: *Christi fideles audiendo missas in Ecclesia Fratrum hujusmodi, diebus dominicis, aut festivis, præcepto Ecclesiæ de illis audiendis satisfecisse censeantur. Clemens VIII.* in Brevi quod incipit *Significatum*, dato anno 1592. hæc statuit: *Præsenti nostro decreto sancimus, secularibus universis liberè missas diebus dominicis, et aliis majoribus festis audire in Ecclesia tam Fratrum Prædicatorum, quàm aliorum Mendicantium, necnon etiam Societatis Jesu, licitè posse, dummodo in contemptum parochialium Ecclesiarum non faciant.*

At nihilominus non desunt auctores, inter quos *Juenin de sacramentis dissert.* 5. *quæst.* 7. *cap.* 2. *art.* 2. et *Van Espen Jur. Eccl. part.* 2. *tit.* 5. *cap.* 2. propugnantes, ne hodie quidem, citra grave peccatum, fas esse fidelibus, solemnioribus saltem diebus festis, rei divinæ alibi, quàm in propria parochia interesse: neque enim juri communi derogatum, aiunt, per præfatas Constitutiones, quibus potestas fit secularibus missam audiendi in Ecclesiis Regularium, quoniam in illis hæc adjicitur limitatio, nimirùm *Dummodo id non faciant in contemptum parochialium Ecclesiarum*: est autem impossibile, pergunt, contemptum abesse, cùm iidem, sine ulla rationabili causa, à propria se subducunt parochia. Verùm hâc explicatione, præfata summorum Pontificum Indulta penitùs everruntur: nullo etenim opus fuerat privilegio ad hoc, ut fideles, legitimâ urgente causâ, alienam adirent Ecclesiam, ut ibi missæ assisterent sacrificio, quod ex præfatis juris communis sanctionibus perspicuum est: quare, ne dicamus, *Leonem X. S. Pium V.* et *Clementem VIII.* verbis lusisse, nec quidquam specialis previlegii Regularibus concessisse, necessariò fateri debemus cum *Azorio Instit. part.* 1. *lib.* 7. *cap.* 6. *quæst.* 4. *in fin. Fagundez lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 9. aliisque ab his citatis, nomine *contemptus*, ab illis intelligi actum aliquem distinctum ab ipsa auditione sacri extra parochiam, quo quis sive expressè, sive tacitè, se à proprio pastore aversum ostendat.

Sed, quæ hactenùs diximus, solam adstruunt libertatem, rem divinam qualibet anni die audiendi in Ecclesiis Regularium. Quid autem dicendum quoad alias Ecclesias nullo privilegio hac in re à Sede apostolica donatas? Integrum hodie omnibus esse in quelibet Ecclesia, modò non sit capella,

» Secunda causa est quodcumque motivum rationabile, quo » quis bonâ fide putat se excusari. *Vide Suar. in 3. p. sect. 6.* » *c. 3. Laym. et Bon. l. c.*»

seu oratorium privatum, sacris mysteriis interesse, quia contraria consuetudine, in toto christiano orbe recepta, derogatum est præcepto audiendi missam parochialem, docent *Sylvester verb. Missa 2. quæst. 5. Navarrus manual. cap. 21. num. 5. Trullench. in præcept. Decalog. tom. 1. lib. 3. cap. 1. dub. 6. num. 5.* pluribusque allegatis, *Barbosa in collectan. ad Trident. sess. 22. de observand. et evitand. in celebration. miss. num. 21. de offic. et potestat. parochi cap. 11. num. 14. et seq.* addentes insuper, non posse hodie Episcopum præcipere suis subditis, ut se sistant missæ parochiali, quia non potest delere consuetudinem, quæ cùm vigeat in toto orbe, jam induit naturam juris communis. Et sanè, cùm versemur in lege merè ecclesiastica, etiam *Juenin cit. loc. in fin. §. 3.* admittit, potuisse legitimâ præscriptione abrogari: et *Van Espen*, quamvis eam in Belgio minimè abrogatam contendat, *num.* tamen 15. fatetur, solere Episcopos monere quidem, atque hortari, non verò ullo judiciali actu populum compellere ad interveniendum missæ parochiali. Enimverò, non præcepto adigendam, sed hortationibus ad id alliciendam plebem, statuit Tridentinum *sess. 22. in decreto de observand. et evitand. in celebrat. miss.* ubi Episcopos in hunc modum alloquitur: *Moneant eumdem populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus dominicis, et majoribus festis accedant.* Tridentino obsequens *S. Carolus Borromæus*, in suo concilio provinciali Mediolanensi VI. *Act. Eccl. Mediol. part. 1. pag. 502.* ab omni abstinens præcepto, plures adduxit rationes, quibus plebem ad parochialem missam suaviter adduceret: *Hâc nostrâ monitione*, inquit, *eos universos, et singulos cohortamur, ac per viscera misericordiæ Jesu Christi obsecramus, atque obtestamur, ut, quamvis in suis viciniis, oppidis, et suburbiis, oratoria, capellas, aliasve Ecclesias habeant, ubi sanctissimo missæ sacrificio interesse possint; frequenter tamen Dominicis saltem, aliisque solemnibus festis diebus, ad suam quique parochialem Ecclesiam conveniant, ubi à parocho, cui eorum cura commissa est, verbo Dei pascantur, Fidei Christianæ rudimentis, aliisque animarum saluti necessariis præceptis erudiantur, ad sanctissima sacramenta religiosiùs percipienda instruantur.* Hortationibus pariter, et suasionibus usi sunt Ven. Dei Servus *Joannes Ribera*, Archiepiscopus Valentinus, in sua diœcesana Synodo, habita anno 1584. *tom. 4. Concil. Hispan. pag. 285.* Sanctus *Toribius*, Archiepiscopus Limanus, in sua diœcesana Synodo VII. coacta anno 1592. *ibid. pag. 689.* aliique plures Episcopi in suis Synodalibus Constitutionibus, apud *Genettum tom. 6. tract. 4. cap. 7. quæst. 5.*

Si istorum vestigiis inhæsisset Episcopus Midensis, suamque Constitutionem verbis formasset tantùm hortatoriis, nulli fuisset reprehensioni obnoxius: sed, quia præceptum adjecit, hoc fuit expungendum; quemadmodum, jubente eâdem Sacrâ Congregatione, sæpiùs antea expunctum fuerat ab aliis similibus synodalibus statutis, utì videre est apud *Azorium cit. cap. 6. quæst. 6. in fin. Pasqualigum de sacrific. nov. leg. quæst. 1258. Barbosam loc. cit.* atque in declarationibus ejusdem Sacræ Congregationis impressis Lugduni anno 1640. num. 11.

Majus negotium facessere poterat obligatio imposita Dei verbum audiendi in propria parochia. Idem quippe Tridentinum, quod agens de auditione

Excusat igitur ab audienda missa quævis causa mediocriter gravis ; scilicet, quæ involvit notabile aliquod incommodum, aut damnum in bonis animæ, vel corporis proprii, vel proximi. Ita communiter cum *Bus. DD. ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 675. *Salm. de Sacrif. miss. c.* 6. *punct.* 3. *n.* 63. *Mazz. de* 3. *præc. c.* 3. §. 2. *et Zachar. l.* 3. *part.* 1. *n.* 375. *cum Suar. Azor, Pal. Fill. Tanner, etc.*

missæ in Ecclesia parochiali, verbis utitur dumtaxat hortatoriis : *Moneat populum* : loquens de divini verbi auscultatione, alia adjecit verba, quæ videntur præceptum, et obligationem inducere : *Monealque Episcopus* (ait *sess.* 24. *cap.* 4. *de reform.*) *populum diligenter, teneri unumquemque parochiæ suæ interesse, ubi commodè id fieri potest, ad audiendum verbum Dei.* Idem discrimen animadvertit, qui nullum Tridentini verbum non est diligenter rimatus, *S. Carolus Borromæus* in nuper citato concilio Mediolanensi VI. *loc. cit. pag.* 301. ubi hæc habet : *Sacra Tridentina Synodus œcumenica ab Episcopis fideles non solùm hoc moneri voluit, ut frequenter ad proprias parochiales Ecclesias saltem dominicis diebus, festisque majoribus accedant ; sed illud etiam diligenter ostendit, unumquemque teneri, ubi commodè fieri potest, parochiæ suæ interesse ad audiendum verbum Dei.*

At, cùm Dei verbum, ex ejusdem Tridentini decreto *sess.* 22. *cap.* 8. à parochis vel per se, vel per alios, sit annuntiandum, et explicandum inter missarum celebrationem, quod antiquissimi esse instituti notat Cardinalis *Bona rer. liturgicar. lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 6. inquiens : *Hic mos, numquam interruptâ serie, ab initio Ecclesiæ usque ad nostra tempora servatus est, ut proximè post Evangelium sermo, sive homilia, vel tractatus ad populum haberetur* : hinc si fideles obstringerentur præcepto illud in propria parochia auscultandi, tenerentur pariter missæ parochiali adesse, à qua tamen obligatione eos solutos pronunciavimus. Ad hanc difficultatem evitandam, varias Doctores inière vias. *Suarez de Religione lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 10. opinatur, ideo Tridentinum verbo *teneri* eam addidisse limitationem, *ubi commodè id fieri potest*, ut tali pacto significaret, sibi in animo non esse, fideles absoluto præcepto obstringere, sed tantùm monere, atque hortari. Ad hæc, ait *Suarez*, si aliquod urget præceptum audiendi Dei verbum, illud, non ex lege positiva Ecclesiæ, sed ex lege profluit charitatis, sibi debitæ, quâ quilibet *tenetur habere curam animæ suæ, non solùm adhibendo media simpliciter necessaria, sed etiam utilia, quale sæpe est concionem audire.* Licèt porrò lex charitatis, pergit *Suarez*, non obliget ad concionem audiendam in parochia, Tridentinum tamen parochiam nominavit, quia ibidem à parocho semper inter missarum solemnia concio haberi debet, quod idem Tridentinum alibi decrevit. Eamdem doctrinam amplexatus *Rodriguez Quæst. Regul. tom.* 1. *quæst.* 43. *art.* 7. Tridentinum intelligendum docet, cùm, urgente charitatis præcepto se reficiendi pabulo divini verbi, hoc nusquam commodiùs, et utiliùs audiri potest, quàm in Ecclesiâ parochiali. In idem recidit, quod tradunt *Fagundez lib.* 2. *cap.* 1. *num.* 10. et *Bonacina disp.* 3. *de tertio Decalogi præcepto quæst. unic. punct.* 2. *num.* 27. *et seq.* nimirùm, tunc solùm teneri fideles parochiali concioni interesse, cùm necessaria Fidei rudimenta, quæ ceteroquin ignorant, alibi addiscere nequeunt; aut

Rectè autem docet hìc *Bus.*, et est commune *cum Dian. ap. Croix n.* 676. *et Salm. ibid. n.* 62. quòd habens privilegium oratorii non tenetur sacerdotem conducere, ut missam ipse audiat. Sed quid, si missa jam dicatur gratìs, vel facilè gratìs habêri possit? *Suar. Meroll. Escob. Pellizz. etc. ap. Croix n.* 576. *et Salm. ibid. n.* 61. *cum Fill. Pal. Trull.* putant, eum adhuc non tenêri missam audire, si aliàs esset excusatus, quia privilegium datur ut favor, non ut onus; et ideò nemo tenetur uti privilegio suo, nam aliter privilegium redderetur gravosum. Probabiliùs tâmen, eum tenêri dicunt *Cont. Tourn. de 3. Dec. præc. art. 2. sect. 1. concl. 4. Sed hìc n. 2. et Croix n.* 676. *cum Lugo, Tamb. et communiori*, ut asserit. Ratio, quia, licèt non teneatur quisque uti privilegio suo, tenetur tamen satisfacere præcepto, dum potest sine notabili incommodo. Et idem dicendum puto cum *Cont. Tourn. l. c.* si modico stipendio possis conducere sacerdotem, quia quisque tenetur leve pati incommodum, ut præcepto satisfaciat.

Unde resolves:

325. — « 1. Excusantur, qui sunt in navigatione, vel » carcere. Item in morbo, vel convalescentiâ, in qua obsit » prodire foras. Item qui sùnt in excommunicatione, vel in- » terdicto, de quibus suo loco. »

Infirmi excusantur, quando prudenter timent non leve damnum, vel moram notabilem ad convalescendum. Ita *communiter DD. Caj. Soto, Suar. Nav. et alii cum Salm. de Sa-*

cùm prævident, alios suo exemplo pertrahendos ad concionem, à qua secùs, non sine gravi eorumdem animarum dispendio, se subducerent: quem tamen casum moraliter impossibilem, rectè simul advertunt. Sed fortassè meliùs *Zerola in prax. part. 1. verb. Prædicatio vers. ad 4. Trullench. cit. tom. 1. lib. 3. cap. 1. dub. 4. num. 11.* aliique sentiunt, obligationem, si quæ unquam fuit, auscultandi proprium parochum, verba facientem ad suum populum, ablatam nunc esse per contrariam consuetudinem, cùm passim viri pii, et docti aliò se conferant ad sacros audiendos Oratores; ac proindè, inquit *Zerola*, Sacra Congregatio Concilii sæpiùs declaravit, non posse Ordinarium multis et pœnis subditos adigere ad concionem auscultandam in parochia: quod etiam testatur *Barbosa in collectan. ad Trident. sess. 24. cap. 4. num. 17.* Mirum propterea non est, quòd præceptum hac de re latum ab Episcopo Midensi, tamquam nimiùm severum, fuerit, ex ejusdem Sacræ Congregationis sententia, præcidendum. *Edit.*

crif. miss. c. 6. *punct.* 5. *n.* 58. *et Elbel de* 3. *præc. n.* 366. apud quem *Gob. cum Sanch.* excusat etiam eum, qui, ægrâ valetudine laborans, timeret eundo notabile gravamen capitis, virium lassitudinem, eruditatem, etc. Sed quid, si dubium sit, an incommodum sit leve, vel sufficienter grave? Standum est consilio medici, aut superioris, aut parochi, vel alius viri prudentis; et etiam suo judicio potest acquiescere infirmus, si prudenter ita judicet. Sed quid, si adhuc, consilio petito, maneat dubium? *Suarez* dicit, tunc petendam esse dispensationem; sed *Pal. Gobat. Bon. ap. Croix n.* 679. *et Salm. ibid. n.* 59. dicunt absolutè, eum non tenêri ad missam; quia, stante periculo gravis damni, præceptum Ecclesiæ tunc non possidet adversùs infirmum(1); et idem sentit *Lugo* : saltem (ait *Gob.*) tunc judicandum est, matrem Ecclesiam in tali casu non obligare. *Vide Croix ibid.* Est valdè probabile cum *Mazz. l. c.*

Excommunicatus, vel interdictus non peccat, omittendo missam, et sic pariter incarceratus, etiamsi negligant absolutionem, vel libertatem, quia isti non obligantur auferre impedimenta remota. Est commune contra paucos *ap. Salm. ibid. n.* 53. *cum Nav. Suar. Azor, Bon. Sa, Pal. etc.* Modò, ut benè advertunt *Spor. tr.* 3. *c.* 4. *n.* 26. *et Elbel n.* 365, ipsi non ideò ex proposito negligant liberationem, ne teneantur ad missam. Imò probabiliùs dicunt *Bonac. et Trull. ac Contin. Tournely loc. cit.* ipsos non excusari, si de facili possent absolutionem, aut libertatem obtinêre, et negligant; quia quisque tenetur cum levi incommodo tollere impedimenta, ut gravi præcepto satisfaciat.

326. — « 2. Item, qui custodiunt castra, urbem, gregem, » domum, infantes vel puerum (qui in templo quietus, et » sine perturbatione aliorum continêri non potest), aut ægris » solatio sunt, aut coquere debent, et similia curare, quæ » omitti non possunt. *Bonac. Con. n.* 86. *et* 314.

Excusantur igitur custodientes domos vel greges, ex communi cum *Laym. l.* 4. *tract.* 5. *c.* 4. *n.* 3. *Palao t.* 22. *Cont. Tourn. ibid. concl.* 4. *num.* 2. *in fin. Bon. d.* 4. *q. ult. n.* 3. *et Salm.*

(1) « In tali dubio prævalet jus naturale conservandi salutem. » *Ex Hom. Ap. tr.* 6. *n.* 39.

Edit.

ibid. n. 68. At si sint plures custodes, et una dicatur missa, debent alternatim eam audire. Ita *Salm. d. n.* 68. *cum Suar. Nav. Con. Laym. Cov. etc.* Et ita pariter, si à viro, vel uxore manendum sit domi ad custodiam, non potest vir cogere illam, ut semper domi maneat, cùm sit socia, non famula, quæ è converso cogi posset: sed etiam posset dominus manère domi quandoque, ut famula audiret missam, nam istius utilitas dominum excusaret. Ita *Croix cum Steph. et Gob.* Pari modo excusantur ab audiendo Sacro matres, quæ non habent domi, cui relinquant parvulos sinè periculo, et contrà non possent eos adducere in Ecclesiam sinè notabili adstantium perturbatione. Ita *Bon. l. c. n.* 2. *et Salm. loc. cit. n.* 73. *et Suar. Trull. et Elb. n.* 389. *cum Laym. etc. communiter.* Probabiliter excusatur etiam, qui timet incarcerari, si Ecclesiam adeat. *Croix n.* 689. *cum Henr. Dic. et Gob. ac Zach. l.* 3. *p.* 1. *n.* 689.

Excusatur etiam, qui nequit missam audire, quin relinquat infirmum sinè assistentia ad cibum, sive ad remedia præstanda; vel quin infirmus, relictus ab illo, gravem turbationem patiatur. Ita *Pal. Dic. Fill. Suar. Sot. etc. cum Salm. de Sacrif. missæ c.* 6. *punct.* 3. *n.* 76. Et hoc, etsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, et aliàs gravem pateretur tristitiam. Ita *Pasq. ap. Croix n.* 680. *et Mazz. loc. cit.*

327. — « 3. Item, cui periculum est gravis offensionis ma» riti, parentum, vel dominorum. *Henr. Suar. Fill. n.* 226. » Si tamen id ferè semper fieret, de alio medio laboran» dum esset. »

Excusantur famuli, quando eorum ministerium est communiter necessarium, et illud omittere nequeunt sinè gravi incommodo dominorum; debent tamen mediocrem diligentiam adhibère, ut missam non omittant: ita *Suar. d.* 88. *sect.* 6. *n.* 3. *Pal. loc. cit. n.* 3. *Cont. Tourn. de* 3. *Dec. præcepto art.* 2. *sect.* 1. *concl.* 4. *l. c. et Salm. ibid. n.* 74. *cum Con. et Dic.* Imò notat *Croix n.* 685. *in fin. cum Pal.* eos tenèri ad hoc, adhuc cum mediocri molestia seu vigilia, non autem cum notabili diminutione somni. At si ministerium non sit ita necessarium, domini procul dubio peccant, si famulos impediant Sacrum audire. Ipsi autem famuli tenentur tunc missam audire, adhuc contra domini jussum,

nisi gravem indignationem timeant; vel nisi statim, et de facili non possent alium dominum invenire, ut benè ait *Croix l. 3. p. 1. n. 685. cum Pal. r. 22. p. ult. n. 6.* Quidquid dicant *Sporer de 3. præc. c. 4. n. 34. et Salm. ibid. n. 75. etc.* sentientes, famulos per aliquot vices semper excusari. Notat autem *Mazz. d. 5. §. 2.* quòd minimè peccant domini, si tempore missæ præcipiant famulis, quæ nequeant differri juxta consuetum vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). Et tunc sanè excusantur etiam famuli, si tempore missarum sint occupati in obsequio actuali et necessario, ut ait *Spor. ibid. d. n. 34. cum Salm. n. 74. etc. ut suprà.*

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad Ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi, vel zelotypi; secùs, si levem. Communiter *Pal. Suar. Bon. Azor cum Salm. tr. 5. c. 6. punct. 5. n. 68. Mazz. loc. cit. et Elb. num. 369.* sed hoc rarò admittendum. Ex justa causa, notat *Croix n. 688. cum Tamb. et Fag.* posse patrem detinêre filium domi clausum in pœnam, etsi missam non audiat. Idem ait *Elbel. n. 380.* Rectè etiam excusatur cum *Contin. Tournely loc. cit.* qui omitteret missam ad impediendas rixas aliorum, aut furta alienorum bonorum.

328. — « 4. Item, si quis alioqui amissurus esset occasionem commodam itineris, v. gr. socios, cùm viam ignoret, » vel pericula metuat. Aliàs verò tenetur ad missam ante » iter, vel in itinere. *Suarez sect. 6. Rodriq. Bon. l. c.*»

Excusatur etiam viator, si aliàs perderet expensas itineris, quas faceret socius, ut *Suar. Dic. Gob. apud Croix n. 582. et Salm. ibid. n. 69. cum Bonac. ac Elbel n. 383.* Vel si graviores expensas subire deberet, si relinqueret occasionem illam, ob Sacrum audiendum, ut addit *Elbel loc. cit.* Vel si non esset securus in itinere sine comite, *Elbel ibid.* Vel si societas illius multùm eum sublevaret, et longæ viæ auferret tædium, quod certè videtur grave incommodum, vel saltem est conjunctum cum periculo gravis incommodi, ut *Tamb. Suar. Dic. Gob. Henr. apud Croix ibid.*

329. — « 5. Si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob » distantiam, v. gr. unius, vel alterius milliaris Germanici, » vel etiam minoris spatii: maximè si via sit molesta, cœ» lum pluvium. Ubi habenda est ratio personarum, loci,

» temporis, et consuetudinis. *Bon. Suar. Fill. loc. cit. March.* » *Resol. past. t. 4. c. 6. n. 7.* »

Pro distantia excusante, alii assignant tria milliaria nostratia, alii duo, alii unum. Sed hoc judicandum ex circumstantiis personæ, temporis, etc. ut *Bus. Viv. Salm. ibid. n. 65. ex communi.* Ordinariè tamen milliarii distantia non excusat, ut benè ait *Croix n. 687.* Sed *Dicastillus apud ipsum ibid.* non obligat mulieres nobiles, et tenecras ad 1500 passus; obligat verò alias mediæ sortis, et rusticas ad longius spatium. E converso *Salm. n. cit. cum Suar. Pal. Trull. Fill. etc.* (quibus adhærent *Zach. l. 3. p. 1. n. 687. ac Croix cum Dian. Gob. et Fagnan.*) dicunt, quòd regulariter excuset distantia leucæ, sive trium milliarium, id est, (ut *Croix*) unius bonæ horæ, seu 5 quadrantium iter pedibus agentes, et minus, si esset molestia nivis, imbriis, vel alia causa. Et idem tenet *Mazz.* dicens absolutè, quòd distantia trium milliarium omnes excuset.

330. — « 6. Si ex consuetudine patriæ fœminæ egredi » non soleant tempore luctûs, vel etiam post partum. *Sylv.* » *Caj. et Fill. n. 227.* »

Excusantur igitur viduæ ratione luctûs, ut *Spor. n. 35. et Elbel n. 384.* ac etiam filiæ et sorores (1), ut addit *Mazz. cum Suar.* Sed talem consuetudinem (ajunt *Fill. Villal. et alii*) non esse extendendam usque ad mensem à morte viri. Mensem tantùm permisit *S. Carolus Borromæus* in conc. 1. Mediolanensi. Quamvis, si alia esset consuetudo in aliquo loco, non esse damnandam de peccato gravi, docent *Pal. Dic. et Fill. cum cæteris ap Salm. dict. c. 6. n. 82.* Illæ tamen, quæ è domo jam egrediuntur ad alia, non sunt excusandæ, ut rectè notant *Salm. ib. cum Pal.* Alicubi etiam ex consuetudine virgines excusantur à missa, ne in publicum exeant, *Salm. ibid. n. 81. cum Fill. Pal. et Suar.* qui tamen cum *Azor et cæteris* meritò advertit, talem consuetudinem moderandam esse quoad fieri potest (2).

(1) « Excusat usus juxta locorum consuetudinem domo non egrediendi sex » hebdomadas post partum vel mensem tempore luctûs ob mortem viri et » etiam sororis aut filiæ, ut dicunt *Suarez et Mazzolta.* » *Ex Hom. Ap. tr. 6. n. 42.*

(2) « Nulla autem ratione potest licita reputari illa consuetudo (ut meliùs » dicam abusus) quâ puellæ, ne in publicum exeant, ab auditione Sacri se » abstinent. » *Ex Hom. Ap. tr. 6. n. 42.* *Edit.*

« 7. Si quis non habeat vestes statui suo convenientes. » *Navarr. Henr. Sa, Azor, Bon. l. c.*

« 8. Si quæ ex occulta fornicatione prægnans metuat, ne » id advertatur, si prodeat. *Laym. l. 4. t. 5.* »

Benè excusantur cum *Bus. et Elb. n.* 367. mulieres non habentes vestes decentes juxta suum statum, vel famulum, aut sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur, ut ait *Mazz. l. c.* Sed meritò advertunt *Salm. tr. 5. de Sacr. miss. c. 6. punct. 5. n. 64. Led. Suar. Fill. Dic. Pal. etc.* non esse excusandas ab audienda missa valdè manè, si possint, aut in Ecclesia remota, ubi populus non concurrit. Idem dicitur de puella inhonestè prægnante, si posset in aliquo loco occultè, et sine nota missam audire. Ita communiter cum *Bus. infr. Elb. n.* 367. *Cont. Tourn. de 3. Decal. præc. art. 2. sect. 1. concl. 4. n. 2. Qui sacro, et Pal. Laym. Reg. etc. cum Salm. ib. in fin.* Sic etiam possunt aliquando excusari puellæ, quæ ab Ecclesia exeunt, quando fiunt proclamationes pro suis matrimoniis, etsi ideo omittant Sacrum, si ob id notabilem verecundiam pati debeant. Ita *Elb. n.* 374. idemque sentit *Spor. c. 4. n.* 35. de mulieribus nobilibus. Hoc autem rarò et difficilè puto admitti posse; at si reverà puella ex hoc tantum ruborem pateretur, ut magnum incommodum subiret, eo casu non improbo. *Croix* verò *n.* 690. absolutè tales puellas excusat, ubi adest hujusmodi consuetudo. Pariter consuetudo excusat puerperas, domi se continentes post partum per aliquod tempus (v. gr. per sex hebdomadas ex communi usu, ut testantur *Sporer et Elbel*), etiam postquam convaluerint. *Spor. num.* 35. *Elbel n.* 384. *et Salmant. c. 6. n.* 79. *cum Pal. ex cap. Unic., de Purificat. post part.* Non verò excusantur mulieres ob menstruum. *Salm. ibid. n.* 80.

331. — « 9. Si quæ sciret, alteri, à quo perditè amaretur, secuturam occasionem peccati, si prodiret. *Sa*, » *Fill. n.* 227. »

Quæstio magna est, an puella sciens, se ab aliquo turpiter concupisci, possit omittere missam? Tres sunt sententiæ.

Prima, quam tenent *Laym. de char. c.* 13. *n.* 10. *Spor. de 6. præcept. c. 1. n.* 29. *et* 37. *Val. Lop. apud. Salmant. ibidem num.* 77. dicit, eam posse; et bis vel ter etiam tenèri omittere.

Secunda cum Pal. et Henr. dicit eam tenêri audire missam, non obstante ruinâ alterius, quæ illi voluntariè evenit.

Tertia cum *Mazz. c. 2. §. 2. qui eam asserit communem cum Suar. Sa, Fill. Bon. Sanch. etc. ap. Salm. cit. n. 77.* docet, eam posse quidem omittere ad evitandum proximi damnum, sed non tenêri, quia utitur jure suo, et damnum ille suâ culpâ patitur. Hæ sententiæ omnes sunt probabiles, sed prima probabilior. Ratio quia præceptum naturale de vitando scandalo præferendum est positivo de audienda missa. E converso, quia charitas non obligat cum gravi incommodo, non tenetur puella abstinêre à missa plus quàm semel, vel iterùm. *Vide dicta de charitate l. 3. n. 51 et 53.*

332. — Quæritur hìc in fine, an amissio notabilis lucri excuset ab auditione Sacri? Negant *Salm. tr. 23. de 3. præc. c. 1. punct. 14. §. 3. n. 345.* Sed satis probabiliter affirmant doctus *P. Holz. de 3. præc. c. 1. n. 258. Viva art. 3. n. 7. Mazzotta loc. cit. Elbel n. 368. cum Anacl. Diana, Tambur. c. 2. cum Azor, Bass. apud Croix n. 681.* ob eamdem rationem, ob quam diximus suprà *n. 301.* excusari, qui, ne amittat extraordinarium lucrum, laborat die festivo, ex ratione generali, quia præcepta ecclesiastica non obligant cum gravi incommodo. Idem tenet *Gob.* qui excusat pauperem etiam ob lucrum unius ducati, et duorum alium tenuis fortunæ. Et injustè *Salm. loc. cit.* rejiciunt prædictam secundam sententiam, cùm *tr. 5. de Sacrif. miss. c. 6. punct. 5. n. 69. cum Suar. Pal. Bon. etc.* non negent excusari viatorem, qui, ne amittat solas expensas, quas sperat à socio, Sacrum omittit. Utrùm autem excusetur, qui in sabbato venatum iret, ubi missam audire nequit? *Vide dict. num. 301. circa fin.* Verùm *Dic. et Gob. apud Croix n. 684.* excusant aurigas, qui non possunt audire Sacrum, quin vecturam relinquant cum notabili jactura. Idem ait *Mazz. dict. §. 2.* de tabellariis, et custodibus gabellarum, qui timeant notabilem jacturam : idemque dicit de nautis, vectoribus mercium, qui nequeant audire missam sine magno incommodo. Illud autem non admittimus, quod aliqui AA. addunt *ap. Croix l. c.* scilicet, quòd, etsi quis possit sine tanto damno omittere vecturam, adhuc tamen is excusari posset ex consuetudine aliorum, quam habent vehendi. Pariter *ibid.* dicunt *Suar. et Gob.* excusari molitores, si causâ missæ eis eveniret jactura mediocriter gravis. Valdè autem probabiliter

excusatur, qui ob missam audiendam omittere deberet negotium cum damno gravi, ut *Suar. Dic. Caj. etc. cum Salm. tr. 5. c. 6. punct. 5. n. 70.*

Non excusatur autem ex communiori cum *Pasq. apud Croix n.* 683. qui omitteret Sacrum ob aliud bonum spirituale, quamvis majus. Probabiliter tamen *ibid.* admittit *Ills.* cum excusari qui omitteret missam ad confitendum peccata, si aliàs deberet aliquamdiu permanêre in statu peccati mortalis; et idem tenet *Croix cum Less. n.* 665. Item excusantur à missa, qui aliàs non possent impedire blasphemias, rixas, furta, etc. *Elb. n.* 391.

An autem peregrini teneantur audire missam, quæ audienda est ex peculiari præcepto loci, ubi sunt, etiamsi per unum diem ibi commorentur? Affirmant *Suar. de rel. l. 1. c. 14. n. 9. Pont. de matr. l. 8. c. 4. n. 7. Jos. de Januar. et Salas ap. Pal. de leg. d. 1. p. 24. n. 12.* qui meritò probabile id vocat cum *Sanch. Dec. l. 1. c. 12. n. 37. et Salm. de leg. c. 5. punct. 5. §. 1. n.* 56. Ratio, quia peregrini verè fiunt subditi superioris loci, ubi sunt, licèt per breve tempus ibi commorentur. Probabiliùs tamen negant *Sanch. l. c. n.* 38. *cum Tol. Azor, Sayr. et Bon. d. 1. q. 1. p. 6. n. 6. et 43. Sylv. v. Jejunium q. 2. n. 7. Elbel de 3. præc. n.* 383. item *S. Ant. Gran. Vega, etc. apud Salm. ibid. n.* 58. Ratio, quia superior loci non habet jurisdictionem in peregrinos, nisi ibi maneant, vel saltem animum permanendi habeant per majorem anni partem, juxta dicta *de leg. lib. 1. n.* 156.

Hic refert annotare, quòd *Benedict. XIV.* in Brevi, *Cum sicut, etc.* dato die 22 Dec. 1748. quoad regna Neapolis, et Siciliarum, indulserit ab abstinentia operum servilium diebus festis, exceptis Dominicis Paschatis, et Pentecostes, ac omnibus aliis Dominicis in anno: item die Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, Nativitatis Domini: item Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. V. M. Immaculatæ, item die SS. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, et patroni principalis cujuscumque civitatis aut pagi illius diœcesis. In aliis verò festis præscripsit, fideles tenêri tantùm ad missam audiendam.

CAPUT II.

DE QUARTO PRÆCEPTO: *Honora patrem, etc.*

DUBIUM I.

Ad quid teneantur liberi erga parentes?

333 *Quæ teneantur filii præstare parentibus circa amorem?*
334 *Quæ circa reverentiam?*
335 *Quæ circa obedientiam?* Vide alia *ibid.*

333. — « RESP. Tenentur vi hujus præcepti, tùm genitoribus, tùm superioribus, in iis rebus, in quibus quisque, et quamdiu subjectus iis est, *amorem*, *reverentiam*, *et obedientiam* præstare, ita ut, si notabilis horum defectus sit in re gravi, graviter peccetur? quod faciliùs fiet respectu parentum, quàm aliorum. Ita communiter. *Vide Fill. t. 28. p. 2. c. 1. etc.*

Unde resolves:

« 1. Contra *amorem* graviter peccat filius I. Si signa odii parentibus ostendat, et eos asperè tractet. II. Si eos torvo oculo ferè semper intueatur, ac ita asperè alloquatur, ac si eos odio haberet. III. Si non subveniat eis in gravi necessitate spirituali, vel corporali. » (*Hinc etiam graviter peccant filii, negligentes preces et sacrificia offerri pro parentibus. Salm. tr. 24. c. unic. punct. 1. §. 1. n. 4.*) «IV. Si non impleat eorum testamenta, et legata, modò hæres sit. V. Si grave malum, v. gr. mortem illis optet. *Nav. Reg. l. 20. n. 8. Fill. t. 28. c. 1. q. 3. et 7.* »

Graviter ideò peccant filii, si non curent, ut parentes, in articulo mortis constituti, suscipiant sacramentum pœnitentiæ, et alia. *Bon. de IV. præc. p. 4. n. 5. Fill. n. 3. Salm. cit. n. 4. in fin. cum Azor, Nav. Trull.* Item, si impediant parentes, quominùs faciant testamentum. *Bon. ib. Tamb. n. 5.* Quod tamen intelligitur, si malis artibus impediant; secùs verò, si modis permissis id faciunt, tunc ab omni culpa immunes erunt.

534. — « 2. Contra *reverentiam* peccat graviter filius I. Si » percutiat etiam leviter secundùm *Reg.* II. Si manum ad » percutiendum deliberatè attollat. » (*Ita omnes communiter; et rectè advertit Spor. de 4. præc. c. 5. n. 32. quòd in his filius dupliciter peccaret, contra justitiam, et contra pietatem.*) « III. Si graviter parentes contristet. *Reg. l. 20. n. 24. Fill. c.* » *17. n. 17.* » (*Etiamsi verba non sint graviter contumeliosa, ut probabiliùs ait Busemb. mox infrà, et Bonac. de 4. præc. p. 3. n. 4. contra Elbel eod. tit. n. 557. dicentem non esse mortale, si iracundia parentum non oriatur ex ipso verbo aut facto, cùm hoc sit leviter injuriosum, sed ex sinistra apprehensione, vel eorum indispositione; nam si tunc non lædìtur graviter reverentia, saltem graviter violatur amor erga parentes, eos sine justa causa graviter, et deliberatè contristando.*) « IV. Si animo deliberato ad gravem iram provocet verbis » contumeliosis, vel talibus, quibus sciat, eos graviter offen- » dendos. (*Hinc benè ait Roncag. de 4. præc. c. 1. r. 1. in praxi non excusari à mortali, qui matrem vocet* pazza, ubbriaca, bestia, strega, ladra, (1) *et similia. Qui verò diceret tantùm* vecchia, stordita, ignorante, (2) *et similia, puto non posse de se absolutè damnari de mortali, nisi parens graviter de his verbis offendatur. Peccat autem graviter filius, qui parentes frequenter torvis oculis aspicit, aut verbis asperis alloquitur, ita ut videatur eos odio habere. Bus. ut suprà et Bon. num.* 3. *cum Sylvest. Graff. Elbel n.* 550. *Roncag. r.* 2.) « V. Si » maledicta, aut convicia in eos conjiciat. » (*cum Cont. Tourn. de 4. Dec. præc. cap. 1. art. 1. sect. 2. concl. 2. n. 2. Intellige in præsentia, ut videbimus in subsequenti annotatione. Item, si parentes deliberatè gestu vel risu subsannet, ut Sporer n.* 31 *et alii. Dicitur* deliberatè, *nam in his, et similibus, ut suprà, sæpè excusantur filii à mortali propter indeliberationem actûs, ut notant Bon. et Elbel.*) « VI. Si parentes pauperes » despiciat, vel nolit agnoscere. Quòd si tamen exteriùs tan- » tùm dissimulet, se eos nosse, et nolit apud se habêre ex » justa causa, dummodò eis provideat de necessariis, *Bon. n.* » *4.* excusat eum à peccato gravi, eò quòd rationabiliter non » sunt inviti. » (*Hinc probabiliter ap. Salm. de 4. præc. punct. 1.*

(1) *Id est :* Amens, ebriosa, bestia, venefica, fur.
(2) *Id est :* Vetula, stupida, ignara.

Edit.

» §. 1. *n.* 3. *Azor, Nav. Tol. et Trull. excusant eo casu filium à mortali, 1. si grave damnum passurus esset, 2. si parentes infami crimine essent no... , 3. si solùm exteriùs dissimularet, sine interno contemptu, quia tunc* (ut ait *Bo...*) *ipsi parentes non censentur graviter, aut rationabiliter inviti.*) « VII. » Si in foro externo filius etiam de vero crimine parentes ac- » cuset; extra crimen hæresis, proditionis, vel conjurationis » in principem, cùm non sit alius corrigendi modus. *Vide* » *Bon. l. c.*

Absolutè dicit *Sporer d. c.* 5. *n.* 30 *et* 31 filium maledicentem parentibus, sive eos subsannantem, non excusari à peccato mortali, sive id faciat in eorum præsentia, sive in absentia. Nescio, quomodo hic auctor, quamvis in aliis suis sententiis satis æquus, et fortè aliquando plus quàm par est benignus, hoc potuerit absolutè asserere: nam, ut ipsemet fatetur *de* 8. *præc. c.* 6. *n.* 135. et omnes docent, reverentia, sive honor non læditur, nisi per contumeliam illatam in præsentia offensi; vel in absentia, sed eo fine, ut alter resciat. Prætereà accedit id, quod dicunt plures graves DD. ut *Coninch. de Ritu ven. Sacr. art.* 3. *dub.* 1. *num.* 230. *Pontius de matr. l.* 10. *c.* 10. *n.* 15. (et asserit commune) *Tol. l.* 5. *c.* 8. *n.* 11. *Nav. c.* 27. *n.* 256. *in fin.* item *Azor, Vasq. Sa, etc. apud Salm. de matr. c.* 15. *punct.* 5. *n.* 64. ajunt enim prælati AA. per copulam fornicariam occultam in Ecclesia non committi sacrilegium, nec pollui Ecclesiam; ratio, quam tradit *Coninch. apud Salm. loc. cit.* quia reverentia Ecclesiæ debita consistit in opinione hominum, sicut fama: ergò, sicut homines non fiunt infames, nisi crimina innotescant, ita reverentia loci sacri non violatur, nisi publicè pateat de crimine. Quidquid sit de hac sententia, quæ satis est probabilis, ut dicunt *Salm ibid. n.* 63, licèt opposita mihi sit probabilior, quia irreverentia tunc irrogatur Deo, qui in Ecclesia speciali modo assistit, et omnia occulta respicit. (*Vide infrà de* 6 *præc. n.* 458) Quod meâ interest hìc, est ratio adducta, nempe quòd reverentia non lædatur nisi per manifestationem contumeliæ. Quomodo igitur peccabit graviter filius clam maledicens parenti, aut subsannans eum in ejus absentia, cùm non adsit tunc, neque contumelia, neque irreverentia? Et hoc puto dicendum, etiamsi hoc faciat coram aliis. Attamen non nego, in hoc adesse quamdam vilipensionem exercitam,

repugnantem reverentiæ parentibus debitæ, specialemque malitiam contra pietatem continentem, sed quæ non pertingit ad peccatum mortale; nisi casu, quo filius eis malediceret animo malevolo, aut cum magno contemptu; nempe si malediceret coram aliis eo fine, ut illi deinde parentibus deferant, vel fortè saltem præsumendo, quod deferrent.

Dicunt autem *Viva, Elbel, Tamb. Mazott. et Bon. cum aliis*, filium parentibus maledicentem graviter peccare, sive illi sint vivi, sive defuncti; sed præfati AA. (aliquantulùm nimis inconsideratè) non explicant, an maledictio fiat cum animo, vel sine animo malevolo. Verumtamen omninò intelligendum, eum non peccare graviter, si sine tali animo maledicat. Et reverà *Nav. et Fill.* quos citat *Bon.* pro hac doctrina, sic intelligunt; *Nav.* enim *Man. c. 14. n. 12. v. Sexto*, dicit, peccare filium, *qui ex animo parenti maledicit, sive vivo, sive defuncto; si tamen oretenùs tantùm maledixerit, non ampliùs, quàm venialiter offendit.* Idque quasi eisdem verbis confirmat *Filliuc. c. 1. n. 17.*

335. — « 3. Contra *obedientiam* graviter filius peccat I. Si » in re gravi sit inobediens circa ea, quæ pertinent ad gu- » bernationem domûs, bonos mores, vel animæ salutem. » *Fill. n.* 20. II. Si contra voluntatem parentis ducat uxorem » se indignam. Indigna autem dicitur, quâcum non potest » contrahere sine dedecore, juxta suæ regionis usum; » (*Vide dicenda de matr. l. 6. n.* 851.) « non tamen potest exhæ- » redari idcircò » (*Vide n.* 949.) « III. Si sine justa causa » nolit eam ducere, quam vult parens, maximè si inde sopi- » rentur odia, aut parentum necessitas levaretur : erit autem » justa causa, v. gr. si sit impar familia, si infirma, defor- » mis, fatua, vel immorigera. IV. Si, inconsultis parenti- » bus, nubat, » (*De hoc vide de matr. l. 6. n.* 849.) « ut habet » *Sanch.* Potest tamen, ubi eos consuluit, ipsis invitis, pru » denter contrahere cum se digna; cùm circa electionem » statûs sit sui juris. *Less. lib. 2. c. 40. n. 43. Sanch. l. 4.* » *c. 15. Fill. q. 10. n. 20.* An, et quomodo peccant liberi » furando à parentibus? *vide infrà n.* 543. Item, an alie- » nare possunt bona? *vide infrà n.* 918.

Tenetur igitur filius obedire parenti in iis, quæ mox dicta sunt, et peccat graviter peccato speciali, in confessione explicando, si materia sit gravis, et parens præcepto expresso;

et seriò id mandaverit; secùs si tantùm monuerit, ut *Spor. de 4. præc. c. 5. n. 14. Ronc. c. 1. q. 3. et Holzm. n. 555.* Additque *Lugo de pœnit. d. 16. n. 226. et Bon. eod. tit. part. 6. n. 3. cum Nav. et Rodr.*, filium tunc speciale hoc peccatum committere, cùm parens imperet aliquid, intendens obligare ad obediendum obedientiâ sibi debitâ. Imò dicunt *Sporer n. 16. et Elbel de 4. præc. n. 555. cum March.*, tunc filium graviter peccare, quando ordinariè præceptum transgreditur; secùs, si aliquoties ex negligentia.

Prætereà hìc advertendum, filios non tenêri obedire in iis, quæ pertinent ad statum eligendum. Hinc graviter peccant parentes, qui eos cogunt, etiam indirectè invitos, ad vitæ statum eligendum, sive religiosum, sive clericalem, sive conjugalem; vel contrà, si eos injustè retrahant, etiam sine vi, vel fraude, à statu religioso, clericali, vel conjugali, sine justa causa; quia parentibus specialiter incumbit consulere bono spirituali filiorum. Ita *Mol. t. 5. d. 51. n. 2. Elb. n. 538. et Spor. n. 21. cum communi.* Unde, si filius sentiat se à Deo vocatum ad religiosum vel clericalem statum, et advertat, parentes injustè impedituros, consultiùs aget rem eos celando, divinamque voluntatem exequendo. Ita *Elbel l. c. Bon. l. c. n. 2. cum Sayr. Molf. Fill. et aliis.* Dictum est autem *injustè;* nam secùs dicendum foret, si parentes ob justam causam contradicerent: putà, si remanerent in necessitate; vel si aliàs extingueretur nobilissima familia, ut ait *Elbel n. 539.* In hoc tamen secundo casu puto non tenêri filium ob id suam vocationem deserere. *Vide alia, quæ de hac materia fusè dicentur l. 5. ex n. 66.*

« 4. Tenetur proles alere parentes egentes; adeò ut, si » in gravi necessitate aliter juvari non possint, teneatur manêre in sæculo (nisi tamen in hoc illi certum, vel certè » valdè probabile periculum salutis immineret); » (*Vide infrà de statu relig. l. 5. n. 66. ubi etiam de fratribus n. 70.*)« et, » si religionem sit ingressus, teneatur câ egredi, et juvare » parentes: dummodò eorum necessitas ejus professionem » antecesserit. *Fill. q. 5. n. 9. Bon. q. 1. p. 6.* » (*Vide dict. l. 5. n. 67.*)

« 5. Si verò necessitas post professionem superveniat, si » extrema sit, tenetur egredi, petitâ priùs, licèt non ob- » tentâ veniâ. Si autem sit gravis tantùm, in qua utcumque

» possint vivere, non tenetur quidem; potest tamen egredi, » si prælatus permittat. Quo casu tenetur, in quantùm non » obstat suo intento, deferre habitum, et observare substan- » tialia religionis, at, postquam parentibus subventum est, » redire. *Vide Less. l.* 2. *c.* 41. *dub.* 3. » (*Vide infrà de statu relig. l.* 3. *n.* 67.)

DUBIUM II.

Ad quid teneantur parentes erga filios?

336 *Quæ teneantur parentes præstare filiis quoad alimenta et educationem?*
337 *An teneatur pater dotare filiam, nuptam contra ejus consensum?*
338 *Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum.*
339 *Ad quid aliud teneantur parentes?*
340 *Ad quid teneantur fratres?*
341 *An possint aliquando parentes filios exhæredare? et quæ sint causæ justæ exhæredandi?* Vide etiam de hoc n. 948. et 949.)

336. — « PARENTES, quo nomine etiam intelliguntur as- » cendentes, v. g. avus, proavus, etc. tenentur gravi obliga- » tione juris naturalis conservationem et educationem libero- » rum curare. Circa quod ex *Bon. disp.* 3. *q.* 1. *Azor, p.* 2. » *l.* 2. *q.* 17. *Fill. tr.* 28. *c.* 2.,

Resolvuntur hi casus:

« 1. Graviter peccant parentes, qui sine justa causa prolem » in hospitali, vel locis publicis exponunt. *Vide Bon.* hic; » *et Fill. t.* 21. *p.* 2. *c.* 2. *et infrà tract.* 3. *c.* 1. » (*Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian. Henr. Salmant. de IV. præcept. punct.* 2. *n.* 36. *Vide de restitut. n.* 656.)

« 2. Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio » lacte, nisi habeat justam excusationem » (*V. gr. sit debilis, aut nobilis, ob consuetudinem. Salm. ibid. n.* 35. *cum Nav. Azor, Trullench. etc.*): « tunc verò tenetur sub gravi peccato

» bonam nutricem quærere. *Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Laym.* Item » tenetur, secundùm jura, prolem alere ad finem anni ter- » tii. » (*Si verò mater non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis, Croix l. 3. p. 1. n. 697. Et Salm. loc. cit. n. 34. cum communi*) « Posteà educatio, usque ad eman- » cipationem, spectat ad patrem. Excipe, nisi hic esset pau- » per, et mater dives. *Fill. Laym. l. 5. tr. 10. c. 3. n. 4.* » *Reg. l. 20. n. 32.* (1).

» 3. Pater tenetur proli, non tantùm legitimæ, sed etiam » (in quo jus civile à canonico correctum est juxta *c. Cùm* » *haberet*) spuriæ curare alimenta, hoc est, cibum, potum, » vestitum, et honestas artes, juxta suum statum, nisi ta- » men aliunde se alere possit, et non indigeat; deinde etiam » dotem filiæ. » (*Respectu autem filiorum dicunt Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 21. Boss. de effectu matr. p. 2. c. 4. num. 93. cum* Glossa *in c. Admonere 33. q. 2. ac Surdo et Megala, quòd pater tenetur alimenta præstare non tantùm filio, sed etiam uxori illius, quamvis eam duxerit sine dote, et contra ipsius patris voluntatem. Prætereà tenent Azor p. 2. l. 2. c. 4. q. 12. et Merenda Controv. l. 4. c. 34. n. 6. cum Baldo, et Jasone, quòd pater debet filium alere, etiamsi filius consummâsset vitiosè portionem jam priùs sibi traditam.*) » Et quidem clerici etiam ex fructibus ecclesiasticis possunt » hæc suis spuriis præstare. *Fill. loc. cit. t. 28. c. 2. n. 28. Laym.* » *l. 5. t. 10. p. 3. c. 5. Vide infrà tr. 5. c. 4. d. 5. q. 1.* Hinc » peccant 1. Si non adhibeant diligentiam, saltem mediocrem, » ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque hære- » ditatem secundùm suum statum. 2. Si bona dilapidando » impotentes se reddant, ad liberos honestè secundùm statum » suum educandos, ac dotandos, *Bonac. d. 6. §. 2. ex Azor,* » *Filliuc. etc.* 3. Si sine legitima causa filiæ dotem negent » (vel filium exhæredent), v. gr. quia vult ingredi, vel est » ingressa religionem, vel quia, ipsis invitis, nupsit, licèt » se indigno. *Bon. l. c. ex Azor, Reginald. etc.* vel quia filius

(1) In jure novo juris antiqui abrogata est dispositio, quâ mater ad annum tertium, pater verò usque ad emancipationem prolem alere tenebatur. Obligatio prolem alendi, sustentandi atque educandi *ex Cod. civ. art.* 203. parentibus communis est eosque in solidum afficit. — *Confer art. infrà ad n.* 951. *positos.*

Edit.

» ordinem sacrum suscepit : sicut enim pater tenetur dotare » suas proles pro matrimonio, vel ingressu religionis : ita » etiam ad suscipiendos sacros ordines. Neque hæc donatio » est revocabilis : imò, quæ sic donata sunt, non posse com- » putari in legitimam, aut divisionem cum fratribus, docet » *Barb. c.* 17. Contrarium tamen tenet *Mol. etc. cum Dian.* » *p.* 8. *t.* 6. *r.* 91. *et* 92. » (*Et Salm. tract.* 24. *de IV. præc. punct.* 4. §. 2. *n.* 78. *At vide dicenda de contr. n.* 956. *ubi etiam vide de aliis bonis à filiis in collationem adducendis.*)

537. — Quæstio est, an pater teneatur dotare filiam, contra ejus voluntatem nuptam? Distingue, affirma, si filia sit nupta major 25 annis, etiamsi indigno, ut *Sanch. de matr. l.* 4. *d.* 26. *n.* 11. *Salm. ibid. punct.* 2. *n.* 40. *cum Bon. Trull. etc.* Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25 annis? Alii etiam affirmant absolutè : alii tantùm, si nupserit digno : alii dicunt, patrem tenêri tantùm ad alimenta ei danda, si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupserit indigno, ut *Sanch. n.* 18. *et* 19. *Salm. ibid. n.* 41. *cum Mol. Trull. Cor.* Et hoc probabilius. Hinc infert *Sanch. n.* 20. *cum Trull. et Bann. apud Salm. loc. cit. n.* 42. quòd si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere cum indigentem, et uxorem ejus. *Vide dicenda n.* 949. (1).

538. — Notandum obiter hìc est, nuperrimâ S. R. Neapolitani concilii, junctis quatuor aulis, sanctione, cui regia Majestas annuit 15 Decemb. 1742, sancitum fuisse *non licère parentibus sine justa causa à jure probata, vel à judice approbanda, liberos, et filios, seu aliquem illorum immeritò è domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. Et è converso filiis, et liberis, seu alicui ipsorum, facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, et alimenta habendi extra domum paternam; sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cùm filiorum voluntas sit causa virtutis, non causa vitii, quâcumque aliâ interpretatione, et rerum forsan judicatarum auctoritate sublatâ, deinceps perpetuâ lege inviolabiliter hoc observandum definitum est.*

(1) Et notam ad n. 948. positam.

Edit.

539. — « 4. Parens tenetur proli subvenire, relictâ religione, iisdem casibus, quibus proles parenti; quos *vide superiore dubio cas. 4. et 5. in fine n.* 535.

» 5. Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se, vel alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant: 1. Si, quantùm in ipsis est, non curent, ut bonis moribus imbuantur, doctrinam christianam, seu fidei rudimenta addiscant, pravorum consortia vitent, mandata Dei et Ecclesiæ observent, sacramenta frequentent, à peccatis abstineant, *Azor, Fill. Bon. l. c.* 2. Si occasiones peccandi ab iis non avertant, vel in locis, aut domibus suspectis eos habitare permittant: *Trull. t. 1. d. 3. n. 4.* 3. Si consilio, vel exemplo malo depravent. 4. Si non objurgent, puniantque dissolutos; moderatè tamen: non peccant etiam verberando immoderatè, v. gr. ut notabiliter lædantur. *Sot. Sylv. Bon. loc. cit. et d. 3. de contr. q. ult. p. 3.*

» 6. Tenetur etiam proli relinquere libertatem circa electionem statûs. Unde peccant invitos ad matrimonium, vel religionem cogendo, vel abstrahendo.» (*Vide d. n. 535. v. Prætereà, et dicenda l. 6. n. 850. in fin. v. Dicit.*) « Et quidem *Trid. sess. 25. de Reg. c. 18.* excommunicat cogentes ad monasterium filias.

340. — «7. Etsi frater fratri, vel sorori, saltem in extrema vel quasi extrema necessitate teneatur subvenire lege tùm charitatis, tùm pietatis; non tamen est ea obligatio, quæ inter parentes, et liberos, cùm non sit ista dependentia. *Vide Less. l. 2. c. 31. n. 34.* Unde, si professus est in religione, non tenetur egredi, ut eis succurrat. *Trull. l. 2. c. 2. d. 24. n. 8. ex Suar. etc.*» (*Vide l. 5. n. 67.*)

Notandum tamen hìc quemvis in utroque foro tenêri, si possit, alimenta et dotes præstare fratribus, vel sororibus, in eorum non solùm extrema, sed etiam gravi necessitate. Ita *Salm. tr. 24. de IV. præc. punct. 4. §. 1. num. 69. cum Azor, Trull. Fagund. Barbos. Men. etc.* Extendunt DD. doctrinam hanc ad fratres ex eodem patre natos, licèt ex diversa matre; nam isti, ut utrimque conjuncti, in jure reputantur ex *lege, Cum plures. §. Cum tutor. ff. De administratione tutorum.* Si verò fratres, sicut si sorores, sint tantùm uterini ex parte matris, tunc est obligatio eos alendi, sed non sorores dotandi.

541. — « Quæres, an filius aliquando possit à patre privari hæreditate?

« Resp. Potest ex justa causa, aliàs non : eadem in testamento debet exprimi. *Auth. Sed si post, c. de inoff. test.* Talis autem censetur I. Ingratitudo (nisi in gratiam patris redierit, ipsumque pœnituerit ante testamentum conditum) ut, si affecerit patrem gravi injuria, vel ejus vitæ insidiatus sit, vel manus injecerit in eum, vel maleficiis se immiscuerit. *Bon. d. 3. quæst. 7. p. 4. ex Cov. Sanch. Az. Mol. etc.* II. Si novercam, seu patris uxorem cognoverit carnaliter; si parenti furioso, vel carcere detento noluerit succurrere, fidejubendo : si impedierit patrem, quominùs testaretur : si bona parentum dilapidaverit cum gravi ipsorum dispendio. III. Si filia, minor 25 annis, luxuriosam vitam elegerit, etc. Circa quas nota, valêre has causas, quando filius aliunde habet, unde vivat; nam alimentis ad vitam necessariis privari non potest, cùm debeantur jure naturæ; quod à jure civili tolli non potest. *Bon. disp. 6. qu. 1. p. 6. §. 3. ex Sanch. Mol. Az. Reg. Fill. Trull. lib. 4. cap. 1. d. 3. n. 16. et t. 2. lib. 7. et cap. 17.* » (*Secùs de necessariis ad statum. Salmant. ibid. punct. 2. n. 43. cum communi. Circa exhœredationem autem filiorum, vide de contract. n. 948 et 949.*) (1)

DUBIUM III.

Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco?

« Tutor (idem est de curatore) tenetur curam gerere pupilli, ejusque bona ritè, et fideliter administrare. Ratio est : quia in hunc finem constituitur, et assignatur pupillo, patris loco. Quare, si delinquat, vel notabiliter sit negligens hac in re, peccat graviter; et ad compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur (et saltem de dolo, et culpa lata) : imò, si tutoris officium exerceat pretio (quod tamen si ab initio non est constitutum,

(1) Et notam ad n. 948. positam.

» censetur suscepisse gratis), tenetur etiam de levi culpa. » *Bonac. de contract. d. 3. quæst. 19. p. 4.* (1)

Unde resolves :

« 1. Tutor tenetur tuêri personam pupilli, dum opus est, » cumque bonis moribus imbuere, et benè educare per se, » vel per alios. *Bon. loc. cit.*

« 2. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideòque » (officium tutoris suscipiens) inventarium conficere, alioqui » damna, ex ejus defectu secuta, resarcire; nec licet illi » pupillo nimium pecuniæ ad usus inutiles concedere.

« 3. Tutor (uti et curator) tenetur conservare omnia jura, » bona, et actiones pupilli (vel minoris), et bona aliàs peri- » tura vendere, pecuniamque convertere in emptionem bono- » rum stabilium, vel in censum, etc. proùt fuerit utilius. » *Ibid. ex Rebell. p. 2. lib. 22. q. 17.*

« 4. Si tutor, vel curator pecuniam pupilli convertit in » suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, » vel damni emergentis quod inde accepit pupillus, vel mi- » nor. *loc. cit. Rebell. q. 17.*

« 5. Tenetur item ad restituendos fructus (deductis expensis) » quos ex bonis pupilli percipere poterat, et suâ culpâ non » percepit. *Sylv. v. Tutor. §. 4. Reb. loc. cit.*

« 6. Tenetur nomina debitorum exigere, et debita pupilli » persolvere; ita tamen, ut, quantùm fieri potest, bono » pupilli consulat. *Sylv. Reb. ll. cc. Tab. ibid.*

« 7. Tutor, vel curator non potest donationes, vel remis- » siones gratiosas facere de bonis pupilli, quia non ad destru- » endum, sed ad tuendum est constitutus, *ibid.* Excipe dona- » tionem remuneratoriam : sic enim potest v. gr. stipendio » debito pro liberali servitio aliquid addere ex liberali dona- » tione. *Mol. Lugo d. 23. sect. 10. Sanch. Trullench. lib. 7.* » *cap. 17. d. 8. Vide Dian. p. 8. t. 6. r. 17.*

« 8. Denique tenetur (officio finito) reddere rationes, quia » hoc onus est commune eorum, qui bona aliena admini-

(1) Confer. art. infrà ad n. 917 etc. de tutela et curatela positos.
Edit.

» strant. *Vide Bonac. de contr. d. 3. quæst. 19. p. 4. et infrà* » *hoc libro, n. 917. et seq.*

DUBIUM IV.

Quæ obligatio dominorum, et famulorum, aliorumque superiorum et inferiorum erga se invicem?

342 *Quid teneantur superiores præstare subditis? An principes teneantur eligere dignìores ad officia?*
343 *Quid teneantur famuli præstare dominis?*
344 *An famuli, non impedientes furta rerum domini, teneantur ad restitutionem?*
345 *An famulus conductus ad annum, discedendo possit petere stipendium?*
346 *An ægrotans teneatur posteà famulatum supplère?*
347 *An, elapso triennio, possit salarium exigere?*
348 *Quando famulus inserviens, nullâ statutâ mercede, possit exigere stipendium?*
349 *Quando possit mercedem sibi compensare?*
350 *An servi capti in bello, possint fugere ad suos?*

342. — « Resp. 1. Domini, et superiores tenentur habère » curam famulorum, aliorumque suorum subditorum. Patet » ex 1. ad *Timot. c. 5. ℣. 8. Si quis suorum, etc.* Et ratio » est, quia sunt ipsorum caput, et vices parentum gerunt, » ideòque tenentur quodammodò ad eadem, ad quæ paren- » tes. Imprimis verò curare tenentur, quantùm in ipsis est, » ut servent præcepta Dei, et Ecclesiæ. *Bon. dub. 16. q. 1.* » *part. 8.* »

Quær. hic obiter, an principes sæculares teneantur eligere dignìores ad officia sæcularia? Affirmant *Salm. de IV. præcept. punct. 6. §. 2. n. 105. cum Sot. Bann. Less. Trull. etc.* Negant verò *Caj. Vasq. Lugo etc. ib.* modò officia non indignis distribuantur : quia, ut isti dicunt, hæc officia non pertinent ad justitiam distributivam, nec sunt bona communia, sed potiùs regis, qui satisfacit, si dignè, non autem dignissimè rempublicam regat. Utraque est probabilis, sed prima sententia probabilior, quia aliòs respublica grave pateretur

nocumentum; ob quod motivum *Lugo d. 34.* licèt *n. 19.* oppositum sustinuerit, tandem *n. 21.* concludit, regulariter tenêri principes digniores eligere, excepto uno vel altero ministro. An autem reges possint officia sæcularia vendere? Negant *Adrian. Ang. Turr. et Med. ap. Salm. l. c. n. 94. ex 1. Hæc lex ff. ad leg. Jul. de ambit.* ubi hoc expressè prohibetur. Affirmant verò *Nav. Caj. Sot. Sanch. Azor. etc. cum D. Th. Opusc. 21. ap. Salm. ibid. ex n. 95.* modò venditio sit omninò necessaria ad utilitatem reip. et modò vendatur moderato pretio, ac dignis, et quantùm fieri potest, dignioribus. Cæterùm omnes cum *D. Th.* conveniunt hanc venditionem non expedire; intellige de officiis majoribus magistratuum, quibus datur justitiam ministrare; non autem de minoribus, quibus competit tantùm eam exequi. *Vide Salm. l. c.*

« 1. Peccant domini graviter: 1. Si sine justa causa impe» diant famulos, quominus diebus festis missam audiant; vel » si diebus festis opera servilia imponant: vel si jubeant ea, » quæ sine peccato fieri non possunt. *Nav. cap. 14. etc. 2.* » Si peccandi occasionem permittant, cùm eam possint im» pedire; aut si graviter delinquentes non corrigant, vel ne» gligentes necessaria ad salutem non moneant, non corri» piant. *Bon. l. c.* » (*Communiter cum Salm. de IV. præc. punct. 7. §. 4. n. 140.*)

» 2. Peccant item graviter: I. Si eos gravibus injuriis affi» ciant, diabolos, canes, etc. appellent. *Bon. l. c. et Trull. l.* » *4. c. 1. d. 6.* licèt *Dian. p. 7. t. 7. r. 47.* excuset à peccato » talem contumeliam, quòd ex ira, et indeliberatione soleat » proferri. » (*Et reverà, communiter hæ non habentur ut graves injuriæ*) « II. Si alimenta convenientia non præbeant, » mercedem justam (dummodò fideliter servierint) non sol» vant, vel solvere differant sine rationabili causa. *Ib.* III. » Si ante elapsum terminum temerè eos domo expellant: in » quo casu (nisi gravissima ex causa id fecerint) tenentur ad » solutionem integræ mercedis. » (*Ut Salm. tr. 24. punct. 7. §. 4. n. 151. cum communi: nec famulus injustè expulsus tenetur redire ad complendum tempus; intellige, si tempus conventionis sit jam transactum, et per ipsum non defuit, ut compleret; tunc enim tenetur dominus ad salarium promissum. Sed dubium est, si famulus causâ expulsionis nullum damnum passus fuisset, an totum salarium ei debere-*

tur? In hoc probabiliter opinari possumus, juxta dicenda infrà n. 545. *quòd dominus in pœnam injustitiæ teneatur in conscientia solvere ei saltem majorem, quàm dimidiam partem salarii, imò, ut notat Less. l.* 2. *c.* 24. *num.* 8., *teneretur ex l. Qui operas*, 58. *et l.* 16. *ff. Locati, totam mercedem tribuere; sed hoc dicimus, non nisi post sententiam, juxta regulam omnium pœnalium.*) « *Less. Azor, c.* 14. *q.* 1. *Fill.* » *n.* 117. *Regin. Molin. etc. Escob. t.* 3. *e.* 9. *q.* 33. IV. Si » cum, qui liberos, aliosve domesticos verbis, exemplo, vel » moribus pravis corrumpit, et reprehensione non emenda- » tur, è domo non dimittant. *Nav. c.* 14. *Azor, Trull. d.* » 61. *n.* 2.

» 3. Herus non tenetur famulo infirmo (quandiù ægrotat) » dare salarium, nisi in extrema, vel gravi necessitate (tunc » enim debet ex charitate); imò sumptus, in ejus curationem » impensos, potest repetere. *Mol. l.* 1. *t.* 28. *c.* 4. *n.* 8. *Escob.* » *t.* 3. *e.* 9. » (*Salm. ib. n.* 149. *cum Mol. Azor, Less. communiter n.* 7 *Vide dicenda hoc lib. n.* 864.)

543. — « Resp. 2. famuli, cæterique subditi tenentur suis » dominis, et superioribus aliquo modo eadem, quæ filii pa- » rentibus, nimirùm amorem, reverentiam, et obedientiam » præstare. Ratio patet ex dictis, quia sunt illis quasi loco » parentum. *S. Th.* 2. 2. *q.* 105. *Regin. l.* 20. *n.* 26.

Unde resolves :

» 1. Peccant famuli graviter: I. Si non laborent, vel ser- » viant fideliter : tenenturque ad compensationem damni. » *Mol. Less. l.* 1. *c.* 24. II. Si grave damnum inferant, vel in- » ferri permittant, cùm possint impedire. *Nav. c.* 14. *n.* 22. » *Fill. tr.* 28. *c.* 3. *q.* 10. *Regin. l. c.* » (*Cum Mol. Less. Azor, et Salm. tr.* 24. *c. unic. punct.* 7. §. 3. *n.* 138. *ac communi.*) « Et quidem, si damnum illud inferatur sive à confamulis, » sive ab extraneis, in rebus quarum cura ipsis commissa » est, à restitutione non possunt excusari. *Mol. Less. l.* 2. *c.* » 23. *p.* 30. *n.* 65. *Fill. tr.* 36. *c.* 9. *q.* 9. *n.* 114. III. Si sine gra- » vissima causa discedant à domino ante terminum elapsum; » ultra hunc verò manêre non tenentur, etiamsi morbo im- » pediti servire aliquandiu non potuerint. *Molin. l. c. Regin.* » *n.* 517. *Escob. e.* 7. *n.* 30. IV. Si Domino in rebus magni » momenti non obediant. *Bon. l. c.* »

344. — Quæritur 1. an famuli, non impedientes furta rerum domini, teneantur ad restitutionem? Alii universè affirmant, ut *Renzi de IV. præc. cap. 1. quæst. 21. et de VII. præc. sect. 3. quæst. 25. cum Pontio et Dian.* (*contra Reb. Mol. Bon.*) Quia (ut dicunt) ex ipsa ratione famulatûs unicuique famulorum videtur dominus in custodiam res suas committere. Alii verò, ut *Lessius l. 2. c. 13. n. 75 Lugo de justit. d. 19. Holzmann. de rest. n. 437. Salm. de 4. præc. cit. n. 138. cum Mol. Azor, etc.* communiùs, et probabiliùs distinguunt, et dicunt, quòd si damnum fiat à domesticis, et res non sit famulis specialiter commissa ad curam (ut tenendum omninò cum *Bus. et communi*), non tenentur famuli ad restitutionem; tunc enim ipsi peccant tantùm contra charitatem, non autem contra justitiam, quia non obligantur ex justitia res domini à domesticis tuêri. Secùs tamen, si furtum fiat ab extraneis, ut *Salm. l. c. cum communi, et Tamb. Dec. lib. 8. tr. 4. c. 3. §. 6.*, qui addit, in eo casu unumquemque famulum tenêri ad restitutionem in solidum; quisque enim ipsorum, cùm poterat, tenebatur totum damnum impedire; et, si nequibat solus impedire, debebat saltem alios confamulos advocare ad furtum impediendum.

345. — Quær. 2. an famulus, locans operas suas ad annum, si ante annum culpâ suâ discedat, possit stipendium petere pro tempore, quo inservivit? Affirmat communior sententia, contra *Mol.* (nisi grave damnum inde domino eveniret); quia servitus exhibita meretur utique mercedem suam, quamvis non totam, de quâ conventum fuit; unde tenetur dominus solvere saltem parùm minùs, quàm dimidiam partem stipendii. Ita *Az. p. 2. l. 2. c. 5. q. 6. Fill. tr. 28. p. 2. c. 3. n. 68. Sylv. v. Fam., q. 6. et Trull. Dian. Fagund. cum Salmant. de IV. præc. punct. 7. §. 3. n. 132.*

346. — Quær. 3. an famulus, locans operas suas ad annum, si per menses ægrotet, teneatur operas suas supplêre? Minimè, ex *comm. cum Salm. ib. n. 133. cum Az. Bon. etc.* quia promissio tempori determinato alligata est. Salarium verò pro tempore ægrotationis petere nequit, ut dictum est suprà cum *Busemb. n. 342. in fine, v. Herus.*

347. — Quær. 4. an famulus, elapso triennio, postquam discessit à domino, salarium petere possit, et occultè sibi compensare? Affirmant *Sanch. de matr. l. 7. d. 37. n. 17. et*

Salm. ibid. n. 134. cum Mol. Fag. Vill. et aliis; quia, licèt in foro externo famulus post præscriptionem triennii amittat actionem petendi salarium, ut dicunt *Cov. Med. et Lamas ib.* (*contra Mol.*) juxta legem Hispanicam, sive bullam 33 *S. Pii V.* quâ post biennium à servitio præstito adimitur famulo actio petendi salarium; sive juxta sanctionem S. R. concilii Neopolitani, junctis quatuor aulis, relatam *inf. n.* 516., quâ, elapsis duobus mensibus, postquam famulus à domino discesserit, negatur ei facultas mercedem in judicio petendi: attamen in foro conscientiæ famulus jus ad salarium semper retinet; et dominus, si certus sit, se non solvisse, semper ad solutionem tenêri videtur; tantò magis, quòd in dicta decisione (pro nostro regno emanatâ) dicitur, actionem denegandam esse famulo, non præscriptionis ope, sed vi præsumptæ solutionis. Hoc verò intelligendum, si famulo moraliter constet, dominum non legitimè præscripsisse; nam, si aliàs dominus præscripsisset solutionem per triennium cum titulo, et bonâ fide, eo casu nec dominus teneretur solvere, nec famulus posset salarium sibi compensare, etiamsi certus esset de solutione non factâ; quia dominus tunc ratione præscriptionis acquisivit jus non solvendi, *juxta dicenda infrà n.* 517.

548. — Quær. 5. an famulus, nullâ statutâ mercede inserviens, possit justum stipendium (saltem infimum) petere, vel occultè surripere? Distingue; si dominus hujuscemodi famulorum operas conducere solebat, affirma. Secùs, si non: quemadmodum accidit cum pueris, quos nobiles aut Episcopi rogantur in suam familiam admittere; tunc enim sufficit, si domini tribuant eis victum, vestes, et habitationem, cùm talis sit consuetudo. Ita *Salm. tr. 24. punct. 7. §. 3. n. 135. cum Mol. Azor, Trull. Vill. Fag. etc.* Famulis autem, qui inserviunt magistris, ut artes ab ipsis apprehendant, certè nullum salarium debetur. *Salm. ibid. n. 136. cum Azor, Mol. Reb. Fag.* Nisi aliter sit in usu quoad aliquam artem; ex nobilitate enim artis quandoque aliquid à discipulo magister exposcit, ut est ars horologia construendi. Ex ignobilitate verò artis sæpè discipulus debet aliquid à magistro recipere, ut est ars mallcatoris, etc. Videndum igitur est juxta prudentum arbitrium, quid ex usu in qualibet arte observetur.

549. — « 2. Famuli non peccant, si sustentationem vel » mercedem justam domino negante, utantur compensatione

» occultâ, *Mol. l. cit. Fill. tr.* 36. *c.* 6. q. 3. dummodò tamen » alius modus non sit impetrandi; nec plus accipiatur, quàm » debetur : neque scandalum, aut aliud incommodum grave » timeatur. *Vide Bon. de rest. d.* 2. *q. ult. p.* 2. *n.* 16. » (*Hac tamen in re animadverte prop.* 37. *inter damn. ab Inn. XI. Vide n.* 522.)

« 3. Similiter pro obsequiis, ad quæ non tenebantur, præ- » stitis (si quidem illa non gratis, et liberaliter, sed animo » mercedis exhibuerint) licêre ex rebus domini accipere com- » pensationem, quæ aliter obtinêri non possit, docet *Nav. c.* » 17. *n.* 108. *Less. l. c.* Plura de his *vide infrà tr.* 5. *c.* 1. *d.* 4. » *et c.* 3. *d.* 10. *et Bon. d.* 6. *q.* 1. *p.* 8. » (*Nisi spontè suas operas auxissent. Salm. ibid. n.* 136. *cum Mol. Sot. Dian. etc.*)

An autem famuli possint compensare sibi salarium pro majori opera præstita? *Vide dicenda n.* 522.

350. — Notanda est hìc obiter illa quæstio ad praxim utilis, an servi justo bello capti, licitè possint ad suos fugere? Negant *Mol. Sylv. Panorm. et alii ap. Salm. ibid.* §. 1. *n.* 115. quia tales servi censentur tamquam perpetuò ad servitutem damnati, cùm dominus justè eos possideat. Contrarium tamen communiùs et probabiliùs tenent *Less. l.* 2. *c.* 5. *n.* 24. *Sot. Lug. Pal. Fill. Vasq. et quàmplures cum Salm. ibid. n.* 116. Ratio, quia tale jus gentium faciendi servos, homines in justo bello captos, taliter acceptatum est, ut ipsis relicta sit fugiendi libertas. Et patet ex *Instit. l.* 2. *tit.* 1. *de rer. divis.* ubi *n.* 17. de istis dicitur : *Qui tamen, si evaserint nostram potestatem, et ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt.*

DUBIUM V.

Ad quid teneantur conjuges erga se mutuo, vi hujus præcepti?

351 *Ad quid teneatur uxor erga virum?*
352 *An uxor nobilis teneatur officia vilia præstare?*
353 *An teneat pactum pro uxore non mutandi domicilium? An autem uxor teneatur sequi virum, missum in exilium?*

554 *An mortuo viro, teneatur uxor solvere debita contracta ad alendam familiam?*
553 *Quid teneatur uxor restituere filiis primi matrimonii?*
556 *Quomodo peccet vir in uxorem?*

551. — « Resp. Uxor in iis, quæ spectant ad domûs gu- » bernationem, et bonos mores, tenetur obedire marito; hic » verò uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. Ratio, » quia maritus est caput, et uxor commembrum. *Nav. c. 14. » n. 20. Trull. Filliuc. t. 28. c. 9. q. 6. n. 144. et comm.*

Unde resolves :

« 1. Conjuges peccant : 1. Si debitâ intentione non contra- » hant matrimonium. 2. Si sine dispensatione prætermittant » proclamationes. 3. Si sacramentum matrimonii in statu pec- » cati mortalis recipiant. 4. Si utantur matrimonio contra na- » turam, vel modo indebito, vel cum periculo abortûs. 5. » Si debitum sine justa causa negent. 6. Si cum periculo pol- » lutionis tactus habeant impudicos.

« 2. Peccat graviter uxor : 1. Si maritum rixis, vel aliter » verbis ad gravem iram, vel blasphemiam provocet. *Fill. » l. c. n. 145. et Bon. 2.* Si quid notabile expendat contra » voluntatem viri, et consuetudinem fœminarum similis sta- » tûs, nisi tamen ex paraphernalibus, si habeat. 3. Si, spreto » viro, sibi imperium vendicet. 4. Si nolit sequi virum domi- » cilium mutantem, dummodò possit sine periculo vitæ, et » salutis, et contrarium non sint pacti, et maritus post nu- » ptias non sit factus vagus. *Navarr. Tolet. Bon. p. 7. Vide » infrà t. 5. c. 1. dub. 4. 5.* Si sine sufficienti indicio malè » judicet de mariti continentia. 6. Si sine justa causa debi- » tum negat. *Vide infrà l. 6. 7.* Si se ingeret in admini- » strationem domûs sine justa causa, qualis est, si v. gr. ma- » ritus prodigus bona familiæ dilapidet. *Sylvius, Trull. c. 1. » d. 4. n. 18.* » (*Vel si sit incurius, vel minùs aptus ad familiam gubernandam. Elb. t. 2. conf. 21. cum Fill. Gob. et Henno.*)

552. — Quær. 1. an uxor nobilis teneatur præstare viro præcipienti officia vilia, v. gr. cibos condire, verrere domum, etc.? Affirmant *Ang. Tiraq. etc.* Sed probabiliùs negant *Sanch.*

de matrim. l. 6. d. 6. n. 14. Salm. de IV. præc. punct. 3. §. 2. n. 59. cum Sylv. Gar. Fag. etc. quia uxor est socia, et ideò non tenetur præstare famulæ opera, quæ ipsam dedecent. Et si ipsa præstaret, posset sibi compensare, ut ajunt.

353. — Probabiliùs valet pactum non mutandi domicilium, nolente uxore, ut *Sanch. de matrim. l. 1. d. 40. n. 2. cum Lop. Pal. etc. contra alios.* Sed hoc intelligendum, nisi nova et gravis causa superveniat. *Sanch. n. 23. Salm. ibid. n. 61. cum Nav. Sylv. Fag. etc.*

Quær. 2. an teneatur mulier sequi virum, missum in exilium? Negant *Henr. et Bartol. apud Salm. ib. n. 62.* quia non tenetur uxor innocens viri pœnam subire. Sed probabiliùs affirmant *Salm. ib. et Sanch. lib. 1. d. 41. n. 11. cum aliis;* quia tenetur uxor sufferre non pœnam, sed infortunium viri. Et idem dicunt *Salm. loc. cit. et Pal.* si vir alicubi excommunicetur. È converso dicunt *Salm. ibid. cum eisd. DD.* quòd si mulier, necessitate coactâ, mutet domicilium, vir comitare eam debet. (1)

354. — Quær. 3. an uxor, mortuo viro, teneatur ex bonis dotalibus solvere debita contracta ad alendam familiam?

Prima sententia affirmat, si vir erat pauper, dum debita contraxit; secùs, si locuples; quia pauper non tenebatur alere uxorem; ergò tenetur ipsa solvere, quod conversum est in suî utilitatem. Ita *Fag. Bart. Lupus, et alii apud Sanch. l. 9. d. 4. n. 28.*

Secunda verò probabilior *sententia* negat, sive vir fuerit pauper, sive locuples; ratio, quia actio creditorum repetendi mutui facti est personalis, scilicet tantùm contra virum; et licèt in viro ratione inopiæ suspensa erat obligatio uxorem alendi, non erat tamen extincta: quare, si ex mutuo aluerit, suum debitum præstavit. Ita *Sanch. n. 29. Salm. ibid. n. 64. cum Mol. Trull. et Bon.* qui tamen limitat, si vir contraxerit debita nomine uxoris, vel ipsâ sciente; vel si vir protestatus sit, se nolle, stante suâ inopiâ, gratis eam alere. Et quod dictum est hìc de alimentis uxoris, dicitur etiam de alimentis filiorum; ut *Salm. loc. cit.*

(1) Art. 214. cod. civ. Uxor tenetur unà cum viro habitare eumque comitari ubicumque domicilium eligere voluerit.

Edit.

555. — Quær. 4. an uxor ad secundas transiens nuptias debeat filiis primi matrimonii reservare, quidquid à primo viro accepit, retento tantùm usufructu? affirma ex *l. Ex testamento, et l. In donat. c. de sec. nupt.* si accepit titulo lucrativo; secùs tamen, si oneroso, vel si acceperit ab extraneo. Et idem dicitur respectu viri de rebus donatis à prima uxore. *Sanch. lib.* 6. *d.* 41. *Salm. tr.* 23. *punct.* 5. §. 2. *n.* 66. *cum aliis.*

556. — « 3. Peccat graviter maritus: 1. Si verbis contu- » meliosis, vel infamatoriis afficiat uxorem. » (*Et tale peccatum esset duplicis malitiæ, ut Salm. ibid.* §. 1. *n.* 46.) « 2. Si » impediat illam circa præcepta Dei, vel Ecclesiæ sine justa » causa. *Sayr. l.* 7. *c.* 7. *Nav. c.* 14. Si verò impediat etiam » sine causa circa ea bona, quæ consilii tantùm sunt, ut est » confessio, communio, etc. communiter tantùm peccat ve- » nialiter; nisi constet, quòd illa magnam ex iis utilitatem » percipiat. *Sayr. Fill. Bon. q.* 1. *p.* 7. *Trull.* 3. Si cædat » graviter: moderatè tamen castigare verbis, vel etiam ex » gravi causa moderatis verberibus, habitâ ratione condi- » tionis, et statûs, quandoque potest. « (*Consentit huic Elb. Conf.* 21. *n.* 58. *cum Gob.*) « 4. Si alimenta neget, nisi » tamen uxor à consortio mariti propriâ culpâ discesserit. » (*Vel nisi adulterium commiserit, ut Sanch. de matrim. l.* 10. *d.* 8. *n.* 25. *Pal. de spons. d.* 3. *p.* 6. §. 5. *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 714. *Nequit autem vir retinère dotem uxoris adulteræ, si discedat ab eâ ante sententiam propriâ auctoritate: quamvis ipse possit uxori, repetenti dotem, opponere exceptionem adulterii, et petere, ut sibi applicetur, prout probabiliùs dicit Croix n.* 716. *cum Abbat. et Pal. contra Sanch.*) « 5. Si negli- » gat gubernationem domûs, et rem familiarem. 6. Si uxori » non cohabitet, vel sine justa causa diù absit. 7. Si, cùm » possit, alimenta non procuret. *Vide Fill. n.* 140. *et* 141. » *Nav. c.* 14. *n.* 19. *Tol. lib.* 5. *c.* 2. *Sanch. l.* 10. *de matr.* » *disp.* 18. *n.* 18. *Bon. p.* 7.

DUBIUM VI.

Quæ obligatio parochorum erga suos?

357 *Ad quid teneantur parochi circa residentiam?*
358 *Ad quid circa sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis?*
359 *An teneantur celebrare pro populo?*
360 *An concionari, et populum instruere, etc.? Quomodò parochi teneantur corrigere subditos? Dub. I. An ad id teneantur ex charitate, vel ex justitia? Dub. II. An teneantur inquirere in mores subditorum? Dub. III. An teneantur non deserere oves, etiam cum periculo mortis?*

357. — « Resp. Curatus, sive parochus jure divino tenetur : 1. Residêre in sua parochia. *Trid. sess.* 23. *c.* 1. *de Ref.* » *Barb. de off. paroch. c.* 8. *n.* 1. alioqui in conscientia fructus non facit suos, teneturque pro rata absentiæ restituere » fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex justa » causa, et licentia Episcopi ad breve tempus abesse. *Vide* » *Nav. c.* 5. *Azor, t.* 2. *l.* 2. *c.* 4. *Possev. Barb. Trull. l.* 4. *c.* 1. » *d.* 8. » (*Quoad residentiam, vide dicenda de benef. l.* 5. *n.* 121 *et* 123.)

358. — « 2. Tenetur administrare sacramenta » (*Non solùm in necessitate extrema, sed etiam gravi, Salm. tract.* 21. *de Charit. c.* 6. *punct.* 3. §. 1. *n.* 33. *cum S. Th. et communi. Et ibi addit Bon., tenêri parochum etiam inquirere graviter indigentes*) « Quoties, et quanto cum periculo, *vide infrà* » *et Bon. tract.* 1. *d.* 2. *q.* 3. *p.* 2. *Possev. Barb. ll. cc.* » (*Quoad sacramentum pœnitentiæ, vide Busemb, de pœnit. lib.* 6. *n.* 623. *resp.* 2. *et* 3. *Quoad Eucharistiam autem, tenetur eam ministrare, quoties oves rationabiliter petunt. Vide Busemb. de Euch. dict. l.* 6. *n.* 253. *et* 254. *Tempore autem pestis probabile est, cum non tenêri ministrare Eucharistiam cum periculo vitæ. Vide de Euchar. eod. l.* 6. *n.* 233.)

359. — « 3. Orare pro populo, et celebrare, ut populus au-

» diat Missam : quam etiam teneri cum eidem applicare die-
» bus saltem festis, et aliquot aliis docet *Tol. l.* 3. *c.* 5. Sed
» negant *Suar. Con. in* 3. *p. q.* 83. *art.* 1. cùm nullo jure id
» cautum sit. *Vide Bon. qu. ult. Barb. l. c.* »

Nota hìc, quòd à SS. Pontifice *Benedicto XIV.* in epistola Encyclica, edita anno 1744., statutum est, quemcumque parochorum, sive habentem, sive non, congruos reditus, tenêri omnibus Dominicis, et festis diebus applicare missam pro populo. Et quamvis concessum sit alicui parocho, si aliter vivere nequeat, ut applicet missam pro eleëmosynam præbente in diebus festis, sancitum est tamen, ut debeant ipsi in aliis diebus ferialibus missas pro populo supplêre. Et quoad vicarios, seu œconomos Ecclesiarum vacantium, data est facultas Episcopis assignandi eis congruam fructuum portionem, ut pariter possint diebus festis pro populo celebrare. *Vide lib.* 6. *n.* 323.

360. — « 4. Docêre populum concionando, arguendo, etc.
» per se, vel per alios. *Tol. l.* 5. *c.* 5. *Possev*, *Barbos. Trull.*
» *ll. cc.* » (*Vide dicta de* 3. *præcept. n.* 269. *v. Hìc obiter. Pariter superiores Religionum etiam tenentur prædicatione pascere subditos, tamquam eorum pastores, Elbel Conf.* 21. *n.* 583. *cum Henno.*)

» 5. Tenetur singulis diebus dominicis, et festis solemnibus
» populo doctrinam christianam explicare, per se, vel per
» alium, ut constat ex *Trid. sess.* 24. *c.* 4. *de Ref.* idque
» sub gravi obligatione etiam juris divini, ob summam ne-
» cessitatem, propter quam eos ab Episcopis, aliisque Præ-
» latis ad id cogi posse sub pœna excommunicationis (omnes-
» que alios, ut eam audiant, discant et sciant) docent *Trull.*
» *l.* 1. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 7. *et* 8. *Bald. t.* 2. *l.* 1. *d.* 48. *Sanch.*
» *Pal. Barb. etc.* » (*Benè autem potest huic obligationi doctrinam christianam explicandi per alium satisfacere. Trull. et Led. ap. Salm. tr.* 21. *c.* 2. *punct.* 5. *n.* 55.)

» 6. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam habêre,
» peccata corrigere, etc. de quibus *Poss. Reg. tom.* 2. *l.* 20.
» *c.* 5. *sect.* 3. *Barb. c.* 7. *vide suprà.* »

Parochi (et tantò magis Episcopi) tenentur sub gravi corrigere oves, in peccato mortali vel ejus proximo periculo existentes, etiam cum discrimine vitæ, et non solùm in

extrema, sed etiam in earum gravi necessitate, semper ac adsit spes emendationis. Ita communiter *Bon. d. 3. q. 4. p. 4. n. 5. cum Val. Mald. et Reg.* item *Viva de præc. q. 21. art. 6. n. 12. Mazzott. tom. 1. p. 458. Salm. tr. 21. c. 6. punct. 3. §. 1. n. 33. cum Suar. Con. et Trull. Vide etiam dicta l. 3. n. 40.* Præterea parochi tenentur cum quocumque incommodo auferre scandala (1), unde si aliquis subditorum sit incorrigibilis, et suo pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ, tenetur parochus tale damnum impedire, saltem Episcopum certiorando, non tantùm semel, sed quousque scandalum perseverat, et spes affulget, ut illi occurri possit.

Sed dubitatur I. An ad id pastores teneantur ex charitate, vel justitia? *Suar. et Tapia apud Salm. eod. tr. c. 7. punct. 4. §. 2. n. 58.* censent, eos tenêri solùm ex charitate. Sed probabiliùs tenentur ex justitia, ut sentiunt *Ronc. de char. quæst. IV. q. 1. Holz. eod. tit. n. 192. Pal. tr. 6. d. 3. p. 7. n. 8. cum Cajet. et Con. Salm. l. c. cum Sanch. Val. Dian. et Trull.* Ratio, quia ad hoc utique à communitate stipendium pastoribus tribuitur, ut singulorum procurent salutem, et proinde vitia corrigant.

Dubitatur II. An pastores teneantur inquirere in mores subditorum? Respondetur affirmativè ex communi sententia, ut docent *D. Th. 2. 2. q. 33. art. 2. ad 1. et Salm. cum Laym. Caj. Soto, Ledesm. Villal. etc.* Ratio, quam tradit *D. Thomas*, est, quia illi, qui specialem obligationem habent incumbendi saluti alicujus certæ personæ, sicut habent pastores erga singulas suas oves, tenentur non solùm corrigere delinquentes, sed etiam prospicere, an obligationi suæ satisfaciant. Secùs verò dicendum de aliis, qui generalem obligationem habent erga proximos; istis enim sufficit corrigere eos tantùm, quos lapsos, vel in proximo periculo labendi animadverterint.

(1) « Cùm in regione, inquit *S. Alphon. in Hom. Ap. tr. 7. n. 31. et 46.* re» periuntur notabiles morum dissolutiones, quibus nullum occurrit remedium, » parochus tenetur curare, ut Missio eò adveniat. Ille parochus, qui Missio» nem non curat, suspicionem ingerit suorum morum; boni enim parochi » non prætermittunt quarto aut quinto quoque anno Missionem arcessere.»

» A bonis parochis pendent boni mores et salus populorum. Si in regione » bonus parochus adest, ibi videbitur florere devotio, sacramentorum fre» quentia, oratio mentalis et bonum exemplum; sin autem parochus erit » pravus, tota regio vitiis et scandalis redundabit »

Edit.

Dubitatur III. An Episcopi et parochi teneantur non deserere oves, etiam cum periculo mortis? Respondetur cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 5. qui sic docet : *Ubi subditorum salus exigit personæ pastoris præsentiam, non debet pastor personaliter suum gregem deserere, neque propter aliquod commodum temporale neque etiam propter aliquod personale periculum imminens, cùm bonus pastor animam suam ponere teneatur pro ovibus suis.* Sic enim habetur *Joan.* c. 10., et hæc verba non solùm consilium sed etiam præceptum continent, ut rectè probant *Salm. tr.* 21. *c.* 2. *punct.* 6. *n.* 76. *ex c. Sciscitaris* 7. *q.* 1. ubi clarè hoc exprimitur. *Si verò* (subdit *S. Th.*) *subditorum saluti possit sufficienter in absentia Pastoris per alium providêri, tunc licet Pastori vel propter aliquod Ecclesiæ commodum, vel propter personæ periculum, corporaliter gregem deserere.* Quænam autem sint causæ excusantes parochos à residentia, *vide l.* 5. *n.* 125. Insuper notandum 1., quòd Episcopus, cùm suscepit regimen sui episcopatûs, debeat (ut præcipit concil. Trident. *sess.* 24. *c.* 16. *de Ref.*) rationem exigere à vicario capitulari de omnibus ab eo gestis tempore vacationis. Notandum 2. tenêri Episcopum ex eodem *Trid. sess.* 24. *c.* 3. *de Ref.* simul ac potest suam diœcesim visitare ; et eum in visitatione nihil posse accipere, nisi victualia. Ibi sic dicitur : *Episcopi propriam diœcesim per se ipsos, aut, si legitimè impediti fuerint, per suum generalem vicarium, aut visitatorem, si quotannis totam propter ejus latitudinem visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem; ita tamen, ut tota biennio per se, vel visitatores suos compleatur, visitare non prætermittant.* Deinde additur : *Studeant quàm celerrimè, debitâ tamen cum diligentiâ, visitationem absolvere. Interimque caveant, ne ipsi, aut quisquam suorum procurationis causâ pro visitatione, etc. nec pecuniam, nec munus, quodcumque sit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant; non obstante quacumque consuetudine etiam immemorabili; exceptis tamen victualibus, quæ sibi ac suis frugaliter moderatèque pro temporis tantùm necessitate, et non ultrà, erunt ministranda. Sit tamen in optione eorum, qui visitantur, si malint solvere id, quod erat ab ipsis anteà solvi, certâ pecuniâ taxatâ, consuetum : salvo item jure conventionum antiquarum cum monasteriis, aliisque piis locis, aut Ecclesiis non parochialibus inito, quod illæsum*

permaneat.... Quòd si quisquam, quod absit, aliquid amplius... accipere præsumpserit, is præter dupli restitutionem, intra mensem faciendam, aliis etiam pœnis... mulctetur.

DUBIUM VII.

Quæ obligatio præceptorum, et discipulorum?

361. — « Resp. Inter præceptores (idem est de pædagogis) et discipulos est quodammodò eadem obligatio, quæ » inter parentes, et liberos.

Unde resolves :

« 1. Discipuli peccant : 1. Si præceptoribus, et pædagogis non exhibeant honorem et reverentiam. 2. Si non » obediant in rebus pertinentibus ad studia et bonos mores. » 3. Si eos conviciis, vel contumeliosis verbis traducant. 4. » Si negligenter studeant, scholarum aut studiorum tempore » lusui vacent, vel otio. 5. Pecunias parentum dilapident, » vel inutiliter expendant. 6. Malo fine studeant. 7. Gymnasii » sui leges, vel academiæ statuta (si quidem ea ad peccatum » obligent) non servent. 8. Scientias superstitiosas, aut vetitas » addiscant, vel libros prohibitos legant. 9. Stipendium debitum doctori suo non solvant, cùm possint. *Vide Nav. c.* » 23. *et* 25. *Fill. tr.* 28. *part.* 2. *c.* 10. *q.* 1.

362. — « 2. Magistri, et pædagogi peccant : 1. Si peccata discipulorum dissimulent, et non corrigant, quando possunt. » 2. Profectum eorum in litteris non sedulò promoveant. 3. » Si eos non doceant bonos mores. 4. Si ex proposito falsa » eos doceant ut vera, vel superstitiosa, et saluti noxia. 5. » Non studeant ipsi, ut officio satisfaciant. 6. Si stipendium » exigant majus justo, vel quàm gymnasii leges, aut consuetudo permittant. 7. Doctoratûs insignia negent dignis, vel » indignis conferant, quod *Nav.* dicit esse mortale : præsertim in theologia, jure canonico, civili, et medicina ; nam » in philosophia fortè veniale tantùm esse censet *Caj.* verb. » *Doctor.* 8. Si discipulis malo sint exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, et qui aliis perniciosi sunt, ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant. *Vide Trull. l.* 4. *c.* 1. » *d.* 11. »

TRACTATUS IV.

DE QUINTO ET SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid quinto præcepto prohibeatur : *Non occides?*

363 *Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per assassinos?*
364 *An easdem incurrant ipsi assassini?*
365 *De agitationibus taurorum.*

363. — « Prohibetur hominis occisio, mutilatio, verbe-» ratio, aliaque similis afflictio injusta; de qua quæritur, et » quando sit injusta? »

Adnotandum hìc obiter ex *cap. Pro humani*, *de homicidio*, *in* 6. quòd mandantes occidi christianum per assassinos, sive eos recipientes, defendentes, aut occultantes, ipso facto incurrant excommunicationem, ac depositionem ab omni dignitate, officio, et beneficio. Insuper per *d. Cap. Pro humani*, tales habentur tamquam banniti; ita ut amittant omnia sua bona, et detur facultas cuilibet eos necandi. Intelligendum hoc tamen est post sententiam declaratoriam, ad quam autem emanandam sufficiunt tantùm probabilia argumenta. Ita enim habetur *in fine d. c.* ubi dicitur : *Et postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem scelus tam execrabile commisisse, nullatenùs alia sententia adversùs eum requiratur.* Intellige, non requiri aliam sententiam decisoriam. Ita *Molina, Bann. Gom. Farin. et alii ap. Salm. de V. præc. c.* 1. *punct.* 8. *n.* 190.

Advertendum verò hìc est 1. quòd isti post sententiam declaratoriam, ut dictum est suprà, ipso facto excommunicationem incurrunt, et privantur dignitatibus, et beneficiis, quæ ipso jure vacant, ut *Azor, et Gonzal. ap. Salm. ibid. n.* 191. Advertendum 2. quòd solo mandato prædictæ pœnæ incurruntur, cùm in *d. cap.* dicatur : *Quanquàm mors ex hoc mandato forsan non sequatur.* Et ita *Mol. Cov. etc. ap. Salm. d. n.* 191.

364. — Dubium tamen est, an etiam assassini incurrant præfatas pœnas, cùm textus tantùm mandantibus eas imponat?

Prima sententia affirmat, quia assassini proximiùs ad homicidium concurrunt; unde ex indentitate motivi isti etiam comprehenduntur. Tantò magis, quia Pontifex ideò expressè ipsos non comprehendit, quia ibi loquebatur de assassinis infidelibus, quibus non poterat pœnas imponere. Ita *Salm. ibid. n.* 188. *cum Far. Barb. Gom. et aliis.* Notant autem *Salm. ibid. n.* 193. *cum Alciat. Gabr. Farin.* etc., non censeri assassinos, nisi qui homicidium patrant cum pacto, ut mandans aliquod temporale eis persolvat.

Secunda tamen *sententia* cum *Caj. Nav. Suar. Azor, Fag. Sylv. etc. apud Salm. ibid. num.* 187. probabiliùs negat, tùm quia pœnæ non sunt extendendæ, tùm quia textus loquitur de iis, qui per assassinos infideles occidebant christianos; unde motivum legis formaliter diversum apparet.

365. — Notandum hìc, quòd *S. Pius V.* sub excommunicatione ipso facto prohibuit principibus, ne permitterent agitationes taurorum, sive ferarum in foro; et singulis christianis, ne cum illis congrederentur; item clericis, ne talibus spectaculis assisterent. *Clemens* tamen VIII. posteà has pœnas abstulit pro regnis tantùm Hispaniarum quoad omnes, exceptis religiosis. *Vide Salm. de V. præc. c.* 1. *punct.* 9. §. 2. *n.* 200. *et seq.*

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum.

366 *An liceat directè occidere seipsum, et an indirectè?*

367 *An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorem, etc.? An liceat navim incendere cum periculo mortis?*

368 *An virgo teneatur pati potiùs mortem, quàm violari?*
369 *An liceat reo ex præcepto judicis se occidere? An haurire venenum ad experiendum antidotum?*
370 *An liceat Carthusiano abstinêre à carnibus, etiam in necessitate extrema?*
371 *An liceat macerationibus vitam sibi minuere?*
372 *An sit obligatio, ad servandam vitam, uti remediis extraordinariis, vel nimis duris?*
373 *An aliquando liceat se mutilare?*
374 *An liceat pueros castrare?*
375 *An, qui occidit seipsum, possit sepeliri in loco sacro?*

366. — « Resp. Absque divina auctoritate non licet sci- » psum directè, et ex intentione occidere. Ratio est, quia est » contra charitatem suî, et fit injuria reip. et Deo, qui est » solus directus et absolutus dominus humanæ vitæ. » (*An occidens seipsum peccet etiam contra justitiam? Affirmant Salm. de V. præc. c.* 1. *punct.* 5. §. 1. *n.* 111. *cum Less. Bann. sed negant ib. n.* 110. *Lugo, Nav. Fagn. etc.*)

« Dixi 1. *absque auctoritate divina*, propter Samsonem, » et quosdam martyres, qui seipsos occidêrunt, vel ex divina » inspiratione, vel inculpata ignorantia. Dixi 2. *directè*, quia » indirectè quandoque licet se occidere, hoc est, aliquid » facere, vel omittere, ex quo, præter intentionem, mors » certò sequatur : quia præceptum conservandi vitam, utpotè » affirmativum, non semper obligat, sed potest omitti pro- » pter bonum finem, necessitatem, vel magnam utilitatem. » *S. Th.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 5. *ad* 4. *Vide Fill. hic tr.* 29. *c.* 4. » *q.* 5. *et Bec.* 2. 2. *t.* 3. *c.* 7. *q.* 8.

Unde resolves :

« 1. Miles potest, imò tenetur persistere in statione, etsi » moraliter certus sit, se occidendum. *Card. Lugo d.* 10. *q.* 1. » (*Ob magnum bonum commune, vel ob specialem obligationem, ex pacto vel officio, quam habet miles, gubernator, Episcopus, parochus, licitè possunt et tenentur mortem perferre. Elb. n.* 10. *Salm. tract.* 13. *de rest. c.* 2. *punct.* 2. §. 3. *n.* 33.)

« Item potest ad evertendam turrim hostilem, aut perdendos » hostes, pulverem incendere, etsi sciat, se obruendum; uti » et navem mergere, vel incendere, ne hostis eâ potiatur

» cum gravi reipub. damno, ut docent *Less. l. 2. c. 9. n.* » *32. Fagund. t. 1. l. 5. c. 11.* » (*Et Salm. ibid. n. 37. cum Bon. Trull. etc.*) « Similiter licet se objicere telo, vel ictui, » ad servandam vitam principis, amici ad mortem injustè » damnati vices subire : *Less. l. 2. c. 9. dub. 6. n. 30.* vel in » naufragio tabulam cedere, ex *Tol. Less. loc. cit. Lopez.* » *p. 1. c. 95.* » (*Etiamsi tabula jam sit capta, ut contra Sotum, Rodr. etc. docent Sylv. ap. Cont. Tourn. de præc. Dec. cap. 1. art. 3. sect. 4. punct. 1. in med. Gravior. et Salm. ibid. n. 34. cum aliis, quos infrà reperies citatos n. 971. v. Hoc : ex D. Th. qui in 3. d. 29. art. 5. ad 3. dicit, quòd tradere seipsum morti propter amicum, sit perfectissimus actus virtutis, unde hunc actum magis appetit virtuosus, quàm vitam propriam corporalem. Rectè autem advertit Sylvius, eum non posse, ad tabulam cedendam, se projicere in mare, quia nemo potest positivè se occidere* (1). *Hinc neque ad baptizandum puerum potest quis se in flumen projicere, ut Cont. Tourn. loc. cit.*) « Item servire peste infe- » ctis, vel ad fugiendum incendium ex alto se præcipitem » dare, cum certo periculo mortis. *Less. et Fill. l. c. Laym.* » *c. 1. n. 3. Card. Lugo disp. 10. sect. 1. n. 50.* » (*cum Salm. ibid. n. 35.*) « Ubi tamen eversionem illam turris, et com- » bustionem navis (si quidem nulla sit spes evadendi) timidè, » et nonnisi ex gravissima, v. gr. boni publici causâ, vide- » tur concedere. *Vide apud eumdem Lugo n. 51. 52. et Mal-* » *derum tr. 3. c. 1. dub. 19. Dian. p. 5. tr. 4. r. 26. Fagund.* » *p. 5. c. 11. n. 6. et seq.*

« 2. Etsi virgini non liceat ad castitatem servandam directè » se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se expo- » nere, etiam pro sola integritate corporali, licèt rationabi- » liter præsumeret, se non consensuram, quia integritas ista » magni æstimatur. *Vide Laym. c. 1. n. 3.* »

367. — Hinc Quær. I. An liceat se occidere ad vitandam mortem duriorem? Resp. Directè se occidere numquam licet;

(1) Ex his sequitur, ait *Sylvius*, quòd... si in naufragio potest ei dimittere tabulam quam occupare et cujus auxilio salvari posset : non posset tamen tabulam quâ jam uti ipse cœpisset, cedere alteri, si cedere non posset nisi conjiciendo se in mare, quia hæc sui in mare projectio ad sui ipsius occisionem pertinere videtur, nisi ob natandi peritiam abesse judicetur periculum mortis. *Edit.*

et si homines venerantur aliquos, qui hoc fecêrunt, dicendum, eos id fecisse ex divino instinctu. Ita communiter DD. quidquid dixerit *S. Hieronymus in c. 1. Joann.* relatus in *c. XI. caus. 23. quæst. 5.* ubi legitur : *In persecutionibus non licet propriâ perire manu (absque eo ubi castitas periclitatur).* Verùm illud *absque eo* explicari posset, scilicet neque excepto casu, quo castitas periclitatur, ut explicat *Laym.* Licet verò se indirectè occidere, putà si quis se ejiciat per fenestram, ut effugiat incendium, præsertim si adsit aliqua spes mortem evadendi, ita cum *Busemb. ut suprà* docent *Lugo d. 10. n. 50. cum Less. Cont. Tourn. de 5. Dec. præc. art. 1. concl. 2. Secundus, et Spor. de V. præc. c. 3. n. 24.* ac *Elb. n. 13.* hoc permittit etiam reis detentis in carcere, ad evadendam certam sententiam mortis, vel etiam carcerem perpetuum, ut *n. 16.*

Quær. II. An autem liceat navim incendere cum evidenti periculo vitæ, ne illa veniat in manus hostium? Negat *Renz. de V. præc. c. 2. q. 3. cum Diana ex D. Thom. 2. 2. q. 64. art. 5.* Sed affirmat *Lugo n. 52. cum Less.* licêre, si sit aliqua spes saltem modicissima vitandi mortem, vel, etsi mors sit certa, vitari tamen expediat damnum publicum. Dicit autem *Mazzott. de rest. ob homic. c. 1. cum Busemb. hic n. 2.* posse virginem ad servandam castitatem ab invasore, se conjicere in certum periculum vitæ, sed non mortem certam : quod non improbabile videtur, cùm ob bonum virtutis non dubitent DD. communiter asserere, quòd liceat vitam periculo exponere, v. gr. cedere tabulam in naufragio amico naufraganti, ut *n. anteced. 366.* dicunt *Busemb. cum Less. Tol. et Salm. cum aliis.* Tantò magis, quia in casu prædicto stupri semper adest periculum consensûs.

368. — Sed hìc magis urget quæstio III. An virgo teneatur potiùs permittere se occidi, quàm violari; putà, si invasor minetur ei mortem, si copulæ non acquiescat? Adest duplex sententia :

Prima, quam tenent *Nav. sum. c. 16. n. 1. Sot. de just. l. 5. qu. 1. art. 5.* item *Tol. Lopez, et alii apud Salm. de V. præcept. c. 1. punct. 5. §. 2. n. 127.* dicit, quòd, licèt possit, non teneatur tamen fœmina mortem pati, sed potest tunc permissivè se habêre, dum accidit copula; modò voluntate positivè resistat, et consensûs periculum absit; quia, ut di-

cunt, illa permissio non est tunc cooperatio moralis, sed tantùm materialis, et ideò ob periculum mortis satis excusatur.

Secunda sententia, quam tenent *Salm. loc. cit. n.* 128. *cum Lugo, Azor, Bon. Fill. Pal. etc.* docet, hoc omninò illicitum esse, quia, cùm fœmina possit copulam impedire, si timore inducta quiescit, ejus tunc cooperatio verè moralis et voluntaria fit; in fœmina enim illa quies in copula reputatur ut actio. Hæc ratio tamen non convincit, quia illa quies fœminæ reverà non potest dici actio, dum nullo modo est positiva; ideò prima sententia (speculativè loquendo) suâ probabilitate carêre non videtur. Non tamen negandum, secundam sententiam in praxi omninò suadendam esse, saltem ob periculum consensûs, quod in illa permissione facilè adesse potest.

369. — « 3. Reo licet non fugere, imò etiam sponte se » sistere judici plectendum, licèt positivè seipsum perimere » non possit, etiamsi à judice id ei committatur. *Vide Less.* » *c.* 9. *d.* 6. *C. Lugo d.* 10. *de just. sect.* 1. *n.* 38. *contra* » *Vasq.* 1. 2. *d.* 173. *c.* 3. »

Quær. hìc, an possit reus ex præcepto judicis ipse se occidere? Affirmant *Vasq. Bon. Vid. Arag. et Cord. apud Salm. de V. præc. c.* 1. *punct.* 5. §. 1. *n.* 118. Si enim, dicunt, potest reus os aperire, ut venenum in eo infundatur, etiam potest manibus illud haurire, et sic etiam gladio se transfigere; tunc enim judex constituit reum carnificem suiipsius, quod probabiliter posse fieri videtur *cum Elbel de homic. n.* 9. qui citat *Haunold. Ills. etc.* Verùm *Salm. ibid. n.* 117. *cum S. Th. Bus. Suar. Soto, Laym. et communiùs* negant, quia occisio suiipsius, ut intrinsecè mala, nec à judice potest præcipi, nec à reo patrari. Concedunt tamen communiter, posse reum scalam ascendere, collum gladio adaptare etc. cùm hæ actiones tantùm remotè ad mortem tendant.

Notandum verò cum *Salm. ibid. n.* 120. *Nav. Lop. Salon. etc.* graviter utique peccare, qui venenum hauriunt, vel à vipera se mordêri patiuntur ad experiendum antidotum; nisi cis constet, ex experimento, vel judicio peritorum, nulli probabili periculo mortis se committere; quod approbat *Henno.* Et idem dicendum de funambulis, ludentibus per funem in locis altis cum probabili periculo vitæ. *Salm. ibid. cum eisdem, et Sylv.*

370. — « 4. Etsi Carthusianus in extrema ægritudine possit » servare vitam vescendo carnibus » (*Etiam in probabili periculo mortis, ut Az. Med. Vict. contra Vasq. Gran. et Salm. de leg. c.* 2. *punct.* 7. *n.* 137. *et* 138. *qui tamen primam sententiam sat probabilem vocant*); « idque probabiliter ei tùm » liceat, atque adeò non peccet, qui inscio præberet cibos » ex carnibus, *Sanch. Dian. part.* 8. *t.* 7. *r.* 70. licitè tamen, » et laudabiliter etiam tùm omittit, cum certo periculo mor- » tis » (*Et hoc certum esse censent Salm. loc. cit. n.* 136.) » ut *contra Vasq. et Gran.* docet *Dian. par.* 5. *d.* 4. *r.* 32. » ex *Victor. Lor. etc.* quia rationabiliter negligit vitam pro » bono communi Ordinis. *C. de Lugo d.* 10. *n.* 33. *contra* » *Azor, et Escob. t.* 6. *c.* 7. ubi docet, tenêri carnibus vesci, » si exigit necessitas, ita ut aliter vitam conservare non pos- » sit : quod *Sanch. part.* 2. *cons. l.* 5. *c.* 1. *d.* 33. *cum aliis* » *sex* ita distinguit, si necessitas vescendi sit ab intrinseco, » v. gr. morbo, ex quo judicio medicorum convalescere non » possit, nisi esu carnium, ait probabilius esse, eum non » tenêri iis vesci (tametsi licitè possit) quia morietur natu- » raliter ex morbo, cujus ipse non est causa : si verò sit » ab extrinseco, v. gr. si ob inopiam aliorum ciborum fame » moriendum esset, tenêri iis vesci, quia mors illa, cùm sit » violenta, ipsi imputaretur. » (*Et hoc meritò ut certissimum judicant Salm. de rest. c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *n.* 27. *et de leg. l. c. n.* 135.)

371. — « 5. Licet carnem vigiliis, et inediâ moderatè affli- » gere : qui autem advertens vitam iis notabiliter minui, » nihilominùs continuaret, peccaret graviter, ut notat *Laym.* » *l.* 5. *de just. t.* 3. *p.* 3. *c.* 1. *n.* 5. etsi hìc multi ob bonam » fidem, et zelum Deo placendi excusentur. *Vide Bon. d.* 2. » *q. ult. sect.* 1. *p.* 7. *n.* 9. *Fill. loc. cit. Card. Lugo de just.* » *d.* 10. *sect.* 1. *n.* 32. 33. *et* 36. *etc.* Ubi rectè notat, aliud » esse procurare abbreviationem vitæ, seu mortem positivè » sibi afferre : aliud permittere, vel periculum ejus subire, » vel non adhibêre media ad avertendam. Prius ait esse illi- » citum ; v. gr. pœnitentiis indiscretis, carnisque maceratio- » nibus vitam notabiliter abbreviare ; posterius verò sæpè » licêre. » (*Ita etiam Lugo de just. d.* 10. *sect.* 1. *n.* 32. *Cont. Tourn. de* 5. *Dec. præc. art.* 1. *quær.* 3. *r.* 2. *et Salm. de rest. c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *n.* 30. *cum Gran. Vill. Sayr. etc.*

Si macerationes fiant consilio prudentis prælati, vel confessarii, esto vita etiam per 12 annos esset abbrevianda, ut alii ibi dicunt. Et reverà, si licebit fabris ferrariis (dicebat abbas Rancé fundator Reformationis Trappensis) vitam sibi minuere laborando quotidie penè in medio ignis, à quo nequit non notabiliter consummari humidum radicale, quo tam indiget vita humana; si licebit studiosis sanitatem labefactare ad scientias addiscendas : si licebit militibus exponere vitam tot ærumnis, et periculis mortis; cur non licebit viro religioso austeritates corporales amplecti, ut rebellem carnem in servitutem redigat?) « Ideòque non tenêri Carthusianum » carnibus vesci, nec aliquem alium uti pretiosâ, et exqui- » sitâ medicinâ, ad mortem vitandam ; nec sæcularem, relicto » domicilio, quærere salubriorem aërem extra patriam. »(*Ut Lugo, Bon. Trull. cum Salm. ib. num.* 26. *sufficit enim uti mediis ordinariis.*)

372. — « 6. Excusantur ægri, qui paulò ante mortem, » causâ humilitatis, vel boni exempli, petunt humi collo- » cari, quia non intendunt vitam abbreviare. *Vide Vasquez* » *l. c.* Addit *Laym. lib.* 3. *t.* 3. *p.* 3. *c.* 1. *n.* 5. non tenêri » quemquam mediis extraordinariis, et nimis duris, v. gr., » abscissione cruris, etc. vitam conservare ; nisi tamen ea » communi bono sit necessaria. » (*Ita communiter Lugo, Soto, Bann. Bon. cum Salm. ib. punct.* 3. *n.* 50. *Idem docet Cont. Tourn. loc. cit. concl.* 2. *Quartus casus in fin. cum Sylvio. Addit tamen, quòd pater, tutor, aut alius superior potest jubere abscindi membrum subditi, si hic moderatos dolores tantùm sit passurus, contra Henno*) « *Vide Less. loc.* » *cit. Sanch. in opusc. tom.* 1. *l.* 5. *c.* 1. *d.* 54. Ubi dicit, » infirmum in periculo mortis, si sit spes salutis, non posse » medicamina respuere. Non videtur tamen virgo ægrotans » (per se loquendo) tenêri subire manus medici, vel chirurgi, » quando id ei gravissimum est, et id magis, quàm mortem » ipsam, horret. *Esc. e* 7. *c.* 8. *ex Turian. sum. p.* 1. *c.* 265. » *d.* 5. » (*Ita Salm. de rest. c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *n.* 28. *cum Less. Sanch. Dian. etc. Posset tamen virgo permittere, ut tangatur; imò teneretur sinere, ut ab alia fœmina curetur, ut rectè ait Diana.*)

373. — « Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit necessa- » rium ad conservationem corporis totius, quia nemo est

» suorum membrorum absolutè dominus. *Lessius. lib.* 2. » *cap.* 9. *disputatione* 14. »

Unde resolves :

« 1. Non licet se castrare ad conservandam castitatem vel » sedandas tentationes, quia hoc ad eum finem non est ne- » cessarium. *S. Th.* 2. 2. *q.* 65. *art.* 1. *Less. Mol. Fill. t.* 20. » *c.* 4. *q.* 3. *etc.*

374. — « 2. Peccant parentes, qui filios, etiam consen- » tientes, castrant, ut sint utiles cantui. *Vide Laym. l.* 3. » *tr.* 3. *c.* 1. »

Quæritur, an liceat pueros castrare ad vocem in eis conservandam?

Prima sententia probabilior negat (1) cum *Busemb.* hìc *Sporer de V. præcept. c.* 3. *n.* 33. *et Salm. ibid. punct.* 3. *n.* 45. *et de V. præc. c.* 1. *punct.* 5. §. 1. *n.* 121. *in fin. et ibid. Lugo, Bonac. Dian. Villal. etc.* Si enim, dicunt, pro bono animæ id non licet, quantò minùs pro lucro temporali? Deindè ajunt, quòd conservatio vocis non sit bonum tanti momenti, ut liceat agere quod natura reprobat.

Secunda tamen *sententia*, quam tenent *Tamb. l.* 6. *c.* 2. §. 3. *n.* 4. *Trull. Salon. Pasq. apud Salm. de rest. dict. n.* 45. et probabilem putant *Mazz. de rest. q.* 3. *c.* 1. §. 1. *Elbel n.* 29. (qui insinuandam censet ob praxim toleratam) affirmat id licêre, modò absit morale periculum vitæ, et non fiat pueris invitis. Ratio istorum est, tùm quia eunuchi utiles sunt bono communi ad divinas laudes in Ecclesiis suaviùs canendas; tùm quia conservatio vocis non parvi quidem momenti in eis dicendum est bonum, cùm per illud conditionem notabiliter in melius mutent, et per totam vitam notabilem et pinguem sustentationem sibi comparent; et ideò tantum bonum justa esse causa videtur, ut cum illo tale corporis nocumentum resarciri licitè possit; tantò magis, quòd hoc indies in usum deducatur, et ab Ecclesia toleretur, ut ait *Elbel.*

(1) *In Hom. Ap. tr.* 8. *n.* 3. sententia negativa non dicitur probabilior. *Edit.*

375. — « Quæres, an sepeliendus sit in loco sacro, qui » seipsum occidit.

« Resp. Id vetant Ecclesiæ canones; qui tamen non sunt » intelligendi de iis, qui ex furore, amentia, vel passione » gravissimæ tristitiæ, turbatâ phantasiâ, id facerent, vel » qui ante mortem verè de hoc doluêrunt. Quòd si constet, » quempiam seipsum occidisse, et dubitetur, utrùm deli- » beratè, an ex animo turbato factum sit, in praxi privatur » sacrâ sepulturâ, cùm præsumatur secundùm opus exter- » num voluntariè esse factum : nisi tamen ex circumstantiis » contrarium colligatur. Si verò dubitetur, an seipso, an ab » alio, v. gr., sit præcipitatus in aquam; delictum tam » atrox, et contra naturam non præsumitur sine evidentibus » indiciis. *Molin. t. 3. d. 20. Vide Laym. l. c. n. 8. Vide* » *etiam Escob. e. 7. q. 8.* ubi dicit, eum, qui moritur ex » vulnere in duello accepto, si vivus ex loco discessit, non » esse privandum sepulturâ ecclesiasticâ. »

DUBIUM II.

An et quomodo liceat occidere malefactorem?

376 *An liceat occidere proscriptos propriâ auctoritate?*
377 *An liceat principi occidere reos, non priùs sententiâ damnatos?*
378 *An liceat umquam clericis damnare reos pœnâ mortis?*
379 *An teneatur judex concedere tempus reo pro sumptione sacramenti pœnitentiæ, et Eucharistiæ?*

376. — « Resp. Extra casum necessariæ defensionis, de » quo infrà, nulli id licet, nisi auctoritate publicâ, et ju- » ris ordine servato, ut patet *Exod. 22. et Rom. 13* (1).

(1) Hic lubet referre, quæ *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 8. n. 13* de tyrannicidio docet.

Hic autem videndum, an liceat unquam principem tyrannum interficere? Præmittendum quòd duplici modo princeps potest esse tyrannus, in *titulo*, et in *regimine*. Tyrannus in *titulo* est ille, qui sine ullo jure

Unde resolves :

« 1. Non licet marito uxorem, aut patri filiam occidere, » in adulterio deprehensas : quia ad id non habent aucto-

vim occupat statum aliquem expoliando de eo legitimum dominum : aut is qui, injustè occupato alieno statu, deinde pacificè illum possidet. Tyrannus verò in *regimine* est ille, qui justo titulo regnum possidet, sed injustè illud regit, plures injustitias, et immanitates exercendo. His expositis, aliqui auctores, sed pauci, pravæque auctoritatis, insipienter dixerunt, licitum esse interimere tam tyrannum in titulo, quàm tyrannum in regimine. Alii verò negant occidi posse tyrannum in regimine quantùmcumque regnum tyrannicè gubernet ; ac etiam tyrannum in titulo, cùm ille, etsi injustè regnum occupàsset, postea tamen illud pacificè possidet. Contrà autem dicunt licitum esse interficere principem, qui injustè per vim regnum occupavit, et per vim prosequitur illud possidere, repugnantibus regnicolis, qui tantùm timore affecti ægrè ei subduntur. Sed nos dicimus privatis hominibus semper esse illicitum interficere tyrannum tam primæ, quàm secundæ speciei. Ratio, quia subditi ex divino præcepto venerari et obedire tenentur suis dominantibus, quamvis injustis, et perversis, prout docet S. Petrus : *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis et modestis, sed etiam dyscolis.* 1. *Petr.* c. 2. *v.* 18. Unde D. Aug. scripsit, Dominum dare *regnum terrenum piis, et impiis, sicut ei placet.* Semper igitur ac princeps est in possessione regni, obligantur subditi tenere eum tanquam proprium dominum ; ait enim *S. Thomas* : quòd licèt aliquis injustè usurpatus fuisset alterius statum, si postea subditi ipsum ùt dominum recognoscerent, aut antiquus dominus vel alius princeps amborum superior ei dominium regni ultrò concederet, tunc legitimus dominus illius evaderet : *Qui per violentiam dominium subripit, non efficitur dominus ; etenim, cùm facultas adest, potest aliquis tale dominium repellere ; nisi postmodùm dominus verus effectus sit vel per consensum subditorum, vel per auctoritatem Superioris. S. Thom.* 2. *sent. dist.* 44. *q.* 2. *art.* 2. Quamobrem cùm usurpator multipliciter possit justus regni dominus fieri, ideò subditi semper parere debent suis actualibus dominantibus, ad ipsos enim minimè pertinet judicare, an illi legitimè aut illegitimè statum possideant.

Et subditi hujusmodi dominantibus obedientiam negare nequeunt, tantò minùs eos vitâ et possessione regni privare possunt. Subditorum est obedire, non judicare de principe, qui Deo solummodò subjacet circa res sui dominii, nec ab alia terrena potestate dependet. Si subditi de titulo aut possessione principis judicium ferre possent, numquam deësset eis, qui pravo animo affecti sunt, prætextum invenire ad se concitandos adversùs principem. Scripsit *Azorius* : *Hæc sententia de licita occisione tyranni in titulo, quamvis tot auctorum testimonio comprobetur, mihi tamen dubia est. Quamvis enim evidentia patrati sceleris probationem non postulat, requirit tamen sententiam. Insuper quamvis hujusmodi tyrannus jus et titulum non habeat in regno, facto tamen habet possessionem à qua dejici non potest, nisi priùs audiatur et judicetur.* Optimæ sunt rationes, quas hic auctor profert ad

9..

» ritatem publicam; et leges civiles, id permittentes, in » jure canonico sunt correctæ, tamquam iniquæ. » (Hinc damnata est opinio contraria ab *Alexand. VII.* prop. 19.)

opinionem reprobandam, quòd tyrannum in titulo tòllere è vita liceat; nemo enim, nec princeps, nec privatus potest vità, rebusque suis exspoliari, quin priùs audiatur, aut saltem à suo legitimo judice damnetur. Subditi autem numquam jus habere queunt ferendi judicium in ipsorum actualem dominum. Sed minùs rectè fassus est dicendo: *Hæc sententia dubia mihi est*; dicere debebat, improbabilis, falsa, falsissima mihi est, juxta id quod priùs scripserat *P. Alphonsus Salmeronus tom. 13. p. 14. in epist. apost. diss.* V. ubi sic dixit: *Cùm mandatum sit nobis indistinctè obedire principibus etiam dyscolis, iis parendum est; in his tamen quæ non sunt contra Dominum. Atque insuper, quòd etiamsi princeps injustè regnum usurpatus fuisset, eum ùt dominum existimare debemus ob eamdem quippe rationem, quia ad privatos minimè pertinet de juribus principis judicare; cùm non sit ergò privati judicare de principibus, etsi illi regnum non justè occupaverint, et regnent ex parte sua, justè tamen sub ejus tyrannide plectitur populus.*

Sed alia adest ratio magis urgens et ampla, propter quam nunquam licet principem vità privare, tametsi injustè regnum occupâsset, et injustè possideret. Objiciunt auctores contrarii: sed qui regnum alienum sine aliquo titulo occupat, et sine ratione aliqua possidet, non est illius neque dominus, neque princeps, sed fur, et usurpator. Sit utique (respondeo) fur, usurpator, et non princeps, nec dominus, postulo: estne ille homo ùt alii? et si est homo, nequit ipse privari vità, aut bonis ab iis qui jus non habent eum vità aut bonis exspoliare. Communis est SS. patrum doctrina, quòd nulli privatæ personæ licet umquam occidere hominem, quamvis privatum, et quantumcumque iniquus ille sit, nisi publicam habeat auctoritatem, aut nisi id necessarium sit ad propriam vitam tuendam; sed loquendo de publica auctoritate, certum est axioma illud à *S. Augustino* traditum: *Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida judicabitur. Lib. 1. de civ. Dei, cap. 26. in med. S. Thomas* autem de hoc rationem reddit dicens: *Occidere malefactorem licitum est, in quantùm ordinatur ad salutem totius communitatis. 2. 2. q. 64. a 3.* Deinde subdit quòd occidere malefactores solis permittitur principibus, qui publicam auctoritatem habent, quibusque cura communis boni commissa est: *Cura autem communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem, et ideò eis soìum licet malefactores occidere et non privatis personis.*

Si ergò illicitum est subditis interficere tyrannum in titulo, quamvis ipse absque ullo jure regnum occupâsset, licètque illud injustè possideret, tantò magis erit illicitum mortem machinari principi existimato tyranno in *regimine*, qui justo titulo possidet regnum. Item si privatis, eò quòd publicâ auctoritate carent, vetitum est perimere hominem quantumcumque impium, quantò minùs proprium principem interficere licebit? Falsum autem omninò est, in communitate subditorum quandam adesse auctoritatem superiorem, et à principe independentem, ita ut casu quo princeps perversè regnum gubernet, tota communitas eum regno et vità exspoliare

« Secùs est de proscriptis, quos occidendi cuivis auctoritas » publica datur ; idque non injustè, cùm ad reipub. defen- » sionem sit necessarium. » (*Modò occisio non fiat extra territorium proscribentis : nisi præsumatur licentia alterius*

possit. Nimis perniciosum in hac re fuit principium *Joannis Gersonis*, qui ausus est asserere quòd monarcha potest legitimè à tota natione judicari, si regnum injustè regat ; dicebat enim quòd, cùm natio sit totum regni respectu ad principem, qui est tantùm pars, apud ipsam necessariò debet suprema auctoritas existere. Principium (inquio) non tantùm falsum, sed perniciosissimum ; nam hoc modo duæ in regno essent supremæ potestates, undè enormissima evenirent schismata, regnique desolatio. *S. Thomas* aliam non recognoscit auctoritatem supremam ; nisi illam, quam habent principes, quibus cura communis boni tribuitur : *Cura communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem. Quapropter etsi princeps perversus, ac populus gravatus esset, tenetur tamen populus obsequium obedientiamque illi præstare, cùm subditi numquam jus habere possint de rebus gestis principis judicare, et tantò minùs eum damnare ad vitam, aut regnum amittendum.*

Præterea perpendi debet, quòd si hujusmodi casus accideret, quòd princeps à suis subditis trucidaretur causâ mali regiminis, quodnam malum esset majus, illud nempe quod princeps patrabat, aut illud quod ejus mors inferret, quæ tali modo eveniret ? Postquam subditi sic temerè contra eorum principem concitati fuissent, atque impiè manus suas in ejus sanguine inquinassent, quot rixæ, schismata et civilia bella statim insurgere inter eos ipsos inspicerentur ? insuper quot rapinæ, quot sacrilegia, quotque strages ? sublato enim à populo subjectionis fræno, et reverentiæ erga regem, omnes illi qui pravo animo sunt affecti, quibusnam flagitiis seipsos non traderent abscisso jam timore publicæ justitiæ ? idque dicere voluit *S. Thomas* (*Opusc.* 20. *de regim. princ. l.* 1. *c.* 6.) ubi scripsit : *Esse hoc multitudini periculosum, et ejus rectoribus, si privatâ præsumptione aliqui attentarent præsidentium necem etiam tyrannorum.*

Hinc est, quòd licèt imperatores gentiles, impii, et Ecclesiæ persecutores fuissent, attamen quia ipsi imperium possidebant, Deus præcepit ut in omnibus rebus licitis obedientia ipsis præstaretur. Unde scripsit *Lessius* (*de just. et jure l.* 2. *c.* 9. *dub.* 4. *n.* 11.) : *Princeps etsi tyrannicè regat, tamen manet Superior ; unde Scriptura jubet, nos in rebus licitis parere principibus ethnicis tamquam Superioribus, etsi maximi essent tyranni, utpote qui Ecclesiam persequerentur et ad impietatem cogerent ; ergò non potest à subdito interfici.* Idem scripsit *Molina* (*de just. etc. tom.* 4. *tr.* 3. *d.* 6.) : *Aliquis est tyrannus, quin licèt sit verè dominus reipublicæ, in qua tyrannidem exercet, iniquè tamen eam administrat : tyrannum hoc modo nefas est privatis interficere.* Idem scripsit *Gregorius Valentia* (*tom.* 3. *disp... qu.* 8) : *Tyrannum perpravum, et communitati exosum, legitimæ alioquin auctoritatis usum in gubernando, nulli particulari licet occidere.* Idem scripsit *Cardinalis Toletus* (*Instruct l.* 5. *c* 6. *n.* 16.) : *Tyrannum administratione, qui habet quidem verum titulum, sed tyrannicè tractat subditos, non licet occi-*

principis. Salm. de V. præc. c. 1. punct. 2. n. 19. Vide n. 380. vers. Decius) « Peccant tamen, qui non ex zelo justi-» tiæ, sed odio, aut privatæ vindictæ causâ id faciunt. *Vide* » *Laym. l. c.*

dere; et asserere contrarium damnatur ùt hæreticum in Concilio Constantiensi. Idem scripserunt *Cajetanus 2. 2. qu. 64 art. 3. Soto l. 5. qu. 1. art. 3. Prado cap. 20. qu. 1. §. 3. n 21. Tapia lib. 5. q. 7. art. 3. num. 2. Bonac. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 3. n. 2. cum Silvestro, Bannez, et Serra in loco cit. d Thomæ.* Idem scripsit *Suarez in defens. Fidei l. 6. c. 4.* dixitque hanc sententiam non solùm communem, sed certam esse : *Diximus principem propter tyrannicum regnum, vel propter quævis crimina non posse ab aliquo privatâ auctoritate justè interfici. Assertio est communis et certa; conformis est præceptis Petri* (*Epist. 1. cap. 2. v. 18.*) : Subditi estote omni creaturæ propter Deum, etc. *Magis verò in specie definita est, et contraria ùt hæretica damnata in Concilio Constantiensi, sess. 15.* En propositio quæ tanquam hæretica in præfato Concilio proscripta fuit : *Quilibet tyrannus potest et debet licitè et meritoriè occidi per quemcumque vassallum suum, vel subditum, etiam per clanculares insidias, et subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocumque præstito juramento, seu confœderatione factâ cum eo, non expectatâ sententiâ vel mandato judicis cujuscumque.* At quale remedium adest, si regimen principis esset excessivè tyrannicum? remedium quod suppetit, ait *S. Thomas*, est ad Deum recurrere, ut auxilium præbeat. *Quòd si omninò contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum ad Regem omnium Deum, qui est adjutor in opportunitatibus.*

Præterea scribit doctissimus *Dominicus Soto* (*lib. 5. qu. 1. art. 8*) : *Si is qui adoritur, sit rex, princeps, vel alia persona valdè utilis reipublicæ, et persona quæ invaditur sit abjecta et vilis, cujus nihil intersit reipublicæ, tunc subeunda est mors personæ invasæ, omittendaque defensio;* intellige cum nece principis. Hæc sententia non placet *P. Danieli Concinæ*, dicenti unumquemque de jure naturæ et charitatis magis amare propriam, quàm alienam vitam. Sed hoc non obstante sententia *Soti* placet mihi, et probabilissima videtur; ratio est, quia quisque privatus commune bonum omni suo bono temporali præferre tenetur, omneque temporale pati detrimentum ad damnum gravissimum communitatis vitandum, atque hoc gravissimum damnum profectò communitas sufferret, ùt suprà consideravimus, si princeps à propriis subditis interficeretur. Licitum quidem est necare injustum aggressorem privatum cum moderamine inculpatæ tutelæ, si nullum patet effugium evadendi mortem. Sed quod procedit respectu vitæ privatorum, locum non habet respectu vitæ regnantium. Valdè enim diversa ratio habenda est inter privatorum, et principum vitas, reges sunt *Uncti Domini*, ideòque ipsorum personæ sacræ, eorumque vitæ pretiosæ, ac nimis necessariæ sunt ad pacem populorum, bonumque publicum servandum. Si occiditur injustus aggressor, damnum ipsi soli evenit, non autem reipublicæ, imò ejus mors bono communi proderit, ut insolentia temerariorum reprimatur; at si princeps per manus suorum subditorum vitâ privetur, malum (ùt suprà perpendimus) commune evadit, et immensum, propter innumera flagitia, deordinationes, et sophismata quæ propterea deinde sequentur.

Edit.

377. — « 2. Peccat princeps, vel magistratus (regulariter » loquendo) *ut vide infrà l.* 5. *c.* 3. *d.* 1. qui occidi jubet reos » non citatos, vel non auditos, vel non damnatos, etsi pri- » vatâ scientiâ constet eos esse nocentes ; quia ex jure naturæ » actus publicus fieri debet ex scientia, et auctoritate pu- » blica. *Vide Caj. v. Homicidium, Fill. tr.* 29. *c.* 2. *q.* 6. *n.* » 27. *Bon. l. c. p.* 1. *n.* 7. *Vide et infrà l.* 5. *c.* 3. *d.* 1. » (*Excipe* 1. *si crimen sit notorium.* 2. *Si esset periculum seditionis, aut esset dedecus regis, si juridicè procederetur. Salm. ibid. num.* 18.)

378. — Notandum hìc 1. clericis, etiam laïcalem potestatem habentibus, illicitum esse reos pœnâ mortis damnare, ex *cap. Continentia, de cler. percussore.* In hoc tamen potest Papa dispensare, ut *Salm. ibid. n.* 13. *et* 14. cum *S. Th. etc.* Et ipsi Episcopi, vel similes, habentes dominium temporale loci alicujus, possunt licitè committere laïcis potestatem suam ad causas sanguinis, *Salm. ibid. n.* 16. cum *S. Th. Bon. Trull. etc. Vide dicenda l.* 7. *n.* 467.

379. — Notandum 2. quòd judex tenetur sub gravi concedere reo tempus sufficiens ad confessionem, etsi timeretur periculum direptionis. *Salm. ibid. n.* 21. cum *Navarr. Sylv. Trull. etc.* Tenetur etiam concedere tempus pro sumptione communionis (nisi tamen grave damnum timeatur) ; cùm reus sit tunc in articulo mortis, in quo præceptum communionis obligat jure divino ; *Salm. ibid. cum Suar. Navarr. Lug. etc.* et de hoc adducunt Motum proprium *S. Pii V. ibid.* Et tunc etiam non jejunus reus potest communicare, quia tunc verè est in articulo mortis, ut *Salm. cit. n.* 21. *cum Nav. Bon. Suar. Lugo, etc.* Et laudabiliter potest communicare eâdem die mortis, modò communic præcedat per horam executionem, ut *Sa, et Fagund. apud Salm. ib. n.* 22.

Notandum 3. quòd si reus nolit peccata confiteri, post adhortationem, licitè potest occidi à carnifice, quia tunc sua damnatio suæ culpæ tribuitur. *Salm. ibid. n.* 23. *cum Trull. Bonac. Sal. et aliis.*

DUBIUM III.

An, et quomodo liceat occidere privatâ auctoritate iniquum aggressorem?

380 *An liceat tueri vitam morte invasoris? An autem veletur reis, et præcisè bannitis, armis se defendere?*
381 *An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris? An autem id liceat plebejo, vel ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ? Et quid, si contumelia sit jam illata?*
382 *Vide plures resolutiones* P. Busembai.
383 *Quæst.* 1. *An liceat occidere furem rei magni valoris? Quæst.* 2. *Quantus debeat esse iste valor? Et quid, si valor sit modicus, sed res tollatur cum violentiâ? Qu.* 3. *Quid, si fur rem jam abstulerit, et resistat domino volenti eam recuperare?*
384 *Quæst.* 4. *An liceat clericis et religiosis furem interficere? Et utrùm tunc incurrant irregularitatem?*
385 *Quæst.* 5. *An liceat cuique per famulos armis sua defendere?*
386 *Quæst.* 6. *An liceat occidere invasorem pudicitiæ?*
387 *An liceat prævenire aggressorem?*
388 *An liceat occidere falsum accusatorem?*
389 *An possis, et tenearis tuéri vitam innocentis?*
390 *An etiam cum morte invasoris?*
391 *An liceat occidere invasorem honoris, vel pudicitiæ alterius? Et quid, si fœmina consentiat?*
392 *An possimus, et teneamur tueri bona proximi, etiam cum occisione furis.*

380. — « Resp. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, » et aggressorem, qui iniquè eripere tibi conatur vitam, aut » quæ ad eam honestè agendam tibi sunt necessaria, ut bona » temporalia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, » prævenias, et occidas: ita tamen, ut id fiat animo te defen- » dendi, et cum moderamine tutelæ inculpatæ, hoc est, non » inferendo majus damnum, nec utendo majore vi, quàm » necessarium sit ad arcendam injuriam. Ita communiter » *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 74. *art.* 7. *Mol. etc. Less. dub.* 8. » *n.* 44. » (*Nota hìc, errare nuperum auctorem libri, cui titulus :* Esposizione della Dottrina christiana, *dicendo, quòd S. Th. cum S. Aug. negat licitum esse occidere aggressorem ob defensionem propriæ vitæ; nam Angelicus expressè oppositum docet l. c. inquiens :* Nec est necessarium ad salutem,

ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius. *Addit tantùm in respons.* : ad primum, *et ibi explicat doctrinam S. Augustini*, *et ait*, quòd in occidendo non potest intendi mors alterius, sed sola propria defensio.)

Et cum *D. Th.* admittit *Cat. Rom. de* 5. *præc. n.* 8. ubi dicitur : *Licet salutis suæ tuendæ causâ alterum occidere;* subdens, satis apparère, quòd hujusmodi homicidium à lege divinâ non vetatur. Et ita *Lugo de just. d.* 10. *n.* 138. *Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 8. *cum S. Antonin. Azor*, *Bon. Sot. etc. communiter*, *contra Gers. Ric. de S. Vict. Hugon. etc. apud Salm. de* 5. *præc. c.* 1. *punct.* 4. §. 2. *n.* 51. Id probat *S. Th. i. c. ap. Bus.* ex illo *Exod. c.* 22. *v.* 2. ubi dicitur : *Si effringens fur domum*, *sive suffodiens inventus fuerit*, *et accepto vulnere mortuus fuerit*, *percussor non erit reus sanguinis.* Hinc subdit S. Doctor : *Sed multò magis licitum est defendere propriam vitam*, *quàm propriam domum.* Idem docet *S. Bonav. Serm.* 6. *de* 10. *præc. S. Anton. p.* 2. *t.* 7. *c.* 8. §. 1. *Cont. Tourn. de* 5. *præc. Dec. art.* 3. *sect.* 2. *punct.* 1. *cum Estio*, *Sylvio*, *Pontas*, *Natal. Alex. et aliis innumeris*, *cum Salonio*, qui vocat oppositam sententiam temerariam, cùm repugnet communi DD. et pluribus textibus, et præsertim in *c.* 5. *et in c. Significasti* 8. *de homic.*, *et c. Si verò* 3. *de sent. excom.* ubi dicitur : *Cùm vim vi repellere omnes leges*, *omniaque jura permittant.* Sed dices : Qui injustum invasorem occidit ad suam vitam tuendam, excedit moderamen, præferendo vitam temporalem propriam æternæ vitæ proximi sui. Respondetur cum *Cont. Tourn. l. c. ad* 2. *Fateor. Less. lib.* 2. *c.* 9. *n.* 51. *Soto q.* 1. *a.* 8. *Petrocor. l.* 4. *c.* 3. *q.* 3. *et aliis communiter*, tùm nos tenêri præferre bonum altioris ordinis proximi bono inferiori nostro, cùm vita ex. gr. nostra absolutè necessaria sit ad salutem spiritualem proximi, ut, si infans aliàs esset decessurus sine baptismo. Secùs verò, si ipse invasor ex sua malitia in periculum damnationis se conjicit; tunc enim, cùm quisquis jus habeat ad vitam suam tuendam, licitè vim vi repellit, etiam cum damnatione invasoris. Eademque ratio valet, si timeatur ab invasore vulnus grave, aut deformitatem afferens, ut *Salm. tr.* 10. *c.* 8. *punct.* 4. *n.* 45. *et* 46. *et Ronc. de* 5. *præc. c.* 3. *q.* 1. Et eadem ratio currit pro defensione honoris, et bonorum fortunæ, ut infrà. Hinc

etiam clericus, aut religiosus potest occidere invasorem suæ vitæ, neque tunc incurrit excommunicationem, aut irregularitatem, ut *Salm. cit. n. 45. in fin. cum aliis ex dict. c. Significasti, et Clem. Si furiosus, de hom.* (*Vide dicenda de cens. l. 7. n. 382.*). An autem fiat, vel ne irregularis clericus adulter, qui ad se defendendum à marito eum occidit? *Vide infrà hic n. 398. v. In ordine.* ubi distinguitur, si invasio prævideatur proxima, vel remota. Dixi autem *potest occidere;* nemo enim tenetur aggressorem occidere, sed licitè et laudabiliter potest occisionem propriam permittere ne alter vitâ temporali et æternâ privetur, ut dicunt communiter *Less. loc. cit. n. 55. cum S. Antonin. Sylv. et Salm. ibid. n. 47. cum Sot. Bann. etc.* (*contra Abul. et Fagund.*) qui non sunt audiendi. Excipiunt 1. *Salm. ibid. in fin.* quando vita invasi esset valdè utilis bono communi. Excipiunt 2. *Less. n. 56. cum S. Anton. et Salm. cum aliis*, quando ipse esset in peccato mortali, quia tunc omninò teneretur se defendere.

» 1. Non licet reo occidere ministros justitiæ, à quibus ad » carcerem, vel supplicium trahitur» (*Vide l. 5. n. 279.*) « uti nec licet id proscripto, ut notat ex communi *Laym.* » *lib. 3. t. 3. p. 2.* quia non sunt iniqui aggressores.»

Decius et Carterius apud Tamb. l. 6. c. 1. n. 8. et plures auctores apud *Clarum, et Nellum*, ut refert *Azor, p. 3. c. 1. q. 11.* tenent, licitum esse proscriptis se defendere, quia lex humana auferre nequit jus, quod unusquisque habet ad suam vitam tuendam; et probabilem hanc opinionem putat *Azor, l. c.* et idem videtur sentire *Tamb. l. c.* Sed omninò tenenda est opposita cum *Ronc. de 5. præc. c. 3. q. 3. Croix l. 3. p. 1. n. 816. Salm. tr. 25. c. 1. punct. 2. n. 19. Elbel de homic. n. 55. cum Sa, et communi.* Ratio, quia lex humana benè potest cuilibet tribuere jus necandi reum, et vice versâ auferre ipsi jus se defendendi; aliàs possent rei etiam à carnifice se tuêri, quod nullus admittit. Certum est autem, licêre unicuique proscriptos occidere; non verò alios reos; etiamsi essent publici grassatores, et etiam capite damnati, nisi ipsi vellent tibi rapere magnam quantitatem (*juxta infrà dicenda n. 383.*). Ita *Croix lib. 3. part. 1. n. 796. et Elb. n. 55. et 56.* Hinc peccant satellites, aut milites, qui reum, cujus captio ipsis mandata sit, fugientem aut resistentem interimunt, nisi hoc auctoritate pu-

blicâ eis sit mandatum : id verò tantùm fieri potest, si capiendus sit reus sufficienter diffamatus alicujus criminis capitalis, et non possit alio modo capi ; et aliàs, eo dimisso, graviora mala ab ipso timeantur. Ita *Croix n.* 797. *Elbel num.* 54. *et Dian. part.* 8. *tr.* 7. *r.* 44. *cum Farinac. et Claro.*

381. — « 2. Etsi ob contumeliam aliquam, verbi gratiâ, si » viro honorato dicatur, *mentiris*, non liceat alterum occi- » dere, eò quòd aliter repelli possit, ac soleat (*Less. Azor,* » *Hurt. etc. Dian. part.* 5. *t.* 4. *r.* 12. *et* 13.) ; licêre tamen, si » aggressor fustem, vel alapam viro valdè honorato impingere » conaretur, quam aliter avertere non posset, docent cum » *Dian. l. c. r.* 4. *Lessius, Hurtad.* et alii 12.» (*Sed in praxi rarissimè uti licet prædictâ opinione, nam Sylvius in* 2. 2. *quæst* 64. *art.* 7. *qu.* 9. *rectè sic ait : Etiamsi honor sit bonum præstantius, quàm divitiæ, aut nullum aut rarissimum arbitramur esse casum, quo pro defensione solius honoris liceat aggressorem interficere.*)

« 3. Si fuste, vel solo vulnere, vel amputatione brachii, » vel aliter arcêre injustam vim potest, non licet occidere. » Unde, si quis sit persona talis, cui non sit dedecus fugere, » debet fugere potiùs, si potest, et salvare se : » (*Nisi sit periculum percussionis in fugiendo ; et ita tenendum cum Lugo d.* 10. *n.* 166. *et Salm. tr.* 25. *c.* 1. *punct.* 4. §. 2. *n.* 60. *cum Tapia, etc., contra aliquos ibid. n.* 59. *qui dicunt improbabiliter, etiam plebejo fugam esse ignominiosam. Unde clerici, et religiosi tenentur fugere, si possint sine periculo vitæ, quia ipsis fugere non est probrosum, sed honorificum, ut Lugo l. c. Sed etiam respectu sæcularium, et nobilium sapienter advertit Sylvius in* 2. 2. *quæst.* 64. *art.* 7. *qu.* 9. *dicens : etiamsi honor sit bonum præstantius, quàm divitiæ, aut nullum, aut rarissimum arbitramur esse casum, quo pro defensione solius honoris liceat aggressorem interficere.*) « Se- » cùs tamen, si turpe sit fugere, v. gr. viro nobili, vel of- » ficiali bellico ; nisi rursùs, hìc et nunc, id tali turpe non » esset, ob præstantiam invasoris, vel alias ejus qualitates, » v. gr. quia ebrius est, vel amens ; talem enim occidere » non licet, quando potest fugere. *Mald. Dian. part.* 5. *tract.* » 4. *r.* 9. *Vide Laym. lib.* 3. *tom.* 3. *part.* 3. *c.* 3.

382. — « 4. Non licet occidere furem ob res exiguas. Hinc » proscripta est opinio dicens posse occidi furem pro conser-

» vatione unius aurei, ab *Innoc. XI.* prop. 31. Licet autem » si quis auferat honorem valdè notabilem aut bona magni » momenti, nisi tamen aliâ viâ, v. gr. juris, vel aliter, ar- » cêri aut recuperari possint. Quare quando jura significant, » furem nocturnum occidi impunè, non autem diurnum, » præsupponunt quòd plerùmque nocturni non possint » aliter arcêri, diurni autem possint. Alioqui enim, si » nocturnus potest capi, non debet occidi : et si diurnus » non potest capi, nec repeti ab eo quod aufert nisi eum » occidendo, id licet : ea tamen non debent esse parvi mo- » menti, et minimum unius aurei, secundùm *Molin. t. 4. t. 3. d. 16. n. 7. Vide Laym. c. 3.* Vel potiùs, secundùm » alios apud *Dian. p. 3. t. 4. r. 18.* duorum : quamquam et » hoc *Dianæ l. c.* nimis laxum videatur : imò *Bon. de rest.* » rem non magni valoris hìc censet, etsi sit trium vel qua- » tuor aureorum. Si tamen talem rem fur v. gr. usurpet, » vidente ac resistente domino, aut custode, aut huic vim » faciat, v. gr. repetentem incipiat ferro invadere, permittunt » cædem *Bon. Dian. l. c.* » (*Sed vide infrà n. 385. q. 2. in fin.*) « Utì etiam, si dubium sit, an res possit aliter salvari, » aut recuperari. *Bon. l. c.* quia nemo, inquit, tenetur se » exponere periculo amittendi res suas. *Vide Laym. c. 1.* » *Navar. Less. Dian. l. c.*

» 5. Probabilius est, hæc etiam licêre clericis, et religio- » sis ob bona temporalia. Jura verò, in contrarium afferri » solita, intellige, quando non servatur moderamen inculpatæ » defensionis. *Laym. l. c.*» (*Cum aliis infrà, vide n. 384.*) « *Tann. t. 3. d. 4. q. 8. d. 4. Esc. e. 7. c. 8.* ubi etiam docet ex » *Tann. t. 3. d. 4. n. 68.* licêre virgini occidere invasorem pudi- » citiæ, si violantem nequeat aliter evadere.» (*Vide infrà n. 386.*)

« 6. Cùm tamen iniquus aggressor sit in periculo salutis, » potest quis ex charitate ei parcere, et injuriam potiùs » pati : » (*Vide dicta n. 380.*) « sed non tenetur, cò quòd alter » suâ malitiâ sit in isto periculo. *Laym. ib.*

» 7. Non licet occidere si injuria jam est contracta, vel ag- » gressor jam fugerit; quia id non esset se defendere, sed » vindicare, ut docet *Tol. Rodr.* Sed *Henr. et Nav. c. 15.* » *n. 5. Fern. p. 1. c. 9. §. 1.* dicunt si læsus magnam faceret » jacturam honoris, nisi fugientem mox persequeretur, posse » cum persequi, et percutere, quantùm esset satis ad defen-

» sionem honoris. » (*Sed oppositum tenendum omninò cum Lugo d.* 10. *ex n.* 189. *et seq. Viva in prop.* 17. *Alex. VII. n.* 9. *cum Sot. Mol. Vasq. et aliis comm. ap. Lugo. Ratio, quia tunc non recuperatur honor per se, sed per damnum alterius apud homines improbos, quod est intrinsecè malum. Et nequeo intelligere, cur sententia contraria non debeat dici proscripta ex prop.* 30. *damnata ab Innoc. XI. relata n.* 381, *quæ permittebat repercutere percutientem, qui fugit, si aliter ignominia vitari nequibat.*) « Concedunt tamen *C. Lugo, Mol.* » *Lessius, etc. cum Dian. p.* 8. *tr.* 7. *misc. r.* 47. licêre » furem fugientem, v. g. cum equo tuo, conficere telo, » vel sagittâ, quia invasio adhuc durat. » (*Vide infrà Qu.* 1. *in fin.*) « Etsi verò id non liceat, postquam in tutum se re- » cepit, si tamen per judicem non possis recuperare rem » tuam, potes ingredi locum, ubi illa detinetur, eamque » tibi vindicare, et, si alter vi impediat, vim vi repellere. » *Tamb. Less. Mald. Hurtad. Diana part.* 5. *resol.* 37. *et* » *part.* 8. *resol.* 47. » (*Vide infrà Qu.* 3.)

383. — Adverte hìc quatuor prop. damnatas : I. Prop. 31. ab *Innoc. XI.* quæ dicebat : *Regulariter possum occidere furem pro conservatione unius aurei.* II. Prop. 32. *Non solùm licitum est defendere defensione occisivâ, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus.* III. Prop. 33. *Licitum est tam hæredi, quàm legatario contra injustè impedientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in Cathedram, vel præbendam contra earum possessionem injustè impedientem.* IV. Prop. est 18. ab *Alexand. VII.* damnata : *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, à quo iniqua certò imminet sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum evitare.* His positis.

Quæritur 1. an liceat occidere furem rei magni momenti?

Negat *prima sententia*, quam tenent *Gerson tract. de Euch. et Abul. Abb. Cov. Sylv. et Tamb. ap. Salm. de* 5. *præc. c.* 1. *punct.* 4. §. 4. *n.* 80. Ratio, ut isti dicunt, quia ex præcepto charitatis debemus præferre vitam proximi rebus temporalibus. Eamque probant ex *c. Suscepimus, de hom.* ubi Pontifex duos damnavit religiosos, quia alter ipsorum interfecerat duos latrones, vestes ei eripere conantes,

quoniam (verba textûs) *expediebat potiùs rerum sustinêre jacturam, quàm pro conservandis vilibus rebus et transitoriis, tam acriter in alios exardescere.*

Secunda tamen probabilissima et communis *sententia* affirmat; et hanc tenet *S. Anton.* 3. *p. t.* 4. *c.* 3. §. 15. *et eod. c.* 3. *in princ. ex Jac. Aret. et Petro* sic tradit: *Nam, si possum occidere furem, ubi non cognosco, et non potest ei de rebus furatis providêri per judicem* (*ut l. Furem. ff. ad l. Cornel.*), *multò magis licet occidere, ubi persona aliter salva esse non potest.* Idem docuit *S. Antonin. l. c.* §. 2. dicens: *Item licita est defensio cum moderamine, non solùm pro persona, sed etiam pro rebus; et non solùm pro suis, sed etiam pro rebus sibi depositis, et commodatis, et etiam pro rebus amicorum, et propinquorum suorum, eos scilicet adjuvando.* Idem tenet *Sylvius in* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. *q.* 8. inquiens, licitum esse occidere aggressorem rerum, si *sint magni momenti, et non possint aliter aut defendi, aut recuperari, quàm per mortem diripientis.* Idem scribit *Dominicus Soto* (*de just. et jur. l.* 5. *q.* 1. *art.* 3.): *Dum quis quempiam aggreditur, ut trucidet, vel sua eripiat, potest ille vim vi repellendo eum interimere.* Idem tenent *Angel. v. Defensio, n.* 4. *Sylvest. v. Excommunicatio, in* 6. *n.* 8. *Armilla v. Defensio, num.* 2. Idem docuit olim *D. Raymundus lib.* 2. *de raptu* §. 18. ubi sic dixit: *Non possum repellere à possessione, nisi illos occidam, et sic erit licita talis defensio.* Idem docent *Sotus de just. l.* 5. *q.* 1. *art.* 8. *Less. lib.* 2. *cap.* 9. *d.* 11. *Lugo d.* 10. *n.* 175. *Caj.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 808. *Elbel de hom. n.* 64. *Ronc. de* 5. *præc. c.* 3. *q.* 5. *et Salm. ibid. n.* 81. *cum Bonac. Suar. Pradò, etc.* et clarè adhæret *S. Thom.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. *v. Sed contrà.* Et probatur 1. ex illo *Exodi, c.* 22. *v.* 2. proùt retulimus suprà *n.* 380. Ex quo textu *S. Th. l. c.* infert multò magis licêre vitam tuêri, dicens: *Sed multò magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domum:* ergò supponit pro certo, textum permittere occidi invasorem bonorum. Nec obstant verba, quæ post allata verba leguntur in eodem Exodi textu, nimirùm: *Quòd, si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur.* Nam benè respondet *Cornel. à Lapide in cit. loc.*, quòd id non dicitur ibi, eò quia post lucem abest periculum mortis, sed quia alto jam meridie fur meliùs agnosci potest, et sic faciliùs bona recu-

perari possunt in judicio; insuper, quia orto sole meliùs potest fur repelli, invocato vicinorum auxilio. Probatur 2. ex *c. Dilecto de sent. exc. in* 6. ubi dicitur : *Licuit utique ipsi decano, si prædictus ballivus eum bonis suis mundanis injuriosè exspoliare præsumpserit.... se tuèri.* Deindè subditur : *Et quoniam adversùs ejus nimiam potentiam sufficiens temporalis defensio sibi fortè non aderat, etc.* Ex quo supponit Papa, cum potuisse armis sæcularibus se defendere, si vires suppetebant. Probatur 3. ratione, quæ inter alias mihi potior est, eamque tradunt *Lugo, et Salm.* quia præceptum charitatis non obligat præferre bona proximi altioris ordinis, nisi quando (ut suprà diximus) proximus est in extrema necessitate; non verò, quando ipse spontè se exponit mortis periculo. Et sic omninò eliditur ratio adversariorum; nam aliàs nec etiam licitum esset occidere injustum vitæ invasorem, quod omnia jura admittunt. Ad textum autem in c. *Suscepimus*, oppositum ut suprà, rectè respondent *Salm. de V. præcept. c.* 1. *punct.* 4. §. 4. *n.* 84 : ibi meritò damnatos fuisse religiosos, quia res non erat tanti momenti; nec timor mortis inferendæ à latronibus, ibi jam vinctis, qui à vinculis se solvere nitebantur, potuit occidentem excusare, cùm interim benè valebat fugere, et à periculo se liberare. Hinc dicimus cum *Less. dict. dub.* 11. *Sot. l. c. et Salm. ibid. n.* 88. *cum Bonac. Prado, Trull. Dic. Sayr. et aliis communiter,* licère furem eminùs telo occidere, si ipse rem asportet, et prænonitus de suo periculo, eam nolit dimittere, ut benè explicat *Bonac. p.* 10. *n.* 2.

Quæritur 2. Quantus debeat esse valor rei, ut liceat furem interficere? Certum est, ad furem occidendum duo requiri, primò, ut res aliâ viâ nequeat recuperari; secundò, ut res sit magni momenti, qualis utique non est valor unius aurei: ut habetur ex dicta prop. damn. 31. Nisi in aliquo casu raro, quo cuidam tale furtum ingens damnum afferat, putà (ut ait *Viva in prop.* 17. *Alex. VII. n.* 10.) si artifici tollatur instrumentum similis valoris, quo sublato, ipse non possit suam suorumque vitam sustentare. Hinc generaliter loquendo dicunt *Viva l. c. et Elbel de hom. n.* 65. illam esse magnam summam, quâ ablatâ, deficeret alicui sustentatio pro se et pro suis; et idem tenet *Natal. Alex. Theol. de V. præc. art.* 2. *prop.* 6. *Salm. ibid. n.* 87. verò *et Vasq. ac Mol. apud Lug.*

d. 10. *n.* 178. ajunt sufficere jacturam illam, quæ notabile damnum domino afferret, juxta qualitatem personæ; nam, ut benè ait *Ronc. de* 5. *præc. cap.* 3. *quæst.* 5. furtum decem æureorum, quod alicui grave damnum possit esse, alteri opulento potest esse leve. Cæterùm *Carden. in* 2. *Crisi d.* 21. *n.* 88. censet, respectu cujuslibet summam 400 argenteorum (apud nos 40 ducatorum) esse magnam. Et regulariter rectè dicunt *Salm. cit. n.* 87. sequendam esse sententiam *Soti, et Arag.* (quibus consentiunt *Sayr. Bon. et Trull.* et oppositum rectè rejicit *Viva*) non licêre occisionem pro furto quatuor vel quinque aureorum. Nec non benè advertunt *Lugo n.* 178. *et Salmant. ibid. n.* 86. tempore *Soti* quinque aureos, sive ducatos pluris æstimatos fuisse, quàm nunc decem, quia processu temporis crevit copia pecuniæ, et rerum pretium. An autem liceat occidere furem auferentem rem modici valoris cum resistentia domini, aut custodis illius? Affirmant *Molin. t.* 4. *tr.* 3. *Bon. p.* 10. *n.* 1. et videntur adhærere *Lugo d.* 10. *n.* 178. *Spor. tract.* 5. *c.* 2. *n.* 157. *et Viva l. c. n.* 40. *ac Ronc. l. c.* (modò, ut isti duo ajunt, resistens sit vir nobilis) quia tunc cum illa re honor etiam auferetur. Hanc sententiam *Tamb. lib.* 4. *c.* 1. §. 2. *n.* 3. non reprobat. Sed multò magis mihi arridet sententia contraria, quam tenent *Salm. ibid. n.* 85. *et Dian. p.* 5. *tr.* 4. *r.* 18. id non admittentes. Ratio, quia, licèt talis ablatio fiat cum speciali injuria domini ratione violentiæ, attamen, cùm non omnis injuria dehonorationem afferat, hìc mihi videtur illâ ablatione non propriè, aut graviter honorem lædi, juxta æstimationem hominum; quis enim graviter dehonoratus æstimabitur, quia fur violenter ab eo rem aliquam arripuerit?

Quæritur 3. an liceat tibi interimere furem, si rem ablatam, adhuc extantem, ille in tuto reposuerit, et tu velis eam recuperare? Negant *S. Antonin. Sot. Bon. Sayr. et alii apud Salm. tr.* 25. *c.* 1. *punct.* 4. §. 4. *n.* 92. qui hanc sententiam probabilem putant. Ratio, quia eo casu fur non est invasor, sed tantùm injustus rei detentor, et ideò non licet eum occidere, sed solùm apud judicem accusare; aliàs enim magna sequeretur reipublicæ perturbatio. Sed probabilior mihi videtur sententia affirmans, casu, quo non sit spes rem aliâ viâ recuperandi. Ratio, quia tunc latro, quamvis non sit invasor personæ, adhuc tamen est invasor rei, cùm tibi contendat

rem tuam recipere. Ita *Less. lib.* 2. *c.* 9. *dub.* 11. *n.* 75. *Lugo d.* 10. *sect.* 9. *n.* 181. *et Vasq. Tann. Mald. Diana, ap. Salmant. ibid. n.* 91. *cum Bus. ut suprà n.* 382. *v.* 7.

384. — Quær. 4. an liceat etiam clericis, et religiosis occidere injustum aggressorem suorum bonorum magni momenti? Affirmant probabiliùs cum *Bus. Lugo d.* 10. *n.* 175. *Elbel. n.* 83. *et Salm. ibid. n.* 81. *cum Less. Bec. et aliis communiùs.* Ratio, quia jus defensionis est de lege naturali, et ideò unicuique competit. An autem hoc casu incurrant irregularitatem? *Vide de irreg.* ubi probatur sententia negativa.

385. — Quær. 5. an liceat alicui sua defendere armis. etiam per famulos? Probabiliter affirmant *Spor. n.* 169. *et Elbel n.* 66. *cum Nav. Lugo Laym. etc.* quia id, quod aliquis potest facere per se, potest etiam per alium. Hinc infert *Elbel ib.* unicuique licêre ratione charitatis vi repellere alterum, injustè accedentem ad expoliandam domum proximi sui : et probabiliter consentiunt *Salm. ibid.* §. 5. *n.* 104. *cum aliis communiter :* sicut etiam dicitur pro defensione honoris, et pudicitiæ. *Vide dicenda n.* 392.

386. — Quær. 6. an liceat occidere invasorem pudicitiæ? Si licitum est hoc ad tuendum honorem, et facultates, multò magis dicendum licêre pro tuenda pudicitia : quando aliud non suppetit remedium. Ita *D. Anton. p.* 2. *t.* 3. *c.* 6. *in fin.* ubi : *Et si licet non solùm se, sed et bona sua defendere, quare etiam, ne pudicitiam amittas?* Et ideò dicit, non peccare puellam, si, vim vi repellèndo, aggressorem occidat. Ita enim Archiepiscopus alibi (*p.* 2. *tit.* 7. *c.* 8., *et p.* 3. *tit.* 4. *c.* 3. §. 2.) loquitur : *Quia mulier utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, et magis tenetur saluti suæ providere, quàm alienæ, nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem voluptatis.* Idem docent *P. Cuniliati de V. præc. c.* 2. §. 3. *Lugo tom.* 1. *disp.* 10. *sect.* 10. *n.* 195. *Mol. d.* 17. *n.* 10. *et* 11. *Less. lib.* 2. *c.* 9. *dub.* 12. *Anacl. de* 5. *præc. q.* 2. *n.* 19. *Elbel de homic. n.* 61. *Spor. tract.* 5. *in* 5. *præc. c.* 2. *n.* 265. *Salm. de* 5. *præc. c.* 1. *punct.* 4. §. 5. *n.* 72. *cum Bon. Trull. Fill. et aliis communiter.* Et hìc benè advertunt *Lugo n.* 196. *et Ronc. de quinto præcepto c.* 3. *reg.* 5. *in praxi*, quòd non solùm licebit puellæ, dum actu violenter tangitur ab altero, sed etiam imme-

diatè pòst, cum percutere alapis, pugnis, fuste, et etiam ictibus non periculosis. Ratio, quia nisi tali modo ipsa suam constantiam et displicentiam ostendat, non facilè ille discedet. Hinc semper ac id non fiat ad vindictam, non tantùm permittendum, sed etiam mulieri est consulendum, ut alter saltem resipiscat, et aliâ vice eam non sollicitet.

387. — « 8. Licet quoque occidere eum, de quo certò constat, quòd de facto paret insidias ad mortem, ut, si uxor » v. gr. sciat, se noctu occidendam à marito, si non possit » effugere, licet eum prævenire. *Nav. Less. n.* 45. *Fill. n.* 39.»

Quæstio tamen est, an liceat prævenire aggressorem :

Prima sententia negat cum *Sylvio*, *Nav. Trull. etc. ap. Salm. ibid.* §. 2. *n.* 54. quia prævenire inimicum, solùm paratum ad aggrediendum, non esset vera defensio.

Secunda tamen *sententia* affirmat cum *Lugo*, *Bann. Vasq. Mol. etc. ib. n.* 55. quia, isti dicunt, ad occidendum invasorem pro suî defensione, non est opus, ut alter jam inceperit lædere; sed sufficit, si sit paratus ad lædendum.

Attamen *Tambur. in Dec. Lib.* 6. *c.* 1. §. 2. *n.* 15. *et Ronc. c.* 3. *q.* 2. *ac Salm. ibid. n.* 56. 57. *et* 58. *cum Sot. Azor, Cov. Dian. et aliis* has sententias conciliant, et distinguunt : Si quis ex aliqua actione noverit inimicum esse determinatum ad invadendum, putà, si certò moraliter sciat illum jam ad hoc parasse arma, vel mandatum dedisse servo; tunc, si aliter effugere nequit, licitè potest eum prævenire : aliàs *ridiculum esset* (ait *Ronc. l. c.*) *eum velle cogere ad expectandam aggressionem, quando justè timeret, se non posse amplius eam repellere.* Secùs verò dicendum, si non certò sciat, sed tantùm suspicionem, seu dubium timorem habeat de invasione; impium enim est ob dubiam violentiam proximum vitâ privare. His tamen non obstantibus, censeo, secundam sententiam, hâc etiam distinctione suppositâ, vix in praxi aliquem posse sequi, propter hallucinationis periculum, quod in hujusmodi re adesse potest.

388. — « 9. Hinc etiam dicunt alii, ut *Sanch.*, 2. *mor. c.* 29. » *et alii*, licere occidere eum, qui apud judicem falsâ accusa- » satione, aut testimonio, etc. id agit, unde certò tibi con- » stet, quòd sis occidendus, vel mutilandus, vel etiam (quod » alii difficiliùs concedunt) amissurus bona temporalia, hono- » rem, etc. quia hæc non est invasio, sed justa defensio :

» posito, quòd de alterius injuria constet, nec sit alius eva-
» dendi modus. *Less.* tamen, *Fill. et Laym.* non audent id
» defendere, propter periculum magnorum abusuum. *Vide*
» *Esc. ex.* 7. *c.* 8. *Hurt. Lugo dub.* 10. *sect* 7. *Dian. p.* 8. *t.*
» 7. *r.* 52. » (*Imò præfata opinio Sanchezii expressè damnata est in prop.* 18. *proscripta ab Alex. VII. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, à quo iniqua imminet sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum vitare.*)

389. — « 10. Quandocumque quis juxta supradicta habet
» jus alium occidendi, id potest etiam alius pro eo præstare,
» cùm id suadeat charitas. *Fill. Tann. t.* 3. *d.* 3. *q.* 4. *Mol.*
» *d.* 18. An autem, et quando ad hoc teneatur? *Vide Less. l.* 2.
» *c.* 9. *d.* 13. *Dian. p.* 3. *t.* 4. *res.* 6. 14. 20. »

390. — Dicendum igitur est I. Licitum esse defendere vitam proximi cum occisione injusti invasoris. Ita *Cont. Tourn. de* 5. *Dec. præc. art.* 3. *sect.* 2. *quær.* 3. cum communi DD. et *S. Th.* 2. 2. *q.* 60. *art.* 6. *ad* 2. ubi ait : *Vel potest dici, quòd Moyses occidit Ægyptium, defendendo eum, qui injuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Unde Ambros. dicit in lib.* 1. *de Offic. c.* 36. quòd, qui non repellit injuriam à socio, cùm potest, tam est in vitio, quàm ille, qui facit : et inducit exemplum *Moysis*. Et hoc currit, etsi proximus innocens vellet pati se occidi, cùm ipse non sit dominus vitæ suæ : et ideò nequit aliis jus defensionis adimere. *Less. l.* 2. *c.* 9. *num.* 87. *Lugo, Bon. Dic. et alii communiter cum Salm. tr.* 25. *de homic. c.* 1. *punct.* 4. §. 5. *n.* 94 Sed dices : Si invasus cedat juri suo, quomodo poteris tu jus ejus defendere cum morte aggressoris ? Respondeo : Proximus ille invasus duo jura (ut sic dicam) quodammodo ad vitam suam habet, alterum ad vitam, alterum ad ipsam defendendam ; juri ad vitam non potest quidem cedere, cùm non habeat illius dominium ; unde non posset alterum inducere ad ipsum occidendum, et quamvis permitteret se occidi, occisor semper contra justitiam peccabit. Juri verò tuendi suam vitam benè potest cedere, permittendo quòd alter occidat, *juxta dicta num.* 380. Hinc, cùm tu occidis aggressorem innocentis, non defendis jus, quod ille habet ad se defendendum, cui ipse jam cessit ; sed defendis jus, quod habet ad vitam, cui ille cedere non potest. Nec occi-

dens eo casu irregularitatem incurreres. *Salm. ibid. n.* 95. *cum Suar. et Bon. Sporer de* 5. *præc. cap.* 2. *n.* 169. cum communissima ; *vide l.* 7. *n.* 388.

Sed hìc quæritur, an sit obligatio defendendi vitam innocentis ab invasore? Resp. quòd magistratus, et principes utique ex justitia ad hoc tenentur, et quando agitur de bono reip. tenentur etiam cum periculo vitæ, utpote latrones publicos de medio tollere, etc. Et pariter ad hoc tenentur milites specialiter conducti ad civitatem defendendam : vitam verò privati hominis non tenentur ii cum tanto periculo tuêri. *Salm. ibid. n.* 98. cum *Less.* Ilìc autem obiter adverte, quòd Episcopi, et parochi, in ordine ad spiritualia, tenentur adjuvare singulas suas oves adhuc cum periculo vitæ, ut *Salm. ibid.* Hinc parochi etiam cum periculo vitæ tenentur ministrare ovibus sacramentum baptismi, aut pœnitentiæ, non autem Eucharistiæ, neque tempore pestis, ut tenent *Dicast. et alii ap. Salm. tr.* 4. *de Euch. cap.* 9. *punct.* 3. *n.* 30. quod ipsi probabile putant. *Vide dicta l.* 3. *n.* 27. *v. Dic. II. et vide infrà de Euch. l.* 6. *num.* 233.

Sed dubium majus est, an, si innocentem positivè nolentem occidi, defendere non possis sine occisione invasoris, tenearis, si possis sine periculo tuæ vitæ, invasorem occidere? Affirmant *Salm. tr.* 25. *de V. præc. Decal. c.* 1. *punct.* 5. *n.* 100. *cum Nav. Mol. Bon. Sa*, etc. quia, dicunt, præcepto divino charitatis quisque tenetur defendere vitam innocentis, cùm commodè possit. Probabiliùs tamen negant *Less. l.* 2. *c.* 98. *n.* 92. *et Lugo dis.* 10. *sect.* 11. *n.* 208. cui adhæret *Cont. Tourn. loc. cit. r.* 2. Ratio 1. quia præceptum charitatis eo casu non obligat, cùm præstet evitare tunc mortem æternam aggressoris, quàm mortem temporalem innocentis. Ratio 2. quia in occisione alterius numquam evitari potest magnum incommodum ob timorem inimicitiarum, publicæ justitiæ, etc. Saltem, quis non dicet, horrorem inquinandi manus humano sanguine magnum afferre incommodum, ad quod quidem præceptum charitatis non censetur obligare? Excipe casum, quo persona invasa esset persona necessaria ad bonum publicum. Excipit etiam *Sporer loc. cit. n.* 170. *cum communi*, ut asserit, si invasus sit parens, filius, uxor, aut frater, quia tunc obligat pietas ad eos tutandos. Rectè etiam excipit *Cont. Tourn. de præc.*

char. sect. 4. punct. 1. *Colliges* 2. *cum Raynaudo*, si occidendus sit ebrius, et in statu peccati mortalis, quia is est verè in extrema necessitate animæ.

391. — Dicendum II. Fas esse pariter occidere invasorem pudicitiæ, vel honoris proximi, si invasio fiat facto, scilicet percussione, etc. Secùs, si tantùm per verba (*ut dictum est suprà num.* 381.) Ita *Lugo disp.* 10. *sect.* 11. *n.* 205. *Less. c.* 9. *d.* 13. *et Salm. ibid. n.* 96. *cum Bon. Fill. Dic. Trull. etc. contra Spor. n.* 169. qui id negat (sed minùs probabiliter) esse licitum, nisi persona, contumeliis affecta, sit conjuncta, ut suprà, vel princeps, aut dominus.

Quando autem fœmina consentit, vel saltem, si positivè non resistit, non licet ejus pudicitiæ invasorem interficere, quia tunc non esset vim vi repellere. *Salm. ibid. n.* 97. Si verò fœmina sit tibi consanguinitate valdè propinqua, dicunt *Less. Spor. n.* 173. *et cum aliis Salm. l. c.* quòd posses, etiam fœminâ ad copulam consentiente, ejus invasorem occidere, si aliter tuam infamiam evitare nequeas. Hæc autem intelligenda ante factum, nam in ipso facto, vel post, certè non licet occidere, ut patet ex prop. 19. damn. ab *Alex. VII.* quæ dicebat : *Non peccat maritus occidens propriâ auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Notant etiam *Less. l.* 2. *c.* 9. *art.* 88. *et Salmanticens. dict. n.* 97. quòd non ideò licebit viro uxorem necare, si ipsa audacter velit adulterari, quia vir potest aliis mediis injuriam reparare, eam baculo percutiendo, vel adulterum minis abigendo. Adverte hìc autem illud, quod habetur in *c. Si verò* 5. *de sententia excommunicationis ;* ubi definitur, quòd percutiens clericum turpiter agentem cum matre, filiâ, sorore, et uxore, immunis est ab excommunicatione, sed non à culpa.

392. — Dicendum III. nos tenèri ex charitate defendere etiam bona proximi, quando commodè possumus, aut cum levi nostra jactura, non verò cum gravi. *Bon. Trull. Dic. etc. communiter apud Salm. ibid. n.* 102. At, si aliquid expendimus pro defensione bonorum alicujus, possumus etiam occultè compensare. *DD. ib.*

Sed quæritur, an quis, ob tuenda bona proximi magni momenti, possit etiam occidere furem, si oporteat ? DD. qui id negant ob defendenda bona propria, tantò magis ne-

gant ob defendenda aliena, ut *Gers. Sylv. etc. apud Salm. ibid.* §. 4. *n.* 79. *et* 80. *et* §. 5. *n.* 103. Quia, dicunt, charitas magis obligat ad tuendam vitam unius, quàm bona alterius. Sed contrarium tenent *S. Anton.* 3. *p. tit.* 4. *c.* 3. §. 15. *Less. l.* 2. *c.* 9. *dub.* 13. *n.* 88. *Lugo d.* 10. *sect.* 11. *n.* 202. *et Nav. Mol. Bon. cum Salm. ibid. n.* 104. Ratio, quia vitam proximi præferre debemus bonis alterius, quando ille est in necessitate involuntaria; non autem quando in necessitate sponte se constituit, ut pluries repetivimus in præsenti *dubio*. An autem liceat expellere fœtum pro tuenda vita matris, *vide dicenda dub. seq. n.* 394. *Qu. I. et II.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat occidere innocentem?

393 *An unquam liceat occidere innocentem directè?*

394 *An aliquando liceat procurare abortum? Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directè ad fœtum inanimatum expellendum? An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris? Qu. II. An liceat matri sumere medicamentum directè ad expellendum morbum, cum periculo abortûs fœtûs animati? Qu. III. Quando censeatur prolis anima informata?*

395 *Qu. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Qu. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt?*

396 *Qu. VI. An procurantes abortum in dubio de animatione fœtûs incurrant irregularitatem?*

397 *Qu. VII. Quis possit relaxare pœnas pro abortu inflictas?*

398 *Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale? An adulter, occidens adulteræ maritum aggressorem, incurrat irregularitatem? Et an incurrat, si, ipso prævidente, adultera occidatur?*

393. — « Resp. Directa intentione, et scienter numquam licet, nisi Deus, omnis vitæ Dominus, concedat : » indirectè autem, et per accidens aliquando licet, utendo » nimirùm suo jure, et dando operam rei licitæ, et ne-

» cessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ æquivaleat. *S. Th.* » et Doctores communiter.

Unde resolves

« 1. Si tyrannus minetur urbi excidium, nisi innocens » occidatur, id non licet directè. Neque valet, sicut mem- » brum licet abscindere pro salute corporis, ita et civem » pro repub.; quia homo est tantùm pars moralis reipub.; » à qua non accipit esse, et vivere sicut membrum corporis » à corpore. *Mol. t.* 4. *c.* 3. *d.* 10. *Less. Fill. etc.* » (*S. Th.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 6. *Salm. de rest. c.* 2. *punct.* 4. §. 1. *n.* 52.)

« 2. Potest tamen respublica eo casu talem cogere, ut tyran- » num adeat, et, si nolit, eum tradere : cùm ex charitate, » et justitia legali teneatur vitam exponere pro rep. Unde, » si id renuat, fit nocens. Neque hoc erit cooperari ejus » morti, sed tantùm eam permittere; cùm traditio de se sit » indifferens, et mors tantùm sequatur indirectè, et præter » intentionem reipubl. *Mol. l. c. Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 7. *n.* 58. » *Fill. tr.* 29. *num.* 11. *Laym. etc.* » (*Sotus, Aragon. Turrian. etc. cum Salm. ib. n.* 57. *dicunt, non posse remp. tradere illum invitum, quia cooperaretur ad ejus mortem, quod est intrinsecè malum. Sed probabilior videtur prima sententia cum Lugo d.* 10. *n.* 13. *et Busemb. Molin. Less. Fill. ac Laym. ut suprà, quia videtur non posse negari, quòd eo casu innocens teneatur se tradere, ut concedit idem Sotus; si ergò ille se tradere tenetur, benè potest resp. eum tradere, si ipse culpabiliter recuset; tunc enim non est ampliùs innocens, ut consentit Cont. Tourn. de* 5. *Dec. præc. art.* 2. *sect.* 1. *quær.* 5. *cum Sylvio, Bann. et Salon.*) « Limitat tamen *Lugo d.* 10. *de* » *just.* si innocens sit subditus, vel peregrinus teneatur mori » pro rep. aliena.

« 3. Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi » per viam angustam, quâ quispiam istic sedens esset obte- » rendus, licèt nihilominùs (dummodò tamen, si infans est, » sit baptizatus, ut monet *C. Lugo, et Escob. e.* 7. *c.* 8.) fugere » cum ejus periculo, et interitu, præter tuam intentionem. » *Less. n.* 58. *Fill. n.* 36. » (*Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 4. §. 2. *n.* 64. *in med. cum Prado, Vill. Tapia, Sanch. Dic. etc.*)

« 4. Similiter ad expugnandam urbem, et victoriam repor-

» tandam, si necessarium sit, licet tormenta in eum locum » dirigere, ubi multi sunt innocentes : quia horum mors » præter intentionem sequitur. *Less. l. c.*

« 5. Non licet occidere obsides, etsi qui eos miserunt, non » servent fidem : quia sunt innocentes. *Bonac. t. 2. d. 2. q. » ult. sect. 3. p. 7. Dian. p. 5. l. 4. r. 35. contra Azor, etc.*

394. — « Quæres, quandonam liceat procurare abortum? » Quicumque malitiosè in se, vel altero, procurat abortum, » peccat graviter, sive fœtus sit animatus, quia est verum » homicidium, sive non, quia tendit ad occisionem hominis, » et est contra naturam generationis : *Lessius l. 10. n. 61.* » Si tamen ad vitam matris conservandam omninò sit neces- » sarium, sequentes regulæ tenentur : 1. Si fœtus mortem matri » allaturus sit probabiliter, et necdum sit animatus animâ » rationali (animari autem communiter ajunt mares die qua- » dragesimo, femellas verò octogesimo : quæ res valdè incerta » est), quidam permittunt, etiam directâ intentione expelli, » ut *Sanch. l. 9. de matr. d. 20. n. 9. et 10. Henr. etc. contra » Less. l. 2. c. 9. d. 16. et alios*, quorum sententia in praxi » suadenda : quorsùm enim directè expellas, cùm indirectè » liceat, et sufficiat? 2. Si verò fœtus sit animatus, materque » judicetur moritura cum prole, nisi medicinam sumat; licet » eam sumere et secundùm quosdam tenetur, intendendo » directè suam tantùm sanitatem, etsi indirectè, ac conse- » quenter destruatur fœtus : quia in pari necessitate mater » potest magis prospicere sibi, quàm proli. 3. Si verò cum » morte matris, spes vitæ, et baptismi prolis affulgeat, tene- » tur mater, secundùm plerosque, sub mortali abstinêre ab » omni remedio destructivo prolis, quia tenetur vitam cor- » poralem exponere pro extrema necessitate spirituali infan- » tis. Contrarium tamen docet *Lud. Loppez*, quod *Sa, v. » Charitas* dixit esse probabile. *Vide Less. l. c. Sanch. Fill. » t. 29. c. 6. q. 1. Bon. t. 8. art. 3.* »

Quæritur igitur I. An liceat matri in morbo extremo constitutæ sumere pharmacum ad expellendum directè fœtum inanimatum? Certum est, quòd expellere fœtum, quamvis inanimatum, per se est peccatum mortale, et expellens *de homicidio tenetur*, ut dicitur in *c. Si aliquis, de homicidio;* quia, licèt vitam homini non adimat, proximè tamen vitam hominis impedit. Contrà, certum est apud omnes licitum esse

remedium præbêre prægnanti, directè ad eam curandam, etiam cum periculo abortûs, si morbus est mortalis; secùs, si non esset talis, ut rectè advertit *Cont. Tourn. de 5. præc. Dec. art. 3. sect. 1. r. 2.*

Dubium fit, an tunc liceat dare ei pharmacum directè ad fœtum expellendum?

Prima sententia affirmat, eamque tenent gravissimi AA. *Sanch. de matr. l. 9. d. 20. n. 9. Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 4. n. 4. cum Sylv. Nav. etc.* item *Petroc. t. 2. l. 4. c. 3. q. 1. Viva in prop. 34. Innoc. XI. n. 11. Mazz. t. 2. p. 470. Habert t. 7. p. 749. et alii.* Ratio, tum quia, cùm fœtus ille sit pars viscerum, non tenetur mater eum servare cum tanto vitæ suæ discrimine, tum quia mater eo casu potest illum expellere tamquam suæ vitæ aggressorem; et licèt fœtus non sit aggressor voluntarius, non tenetur tamen mater negligere suam vitam præsentem, ad servandam vitam futuram prolis; maximè, quia, pereunte matre, fœtus minimè animabitur. Huic sententiæ favet *D. Antonin. p. 3. tit. 7. c. 2. §. 2.* ubi: *Si autem puerperium nondum est animatum, posset tunc et deberet* (medicus) *talem dare medicinam, quia, licèt impediret animationem talis fœtûs, non tamen esset causa mortis alicujus hominis: et hoc bonum sequitur, quia liberat matrem à morte.* Rectè verò excipit *Sanch n. 7.* (idque asserit ut commune apud omnes, contra paucos aliquos) si dubium adsit, an fœtus sit, vel non animatus, eò quòd tunc intrinsecè malum est, innocentem positivè periculo necis exponere.

Secunda sententia communior docet, licêre quidem matri sumere medicamentum directè ad curandum morbum, etsi fœtus indirectè expellatur; non verò directè ad fœtum expellendum. Ita *Less. l. 2. c. 9 n. 61. Lugo de just. d. 10. n. 131. Pont. de matr. l. 10. c. 13. n. 2. Fill. t. 2. tr. 29. c. 6. n. 140. Cabass. l. 5. c. 20. n. 8. Cont. Tourn. loc. cit. r. 1. et 3. Spor. de matr. c. 4. n. 704. Carden. in prop. 34. Innoc. XI. n. 28. Bon. de rest. d. 2. p. 7. n. 3. Salm. de rest. c. 2. punct. 4. §. 2. n. 62. Croix l. 3. p. 1. n. 825. Holzm. de 5. præc. c. 1. n. 579. Elb. de matr. n. 464. et alii plurimi.* Ratio, quia, si numquam licitum est expellere semen, etsi ex ejus abundantia mors timeatur, tantò minùs licebit expellere fœtum, qui est propinquior vitæ humanæ. Non valet dicere, fœtum inanimatum esse partem matris; nam respondetur, fœtum

non pertinêre ad integritatem corporis materni, sed esse inchoativè condistinctum individuum humanum. Excipe, ut benè advertunt *Spor. l. c. n.* 706. *et Holzm. l. c.* si fœtus esset corruptus, quia tunc non est jam fœtus, sed massa putrida, quæ ampliùs non est capax animationis.

Utraque sententia est probabilis, sed secundam, tamquam tutiorem censeo in casu nostro omninò amplectendam, cùm prima nihil ad praxim possit deservire, et frustrà videntur circa eam DD. desudare; ad quid enim (benè hìc ait *P. Busemb.*) velle sumere pharmacum, directè ad expellendum fœtum, cùm possit et sufficiat indirectè expelli? In duobus dumtaxat casibus posset prima sententia in praxim deduci; primus casus esset, si mater aliàs parturiendo experta fuisset periculum mortis: at propter hoc non licet fœtum expellere, ut cum communi docent *Sanch. l. c. n.* 10. *Petrocor. d. q.* 1. *Az. c.* 4. *q.* 2. *contra aliquos*. Ratio, quia fœtus eo casu non est aggressor præsens, cùm periculum multùm sit distans, et poterit mater ex alia causa interim obire. Idque confirmatur ex alia doctrina communi, quam tradunt *S. Th. Nav. Caj. et alii ap. Sanch. n.* 2. *ex c. Aliquando* 22. *q.* 2. scilicet, numquam licitum esse matri, ob quodcumque periculum, sumere potionem ad conceptionem impediendam. Secundus casus esse posset, quando mater, nisi fœtum expelleret, periculum occisionis à conjunctis, vel suæ famæ subiret; sed hoc certè est illicitum ex prop. 34. *Innoc. XI.* quæ dicebat: *Licet procurare abortum ante animationem fœtûs, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur*. Ratio, quia aliud est, quòd fœtus sit aggressor per se, et ab intrinseco; aliud, quòd per accidens, et ab extrinseco: potest enim quisque occidere aggressorem, ne ab illo occidatur; nequit tamen occidere alterum, ne occidatur ab hoste.

Dicunt verò *Sanch. de matr. l.* 2. *d.* 22. *n.* 17. *et Viva dict. prop.* 34. *n.* 17. quòd mulier, vi oppressa à viro, posset incontinenter semen receptum expellere, tamquam sui honoris aggressorem, ad infamiam vitandam; pariter ac licet viro nobili occidere invasorem, actu volentem eum fuste percutere (*ut diximus suprà n.* 381) quamvis hoc non liceat post percussionem impactam. Sed huic opinioni acquiescere nequeo: nam si mulier posset tunc expellere semen tamquam aggressorem sui honoris, posset etiam postea; quod ipsimet AA.

non concedunt. Nec valet dicere cum *Sanch.* licitum esse mulieri eo casu continuò semen expellere, quia tunc semen non est adhuc in pacifica possessione uteri ; nam , ut benè docet *Pont. de matr. l.* 10. *c.* 13. *n.* 1. statim ac vir semen effundit, fœminæ matrix illud recipit, et clauditur. Et hoc negari non potest ab ipso *Sanch. lib.* 9. *d.* 16. *n.* 3. *cum Salm. de matr. c.* 15. *punct* 6. *n.* 75. *Spor de matr. c.* 2. *n.* 495. *et aliis communiter* (*vide de matr. l.* 6. *n.* 917.) qui dicunt non peccare mortaliter uxorem , quæ reddit debitum , ipsa incuba ; ideò quidem, quia (ut mox dictum est) matrix mulieris clauditur statim ac semen excipit ; aliàs illud statim effunderetur , et frustraretur , et idcircò esset procul dubio peccatum mortale ; hinc rectè dicunt *Salm. cit. n.* 75. quòd non peccaret uxor, si ex aliqua justa causa se erigeret continuò post receptum semen , nisi hoc faceret pravo animo illud disperdendi, ut dicit etiam *Sanch. l.* 9. *d.* 20. *n.* 3. Benè autem admittimus id, quod dicit *Sanch. l.* 2. *d.* 22. *n.* 17., nempe , quòd mulier vi oppressa licitè possit se vertere et coitum interrumpere, quamvis semen viri esset effundendum ; quia hoc per accidens et ob solam malitiam viri eveniret. Unde benè concludit *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 824. *cum Carden.* esse quidem licitum fœminæ invasæ repellere semen , ne immittatur ; non autem ejicere si jam sit immissum. *Vide dicenda de matr. l.* 6. *n.* 954. *v. Dub.* 1.

Quær. II. An liceat matri sumere pharmacum directè ad expellendum morbum , si inde timeatur indirectè abortus fœtûs animati ? Respondetur : Si remedium directè tendat ad occisionem fœtûs , ut esset dilaceratio uteri , percussio ventris , etc. hæc quidem numquam licent. Si autem tendat directè ad servandam vitam matris , ut esset purgatio corporis , scissio venæ, balneum , etc. hæc certè licita sunt , quando aliter certò moraliter judicatur mater cum prole moritura. Ita *Habert t.* 7. *p.* 748. *et Cont. Tourn. de* 5. *Dec. præc. art.* 3. *sect.* 1. *r.* 4. *cum communi.* Sed quæstio est , an liceat matri sumere medicamentum , quando dubitatur , an pereunte matre , proles possit supervivere , et baptizari. Affirmant *Holzm. de* 5. *præc. c.* 1. *n.* 79. *Salm. de rest. c.* 2. *punct.* 4. §. 2. *n.* 66. *cum Prado ;* quia (ut dicunt) obligatio mortem perferendi , ad procurandam vitam æternam proximi in extrema necessitate constituti , tunc solùm adest , quando constat , jacturam

temporalis vitæ esse absolutè necessariam ad vitam spiritualem alterius (ut etiam ajunt *DD. cit. et alii ap. Salm.* generaliter loquendo); non autem, quando salus spiritualis proximi est incerta, prout in casu nostro de ea multipliciter dubitari potest. Et huic opinioni videntur favêre *Sanchez de matr. lib.* 9. *d.* 20. *n.* 17. *et Ronc. de* 5. *præc. c.* 2. *q.* 3. dicentes, tunc solùm illicitum esse remedium sumere cum periculo vitæ prolis, quando certum, vel saltem probabilius est prolem vivam edendam. Sed huic sententiæ nec valeo acquiescere; nam sicut, quando certa est mors prolis, si mater medicinam sumat, et aliàs est certa mors matris, si à medicina abstineat, tenetur utique mater ex ordine charitatis abstinêre à medecina, et præferre suæ vitæ corporali vitam spiritualem prolis: sic etiam ex eadem charitate tenetur abstinêre, quando dubitatur de salute matris, et prolis, ut rectè ait *Cont. Tourn. loc. cit. concl.* 2. *et r.* 5. *cum Habert.* nisi æquale sit periculum abortûs, sive medicina sumatur, sive non; quia tunc sine majori fœtûs periculo justè consulitur vitæ matris. Et etiamsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiam tunc auderem ei medicinam permittere, si aliqua rationabilis spes affulgeret, quòd mortua matre proles superviveret et baptizari posset: quia nemini licet, ad tuendam suam vitam temporalem, positivè exponere proximum in necessitate constitutum, periculo mortis æternæ. Secùs verò puto dicendum cum *Elbel, Petrocor. t.* 2. *d.* 4. *tr.* 2. *c.* 3. *q.* 2. *et Cont. Tourn. l. c. r.* 3. *cum Sylvio, Hab. Comit. et communi*, si nulla spes rationabilis esset de vita prolis post mortem matris, ita ut possit illa deduci ad baptismi gratiam; quia tunc non videtur charitas obligare matrem in extrema necessitate positam, ut vitam suam negligat, à remediis abstinendo, ob exiguam et remotissimam spem vitæ prolis. Hinc rationabiliter dicunt *Salm. ibid. n.* 65. medicos in hoc casu, quoad pharmaca præstanda matribus, non esse scrupulosè angendos, eò quòd probabilissimum sit id, quod dicunt iidem *Salmant. cit. n.* 65. *ac Sanch. d. num.* 17. *Lugo d.* 10. *num.* 135. *Ronc. dict. q.* 3. rarissimum esse casum, et moraliter impossibilem ut penè miraculum sit, quòd pereunte matre proles supervivat, ut baptismum recipere possit. Idque mihi confirmârunt plures artis medicinæ periti, quos consului; quia matre laborante lethali morbo,

humores corrumpuntur, et inficiunt fœtûs alimentum (1). An autem mater teneatur pati incisionem ventris, ut proles baptizetur? *Vide dicenda l.* 6. *n.* 106. *v. Omninò.*

Quær. III. Quandonam censeatur prolis anima informata? Damnata fuit prop. 35. ab *Innoc. XI.* quæ dicebat : *Videtur probabile, omnem fœtum, quamdiu in utero est, carêre animâ rationali, et tunc primùm incipere eamdem habêre, cùm paritur ; ac consequenter in nullo abortu homicidium committi.* E converso malè dixerunt aliqui, fœtum in primo instanti, quo concipitur, animari, quia fœtus certè non animatur antequam sit formatus, ut colligitur ex S. Scriptura, *Exod. c.* 21. *v.* 22. ubi juxta versionem 70. dicitur : *Qui percusserit mulierem prægnantem, et illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animam pro anima, si nondùm erat formatus, mulctabitur pecuniâ.* Certum est itaque, fœtum non statim animari : hinc *Less. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 65. censet ex Hippocrate, masculum ad summum animari die 30 vel 35 vel 40 vel 45. fœminam verò die 35 vel 40 vel 45 aut 50. Et idem sentiunt *Lugo d.* 10. *n.* 135. *et Bon. ac Fill. ap. Salm. de restitut. c.* 2. *p.* 4. §. 2. *n.* 59. Attamen *Bus. ut suprà n.* 394. *Elb. de matr. n.* 470. *et Salm. cum S. Th. Azor, Sylvest. et communi*, ut fatetur idem *P. Holzm.* dicunt, masculum formari, et animari spatio 40 dierum, fœminam autem 80. Et hanc sententiam sequi forum externum quoad pœnas homicidiis inferendas testatur *Anacl. etc. apud Elbel n.* 470. Imò *S. Thom. in* 3. *part. dist.* 3. *q.* 5. *art.* 2. sic ait : *Maris conceptio non perficitur, nisi usque ad* 40 *diem, ut philosophus in* 9. *de animalibus dicit : fœminæ autem usque ad* 90. *Sed in compositione corporis masculi videtur August. superaddere sex dies.* Verùm *Cont. Tourn. ibid. quær.* 1. dicit, in hoc magis adhærendum Glossæ et theologis, qui ferè cuncti (ut ait) censent, mares die 40 animari, et die 80 fœminas : et hanc opinionem sequitur sacra

(1) *In Hom. Ap. tr.* 8. *n.* 26. *S. Alphonsus* addit : « Nihilominus est qui » mihi testatur non semel accidisse, quòd ob peritiam chirurgorum sta» tim ac mater spiritum exhalaverit, inciso matris utero, proles viva ex» tracta fuerit et baptizata. »

2.° Constat jam, plurimùm infantes post mortem matris sectione cæsarea feliciter salvari et ad baptismum perduci. — Constat pariter, animationem prolis multò citiùs ac 40 vel 80 die fieri ; sunt recentiores doctores, qui dicunt, fœtum primâ aut primis à conceptione diebus animari.

Edit.

Pœnitentiaria : cùm agitur de irregularitate et pœnis, ut ex *Nav.* tradit *Sylv.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. *p.* 419. *in fine.*

395. — Quær. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? *Sixtus V.* anno 1588. bullam edidit, quæ incipit, *Effrænatam.* In ea Pontifex omnes *scienter* procurantes abortum fœtûs, sive animati, sive inanimati, et quocumque modo in hoc consentientes, vel præbentes mulieribus venena sterilitatis, subjecit cunctis pœnis, quæ debentur homicidis de jure civili, et canonico, ut sunt privatio omnis privilegii clericalis, dignitatis, aut beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea imposterùm obtinenda : insuper præsertim imposuit eis irregularitatem, et excommunicationem ipso facto (effectu secuto) incurrendas, quarum dispensationem, et absolutionem romano Pontifici reservavit. Attamen *Gregorius XIV.* in bulla, *Sedes Apostolica*, edita anno 1591., abstulit irregularitatem, et excommunicationem pro abortu fœtûs inanimati : reliquit verò tam irregularitatem, quàm excommunicationem Papæ reservatas pro abortu fœtûs animati; sed quoad excommunicationem, concessit facultatem ab ea absolvendi tam Episcopis, quàm aliis, ab ipsis specialiter ad hos casus deputatis (Hanc facultatem absolvendi habent etiam Mendicantes ; *vide l.* 7. *n.* 99.). Cùm autem *Sixtus* excommunicationem inflixerit tantùm *scienter* abortum procurantibus, excusat ab illa ignorantia etiam crassa, ut docent communiter DD. cum *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 32. *et aliis*, ut dicetur *l.* 7. *n.* 47. An autem excuset ignorantia affectata? *Vide ibid. n.* 48. Et idem videtur dicendum de irregularitate ibi imposita, juxta probabilem sententiam, quæ adducetur *eod. l.* 7. *n.* 351.

Quær. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant?

Prima sententia communissima affirmat cum *Viva in prop.* 54. *Innoc. XI. n.* 18. *Bon de rest. d.* 2. *q. ult sect.* 1. *p.* 7. *n.* 6. qui dicit, hanc esse usu receptam, et *Sporer de matr. c.* 4. *n.* 718. *cum Fill. Dic.* qui eam tenet ut certam. Rationes sententiæ hujus mox referentur in expositione secundæ sententiæ subsequentis.

Secunda autem *sententia* valdè probabilis, et, attentâ ratione intrinsecâ, probabilior, negat cum *Avila de censur.*

p. 2. c. 5. d. 3. dub. 12. Lezana t. 3. v. Abortus, n. 11. Salm. de rest. c. 2. puuct. 4. §. 3. n. 70. cum Naldo, et Alph. de Leone; eamdemque tenet *Lugo Resp. Mor. dub. 4. n. 4.* (ait tamen hìc standum esse usui communi, si iste aliter bullam explicuit), et non improbabilem vocat, imò enixè tuetur *Roncl. de 5. præc. c. 2. q. 6.* Tota hujus dubii resolutio pendet ex verbis bullæ *Effrænatam* in præcedenti quæst. IV. enuntiatæ *Sixti V.* in quâ prædicta excommunicatio inflicta est contra procurantes abortum. Dicunt DD. contrarii, in fulminatione excommunicationis præfatæ satis expressè comprehendi etiam prægnantes, quia in §. 1. bullæ dicitur : *Ac etiam prægnantes ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint.* Item in §. 5. Pontifex loquens de venenatis potionibus sterilitatis, inquit : *Ac mulieres ipsas, quæ eadem pocula sponte ac scienter sumpserint.* Sed respondetur, in utroque paragrapho Pontificem patenter loqui (ut sedulò in bulla observavi) tantùm de pœnis temporalibus contra homicidas statutis; nam, cùm deinde Papa gradum facere voluit ad pœnas spirituales, præsertim ad præfatam excommunicationem infligendam, *in* §. 7. sic subdit : *Insuper, ut immanissimi hujus delicti gravitati non solùm temporalibus, verùm etiam spiritualibus pœnis prospiciamus, et consulamus, omnes et singulos, cujuscumque gradùs, statùs, etc. qui, vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum, opem, consilium, favorem, potionem, vel alia medicamenta scienter dederint, etc.* Loquendo hìc igitur Pontifex de pœnis spiritualibus, non nominat mulieres prægnantes, sed tantùm eos, vel eas, *qui, vel quæ dant opem, consilium, etc.* Instant adversarii, et dicunt, saltem in hoc §. 7. comprehendi prægnantes, cùm ibi dicatur : *Qui vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum, etc.* sed rursùs respondetur, hìc sub nomine *principales* non quidem intelligi ipsas prægnantes, sed principales cooperatores, qui opem, vel consilium, aut medicamenta præbent, ad distinctionem sociorum, quæ ad abortum mediatè concurrunt. Et reverà nullo modo hìc intelligi possunt prægnantes, nam aliàs Pontifex non dixisset, *qui, vel quæ, etc.* Quomodo enim masculi possunt medicamentum sumere ad procurandum abortum mulierum ? Rationem autem, ob quam Papa exemisse præsumitur prægnantes ab hac excommunicatione, verosimiliter opinantur eam

Lugo, et Salm. ibid. n. 71. cum aliis ut suprà, quia fortè compassus est infirmitati fœminarum, quæ dum impulsæ à vehementi timore damni obventuri hæc medicamenta sumunt, et, dum à tanto facinore non abhorrent, facilè etiam excommunicationem parvipenderent, et ideò Pontifex, ad vitandum novum animæ laqueum, et alia pericula, præsertim sacrilegarum confessionum, eas noluit comprehendere. Saltem ait *Ronc. l. c.* cùm dubium sit, an hæc excommunicatio lata sit etiam contra prægnantes, valdè probabiliter ipsæ ab ea excusantur, *juxta quæ dicemus l. 7. de censur. n. 67.*

596. — Quær. VI. An procurantes abortum irregularitatem incurrant in dubio, an fœtus sit, vel non animatus?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Salm. de censur. c. 7. punct. 3. num. 45. et de rest. c. 2. punct. 4. §. 2. n. 59. Viva in prop. 34. damn. ab Innoc. XI. n. 18. cum Sanch. Mol. etc. ap. Elbel de matr. n. 479.* Ratio, tum quia in omni homicidio dubio incurritur irregularitas, prout habetur ex *c. Ad audientiam, de homic.* et *c. Significasti*, ac *c. Petitio, eodem tit.*; tum quia in dubio fœtus præsumitur masculinus. Hinc dicunt, quòd procurans abortum post 40 dies, habendus est ut irregularis; sic enim ajunt *Fill. et alii apud Tamb. l. inf. citando* judicari in foro externo, et sic etiam servari in S. Pœnitentiaria.

Secunda tamen verior *sententia* negat, eamque tenent *Tamb. Dec. l. 1. c. 3. §. 6. v. Irregularitas, et de censur. l. 10. c. 5. n. 18. cum Præpos. et Giballin.* item *Moya tr. 5. q. 6. cum Pell. March. Leand. et Verde, Elbel loc. cit. cum Spor. Diana, Bardi et aliis*; et idem sentit doctus Auctor neotericus libelli, cui titulus: *Instruz. per li novelli Conf. part. 2. c. 18. n. 464. et 465.* Ratio convincens, quia irregularitas non incurritur, nisi expressa sit in jure, ut dicitur in *c. Is qui, de sent. exc. in 6.* (*Vide dicenda l. 7. n. 345.*). In hoc autem casu irregularitas nullibi habetur expressa; nam licèt in præfatis textibus imposita fuerit irregularitas aliquibus, de quibus dubitabatur, an ipsi fuissent, vel non, causa homicidii; homicidium tamen erat certè commissum. At in nostro casu, cùm dubia sit animatio fœtus, dubia quoque est patratio homicidii; hicque casus nullibi quidem est expressus in jure, et idcò procurans abortum non est habendus irregularis. Quid verò dicendum, si dubium esset, an ali-

quis suo consilio vel operâ ad mortem certam fœtûs jam certè animati cooperatus fuerit? *Vide dicenda l. 7. n. 371.* Nulla autem præsumptio esse potest (ut sine fundamento asserunt *Salm.*) quòd fœtus sit masculinus; imò potiùs præsumi potest fœmineus, quia ex frequentiori eventu, ut audivi, amplior est numerus fœminarum, quàm masculorum; saltem de hoc utrimque æquè dubium est. Addit, non improbabiliter *Tamb. l. c. in Dec.* quòd possessio in hoc casu stat pro priori statu, priùs enim fœtus est inanimatus, quàm animatus. Hinc valdè probabile est, ex dictis suprà in quæst. III, non censendum irregularem, saltem in foro interno, qui intra 80 dies à fœtûs conceptione abortum procuravit. Quod autem hìc dicitur de irregularitate, dicendum etiam de excommunicatione, *juxta dicenda l. 7. n. 67.* et de aliis pœnis, ut benè ait *Elbel l. c.*

397. — Quær. VII. Quisnam pœnas pro abortu commemoratas valeat relaxare? Quoad excommunicationem pro abortu fœtus animati, jam diximus ex bulla *Greg. XIV.* solos Episcopos, et alios, ab eis specialiter ad hos casus deputatos, posse ab ea absolvere. Sed dubium fit, an possint absolvere confessarii, qui generalem facultatem ab Ordinario habent absolvendi ab omnibus casibus ipsi reservatis? Negant *Salm. de rest. c. 2. punct. 4. §. 3. n. 67. Diana part. 7. tr. 5. r. 15. et 19. Ronc. de 5. præc. c. 2. q. 5. r. 1. et alii*, dicentes requiri deputationem specificam ad hunc casum abortûs. Idque arguunt ex verbis præfatæ bullæ *Greg.* relatis à *Bon. tom. 3. d. 2. q. 2. p. 10. n. 15.* ubi dicitur: *Quilibet presbyter tam sæcularis, quàm cujusvis Ordinis regularis, ad Christi fidelium confessiones audiendas, et ad hos casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam et liberam in foro conscientiæ tantùm absolvendi habeat facultatem.* Sed valdè probabiliter affirmant posse absolvere idem *Bon. l. c. n. 16. ac Viva Opusc. de censur. q. 7. d. 1. n. 7.* et adhæret *Elbel de matr. n. 471.* ac non improbabile putat *Sporer de matr. c. 4. n. 720.* Ratio, quia verba illa, *ad hos casus specialiter deputatus*, non referuntur ad casum abortûs, sed ad confessarium; ita ut non possit quidem quicumque confessarius ab hoc casu absolvere ut falsò opinati sunt aliqui ap. *Dianam*), sed benè potest is, quem Episcopus specialiter deputat ad absolvendum fideles ab his casibus, vel speciatim exprimendo casum abortûs, vel

generatim concedendo facultatem absolvendi ab omnibus casibus sibi reservatis. Et rectè ajunt *Bon. et Viva* usum receptum sic interpretâsse præfatam concessionem, cùm gratiæ largè interpretentur, et sic ipsemet firmè testor universè practicari in missionibus pro quibus, ad absolvendum ab hoc casu abortûs, contenti sunt sacerdotes missionarii, quòd Episcopi generaliter eis facultatem impertiantur pro cunctis casibus, ipsis reservatis.

Pariter, prætereà, dicit multò probabiliter *Elbel d. n.* 471. ab hac excommunicatione posse etiam absolvere omnes Prælatos majores regularium, jurisdictione quasi episcopali gaudentes; sed tantùm subditos suos, pro quibus possint etiam alios deputare. Item addunt *Salm. tr.* 6. *c.* 13. *punct.* 3. *n.* 52. *in fin. cum Peyrin et Pell. Spor. p.* 4. *c.* 4. *n.* 721. *et Elbel ib.* (qui asserit, in hoc satis communiter DD. convenire) quòd omnibus confessariis Mendicantibus competat in foro interno facultas ab hac excommunicatione absolvendi; quia Pontifex, etsi negavit hanc facultatem confessariis ab Episcopo non specialiter deputatis, non censetur tamen eam voluisse denegare confessariis privilegiatis, quibus aliunde concessa est facultas in casus Papæ reservatos. Cæterùm post prop. 12. damnatam ab *Alexandro VII.* certum esse debet (ut consentiunt idem *Elbel eod. l. et Cabass. T. J. l.* 1. *c.* 11. *n.* 5.) quòd, si alicubi Episcopus sibi reservavit casum abortûs, vel homicidii voluntarii, nullus regularis poterit ab eo absolvere sine Episcopi licentia. *Vide dicenda l.* 7. *n.* 99. *in fin.*

Quòd ad irregularitatem autem pertinet, per se loquendo, solus Papa potest in ea dispensare, non verò Episcopi, etiamsi abortus esset occultus; quia in facultate eis concessa à Tridentino in *cap. Liceat* 6. *sess.* 24. expressè est exceptum homicidium voluntarium. Verùm quoad alias pœnas in Bulla *Sixti* inflictas, scilicet privationis beneficiorum, et inhabilitatis ad ea, ad privationem requiritur quidem sententia condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis, cùm sit privatio juris acquisiti, ut diximus *l.* 1. *n.* 148. utque hìc dicit *Elbel n.* 478. Quoad inhabilitatem autem dicimus, eam incurri ante omnem sententiam, juxta dicta *eodem n.* 148. et ut fusiùs dicemus *l.* 6. *n.* 705. (quidquid dicant *Sporer de matr. c.* 4. *n.* 722. *et Elbel loc. cit.*); quia inhabilitas non privat jure acquisito, sed acquirendo. An verò Episcopi possint in

hac inhabilitate dispensare? Concedunt *Elbel de leg. n.* 642. *et de matr. n.* 674. *ac Spor. p. 4. c. 4. n.* 722. et meritò censet non improbabile *Roncagl. de* 5. *præc. c.* 2. *q.* 6. (contra *Anacl.*). Ratio, quia in omnibus pœnis, à jure generaliter latis, et non specialiter Papæ reservatis, possunt Episcopi dispensare, ut genericè loquendo communissimè docent apud *Elbel S. Bon. Scot. et alii.* Idque colligitur ex *c. Nuper* 29. *de sent. excomm.* ubi, habito sermone de excommunicatione, dicitur: *Quia tamen conditor canonis, ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et *ib.* subdit Glossa: *Et hic est argumentum Episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, et concessum videtur, quod non est prohibitum. Vide dict. l.* 1. *n.* 191. et *vide insuper dicenda l.* 6. *n.* 980.

398. — Ultimò oportet hic aliqua addere *de homicidio casuali*, multùm scitu necessaria. Dupliciter contingere potest homicidium casuale, vel dando operam rei licitæ, vel rei illicitæ. Unde has regulas dat *S. Th.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 8. dicens: *Secundùm jura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum.* Et hoc etiamsi (ut ex comm. notant *Salm. de V. præc. c.* 1. *punct.* 6. §. 1. *n.* 155.) homicidium in causa prævisum fuerit. *Si verò* (prosequitur S. Doctor) *det operam rei illicitæ..., non evadit homicidii reatum.* Duæ igitur sunt regulæ, quæ in hac materia communiter assignantur: I. Quando quis dat operam rei licitæ, et ex ea per accidens sequitur homicidium, iste excusatur, etiamsi illud præviderit, modò non intenderit, et sufficientem diligentiam posuerit ad illud vitandum. II. Secùs verò si dat operam rei illicitæ, et homicidium prævideat; quia tunc, licèt illud non intendat, et diligentiam adhibeat, ne sequatur, non excusatur. Sed advertendum, quòd ad imputandum huic homicidium, non sufficit quòd opus sit per se illicitum, sed requiritur ampliùs, quòd sit illicitum præcisè respectu ad homicidium.

Hinc quæritur, quodnam opus dicendum sit propriè illicitum respectu ad homicidium? Omissis diversis sententiis super hoc dubio, rectè distinguendum est cum *Salmanticensibus loco cit.*

Et dicendum I. Quòd si opus de se est frequenter peri-

culosum, ita ut ex eo communiter mors accidat; tunc homicidium ei, qui illud ponit, semper imputatur, licèt quamcumque diligentiam adhibeat ad damnum præcavendum. Unde rei homicidii sunt, qui calce percutiunt mulierem prægnantem, vel eam terrefaciunt, ex quo abortus evenit; parentes suffocantes infantem in lecto; hominem mactantes jaciendo lapides fundâ, causâ ludendi. *Vide Salm. cum aliis loc. cit. n.* 136. Hinc sancitum fuit *in c. fin. de hom. in* 6. irregularem effici, qui mandârit aliquem verberari, licèt prohibuerit eum occidi, si mandatarius occidat.

Dicendum II. Quòd si opus illicitum sit quidem periculosum, sed rarò, ita ut rarò ex eo mors eveniat; tunc sufficit ad excusandum, si diligentia apponatur ad eam vitandam, saltem in foro conscientiæ. Hinc excusatur ab homicidio clericus, qui casu necaret hominem, dans operam venationi ferarum aliàs ei prohibitæ, si diligentiam debitam adhibuerit. Ita *Ronc. de cens. c.* 3. *qu.* 3. *n.* 147. *cum Pal. Bon. Henr. Medin. etc.*

Dicendum III. Quòd si opus non sit de se periculosum, quamvis sit illicitum, numquam imputatur homicidium illud exercenti, si casu ex eo mors eveniat. Putà, si clericus tempore interdicti pulsaret campanam, et casu tintinnabulum cadens viatorem opprimeret. Item, si ex fornicatione commissa moriatur fœmina partu. Adde, si adulter cum discrimine inculpatæ tutelæ virum adulteræ occidat. Ita *Less. l.* 2. *c.* 9. *d.* 15. *n.* 13. *Salm. ibid. n.* 138. *cum Suar. Pal. Cor. etc.* Hoc tantùm certum est in ordine ad restitutionem.

In ordine verò ad irregularitatem, magna est inter DD. controversia, an evadat irregularis adulter, qui occidit maritum aggressorem, ob inculpatam suæ vitæ defensionem? Communiter DD. docent, quòd, si adulter possit fugere, et non fugiens occidit maritum, non excusatur ab irregularitate. Ita *Salm. de censur. c.* 8. *punct.* 4. *n.* 51 *et* 52. *et Sporer de V. præc. c.* 2. *n.* 181. qui asserit hoc certum esse apud omnes. Ratio (ut rectè dicunt *Salm.*), quia ipsi fugere in eo casu non est probrosum; et si fortè fuga aliquam ignominiam ei irrogaret, tenetur eam pati, cùm ipse in tales angustias suâ culpâ se immiserit.

Sed quid, si non posset fugere sine periculo vitæ? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia absolutè affirmat, cum adhuc irregularitatem incurrere. Ita *Nav. Man. c.* 27. *n.* 258. *et S. Anton. Mol. Gutt. ap. Laym. l.* 3. *de just. tr.* 3. *p.* 3. *c.* 10. *n.* 2. Et probant ex *c. Dilectus, de homic.* ubi dicitur, quòd dans operam rei illicitæ fit irregularis, si mors inde sequatur.

Secunda sententia opposita absolutè negat eum incurrere; et hanc tenent *Sylvest. Bonac. d.* 7. *q.* 4. *Less. l.* 2. *c.* 9. *n.* 106. *cum Ban. Med. etc.* item *Avila, Sot. Tab. Leand. Dian. ac Henriq. apud Salm. l. c. n.* 49. Ratio, quia homicidium non provenit tunc ex adulterio, nisi per accidens; per se autem provenit tantùm ex injusta invasione mariti, cujus vim licitè potest adulter vi repellere ad suam vitam tuendam. Dicunt autem, præfatum textum in *c. Dilectus* intelligi, quando res illicita, cui datur opera, est proximè et per se periculosa homicidii, non verò, quando est periculosa per accidens et remotè, ut esset in hoc casu adulterium, quod esset potiùs occasio, quàm causa homicidii, cùm ex illo rarò homicidium eveniat.

Tertia sententia, quam tenent *Suar. d.* 46. *sect.* 1. *n.* 12. *Laym. l. c. Spor. ut suprà n.* 182. *cum Fill. Roncagl. de censur. c.* 3. *q.* 4. *et Salm. ibid. n.* 50. *cum Pal. Con. Vill. Cornejo, etc.* distinguit, et dicit, quòd si adulter prævidendo invasionem mariti, temerè accedat, et illum occidat, tunc fit irregularis; secùs, si accedat clam, et cum debita cautela, ne à marito inveniatur. Et huic sententiæ me adjicio, si periculum invasionis prævideatur proximum et facillimum, ut benè exprimit *Roncaglia;* quia eo casu adulterium est proximè periculosum homicidii: secùs, si periculum sit remotum, et adulter cautè accedat, juxta mox suprà dicta. Et ita videntur omnes prædictæ sententiæ satis conciliari. Quid, si vir cognito adulterio, occidat uxorem, eritne adulter irregularis? Affirmant *Nav. et alii*, negant verò communiùs DD. *ap. Sporer num.* 82. Sed ipse *Spor. Laym. l. c.* eodem modo distinguunt, ut in præcedenti quæstione; eodemque modo ipsis consentio, si uxoris occisio proxima et facillima prævideatur; secùs, si remota et difficilis.

DUBIUM V.

DE DUELLO, ET BELLO.

ARTICULUS I.

Quid sit, et an liceat duellum?

399 *Quid est duellum, et an umquam liceat ad illud provocare? Quid, si duellum esset fictum?*
400 *Quando liceat duellum acceptare? Et an liceat illud indicere contra falsum accusatorem?*
401 *Quæ sint pœnæ duello impositæ?*

399. — « Resp. Duellum est duorum (vel subinde etiam » plurium) certamen quod ex condicto, uno dicente, et » altero acceptante, suscipitur, ita ut id non sit vitam de- » fendere, sed exponere periculo. Quod, etsi communiter » sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, » quæ semper est attendenda. *Vide Trid. sess.* 25. *c.* 19. *de* » *Ref. Sanch.* 2. *mor. c.* 39. Item de pœna duellantium. *Vide* » *infra n.* 401.

Unde resolves:

« 1. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem » vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem » terminandam: quia est fallax, imò superstitiosum medium » ad eum finem, cùm etiam innocens homicidium, et facere, » et pati possit. *Trull. l.* 3. *c.* 2. *d.* 13. *n.* 12. » (*Et c.* 1. *et* 2. *de purg. vulgari cum Salm. de V. præc. c.* 1. *punct.* 7. §. 2. *n.* 181.)

« 2. Neque ob inimicitias, aut ad injuriam vindicandam, » neque ob solam ostentationem virium, aut delectationem. »

Hic quæritur, an liceat suscipere duellum fictum ad vitandam infamiam? Affirmat *Tamb. l.* 7. *c.* 2. *n.* 17. *cum Escob. et Boss.* Sed omninò negandum *cum Bus. et Salm. ibid. n.* 163. *Elbel n.* 135. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 840. *Holzm. n.* 604. *cum communi.* Ratio, tum ob vitandum scandalum aliorum;

tum quia *Clemens VIII.* in Constit. *Illius vices*, ann. 1592. hoc prohibuit, vetando *duella etiam non fatalia*. Et ideò non licet ducibus permittere duella militibus, etiam contra hostes, ad ostensionem virium. *Sanch. Dec. l. 2. c. 39. num. 12. Salm. loc. cit. cum Nav. Bon. Pal. Caj.*

« 3. Nec item ad evitandam ignominiam : quia apud bonos, » et prudentes honorem non perdet : imò nec apud alios, si » provocanti dicat, se eum non æstimare dignum, quocum » congrediatur, contra leges divinas, et humanas. Interim » iturum se indies liberè suas vias, paratumque semper fore, » et nunc esse, ut contra quemvis invasorem se tueatur. *Trull. l. c. n. 4.* » (*Ita etiam Sanch. l. c. Salm. ibid. n. 163. cum Soto, Navarr. Azor. Caj. et aliis. Damnata autem fuit propos. 2. ab Alex. VII. quæ dicebat : Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*)

400. — « 4. Duellum licet acceptare, vel offerre ad con- » servandam æstimationem exercitûs apud hostes, eosque » debilitandos, vel ad terminandum bellum cum minore » damno. *Vide Sanch. l. c.*

« 5. Acceptare item licet, si quis aliàs te occisurus conce- » dat tamen arma, ut sic fortunam experiaris : quia est tan- » tùm defensio, posito, quòd aliter non possis evadere. » (*Prætereà P. Cuniliati probabiliter sentit tr. 4. c. 9. §. 5. n. 3. quòd si vir nobilis provocatur ad duellum, licitè respondère potest : Ego ut christianus non possum acceptare duellum ; tamen paratus sum ad me defendendum contra injustos aggressores.*) « Similiter, si judex duos ad mortem damna- » tos vellet duello congredi : quia alter alterius esset consti- » tutus minister justitiæ. *Trull. l. c.*

« 6. Denique, si vir nobilis in aula regia, vel militaris in » castris, provocatus sisteret se, meræ defensionis gratiâ, » cum spe prævalendi, privandus alioqui, ob suspicionem » ignaviæ, dignitate, officio, vel favore principis, non audet » eum damnare *Laym. lib. 3. t. 3. p. 3. c. 3.* eumdem excusant » *Hurt. 2. 2. d. 170. sect. 8. §. 73. Less. c. 9. d. 8. Fill. cap. 8* » *q. 6. Nav. c. 13.* »

Quær. igitur 1. an liceat viro nobili, vel militari acceptare duellum, et adhuc illud offerre, si aliàs, honore amisso,

certè privandus esset officio, quo se et familiam sustentat? Affirmant *Holzm. de 5. præc. c. 3. n. 608 cum Pichler, et Anacl.* item *Spor. eodem tit. c. 2. n. 204. ac Elbel n. 118, et 128. cum aliis.* Ratio, ut dicunt auctores præfati, quia eo casu non solus honor defenditur, sed etiam bona ad vitam necessaria, quorum jactura certò supponitur non posse aliter reparari. Et huic sententiæ adhærent *Lessius l. 2. c. 9. n. 49. Sanch. Dec. l. 2. c. 39. n. 7. Pal. tr. 6. d. 6. p. 7. n. 9. cum Con. et Val.* dum dicunt, licitè posse acceptari duellum ad necessariam defensionem bonorum magni momenti, hocque probabile putant *Ronc. de 5. præc. c. 4. q. 2. r. 3. et Croix l. 3. p. 1. n. 836.* modò actu alter bona invadat, et actu pugnandum sit : non verò, si inposterùm. Sed hodie hæ ambæ prædictæ opiniones ampliùs non sunt probabiles, ex prima et quarta inter quinque propositiones, quas SS. P. *Ben. XIV.* nuper damnavit in sua constitutione, quæ incipit, *Detestabilem*, editâ die 10 Novemb. ann. 1752. Propositiones enuntiatæ hæ sunt:

I. Vir militaris, qui nisi offerat, vel acceptet duellum, tamquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis, aliàs sibi debitæ ac promeritæ, spe perpetuò carère deberet, culpâ et pœnâ vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.

II. Excusari possunt etiam, honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratiâ, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certò sciunt, pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.

III. Non incurrìt ecclesiasticas pœnas, ab Ecclesia contra duellantes latas, dux vel officialis militiæ, acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ, vel officii.

IV. Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio eorum jactura propulsari nequit.

V. Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis malè ordinatæ, in qua nimirùm vel negligentiâ, vel malitiâ magistratùs, justitia apertè denegatur.

Quær. 2. an liceat innocenti duellum indicere adversùs

falsum accusatorem, quando aliud remedium non suppetit ad evitandam injustam sententiam mortis? Affirmant *Lugo d.* 10. *n.* 184. *Sanch. in Dec. l.* 2. *c.* 39. *n.* 7. *Bann. Caj. Azor, Nav. Trull. ap. Salm. de V. præc. punct.* 7. §. 2. *n.* 167. Ratio istorum, quia cuilibet licet vitam defendere contra injustum invasorem, prout existimatur hìc iniquus accusator. Sed tenendum cum *Salm. ibid. n.* 169. *ac Suar. Arag. Hozes, etc. ap. eosd.* illicitum esse. Ratio, quia defensio hoc casu esset excessiva, ut probatur ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. dum mors non procederet tunc directè ex omissione duelli, sed ex injusta sententia judicis; et contraria videtur sanè fuisse reprobata ab *Alex. VII.* in prop. 18. quæ dicebat: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, à quo certò imminet iniqua sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum evitare.*

401. — Quær. hìc 3. quænam sint pœnæ duello impositæ. Respond. tres esse ex *Trid. Sess.* 25. *cap.* 19. *de Ref.* I.ª Excommunicatio ipso facto incurrenda, et Pontifici reservata, quam etiam incurrunt patrini, consulentes (intellige efficaciter (1), secùs si non persuaserint, ut benè ait *Elbel de hom. num.* 122.); item favorem præbentes, domini dantes locum; ac etiam spectatores, non quidem illi qui obiter transeundo ibi reperiuntur, sed qui de industria spectant, et suâ præsentiâ quodammodò approbant, et animant duellantes, prout *Greg. XIII.* et *Clemens VIII.* explicant Tridentinum: *vide Elbel d. n.* 122. II.ª pœna est proscriptio omnium bonorum, cum perpetua infamia; hæc tamen pœna non videtur recepta in nostris partibus. III.ª est privatio sepulturæ ecclesiasticæ, si duellantes in ipso conflictu decedant. Excipiunt *Elbel n.* 142. *Tamb. Dian. etc.* si ipsi alibi moriantur, vel si ante mortem signum præbeant pœnitentiæ. Sed in præfata bulla, *Detestabilem*, etiam isti privantur sepulturâ ecclesiasticâ, quamvis (ut ibi dicitur) *Sacramentis muniti decesserint.* Istæ autem pœnæ incurruntur tantùm ob duellum strictè sumptum, scilicet convento loco, tempore, et armis; non verò ob conflictum improvisum, quamvis pugnantes ex eodem impetu rixæ, perrexerint ad aliquem locum idoneum.

(1) Confer l. 7 n. 220.

Edit.

Ita valdè probabiliter *Elbel n.* 132. *cum Dian. Bonasp. etc. communissimè.* Idemque probabiliter dicunt *Tamb. Dec. l.* 6. *c.* 1. §. 3. *n.* 11. *Dian. p.* 5. *tr.* 13. *r.* 39. *ac Elbel n.* 137. si quis alteri dicat : *tecum pugnabo prima vice, quâ mihi obviaveris;* nam eo casu, postea etiam habito conflictu, isti non incurrunt pœnas, quia tunc deëst designatio loci, et temporis.

ARTICULUS II.

An, et quousque liceat bellum?

402 *Quando licitum sit bellum?*
403 *Quid debeat facere princeps, ut licitè bellum inferat?*
404 *An possit inferri bellum cum sola opinione probabili?*
405 *Ad quid teneantur principes?*
406 *An liceat eis vocare in auxilium hæreticos et gentiles?*
407 *Ad quid teneantur duces?*
408 *An milites possint bellare cum dubio de justitia belli?*

402. — « Resp. Bellum defensivum, quo scilicet vis injusta repellitur, licet etiam privata auctoritate : offensivum verò, quo vis infertur, ut liceat, tres conditiones requirit : 1. Ut geratur auctoritate principis, vel magistratûs, nullum agnoscentis superiorem : qualis est papa, imperator, reges, et quædam resp. v. gr. Venetorum, Genuensium, etc. 2. Ut adsit justa causa eaque gravis ; v. gr. necessitas boni communis, et quietis conservandæ, recuperatio injustè ablatorum, coërcitio rebellium, defensio innocentium, etc. *Vide Laym. hic et Mol. t.* 1. *d.* 114. *Dian. p.* 6. *t.* 4. *r.* 3. » (*Justa etiam causa est bellum indicendi, si impediatur prædicatio Evangelii, ut Salm. tr.* 21. *c.* 3. *p.* 2. *n.* 10.) « 3. Ut fiat ex recta intentione, hoc est, non ex odio, sed ex amore boni communis, quamquam, si hæc ultima sola desit, non sit obligatio restitutionis. Ita communiter cum *D. Thom.* 22. *qu.* 40. *art.* 1. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12.

Unde resolves :

» 1. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licitè se defendere, quia circa eamdem rem non possunt duo

» habere contraria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars » peccet ob ignorantiam invincibilem. *Fill. n.* 185.

403. — » 2. Tenetur rex, antequam bellum incipiat, omni » diligentiâ curare, ut certus sit de ejus justitia, et gravi » causa. Ad quos sequentia conducent : 1. Ut curet habêre » non tantùm peritos, sed etiam bonos consiliarios. 2. Ut » attendat, an etiam à suis impediantur, vel intervertantur » litteræ, aut instructiones ad ipsum. 3. Si non tantùm à suis » consiliariis, sed etiam à diversis theologis curet justitiam » belli secundùm leges evangelicas examinari, et liberè edici. » 4. Si auditis omnibus, ipse quoque coram Deo illam exa- » minet, statuatque id, quod in puncto mortis se fecisse » vellet. Denique, licèt sufficiat opinio probabilis de justitia » belli, si tamen justitia maneat æqualiter dubia, et alter » sit in possessione, non licet ei bellum indicere, cùm me- » lior sit conditio possidentis. *Filliuc. tr.* 29. *c.* 9. *q.* 4. *Trull.* » *l.* 5. *c.* 2. *d.* 3. ubi cum *Diana p.* 4. *tr.* 4. *r.* 72. docet, licêre » etiam principi concedere repressalia, servatis tamen con- » ditionibus certis, quas vide apud *Pal. tr.* 1. *c.* 6. *disp.* 5. *p.* » 4. et hìc infrà *art. seq.*

404. — Quæritur, an princeps cum sola opinione probabili pro se possit inferre bellum alteri, regnum bonâ fide possidenti?

Prima sententia affirmat *cum Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 9. *n.* 36. *et Az. Fill. Trull. Escob. etc. apud Salm. tr.* 21. *c.* 8. *punct.* 5. §. 1. *n.* 20. et hanc sequitur *Sporer de V. præc. c.* 2. *n.* 100. Ratio istorum, quia princeps non debet inferioris esse conditionis, quàm persona privata; si enim privatis conceditur facultas litem movendi super re ab alio possessa, quando habet pro se solam opinionem probabilem, quòd sit sua; cur non concedenda est principi adversùs alterum facultas indicendi bellum, saltem ad partem regni ab altero possessi vindicandam, cùm non adsit judex superior, qui inter ipsos valeat litem secundùm jus decidere?

Secunda sententia tenet, quòd, ut princeps, non possidens, possit bellum inferre, pollêre debeat opinione saltem probabiliore. Ita *Suar. et Victoria;* saltem ad partem regni obtinendam, ut dicunt *Tourn. Bann. Prado, et Led. ap. Salm. loc. cit. n.* 25. Ratio, quia in eo casu potius est jus non

possidentis, et sicut ei, si esset persona privata, res à judice adjudicanda esset, juxta sententiam, de qua loquemur *l.* 5. *n.* 210. *v. Quær. I.* ita princeps cùm non possit judicem competentem adire, benè potest bello rem sibi vindicare. Hanc probabilem vocat *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 869.

Sed *tertia sententia*, longè mihi probabilior, docet non posse principem adversùs alterum bonâ fide possidentem bellum indicere, nisi certitudinem sui juris habeat : ratio potissima est, quia possidens (cùm possessio certum jus ipsi tribuat rem retinendi, juxta dicta *lib.* 1. *n.* 35. *et* 36.) nequit umquam re possessâ expoliari, nisi constet, quòd illam injustè retineat. Ita *Pal. t.* 1. *tr.* 1. *d.* 2. *punct.* 7. *n.* 5. *Elbel de bello Conf.* 6. *n.* 149. qui nostram sententiam habet ut certam, *Holz. de V. præc. n.* 602. *Salm. l. c. n.* 24. *et* 26. *cum Vasq. Montesin. Villal. et Salas.* Idem tenent *Laym. l.* 1. *tr.* 1. *c.* 5. §. 3. *n.* 25. *et Tamburin. Dec. l.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 30. dicens, hanc esse legem canonicam, etiam à regibus observandam, neminem posse expoliare alterum bonâ fide possidentem ; nisi habeat certitudinem sui juris. Et putant opinionem contrariam improbabilem ex principiis intrinsecis. Mihi autem, licèt secunda sententia satis probabilis, speculativè loquendo, etiam intrinsecè videatur, tamen multùm arridet, quod ait *Ronc. de charit. c.* 5. *q.* 7. cui adhærent *Salm. dict. n.* 24. : nimirùm, quòd bellum communiter talia fert secum flagitia et damna religioni, innocentibus, honori mulierum, etc. ut practicè vix umquam justum videri possit, si ex solis probabilibus rationibus, et non certis inferatur.

405. — « 3. Perspecta justitia belli, debet ea proponi parti » adversæ, quæ si offerat competentem satisfactionem, non » debet bellum inchoari. Imò, ut probabiliùs est, si cœptum » sit, debet si non ex rigore justitiæ, saltem plerumque ex » charitate, mox finiri. *Vide Mol. suprà d.* 103. *Trull. l.* 5. *c.* » 2. *d.* 3.

» 4. Potest princeps pro satisfactione petere restitutionem » ablatorum, et expensarum, item aliquid in pœnam illatæ » injuriæ. *Duval.* Hinc potest victos privare bonis, etiam » innocentes, tributa eis imperare, extruere arces, et cæ- » tera quæ ad securitatem sunt necessaria. *Con. Dian. p.* 6. » *d.* 4. *r.* 22.

» 5. Principes tenentur stipendia solvere militibus, alioqui » tenentur compensare damna, tum ipsis militibus, tum aliis, » qui ab iis damnum acceperunt. *Con. Pal. Dian. p.* 6. *t.* » 4. *r.* 29.

» 6. Tenentur etiam aliquando principes catholici à bello, » alioqui per se justo, abstinêre, si inde oriturum sit scan- » dalum, et spiritualis ruina multorum, ac detrimentum » Ecclesiæ. *Vide Pal. Dian. p.* 6. *t.* 4. *r.* 7.

406. — » 7. Etsi, per se loquendo, in bello justo liceat » advocare infideles in auxilium, per accidens tamen subinde, » imò plerumque non licet, ratione scandali, aut periculi » in fide, v. gr., ne subditi pervertantur, sacra profanen- » tur, etc. *Reg. t.* 2. *l.* 21. *n.* 10. *Fill. n.* 81.

« 8. Similiter licet alteri principi, etiam alterius fidei, » in bello justo auxilium ferre; nisi tamen sit periculum » scandali, incrementi hæreseos, et damni veræ fidei. *Vide* » *Con. tr. de char. d. de bello.* »

Quæritur, an liceat regibus catholicis in bello justo contra alium catholicum principem in auxilium vocare hæreticos, aut gentiles?

Prima sententia universè affirmat cum *Farinac. Themudo, Salcedo, Aponte, etc. ap. Salmant. de præc. Dec. tr.* 21. *cap.* 8. *punct.* 3. §. 2. *num.* 52.

Secunda sententia tenet, hoc absolutè esse illicitum ex *Exod. c.* 34. *v.* 12. ubi habetur: *Cave ne umquam cum habitatoribus terræ illius jungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam.* Ita *Ramirez, Pizarrus, et alii plures*, quos congerit *Diana p.* 10. *tr.* 2. *Addit. Res.* 2.

Tertia sententia verò dicit, per se licitum esse advocare hæreticos aut gentiles, sed plerumque per accidens esse illicitum ob damna religioni imminentia. Ita cum *Bus.* tenent *S. Antonin. Sylvest. Suar. Coninch, Prado, Tapia, Pal. et Bon. apud Salmant. ibid. n.* 34. Hæc tertia sententia speculativè est quidem probabilis, sed secunda in praxi videtur omninò tenenda cum *Sporer n.* 107. *et Salm. ibid. n.* 35. *cum Mol. Con. Dian. Prado, Lorca, et Villal.* Ratio, quia est moraliter impossibile, quòd, contractâ societate cum hostibus fidei, præfata damna religioni non obveniant.

407. — « 9. Duces, tribuni, centuriones, aliique officiales » peccant, tenenturque ad restitutionem: 1. Si pauciores

» habeant milites, quàm in solutione stipendii exhibent. 2. » Quando debent ex officio commeatum curare, et dant militibus cibum, vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur. 3. Si in transitu per regiones accipiant pecunias à » variis pagis, ne istic pernoctent, aut morentur. 4. Si uni » militi dent plura syngrapha ad domos diversas. *Molin. Bec.* » *Dian. p.* 6. *t.* 4. *r.* 27. *et* 28. 5. Si stipendium militibus » subtrahentes, permittant eis, ut extorqueant ab innocentibus necessaria.

» 10. Miles, qui in bello, et justo, et injusto, paratus est merêri stipendia, est in malo statu, et incapax » absolutionis, nisi mentem corrigat; et quidem, si militet » in bello injusto, tenetur ad restitutionem damnorum; nisi » inculpabilis ignorantia excuset: tunc enim sufficit restitutio » eorum, quæ in specie habet, vel eorum, in quibus factus » est ditior. *Vide infrà.*

408. — » 11. Si vocatus ad bellum sit subditus principis, qui bellum gerit, aut, ab eo antè conductos, non » tenetur inquirere de justitia belli, quamdiu nulla vehemens suspicio occurrat in contrarium, quæ positivè reddat » dubium; quia potest præsumere pro suo principe, cui in » dubio debet obedire, ejusque auctoritas plerumque illi sufficit ad formandum etiam positivè judicium probabile de » justitia causæ, ne cum dubia fide operetur. *Vide C. Lugo* » *d.* 18. *de just. s.* 1. *n.* 21. Si verò non sit subditus, tenetur » priùs inquirere, et posteà saltem probabile formare judicium, bellum esse justum. *Mol. d.* 113. *n.* 171. *Laym. l.* » 2. *t.* 3. *c.* 12. *n.* 8. *Azor, Mald. Reg. contra quosdam apud* » *Dian. t.* 2. *tract.* 5. *misc. r.* 96. *et t.* 3. *r.* 7. *Card. de* » *Lugo l. c. Escob. e.* 7. *c.* 8. »

Quæritur, an milites bellare possint cum dubio de justitia belli? Distinguendum cum *Bus.* si ipsi sunt subditi regis bellum inferentis: tunc, nisi certi sint de belli injustitia, possunt, imò tenentur obedire principi jubenti. Ita communiter *Sanch. Dec. l.* 6. *c.* 3. *n.* 15. *Spor. de V. præc. c.* 2. *num.* 102. *et Salm. de eod. V. præc. c.* 8. *punct.* 3. §. 1. *n.* 29. *cum Suar. Mol. Pal. Bann. Salas, et Villal.* Et habetur expressum in *can. Quid culpatur, caus.* 23. *q.* 1. ubi *S. August.* sic docet: *Vir justus, si fortè sub rege, homine etiam sacrilego, militet, rectè potest illo jubente bellare, si, quod*

sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel, utrùm sit, certum non est. Ratio, quia subditi tenentur obedire, ubi peccatum non est certum; et insuper præsumere debent bellum esse justum, quoties contrarium non constat. Secùs verò dicendum de non subditis, qui nequeunt militare, nisi priùs certi fiant de justitia belli : ratio, quia, cùm agatur de damno tertii, nequit illud inferri, nisi constet de injustitia possidentis. Ita comm. *Cajet.* 2. 2. *qu.* 169. *art.* 2. *ad* 4. *Sanch. Sporer ll. cc. et Salm. ibid. n.* 30. *cum Led. Mol. et Villal. contra aliquos apud Palaum.*

De militibus autem alienigenis, stipendio conductis, idem dicendum, quod de subditis; intellige tamen, si reperiantur conducti ante bellum excitatum; nam alioquin, si post bellum indictum conducantur, etiam hi certificari debent de justitia belli. Ita *Sporer, et Salm. ll. cc. cum AA. citatis.*

12. Miles intelligens bellum esse injustum, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quàm primùm potest, curare dimissionem, et interèa abstinêre ab actibus hostilitatis, v. gr., cæde, præda, etc. *Vide Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 12. An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem, *vide Escob. e.* 7. *c.* 8.

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat?

409. — « Resp. Etsi circa hostes in bello justo liceat ea » omnia facere, quæ ad finem belli sunt necessaria; v. gr. » occidere, spoliare, etc., innocentes tamen (quo nomine » intelliguntur pueri, qui arma gestare non possunt, mu- » lieres, senes, religiosi, clerici, peregrini, mercatores, et » rustici) directè vitâ spoliari non possunt; bonis tamen » externis possunt, si sint pars reip. hostilis, aliterque finis » belli obtinêri non possit. *Mol. Bec. p.* 2. *c.* 10. 11. *et* 12. » *Laym. Fill. n.* 191. *etc.* Ratio est, quia cùm sint pars reip. » possunt propter hujus delicta puniri in iis bonis, quæ » reip. dominio subsunt. » (*Dicit tamen Spor. de* 5. *præc. n.* 122. *quòd, transacto bello, restituenda sint ecclesiasticis omnia ablata, nisi ea in usum justi belli absumpta sint*).

Unde resolves :

410. — « 1. Per accidens licet aliquando comburere etiam » ecclesias, et hostes ex iis extrahere, in iis spoliare, et » occidere, si v. g. ecclesia, velut castro, ad repugnandum » utantur. *Sylv. v. Bellum, n.* 11. *Sa, Bon. p. ult.* §. 3.

» 2. Contra hostem licet uti insidiis, et stratagematis, » dummodò absint mendacia : etsi etiam hæc v. gr. quando » exploratores se fingunt amicos, non sint mortalia. Ea verò, » ad quæ cavenda nulla prudentia datur, v. gr., veneno » inficere puteos, aquas, glandes, sunt contra jura belli, » nec licent. *Mol. d.* 3.

» 3. Fides hosti data servanda est, nisi vel coactus dede- » ris, vel in grave detrimentum cederet reip. aut religionis, » aut si hostes eam non servent : aut denique conditiones, » ac circumstantiæ planè sint mutatæ. *Duval. Pal. Dian. l.* » *c. r.* 10. *Vide* etiam *Laym. l.* 3. *t.* 3. *c.* 12.

» 4. Capti in bello, etiam ex parte capientium justo, nisi » obstet scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere. » Capti verò in bello, ex parte capientium injusto, et fugere, » et bona hostium secum auferre possunt. *Laym. l.* 2. *tr.* 3. » *c.* 12. *n.* 16. An obsides liceat occidere, *vide suprà dub.* 4. » *casus* 3.

» 5. Potest quidem aliquando (rarò tamen, et nonnisi ob » causas gravissimas) dari urbs in prædam : milites tamen » privatà auctoritate prædas agere, aut hostibus damna in- » ferre non possunt, quia sunt executores tantùm, et mi- » nistri. *Vide Sa, verb. Bellum. Laym. hic tr.* 3. *c.* 12. *Fill.* » *n.* 198. *Dian. p.* 6. *t.* 4. *toto.* Dum autem urbs spoliatur » injustè, gregarios milites tantùm tenêri ad damnum, quod » ipsi intulerunt, probabile esse docent *Dian. l. c. r.* 31. *ex* » *Sylv. Nav. etc.* item *p.* 3. *t.* 5. *r.* 86. *Vide infrà tr.* 3. *c.* 2. » *d.* 3.

» 6. Milites peccant cum onere restituendi, si à rusticis, » aliisve, apud quos hospitantur, vel per quorum loca trans- » eunt, auferant, aut invitis extorqueant, vel etiam donata » accipiant (nisi constet, ea omninò liberè fieri : siquidem » donationes illæ plerumque non spontaneæ, sed coactæ, » sunt); præter ea, quæ ex constitutione principis iis debent

» subministrare ; nisi tamen sint in extrema, vel saltem gravi » necessitate : *Mol. Con. Pal. Bec. etc. Dian. p. 6. t. 4. r.* » 21. » (*Milites tenentur etiam restituere omnia damna, quæ inferuntur ab hostibus, et ipsi non impediunt : ita Elbel n. 154. quia ipsi tenentur ex justitia damna reip. impedire. Peccant item milites, si aufugiant, victoriâ adhuc non desperatâ, vel si discedant à castris sine justa causa ; secùs, si discedant ex gravi necessitate ob neglectum stipendium. Elbel n. 180. cum Pal. Laym. Sporer, etc.*)

» 7. Repressalia licita sunt his conditionibus : 1. Ut mani- » festè constet, cives alterius reip. fecisse injuriam. 2. Ut » superiores illorum rogati recusent administrare justitiam. » 3. Ut constet eos culpabiliter id recusare. 4. Ut princeps » supremus, causâ cognitâ, id concedat. 5. Ut non inferatur » plus damni, quàm justa satisfactio requirit. 6. Ut non con- » cedantur in personas ecclesiasticas. *Mol. Dian. p. 4. t. 4.* » *r. 72. ex 18. aliis.*

411. — » Quæres. Ad quem pertineant bona hostibus » erepta ?

» Resp. 1. Immobilia cedunt principi, aut reipublicæ, » mobilia fiunt capientis, nisi consuetudo habeat ut pars » cedat principi, et communitati. 2. Jure cæsareo, nisi con- » suetudo sit contraria, bona ablata justo bello, qui ea in- » justè possidebant, fiunt capientium, postquam ea in sua » prædia deportârunt. *Valent. t. 3. d. 4. q. 3. Mol. d. 18. et* » *Hurt. t. 2. d. 169. sect. 12. §. 119.* ubi requirit, ut unâ » saltem nocte possederint. *Vide etiam Sylv. Bonac. loc. cit.* » de peccatis in bello committi solitis. *Trull. l. 2. d. 10. et* » *seq. Dian. p. 6. t. 4. r. 23.* ubi contra *Durand.* docet, hanc » sententiam esse in praxi tutam. »

CAPUT II.

DE SEXTO PRÆCEPTO ET NONO :

Non mœchaberis, et non concupisces, etc.

412. — « Conjungo hæc duo præcepta, quia utroque idem » explicitè, vel implicitè prohibetur, scilicet peccata impu- » dicitiæ, et luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus appeti-

» tus, vel usus delectationis, seu sensûs venerei, qui fit cum » commotione spirituum generationi servientium, circa partes corporis venereas, ita ut appetitus, vel delectationes » aliæ, etsi etiam sensitivæ, aut sensitivorum, si tamen » non sint venereæ aut venereorum, nec ad ea ordinentur, » non spectent ad luxuriam. Porrò actus, seu peccata luxuriæ distinguuntur in imperfectos in quibus non intervenit » ultimus terminus venereorum, quæ est decisio seminis, » ut sunt actus interni desideriorum, et oblectationum morosarum, qui speciem sumunt ab objectis; et perfectos, ac » consummatos, qui terminum jam dictum habent adjunctum. Qui rursùs sunt duplices. Alii enim sunt naturales; » qui naturæ non repugnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ, (etsi per deformitatem superadditam aliquando specie differant) v. g. adulterium, incestus, etc., » alii innaturales sunt, seu contra naturam, in quibus conditiones à natura institutæ, v. gr. identitas speciei, vas » debitum, etc. non servantur. Et hi etiam in ratione luxuriæ » differunt specie, quæ in illis variatur secundùm modos, » quibus committuntur, naturæ repugnantes. »

DUBIUM I.

An, et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, et similia extra matrimonium?

413 *Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva?*
414 *Quomodo sit malus omnis actus venereus?*
415 *An detur parvitas materiæ in re venerea?*
416 *An detur in delectatione sensitiva?*
417 *An oscula aliquando sint licita?*
418 *Et quando excusentur à mortali?*
419 *De tactu, et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum.*
420 *De tactu, et aspectu turpi corporis alieni; ac de tactu genitalium brutorum.*
421 *An sit semper mortale aspicere pudenda sexûs diversi? Vel pulchri adolescentis? Et an aspectus isti induant speciem objecti?*
422 *An liceat aspicere partes honestas diversi sexûs?*

423 *An sit mortale aspicere pectus, crura, etc. mulieris?*
424 *An sit mortale aspicere picturas turpes?*
425 *An liceat mulieri se ornare, et faciem fucare? Quid si delegat ubera, vel utatur veste virili?* Remissivè ad l. 3. n. 52. et 54.
426 *Quando peccent graviter proferentes verba turpia?*
427 *An semper graviter peccent audientes comœdias turpes? An ad eas cooperantes pecuniâ, vel plausu?*
428 *An illas repræsentantes, et componentes?*
429 *An liceat choreas ducere?*
430 *An peccet mulier permittens se tangi? An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare?*
431 *An liceant tactus, etc. inter conjuges aut sponsos?*

413. — « Resp. Ad id dignoscendum, distinguenda est » imprimis intentio, et delectatio venerea, et venereorum » ab intentione, et delectatione sensitiva, et sensitivorum » aliorum, quæ consistit in quadam proportione, et confor- » mitate rei tactæ cum organo tactûs. Deinde sciendum, in- » tentionem, et sensum venereorum esse mortalem, et ex- » cludere à regno cœlorum, secundùm Apostolum ad *Gal.* 5. »

Nunc ægrè materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solùm nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam, quæso, castus lector, si plures quæstiones, et circumstantias, à *P. Busembao* omissas, hìc discussas, et declaratas inveniet : utinam breviùs, aut obscuriùs explicare me potuissem! Sed cùm hæc sit frequentior atque abundantior confessionum materia, et propter quam major animarum numerus ad infernum delabitur, imò non dubito asserere, ob hoc unum impudicitiæ vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari, quicumque damnantur. Hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum, qui moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clarè (licèt quo castissimè fieri potuit) me explicarem, et plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum confessionum se parant, ut hunc tractatum de sexto præcepto, quemadmodùm et alium de debito conjugali, non legant, nisi cùm fuerint ad excipiendas confessiones jam proximi; legantque ob hunc unicè finem, omnem prorsùs curiositatem abjicientes; atque eo tempore sæpius mentem ad Deum elevent, et Virgini immaculatæ se commendent, ne, dum aliorum animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.

414. — Quamvis sub hoc præcepto *non mœchaberis* tantùm exprimatur adulterium, quod propriè significat vox græca *mœchia;* nihilominùs omnis actus venereus extra matrimonium eodem præcepto vetatur. *Vide Salm. de VI. præc. c. 1. punct. 1. n. 3.* qui fusè hoc probant cum *S. Aug. et S. Ambr.* Nam, etsi fornicatio minus sit malum quàm adulterium, attamen, quia à lege naturæ copula carnalis tantùm ad matrimonium est ordinata, per quod proles non solùm gigni, sed etiam benè educari possint, ideò in hoc præcepto Deus prohibuit omnem coitum extra matrimonium, et simul omnem actum venereum, qui ad generationem ordinatur. Præterquam quòd fornicatio jam alibi expressè vetita à Deo invenitur, prout *Lev. c. 19. ℣. 29. Deuter. c. 23. ℣. 17. et 1. Cor. c. 6. ℣. 9.*

« 1. Oscula, amplexus, aspectus, tactus, et similia, si » extra matrimonium fiant, ex intentione actûs luxuriosi, » vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam, » quæ est in seminatione, sunt tamen semper peccata morta- » lia : quia eo animo, extra matrimonium, sunt impudica, » et naturâ suâ talis delectatio tendit ad perfectam. *Fill. t.* » *30. c. 9. n. 294. Less. lib. 4. c. 3. d. 8. Sanch. l. 9. d. 46.* »

415. — Quæres, an in genere luxuriæ detur parvitas materiæ? Prænotandum, quòd distinguunt DD. delectationem venereamsive carnalem, scilicet cum commotione spirituum genitalium, à delectatione sensitiva, sive naturali. Hinc duo dubia agitantur :

Dubium I. est, an detur parvitas materiæ in re venerea? *Sanch. de matrim. l. 9. d. 46. n. 9.* secluso periculo pollutionis, vel consensûs in actum carnalem, sentit, dari parvitatem materiæ, prout esset attrectare manum, vel pedem fœminæ, brachium premere, vellicare, seu intorquêre digitos. Et idem tenent *Nav. Sotus, Salas, et plures apud Salm. de VI. præcept. c. 3. punct. 4. n. 79. ad 80.* Idem videtur etiam tenêre *Tambur. Dec. de impud. c. 8. §. 1. n. 8. et 9.* Sed *Tamb.* aliâ viâ incedit; distinguit enim cum *Palao* (qui vocat hanc sententiam communissimam), et dicit, non dari quidem parvitatem materiæ in re venerea, in qua quævis parva delectatio graviter est mala; sed dari tamen in materia luxuriæ, quæ latiùs patet ad sensus tactûs. Hinc dicit, tactum levem ex joco, vel cum delectatione non venerea, culpam venialem

non excedere. His tamen non obstantibus, omninò tenendum est cum *Viva in Trut.* super prop. 40. damn. ab *Alex. VII.* et *Salm. ibid. n.* 81. *ac Moya, et Corella*, quòd omnis delectatio carnalis sive luxuriosa, cum advertentia et deliberatione capta, sit mortale peccatum maximè post prædictam prop. 40, quæ dicebat: *Est probabilis opinio, quæ dicit, esse tantùm veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris consensûs, et pollutionis.* Si enim in osculis non detur materia levis, nec etiam danda est in aliis tactibus cum delectatione carnali. Ratio, quia quævis carnalis delectatio, sive commotio spirituum generationi deservientium est quædam inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem. Meritò igitur *Cont. Tourn. de* 6. *dec. præc. art.* 8. *concl.* 2. *et Salm. ibid. punct.* 3. §. 5. *n.* 65. *cum Caj. Bon. Tamb. Lop.* actus suprà relatos, scilicet vellicare manum fœminæ, intorquêre digitos, etc. damnant peccati mortalis, ob delectationem carnalem, quæ tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. Et meritò pariter *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 911. rejicit opinionem *Arriagæ*, qui dicit non graviter peccare, qui sponte consentit in tales motus leves carnales, sponte obvenientes.

416. — Dubium II. est, an detur parvitas materiæ in delectatione sensibili, sive naturali, nempe, si quis delectetur de contactu manûs fœminæ, prout de contactu rei lenis, putà rosæ, panni serici, et similis?

Prima sententia affirmat cum *S. Anton. Sylvio, Salas, Nav. Fill. Hurt. Moya, et pluribus apud Salm. ibid.* §. 3. *n.* 36. et adhæret *Bus. infrà n.* 4. *et Cont. Tourn. de* 6. *præc. art.* 7. *sect.* 2. *concl.* 1. *cum Comit. Baron. Sylvio, et aliis.*

Secunda tamen *sententia* negat cum *Cajetan. Diana, et aliis apud Salm. ibid. n.* 38. *ad* 40. Ratio, quia tactus, secundùm quod sunt delectabiles juxta sensum tactûs puellæ, vel adolescentis, per se ad pollutionem ordinantur. Et hanc puto omninò tenendam, dum meritò dicunt *Salm. loc. cit. n.* 48. *cum Fill. Trull. Diana, etc. ac Roncag. de* 6. *præc. c.* 1. *q.* 2. primam sententiam non esse practicè probabilem, quia ob corruptam naturam est moraliter impossibile habêre illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis et venerea sentiatur, maximè à personis ad copulam aptis, et maximè

si actus isti habeantur cum aliquo affectu, et mora, ut ait *Elbel de 6. præc. n. 186.* Hinc rectè dicunt *Sporer de matrim. c. 3. n. 687. cum Sanch. l. 9. d. 46. et communi, ac Croix l. 3. p. 1. n. 804.* regulariter primam sententiam non esse practicè probabilem, quia per se est mortale se exponere periculo consentiendi in delectationem veneream. Excipit tamen *Croix* aliquem, à quo abesset tale proximum periculum. Id verò tantùm admitterem cum *P. Holzmann de 6. præc. c. 2. n. 706.* in aliquo casu raro, quo per longam experientiam quis esset moraliter certus nullum periculum consensûs sibi imminère; sed hic casus quando erit? Notandum verò aliud esse (ut benè distinguit *Cont. Tourn. de 6. præc. art. 7. sect. 1. concl. 3. Verùm.*) agere propter delectationem capiendam, aliud cum delectatione, quæ consurgit ex qualitatibus corporibus annexis, in qua benè potest dari parvitas materiæ, si delectatio sit merè sensibilis, sive naturalis; modò (addendum) non sistas in ea, sed in tactu delectationem detesteris, aliàs non ageres cum delectatione, sed propter delectationem; quod non potest esse sejunctum à periculo incidendi in delectationem veneream.

« 2. Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfectis, sive consummatis; ideoque in confessione explicandum, utrùm sint » habiti cum simili sexu, an diverso; cum libera, an conjugata, » cognata, persona sacra, etc. *Less. d. 15. Sanch. l. 1. c. 2. 417.* — « 3. Oscula, amplexus, compressiones manuum, » et similia non obscœna, si fiant tantùm officii, » (ut » *S. Thomas 2. 2. quæst. 154. art. 4.*) « aut moris patrii, aut » moris honesti, vel benevolentiæ augendæ causâ, etiamsi » delectatio venerea suboriatur (modò in eam non consen- » tiatur), non sunt peccata. *Less. Fill. l. c. n. 171.* » (*Ita communiter S. Anton. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 10. et Cont. Tourn. de 6. dec. præc. art. 7. sect. 1. concl. 1. etc. cum Sylvio.*)

Rectè tamen notat *Croix l. 3. part. 1. n. 900.* quòd oscula, etiam habita ex more patriæ, si habeantur cum mora, vel ardore, ordinariè sunt mortalia. Idem ait cum *Sporer* de osculis in ore, vel si quis ore excipiat linguam alterius. Advertit è converso cum *Sanch. etc. n. 902.* quòd osculari pueros (intelligendum de valdè pueris), etiam cum sensibili delectatione, non est ordinariè nisi veniale, quia delectatio illa ordinariè non est nisi naturalis.

418. — « 4. Si verò ista fiant ex aliqua veniali vanitate, » joco, curiositate, levitate, petulantia, imò etiam sensualitate, sive affectu sensuali, ac naturali (dummodò non cum » delectatione venerea, nec ejus causâ : et si præter intentionem suboriatur, eâ repulsâ, ac tunc abstinendo ab illis), » venialem culpam non excedunt. *Vide Fill.* hìc, *Less. Sanch. loc. cit. Dian. p. 4. t. 3. r. 156.* Contrarium tamen est » tutius. *Vide Trul. l. 6. c. 1. d. 12. num. 8.* » (*Sed vide dicta n.* 416.)

419. — « 5. Idem dicendum de tactu et aspectu inhonestarum partium corporis proprii, aut commixtionis animalium, non cum animo venereo, sed ex curiositate tantùm, » aut levitate, secluso tamen scandalo, et periculo consensûs » venerei. » (*Tangere propria verenda ex levitate, aut curiositate per se non est mortale, ut dicunt Salm. de 6. præcep. c. 3. punct. 3. §. 5. n. 68. cum Sanch. et Bon. ac Cont. Tourn. l. c. sect. 2. concl. 1. v. Quæres. cum Sylvio et communi : modò absit turpis delectatio, aut ejus periculum : et fiat obiter, et non repetitis vicibus, ut benè advertit Cont. Tourn. l. c. quia aliàs jam aderit periculum. Hinc non excusatur à mortali, qui cum commotione spirituum, et sine justa causa propria pudenda tangeret. Hinc rectè ait Cont. Tourn. ibid. esse mortalem aspectum propriorum genitalium, si fiat studiosè, et morosè, absque necessitate (ut intelligendum) ; secùs si breviter, ut Sylvius, et Sanch. ibid. An autem conjux, seipsum voluptuosè tangens, peccet ? Vide dicenda de matr. l. 6. n. 936. Morosè autem aspicere commixtionem animalium, periculosum est, ut benè notant Salm. n. 13. et Croix n. 905. Excusantur verò conjungentes equos, tauros, et similes ad procreandam prolem ; modò absit animus libidinosus, ùt benè ajunt Cont. Tourn. v. Quòd si. Tamb. l. 7. c. 8. §. 2. n. 5. Elbel n. 211. et Holzmann n. 711.*) « Imò, si tactus talis, aut aspe» ctus proprii corporis naturali aliquo, ac non malo fine fiat, » ne veniale quidem erit, ut v. gr. si frictione extinguere » velis pruritum non venereum : dummodò tamen absit pe» riculum pollutionis, aut consensûs in eam, si improviso » præter intentionem fortè obveniret. *Less. n. 65. Fill. n. 214.* » *Sanch. l. 9. d. 31.*

420. — « Tactus nudi, et aspectus partium inhonestarum » alterius corporis, maximè diversi sexûs, aut concubitûs

» humani ex curiositate (nam de necessitate aliud est, etiam » secluso affectu venereo) videntur non posse excusari à mor- » tali propter gravem indecentiam, et periculum proximum » actûs venerei : nisi tamen aspectus fiat ex loco tam remoto, » et ita obiter, ut hæc absint. *Sanchez n.* 25. *et* 29. *Fill.* » *n.* 218. *Laym. etc.* » (*cum Tamb. et Salmant. loc. cit. punct.* 1. *n.* 13.)

Notandum I. quoad tactus impudicos, quòd eos sola necessitas excuset ; hinc medici tangentes, aut aspicientes ex necessitate pudenda personæ, etiam diversi sexûs, non peccant, esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. *Tamb.* 6. *Dec. de impudic. c.* 3. *n.* 49. ex communi, *et Salm. ibid. n.* 12. *et punct.* 3. §. 3. *n.* 68. *ex sanct. Thom.* 2. 2. *quæst.* 154. *a.* 4. *et Sporer de matrim. n.* 674. *Vide dicenda ex n.* 481. Hoc speculativè verum est : utinam tamen practicè medici in his jugiter non peccarent ! Non excusatur autem à mortali, qui sine tali necessitate tangit alterius pudenda, etiam personæ ejusdem sexûs, nisi fortè fiat per jocum, aut ex petulantia, vel curiositate, ut cum *Busemb.* hìc *n.* 7. tenent *Tamb. Dec. c.* 8 §. 2. *n.* 4. *et Croix n.* 906. At rectè *Salm. ibid.* §. 4. *n.* 50. hoc neque practicè dicunt admittendum, sed tantùm speculativè, modò tactus ille fiat leviter. et non ex proposito, neque per aliquod notabile temporis spatium. Quid, si quis tangeret alterius verenda super vestes ? *Croix n.* 904. *cum Sanchez*, nec etiam excusat à mortali, nisi faciat ex quadam petulantia, vel cum levi delectatione non carnali. Et id meritò *Salm. ibid. n.* 49. practicè etiam damnant de mortali, si ita tangantur pudenda diversi sexûs, etiamsi fiat per transennam, quia valdè periculosum est. *Croix* autem *n.* 902. probabiliter excusat à mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora, aut carnali delectatione hoc agant.

Notandum II. tangere genitalia brutorum non esse ordinariè nisi veniale, ut dicunt *Croix l.* 3. *part.* 1. *n.* 903. *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 46. *n.* 15. *etc.* Secùs probabiliùs dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem, ut dicunt *Croix l. c. Holzm. n.* 711. *Elbel de* 6. *præc. n.* 211. *Cont. Tourn. l. c. v. Nostro in fin. et Sporer de matr. c.* 3. *n.* 697. *cum Bon. Salas, et Tamb.* (*contra Dian. et Sanch.* putantes, hoc non esse mortale). Ratio, quia, licèt hoc

fieret tantùm levitatis causâ, tamen est actio per se vehementissimè excitans ad venerem.

Notandum III. cum *Bus.* hìc *n.* 7. *et Salm. ibid. punct.* 1. *n.* 13. quoad aspectus, non esse de se mortale, citra periculum consensûs venerei, aspicere pudenda personæ ejusdem sexûs, nisi aspiciens esset valdè propensus ad sodomiam, ut notant *Salm. loc. cit. cum Sanchez, et Filliuc.* vel nisi, adderem, pulcher adolescens aspiceretur nudus.

421. — Sed quæritur 1. an aspicere pudenda personæ diversi sexûs, vel concubitum humanum cum voluntaria delectatione visûs, sit de se mortale? Negant *Caj. et Navar. apud Sanchez de matrim. l.* 9. *d.* 46. *n.* 21. quia, dicunt, delectatio ex visu non est talis, sicut ex tactu, ut ad venerea inducat; potest enim quis sistere in delectatione tantùm naturali. Sed cum *Sanch. n.* 22. *et S. Antonin. Gers. Less. Fill. etc. ac Salm. de* 6. *præcept. c.* 3. *punct.* 1. *n.* 7. 9. *et* 12. omninò dicendum, esse mortale, nisi visio fieret à loco longinquo, et tempore brevissimo, ut *Salm. ibid. n.* 13. *et Ronc. c.* 1. *q.* 1. Ratio, quia talis turpis aspectus proculdubio valdè ad luxuriam excitat. Excusant tamen à mortali *Salm. cit. n.* 12. *in fin.* si absit periculum commotionis, ratione ætatis puerilis, vel etiam senilis, vel frigidæ complexionis; ad hoc nec admittendum puto, cùm saltem ex visu turpi oriatur periculum concupiscendi. Dicunt item *Salm. ibid. n.* 13. virum aspicientem pudenda adolescentium non peccare mortaliter, nisi esset vehementer proclivis ad sodomiam. Sed ego difficulter excusarem à mortali quemcumque deliberatè aspicientem pulchrum adolescentem nudum.

Notant autem *Salm. cit. n.* 13. *in fine cum Sanch. et Fill.* quòd aspectus peccaminosi induunt, sicut tactus, eamdem speciem objecti; et idcò dicunt explicandam esse in confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta. Sed huic doctrinæ veriùs contradicit *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1030. ubi ait, quòd, qui sine ullo desiderio personam venereè aspicit, non tenetur dicere qualis fuerit persona: quomodo enim fœmina, aspiciendo turpiter sacerdotem nudum, committet sacrilegium. quod consistit in violatione personæ sacræ, cùm ibi nulla violatio intercedat? Et quomodo quis, aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum?

422. — Quær. 2. an sit aliqua culpa aspicere partes honestas

personæ pulchræ sexûs diversi? *S. Antonin. Less. Tol. Caj. Fill. Dic. etc. cum Salm. ibid. n.* 2. dicunt, hoc esse per se licitum, prout licitum est aspicere quascumque res pulchras, ad visum à Deo creatas; ideò tenent, nullam esse culpam per se, præcisâ curiositate, aspicere mulierem pulchram. Et idem sentit *Cont. Tourn. de* 6. *præc. art.* 7. *sect.* 2. *in fin.* loquendo de homine sæculari. Sed in praxi puto hoc rarò excusari à veniali, nisi fiat ex urbanitate debita, aut alia justa causa. Secùs tamen meritò dicunt, si aspectus esset diuturnus, quia tunc excusari nequit à veniali, nec etiam à mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiæ, vel morosæ delectationis, quæ proculdubio aderit, quando in aspiciendo adest commotio spirituum. Ita *Salm. ibid. n.* 3. *cum Less. Caj. S. Anton. Fill. etc. ac Holzm. n.* 712. *et Elbel n.* 188. Imò valdè meritò ait *Ronc. de* 6. *præc. c.* 1. *reg. in praxi* 1. diuturnum mulieris pulchræ aspectum, maximè, si quis inordinato amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo. Et idem meritò dicit de diuturno colloquio vano cum puella inordinatè dilecta, cui valdè adhærent *Salm. ibid. n.* 22. *et eodem tr.* 26. *c.* 7. *punct.* 2. *n.* 34. *ex D. Thom.* saltem propter proximum periculum labendi.

423. — Aspicere autem partes minùs honestas, sed haud turpes, mulieris, scilicet pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsûs, et modò aspectus non sit diuturnus, ut suprà, de se non est mortale; ita *Nav. in Sum. c.* 23. *n.* 19. *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 46. *n.* 25. *Cajet. v. Ornatus, et Salm. ibid. c.* 3. *punct.* 1. *n.* 13. *cum Armill. et aliis.* Dictum est *de se*, nam benè inquit *Holzm. dict. n.* 712. id facilè mortale esse in aspiciente, valdè ad venerem proclivi.

424. — Aspicere picturas obscœnas, tantùm ex curiositate, non est mortale, ut dicit *Tamb. Dec. c.* 8. §. 5. *n.* 1. si delectatio turpis, et ejus periculum absit. Sed, in praxi, virum morosè aspicientem pudenda mulieris depictæ difficulter puto excusari à mortali, quia difficulter se liberare hic poterit à delectatione turpi, vel ab ejus probabili periculo, ut *Elbel n.* 195.; nisi aspiceret per brevissimum tempus, et in magna distantia, ut benè ait *Ronc. c.* 1. *q.* 1.

425. — Quær. 3. an liceat mulieri se ornare? Respondetur affirmativè, si ornet se pro decentia sui statûs, vel juxta morem patriæ. *Salm. de VI. præc. c.* 3. *punct.* 1. *n.* 16. Et

idem, si hoc faciat, ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat, ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 169. *art.* 2. Mulier autem, quæ sine recto fine se ornaret, certè peccaret, et quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros, ut ipsam concupiscant; leviter verò, si faceret tantùm ex levitate, aut vanitate. Ita *Caj. Less. Sylv. etc. cum Salm. l. cit. n.* 15. *ex S. Th. eod. loc.* Et idem dicendum de muliere se fuco pingente, ut *Salm. ibid. n.* 16. *cum S. Th. dict. art.* 2. *ad* 1. *et* 3. qui excusat pariter mulierem, quæ fucaret faciem, ad suam turpitudinem tegendam. *Vide alia dicta de scandalo l.* 3. *n.* 55. ubi diximus, quòd mulier, juxta consuetudinem loci fuco se pingens, aut aliquantulùm ubera detegens non peccet graviter, per se loquendo, si fortè inde in generali alii scandalizentur. Dubium est, si sciat aliquem in particulari scandalum pati. *Vide dicta eod. l.* 3. *n.* 54. Mulier autem, utens veste virili, ex se non peccat graviter; sed non raro erit mortale. *Vide ibid. n.* 52. *vers.* 2. *Si fœmina.*

« 7. Aspectus verò, et subinde etiam (rariùs tamen propter » periculum adjunctum) tactus ex petulantia, vel curiositate, » partium inhonestarum alterius corporis, ejusdem tamen » sexûs, citra affectum, et periculum consensûs venerei, » excusari posse à mortali, ut v. gr. quando simul aliqui » natant, vel se lavant, docent *Laym. l.* 3. *sect.* 4. ex *Sanch.* » *l.* 3. *mor. c.* 6. *n.* 12. 13. *et n.* 27. 28. *Trull. d.* 19. *n.* 15. » (*Vide dict. num.* 420.)

426. — « 8. Verba turpia, lectio obscœnorum, spectatio » comœdiarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, litteræ, » et dona amatoria, si tantùm fiunt ex curiositate, vel vano » solatio, non sunt mortalia; secùs tamen, si fiant, vel » animo inhonesto, sive venereo, vel cum periculo ruinæ » spiritualis sui, vel aliorum. *Sanch. d.* 46. *q.* 3. *Fill. t.* 30. » *c.* 10. *q.* 3. »

Quær. 1. an sit peccatum mortale verba turpia proferre? Quidquid in hoc puncto diversè DD. sentiant, dicendum :

I. de se non esse malum verba turpia proferre, aut audire (idem enim dicitur de proferente, quod de audiente); sed hoc pendet ex bono, vel malo fine, quo verba proferuntur. Ita *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 46. *n.* 34.

Dicendum II. quòd loqui turpia ob vanum solatium, sive jocum, de se non est mortale. Ita cum *Bus.* hìc, et *S. An-*

tonin. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 8. ac Sanch. n. 55. cum S. Antonin. Nav. etc. Tamb. c. 8. §. 4. n. 2. nisi audientes sint ita debiles spiritu, ut scandalum patiantur, ut *Sanch. n. 56. cum Nav. etc.* aut, nisi verba sint nimis lasciva, ut addunt *Salm. tr. 26. c. 5. punct. 1. n. 19.* Hinc notant *num. 20.* cum *Dicast.*, dicteria turpia, quæ proferuntur à messoribus, vindemiatoribus, et mulionibus, non esse mortalia, quia ludricè dicuntur, et audiuntur. Ita etiam loquitur *S. Anton. l. c.* dicens : *Ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ob solatium, quamvis de se non sint mortalia,... tamen potest esse mortale ratione scandali, ut, cùm audientes sint debiles spiritu, ut verba essent multùm lasciva. Idem dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis.* Sic etiam dicunt cum *Bus. Sanch. n. 44. Tamb. §. 5. num. 1. et Spor. de matr. n. 695.* de se esse tantùm veniale legere libros turpes ex curiositate, sine turpi delectatione, vel ejus proximo periculo (Sed sedulò satagant confessarii, ut hoc prohibeant, quantùm valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universè magnam animæ ruinam hauriunt). Et idem dicendum de audiente prædicta verba ob vanum solatium, ut *Sanch. n. 58. cum Caj.* Rectè autem advertit *S. Antonin. l. c.* quòd audiens turpia *cum delectatione deliberata* illius turpitudinis, *non videtur posse excusari à mortali*, sicut qui morosè delectatur in turpi cogitatione, *nisi fortè* hæc forent inter conjuges.

Dicendum III. cum eodem *Sanch. n. 59.* esse sine dubio mortale dicere turpia ob delectationem, captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis, ut rectè addit *Tamb. l. c.* sive cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest, cùm talia proferuntur coram juvenibus vel puellis, ut benè advertit *Elbel n. 194.* Hinc tenent *Salm. cit. n. 19.* non excusari à peccato gravi, qui nominat pudenda, aut modum copulandi, maximè coram adolescentibus et mulieribus juvenibus honestis. Nominare autem pudenda sui proprii sexûs, coram aliis sexûs ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

Mortaliter etiam utique peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata : et tunc peccant non solùm peccato scandali propter audientes, sed facillimè etiam peccato complacentiæ de ipsis peccatis, ut rectè dicunt *Salm. cum Dic. ibid. n. 21.* Et ideò in confessione explicare debent speciem pec-

cati, de quo se jactârunt. Colloqui autem honestè cum puellis extraneis, de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maximè in conversatione diuturna, potest esse grave, *ut diximus n.* 422. *in fin.* cum *Salm. loc. cit. n.* 22. *Ronc. c.* 1. *reg.* 2. *in praxi.*

427. — Quæres 2. an sit mortale audire comœdias turpes? Respondetur, quòd si comœdia non sit notabiliter turpis, illam audiens non peccat mortaliter, nisi qui expertus sit suam fragilitatem. Ita *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 46. *n.* 42. Si verò in comœdia repræsententur res notabiliter turpes, vel modo turpi, mortale quidem esset illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantùm, aut ob vanum solatium, seclusо periculo consensûs in turpem delectationem. Ita *Sanch. d. n.* 41. *et Tamb.* §. 5. *n.* 1. *cum Diana, Rodr. Lorca, etc.* quidquid sit (ut ait *Tamb.*) de cooperatione (de qua mox agendum) quam quisque afferret suâ pecuniâ, concurrens ad talem repræsentationem.

Nùm autem graviter peccent omnes, qui pecuniâ, vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiamsi sine ipsis comœdia repræsentaretur? Negant *Turrian. Bald. et Baldel. ap. Croix l.* 2. *n.* 239. Et huic opinioni olim adhæsi. Sed meliùs nunc censeo affirmandum cum eodem *Croix, et Holzm. de charit. c.* 4. *n.* 242. Ratio, quia isti, etsi materialiter, tamen positivè cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi causa necessitatis, vel utilitatis. Et idem rectè dicit *Holzm.* de iis, qui ex officio impedire tenentur, vel etiam qui aliàs impedire commodè possunt. Non damnarem verò de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut suprà, sine quibus comœdia etiam fieret; isti enim neque essent causa illius turpis repræsentationis, quia non positivè in illam influerent; neque occasio, quia (ut supponitur) etiam sine ipsis comœdia ageretur. Excipe clericos, et religiosos, qui non possunt ibi interesse sine gravi laicorum scandalo. Sic enim rectè docet *Bened. XIV. de Synodo l.* 11. *c.* 10. Et excipe etiam laicos, sine quibus comœdia non fieret. Nullo autem modo à mortali excusarem adolescentem, qui, absque necessitate, vellet curiositatis causâ hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset

valdè timoratus, et insuper pluries esset expertus, se, illas spectando, numquam lethaliter peccâsse; modò suo exemplo aliis adolescentibus occasionem non præberet hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi.

428. — Certum est autem, repræsentantes, seu componentes has comœdias, notabiliter turpes, nullo modo excusari posse à peccato gravi, ob scandalum aliorum, quamvis non intentum. *Sanch. l. c. n. 42. cum S. Anton. Sylv. Ang. etc.* Nec lucrum quamvis magnum eos excusare potest, ut rectè notat *Tamb. ib.* Nota autem hìc id quod docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 168. *art.* 3. *ad* 3. nempe : *Ad omnia autem quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus, non est secundùm se illicitum : nec sunt in statu peccati, dummodò moderatè ludo utantur, id est non utendo aliquibus illicitis verbis vel factis,* (*id est turpibus, vel quæ vergunt in proximi nocumentum*, ut explicat *in corp.*) *ad ludum, et non adhibendo ludum negotiis, et temporibus indebitis..... Unde illi, qui moderatè eis subveniunt, non peccant.....; si qui autem... sustentant illos histriones, qui illicitis ludis utuntur, peccant, quasi eos in peccato foventes.* Idem docet *D. Anton. p.* 2. *tit.* 23. §. 14. ubi explicando verba illa *D. Thom..*, *illicitis verbis aut factis*, dicit : *Si cum verbis turpibus, vel actibus turpia repræsentantibus, tunc est illicitum et mortale. Vide alia dicta de scandalo l.* 3. *n.* 56.

429. — « 9. Choreæ, nisi malo fine fiant, aut cum periculo alios aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum » alia circumstantia mala, secundùm se non sunt malæ, nec » actus libidinis, sed lætitiæ. Quando verò sancti patres eas » interdum valde reprehendunt, loquuntur de turpibus, et » earum abusu. *Vide Caj. v. Chorea. Fill. n.* 223. » (*Choreæ, ut docet S. Anton. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 6. *per se licitæ sunt, modò fiant à personis sæcularibus, cum personis honestis, et honesto modo, scilicet non gesticulationibus inhonestis. Idem dicunt Salm. de* 6. *præcep. c.* 3. *punct.* 1. *n.* 17. *et* 18. *cum Azor, Cajet. Fill. Bon. etc. In choreis autem leviter apprehendere manum fœminæ, vel non erit culpa, vel ad summum venialis, ut notat Caj. ib. Sum. v. Chorea : et consentit probabiliter Sporer de matr. c.* 3. *n.* 694. *Vetitum*

autem fuit clericis à Trid. sess. 24. de Reform. c. 12. choreis illicitis assistere, saltem illas ducere. Vide Salm. ib.

« 10. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros » aut picturas (1), incitantes ad libidinem, peccant mortali- » ter, quia sunt ruina proximi; cùm moraliter certum sit, » multos inde ad peccatum incitandos. *Fill. n.* 211. Similiter » magistratus, qui permittunt, ut exhibeantur turpes co- » mœdiæ, peccare mortaliter docet *Hurt.* et concedit *Bald.*, » si auctoritatem illis præstent, eas approbent, vel foveant: » addit tamen, eos posse aliquando excusari, si ad majus » malum impediendum non puniant, et tantùm tolerent. » *Vide Diana p. 5. t. 15. r. 82.*

430. — « 11. Persona soluta, permittens se tangi ab alia, » tactu, qui vulgò censetur pudicus, ut prehensio, con- » trectatio manûs, amplexus, et oscula juxta morem patriæ. » non peccat, nisi ei constet fieri pravo affectu; huic enim » cooperari non licet. Docet tamen *Filliuccius*, etiam tunc » admitti posse, ne tangens infametur. » (*Sive, ne suspi- cionem infamiæ ingerat, vel ne alii scandalizentur. Ita Cont. Tourn. de 6. præc. art. 7. sect. 1. concl. 1. R. ad 2. cum Sylvio et Salm. loc. cit. punct. 3. §. 3. n. 62. cum Sa, Azor, Caj. Bon. Tenetur tamen resistere, si tactus fiant clàm, et certum sit malitiosè fieri. Salm. ibid. Tamb. §. 4. n. 25. Croix lib. 2. n. 249.*) « Admittens autem tactus impudicos » (ut mamillarum et obscœnarum partium) vel oscula fur- » tiva » (*ut dicunt etiam Salm. d. n. 62.*) « et morosa, vel » indecentia, peccat : quia præsumitur affectus malus. *Vide* » *Fill. tr. 30. n. 169. et suprà lib. 2. c. 1. dub. 2.* »

Utrùm autem mulier, vi oppressa, ad vitandos impudi- cos tactus alterius, teneatur etiam clamare, si oporteat? Affirmant *Salm. ibid. n. 63. cum Caj.* ex communi, ut asse- runt; et probant ex *Deut. c. 22. v. 24*, ubi damnatur ad mortem puella, *quia non clamavit, cùm esset in civitate.* Sed valdè probabiliter dicit *Nav. Summ. cap. 16. n. 1. Soto de just. l. 5. q. 1. art. 5. et Bon. de VI. præc. q. un. n. 10. cum Reg.* non tenêri mulierem ad clamandum cum peri-

(1) « Et idem, inquit *S Alphonsus in Hom. Ap. tr. 9. n. 8.* puto dicendum » de iis, qui eas domi retinent expositas omnium aspectui. »

Edit.

culo notabilis damni, sive infamiæ, vel nimiæ verecundiæ; quia tunc, si aliter jam resistat quantùm potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere (1). Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii suprà relatus; nam præceptum illud erat præceptum judiciale, pertinens quidem ad judicium externum, in quo damnari præcipiebatur puella quæ violata fuisset, et non clamâsset, *cùm esset in civitate;* quia præsumebatur ipsa (ut commentat *Corn. à Lap.*) *stupro consensisse, et ideò non clamâsse.* Et idem sentiunt *Menoch. et Gordon. cum Philone apud Calmet*, super textu citato. Præterea nemo dubitat, quin omnia præcepta judicialia veteris legis jam omninò cessaverint per præcepta judicialia perfectiora legis evangelicæ, ut probat doctus *Frassen. t. 6. de leg. d. 3. art. 2. q. 4. concl. 1. in fine.* Non negandum tamen, quòd, si mulier sit in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam anteactam, vel ob suî cognitam fragilitatem, teneatur utique clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potiùs pati mortem, vi repellendo invasorem suæ pudicitiæ, quàm permittere copulam? Duplex est sententia, *ut diximus n.* 368. At negativa, quam tenent *Sot. Nav. Tolet. et alii*, potiùs speculativè, quàm practicè est probabilis.

431. — « Quæres, an, et quatenùs liceant tactus, et aspetus, etc. inter conjuges, vel sponsos?

» Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad copulam, ad » hanc enim licitè se excitant. Alio autem fine, v. gr. voluptatis » causâ si fiant, sunt peccata venialia: quia matrimonium » eos cohonestat, ac defectus debiti finis non est mortalis; » nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis: quæ, cùm » iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter saltem. » *Sanch. l. 9. d. 46. n. 7. Fill. n. 337. et alii.* (*Vide l. 6. n.* » 932. *ad* 936.)

» Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; pudici verò » in partibus honestis licent, si ex iis tantùm intendant de» lectationem sensitivam; secùs, si veneream; *Sanch. l. c.* » *n. 50. etc. Bonac. p. 9. num. 6. etc.* » (*Sed vide dicenda l. 6. n. 854.*

(1) Contraria tamen sententia, ut tutior est consulenda, *ex Hom. Ap. tr. 9. n. 6.* *Edit.*

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales.

432 *An fornicatio sit velita de jure naturæ?*
433 *An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis si non consentiat?*
434 *An permitti possint meretrices?*
435 *Circa concubinatum quæritur I. An possit absolvi, qui nequit ejicere concubinam sine infamia?*
436 *Quær. II. An absolvi possit promittens, se concubinam ejecturum?*
437 *Quær. III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens?*
438 *Quær. IV. An qui est in proxima occasione, causâ exercendæ artis? Quid verò, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidat?*
439 *Quær. V. An famula peccans cum domino?*
440 *Quær. VI. An uxor peccans cum viro?*
441 *Quær. VII. An tollenda occasio etiam cum gravi damno?*
442 *Quæ sint pœnæ pro concubinatu, præsertim pro clericis?*
443 *An stuprum sit speciale peccatum?*
444 *Ad quid teneatur raptor?*
445 *Quid de adulterio?*
446 *An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges?*
447 *An copula habita inter desponsatos?*
448 *Circa incestum quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei?*
449 *Qu. II. An differant incestus cum affinibus?*
450 *Qu. III. An incestus cum cognatis spiritualibus?*
451 *Qu. IV. An sit speciale peccatum copula confessarii cum pœnitente? Quid, si sit ejus parochus?*
452 *Qu. V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem?*
453 *An soli tactus incestum constituant?*
454 *Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe?*
455 *Circa sacrilegium* personale *quær. I. An sacerdos simul religiosus, lædens castitatem, committat duo sacrilegia?*
456 *Qu. II. An copulans cum alia persona sacrata?*
457 *Qu. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis si inducat alterum ad turpia? Quid, si morosè delectetur, de peccato alterius?*
458 *Circa sacrilegium* locale, *qu. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in ecclesia?*

459 *Qu. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in ecclesia?*
460 *Quæ comprehendantur per locum sacrum?*
461 *Qu. III. An verba et aspectus lascivi, habiti in Ecclesia, sint sacrilegia?*
462 *Qu. IV. An cogitationes turpes?*
463 *Circa sacrilegium* reale *quæritur, quando committatur?*

432. — « Resp. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio » eo modo, quo natura instituit: v. gr. quando servantur » sexus diversus, species eadem, vas, et modus naturalis, etc.

Unde resolvitur, tales esse has sequentes, quæ ideo in confessione sunt exprimendæ.

» 1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti cum soluta » (hoc est, quæ sit libera à voto, matrimonio, religione) ex » mutuo consensu. Ad hanc reducitur : 1. Concubinatus, qui » est fornicatio continuata. Unde concubinarius (sicut et mere- » trix) ordinariè non debet absolvi, nisi dimissâ concubinâ, » aut muliere suspectâ cujus retentio scandalum daret, licèt » cum ea non peccaret. *Sanch. lib.* 1. *mor. cap.* 8. *Nav. cap.* » 3. *Fill. tr.* 30. *c.* 2. *n.* 56. 2. Congressus cum alterius sponsâ, » quæ est fornicatio intra eamdem speciem gravior, et in » confessione aperienda; saltem respectu sponsæ, ut docet » *Rodr. tr.* 3. *c.* 109. *Sanch. de matr. t.* 1. *l.* 1. *dub.* 2. *num.* » 6. *Fag. t.* 1. *l.* 4. *c.* 3. *Fill. l.* 2. *tr.* 30. *c.* 2. *num.* 52. *contra* » *Covarr. Vivald. Led. Azor*, quorum sententiam (etiam re- » spectu sponsæ) probabilem, et in praxi tutam censet *Dian.* » *p.* 1. *tr.* 7. *resp.* 5. »

Attende hic prop. 25. damn. ab *Alex. VII.* quæ dicebat : *Qui habuit copulam cum soluta satisfacit confessionis præcepto, dicens : commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.*

Deinceps notandum, proculdubio fornicationem vetitam esse de jure naturæ, cùm natura ordinet copulam tantùm ad matrimonium, quo non solùm proles generari, sed etiam benè educari possit. Ideo fornicatio semper est intrinsecè mala licèt aliquando per accidens à fornicario proles benè educaretur. Ratio, tum quia in hoc ob magnum periculum

hallucinationis, causâ nimiæ delectationis facillimè errari potest; tùm quia natura considerat, quæ communiter non quæ per accidens eveniunt; tùm quia de se est contra jus naturæ carni rationem subjicere, ut accidit in fornicatione ob delectationem actûs. In matrimonio autem, esto eadem delectatio interveniat, Deus tamen speciali providentiâ disponit, ut talis deordinatio absit. *Vide Ronc. de VI. præc. c.* 1. *q.* 2.

433. — Quæritur hìc 1. an peccet graviter mulier non resistens turpi congressui alterius ob metum mortis, quamvis non consentiat? Alii omninò affirmant, quia talis immobilitas esset quædam cooperatio voluntaria, cùm possit se agitando congressum aliquo modo impedire. Ita *Lugo de just. et jure disp.* 10. *n.* 197. *Ronc. ib. q.* 3. *cum Fill. Azor*, quos saltem in praxi puto sequendos. Alii verò negant. *Vide dicta n.* 368.

434. — Quær. 2. an permitti possint meretrices?

Prima sententia probabilis affirmat, eamque tenent *Salm. de* 6. *præcept. c.* 2. *punct.* 4. *n.* 84. *cum S. Thom. Cov. Trull. Led. etc.* huicque clarè adhæret *S. Aug. l.* 2. *de ord. c.* 4. Ratio, quia demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempe sodomiæ, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum; ideò *S. Aug. loc. c.* ait: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.*

Verùm *secunda sententia*, practicè probabilior, negat; et hanc tenent *Ronc. de* 6. *præc. c.* 2. *q.* 6. *Nav. man. c.* 17. *n.* 193. *cum Cornel. Gutt. et aliis ap. Salm. ibid. n.* 83. Ratio, quia per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eò quòd in hominibus luxuriosis ex facili et frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; et ideò, cùm hoc vìtium frequentiâ magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones, et peccata nefanda, saltem cum ipsis meretricibus, nec ideo se abstinent à sollicitandis fœminis honestis. E converso, permissione meretricum innumera alia mala superaddunt, nempe plures puellæ prostituuntur, adolescentes parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant honestas nuptias respuunt. Cæterùm, benè advertit et probat *P. Sarnelli in suo Opusculo de abusu meretricii*, quòd, licèt in vastis urbibus meretrices permitti possint, nullo tamen modo in aliis locis permittenda sint.

435. — Concubinatus autem propriè est concubitus soluti cum soluta (impropriè verò cum uxorata vel uxorato); dummodò habeantur invicem uxorio modo, sive in unamet domo, sive in alia, ut constat ex stylo Curiæ Romanæ, et ex concilio Tridentino *sess.* 24. *c.* 8. *de Ref. matrim.* Nota hìc, ante omnia, prop. 41. proscriptam ab *Alex. VII.* quæ dicebat : *Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo* regalo, *dum, deficiente illâ, nimis ægrè ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, et alia famula nimis difficilè inveniretur.* Item nota alias tres prop. damnatas ab *Inn. XI.* 61. *Potest aliquando absolvi, qui in proximâ peccandi occasione versatur, quam potest, et non vult omittere, quin imò ex proposito quærit, aut ei se ingerit.* 62. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi, occurrit.* 63. *Licitum est quærere directè occasionem proximam peccandi bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.*

Hinc quæritur I. An aliquando possit absolvi concubinarius, qui concubinam ejicere è domo non posset sine scandalo, aut infamia? Communiter loquendo non est absolvendus, ut cum *Bus.* dicunt *Salm. tr.* 26. *c.* 2. *punct.* 2. §. 1. *n.* 27. Ratio, quia in diuturno concubinatu est moraliter impossibile, rem aliis non fieri notam. Non negant tamen *Salm. ib.* in aliquo casu rarissimo cum posse absolvi; putà (ut ait *Spor. de pœn. n.* 329. *cum Gob.*) si aliter non possit vitari grave damnum famæ, vel fortunarum, juxta dicenda *de pœnit. n.* 455. Sed eo casu dico, omninò expedire, ut saltem differatur absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi casus esset, quòd pœnitens (satis aliàs dispositus, ut supponitur) non ampliùs redire posset ad peccata confitendum; vel si immineret necessitas communicandi, ad vitandam positivam infamiam.

436. — Quær. II. An, extra prædictum rarissimum casum infamiæ, aut scandali, possit absolvi concubinarius, antequam concubinam dimittat, si sedulò se eam dimissurum promittat? Alii concedunt pro prima, vel secunda vice, ut *Diana, Sancius, Megala, et F. Ant. à Sp. S. apud Salm. ibid. n.* 28. Alii omninò negant etiam pro prima vice,

quando occasio est proxima. Ita *Nav. Pal. Azor, Tol. Fill. etc. cum Diana*, se revocante *ap. Salm. ibid. n.* 31. Alii denique, ut *Salm. loc. cit. n.* 32. *cum Trull. Sylv. Rodr. Lop.* distinguunt sic : Si concubinarius est publicè notus, minimè est absolvendus, etiamsi det signa magni doloris ; nisi concubinam dimittat, aut nisi postquam (concubinâ extra domum degente) per aliquod tempus notabile ad eam non accesserit. Ratio, tum quia scandalum pareret, vidêre eum, qui adhuc domi concubinam retinet, vel ejus domum frequentat, ad Eucharistiam accederc ; tum quia publicus peccator non debet absolvi, nisi etiam publicè pœniteat, et scandalo satisfaciat. *Vide dicenda lib.* 6. *num.* 512. Si verò concubinarius est occultus, nec etiam absolvi potest; nisi in aliquo casu raro : putà, si vir nobilis doleat profusis lacrymis, vel post terribilem concionem auditam, vel si confiteatur territus morte socii, vel si magnum periculum mortis evaserit. Ita *Lugo de pœn. d.* 10. *sect.* 10. *n.* 151. *et Salm. ibid. n.* 34. *cum Pal. Laym. Dic. Trull. etc.* Hoc tamen tantùm admittendum puto, quando est moraliter impossibile, quòd concubina ante absolutionem brevi dimitti possit ; vel quando urget necessitas communicandi ob vitandam magnam infamiam, juxta mox dicta *n.* 435. *in fine.* Nam aliàs semper absolutio est differenda ; quia experientiâ nimis constat, quòd, obtentâ absolutione, difficulter occasio posteà aufertur, et sic facillimè reditur ad vomitum. *Vide dicenda l.* 6. *n.* 456.

437. — Quæritur III. An concubina, quæ à concubinario sustentatur, possit absolvi, antequam à domo illius discedat? Rectè negant *Salm. tr.* 26. *c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *n.* 43. Excipiunt tamen *ibid. n.* 44. primò, si ex discessu ei grave eveniret damnum, putà infamiæ, vel aliorum scandalum. Secundò, si fœmina nequiret manuum labore se alere, aut in alia domo deservire, aut mendicare sine dedecore, aut alio gravi incommodo. Emendicare autem illi, quæ non est ad id assueta, semper magnum incommodum afferre videtur, ut ait *Hurt. apud Salm. loc. cit.* Sed in his casibus regulariter semper etiam est differenda absolutio.

438. — Quær. IV. An possit absolvi, qui, causâ artis licitæ exercendæ, est in proxima occasione peccandi? Probabiliter respondent *Suar. t.* 4. *in* 3. *p. d.* 32. *sect.* 2. *Cajet.*

v. Periculum, et Salm. ibid. n. 46. cum Cand. posse quidem absolvi, si ille esset moraliter impotens ad officium suum deserendum, et peccaret, non ex vi occasionis, sed ex propria fragilitate, et inde ostenderet signa veræ pœnitentiæ, cum proposito occasionem cavendi, quantùm potest. Hinc communiter possunt excusari à desérenda occasione, qui, ratione officii, cum fœminis versando peccant, ut dicunt *Nav. c. 3. n. 5. ac Graff. Jann. Hurt. Lopez, etc. cum Salm. loc. cit. num. 47. et Milant. in prop. 61. Innoc. XI.* Idem dicitur de chirurgis, qui, fœminis medendo, sunt in occasione peccandi. *Salm. ib. cum Sanch. Nav. Hurt.* Idem de parocho, qui, in audiendis fœminarum confessionibus, volontariè se polluit : hi possunt absolvi, quin officium deserant; secùs tamen dicendum de confessario simplici, qui tenetur abstinêre à confessionibus excipiendis, nisi fortè ex hoc infamiam subiret. *Salm. ibid. n. 48. cum Pal. Nav. Hurt. etc.* Potest etiam absolvi fœmina, quæ vivit hospitando, et peccat occasione hospitandi, et ideo cadit cum diversis, et etiam cadit cum aliquo particulari, modò proponat inde evitare sola cum solo conversari. Ita *Salm. ibid. n. 49. cum Nav. et Trull.* Si tamen adhuc, remediis adhibitis, peccans eodem modo relabitur, nulla apparente probabili spe emendationis, tunc nullo modo absolvenda, nisi occasionem deserat, vel specialia signa doloris exhibeat, juxta dicenda *de pœnit. l. 6. n. 457.*

439. — Quær. V. An possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiam antea cum eis peccaverint? Si illæ bis, vel semel tantùm peccaverint, et post admonitionem confessarii occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse rectè dicunt *Salm. tr. 26. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 50.* Secùs, si occasionem removêre neglexerint. *ib.* Quare numquam eas absolverem, si peccatum fuerit frequens, nisi in casu gravis necessitatis, proposito suprà in *quæst.* III. Ac ipsæ essent sufficienter dispositæ, juxta dicenda *l. 6. n. 459.* Et etiam in eo experimentum quærerem.

440. — Quær. VI. An possit absolvi uxor, si ipsa est in occasione proxima peccandi cum suo viro, qui eam contra naturam cognoscat, vel prostituat? Respondetur negativè cum *Salm. ibid. n. 52. cum Sanch.* Tenetur enim tunc di-

vortium facere ; sed hoc intelligendum , nisi ad hoc sit moraliter impotens , ut dictum est in *qu.* IV. *ut suprà.*

441. — Quær. VII. An quis teneatur tollere occasionem proximam peccandi cum concubina , etiam cum suo gravi damno temporali ; putà , si amasius debitor esset concubinæ in magna summa ? Negant *Tancred. Sanctius , et Anton. de Sp. S. apud Salm. ibid. n.* 57. Sed contrarium omninò tenent *Salm. loc. cit. n.* 58. quia damnum spirituale magis quàm temporale , præcavendum est. Verùm hæc ratio , si hìc valeret , valêre deberet etiam pro casibus suprà allatis *quæst.* III. et IV. ubi iidem *Salm.* probabiliter excusant aliquando eos , qui ad grave damnum evitandum occasionem non deserunt. Quapropter primam sententiam probabilem censeo , si amasius non posset solvere sine magno detrimento suæ famæ , vel sui statûs , ita ut ille in gravem necessitatem redigeretur ; *vide dicenda lib.* 6. *n.* 455. Sed in omnibus his casibus expedit omninò , ut differatur absolutio usque ad emendationem ; *vide eodem lib.* 6. *n.* 456.

Plura hìc adduntur scitu utilia in hac materia.

442. — I. A Concil. Trid. *sess.* 14. *c.* 8. indicta fuit pro concubinatu pœna excommunicationis ferendæ post tertiam monitionem , et insuper pœna ejectionis extra oppidum , vel diœcesim , implorato brachio sæculari. II. In crimine hoc , cùm sit mixti fori , procedi potest tam à laicali , quam ab ecclesiastico judice. III. Clericus concubinarius ex Conc. Trid. *sess.* 25. *c.* 14. post primam monitionem privatur tertiâ parte fructuum beneficii ; post secundam verò privatur pensionibus , et beneficii administratione ; deinde post tertiam omnino beneficio expoliatur ; denique excommunicatur , et tunc potest etiam curiæ sæculari ab Episcopo tradi. *Vide Salm. c.* 2. *n.* 60. Probabiliter autem non privatur tertiâ parte fructuum (ut dictum est) clericus , qui etiam post monitionem tantùm semel peccaverit. *Salm. ibid. punct.* 3. *n.* 64. Notandum autem 1. nomine fructuum non comprehendi distributiones quotidianas , ut à S. C. fuit decisum apud *Salm. ibid. n.* 66. Notandum 2. pœnas pecuniarias hujus criminis ad pios usus ab Episcopo applicandas esse. *Salm. eodem loc. n.* 67. *in fin.* Notandum 3. quòd clericus non privatur fructibus beneficii , nisi post sententiam. *Salm. ibid. num.* 68.

Utrùm autem clerici concubinarii publici, sint etiam ipso jure suspensi ? Affirmant *Barbos. S. Anton. Nav. Sylv. etc. apud Salm. loc. cit. n.* 70. dicentes, ipsos incurrere talem suspensionem tam ab officio, quàm à beneficio ex *c. Sacerdotes, dist.* 50. et sic declaratum esse à S. C. Concilii. Sed negant probabiliter *Sot. in 4. d.* 5. *q.* 5. *a.* 6. *Fill. tr.* 27. *cap.* 7. *n.* 124. *ac Trull. Suar. et Fag. ap. Salm. ibid.* qui huic sententiæ adhærent. Ratio, quia de tali suspensione non constat; imò potiùs probatur oppositum ex *Trid. l. cit.* ubi dicitur, quòd si clericus concubinarius secundæ monitioni non paruerit, ab Episcopo suspendatur ab administratione beneficii; ergò supponit concilium, nullam esse suspensionem anteriùs ipso jure latam. Ad declarationem autem S. C. respondent, eam non esse authenticam, et, etiamsi esset authentica, aliam non habêre auctoritatem, quàm sententia probabilis doctorum, juxta dicta *l.* 1. *n.* 106.

443. — « 2. Stuprum, hoc est defloratio virginis, ipsâ » invitâ; quia, si consentiat, erit tantùm fornicatio simplex, » nec circumstantia in confessione aperienda, ut probant » *Less. et Sanch. l.* 7. *dis.* 12. *contra Nav. Azor, et alios.* » *Et cum Bus. et Sanch. consentiunt Salm. de VI. præc. c.* 4. *punct.* 1. *n.* 4. *et Ronc. c.* 3. *q.* 2. *cum Barb. Bon. etc. Dicunt autem Bon. et Salm. ibid. n.* 15. *cum Less. Fill. Diana, quòd fornicatio cum virgine consentiente potest esse aliunde speciale peccatum, scilicet ratione infamiæ, vel mœroris parentum, vel rixarum, odii, etc.* Vide dicenda de sponsalibus, l. 6. n. 487.

444. — » 3. Raptus, cùm scilicet persona aliqua (sive » masculus, sive fœmina, sive nupta, sive innupta) libidi- » nis causâ abducitur, illatâ vi, sive abductæ, sive iis, » quorum potestati subest. » (*Scilicet parentibus, aut tutoribus, aut viro; non autem si sint fratres, et mulier sit sui juris. Ronc. q.* 3. *cum Mol.*) « Si quæ tamen sponte discedat » cum amasio, insciis parentibus, non erit propriè raptus, » sed fuga, non addens malitiam speciè distinctam forni- » cationi. *Lug. d.* 16. *n.* 137. *Filliuc. n.* 10. *Vide Bon.* » Idem dicit *Diana p.* 1. *tom.* 7. *r.* 37. *ex Lessio, lib.* 2. » *cap.* 19. *d.* 1. *Sanch. de matr. l.* 7. *d.* 4. *num.* 5. *etc.* »

Ex *Tridentino Sess.* 24. *cap.* 6. raptor tenetur mulierem

ducere, aut dotare; nisi mulier sit meretrix, aut malæ famæ. Quando tamen adest raptus cum violentia mulieris invitæ, matrimonium semper est nullum, etiamsi cum raptâ sint sponsalia contracta. Constituunt raptum etiam preces importunæ. Num autem etiam dolus? *Vide Salmant. ibid. punct.* 3. *num.* 28. *Vide alia de matrim. lib.* 6. *n.* 1107. *et* 1108.

445. — « 4. Adulterium, cùm scilicet uterque, vel alteruter coëuntium est conjunctus matrimonio, etiamsi » adulterantis conjux sit contentus: esto enim tunc illi non fiat » injuria, fit tamen ipsi statui, sacramento, et huic præ» cepto. Quòd si fœmina adulterans sit conjugata, gravius » habetur, quàm si vir, propter incommoda graviora, » v. gr. damnum hæredis, prolis incertitudinem, etc. Si » verò uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia sunt » duæ injuriæ in utriusque conjugem, in confessione ex» primendæ. *Fill. t.* 26. *c.* 4. *n.* 85. *et* 89. »

(*Nota hic prop.* 50. *damn. ab Innoc. XI. quæ dicebat: Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.*)

446. — Qui sodomiticè uxorem cognoscit, probabiliùs etiam adulterium committit, quia est contra bonum datæ fidei, ut *Sanch. de matrim. lib.* 9. *d.* 18. *n.* 4. *Ronc. c.* 4. *q.* 3. *cum Azor, etc. Salm. de VI. præc. cap.* 5. *punct.* 2. *num.* 15. *cum communi contra paucos.* Et debet explicari, sodomiam commissam esse cum propria conjuge, ut *Salm. ibid. n.* 17.

447. — An verò sit adulterium, copula habita cum desponsata per verba de futuro? Probabiliùs negatur cum *Sanch. de matr. lib.* 1. *d.* 2. *n.* 2. *Salm. d. cap.* 5. *n.* 11. *Ronc. ibid. q.* 5. Censent autem *Ronc. et Salm. de matr. cap.* 1. *punct.* 1. *n.* 11. quòd si unus ex sponsis cum alia persona fornicetur, debet aperire in confessione circumstantiam sponsalium, tamquam mutantem speciem, ratione injuriæ alteri illatæ. Probabile verò satis est cum *Trull. Pont. Dian. Covarruv. Lugo, Sanch. et Laym.* esse tantùm circumstantiam aggravantem, cùm sponsus per *sponsalia* nullum acquirat jus in corpus alterius. *Vide hoc de matr. l.* 6. *num.* 847.

448. — « 5. Incestus, hoc est congressus cum consanguinea, vel affine, usque ad quartum gradum, eo gravius » peccatum, quo gradus est propinquior, quem proinde in » confessione exprimere, saltem securius est, ut habet *Nav.* » *c.* 6. *C. Lugo disp.* 16. *n.* 312. sicut etiam multò gravior est incestus cum consanguinea, quàm cum affine in » eodem gradu, v. gr. cum matre, quàm cum noverca; cum » sorore propria, quàm cum sorore uxoris; et rursùs gravior est cum affine, quàm cum cognato spirituali, vel » legali. Addi verò debet, si in primo gradu fuerit, utrùm » cum matre, an cum filia, an sorore, *C. Lugo loc. cit. et* » *Escob. de actibus humanis, e.* 2. *c.* 6. ubi ex *Hurtad. d.* » 9. *de pœnit. diss.* 4. probabile dicit, incestum in eodem » gradu, et linea ejusdem esse specici (eò tamen gravio- » rem, quò gradus est vicinior stipiti), et satis esse dicere, » habui rem cum consanguinea in linea recta. Ad hanc spe- » ciem revocatur, tamquam analoga, fornicatio cum filia » confessionis; cùm propriè non sit cognatio spiritualis, » quam tamen circumstantiam in confessione exprimendam » esse probant *Sanch. l.* 7. *de matr. d.* 55. *Con. d.* 32. *Fa-* » *gund.* et cæteri probabiliter contra *Sa, v. Confessio, et* » *Dian. Vide Lugo n.* 333. »

Ad majorem horum claritatem,

Quæritur I. An omnes incestus quoad gradus sint ejusdem speciei? *Vide dicenda de Sacr. pœnit. lib.* 6. *n.* 470. ubi hoc sat probabiliter affirmatur (excepto tantùm primo gradu consanguinitatis in linea recta) *cum Caj. Sot. Lug. Bon. etc. cum D. Thom.*

449. — Quær. II. An incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine? utraque sententia est probabilis.

Prima cum *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1073. *Caj. Lugo, Dian. ex S. Th.* negat, quia in utroque casu contra reverentiam conjunctis debitam pariter peccatur.

Secunda sententia cum *Vasq. Dic.* et aliis *ibid.* affirmat; ratio istorum, quia videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis conjunctionem, quàm ob conjunctionem affinitatis. *Vide dicenda l.* 6. *n.* 469.

450. — Quær. III. An incestus inter cognatos spirituales sit diversæ speciei, quàm inter consanguineos, et affines? Absolutè affirmandum cum *Salm. tr.* 26. *c.* 5. *punct.* 5. *n.*

59. *et S. Th.* qui 2. 2. *q.* 154. *art.* 10. *ad* 2. docet, per copulam inter cognatos spirituales *committi sacrilegium ad modum incestûs.* An autem tunc sit explicandus gradus cognationis? Affirmant *Salm. ib. n.* 40. sed probabiliùs negat *Croix n.* 1078. Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptionis, est diversæ speciei ab aliis enuntiatis, et explicari debet. *Vide Salm. ib. n.* 41.

451. — Quær. IV. An confessarius, rem habens cum filia spirituali occasione confessionis, debeat hoc explicare in confessione?

Prima sententia affirmat, quia pater cum filia spirituali contrahit quandam extraordinariam familiaritatem, et obligationem ducendi illam ad salutem, et ideò videtur specialis turpitudo illam trahere ad perditionem. Ita *Salm. ibid. n.* 43. *cum Sot. Sanch. Fag. etc.*

Secunda tamen probabilior *sententia* negat cum *Fill. tract.* 30. *n.* 105. *Spor. de matr. cap.* 3. *n.* 620. *Elbel de* 6. *præc. n.* 141. *Holz. eod. tit. n.* 669; item *Vasq. Bon. Pont. Dic. Dian. Trull. Leand. etc. apud Salm. ibid. n.* 42. Idem sentit *Cont. Tourn. de* 6. *Dec. præc. art.* 4. *v. Quær.* 1. *exc. ult. de Cogn. Spir. in* 6. Ubi: *Ex datione aliorum sacramentorum* (præter baptismum, et confirmationem) *cognatio spiritualis nequaquam oritur.* Ratio, quia nec est incestus, dum inter illos nulla intervenit cognatio; neque est sacrilegium (intellige quoad hanc circumstantiam) dum nulla sacramento injuria irrogatur. Rectè verò advertit *Elb. l. c. cum Henno*, parochum peccantem cum tali pœnitente, peccare etiam contra justitiam, cùm ex justitia teneatur suas oves pascere, ex *Trid.* non solùm verbo, sed etiam exemplo.

452. — Quær. V. An propinqui, obtentâ dispensatione ad matrimonium contrahendum, si ante matrimonium fornicentur, incestum committant? Affirmant probabiliter *Major, et Callego ap. Croix lib.* 6. *part.* 2. *n.* 1077. quia impedimentum propinquitatis non censetur auferri per dispensationem, nisi tantùm, ut ipsi conjuncti possint matrimonium contrahere, non autem fornicari. Sed non minùs probabiliter contradicit *Sanch. de matr. l.* 7. *d.* 67. *n.* 9. *cum Caj. Arm. et Vega*, et idem sentit *Lugo de just. d.* 3. *n.* 13. Ratio, quia dispensatio non concedit quidem fornicationem, sed tollit prohibitionem matrimonii; ubi autem matrimonium non est vetitum, ibi

non est incestus ; ergò, cessante matrimonii prohibitione, cessat, tamquam accessoria, prohibitio specifica fornicationis.

453. — Nota hìc, quòd omnes tactus inter consanguineos, saltem primi, et secundi gradûs, sunt incestus, juxta receptam sententiam. *Vide dub. seq. n.* 469.

454. — « 6. Sacrilegium, hoc est violatio rei sacræ per actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violantur, sunt » locus, et persona. Unde sacrilegium est 1. Omnis actus luxuriosus exterior (qualis est v. gr. pollutio, et probabiliter » etiam tactus impudici. *Vide Lugo n.* 464.) in loco sacro, » hoc est, templo, vel cœmeterio ; nisi tamen fiant à conjugibus ex necessitate, v. gr. ad vitandam incontinentiam. » 2. Omnis actus luxuriosus, tam interior, quam exterior in » persona, vel cum persona voto castitatis consecrata, circa » quem tamen probabile est, non opus esse exprimere, » utrùm fuerit votum solemne, an simplex : sicuti neque, » si duplici titulo sit sacrata, v. gr. quia est sacerdos, et » religiosus : quia est moraliter una numero malitia : *Sanch.* » *de matr. l.* 7. *d.* 27. *n.* 27. *Henr.* et cæteri, quos citat *Dian.* » et sequitur *p.* 1. *t.* 7. *r.* 5. *Vide Card. Lug. d.* 16. *de pœn.* » *s.* 4. *Bon. q.* 4. *p.* 17. *Esc. E.* 8. »

Pro clariori intelligentia, quæstiones super hoc puncto segregatim exponam, quoad sacrilegium, circa *personam*, circa *locum*, et circa *res*.

455. — I. Circa *personam*, quæritur I. An sacerdos, qui sit etiam religiosus, peccans contra castitatem, duo committat sacrilegia ?

Prima sententia affirmat, quia talis, ut religiosus, debet servare castitatem ratione voti : ut sacerdos autem, ratione præcepti Ecclesiæ. Ita *Less. l.* 4. *c.* 3. *dub.* 12. *n.* 87. *Con. Ledes. etc.*

Sed negant verius Sanch. de matr. lib. 7. *disp.* 27. *n.* 31. *et* 38. *Pal. Azor, Trull. etc. cum Salmant. de VI. præc. c.* 6. *punct.* 2. *n.* 7. Ratio, quia, quamvis ex duplici præcepto talis sacerdos maneat obstrictus voto castitatis, attamen contra idem præceptum, et ex eodem motivo peccaret, dum sacerdos, non jam ex ecclesiæ constitutione, ut isti censent sed tantùm ratione voti, sacris ordinibus annexi, ad castitatem obligetur, juxta probabiliorem sententiam. *Vide de Ord. l.* 6. *n.* 808. Præterea, etiamsi obligatio castitatis in sacerdote immediatè esset tantùm ex Ecclesiæ præcepto, is

tamen, lædendo castitatem, etiam peccaret contra religionem, juxta communem DD. sententiam *ibid.* allatam, quia Ecclesia ex solo motivo religionis, ob reverentiam sacri Ordinis, cœlibatum suis ministris imponit. Rectè enim Ecclesia potest efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, ut probat *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 57. *cum Suar et Card. Vide de hoc l.* 6. *n.* 470. *circa fin.*

456. — Quær. II. An persona sacra, rem habens cum alia sacrata, duplex sacrilegium committat? Quidquid dicat *Sa*, omninò est affirmandum cum *Less. lib.* 4. *c.* 4. *n.* 84. *Elbel de* 6. *præc. n* 248. *Salm. ibid. n.* 5. *cum Fill. Bon. et communi*, quia is dupliciter religionem offendit, scilicet peccato proprio, et peccato alterius, cui cooperatur.

457. — Quær. III. An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum? Affirmant probabiliter *Lug. Leand. Perez, Salmant. ibid. punct.* 3. *num.* 10. Ratio, quia (ut isti dicunt) non induceret ille alios ad castitatem lædendam, nisi ipse ad libidinem positivè affectus esset, ideoque ipse quoque castitatem offendit. Sed satis probabiliter etiam negant *Sanchez dec. t.* 2. *lib.* 5. *cap.* 6. *num.* 11. *et Dic. etc. apud Salm. loc. cit. n.* 9. quia castitatis votum emittens, non alienam, sed tantùm propriam castitatem respicit. Attamen prima sententia mihi certò probabilior videtur, si ille ex positivo affectu ad libidinem alterum ad peccandum induceret; secùs, si ex alio pravo fine. Omninò autem tenendum cum *Salm. ibid. num.* 13. *et* 14. contra paucos, sacrilegium utique committere religiosum, qui morosè delectaretur de peccato carnali alterius, vel qui alterum suis manibus pollueret, etiam sine sua delectatione.

458. — II. Circa *locum*, quæritur I. An copula maritalis, aut occulta, habita in ecclesia, aut sine alia culpa, sit sacrilegium? Prænotandum, quòd ex *c. un. de consec. Eccl. in* 6. *et ex c. Ecclesiis* 20. *de consec. dist.* 1. prohibetur sanguinis aut seminis voluntaria effusio, per quam (modò effusio certè sit peccatum mortale, et sacrilegium) Ecclesia remanet polluta, donec iterùm benedicatur. Sed dubium est, quænam effusio ad id sufficiat? Adsunt tres sententiæ, omnes satis probabiles, ut rectè ajunt *Salm. de matr. c.* 15. *punct.* 5. *n.* 61. *in fine.*

Prima sententia tenet, præciso scandalo, numquam esse

sacrilegium copulam maritalem, sicuti nec sanguinis effusionem ob defensionem factam; quia prædicta lex, cùm sit pœnalis, strictè est intelligenda, nimirùm de sola effusione illicita. Ita Glossa *in d. c. Ecclesiis*, 20. *v. Semine*, dicens hoc esse secundùm *Hyginum* Papam *in c.* 19. *antecedenti*, ubi: *Si homicidio, vel adulterio Ecclesia violata fuerit, expurgetur. Pontius de matr. lib.* 10. *cap.* 10. *n.* 13. *Sa v. Ecclesia n.* 14. item *Alensis, Rosell. ac Henriq.* et probabile putant *Sotus, Dic. etc. apud Salm. l. c.*

Secunda sententia distinguit, et dicit committi quidem sacrilegium, et Ecclesiam pollui per sanguinis aut seminis effusionem publicam, non verò per occultam, scilicet nemini notam; aut tantùm duobus, aut tribus. Ita Glossa *in cit. c. in. de consecr. in* 6. *v. Si polluit*, ubi: *Si pollutio fuerit occulta, Ecclesia non debet reconciliari; dicunt enim theologi, quòd ideò reconciliatur Ecclesia ut videntes Ecclesiam lavari, cogitent, quantùm pro lavatione peccatorum sit laborandum.* Item *Pontius l. c. n.* 9. (vocans communem) *Tolet. l.* 15. *c.* 8. *Sa v. Ecclesia, n.* 19. *Nav. c.* 27. *n.* 230. *Azor, t.* 1. *l.* 10. *c.* 26. *q.* 3. *et Vasq. Coninch. Rodr. etc. apud Salm. d. c.* 15. *n.* 63. *et* 64. Ratio, quia, ut isti inquiunt, talis effusio non est sacrilegium de jure divino, sed tantùm de jure ecclesiastico, quo sola publica effusio prohibèri videtur, dum tantùm per istam aufertur in opinione hominum reverentia, loco sacro debita; et saltem ob tantorum DD. auctoritatem hanc sententiam probabilem benè putant *Salm. ibid. n.* 65. Notant tamen, quòd, ut effusio dicatur jam publica, sufficit, si manifestetur verbis, aut si vir, et fœmina in eodem toro cubare cernatur.

Tertia sententia probabilior dicit, adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, et ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate. Ratio, quia textus citati universè loquuntur de quacumque effusione, et sic rectiùs intelligendi, dum etiam per copulam occultam, et licitam Ecclesiæ gravis injuria irrogatur; et ipsa etiam probabiliùs polluitur; quamvis tamen, cùm sit crimen occultum, non sit obligatio à divinis officiis abstinere. Ita *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 15. *n.* 12. *Bon. de matr. q.* 4. *p. ult. n.* 6. *Holzm. de* 6. *pr. n.* 667. *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1071. *Salm. ib. n.* 65. *et* 66. *cum Suar. Less. Sylv.* Opinantur autem illi DD. tunc conjuges in

morali necessitate esse, quando sunt in periculo incontinentiæ, vel quando diu in Ecclesia permanêre deberent, nempe per 10 dies, ut aliqui censent : alii per 20, alii verò per mensem. Et easu, quo conjuges judicarent, se per mensem in Ecclesia esse mansuros, etiam ab initio copulari possunt. Ita *Sanch. loc. cit. et Salm. ibid. n.* 67. *et* 68. *cum aliis.*

459. — Quæritur II. An autem soli tactus impudici, habiti in Ecclesia sint sacrilegia ? Negant plures DD. ut *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 15. *n.* 21. *cum Caj. Nav. et Bon. Fag. Zan. Dian. Cand. Leand. etc. apud Moya ;* dummodo absit periculum pollutionis ; ratio, quia talibus tactibus non violatur Ecclesia, adeò ut impediantur divina officia, ideoque cessat ratio sacrilegii. Sed probabiliùs contradicunt *Elbel de sacril. n.* 576. *Holz. de* 6. *præc. n.* 721. Item *Sylvest. Cordub. Lop. et Manuel. apud Sanch. l. c. n.* 15. Ratio, quia tactus inhonesti eamdem malitiam habent, quàm ipsa copula, et ideò sunt sacrilegi, non ob violationem Ecclesiæ, statutam fieri tantùm per pollutionem, sed ob gravem irreverentiam, quæ loco sacro irrogatur : non ideò enim pollutio est sacrilegium, quia polluitur Ecclesia ; sed ideò polluitur Ecclesia, quia pollutio est sacrilegium.

460. — Per *locum* autem *sacrum* comprehenditur omnis locus ab Episcopo benedictus, et deputatus ad officia divina, aut ad mortuos sepeliendos à tecto usque ad pavimentum. Non autem comprehenduntur cellæ, claustrum, sacristia, dormitorium, tectum supra Ecclesiam, janua extra limen Ecclesiæ, atrium. Ita *Salm. loc. cit. n.* 69. *et* 70. *et de VI. præc. c.* 6. *punct.* 4. §. 2. *n.* 27. *et seqq. cum Sanch. Dic. Bos.* Nec etiam veniunt oratoria privata, nisi sint erecta auctoritate Episcopi, ut fieri solet in hospitalibus, quia tunc sunt veræ Ecclesiæ, et ibi omnes missam audire possunt, ut *Salm. de privil. tr.* 18. *cap.* 3. *punct.* 3. §. 1. *n.* 87. *cum Pal. Suar. Fag. etc.* Secùs autem, si sint merè privata, quamvis ibi dicatur missa ex concessione Papæ, vel Episcopi, juxta dicenda *de sacr. Euch. l.* 6. *n.* 357. *et* 359.

461. — Quæritur III. An verba, et aspectus lascivi in Ecclesia habiti sint sacrilegia ? Tres pariter adsunt sententiæ.

Prima dicit, omnes actus externos, etiam leviter turpes, in Ecclesia habitos, esse sacrilegia. Ita *Sylv. et Cordub. apud Salm. de VI. præc. c.* 6. *punct.* 4. §. 1. *n.* 20.

Secunda sententia damnat ut sacrilegia, tantùm actus externos graviter turpes. Ita *Sanch. de matr. l. 9. d. 15. n. 20. Salm. ib. n. 21. cum Suar. Mol. Dec. etc.*

Tertia sententia, quam tenent *Tol. Con. Vasq. Basil. Dian. Valent. etc. apud Salm. loc. cit. n. 19. Holzm. de 6. præc. n. 721.* vocans communem, et ut certam alibi sequuntur *Salm. de matr. c. 15. punct. 5. n. 68. in fine* (licèt hìc sibi contradicant) negat, tales actus, aut leviter, aut graviter turpes, esse sacrilegos. Ratio, quia hujusmodi colloquia, aut aspectus turpes, sive etiam oscula libidinosa (secluso semper periculo pollutionis) licèt sint mortalia, et mortaliter deformia, non tamen continent per se gravem deformitatem physicam contra reverentiam loco sacro debitam. Hoc tamen non obstante, puto, secundam sententiam absolutè probabiliorem.

462. — Quæritur IV. An sint sacrilegia cogitationes turpes habitæ in Ecclesia? Rectè distinguunt *Salm. de VI. præc. c. 6. punct. 4. §. 1. n. 24. cum Soto, Nav. Azor, Suar. etc.* Affirmant, si desideria sunt deliberata peccandi externè in Ecclesia, etiamsi illa extra Ecclesiam habeantur, juxta dicta hoc *l. 4. n. 43. cum Salmantic. etc.* communiter. Secùs dicendum, si desideria sint peccandi extra Ecclesiam, contra *Medin.* Si verò consensus sit peccandi intrà Ecclesiam, sed occultè, sacrilegium est, juxta nostram sententiam allatam mox *n. 458.*

463. — III. Circa *res sacras;* est etiam sacrilegium abuti rebus sacris ad turpiter peccandum, ideò sacrilegium quidem committit, qui indutus ad missam se polluerit etc. ut *Dian. et Tancred. apud Salm. ibid. punct. 5. n. 57.*

Dubitatur, an sacerdos gestans Sacramentum Eucharistiæ, peccando externè, vel internè contra castitatem, committat aliud sacrilegium? Affirmant communiter *Tamb. de Sacram. pœn. l. 2. c. 7. n. 12. et Sanch. c. 6. n. 36. cum aliis.* Ratio, quia sancta sanctè tractanda. *Sed vide dicenda l. 6. n. 55. in fin. v. Valdè.* Sic pariter dicunt *Salm. cit. n. 57. cum Lug. Tambur. etc.* non posse excusari à sacrilegio, qui se polluerit statim post communionem, scilicet post mediam horam circiter.

Non autem committit sacrilegium, qui peccat gestando reliquias, aut agnos cereos; neque, si illas daret amasiæ titulo donationis. Secùs, si daret in pretium peccati; nam esset tunc sacrilegium, et simonia. *Salm. loc. cit. n. 38. et 39. cum Azor et Fill.*

An autem sit sacrilegium peccatum carnale, commissum diebus festis? Affirmant aliqui; sed probabiliùs negatur cum *Salm. de* 5. *præc. c.* 1. *p.* 11. §. 1. *n.* 218. quia finis præcepti non cadit sub præcepto. *Vide dicta hoc l.* 4. *n.* 46. *et* 275.

DUBIUM III.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam?

464 *Quid de congressu innaturali?*
465 *Quid de mollitie?*
466 *Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta?*
467 *An pollutio, habita tangendo puerum aut mulierem, sit diversæ speciei?*
468 *An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens, vel patiens?*
469 *An sodomia inter conjunctos addat speciem incestûs?*
470 *Quæ sint pœnæ sodomitarum?*
471 *Quid requiratur ad eas incurrendas? Et an clerici patientes illas incurrant?*
472 *An pœnæ incurrantur ante sententiam?*
473 *An eas incurrat clericus exercens bestialitatem?*
474 *Quid de peccato bestialitatis?*
475 *De peccato cum dæmone. Quid si dæmon repræsentet personam nuptam, sacram, etc.*

464. — « Resp. Cùm contra naturam esse dicantur eæ, in » quibus fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ, ita ut juxta tales modos species varientur, hinc resolvitur, tales species esse sequentes :

« 1. Est congressus inordinatus, hoc est innaturalis, sive » indebitus concumbendi modus, cùm scilicet servetur quidem identitas speciei, diversitas sexûs, et debita naturæ » organa, sed inordinato tantùm modo acceditur : v. gr. » cùm vir succumbit, vel aversè accedit more pecorum, vel » à latere, vel standò, aut sedendo, aliâve ratione insolitâ ; » quod est contra naturam mortale, quando inde periculum » est impediendæ generationis, aut effundendi seminis : aliàs, » si hoc periculum caveatur, aut non sit, eò quòd matrix » fœminæ satis attrahat semen, et retineat, ut fit plerumque, non contra, sed præter naturam erit, et veniale grave,

» imò nullum, si gravis causa adsit, v. gr. quia mulier est » prægnans, vel quia corporis dispositio, sive utriusque, sive » alterutrius conjugis aliter fieri non patitur. *Fill. tract.* 30. » *cap.* 8. *q.* 8. *n.* 137. » (*Vide dicenda de matr. l.* 6. *n.* 917.)

465. — « 2. Mollities, sive pollutio, et est cùm, absque » congressu, seu copula, voluntariè procuratur fluxus semi- » nis, sive ut foràs effundatur, utì in maribus, sive intùs » diffluat in matricem, ut in fœminis. Et hoc peccatum, » præter propriam malitiam, sæpè aliam habet adjunctam, » v. gr. fornicationis, adulterii, incestûs, etc. cùm quis » nimirùm simul imaginatur, ac desiderat congressum ali- » cujus personæ liberæ, conjugatæ, etc. quod proinde, si » fiat, in confessione aperiendum est. Plura de mollitie » *vide sequenti dubio.*

466. — « 3. Sodomia imperfecta, et est congressus cum » debito quidem sexu, maris nempe cum fœmina, sed extra » vas naturale. Potest etiam simul habêre alias malitias, v. gr. » adulterii, si fiat cum conjugata; incestûs, si cum consan- » guinea. *Bon. q.* 4. *de matr. p.* 11. *n.* 1. *Fill. l. c. n.* 138.

« 4. Sodomia perfecta, et est congressus duorum ejusdem » sexûs, ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina, » et potest etiam habêre alias malitias adjunctas, v. gr. » incestûs; quo casu cognationis gradum non necessario » explicandum docet *Escob. de act. hum. e.* 2. *c.* 6. sed satis » esse dicere, coïvi cum consanguineo, vel affine; quia » nec miscetur caro, nec contrahitur affinitas, nec linea » variat speciem. Ita ille : explicandum tamen esse, fuerisne » agens, an patiens, dicit *C. Lugo d.* 16. *n.* 423. *contra* » *Dian. tom.* 2. *t.* 4. *de sacr. r.* 159. *et p.* 6. *t.* 6. *r.* 36. »

Quæstio magna est, in quonam actu consistat sodomia? Alii tenent consistere in concubitu ad indebitum vas? alii in concubitu ad indebitum sexum. Utraque sententia est probabilis, et in utraque sententia cernitur specialis deformitas, quam habet sodomia contra naturam, quæ requirit utrumque servari ad generationem, id est debitum vas, et debitum sexum.

Primam autem *sententiam*, quòd sodomia sit in congressu ad indebitum vas, tenent *Trull. Reg. Henr. Cov. Lez. Leand. Llamas*, et communiter juristæ apud *Salm. de VI. præc. cap.* 7. *punct.* 5. §. 1. *num.* 81. Hinc dicunt,

cum veram sodomiam committere, qui coit in vase præpostero cum persona etiam sexus diversi.

Secunda verò *sententia* probabilior, et communis theologorum, tenet eam consistere in congressu ad indebitum sexum. Ita *S. Thom.* 2. 2. *q.* 154. *art.* 11. *in corp. Less. l.* 4. *c.* 3. *dub.* 13. *n.* 89. *Holzm. de* 6. *præc. n.* 676. *Elbel n.* 263. *ac Salm. ibid. n.* 82. *cum Sa, Azor, Bon. Caj. et aliis pluribus.* Ratio, quia vera et propria sodomia committitur in accessu ad personam, quâcum nullo modo generatio fieri potest. Hinc infertur I. esse veram sodomiam coïtus fœminæ cum fœmina, ut dicunt *S. Thom. loc. cit. Ronc. de* 6. *præc. c. ult. q.* 1. *Holzm. loc. cit. Spor. de matr. c.* 3. *n.* 626. *Salm. ibid. n.* 80. *cum Caj. etc.* Quamvis non improbabiliter sentiat *Elbel l. cit. cum Fel. Pot. de* 6. *præc. n.* 2171. hujusmodi concubitum, etiam cum affectu ad vas præposterum, non vidèri nisi sodomiam impropriam, cùm inter fœminas non possit dari copula perfecta. Infertur II. esse veram sodomiam quemcumque concubitum, sive corporum conjunctionem, habitam cum persona ejusdem sexûs, sive in vase præpostero, sive in alia parte; semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent *Tamb. in meth. Conf. c.* 7. *n.* 64. *Ronc. l. c. Cont. Tourn. de* 6. *dec. præc. art.* 6. *sect.* 2. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 910. *et l.* 6. *p.* 2. *n.* 1082. *Salm. loc. cit. n.* 81. Hinc dicunt *Ronc. Tamb. n.* 70. *et Salm. ibid. n.* 87. *in fine, contra Graff.*, non esse necessariò in confessione explicandum, si pollutio fuerit intra, vel extra vas (1), sufficit enim confiteri, *peccavi cum puero*, ut confessarius judicet adfuisse sodomiam cum pollutione. Si verò non adfuerit pollutio, deberet explicari. Infertur III. cum *Salm. ibid. n.* 82. *ac Caj. Sa, Bon. Tamb. et communiori*, coïtum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam tantùm imperfectam, specie distinctam à perfecta, ut ajunt *Cont. Tourn. vide loc. cit. et Tamb. num.* 74. Qui notat *n.* 64. *cum Fill.* et rectè consentiunt *Holz. n.* 720. *et Spor. n.* 336. *cum communi*, ut asserit, quòd, si vir coïret inter crura, brachia, aut alias

(1) « Quamvis ad incurrendum casum reservatum, requiritur seminatio » intra vas, ut ait *P. Mazzotta. Hom. Ap. tr.* 9. *n.* 24

Edit.

partes mulieris, esset quædam copula inchoata, saltem in affectu. Unde, juxta hanc doctrinam, vir concumbens cum virgine extra vas, duo committit peccata, contra eamdem quidem castitatem, sed diversæ speciei, unum fornicationis in affectu, alterum contra naturam in effectu. Dicunt autem præfati *Spor. Holzm. et Tamb. n.* 77. *cum Angel.* quòd confessarius, intelligens mulierem cognitam fuisse extra vas naturale, vel præposterum, non debet quærere, in quo loco, vel quomodo. An autem pollutio in ore sit diversæ speciei, affirmat *Sporer n.* 657. cum aliquibus *apud Dian.* et hoc peccatum vocant irrumationem. Sed probabiliùs dicunt *Holzm. loc. cit. et Fill. tr.* 30. *n.* 155. *cum Cajet. Graff. etc.* quòd, si vir polluitur in ore fœminæ, erit copula inchoata, ut suprà : si verò in ore maris, erit sodomia. Quale verò peccatum sit coïre cum fœmina mortua? Dicendum cum *Holz. num.* 720. *Salm. num.* 74. *Spor. num.* 659. *cum Tamb. etc. communiter,* non esse fornicationem, quia fit cum cadavere ; nec bestialitatem, ut quidam volunt ; sed esse pollutionem, et fornicationem affectivam.

467. — Dubitatur 1. an pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei à simplici pollutione?

Prima sententia affirmat, et dicit talem pollutionem cum puero esse sodomiam, cum fœmina verò esse copulam inchoatam. Ita *Spor. n.* 655. *et Dic. et Diana ap. Salm. de* 6. *præc. c.* 7. *punct.* 2. *n.* 9.

Secunda sententia verò cum *Caj.* 2. 2. *q.* 154. *art.* 11. *Azor, l.* 3. *p.* 3. *c.* 23. *qu.* 1. *Bonac. de matr. q.* 4. *p.* 10. *n.* 15. *et Salm. n.* 10. *cum Trull. Mach. Sayr. Fill. Bassæo, etc.*, tenet, esse simplicem pollutionem. Ratio, quia quando abest concubitus, dicunt de materiali se habêre, quòd fiat pollutio tactibus propriis, vel alienis. Sufficit tunc confitêri, *habui pollutionem tactibus alienis.* Quando enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum, sed ad pollutionem : et hæc est probabilior. Notat ideò *Ronc. de VI. præc. c.* 7. *q.* 6. *cum Bon. Trull. et Fill.* quòd, si quis polluitur tactibus alienis, non oportet, ut explicet, an tactibus viri, vel fœminæ; quia cùm tantùm pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet, si tactibus viri, vel

fœminæ illa eveniat. Secùs tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis.

468. — Dubitatur 2. an in peccato sodomiæ explicandum sit, si quis fuerit agens, vel patiens? Negant *Salm. eodem tr. c.* 7. *punct.* 5. §. 1. *n.* 87. *cum Dian. etc.* quia, dicunt, taliter coëuntes communiter ambo polluuntur. At veriùs explicandum est, secundùm *Holzm. n.* 678. *Cont. Tourn. l. c. n.* 2. *Mazz. t.* 1. *p.* 13. *et Tamb. Leand. Lugo etc. apud Salm. ibid. n.* 86. Quia in agente multò faciliùs adest pollutio, quàm in patiente.

469. — Dubitatur 3. an sodomia inter consanguineos, aut affines addat speciem incestûs? Tres sunt sententiæ.

Prima universè negat cum aliquibus apud *Diana*, qui eos sequi videtur; quia dicunt, incestum committi tantùm, et quando adest coïtus in vase debito cum mixtione sanguinum. Sed hæc non videtur satis probabilis.

Secunda sententia, quam tenent *Bon. de matr. p.* 4. *punct.* 11. *n.* 10. *et* 11. item *Azor, Cand. etc. apud Salm. tr.* 26. *c.* 7. *punct.* 5. §. 2. *n.* 90. dicit, coïtum sodomiticum inter propinquos in 1. et 2. gradu esse quidem incestum, cùm hic sit vetitus de jure naturali, non verò coïtum inter propinquos in 3. et 4. gradu, qui prohibetur tantùm à jure positivo inter marem, et fœminam in ordine ad matrimonium; quare dicunt, coïtum sodomiticum, qui non dicit ordinem ad Matrimonium, non esse vetitum inter tales propinquos de jure positivo, præcisè ratione propinquitatis.

Tertia sententia, quam probabiliorem puto *cum Lug. de pœn. d.* 16. *n.* 345. *ad* 351. *Cont. Tourn. l. c. art.* 4. *quær.* 2. *Ronc. c. ult. q.* 2. *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1082. *cum Sylv. et Graff.* item *Leand. Dic. etc. cum Salm. ibid. n.* 92. docet, omnem coïtum, sive naturalem, sive innaturalem, inter propinquos usque ad 4. gradum, sive sint consanguinei, sive affines, sive sint cognati legales, sive spirituales, induere malitiam incestûs. Ratio, quia ex lege Ecclesiæ jam debetur his omnibus reverentia, et pietas, quæ si deturpetur coïtu naturali, tantò magis coïtu innaturali. Sic etiam dicunt *Salm. loc. cit. n.* 94. incestum committere, qui polluitur tactibus alicujus conjuncti in quarto gradu. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda

est species personæ complicis, an sit consanguinea, conjugata, etc. cum *Cont. Tourn. l. c. art. 7. sect. 1. v. Hic. irfin. et Viva, ac Salm. ib.*, qui asserunt, esse commune. Notandum verò, ut certum, explicandum esse in confessione, si sodomia sit habita cum violentia, vel cum persona ligata voto castitatis : et insuper, si cum conjugata; quia fides matrimonii postulat, ut conjux nullo concubitu carnem suam cum aliis dividat. *Sanch. Trull. cum Salm. ibid. ex num.* 98.

470. — Quoad pœnas autem hujus criminis, sciendum, sodomitas à lege civili damnari pœnâ mortis, et combustionis, à jure autem canonico ex Bulla *S. Pii V.* apud *Salm. tr.* 26. *c.* 7. *punct.* 6. §. 1. *n.* 107. tam clericos, quàm laicos religiosos, hoc dirum nefas *exercentes* (verba Bullæ) *omni privilegio clericali, officio, beneficio præsentis canonis auctoritate privari.* Et insuper præcipit S. Pontifex, ut ii potestati sæculari tradantur.

471. — Hìc plures quæstiones agitantur, circa quas, brevitatis gratiâ, dicimus probabilius esse, ad prædictas pœnas incurrendas requiri : I. Ut sodomia sit consummata cum pollutione intra vas, ut (contra *Laguna*) tenent *Ronc. de VI. præc. c. ult. q.* 5. *Bon. de matr. q.* 4. *p.* 11. *n.* 2. *Holzm. c.* 3. *n.* 719. item *Suar. Nav. Fill. Azor, Barb. cum Salm. ibid.* §. 2. *n.* 109. *et communi ;* nam lex pœnalis semper exigit, ut crimen sit perfectum, et consummatum. II. Ut sodomia sit maris cum mari ; nam coïtus sodomiticus maris cum fœmina, non est vera sodomia, ut *Bon. loc. cit. n.* 5. *et cum Azor, Hurt. Dic. et communiori* tenent *Salm. ibid. n.* 111. *contra Less. et Garcia.* Hinc probabiliter notant *Salm. ibid. n.* 112. *cum Bon. etc.* quòd sodomia cum fœmina non comprehenditur sub reservatione sodomiæ. Secùs verò, si sit reservatum peccatum contra naturam. An autem, sub reservato peccato contra naturam, comprehendatur pollutio? Videtur de se comprehendi ; sed *Salm. loc. cit. n.* 115. *in fine cum Hurt.* negant, quia Episcopi, ut dicunt, communiter pollutiones in hujusmodi reservatione comprehendere non intendunt. III. Quod ad pœnas clericorum pertinet, ut actus sodomiæ sit frequentatus, sive usu continuatus, ut ait *Navarr.* Hoc enim importat verbum *exercentes*, ut suprà in Bulla expressum. Ita *Bon. num.* 2. *et Salm. ibid.*

n. 121. *cum Barb. Suarez, Hurt. Henr. et communi, contra Lop. Farinac. etc.* Hinc excusatur, qui semel, vel bis peccaret.

Sed magis dubitatur 1. an clerici, sodomiam patientes, pœnas incurrant? Negant *Hurt. Graff. etc. apud Salm. ibid. n.* 116. quia dicunt, verbum *exercentes* propriè significare actionem, non passionem, et hæc satis probabilis videtur. Contrariam verò meritò tenent esse probabiliorem *Salm. l.c. cit. n.* 117. *cum Dian. Bon. Barb. etc.* quia patientes etiam sunt veri sodomitæ; pari modo ac fœminæ à pœnis adulterorum, licèt sint tantùm patientes, non excusantur.

472. — Dubitatur 2. an prædictæ pœnæ ante sententiam incurrantur?

Prima sententia affirmat, quia Pontifex dicit: *Præsentis Canonis auctoritate privamus.* Ita *Az. Dic. Far. Garc. etc. ap. Salm. tr.* 26. *c.* 7. *punct.* 6. §. 3. *n.* 124.

Secunda sententia tamen verior et communior negat cum *Nav. c.* 27. *n.* 249. *Suar. de cens. t.* 3. *d.* 31. *sect.* 4. *n.* 22. *Bon. de matr. q.* 4. *p.* 11. *n.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 29. *n.* 63. *et Salm. ibid. n.* 125. *cum Barb. Fill. Trull. Dian. Hurt. etc.* Ratio, quia (ut probant *Salm. tr.* 11. *c.* 2. *punct.* 3. §. 2. *ex n.* 59.) nulla pœna, privans aliquo jure acquisito, incurritur, nisi post sententiam, quamvis in lege exprimatur pœna ipso facto incurri. Imò, etsi ibi dicatur: *Nullâ expectatâ judicis sententiâ:* tunc enim saltem requiritur sententia declaratoria criminis. Ratio, quia nimis dura esset lex, quâ per se ipsum quis pœnas exequi teneretur, priusquam per sententiam damnaretur. *Vide dicta l.* 1. *n.* 148.

473. — Dubitatur 3. an clericus, bestialitatem exercens, pœnas sodomitarum incurrat? Affirmant *Quaranta, Ledes. Rodriq. etc. apud Salm. cit. tr.* 26. *n.* 128. Quia, ut dicunt, etiam lex pœnalis extendi debet de casu ad casum, quando currit eadem ratio, et crimen est gravioris malitiæ, ut esset in hoc casu. Sed opposita tenenda est cum *P. Concina c.* 5. *Salm. ibid. n.* 129. *cum Barb. Bon. Dian. etc.* quia ratio primæ sententiæ currit in lege præceptiva, quæ omninò pendet à ratione legis; non verò currit in lege pœnali, quæ pendet non solùm à ratione legis, sed etiam à voluntate legislatoris; idcòque in ea non valet argumentum à pari.

474. — « 5. Bestialitas, quod est gravissimum inter om-
» nes, et est congressus, in quo non servatur identitas
» speciei; v. gr. si homo coëat cum bestia, sive ejusdem
» sexûs sit, sive non. » (*Bestialitas est gravius peccatum, quàm sodomia; quia non solùm ibi non servatur debitum vas, aut sexus, sed neque debitum genus. Salm. ibid. punct. 7. n. 139.*) « Neque opus est explicare, qualis, sive cujus
» speciei fuerit: quia est differentia tantùm materialis, et in
» genere entis; non autem formalis, et in genere moris.
» *Escob. e. 2. cap. 6. Fill. t. 2. tr. 30. c. 7. n. 131.* » (*Hoc est commune cum Salm. ibid. num. 140. et Elbel n. 260. cum Henno, etc.*)

Sed dubitatur, an opus sit explicare, an bestia illa fuerit mas, aut fœmella? Affirmant *Croix l. 3. p. 2. Elb. n. 261. Holz. n. 681.* quia (ut dicunt) moraliter diversa est deformitas congressûs cum bestia mari, et cum fœmella. Sed communiter (id fatetur idem *Elbel*), et probabiliùs negant *Cont. Tourn. de 6. Dec. præc. art. 6. sect. 2. n. 3. Fill. tr. 30. c. 8. n. 161. Tamb. Dec. l. 7. c. 8. §. 5. n. 1. Felix Pot. de 6. præc. n. 2182. Azor, l. 3. c. 22. q. 3. Renzi de 6. pr. c. 8. q. 16. cum Graff. et de Januar.* Ratio, quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexûs omninò accidentalis est, nullamque in genere moris differentiam involvit. Tactus autem impudici cum bestia, licèt non sint propriè peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ùt ait *Elbel l. c.* saltem venialem.

475. — « Ad bestialitatem autem revocatur peccatum cum
» dæmone succubo, vel incubo: cui peccato superadditur
» malitia contra religionem; et præterea etiam sodomiæ,
» adulterii, vel incestûs, si affectu viri, vel mulieris, so-
» domitico, adulterino, vel incestuoso cum dæmone coëat.
» *Vide Bon. de matr. q. 4. p. 12. n. 3. Fill. num. 162.* »

Benè ait *Busemb.* quòd congressus cum dæmone reducitur ad peccatum bestialitatis, ut dicunt etiam *Tamb. l. c. Elbel n. 262. cum Bonac. Fill. et Salmant. loc. cit. n. 141. cum Cajet. Azor et Trull.* Præter autem crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis. An autem, qui coit cum dæmone apparente in forma conjugatæ, monialis, aut consanguineæ, peccet semper affectivè peccato adulterii, sacrilegii, aut in-

cestûs? Videtur universè affirmare *Busemb. cum aliis ut sup.;* sed valdè probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere illa à dæmone repræsentata, non quà nuptâ, aut moniali, sed quà pulchrâ, juxta sententiam *Lugonis*, *Pal. Vasq.* et aliorum plurium, qui valdè probabiliter docent, quòd delectatio morosa non involvat speciem objecti, de quo aliquis delectatur; nisi circumstantia personæ intret in delectationem. *Vide l. 2. n. 15.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem?

476 *An pollutio sit vetita de jure naturæ?*
477 *An distillatio voluntaria sit mortalis?*
478 *An liceat expellere semen corruptum?*
479 *An teneamur impedire pollutionem incœptam?*
480 *An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudère?*
481 *Quid, si prævideatur pollutio secutura ex re honesta? Quid, si ex re illicita?*
482 *Est certè mortalis pollutio, orta ex causa turpi in eam graviter influente.*
483 *Quid, si actio ponatur ex justa causa? puta I. ad medendum, ad audiendas confessiones, ad alloquendum juxta morem, etc. II. ad abigendum pruritum. III. ad equitandum. IV. ad decumbendum aliquo situ. V. ad moderatè edendum, etc. Quid, si chirurgus, aut parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem? Quid de simplici confessario? Et quid, si quis ferè semper reciderit?*
484 *An sit mortalis pollutio, orta ex causa in eam leviter influente? Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ? et si lapsus fuerit frequens? Quid, si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere?*
485 *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam?*

476. — « Resp. Auctoritate Scripturæ, quæ molles à » regno cœlorum excludit 1. *Cor.* 6. docent omnes, nullo » casu licitum esse intendere, vel procurare directè molli- » tiem, nec causâ quidem sanitatis, ac vitandæ aliàs certæ

» mortis. Causam dat *Sanch. l. 9. d. 17.* quòd natura administrationem seminis extra matrimonium, in omni eventu, » homini denegârit, eò quòd adeò vehemens sit in ea re » sensus voluptatis, ut homines, passione excæcati, passim » sibi facilè persuaderent, habêre se justam causam irritandi » seminis, unde plurima, gravissimaque vitia contra bo- » num commune, et in impeditione generationis emer- » gerent. »

Adverte hìc 1. ante omnia prop. 49. damnatam ab *Innoc. XI.* quæ dicebat : *Mollities jure naturæ prohibita non est : unde, si Deus eam non interdixisset, sæpè esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.* Hæc meritò est damnata ; si enim fornicatio est mala, quia est contra educationem prolis, pejor est pollutio, quæ est contra prolis generationem. Adverte 2. quòd pollutio spadonum, et puerorum (licèt illi semen perfectum non habeant) nihil differt à pollutione adultorum. Adverte 3. quòd omnes pollutiones secundùm se sunt ejusmodi speciei, quocumque modo fiant, si fiant sine concubitu, ut dicunt *Azor. p 3. l. 3. c. 21. Bonac de matr. q. 4. p. 10. n. 15. Anaclet de 6. præc. n. 49. vide dicta n. 467.* Dicitur *secundùm se*, quia ratione circumstantiæ possunt ei adjungi aliæ malitiæ, specie distinctæ, putà, si polluatur sacerdos, additur sacrilegium ; si conjugatus, adulterium ; si cum desiderio peccandi cum alia persona, additur malitia juxta qualitatem personæ concupitæ ; item additur alia malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato cum aliqua persona mari, vel fœmina nuptâ, vel solutâ, juxta dicta *l. 2. n. 15.* Item si polluitur tactibus alienis.

477. — « 1. Distillatio, quæ est fluxus humoris quasi medii » inter urinam, et semen (quocum coloris, et viscositatis » similitudinem gerit) sine ingenti illa delectatione, non est » vera pollutio, et si proveniat sine omni commotione sen- » sûs venerei, ut quandoque fit, de ea non magis laboran- » dum, quàm de sudore, dicit *Cajetan.* Si verò fiat cum » sensu carnis, et commotione spirituum generationi servien- » tium, tunc ei coöperari vel causam præbêre, non est, vel » est peccatum ; idque veniale, vel mortale, ad eumdem mo- » dum, quo de pollutione dicetur. *Sanch. l. 9. d. 45. n. 32.* » *Laym. l. 5. t. 4. n. 18.* »

Quæritur, utrùm distillatio voluntaria sit peccatum mor-

tale? Distinguendum; si ipsa contingat cum notabili commotione spirituum, proculdubio est peccatum mortale; quia talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio sit in magna quantitate, quia talis notabilis distillatio non potest esse sine notabili carnis rebellione; unde, sicut graviter peccat qui notabilem commotionem procurat, ita etiam qui magnam procurat distillationem. Ita *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 17. *n.* 17. *et d.* 45. *n.* 41. *Sporer eod. tit. n.* 659. *Elbel de* 6. *præc. n.* 259. *Holzm. eod. tit. n.* 692. *Tamb. Dec. l.* 7. *c.* 3. §. 5. *n.* 53. *et alii communiter.* Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solùm hujusmodi distillationem directè evitare, sed etiam indirectè, vitando omnes causas proximè in eam influentes, pari modo, ac dicemus de pollutione *inf. num.* 484. Si verò distillatio sit in modica quantitate, et sine delectatione, et commotione, tunc sine peccato possumus illam permittere, ut dicunt *Cajet. et Marg. apud Sanch. l.* 9. *d.* 45. *n.* 2. *Salm. de* 6. *præc.* c. 7. *punct.* 2. *n.* 35. *cum D. Thom. Sayr. Bon. et aliis communiter;* quia de tali fluxu non est magis curandum, quàm de emissione cujuscumque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet: *De quo* (ita *Cajet. Opusc.* 22. *q.* 1. §. *Animadverte*) *nisi cum rebellione carnis veniret, non magis curandum quàm de sudore videtur.* Item ait *Cont. Tourn. de* 6. *præc. art.* 6. *sect.* 1. *v. Hic obiter, cum Henr. à S. Ignat.* Imò *Holzm. Tamb. Sporer, et Elbel ll. mox cit.* dicunt, id permitti etiam cum levi carnis commotione. Rectè verò advertit *Sanch. ap. Salm. d. n.* 35. *in fine*, et consentit *Bon. de matr. q.* 4. *p.* 8. *n.* 17. quòd directè, et datâ operâ procurare quamcumque distillationem, etiam levem, nullo modo potest excusari à peccato mortali; quia reverà quæcumque distillatio semper, vel ut plurimùm, secum fert aliquam commotionem, et aliquantuli seminis effusionem.

478. — «2. Si semen judicio medicorum transivit in materiam venenosam, licet eum medicamentis expellere, etsi » præter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio. » *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 17. *n.* 16. *Fill. tr.* 30. *c.* 8. *n.* 150. » *Trull. l.* 6. *c.* 1. *d.* 8. §. 1.»

Hanc sententiam non admittunt *Salm. ibid. n.* 27. *et Ronc. eod. tit. c.* 7. *q.* 3. tùm quia (ut dicunt) impossibile est semen corruptum expellere, quin verum semen simul emittatur; tùm

quia non desunt alia remedia ad medendum semini corrupto, quin opus sit illud ejicere. Sed communiùs DD. hanc sententiam nostri *P. Bus.* amplectuntur. Ratio, quia medicamenta illa per se directè solùm tendunt ad expulsionem seminis corrupti; effusio autem aliqualis veri seminis sequitur per accidens, et præter intentionem, quod non potest dici illicitum, cùm omnes concedant, licitum esse remediis alios expellere humores nocentes, quamvis per accidens sequatur pollutio, sicut etiam licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirectè expellendus sit fœtus inanimis (juxta pariter communem sententiam, relatam *n.* 394. *Quær. I.*). Ita *Sanch. l.* 9. *d.* 17. *n.* 15. *et d.* 45. *n.* 9. *Spor. de matr. n.* 643. *Tamb. l.* 7. *c.* 7. §. 2. *n.* 8. *Anacl. de* 6. *præc. n.* 47. *Bon. de matr. q.* 4. *p.* 10. *n.* 12. *Dian. p.* 2. *tr.* 19. *r.* 55. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 926. *cum Laym.* Hanc secundam sententiam satis probabilem censeo, modò tamen 1. semen certò sit corruptum, non verò si dubiè. 2. Expulsio seminis corrupti possit fieri sine sensu libidinis, ut benè advertit *Anacl.* 3. Alia non sint remedia ad semen corruptum medendum: numquam tamen est licitum tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensûs; sic tenendum omninò cum *Sporer n.* 643. *Croix l. c. n.* 926. *cum Laym. Fill. et communi* (*contra Bon. l. c. et Tamb. d.* §. 2. *n.* 8.). Ratio, quia licèt permittatur remedium, eò quòd illud solùm tendat de se ad expellendum semen corruptum, nullo modo tamen est permittenda confricatio; quia ista tendit de se ad commovendos spiritus carnales; et semen verum expellendum, quod numquam est licitum. Hinc sapientissimus et piissimus *Sanchez*, quamvis contrarium priùs tenuerit in *tr. de matrim.*, tamen in *Dec. l.* 5. *c.* 6. *n.* 12 non dubitavit se retractare. An autem liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumpendum, et postea ejiciendum resolutum in sanguinem, aut alium humorem? Negat *Sporer d. n.* 643. *cum Diana*, quia (ut dicit) id repugnat seminis institutioni. Sed probabiliter id concedunt *Sanch. l.* 9. *d.* 17. *n.* 15. *Bon. p.* 10. *n.* 12. *Anacl. n.* 47. *Ronc. q.* 3. *etc.* Ratio, quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ: si enim (ait *Sanch.*) licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omninò impotens reddatur ad generandum; cur non licebit semen corrumpere?

479. — « 3. Non tenetur quis (modò tamen absit periculum » consensûs in voluptatem, nec voluntariè promoveat) impedire pollutionem sponte suâ evenientem, aut jam cœptam, v. gr. in somno reprimere, sed potest sanitatis causâ » sinere, ut natura se exoneret : quia id non est procurare, » sed pati, ut effluat, quod, aliàs corruptum, sanitatem lædoret. Unde idem admittit *Sanch.* etiamsi orta esset priùs » ex culpa, modò de ea doleat ; et consensum ulteriorem abstrahat, additque plerumque expedire, munire se cruce, » et, sine alio attactu, quietis manibus, rogare Deum, ne » permittat lapsum in delectationem. *Sanchez d.* 17. *num.* 17. » *Trull. l.* 6. *c.* 1. *d.* 10. »

Quando pollutio incipit in somno, et emissio contingit in vigilia semiplena, tunc, si homo aliquam experitur delectationem, non plenè deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut benè notant *S. Ant. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 5. *in fin. Navarr. c.* 16. *n.* 8. *v. Non est. Salm. de* 6. *præc. c.* 7. *punct.* 4. *n.* 74. *ac Concina n.* 48. et patet ex dictis *l.* 2. *num.* 5. *et* 5. Quando verò omissio incepit in somno, sed posteà consummatur in plena vigilia, eo casu (modò absit consensus in delectationem, vel proximum consensûs periculum ex præterita experientia) non tenetur homo illam cohibêre ; tum quia difficillimum est avertere exitum seminis jam è lumbis elapsi, ut communiter dicunt DD. cum *Salm. l. c. in fin. Nav. Azor, Trull. etc.* tum quia non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto retento, effusionem illam impedire, ut docent *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 17. *n.* 16. *Conc. l. c. Spor. de matr. n.* 657. *Holzm. de* 6. *præc. n.* 688. *Tamb. l.* 7. *c.* 7. §. 2. *n.* 17. *et alii communiter ;* tunc enim illa pollutionem non vult, sed merè patitur. Benè tamen monet *Gerson*, *Alph.* 38. *l.* 3. *prop.* 9. quòd eo casu *pro executione virtutis, et evitatione periculi, videtur expediens, ut homo conetur prohibêre, quantùm sentit, et commodè fieri potest.* Saltem (dicendum cum *Sanch.*) tunc expedit signo crucis se munire, atque, mentem ab illa turpi delectatione avertendo, ac nomina sanctissima Jesu et Mariæ invocando, eos ferventer precari, ne ullum lapsum permittant.

480. — « 4. Licitum est ob finem honestum, v. g. mi» nuendæ tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare simplici affectu spontaneam et naturalem exonerationem

» naturæ ; modò desiderium illud non sit causa efficax pol-
» lutionis. » (*Et hanc probabiliorem censent Salm. ibid. n.*
75. *cum S. Anton. Trull. Fag. Dian. etc.*) « similiter licet
» etiam de ea gaudere, viâ naturali, et sine peccato factâ :
» quia objectum istius desiderii et gaudii non est malum ; »
(*Et ita S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 5. in fin. modò, intellige,* (*ut notat Ronc. c. 7. in Reg. prax. n. 40.*) *pollutio non sit orta ex somno turpi, vel ex tactu proprio, ut diximus l. 2. n. 20. Semper autem licet delectari non de causa, sed de effectu secuto, scilicet de exoneratione ; vide ib.*) « quamquam ejusmodi
» desideria simplicia inutilia esse, nec periculo carêre, qui-
» dam benè observant. *Less. d. 14. num. 15. Laym. num. 17.*

481. — » 5. Si quis, facturus rem aliquam necessariam,
» vel licitam, et honestam, prævidet, inde naturaliter se-
» cuturam pollutionem (idque multò magis valet de distilla-
» tione) quam tamen ille nullo modo velit, nec intendat :
» tunc, modò absit periculum consensûs in delectationem,
» non tenetur abstinêre à tali actione, quia prosequenti suum
» jus non imputatur effectus per accidens, et præter inten-
» tionem secutus. Hinc, non obstante periculo pollutionis,
» licet audire confessiones mulierum, studêre casibus con-
» scientiæ, tangere se ex necessitate, fœminas cautè, et cum
» necessitate alloqui, osculari, amplecti juxta morem patriæ,
» si alioqui incivilis habendus esset. Quòd si tamen periculum
» esset consentiendi in delectationem (quod colligitur inde,
» si sæpiùs ex simili occasione mortaliter sit lapsus) à causa
» illa, quantumvis licita, abstinendum esset ; proindeque
» confessarius tali casu teneretur relinquere officium. *Fill.*
» *Sanch. l. 9. d. 43. Nav. c. 16. Laym. n. 16.* Monet autem
» *Laym.* eum, qui in actionibus honestis, et utilibus talem
» miseriam experitur, faciliùs liberari contemnendo, quàm
» æstimando, quia imaginatione et timore augetur.

482. — » 6. Si pollutio secutura prævideatur ex re illicita,
» otiosa, vel minùs necessaria, et hæc sit causa propinqua,
» ac naturâ suâ ad venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi,
» tactus, aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale
» est ab illa non abstinêre : quia in eam consentiens, mora-
» liter in effectum consentire censetur. Quòd si res illa sit
» causa tantùm remota, per accidens tantùm ad pollutionem
» concurrens, qualis est verbi gratiâ esus, aut potus calido-

» rum, equitatio, confabulatio inutilis, crapula, ebrietas » etiam mortalis, (modò pollutionem non intendas, et absit » periculum venerei consensûs) secuta pollutio non est mortale : quia in talem rem consentiens, non ideò velle censetur effectum. *Fill. tr.* 30. *c.* 8. *q.* 6. *n.* 152. *Sanch. l. c.* » *Less. l.* 4. *c.* 3. *d.* 14. *Vide Dian. p.* 5. *tr.* 13. *r.* 4. Addunt » quidam DD. hanc regulam, pollutionem in causa volitam » tantum esse peccatum, quantum est ipsa; utì, si causa sit » peccatum mortale, etiam ipsam fore mortalem : si sit veniale, venialem : si verò causa nullum sit peccatum, nec » ipsam fore (secluso semper periculo consensûs); hinc veniam v. gr. esse illam, quæ provenit ex lectione curiosa, vel » aspectu per se non mortali. *Trull. l.* 6. *c.* 1. *d.* 9. *ex Lopez,* » *Henr. Vasq. Bon. de matr. p.* 10. *Vide Diana p.* 1. *t.* 2. » *misc. r.* 56. »

Clariùs et distinctiùs hæc omnia explicare et discutere hic operæ pretium est. Si causa pollutionis est in ipsam graviter influens, et homo non abstinet à causa sive actione illa ponenda, patet, quòd pollutio imputatur ad peccatum, etiamsi non fuerit intenta, modò saltem in confuso sit prævisa. Hujusmodi autem causæ sunt proculdubio omnes illæ, quæ per se sunt graves culpæ in genere luxuriæ, nempe tactus vel aspectus pudendorum, alieni aut proprii corporis, cum delectatione turpi et deliberata; aspectus concubitûs humani et cogitationes morosæ de rebus venereis. Omnes igitur pollutiones, ex his causis provenientes, certè sunt mortalia, ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 154. *a.* 5. *et alii communiter.* Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet specialem malitiam contra naturam, ut ait *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 45. *n.* 21. et certum est apud omnes. Idem rectè dicit *Sporer de matr. n.* 647. de pollutione ortâ ex actionibus, quæ, licèt sint veniales per se, et ex objecto, evadunt tamen mortales ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delectationem. Hinc dicendum, eum non excusari à malitia pollutionis, qui polluitur ex diuturno colloquio cum puella, à se inordinatè dilecta, saltem ob periculum consensûs, ut benè inquiunt *Petroc. de* 6. *præc. c.* 4. *et Salm. de* 6. *præc. c.* 7. *punct.* 2. *n.* 34. *cum S. Th. Opusc.* 65. *c. de Fluxu libid.* ubi expressè id docet.

483. — Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex

causa necessaria, vel utili, vel convenienti animæ aut corpori, tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc prævisæ, non sunt peccata, dummodò absit consensus, vel ejus periculum. Ita communiter *Sylv.* 2. 2. *q.* 154. *a.* 11. *ad* 2. *Tourn. l. c. art.* 6. *sect.* 1. *concl.* 2. *cum Henr. à S. Ignat. et communi, Salm. ibid. punct.* 2. §. 2. *n.* 45. *et* 46. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 925. *Ronc. de* 6. *præc. c.* 7. *qu.* 9. *et alii ex D. Th. l. c.* Ratio, quia tunc homo potiùs patitur, quàm agit, dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturæ procedit, ut loquitur *D. Gregorius* in *can. Testamentum, distinct.* 6. et juxta *D. Thomam*, *Quando unius causæ est duplex effectus æquè immediatus, unus bonus, alter malus, et bonus æquivalet malo, nihil prohibet, bonum intendi, et malum permitti.* Hinc etiam prævisâ pollutione involuntariâ, licet I. parochis, et etiam aliis confessariis, audire confessiones mulierum, ac legere tractatus de rebus turpibus; chirurgis aspicere, et tangere partes fœminæ ægrotantis, ac studêre rebus medicis: licet quoque aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres juxta morem patriæ, servire in balneis, et similia. Ita *S. Th. p.* 3. *q.* 80. *a.* 7. *Sanch. dict. d.* 45. *ex n.* 4. *usque ad* 8. *Bon. de matr. q.* 4. *p.* 10. *n.* 6. *Sporer l. c. n.* 650. *Anacl. de* 6. *præc. n.* 53. *P. Holz. eod. tit. n.* 690. *Salm. loc. cit. n.* 45. *in fin.* item *Petrocor. tom.* 2. *de Temp. p.* 215. *cum Navarr. Cajet. et S. Anton. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 4. *in fine*, ubi sic ait: *Sed ubi pollutio sit omninò involuntaria, contra intentionem, non est peccatum, sicut, cùm quis audit in confessione turpia, aut loquens cum mulieribus ex causa honesta, et inde sequitur pollutio.* Et idem docet *Nav. c.* 16. *n.* 7. II. Licet alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur. Ita *Bus. suprà n.* 419. *in fin. Bon. l. c. n.* 8. *Laym. l.* 3. *sect.* 4. *n.* 13. *Sanch. Fill. tr.* 30. *n.* 150. *Sporer, n.* 650. *Croix n.* 926. *cum March. Salm. ibid. n.* 49. *cum Trull. et Diana*; item *Cajet. Navarr. Vill. Led. Zanard. Bass. ap. Moyam.* Fortè dices, posse accidere, ut pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis, unde extinctio pruritûs, quæ per fricationem fit, venerea delectatio potiùs censêri debeat. Sed respondetur, rationabiliùs judicandum, quòd talis pruritus, quando est valdè molestus, oriatur ex acrimonia sanguinis, quàm ex ardore luxuriæ. Saltem, in dubio, possidet libertas sc liberandi ab hujus-

modi molestia per tactum de se licitum, dum licitè quisquis potest tactu pruritum corporis abigere; et si accidit pollutio, absque periculo consensûs, per accidens, et involuntariè, ac proinde inculpabiliter accidit: ut autem iste ab eo tactu abstinêre teneretur, probandum pro certo esset, pruritum illum à libidine procedere. Cæterùm sapienter monet *Croix loc. cit.* eos, qui puritatem amant ut abstineant (intellige quantùm moraliter est possibile) ab hujusmodi tactibus. Idque absolutè, et meritò prohibet *Ronc. loc. cit.* si pruritus non sit valdè molestus; permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habeat virtutem illum tolerandi. (1) III. Sic etiam licet, etiam prævisâ pollutione, equitare causâ utilitatis. *Bonac. n.* 7. *Sanch. n.* 7. *cum Nav. Armill. Vasq. Lop. etc. Salm. tr.* 26. *c.* 7. *punct.* 3. §. 2. *n.* 53. *cum Less. Azor et Dic.* Etiam causâ recreationis, ut *Spor. n.* 650. *Anacl. n.* 53. *item Laym. Pal. Sanchez, etc. apud Croix n.* 925. *ac Henno et Holz. n.* 690. *cum Pichler, et communi*, ut asserit. IV. Licet decumbere aliquo situ ad commodiùs quiescendum. *Salm. ibid. n.* 55. *Spor. n.* 650. *Sanchez, Pal. Laym. etc. apud Croix n.* 925. *Holz. n.* 690. *cum aliis communiter.* V. Cibos calidos aut potus moderatè sumere, et honestas choreas ducere. *Sporer n.* 650. *Salm. loc. cit. cum S. Anton. Tol. Less. Holzm. d. n.* 690. *cum Pichler etc. communiter.*

Quid, si chirurgus in fœminis medendis aliquoties miserè consenserit in pollutionem, an tenetur officium derelinquere? Probabile est, quòd non teneatur, modò proponat debitis mediis se munire, ut dicunt *Navarr. Summ. c.* 3. *in fine ex Salm. ibid. n.* 47. *cum Hurt. Anton. à Sp. S. etc. Vide dicta in l.* 2. *n.* 63. *v. Quæritur.* Idem dicitur de parocho, qui in eamdem miseriam pluries lapsus fuerit in excipiendis confessionibus; secùs verò de simplici confessario, qui, sine gravi detrimento famæ vel facultatum, exercitium deserere possit audiendi confessiones, ut *Salm. loc. cit n.* 48. *cum Palao, et aliis cit.* At quid, si hujusmodi personæ semper, vel ferè sem-

(1) Nihilominùs non facilè credatur quibusdam puellis quæ tactibus se » polluere solent, prætextu hujusmodi ardoris; nam si diligenter exami- » nentur, cognoscetur ille pruritus multoties potiùs excitatus fuisse vel à » pravis cogitationibus præhabitis vel ab habitu pravo contracto se tan- » gendi. » *Hom. Ap. tr.* 9. *n.* 34.

Edit.

per lapsæ fuerint et nulla rationabilis spes affulgeat emendationis? Tunc dicimus, eos tenêri cum quacumque jactura officium deserere, juxta dicta hoc *l.* 4. *n.* 438. et fusiùs *l.* 6. *num.* 457.

484. — Quæstio autem hìc magna agitur, an sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntariè sequitur ex causis leviter in eam influentibus? Plures diversæ adsunt sententiæ.

I. Sententia affirmat esse mortales omnes pollutiones prævisas et non impeditas, etiamsi causæ aliàs sint licitæ. Ita *Val. Medin. Manuel, etc. apud Sanch. l.* 9. *d.* 45. *n.* 10.

II. Sententia quam tenet *Armilla apud eumdem Sanch. n.* 11. dicit, quamcumque causam, etiam venialiter illicitam efficere pollutionem mortalem.

III. Sententia, quam sequuntur *Soto, Ang. Gerson, Lopez etc. apud Sanch. n.* 12. tenet omnem causam, quæ in se est peccatum mortale, constituere etiam mortalem pollutionem, quæ ex illa sequitur. Et pro hac sententia videtur stare *S. Th.* 3. *part. quæst.* 80. *a.* 7. ubi ait *Quandoque verò* (pollutio nocturna) *est cum peccato, putà, cùm provenit ex superfluitate cibi, vel potûs. Et hoc etiam potest esse peccatum veniale, vel mortale.*

IV. Sententia communis et probabilior docet, pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali, in genere luxuriæ. Ita *Less. l.* 4. *c.* 3. *dubit.* 14. *n.* 102. *Sylvius* 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 11. *ad* 2. *Sporer de matrimonio c.* 3. *n.* 647. *Croix l.* 3. *part.* 1. *n.* 922. *Sanch. de matrim. l.* 9. *d.* 45. *n.* 16. *cum Sylvest. Abul. Sa, Ang. Turr. Henr. etc.* Item *Ronc. c.* 7. *q.* 9. *r.* 2. *Elbel de* 6. *præc. n.* 257. *Anacl. eod. tit. n.* 54. *Holzm. n.* 690. *Bonac. q.* 4. *p.* 10. *n.* 5. *Salm. tr.* 26. *c.* 7. *punct.* 3. §. 2. *n.* 52. *et* 54. *cum S. Anton. Suar. etc.* Ratio cur causa debeat esse per se mortalis, est, quia, cùm pollutio non sit volita in se, sed tantùm in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debeat insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est, quia, cùm causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitandi, ob pollutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc infertur I. non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi aspectu, aut curiosa lectione venialiter turpi; quia, ut dictum

est, cùm causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potiùs à causa naturali, quàm ab illis procedit. Ita *Sanch. dict. d. 45. n. 18. Salm. ibid. n. 50. cum aliis ut suprà.* Idem sentit *P. Cuniliati tract. 2. c. 2. n. 15.* dicens: *Peccat mortaliter ponens actiones turpes, de se proximè excitantes ad pollutionem, seu commotiones. Secùs si causa sit remota, ut equitare, cubare, comedere cibos calidos, loqui cum mulieribus, etiamsi ponatur sine fine virtutis, peccabit tantùm venialiter.* Idem de pollutione involuntariè ortâ ex lectione turpi facta ob curiositatem, sine pravo animo, aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscœnis, dicunt *Less. l. 3. c. 3. n. 102. cum Sa, Bon. quæst. 4. p. 10. n. 9. cum Vasq. Tamb. §. 2. n. 8. Sporer n. 648. cum Sanchez.* Sed in praxi id numquam concederem, et tantò minùs, si ob lectionem turpem, solius curiositatis causâ, frequenter acciderit pollutio, rectè enim dicunt *Salm. n. 48.* et consentit *Roncaglia quæst. 7. n. 11.* non excusari à mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere luxuriæ, quæ vehementiùs ad pollutionem influunt, et illas voluntariè, ac sine necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia, uti sunt nimirùm curiosa lectio, turpis aspectus picturæ obscœnæ, vel coïtûs animalium, tactus propriorum verendorum, aut alterius ex levitate, et similia: ratio, quia respectu istius personæ, ob suam pravam dispositionem, talis causa non leviter influit. Secùs verò dicunt, si pollutio ex hujusmodi causis rarò eveniat, ut *Salm. loc. cit.* Et secùs etiam, si causæ sint omninò leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum fœmina non diuturnum, vel leviter obscœnum: ratio, quia hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. Ita *Sanch. num. 18. et Salm. ibid. num. 50.*

Infertur II. non esse mortalem pollutionem, quæ, præter intentionem, accidit ex causis illicitis, adhuc mortaliter in alio genere, quàm luxuriæ, putà ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderata, aut in die vetito. Ita cum *Busemb. Sanch. n. 20. Nav. c. 16. n. 8. Suar. 3. part. tom. 3. quæst. 80. art. 7. Bonac. p. 10. num. 6. Less. l. 4. c. 3. n. 99. Salm. loc. cit. n. 54. cum Vasq. Dicast. etc. Sporer n. 649. cum Laym. et aliis, citatis suprà n. 484.* Ideò *S. Greg. in can. Testamentum, dist. 6.* loquens de pollutione ortâ ex super-

fluitate cibi vel potûs, dixit tantùm aliquem reatum contrahi : *Cùm verò* (verba Pontificis) *ultra modum appetitus in sumendis alimentis rapitur,.... habet exinde animus aliquem reatum.* Quod verbum *aliquem* explicans Glossa inquit, *id est veniale peccatum.* Tantò magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, situ, et aliis similibus actionibus. Sed hìc controvertitur, an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia, sine rationabili motivo, quando ex illis aliquis prævidet pollutionem se passurum ? Negant *Holz. de sexto præcepto cap.* 1. *num.* 690. *Croix lib.* 2. *part.* 1. *num.* 924. *cum Arriaga, et Rodr.* quia (ut dicunt) tunc pollutio oritur potiùs ex naturæ infirmitate, quàm ex causa illa, quæ non nisi per accidens et remotè ad pollutionem concurrit. Sed probabiliùs affirmant *Sanch. num.* 21. *Less. c.* 3. *n.* 99. *Ronc. q.* 7. *Sporer d. n.* 649. *Bonac. p.* 10. *n.* 6. *Salm. tr.* 26. *cap.* 7. *punct.* 3. §. 2. *num.* 52. *cum S. Gregor. S. Antonin. Nav. Suar. et Dic.* Ratio, quia sine causa rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquid indecens et inordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym. l.* 3. *sect.* 4. *n.* 12. docent communiter DD. citati *n.* 483. Et hoc, etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut communiter dicunt *Salm. ibid. n.* 51. *et* §. 3. *n.* 63. *Ronc. q.* 7. *r.* 3. *Spor. n.* 650. *Holz. n.* 690. ut mox suprà dictum est (1).

485. — « 7. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. Si antè » directè, vel formaliter sit procurata, et causa non sit retractata.

(1) Denique sedulò hìc advertendum, inquit *S. Alphonsus in fine tr.* 9. *n.* 34. » quòd in hac materia sexti præcepti oportet, quantum possibile est, omnem » adhibere severitatem, cùm in re tam labili nulla cautela unquam nimia existimari debeat, et plures opiniones, quæ speculativè loquendo sunt probabiles, in praxi improbabiles evadunt. Hinc confessarius ubi periculum pœnitentium inspicit, licèt actionem, quam illi vellent perpetrare, de certo » peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo permittat. Hoc medici animarum est, præsertim respectu eorum qui in vitio turpi habitum » in præterito habuerunt; his enim non solùm proximas occasiones vitare, » sed etiam remotas opus erit; aliàs ob fragilitatem contractam semper in » idem recident, cùm in hac materia, ad quam homines naturaliter sunt » proni, de facili à minoribus ad ulteriora mala ipsi progrediuntur. » *Confer l.* 1. *n.* 84 *et l.* 6. *n.* 605.

Edit.

» 2. Quando post somnum placuit, et approbata est propter » delectationem veneream; aliàs non. *Fill. q.* 5. *n.* 148. *Trull.* » *loc. cit. n.* 9. » (*Sed vide de hoc l.* 2. *n.* 20.)

» Quæres, an mutua pollutio, inter mares, vel fœminas » procurata, sit mollities tantùm, an sodomia?

» Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidinem sine » concubitu, esse tantùm mollitiem : si verò fiat ex affectu » ad personam illam indebiti sexûs (præsertim si adsit ali- » qua conjunctio, et commixtio corporum) est quoad mali- » tiam sodomia. *Fill. t.* 30. *c.* 8. Plura de tota hac materia » *vide suprà lib.* 2. *cap.* 1. *d.* 2. *art.* 2. de peccato in gene- » re, et auctores citatos. » (*Vide de hoc suprà dub. anteced. num.* 467.)

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO :

NON FURTUM FACIES.

« Cum hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio in » bonis proximi, quæ fit, 1. per furtum, et rapinam, 2. per » omissionem reparationis damni illati, 3. per iniquitatem » contractuum, de his tribus hìc agendum. »

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

DE JUSTITIA, ET JURE.

486 *Qualiter dividatur justitia, et qualiter jus?*
487 *Quid sit dominium, et ususfructus?*
488 *Quot sint peculia filiorum familias?*
489 *Quot sint bona uxorum?*
490 *Quot bona clericorum? Et præsertim I. Quæ sint* patrimonialia? *II. Quæ* industrialia? *III. Quæ* parsimonialia? *IV. Quæ* ecclesiastica?
491 *Hinc quær. I. An clericus teneatur necessariò pauperibus succurrere? Qu. II. Qui veniant nomine pauperum? Qu. III. An præferendi pauperes loci? Qu. IV. An superflua possint reservari? Qu. V. An clericus, habens sua, possit vivere ex bonis beneficii? Qu. VI. An etiam pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios?*
492 *Qu. VII. An beneficiarii malè expendentes reditus, teneantur ad restitutionem? Qu. VIII. An peccent graviter, qui malè accipiunt superflua à beneficiario?*
493 *Quot modis acquiratur dominium? I.* Occupatione.
494 *II.* Nativitate.
495 *III.* Alluvione.
496 *IV.* Specificatione.
497 *V.* Accessione.

498 *VI.* Confusione, *vel* commixtione.
499 *An idem, quod currit in mixtione pecuniæ, currat in mixtione aliarum rerum?*
500 *VII.* Ædificatione.
501 *VIII.* Plantatione.
502 *IX.* Perceptione fructuum.
503 *X.* Traditione.
504 *De* præscriptione, *et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I. De bona fide.*
505 *II. De titulo justo; et an sufficiat titulus coloratus, vel existimatus?*
506 *III. De continuata possessione, et de tempore requisito ad præscribendum*, usque ad num. 510.
511 *Quando præscriptio interrumpatur?*
512 *An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere?*
513 *An possit præscribi libertas à solvendo debito, aut mulctâ?*
514 *Quibus detur restitutio in integrum, circa bona præscripta?*
515 *IV. Conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscribi.*
516 *Decisio quatuor Aularum facta Neapoli circa præscriptiones.*
517 *An in conscientia res præscripta possit retinéri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.*

486. — Antequam aggrediamur tres hos perdifficiles sequentes tractatus de furto, restitutione, et contractibus, ad meliùs intelligenda ea, quæ dicentur, alia quædam generalia de justitia et jure expedit prænotare.

Justitia dividitur communiter in legalem, distributivam, et commutativam. *Legalis* respicit jura legum, et pœnas. *Distributiva* respicit personarum merita, quoad præmia, et honores. *Commutativa* autem respicit æqualitatem valoris rerum, juxta hominum æstimationem, ut tantùm domino reddatur, quantum ab eo surreptum, vel quantum damnum ei illatum est.

Jus autem dividitur in *jus in re*, et in *jus ad rem*. *Jus in re* est, quando res ipsa habetur obligata, et ideò tribuit rei vindicationem, seu actionem in rem ipsam, v. gr. Venditor, qui tradidit rem, actionem in ipsam rem habet pro pretio: beneficiarius per collationem habet jus in beneficium, et similia. *Jus* autem *ad rem* est, quando res nondum est obli-

gata, sed tantùm jus habetur ad eam acquirendam. Ideò jus ad rem tribuit tantùm actionem personalem contra impedientem acquisitionem rei.

487. — Deinde jus in re dividitur in *dominium*, et *usumfructum*. *Dominium* aliud est *jurisdictionis* erga subditos, ut habet pater erga filios, Episcopus erga diœcesanos etc; aliud *proprietatis* erga res, sive servitutem. Idem dominium aliud est *directum*, ut habet princeps in feudis, et dominus in prædio, dato ad emphyteusim; aliud est *utile*, quod habet feudatarius, et emphyteuta. (1)

Ususfructus autem est jus utendi, et fruendi aliquâ re, fructus ex ea percipiendo. Hìc notandum, ab usufructuario differre usurarium, qui alicujus rei usum habet, v. gr. horti, ex quo colligere potest fructus pro sua familia, et suis hospitibus; non autem potest illos alienare, *l. Plenum. ff. de usu etc.* Ita pariter habens domûs usum, potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non habitet. Notandum præterea, quòd usufructuario incumbit solvere expensas pro fructuum perceptione, et tributa, seu collectas super rem impositas, ut ex *l. Hactenùs, ff. de usuf.* Deinde tenetur rem benè colere, arbores novas mortuis substituere. Ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius. (2)

(1) Confer notam infrà ad n. 868. positam.

(2) Quæ cod. civ. de usu et usufructu statuit, his præcipuis, quos ob frequentiorem usum in tract. de jure et justitiâ ac contractibus opus est adducere, articulis continentur :

Art. 578. Ususfructus est jus rebus alienis utendi et fruendi ut ipse proprietarius, salvâ earum substantiâ.

Art. 579. Ususfructus aut lege aut propriâ voluntate,

Art. 580 Aut simpliciter aut ad tempus definitum vel quâdam cum conditione,

Art. 581. Super re quàcumque sive mobili sive immobili constitui potest.

Art. 582. Usufructuarius jus habet percipiendi fructus omnes rei sive naturales, sive industriales sive civiles.

Art. 583. Fructus naturales vocantur, quos terra suâ sponte producit; quæ ex animalibus nascuntur aut increscunt pariter fructus naturales dicuntur. Qui cultu fundi obtinentur, fructus industriales sunt.

Art. 584. Lucra ex domorum locationibus ac mutuâ pecuniâ, reliqua pensionum annuarum (gall. *arrérages des rentes*) et lucra ex prædiorum locationibus (gall. *baux à ferme*) inter fructus civiles referuntur.

Art 585. Fructus naturales et industriales pendentes è ramis vel radicibus ipso, quo tempore usufructus inchoatur, usufructuarii sunt. Qui verò in eodem statu versantur, ipso temporis momento, quo usufructus finitur, proprietarii sunt, ex neutrâ tamen parte compensatione cultionis aut seminum

488. — Filiusfamilias dominium habet peculii castrensis,

factâ sine damno et coloni partiarii, si quis erat tempore cæpti aut finiti usufructus, qui jam partem fructuum acquisiverit.

Art. 586. Civiles censentur quotidie usufructuario acquiri pro ratâ durationis usufructûs.

Art. 587. Si usufructus comprehendit res usu consumptibiles, ut pecunia, frumentum, liquidum, potest usufructuarius iis uti, sed sub finem restitui debet æquivalens in quantitate, qualitate, valore vel æstimatione.

Art. 589 Si usufructus comprehendit res, quæ non consummuntur, ast usu paulatim deteriores fiunt, ut lintea, supellectilia, usufructuarius earum usum habebit, ob quem commodatæ fuêre, obligatus, exspirante usufructu, ad eas reddendas in eo, in quo inveniuntur statu, licèt deteriores, modo absque dolo aut suâ culpâ.

Art. 594. Arbores fructiferæ demortuæ, etiam casu ejectæ cedunt usufructuario sub onere plantandi novas earum loco.

Art. 595. Usufructuarius ipse jure suo uti poterit vel illud alii locare, aut vendere, aut donare. In locatione autem tum quoad diuturnitatem ejus, tum quoad tempus, quo renovanda est, servet regulas definitas pro locatione bonorum uxoris à marito, titulo *de contractu matrimoniali et juribus conjugum.*

Art. 597. Gaudet juribus servitutum, viarum et generatim iis omnibus, quibus ac quomodo ipse fruitur proprietarius.

Art. 599. Pariter usufructuarius, cessante usufructu, nullam exigere poterit compensationem impensarum ad rem meliorem reddendam factarum, etiamsi ipsis rei valor creverit. Ipsi tamen aut hæredibus auferre licebit specula, imagines aliave ornamenta, modò omnia in pristinum restituat.

Art. 600. Usufructuarius qualem rem invenerit, tali fruetur, eâ tamen frui non valebit, nisi præsente proprietario, aut ipso saltem legaliter vocato, inventarium rerum mobilium et immobilium in usumfructum transeuntium confici priùs curaverit.

Art. 601. Cautionem præstare tenetur, se re domini in modo boni patrisfamilias fruiturum, nisi in constitutione usufructus aliter conventum sit. Excipiuntur pater et mater pro usufructu legati bonorum suarum prolium; item reservans sibi usumfructum rei à se venditæ vel donatæ.

Art. 605. Usufructuarius eas tantùm reparationes præstare tenetur; quæ ad rem integram servandam necessariæ sunt. Ad majores reparationes obligatur ipse proprietarius, nisi earum necessitas ex negligentiâ usufructuarii contingat.

Art. 606. Majores sunt reparationes grossorum parietum, fornicum, trabium, tecti totius; item integrorum aggerum et murorum sustinentium vel sepientium. Reliquæ omnes reparationes ad rem conservandam esse censentur.

Art. 607. Neque proprietarius, neque usufructuarius tenetur reædificare, quod vetustate aut casu fortuito collapsum est.

Art. 608. Usufructuarius ad universa onera annua prædii tenetur, qualia sunt tributa aliave quæ pro re frugiferâ deberi censentur.

Art. 609. Quoad tributa, tempore usufructûs proprietati imposita, proprietarius ea solvere tenetur, quorum usuræ (gall. *interêts*) solvendæ sunt ab usufructuario. Si verò ipse usufructuarius istis tributis satisfecerit, in fine usufructûs summam pecuniæ expensam repetere poterit.

Art. 614. Si quis tempore usufructûs injustè dominium quacunque ratione invaserit, huic eum usufructuarius deferre tenetur; quod si non fecerit pro-

et quasi castrensis. (1) In quo notandum, quòd peculium filio-

prietarium pro omni damno indemnem præstabit, ac si ipsemet rem deteriorem reddidisset.

Art. 615. Si animal in usumfructum datum absque culpa usufructuarii pericrit, hic nec aliud substituere, nec ejus pretium solvere tenetur.

Art. 616. Si totus pecorum grex casu fortuito aut morbo sine culpâ usufructuarii interierit, hic domino tantùm corium aut ejus pretium solvet, si verò non grex integer interierit, pro demortuis alia substituat capita ad numerum capitum, quæ ex fœtibus proveniunt.

Art. 617. Ususfructus amittitur morte naturali vel civili usufructuarii; finito tempore, pro quo constitutus erat; per non usum 30 annorum; si usufructuarius evadat proprietarius; si res tota ususfructûs pereat.

Art. 618. Amittitur quoque per abusum, rem deteriorando, vel reparationes negligendo.

Art. 619 Ususfructus qui non singularibus personis concessus fuit, est tantùm triginta annorum.

Art 620. Ususfructus ad certam usque ætatem alicujus tertii concessus valet usque ad hoc tempus definitum, licèt ille priùs obiverit.

Art. 621. Venditione rei jura usufructuarii minimè immutantur, nisi ipse usuifructui expressè renuntiaverit.

Art. 622. Quam renuntiationem creditores nullam reddere valent, si ipsorum detrimento facta sit.

Art. 623. Si solùm pars rei usufructuariæ pereat, ususfructus permanet in restante.

Art. 624 Si constitutus sit super ædificio, hocque incendio, casu, aut vetustate pereat, non continuatur in fundo vel materiâ. Secus si super fundo, cujus ædificium pars erat, constitutus sit.

Art. 625. Jus usûs et habitationis eo, quo ususfructus constituitur, et amittitur modo.

Art. 627. Usuarius et habitator re utantur ut bonus paterfamilias.

Art. 628 Jura usûs aut habitationis determinantur aut extenduntur iis, quibus titulis constituuntur.

Art. 629. Si ex titulo ipso non constat quàm latè hæc jura pateant, statuuntur sequentia :

Art. 630. Usuarius ex fructibus fundi solummodo exigere poterit, quod ipsi ipsiusque familiæ nec non proli, quam à tempore usûs nactus est, necessarium erit.

Art. 631. Non potest jus suum cedere aut locare.

Art. 632. Poterit habitare domum tota cum sua familiâ, licèt non fuerit matrimonio junctus, tunc cum jus habitationis acquisivit.

Art. 633. Jus habitationis definitur ex eo, quod ad habitandum domum toti familiæ necessarium est.

Art 634. Jus habitationis nec cedi nec locari poterit.

Art. 635. Si usuarius omnes fructus absorbeat, vel totam domum occupet, tenebitur ad impensas culturæ et reparationum, nec non ad tributa, sicuti usufructuarius; si partem solùm, tenebitur pro ratâ.

Edit.

(1) Qui ex codic. civ. Filiifamilias ac Majores aut Minores quæque ipsorum sunt jura in bona, definiuntur hisce articulis :

Art. 312. Proli in matrimonio conceptæ pater est ipse maritus,

rumfam. sit quadruplex, *castrense*, *quasi castrense*, *profectitium*, *et adventitium*. Et I. *Castrense* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris et in militia. sive hæc sint debita, ut stipendia, sive hæc sint acquisita donatione à præfectis militiæ, vel à parentibus, aut ab aliis occasione militiæ, ut *Less. l. 2. c. 4. n. 7. Lugo d. 4. n. 15.*

II. *Quasi castrense* dicuntur bona, quæ filius acquirit in officiis publicis, judicis, advocati, lectoris, medici, etc. Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem, et usumfructum. Et hoc etiamsi merces exigatur à privatis. *Lugo n. 16. cum Sylvest. Mol. etc.* Idem ait *Lugo n. 17. cum Nav. Mol.* de notariis, sive publicarum causarum, sive privatorum contractuum. Pro aliis verò artificibus, etsi publico inserviant, eorum tamen merces non pertinet ad peculium quasi castrense; excipit tamen *Sanch. ap. Lugo n. 18.* architectos principis, vel communitatis. Omnia

Art. 331. Proles extra matrimonium nata, si excipiatur incestuosa aut adultera, legitima fieri poterit matrimonio subsequenti genitorum.

Art. 333. Proles matrimonio subsequenti legitima facta iisdem gaudebit juribus ac nata esset ex ipso matrimonio.

Art. 488. Majoritas est ad 21 annos completos.

Art. 388. Minor est, qui 21 annos non complevit.

Art. 476. Minor emancipatur ipso jure per matrimonium.

Art. 477. Poterit etiam emancipari voluntate patris aut matris si pater deficiat, cùm 15 annos natus sit.

Art. 384. Stante matrimonio pater; eo vero soluto, pater aut mater superstes habebit usumfructum bonorum filiorum, usquedum 18 annos compleverint aut ante hanc ætatem emancipati fuerint.

Art. 385. Usumfructum bonorum filiorum habens tenetur:

1.° ad ea, ad quæ tenentur usufructuarii;

2.° ad alimenta, cultum atque educationem filiorum juxta statum;

3.° ad annuas pensiones vel lucra sortis solvenda;

4.° ad impensas funeris, morbique ultimi faciendas.

Art. 386. Quo usufructu non gaudebit ille conjugum, contra quem lata est sententia divortii, desinetque etiam mater eo frui ob secundas nuptias.

Art. 387. Jus usufructûs, quo pater vel mater donatur, non se extendit ad bona, quæ suo proprio labore aut suâ propriâ industriâ filii sibi comparârunt, neque ad ea, quæ ipsis fuêre donata aut legata sub conditione patrem et matrem usufructu privante.

Art. 730. Parentes (ex lege indigni) bonorum filiis ex hæreditate advenientium usufructu privati existunt.

Art. 389. Stante matrimonio jus administrandi bona personalia minorum penes patrem est, qui et de proprietate et reditibus bonorum, quorum usufructu caret, sed de solâ proprietate eorum, quorum usufructu ex jure gaudet, reddendæ rationi obnoxius est. *Edit.*

autem bona, donata intuitu exercitii prædictorum officiorum, sunt quasi castrensia. *Lugo n.* 19. Hujusmodi sunt omnia, quæ acquiruntur à filiofam. ex officio clericali, ex *L. Presbyteros*, 6. *c. de Episc. et cler.* Imò idem dicitur de omnibus, quæ clerico adveniunt ex quocumque titulo. *Lugo n.* 21. *cum Mol. Sanch. et communi.* Hocque rectè dicit *Lugo n.* 22. contra aliquos de clericis etiam tonsuratis, cùm textus cit. exprimat etiam cantores.

III. Peculium autem *profectitium* sunt bona, quæ proficiscuntur de rebus paternis, et filius lucratur in ipsis negotiando; peculium hoc totum pertinet ad patrem quoad fructum, et proprietatem. Etiam dicuntur bona profectitia illa, quæ donantur filio intuitu patris: secùs verò, si donantur filio intuitu suiipsius, etsi occasione patris filius cognitus sit à donante. *Lugo n.* 37. In dubio autem, an aliquid sit donatum intuitu patris, vel filii, erit totum filii, si ipse bonâ fide incœperit possidère; aliàs dividendum pro rata dubii. Bona verò donata filio à patre in patrimonium ad suscipiendos ordines sacros, non sunt numeranda inter profectitia, sed benè sunt conferenda cùm aliis fratribus, cùm ille hæreditatis portionem exposcit, ut *Lugo loc. cit. cum Mol.* et ut dicemus *n.* 956. Dubium fit 1. an, quod lucratur filius ex bonis paternis, sit totum et semper profectitium? Affirmant *Sylv. Azor, etc. apud Lugo n.* 40. Dicunt verò *Gom. Bart. Tab. Ang. etc. ib.*, esse partim profectitium, partim adventitium. *Lugo* autem cum *Mol.* tenet esse profectitium, si filius nomine patris negotietur, adventitium verò si nomine suo, putà, si ipse furatus sit pecuniam à patre, vel si pecunia otiosa erat apud patrem. Certum autem est, ut docet *Lugo dict. n.* 40. quòd, si filius negotietur extra domum patris ex aliis bonis quàm paternis, lucrum non sit futurum profectitium. In dubio tamen, an lucrum provenerit ex bonis patris, vel alterius, tùm tantùm profectitium præsumitur, cùm filius administrabat bona paterna. *Lugo n.* 41. *cum Gom. Bart. etc.* Dubium fit 2. an filius, pro labore præstito in beneficium patris, possit stipendium exigere? Affirmant *Nav. Less. Ang. Lop. ap. Sanch. l.* 1. *c.* 2. *d.* 8. *n.* 1. et probabile putant *Laym. lib.* 3. *tr.* 4. *c.* 8. *n.* 6. *et Bus. infr. n.* 544. Negant verò *Molin. et alii plures cum Sanch. loc. cit. et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1054. Rectè autem distinguit *Lugo d.* 5. *n.* 42. et ait, quòd si filius

extra domum patris habitet, nec à patre alatur, id, quod lucratur, est adventitium; profectitium verò, si in domo paterna degat, et à patre alatur, necnon obsequia illa sint patri debita: quæ si tamen excedant, benè potest filius petere stipendium. Sed hìc dubium fit 3. utrùm, si prædicta obsequia fuerint excedentia, et filius non petierit stipendium, præsumatur illud remisisse? Omninò affirmant *Mol. d.* 234. *et Sanch. loc. c. n.* 4. quia hoc præstat bono communi, ut inter parentes et filios frequentia jurgia vitentur. Sed probabiliùs docet *Lugo dict. n.* 42. *cum Nav. Less. Ang. etc. ut suprà*, quòd, dum filius, si potest, non petat, rationabiliter remisisse censeatur. Secùs, si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrahere alimenta à patre percepta. *Vide etiam dicenda num.* 544.

IV. Peculium tandem *adventitium* sunt bona, quæ filiisf. proveniunt aliunde, quàm ex bonis paternis, vel intuitu patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, pater verò acquirit usumfructum, etiamsi sint bona majoratûs. *Lugo d.* 5. *n.* 30. Quandoque tamen filius etiam talem usumfructum acquirit, nempe I. Quando præcisè ususfructus donatur filio, vel donatur aliquid filio, patre contradicente. II. Si filius unà cum patre succedit in hæreditatem fratris, vel sororis. Ita *Less. l.* 2. *c.* 3. *num.* 9. 10 *et* 11. *et Lugo d.* 5. *n.* 23. *cum aliis.* III. Addit *Lugo ibidem*, si filius accipit dotem, patre se non obligante: *vide alia apud Lugo.* Exceptis autem his casibus: filius de bonis adventitiis non potest disponere sine consensu patris, nec testari, etiam cum ejus consensu, nisi ad pias causas, ex *c. Licet* 4. *de sepult.* in 6. Potest tamen universè testari de castrensi peculio, ut *ibid.* Ususfructus autem peculii adventitii erit patris, quamdiu vivit, etiamsi filius exierit à patria potestate; nisi filius electus sit ad Episcopatum, vel ad magnam dignitatem, scilicet, si fiat Cardinalis, præfectus Urbis majoris, consiliarius regius, magister militum; tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium, ut *Lugo n.* 24. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *punct.* 10. §. 1. *n.* 128. *Holzm. p.* 4. *n.* 274. Si verò pater emancipet filium, dimidia pars ususfructûs erit patris, et dimidia filii. *Lugo, et Holzm. ib.* Hoc intelligitur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria patris; nam, si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure hispanico, tunc ususfructus erit totus filii: si verò ratione

statûs religiosi à filio assumpti, usufructus erit totus patris. *Lugo ibid.* Hìc notandum I. quòd si pater permittat filio, ut discedat è sua domo, non censeatur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum; vel nisi filius, vidente et tacente patre, fructus expendat, ut *Lugo n.* 27. *ex l. Cùm oportet. c. de bonis quæ liber.* Notandum II. quòd si bona sint usu consumptibilia, tunc pater possit de illis disponere, cum obligatione reddendi filio tantumdem. *Lugo n.* 35. *et Mol.*

489. — Bona uxoris alia sunt *dotalia,* alia *paraphernalia,* (1)

(1) Ex cod. civ. Conjuges ratione bonorum sub triplici regimine constitui possunt : 1.° Sub regimine communitatem bonorum includente ; 2.° Sub regimine bonorum communitatem excludente ; 3.° Sub regimine dotali. Varia sunt pro hac diversitate regiminis jura variæque conjugum obligationes. Insuper alia legalis, alia conventionalis est communitas in qua bona communia et propria conjugum distinguuntur.

Art. 1400 Communitas legalis locum habet cùm sponsi matrimonium ineunt sine ulla conventione aut simpliciter declarant, se sub regimine communitatis bonorum contrahere.

Art. 1387. Conjuges bona sua semper ad normam legis civilis disponere censentur, nisi speciales de iis fecerint pactiones, minimè tamen bonis moribus contrarias.

Art. 1528. Communitas conventionalis in omni re sequitur leges communitatis legalis, nisi huic implicitè vel explicitè derogatum sit.

Art. 1401. Inter bona communia referuntur :

1.° Omnia mobilia, quæ conjuges primo die matrimonii possiderunt, aut postea hæreditate vel donatione acceperunt donatore non contrarium statuente.

2.° Omnes qualescunque fructus, reditus, fenora, pensionesque annuæ, quæ conjugibus obveniunt, tempore matrimonii et ex bonis jam primo die matrimonii ipsorum propriis, aut posteà quocunque titulo acceptis.

3.° Omnia immobilia in matrimonio acquisita.

Art. 1404. Immobilia verò, quæ conjuges jam ante matrimonium possiderunt aut in matrimonio hæreditate acquisivêre, neutiquam inter communia referuntur.

Art. 1405. Pariter immobilia alterutri conjugum tempore matrimonii donata, minimè in communitatem allata censentur, sed spectant ad donatarium, nisi donator declaraverit, rem numero bonorum communium esse.

Art. 1406. Immobilia à patre vel matre aut alio ascendente alterutri conjugum, ut ipsi aut donatoris creditoribus satisfiat relicta, non sunt communia, salvâ compensatione aut indemnitate.

Art. 1409. Inter debita communia referuntur :

1.° Debita, quibus mobilia conjugum jam primo die matrimonii gravata existebant, aut quibus gravatur hæreditas in matrimonio obtenta.

2.° Debita, quæ tum ex sorte, tum ex pensionibus annuis et usuris sunt, tempore communitatis à marito, aut cum hujus consensu ab uxore contracta.

3.° Debita, quæ solummodo ex pensionibus et usuris sunt ob æs alienum, aut proprium conjugibus.

quæ sunt res, quas uxor attulit, vel sibi reservavit ultra dotem. Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium, et usum, *l. Hâc lege, c. de pactis.* Bonorum *dotalium* proprietas spectat ad uxorem, ususfructus verò et plena administratio ad maritum, *l. 2. ff. de jure dotium.* Hinc uxor, post mortem viri, omnibus creditoribus personalibus præfertur. Et adhuc vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetere *ex eodem l.* Deinde notandum, quòd si dos consistat in pecunia, vel rebus usu consumptibilibus, tunc dominium dotis plenè transit ad virum, cum obligatione tantumdem restituendi, matrimonio soluto, *l. Res in dotem, ff. de jure dotium.* Deinceps notandum, quòd si bona

4.° Debita ob reparationes usufructuarias immobilium non communium.

5.° Debita ob alimenta conjugum, educationem et cultum filiorum ac ob quæcumque alia onera matrimonii.

Art. 1421. Solus maritus bona in communitatem allata administrat, quæ absque uxoris consensu vendere, alienare et oppignorare poterit.

Art. 1428. Marito jus est administrandi bona uxoris propria, necnon instituendi actionem ad res mobiles et litigiosas uxoris consequendas. Attamen immobilia uxoris non consentientis alienare non poterit; quòd si ipsius culpâ status bonorum uxoris deterior factus sit, ad restitutionem tenetur.

Art. 1426. Actiones civiles, quas uxor sine consensu mariti, etiam cum judicis auctoritate exercet, bona communia afficere nequeunt, nisi ratione mercaturæ, quam publicè et separatè facit.

Art. 1437. Quod si ex bonis communibus pecuniæ summa expensa fuit pro solvendis alterutrius conjugum debitis, uti pretium integrum aut partiarium rei immobilis propriæ aut redemptio servitutis, vel pro recuperandis, conservandis reparandisve bonis propriis ac generatim quoties unus conjugum lucrum proprium è re communi fecerit, ab eo compensatio debetur.

II. *Art.* 1529. Cùm sponsi, quin se sub regimine dotali constituant, matrimonium inire intendunt cum clausulâ communitatem excludente, aut separationem bonorum includente, hisce se subjiciunt legibus:

Art. 1530. Matrimonio inito cum clausulâ bonorum communitatem excludente, uxor nec sua bona administrare, nec ipsorum fructus percipere poterit; quod jus penes maritum est ad onera matrimonii sustinenda.

Art. 1531. Sed soluto matrimonio, aut separatione bonorum ex sententiâ judicis factâ, ea integra uxori reddenda.

Art. 1532. Si quæ ex mobilibus ab uxore in dotem allatis aut ipsi in matrimonio obvenientibus usu consumptibilia inveniuntur, ipsorum fiat æstimatio in contractu matrimoniali, aut inventarium tempore quo obvenerunt, juxta quod à marito pretium restituendum.

Art. 1533. Maritus ad omnia onera ususfructûs tenetur.

Art. 1534. Nihil tamen impedit, quin statuatur, quòd uxor quotannis partem suorum reditumm ad usum proprium accipiat.

Art. 1535. Immobilia in dotem allata, de quibus præsens est paragraphus, alienari possunt, non tamen sine consensu viri, aut si hic nolit, sine judicis auctoritate.

dotalia, etiam stabilia, dentur viro æstimata, animo, ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiam eorum dominium acquirit, et, soluto matrimonio, non tenetur, nisi ad pretium reddendum, *l. Quoties, ff. de jure dotium.* Et in prædictis duobus casibus, si pereunt dicta bona, viro pereunt, *l. Res in dotem.*

490. — Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet : I. In bona *patrimonialia*, quæ dicuntur ea, quæ

Art. 1536. Matrimonio autem inito cum clausulâ separationem bonorum includente, uxor mobilium et immobilium administrationem, nec non usumfructum habet.

Art. 1537. Uterque conjux ad onera matrimonii ferenda concurrit juxta conventionem; hâc autem deficiente, uxor pro tertia parte suorum redituum concurrit.

Art. 1538. Nullo in casu nullaque ex causa uxor immobilia alienare poterit absque consensu mariti, hocque renitente sine judicis auctoritate.

III. *Art.* 1392. Regimen dotale instituitur per expressam conjugum declarationem, se velle sub hoc regimine contrahere; nec ad id sufficit constitutio dotis vel communitatis exclusio, neque etiam bonorum separatio.

Art. 1541. Quæcunque uxor in dotem constituit, aut in contractu matrimoniali accipit, bona dotalia sunt, nisi extet conventio contraria.

Art. 1549. Maritus ipse bona dotalia administrat, ac debitores et detentores eorum in judicio persequendi, fructus et usuras atque sortis repræsentationes percipiendi jus habet. Attamen in contractu matrimoniali conditio apponi potest, quâ uxori partem suorum redituum ad proprium usum quotannis percipere liceat

Art. 1551. Dotis integræ aut partis ex mobilibus, quorum pretium in contractu fixum est, maritus possessor existit (nisi declaretur æstimationem non habere rationem venditionis) obligatus ad reddendum solum pretium statutum.

Art. 1552. Attamen rei immobilis in dotem constitutæ æstimatione, maritus nullo modo dominium acquirit, nisi contrarium statuatur.

Art. 1554. Bona immobilia in dotem constituta alienari vel hypotheca gravari non possunt durante matrimonio, neque ab uxore, neque à marito, neque ab utroque simul, exceptis casibus in lege definitis.

Art. 1562. Maritus ratione bonorum dotalium iisdem, quibus tenetur obligationibus usufructuarius; rationem reddet de præscriptionibus aut rei depravationibus, quibus causam negligentiâ suâ dedit.

Art. 1563. Si dos periclitetur, uxor in judicio separationem bonorum exigere poterit.

Art. 1574. Bona, quæ ab uxore in dotem allata non fuêre, paraphernalia sunt.

Art. 1575. Quòd si alia non forent uxoris bona quàm paraphernalia, ipsa ad onera matrimonii pro tertia parte redituum concurret, nisi alia extet stipulatio.

Art. 1576. Uxor et administrationem et usumfructum paraphernalium habet : ea tamen alienare aut de eis litigare non poterit absque mariti consensu aut hoc renitente, judicis auctoritate.

Edit.

ipsi obveniunt ex quacumque causa profana. II. In bona *quasi patrimonialia* seu *industrialia*, et dicuntur ea, quæ clerici acquirunt ex ecclesiasticis functionibus sine beneficio, ut ex concionibus, missis, etc. III. In bona merè *ecclesiastica*, et sunt illa, quæ acquiruntur ex beneficiis. IV. tandem in bona *parsimonialia*, quæ sunt illa quæ clericus ex reditibus ecclesiasticis subtraxit de sua sustentatione, vivendo parciùs, quàm honestè vivere potuisset.

491. — I. Quoad bona *patrimonialia* certum est, quòd clerici plenum eorum dominium habent, ut patet ex *c. Relatum* 12. *de testam.* II. Idem est de bonis *industrialibus*, ut communiter docent DD. cum *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 2. *dub.* 35. *et* 45. *Less. de just. l.* 2. *c.* 4. *dub.* 6. *Lugo de just. d.* 4. *sect.* 3. *n.* 23. *Anacl. tr.* 7. *d.* 4. *q.* 3. *Viva Opusc. de benef. q.* 3. *art.* 1. *n.* 5. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *punt.* 11. §. 1. *n.* 138. *cum Pal. Conin. etc.* Ex quo infert *Anacl. n.* 27. *cum Less. et aliis*, quòd si clericus vivat, aut expendat de bonis his, vel propriis in pias causas, possit tantumdem accipere de bonis ecclesiasticis, et de eis ad libitum disponere; quia, cùm jus habeat vivendi ex beneficio (ut infra videbimus in quæst. V.), non tenetur vivere ex bonis propriis; unde, si de iis vivat, potest uti compensatione. Hoc tamen non admittendum puto, si clericus non habeat superfluum de bonis ecclesiasticis, atque hìc et nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire. Secùs autem, si hìc et nunc non teneatur ad eleëmosynam, habeat tamen intentionem compensandi. An verò distributiones quotidianæ canonicorum computentur inter bona industrialia? Negant *Nav. de Redit. eccles. q.* 1. *n.* 74. *Sanch. l. c. dub.* 46. quia (ut dicunt) distributiones verè sunt partes redituum beneficii, et ideo eamdem naturam ac onus sortiuntur, quàm alii beneficii fructus. Sed probabiliùs affirmant *Lugo d.* 4. *n.* 25. *et Salm. ibid. n.* 140. *cum Azor, Sylvest. Angel. Bon. et Covarr.* Ratio, quia præfatæ distributiones, licèt ex titulo beneficii proveniant, non tamen dantur immediatè pro titulo, sed pro servitio personali, tamquam personæ stipendium.

III. Idem, quod de bonis patrimonialibus, et industrialibus, dicitur de *parsimonialibus*, ita ut possit clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Navar. de Redit. q.* 1. *Mon.*

50. *Less. c. 4. n. 39. Cabass. Th. jur. l. 2. c. 16. n. 8. Anacl. n. 28. Mazz. tom. 2. p. 420. et Less. dict. c. 4. n. 39. cum Sot. Covarr. et aliis (contra Petroc. l. 4. de Benef. c. ult. q. 7. et alios paucos).* Et idem expressè docet *S. Th. 2. 2. qu. 185. art. 7.* ubi ait : *De his autem, quæ sunt specialiter suo usui* (scilicet clerici) *deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis.* Ratio, quia præfata bona non dantur ut fructus beneficii, sed ut stipendia laborum iis, qui Ecclesiæ inserviunt. Nec obstat textus in *c. Episcopi, caus. 12. q. 1.* quem opponit *Petr.* ubi legitur : *Quidquid verò de provisione suæ Ecclesiæ fuerit, sive de agris, sive de fructibus, omnia in jure Ecclesiæ reservare censuimus.* Nam respondetur ex prædictis, bona parsimonialia non esse de provisione Ecclesiæ, sed de provisione, seu stipendio laborum ministri, ut sancitum fuit in conc. Agath. *Can. 36.* ubi dictum fuit : *Clerici omnes qui fideliter Ecclesiæ deserviunt, stipendia, tantis laboribus debita, secundùm servitii sui intuitum vel ordinationem canonicam, à sacerdotibus seu Episcopis consequuntur.*

IV. Major difficultas est de bonis merè *ecclesiasticis*, quæ propriæ sustentationi supersunt, an de iis possint clerici, sine injustitia, malè disponere? Certum est, quòd beneficiarii tenentur sub mortali reditus superfluos suæ sustentationi in usus pios, aut in pauperes elargiri. Ita *S. Th. 2. 2. qu. 185. art. 7. Lugo d. 4. sect. 4. n. 9. Sanch. Cons. l. 2. c. 2. dub. 38. Salm. tr. 12. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 141. et 144. cum Mol. Con. Pal. et communi.* An verò ad id teneantur virtute justitiæ, vel religionis, infrà dicetur. Illic autem sedulò notandum : quòd in hoc, ut materia censeatur gravis, requiritur quantitas multò major, quàm in furto, ut dicunt *Lugo n. 42. cum Mol. Henr. Holz. de just. n. 204. et alii ex D. Th. l. c.* qui requirit *multum excessum* ad malam fidem clerici constituendam. Quænam autem sit ista notabilis quantitas? *Coninchius, Palaus, et alii apud Mazz. t. 2. p. 419.* requirunt quartam, vel quintam partem superfluorum. Sed veriùs sufficit pars vigesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem *Mazz.* et tenent *Lugo d. 4. n. 44. ac Croix l. 4. n. 1358.* qui cum *Haunoldo* meritò sententiam *Coninchii* reprobant. Illic obiter advertatur, *Benedictum XIV.* in sua Bulla 29. *Universalis Ecclesiæ*, edita die 20. Aug. 1741. declarâsse, quòd

si beneficiarius fructus beneficii vendat per totam suam vitam, sive unâ, sive pluribus solutionibus, contractus est nullus.

Sed quær. I. An clericus teneatur ex superfluis necessariò pauperibus succurrere? Negant *Azor, p.* 2. *lib.* 7. *c.* 11. *q.* 2. *cum Nav. et Viva Opusc. de benef. q.* 2. *a.* 4. *n.* 12. qui dicit cum *Vasq. et communi*, posse clericum superfluum erogare, sive in pauperes, sive in alios pios usus pro suo libitu, quia sufficit illud applicare in Dei cultum, et non dissipare, ut loquitur *Trid. sess.* 25. *cap.* 1. *de ref.* Sed excipiendum omninò mihi videtur cum *Lugo d.* 4. *n.* 15. *et* 39. *ac Less. c.* 4. *num.* 47. si adsint pauperes, in gravi necessitate temporali vel spirituali constituti; tunc enim non potest clericus superflua in alios usus pios expendere, quia tunc urget præceptum naturale charitatis, ex quo, si habet bona propria superflua statui, jam tenetur sub gravi iis illa elargiri. Et hic advertit *Viva l. c. cum Vasq.* pastores, ut Episcopos et parochos, tenêri insuper inquirere hujusmodi pauperes, non tamen beneficiarios non pastores.

Quær. II. Qui veniant nomine pauperum? Veniunt quidem, non solùm ostiatim mendicantes, sed etiam ii, qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiam consanguinei, si verè pauperes sint, ita ut aliàs non possint proprium statum sustinêre, ut *Sanch. Cons. l.* 2. *cap.* 2. *dub.* 38. *n.* 21. *Laym. l.* 4. *tr.* 2. *c.* 3. *n.* 3. *Croix l.* 4. *n.* 904. *cum Azor, Pal. et communiter.* Et patet ex *Trid. sess.* 25. *c.* 1. *de Ref.* ubi interdicitur beneficariis, *ne ex reditibus ecclesiasticis consanguineos familiaresve suos augêre studeant..... Sed, si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant.* Hos autem consanguineos indigentes potest clericus præferre aliis pauperibus, etiam graviùs egentibus (quidquid dicat *Laym. l. c.*). Ratio, quia, ut benè advertit *Viva loc. cit. art.* 2. *n.* 2. *cum Mol. et communi*, subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statum clerici servandum, cùm illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Unde *Tol. lib.* 5. *c.* 4. *Concl.* 3. sic scripsit : *Episcopus, subtractis quæ ad decentem victum pertinent, et subtractis his, quæ gratiâ pietatis* (nota) *et charitatis potest in alios consanguineos indigentes aut famulos distribuere, tenetur residuum dare pauperibus sub mortali.* Idque expressum habetur in decreto indicto à Cardinali *Polo*, Legato apostolico ann. 1566. apud

Thomassin. de eccl. discip. t. 3. p. 3. cap. 32. quo præceptum fuit beneficiariis Angliæ (prout etiam olim præceperat *S. Gregor.* instruens *Augustinum* Anglorum apostolum) : *Ne sumptuum moderatio avaritiæ tribuatur, quidquid ex fructibus ecclesiarum, deductis iis, quæ earum muneribus sustinendis, et ipsis atque ipsorum familiaribus necessaria sunt, supererit, id omne juxta illa, quæ B. Greg. Papa Augustino de fructibus Ecclesiæ dispensandis rescripsit, ad pauperes Christi alendos distribuant.* Hinc dicit *Croix lib. 4. n. 904. cum Azor, Pal. etc.* quòd sub nomine victûs beneficiario debiti veniunt omnia necessaria ad se et familiam sustentandam ; adque familiam spectant parentes, fratres, nepotes, et alii consanguinei. Item advertunt *Laym. lib. 4. tract. 2. cap. 3. n. 3. Ronc. Conc. 6. n. 6. et Viva loc. cit. cum aliis*, quòd, si beneficiarius statum suum mutet ex assumptione ad beneficium, tunc potest subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodò decenter vivant juxta suam dignitatem. Hoc tamen, rectè ait *Roncaglia loc. cit.*, procedere pro Episcopis, aut assumptis ad similem dignitatem, non verò pro parochis.

Quær. III. An in distributione præferendi sint pauperes loci, in quo est beneficium? Dicunt *Salm. tr. 12. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 144. et Holzm. p. 4. tr. 1. n. 210.* quòd, licèt congruentius sit, bona distribui pauperibus loci, de hoc tamen non est obligatio ; nisi ibi sint pauperes, extremâ, vel etiam gravi egestate laborantes. Sed *Azor. p. 2. l. 7. c. 11. q. 2. Bonac. de benef. d. 4. p. 2. n. 3. et Mol. d. 145. cum Navarr.* hanc limitationem negant, et censent, satis esse, si bona superflua in quosvis pauperes (intellige æquè egentes) erogentur ; etsi testatores oppositum expresserint, vel saltem tacitè significârint. Ratio, quia canones (præcisè in *cap. Sancimus 31. caus. 12. quæst. 2.*) indistinctè præcipiunt, ut eleëmosyna fiat, sive in cives, sive in exteros. Et hoc videtur satis probabile, quia pauperes loci non habent, saltem non constat eos habêre peculiare jus ad illa bona. Excipit *Mol.* si aliud exigat bonum commune illius diœcesis, putà, si subveniendum sit collegio educandorum, etc.

Quær. IV. An beneficiarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios? Negat *Navarr.* dicens, ea statim esse distribuenda. Sed veriùs docet *S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 7.*

ad 4. (quem sequitur *P. Holzm. part. 4. n. 207. cum aliis*) dicens : *Si quis, necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quæ superfluunt ex proventibus Ecclesiæ possessiones emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Ecclesiæ et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit.* Benè tamen advertit *Holzmann loc. cit.* quòd eo casu cautio adhibenda sit, ne, morte adveniente, tales reditus fortè à consanguineis diripiantur.

Quær. V. An clericus, qui habet ex suo, unde vivat, possit se sustentare ex reditibus beneficii? Negant aliqui pauci; sed affirmandum cum *Habert de just. t. 4. c. 21. in fin. Petrocor. de benef. cap. ult. q. 8. Fagnan. cap. Si quis, de pecc. cler. Anacl. q. 3. n. 27. Holzm. n. 208. etc. communiter.* Rectè enim ait *Fagn.* quòd primis Ecclesiæ sæculis nulli clerici admittebantur, nisi qui, relictis omnibus propriis bonis, de solis fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare nolebant, permittebatur eis vivere ex proprio patrimonio; modò nihil de oblationibus exigerent. Tertio demùm tempore, scil. postquam clerici portionem suam à mensa Episcopali separatam habêre cœperunt, et beneficia fuêrunt illis credita, mos inolevit, ut ipsi, separato patrimonio, Ecclesiæ bonis viverent. Et hoc sanè est rationi naturali omninò consonum; justum enim est, ut, qui altari servit, de altari vivat, juxta illud : *Quis militat suis stipendiis umquam? Ap. 1. Cor.* Fortene divites qui reipublicæ inservientes stipendia habent, injustè accipiunt? Per accidens autem est, quòd sint divites, vel pauperes. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Thom. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 5.* Rectè verò limitat S. D., si casus occurreret, quòd aliquis pauper esset in gravi necessitate; nam tunc ait : *In tali necessitate peccaret clericus, si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodò haberet patrimonialia bona, de quibus vivere posset.* Ratio patet, quia tunc jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quær. VI. An, sicut beneficiarii erogare tenentur superflua in usus pios, ita etiam pensionarii? Affirmant *Sanch. Cons. lib. 2. cap. 2. dubium 47. Mazzott. t. 2. p. 421. et Salm. tr. 12. cap. 2. punct. 11. §. 2. n. 147. cum Mol. et Pal.* modò pensio sit ecclesiastica, aut detur ecclesiasticis : secùs, si sit merè laicalis ob titulum merè sæcularem, et detur laicis

ob obsequia præstita, putà principibus, equitibus, etc. aut si detur clericis ob aliquod munus temporale, nempe cantoris, procuratoris, etc. Ratio, quia cùm hæc obligatio sit annexa reditibus beneficii, pensio illa ecclesiastica, ex fructibus beneficii detracta, transit cum eodem onere. Satis tamen probabiliter negat *Lug. d. 4. n. 32. cum Vasq. Gigas, Cov. etc.* et ita decisum habetur in Rota Rom. ap. *Azor,* Ratio, quia, dum Pontifex justam ob causam extrahit pensionem ex fructibus beneficii, jam eosdem fructus applicat in usus pios; unde fructus isti non ferunt secum obligationem, ut iterùm piè applicentur. Idem ait *Mastrius d. 14. q. 2. a. 3. n. 69. cum Bon. etc. contra Nav. Azor, etc.* de equitibus commendatariis S. Jacobi Calatravæ, Alcantaræ et S. Stephani Florentiæ, etc. quibus à *Gregor. XIII.* jam concessum est testari.

492. — Quæritur VII. an beneficiarii, expendentes reditus superfluos beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem? Hæc quæstio magnoperè inter DD. agitatur, et ideò in ejus discussione diutiùs immorabor.

Prima sententia probabilis, et valdè communior inter recentiores, negat. Hanc tenent *S. Antonin. t. 2. tit. 2. cap. 3. §. 3. Less. de just. lib. 2. cap. 4. dub. 6. n. 43. Mol. tom. 1. tr. 2. d. 143. Cabass. Theor. Jur. lib. 2. cap. 26. n. 7. Sporer de 7. præc. c. 1. n. 113. Azor, p. 2. lib. 7. c. 9. Viva Opusc. de benef. q. 2. a. 3. n. 2. Mazzot. tom. 2. pag. 419. Sanch. l. 2. Cons. cap. 2. d. 37. n. 2. Anacl. tract. 7. d. 4. quæst. 3. n. 34. Holzm. p. 4. de just. n. 196. Salm. tract. 12. cap. 2. n. 155. cum Pal. Con. etc. Lugo de just. d. 4. sect. 1. n. 2. cum Soto, Gers. Abul. Vasq. Adrian. Tab. Covarr. Cordub. Arag. etc.* Auctores hujus sententiæ diversis rationibus utuntur. Major pars eorum sic ratiocinatur: Omnes clerici antiquitùs in communi vivebant, et bona ecclesiastica singulis distribuebantur, prout opus erat ad cujusque sustentationem; reliquum verò applicabatur fabricæ Ecclesiarum, et pauperum subventioni. Sed *Simplicius Papa,* qui creatus est an. 465. in *can. de reditibus 28. caus. 12. quæst. 2.* eò quòd, frigescente charitate, fortè Episcopi non tam fideles essent in tali distributione, fructus bonorum ecclesiasticorum in quatuor partes divisit, primam applicando Episcopis, secundam clericis, tertiam fabricæ Ecclesiarum, quartam pauperibus. Idque

confirmavit *Gelasius in cap. Concesso* 26. et *Gregorius in cap. Cognovimus* 29. *dict. caus.* 12. *quæst.* 2. Hinc dicunt, quòd, licèt ante hanc divisionem nullus clericorum ad ea bona jus haberet, post divisionem tamen eorum dominium ipsi adepti sunt, cùm illa ab Ecclesia ad proprium usum fuerint eis deputata. Idque confirmant ex concilio Trid. *sess.* 24. *c.* 12. *de Reform.* ubi præcipitur, quòd beneficiarius, omittens recitationem horarum, *privetur dimidiâ parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentiæ fecit suos.* Ergò, ut arguunt, concilium supponit, clericum verè dominium ipsorum fructuum acquisivisse. Ex quibus concludunt, obligationem, quam habent beneficiarii erogandi superflua pauperibus, non oriri ex justitia, sed ex virtute religionis, quæ non obligat ad restitutionem.

Cabassutius verò *l. c. cum Azor*, aliâ viâ incedens, hanc sententiam tuetur; dicit enim, hanc obligationem beneficiariorum erogandi superflua in usus pios non esse de lege naturali justitiæ, quia fundatores beneficiorum liberè, et sine ullo pacto donant clericis eorum fructus; sed esse tantùm de lege Ecclesiæ, quæ intendit ipsos obligare virtute religionis, vel charitatis, ad applicandos hujusmodi fructus superfluos in usus pios, tamquam bona dicata Deo, et ex pietate donata. Nec obstat, quod ait *Navar.* hanc obligationem restitutionis oriri ex præsumpta mente testatorum, qui videntur bona reliquisse cum tacito pacto, quòd clerici, detractâ suâ sustentatione, reliqua in pios usus expenderent. Respondet enim *Cabassutius*, noluisse quidem testatores, ut sua bona luxui clericorum deservirent, sed non censendum, voluisse eos adstringere ad illam obligationem; quemadmodùm quicumque testator minimè intendit, ut hæres suus bona relicta dissipet, si tamen ille dissipabit, non idem peccabit contra justitiam, quia illa testatoris intentio non fuit in pactum expressè deducta. Et pro hac sententia non potest negari fuisse etiam *D. Th.* non jam in *Summa* 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. ut censent *Salm.* quia ibi loquitur tantùm de iis, quæ *specialiter sunt suo usui* (scilicet beneficiarii) *deputata*, id est assignata suæ necessariæ sustentationi, ut contrarii explicant. Sed expressè id docet in *Quodlib.* 6. *art.* 12. *ad* 5. ubi distinguit bona ecclesiastica assignata pauperibus, ab illis, quæ assignantur clericis, prout sunt præbendæ, de quibus ait, ipsos

nullam debêre restitutionem. Hæc S. Doctoris verba : *Aliter ergò dicendum est de illis ecclesiasticis bonis, quæ principaliter sunt attribuenda necessitatibus pauperum, et ex consequenti necessitatibus ministrorum, sicut sunt bona hospitalium, etc. et aliter de illis bonis, quæ principaliter sunt attributa usibus ministrorum, sicut sunt præbendæ clericorum, et alia hujusmodi. Nam in primis bonis peccatum committitur non solùm ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum alius in suos usus assumit, quod est alterius : et ideò tenetur ad restitutionem, tamquam defraudator rei alienæ. In secundis verò non committitur peccatum, nisi per abusum : sicut et de bonis patrimonialibus dictum. Unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solùm ad pœnitentiam peragendam.*

Secunda sententia verò tenet, beneficiarium obligari ad restitutionem; ita sentiunt *Nav. tract. de redit. eccl. q.* 1. *n.* 4. *Laym. l.* 4. *tr.* 4. *cap.* 3. *n.* 3. *Bon. de benef. d.* 4. *p.* 2. *n.* 9. *Petrocor. tom.* 4. *eod. tit. c. ult. q.* 7. *Habert de just. cap.* 21. *Conicina tom.* 2. *diss.* 6. *c.* 18. *Roncaglia de præc. VII. c.* 6. *Reg. in praxi cum Petr. Soto, Archidiac. Comit. et Tanner.* item *Panorm. Armill. Angel. Major. Hostiens. et alii apud Lugo de rest. d.* 4. *n.* 1. Dicunt autem hi, quòd ante suppositam divisionem clerici minimè quidem erant domini bonorum ecclesiasticorum, cùm omnia tunc erant communia; unde, quidquid ipsi præter necessariam sustentationem sibi vindicabant, restituere tenebantur. Probari igitur deberet divisio præcepta per *Simplicium;* sed de hac divisione nullum probatur vestigium, quinimò (ait *Habert loc. cit.*) multa suadent divisionem hanc non fuisse peractam, cùm nullibi videatur sua portio pauperibus, aut fabricis Ecclesiarum assignata. Saltem (dicunt) de hoc non constat, et usque dum non constat, pauperes jus primævum retinent ad illa bona ecclesiastica, tenenturque beneficiarii ex justitia superflua ipsis ministrare.

Nec reverà probabile videtur id, quod adstruit *Cabassutius*, nempe, quòd testatores intenderint bona sua in dominium clericorum relinquere; potiùs enim præsumendum, ipsos relinquere voluisse ea in manus Ecclesiæ, ut ipsa postmodùm per suos prælatos ministris bona illa committeret, ut ex eis ipsi sustentarentur, et superfluum pauperibus erogarent. Et quòd hæc fuerit intentio fundatorum, testatur con-

cilium Aquisgranense ann. 816. ubi in *Can.* 116. dicitur : *Fideles ob animarum suarum remedium suis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, ut his et milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, et pauperes recrearentur.* Unde plures AA. ut *Fill. Petroc. Thomassin. et Natal. Alexander,* constanter sentiunt, numquam beneficiarios dominium adeptos esse fructuum beneficiorum. Sed quidquid sit de voluntate testatorum, de quâ non constat, prout utique etiam constare deberet, ut certè dici posset, eos dominium talium bonorum in clericos transtulisse : saltem Ecclesia, quæ bonorum ecclesiasticorum (ut omnes fatentur) supremum dominium habet, noluit suos ministros eorum aliud acquirere dominium, nisi limitatum, cum onere scilicet superfluum reddendi pauperibus, ut valdè probabiliter ex Tridentino *l. c., ut suprà*, tenent *Ronc. Bon. Laym. cum Palud.* et non dissentit *Habert.* Prout enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem agendam, cum pacto, ut, quod superest, pauperibus eroget, iste acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ita ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri, ita et beneficiarius. Quòd autem Ecclesia reverà hoc dominium, si concessit, limitatum quidem concesserit beneficiariis, cum onere certo superfluum distribuendi pauperibus, pluribus probatur testimoniis. *Gratianus in Causa* 12. *q.* 1. *post c.* 25. *et* 27. quærit, an mensa communis scindi potuerit in plures præbendas? Respondet affirmando, eò quòd, sicut superflua mensæ communis olim erant pauperibus eroganda, sic hodie superflua cujusque præbendæ; quo *Gratianus* ostendit, quòd, sicut antiquitùs ecclesiastici onus justitiæ habebant superfluum bonorum communium pauperibus distribuendi, sic etiam habent, postcaquam præbendas inceperint possidêre. *Ita et præbendæ Ecclesiasticorum* (verba *Gratiani*) *eadem charitate manente piè et religiosè possunt distribui; nec tunc rebus Ecclesiæ ut propriis, sed ut communibus utilitatibus deserviturœ.* Ex quo patet, præbendas non jam institutas fuisse, ut essent totaliter propriæ clericorum, sed eis reale onus aliorum piorum usuum annexum esse. Item in concilio Mediol. 1. ann. 1565. sub *D. Carolo Borromœo, p.* 39. sic dicitur : *Si verò, qui beneficia ecclesiastica obtinent, quorum fructus ad eos sunt attributi, si uberiores sint, quàm ad tuendam vitam requiratur, dubi-*

tare non debent, ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut præter ea, quæ ad victum satis essent, suppeterent etiam quibus pauperum inopia sublevaretur. Et idem sancitum fuit de Episcopis in capitularibus *Caroli Magni l.* 6. *c.* 58. *in conc. Gall. t.* 2. *p.* 429. ubi : *Episcopus ecclesiasticarum rerum potestatem habeat, ad dispensandum ergà omnes qui indigent; participet et ipse quibus indiget.* Item *D. Petrus Damianus* apud *Baronium* an. 1055. sic quemdam Episcopum monet : *An ignoras, quia ad hoc Ecclesiis prædia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur.* Deinde subdit, quòd prioribus sæculis agri Ecclesiæ donati, vendebantur, et pretium distribuebatur pauperibus : sed postèà, *procedente tempore Ecclesiarum rectoribus visum est, ut ipsa potiùs prædia traderentur, ut scilicet non modò clericos Ecclesia pasceret, sed et refrigerii stipem indigentibus ministraret.*

His tamen non obstantibus, nequit negari, primam sententiam esse satis probabilem, præsertim ex auctoritate *S. Thomæ* (juxta ejus verba, suprà relata) qui supponit, et asserit pro certo, factam fuisse præfatam divisionem bonorum, et ideò absolutè ipse eximit clericum à restitutione, si bonis ecclesiasticis abutitur. Præterquam quòd, ut scribit quidam doctus Neotericus, non jam Papa *Simplicius* divisionem illam introduxit, sed ipsam introductam invenit, et dumtaxat ipse executionem ejus præcepit, prout clarè eruitur ex illius Epistola, scripta ad *Florentium*, aliosque Episcopos, adversùs Episcopum *Gaudentium*, qui præter portionem propriam tres alias partes sibi usurpaverat : unde Pontifex præcipit auferri ab eo omnem talium bonorum administrationem, ipsumque teneri ad restituendum portiones, quas per triennium exegerat. *Simul etiam* (verba sunt *Simplicii*) *de reditibus Ecclesiæ, vel oblatione fidelium, quid deceat nescienti, nihil licère permittat : sed sola ei ex his quarta portio remittatur..... Cui etiam hoc specialiter præcipimus imminère, ut tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodò vindicâsse, restituat. Ep. Simplicii ad Florent. etc.* scripta an. 475. apud *Harduin. in Collect. Conc. tom.* 2. *pag.* 804. Quapropter non incongruè fautores primæ sententiæ concludunt ex divisione executa, bona clericis attributa jam transisse in eorum dominium. Quod videtur confirmari à Tridentino, ut suprà *sess.* 24. *c.* 12. *de Ref.* verbis illis, *fructuum, quos ratione*

etiam præbendæ, ac residentiæ fecit suos. Insuper ex conc. Lateranensi V. *sess.* 9. §. *Statuimus*, ubi dictum fuit, quòd beneficiarius officium post sex menses à possessione beneficii omittens, *fructus suos non faciat;* ergò si officium non omittit, jam facit suos.

Quær. VIII. An, dono accipiens à beneficiario hæc bona superflua, peccet graviter, et teneatur ad restitutionem? Quod ad restitutionem pertinet, eum tenêri negant omnes AA. qui in præcedenti quæstione censent, beneficiarium non obligari ex justitia ad talia bona in pios usus eroganda. Nos tamen distinguendum putamus. Si beneficiarius ob talem donationem non reddatur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cùm valdè sit probabile, ut docent *Laym. Bon. Palud. et Ronc.* ut suprà retulimus, quòd beneficiarius benè habeat dominium fructuum superfluorum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergo, si eos donat, suum donat, et aliunde jam poterit satisfacere; quod si non faciat, id proveniet ex sua malitia, non ex acceptatione donatarii, ut rectè ait *Lug. d. 4. n.* 48. Si verò per talem donationem clericus redditur impotens, dicimus probabiliùs accipientem tenêri ad restitutionem, juxta nostram sententiam, quâ tenuimus, beneficiarium obligari ex justitia dare superflua pauperibus; tunc enim donatarius accipiendo verè influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona, prout in simili casu diximus *n.* 112. et fusiùs probabimus *de contract. n.* 722. Dixi *probabiliùs;* non enim nego, posse accipientem excusari à restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige quoad partem juxta proportionem talis probabilitatis, (1) si accepit cum dubia fide; quòd si verò in bona fide acceperit, probabiliùs est non tenêri eum ad aliquid restituendum, juxta dicta *lib. 1. n.* 35.

Sed admissâ sententiâ contrariâ tamquam probabili, scilicet, quòd absit peccatum contra justitiam, nunc dubium occurrit, an accipiens peccet cooperando peccato donantis contra religionem aut charitatem, ut supponunt præfatæ sen-

(1) *Ex Hom. Ap. tr* 10. *n.* 8. debet *majorem* partem pauperibus restituere, cùm ipsi auctori paulò majoris probabilitatis esse videatur sententia, quòd beneficiarius ex justitia obligetur dare superflua pauperibus.

Edit.

tentiæ auctores? Affirmant *Mazzot. tom. 2. pag. 419. et Sanch. Cons. c. 2. d. 38. n. 14.* citans *Navarr. Sylv. etc.* communiter ut asserit. Ratio, quia accipiens verè cooperatur ad consummationem peccati donantis, concurrendo ad translationem dominii rei donatæ, quod non transfertur, nisi per acceptationem. Sed probabiliùs (juxta illam sententiam) dicimus cum *Lugo d. 4. sect. 3. n. 49. Busemb. l. 4. n. 183. Holzm. p. 4. de just. n. 221. et Salm. tract. 12. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 143.* accipientem non peccare, neque contra religionem, neque contra charitatem, nisi petat, vel inducat ad donandum. Non contra religionem, quia tunc ipse minimè cooperatur peccato donantis; licèt enim dominium rei non transferatur sine ejus acceptione, tamen peccatum donantis jam per ipsam oblationem, etiam externè, omninò consummatum est; per accidens autem se habet, quòd oblatio effectum habeat vel non, per acceptionem vel refutationem donatarii; prout nihil minuit, vel addit ad peccatum homicidæ, quòd ex vulnere lethali, ab ipso inflicto, mors vulnerati sequatur, vel non. Neque contra charitatem ratione damni, quod ex illa donatione pauperibus obvenit, quia charitas non obligat hominem, ut cum suo æquali incommodo alienum nocumentum evitet, prout ait *Lugo loc. cit. num. 50. cum Less.* Semper intellige, si acceptet cum bona fide, ut mox suprà limitavimus.

An autem regulares, facti Episcopi, possint liberè disponere de bonis ecclesiasticis, et patrimonialibus? Probabiliùs negatur. *Vide dicenda l. 5. de statu Relig. num. 2.* ubi *Salmant. cum aliis* secùs dicunt de bonis patrimonialibus.

DE ACQUISITIONE DOMINII.

493. — Tribus modis dominium acquiritur : 1. Jure naturali, seu gentium. 2. Jure civili aut canonico, scilicet per præscriptionem, et usucapionem. 3. Voluntate privata hominum, per contractus. Addi posset alius modus, jure belli; sed iste magis pertinet ad jus gentium. Jure autem gentium pluribus modis dominium acquiritur. (1).

(1) Qui in cod. civ. acquirendi dominium modi statuuntur, differunt nomine et etiam sæpissimè re à jure romano. Si excipias occupationem et traditionem,

Et I. *Occupatione* (1), *ex §. Ferœ Instit. de rerum divisionè*, ubi sic dicitur : *Quod enim antè nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.* Quid de thesauris inventis? *Vide infrà n.* 602. Quid de venatione, et piscatione? *Vide n.* 604. *et* 614. Certum autem est omnia bona inventa restituenda esse domino certo, si iste inveniatur. An verò post inquisitionem, domino non invento, sit obligatio restituendi res inventas pauperibus? Triplex adest sententia. *Vide Dub.* 5. *n.* 605.

494. — II. Acquiritur dominium *Nativitate* (2), per quam nostra fiunt, quæ nascuntur à propriis animalibus, ex §. 1. *Item cap. eod. loco Instit.* Hinc ad usufructuarium spectant partus ovium, equorum, etc. salvo semper numero matrum.

495. — III. *Alluvione* (3), quâ, si aliquid latenter et insen-

reliqui modi omnes, qui hìc à S. Alphonso recensentur, in jure novo nomine accessionis notantur. Sunt etiam juris gall. regulæ generales, quæ tum specificationi, tum accessioni, tum etiam commixtioni antiqui juris conveniunt.

En cod. civ. dispositiones de acquisitione dominii generatim :

Art. 711. Dominia rerum acquiruntur et transferuntur hæreditate, donatione inter vivos et testamento necnon contractibus.

Art. 712. Item accessione et præscriptione.

Art. 546. Quodcunque è re mobili aut immobili natum aut ipsi sive ex naturâ, sive ex industria superadditum fuit, jure accessionis ad dominum rei pertinet.

(1) *Art.* 589. Bona nullius aut personarum sine hærede decedentium aut quarum hæreditas fuit derelicta, ad rem publicam pertinet.

Art. 713. Bona, quæ domino carent, cedunt fisco.

Art. 714. Dantur res nullius, quarum usus communis est.

Art. 564. Columbæ, cuniculi, pisces transeuntes in alterum columbarium, stagnum, vivarium cuniculare fiunt domini hujus, nisi arte vel fraude allecta fuerint. —

Notandum, de art. 539. et 713 consuetudinem, necnon art. 714 derogasse, ita ut jamjam pisces, aves, animalia sylvestria aliæve res mobiles, quæ dicuntur *nullius*, primi fiant occupantis. —

(2) *Art.* 547. Fructus naturales et industriales terræ necnon civiles ac pecoris proventus ad dominum rei jure accessionis spectant.

(3) *Art.* 556. Quæ terra paulatim et insensibiliter ripæ fluvii amnisve adjicitur, alluvio audit atque ad fluvii accolam pertinet.

Art. 557. Pariter si alveus insensibiliter ad aliam partem diverterit, ripa derelicta ad accolam fluminis spectat, quin accola alterius ripæ fundum amissum exigere possit.

Art. 558. Jus alluvionis non obtinet in lacus et stagna.

Art. 559. Quòd si vis repentina de tuo fundo partem notabilem detraxerit et vicini prædio attulerit, pars detracta tua manet, modò infra annum eam repetas.

Art. 560. Insula quæcunque in flumine, quod navibus ac ratibus vehendis

sibiliter tuo fundo adjiciatur, tibi acquiritur. Secùs autem, si patenter adjiceretur pars de prædio alterius, tunc enim ipsa ad eumdem pertineret, *ex §. Prætereà eod. loc.* Statutum etiam est *ibid.* quòd si alveus fluvii divertat ad aliam partem, novus alveus sit publicus, aut alterius, si iste esset fluvii dominus; antiquus autem alveus accrescet iis, qui agros utrimque habent.

496. — IV. *Specificatione* (1), quando forma datur in alienam materiam, v. gr. si bonâ fide ex aliena lana vestem tibi conficias, dominus illius efficeris, domino lanæ pretium solvendo, §. *Cùm ex alien. eod. loc.* cum limitationibus tamen ibi expressis. Idem, si facias pretiosam picturam, vel scripturam in vili tabula, vel tela aliena, ut ait *Tamb. ex §. 34. ibid.* Secùs tamen esset, si de alienis uvis vinum faceres : illud enim ad dominum uvarum pertinet; ita *Tamb.* Sed contradicit *Croix l. 3. p. 2. n. 121.* Dicit etiam *Croix n. 123.* quòd, si ex alieno frumento farinam facias, farina sit tua. Et idem dicit, si de aliena quercu facias navem, *n. 124. cum Haunoldo.* Secùs verò, si navem facias de asseribus alienis, quia

est, nata ad rempublicam spectat, nisi adsit titulus aut præscriptio in contrarium.

Art. 561. Insula verò nata in flumine, quod navibus et ratibus devehendis impar est, ejus est fluvii accolæ, ex cujus parte formata fuerit; est autem utriusque ripæ incolæ, cùm in neutram partem vergat.

Art. 562. Quòd si flumen novo alveo fluens agrum vicinum præcidat efficiatque ex eo insulam, hæc prioris domini erit, sive fluvius sit navibus ac ratibus vehendis par sive impar.

Art. 563. Alveus qualiscunque fluminis relictus pro rata parte et compensationis causâ iis accressit, quorum agri per novum alveum invaduntur.

(1) *Art.* 570. Si quis ex materiâ alienâ rem novam effecerit, hanc dominus materiæ semper repetere poterit, dummodo pretium operæ restituat.

Art. 571. Quòd si forma rei ipsâ materiâ multò pretiosior sit, illam utpote principaliorem opifex servare poterit, modò pretium materiæ domino restituat.

Art. 572. Si quis opus fecerit, partim ex propriâ, partim aliena ex materiâ, adeo ut utraque maneat integra, quin tamen divelli possit, illud commune erit.

Art. 575. Cùm res inter utrumque dominum materiæ communis fiat, ad licitationem plurimo dicenti adjudicetur.

Art. 576. Cùm dominus, si ipso inscio nova rei propriæ species inducta fuit, eam repetendi jus habeat, liberum ipsi erit, vel totam in eâdem naturâ, quantitate, mensurâ, bonitate ac pondere, vel ipsius solum pretium exigere.

Art. 577. Si quis ex materiâ alienâ rem novam confecerit, ad damna quæ emersêre reparanda damnari poterit. *Edit.*

tunc navis adhuc in primos asseres reduci posset. Probabiliùs autem addit *Croix n.* 125. *cum Gloss. ad* §. 25. *Instit. et Haunoldo contra alios*, ad acquirendum dominium per specificationem, bonam fidem requiri.

497. — V. *Accessione* (1), quando alicui rei accedit ornamentum, licèt pretiosius, putà, si vesti tuæ intexetur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma, purpura, et gemma à te acquiritur. §. *Si tamen, eod. loc.* Limitant DD. nisi ornamentum facilè divelli posset. *Croix ibid. nnm.* 126. *cum Lug.*

498. VI. *Confusione, vel commixtione* (2). *Confusio* est quando duo corpora liquida, aut liquefacta (ejusdem, sive alterius speciei) ita coëunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari possit, quæ de utroque non participet : utpotè, si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stanno, etc. *Commixtio* autem est, quando miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, ita ut de quovis grano separato dici non possit, quòd illud sit utriusque materiæ. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 116. His positis, sciendum quoad *confusionem*, quòd si confusio consensu dominorum, vel casu sit facta, tunc res erit communis, et judicis arbitrio dividenda, ex §. *Si duorum* 27. *eodem Inst. Vide Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* §. 4. *n.* 11. *cum Palao, Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 117. Si verò confusio altero nesciente, vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiri-

(1) *Art.* 566. Res per accessionem unitæ, licèt sint separabiles, pertinent ad dominum rei principalioris, modò solvat pretium rei minoris.

Art. 567. Res principalior ea est, cui altera accedit solius usus, ornamenti aut complementi gratiâ.

Art 568 Quòd si tamen res addita multò pretiosior est re principaliore, dominusillius semper exigere potest, ut divellatur à re principali.

Art. 569. In dubio, quid sit in rebus per accessionem unitis principale, videndum, quæ res alteram valore aut saltem volumine superet : hæc erit principalis.

(2) *Art.* 573. Quæ confusione commixta fuêre, quorum tamen nulla pars principalis distingui posse videtur, separentur, si sint separabilia, exigente domino, quo inscio confusio aut commixtio facta fuerit. Si verò separari nequeant possessio rei confusæ aut mixtæ communis evadit, habita ratione quantitatis qualitatis et valoris rei singulæ.

Art. 574. Quòd si res una alteram quantitate aut pretio multò superet, dominus rei principalioris, totum repetere poterit, modò alteri solvat pretium rei propriæ. *Edit.*

tur, si operâ tuâ facta sit confusio, et ampliùs sit tua major materiæ pars; tenêris tamen rei alienæ pretium solvere, *ex dicto* §. 25. Ratio, quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non verò, si tua pars esset modica. *Tamb. ibid. cum Azor.* Quòd si res sint æquales, tunc tota materia erit communis. *Tamb. eod. loc.* Quoad *commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quod miscens alienam cum pecunia sua, animo dominium totius habendi, totius sit dominus, etiam altero inscio, vel invito: nam in *l. Si alieni, ff. de solutionibus*, sic dicitur: *Si alieni nummi, inscio vel invito domino, soluti sunt, manent ejus, cujus fuerant. Sed si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qui accepit, in libris Caii scriptum est; ita ut furti actio domino cum eo, qui dedisset, competeret.* Hinc etiam quando mixtio, quæ discerni non potest, facta sit malâ fide, nummi fiunt accipientis, sive furis. Hoc tamen intelligendum, quando major pars pecuniæ sit miscentis; secùs si minor, vel æqualis, quia tunc totus cumulus communis erit, ut *Lugo, Mol. Vasq. et Dic. ap. Croix lib. 3. p. 2. num. 118.* Et idem esset, si commixtio casu, vel consensu dominorum facta fuisset, ut diximus; *vide dict.* §. 27. *et* 28. *Quòd si, eod. Instit.*

499. — Quæritur autem, an idem, quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum, etc.? Negant Glossa *in d. l. Si alieni, Anacl. Theol. Mor. tract. 7. d. 5. q. 3. n. 28. et 29. cum Henn. ap Croix ibid. n. 119.* quia dicunt, id tantùm de pecunia statutum fuisse ob specialem rationem, quoniam pecuniæ sunt in quotidiano hominum commercio, cui valdè officere posset, si earum dominium, cùm miscerentur, incertum maneret. Sed *Lugo de just. d. 6. n. 64. et Dicast.* affirmant, omnes res, quæ post mixtionem discerni nequeunt, à miscente acquiri, ob generalem rationem, quam assignat Glossa *in d. l. Si alieni*, scilicet quòd mixtio æquivalet rei consumptioni. Et hanc *Tamb. d. l. n. 17.* asserit esse communem *cum Less. Sylv. Vasq. et aliis, ex l. Idem Pomponius, ff. de rei vindic.* Quandoquidem, ut advertit *Tamb. n. 18.* miscens habet animum acquirendi dominium; vel saltem contrariam voluntatem non habeat; et pars sua sit principalior.

Notandum autem, quòd si res extat in cumulo permixta

sive apud furem, sive apud alium, domino illius prout habenti jus in re, retinentique dominium unà cum fure, pro sua parte præ omnibus creditoribus est satisfaciendum; imò potest ipsemet ex cumulo accipere quantum suum est. Ita *Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 157. *et Salm. de contr. c.* 3. *punct.* 12. *n.* 110. *cum Pal. et Trull.* Et probant *ex l.* 3. §. *Pomponius*, *ff. de rei vindicat.* ubi sic: *Si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum est atque mixtum, ut separari nequeat, non totum sed pro parte vindicandum.* Hoc quidem probabile est; sed non minùs probabile est, ut dicunt *Lugo de just. d.* 6. *n.* 66. *et d.* 20. *n.* 172. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 23. *n.* 34. *et Tamb. de rest. cap.* 3. §. 3. *n.* 26. (qui cæterùm probabilem censet sententiam *Less.*) quòd fur per commixtionem devenit absolutus dominus totius cumuli, ita ut jure possit dominium illius in alium transferre, cum onere aliunde restituendi debitum. Tantùm ait *Pal. de just. d. un. p.* 21. *num.* 5. quòd dominus rei permixtæ habebit actionem implorandi à judice, ut ex cumulo illo partem suam ei adjudicet.

500. — VII. *Ædificatione* (1), *ex* §. *Cum in suo, eod. Instit.* ubi statuitur, quòd si tu ædifices in solo tuo de aliena materia, omne cedat solo, sed tenearis reddere duplum pretii illius materiæ: et si ædificium ruat, possit dominus materiam illam sibi vindicare. *Vide Croix l. cit. n.* 128. E converso in §. 30. statuitur, quòd si ædifices scienter ex materia tua in solo alterius, ædificium illius est, et tu materiæ dominium amittis. Ex quo colligitur, in eo casu ne pretium quidem illius te posse repetere, quia præsumptio fit, te donare voluisse. Secùs autem, si constet, te noluisse donare, *ex l.* 2. *c. de rei vindicat.* Tunc enim, diruto ædificio, potes tuam materiam vindicare, et interim etiam pretium repetere ex

(1) *Art.* 554. Possessor fundi si in solo suo ex alienâ materiâ ædificium opusve aliud construxerit, tenetur pretium illius materiæ (quam dominus ipse vindicare nequit) reddere, necnon, latâ judicis sententiâ, reparare damna.

Art. 555. Constructiones ac plantationes aliave opera, quæ facta sunt manu et materiâ alienâ, ad possessorem fundi spectant, qui ea servandi aut ut tollantur exigendi jus habet. Si dominus soli ut tollantur exigit, expensis construentis id fiat; si verò ea servare voluerit, construenti pretium materiæ et laboris solvat. Nihilominus, si quis bonâ fide ita plantaverit opusve construxerit, dominus fundi instare nequit, ut quæ constructa fuêre tollantur, sed vel materiam et laborem, vel summam pecuniæ pro valoris augmento, quod inde fundus suscepit, solvat. *Edit.*

æquitate, juxta utilitatis æstimationem, ut *Croix num.* 130. *cum Illsung. et Haun. ex l.* 38. *ff. de pet. hæred.*

501. — VIII. *Plantatione* (1), *ex* §. 31. ubi statuitur, quòd si tu ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fiat: sic è converso, si ponas tuam in solo alterius, planta illius erit, si jam radices egerit. Et ibi pariter statuitur, quòd planta, posita prope confines fundi alieni, quæ in illum radices jecerit, sit communis. *Vide Croix l. c. num.* 132. Notandum hìc autem, non licêre arboris, in alieno fundo positæ, succidere radices, aut ramos, porrigentes in agrum proprium, nisi alter, monitus, eos tollere nollet, ut dicunt *Schneider et alii apud Croix d. n.* 132. Idem quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiam solo cedit, *ex* §. 32. Et qui seminaverìt malâ fide, neque expensas repetere potest, ut *Croix dict. n.* 132. *cum Haun.* Pariter in §. 33. statuitur, ut litteræ, licèt aureæ, cedant chartis: sed hodie ex consuetudine, asserit *Croix n.* 134. *cum Illsung., Haun. et Tamb.* contrarium vigêre.

502. — IX. *Perceptione* fructuum (2), si facta sit bonâ fide, et fructus sint consumpti. §. *Si quis à non domino, eod. Instit.*

503. — X. *Traditione* (3), per quam dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium. §. *Per traditionem, eod. Instit.*

504. — Jure autem *positivo civili*, seu *canonico* acquiritur dominium per *præscriptionem*, *seu usucapionem*, quæ propriùs dicitur de rebus corporalibus fieri. Ad *præscriptionem*

(1) *Art* 671. Arbores altæ plantandæ sunt in distantiâ legibus aut consuetudine stabilitâ, secus distent duobus metris à limite ac dimidio tantùm metro, si non sint altæ aut sepes vivæ.

Art. 672. Si quæ arbores aut sepes in minori distantiâ plantentur, accola jus urgere poterit, ut tollantur aut rami in alterius fundum protensi succidantur: quinimò ipse radices, quas in suo fundo egerint, succidere valebit.

Art. 673. Arbores sitæ in sepe communi communes sunt, uterque sepis possessor instare poterit, ut tollantur.

(2) *Art.* 549. Possessor bonæ fidei suos fructus facit, si verò malæ fidei est, rem et fructus domino reddet.

(3) Traditio non est modus acquirendi in jure novo. Jus rom. statuens principium: *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*, emptionem, donationem etc. non ratam habebat, quamdiu res non verè fuerit tradita, non ita jus gall. ex art. 711, 712, 938, 1138, 1586. *Edit.*

quatuor requiruntur conditiones : I. Bona fides. II. Titulus justus. III. Continuata possessio. IV. Ut res illa præscribi possit.

I. Igitur conditio est *bona fides, ex reg.* 2. *jur. in* 6. quâ quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat rem esse suam. Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. Si verò ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interrumpitur; modò interim diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam. Idem tenet *Anaclet. d.* 6. *quæst.* 2. *n.* 12. tamquam communius et probabilius. *Vide dicenda n.* 511.

505. — II. Conditio est *titulus justus*, (1) putà emptionis, donationis, etc., saltem rationabiliter, sive probabiliter, præsumptus, etsi reverà non intervenerit. Notandum tamen, quòd titulus non semper requiritur, sed tantùm, quando præsumptio est contra possessorem, ut mox dicemus. Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 498. *cum communi*. Sufficit etiam titulus existimatus, putà si existimes rem patri tuo fuisse donatam. *Vide Croix n.* 499.

506. — III. Conditio est *continuata possessio* per tempus à jure definitum (2). Si enim adsit titulus, res usu consum-

(1) *Art.* 2267. Non admittitur titulus laborans vitio formæ substantialis.

Art 2279. In rebus mobilibus possessio tenet locum tituli. Qui tamen rem perdidit casu aut furto, potest eam evincere intra tres annos, salvâ actione possessoris in eum, à quo rem accepit.

Art. 2280 Si autem empta est in nundinis, foro mercatorio, auctione publicâ vel à mercatore similium, non potest repeti, nisi restituatur pretium, quod pro eâ datum fuerat.

Art. 2262. Omnes actiones sive reales sive personales præscribi possunt 30 annis absque titulo.

(2) *Art.* 2229. Ut præscribatur, requiritur possessio continua, non interrupta, pacifica, publica, non æquivoca, nomine proprio sive titulo proprietarii.

Art. 2256. Qui possidet pro alio, nullo tempore præscribit,

Art. 2257. Nec hæres ejus.

Art. 2250. Qui possidet, præsumitur possidere pro se, nisi probetur, quòd cœperit possidere pro alio.

Art. 2251. Qui cœpit possidere pro alio, præsumitur semper possidere eodem titulo, nisi contrarium probetur.

Art. 2265. Omnis res immobilis bona fide acquisita cum justo titulo præscribi potest tempore 10 annorum, si proprietarius habitet in territorio

ptibiles, seu mobiles, triennio præscribuntur, ex *l. un. Cod. de usuc. et §. 1. Institut. de usuc.* ubi : *cautum est, ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur. Bon.* tamen de *restitut. quæst. ult. p.* 2. §. 2. dicit, hoc esse inter præsentes, sed inter absentes requiri quatuor annos : sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec cæteri DD. ; nam *Less. l.* 2. *c.* 6. *n.* 22. *cum communi, Verde Inst. Civ. l.* 2. *de usucap. Lemma* 8. *n.* 451. *Anacl. l. c. n.* 21. indistinctè ibi dicunt, sufficere triennium ad mobilia præscribenda. Idem dicit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 529. Et adhuc pro rebus spectantibus ad Ecclesiam, ut *Mol. Laym. Pal. Sanch. Lugo, ib.* (*contra Sylv. Covar. Less. etc.*) *Busembaum* autem *de restit. n.* 610. *circa fin. cum Trull. et Salon.* dicit, quòd ad præscribendos fructus collectos sufficit biennium inter præsentes, et quadriennium inter absentes.

507. — Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia præscribuntur, *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 522. *cum Dicastill. et pluribus :* quia accessorium sequitur principale. Aliæ verò actiones non præscribuntur, nisi per 30 annos. *Vide Croix n.* 539.

Si quis per triennium possedit beneficium ecclesiasticum, vel ipsius fructus, jam præscribit ex regula Cancellariæ relata in extensum *apud Croix l.* 4. *n.* 689. Etiamsi titulus fuerit nullus, ut *Croix n.* 716. *cum Nav. Sot. Sa, Less. etc. contra alios :* modò absit ingressus simoniacus, vel intrusio, ut dicitur in regula prædicta Cancellariæ. *Ingressus* autem *simoniacus* est, si quis sciens simoniam à se vel ab alio tertio commissam, ingrediatur beneficium. *Croix n.* 709. *Vide dicta de simon. n.* 111. Secùs verò, si fuerit à tertio, ipso contradicente, ac deinde ignorante simoniam, ut dictum est *n.* 111. utque dicit *Croix ibid. cum Less. Suar. Sanch. Pal. Luca, etc.* Vel, si post simoniam supervenerit titulus coloratus. *Croix cum Gom. et Chok. contra Lugo n.* 710. Ad excludendum autem beneficiatum, simonia debet esse utrimque completa, *Croix n.* 712. *Vide dicta n.* 106. *Intrusio* deinde intelligitur, si

ejusdem curiæ regiæ, in quo res sita est ; si autem habitet in territorio alterius curiæ, requiruntur 20 anni.

Art. 2266. Si partim intrà partim extrà habitaverit, tempus absentiæ dublicari debet ad complendum decennium.

Edit.

ipse se immittit in beneficium sine verâ collatione, aut institutione, aut confirmatione, aut expeditione litterarum pontificiarum ; vel si post excommunicationem, suspensionem, aut amotionem, per sententiam saltem declaratoriam, etc. *Vide Croix ex n.* 713. Possessio decennalis majores favores habet. *Vide ibid. n.* 715.

508. — Res verò immobiles non præscribuntur, nisi per spatium 10 annorum inter præsentes, et 20 inter absentes. Ita ex communi *Bon. ib. Anacl. n.* 22. Notandum autem, quòd *præsentes* dicuntur, qui in eadem provincia, *absentes*, qui in diversis provinciis habitant, sive res sita sit in eadem provincia, sive alibi, ut *Anac.* ait *n.* 23. *ex l. ul. c. de longi temp. etc.* Sed *Lug. de justitia et jure disput.* 7. *n.* 76. *cum aliis* dicit, censêri absentes etiam eos, qui, esto in eadem provincia, in diversis tamen degunt locis, qui proprium gubernatorem habent, licèt eidem principi, vel senatui subditum. Si quis autem partim fuerit præsens, et partim absens, anni absentiæ sunt duplicandi, v. gr. si fuerit præsens octo annis, et duobus absens, hi duo duplicandi sunt, et inde 12 anni ad præscriptionem requiruntur. *Anacl. n.* 24.

509. — Quando autem non adest titulus, ad præscribenda, sive mobilia, sive immobilia, requiruntur 30 anni. Est commune cum *Anacl. et Bon. ex l. Sicut in rem. Cod. de præscr.* 30 *vel* 40 *an.* Idem ait *Tamb. Dec. l.* 8. *tract.* 1. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. *cum Mol. et Lessio*, qui notat deinde, quoad mobilia sine titulo præscribenda, nihil in jure esse constitutum. Unde videntur etiam 30 anni requiri.

510. — Ad præscribenda bona Ecclesiæ, vel locorum piorum, requiruntur 40 anni, ex *Auth. Quas actiones. Cod. de Sacr. Eccl.* Imò, quoad bona Ecclesiæ Romanæ requiritur præscriptio centenaria, ut *Anacl. n.* 25. Dubitatur autem, utrùm res mobiles Ecclesiarum etiam triennio præscribantur? Affirmant *Bon. l. c. Less. l.* 2. *c.* 6. *n.* 12. *cum Laym. et aliis pluribus ap. Anac. n.* 27. Et probant ex *dict. Auth. Quas actiones.* Negant verò *ib. Ostiens. Panorm. cum Anacl.* probantque *ex c.* 1. *de integr. Rest.* cò quòd, ut isti dicunt, concessio locis piis facta à jure canonico, ut non præscribantur eorum bona nisi spatio 40 annorum, non distinguit mobilia ab immobilibus. Utraque est satis probabilis.

511. — Dicitur autem *possessio continuata;* (1) nam præscriptio interrumpitur vel *naturaliter*, si præscribens amittat possessionem, aut ei superveniat mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis super rem intimetur; nisi alter injustè hoc faciat ad interrumpendam præscriptionem. *Less. n.* 49. *Anacl. n.* 39. *cum aliis.*

Si verò bonâ fide possidêre incepisti, et supervenit dubium, teneris inquirere, an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendam, et præscribendam. Ita *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 482. *Lugo d.* 7. *n.* 17. *Less. Mol. et communiter* (*contra Adrian.*) Et favent *c. Si virgo, caus.* 34. *quæst.* 1. *et c. finali de præscr.* Dicitque *Croix n.* 548. quòd pro litis contestatione non interrumpatur præscriptio triennalis. Notat etiam *Dicastill. ibid.* posse quemque præsumi bonâ fide incepisse possidêre; et hoc valêre pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt *Lugo, Less. Pal. et alii apud Croix n.* 484., quia leges ideò tunc improbant præscriptionem, quoniam non præsumunt perfectam bonam fidem. Sed tamen probabilior videtur sententia contraria, quam tenet *Croix ibid. cum Dicastill. Molin. etc.* Ratio, quia ad præscriptionem non tantùm requiritur fides theologicè, sed etiam civiliter bona, cùm tantùm ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem *Lugo apud Croix n.* 489. quòd si fides tua sit solùm venialiter mala, potes præscribere; et id deducitur ex conc. Carth. *in c. fin. de præscript.* ubi damnatur sola fides cum peccato mortali.

512. — Hæres possessoris malæ fidei probabiliùs non præscribit, ut ex communi tenent *Mol. disp.* 65. *et Croix n.* 490. *cum Dic. etc.* Excipiunt *Less. Pal. Cov. Grotius et alii ib.* si præscribens sit hæres hæredis; sed hoc probabiliùs etiam negat

(1) *Art.* 2242. Præscriptio interrumpitur naturaliter aut civiliter;

Art. 2243. Naturaliter, si à legitimo proprietario vel etiam ab alio res possideatur per temporis spatium longius anno.

Art. 2244. Possessio civiliter interrumpitur, cùm possessor, in cujus favorem currit præscriptio, ante tribunal citatur aut in ejus bona manus injiciuntur.

Art. 2246. Etsi ad judicem non legitimum citatur, præscriptio interrumpitur.

Art. 2247. Si in jus vocatio laboret vitio formæ substantiali, si actor à petitione desistat aut vadimonium deserat vel judex petitionem rejiciat.

Edit.

Croix cum Lugo etc. Secùs verò dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario, etc. *Croix n.* 491.

513. — Per bonam fidem potest quisque præscribere libertatem à solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret. *Lugo d.* 7. *n.* 49. *et Croix n.* 493. Et sic etiam præscribet libertatem à solvenda mulcta, si intra certum tempus non exigatur, etsi sciat illam se debêre. *Croix n.* 494. *cum Mol. Cov. etc.* Notandum autem, quòd si quis possessionem dimittat, ut alter eam habeat, si hic non acquirat, prior retinet, quia semper inest conditio, ut alter acquirat. Ita ex *l.* 34. *ff. de acq. poss. Croix n.* 517. Possessio autem nequit dimitti, nisi animus sit manifestatus, ut *Lug. d.* 23. *n.* 59. *et Croix ib. cum Suar. et Dic.* Ratio, quia, cùm possessio consistat in facto externo, non nisi alio externo facto amittitur.

514. — Sedulò insuper advertendum (1), quòd aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea, quæ præscriptione amiserunt, prout minoribus, et Ecclesiis, aut aliis locis piis; item mulieribus, et rudibus, ut probabile putant *Palaus*, *Less. etc. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 558. Item uxoribus quoad bona dotalia; item iis, qui probent, ut alii opinantur, ideò se non interrupisse præscriptionem, quia invincibiliter ignorârunt; sed hoc negant *Haunold. Fachinæus*, et meritò *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dic.* Alioquin sic jurgia etiam sæpissimè manerent, et facilè frustraretur lex præscriptionis.

(1) *Art.* 2252. Præscriptio non obtinet in minores et interdictos, exceptis excipiendis.

Art. 2253 Neque obtinet inter conjuges.

Art. 2254. Obtinet verò in uxorem quoad bona, quorum administrationem maritus habet, salvâ ipsius in hunc actione.

Art. 2255. Attamen non obtinet tempore conjugii quoad alienationem bonorum dotalium.

Art. 2256. Præscriptio suspenditur in matrimonio :

1° Quoties uxori non est jus actionis, nisi optione instituta de acceptanda aut recusanda communitate.

2° Quoties vir bonorum, quæ uxoris sunt propria quæque ipse illa inscia vendidit, sponsor existat oportet ac semper quoties uxor in virum agere valet.

Edit.

515. — IV. Conditio est, *ut res sit apta præscribi* (1); nam res furtivè, aut vi possessæ numquam præscribuntur à fure. Res autem, quas bonâ fide tertius possessor à fure accepit, non præscribuntur adhuc cum titulo, nisi spatio 30 annorum inter præsentes, et 40 inter absentes. Si verò titulus non adsit, res furtivæ numquam à quocumque præscribuntur, ut notat *Verde l. c.* et annuit *Anacl. n.* 18. Res fisci tantùm præscribuntur per 40 an. Quædam autem res numquam præscribi possunt, ut sunt res publicæ, jura spiritualia, prout jus decimarum, jus conferendi beneficia, non autem jus patronatûs, *Anacl. num.* 17.

516. — Probabile autem censet *Verde l. c.* quòd hæres cum bonâ fide ritè possit præscribere rem, quam testator malâ fide possedit. Sed, ut diximus suprà *n.* 512., id probabiliùs negant *Mol. Croix etc.* communiter. Imò notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti decisione Quatuor Aularum, edita an. 1738. Quamvis cæterùm admittatur ibi præscriptio legitima 30 an. à die natæ actionis (deductis temporibus de jure deducendis) in tertio possessore, in quo sancitum est præsumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantùm præsumptionibus) ab actore probetur. Item decisum fuit, advocatos, et procuratores litium, post biennium, non posse agere pro suis laboribus: notarios pro scripturis, copiâ non traditâ, non posse agere post biennium; copiâ autem traditâ, omnem actionem eis interdici: pharmacopolas contra principalem, post biennium; contra hæredes autem, post duos menses: fabros, post annum: famulos, et similes, post duos menses. Notandum tamen, hæc locum habêre, ut ibi statuitur, *nisi scripturæ publicæ vel privatæ producantur;* et insuper ibi dicitur hæc decerni *non ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis;* quare infertur, quòd debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, ex dicta decisione minimè ab obligatione solutionis eximitur.

(1) *Art.* 2226. Non potest præscribi res, quæ non cadit sub commercium.

Art. 2227. Fiscus, instituta publica et municipia subjiciuntur iisdem ac frui possunt præscriptionibus, quibus privati.

Art. 2232. Actus meræ licentiæ vel tolerantiæ non fundant possessionem quæ præscriptionem operari possit.

Edit.

517. — Communis autem est sententia apud jurisconsultos et theologos, quòd etiam in foro conscientiæ per præscriptionem acquiritur dominium, ut habetur apud *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 470. et eam tenet, et fusè probat *Lugo de just. d.* 7. *ex n.* 4. *cum Cajet. Sot. Cov. Mol. Less. Sylv. etc. communiter*, contra aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo n.* 1. *ex Conc. Lat.*, relato in *c. final. de præscript.* ubi tantùm reprobatur præscriptio malæ fidei, et clarè approbatur præscriptio bonæ fidei, his verbis: *Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Ratio autem est, quia benè potest lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta. Sed quæstio hìc maximè utilis agitur apud *Tamb. Dec. l.* 6. *tr.* 1. *c.* 4. §. 2. an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientiæ? Et primo loco ait *Tamb.* vidèri negandum, cùm is tantùm ex lege possit jus accipere rem retinendi. Enixè tamen tenet *n.* 8. talem benè uti posse præscriptione de jure communi, saltem ante sententiam, ubi jus commune præscriptionis lege municipali non sit explicitè abrogatum, prout Neapoli expressè in decisione relata statutum est illud, quòd hæres testatoris, malâ fide rem possidentis, numquam præscribere possit. Cæterùm, quoad alias præscriptiones, à jure communi statutas, nihil verè in nostro regno derogatum expressè invenitur; imò *Verde l. c. Lemma* 4. *n.* 424. *cum Staib. Gallup. Prado, et Amato, contra Ursil. et Rovit.* tenet, in regno servari quidem præscriptionem: *Juri enim standum* (ait *Verde*), *cujus oppositum non invenitur in regno sancitum.* Quare concluditur (prout etiam me docuit doctissimus Episcopus Torni) licitè nos uti posse in conscientia præscriptionibus juris communis in regno, et in omni loco, ubi oppositum per municipalem legem expressè sancitum non habetur.

CAPUT I.

DE FURTO.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, et quale peccatum.

518 *Quid est furtum?*
519 *An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem?*
520 *An ob necessitatem? Quær. I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum à captivitate? Quær. II. An pauper extremè indigens possit accipere, antequam petat? Quær. III. An possit accipere rem magni valoris? Quær. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam, in extrema necessitate? Quær. V. An surripiens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives? Et hìc quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi? Quær. VI. An dives, non subveniens, teneatur postea ad restitutionem?*
521 *Quando liceat creditori facere compensationem?*
522 *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus?* Sequitur idem n. 523. et 524.
525 *An christiani possint auferre res Turcarum?*

518. — « Resp. Est occulta et injusta rei alienæ ablatio; » invito rationabiliter domino. Quòd si res sit sacra, dicitur » sacrilegium, de quo suprà. Si apertâ vi fiat, est rapina, » à furto specie distincta. Licèt autem furtum, cæteris pari- » bus, quàm rapina, levius sit, et ex genere suo minimum » inter ea, quæ circa proximum committuntur, est tamen » mortale; si quantitas sit notabilis. Ita communiter omnes. » *Vide Bon. d. 7. q. 8.*

Unde resolves:

519. — « 1. Qui alienum accipit joco, vel ob bonum, aut » commodum illius, à quo accipit, non furatur : v. gr. si » uxor auferat à marito pecunias, ne ludis, aut commessa- » tionibus eas prodigat; aut vinum, ne inebrietur, aut » librum hæreticum, ne eum legat; aut famulus det eleëmo-

» synam non nimis magnam valdè indigenti, de qua domi-
» nus rationabiliter non sit invitus, à quo tamen ob vere-
» cundiam, vel aliam causam non audeat petere. *Vide Less.*
» *l.* 2. *c.* 12.

520. — « 2. Qui pro se, vel alio, in extrema necessitate
» constituto, alienum accipit, quantùm necessarium est,
» nec furatur, nec tenetur restituere posteà sic absumptum,
» siquidem re et spe indigens fuerit. Idem docent *Lessius*,
» *l. c. d.* 4. *Malderus etc.* de necessitate gravi. Verùm id
» probabiliùs alii negant, cum *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 1.
» *n.* 7. *ex S. Thom.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 7. *Sylv. Ang. Vide Dian.*
» *t.* 1. *p.* 2. *t. misc. r.* 20. *C. Lugo d.* 16. *s.* 7. » (*Adverte*
hic prop. 36. *damnatam ab Innoc. XI. Permissum est fu-*
rari, non solùm in extrema necessitate, sed etiam in gravi.)

Certum est, eum, qui est in extrema necessitate constitutus, posse alienum surripere, quantùm sufficit ad se à tali necessitate liberandum. Ita communiter DD. cum *D. Th.* 2. 2. *quæst.* 66. *a.* 7. Ratio S. Doctoris, quia in tali casu omnia sunt communia; jus enim gentium, quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit, sibi providendi, dum extremâ necessitate laborat. Idem dicitur, quando necessitas est proxima extremæ, aut illi æquivalens, in tali enim necessitate, quæ vocatur aliàs gravissima, seu quasi extrema, potest etiam quis sibi providêre mediis ordinariis, non autem exquisitis et extraordinariis. Ita communiter *Lugo de just. d.* 16. *sect.* 7. *n.* 154. *Less. l.* 2. *c.* 12. *dub.* 12. *n.* 71. *Spor. tr.* 5. *c.* 5. *n.* 105. *Salm. de restitut. cap.* 5. *punct.* 3. §. 2. *n.* 58. *cum Navarr. Sot. Cajet. Prad. etc. Viva in prop.* 36. *damn. ab Innoc. XI. n.* 14. *cum Sylv. Azor, Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 957. *cum Card. Haunold. et Tamb.* qui vocat sententiam certam. Talis autem gravissima necessitas putatur, quando quis est in probabili periculo incurrendi mortem, ut *Ronc. de char. c.* 2. *q.* 3. *Holzm. eodem tit. n.* 172. *ac Vasq. Val. Nav. Moya, Dic. etc. apud Croix l.* 2. *n.* 195. Aut verò in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, putà oculum. *Pal. Dic. et Tamb. apud Croix ib.* Item quando quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sive pœnam triremium, vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infamiam. *Lugo l. c. Sporer tr.* 5. *c.* 5.

n. 85. *Ronc. l. c. Elbel de rest. n.* 271. Non enim opus est, ut dicunt *Lugo*, *et Elbel ex D. Th. et aliis*, quòd hujusmodi mala actu inferantur, sed sufficit, quòd proximè et moraliter certò immineant; imò ait *Holzm. l. c.* quòd de eis adsit periculum certò probabile. Sed dubitatur, an putetur eâdem necessitate laborare pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam? Affirmat *Bon.* et consentit *Mazzot. l. c. cum Cajet. Suar. etc.* Sed probabiliùs contradicunt *Salm. ibid. n.* 39. quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cùm possit aliâ viâ, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire. Sed quid, si aliquem virum honoratum valdè puderet mendicare, vel laborare, an potest ex alienis sibi providêre? Negant *Salm. cit. n.* 39. *cum Soto et Prado*, dicentes, hanc potiùs judicari necessitatem gravem, quàm extremam, cùm bona temporalia tantùm ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum. Affirmant verò *Viva l. c. n.* 3. *Ronc. l. c. Mazzott. t.* 2. *p.* 375. *ac Less. Pal. et Dicast. apud Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 952. item *Bann. et Serra apud Salm. loc. cit.* Hocque probabilius mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potiùs ille mortem subire vellet, quàm mendicare.

Sed hìc plures quæstiones occurrunt. Quær. I. An dicantur esse etiam in tali necessitate gravissima ii, qui sunt captivi apud Turcas, ita ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum? Quæstio hæc pendet ab alia, an divites teneantur redimere tales captivos? Negant *Hurt. in* 2. 2. *d.* 259. *sect.* 3. §. 21. *et Spor. tr.* 3. *c.* 6. *n.* 59. quia dicunt, hos non esse in extrema necessitate, cùm libertas non requiratur ad vitam, et aliàs requireretur magna summa ad ipsos redimendos, et facilè pretium redemptionis augeretur. Excipiunt tantùm, nisi quis captivus esset interiturus ex tristitia, vel aliis ærumnis. Item addit *Sporer*, quòd si captivus petat eleëmosynam, tenetur dives saltem aliquid dare pro ejus redemptione. E converso dicunt *Fill. tr.* 28. *c.* 3. *n.* 76. *et Az. t.* 2. *l.* 12. *c.* 8. *q.* 5. *cum Caj. et Major*, quòd divites tenentur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse. Cæterùm, si absolutè ajunt DD. ut suprà, et ipse *Spor.* fatetur, quòd quisque possit alienum surripere ad se liberandum à perpetua captivitate, vel etiam ab ejus periculo, cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem

mediocri subsidio? et cur non poterit ille alienum auferre, si nullam aliunde probabilem spem habeat suæ redemptionis? Sed generaliter loquendo, hìc adjicere libet judicium perdocti *P. Concinæ*, qui, disserens de dubio, an divites teneantur hujusmodi captivos redimere? *t. 2. d. 6. c. 9. n. 7.* sic ait: *Captivitas ex se grave malum est, ad quod tollendum plus minùsve divites adstringuntur pro majori, aut minori divitiarum abundantia. Si captivitati junctum sit aliquod grave periculum amittendæ Fidei, aut vitæ, si captivus utilis sit reip.; tum gravior est divitum obligatio, quando hæc omnia illis perspecta sunt. Si captivorum redemptio maximam divitiarum summam exigeret, non auderem cuique diviti onus imponere similes captivos in libertatem redigendi. Hoc quippe onere divitibus injecto, possent infideles extremis malis captivos torquêre, christianorumque opes brevi expilare. Spectandæ ergò sunt circumstantiæ omnes, et juxta illarum diversitatem divites plus minùsve obligantur.* Attamen in hoc dubio, quod mihi ingentem confusionem ingessit, et in quo DD. tam obscurè loquuntur, ipse nihil decidere audeo. Sufficit utriusque partis momenta proposuisse. Sapientiores decernant.

Quæritur II. An pauper in extrema necessitate possit occultè alienum surripere, antequam petat? *Coninchius d. 27. de char. dub. 10. n. 158.* censet, pauperem peccare mortaliter, si surripiat non petendo; quia non dicitur extremè indigêre, qui petendo sibi subvenire potest. *Lessius* verò *l. 2. c. 12. Laym. l. 3. tr. 1. c. 1. num. 7. et P. Concina tom. 2. d. 6. c. 9. n. 11.* dicunt, cum tenêri ad petendum, sed non peccare nisi venialiter, si non petat; quia dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cùm pauper jus habeat ad illa bona, sed tantùm quoad modum, ordinem invertendo, quod non est amplius, quàm veniale. Sed meliùs distinguendum cum *Lugo d. 16. n. 140.* qui dicit: si res illa peculiaris non est absolutè necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam surripiendo; nam aliàs omnes mendici possent impunè accipere aliena non petita, eò quòd perirent, nisi eis ab alio subveniretur, quod falsum est. Si verò pauper peculiari illa re extremè indigeat, ita ut dominus teneatur omninò eam dare, quia ipso non dante, pauper periret; tunc iste,

ut ait *Lugo*, occultè accipiendo non peccat mortaliter, imò nec venialiter dico, cùm ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam, juxta *S. Th.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 7.

Quæritur III. An pauper extremè indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolutè necessaria ad suam vitam servandam?

Prima sententia negat; hanc tenent *Croix l.* 3. *p.* 1. *num.* 953. *Conc. t.* 2. *d.* 6. *c.* 9. *n.* 6. et probabilem vocat *Spor. de charit. c.* 6. *n.* 54. (*Croix* autem citat *Lugo d.* 16. *n.* 147. sed non benè, quia *Lugo* loquitur tantùm de obligatione divitis, dicens, ipsum non tenèri extraordinariam summam expendere ad pauperem sublevandum; in quo dispar datur ratio, ut infrà videbimus). Ratio autem hujus sententiæ est, quia charitas, ex qua solùm tenetur dives ad eleëmosynam, ut suprà diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantùm ad ea, quæ ordinariè sufficiunt ad vitam sustentandam.

Secunda sententia tamen verior affirmat, eamque tenet *Sporer de char. c.* 6. *n.* 154. consentitque *Lugo loc. cit. num.* 146. dummodò dives per talem ablationem non constituatur in æquali necessitate, et *Croix l. c.* putat practicè probabilem. Ratio, quia reverà in extrema necessitate, cùm omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id, quod est necessarium ad suam vitam servandam, *ita ut* (sicut docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 7. *ad* 2.) *per talem necessitatem efficiatur suum id, quod quis accipit.* Nec distinguit S. Doctor inter rem parvi vel magni momenti. Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt *Lugo d.* 16. *n.* 150. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 6. *n.* 4. *Spor. de charit. c.* 6. *num.* 51. *Ronc. eod. tr. c.* 2. *q.* 3. *r.* 3. *Dian. p.* 5. *tr.* 8. *r.* 6. *cum communi*, et consentit *P. Conc. l. c. num.* 6. nempe, quòd dives non tenetur permagnam summam erogare ad proximum liberandum à morte, maximè, si ipse deberet è suo statu decidere; eò quòd charitas non obliget cum tanto incommodo; unde ajunt *Lugo l. c. et Pal. Con. ac Tamb. ap. Croix l.* 2. *n.* 201. neminem obligari pro vita alterius expendere ter, quater mille aureos, etiamsi non excideret è

suo statu : nisi (excipiunt *Sporer et Croix cum Tamb. ll. cc.*) pauper esset persona conjunctissima, putà pater, vel filius. Nam respondetur, quòd, licèt hæc sententia et ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currit ratio respectu pauperis ; rectè enim discurrit *Lugo n.* 143. et dicit, quòd, sicut ab initio ante divisionem bonorum, omnia erant communia, unde quisque poterat ex eis accipere, quantùm erat ei necessarium ; sed nullus quidem tenebatur ipsi ex justitia bona dare : sic etiam in casu extremæ necessitatis, cùm omnia tunc fiant communia, potest utique pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia dare. Quapropter casu, quo pauper est in extrema necessitate alicujus rei magni valoris, justè potest eam accipere, quia jus habet ad illam arripiendam ; non ideò tamen dives tenetur dare, cùm ipse tantùm ex charitate obligatur, quæ non obstringit cum tanto incommodo. Quod autem dicit *Spor. eod. n.* 54. scilicet, quòd eo casu dives etiam impediendo, quominùs pauper rem accipiat, non peccaret contra justitiam, mihi non videtur probabile : quia pauper habet jus ad rem accipiendam, et consequenter, ne alter ab ea accipienda ipsum impediat.

Quær. IV. An fur, consumens rem ablatam in extrema necessitate, teneatur semper ad restitutionem ?

Prima sententia negat, quam tenet *Pal. t.* 1. *tr.* 7. *d.* 2. *p.* 10. *n.* 3. *cum Con. et P. Nav. Diana t.* 8. *tr.* 7. *r.* 14. et æquè probabilem vocat *Sporer de* 7. *præc. c.* 5. *n.* 102. satisque probabilem putant *Less. l.* 2. *c.* 16. *n.* 7. *et Tamb. l.* 8. *tr.* 2. *c.* 6. §. 2. *n.* 3. Ratio, quia, cùm in extrema necessitate omnia fiant communia, fur, sicut habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secùs ac de novo surripiendi.

Secunda sententia verò, gravissima, et communior affirmat ; et hanc tenent *Less. l. c. Sylv. v. Furtum, q.* 5. *Armil. cod. v. n.* 10. *Azor. l.* 12. *c.* 7. *et P. Conc. tom.* 4. *de furto c.* 5. *q.* 4. Ratio, tum quia obligatio jam contracta ex injusta acceptione non extinguitur ex superveniente necessitate ; tum quia necessitas furis non tribuit ei dominium rei alienæ, sed tantùm dat jus eâ utendi, et obligationem suspendit restitutionis. His tamen non obstantibus, non puto improbabilem primam sententiam, quia pauper in tali necessitate, ut docet *D. Th. l. suprà cit.* surripiens alienum, suum efficit.

Obligatio autem restitutionis eo casu non solùm suspenditur, sed etiam verè extinguitur consumptione rei, quia dominus teneretur consentire consumptioni, si adhuc res apud ipsum inveniretur. Hoc tamen limitandum dico, 1. Si ille sit pauper, non tantùm re, sed etiam spe, ut dicemus in qu. sequenti. 2. Si pauper absolutè indigeat re illâ peculiari, nec aliter possit sibi subvenire, ut dixi in quæst. præcedenti.

Quær. V. An surripiens rem alterius in extrema necessitate, hac cessante, teneatur illam restituere? Hæc quæstio ab illa alia pendet, utrùm dives satisfaciat suæ obligationi, si pauperi extremè indigenti rem, quâ ille eget, mutuet, aut donet sub pacto restitutionis, si deveniat ad meliorem fortunam? Adest triplex sententia.

Prima affirmat, et hanc tenent *Tol. l. 5. c. 14. Nav. in Man. c. 17. n. 61.* item *Less. Vasq. Cov. Adrian. ap. Croix l. 2. n. 207.* et probabilem putat *Lugo d. 16. n. 167.* casu, quo res data sit magni momenti. Ratio quia charitas, ex qua procedit hoc eleëmosynæ præceptum, obligat tantùm ad subveniendum proximo indigenti, ergò sufficit, ut aliquo modo ei subveniatur, quo ille à sua necessitate eximatur, quin res absolutè donetur.

Secunda sententia negat, eamque tenent *Azor. t. 2. l. 12. c. 9. q. 1. Sot. de just. l. 4. q. 7. ar. 1. ad 4. Sanch. Cons. p. 1. c. 5. dub. 5. n. 56.* (cum communi, ut asserit) item *Suar. Bonac. Pal. Bann. etc. apud Salm. tr. 21. c. 7. punct. 1. §. 1. n. 8.* Ratio, tum quia dives ex præcepto naturali tenetur eleëmosynam dare extremè indigenti, obligatio autem dandi eleëmosynam involvit obligationem donandi; cùm verò datur res ad mutuum, non fit donatio, sed una obligatio mutatur in aliam. Tum quia in extrema necessitate omnia sunt communia, unde dives tenetur ex justitia rem tradere pauperi, cùm ille justè possit eam surripere, etiam invito domino, et suam facere, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 66. art. 7.*

Tertia sententia longè communior, et verior, quam tenent *Pal. tr. 6. d. 2. p. 4. n. 9. P. Holzm. de charitate c. 3. n. 182. Sporer de 7. præc. c. 5. n. 99. Croix loc. cit. cum Val.* qui vocat certam, et *Bann.* qui primam sententiam putat falsissimam, ac *Salm. ibid. n. 9. et 10. cum Reg. Med. Trull. Villal. Dian.* et omnibus aliis AA. citatis pro secunda sententia, distinguit et docet, quòd si pauper tempore necessitatis est abso-

lutè pauper, tunc dives tenetur omninò gratis ei succurrere, quia tunc absolutè obligatur ad præstandam eleëmosynam. Secùs, si alter habeat aliunde bona, aut spem moralem, sive probabilem habendi; tunc enim sufficit rem ipsi mutuare, quia tunc ille non est absolutè pauper, nec posset rem alterius absolutè arripere, et suam facere. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Th. Quodlib.* 5. *art.* 17. ubi supponens, quòd pauper non sit carens bonis propriis, ut in *resp. ad* 1. sic inde ad 2. docet: *unusquisque tenetur ad liberandum proximum à morte secundùm suam conditionem; et hoc quidem convenienter implevit, qui pecuniam mutuavit; non autem tenetur condonare in casu, quo ille poterat per mutuum liberari.*

Sic igitur pariter dicendum in quæstione primo loco proposita de surripiente bona aliena in extrema necessitate: Nihil tenetur ipse restituere, si tempore necessitatis erat absolutè pauper, ut dicunt *Lugo d.* 16. *n.* 171. *et Salm. de rest. c.* 5. *punct.* 3. §. 1. *n.* 35. (*contra Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 7. *ac alios ap. Salm. ib.*). Ratio, quia, ut docet *D. Thom. l. c.*, qui est absolutè pauper, potest licitè ex rebus alienis sibi subvenire, et efficit suum id, quod accipit. Rectè autem excipiunt *Salm. l. c. n.* 35. si res accepta, cessante necessitate, existat in propria specie; tunc enim dicunt, quòd teneatur eam restituere. Ratio, quia, cùm illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi adjudicare. Pauper autem, qui aliunde bona habuit, vel spem habendi, ut suprà diximus, benè tenetur restituere rem acceptam, et consumptam in necessitate, quia, quando rem accepit, non fuit absolutè pauper.

Quær. VI. An dives non subveniens pauperi tempore, quo ille erat in extrema necessitate, teneatur postea ad restitutionem?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Carden. in* 1. *Crisi. d.* 26. *n.* 76. *cum Hurt. Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *n.* 7. item *Prado et Arag. ap. Salm. ibid. n.* 33. eamque putat probabiliorem *P. Concina de eleëm. c.* 9. *quæst.* 10. Ratio, quia pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis, et ideò, si dives illa non tradat, peccat contra justitiam, et tenetur restituere. Aliàs si non peccaret contra justitiam, sed tantùm contra charitatem, posset ipse sine injustitia etiam impedire pauperem, quominùs in tali necessitate suum arriperet; nec teneretur ad restitutionem da-

mnorum obvenientium filiis pauperis, qui ex illa impeditione mortem subiret; quod nemo dicit. Hinc inferunt, quòd si dives sive impedit, sive negligit dare eleëmosynam in eo casu, tenetur, adhuc sublata necessitate, resarcire omnia damna pauperi illata.

Secunda sententia verò probabilior, quam tenent *Less. l. 2. c. 12. n. 25. Lug. d. 16. ex n. 145. Holzmann. de charit. c. 3. n. 182. cum communi*, ut asserit, et *Salm. l. c. n. 34. cum Suar. Con. Ban. Sanch. Vasq.* negat tenêri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleëmosynam. Ratio, quia talis obligatio est ex præcepto charitatis, quæ ad restitutionem non obligat. Et quamvis pauper in extrema necessitate habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cùm illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium; tunc enim, non quoad dominium, sed tantùm quoad usum bona aliena communia evadunt. Sed dices: si dives non obligatur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodo poterit pauper justè rem ejus surripere, ipso invito, vel nesciente? Respondeo cum *Lug.* eodem modo, ut diximus in *Qu. III.* ante divisionem bonorum omnia erant communia et quisque poterat ex eis accipere sibi necessarium, sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dare. Idem dicendum in casu extremæ necessitatis, cùm omnia tunc fiant communia, potest pauper accipere bona divitis, sed dives non tenetur ea dare ex justitia. Cùm autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat proculdubio dives contra justitiam, si illum impediat ab accipiendo, et tenetur ad omnia damna, filiis aliisque hæredibus necessariis ex tali impeditione obvententia. Si verò non impedit, sed tantùm negligit dare, ad nihil postea tenetur. Unde concluditur, quòd pauper possit justè bona divitis accipere, sed dives non teneatur ea ex justitia dare.

Ultimò hic notandum, quòd in sola gravi necessitate prohibetur surripere rem alienam ex *propos. damn.* 36. mox suprà relata. Excipit *Viva in dict. prop.* 36. *n.* 10. quando pauper ad levandam suam non levem miseriam, quamvis non extremam, aliquid leve surriperet, probabiliter judicando, dominum opulentum ex pietate non esse invitum, saltem quoad substantiam. Rectè tamen advertit, hujus epikejæ usum non debêre esse facilem, nec in materia gravi, quia divites in hoc etiam, quoad substantiam, sunt rationabiliter inviti.

521. — « 3. Nec item furatur, qui accipit in compensationem justam, si aliter sibi debitum accipere nequeat, v. gr. si » famulus justum stipendium non possit aliter obtinêre, vel » iniquè inductus sit ad serviendum iniquo pretio. *Vide Laym.* » *l. c. et Tol. l. 5. c. 15.* »

Nota quoad *compensationem*, I. Quòd compensatio potest fieri etiam in alia specie, si non possit fieri in eadem. *Croix l. 3. p. 1. n. 967.*

Nota II. quòd compensatio regulariter peti debeat per judicium ; sed hoc omittere est tantùm veniale peccatum, *ex Salm. de rest. c. 1. punct. 19. §. 2. n. 313. in fin. cum Lug. etc. Viva in prop. 37. Innoc. XI. n. 1. ac Croix n. 963. Tamb. et aliis*, imò nullum, si aliàs timeantur inimicitiæ, amissio expensarum, et similia, ut rectè docet *Laym.*

Nota III. quòd licèt ad compensationem requiratur certitudo crediti, ex communissima *apud Croix n. 962.* quamplures tamen et graves auctores *ap. Salm. ibid. n. 321.* admittunt, posse fieri compensationem cum credito tantùm probabili, in tribus casibus, scilicet, quando compensatur fama cum pecunia ; infamia cum infamiâ datâ ; et legatum relictum in testamento non solemni. Sed *vide quæ de his diximus de conscientia l. 1. num. 35. in nota.* (1).

522. — Nota hìc propos. 37. *Innoc. XI.* quæ dicebat : *Famuli ac famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt. Salm. de IV. præc. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 136. cum aliis*, loquentes de hac prop. damn., dicunt I. quòd, si famulus sine necessitate liberè conveniat cum domino de stipendio inferiori, postea nihil poterit sibi compensare ; secùs, si ex necessitate, ad levandam nimirùm suam miseriam, conveniat de salario notabiliter minori justo. Ratio, quia decreta pontificia non intelligunt obligare famulum contra justitiam. Ita *Salm. de rest. c. 1. punct. 9. §. 2. n. 317.*

(1) Ad licitam compensationem occultam tres requiruntur conditiones : » 1. Ut non fiat cum damno debitoris ; 2 Ut creditum sit certum et liquidum ; 3. ut satisfactio alio modo obtineri non possit ; quare creditor debet » prius in judicio postulare ; quamquam si hoc negligitur, non erit peccatum » grave, imo nec leve, si via judiciaria sumptus, odia aut alia damna subsecunda essent. » *Homo Ap. tr. 10. n. 21.*

Edit.

et Viva in dict. prop. 37. n. 12. cum Less. Suar. Mol. etc. contra Croix lib. 3. p. 2. n. 975. qui ait, nihil penitùs posse famulum surripere post pactum, quia jam cessit juri suo; sed respondetur, quòd famulus cùm cogitur ad sic conveniendum suâ paupertate, tunc non cedit juri suo spontè, sed coactè; et ideò ipsius paupertas nequit excusare herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendium. Quando autem famulus, coactus necessitate, convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usque ad pretium infimum, ut ait *Viva dict. n. 12. cum Less. Suar. Mol. et Dic. et aliis* (ut ait) *communissimè*. Hoc tamen currit, nisi dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam justè invenisset; vel, nisi ipse famulus de se oblatus fuisset, et dominus ex pietate sive indigentia ipso uteretur. *Viva dict. n. 12. in fin. et Salm. de IV. præc. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 136. cum Mol. Sot. Nav. Vill.*

523. — Dicunt II. *Salmanticenses*, quòd si famulus ex electione propria augeat operas debitas, nihil potest surripere, quia tunc censetur operam suam condonare ad conciliandam sibi domini gratiam; secùs autem, si ex voluntate domini expressâ, vel tacitâ, quia tunc servanda est regula illa, nempe, quòd quivis operarius dignus est mercede suâ. Ita *Salm. cit. n. 136. et de rest. cap. 1. punct. 19. §. 3. n. 318. cum Mol. Sot. Vill. Nav. Dian. Fagund. Bass.* et ita etiam *Corrella cum Filguera, Toresil. Lastra, et Hozes super dict. prop. 37.* Consentitque huic *Croix lib. 3. p. 2. n. 976.*

524. — An autem famulus, si evidenter sibi constet de justitia sui stipendii, possit tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem? Negant *Croix lib. 3. p. 2. n. 976. Carden. sup. prop. Innoc. XI. Diss. 23. c. 2. art. 3. n. 62. et 63. et Viva in dict. prop. 37. n. 1.* Et dicunt, quòd famulus, sive quicumque alius mercenarius, non debet sibi compensare, nisi ex judicio communissimo peritorum, aut viri valdè docti, et in re morali versati; ideòque inquiunt, ad hoc non sufficere judicium confessarii mediocriter docti. Attamen *Salm. de IV. præc. punct. 19. §. 3. n. 137.* dicunt, famulum posse etiam ex proprio judicio sibi compensare suam operam, si ipse certè judicet, se majus stipendium merêri. Quod sanè videtur satis probabile mihi et aliis doctis recentioribus, si hic famulus, vel quicumque alius mercenarius, sit vir prudens, timoratus, et verè aptus ad rectè judicandum, ac

certus sit de justitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed hæc rarissimè evenient. Nec obstat supradicta prop. 37. damnata, quæ meritò proscripta fuit, quia nimis generaliter loquebatur.

525. — Quæritur hìc obiter, utrùm christiani possint licitè surripere res Turcarum? Resp. si christiani sint in locis Turcarum captivi, certum est, posse eos surripere à dominis quantùm sufficit, ut redimantur, et ad patriam redeant, in compensationem injustæ servitutis, et damnorum, quæ ratione servitutis patiuntur. Ita habetur ex decreto. Congr. SS. Off. die 25. Aug. 1650. *ap. Peyrin. de Priv. Minim. t.* 3. *c.* 4. *n.* 29. ubi sic fuit declaratum: *Qui captivi injustè detinentur ab infidelibus, possunt à dominis particularibus accipere sine injustitia, quantum sufficit ad congruam compensationem, etiam pro sufficientia redemptionis, ab illis, vel ab aliis, qui sunt partes reip. sive Judææ, sive Turcæ.* Dubium fit, an quilibet christianus possit surripere bona Turcarum? Negant *Azor t.* 1. *l.* 8. *c.* 24. *q.* 12. *et Fill. tr.* 22. *c.* 5. *n.* 123. Sed affirmant probabiliter *Mol. tom.* 1. *tr.* 2. *d.* 37. *lit. d. cum Caj.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 8. item *Victorel. Naldus, Duval. Rebell. Velasq. Covarr. et alii apud Dian. p.* 5. *tr.* 15. *r.* 98. qui probabile putat. Ratio, quia sic rectè præsumi potest ei concedi à principibus christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis, ac locis ab ipsis usurpatis. Consentit etiam *Felix Pot. de* 7. *præc. n.* 2953. modò (rectè limitat) non adesset inter Turcas tempus treugæ, vel salviconductûs; vel nisi aliquis Turca degat in locis christianorum, sivè liber, sive servus, maximè si adsit ut publicus negotiator sub fide regia.

DUBIUM II.

Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum?

526 *Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias?*
527 *Id clariùs elucidatur.*
528 *Conclusio et probabilior sententia.*
529 *Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, et lignorum?*
530 *Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis?*

531 *Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complentem materiam gravem?*

532 *An sit mortale furari parùm reliquiæ sacræ?*

526. — « Variæ eâ de re sunt sententiæ. *Nav.* nimis scrupulosè statuit medium Regalem; alii nimis laxè 10 Aureos; » moderatiùs *Tol. Med. Less. etc.* duos Regales, etsi minus » sufficiat, si notabiliter noceat.

« Resp. Ea non mathematicè, sed moraliter metienda est, » non tantùm ex valore rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis personæ, cui aufertur : si nimirùm ei grave damnum inferatur, aut saltem charitas christiana graviter lædatur, quomodo respectu valdè divitis, imò etiam regis, » unus, vel alter Aureus notabile quid videtur : respectu verò » mediocriter divitum, quatuor circiter Regales, sive medius » Imperialis : respectu mechanicorum duo; respectu pauperis unus. Ita nunc plerique cum *Bon.*

Unde resolves :

« 1. Grave peccatum est auferre rem parvam domino valdè « proficuam, v. gr., sartori acum, quam unicam habet, nec » habêre aliam potest, quâ se alat. *Less. l. 2. c. 12. d. 8.*

« 2. Grave item est (etsi non in specie furti) si fur sciat » ex jactura rei parvæ domino secuturam valde magnam » molestiam, v. gr. quia valde ad eam afficiebatur, nec » similis recuperari potest : nisi tamen res sit nullius prorsùs momenti. *Vide Bon. d. 2. q. 8. p. 1.* »

527. — Quoad hoc punctum, tam ad praxim scitu necessarium, nempe, quænam sit materia gravis in furto, operæ pretium est plura hìc elucidare. Quidquid aliqui dicant, commune est apud DD. et non videtur posse negari, quòd, ad determinandam hujus materiæ gravitatem, non possit absolutè pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa demetienda sit respectivè ad circumstantias personæ, rei, loci, et temporis; cùm enim furti gravitas consistat in quantitate damni, quod proximo infertur, facilè nocumentum, quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Idcò enim *S. Th. Opusc. de erud. princ. lib. 7. cap. 8.* dixit : *In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quàm unus*

multùm dives gravaretur in mille marcis. Ideo etiam ait *Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *cum Nav. Bus. et communi*, quòd auferre acum sartori poterit aliquando esse grave furtum, si ille, eâ carens, nequiret sibi de victu providêre. Cæterùm ad justam dimensionem faciendam hujus gravitatis, rectè dicunt *Salm. de rest. c.* 5. *punct.* 2. §. 1. *n.* 15. magnoperè conferre judicia sapientum, quorum major auctoritas, in hoc puncto, mihi videtur majorem constituere probabilitatem. Quapropter diversas doctorum sententias sedulò hìc congerere curavi; et ne pluries citationes eorum repetam, omnes AA. quos observavi, hìc simul refero. Hi sunt videlicet *Less. de just. lib.* 2. *cap.* 12. *ex n.* 31. *Lugo eod. tit. d.* 16. *n.* 27. *et* 28. *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 1. *cap.* 1. *num.* 3. *Bon. de rest. d.* 2. *qu.* 8. *p.* 1. *n.* 7. *Fill. tract.* 31. *cap.* 10. *n.* 239. *Salm. loc. cit. Habert tom.* 4. *p.* 2. *cap.* 8. §. 5. *P. Concina t.* 4. *cap.* 3. *Sporer de* 7. *præc. cap.* 5. *ex num.* 31. *Holzm. eod. tit. c.* 1. *n.* 752. *Ronc. eod. tit. c. un. qu.* 4. *Anacl. tr.* 9. *d.* 5. *qu.* 1. *n.* 8. *Elbel Conf.* 10. *n.* 288. *Wigandt tract.* 9. *ex.* 3. *qu.* 2. *Croix lib.* 3. *p.*1. *n.* 987. *Mazzot. t.* 2. *pag.* 397. *Tamb. Dec. lib.* 8. *tr.* 2. *cap.* 2. *n.* 2. *Viva de rest. q.* 7. *art.* 5. *n.* 5. *Tol. l.* 5. *c.* 16. *n.* 3. *Fel. Potesta de* 7. *præc. c.* 3. *n.* 2618. Et quoniam auctores isti, in assignanda materia gravi, diversis pecuniæ nominibus utuntur; ideò hìc opus est referre plures pecuniæ species, quas ipsi nominant, et earum æstimationem, ut eam iidem DD. explicant. *Pazius* sive *Paceus* juxta *Laym.* valet quatuor vel quinque asses, sive granâ nostratiâ. *Regalis* juxta *Tamb.* valet tarenum unum, ac quinque grana monetæ siculæ; et ad eumdem valorem vel circiter reducitur *Julius*, *Argenteus*, sive *Carolenus* noster. *Florenus*, juxta *Lessium*, *et Anacl.*, valet quatuor Regales, juxta *Lugonem* valet quinque; juxta verò *Fill.* sex Regales. *Imperialis* juxta *Bus.* valet octo Regales. *Aureus* juxta *Tamb. et Potesta* valet 12 vel 13 Julios; et ad idem reducitur, vel circiter, *Scutus*, sive *Ducatus* noster (1).

(1) Majoris claritatis causâ opus est dicere: Regalem seu Julium seu Argenteum seu Carolenum circiter æquiparari monetæ gallicæ: 1/2 franc; monetæ verò germanicæ: 14 kreuzer (Rhein-Fuss) aut 12 kreuzer (Conventions-Münz).

Edit.

Communiter DD. dicunt, in furto illam esse gravem materiam, quæ alicui juxta suam conditionem in die sufficeret pro suî suæque familiæ sustentatione; in qua, ut benè advertit *Croix n.* 985. *cum Spor. Gom. et aliis*, non solùm computatur victus, sed etiam vestitus, et habitatio. Sed regula hæc, cùm sit valdè obscura et confusa, nec universè possit pro omnibus valêre, ideircò afferemus DD. qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant. Et I. Respectu *pauperum mendicantium* assignant pro gravi materia paucos nummos *Habert*, *Elbel*, *Spor. et Holzm.* Alii verò communiùs assignant unum Regalem, et aliquando etiam dimidium (sed in casu raro, ut dicunt *Salm.*) Ita *Bus. Less. Bon. Viva*, *Anacl. Escob. Renzi*, *Mazzot. Wigandt cum Bann. et Serra*; item *Nav. Reg. ac Diana apud Lugo.* II. Respectu *pauperum laborantium*, generaliter loquendo, dicunt *Laym. et Lugo*, eam esse gravem materiam, quæ pertingit ad valorem victûs diurni, sive ad mercedem mediocrem, quæ datur fossori pro uno die. Alii tamen distinctiùs loquuntur; *Ronc. et Habert* assignant pro materia gravi unum Julium. Alii verò communiùs dicunt, esse duos Regales, tam pro fossoribus, quàm pro artificibus, sive mechanicis; ita *Laym. Less. cum Medin. Bonac. Viva*, *Wigandt*, *Conc. Renzi*, *Escob. Mazzot. Tamb. Bus. Holzm. Serra apud Salm. et Nav. Reg. ac Diana apud Lug.* Verumtamen pro artificibus *Sotus*, *et P. Nav. ap. Less.* requirunt pro materia gravi plus quàm duos Regales, et idem dicunt *Elbel*, *et Potesta*; *Filliuccius* requirit tres Julios, *Lugo* autem quatuor Argenteos. Hinc probabiliter dico, pro fossoribus sufficere duos Regales, pro artificibus autem requiri ad materiam gravem saltem duos Regales cum dimidio, si similem aut majorem mercedem ipsi quotidie lucrentur. Rectè tamen advertit *Habert*, quòd si quis operarius vix sustentaretur lucrando septem vel octo asses singulis diebus, pro hoc talis summa esset gravis. III. Respectu *communiter* sive *mediocriter divitum*, qui vivunt propriis reditibus, *Conc. et Ronc.* assignant pro materia gravi tres Julios; *Laym.* 12 vel 15 *Pazios*, id est sex Regales vel circiter; communiùs verò *Bus. Less. Bonac. Gordon. Habert*, *Viva*, *Anacl. cum P. Navarr. Elbel. Tamb. Holz. Potest. Wigandt*, *cum Bann.* item *Serra*, *Reg. Dian. cum Salm.* dicunt, pro his materiam gravem esse

quatuor Regales, sive Julios. Imo *Fill. Escob. Mazott. Renzi, et Tamb.* extendunt usque ad quinque Regales. Hoc tamen rectè advertit *Viva*, non intelligendum, de illis, qui, licèt vivant propriis reditibus, tam strictè vivunt; pro his enim certè puto tres Regales gravem materiam, imò etiam minùs pro eis, qui nimis miserè se et familiam sustentant. E converso pro persona absolutè opulenta *Sporer* requirit unum florenum; *Lugo* verò 6 vel 7 Argenteos. Quoad mercatores autem tenuis fortunæ puto esse materiam gravem duos Regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunæ, puto cum *Elb. Viva, Anacl. et Croix* esse quatuor Regales. Pro mercatore verò valde divite *Croix n.* 987. requirit unum Imperialem, sive octo Regales; *Tamb. Renzi, et Potesta* requirunt unum Aureum; *Laym.* autem, *Elb. Holz. et Ang. Sylvest. Rod. Arag. Cordub. ap. Salm.* requirunt tres florenos. IV. Respectu *magnatum* ditissimorum, *Sylvest. Ang. Arag. Cordub. Rodr. ap. Salm.* requirunt pro materia gravi plus quàm duos Aureos; *Viva* autem, *Elbel cum Sporer, et Croix* requirunt saltem duos Aureos. Communiùs verò sufficere ad materiam gravem unum Aureum dicunt *Bon. Gordon. Mazzott. Fill. Anacl. Tamb. Lugo cum Nava. Reg. et Diana, Less. cum Sot. et P. Nav. Ronc. Holz.* Et hoc procedere, etiam respectu *regum*, dicunt *Filliuc. Ronc. Holzm. et Lugo;* quia, licèt respectu ipsorum unus Aureus videatur levis materia, reverà tamen (ut ajunt) gravis est, spectatis regum oneribus et muneribus. *Salm.* dicunt, saltem sufficere pro regibus unum Aureum cum dimidio. Alii verò probabiliter, dicunt requiri saltem duos Aureos, ut *Croix, Bonac. Busemb. Sporer, Mazzot. Elbel, Tamb. Viva, et Serra ap. Salm.* Imo *Potestà* pro regibus requirit plus, quàm duos Aureos, et plurimi alii extendunt usque ad tres Aureos, ut *Wigandt cum Bann. et Serra, ac Layman. cum P. Nav. Ang. Sylvest. Sot. Arag. Rodr. Corduba, et communi*, ut asserit *Laym.* V. Respectu tandem alicujus communitatis censent *Sanch. et Cardenas ap. Croix l. 3. p. 1. n.* 1012. unum Aureum semper esse materiam gravem. Sed *Croix* probabiliter dicit, quòd si communitas esset valde opulenta, posset materia gravis ulteriùs extendi, modò duos Ducatos non excedat.

528. — Ex his omnibus concludo, quid probabilius mihi videatur. Et quidem 1. Respectu *mendicantium* puto, esse

materiam gravem unum Julium, seu Carolenum, et minus, si aliquis pauper minùs quotidie eleëmosynis lucretur. 2. Respectu *fossorum*, et similium operantium, communiter loquendo, duos Julios; pro *artificibus* verò duos Julios cum dimidio. 3. Respectu *communiter*, sive *mediocriter divitum* quatuor Julios, et minùs pro iis, qui ex propriis miserè vivunt, verùm pro *absolutè divitibus* quinque, vel sex Julios: et idem censeo pro *mercatoribus* valde opulentis. 4. Respectu *magnatum* ditissimorum, unum Aureum. Et idem puto pro communitate valde opulenta; saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam Aureum cum dimidio. Respectu autem *regum* duos Aureos.

« 3. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, » quæ ultrò proveniunt, et sunt valde expositæ, v. gr. fructus » ad viam publicam. *Vide Less. loc. cit.* »

529. — Quær. I. An cædentes ligna in sylva vetita peccent, et teneantur ad restitutionem (1)? Certum est, licitum esse cuilibet communitati prohibêre sub aliqua pœna etiam incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur, ut communiter docent *Molina t. 1. tr. 2. d. 58. Soto l. 4. de just. q. 6. art. 4. Lug. de just. d. 6. n. 85. et Sanch. Cons. l. 1. c. 5. dub. 1. n. 4. cum aliis.* Hoc tamen intelligendum dicunt, modò aliunde possit oppidani commodè ligna asportare. ut *Mol. ibid. et Sanch. n. 5. ex Soto, et Led.* Item communiter DD. docent, quòd si nemus est totius communitatis, incolæ illius, qui contra prohibitionem ligna cædunt, non peccant saltem graviter (imò nec venialiter, juxta *Sanch. n. 22.* cum *Soto, Salon. Angles, Corduba, etc.*), et nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantùm tenentur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio censetur purè pœnalis juxta dicta *lib. 1. n. 145.* Ita *Molina l. c. Soto v. Dubium autem, Lug. n. 85. Laym. de just. cap. 5. n. 18. Bus. infra n. 614. v. 2. Qui in loco, et Sanch. n. 19. cum Arag. Bann. Man. Galac. et aliis pluribus.* Ad hoc autem, ut strages dicatur magna, dicunt *Soto l. c. et Sanch. n. 25. cum*

(1) Jus novum (*Code Forestier*) distinctione facta sylvæ privatæ et publicæ, varias pro magnitudine et numero lignorum ablatorum in fraudulenter lignantes mulctas statuit adjungens, præter pœnas semper locum dari restitutioni.

Edit.

Salon. Lop. et Man. quòd non sit attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum, quod communitati infertur: unde dicit *Sanch., cum Henriq.* non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum; quod enim dives (ait *Sanch. n.* 23. *cum Salon. et Mercado*, et approbat *Lugo n.* 89.) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut inde vivat. Idem dicendum ajunt *Sot. l. c. Mol. Concl. 4. et Sanch. n.* 20. *cum Led. Salon. Lop. et aliis*, si adsint duo oppida propinqua, et oppidani soleant ligna cædere ex sylva alterius. Quod etiam expressè approbat *Bon. de rest. d. 1. q. 3. p. 7. n.* 26. *cum Valent. Rebell. Sayr. Fill. Turrian. et Arag.* (*contra La Croix n.* 254. qui perperàm citat pro se *Bonac.*) Adduntque *Lugo num* 91. *et Dicast. Burg. et Illsung. apud Croix l. c.* nec teneri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantùm teneri ad pœnam qui scindit ligna è nemore propinquo communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio, quia tales communitates videntur esse contentæ pœnis, quas à cædentibus exigunt: quod sic præsumendum ait *Bonac. num.* 27. *cum Vasq. Molin. Vill. Reg. Turrian. et aliis*, si communitas læsa taceat, nec curet restitutionem. Quid verò, si nemus sit alicujus privati, vel alterius communitatis non propinquæ? Sentit *Sanch. n.* 35. *cum Navarr. Salon. Bann. Henriq. et aliis*, satis esse probabile, quòd cædentes non teneantur nisi ad pœnam. Quia (ut ait) respublica transferens sylvam in communitatem, aut personam, non majus dedit jus, quàm ipsa respublica habebat; at, quando sylva erat reipub., cædentes tantùm tenebantur ad pœnam; ergò sic etiam, si sylva translata est. Sed huic rectiùs contradicunt *Mol. dicta disp.* 58. *Soto art. 4. v. Dubium*, *Bonac. cum AA. citatis dicto n.* 27. *et alii plures apud Sanch. ibidem.* Ratio, quia dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ita ut possit liberè eam vendere, aut locare arborum scissionem. Hinc benè dicunt *Croix n.* 253. *cum Ills., et Lugo n.* 88. *cum aliis*, quòd si communitas sylvam vendat, aut locet alicui privato, scindentes tenentur ad restitutionem cujuscumque damni, etiamsi sint illius communitatis partes; quia tunc communitas, ac proinde singuli cives illius, ex quorum mandato sive consensu administratores vendunt, aut locant, totum jus suum in illum

transferunt. Quod autem dictum est de sylvis quoad scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoad pascenda animalia, ut dicit *Lugo n. 93. et Sanch. n. 5. cum aliis.*

Quær. II. An liceat in vinea aliena comedere uvas? Affirmant *Covarr. Valer. Ripa, etc. apud Lugo d. 16. num. 33.* modò quis uvas foràs non asportet adducuntque illud *Deuter. c. 23. v. 24.* et 25. ubi dicitur: *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas, quantùm tibi placuerit: foràs autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas, et manu conteres: falce autem non metes.* Et idem, quod dicitur de uvis et spicis, ait *Abulensis* apud *Cornel. à Lap.* intellige de pomis, ac aliis fructibus. Idque Josephus hebræus, et plerique alii *apud Calmet in loco cit.* dicunt intelligi non solùm de incolis, sed etiam de omnibus viatoribus, quibus hoc permitti ajunt ad refocillandas vires. Sed *P. Holzm. de 7. præc. n. 758.* (cui adhæret *Lugo loco cit.*) sentit ex *Lyrano in dict. loc. Deut.* illud concessum fuisse tantùm Hebræis ex speciali Dei permissione vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimæ interpretationi favent versio Chaldæa, et Arabica apud *Calmet*, ac etiam Hebræa, quæ verba illa, *foràs tamen ne efferas tecum,* sic legit: *et non ponas in vas tuum*, id est *in chalatum tuum*, ut *Calmet* explicat. Cæterùm probabiliter ait *Lugo*, de jure naturæ licêre comedere unum vel alterum uvarum racemum (id est unam, vel alteram uvam); parique modo concedit, ut comedatur ex pomario alieno unum vel alterum pomum: id enim prohibêre, videtur durissimum, et contra humanitatem. Et huic secundæ sententiæ videtur accedere *Hugo* Cardinalis, qui præfatum textum sic explicat: *Hoc non servatur hodie ad litteram, sed in contrarium dispensatum est propter malitiam hominum.* His tamen non obstantibus satis probabilis videtur prima sententia: nam, quòd promissio illa fuerit pro solis Hebræis, nullo valido videtur niti fundamento. Quòd autem fuerit pro solis vinitoribus, huic obstat 1. auctoritas aliorum, ut suprà, et maximè Josephi Hebræi, quæ in hac materia multum valet, cùm ipse præ aliis meliùs noscat Hebræorum mores. Obstant 2. verba textûs, *ingressus vineam proximi tui*, quæ magis propriè intelliguntur de viatoribus, quàm de in vinea laborantibus. Obstat 3. factum Apostolorum *Lucæ c. 6. v. 1.* qui

juxta hanc legem, *cùm transirent per sata, vellebant... spicas et manducabant confricantes manibus.* Ipsi autem objurgati fuêrunt à Pharisæis, non, quia hoc illicitè facerent, sed quia facerent die Sabbati; at Christus Dominus eos omninò excusavit.

550. — « 4. Plus item, si quis à diversis, vel ab uno, » interpolatim parva, et plura furetur. *Vide Less. loc. cit.* » *num.* 46. »

Docent *Less. Trull. Vill. apud Salm. de restitut. cap.* 3. *punct.* 2. §. 2. *n.* 19. in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplo majus; nempe, si materia gravis sit per se v. gr. quatuor Julii, per furta minuta ad materiam gravem requiruntur octo Julii. Eamdem quantitatem requirit *P. Holzm. de* 7. *præc. n.* 745. si hæc furtula fiant diversis: atque si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum. Mihi tamen æquius videtur, ut dicunt alii *ap. Elbel, de* 7. *præc. Conf.* 11. *n.* 525. quòd si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiritur, et sufficit ad materiam gravem simplum cum dimidio, v. gr. sex Julii. Si verò utrumque concurrat, nempe si fiant à diversis, et discontinuatim, censeo requiri duplo majus, scil. octo. Hoc tamen intelligitur cum *Less. et Lugo d.* 16. *n.* 51. modò furta non fiant per partes ex industria, et modò inter furta non interponatur magnum intervallum. Addunt *Laym. Bonac. Lug. etc. ibid.* furta minuta non coalescere, si fiant à pluribus, et magno intervallo intercedente, videlicet anno. Imò *Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 21. *n.* 10. *Ronc. Viva prop.* 29. *Alex. VII. n.* 17. *cum Trull. etc.* (*contra Rebell. et Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 1011.) excusant à restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno, anno interjecto. Rejiciunt autem *Viva et Ronc. c. un. qu.* 5. opinionem *Fill. Dian. Salaz. Vidal. Tol. etc. ap. Salm. loc. cit.* qui excusant, si adsit intervallum 15 dierum, vel mensis, ut admittit *Nav. ap. Sanchez.* Nisi, excipit *Viva*, materia sit valdè modica. Hinc magis mihi arridet, quod sentit *Ronc. ib.* scilicet, saltem requiri interpolationem duorum mensium, dum agitur de materia, quæ, licèt non sit gravis, tamen proxima est materiæ gravi.

551. — Non est mortale, per se loquendo, surripere quamcumque summam cum animo restituendi statim, v. gr. intra quadrantem. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1002. *cum Less. Lugo*,

Vasq. etc. Idem est, si intra illud breve tempus quis velit restituere tantùm illam ultimam partem complentem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem differat. *Croix ib. cum Vasq. Sanch. Reb. Reg. Sayr. et aliis plurimis.*

532. — Quæritur hìc, an sit mortale furari parum reliquiæ sacræ? Nulli dubium, quin in districtu Romano sit mortale, cùm *Clemens VIII.* et *Paulus V.* excommunicationem indixerint contra eos, qui, invitis rectoribus Ecclesiarum, furantur reliquias etiam minimas. Secùs, probabiliter ait *Croix lib. 5. p. 1. n. 1003. cum Sanch. Bon. Castrop. Dian. et Baldell.* si quis furetur extra districtum aliquid minimum, ipsam reliquiam non deformans, neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua reliquia insignis, aut rara, ut putà Sanctæ crucis, Capillorum B. Mariæ V. etc.

DUBIUM III.

Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit?

533 *Quid, si qui furatur, non habeat animum ditescendi? Quid, si habeat?*
534 *An furtula facta à diversis coalescant? Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus?*
535 *Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente?*
536 *Quid, si mutuo sciant, et eodem tempore furentur?*
537 *Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius?*
538 *An sit mortale furari quid leve, post completam materiam gravem?*

« Resp. Hìc quoque quantitas læsionis, vel damnificationis, » quæ fit proximo, et quam fur intendit, est mensura quan- » titatis peccati. *Vide Less. loc. cit. Sanch. l. 7. c. 21.*

Unde resolves :

533. — « 1. Si quis ex occasione tantùm furatur, sive uni, » sive pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid » acquirere, nec proximo graviter nocère singulis furtis, » non peccat graviter, neque ea simul sumpta unum mortale

» constituunt; postquam tamen ad quantitatem notabilem » pervenerit, eam detinendo, mortaliter peccare potest. *Less.* » *d.* 7. *Sanch. lib.* 7. *c.* 21. *Bon. q.* 8. *p.* 2.» (*Etsi numquam advertat ad culpam gravem, ut Tamb. Croix, Carden. etc. communiter. Vide dicenda n.* 553.) « Verùm et hoc mortale » evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum » habeat paulò pòst restituendi ea saltem, quæ tunc accipit. » *Gran. Dic. p.* 3. *t.* 6. *r.* 25.

» 2. Si autem per plura parva furta, uni, vel pluribus facta, » habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave » damnum, peccat graviter eâ intentione; ac, licèt executio » singulorum sit tantùm venialis ex se, ùt tamen substat tali » intentioni, est continuata executio peccati mortalis. *Less., l.* » 2. *c.* 12. *d.* 7. *Sanch. l. c.* quia nocent graviter reip. et pra- » xis illa valde perniciosa est societati humanæ, v. g. si sartor » particulam panni à diversis surripiat; si mercatores utantur » brevioribus ulnis, etc. » (*Nota autem hìc prop.* 58. *damn. ab Innoc. XI. Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca* (*aliàs parva*) *furta, quantumcumque sit magna summa totalis.*) « Interim hi ex- » cusantur subinde à gravi peccato. 1. Ex eo, quod dictum est » casu primo, 2. Si id faciant, ut se servent indemnes, vel » quia aliàs non lucrarentur, vel pretium augêre deberent, » et tunc non invenirent emptores. *Rosella*, *v. Emptio.* 3. Si » aliàs non habeant, unde se vel suos alant. »

534. — Hìc quæritur I. An furtula, facta diversis personis, coalescant, et gravem obligationem pariant restitutionis? Negant *Ang. Med. et P. Navar. apud Sanch. Dec. lib.* 7. *cap.* 12. *n.* 10. et probabile putat *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1013. *cum Esp.* nisi fur magnam quantitatem auferre intendisset; vel nisi domini læsi unam communitatem constituerent. Sed meritò dicit *Lugo de just. d.* 16. *n.* 48. hanc opinionem ab omnibus rejici, cùm contraria sit communis et tenenda cum ipso *Lugone, et Sanch. loc. cit. n.* 15. *Salm. de rest. c.* 5. *punct.* 2. §. 2. *n.* 19. *Croix ib. et aliis.* Et verius videtur cum *Salm. loc. cit. et Milante in dict. prop.* 58. oppositum expressè damnatum, cùm præfata propositio genericè loquebatur. Ratio patebit ex quæstione sequenti, quam apud nullum Auctorem discussam inveni.

Quær. II. Si furtula, quæ simul ad magnam quantitatem

perveniunt, sint facta diversis dominis certis, an fur tenea tur sub culpa gravi eis restitutionem facere? vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo? Ex una parte videtur dicendum, sub gravi restitutionem faciendam esse dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut incommodum. Ratio, quia licèt domini non sint graviter læsi, fur tamen certè non potest sibi retinêre magnam quantitatem ablatam; nam (ut dicunt *Sanch. Dec. lib. 7. c. 12. n. 15. et aliqui alii apud Lugo d. 16. n. 40.* etsi in alio proposito) præceptum *non furandi* non solùm prohibet, ne quis alios graviter lædat, sed etiam, ne ditescat notabiliter ex ære alieno. Quapropter, cùm fur certè ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus; quia his restitutio facienda est tantùm, quando creditores sunt incerti; non verò quando sunt certi: propterea quòd, restituendo pauperibus, cùm restitutio sine magno incommodo possit fieri ipsis dominis, non videtur fur restituere ablatum personis debitis, sed alienis, ad quas nullum jus spectat; et ideò non videtur suam obligationem implêre. Sed probabiliùs mihi et aliis doctis junioribus dicendum videtur, quòd hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat dominis certis, cùm commodè possit, et satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio, quia, ut docet *Lugo l. c. n. 5.* et consentit *Sanch. l. c. cum Vasq. Val. P. Led. et Reb.* præceptum non furandi, non tam intendit vitare emolumentum proprium, quàm damnum proximi. Si ergò singuli domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cùm ipse, notabiliter ditescendo ex bonis alienis, grave intulerit damnum reipublicæ, ideò reip. damnum restituere debet. Eo igitur casu sub gravi tenebitur reip. restitutionem facere; dominis verò tantùm sub levi. Unde videtur, quòd sufficienter fur satisfaciet suæ gravi obligationi ex præsumpto consensu reip. si restituat pauperibus, aut locis piis, qui sunt egentiores reip. partes. Sed dices: Numquam præsumitur resp. velle, quòd fur restituat pauperibus cum culpa veniali, à qua ipse nullo modo excusari potest, dum sine suo gravi incommodo debitum dominis restituere posset. Respondeo: cùm in hoc non censeatur graviter invita resp. ad quam (ut diximus) principaliùs tunc pertinet jus rei

ablatæ, si restituatur pauperibus ; ideò probabiliter videtur dici posse, quòd fur semper excusabitur à mortali, si pauperibus restituat ; et etiam à veniali, si rationabilis causa adest.

535. — « Si plures simul, vel successivè plura furta parva » alicui faciant, quæ, simul sumpta, graviter illi noceant; tunc, » si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter : v. gr. si » viatores ex vinea unam, alteramve uvam rapiant, et comedant, etsi hoc licêre dicant *Cov. Val. et Ripa ;* » (*Vide dict. num.* 529.) « *contra Dian. p.* 3. *t.* 6. *r.* 30. Si autem singuli » conspirent, singuli graviter peccant. Si denique de se mu» tuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius » est, non esse mortale, ut docent *Less. Tan. etc. contra* » *Suar. Vasq. Viâe Bon. l. c.* »

536. — Probabilissima est hæc sententia *Bus.* scilicet, si plures modica furantur, neminem peccare graviter, etsi mutuò sciant, grave damnum domino fieri, nisi ex communi consilio faciant. Ita etiam tenent *Habert t.* 4. *cap.* 7. §. 5. *qu.* 6. *Lugo d.* 16. *sect.* 3. *num.* 55. *Salm. de rest. c.* 5. *punct.* 2. §. 3. *n.* 28. *cum Less. Sanch. etc.* Et hoc, etiamsi singuli eodem tempore furentur, ut cum *Bus.* censet *Less. c.* 12. *n.* 52. *de justit. cum Sot. et Sanch. Dec. lib.* 7. *c.* 21. *n.* 24 (*contra Lugo*). Ratio, quia tunc nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit.

537. — Si autem plures plura parva furentur, ita ut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvis sine communi consilio, *Laym. Ovied. Steph. etc. ap. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1009. dicunt omnes peccare contra justitiam. Sed probabiliùs *Less. Lug. Salm. et Tamb. ibid.* tenent, peccare tantùm contra charitatem (et graviter, si materia sit gravis) ratione scandali, non verò contra justitiam : quia exemplum non est causa positiva influens in damnum alienum, ut diximus *l.* 3. *n.* 45. *communiter cum Sanch. Salm. Mol. etc.*

538. — Si quis, post completam materiam gravem, furatur adhuc aliquid aliud leve, *Lugo d.* 16. *n.* 43. *et Croix l. c. n.* 1007. *cum Spor. Dic. etc.* tenent, esse peccatum mortale, toties, quoties aliquid surripiatur. *Sed Lessius cap.* 12. *n.* 44. *et Salm. loc. cit.* §. 2. *n.* 23. *cum Tapia, et Diana*, hujusmodi furtum leve dicunt non constituere peccatum mor-

tale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem; et hoc *Bon. de rest. d. 2. q. 8. p. 2. n. 5.* meritò putat valdè probabile.

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum, vel amicorum?

539 *Quid de furto uxorum et virorum?*
540 *An uxor possit dare eleëmosynas, etc.*
541 *An aliquando possit expendere?*
542 *An liceat ipsi subvenire parentibus, etc.*
543 *Quale furtum filiorum sit grave?*
544 *An filius possit à patre mercatore surripere mercedem pro opera sua?*
545 *Quid de furtis famulorum in esculentis, etc.?*
546 *De restitutione, facienda ab uxore et filiis.*

539. — « Resp. Licèt verè furtum sit, si uxor, liberi, » amici, servi patrifamilias invito quid auferant, plerum- » que tamen major quantitas requiritur, ut sit mortale, » cùm plerumque hìc dominus aut non rationabiliter invitus, » aut saltem minùs invitus sit, ut ab his, quàm ab aliis, » auferatur: vel, etsi valdè invitus sit, sæpè tamen id fiat, » non tam ratione rei acceptæ, quàm modi accipiendi clam, » aut ratione finis, ob quem accipiunt, v. gr. ad ludendum, » potandum, etc. *Vide Cajet. v. Furtum. Less. c. 12. n. 76.*

Unde resolves:

» 1. Uxor graviter peccat, si notabilem summam accipiat, » invito marito, etiam ex dote, vel bonis communibus; » quia, licèt media pars ad eam spectet, maritus tamen habet » usumfructum illius partis, ideoque tenetur ad restitutio- » nem. *Trull. lib. 7. cap. 6. d. 8. n. 7. etc.*

» 2. Similiter peccat graviter maritus contra justitiam, » cum obligatione restituendi, si aliquid notabile uxori sur- » ripiat, sine ejus consensu, ex bonis ipsius paraphernalibus,

» vel aliis propriis, si quidem libera eorum administratio » ipsimet uxori competat, quia par est ratio mariti, et uxo- » ris, quoad bona propria. *Vide Villalob. t. 2. d. 13. Trull. » l. 6. c. 1. d. 9.*

540. — » 3. Uxor potest dare eleëmosynam, et munera, » secundùm consuetudinem aliarum mulierum illius loci, » et conditionis; etiamsi maritus eleëmosynas omnes illi pro- » hibeat, quia consuetudo hoc jus ei tribuit, quo maritus » eam privare non potest. » (*Ita Lugo d. 16. n. 64. communiter cum Molin. Less. Con. Bon. Reg. etc. ap. Diana t. 1. p. 2. tr. 1. res. 33. Et hoc, etiamsi uxor habeat bona propria, ut Lugo, Bonacin. Gob. etc. Croix l. c. n. 1025.*) « *Ibid. n. 13.* » *Dian. p. 1. t. 3. r. 22. et p. 5. t. 8. r. 34.* ubi *cum Mol.* » *et 10 aliis* docet, posse eam, inscio marito, dare vigesi- » mam partem annui censûs, vel lucri: eò quòd hoc perti- » neat ad decentiam statûs, et maritus irrationabiliter sit » invitus. » (*Sed hoc ita universaliter dictum reprobant Lugo d. 15. n. 16. Sporer, et Tamb. cum Croix eod. l. c. n. 1021. Idem autem Tamb. Dec. lib. 8. tr. 1. cap. 2. §. 3. num. 14. tantùm admittit, quando divitiæ non multùm excedunt*) « Hinc etiam potest cum *Abigail* moderatas eleëmosynas dare, » ut mariti conversionem impetret, vel ne Deus illum pu- » niat. *Vasq. Bon. Regin. et alii 10. contra Con. etc. Vide* » *Dian. p. 2. t. 16. r. 23. et p. 5. t. 8. r. 34.*

541. — » 4. Uxor potest bona expendere, marito absente, » vel fatuo: quia tunc ad illam spectat administratio domûs: » item, quæ acquirit sua industria » (dempto tamen labore, quem præstare debet familiæ, ut benè advertit *Croix ibid. n. 1018.*) « item paraphernalia, hoc est bona, quæ, præter dotem » marito allatam, sibi reservavit. *Trull. loc. cit. et cæteri* » *comm.* » (*Item potest uxor liberè disponere de iis, quæ sibi reservavit de bonis à viro sibi assignatis pro vestitu, aut sustentatione familiæ ad certum tempus, modò honestè familiam jam sustentârit. Ita Croix l. 3. p. 1. n. 1024. cum Pal. Nav. Less. Mol. Bon. etc.*)

« 5. Non peccat uxor, subducendo aliqua, vel compensa- » tionis causâ, si vir sit prodigus: quia is tunc facit uxori » injuriam, partem ipsius profundendo, vel pro victu, ve- » stibus, cæterisque sibi, vel familiæ necessariis, quæ mariti

» sæpè non intelligunt, et frustrà ab illis peterentur. *Bon.* » *Trull. l. c.*

542. — « 6. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio » matrimonio sint pauperes, ita ut miserè secundùm sta- » tum suum vivant, et maritus eis nolit succurrere. potest ex » bonis suis propriis, vel etiam ex communibus (dummodò » post mortem viri omnia computet in sua parte) eis sub- » venire, quia jure naturæ tenetur eos alere, et maritus in » id consentire. *Navar. Palaus, Less. lib.* 2. *c.* 12. *d.* 14. » *Dian. p.* 3. *t.* 8. *r.* 34. ubi illam potestatem extendit ad » fratres, et sorores. quod etiam *Less. l. c. et Trull. l.* 6. *c.* 1. » *d.* 9. judicant probabile. » (*Cum Lugo d.* 16. *n.* 71. *Mol. Sanch. etc.*)

543. — « 7. Filius peccat graviter, invitis parentibus, no- » tabilem summam accipiens, qualis non semper est, secun- » dùm *Less. cap.* 12. si filius patri prædiviti duos, vel tres, » imò secundùm *Sanch.*, quinque vel sex Aureos furetur: » eò quòd parens sit minùs invitus, et filius sit aliquid pa- » tris. Unde non tenebitur ad restitutionem, nisi fortè cohæ- » redibus graviter noceat. »

Dicit *Salas apud Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 1032. non esse grave furtum filii 20 vel 30 Aureorum à patre, possidente annuos 1500 Aureos, et non improbat *Lugo d.* 16. *num.* 76. si pater non sit tenax, et filius adoleverit, ac accipiat ad usus honestos. *Less. Navar. et Fill. ap. Spor. de* 7. *præc. c.* 3. *n.* 57. dicunt, non peccare graviter filium furantem 2 vel 3 Aureos à patre divite. *Bannez* dixit ad furtum grave filii parentis prædivitis requiri saltem 50 Aureos: sed hoc *Lugo et La Croix ll. cc.* rejiciunt; nisi fortè esset filius principis, in quo consentit *Holzm. num.* 755. qui etiam dixit, non esse grave accipere à parente prædivite decem Aureos. Admittunt autem *Nav. Sot. Laym. etc. ib.* quòd, si pater mittat centum Aureos filio in studiis versanti, poterit filius insumere quinque Aureos in recreationes honestas ex præsumpto patris consensu.

« 8. Si filius notabilem summam expendat in res turpes, » aut vanas, contra voluntatem parentum, ex pecunia sibi » suppeditata ad usus honestos, putat *Less. c.* 22. *d.* 13. » eum peccare mortaliter: etsi excuset à restitutione, si pater » rogatus facilè condonaturus putetur.

544. — « 9. Si filius, v. gr. mercatoris, vel cauponis ad- » ministret bona parentis, potest à patre exigere salarium, » quantum dare deberet extraneo, et si id impetrare non » possit, vel exigere non ausit, potest clam accipere. Ita » probabiliter *Laym. l.* 3. *s.* 6. *t.* 4. *cap.* 8. *Dian. p.* 4. *tom.* » 4. *r.* 66. »

Ita etiam sentiunt apud *Moya tr.* 6. *disp.* 4. *qu.* 1. *Nav. Escob. Ang. Gom. cum communiori*, ut asserit *Molin.* et non improbabile putant *Less. Villal. Lop.* Et hoc concedit *Serra*, etiamsi filius serviat gratis, ignorans, quòd possit servire cum mercede, si præsumatur, quòd, si non ignoraret, minimè operam gratis impendisset. Et in dubio, ut censet *Moya*, tenendum est, filium noluisse gratis servire. Unde videtur hìc posse filius sibi compensare mercedem eodem modo, quo clericus posset sibi compensare de fructibus beneficii, quod de bonis patrimonialibus ignoranter impendit in sui sustentationem, nisi expressè voluerit compensationi renuntiare, quia in dubio nemo præsumitur velle se suo jure privari, ut dicunt *Leand. ib. cum S. Thom. Cajet. Pal. Less. Molin. et Nav.* Verùm *Lugo d.* 5. *n.* 42. *et Moya cum Molin. Med. Sylv. et aliis* tenent, nullo modo filium posse hoc salarium à patre exigere, quia, secundùm jura, filius debet patri suas operas, et industrias; et quidquid ex bonis paternis acquirit, patri acquirit, ut probat *Sanch. Cons.* 1. *c.* 2. *d.* 8. *et* 9. Et cùm hæc sententia sit valdè probabilis, imò probabilior *cum Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1054. ideo, si pater negaret salarium, vel filium puderet illud petere, meritò ait *Croix ib. n.* 1055, minimè posse filium occultè sibi illud compensare, cùm compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum: sed hìc jus filii est valdè dubium. Dices: Prima opinio est saltem practicè probabilis probabilitate juris, seu proximâ, prout dicunt DD. de eo, qui potest compensare famam sibi ablatam pecuniâ, vel non restituendo famam alteri detrahenti (*Vide dicta l.* 1. *n.* 35. *in nota*). Sed respondetur, ibi supponi diffamatum habère certum jus ad suam famam, et dubium est tantùm de modo. Sed hìc valde dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quando autem jus, sive creditum non est certum, omnes conveniunt ad dicendum quòd non liceat compensare: *Vide Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 148. Si verò filius præstet in beneficium patris majora opera et

obsequia, quàm tenetur, an eo casu possit exposcere stipendium à patre? *Vide dicta n.* 488. *v.* III.

545. — « 10. Etsi famuli in esculentis, et poculentis, quæ » domo exportant, aut divendunt, graviter peccent; quæ » tamen ipsi domi consumunt, in iis faciliùs (utì et religiosi) » excusantur; cùm in his dominus, aut prælatus sæpè tan» tùm sit invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad » rem. Quod tamen timeri posset, si extraordinaria accipe» rentur. *Laym. Escob. et Less. d.* 2. *c.* 12. *d.* 8. *n.* 48. ubi » docet, quòd furta minima famulorum ex comestibilibus, » quæ claudi non solent, non coälescant, sí non ad venden» dum, sed ad comedendum tantùm accipiantur. » (*Ita etiam Caj. Nav. Ban. Moya, Sanch. apud Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1016. *Sed meritò hoc non admittit Spor. tr.* 5. *c.* 5. *n.* 58. *si magna esset quantitas.*)

546. — « 11. Cùm à gravi peccato furtum domesticum non » potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernalibus, filius ex castrensibus, vel quasi, vel si ea non habet, » post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, si » quantitas rei ablatæ sit valdè magna, nec pater restitutionem tacitè, vel expressè dimiserit. Famuli verò, si sine » magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis, et obsequiis extraordinariis, quantùm possunt. *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 1. *c.* 1. »

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE

DUBIUM I.

Quid sit restitutio, et qui teneantur ad eam?

547 *Quid est restitutio, et an debeatur tantùm ex læsione justitiæ commutativæ?*
548 *Quæ sint radices restitutionis?*
549 *Quænam est culpa theologica, et quæ juridica?*
550 *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi?*
551 *Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi?*
552 *An culpa venialis inducat obligationem restituendi?*

553 *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi?*
554 *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa theologica?*
555 *An idem in officiis?*
556 *Quid de injuria materiali, et formali?*

547. — « Resp. 1. Restitutio est actus justitiæ ad salutem » necessarius necessitate præcepti, quo reparatur damnum » proximo illatum per injuriam ; ita ut radix restitutionis » non sit quævis læsio proximi, v. gr., contra charitatem, » etc. in quibus non habet jus, quod violetur ; sed ea tantùm, quæ est contra justitiam, in qua propriè injuria » infertur, hoc est, læditur aliquod jus proximi, quod is » habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur. Quod variis » modis fieri potest, v. gr. furando, defraudando, destruendo » rem alterius, negligenter custodiendo, occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando, et similibus. »

Aggrediamur nunc hos duos discutiendos Tractatus *de restitutione, et de contractibus*, qui cùm permultis implicatissimis quæstionibus et dubiis, solutu difficillimis, conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ita scitu necessarii, ut, si in his confessarii non benè sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat. Facilè continget in hoc meo libro, et potissimùm in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfacturum : ab illis enim, qui rigidæ vel benignæ sententiæ plus fortè, quàm par est, amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia à multorum graviumque auctorum sententiis recessi ; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tamquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem, et animarum salutem mihi proposui, quòd, quidquid scripserim, non aliquâ passione impulsus, aut verbis aliquorum auctorum addictus, vel austeritati, aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet quæstione, prævio diuturno studio, curavi quidem veritatem investigare, præcipuè in iis, quæ ad praxim magis faciunt, et propterea non solùm diligenti trutinâ perpendere elaboravi rationes, quas doctores classici tradunt ; sed etiam plures doctos recentiores consulere non neglexi, adeò ut aliquando in recto judicio

de aliqua quæstione faciendo multos dies consumpserim. Siquidem non tamquam ovis (ut verbis utar rigoristarum) semitas scriptorum cæco ductu sectatus sum, sed operam dedi, ut veritatem assequerer, aut sententias, quæ magis veritati accedunt, amplexarer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati præponere, et ubi ratio me convicit, non renui auctoribus plurimis contraïre, etiam iis, quibus magis forsan adhærêre potuissem, utpote quia, cùm hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenêrunt. Hinc, benevole lector, ne putes me auctoribus benignæ sententiæ omninò addictum, si eos sæpiùs me citare observes; nam ad hoc opus conficiendum non prætermisi etiam rigidæ sententiæ auctores legere, et præcipuè *Merbesium Contensonium, Habert, Natalem Alexandrum, Jueninum, Cabassutium, Cont. Tournely, Genettum, Petrocorensem, P. Concinam*, etc. paratus quidem à sententiis meis desciscere, dummodò suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam, quòd ipsi ut plurimùm magis conviciis et subsannationibus, quàm vi rationum sententias suas suadêre conantur? Quomodo in omnibus adhærêre potuissem iis, qui opiniones suas sæpiùs veriores et Evangelio conformiores prædicant, nonnisi quia rigidiores sunt, et frequenter insultant in oppositas, tamquam falsas ac Evangelio adversas, nonnisi quia libertati favent?

Cæterùm in dubiis discutiendis æqualis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes, et à ratione alienas utì probabiles admittere, quàm damnare ut improbabiles eas, quæ valido quodam fundamento innixæ mihi videbantur: cùm certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter DD. docent, et ipse doctus R. P. *Concina*, quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor, in suo eruditissimo opere Theologiæ dogmatico-moralis me instruit, quòd hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat: æquè enim nefas est à culpa excusare eum, qui reus est, quàm innocentem tanquam culpæ reum judicare, ut sedulò monuit *S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 11. §. 28.* ubi disserens, quando aliquid damnandum sit de mortali, vel non, sic scripsit: *Nisi habetur auctoritas expressa S. Scripturæ, aut canones, seu determinationes Ecclesiæ, vel evidens ratio, non, nisi periculosissimè, determinatur. Nam si determinetur, quòd sit*

ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrafaciens, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Si autem determinetur, quòd non sit mortale, et secundùm rei veritatem sit, error suus non excusabit à mortali..... Quando scilicet erraret ex crassa ignorantia : secùs, si ex probabili, putà; quia consuluit peritos in tali materia, à quibus sibi dicitur, illud tale non esse mortale : videtur enim tunc ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat à toto. Et hoc quantùm ad ea, quæ non sunt expressè contra jus divinum, vel naturale, vel contra articulos fidei, decem præcepta, et hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur. Item *S. Bonaventura* dixit : *Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta, nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem : prima sæpè salvat damnandum, secunda contrà damnat salvandum.* Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus æquè rationem à me exigeret, si opiniones laxas, ut probabiles approbâssem, quàm si probabiles, ut laxas reprobâssem. Humanæ conditionis præsenti fragilitate spectatâ, non est semper verum, tutius esse, animas per viam arctiorem dirigere, cùm videamus, Ecclesiam tam nimiam libertatem quàm nimium rigorem sæpè proscripsisse. Unde *Gerson de vita spir. part. 3. lect. 4. coll.* 10. animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit : *Fit, ut per tales assertiones publicas nimis duras et strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines à luto peccatorum, sed in illud profundiùs, quia desperatiùs, immergantur.* Et hoc magis urgêre debet in materia restitutionis, ubi in dubio possessor bonæ fidei, cùm jus certum habeat ad rem possessam, non debet expoliari, nisi moraliter constet, rem esse alterius, juxta regulam communiter receptam, etiam ab AA. rigidæ sententiæ, ut testatur *Lugo de just. d.* 17. *n.* 86. et sic reverà tenent *Gonet, Diss. de prob. Habert t. 4. Natal. Alex. l. 4. r.* 39. *Wigandt ex.* 1. *qu.* 7. *P. Henno, etc. Vide dicta l.* 1. *n.* 55. Communiter enim dicunt, saltem in materia justitiæ valêre regulam illam, quòd in dubio melior sit conditio possidentis. De reliquo tandem me protestor, quòd, si in aliquo erravi, opto, ut error mihi ostendatur; nam paratus sum illicò me retractare, nec erubescam, prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua à pluribus recessi opinionibus, quæ olim probabiles, sed

postmodùm, vel nimis benignæ, aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Restitutio igitur est *actus justitiæ*, sed addendum est *commutativæ;* non enim debetur restitutio ex læsione justitiæ *legalis*. quæ respicit jura legum, et pœnas; neque ex læsione justitiæ *distributivæ*, quæ respicit merita personarum. Quare Episcopus, conferens beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno, utì probabiliter dicetur *n.* 585. *et lib.* 5. *n.* 107. Quid verò, si beneficium sit curatum? *Vide eodem loco n.* 109.

Tantùm igitur ex læsione justitiæ *commutativæ*, quæ respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. Ex læsione autem aliarum virtutum nulla oritur obligatio restituendi, ut *Croix l.* 3. *part.* 2. *num.* 295. *cum Soto, Lugo, Bann. Tamb. etc. contra Less. et Cov.* Quare dicunt præfati DD. quòd si actio ex alia virtute, quàm ex justitia, sit debita, non est restituendum quod accipitur pro ea servanda.

548. — Notandum est I. quòd *radices restitutionis* duæ communiter assignantur; prima *ex injustâ acceptione*, cui adjungitur radix ex injusta damnificatione. Secunda *ex re accepta*, sive *ex injusta retentione*, cui annectitur obligatio restituendi ex contractu.

549. — Notandum II. quòd alia est culpa *theologica*, quæ respicit conscientiam, et est eadem, ac peccatum mortale, aut veniale. Alia *juridica*, quæ dividitur in *latam*, scilicet quando omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibère solent : in *levem*, si omittitur diligentia, quam omnes diligentes adhibent : et *levissimam*, si omittitur diligentia, quam diligentissimi ponunt (1). Hinc resolvitur, quòd, qui

(1) Licèt hæc triplex distinctio culpæ juridicæ in jure novo non eadem recenseatur, postulatur tamen pro quibusdam casibus major cura quàm pro aliis; sic v. g. in deposito expressè statuitur, adhibendam esse majorem diligentiam, si depositarius mercedem acceperit.

Quæ autem præcipua et generalia ex jure gallico de culpâ juridicâ seu omissione debitæ diligentiæ in medium proferri possunt, hæc sunt :

Art. 1137. Sive contractus cedat in utilitatem unius solùm partis, sive in utilitatem utriusque, conservationi rei invigilare debet ut bonus paterfamilias.

Art. 1382. Qui actione sua causa est damni alterius, hoc resarcire tenetur.

Art. 1383. Qui suâ negligentiâ aut imprudentiâ damni alterius causa est, illud pariter resarcire tenetur.

damnum minimè prævidet, nec intendit, certò ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitæ, utì fur, qui penitùs fortuitò domum alienam incenderet. Ita *Salm. de restit. c.* 1. *punct.* 2. §. 1. *n.* 14. *cum Less. Bonac. Rebell. et aliis.*

550. — His positis, quær. I. Ex quali culpa oriatur obligatio gravis restitutionis in delictis? Respondetur oriri tantùm ex culpa lata, conjuncta cum culpa gravi theologica. Ita *Less. l.* 2. *c.* 7. *dub.* 6. *n.* 27. *Lugo d.* 8. *sect.* 5. *num.* 56. *Sotus l.* 4. *q.* 7. *art.* 2. *in fin. Nav. l.* 2. *de restit. cap.* 1. *num.* 48. *Sanch. dec. l.* 2. *c.* 25. *n.* 160. *Viva de restitutione q.* 1. *art.* 4. *n.* 2. *Salm. ib.* §. 2. *n.* 16. *cum Laym. Azor, etc. Croix l.* 2. *p.* 2. *n.* 184. *et* 185. Item *Cabassut. Theor. Jur. etc. l.* 6. *c.* 17. *n.* 2. *Ronc. de rest. c.* 1. *q.* 4. *et alii communiter.* Ratio, quia (ut docent *Lugo de just. d.* 8. *n.* 59. *et alii*) restitutio communiter accipitur ut pœna; et ideò dicimus, quòd, ut debita æqualitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa theologica gravis; *theologica*, quia, cùm conscientia oneretur de obligatione, oportet ut in conscientia adfuerit delictum: *gravis*, quia, ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet ut gravis fuerit culpa.

551. — Quæritur hìc II. Si quis committat culpam juridicam levem, sive levissimam contra justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illa secutum? Affirmant *Lugo d.* 8. *sect.* 6. *n.* 75. *et Salm. loc. cit. n.* 22. *cum Mol. etc.* Ratio, quia tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. Negant verè *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 4. *d.* 5. *n.* 9. *cum Angles*, item *Navarr. et Turr.*

Art. 1384. Quinimo damnum reparare tenetur, qui per alios, cujus actiones ipsi imputantur, illud intulit;

Pater et eo defuncto, mater tenetur de damno causato per proles minorennes, secum habitantes;

Herus et mandans de damno famulantis vel præpositi in negotio, cui eos applicuerunt;

Institutor et opifex de damno alumni vel discipuli sub custodia existentis; nisi probare possint ii omnes, quòd damnum impedire non potuerint.

Art 1385. Dominus vel usuarius quadrupedis tenetur de damno per illud illato, sive animal existat sub ejus custodiâ sive ex eâ evaserit.

Art. 1386. Dominus ædificii tenetur de damno causato ex ruina ejus, si secuta sit ex defectu refectionis vel vitio constructionis.

Edit.

apud Salm. ibid. n. 21. Ratio, quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiam actus externus completè injustus. Sed in hoc dubio mihi videtur omninò vera sententia *Lessii l.* 2. *c.* 7. *n.* 25. qui aliâ viâ casum resolvit, et sic distinguit : si ille prudenter dubitans, an ex sua actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem, sive levissimam, omittendo eam diligentiam, quam tenebatur adhibêre, tunc peccat quidem graviter contra justitiam, et tenetur ad restitutionem. Secùs, si omnem debitam diligentiam adhibeat, quia tunc nullam culpam committit contra justitiam, et ideò ad nullam tenetur restitutionem, licèt aliunde ob pravum animum peccet contra charitatem.

552. — Quæritur III. Utrùm peccatum veniale contra justitiam inducat obligationem restituendi? Resp. si est veniale ratione parvitatis materiæ, certè obligat ad restitutionem sub levi. Si verò est veniale ratione inadvertentiæ, sive indeliberationis, hoc quæritur, an obliget ad restitutionem?

Prima sententia affirmat, sed ejus auctores sunt diversi apud *Lugo de just. d.* 8. *n.* 56.; nam alii, ut *Vasquez, et Turr.* dicunt tunc esse obligationem restituendi totum damnum, quin tamen explicent, an sub gravi culpa, vel levi. Alii autem, ut *Laym. l.* 3. *part.* 1. *c.* 6. *sect.* 5. *n.* 4. *Mol. tom.* 3. *tr.* 2. *d.* 698. *n.* 7. *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 191. *cum Soto, Bonac. Reginal. et aliis;* dicunt, esse obligationem restituendi pro ratione culpæ : hinc *Bonac. d.* 1. *q.* 1. *punct.* 3. ait, posse culpam ita levem esse, ut non obliget, nisi ad centesimam partem damni. Si verò sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem; casu autem, quo dubitatur, an culpa fuerit venialis, aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni, ita *Bonac.*

Secunda sententia tamen probabilior et communior, quam tenent *Petr. Navarr. l.* 2. *c.* 1. *n.* 4. *Less. l.* 2. *c.* 7. *n.* 27. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 25. *n.* 160. *Lugo dict. d.* 8. *n.* 57. qui omninò eam existimant veriorem cum *Henr. Sa, Rodr. Salas et aliis pluribus, Roncaglia de rest. c.* 1. *Viva de rest. q.* 2. *art.* 4. *n.* 3. *cum Azor, et Fill. apud Cabass. Theor. Jur. etc. l.* 6. *c.* 17. *n.* 2. docet, in eo casu nullam esse obligationem restituendi. Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideò non

potest parere obligationem restitutionis : sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plenè deliberatus, non oritur obligatio ; et sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione, actus igitur non perfectè deliberatus nequit esse causa perfectæ obligationis (*Vide dicta l.* 2. *num.* 3.).Dixi *nullam obligationem*, nec sub gravi, nec sub levi. Non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum illa culpa levi ; non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optimè arguit doctissimus *Lugo n.* 58 *et* 60., qui post *D. Thomam* non temerè inter alios theologos facilè princeps dici potest, cùm in dubiis discutiendis hic auctor sæpè, nullo præeunte, falcem ita ad radicem ponit, ut rationes, quas ipse in medium adducit, difficulter solvi valeant.

553. — Quær. IV. Utrùm ex peccato levi, ob parvitatem materiæ contra justitiam, possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi ? Affirmativè, et casus est, quando in ultimo furtulo, complente materiam gravem, non advertit fur ad furtula præterita ; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem saltem illius ultimi furtuli. Ita *Lugo d.* 8. *n.* 62. *Viva d. q.* 2. *n.* 5. *cum Card. Tamb. et La Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 245. (*contra Dian. Ovied. Petsch. etc. apud ipsum*). Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptione injusta, quæ, cùm sit tantùm culpa levis, non posset gravem obligationem parere ; sed oritur ex injusta retentione gravis materiæ culpabiliter jam acceptæ : *vel*, ut ait *Croix l. c.*, oritur ex gravitate materiæ debitæ propter illas leves ablationes formaliter injustas. Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantùm materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabiliùs tenent *Sanch. Less. Vasq. Reb. Bonac. etc. cum Croix n.* 249. *contra Medinam, Lopez, Esp. etc.*

554. — Quær. V. An etiam in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis? Certum est, ut ait *Lugo de just. d.* 8. *n.* 101., tam leges, quàm contrahentes benè posse se ipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica ; sed dubium est, an de facto obligentur ? Affirmat *Laym. l.* 3. *sect.* 5. *tr.* 3. *part.* 1. *c.* 5. *n.* 2. *cum Nav. Molin. Vasq. Turrian. et aliis ap. Lug. n.* 99. et dicunt, in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam,

et quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam : latam, si in commodum alterius contrahentis ; levem, si in commodum utriusque. Ratio istorum, quia id postulat æqualitas contractûs ut ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valdè probabiliter negant *Sotus de just. l. 5. q. 7. a. 2. Less. c. 7. n. 43. Fid. c. 2. n. 13. Tol. l. 5. c. 17. Su, v. Culpæ n. 2. Lugo loc. cit. n. 106. Croix l. 3. part. 2. n. 177. Salm. de rest. c. 1. punct. 2. §. 4. num. 32. cum Tap. Led. Henr. etc. Ronc. de rest. c. 1. qu. 5.* Ratio, quia ex una parte non est æquum aliquem obligare ad pœnam gravem sine sua gravi culpa ; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quòd aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum pro damno, facto cum sola culpa juridica. Leges autem, quæ adducuntur in contrarium, obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologicam, ut ait *Viva de rest. q. 2. a. 4. n. 4.*, vel obligant solùm pro foro externo, vel non sunt receptæ in alio sensu, ut dicunt *Lugo, Salm. ibid. n. 34. etc.* Illæ verò leges, quæ in aliquibus casibus omninò præcipiunt restitutionem, istæ quidem obligant, etiamsi absit peccatum, sed non ante sententiam judicis, ut communiter dicunt *Salm. cit. n. 34. Viva et alii :* quidquid alii dicant. *Vide dicta l. 1. n. 100. in fin. v. Quæro.*

555. — Pariter in officiis est probabile ex eadem ratione, quòd nemo teneatur ad restitutionem, nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ita *Salm. de restit. c. 1. punct. 2. §. 3. n. 27. cum Vasq. Sot. Less. Lugo etc.* Teneatur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.* vel qui promittit diligentiam majorem communi debitâ : vel, si officium de se exigat magnam diligentiam : *ut Salmant. cum aliis d. l. n. 28.* Sed semper intelligitur, quòd culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

556. — « Resp. 2. Ex data responsione patet, tenêri ad re-
» stitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc
» autem est duplex, scilicet materialis, ut v. gr. cùm quis
» rem alienam destruat, accipiat vel retineat bonâ fide, id
» est probabiliter judicans id sibi licêre, vel esse suam : et
» formalis, quâ quis rem alienam destruit, accipit, vel
» retinet malâ fide, id est cùm sciat, vel scire possit, ac de-

» beat, id sibi non licêre, et rem non esse suam. *Vide* » *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 1. *Less. l.* 2. *c.* 7. *d.* 6. *Bonac. d.* 3. » *q.* 1. *p.* 6.

Unde resolves :

» 1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum » secutum, ut si adulterium commisit sine damnificatione » alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem ; cùm » hæc sit reparatio damni : potest tamen à judice cogi ad » satisfaciendum pro injuria.

» 2. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materia- » lem tantùm, tenetur restituere, sed nonnisi id, quod ex » alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

» 3. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc ha- » beat, sive non, tenetur restituere, et quidem tantum quan- » tum est damnum secutum. An verò sufficiat culpa venialis, » controvertunt auctores, et sententia utraque probabilis vi- » detur, ac in praxi tuta, saltem, quando commodè non po- » test restituere. *Vide Auct. cit. et Laym. l.* 3. *tr.* 2. *Less. l.* 2. » *c.* 7. *d.* 1. *n.* 27. *C. Lugo disp.* 8. *sect.* 5. *n.* 56. »

DUBIUM II.

An, qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem ?

557 *Quotuplices dicantur cooperantes?*
558 *Quid de* mandante ?
559 *Quid de* consulente ? *Qu. I. An præbens pravum consilium, et posteà revocans, teneatur ad restitutionem?*
560 *Qu. II. Executo consilio, quisnam primò teneatur ?*
561 *Qu. III. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset?*
562 *Quær. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni?*
563 *Quær. V. Quid, si alter sit determinatus ad damnum et tu tantùm suadeas modum ?*
564 *Qu. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili?*
565 *Qu. VII. An parato inferre majus damnum possit suadéri minus ?*

566 *Quando teneatur ad restituendum* dans iniquum suffragium ?
567 *Quando teneatur* palpo ?
568 *Quando* præbens recursum ?
569 *An emptor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium ?*
570 *An idem possit emptor malæ fidei ?*
571 *Quomodo teneatur* participans ? *Quid, si ob metum ?*
572 *Quid si impedias alium, ne reparet damnum alterius ?*
573 *Quomodo teneantur* causæ privativæ ?
574 *Vide alios casus apud* Busemb. usque ad num. 588.

557. — « Resp. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo » sunt causa influens et efficax damni secuti : ac qui ex officio » et obligatione justitiæ obligati cavêre damnum, non cavêrunt. Ita communiter doctores. Unde concludunt, tenêri ad » restitutionem comprehensos sequentibus verbis :

» *Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,*
» *Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

» Patet ex sequentibus casibus.

558. — « 1. Tenetur ad restitutionem mandans, sive ex» pressè mandet, sive tacitè, dicto nimirùm, vel facto, ex » quo verbi gratiâ famulus colligat, hero gratum fore, si » faciat ; non autem tenetur, qui ratum tantùm habet opus » suo nomine factum ; utì nec mandans, si ante executio» nem mandatum retractet, idque mandatario innotescat : » quia tunc non est vera causa. *Mol. Less. l.* 2. *c.* 3. *d.* 3. » *Fill. t.* 32. *n.* 54.

» 2. Tenetur item consulens, aut precibus, ac promissio» nibus ad damnificationem inducens. » Juxta *prop.* 39. damnatam ab *Innocentio XI.* « Quòd si tamen ante executionem » consilium suum retractet, et quantùm potest contrarium » suadeat, etsi non persuadeat, probabile est eum excu» sari à restitutione ; maximè si eum, cui damnum para» tur, moneat, ut caveat. *Vide Bon. et Tan.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6. » *d.* 14. *Sa v. Consilium, et Dian. tr.* 2. *misc. res.* 18. *et t.* 5. » *resol.* 83. »

559. — Quær. I. an consilium dans, si postea revocet illud, teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti ?

Prima sententia, quam tenent *Habert de rest. t.* 4. *c.* 4. §. 2. *q.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 15. *n.* 16. *Lugo de just. d.* 19. *n.* 37. *Croix*

l. 3. *p.* 2. *n.* 28. *Holz. de rest. c.* 3. *n.* 459. *Spor. eodem tit. c.* 3. *n.* 21. *cum Tol. Gom. Laym. Mol. et aliis communissimè*, distinguit : Si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo, tunc consilium revocando, vel falsitatem ostendendo excusatur à restitutione; secùs, si insinuârit motivum, sive modum inferendi damnum. Ratio quia, adhuc revocato consilio, hæc pergunt semper movêre. Sicut enim, dicunt, qui ignem in alienam segetem injecit, tenetur ad damnum, etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem extinguere; ita et consulens.

Secunda sententia autem, quam tenent *P. Concina t.* 7. *p.* 134. *Merb. p.* 1. *q.* 182. *concl.* 2. *Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 3. §. 2. *n.* 117. *cum Reg. Villal. etc. Azor p.* 3. *l.* 4. *c.* 11. *q.* 2. *Dian. p.* 2. *tr.* 16. *r.* 17. *cum Nav. et Salon. Ronc. de rest. c.* 4. *q.* 4. *r.* 2. item *S. Anton. Sylv. Fill. ap. Spor. n.* 22. et probabilem putant *Less. n.* 18. *Spor. l. c. Elbel de rest. t.* 3. *n.* 143. *Bonac. d.* 1. *q.* 2. *p.* 6. *Viva de rest. q.* 3. *art.* 2. *n.* 3. *Ronc. de restit. c.* 4. *q.* 4. *r.* 2. vocat sententiam probabilissimam, et *Laym. l.* 1. *tract.* 3. *p.* 3. *c.* 5. *n.* 7. valdè probabilem vocat, excusat à restitutione, semper ac consulens conetur postea meliori modo, quo potest, damnum dissuadêre saltem adducendo rationem salutis æternæ quæ debet christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis. Nec obstat paritas ignis, allata, nam eo casu ignis necessariò operatur, sed, revocato consilio, damnum non ampliùs vi consilii evenit, sed ex solâ malitiâ executoris. Hanc secundam sententiam satis probabilem sed primam probabiliorem censeo. Rectè verò notant *Salm. de censuris c.* 1. *punct.* 12. *n.* 158. *in fin. et Sporer n.* 22. *cum aliis*, quòd si consulens nequeat avertere executorem à damno inferendo, tenetur ex justitia monêre lædendum, ut sibi caveat.

560. — Quæritur II. Secuto damno ex consilio, quisnam primò teneatur ad restitutionem? Respondeo cum *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 56. *de Lugo*, *et Less.* Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primò tenêri : secùs, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque tenêri pro rata; et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. In defectu autem alterius, tenetur ille in solidum.

561. — Quæritur III. An teneatur, qui consilium dedit, restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset? Respondeo cum *Viva d. q.* 3. *art.* 3. *n.* 3. *Less. Mol. Vasq. et communi*,

ac Bus. hìc *n.* 8. quòd si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suasor ad nihil tenetur. Ratio, quia ubi intercesserit tantùm injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut benè advertit doctus *P. Holzm. n.* 456. *cum P. Elbel ex S. Thom. Opusc.* 73. *c.* 20. qui docet: *Si aliquis passus sit injuriam, et non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis, sed tantummodò secundùm genus injuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem.* Secùs autem (rectè ait *Viva*) si executor etiam à consilio motus fuerit, quia tunc verè est efficax concausa damni.

562. — Quær. IV. Utrùm in dubio, an tuum consilium, sive mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas, etc. fuerit causa damni, aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem?

Prima sententia valdè probabilis affirmat, eamque tenent *Habert t.* 4. *c.* 4. §. 2. *q.* 4. *Lugo d.* 19. *n.* 21. *Sanch. de matrim. l.* 2. *d.* 41. *n.* 17. *et Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 44. *cum Covar. Ang. Boss. Felin. etc. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 574. *Ronc. de rest. c.* 4. *qu.* 1. *r.* 3. et valde adhæret *Less. l.* 2. *c.* 27. *n.* 13. licèt priùs in *c.* 13. *n.* 38. expressè contrarium tenuerit. Ratio, 1. quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii, cùm enim consilium erat de se aptum ad damnum suadendum, in dubio præsumitur ipsum fuisse causa damni; prout si quis infligat alteri vulnus, aptum de se ad occidendum, si alter postèa decedit, præsumitur ex illo vulnere decessisse; unde consulens homicidium, ad se liberandum probare deberet, ex alia causa mortem, aut aliud damnum provenisse. Ratio, 2. quia pro eo stat possessio, pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo præsumitur malus; saltem non præsumitur determinatus ad damnum inferendum, ergò possessio stat pro obligatione consulentis: et hoc casu ruit possessio quam ipse habet super bonis suis. Excipiunt tamen *Sanch. et Ronc.* nisi adsint aliæ conjecturæ quæ contrarium suadeant, putà (ut ait *Sanch. in Dec. d. n.* 44.) si homicida erat acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuerat, et similia: item si executor, fide dignus, affirmàret, se non esse impulsum à consilio, ut dicunt idem *Sanch., Habert et Mazzott.* Commune autem est inter DD. cum *Less. l.* 2. *c.* 27. *num.* 13. *et Roncaglia d. c.* 4. *qu.* 1. in

dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem tenêri.

Secunda sententia verò, satis etiam probabilis, negat in tali dubio obligationem esse restitutionis; ita *cum Bus. Less. l.* 2. *c.* 13. *dub.* 4. *n.* 38. *cum P. Nav. et Sylvest.* qui vocat communem, *Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 5. §. 1. *n.* 113. *cum Henriq. Dic. et Reb.* item *Met. apud Sanch. l. cit.* et probabilem putat *Elbel de rest. n.* 146. *cum Sayr. Dian. et aliis pluribus.* Et hanc videtur tenêre *D. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 7. ubi docet: *In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum; non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi, est efficax causa rapinæ. Unde tunc solùm tenetur consiliator, aut palpo... ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta.* Ergò, juxta *D. Th.*, probari debet consilium certò fuisse causam damni; verbum enim illud *probabiliter* (si sit ex una parte) significat persuasionem moraliter certam, quòd consulens fuerit causa damni, ut benè explicat doctus *P. Concina t.* 7. *de Just. diss.* 2. *c.* 9. §. 1. *n.* 14. dicens: *Per tò probabiliter S. Doctor intelligit moralem persuasionem, et certitudinem.* Ratio hujus sententiæ est illa regula generalis, quòd nemo obligatur ad restitutionem; nisi omninò de tali obligatione constet, nempe quòd ipse fuerit vera causa damni. Ad 1. autem rationem, quòd præsumatur influxus, quando consilium de se aptum est influere, respondetur ex *D. Thom. loc. sup. cit.* quòd ad obligationem restitutionis non sufficit, consilium de se aptum esse ad influendum, sed insuper requiritur, ut reverà influat: cùm autem ex *D. Thoma* consilium non semper sit causa damni: *Non enim semper* (verba S. Doctoris) *consilium, vel adulatio est efficax causa rapinæ*, influxus non præsumitur, nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta, quia vulnus lethale de se necessariò est causa mortis, non ita consilium. Ad 2. rationem, scilicet quòd delictum executoris non præsumitur, respondetur, quòd regula hæc currit pro eo, qui omninò innocens est, non autem pro eo, qui jam delinquentem se prodidit; cùm enim ipse omninò voluntariè crimen patraverit, vel præsumitur ipse ex sua mala voluntate id fecisse, vel saltem de hoc positivè est dubitandum, et in dubio suis bonis non est alter exspoliandus. *P. Concina loc. cit.*

addit tertiam sententiam, dicens, quòd in tali dubio consiliator teneatur restituere tantùm pro rata dubii. Sed huic obstat, quòd vel certò possidet consilium; et tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certò possidet consilium, et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua; quod in materia justitiæ certum esse omnes docent, ut vidimus *n.* 547. Dicit autem *Sanch. Dec. l. c. n. 44.* quòd in dubio, an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis, quia, cùm homicidium sit certum, quisque in dubio, an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis, ex c. *Ad audientiam, et c. Significásti, de homic.* Sed *vide de hoc dicenda in l. 7. n. 571.* Certum autem mihi est, quòd, si tu pravo consilio reverà movisti aliquem ad damnum inferendum, teneris ad restitutionem, etiamsi certè alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ita *P. Concina l. c. §. 1. q. 1. cum communi, et Sporer n. 7. cum aliis.*

563. — Quær. V. Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. gr. ad occidendum, et tu suadeas tantùm modum, nempe, ut occidat veneno, non gladio; in illo, non in alio loco, vel tempore? Adest duplex sententia probabilis.

Prima dicit, te tenêri ad restitutionem, quia suadendo modum concurris ad substantiam damni; suadendo verò, ut damnum citiùs inferatur, totius es causa damni, cùm alter per illud tempus potuisset animum mutare. Ita *Cajet. 1. 2. q. 62. a. 7. Viva de restit. q. 3. a. 3. n. 5. cum Mol. Reb. etc.*

Secunda sententia te absolutè excusat à restitutione, modò certum sit, alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita *Lugo d. 19. sect. 1. n. 9. et 15. Layman l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 5. n. 5. Lessius l. 2. c. 13. n. 6. Sporer c. 3. n. 27. Holzmann de restit. c. 3. n. 457.*, et probabilem putant *Salmantic. de restitut. c. 1. punct. 5. §. 1. n. 112. cum S. Anton. Prado, Sylv. Navarr. etc.* Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali quoad substantiam damni; et hæc est mihi probabilior. Nec valet dicere, hypothesim illam supponi, quòd alter certè damnum sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cùm animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1. quòd in tali dubio influxus consulentis ad damnum secutum non est certus, juxta id, quod mox suprà diximus *num.* 562. Resp. 2. (quod magis urget)

possessionem hìc stare pro determinatione prava voluntatis executoris. Et sic pariter *Holz. l. c. et Laym. ibid. cum Adrian. S. Ant. Sylv. Palud. Mol. Navarr. Less. contra Vasq.* probabilissimè excusant à restitutione eum, qui materialiter cooperatur ad damnum domini, quando scilicet alter, sine sua cooperatione, adhuc certè damnum intulisset, v. gr. si quis tenear scalam ei, qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564. — Quær. VI. An tenеatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi? Respond. cum *Viva d. art.* 3. *n.* 7. ex *Laym. Holzm. c.* 2. *n.* 452. *Less. c.* 7. *n.* 34. distinguendo : Si consilium dans, ex suo statu, v. gr. advocati, aut confessarii existimatur peritus, tenetur : quia tunc verè decipit. Contrà tamen, si noscatur ut rudis : quia tunc damni illatio magis imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium ; nisi cum consilio adfuerit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit, quando agitur de damno solius petentis consilium : nam secùs dicendum, si agatur de damno tertii. Notandum autem hìc, quòd dans consilium noxium tenetur postèa facere quantùm potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egerit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter lædatur. Ita *Viva cum Sanch. et Less. et communi.*

565. — Quær. VII. An parato inferre majus damnum possit suadèri minus, adversùs eamdem personam, v. gr. volenti occidere aliquem, suadèri, ut solùm percutiat? Affirmant cum *Viva d. l. n.* 10. *Sanch. Bonac. Busemb.* hìc *n.* 11. *et communiori.* Dixi adversùs *eamdem personam*, quia adversùs aliam in particulari nequit suadèri damnum quantumcumque minus. Ita *Viva. cum communi apud Bon. d. n.* 10. *in fin.* Addit *Viva*, quòd solùm in genere potest suadèri illi, ut potiùs minus malum faciat ; vel etiam suadèri, minus malum esse furari à Petro divite, quàm à Paulo paupere. Imò concedit, posse dici illi, qui vult furari à Titio, ut furetur ab alio in genere ; quia sic avertitur ab illo furto, et nulli è converso in particulari fit injuria. Sed huic ego non acquiesco *cum Sporer c.* 3. *n.* 27. quia sic jam suadetur damnum alterius. Concedit idem *Viva super propos.* 36. *Innoc. XI.* volenti furari à Petro aliquod, ob quod ille in extremam redigeretur

paupertatem, posse suadêri, ut subripiat aliquantulùm à Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus.

566. — « 3. Tenetur item, qui suo consensu, calculo, » vel suffragio est causa efficax damni. *Less. d. 5. n. 23.* » *Fill. t. 32. c. 1.* »

Ideòque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cùm non sint causa damni, nisi ex condicto egerint.

Sed quæritur, utrùm, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem? Adest triplex sententia.

Prima sententia dicit eum ad nihil tenêri, et hanc tuentur *Reb. Hen. Gran. Dian. et alii apud Lugo de just. d. 29. n. 20.* et *Sporer de rest. c. 3. n. 54.* vocat non improbabilem. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis.

Secunda sententia, quam tenent *Salm. de restit. c. 1. punct. 5. §. 2. n. 123. cum Bonac. Dicast. etc.* dicit, omnes tenêri ad restitutionem in solidum, quia omnes isti fuerunt concausæ totius damni; aliàs, si primi tantùm tenerentur, cùm primi sint ignoti, nemo teneretur, et à nullo resarciretur damnum: sed huic respondetur, quòd per accidens se haberet.

Tertia tamen vera *sententia* docet singulos tenêri pro rata ad totum damnum reparandum (1). Ratio, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est, quia hìc dubium intervenit, an quisque illorum fuerit, vel non, causa damni: et in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem, quòd singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium præbentibus. Ita *Lugo d. 19. n. 22. Sporer l. c. n. 55. Mol. d. 736. n. 6.* Notandum autem hic cum *P. Concina c. 9. §. 2. n. 27.* quòd si ille, qui debet ferre ultimo loco suffragium, prævideat, alios se revocaturos, tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. In dubio autem dicit

(1) « Vera sententia cum *Lugo*, *Molin.* et *Sporer* est quòd quilibet tenetur » tunc pro sua rata ad damnum reparandum; et si alii non restituunt, tene» tur ad totum. » *Ex Hom. Ap. tr. 10. n. 50.*

Edit.

hic auctor non præsumi alios non mutaturos consilium; consentio, si alii inculpabiliter erraverint; secùs, si culpabiliter. quia tunc possidet prava eorum voluntas.

567. — « 4. Item palpo, aut qui laude, adulatione, vel » exprobratione ignaviæ, aliterve alium ad damnum infe- » rendum excitat, animat. *Lessius, Filliuc. l. c.* » (*Dummodò judicet, sic ad damnum influere, licèt non intendat. Salm. ibid. n.* 124.)

568. — « 5. Item, qui inferenti damnum præbet recur- » sum, illum receptat, illius furta, aut instrumenta occul- » tat. vel ea emendo rapinas fovet, etc. *ibidem.* Hi enim » omnes, utì et is, cui res furtivæ traditæ sunt in custo- » diam, tenentur (non manifestato fure) restituere domino. » Et sic peccare eos, qui à sartoribus emunt fragmenta » panni, seu vestium, docet *Villal.* apud *Dian. p. 4. tr. 4.* » *r.* 176. Licèt *ib. Sanch.* excuset eos, qui ista emunt à sar- » toribus magistris, eò quòd his plerumque detrahatur plus » à justa mercede, quàm mercantur ista fragmenta, ideòque » licitè ea retineant. » (*Huic doctrinæ non acquiesco, quia potiùs censeo plerumque oppositum accidere. Communiter tamen, nisi contraria indicia urgeant, sartor non præsumitur fraudasse.*) « Neque hìc à peccato excusari cauponas, qui à » filiisfamilias acceptant pecunias, aliasve res parentibus sur- » reptas, notat *Laym. l.* 3. *t.* 2. *c.* 5. *Bon. etc.* Qui verò, » post delictum, ipsum reum juvat ad fugiendum (non con- » currendo ad delictum), non tenetur restituere, modò non » det illi spem refugii inposterùm : tùm quia non est causa » damni : tùm quia reo licet fugere, ut infrà dicetur, *l.* 5. » *c.* 3. *d.* 7. »

Receptans igitur tenetur ad restitutionem, quando receptatio est causa furti. Sic tenentur ad damna domini, non impedientes famulos damnificantes in confidentiam ipsorum. Ita *Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 5. §. 2. *n.* 125. *et alii communiter.* Non tenetur autem, qui post furtum juvat furem ad fugiendum, modò non influat in damna futura, ut benè notat *Busemb.* hìc *in fine*, et consentit *P. Concina p.* 137. *n.* 30. Nec tenetur, qui receptat furta, vel furem, non quà furem, sed quà amicum, cognatum : vel ratione officii, utì stabularius, etsi recipiat furem ante delictum. Ita *Conc. l. c. Salm. d. n.* 125. *circa finem ex communi.* Hoc tamen intel-

ligendum, modò, ut diximus, non influat in furta futura, ut benè advertit *Croix n. 57.*

569. — Utrùm autem emptor rei furtivæ possit illam furi restituere ad recuperandum pretium?

Prima sententia tenet, quòd possit, quia in hoc non infert domino damnum, cùm reponat rem in eumdem statum, in quo erat. Ita *S. Anton. p. 2. t. 2. c. 5. §. 2. Lug. de just. d. 17. sect. 2. n. 29. cum Nav. Sylv. Ang. Mald. et aliis* (ut asserit) *recentioribus communiter:* ita etiam *Less. l. 2. c. 14. dub. 3. n. 14. Holzm. c. 3. n. 450. Salm. ibid. punct. 4. §. 6. n. 83. cum Prado, Rebell. Ban. Elb. de rest. n. 38. cum aliis, satis comm.*

Secunda sententia autem, quam tenent *Caj. 2. 2. q. 62. a. 6. Conc. tom. 7. p. 112. et Croix l. 3. p. 2. n. 100. cum Mol. Laym. et aliis*, dicit, tenêri emptorem rem domino restituere, quia res, erepta è manu furis, jam adepta est meliorem statum; et ideò, si furi eam redderet, illam in deteriorem statum dejiceret, et sic injuriam domino irrogaret; nemini enim licet vestem alterius in ignem injicere, ut suam salvet. Hæc sententia est quidem multùm probabilis, sed non minùs probabilis, et fortè probabilior est prima, et valde me urgent hæ duæ rationes, quas subdo: Prima, quia non tenêris rem domino servare cum tuo damno, et ideò potes permittere, ut fur rem illam recipiat, ne pretium tuum amittas? Prout, si rem alienam, in via inventam, abstulisti, et postea scias, damnum te passurum, si eam retineas, benè potes illam in eodem loco reponere, et permittere, ut alter auferat, licèt, id faciendo, in deteriorem statum rem immittas; tunc enim acceptio furis evenit ex sua malitia, et tua cooperatio est tantùm permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non tenêris cum proprio damno. Secunda ratio, quia, cùm quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa, quæ per se est necessaria, et directa ad suum damnum reparandum, licèt indirectè, et per accidens damnum alteri eveniat; quemadmodum si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente, nisi equo conculcando puerum baptizatum, licitè quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur; ut communiter docent DD. *cum Less. l. 2. c. 9. n. 58. Cordub. et Caj.* item *Busemb. de V. præc. l. 4. n. 393. cum Lugo, et Escob. Salm. tr. 25. de homic. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 133. ac*

de rest. c. 1. *punct.* 4. §. 6. *n.* 84. *cum Sanch. Dic. Prado, Tann. Villal. etc.* Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; et quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei rem reddere furi ad suum recuperandum; atque ideò tunc licitè reddit, esto rem in deteriorem statum injiciat, quia rescissio contractûs est ipsi directè licita, ac necessaria; et damnum domino per accidens infertur. Dices: Ergò juxta sententiam hanc, casu, quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias, et tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas? Respondetur: Hoc facere non licet, quia non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem, et ideò, si id faciam, illicitam ac injustam actionem facio; sed ad rescindendam emptionem illam certum jus habeo, et eam rescindendo licitam actionem facio; unde, si ex ipso damnum proximo evenit, per accidens evenit; illudque licitè præter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem; prout licitè permitto mortem pueri, juxta mox dicta, ut consulam vitæ meæ, quia jus habeo ad eam servandam. Tandem distinguere oportet terminos, qui ab adversariis confunduntur: aliud enim est rem alterius auferre, aliud eam non servare: aliud, damnum alteri inferre, aliud, damnum alterius permittere. Advertendum tamen, hanc sententiam tunc tantùm posse habêre locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quàm restituendo rem latroni.

570. — Majus autem dubium urget, an possit rem furi restituere emptor malæ fidei? Negant hoc communiùs DD. *cum Less. Mol. et aliis apud Bus. dub. V. n.* 600. *et Salm. l. c. n.* 87. *cum aliis.* Sed adhuc affirmant *Holz. c.* 3. *num.* 455. *Elbel l. c. n.* 39. *et Tol. Dian. Prado, Sylv. Ang. ap. Salm. ibid.* item *Alensis, Gabriel ap. Lugo l. c. n.* 37. Et hanc sententiam vocant non improbabilem *Less. l. c. n.* 21. *ac Malder.* Et quidem non immeritò *Busemb.* putat absolutè probabilem, imò *Lugo* dicit fortè probabiliorem. Ratio, quia, licèt iste peccaverit, rem malâ fide emendo, tamen post emptionem habet jus æquè ac emptor bonæ fidei ad contractum rescindendum, rem furi reddendo, ut suprà probatum est. Nec obstat dicere (ut ait idem *Lugo*) quòd hìc interveniat injusta acceptio emptoris; nam ipsa, postquam retractatur, non est de facto

causa, quòd dominus rem suam amittat; reverà enim (ut diximus *n.* 551.) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solùm sit injusta, sed etiam, ut realiter influat in damnum alterius; in hoc autem casu acceptio emptoris, licèt fuerit domino injuriosa, nullum tamen damnum ipsi intulit, cùm damnum jam illatum extiterat per acceptionem furis, ut dictum est *n. præced.*

571. — « 6. Item participans de præda, aut quoquo modo » cooperans: ut agens excubias, applicans scalas, parans in- » strumenta, conficiens litteras, etc. in bello iniquo tor- » menta advehens; excusantur tamen (modò actio per se non » sit mala) qui ea non spontè, sed justo metu coacti faciunt, » v. gr. cùm rustici, furto à solis militibus facto, coguntur » eorum prædas avehere, vel pecora abigere. *Less. l.* 3. *n.* 19.»

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempe in re furata, et in actione furti. Participantes in re furata tenentur quidem restituere, quantùm de illa ad ipsos pervenit. Quoad participantes verò in actione furti, videndum, an ipsi concurrant ad totum damnum vel ad partem, juxta dicenda *n.* 579. Sed quæstio est, si participatio sit in actione furti, an excusentur à culpa, et à restitutione ii, qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni, ob metum gravis detrimenti?

Prima sententia, inter recentiores communissima, quam tenent *Salm. tr.* 13. *de rest. cap.* 1. *punct.* 3. §. 2. *n.* 127. *et* 129. *Sporer de* 7. *præc. c.* 3. *n.* 41. *et Holz. de rest. c.* 3. *num.* 443. *Viva eod. tit. q.* 3. *art.* 4. *num.* 10. *cum Less. lib.* 2. *cap.* 13. *n.* 29. *et* 30. *Bon. de rest. d.* 1. *q.* 2. *p.* 11. *n.* 8. distinguit: Si actiones cooperantis remotè concurrant ad furtum, ut esset, scalam tenère furi ascendenti, tradere ipsi claves, sive instrumenta ad reserandam arcam, deferre prædam jam ablatam, et similia: tunc cooperans, ob metum mortis, vel alterius gravis mali, excusatur, tam à restitutione, quàm à culpa; quia istæ sunt actiones per se indifferentes, neque lædunt dominum, nisi ex malitia furis. Secùs, si actiones sint proximè influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora è stabulo abjicere, et similia; tunc cooperans non excusatur, neque à culpa, neque à restitutione. Ratio, ut dicunt, quia actiones hæ, utpote intrinsecè malæ, non possunt ob quemcumque metum excusari. Ita AA. citati; imò

Salm. tract. 21. *c.* 8. *punct.* 5. §. 2. *n.* 75. se revocantes, dicunt, etiam actiones prioris generis, primo loco relatas, pariter esse intrinsecè malas. Ratio, ut ajunt, quia istæ actiones proximè influunt in peccatum injustitiæ, quod fur committere intendit; et ideò evadunt intrinsecè malæ, ac formaliter injustæ, etiamsi ponantur ad mortem evitandam. Et quamvis ob tantum periculum licitum sit tibi surripere vel destruere bona aliena, quia in eo casu dominus esset irrationabiliter invitus, si nollet consentire, ut tu, in necessitate extrema constitutus, sua bona acciperes, vel perderes ad servandam vitam; non tamen potes, ob quemcumque metum, proximè cooperari injustæ actioni furis; quia tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius, et justitiam lædores; ideòque, si id agis, peccas, et ad restitutionem tenèris. Tantùm te excusant *Viva et Ronc. de rest. cap.* 3. *q.* 9. si malum, quod tibi imminet, sit magnum, et incommodum, quod dominus est passurus, sit leve; vel si damnum, adhuc te non adjuvante, pariter inferretur; cui quoque consentit *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 3. *n.* 5. *cum S. Anton. Palud. Mol. P. Nav. Adrian. et Sylvest.* juxta dicta *n.* 563.

Secunda sententia verò, quam tenent *Busemb.* (*Vide l.* 3. *n.* 68.) *Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 7. *n.* 30. *et Less. lib.* 2. *c.* 16. *n.* 59. censet, ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocumenti præfatas actiones præstant. In hoc dubio, ut meum judicium proferam, illud sapientibus submittens tamquam minùs sapiens, nemine me præcedente, sic dico: Peccatum hoc cooperantis considerari potest, vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis. Respectu domini dico, quòd si tu solùm times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem; nisi id facias animo compensandi, ut ajunt *Bonac. Viva, et Less. cum Nav. ll. suprà citatis.* Si autem times malum superioris ordinis, quàm bonorum, nempe mortem, aut mutilationem membri, vel gravem infamiam; tunc poteris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiam *Cont. Tourn. de præc. Dec. cap.* 1. *art.* 3. *sect.* 7. *punct.* 1. §. 3. *Quinta.* Quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jactura suorum bonorum tu vitæ aut honori tuo consulas, aliàs esset irra-

tionabiliter invitus. Respectu verò ad peccatum furis, secundam sententiam probabiliorem censeo. Ratio, quia omnes præfatæ actiones, tam primi, quàm secundi generis, sunt reverà indifferentes, cùm juxta finem, quo fiunt, vel licitæ, vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstas illas cum pravo fine nocendi domino, certè erunt tibi illicitæ: si verò præstas, ad damnum tuum in vita vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; et quòd fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solùm materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quod ex justa causa licitè permittis. Nec verum est, quòd formaliter tunc concurris ad peccatum furis; nam hoc esset, si positivè tu influeres in ejus malam voluntatem; quando autem tantùm actiones illas præstas, quibus fur postea abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxta ea, quæ fusiùs diximus de *charit. l. 3. n. 63. vers. Ad distinguendum.* Et quòd actiones illæ non sint formaliter influentes in peccatum furis, nec intrinsecè malæ, ut adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam aliàs, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quia formaliter cooperarêris ad illius peccatum. Sed hoc quis sanæ mentis asserere audebit? Expressè autem favet mihi doctrina *P. Molinæ*, qui *tom. 1. d. 105. concl. 5.* sic docet: *Mortis metu, vel mutilationis membri, fas est ejusmodi captivis, nocumentum inferre christianis in bonis externis ad Infidelium imperium, ea destruendo, capiendo, etc. Quoniam in eo eventu sunt in extrema necessitate eorum bonorum, ad vitam conservandam. Ergò, quantum fas est cuique in extrema necessitate sumere de bonis aliorum ad conservandam propriam vitam, tantum damnum fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum, ad vitam tuendam.* Hæc *Molina*. Idem mecum tuetur *Cont. Tourn. tract. de just. et jur.* qui sic loquitur: *Non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sane* (nempe fur) *malitiam suam sibi imputet; hæc mihi perperam imputaretur, cùm id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque à damno liberem.* Idque expressè confirmatur à *S. Thom.* qui ait: *Licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona, quæ habet, quæ latrones peccant*

diripiendo, ad hoc, quòd non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismaël : Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro. *Jer.* 41. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 4.

Majus dubium est, an talis cooperans teneatur ad restitutionem? Affirmant omnes AA. pro prima sententia citati, ut suprà diximus : sed, spectatâ ratione intrinsecâ, cum *P. Milante* mihi probabilius videtur, cum neque peccare, neque ad restitutionem tenêri. Hæc quæstio pendere videtur ab alia, relata *num.* 520. *Qu. V.* scilicet, an, surripiens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem? Ibi diximus, veram sententiam esse, quòd tenetur, si spe non fuerit pauper; secùs, si pauper fuerit, re. et spe. Atque sic videtur dicendum in præsenti casu, nempe, quòd participans, si metu mortis, vel gravis infamiæ ad alienum damnum concurrat, tunc tantùm eximatur à restitutione, quando tempore cooperationis erat absolutè pauper, non solùm re, sed etiam spe. Sed hic sentio, eâdem, ut suprà, distinctione utens, quòd si participans adjuvat furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu teneatur ad restitutionem; quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. Secùs puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis, vel gravis infamiæ : ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutionem, neque ex re accepta, neque ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices, cur ille, qui in extrema necessitate utitur re alienâ, tenetur restituere, quando non est absolutè pauper? Respondeo : is ideò tenetur, quia, cùm possit ex proprio sibi subvenire, accipiendo aliena, quando non potest accipere proprium, quod alibi habet, tunc evadit ditior; et propterea tenetur. Sed in casu nostro cooperans in nihilo fit ditior; et ideò nihil tenetur restituere; nec aliàs obligatur offerre et substituere bona propria ad damnum alterius reparandum. Mihi consentit doctus *P. M. Milante* in prop. 15. *Innoc. XI.* ubi ait, quòd is, qui præstat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccet, nec teneatur ad restitutionem, sic enim scribit : *Ideoque iis innoxiè cooperatur, quicumque ex metu cadente in virum constantem ad*

ea concurrit. Ut quid aliena rapere malum est, et quidem ab intrinseco? Proculdubio ex eo solùm, quia invitus patitur malum; at in casu præfato dominus invitus non foret circa malum, quod pateretur, ablatæ nimirùm rei : sic præsumendum est, cùm ille non possit præsumi invitus in casu, quo cooperanti in furtum tam grave damnum immineret; nemo quippe potest postponere vitam proximi temporali bono, ut est omnium sensus, et naturæ dictamen. Hinc asserit, hunc cooperantem benè excusari non tam à culpa, quàm à restitutione. Idem infertur ex sententia *Laymanni*, qui *lib. 3. tr. 1. c. 1. n. 7. cum P. Navarr. et Med.* in simili casu sic dicit : *Si quis merces alienas in mare abjiciat, ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem, cùm nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat.*

Secùs autem omninò dicendum censeo, si quis cooperaretur ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis, putà, si furi terga servaret (vulgò *guardasse le spalle*) vel si annuntiaret ei horam opportunam furando, et similia; quia sic influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiorem reddendo, et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum, quod numquam licet. Secùs etiam dicendum, si quis cooperationes illas præstaret occisuro, tradendo gladium, (1) sive claves ad occidendum (*Vide num.* 697. *v. Teneris*), vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, etc. Id tamen rectè dicunt *Salm. de rest. c. 1. punct. 11. §. 2. n. 204. cum Soto, Less. Bann. Tap. Arag. Vill. et La Croix l. 2. n. 265. cum Sanch. et Bonac.* intelligi, si ille posset negare suam cooperationem sine periculo mortis, aut æqualis gravis damni; quia aliter non tenetur impedire damnum alterius (etiamsi alter sit in extrema necessitate damni patiendi) cum æquali proprio detrimento. Hinc diximus de *charit. lib. 3. cit. n. 66.* quòd si dominus vellet ascendere ad stuprandam virginem, nullius damni metus, præterquam mortis imminentis, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo, subjiciendo hume-

(1) « Quoad damnum, dixi neminem posse cooperari ad damnum alterius, » ut liberetur à suo, quando damnum est ejusdem ordinis. Qua de re fit, ut » etiam cum periculo mortis teneat denegare gladium volenti occidere inimicum, quia non possum, ut caveam à morte, cooperari positivè in mortem proximi » *Ita S. Alph. in Hom. Ap. tr. 10. n. 56.*

Edit.

ros etc., quia sola vita famuli prævalet virginis honori. Miror hìc autem, cur *P. Milante*, cùm dixerit *loco suprà cit.* præfatas actiones, quoad cooperationem ad furandum, non esse intrinsecè malas, ibidem asseruerit, easdem esse intrinsecè malas quoad cooperationem ad fornicandum, dum æquè in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut rectè advertunt *Salm. tract.* 21. *cap.* 8. *punct.* 5. §. 2. *n.* 75. Sed nos, ex propriis principiis rem assumentes, censemus patenter probâsse, quòd in neutro casu cooperationes illæ, justâ et proportionatâ causâ interveniente, sunt intrinsecè malæ.

572. — Hìc obiter notandum, quòd, si tu precibus vel consilio impedias Titium, ne ipse reparet damnum Caji, peccas contra charitatem, sicut peccaret Titius, si malitiosè permitteret damnum illud, non verò contra justitiam; unde non tenèris ad restitutionem. Ita *Croix cum Mol. Less. Lugo* (*contra Nav. et Medin.*) Secùs dicendum, si impedis vi, vel fraude (1).

573. — « 7. Item tenentur causæ, quæ privativè ad damnum alterius concurrunt; nimirùm mutus, si non clamans, cùm potest: aut non obstans, non manifestans, sed » tunc tantùm, quando tales ex aliquo pacto, vel officio, » vel stipendio, etc. tenentur ex justitia damnum cavêre. *S. Th.* » 2. 2. *q.* 62. *art.* 7. Sic princeps, magistratus, belli dux » tenentur ad restitutionem damnorum, quæ à feris, latronibus, militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam, » dantur. Item consiliarii, canonici tacentes, absentantes se, » non impedientes iniquam constitutionem, vel electionem. » Item tutores, administratores bonorum, etc. non impedientes damna, pupillis, minoribus, Ecclesiis provenientia. » Item custodes montium, vinearum, sylvarum, agrorum, » piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant. *Mol. d.* 116. *Fill. t.* 32. *c.* 2. *qu.* 12. *vide suprà* » *l.* 4. *t.* 3. *c.* 2. » (*Peccant etiam famuli custodientes bona*

(1) « Dubitatur (ita *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr.* 10. *n.* 58.) an teneatur ad » restitutionem qui impedit alium, qui vellet avertere proximi damnum? » affirmant generaliter *Navar.* et *Medina*: sed nos distinguimus cum *Lugo*, » *Less. Mol.* et *Croix*, ita: si impedit vi aut fraude, tenetur; secùs verò si » solo consilio aut precibus, quia tunc peccat contra charitatem, non autem contra justitiam. Hoc tamen intelligitur, modò ille alius non teneatur » ex justitia illud damnum impedire. »

Edit.

domini, et tenentur ad restitutionem, si non impediant damna ab extraneis. Salm. de IV. Præc. c. unic. punct. 7. §. 3. n. 158. cum Lugo, Mol. etc. Sed omninò vide dicta hoc lib. 4 n. 544.)

« Item principes, et domini territoriorum, si sciant, vias » publicas infestari à prædonibus, et cùm possint, non impe- » diant, tenentur mercatoribus, et cæteris viatoribus damna, » quæ ab istis accipiunt, compensare. *Dian. p. 8. t. 7. r. 38.*

574. — « 8. Supradicti non tenentur ad restitutionem, » quando non fuêrunt causa efficax damni; ut v. gr. si fur » homicida non fuerit efficaciter motus mandato, vel consilio » alterius, sed nihilominùs absolutè erat facturus, item si » v. gr. in capitulo alii ante te dederint suffragium, ita ut » videas, te nihil impetraturum, etsi neges; tunc enim non » tenêris restituere, licèt pecces, pro qualitate damni, ad- » dendo tuum, vel mandando, consulendo, etc. *Bon. loc. cit.*

575. — « 9. Probabile est, non tenêri supradictos, si non » sit moraliter certum, eorum mandatum, vel consilium effica- » citer influxisse : quia in dubio melior est conditio possi- » dentis, præsertim circa materiam justitiæ. *Less. c. 13. d. 4.* » *Bon. q. 2. p. 4. Dian. t. 5. misc. r. 64. Tan. 2. 2. d. 4. qu.* » *6. d. 14.* » (*Vide dicta suprà n. 562.*)

576. — « 10. Nec tenentur, si efficaciter tantùm concur- » rant ad circumstantiam, et modum actûs damnosi, v. gr. » si quis tantùm impellat alium, ut citiùs, vel animosiùs, » hoc, vel illo loco, vel modo noceat, *vide Laym. lib. 2. s. 5.* » *t. 2. c. 5.* » (*Vide dicta suprà n. 563.*)

577. — « 11. Nec tenetur, qui deliberatè volenti inferre » magnum damnum, suadet, ut minus eidem inferat, quia » tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico *eidem*, quia non » licet impedire damnum unius cum injuria alterius. (*Vide* » *dicta hic n. 565.*)

578. — « 12. Non tenetur item (contra *Navarr. Ang. etc.*) » confessarius, etsi ex officio confessiones audiat, ut paro- » chus, etc., si ex negligentia, vel ignorantia pœniten- » tem non moneat, aut obliget ad restitutionem, quia, etsi » ex officio teneatur benè instruere pœnitentem, ideòque » peccet graviter omittendo, quando est necessarium; non » tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, quasi » ex justitia debeat ejus damnum cavêre, aut procurare ut » hoc ei compensetur. Secùs tamen dicendum videtur, si

» positivè restitutionem impediat ex malitia, imò etiam ex » ignorantia crassa, vel culpa lata : quia tunc consilio suo » est causa efficax damni. *Vide Less. et Bon. d.* 1. *q.* 2. *p.* 11. » *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 6. et infrà *l.* 6. *tr.* 4. *c.* 2. *d.* 3. » (*Vide dicenda l.* 6. *de Pœnit. n.* 621.)

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine?

579 *Qui teneantur restituere in solidum?*
580 *Qui teneantur primùm restituere?*
581 *Quid, si damnificatus condonet restitutionem?*

579. — « Resp. Cùm plures damnificantes, vel seorsim » singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii » aliis plus, minùsve in damnum influere, hinc ex tali ordine, » et mensurâ influxûs, ordo, et mensura restitutionis desu- » menda est. Ita communiter Doctores.

Unde resolves :

» 1. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim, » et casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur » restituere, quàm quòd quisque per se damni intulit. *Laym.* » *lib.* 3. *tract.* 2. *c.* 6.

» 2. Si plures cum consensu, et se invicem juvantes id fecê- » runt, singuli in solidum tenentur restituere totum da- » mnum : quia singuli sunt causa totius damni, cùm unus » juvet alterum, et procedat ex confidentia, quam habet in » auxilio aliorum. Unde, si unus eorum restitutionem fecit, » potest à reliquis, nimirùm à principali totum, aut, si is » nolit, à reliquis pro rata singulorum repetere. *Bon. de* » *rest. d.* 1. *q.* 2. *p.* 11. *ex Vasq. Mol. Fill. etc.*

Quæritur, an singulæ causæ, ad damnum concurrentes, teneantur in solidum? Distingue : si res est individua, ut incendere domum, occidere hominem, tradere navem, etc. tunc quisquè cooperans tenetur in solidum : et hoc, etiamsi

sine illo damnum çveniret. Ratio, quia tunc moraliter totus effectus à singulis procedit; nam, propter concursum, particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contra justitiam; unde quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ita probabiliter *Salm. de rest. cap. 1. punct. 5. §. 5. n. 151. cum Soto, Bon. Sanch. Caj. etc.* Et idem tenet *Less. l. 2. c. 15. d. 4. n. 34.* (Excipit autem *n.* 35. Si quis non concurreret ad damnum immediatè, sed tantùm mediatè præbendo instrumenta, juvando conscendere, etc.) Sed adhuc probabilis est sententia *Nav. c. 17. n. 17. et 21. Sylv. v. Restit. n. 3. q. 6. Ang. v. Furtum §. 16.* et satis probabilem eam vocant *Lugo de just. d. 19. n. 83. et Spor. de 7. præc. c. 3. n. 76. cum Dic. et aliis :* dicunt isti, tenèri cooperantes tantùm ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret. Ratio (ut ait *Lugo*), quia cùm obligatio restitutionis pendeat ab influxu, seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major, quàm est ipse influxus; ergò, sicut partialiter quisque concurrit, ita partialiter obligatur. Prout enim, qui concurreret tantùm ad partem alicujus damni dividui, licèt cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur ob partialitatem rei circa damnum causatum; ita qui concurrit partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis, sive influxûs, partialiter tantùm tenetur, quia solùm partialiter damnum ab ipso procedit. Et huic doctrinæ non videtur dissentire *Less.* in contrariam adductus; nam *dict. n. 35.* ipse tùm obligat cooperantem ad totum damnum, cùm *sine ipso, vel alio, similem opem conferente, damnum non fieret*, verba *Lessii.* Secùs autem omninò dicendum cum *Lessio dub. 2. n. 2. Salm. loc. cit. et communi* (quidquid dicant aliqui *ap. Salm. ibid. n. 149.*) si damnum sine ipsius ope non obveniret; quia tunc certè tenetur ad totum, etiamsi, ipso non opitulante, alter eamdem opem certè præbuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum etc. tunc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes verò tantùm ad partem suam, etiamsi communi consilio ad damnum concurrant. Ita *Lugo d. 19. n. 99. Salm. de restit. c. 1. punct. 5. §. 5. n. 147. cum Bonac. Dic. Less. Nav. Molin. contra Croix l. 3. p. 2. n. 62.* qui putat in casu communis consilii quemque tenèri in solidum. Si verò omnes invi-

cem se excitent, sive moveant ad damnum (ita ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *Croix n.* 53.) certè singuli tunc in solidum tenentur; ita *Busemb. Ronc. et Salm. d. l. n.* 148. Cùm autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur nisi ad partem suam, juxta id, quod diximus suprà *Dub.* 2. *n.* 562.

Utrùm quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Negant *Salm. ibid. n.* 152. *et Ronc. eod. tit. cap.* 5. *q.* 5. dicentes, quemque tenêri tantùm partem suam restituere, quia præsumendum, alios socios jam restituisse. Sed id mihi minimè probatur. Advertendum tamen, quòd rudes, etsi teneantur in solidum, rarò expedit obligare ad totum; cùm difficulter isti sibi persuadeant, se tenêri ad restituendam partem à sociis ablatam. Quinimò satis præsumi valet, quòd ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant, ut illi restituant tantùm partem ab eis ablatam; cùm aliter valdè sit timendum, ut nihil restituant, si obligentur ad totum (1).

580 — «3. Quòd si actio damnificans fuerit lucrativa, et » apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existit, » aut is eam malâ fide absumpsit, tenetur is primo loco » restituere ipsam, vel æquivalens; et, si ille non faciat, te- » nentur reliqui. *Less. lib.* 2. *c.* 3.

» 4. Si actio damnificans non fuerit lucrativa, quia res pe- » riit, et destructa est; ut fit v. g. in combustione, muti- » latione, destructione, tunc ante alios primò tenetur re- » stituere, qui mandavit, vel qui causa fuit primaria, » vel executor primarius, ut in bello princeps, et dux; et, » si is non sit facturus, vel quia non vult, vel quia non po- » test, tenentur reliqui v. g. cæteri milites. Quod etsi de » militibus speculativè verum sit, practicè tamen ii excusan- » tur per accidens: tum quia non possunt totum restituere: » tum quia dominorum voluntas non est, nec expectatio, » ut plus restituant, quàm partem suam; ideoque, si hanc » possunt restituere, ad id tenentur: utì et, si quid adhuc

(1) Hinc est, inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr.* 10. *n.* 54. quod con- » fessarius quemlibet istorum (præcipuè si est conscientiæ parum meticu- » losæ) hortetur ut restituat quod debet, quin quantitatem explicet, sed » remittens dictamini conscientiæ illius. »

Edit.

» reliquum habent ex iniquo. *Laym. lib. 3. t. 2. cap. 6. n. 5.* » *ex Caj. Mol. etc.* Imò *Bon. de rest. d. 1. q. 2. p. 10. n. 13.* » *ex Nav. cap. 17. Vasq. Less. d. 4. n. 37.* dicunt, militem » gregarium, qui alios non induxit, non tenêri ad restitu- » tionem totius damni illati à toto exercitu, sed tantùm pro » sua parte. *Vide suprà t. 4. c. 1. d. 5. art. 3.*

Ordo restitutionis est quoad cooperantes : I. Tenetur restituere mandans; sive consilium dans alteri, ad faciendum damnum in gratiam suî, ut *Salm. de restit. c. 1. punct. 5. §. 4. n. 141. cum Les. et Lug. ac Croix lib. 3. p. 2. n. 55. cum Nav. contra Vasq. et Turrecrem.* II. Tenetur executor. III. Tenentur aliæ causæ positivæ, ùt consilium dantes in gratiam alterius etc. IV. Causæ negativæ. *Salm. dict. l. n. 142. et 145.*

581. — « 5. Si damnum passus condonet restitutionem » principali damnificanti, etiam minùs principales liberan- » tur, non autem vice versâ; quia ruente principali, ruit » accessorium, non contrà. *Laym. l. suprà c.* »

Hìc notandum, quòd si creditor promittat alicui ex debitoribus æquè principalibus, se eum non molestaturum, censetur remittere partem illius; nam, si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedivit à consecutione alicujus boni?

582 *Quid, si quis impedit, sine vi, aut fraude, aliquem à consecutione justi boni?*

583 *Quid si quis impedit mendaciis, ne fisco applicentur bona propter gabellam non solutam?*

584 *Quid, si quis ex odio, sine vi, aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat?*

585 *An suadens Episcopo ut conferat beneficium minùs digno, peccet, et teneatur ad restitutionem? Quid, si beneficium debebatur alicui ratione concursûs?*

586 *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur?* Remissivè ad n. 636.

587 *An teneatur ad damnum impediens vi, aut fraude, etc? Quid, si precibus importunissimis, aut metu?*

588 *Quid, si religiosus suadeat testatori, ut relinquat bona suo monasterio, relictâ Ecclesiâ matrice?*

582. — « Resp. Attendendum, an lædatur jus alicujus, » quod à natura, lege, vel aliter habeat : et, an per vim, » fraudem, calumniam, et mendacia quis alium impedierit : » num verò aliter. Inde enim apud *Layman. loc. cit. Bo-* » *nac. q. 2. p. 12.*

Resolves sequentes casus :

« 1. Qui alterum impedivit à consecutione rei debitæ ex » justitia, tenetur ad restitutionem. *Less. c. 12. d. 18. Fill.* » *t. 32. c. 3. q. 12. n. 72.*

« 2. Si res non erat debita ex justitia, sed conferenda ex » libera voluntate, tunc, qui sine vi, fraude, et calumnia » collatorem inducit, ut v. gr. officium, vel legatum, bene- » ficium ecclesiasticum, et similia dona gratuita non confe- » rat ei, cui apud se constituerat, aut qui petierat, sed vel » nulli, vel alteri etiam minùs digno ; etsi sæpè is possit » graviter peccare, præsertim, si id ex odio, aut malo fine » faciat ; non tamen tenetur ad restitutionem. *Azor 3 p. l.* » *4. c. 9. Vasq. Sa, Bon. p. 12.* »

583. — Quær. hic I. An, qui fraudibus, seu mendaciis, » aut per falsos testes impedit, ne fisco applicentur bona, » quæ ob crimen, v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud es- » sent fisco addicta, teneatur ad restituendum? Respondetur » cum *Less. l. 2. c. 12. dub. 18. n. 134. Sanch. Dec. lib. 2. c. 22. n. 22. Lug. de just. d. 18. sect. 5. num. 108. et Salm. de rest. c. 1. punct. 4. n. 104. cum Dian. Bann. Azor, Tanner. ac aliis communissimè*, quòd post sententiam certò tenetur ; secùs verò ante sententiam, quia ante sententiam nullum jus acquirit fiscus ad pœnam, quæ nonnisi post sententiam debetur ; vel quia sic saltem accipitur communiter hoc fisci jus ad pœnas.

584. — Quær. II. An, qui impedit alium à consecutione justi boni ex odio, sed sine vi, aut calumnia, teneatur ad restitutionem? Adest duplex sententia.

Prima sententia probabilis affirmat, hanc tenent *Scotus in 4. dist. 19. Cajet. 2. 2. q. 62. art. 2. Salm. ibid. num. 103. cum Bann. Lugo de just. d. 18. n. 98.* item *Covar. et Major ap. Less. lib. 2. c. 12. n. 128. et alii apud Lugo.* Probatur ex *lib. 2. §. Idem Labeo. ff. de Aqua pluv. arc.* ubi dicit : *Qui avertit torrentem, ut sibi non noceat, unde factum sit, ut vicino noceatur, cum eo aquæ pluviæ arcendæ agi non posse à vicino; si modò non hoc animo fecit, ut vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Probatque ratione, quia animus injustus, quando conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *D. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 2. ad 4.* ubi ait : *Ad quartum dicendum, quòd aliquis potest impedire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo justè, putà, si intendens utilitatem Ecclesiæ, procuret, ut detur personæ digniori, et tunc nullo modo tenetur ad restitutionem. Alio modo injustè : putà, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam.* Et tunc dicit, quòd tenetur ei totum damnum resarcire, si Episcopus erat determinatus ad ei dandum beneficium; si verò non erat determinatus, tenetur tantùm ad æstimationem spei, quam ille ad beneficium habebat.

Secunda sententia verò communis (ut fatentur iidem *Salm. loc. cit. n. 102.*) et probabilior, negat eum tenêri ad ullam restitutionem; eamque tenent *Less. loc. cit. Petrocorens. lib. 4. de just. c. ult. q. 6. Pal. tract. 13. de benef. d. 2. p. 11. §. 5. n. 3. cum Vasq. Gutt. Nav. et Reb. Ronc. d. 7. præc. c. 3. q. 4. cum Ant. à Spir. S. Spor. tract. 4. de rest. c. 2. n. 213.* ubi vocat sententiam veram et communem cum *Tamb. lib. 8. tract. 3. c. 4. §. 2. n. 4. Viva de rest. q. 2. a. 1. n. 5. Laym. lib. 3. tract. 2. c. 6. n. 1. Holzm. tr. 2. de rest. cap. 5. n. 539. Elb. de rest. Conf. 4. n. 108. Bon. d. 1. quæst. 2. p. 12. n. 2. Mol. t. 3. d. 272. n. 4. Sanch. Cons. l. 2. c. 1. d. 49. n. 27. Croix l. 3. p. 2. num. 148. cum Turr. Espars. etc. Mazz. t. 2. p. 300.* Eamdemque sententiam, ut certam tenet *Sot. de just. lib. 4. qu. 6. art. 3. ad 6. versùs finem,* quem malè citant pro se *Salm. ibid. n. 103.* nam *Sotus* sic expressè ait : *Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure, præbendam absque vi et fraude sibi, vel amico procurat, etiamsi ex odio alterius id faciat, et contra charitatem de-*

inquat, ad nullam tenetur restitutionem. Ratio, quia nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse sit efficax causa illius damni, et in illud positivè influat : ad damnum autem afferendum, non sufficit intentio, sed requiritur actio externa, quæ non solùm sit occasio (ut esset in præsenti casu) sed etiam sit vera et efficax causa damni ; nam aliàs, si illud eveniat, aliunde evenit, et merè fortuitò. Unde, si tu hujusmodi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantùm contra charitatem, vel tantùm affectivè contra justitiam, non autem effectivè, cùm ille non habeat jus ; et ideò opus externum cum pravo animo conjunctum non erit effectivè, sed tantùm affectivè, injustum, ex quo nulla oritur obligatio restitutionis. Falsò enim dicitur is effectivè pati injustum damnum, qui privatur re, ad quam nullum jus habet. Ad textum autem, ut suprà oppositum, respondetur 1. cum *Less. Anacl. et Croix*, illam esse legem pœnalem, quæ ante sententiam non obligat. Deinde respondetur 2. cum *Soto*, quòd lex illa justè prohibuit arcêre aquam ex intentione nocendi vicino. quando nulla utilitas ex hoc tibi provenit, unde rectè ait *Sotus*, quòd eo casu tu non habes jus arcendi aquam, et arcendo peccas contra justitiam, ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facias ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quæ negat actionem vicino, semper ac tu arces aquam, *ne tibi noceat*, etiamsi id facias, ut vicino noceas. Nec etiam obstat doctrina *S. Th.* suprà allata, nam explicat *Sot. eod. l. c.* S. Doctorem intelligere, impedientem aliquem ab obtinenda præbenda tunc tenèri ad restitutionem damni, quando impedit *injustè*, ut S. Doctor exprimit, nempe vi, vel fraude. Nec obstat, quòd ibi dicat : *Putà, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam.* Nam Angelicus hìc supponit injustitiam, cujus causa sit odium : *Facere enim ex odio* (ait *Sotus non te onere restitutionis gravat; sed facere injustè, scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum.*

585. — Hinc infertur I. quòd, si quis ex odio, sed sine vi vel fraude suadeat Episcopo, etiam determinato ad conferendum beneficium digniori, ut conferat minùs digno, etiamsi probabilius sit, quòd tam Episcopus, quàm suasor graviter peccent, quamvis beneficium sit simplex, ut dicemus *l. 3.*

n. 93. suasor tamen non tenetur ad ullam restitutionem ; quia non læsit justitiam commutativam, avertendo collatorem à conferendo beneficio, ad quod alter jus non habebat. Ita Glossa in *c.* 2. *de offic. cust. Soto l.* 4. *q.* 6. *art.* 3. *Sylv. v. Episc. n.* 10. *qu.* 9. *Less. loc. cit. n.* 128. *Laym. n.* 2. *Ronc. d. q.* 4. *Holzm. n.* 340. *Pal. tr.* 13. *de Ben. d.* 2. *p.* 11. §. 5. *n.* 3. *cum Vasq. Gutt. et Reb. Spor. tr.* 4. *c.* 2. *num.* 213. *cum Mol. et communi*, item *Sa*, *Fill. Nav. et Dic. ap. Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 4. *n.* 106. (qui hoc probabile vocant *n.* 107., licèt oppositum alibi probabilius putent in *tr. de benef. punct.* 8. *n.* 371.). *Vide dicenda l.* 5. *num.* 106. *usque* ad 108. Dicendum tamen cum probabiliori sententia, tenêri ad restitutionem, cùm quis post concursum impediat digniorem à consequendo beneficio, juxta dicenda *l.* 5. *n.* 109. Infertur II. propter eamdem rationem non tenêri ad restitutionem, qui sine, vi, vel fraude impedit testatorem, ne relinquat hæreditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet. *Laym. l. c. n.* 1. *Elb. de rest. n.* 108. *Tamb. l. c. Spor. num.* 113. *cum Sanchez*, *Sot. Mol. etc.*

586. — An autem, si quis occidat aliquem, intendens, ut homicidium alteri imputetur, teneatur damnum restituere, quod ex imputatione ille passus fuerit? *Vide num.* 636.

587. — « 3. Si in re prædicta, ex libera voluntate conferenda, aliquis per vim, fraudem, vel calumniam collatorem induceret, ne ei daret; aut eum à petitione (cùm quivis habeat jus petendi) aut consecutione talis rei per vim, fraudem, calumniam, vel mendacium impediret (cùm etiam quivis jus habeat, ne iniquè impediatur) : is teneretur ad compensationem damni arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem, vel probabilitatem, quâ alter tale bonum alioqui assecutus fuisse existimaretur, dummodò tamen eo sit dignus : nam si indignus est, non tenetur ad restitutionem, nisi famæ, si eam fortè læserit. *Less. l.* 2. *c.* 12. *d.* 18. *Mol. t.* 1. *d.* 135. *Sa*, *v. Restit. n.* 221. *Vide Bon. l. c.* »

Censent *Salm. de contract. c.* 5. *n.* 30. quòd æquiparentur vi preces importunissimæ, aut metus reverentialis, maximè si ei addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces, ut dicunt *de matrim. c.* 9. *n.* 37.

588. — Nota hìc autem, quòd graviter peccat religiosus,

qui suadet testatori, ut suo monasterio potiùs, quàm Ecclesiæ matrici, bona relinquat, ex *Clem.* 1. *de Privil.* in qua etiam adest excommunicatio. Non tenetur tamen ad restituendum, quia Ecclesia nullum habet jus quæsitum : ita *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 1. *dub.* 49. *n.* 58. *Lugo disp.* 18. *n.* 95. *et Croix l.* 5. *p.* 2. *num.* 74. *Mol.* Imò *Sanch.* putat religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate testantis, modò non petat pro se, vel amicis.

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum ?

589 *Quid, si creditor sit incertus?*
590 *An tradita res pauperibus sit restituenda domino comparenti?*
591 *Quid notandum circa compositionem in debitis incertis?* usque ad n. 594.
595 *Quid circa furta minuta?*
596 *An bona certa sint restituenda domino, vel possessori?*
597 *An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno?*
598 *Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei?*
599 *Quid, si acceperis à possessore bonæ fidei rem non suam?*
600 *Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi?*
601 *An revendens rem emptam bonâ fide, teneatur pretium restituere emptori?*
602 *Quid notandum circa thesauros inventos?*
603 *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinère?*
604 *Quid notandum circa res captas venatione?*
605 *Quid, si quis venatur in locis reservatis?*
606 *Quæ venatio vetetur clericis, et religiosis?*

« Resp. Attendendum ad naturam justitiæ, et si quis » damnum patitur, quidve ratio, et leges ferant communi- » ter. *Vide Less. et Laym. hic, cap.* 9.

Unde resolves :

589. — « 1. Quando bona restituenda, sive debita quæ- » cumque sunt incerta, hoc est, cùm, cui debeantur, igno-

» ras, aut adire non potes, aut illi restituere; tunc, si ea » habes sine delicto, ut, si inveneris, vel à mercatore v. gr. » per errorem acceperis duas ulnas panni pro una, et jam » si discessit, nec scias, quò abierit, tenêris adhibêre ali- » quam diligentiam inquirendi : post quam, si spes non sit » sciendi dominum, probabile est, quòd non tenearis ea » dare pauperibus (licèt ita plerique cum *S. Th.* sentiant » (*quorum sententiam vocant communem Salm. de rest. c. 1. punct. 11. §. 3. n. 214. Sed vide n.* 603.)« et sit magis pium, » ac practicè suadendum); sed possis tibi retinêre, ut docet » *Petrus Navarrus*, quem sequitur *Laym. hic, et Less. l. 2.* » *c. 14. dub. 7. n. 48.* idque *Dian. p. 2. tr. 3. misc. r. 3.* » dicit esse tutum in praxi. » (*Cum Pal. et Dic. apud Salm. ib. n. 215. exceptis debitis ob usuram, aut simoniam ex textibus allatis in fine hujus numeri.*) « Si verò ea habeas ex » delicto, ut furto, usurâ, etc. tenêris ea restituere paupe- » ribus, vel Ecclesiæ, hospitali, etc. quia debet tunc fieri re- » stitutio meliori modo, quo potest, ut saltem, cùm corpori » domini non prosit, prosit ejus animæ, dum in paupe- » res expenditur. Ita communiter Doctores; *ut videbis apud* » *Laym. hic.* »

Quæritur I. quomodo facienda restitutio, si dominus rei est incertus? Distinguendum, et videndum, an res accepta sit bonâ, vel malâ fide. Si *malâ fide*, tunc iterùm distinguendum est : vel dominus incertus rei est ignotus tantùm in particulari, prout, si sciretur rem spectare ad aliquem ex tribus, vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur, ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri pauperibus, sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit; ita *Sylv. tom. 3. in 2. 2. q. 62. art. 5. Less. lib. 2. cap. 14. n. 32.* idemque dicunt *Pal. Mol. Caj. P. Nav. etc.* Vel autem dominus est ignotus in generali, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertineat : et tunc restitutio fieri debet pauperibus, ut habetur in *cap. Cum tu, de usuris*, ubi præcipitur usurariis ut restitutionem faciant dominis, vel eorum hæredibus, vel, his non superstitibus, pauperibus. Sufficit autem, quòd restitutio fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam quòd fiat locis piis, ut communiter docent *Less. l. 2. c. 14. n. 33. Nav. cap. 17. n. 33. Salm. de rest. cap. 1. punct. 11. §. 3. n. 216.*

Croix lib. 3. *p.* 2. *n.* 94. *Bon. de rest. d.* 1. *q.* 3. *p.* 4. *n.* 3. *cum Azor*, *Mol. P. Nav. Vasq. Fill. etc.* Id tamen locum habet, modò adhibita sit debita diligentia, ut proprii domini invenirentur; nam si ante diligentiam adhibitam fieret restitutio pauperibus, et deinde domini comparerent, utique damnum ipsis resarciendum esset. Præterea id locum habet, cùm defraudati pauciores sunt, nempe tres vel quatuor, ita ut, si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatim, res verosimiliter non sit ventura in manus proprii domini; et ideò restitutio tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci, ut communiter tenent *Sylv. verb. Restitutio q.* 3. *Bon. l. c. n.* 10. et idem dicunt *Salm. ibid. n.* 215. *cum Soto*, *Rebell. et Tapia*, et quamvis *Sylvius loco suprà cit.* dicat, congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen, id non esse necessarium. Si autem plures et varii domini incerti alicujus communitatis damno affecti fuerint, tunc omninò restitutio facienda est pauperibus ejusdem communitatis læsæ. *Vide dicenda n.* 595.

550. — Quæritur II. Si res post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum, tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat, utrùm ei restituenda sit? Negant *Nav. Sot. Henr. Led. ap. Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 95. item *Cajet. et Bonac. ap. Spor. de restit. cap.* 3. *n.* 104. Quia, cùm debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolutè acquirit dominium rei. Dicitur, *quando debita diligentia est præmissa;* nam aliàs certum est apud omnes, rem domino comparenti restituendam esse, quoniam nullâ ratione tunc potuerit in pauperem dominium transferri, cùm eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communiùs verò *Laym. lib.* 3. *tr.* 1. *c.* 3. *n.* 24. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *punct.* 9. §. 3. *n.* 86. *Pal. de just. d. un. p.* 19. *n.* 7. *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 43. *Spor. l. c. n.* 115. *et Croix loc. cit. cum Mol. Dian. etc.* dicunt, quòd, si res extat, pauper debet eam restituere domino comparenti, si verò est consummata, tantùm id, in quo factus est ditior. Ratio, ut ait *Pal.*, quia licèt dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua, nam, si rei dominium verè translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extet, sive non. Meliùs igitur distinguendum cum

Lugo de just. d. 21. n. 102. juxta ea, quæ de inventore rei perditæ fusiùs dicemus *inf. n. 603. cum eodem Lug. Holzm. et Croix loc. cit. n. 89.* (qui *n. 95. suprà citato* sibi non cohæret) : quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est ampliùs possibile, quòd dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. Quando verò adhuc, post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, et proinde debet eam domino servare, ipsique restituere, si compareat; additque *Lugo ibid.* ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quòd non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omninò dicenda *d. n. 603.* Rectè tamen excipiunt *Spor. d. n. 113. et Wigandt tr. 8. ex. 3. num. 50.* nisi pauper, aut locus pius bonâ fide rem jam præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile verè acquirit.

591. — Notandum, quòd super his debitis incertis benè potest fieri compositio per bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de bull. Cruciatæ c. 18.* pro regnis Hispaniarum, Sardiniæ et Siciliæ, et pro omnibus aliis particularibus, quibus bulla communicatur. Potest etiam hæc compositio fieri per S. Pœnitentiariam, sed, si ab ipsa obtineatur, constituit *Bened. XIV. in sua bulla Pastor Bonus*, ut restitutio fiat, cùm poterit commodè fieri, iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi compositio, facta sine sufficienti causa? Affirmant *Cord. Tur. Alens. ap. Lugo d. 21. num. 95.* Sed negant *Covar. Sot. Nav. Mol. et alii communiter ibid.* Veriùs tamen distinguendum cum *Lugo*, et dicendum, eam valêre, si restitutio sit facienda ex sola lege ecclesiastica, putà ex fructibus ecclesiasticis malè perceptis; secùs, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia Pontifex in lege propria validè dispensat; ratio secundi, quia bonorum, aliunde debitorum, Pontifex non est absolutus dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? *Vide Lugo n. 96. et vide qu. n. seq.*

592. — Quæritur autem, an, compositione factâ, debitor ad aliquid teneatur, si postea dominus certus compareat? Dicunt alii, cum tenêri restituere id, in quo factus est ditior. Ita *Vill. Rodr. ap. Tamb. lib. c. §. 5. n. 9. et Caj. Sot. etc.*

ap. Renzi de 7. præc. c. 3. qu. 26. Ratio, quia non præsumitur Pontifex dominum rebus suis exspoliare voluisse. Alii verò dicunt, eum ad nihil tenêri, ut *Salmant. de rest. c. 1. punct. 11. §. 3. n. 217. cum Trull. Dic. Tap. etc.* et idem tenent *Lug. d. 21. n. 98. et Tamb. l. c.* semper ac præmissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex, ut administrator bonorum temporalium, quatenùs spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per compositionem propter bonum publicum.

Notat autem *Viva l. c. n. 3. cum Vill. Dian. et Mendo*, idemque dicunt *Trull. et Henriq. ap. Croix loc. cit. n. 413. cum Bus. infrà dub. 7. art. 3. n. 2.* hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab Episcopo, cùm hoc nullo jure sit reservatum Papæ, et videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono animarum suarum. Sed contradicunt veriùs *Lug. n. 107. ac Mol. cum Rodr. Turr. Cord. etc. ap. Croix loc. cit.* Ratio, quia id non potest efficere Episcopus, nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cùm ea pertineat ad solos reges, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates dominorum, cùm hæc pertineat ad solam Sedem apostolicam, ex *Clem. Quia contingit, de rel. dom.* ubi dicitur: *Quia contingit, cùm ea, quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium,* (*salvâ Sedis apostolicæ auctoritate*) *converti.* Sed quoad ultimas voluntates, *vide infra n. 931.*

593. — Compositio hæc solet etiam concedi pro fructibus ecclesiasticis malè perceptis. *Croix n. 416.* Dicunt etiam *Escob. lib. 37. c. 12. n. 7. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 3. n. 19.* item *Vasq. Lop. et alii apud Dian. p. 4. tr. 4. res. 46.* compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis, commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. Sed tenendum oppositum cum *Croix lib. 3. p. 2. n. 417. Dian. l. c.* quia talis restitutio omninò facienda est iisdem civibus defraudatis. *Vide mox dicenda num. 595.*

594. — An verò, si creditor fit notus, sed tam longè absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat compositio? Affirmant *Turr. Covarr. Rodr.* et putat probabile *Lugo n. 139.* Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto, et Henr. apud Croix n. 418.* quia compositio conceditur tantùm, quando creditor est incertus. An autem hæres, qui composi-

tionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui testatoris? Affirmat *Mol.;* sed negat *Lugo d.* 20. *n.* 12. et assentit *Croix n.* 419. si concessio facta est illi, non ut hæredi, sed ut tali personæ. Secùs verò, si facta sit ei ex vi potestatis, quam testator habuit.

595. — « 2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis, » vini, etc. damnum intulit multis civibus; eum tenèri resti- » tuere, non pauperibus, sed ipsis civibus (minoris deinceps » vendendo, aut majore mensurâ, donec veniatur ad æqua- » litatem) dicit *Mol.* At *Vasq. et Escob.* dicunt esse probabile, » quòd possit dare pauperibus, præsertim civitatis ejusdem. »

Alii igitur dicunt, ut *Escobar lib.* 3. *c.* 12. *n.* 71. *Anacl. de* 7. *præc. d.* 5. *n.* 20. item *S. Th. in* 4. *Sent. d.* 15. *q.* 1. *a.* 3. *Vasq. Lop. et alii apud Dian. p.* 4. *tr.* 4. *r.* 46. quòd pro hujusmodi furtulis, commissis à venditoribus publicis, restitutio potest fieri pauperibus; cùm regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in *c. Cum tu, de usur.* Advertunt tamen, restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia, cùm communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est; nisi (excipit *Bon. de rest. d.* 1. *q.* 3. *p.* 4. *n.* 10.) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis, quia tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: et hanc sententiam *Dian. l. c.* non audet dicere improbabilem propter auctoritatem *D. Thomæ.* Alii verò, quorum sententiam tamquam communissimam suadendam puto, dicunt talem restitutionem omninò, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cùm existant damnum passi, et aliquo modo cogniti, iis, quantùm fieri potest, damnum compensari debet. Ita *Laym. lib.* 3. *tr.* 1. *cap.* 10. *n.* 2. *Concina tom.* 7. *d.* 2. *cap.* 13. *n.* 10. *Spor. de rest. c.* 3. *n.* 117. *cum communi* ut asserit *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 417. *Dian. l. c. Tamb. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 1. §. 5. *n.* 19. *Salm. de rest. cap.* 1. *punct.* 11. §. 3. *n.* 215. *cum Dic. Reb. et Tap.* Verùmtamen censeo, juxta dicta *num.* 554. quòd hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam à veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, putà, si non possint restituere

civibus sine aliquo notabili incommodo, vel, si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumantur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam *Cont. Tourn. de justit. et jur. part.* 3. *cap.* 3. *art.* 4. *sect.* 2. *quær.* 4. qui loquens signanter de tabernario, qui communitatem defraudavit, ita ait : *Deinde, ut, quod verè furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficilior est executio, quam res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiæ, hoc sive per parochum, qui suorum indigentiam novit, sive aliter in pauperes loci, quem læsisti, diffundi cures, vel in alia opera, eidem loco utilia, insumas.*

596. — « 3. Quando bona sunt certa, ordinariè restitui » debent possessori justo, à quo accepta sunt, vel cui damnum » illatum ; etsi is non sit immediatus dominus. Unde, quod » acceptum est à depositario, commodatario, conductore, » custode, administratore, debet non domino, sed ipsis » restitui ; quia alioqui ipsis fieret injuria, si jure possessio- » nis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur ; et » damnum, atque lucrum cessans compensari deberent.

» 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, » ut si sine illorum damno, infamiâ, domino restituatur. » 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel abla- » turi cum injuria domini ; quo modo bona Ecclesiæ, non » Prælato dissipatori, sed potiùs Capitulo restituenda sunt. » Item accepta à filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, reli- » gioso ; si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non » competit, plerumque restituenda sunt patri, tutori, ma- » rito, prælato. Sic etiam si bona alicujus publicata, et fisco » addicta sint : tunc enim depositum, et similia debita fisco » debent reddi.

» 5. Cùm quis, ignorato domino, cui restituendum erat, » non præmissâ aliquâ diligentiâ, pauperibus distribuat, non » satisfecit domino postea comparenti : secùs, si diligentia sit » præmissa. *Vide Less. l.* 2. *c.* 14. *dub.* 3.

597. — « 6. Cùm dominus quidem scitur, sed ei mitti non » potest sine sumptu, tunc, si res malè accepta est, tene- » tur restituens aliquas expensas ex se facere ; si autem benè » accepit, non nisi expensis domini restituendum est. Quando » nullo modo potest mitti, expectandum est ad tempus. At,

» si adhuc non sit spes, reputatur debitum incertum. *Tol* » *l. 3. c. 24.* »

598. — Quæritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qualicumque suo damno?

Prima sententia affirmat, cum *Caj. 2. 2. qu. 62. art. 3. ac Vasq. Nav. Cov. Arm. etc. apud Lugo de just. d. 20. n. 184.* Ratio, quia dominus debet servari indemnis, etiam cum furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est.

Secunda sententia verò communissima et probabilior, negat; hanc tenent *Bus.* (*vide n. 677.*) *Bon. de rest. d. 1. qu. 3. p. 1. n. 3. Less. l. 2. c. 15. dub. 8. n. 50. Mol. tom. 3. d. 752. n. 3. Holz. n. 493. Fill. tr. 32. c. 4. qu. 8. n. 111. Salm. de rest. c. 1. punct. 10. n. 195. cum Pal.* item *Lug. l. c. n. 185. cum Scoto, Gabr. Ang. Salon. Arag. etc. cum communi*, ut asserit *Croix l. 3. p. 2. n. 368.* Ratio, quia justitia, cùm sit virtus, et prudenter præcipiat ut æqualitas servetur, non potest obligare ad restituendum quocumque gravissimo damno debitoris; quod esset contra charitatem, et aliàs dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere, et pretium domino transmittere, ut dicunt *Lugo n. 189. et Croix n. 370.* Casu verò, quo creditor simile damnum, vel parùm minus sit passurus, tenetur omninò debitor ei satisfacere, ut communiter ajunt *Less. c. 16. n. 23. Tamb. l. 8. tr. 4. c. 1. §. 8. n. 4. cum Nav. Val. Caj. etc. ac Lugo n. 186.* qui dicit, in hoc attendendum non solùm damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Benè tamen advertunt ipse *Lugo n. 188. et Croix n. 373. cum Ills. et Haun.* quòd damnum creditoris et debitoris pensandum est comparativè ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longè majus, quàm damnum centum respectu creditoris opulenti; et sic vice versâ.

Sed, cæteris paribus, difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur à restitutione facienda creditori? Et in hoc distinguendum: si sit spes, ut res, vel pretium alio tempore restituatur domino, vel ejus hæredibus sine magno damno debitoris, tunc probabiliter dicunt *Bon. l. c. Lugo n. 191. Less. c. 15. n. 50.*, restitutionem posse differri. Si verò desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus;

et tunc adhuc probabiliter dicunt *Less. l. c. et Dicast. ap. Croix n.* 365. (qui id non reprobat cum *Lugo n.* 184.) quòd si res parvi sit momenti, et damnum furis esset duplò majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis; quia in hoc præsumitur dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, *Sylvester*, *et Petsch. apud Croix l. c. et Bus. cum Bonac. infrà num.* 677. excusant furem à restituendo domino immediatè, casu, quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt *Tamb. l. c. n.* 6. *Spor. tr.* 4. *c.* 5. *n.* 162. *et Croix n.* 368. *cum Lugo, Vasq. et Illss.* Excusant autem *Scotus*, *Gabr. et Rich. ap. Croix n.* 365., si sumptus essent majores debito. Hujus sententiæ est etiam Glossa *in cap. Cum tu*, *de usur.* ubi dicitur fur non tenêri rem mittere domino, si expensæ deportationis excedant ipsius rei valorem. Probabiliùs verò *Spor. Tambur. et Mol. ll. cc.* excusant solo casu, quo sumptus essent longè majores; imò *Lugo n.* 190. obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplò majus. Quando autem damnum esset omninò excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut suprà relata, ipse *Lug. Spor. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.*

599. — «7. Cùm quis accepit rem alienam à possessore bonæ » fidei, putante, rem esse suam, cùm non sit, tùm, si » quidem intervenerit aliquod justum pactum, ut depositi, » commodati, pignoris, etc. illi restituendum est, non do- » mino, qui tamen ex charitate monendus erit, si id ei pro- » futurum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia, » *etc. Vasq. Azor. part.* 3. *l.* 4. *q.* 2. Si autem aliter accepta » sit, tunc vero suo domino restitui debet, si cum noveris, » et sine incommodo fieri possit.

600. — » 8. Quando à fure, vel aliquo venditore quis emit, » sive malâ, sive bonâ fide; rem furtivam, tenetur restituere » domino, non furi. Ita communiter *Mol. Regin. t.* 1. *l.* 10. » *c.* 5. *n.* 40. *Tol.* tamen *l.* 5. *c.* 17. *Sylv. Ant. Mald. in* 2. 2. » *tit.* 4. *c.* 3. *dub.* 2. probabiliter sentiunt, posse reddi furi, » ut ab eo pretium suum recuperet, quia non constituit rem » pejore loco, quàm antè fuerat : et consequenter ipse non » infert domino damnum. » (*Vide dicta n.* 569. *et* 570.) «Quòd » *Nav. et Trull. l.* 7. *c.* 11. *d.* 4. admittunt cum hac limita- » tione; si mox, et non post longum tempus contractum

» rescindat, vel si certò sciat, furem redditurum rem domino, » vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri » non possit. Quòd si autem pretium suum recuperare non » possit à venditore, tenetur reddere domino, et sibi damnum » adscribere. Quòd si porrò sciens, rem esse furtivam, emat » eo fine, ut invento vero domino restituat, tunc, si emit » parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere, cùm uti- » liter ejus negotium gesserit : secùs autem, si pretium esset » ferè æquale rei : tunc enim sufficit refundere ad arbitrium » viri prudentis tantum, quantum videtur meritus, rem do- » mini utiliter redimendo. *Less. l. c. c. 14. dub. 3. Dian. p. 2. t. 3. r. 5.*

601. — » Si bonâ fide rem alienam, v. gr. equum emeris ab » altero, v. gr. Petro, et vendideris tertio, v. gr. Paulo, et » postea cognoscatur esse Joannis, eoque repetente à Paulo, » Paulus repetat pretium à te, existimat quidem probabile » *Nav. et Dian. p. 1. t. 8. r.* 68., non tenêri te Paulo id red- » dere (si in nullo factus sis ditior); sed sufficere, si tuam » actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verùm *Sotus*, » *Salon. Less. Sayr. Bon. de rest. quæst. 4. p.* 2. rectiùs do- » cent, tenêri te exigente Paulo, contractum rescindere, et » pretium restituere : tùm, quia vendidisti rem vitiosam, tum » quia tenêris de evictione emptori, nec eum potes remittere » ad illum, quocum nihil habet negotii. Quòd si tamen Pau- » lus, cùm possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, et » hoc ipse impediat, quominùs pretium tuum possis recu- » perare, nec tu tenêris ei pretium ab ipso acceptum resti- » tuere. *Bon. Less. etc. Vide Trull. c. 11. d. 31.*»

Si igitur ab emptore dominus rem evincat, omninò sequenda est sententia *Busembai*, quam præter DD. à se citatos, docet etiam *Less. l. c. c. 14. n.* 26. *et Salm. de rest. c. 1. punct. 3. §. 6. n.* 88. nempe, tenêri venditorem pretium emptori restituere saltem in quo factus est ditior, prout dicunt iidem *Salm. tr. 14. c. 2. punct. 3. n.* 31. *Vide dicenda infrà n.* 800. Si verò res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut ajunt *Salm. cit. c. 1. n.* 88. Nec tenetur (ut dicit *Less. c. 14. n.* 30.) monêre dominum, aut indicare emptori, quòd res illa sit aliena, si post venditionem, bonâ fide factam, id venditor resciscat, et non possit ampliùs pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quia, cùm rem il-

lam ampliùs non habeat, nec sit causa, quòd dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur.

602.— « Quæres, cui restituendi, sive dandi sint thesauri, » et alia inventa, quæ habentur pro derelictis? Resp. Quando » nullius domini sunt, jure naturali, et gentium fiunt primi » occupantis. Potest tamen per consuetudinem, et leges aliter » quid ordinari, quod servandum est. De quo *vide Less. l.* 2. » *c.* 5. *d.* 10. *Laym. l.* 3. *t.* 1. *c.* 5. »

Circa thesauros jura disponunt (1) I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris. II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, et dimidium domino loci; et ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis; ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonum commune. Ita *Salm. tr.* 12. *de just. et jur. c.* 2. *punct.* 8. §. 3. *n.* 93. *cum Lug. Less. Pal. etc.* Licèt de hoc dubitare videantur aliqui apud *Tamb. in Decal.* Si verò thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *L. unic. de thes.* ut totus reddatur domino loci. Sed, quia lex hæc est pœnalis, non obligat, nisi post sententiam, ut dicunt *Salm. cit. n.* 93. *cum Laym. Less. et aliis citatis.* Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominium utile, et dominium directum, inter ipsos dividenda est, nihil verò debetur usufructuario. *Salm. cum Lug. Palm. et Reb. d. l. n.* 97. III. Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, et fiscum, aut prælatum. *Viva de rest. q.* 2. *art.* 2. *n.* 3. IV. Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est fisco totus: quam legem pariter, ut pœnalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. ibid. n.* 91. *cum Lug. Less. etc.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem non privari suâ parte in tali casu, censent *Salm. cit. n.* 91. *in fin.* Sed

(1) *Art.* 716. Thesaurus dicitur res quælibet abdita vel defossa in terra, quam nemo potest probare esse suam quæque invenitur casu merè fortuito.

Si quis thesaurum invenit in fundo proprio, totus ad ipsum pertinet; si autem in fundo alterius, media pars ad inventorem pertinet et altera ad proprietarium fundi, in quo inventus fuit.

Art. 598. Usufructuarius non habet jus ad thesaurum, qui detegitur tempore ususfructûs. *Edit.*

aliter disponunt jura regni nostri circa thesauros inventos. Si enim inveniuntur in loco publico, et arte non propriâ, tunc toti applicantur fisco : si verò inveniantur in loco privato et casu, tunc tertia pars spectat ad fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi. *Sed vide alia ap. Salm. l. c.*

603. — Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinêre? (1) Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia affirmat, modò inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sot. l. 5. de just. qu. 3. a. 3. ad 2. Nav. l. 4. de Rest. c. 2. n. 75. Dian. p. 2. tr. 17. resol. 5. Sa, verb. Thesaurus, n. 4.* item *Mercad. Led. Escob. etc. ap. Croix lib. 3. num. 89.* Et probabilem vocant *Less. lib. 2. cap. 14. n. 48. Lugo de just. d. 6. sect. 12. num. 139. Holzmann. p. 4. de just. num. 59. Salm. tr. 12. cap. 2. punct. 9. §. 2. num. 84. Croix l. c. cum Vasq. Malder. Med. Salas, Henr. Rodriq. etc.* ac valde probabilem vocat *Laym. lib. 3. tract. 1. cap. 5. n. 24.* Ratio, quia, domino non invento, post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitam, res censetur domino carêre, et ideò fit primi occupantis.

Secunda sententia valdè communior censet inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debêre eam elargiri in usus pios. Hanc ut probabiliorem tenet *Palaus d. un. p. 19. n. 4. Less. loc. cit. Caj. in Summ. v. Furtum, Laym. l. c. Salm. ibid. n. 85. cum Tap. et Reb.* Ratio, quia præsumitur voluntas domini esse, ut, si ipse rem perditam habêre non possit, saltem illa pro anima sua erogetur.

Tertia sententia, verior et sequenda, quam tuentur *Lug. dict. d. 6. n. 104. et fusiùs n. 140. Holzm. de just. n. 51. et 54. et Croix l. 3. p. 2. n. 89.* distinguit, et dicit : Quando adhuc, post diligentiam, possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet; quòd si utrumque servari nequeat, res, vel pretium omninò est erogandum in usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominium retinet, semper ac res potest in manus ejus redire. E converso, quando res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel distantiæ loci, vel cò quòd res non possit ampliùs à domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordi-

(1) Confer notas suprà positas ad n. 493. et 505.

Edit.

nariis, non videtur possibile, ut ad dominum redeat; tunc illa fit nullius, et ideò acquiritur à primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris domini, cùm ille impossibilitate eam recuperandi jus dominii prorsùs amiserit. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 5. *ad* 2. ubi ait: *Et similiter si* (res) *pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licèt sibi eas retineat, non committit furtum.* Ratio à priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quàm ut illis utantur; hinc, quando est impossibile, rem pervenire ad ipsorum usum, illa, tamquam derelicta, evadit nullius, et redit ad primævum jus naturæ, ac ideò fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604. — « Quæres 2. an, et cui restituenda, quæ capiuntur » venatione justè prohibitâ? (1)

« Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex » consuetudine, et legibus, ac juribus particularibus, ut vi- » dêre potes apud *Laym. l. c. l.* 3. *t.* 1. *c.* 5. *n.* 14. *et Less. c.* 8. *d.* 9. *et Sa v. Venatio.*

Ex quibus resolvitur hic casus:

« Venator iniquus tenetur restituere saltem damna, quæ » segetibus, fructibusque infert. »

Quoad *venationem*, quær. 1. si fera, aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem*, §. *Illud. ff. de acq. rer. dominio*, pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Mol. et Less.* inferunt, eam pertinêre ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse; si verò sit dubium, dividenda est. Ita *Laym. de just. et jur. c.* 5. *n.* 12.

(1) Ex cod. civ. *Art.* 715 patet, jus venandi et piscandi legibus specialibus determinari. Etsi venari cuique liceat, generatim tamen non licet absque legali permissione vulgò dictà *port d'armes*, nec in fundo alterius sine illius consensu saltem rationabiliter præsumpto nec extra tempus à præfecto statutum, etiam in propriis fundis, nisi sint muro circumclusi aut adhibeantur solum retia vel nisi ad repellendas feras quæ segetes proprias invadunt.

Non licet retibus piscari in navigabilibus fluminibus, licet autem linea projectili. In fluviis non navigabilibus jus piscandi ad eos solos, quorum proprietates adjacent, pertinet. In mari autem omnibus piscari licet, modò adhibeantur retia statutis specialibus determinata.

Edit.

Quær. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, et quam alius capit. Probabiliùs *Laym. d. l. cum Mol. Sa, contra Nav. et Cov.* dicit, pertinêre ad laqueum tendentem, qui certè avem capturus esset.

Nota, quòd legem, prohibentem venationes, tantùm reges ferre possint, et alii, quibus rex, tamquam privilegium, tale jus concesserit. *Laym. eod. loc.*

605. — Quær. 3. utrùm venatores, in locis à rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. n. 14. et Less. c. 5. n. 44.* et dicunt, eos tenêri restituere regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam rex habebat capiendi. *Diana* tamen *cum Dic. et aliis ap. Bus. n. 614. v. 5. Spor. tr. 6. n. 159. cum Sot. Molin. etc.* excusant venatorem à restitutione, et à peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less. dict. n. 44.* si damnum non fuerit notabile, cùm feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ, tunc enim dicit, prohibitionem accipi, ex communi judicio, factam tantùm sub veniali. Imò addit ibi cum *Mol.* quòd semper excusari possint venatores à restitutione, quando pœna injuncta est, quia illam tantùm videntur tunc principes intendere.

606. — Quær. 4. utrùm venatio ecclesiasticis prohibita sit? *Ex c. 1. de clerico venatore* sic habetur: *Episcopum, presbyterum, aut diaconum canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habêre non licet; quòd, si quis talium personarum in hac voluptate sæpiùs detentus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus à communione: si presbyter, duobus: si diaconus, ab omni officio suspendatur.* In quo notandum 1. quòd hanc prohibitionem communiter intelligant DD. de venatione clamorosa cum strepitu, ut *Salm. de just. et jur. c. 2. punct. 6. §. 2. n. 64. et Laym. d. l. n. 15. cum Abb. et aliis Canonistis.* Tridentinum tamen *sess. 24. c. 12.* circa finem generaliùs loquitur: *Ab illicitisque venationibus, aucupiis, etc. abstineat.*

Notandum 2. quòd etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens: ut *ex textu cit.* et insuper sit cum scandalo, vel magnis expensis. Ita *Less. et Vasq. ap. Lugo de just. d. 6. sect. 6. n. 51. et Pal. Reb. apud Salm. l. c.* Idem tenent *Spor. de 7. præc. c. 1. n. 15. et Mol. apud Lug. ib. et Caj. Ab. ac Sa, apud Laym. l. c. n. 15.* qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili

clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut ajunt, quia talis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso canone suprà citato, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, et ad tempus; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Imò sentit *Laym. l. c. cum Less. Sa, Val. etc.* quòd fieri possit, ut talis venatio omni culpâ vacet, si sit rara, et moderata; vel si sit causa necessitatis, vel exercitii. Proinde doctus Neotericus auctor libri, cui titulus (*Istr. per li nov. conf.*) ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omninò esse licitam; clamorosam verò, juxta communiorem sententiam, ratione canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus, aut contumacia.

Strictiùs autem venatio clamorosa vetatur religiosis *Clem.* 1. §. *Porrò de stat. monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salm. d. n.* 64. si bis, vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.

DUBIUM VI.

DE REBUS, QUÆ DEBENT RESTITUI?

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantùm, sive à possessore bonæ fidei.

607 *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei?*
608 *Quid, si acceperit à fure, qui potens sit ad restituendum?*
609 *Vide alios casus.*
610 *Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei?*
611 *Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis?*
612 *Quid, si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum?*
613 *Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valère decem aureis, si illa valebat centum?*

607. — « Resp. qui bonâ fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo postea meliùs cognoscit; tenetur, ne » incipiat esse possessor malæ fidei, et detinère alienum, » id tantùm, et non plus restituere, quod ex ea re ipsi su-

» perest, unà cum ejus fructibus, si extent, vel quatenùs inde » factus est ditior; præterquam, si dominium sibi compara- » verit per legitimam præscriptionem (1). Ita communiter » doctores *Mol. Sanch. Less. l.* 2. *c.* 6. *Bon. d.* 1. *q.* 1. *p.* 1. » *Laym. l.* 3. *t.* 2. *c.* 2.

Unde resolves :

« 1. Si vestem v. g. bonâ fide donatam à fure aut alio » portaveris, et ferè attriveris, ac postea dominus compa- » reat, tenêris eam, aut æqualem ei restituere, et insuper » persolvere, quantùm attrita est, si aliàs vestem æqualis » valoris attrivisses; si autem eam amiseris, aut ablata tibi » sit, etc. ad nihil tenêris, *Bonac. l. c. Laym. num.* 1. *Vide* » *Trull. lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 1. Si autem res, quam à fure » bonâ fide accepisti (sive donatione, sive emptione) sit usu » consumptibilis, eamque cum tuis miscueris, ita ut discerni » nequeat; etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non tenê- » ris restituere. *Nav. Sylv. Sayr. Less. Bon. d.* 1. *q.* 3. *p.* 1. » quia per istam commixtionem bona fide factam est in re » translatum dominium, ut colligitur *ex l. Si alieni nummi. ff. de solut.* Neque est ratio, cur hæc potiùs quàm illa pars » censeatur aliena : atque adeò perit obligatio realis, et tan- » tùm manet personalis in venditore. *Vide Dianam p.* 4. *tr.* » 4. *r.* 66. *Trull. l.* 7. *c.* 11. *d.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 20. *d.* 18. ubi » addit, esse valdè probabile, jurique naturæ conforme, » quòd verus dominus rei illius ablatæ, et permixtæ (quam- » diu totus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex illo cu- » mulo sibi satisfiat ante alios, imò possit ex eo occultè » accipere. »

Hoc intelligendum est, quòd in tali casu semper teneris red- dere domino id, in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit ad restituendum; quia nemo lucrari potest cum jactura

(1) Jus novum possessori bonæ fidei omnes fructus sive extantes sive consumptos adjudicat, licèt inde factus sit ditior. En cod. civ. dispositiones :

Art. 549. Simplex possessor non facit fructus suos, nisi possideat bona fide; quæ si absit, tenetur domino vindicanti restituere rem cum fructibus.

Art. 550. Possessor verò est bonæ fidei, dum possidet tamquam proprietarius virtute alicujus tituli translativi dominii, cujus vitia ignorat.

Edit.

alterius. *Vide Tamb. de rest. c. 3. §. 4. Bon. d. loco n. 3.* qui hoc pro certo supponunt. Sed quoad mixtionem *vide n. 498. et 499.*

608. — Dicunt *Bann. Led. et alii ap. Salm. de restit. c. 1. punct. 3. §. 1. n. 45. in fine*, quòd accipiens rem consumptibilem, v. gr., pecuniam bonâ fide à fure, non tenetur illam, etiamsi extet, domino reddere, si fur potens sit ad restituendum, quia pecunia furis est obnoxia jam restitutioni pariter, ac illa furtiva, cùm dominus non habeat jus ad illam specie pecuniam petendam à fure. Sed hæc opinio non videtur mihi probabilis, cùm ratio non probetur; nam dominus numquam censetur amittere jus in pecuniam suam in specie, cùm nulla sit major ratio in aliis, quàm in rebus usu consumptibilibus.

609. — « 2. Milites, bonâ fide militantes, intellectâ postea » belli injustitiâ, id tantùm restituere debent, quod adhuc » habent ex præda, et quo facti sunt ditiores. *Bon. loc. cit.* »

« 3. Qui bonâ fide per inculpatam ignorantiam celebravit » contractum, quem posteà usurarium esse cognoscit, non » ad plus tenetur, quàm quo factus est ditior. *Vide Laym. l. 3.* » *tr. 2. c. 3.*

« 4. Possessorem bonæ fidei, si adhibitâ diligentiâ inclinet » in eam partem, quòd res non sit sua, tenêri aliquid resti- » tuere juxta inclinationem, docet *Con. d. 3. d. 10. n. 39.* At » *Pal. t. 1. d. 2. p. 2. n. ult.* putat, eum ad nihil tenêri, quia » possessor, contrariis rationibus non convincentibus, præ- » ponderat. Idem docent *Vasq. ap. Escob. t. 2. c. 3. n. 154.* » *Dian. p. 4. t. 3. r. 24. et 26.* Si neglexerit investigare veri- » tatem, et deinde sciri non possit, dicit *Pal. loc. cit.* ad ni- » hil eum tenêri. » (*Vide dicta lib. 1. n. 37.*)

« 5. Si bona fide rem vendideris dono tibi datam, tenêris » restituere pretium quia factus es locupletior, et satis debet » esse tibi, non habêre te minus, quàm antè. Quòd si tamen » apud alterum res sit, is reddere tenetur. *ib. et Vasq. c. 9.* » *§. 2. Mol. Less. l. 2. c. 14. d. 3.*

« 6. Si bonâ fide rem ipse emiseris, et vendideris sine lucro, » nihil tenêris restituere, sed solus is, apud quem res est. » *Mol. l. c. Less. l. 2. c. 14. d. 1. contra Vasq. etc.*

» 7. Si rem alienam bonâ fide donaveris, non donaturus » aliam, si hanc non habuisses, ad nihil tenêris; quia non » es factus ditior; secùs si aliam donaturus fuisses (quia tunc,

» parcendo tuæ, factus est ditior); vel si aliquid acceperis in » remunerationem. *Bonac. Trull. l. 7. c. 11. d. 1.*

» 8. Si alienâ re lucratus sis, tamquam instrumento, v. gr. » frumentum alienum aliò deportatum vendideris : vel pecu- » niam alienam negotiationi exposueris, non tenêris illud » lucrum restituere; quia non est fructus rei alienæ, sed » tuæ meræ industriæ : tales enim fructus dicuntur meræ » industriæ, quos ipsa natura ex se nullo modo gignit, sed » tantùm concurrit, ut instrumentum operantis. *Laym. l. c. » n. 3. ex S. Thom. etc.*

610. — » 9. Fructus omnes rei, sive ii sint merè naturales » hoc est, qui vix ullo hominum labore egent, ut fœtus ani- » malium, arborum, herbæ, et gramina; sive sint simul » industriales, sive mixti, hoc est, ad quos æquè, aut ma- » gis hominum labor cum natura concurrit, ut verbi gratiâ » segetes, et quæ serendo gignuntur : item vinum, oleum, » lana, etc. quo etiam referuntur pretia locationis damnorum, » jumentorum, etc. qui fructus civiles appellantur : hi, in- » quam, fructus rei, si percepti, et extantes sint, domino » restitui debent, deductis tamen expensis propriis, et æsti- » matione laboris.» (*Sed vide infrà n. 825. v.* Benè autem, *ubi dicemus cum Molina, La Croix, et communi, quòd fructus mixti à possessore tam bonæ, quàm malæ fidei non debeant restitui, nisi in quantum respondent naturæ, non verò in quantum respondent industriæ.*) « Et quidem pretium lo- » cationis ex re aliena debet domino restitui, licèt is rem, » si penes se habuisset, non fuisset locaturus. *Vide Laym. » l. c.* » (*An tenearis restituere pretium libri alieni locati? Negat Laym., quia liber non videtur de se aptus ad gignendos fructus. Sed verius tenendum oppositum cum P. Conc. tom. 7. pag. 110. n. 3. Salmant. de rest. cap. 3. punct. 3. §. 4. n. 70. qui citant Lugo, Prado, Sanch. et Less. Et idem dicendum de veste, torque aureo, equo, et simili, quia, licèt non sint aptæ ad fructus gignendos, sunt tamen per se locabiles.*). « Si tamen fructus isti reales bonâ fide possessi fuerint tem- » pore à lege præscripto ad usucapiendum illos (quòd si adsit » titulus, est biennium inter præsentes, inter absentes qua- » driennium : si autem non adsit titulus, anni 30 cum bonâ » fide), non sunt restituendi : quia usucapio transfert domi- » nium. *Salon. Trull. l. 7. c. 11. d. 3.*» (*Ita Lugo, Less. Cajet.*

Sot. Mol. et alii communiter; vide dicta n. 317. Quoad verò præscriptionem et ejus requisita, vide quæ fusè diximus hoc lib. 4. ex n. 504.).

611. — « 10. Si à fure acceperis (sive bonâ, sive malâ fide) » rem usu consumptibilem, v. gr. vinum, oleum, triticum, » cum propriis ipsius furis rebus permixtum, ita ut discerni » non possit, non tenêris restituere, si fur ad restituendum » sit potens, quia fur per commixtionem istius rei cum pro- » pria acquisivit ejus dominium, atque adeò illud tamquam » verus ejus dominus potuit transferre. *Navarrus, Sanch., Less. Bon. Trull. l. 7. c. 11. d. 3. Vide Diana p. 2. tr. 5. misc. r. 40.* » (*Ita etiam dicunt Salmant. ibid. c. 1. punct. 3. §. 1. num. 46. cum Sanch. Reb. Dic. etc.*)

612. — Sed quid, si receperis à fure rem jam commixtam cum illius bonis, et per illam tuam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum? *Sporer de 7. præc. n. 250. et Tamb. de rest. c. 3. §. 4. n. 26.* ajunt probabile esse, quod dicunt *Less. Mol. etc.* ad nihil tenêri donatarium qui accipit rem à debitore non solvendo, quia debitor dat rem suam, et damnum per accidens creditoribus obvenit: quapropter, cùm debitor per illam commixtionem, quæ æquivalet consumptioni, jam acquisierit totale dominium cumuli, ut dicunt *Lugo de just. d. 6. n. 172. Sanchez Dec. lib. 1. c. 23. n. 34. et Tamb. loc. cit.* Idcò probabile esse dicunt *Tamb. et Spor. ll. cit.* quòd donatarius possit rem illam accipere, et retinêre. Sed huic opinioni obstat primò id, quod valdè probabiliter docent idem *Less. lib. 2. cap. 10. n. 157. et Salmant. de contract. cap. 3. punct. 12. n. 110. cum Trull.* ut dictum est *numero 499. vers. Notandum, contra Lugo, Sanch., etc.* nempe, quòd, cùm cumulus ille extat, sive apud debitorem, sive apud alium, dominus rei permixtæ habet jus in rem, retinetque verum dominium in illo acervo unà cum debitore. Quâ sententiâ positâ, donatarius, rem illam permixtam accipiens, semper teneretur ad restitutionem, quia tunc non acciperet rem donantis, sed alienam. Sed magis obstat sententia, quam veriorem putamus, et referemus *n. 722. contra Less. et Mol.* ut suprà, scilicet omninò peccare contra justitiam accipientem rem à debitore non solvendo creditoribus, quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento. Hinc dicimus in casu proposito cum *Sanch. dict. n. 34. eod.*

Tamb. et communi sententia *ap. Sporer l. c.* accipientem tenêri domino rem permixtam restituere.

613. — Quæritur hìc, ad quid teneatur, qui in mare projecerit gemmam putans valêre decem aureis, si illa reverà valebat centum?

Prima sententia dicit, eum tenêri ad centum, quia injustè damnificans cum culpa mortali tenêtur ad omne damnum factum, licèt ignoratum. Ita *Lugo de just. d. 8. n. 63. Pallavic. ac Ills. apud Croix l. 3. p. 2. num. 194.* et aliqui docti juniores.

Secunda sententia tamen, quam sequuntur *P. Holz. de rest. n. 544. Pontius in cursu Theol. d. 52. qu. 2. Concl. 2. n. 6. Croix l. c. cum Dicast. Mazzott. de rest. tr. 4. d. 1. q. 3. c. 3. q. 5. Espars. qu. 54. Diana p. 11. tr. 2. r. 54.* et alii docti juniores, dicit, cum tenêri tantùm ad decem, modò invincibiliter credat, gemmam non pluris valêre, et ne in confuso quidem dubitet de ejus reali valore; quia non censetur volitum damnum illud, quod non est cognitum; ideò quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Et satis probabilis hæc sententia mihi videtur; rationem enim à principiis petendo, dico, quòd secundùm omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica; et tanta est culpa quanta invincibiliter apprehenditur. Ita ut ille, qui proximo damnum infert, plus aut minùs peccet, quantò plus vel minùs æstimat damni valorem. Juxta autem culpam correspondêre debet obligatio restitutionis. Si igitur culpa sit tantùm pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim *Lugo loc. cit.* fatetur, quòd si damnificans putet rei valorem esse levem, et eam destruat, non teneatur (saltem sub gravi) ad integrè restituendum, quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eamdem ergò rationem ille, qui apprehendit invincibiliter, rem valêre minus sui veri valoris, non tenetur excessum suæ æstimationis restituere, cùm gravior injuria desit: nam est commune axioma apud philosophos, quòd, *sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis.* Nec obstat dicere, quòd damnificans tenetur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modò damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut cæterùm ordinariè accidit; non verò, si prorsùs invincibiliter fuerit incognitum, ut advertunt *Croix dict. num. 194.*

Mazzotta loc. cit. c. 2. num. 4. et P. Holzm. de rest. tr. 2. n. 592. Salm. de rest. c. 4. punct. 9. §. 1. num. 118. et 124.

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore.

614 *Ad quid teneatur possessor malæ fidei?*
615 *Circa solutionem gabellarum. Quæritur I. Quis possit tributa imponere? Quær. II. Quæ requirantur ad justi tributi impositionem?*
616 *Quær. III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem? Quæritur IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium? Et an pauperes?*
617 *Quær. V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Quær. VI. An creditor Regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut venditam? Qu. VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam?*
618 *An dominus possit sibi retinêre expensas utiles in re factas à fure? Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confusè prævisa?*
619 *Cui crescat pretium rei ablatæ?*
620 *Quid, si apud furem percat res, quæ æquè periisset apud dominum?*
621 *Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset? Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat consumpturus?*
622 *Quid, si quis se fingat pauperem?*
623 *Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate?*
624 *Quid, si consumat rem mutuatam?*
625 *Quid, si quis emat rem alienam cum dubio?*

614. — « Resp. Id juxta supradicta æstimandum à quan» titate, tùm juris, quod alter habet, tùm damni, quod » injustè infertur; cui æquale reddi debet, nisi aliud de dam» nificati mente, et consensu rationabiliter præsumatur.

Unde resolves :

» 1. Si damnificatus habeat jus in re, in qua damnum » est passus, restitutio ei facienda in solidum; si autem tan» tùm habeat jus ad rem, restitutio facienda est pro quan-

» titate juris, consideratis circumstantiis : quia non debetur » solidus valor rei, quæ expectabatur ; cùm tantùm sit in » spe, et multis modis possit impediri.

« 2. Qui in loco publico suæ civitatis contra justam pro» hibitionem pascit, vel ligna cædit, non tenetur ad resti» tutionem, nisi communitati graviter nocuerit, v. g. stirpes » incidendo, arbores ædificiis idoneas sternendo : quia ratio» nabiliter præsumitur mens reipub. non esse, suis membris » usum publicorum locorum rigidiùs prohibêre, quàm sub » mulcta solvenda, casu quo deprehendantur, » (*cum Laym. de just. c. 5. n. 18. ; hinc ad nihil teneretur ante sententiam. Vide dicta n.* 529. *Quæst.* 1.)

« 3. Graviùs tamen peccaret, et teneretur ad restitutionem, » si quis pasceret in loco alicujus privati ; etsi etiam hìc præ» sumi aliquando possit de consensu domini, qui sæpè non » intendit, ut fiat restitutio, sed ut deprehensus pœnam luat.

« 4. Qui venantur, vel piscantur in locis alteri locatis, » vel aliàs prohibitis (saltem si ea conclusa, vel circumsepta » non sunt) non peccare mortaliter, nec tenêri ad restitutio» nem, docet *Dian. ex Less. Dicast. etc. p. 9. t 9. res.* 39. » *contra Bon. etc.* » (*Vide dict. num.* 604. *et* 605.)

« 5. Etsi probabilius sit, et in praxi communiter tenen» dum, peccari mortaliter circa vectigalium fraudationem, » ex eaque oriri obligationem restitutionis : non omninò tamen » improbabiliter id alii quidem negant, cò quòd consuetudo » interpretetur, non esse mentem legislatorum ad aliud obli» gare, quàm ut deprehensi muletentur. *Vide Nav. c.* 25. » *Sa v. Gabella, Bonac. q. 9. p. 1. n. 5. ex Navar. Fill. t.* » 28. *n.* 11. *Less. Mol. d. 9. Dian. tr. de leg. res.* 19. *Laym.* » *lib. 3. t. 3. p. 1. c. 8. n. 4. et 5. vide etiam Dian. p. 1. t.* » 11. *res.* 58. *et p. 2. t. 17. r.* 58. ubi ex *Cajet. Med. Soto,* » *etc.* docet, non esse negandam absolutionem pœnitenti, » qui defraudavit gabellas, seu vectigalia imposita rebus iis, » quæ emuntur, non ad negotiationem, sed ad usus pro» prios, vel familiæ necessaria, v. gr. pani, carnibus, pisci» bus, frumento, oleo, etc. »

Circa hanc tributorum materiam plures hìc quæstiones sunt enucleandæ.

615. — Quær. I. Quis possit tributa imponere? Resp. possunt imperatores, reges, respublicæ, omnesque principes

supremam habentes potestatem. Possunt etiam concilia, et Pontifex, ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale; ita communiter *Less. lib.* 2. *cap.* 33. *n.* 12. *Mol. d.* 666. *Lugo de just. d.* 36. *n.* 3. *et* 4. Possunt etiam ii, quibus princeps gubernandi potestatem impertitur, et expressè simul hanc det facultatem tributa imponendi, ut *Lugo n.* 6. *et Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 5. Possunt item civitates, et communitates adhuc subditæ aliquando imponere contributiones, sive *collectas* ut vocant, ad sui gubernationem, si princeps saltem non contradicat, quo tacitè consentire videatur: *Lugo n.* 8. An autem principi infideli debeantur tributa à christianis negotiantibus vel transeuntibus? Resp. debentur, si justo titulo ille regnum possidet; secùs si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo tributo solvendo; *Sanch. l. c. d.* 5. *et Lug. n.* 16.

Communissimè autem docent *Molina loc. cit. Less. dub.* 2. *num.* 14. *Lugo n.* 14. *Sanch. dict. c.* 4. *dub.* 4. *cum Sylv. Panorm. Ang. etc.* quòd benè possit consuetudine ab aliquo principe acquiri jus, tam exigendi, quàm imponendi tributa.

Quæritur II. Quæ requirantur conditiones ad justi tributi impositionem? Prima conditio est *justitia causæ*, quæ non est quidem abundantia, vel utilitas principis, sed necessitas boni communis, ad quod meritò pertinet etiam sustentatio principis, juxta ejus dignitatem. Hinc, si princeps nequeat aliâ viâ suæ necessitati subvenire, etiamsi ipse suâ culpâ in talem necessitatem devenerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut communiter docent *Molina d.* 667. *Less. cap.* 33. *n.* 48. *Sanch. Cons. lib.* 2. *c.* 4. *dub.* 2. *n.* 8. *Lugo d.* 36. *cum Vasq. et aliis contra S. Anton. Host. Hen. etc.* Notant tamen præfati AA. debêre tunc principem moderari sumptus, quantùm fieri possit, imò et resarcire damnum subditis, si ad pinguiorem venerit fortunam. Unde benè monet *Molina l. c.* peccare utique principes, si excessivis sumptibus, et largitionibus, periculo se committunt excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *proportio tributi* cum necessitate occurrente, nempe ut populus non magis gravetur, quàm ejus bonum postulet. Hinc ait *Lugo n.* 21. non posse principem, ut regnum sibi conservet, propter expensas belli subditos adeò gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat, non enim regnum est propter regem, sed rex propter regnum;

nisi (benè excipit) alter princeps, qui regnum invadit, sit infidelis, vel hæreticus, ita ut sub ejus regimine gravissima timeri possint religionis damna subditis imminere. Notant autem *Lessius c. 33. num. 49. et Lugo n. 22. cum Victoria* justè posse principem subditis, qui rebellârint, absque alia necessitate novum imponere tributum, partim ad compensandum damnum, ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam criminis commissi pœnam.

Tertia conditio est *æqualitas in personis*, nempe, quòd si qui majores vires habeant, plus solvant, et minùs, qui minores, *vide Lugo n. 23.* Sed dubitatur, an *assisium*, impositum ob utilitatem alicujus loci, justè exigatur ab exteris? Negant *Sylv. Cajet. Ang. etc. apud Sanch. dicto cap. 4. dub. 45. n. 6.* Sed communiter et probabiliùs affirmant *Sanch. n. 9. Mol. d. 669. num. 3. et Lugo n. 28. v. Secundo, cum Vasq. et aliis;* tùm quia non apparet alius modus conveniens colligendi tributum, aliter difficulter poterunt exteri à civibus dignosci; tùm quia sic in populis invicem consuetudo servatur; incolæ enim hujus loci, cùm ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

616. — Quæritur III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem?

Prima sententia communissima, et probabilior affirmat, hancque tenent *Sanch. Dec. lib. 6. cap. 4. n. 62. Mol. d. 674. La Croix lib. 1. p. 2. n. 669. Conc. t. 6. pag. 420. Viva de rest. q. 7. art. 7. n. 1. Ronc. eodem tit. c. 10. q. 4. Holz. de leg. n. 358. Diana p. 1. tr. 10. r. 19. cum Suar. P. Nav. Led. Graff. Vega, etc. Less. cap. 33. n. 57. cum Cajet. Arm. Med. Cov. etc. ac Lugo d. 36. n. 38. et 39. cum Soto, Sylv. Gabr. Cord., etc.* Probatur 1. ex illo Matt. c. 22. v. 21. *Reddite ergò quæ sunt Cæsaris Cæsari, etc.* Et ex Apost. ad Roman. c. 13. v. 6. *et 7. Ideò enim et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergò omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* Probatur 2. ratione, quia, sicut rex tenetur vacare saluti populi, administrationi justitiæ, et aliis oneribus, sic contrà tenetur populus ex justitia, et de jure naturali solvere principi vectigalia ad ejus sustentationem.

Secunda sententia verò negat, et eam tenent *Navarr. Man. cap. 23. n. 55. et 60. Angel. v. Pedagium n. 6. Beja in*

resp. p. 1. *Cas.* 13. *Duard. in comment. bull. Cœnæ lib.* 2. *Can.* 15. *q.* 12. *n.* 9. ubi fusè illam tuetur, et respondet ad contraria argumenta; et probabilem putant *Bossius p.* 1. §. 24. *n.* 290. *et* 296. *cum Sayr. et Sancio, ac Diana l. c. cum Sa, et Malder.* qui dicunt, defraudantes vectigalia non esse à confessariis urgendos ad restitutionem. Ratio, quia, licèt subditi, per se loquendo, de jure naturæ teneantur principi congruum subsidium ministrare, non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas, quæ ab ipso sub pœna magna sunt impositæ, cùm justè præsumatur princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul, et pœnam, nam *leges humanæ* (ait *Navarrus*) *etiam præcipientes, quæ pœnam temporariam constituunt, in dubio ad æternam non obligant; quatenùs sunt leges ejus, qui pœnam statuit.* (Cujus sententiæ sunt etiam alii, citati *lib.* 1. *n.* 147.) Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia principi, quoties ea defraudant, compensatur illi cum obligatione pœnæ, cui subditi subjiciuntur. Unde videtur principibus satisfieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eò magis præsumendum videtur, quò (ut quidam doctus recentior dicebat) solutiones gabellarum certò excederent principum necessitatem, si subditi integras impositiones solverent. Præterea adhuc in sententia (communiori quidem, et probabiliori) non dari legem mixtam, nempe, quæ præcipit, et pœnam imponit, quæ non obliget ad culpam; nihilominùs in præsenti casu, existente lege, quæ præcipit, ut solvatur gabella, et pœnam injungit non solventibus, dici potest, quòd tunc peccat fraudans, quando, non solutâ gabellâ, nollet etiam post confiscationem solvere pœnam: lex enim hæc videtur conditionalis, sive disjunctiva (juxta id, quod dicit *Sanch. Cons. lib.* 1. *cap.* 5. *dub.* 1. *n.* 22. *cum Salon. Cord. Ang. Mercad. Met. et aliis*) ut solvatur gabella, aut pœna. Quod hìc magis videtur præsumendum in hujusmodi pœnis lucrativis pro rege, in cujus beneficium cedunt, quàm in aliis, tantùm afflictivis. Saltem dubium est, an lex ista obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellæ, et pœnæ; vel tantùm pœnæ, et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire. Nihil autem obstat dicere, quòd talis defraudatio esset in damnum omnium hujusmodi tributa; nam respondetur, subditos non plus tenèri quoad ga-

bellas erga ipsarum emptores, quàm erga regem vendentem; ipsis autem imputandum est, si non invigilent, nam sub tali conditione gabellas emunt, et, si in alio amittant, in alio lucrantur propter pœnam contraventionis. Hæc dici possunt pro hac secunda sententia; an autem propter has rationes (quæ cæterùm non videntur contemnendæ) ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto (1).

Sentit autem *Sanch. Cons. cap. 4. dub. 10. n. 7.* neminem, qui palàm, et rectà viâ transit, tenêri solvere vectigalia, ratione transitûs per portam, vel pontem, quæ imponuntur pro asseeuratione viarum; durissimum enim esset obligare advenas ad sciendà hæc statuta in portis, vel pontibus. Et hoc probabile putat *Sanch. n. 12.* cum aliis, etiamsi quis consultò mereS, aut se occultet, quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur, nisi petita. Generaliter verò loquendo de omnibus vectigalibus, putat *Lugo d. 36. n. 43. cum Mol. d. 674. n. 9.* monendos esse populos ad tributa solvenda, sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tanta vectigalium multitudine se aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quæritur IV. An teneantur solvere gabellas subditi deferentes res ad usum proprium? Et an pauperes?

Certum est de jure apud omnes, nullum debêri vectigal de rebus cuique deservientibus ad usum proprium et familiæ, ut expressum habetur in *l. Universi C. de vectigal.* Et confirmatur in *cap. Quamquam de censib. in 6.* ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter meritò sint damnatæ.* Quod tantùm de rebus ad usus proprios fortè dispositum putat *Lug. d. 36. n. 88. in fin.* Unde refert *Sanchez Cons. lib. 2. c. 4. d. 44. n. 2. cum S. Ant. Jason. et Gabr.* hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi expressè imponatur etiam deferentibus bona ad usum proprium, quia, cùm sit res odiosa, et contra jus commune, expressâ indiget mentione. Sed dubium hinc oritur, an solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem induci?

(1) « Ego, inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 10. n. 81*, non omitto priu mam sententiam suadere. »

Edit.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Cajetanus v. Vectigal, sub initio, Sotus de justit. lib.* 3. *quæst.* 6. *art. ult. v. Causa, et Host. Angel. Tab. Led. ac alii apud eumdem Sanch. l. c. n.* 4. Quia (ut ajunt) injustum est gravare pauperiores, cùm isti pluribus indigeant ad usum proprium.

Secunda sententia verò affirmat, eamque tenent *Lugo de just. d.* 36. *num.* 71. *Less. cap.* 33. *d.* 7. *et Sanch. n.* 6. *cum Nav. S. Anton. Angles, Sylv. Gab. et Rosell.* Quia talis consuetudo (quæ instar legis obligat) non esset quidem injusta, non enim gravarentur magis pauperes, quàm divites, dum divites ob majorem copiam famulorum, quos alunt, et majorem sumptuum largitatem plus emunt, quàm pauperes. Dicunt tamen *Lessius l. c. et Sanch. n.* 7. *cum Corduba, etc.* quibus adhæret *Lugo dicto n.* 27. *et* 71. ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam, et non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia? Dicunt *Lugo dicta d.* 36. *num.* 69. *cum Bartholo, et Decio, Less. lib.* 2. *c.* 33. *n.* 62. *ac Sanch. d.* 15. *n.* 2. *cum Sylv. Baldo, Felin. Rosella, Panorm. Gigas, Isern. Baez. etc.* quòd, si paupertas in aliquo cò deveniret, ut hic non posset alere se, et suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios, aut debita, vel propter alias necessitates, non tenetur solvere gabellas; quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis priùs alat se, et suos, deinde tributa solvat. Subduntque *Sa, et alii AA. citati*, etiam ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse princeps remittere præsumitur.

617. — Quæritur V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Plures sunt sententiæ, nam in dubio negativo affirmant eos tenèri *Less. lib.* 2. *cap.* 33. *dub.* 8. *n.* 64. *ac Sotus, Palac. Malder. etc. apud Lugo d.* 36. *n.* 86. Ratio, quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto principis, cujus auctoritas est in possessione præcipiendi. Sed negant *Molina d.* 674. *n.* 6. *et* 9. *concl.* 5. *Diana t.* 3. *tract.* 3. *r.* 39. *cum Villal. Arag. Fill. etc. Lugo de justit. d.* 36. *n.* 89. *et Sanchez Cons. l.* 2. *c.* 4. *dub.* 6. *num.* 5. *cum S. Antonin. Host. Cajetan. Sylv. Gabr. Med. Cord. Arm. Tab. Ang. etc.* Id tamen intelligendum putat *Lugo*, si adsit aliqua præsumptio de injustitia tributi, quia tunc dubium illud non

erit merum dubium, cùm præsumptio fundet partem contrariam: quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur (ait *Lugo*) obligandus subditus ad solutionem; in dubio enim onus probandi justitiam tributi incumbit principi, qui petit illud. Hinc limitant præfati AA. suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causæ: non verò de antiquis, quorum causæ non est memoria, et idcò præsumenda sunt justa; nisi (ait *Molina dicto n.* 6.) semper adfuerit gravis suspicio, sive conjectura de ejus injustitia, vel de cessatione causæ. Probant autem dicti auctores præfatam secundam sententiam ex *c. Pervenit de censib.* ubi dicitur, census, cujus causa ignoratur, non debêri, his verbis: *Oportet, ut omnis census ad quid et quando persolvi debeat, præsciatur.* Item ex *c. Quamquam, de censib. in* 6. ubi: *Quamquam pedagiorum exactiones regulariter meritò sint damnatæ, tantò tamen districtiùs, nè ab ecclesiasticis exigantur, prohiberi oportet.*

Dices: Lex in dubio præsumitur justa, ita et tributum. Respondet *Lugo n.* 90. non eamdem fieri præsumptionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura à viris probis censentur injusta, quia (ut notat *Molina d. num.* 6.): *Rari sunt, qui veritatem in hac materia principibus dicant, cupientes eis placêre; et populi non audent se opponere, neque sufficienter audiuntur.* Non est ergò (subdit *Lugo*) præsumptio illa ita fundata in lege tributi, ut dubia expellat, cùm tot gravissimi DD. dicant, pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariæ de facto concurrant. Neque obstare dicunt regulam illam, quòd superiori præcipienti in dubio parendum sit; omnes enim, dicit idem *Lugo dict. n.* 90. *v. Dices*, fatentur subditum non tenêri in dubio ad obediendum, quando præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; et ita etiam docent *Less. lib.* 2. *cap.* 31. *n.* 10. *et cap.* 41. *n.* 77. *in fin. Sotus de Teg. secret. Membr.* 3. *qu.* 2. *conclus.* 2. *Cordub. lib.* 3. *qu.* 6. *et Sanch. loc. cit. et Dec. lib.* 6. *cap.* 3. *n.* 24. *cum Arag. Bann. Tap. Sayr. Met. Lop. Man. Rodriq. Henriq. Salas, etc.* Ratio, quia in dubio favendum est ei, de cujus damno agitur; tunc enim difficultas illa, unà cum dubio de potestate imperandi, præponderat possessioni superioris. Confirmant eamdem sententiam plures juristæ apud *Sanch. Cons. dicto num.* 5. ut *Bar-*

tholus, *Corneus*, *Decius*, *etc.* dicentes, quòd, cùm tributum sit res odiosa, judicandum est, in dubio non esse solvendum.

Hæc in dubio negativo; quid in positivo, nempe, cùm probabile est tributum esse injustum, an teneantur subditi illud solvere? Affirmant *Suarez*, *Vasq. et Turr. apud Lugo d.* 36. *num.* 91. Sed communissimè negat *Less. l.* 2. *cap.* 33. *n.* 67. asserens, esse communem sententiam DD. cum *P. Navarr. lib.* 3. *c.* 1. *n.* 263. Item *Sanch. Dec. l.* 6. *c.* 3. *n.* 7. *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *cap.* 3. *n.* 6. *Pal. tr.* 1. *d.* 2. *p.* 6. *n.* 5. *Lugo dicto n.* 91. *et Sporer de* 7. *præc. cap.* 5. *n.* 154. *cum Azor, Cajet. Sylv. etc.* vocans pariter communem; aliique multi, quos congerit *Diana tom.* 1. *p.* 1. *de Parlam. r.* 22. *et p.* 2. *tr.* 3. *Misc. r.* 59. Ratio, quia subditus justè tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. Et huic sententiæ tandem convenit etiam *Suar. in* 3. *part. d.* 4. *sect.* 6. *n.* 6. *in fin.* ubi fatetur, non esse obligationem obediendi, quando saltem manifestè probabile est mandatum esse supra potestatem præcipientis. Et expressè eam docet *D. Antoninus p.* 2. *n.* 1. *cap.* 13. §. 8. ubi sic ait: *Non solventes pedagia, quia sunt instituta ex injusta causa* (*quod tamen credi non debet, nisi probabiliter sciatur*) *non peccant, nec tenentur restituere, juxta Raymundum.*

An autem peccent exigentes publica tributa in dubio, an sint justa? Affirmant *Mol. loc. cit. n.* 7. *et Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 7. *n.* 2. *cum Navarr. Sylv. Caj. Ang. Arm. Host. etc.* nisi ipsi sint subditi, et à principe ad has exactiones compellantur, ut iidem DD. limitant. Sed *Lugo cum Vasq. et Turr. n.* 93. excusat etiam non subditos, vel subditos non compulsos, si exigant judicando regem esse prudentem, nec imponere tributa absque sapientum consilio. Imo *Lugo n.* 28. sentit, non peccare exactorem quando ei de injustitia non constat; potest enim præsumere pro justitia tributi, præsertim in tanta opinionum varietate.

Quæritur VI. An creditor regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam, alteri locatam? Negant *Corduba, Reginald. et Graff. apud Lugo d.* 36. *n.* 72. Sed affirmant communiter *Less. cap.* 33. *dub.* 10. *Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 48. *Molina d.* 674. *n.* 10. *et Diana tom.* 1. *p.* 2. *tract.* 2. *Misc. r.* 16. *cum Navar. Vasq. Sylv. Bon. Turr. Molf.*

Nald. Vega, etc. et consentit *Lugo n.* 76. Ratio, quia conductor majus non habet jus, quàm rex; si ergò rex injustè ab hoc creditore tributum exigeret, ita et conductor. Idem dicunt *Less. ib. n.* 76. *v. Secùs, et Lugo n.* 82. *cum Sylv. P. Navar. et Vega*, si gabella fuerit alteri vendita. Hoc tamen non procedit, ut rectè ait *Lugo n.* 80. quando debitum contractum fuit à rege, postquam gabella fuerit locata, aut vendita.

Quæritur VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam? Affirmat *Sylv. apud Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 276. Sed probabiliùs negant *Sanch. lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 12. *n.* 3. *Lugo d.* 36. *n.* 65. *Sporer de* 7. *præc. n.* 151. *ac Molina, Less. Bonacina, et Dicast. apud Croix loc. cit.* Ratio, quia gabella non est onus strictè reale gravans mercem, sed est reale simul et personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non à quovis habente rem illam, sed à solo venditore solvendum, qui, factâ venditione, adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ. Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modò emptor non cooperetur positivè ad defraudationem tributi. Item excipiunt *Lugo n.* 65. *et Sporer loc. cit.* si emptor adverteret, ex hujusmodi frequentibus emptionibus fraudulentis, aliis passim tale exemplum sequentibus, principi grave damnum evenire.

618. — 6. « Cæterùm ordinariè injustus, seu malæ fidei da- » mnificator (1), aut possessor tenetur, non tantùm restituere » rem ablatam, et fructus perceptos (exceptis suis expensis » (*Sed ex l. Adeò* 7. §. *Ex diverso. ff. de acquir. dom. possessori malæ fidei negatur actio ad repetendas expensas. Hinc probat Sanchez de matrimon. lib.* 6. *d.* 58. *n.* 35. *et Lugo putat tutam sententiam, posse dominum retinère expensas utiles in re, factas à fure. Attamen Lugo, Molina, Lessius, Palaus, Navarrus, Covarruv. etc. apud Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 221.

(1) *Art.* 1302. Si res furto ablata quomodocumque periit, fur tenetur pretium ejus restituere.

Art. 1379. Qui contra jus rem mobilem vel immobilem acceperit, eam restituere tenetur in se vel in pretio, si ipsa perdita fuit; imo si mala fides intercessit, etiam damnum ex casu fortuito reparandum.

Art. 1381. Possessor malæ fidei expensas rei conservandæ necessarias aut utiles deducere poterit.

Edit.

oppositam meritò vocant probabiliorem ; præfata autem lex prout pœnalis non obligat nisi post sententiam) « et industria); » sed etiam resarcire damnum emergens, et lucrum cessans, » cùm verè sit injusta causa talium damnorum. » (*Etiamsi hæc damna sint ignorata ; modò sint prævisa, saltem confusè, ut advertunt Croix l. 3. p. 2. n. 198. Salm. et alii cit. n. 613. in fin.*) « Unde, si dominus, re suâ retentâ, per cul- » turam vel negotiationem percepturus fuisset, ex agro suo » aut pecuniâ, centum florenos, et alter parùm, vel nihil, » debet is domino suo satisfacere pro centum illis florenis : » quamvis communiter soleant domini plurimùm remittere, » si res componatur. *Laym. l. 3. tr. 2. cap. 4. n. 7.*

619. — « 7. Si res aliena, dum injustè detinetur, crescàt, » ut si pretium ejus augeatur, domino crescit, ac proinde » id ei præstari debet. *Vide Laym. hic lib. 3. t. 2. cap. 4.*

620. — 8. « Si res aliena, dum injustè detinetur, pereat, » aut deterior fiat, idque casu, vel justâ hostium incursione, » vel naturaliter, et certum sit, apud dominum æquè peri- » turam fuisse, non tenetur alter restituere : quia nihil novi » detrimenti domino apud furem, v. gr. accidit, quod non » apud ipsum. Si verò non fuisset peritura apud dominum, » vel saltem nonnisi per injuriam, tunc injustus detentor » adhuc tenetur ad restitutionem, licèt sine culpa sua res » perierat. *Laym. tr. 2. cap. 4. n. 2.*

« 9. Si res aliena apud iniquum detentorem pereat, idque » ipsius culpâ, aut quia is eam absumpsit, alteri donavit, » destruxit, etc. tunc, etiamsi domino relicta fuisset certò » peritura, nihilominùs tenetur pro ea domino satisfacere, » ut est communis apud *Laym. loc. cit. Lessium, etc.* »

Pro majori claritate quæritur, an teneatur fur ad restitutionem rei apud ipsum deperditæ, quæ æquè apud dominum peritura fuisset? Distinguendum : Si res periit apud furem sine culpa sua, neque alterius, et eodem tempore ac periculo, quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem ; quia furtum, licèt fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni ; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effectivè accidat. Ita *Bus. ut mox suprà, Laym. de rest. cap. 4. ex communi, Salm. eodem tit. c. 1. punct. 3. §. 2. n. 52. cum*

Less. Pal. Dicast. etc. Spor. n. 162. *Holz. n.* 400. Et confirmatur ex *leg.* 1. *ff. Ad leg. Rhod. etc.* ubi dicitur, non tenêri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navim deteriorem, invito domino, transtulit mercem, quæ periit; pereunte primâ navi in eadem tempestate. Sed dices: quomodo extinguitur sine satisfactione obligatio restitutionis ex injusta acceptione jam contracta? Respondeo: extinguitur eventu illius communis periculi, quo fit, ut nullum damnum ex furto domino eveniat; non enim facienda est reparatio damni, quod non adest, cùm restitutio ad hoc tantùm debeatur, ut damnum reparetur; probavimus autem *n.* 561. *ex D. Thoma,* quòd sola injuria non obliget ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1. *sine sua culpa;* nam si fur rem consumpserit, vel ex negligentia culpabili perdiderit, antequam periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem, ut dicunt *Bus. sup. n.* 9. *Salm. l. c. et Laym. cum Mol. et communi.* Quamvis *Spor. de rest. n.* 168. *et Less. l.* 2. *c.* 12. *n.* 93. *cum Vasq. et aliis* excusent furem à restitutione, si rem ipse consumpserit eodem loco, et intra idem tempus, quo jam præviderit rem apud dominum æquè perituram; quod probabile rectè putant *Laym. n.* 2. *ac Lugo d.* 18. *n.* 77. quia reverà fur, eo casu, nec etiam est causa damni. Dixi 2. *sine culpa alterius*, nam, ut benè advertit *Elbel de rest. n.* 77. teneretur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuriâ alterius; quia tunc jam iste alter obligationem contraxisset restitutionis; unde remanet ad eam obstrictus fur, qui priùs obligationem contraxit. Ita *Elbel, Holz. Bus. Sporer et alii communiter.* Dixi 3. *eodem tempore et periculo;* nam si, transacto periculo illo communi, fur non restituat, et postea res pereat in alio periculo, dicunt *Salm. ibid. n.* 51. *cum Pal. Dicast. et Less.* furem tenêri ad restitutionem, quia, non restituendo, fuit in mora culpabili. Sed adhuc probabiliter *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 218. excusat furem à restitutione, semper ac eveniat commune periculum, in quo æquè apud dominum res peritura fuisset: rectè enim ait *Croix*, tenêri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa, quòd dominus damnum illorum fructuum pateretur; non tamen tenetur rem restituere,

cùm, non mora, sed periculum fuerit vera causa, quòd dominus rem amitteret.

621. — Si quis occidat agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valiturus erat decem, dicunt *Sotus, Bann. Salon. etc. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 256.* restituendos esse decem denarios. Sed probabiliùs *Less. Mol. et Dicast. cum Croix ib.* tenent ex communi, restituendos tantùm quinque. Benè tamen excipit *Croix* cum *Lugo*, nisi dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quia caret pecuniâ, vel quia non habet ampliùs opportunitatem emendi; hoc tamen intelligendum, si dominus eum reservaturus fuisset ad tempus incrementi.

Quid, si dominus consumpturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur verò consumpserit tempore incrementi? Sentiunt *Molin. Vasq. Laym. Less. etc. apud Salm. de rest. c. 1. punct. 3. §. 2. n. 58.* furem non tenêri nisi ad pretium vilius, tùm quia restitutio facienda est juxta quantitatem damni domino illati; tùm quia venditio, facta tempore incrementi, est fructus industriæ, qui non debetur domino: et hanc sententiam *Salm.* probabilem putant. Sed mihi videtur omninò verior opposita, quam tenent *Lugo d. 18. sect. 6. n. 126. Pal. de just. q. un. p. 24. §. 9. P. Conc. tom. 7. pag. 106. n. 24. et Salm. ibid. n. 59. cum Sylv. Reb. et Vill.* Ratio, quia res domino suo fructificat, licèt dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed fructus rei; unde, deductis expensis, totus ei debetur. Quid, si dominus consumpturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem creverit valor, sed postea apud ipsum decreverit ad pristinum valorem? Respondet *P. Concina l. c. pag. 105. n. 21.* furem tenêri ad restituendum vilius pretium, quoniam restitutio non obligat, nisi ad mensuram damni illati. Sed id mihi videtur penitùs improbabile, quoniam, cùm pretium agni creverit à quinque in beneficium domini, et eo tempore culpabiliter agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem, et mora furis fuit quidem causa hujus damni; quapropter non quinque, sed decem ille restituere debet.

622. — « 10. Qui, fingens se pauperem, vel alium, quàm » est, extorsit eleëmosynam, non tenetur restituere, si parva » fuerit, qualis ostiatim mendicantibus datur; secùs, si fuerit

» magna ; tunc enim, quia subintelligitur conditio hæc (si pau-
» per sit) tenetur restituere secundùm *Molin.* danti ; secun-
» dùm *Palaum*, vel danti, vel aliis pauperibus. *Vide Escob.*
» *t. 3. e. 2. c. 6. n. 109.*

623. — « 11. Qui in extrema necessitate consumpsit, quod
» antè acceperat commodatum, conductum, vel precarium,
» non tenetur restituere : quia nec ratione rei acceptæ, cùm
» ea, nec in se, nec in pretio extet ; nec ratione acceptionis,
» cùm jure eam consumpserit ; nec ratione contractûs, cùm
» hic non obliget, nisi re pereunte tuâ culpâ. *Less. Hurt.*
» *Trull. Diana p. 5. tr. 8. r. 10.* Imò probabiliter ne id qui-
» dem, quod ante illam necessitatem erat furatus, et in ea
» consumpsit, quia furtum illi non ademit jus, quod ad rem
» in tali casu habebat. *Concin. Pal. Hurt. Dian. loc. cit. r. 8.*
» *contra Less. et Vasq.* sicut neque, si in ipsa necessitate
» accepisset, et consumpsisset. *Dian. l. c. r. 9. ex Azor et 6.*
» *aliis, contra Less.* » (*Vide quæ diximus Quæst. IV.*)

624. — Certum est autem, quòd mutuatarius, qui in extrema necessitate rem mutuatam consumit, tenetur adhuc restituere mutuum ; quia tunc consumit rem propriam, cùm rei mutuatæ transferatur dominium in mutuatarium.

625. — Quæritur, ad quid teneatur emens rem alienam cum dubio, an sit venditoris, et postmodum, factâ diligentiâ, dubium evincere non possit? Dicunt aliqui, eum tenêri ad totam rem reddendam uni, vel alteri, de quo dubitat an sit ejus ; vel pauperibus, si ignoretur persona. Sed probabiliùs tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii, cùm ex una parte non faveat illi possessio incepta cum dubiâ fide, et ideò nequit rem sibi totam retinêre : ex altera parte non videtur æquum, eum tenêri totam restituere, cùm dubium est, an res sit aliena. Ita *Lugo d. 17. n. 80. et 81. Less. l. 2. c. 14. n. 15. Pal. d. 3. punct. 3. n. 2. Salm. loc. cit. §. 3. n. 62. cum Dic. et Villal.*

ARTICULUS III.

An, et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. gr., per mutilationem, occisionem, etc.

626 *Ad quid teneatur occisor?*
627 *An impotens ad restituendum in uno genere, teneatur in alio?*

628 *Quid, si quis, occidens Cajum, putârit occidere Titium? Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis?*
629 *Quid, si quis incenderit domum Titii, putans eam esse Cajî?*
630 *An valeat remissio patris occisi in præjudicium filiorum?*
631 *Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio?*
632 *An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate?*
633 *Quid, si damnum istorum intenderit?*
634 *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi?*
635 *Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat.*
636 *Quid, si hoc etiam intendat?*
637 *Ad quid teneatur invasus, excedens moderamen inculpatæ tutelæ?*
638 *Quid, si provocans occidat alterum, pugnam acceptantem?*
639 *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset pro lucro amisso?*

626. — « Resp. Injustus occisor, aut mutilator in conscientia tenetur tantùm restituere pro damnis bonorum fortunæ, quæ ex tali occisione, vulnere, etc. directè ab eo causata sunt, juxta prudentis arbitrium: præcisè autem pro vita, membro, vel cicatrice nihil tenetur restituere secundùm rigorem, cùm sint bona altioris ordinis, quæ pecuniâ æstimari non possunt. Ita *contra Sotum, Sylv. etc.* probat *Less. l. 2. c. 9. d. 23. Vide Laym. l. 3. t. 3.* »

627. — Quæritur, an impotens ad restituendum in uno genere bonorum, teneatur restituere in altero inferiori, putà, si quis hominem occidit, aut vulneravit, aut infamavit, teneatur pecuniam dare, si nequeat aliter damnum compensare? Adest duplex probabilis sententia.

Prima affirmat cum *Soto de just. l. 4. q. 6. art. 3. ad 3. Cojet. Sum. v. Restitutio, c. 2.* Item *Sylvest. Mercad. Arm. Arag. etc. apud Lugo d. 11. sect. 1. n. 4.* Et pro hac sententia videtur esse *D. Th. 2. 2. q. 42. art. 2. ad 1.* ubi ait : *Cùm aliquis alicui abstulit membrum, debet ei compensare, vel in pecunia, vel in aliquo honore.* Idem repetit *ibid. ad 2.* loquens de restitutione famæ : *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare.* Ratio, quia qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem, quam potest.

Secunda sententia verò communior et probabilior negat, eamque tenent *Less. l. 2. c. 9. dub. 23. n. 141. Lugo loc. cit.*

n. 5. *et disp.* 15. *n.* 23. *Laym. l.* 3. *sect.* 5. *tract.* 3. *p.* 3. *c.* 6. *n.* 2. *Bonac. d.* 2. *q. ult. sect.* 2. *p.* 10. *n.* 10. *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 4. *d.* 1. *n.* 7. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 299. *Sporer de* 8. *præc. c.* 6. *n.* 127. *Salm. de rest. c.* 2. *punct.* 6. *n.* 80. *et c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 142. *cum Bann. Vasq. Vict. Fill. P. Nav. etc.* Ac probabilem putat *P. Conc. t.* 7, *p.* 110. *n.* 7. Probatur 1. *Exod. c.* 21. *v.* 19., ubi dicitur, quòd, convalescente vulnerato, *innocens erit qui percusserit, ita tamen, ut operas ejus, et impensas in medicos restituat.* Ergò sufficit restituere tantùm damna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere; alioquin (benè arguit *Lugo*) percussor non diceretur innocens. Probatur 2. ex *l. fin. ff. de his, qui effud. etc.* ubi dicitur vulnerans tenèri ad expensas curationis, et mercedes, quibus cariturus est vulneratus: *Cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Probatur 3. ratione, quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta æqualitatem damni illati, ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit umquam compensatio damni; per quamcumque enim pecuniam damnum minimè reparabitur; neque in toto, neque in parte: et sic respondetur oppositæ sententiæ. Communiter tamen præfati AA. monent, congruum esse, ut confessarius imponat pœnitenti pro pœnitentia, vel ex æquitate aliquid læso elargiendum.

» 1. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabi-
» lis, et voluntaria, vel licèt fuerit talis, si tamen homici-
» dium vel non prævideri t, vel diligentiam debitam adhibue-
» rit ad cavendum, non tenetur ad restitutionem: tenetur
» autem, si prævideri t, et non caverit. *Bon. d.* 2. *q. ult.*
» *sect.* 2. *p.* 1.

» 2. Qui occidit Cajum, putans esse Titium, tenetur ad
» restitutionem: quia actio ista est Cajo injuriosa. *Bon. loc.*
» *cit. comm.* »

628. — Quær. I. An occidens Cajum, putans se occidere Titium, teneatur ad restitutionem? Affirmat *Bus. hic cum communi.* At negant alii, quia homicidium respectu Caji est merè casuale, et involuntarium. De hoc *vide in quæstione sequenti* dicenda, quæ ad idem coincidunt. Sed hìc dubium fit, an incurrat excommunicationem canonis, qui volens occidere clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit clericum

Paulum ? Negat *Dian. p.* 9. *tr.* 4. *r.* 31. *cum Suar. de censur. d.* 22. *sect.* 1. *n.* 54. *Conc. tom.* 3. *d.* 33. *n.* 3. et probabile vocat *Tambur. Dec. l.* 6. *c.* 4. §. 3. *n.* 29. Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed merè casualis et affectiva ; solus autem affectus percutiendi Petrum fuit voluntarius, sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunicationem. Probabiliùs tamen dicunt incurrere *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 32. *n.* 26. *cum Cordub. et Cov. Viva de rest. qu.* 7. *art.* 1. *n.* 7. *Bonac. de cens. d.* 1. *q.* 2. *p.* 1. *n.* 20. *cum Mol. Reb. et aliis communiter*, ut fatetur ipse *Tamb. n.* 28. Ratio, quia occidens clericum ideò incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui clericali ; qui autem unum clericum pro alio percutit, licèt erret in persona, jam lædit statum clericalem, quia clericum vult lædere, et de facto clericum lædit. Sed dices, cur iste excommunicationem canonis incurrit, et non obligationem restitutionis ? Respondetur : differentia est, quia restitutio non debetur personæ, nisi ob injuriam personæ illatam ; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quæ in hoc casu jam adest ; et quamvis respectu Pauli sit accidentalis, et materialis, respectu verò statûs est substantialis et formalis. Tantò magis puto, occisorem in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate, ut dicit *Sanch. l. c. cum Cov. Cordub. Led. Vega, etc. contra Fill. t.* 20. *c.* 3. *qu.* 10. *Spor. de* 5. *præc. c.* 3. *n.* 206. *et Tamb. loc. cit. n.* 25. *cum Con. Henr. et Farinac.* qui afferunt pro se quamdam declarationem S. C. Concilii ann. 1587. *ap. Dian. l. c.* ubi declaratum fuit, quòd mandans occidere Petrum, non incurrit irregularitatem, si mandatarius errans occidat Paulum. Sed respondetur : in hoc casu ideò mandantem non esse irregularem, quia respectu occisionis Pauli non potest dici, quòd ille fuerit verus mandans, cùm mors Pauli accidat omninò per errorem mandatarii, non propter mandatum ; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida. Nec obstat dicere, quòd, si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum et occidit merè casualiter amicum, non incurrat irregularitatem, ut dicunt *Bon. l. c. cum Suar. et Sayr.* Sic etiam dicendum de eo, qui, volens pugione occidere inimicum, casu occidit amicum. Sed respondeo : in primo casu tantùm adest pravus affectus, non autem externum homicidium, cùm occisio illa omninò acci-

dat præter voluntatem ; et in casu nostro adest affectus, et homicidium externum, cùm occisor velit interficere hominem, et de facto hominem interficiat, licèt erret in persona.

629. — Quær. II. An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum Caji amici, teneatur Cajo restituere damnum ?

Prima sententia cum *Bon. Hannold. et aliis ap. Croix l. 3. p. 2. n. 200.* absolutè affirmat. Ratio, quia omnis actio contra justitiam, executioni mandata cum advertentia, parit onus restitutionis ; nec excusat error personæ domini, cùm error sit tantùm circa qualitatem, non circa substantiam.

Secunda sententia cum *Leandro t. 10. q. 28. Molin. tom. 3. d. 127. n. 4. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. §. 6. n. 2. verb. Dixi ; Sporer tr. 4. de rest. c. 2. n. 159. Lugo de just. d. 17. n. 78. et d. 18. n. 86. Croix l. 3. p. 2. n. 200.* cum aliis doctis junioribus, et præsertim doctissimo magistro meo illustriss. Episcopo Torno, negat cum tenèri ad restitutionem, modò is non intenderit, ne confusè quidem, incendere domum alterius quàm Titii ; nempe si non fuerit sic animo, actualiter saltem implicitè comparatus, quòd etiamsi scivisset domum esse Caji, adhuc incendisset, quia tunc censetur damnum intulisse Cajo, non ut Cajo, sed ut domino domûs ; et ideò tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secùs verò, si nullum alium intenderit lædere, quàm Titium inimicum, invincibiliter credens, domum esse Titii. Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione principaliter factâ propter injuriam, requiritur injuria formalis ; nec sufficit injuria materialis, et solùm effectiva sine animo, sicut nec sufficit injuria tantùm affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc ; *Cardinalis de Lugo* enim sic loquitur : cùm ego intendo damnum inferre Titio, animo illa tantùm injuriam irrogandi, quocumque alio excluso ; si posteà per errorem invincibilem lædam Cajum, injuria respectu Titii non est formalis, et effectiva, sed dumtaxat materialis, et affectiva, ac merè accidentalis, cùm mihi non fuerit animus cum lædendi, nec in particulari, nec in generali ; et ideò non tenear illi restituere damnum, quod oritur ex injuria. Nec obstat dicere, quòd ad obligationem restitutionis satis sit intendere aliquam actio-

nem injustam, et eam exequi; nam respondent DD. citati, quòd ad onus restitutionis, ratione damnificationis, non sufficiat sola actio materialiter injusta, sed insuper requiratur actio formaliter, seu voluntariè injuriosa in alterum, qui læditur. Hæc autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro, cùm accidat actio præter intentionem, quæ non est alicui formaliter injuriosa: si enim intendam tantùm lædere Titium, et quemcumque alium excludam, tunc neminem voluntariè offendo; non Titium, quia de facto is non læditur; non alterum, quia respectu istius mea actio est prorsùs involuntaria, et ideò error est circa substantiam. Et ob eamdem rationem idem dicunt *Spor. de* 5. *præc. c.* 3. *n.* 206. *Fill. tr.* 20. *c.* 3. *q.* 10. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 201. *Leand. l. c. Tamb. l.* 6. *c.* 4. §. 3. *n.* 31. (*contra Bon. l. c. n.* 8. *cum Cov. Gom. et Sanch. l.* 9. *d.* 32. *n.* 27. *Suar. etc.*) de eo, qui occidit amicum, invincibiliter credens eum esse suum inimicum. Nec obstat textus in *l.* 50. *Eum qui* §. *Si juravero*, *ff. de jurejur.* ubi dicitur, quod si quis læditur ab aliquo, qui putat eum esse alium, is habeat in illum actionem damni. Nam respondetur, id procedere in foro externo; ubi præsumptio scientiæ personæ læsæ stat contra lædentem, cui fides minimè præstatur, si asserat, se alium voluisse offendere; non verò in foro interno, ubi lædens certus est, se alium offendisse pro eo, quem offendere intendebat.

Idem etiam dicunt de furto *Molin. l. c. Lug. d.* 17. *n.* 78. *Spor. tr.* 4. *de restit. c.* 2. *n.* 139. et probabile putant *Leand. et Tamb. ll. cc.* Ait enim *Lugo*, quòd, si fur, rem injustè accipiendo, vult illam absolutè possidêre, tunc saltem in confuso velit injuriam inferre domino, quicumque ille sit: secùs verò, inquit, si acciperet sub expressâ conditione, si res sit v. gr. principis; quia tunc non intendit absolutè possidêre. Sed huic doctrinæ non acquiesco, et adhæreo sententiæ, quam tenet *Sanch. Dec. l.* 2. *cap.* 23. *n.* 157. In furto enim non attenditur, cui voluerit facere injuriam, sed an verè voluerit rem accipere invito domino, cùm in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem, à restitutione ob furtum: nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, et accessoriè illius damnum; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, et accessoriè injuria domini; et ideò error

domini, in casu furti, videtur esse circa qualitatem, in casu verò damnificationis circa substantiam.

650. — « 3. Si læsus ante mortem omnia remiserit, ad » nihil tenetur occisor : quia filiis non fit injuria in bonis, » nisi quatenùs lædantur in patre contra ejus voluntatem » (volenti enim non fit injuria); ergò, sicut per eum jus » acquirunt, sic etiam id amittunt : etsi non rectè faciat pa- » rens, si filii valdè egeant. *Less. l. 2. c. 9. d. 26.* » (*Ita etiam Salm. de rest. c. 2. punct. 8. n. 113. cum Sanch. Sot. Bonac. et communiter contra Croix l. 3. p. 2. n. 310. cum Lugo : Factâ autem remissione injuriæ, non intelligitur facta remissio damnorum. Vide Salm. ibid. num. 112.*)

651. — « 4. Etsi præcisè pro vita, membro, occisione non » sit obligatio restituendi : per sententiam tamen judicis co- » gitur injurians satisfacere pro injuria.

« 5. Consilium est, ut confessarius pro his injungat eleë- » mosynas, et missas pro salute occisi.

« 6. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, vel animal, » tunc etiam pro vita, et membris facienda est restitutio, » quia horum vita pretio æstimatur; ac proinde tantùm de- » bet restitui, quanti potuisset vendi; et pro mutilatione, » vel cicatrice, quantò pluris venderetur.

« 7. Pro expensis funeris nihil restituitur; quia illæ ali- » quando faciendæ tandem fuissent; nisi fortè occasione illatæ » necis, v. gr. extra patriam, majores fieri oportuerit.

« 8. Restitui debent impensæ, factæ in curationem et me- » dicamenta vulnerati, vel occisi. *Fill. tom. 32. c. 8. n. 202.*

« 9. Item lucra, quæ ex mutilatione, vel vulneratione » cessârunt; non quidem tam in solidum, ac si de facto es- » sent acquisita, sed pro majore, aut minore spe, quam » læsus habuerit illa acquirendi. *Vide Trull. l. 7. c. 8. d. 5.*

« 10. Si homicida à magistratu plectatur, veriùs est, eum » adhuc tenêri ad damna resarcienda, cùm morte sua tan- » tùm satisfaciat justitiæ publicæ, non hæredibus occisi; » qui tamen, cùm plerumque aliud non exigant, videntur » esse contenti, ac proinde hæredes homicidæ ad nihil tunc » tenentur. *Fill. l. c. n. 214.*

» 11. Debet autem restitutio fieri tantùm parentibus in- » terfecti, filiis, et uxori : quia hi soli directè læduntur, » cùm moraliter censeantur una persona cum occiso. Nisi

» tamen occiderit animo etiam nocendi aliis ; nam tunc etiam » his cum restituere tenêri dicit *Card. Lugo de just. d.* 11. » *n.* 8. *ex Less. Vide Trull. l. c. d.* 4.

Quær. I. Quibus hæredibus teneatur homicida restituere damna? Et quænam damna restituenda sint? Certum est I. quòd hæredibus necessariis, ut filiis, parentibus, et etiam uxori, restituendum est damnum, et lucrum cessans, non tantùm illud, quod cessavit in vita occisi, sed etiam post ejus mortem, juxta tempus, quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attentâ ætate, valetudine, etc. ut rectè docet *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 4. *d.* 2. *n.* 10. *cum Panorm. Gom. Ang. Palao etc.* Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem. ut idem *Sanch.* benè advertit cum *S. Thom. Navar. Sot. Salon. Arag. et aliis. contra Panormit. Gom. et alios.* Certum est II. quòd restituendum est hæredibus non necessariis omne debitum reale contractum cum defuncto ante ipsius obitum, nempe damnum ejus bonis irrogatum per occisionem, et lucrum, quod amisit vulneratus tempore, quo vixit : non autem lucrum, quod cessavit à tempore mortis, cùm id non fuerit debitum reale, cum defuncto contractum, ut dicunt *Sotus, et alii doct. apud Sanch. l. c. dub.* 3. *n.* 9; et consentit *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 309. dicit autem *ibidem*, quòd si nullus superfuerit hæres, restitutio dictorum debitorum realium facienda sit pauperibus. Addit etiam *Croix eod. n.* 309. quòd si uxor (et idem dicendum esset de filiis, et parentibus) postea æquè commodè nupserit, vel si quis ipsi alimenta præstiterit, huic nihil restituendum sit, quia tunc reipsâ non patitur damnum.

632. — Quæritur II. An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis, vel aliis, bona, quæ occisus illis probabiliter daret, si viveret? Tres sunt sententiæ.

Prima universè affirmat, quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona, habent tamen jus, ne vi impeditus fuisset defunctus. quominùs ea ipsis elargiretur. Ita *Vasq. Scot. Azor, et alii apud Salm. de rest. c.* 2. *punct.* 8. *n.* 105.

Secunda dicit, restitutionem debêri tantùm fratribus, præter parentes, uxorem, et filios.

Tertia, et quidem probabilior sententia, quam tenent *Bus. infrà n.* 15. *cum Less. et Trull.* item *P. Conc. tom.* 7. *p.* 214. *n.* 18. *et Salm. dict. l. num.* 107. *et* 108. *cum Soto*,

Lugo, Fill. Bon. etc. docet, nihil debêri aliis, nisi parentibus, filiis, et conjugi, etiamsi homicida illorum damna prævideret. Nec obstare ajunt *Salm. cit. n.* 108. *et Lugo disp.* 11. *n.* 117. id, quod dicit *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 4. *d.* 3. *n.* 11. esse semper contra justitiam, impedire vi aliquem à consecutione boni, cùm hujusmodi impeditio prævidetur: nam respondent, justitiam non obligare ad non apponenda ea (etiam vi vel fraude) ex quibus per accidens, et remotè sequitur aliquod damnum, quia tunc vis aut fraus non censetur esse illius causa, nec physica, nec moralis. Regula autem, quâ quis habet jus, ne vi impediatur à consecutione justi boni, obtinet, quando directè intenditur illius damnum, non verò, si eveniat per accidens.

633. — Contrà autem dicunt *Salm. loc. cit. cum Cajet. Mol. etc.* tenêri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. Sed concedunt, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet, eum tunc etiam ad nihil tenêri, cùm deficiat ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos, ut tenent *Sanch. Sot. Trull. Dic. Bon. dict. num.* 108. juxta dicta *suprà n.* 583. sed huic sententiæ nequeo acquiescere; nam occidens, animo nocendi directè aliis, certè peccat contra justitiam erga illos, cùm quisque habeat jus, ne vi impediatur à consecutione justi boni. Tunc enim occidens jam opere injusto externo lædit illos, et cum ideò tenêri eos indemnes reddere rectè dicunt *P. Conc. l. c. Tamb. de rest. ex homic. c.* 4. §. 3. *n.* 13. *cum Less. et Viva de rest. q.* 7. *art.* 1. *n.* 8. *in fine, Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 310. *Elb. cum Henr. et Ills.* Neque hic valet dicere, quòd, si hic tenetur ad restitutionem, cur non tenebitur is, qui impedit alterum ex odio à consecutione justi boni, quem dictum est suprà *num.* 584. non tenêri? Respondetur, quòd ille non tenetur, quia malitia fuit omninò interna pravæ voluntatis odientis; sed hìc prodiit in vim externè injustam, prout est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne vi privetur justo bono, et ideò tenetur homicida ad restituendum ipsi damnum.

634. — « 12. Etsi probabile sit, debêri etiam restitutionem creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea cæde » obvenerit; contrarium tamen etiam probabile (saltem se- » cundùm limitationem casûs præcedentis) est, cùm occisio » illa non sit directè causativa illius damni. *Vide Laym. l. c. n.* 4. »

In hac quæstione, scilicet, an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum, tres sunt sententiæ.

Prima dicit, eum tenêri, si homicida prævíderit eorum damnum. Ita *Sanch. et Tap. apud Salm. de rest. c. 2. punct. 8. n. 110.*

Secunda dicit, eum tenêri, sive prævíderit, sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. *Mol. et Laym. apud Salm. ibid.*

Tertia sententia autem, quam tenet *Tamb. de rest. c. 4. §. 3. n. 12. cum Less. Soto, Bec. Dicast. etc. Salm. dict. l. n. 11. et Viva de rest. q. 7. art. 1. num. 8.* docet, eum non tenêri ad restitutionem, etiamsi prævíderit damnum, modò non intenderit, quia damnum illorum tunc evenit per accidens. Secùs, si damnum creditorum directè intendisset, ut *Tamb. dict. l. n. 13. et Viva;* et hoc rectè vocat communiùs et probabilius *P. Conc. t. 7. p. 214. n. 10. juxta mox suprà dicta n. præced.*

« 13. Non tenetur occisor aliquid eis restituere, quos occi» cisus alebat ex liberalitate, quia damnum illorum per ac» cidens sequitur. *Less. l. 2. c. 9. art. 26. Trull. loc. cit.* » (*Vide mox dicta n. 632.*)

« 14. Nec tenetur ad damna, quæ v. gr. provenient ex » morte alicujus innocentis, qui per errorem putaretur ho» micidium fecisse, et sic captus plecteretur; quia hujus » mors non directè causaretur ab ipso, sed per accidens, » et ex errore, vel malitiâ accusatorum. *Vide Bon. d. 2. q.* » *ult. sect. 2. p. 2.* »

635. — Quær. I. An tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempe, si illi crimen imputetur? Respondet *Less. l. 2. cap. 9. dub. 16. n. 110.* quòd certè ad nihil teneris, si non advertas ad damnum illi eventurum. Quid, si advertas? *Navar. apud Sanch. Cons. l. 1. c. 4. dub. 5. n. 6. aliique ap. Less. l. 2. c. 9. n. 111.* dicunt, te tenêri ad restitutionem, quia tunc fuisti causa efficax damni. Probabiliùs tamen negant te tenêri *Less. dict. n. 111. cum Soto, Lopez, et aliis*, item *Sanch. n. 7. Tamb. Dec. l. 6. c. 4. §. 1. n. 3.* Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa, ex qua provenit damnum non ex se, sed ex errore aliorum, licèt error prævideatur: modò tamen (ut benè limitat *Less. num. 114. Tamb. n. 4. et Croix l. 3. p. 2. n. 157.*) actio illa

exterior non sit talis, ut ea, ejusque circumstantiæ proximè influant moraliter ad imputationem in tertium, putà, ut dicunt *Viva de rest. q. 7. art. 1. n. 5. Tamb. et Croix ll. cc.* si occidas indutus vestibus, vel armis Pauli, vel in domo, aut agro, aut cum famulis Pauli. Nisi (addunt tamen *Less. l. c. et Petsch. ap. Croix*) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc nemini infert injuriam, quamvis peccare possit contra charitatem, si tunc parùm ipsius intersit jure suo uti.

656. — Sed majus dubium fit, si non solùm advertas, sed etiam intendas, ut homicidium tuum alteri imputetur? *Lugo de just. disp. 8. num. 75. cum Caj. Ricc. Cord. Ang. etc.* (Et idem sentit *Viva l. c.* sibi non benè congruens cùm dictis à se *q. 2. art. 1. n. 5.*) affirmat, te tunc tenêri ad restitutionem; quia, licèt tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sit causa moralis illius damni. Verùm adhuc probabilius puto, nec etiam eo casu te tenêri, ut docent *Less. n. 115. Sanch. n. 9. cum Angles, Tamb. et Croix n. 156. cum Diana, etc.* Ratio, quia semper ac actio ex se, vel ex suis circumstantiis, non sit proximè causans imputationem, ut suprà explicatum est, intentio prava juxta communiorem sententiam non efficit, ut sit injustum illud opus, quod de se externè graviterque non est injustum, respectu tertii. Sed dices, sicut quis, occidens hominem, ut noceat fratribus, aut aliis, quibus ille benefaciebat, licèt ex liberalitate, prout diximus *n.* 655. tenetur eis damnum restituere; sic etiam tenetur, qui alium occidit, ut alteri homicidium imputetur. Sed respondetur, differre casum; nam ibi damnum fratrum illorum per se necessariò, et proximè erat conjunctum cum morte benefactoris; at in casu præsenti damnum ejus, cui imputatur homicidium, non est necessariò, per se, et immediatè conjunctum cum morte occisi, sed remotè, et merè per accidens, cùm propriè pendeat ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas conjecturas, ipsum fuisse homicidam. Unde hìc homicidium est tantùm occasio imputationis, non verò causa, quia non influit proximè, et directè.

657. — Quær. II. An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatæ tutelæ? Negant *Sot. Mol. Sylv. Angl. etc. ap. Lug. disp. 9. n. 51.* et *Tamb.*

probabile putat ; quia tunc invasor censetur cedere juri suo. Attamen *Lugo n.* 50. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 305. *cum Sanch. Navarr. Vasq. et aliis communiter*, probabiliùs putant cum tenèri ad totum damnum, quia excedendo jam gravem injuriam alteri infert, et invasor utique habet jus, ut à nemine ex privata auctoritate injustè occidatur.

638. — Censet autem *Suar. ap. Croix l.* 3, *part.* 2. *n.* 307. quòd si quis provocet alterum ad pugnam, et, illo acceptante, occidat, tenetur restituere damnum; quia provocatio fuit vera damni causa. Sed probabiliùs (1) contradicunt *Lugo disp.* 12. *n.* 58. *cum Vasq. et aliis;* quia, licèt provocans peccet contra charitatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam.

639. — Quær. III. An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem, debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset ? Affirmant *Molin. Rebell. Diana etc. apud Croix loc. cit. n.* 312. Negant verò communiùs DD. cum *Steph.* ut asserit *Croix*, sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.* dicens, illud tantùm detrahendum, quod præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro ?

640 *An quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit ?*

641 *Ad quid, si virgo consenserit ?*

642 *Quando defloratur sub pacto matrimonii teneatur ad illud ? An corruptor, fictè promittens, teneatur ad matrimonium.*

643 *Lim. I. Quid, si puella potuerit advertere fictionem ? Dub.* 1. *Quid, si vir sit melioris conditionis ? Dub.* 2. *Quid si puella disparitatem ignoraverit. Dub.* 3. *An his casibus vir teneatur, saltem ad damna ?*

644 *Lim. II. Quid, si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum ? et quid si immineat dedecus familiæ ?*

(1) Hoc in mente auctoris non *multò seu notabiliter probabilius* esse videtur, cùm *in Hom. Ap. tr.* 10. *n.* 89. simpliciter dicat *probabiliter.*

Edit.

645 *Lim. III. Quid si vir extorqueat solos tactus?*
646 *Lim. IV. Quid si fœmina jam sit corrupta?*
647 *Lim. V. Quid, si non stet per virum quominùs matrimonium fiat?*
648 *An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare?*
649 *An vir, habens votum castitatis, teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii?*
650 *Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit? Quid, si fictè promiserit cum pacto impetrandi dispensationem?*

640. — « Resp. qui virginem per injuriam defloravit, » tenetur tantùm rependere damnum, quod ei ex tali injuria » est secutum, idque vel matrimonio, vel damni æstimatione » ad arbitrium prudentis, ut talem nimirùm inveniat, qua- « lem manens virgo invenisset. *Vide Sanch. lib. 7. d. 14. Fill. » t. 32. c. 8. n. 209.* » (*Hinc, si stuprator non possit dotare, tenetur ducere. Tamburin. de restitut. cum Lugo c. 5. n. 27. nisi magnus sit excessus. Vide infrà num. seq. 642 et 649. in fin.*)

Unde resolves :

» 1. Præcisè pro sola virginitate non obligat restitutio. Unde » si stuprum mansit occultum, aut non impedivit, quin æque » lautè nuberet, ad nihil tenetur stuprator. *Less. Bonac. q. 4. » de matr. p. 7.* » (*At, si virgo, antequam nubat, satisfactionem petat, tenetur stuprator satisfacere, licèt stuprum sit occultum. Tambur. dict. lib. n. 32.*)

641. — » 2. Item ad nihil tenetur, si defloravit consen- » tientem absque vi, fraude, vel promissionè matrimonii, » quia non est facta injuria, *ibid. et Trull. d. 2.*

» 3. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur » restituere, quia adhuc consensit liberè : nisi fortè preces » tales fuerint, ut vi, et coactioni æquiparentur, ut, si con- » junctæ fuerint cum minis, vel metu reverentiali, v. gr. si » fuit illius dominus vel vir magnæ auctoritatis. *Trull. » c. 9. d. 3.*

» 4. Si promissione verâ, vel fictâ matrimonii eam flexit, » tunc tenetur ducere eam, quia in omni contractu, ubi alter

» ex parte sua acceptavit, et implevit, tenetur et alter im-
» plère, etiamsi fictè contraxerit, quia tenebatur ex justitia
» verè contrahere, cùm alioqui omnia humana commercia
» fraudibus paterent. Et id quidem verum est, etiamsi stu-
» prator religionem vovisset. *Less. l. 2. c. 10. d. 3. et 4. Trull. d. 3.*

» 5. Non tamen tenetur fictus promissor eam ducere casu,
» quo 1. Is puellam valdè notabiliter conditione excederet,
» vel verbis usus esset fictionem facilè indicantibus. 2. Si
» ipsa conscia esset prædicti voti : quia tunc ipsa contraxis-
» set malâ fide. 3. Si ipse putavit, eam esse virginem, cùm
» tamen non esset. 4. Si ex matrimonio grave damnum, aut
» scandalum timeretur. 5. Si ipse jam sacris initiatus est, aut
» alteri matrimonio copulatus ; tunc enim his casibus solùm
» teneretur curare, ut æquè commodè nubat, modo ante
» dicto, dando scilicet dotem, vel aliter. *Vide Sanch. l. 1.*
» *de matr. d. 10. Trull. l. 7. c. 9. d. 3.*

Omnia hæc, cùm agatur de rebus valdè gravibus, et quæ frequenter ad praxim deducuntur, sedulò hic discutienda et elucidanda sunt ; et primò videndum de obligatione viri, defloratis virginem sine promissione matrimonii ; secundò de eo qui defloravit, matrimonium promittendo.

§. I.

Ad quid tenetur defloratus, si non promittat matrimonium ?

In hoc distinguendum : si virgo liberè consentiat, commune est deflorantem nihil tenèri ei restituere. Sed dubium 1. fit, an eo casu teneatur ille satisfacere injuriam parentibus puellæ? Adest duplex sententia probabilis.

Prima negat, et hanc tenent *Sanch. de matr. l. 7. d. 14. n. 11. Lugo de pœnit. d. 16. n. 223. et 224. Suar. t. 4. d. 22. sect. 4. n. 7. Less. l. 2. c. 10. d. 1. et* probabilem putant *Croix lib. 3. p. 2. n. 516. et Laym. l. 3. tr. 5. p. 3. c. 15. n. 1. cum Soto, P. Nav. et Vasq.* Ratio, quia, si ipsa puella, cùm sit domina sui corporis, nullam irroget injuriam patri, si defloratio consentiat, utens jure suo, tantò minùs irrogat defloratus. Tantùm illa peccabit, et consequenter etiam violator, contra pietatem patri debitam et etiam contra obedien-

tiam, si de tali crimine expressè prohibitionem à patre habuerit, ut ait *Lug. n.* 226.

Secunda sententia verò affirmat, et hanc tenent *S. Anton. 2. p. tit. 5. c. 6. §. 1. Nav. Manual. c. 16. n. 19. Cordub. l. 1. q. 13. col. 4. §. Ubi*, item *Bannez, et Salm. apud Sanch. dict. n. 11.* et probabilem putant ipse *Sanch. et Laym. n. 2. in fine cum Cajet. Sylv. et Valent.* relatis ibi *n. 1.* Et idem tenet *D. Thomas 2. 2. q. 154. art. 6. ad 3.* qui dicit : *Injuriam facit* (defloror) *patri puellæ, unde ei secundùm legem tenetur ad pœnam; nimirùm ex Deuter. 22.* ubi defloratores, si in judicium adducti fuissent, tenebantur solvere patri puellæ 50 siclos. Id tamen benè advertit *D. Antoninus* locum habêre tantùm post sententiam judicis. Cæterùm docet præfata secunda sententia, tam puellam, quàm ejus violatorem dupliciter peccare, nempe contra castitatem, et justitiam, at tenêri deflorantem restituere patri honorem ablatum per aliquod signum honorationis, veniæ petitione, aut alio simili; nisi præsumatur pater talem nolle satisfactionem.

Dubium 2. fit, an violator puellæ consentientis restituere teneatur parentibus damnum bonorum, ipsis obveniens propter dotem, quam augêre debent ad filiam in matrimonio collocandam? Affirmant *Azor t. 3. l. 5. q. 1. diff. 9. et Corduba l. c. quæst. 13. d. 5. et alii.* Sed communissimè negant *Soto l. 4. de just. q. 7. a. 1. ad 2. Suar. t. 4. de pœnit. d. 22. sect. 4. n. 26. Sanch. de matr. l. 7. d. 14. n. 11. Less. l. 2. c. 10. sect. 1. n. 9. Lugo de just. d. 16. dub. 2. n. 8. cum Vasq. Ronc. de rest. c. 2. q. 1. p. 352. Mol. d. 206. n. 2. Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 13. n. 2. cum Sylv. et Salm. tr. 12. de rest. c. 3. punct. 1. §. 1. n. 2. cum P. Nav. Tapia, Reb. Bann. etc.* Ratio, quia sicut puella, cùm possit liberè nuptias respuere, non facit injuriam parentibus, si ad illas minùs aptam se reddat, consentiendo in suam defloration em, ita neque injuriam eis facit defloror, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1. si vir deinde facinus propalando puellam infamaverit, tunc enim ex justitia tenetur omne damnum ex infamatione proveniens, puellæ et parentibus resarcire; ut rectè advertunt *Laym. loc. cit. n. 2. in fine, et Salm. ibid. n. 7. in fine.* Excipitur 2. si defloror sit valde dives, et puella pauper; tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licèt non promiserit, quia tunc censetur puella

sub hac spe, et ex quodam implicito pacto suæ defloratione consensisse : ita *Salm. loc. cit. n.* 6. *cum Bann. Villal. et Tapia.* Quamvis *Dicast.* et *Rebell.* dicant ad id tenêri violatorem tantùm ex consilio, et æquitate. Excipitur 3. cum *Laym. dicto n.* 2. *in fine*, si judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam, propter injuriam parentibus illatam ; benè enim contra ipsum competit parentibus actio pro injuria, ut dicunt *Lugo de rest. d.* 12. *n.* 10. et *Molina d.* 104. *n.* 12. *cum Guttier et Salcedo.*

Cæterùm loquendo de legibus, quæ in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam, aut dotandam (ut habetur in *c.* 1. *et* 2. *de adulter.* et in *l. unic. ff. de Rapt.*) cò quòd leges ordinariè præsumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, rectè dicunt *Salm. ibid. c.* 3. *n.* 5. ad ea non tenêri in conscientia defloratorem, si puella reverà sponte consensit. Leges enim, quæ fundantur in falsa facti præsumptione, non obligant in conscientia, ut diximus *l.* 1. *n.* 100. *in fine v. Quæro.*

Hìc obiter adnotare juvat cum *Cont. Tourn. de* 6. *præc. art.* 2. *concl.* 2. *Quæres.* valdè utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quòd promissiones matrimonii ad obtinendam defloration em, etiam fortè juramento firmatæ, invalidæ declarentur ab Episcopis, prout fert auctor præfatus in praxi deductum in quadam diœcesi Gallicana cum magno profectu. Præterea notandum cum *Sylvio ex Nav. et Sayro apud eumd. Cont. Tourn. de* 6. *præc. art.* 1. *concl.* 2. *Quær.* 1. *in fin.* quòd si vidua, habens bona relicta à viro cum conditione, ut castè vivat, fornicetur, nequit bona illa retinêre propter conditionem non servatam.

Hæc de viro defiorante virginem consentientem. Si verò quis vi, minis, aut fraudibus violet, hic tenetur tam puellæ, quàm parentibus omnia damna reparare, honoris, et fortunæ, *ex c. Si culpa, de injur.* Hinc tenetur talem augêre dotem, ut puella æquè benè nubat, ac si violata non fuisset ; ita communiter *Lugo dicta d.* 12. *n.* 13. *Less. c.* 10. *n.* 11. *Sanch. l.* 7. *d.* 14. *n.* 12. *Ronc. p.* 352. *q.* 2. *Laym. dicto c.* 13. *n.* 3. *et Salm. loc. cit. n.* 8. Qui addunt, tenêri defloratorem etiam aliquid aliud dare puellæ prudentum arbitrio, propter mœrorem et periculum vexationis patiendæ à viro, si corrupta cognoscatur. Satisfacit tamen stuprator dotando,

non tenetur enim eam ducere, si matrimonium non promiserit, ut *Less. n. 13. Lugo n. 11. et 14. Salm. dict. c. 3. n. 9. cum Bann. Dicast. et Rebell.* Verumtamen judex (ut notant *Salm. ib.*) benè potest eum obligare ad eam ducendam in pœnam sui criminis, ex *cap. 1. de adulter.:* juxta olim sancitam ex *Exodi c. 22. v. 16.* ubi : *Si seduxerit quis virginem.... dormieritque cum ea : dotabit eam, et habebit eam uxorem.* Si autem ipse vellet eam ducere, at puella nuptias respueret, tenetur eam omninò dotare, ut rectè dicunt *Less. c. 10. n. 12. Ronc. loc. cit. Lugo n. 12. cum Azor et Turr. ac Salm. n. 10. cum Rebel. et Dicast. vide infrà num. 648.* Et idem dicendum etiam in dubio, an puella fuerit priùs, vel non, ab alio corrupta, quia præsumitur ipsa integra, donec certò oppositum probetur. Item, si vir rem habeat cum puella eam corrupta, vel cum vidua honestæ famæ, et ex suo injusto concubitu ipsæ famæ jacturam faciant. Secùs verò, si concubitus omninò occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur : ita *Laym. c. 13. n. 4. Ronc. loc. cit. et Salm. de restit. c. 3. p. 1. §. 1. n. 11. ex communi DD.*

642. — Dubium fit 1. Quid si virgo injustè violata postea æquè benè nubat? Respondetur, ad nihil tenèri violatorem, nisi ante matrimonium, per sententiam vel pactum, dos fuerit puellæ adjudicata; nam aliàs nil tenetur præstare : non pro violatione virginitatis, quæ irreparabilis est; nec pro damno, cùm nullum secutum sit : ita *Nav. Man. c. 16. n. 7. et 19. Less. l. 2. dub. 2. c. 10. n. 13. Lugo d. 12. sect. 1. n. 16. Laym. c. 13. n. 4. cum Vasq. Corduba, et Azor ac Salm. ibid. n. 12. cum Dicast. Villal. P. Nav.* Qui tamen advertunt, quòd si mulier malè tractetur à viro ob cognitum defectum, tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Dubium fit 2. An qui precibus repetitis et importunis, vel muneribus, aut promissis virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere, vel dotare? Negant communissimè *Sanch. de matrim. lib. 4. d. 10. n. 1. et 4. Less. cap. 10. n. 14. Lugo d. 12. sect. 1. n. 4. et Salm. loc. cit. n. 14. cum Vasq. Soto, Dicast. Diana, et P. Nav.* Ratio, quia preces illæ, aut promissa non tollunt, quòd virgo verè sponte consentiat, cùm possit facilè, ut decet, molestiam illam excutere. Excipiunt 1. præfati AA., si unà cum precibus junctæ sint minæ, aut metus reverentialis. Excipiunt 2.

si preces essent adeò importunæ et frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam, quàm virginitatis jacturam; tunc enim sollicitatio tam importuna vi comparatur *ex l. 1. de raptu, et* Glossa *in c. Scienti, de reg. jur. in* 6. Tametsi benè addant *Salm. ibid. n. 15. cum Sanch. et Less.* rarissimè id contingere, dum fœmina de facili possit, conceptâ irâ, vel aliter, à sollicitante se liberare. Excipiunt 3. *Ronc. dicta qu. 2. pag. 353. in fine, et Salm. ibid. n. 16. cum Bann. Tapia, et Villal.* si vir incipiat tactibus et osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa postea liberè consentiat deflorari, quia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. Excipiunt *4. Ronc. et Salm. cit. n. 16. cum. Reb. et Dic.* si vir nolit discedere, et virgo consentiat, quia aliàs timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperiatur. In his tamen et similibus casibus dicunt *Salmant. ibid. in fine,* tenèri violatorem tantùm ad partem, non verò ad omnem damnorum reparationem.

§. II.

Ad quid tenetur deflorator, si matrimonium verè, aut fictè promittat?

Quæritur I. An, qui per fictam promissionem matrimonii copulam extorserit à virgine, teneatur eam ducere?

Prima sententia dicit, eum non tenèri, sed satisfacere, si damnum reparet eam dotando. Ita *Gabriel, et Barth. Led. apud Salm. de matrim. cap. 1. punct. 3. n. 33.* idem tenet *Præpos. ap. Tamb. Dec. lib. 7. cap. 5. §. 3. n. 44.* et probabile putat *Dicast. ap. Salm. ibid.* (qui citant etiam *S. Antoninum*, sed non benè; nam hic *p. 2. tit. 5. cap. 6. §. 1.* expressè tenet oppositum). Ratio istorum, quia in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cùm defecerit consensus; tenetur tantùm ex damno illato; ergò sufficit ei, si damnum resarciat.

Secunda sententia, tamen communis omninò tenenda, docet, ipsum obligari ad matrimonium. Hanc tenet *D. Th. Suppl. q. 46. art. 2. ad 2.* et sequuntur *Busemb. ut suprà, S. Anton. p. 2. tit. 3. cap. 6. §. 1. Nav. Man. c. 16. n. 18. Sanch. de matrim. lib. 1. d. 10. n. 3. Lug. d. 12. n. 20. Less. lib. 2.*

c. 10. dub. 3. n. 20. Escob. de rest. c. 7. n. 56. Tamb. loc. cit. Pal. de spons. d. 1. p. 2. n. 3. Elbel de matr. n. 14. Salm. loc. cit. n. 54. Croix l. 6. p. 3. n. 69. Viva de matr. q. 1. art. 2. n. 3. Laym. lib. 5. tr. 10. p. 1. c. 1. n. 11. Holzm. de matr. cap. 1. n. 119. et alii passim. Præfatam sententiam probat *P. Holzm. ex cap. 1. de Adult.*, ubi dicitur: *Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit. et habebit eam uxorem; si verò pater virginis dare noluerit, dabit pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt.* Sed ex hoc textu nostra sententia non satis probatur, nam docet *Laym. l. 13. tr. 3. p. 3. c. 13. n. 3. cum Nav. Mol. Azor. P. Nav. etc. et Cont. Tourn. de justit. et jur. part. 3. cap. 3. art. 2. sect. 9. r. 4.* quòd lex præfata non obligat in conscientia ante judicis sententiam. Hìc tamen notandum, quòd omnes conveniunt cum *Lugo d. 12. num. 11.* defloratorem tenêri in conscientia, vel ducere violatam, vel aliter damnum reparare. Hinc, si non possit damnum resarcire; dicendum cum *Lugo n. 16.* ipsum omninò tenêri ad eam ducendam; nisi (benè excipit ipse *Lugo ib. cum Mol*). conditio viri multùm excederet fœminæ conditionem, quia nemo tenetur restituere cum suo damno, nimis excedente debitum, juxta dicenda *n. 697.* Meliùs autem nostra sententia probatur rationibus intrinsecis. Ratio 1. est, quia aliter, si defloror virginem deceptam non ducat, numquam ei reddet æquale, nec damnum adæquandum reficiet. Ratio 2. quia in contractibus innominatis, *do ut des, facio ut facias*, quando alter ex sua parte implevit, tenetur alter implère ex justitia quamvis fictè contraxerit. Ut enim humanum commercium rectè servetur ob bonum commune, ipsum jus naturæ exigit, ut omnis fraus à contractibus absit, et propterea obligat decipientes, ut in pœnam suæ fraudis teneantur ita reddere omninò indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde, sicut in aliis contractibus, quando res non est integra, tenetur ex. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis fictè contraxerit, juxta communem sententiam, quam referemus *de contract. n. 709.* Ita in casu præsenti defloror, etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omninò matrimonium promissum contrahere.

643. — Hæc verò sententia limitatur, I. nisi fœmina ex

verbis, aut aliis conjecturis facilè poterat advertere deceptionem promittentis; tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare, cùm ipsa eo casu videatur sponte voluisse decipi. Ita communiter *Sanch. lib.* 1. *d.* 10. *n.* 7. *cum D. Th. D. Antonin. Ang. Sylv. Tab. etc.* Hinc docet *Less. cap.* 10. *n.* 24. quòd si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exaggerationes, tunc non tenetur ad matrimonium. An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum, mox infrà videbimus *Dubitatur* 5.

Sed hìc dubitatur 1. An tenetur stuprator ad nuptias fictè promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, et illa jam noverit disparitatem? *Pal. loc. cit. et Pontius de matr. l.* 12. *c.* 2. *n.* 15. *Croix lib.* 6. *p.* 3. *n.* 71. *Laym. de spons. cap.* 1. *n.* 11. *cum Nav. Vasq. etc.* tenent, non sufficere solam inæqualitatem ad liberandum virum à matrimonio promisso, sed insuper requiri, ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cùm non rarò viri fœminas dispares ducant. Sed valde probabiliter cum excusant cum *Busemb. ut suprà, Salm. l. cit. n.* 37. *Lugo de just. d.* 12. *n.* 21. (cum communi, ut asserit) et *Sanch. n.* 5. *cum S. Anton. Nav. Sylvest. Ang. Arm. et aliis pluribus.* Ratio, quia ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum, ad prudenter dubitandum de veritate promissionis; quòd si fœmina eo casu non dubitaverit, ut debebat, hoc per accidens se habet, et suæ negligentiæ imputandum. Sicque expressè docuit *D. Th. Suppl. q.* 46. *a.* 2. *ad* 4. ubi dixit quòd sponsus extorquens copulam à virgine per fictam promissionem, *tenetur eam ducere in uxorem, si aliam non duxerit; sed si aliam duxerit, sufficit si ei de nuptiis provideat; et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus (nota) sit melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis evidens fuerit, quia præsumi probabiliter potest, quòd sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.* Et in his casibus vir non tenetur ad matrimonium, etiamsi juramento promissionem firmaverit, ut dicunt *Lugo n.* 22. *et Sanch. lib.* 1. *d.* 9. *n.* 8. *et d.* 10. *n.* 8. *cum S. Antonin. Sylvest. Cajet. Sot. Nav. et aliis plurimis.* Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxta intentionem promittentis. Quanta autem debet esse hæc disparitas ad liberandum virum à matrimonio? *Less. d. cap.* 10. *n.* 21. requirit, ut vir sit longè nobilior, nempe si sit filius comitis, et mulier sit filia fabri;

sed *Sanch. lib. 1. d. 10. n. 6. cum S. Anton. et Nav.* ait, multò minorem disparitatem sufficere, nempe si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipse sit notabiliter opulentior, ut *ibid.* subdit *Sanchez cum Nav. Lop. Cordub. Veracr.* et admittit idem *Less. loc. cit.* Sic enim loquitur *Navar. Manual. cap. 16. n. 18. Obligatur ad explenda promissa... nisi essent valde inæquales genere, potentiâ, vel divitiis, putà si ille esset nobilis, et illa agricolæ, vel artificis filia.* Idem docet *D. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 7. §. 1.* ubi: *Servet promissum, nisi nimis distans esset eorum conditio, putà mulier plebeja, vir nobilis et potens.*

Dubitatur 2. An defloratur eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omninò disparitatem ignoraverit? Affirmant probabiliter *Lessius loc. cit. n. 22. et Busemb. de matr. cap. 1. d. 2.* quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere. At valde adhuc probabiliter negant *Lugo d. 12. num. 31. et 32. Viva loc. cit. n. 4. Salm. de matrim. cap. 1. punct. 3. n. 38. cum Cornejo, Sanch. n. 21.* et probabile putant ipse *Less. loc. cit. et Cordub. Mon. P. Led. Verac. apud Sanch.* Ratio, quia defloratur non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ; injuria autem illata in hoc consistit, quòd ipse non servet id, quod mulier petiit, et propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergò ad reparandam injuriam illam non tenetur vir reddere plus, quàm mulier petiit: mulier autem, ignorans conditionem viri, nihil aliud petiit, quàm ut alter ejusdem suæ conditionis, vel parùm excedentis eam duceret. Si igitur vir multò melioris conditionis illam eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plus quàm æquale injuriæ illatæ, dum redderet id, quod illa nec petiit, nec petere intendit; et ideò non tenetur eam ducere, sed sufficit, si damnum reparet, eam dotando, vel de nuptiis providendo.

Dubitatur 3. Utrùm casu, quo mulier ob disparitatem cognitam, vel ob alias conjecturas potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum? Affirmant *Sot. Nav. Cord. et alii ap. Sanch. dict. d. 10. n. 18.*, quia ipse jam injustè puellam defloravit. Sed probabiliùs negant *Less. cap. 10. n. 24. Lugo d. 10. n. 30. Sanch. n. 19. cum S. Anton. Sylv. Tab. Ang. Arm. Lop. etc.* Ratio, tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, ut prudenter percipere debuit, tunc rectè præsumitur liberè consensisse: tum quia ad

obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed ampliùs requiritur actio externa injusta, per se apta ad damnum inferendum, ut diximus *n.* 584. Hinc si damnum evenit sine tali actione, per accidens evenit, et nulla debetur restitutio. Idque expressè tenet *D. Th. l. c.* ut vidimus. ubi docet, stupratorem ad nihil tenêri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dederit deceptionis, et *D. Th.* sequitur *S. Anton. p.* 3. *tit.* 1. *cap.* 19. sub initium.

644. — Limitatur II. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt *Bus. ut suprà, Lug. d.* 10. *n.* 23. *et Sanch. d.* 10. *n.* 10. *cum Man. et Henr.* Idem dicunt *Sanch. ib. cum S. Anton. et Salmant. ibid. n.* 40. *cum Dic.* si timeantur magna scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum vide quæ dicemus de matr. *l.* 6. *n.* 851. *vers. Ad id autem.* Casu verò, quo ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri, ratione disparis conditionis; puto ipsum minimè tenêri virginem violatam ducere, sive fictè, sive verè promiserit: nam si fictè promiserit, jam probavimus, eum non tenêri ad matrimonium, imò nec etiam ad damna, ut mox suprà diximus. Si autem verè, nec etiam tenetur eam ducere, quia promissio est nulla, cùm sit de re illicita, utpote de matrimonio cum dedecore familiæ, prout dicemus *de matrim. d. n.* 851. *cum Laym. Ronc. etc.* sed dices: Si virgo defloratà condonet viro obligationem matrimonii promissi, validè condonat, etiamsi ex condonatione infamia suæ familiæ obveniat, quia jus ad matrimonium ipsi propriè competit, et ideò illi liberè potest cedere, ut probabilissimè dicunt *Lugo d.* 12. *n.* 9. *cum Vasq.* (*contra Cordub. et alios*) *Less. c.* 10. *num.* 9. *Laym. lib.* 3. *tract.* 3. *part.* 3. *cap.* 13. *num.* 2. *Roncaglia de* 7. *præcept. cap.* 2. *quæst.* 1. *r.* 2. Ergo à pari videtur dicendum, quòd si vir promittat, se ducturum fœminam cum dedecore familiæ, validè promittit. Sed respondetur, quòd dispar sit ratio inter promissionem, et contractum consummatum; nam promissio non potest esse valida, nisi sit de re licita, cùm justitia non possit obligare ad illicitum, juxta dicenda *n.* 712. Et ideò promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quia est de re illicita: contractus verò consumptus potest esse quidem illicitus, et validus. Cùm ergò puella corrupta condonat matrimonium validè condonat (quam-

vis illicitè, si immineat familiæ infamia,) quia cedit juri suo; et sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum defloralionis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito; sed si tantùm promitteret, se cessuram, nulla esset promissio, tamquam de re illicita propter infamiam suæ familiæ. E converso, si talis vir contrahat matrimonium cum puella, etsi illicitè, validè tamen contrahit. At, si matrimonium solùm promittat, invalidè promittit; sicut, si quis habens votum castitatis contrahat matrimonium, validè contrahit; si verò solùm promittat, invalidè promittit, et ad nihil tenetur, nisi aliunde teneatur ad damnum illatum, ut suprà diximus.

645. — Limitatur III. Si vir habeat solos tactus cum virgine, ita *Sanch. l.* 1. *d.* 10. *n.* 14. *cum Nav. Lugo d.* 12. *n.* 37. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 329. Modò (ut benè excipiunt *Lugo. n.* 48. *et Croix l. c. cum Sanch.* qui adhæret *n.* 24.) ipsi tactus aut familiaritas cum fœmina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infrà videbimus, si ille simul tactus et copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est, quia tactus non afferunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi; et ideò mulier facilè tunc potuerit fictionem promissionis advertere. Rectè verò advertit *Lugo l. c.* quòd hoc procederet, si fœmina esset humilis conditionis; secùs, si esset nobilis, et honesta, et ex illis tactibus multùm deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minimè eos præstàsset, tunc enim probabiliùs tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis æqualis nuptiis promissis. Idem censet dicendum *Lugo ib.* etiam quoad fœminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus et copulam; quia tunc, ut ait, fœmina nequisset advertere fictionem. Sed pace tanti doctoris, meliùs dicendum mihi videtur cum *Tamb.* quem sequitur *Sporer de matrim. n.* 602. eo casu omninò excusandum virum ab onere matrimonii, quia tunc nulla adfuisset fictio promittentis, nec mulier præstitit id, quod vir petebat sub promissione conjugii; et ideò, cùm fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiæ, quam fortè ex illis tactibus mulier esset subitura: ita *Tamb. Dec. l.* 7. *c.* 5. §. 2. *n.* 41. Et hìc mihi permittatur obiter verbum dicere

de hoc auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quòd auctor iste multùm facilis fuerit ad tribuendum probabilitatis pondus opinionibus, quæ probabiles dici non merebantur, unde, cum cautela legendus est. Cæterùm ubi ille ex sua sententia loquitur, ut verbis utar doctissimi et illustrissimi Episcopi D. *Julii Torni*, sanè theologicè loquitur, et ex propriis principiis quæstiones resolvit, ita ut sententiæ, quas ipse probabiliores judicat, sapientum judicio, ut plurimùm probabiliores sint.

646. — Limitatur IV. Si vir fœminam cognoverit, existimans, eam esse virginem, sed corruptam invenerit. Ita *Salm. de restitut. c.* 3. *punct.* 1. §. 1. *num.* 19. *et de matrim. c.* 1. *p.* 3. *n.* 39. *Sanch. l.* 1. *cod. d.* 10. *n.* 11. *cum Lop. et Bordon.* item *Spor. Layman. Holzm. Ronc. locis c. etc. comm.* Idemque dicendum putat *Sanch. ibid.* pro quocumque alio notabili errore viri. His tamen casibus putat *Sanch. l. c. Spor. n.* 602. *Lugo d.* 12. *n.* 25. tenêri virum aliquid compensare fœminæ ratione copulæ traditæ; nisi fœmina eum deceperit fingens se virginem; quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita præfati auctores; sed probabiliùs docent *Less. c.* 10. *n.* 30. *Ronc. de matr. cap.* 2. *q.* 3. *Conc. tom.* 7. *pag.* 216. *et* 218. in eo casu virum ad nihil tenêri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid: vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset, nam aliàs pro damno violatæ honestatis probabiliùs nihil debetur, cùm tale damnum nullâ pecuniâ compensari possit, prout diximus pariter de restitutione vitæ et famæ ablatæ (*vide dicta n.* 627.). Imò probabiliter ait *Elbel de rest. num.* 221. quòd si puella ideò infametur, et à meliori connubio impediatur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator. Ratio, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni. Quid si vir ante copulam non ignoraverit, fœminam illam esse corruptam? Eum adhuc tenêri ad eam ducendam sentiunt *Cordub. Man. et Lop. apud Sanch. n.* 22. sed meliùs distinguendum: Si fœmina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum *Sanch. ib. et Salm. ibid.* tenêri virum tantùm ad damna, non verò ad matrimonium, quia reverà matrimonium cum fœmina inhonestè corrupta est longè majus, quàm copula exacta. Si verò fœmina sit bonæ famæ, et fuerit corrupta ex matrimonio, *Sanch. num.* 23. *cum Henr. et Verac.* censet,

virum tunc non tenèri ad matrimonium, nisi fœmina infamiam ex copula contraheret. Sed veriùs dicendum cum *Lugo n. 54. et Salm. l. c.* virum semper tenèri ad eam ducendam, quia tunc copula reverà est æqualis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus quæst. *n.* 642.

647. — Limitatur V. si non stet per virum, quominùs matrimonium fiat; sed stet per puellam, quæ defloratioui consensit sub illa ficta promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi verè promisisset; ergò tantò magis, si fictè promiserit, ut *Sanch. l. 1. d. 10. n. 15. et Lugo, d. 12. n. 28.* ubi id habet ut certum. Sed rectè excipit *Lugo ibid.* si stuprator se finxerit melioris, vel æqualis conditionis fœminæ, cùm fuerit inferior, quia tunc non obligatur ad eam dotandam. Dubium est, quando non stat per puellam, sed per ejus parentes, an eo casu vir fictè promittens teneatur damnum compensare? Negant *Sanch. d. 10. n. 16. et Lugo num. 29. cum Tur.* Ratio, quia tunc non tenetur ratione fictæ promissionis, cùm per eam teneretur tantùm ad conjugium, ac si verè promisisset: nec ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia parentum. Sed veriùs mihi videtur tenendum oppositum cum *Sylv. Nav. Henr. ap. Sanch. n. 15. et Vasq. ap. Lugo l. c.* Ratio, quia, si deflorator verè promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet, quominùs matrimonium ineatur, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem promissio fuit ficta, certè non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; et ideò ad illud puto eum omninò tenèri ac si damnum se compensaturum promisisset.

648. — Quæritur deinde II. Si virgo vi corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare? Negant *Molin. Covarr. etc.* Sed probabiliùs affirmant *Lugo d. 12. n. 12. et Croix l. 3. p. 2. num. 515. cum Less. Azor, Bon. et Turr.* Ratio, quia non est æquum, ut puella ob injuriam stupratoris suâ libertate privetur nubendi quocum velit. Si autem ipsa, cùm esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, *Azorius* ad illud obligat stupratorem; sed communiter *Less. cap. 10. n. 15. et Lugo l. c. n. 13. cum Gob. ap. Croix ib.* dicunt, satis esse, ut ille

dotando eam damnum compenset : intellige autem , nisi interfuerit promissio, saltem ficta , ut suprà diximus ; aut nisi non possit aliâ viâ damnum reparari , quàm per nuptias , ut notat *Croix l. c.* cum eisdem AA. Dummodò verò (ut advertunt *Lugo n.* 18. *et Tamb.*) non sit magna disparitas , juxta suprà dicta *n.* 643.

649. — Quæritur III. An vir habens votum castitatis vel religionis teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii ? Si votum fuerit emissum post promissionem , commune est doctorum apud *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 320. tenêri virum ad conjugium , quia tunc votum est nullum , cùm factum fuerit in injuriam puellæ. Dubium est , si fuerit emissum ante promissionem ?

Prima sententia negat eum tenêri , et hanc tuentur *Laym. lib.* 5. *tract.* 10. *p.* 1. *c.* 2. *n.* 5. *cum Nav. Rodr. Dian.* 5. *p. tr.* 4. *r.* 280. *Salm. de rest. cap.* 3. *punct.* 1. §. 2. *num.* 23. *cum Sylv. Prad. et Dic. item Perez , Hurt. et Gob. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 320. et probabilem vocant *Lugo d.* 12. *n.* 41. *ac Sanch. de matr. l.* 1. *d.* 5. *num.* 2. *cum Man. ac Vivald.* et probabiliorem putat *P. Conc. t.* 7. *d.* 5. *c.* 2. *n.* 10. Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illati, quia defloratio injusta sine promissione non obligat præcisè ad matrimonium cum deflorata , sed ad alterutrum , vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Neque tenetur ratione promissionis, cùm illa fuerit nulla. Nec obstat, quòd fictè promittens obligetur ad matrimonium ratione delicti ; nam respondent AA. citati , delictum fictè promittentis in hoc esse , quòd , cùm poterat apponere verum consensum , fraudulenter non apposuerit. In præsenti autem casu , stante voto , corruptor non poterat verum consensum præstare , et ideò tenetur tantùm ad damnum , eam dotando , vel de nuptiis providendo , eodem modo, ac si sola defloratio sine promissione intercessisset.

Secunda sententia verò probabilior , quam tenent *Less. l.* 2. *cap.* 10. *n.* 32. *Sanch. de matr. lib.* 1. *d.* 45. *num.* 3. *Lugo d.* 12. *n.* 42. *cum Vasq. Con. Reg. et Gutt. Tamb. Dec. lib.* 7. *cap.* 5. §. 2. *num.* 54. *Sporer de matrimonio cap.* 3. *num.* 601. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 320. docet , talem stuprato-rem omninò tenêri ad matrimonium. Ratio 1. quia (ut diximus) damnum defloratione numquam adæquatè reparatur ,

nisi per solum conjugium. Ratio 2. quia obligatio ducendi defloratam oritur non ex eo, quòd tenebatur corruptor verè promittere, et non promisit, sed ex ipso delicto fraudis, in cujus pœnam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo, ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat æquitas naturalis contractuum propter bonum commune. Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ. Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. Nam respondet *Lugo*, communem esse sententiam, quòd debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex libera voluntate hominis prout sunt vota. Ita communiter docent *Less. l. 2. c. 15. n. 35. Mol. d. 790. Bon. de rest. d. 1. q. 8. p. 2. n. 12. Lugo d. 20. n. 140. cum Navar. Man. Med. Reb. Reg.* Et probatur ex *l. Inter eos*, §. *Is quoque ff. de re jud.* ubi dicitur : *Qui ex causa donationis convenitur, in quantùm facere potest condemnatur, et quidem is solus, deducto ære alieno.* Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio: *dabo, si potero, vel nisi status rerum mutetur.* Et signanter loquendo de votis, id docent *Laym. lib. 4. tr. 4. c. 3. q. 6. n. 13. Sanch. Dec. lib. 4. c. 15. n. 39. Bon. tom. 2. d. 4. q. 5. §. 2. n. 29. Pal. d. 1. p. 16. n. 10. Salm. de vot. c. 1. punct. 4. §. 3. num. 125. cum Trull. et Leand.* Eò quòd vota non sint solvenda nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola, quæ remanent deducto ære alieno, ex *l. Mulier, ff. de jure dotium.* Hinc est, quòd si quis voverit dare bona sua Ecclesiæ, et postea damnum alicui inferat, priùs tenetur resarcire damnum, et deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi. Et hoc censet valere *Lugo d. 12. n. 50.* etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; et meritò probabile putat *Croix d. num. 320. contra Sanch. et Less.* ex infrà dicendis. Sed dices : Si hoc esset, ergò posset defloror sine dispensatione matrimonium contrahere? Non desunt AA. qui dicunt, eum posse, ut *Less. l. 2. c. 10. n. 54. Spor. de matr. c. 3. n. 601. Tamb. l. c. n. 36. et Trull. Candid. etc. ap. Salm. de rest. cap. 5. punct. 1. §. 2. n. 22.* qui censent, dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum, sed tantùm eam sua-

dent, ut vir possit inde etiam eam petere. Sed præterea respondeo cum *Lugo d. 12. num. 41.* quòd, licèt talis vir nequisset matrimonium promittere, poterat tamen promittere se impetraturum dispensationem, et ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii; unde tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria ad finem conducentia, cùm possit ea ponere sine gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facillimè potest dispensationem obtinere, et ideò tenetur: prout, si religiosus teneatur alicui damnum resarcire, et possit restituere, laborando, vel petendo à prælato facultatem, ad id tenetur. Hæc secunda sententia mihi certò at longè probabilior videtur. An autem prima sententia sit probabilis, dubitat *Tamb. n. 55.* imò *Spor.* ait, non esse audiendum *Dianam*, qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem nec improbabilem dicere audeo.

Illi autem opinioni, quam tenent *Laym. eod. l. c. et Nav. Man. apud Lugo d. 12. n. 40.* nempe quòd si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium. Huic dico opinioni non valeo acquiescere; veriùs enim contradicit sapientissimus *Lugo n. 41.* et cum sequitur *Sporer de spons. c. 3. n. 595.* Ratio, quia certum est apud omnes, quòd injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud teneatur, si non possit aliter damnum resarcire, ut docent communiter *Less. l. 2. c. 10. n. 13.* ipse *Lugo n. 11. et Salm. loc. cit. §. 1. n. 9. cum Bann. Dicast. Villal. etc.* Tantò magis igitur stuprator, quando matrimonium fictè promisit, ad illud tenetur, si aliter damnum nequeat compensare. Modò (benè excipit *Lugo n. 18.*) ipse non sit multò melioris conditionis, ut diximus.

650. — Quæritur IV. Ad quid teneatur, qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam? Duo casus in hoc sunt distinguendi. Primus casus est, si vir promiserit matrimonium expressè sub pacto impetrandi dispensationem; et tunc, quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex numquam vel rarò soleat dispensare, prout inter consanguineos in 1. vel 2. gradu transverso, utique promissio erit omninò invalida, atque ideò non erit alia obligatio, quàm resarciendi damna. Quando verò impedimentum est tale, in

quo Papa dispensare soleat, alii dicunt, promissionem matrimonii esse invalidam, ut *Innoc. Hostiens. Abb. Præpos. Sylv. Henr. Villal. Vict. Led. etc. ap. Sanch. de matr. l. 5. d. 5. n. 5.* qui probabile putat; et ita tenent omnes, qui excusant in casu præcedenti ab obligatione ducendi stupratorem habentem votum castitatis; idque fortiùs dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solùm impediens, sed etiam dirimens. Ratio, tum quia hæc conditio rejicitur à contractu matrimonii, tamquam impossibilis; ea enim quæ à voluntate principis pendent impossibilia dicuntur, *ex l. Continuus* 137. §. *Cum quis ff. de verb. oblig.* Tum quia impediti ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum; et pro hac opinione *Dian. p. 6. in fine r.* 290. adducit plures decisiones Rotæ Rom. Alii tamen communiùs et veriùs docent, talem promissionem satis obligare; ita *Lug. d. 15. n. 33. Laym. l. 5. §. 10. p. 2. cap. 7. n. 4. Sporer de spons. c. 1. n. 211. cum Pal. Con. et Dic. Salm. de matrim. cap. 2. n. 74. cum Pont. Bon. Reb. et Led. Sanch. loc. cit. n. 12. cum Mol. Cov. Lop. Gom. Holzm. de matr. c. 3. n. 191. cum aliis communiter*, ut asserit. Ratio 1. quia matrimonium promissum sub tali pacto reverà est possibile, id enim, quod princeps concedere solet, minimè impossibile reputatur, ut habetur ex *l. apud Juliam, ff. de leg. §. Constat de leg.* Tum quia omnis contractus, licèt pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili, valet, juxta jurisperitorum axioma, pro tempore habili, ad quod refertur. Et sic respondetur rationibus oppositis. Hinc stuprator eo casu benè tenetur ad dispensationem impetrandam, et deinde ad matrimonium contrahendum.

Secundus casus est, si promissio matrimonii sit absoluta, nullâ factâ mentione dispensationis; tunc dicit *Sanch. dict. d. 5. n. 26. cum Cov. Nav. Gutt. Led. Lop. etc.* promissionem esse omninò nullam, utpote de re bonis moribus adversa, ex *l. Si stipulator* 35. *ff. de verb. oblig.* Sed verius adhuc puto cum *Lugo d. 15. n. 54. Croix l. 3. p. 2. n. 314. Tamb. Dec. l. 7. c. 6. §. 3. n. 37. cum Mol. Tab. Arm. ap. Sanch. n. 25.* qui vocat probabile, promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jam notum fuerit. Ratio, quia conditio illa de dispensatione impetrandâ semper in tali promis-

sione subintelligitur tacitè apposita ; prout, si religiosus promittat aliquid se daturum, valet promissio, quia subintelligitur conditio apposita de licentia prælati. Ideò in tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem, et ad matrimonium, cùm taciti et expressi eadem sit ratio.

Major difficultas est, quando stuprator fictè promisit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. Hìc rectè distinguunt idem *Lugo n.* 55. *et Tamb. n.* 57. quòd si mulier prudenter advertere potuerit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur, quia tunc ipsa sponte decipi voluit. Secùs, si mulier non potuerit advertere ; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam. At quid, si deflorator fictè, sed absolutè conjugium promisisset consanguineæ, non advertens ad impedimentum? Respondeo : si ipse culpabiliter non advertit, tenetur pariter ad matrimonium, quia jam fraudulenter egit. Si verò inculpabiliter, tunc dico, quòd, quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc præcisè non se obligavit, stante ignorantiâ inculpabili impedimenti ; sed benè tenetur ad damnum compensandum ratione defloralionis extortæ; et, si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita *Lugo et Tamb. ll. cc.* Quando autem dispensatio facilè impetrari potest, et sine gravi incommodo, tunc dico, omninò tenèri virum ad matrimonium, eò quòd, qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria, quæ de facili adhibère potest, ut diximus mox suprà *n.* 649. in præcedenti quæstione de eo, qui habens votum castitatis virginem violavit sub vera promissione matrimonii ; deflorator enim fictè promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis eodem modo, ac si verè promisisset, ut pluries repetivimus.

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro adulterio?

651 *Ad quid tenentur adulteri?*
652 *Ad quid tenetur adultera?*
653 *An teneatur manifestare, prolem non esse legitimam?*
654 *An tunc spurius teneatur credere matri?*

655 *Ad quid tenetur adulter?*
656 *An teneantur adulteri reddere expensas hospitalibus pro exposita prole?*
657 *Ad quid tenetur adulter, si dubium sit, an proles sit mariti?*
658 *Quid, si dubium sit inter duos adulteros?*
659 *Ad quid tenetur adulter, si ipse non fuerit causâ suppositionis?*

651. — « Resp. Cùm ex adulterio damnificari possint conjux alter, et proles legitimæ circa sustentationem, hæreditatem etc. patet, quòd uterque adulterans, natâ eis prole, debeant, cùm id damnum causent, catenùs restituere, quatenùs possunt sine detrimento altioris boni, et causatione majoris mali. Est communis. *Vide Laym. l. 3. t. 3. p. 1. c. 14.*

Unde resolves :

652. — « 1. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinariè non tenetur prodere, quòd proles ejus spuria sit : nam et viro suo tristitiam, et suî odium, et discordias domesticas crearet, ac famam suam prodigeret, quibus damna fortunæ meritò cedunt. Accedit, quòd proles matri non teneatur credere, se esse illegitimam. *Fill. tr. 32. q. 222.*

« 2. Debet tamen, si potest, aliis industriis damnum compensare, v. gr. 1. diligentiùs administrando rem familiarem. 2. de cultu corporis detrahendo. 3. si habeat bona propria, plus legitimis, quàm spurio relinquendo. 4. eum inducendo, ut relictâ hæreditate, vel ejus parte, amplectatur statum ecclesiasticum, vel religiosum, si idoneus sit, etc. *Trull. l. c. d. 4.* »

653. — Quær. I. An adultera teneatur se prodere, si sciat, prolem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti, et filiorum legitimorum? Affirmant *Adrian. Palud. etc. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 332.* Sed negant *Sotus, Major, et alii ibid.* nisi ingens sit damnum, nempe regni, principatûs, et similis. Alii verò, ut *Cajetan. Less. Scotus, Vasq. Med. Ricc. etc. apud Lugo d. 13. n. 45.* negant ullo casu tenêri matrem se infamare ; et probant ex *cap. Officii 9. de pœn. et rem.* ubi dicitur : *Mulieri, quæ, ignorante marito, de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda.* Ultima tamen sententia vera, et

satis communis, quam omninò sequendam puto, et tenent *Lugo num.* 45. *cum Soto*, *Covar. Molin. Tol. Val. Turr. etc. Croix n.* 333. *Ronc. de* 7. *præc. cap.* 2. *q.* 4. *r.* 2. *cum Azor*, *Fill. Diana*, *et Tambur. Spor. de matrim. c.* 2. *n.* 562. *Elbel eod. tit. n.* 457. *Laym. lib.* 3. *tr.* 4. *n.* 1. Et huic se adjungit *Less. l.* 2. *c.* 10. *n.* 58. Hæc sententia distinguit : Si damnum famæ multùm præponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire : secùs verò, si infamia non sit tanta. Hinc infertur, matrem tenêri se prodere. I. Si ipsa sit perditæ famæ, ut *Laym. Ronc. Lugo*, *Croix etc.* Benè tamen advertunt *Lugo n.* 57. *et Elb. n.* 458. non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri, ut alii vulgò de ea malè sentiant. Idem autem, quod de fœmina malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo* et *Less.* de fœmina vili : modò (addit *Lugo*) sit adeò abjecta, ut non esset longè magis æstimabilis fama sua, quàm damnum aliis inferendum. II. Si alioquin timeatur publicum damnum, nempe, si spurius sit perditis moribus imbutus, et succedere debeat regno, vel principatui, ut *Ronc. et Laym. cum Less.* III. Si mater se manifestando filio spurio, verosimiliter speraret filium ei crediturum, bonisque cessurum, ne timeretur ulteriùs magna infamia, aut vexatio matris, ut docent *Lugo n.* 60. *Ronc. cum S. Antonin. et Less. Croix n.* 333. *Holz. Spor. Tamb. l.* 7. *c.* 3. §. 4. *n.* 15. Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito, sed benè ajunt *Lugo et Spor.* rarò ad hoc tenêri uxorem, cò quòd rarò ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem, et hoc satis indicare videtur textus in *c. Officii*, suprà relatus.

Sed dices, nec tenêri matrem se prodere filio, quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famæ; quæ est superioris ordinis. Et idcò ex communiori et probabiliori sententia ut dictum est *n.* 627. non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam pecuniâ compensare. Ex alterâ vice non videtur posse dici mater modicam infamiam pati se prodendo filio, cùm communiùs doceant DD. cum *Lugo d.* 14. *sect.* 4. *n.* 52. *et Salm. de restit. cap.* 4. *punct.* 5. §. 2. *n.* 48. *Sot. Ban. Prado*, *Reb. Vill. Tap. etc.* quòd infamatio apud unum vel alterum virum adhuc sit gravis ponderis. Sed respondetur : aliud est tenêri ad compensandam famam cum facultatibus : aliud te-

nêri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. Non enim tenetur, qui alterum infamavit, pecuniâ famam compensare, quia fama nullâ pecuniâ reparari potest. At, cùm quis damnum bonorum alteri intulit; tenetur quidem cum damno æquali, ac etiam aliquantulùm majori illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset is excusari, quo certum esset, quòd ad damnum resarciendum longè majus detrimentum, ut diximus, incurrere deberet. In casu autem nostro non est certum, quòd mater se manifestando soli filio, gravem patiatur infamiam, dum satis probabilis est sententia, quòd revelatio criminis uni vel alteri viro cordato non sit gravis infamatio, *juxta dicenda lib. 4. n. 973.* et in præsenti casu id dicunt *Lugo et Sporer ll. cc.* Cùm ergò ex una parte mater sit certè obstricta ad damnum viro et aliis filiis reparandum, et ex altera non sit certa excusatio, quia certum non est, quòd ipsa, revelando suum crimen filio, tale longè majus damnum incurrat, quod sufficiat ad eam excusandam; ideò possidet obligatio restitutionis, et proinde tenetur mater se prodere. Imò hoc puto dicendum, non solùm si mater spem moraliter certam concipiat præcavendi damnum, ut asserunt *Less. Ronc. et Conc.*, sed etiam si habeat spem tantùm verisimilem, ut dicunt *Spor. Lugo, et Holz.* ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Secùs si nulla esset spes, aut valde exigua. Hinc ajunt *Tamb. n. 16. et Elbel n. 460.* in praxi rarò tenêri matrem se manifestare marito, aut filio, quia rarò fieri potest, quòd ex tali manifestatione non sit subitura ingentia da mna; et contrà, rarò continget, quòd filius credat, et teneatur credere matri, ut mox infrà videbimus in sequenti quæstione.

654. — Quær. II. An eo casu teneatur spurius credere matri? Affirmat *P. Concina pag. 223. n. 10. Tamb. l. 7. cap. 3. §. 4. n. 10. et Host. Panorm. Med. Adrian. et Vasq. ap. Lugo d. 15. n. 61.* si mater sit fide dignissima spectatis circumstantiis nempe amore in filium, et suâ præsenti probitate, putà, si tunc pœnitentem vitam ducat, sacramenta frequentet, etc. aut si sit in articulo mortis, et suum dictum juramento confirmet, ut dicunt *Tol. et Turr. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 334.* Sed communissimè et probabiliùs filius non tenetur credere matri,

etiamsi juramento id asserat. Ita *Lugo dict. n.* 61. *Salm. de rest. c. 3. n. 39. cum Trull. Dic. Vill. etc. Holz. de 6. præc. c. 1. n.* 657. (cum communi, ut asserit) *Less. l. 2. c. 10. n.* 51. *Laym. l. 3. tr. 3. c. 14. n. 1. cum Abb. Rich. Sa, etc. Ronc. de 7. præc. c. 2. q. 4. r. 2. cum Azor, Fill. Dian. etc. Sporer de matr. c. 2. n.* 555. *Croix l. c.* Id probatur I. quia filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur esse adulterinus, vel illegitimus, ut habetur ex *l. Filium ff. de his, qui sunt sui, etc. Vide Lugo d. 13. n.* 16. Probatur 2. quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo, ut patet ex *c. Relatum de testam.* ubi dicitur etiam quoad legata pia requiri saltem duos testes : *tribus aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est Deuteron. c. 19. v. 15. In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.* Et ex *c. Licèt de testib.* ubi : *Licèt quædam sint causæ, quæ plures, quàm duos exigant testes : nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim dicunt *Laym. et Holz.* fuisse necessarium pro communi bono ad fraudes avertendas. Secùs tamen dicendum, ut benè ajunt *Lugo n.* 62. *Holz. Ronc. Spor. Less. Salm. Croix ll. cc.* si adsint indicia ita vehementia, ut filius in foro externo tamquam spurius condemnaretur, prout si mater clarè ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis; tunc enim tenetur ille ut spurium se habere : quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forum non nititur falsâ præsumptione.

655. — « 3. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, etiam ipse sæpè excusatur vel in toto, vel ex parte, » sive quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel » compensandum creditur; sive quia huic restitutio non potest fieri sine periculo vitæ, dispendio famæ, turbatione, » et discordiis familiarum; sive quia non est certus, filium » esse suum. *Vide Less. lib. 3. cap. 10. d. 6. Bon. de matr.* » *q. 4. p. 15. Trull. l. 7. cap. 8. d. 7.* »

Cæterùm adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hæreditatem relictam à viro adulterinæ proli, et alimenta ab eo data puero à tertio ætatis anno : nam usque ad tertium annum mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare*, nam ad alias expensas tenetur pater. Si verò mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactan-

dum, ut dicunt *Salm. de 4. præc. c. un. n. 3. cum communi.* Nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater (1).

656. — Quæritur 1. an, si adulteri sint divites, et exponant prolem hospitalibus, teneantur reddere illis expensas factas pro nutrienda prole?

Affirmat *prima sententia* quam *Salm.* communem vocant *de rest. tr. 13. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 28. cum Mol. Less. Sanch. etc.* item *Elbel, de matr. n. 461. Spor. eod. tit. n. 538. Lugo d. 13. n. 5. etc.* Ratio, quia hæc pia opera unicè pro pauperibus sunt instituta.

Negat verò *secunda sententia*, quam tenent *Henr. Dic. Roder. de Acunna ap. Salm. ibid. n. 29. Renz. de 6. præc. cap. 3. q. 8.* et probabilem vocant *Salm. loc. cit. Elbel, Spor. ll. cc. et Croix lib. 3. p. 2. n. 159.* Eamdemque sententiam docet *Laym. de just. lib. 3. tr. 4. cap. 14. n. 4.* si hospitale sit opulentum, secùs si pauper: sed universè præfatam sententiam ego puto probabiliorem; ratio, quia hujusmodi hospitalia non solùm sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum, vel prolem necare, ne infamentur; et huic malo intendunt hospitalia occurrere: imo dico ista potiùs, quàm pro pauperibus, erecta esse pro pueris spuriis, ad eos liberandos à discrimine mortis æternæ, et temporalis, quam facilè subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

657. — Quæritur 2. ad quid teneatur adulter, si dubium sit, an proles sit sua, vel mariti? *Laym. l. c. n. 3.* licèt contrarium putet probabile, probabilius tamen esse dicit, eum tenêri ad damnum pro rata dubii. Communis verò est contraria sententia, quæ excusat ab omni restitutione adulterum, modò non sit certus, prolem esse suam; ratio, tum quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita *Cont. Tourn. de justit. et jur. part. 3. cap. 3. art. 2. sect. 9. Elbel de matr. num. 443. cum Soto, Nav. Sporer, Salm.*

(1) Confer notam suprà n. 336. positam et infrà n. 951.

Edit.

de rest. c. 3. *punct.* 2. §. 1. *n.* 30. *cum Less. Pal. Sanch. Dicast. Trull. et aliis*, et est commune *ap. Croix n.* 535. *cum Lugo d.* 13. *sect.* 2. *n.* 27. *Azor, Concina, etc.*

658. — Et ob eamdem rationem idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ita *Sanch. Cons. l.* 4. *c.* 3. *dub.* 1. *disp.* 13. *n.* 20. *Zachar. lib.* 3. *p.* 1. *num.* 704. *cum Gob. Less. Fill. et Bon. ac Salm. ibid. num.* 32. *cum Sot. Trull. Lop. etc.* (*contra Dic. Mol. et alios.*). Quæ utique sententia, spectatâ ratione, et absolutè loquendo, probabilior est; nemo enim tenetur ad damnum, nisi certò moraliter constet, ipsum fuisse causam damni, ut probavimus suprà ex *n.* 562. cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 7. Nec obstat dicere cum *Ronc.*, quòd possidet obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis positâ; nam respondetur, quòd ad obligationem restituendi, ex una parte non sufficiat actio injuriosa, sed insuper requiratur damnum ex actione certè secutum, ut docuit idem *S. Th.* cujus verba retulimus *n.* 561. Ex altera, ut quis teneatur ad restitutionem, non sufficit, posuisse eum actionem aptam ad damnum causandum, sed requiritur, ut actu moraliter certò illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis, sicut non semper consilium est causa damni, juxta *D. Th.* cujus textum vide *d. num.* 562. Per accidens verò est, quòd prolem nullus alere teneatur, cùm incertus sit pater. Hanc sententiam *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 704. (loquens de spurio nato ex muliere solutâ) vocat probabilem cum *Gob. Less. et Fill.* (*contra Bardi*), et communem asserit *Lugo d.* 13. *n.* 19. Attamen ipse *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 337. cum *Lugo n.* 24. loquens de prole adulterina, absolutè dicit cum *Ills.* adulteros tenèri ad alimenta pro rata dubii; quia, licèt nemo teneatur ad damnum in dubio, an à se sit illatum; tamen hìc (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni, nam uniuscujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, et in hoc damnum videntur singuli consensisse, copulam patrando causantem hujusmodi damnum. Sed hæc ratio universè non suadet, quia videtur tantùm valere pro secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet advertens suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis ne possint à primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet si plures adulteri ex communi consilio adulte-

rium patrarent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultrà, ut ipse advertat ad illud damnum, quod evenire potest ex suo adulterio : quia tamen rarissima erit hæc advertentia, rarissima etiam erit hæc obligatio adulteri ; et ita mecum sentit *Elbel de rest. cap.* 18. *num.* 452. *et* 453. *cum Petschascher*, *et Babestuber. Vide dicta num.* 562.

659. — Quæritur 3. an adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuerit causa suppositionis, scilicet, si ipse non induxerit mulierem. ut mulier supponeret viro suo prolem utì filium suum, sed negativè se habuerit? Tres sunt sententiæ.

Prima sententia docet, teneri eum semper ad omnia damna ; quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quòd proles credatur mariti, quemadmodùm, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit, ut constante matrimonio prolem suscipiat. Hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 10. *dub.* 6. *n.* 45. *Lug. d.* 13. *sect.* 2. *n.* 14. *Mol. t.* 4. *d.* 103. *n.* 2. *et Salm. de rest. c.* 3. *punct.* 2. §. 1. *n.* 36. *cum Caj. Less. Mol. etc.* et vocant communem.

Secunda sententia verò excusat adulterum ; quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit, sed est mater ; sicut non est causa abortûs, qui fornicatur cum muliere, licèt conjiciat eam in necessitatem abortûs. Ita *Sot. Trull. etc. ib.*

Tertia sententia apud *Tambur. Decal. l.* 7. *c.* 3. §. 3. *n.* 5. *et* 6. distinguit et dicit, quoad alimenta, tenêri patrem illa subministrare, et hoc *Tamb.* supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium ; quoad hereditatem verò proli relictam, dicit, eum non tenêri, quia de hoc tenent *Sot. de just. l.* 4. *qu.* 7. *art.* 2. *et Henriq. l.* 2. *de matr. c.* 2. *n.* 3. et probabilem vocant *Tamb. l. c. et Dian. cum Bart. à S. Faust. apud Lug. de just. d.* 13. *n.* 10. Sed longè probabilior mihi est prima sententia, tenêri in eo casu adulterum tam ad alimenta, quàm ad hæreditatem, quam unà cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licèt adulter tantùm permittat filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima, et directè moralis omnium da-

mnorum, cùm in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile prolem è domo ejicere propter infamiam, quam subiret. Ita *Less. l. 2. c. 10. num. 45. P. Conc. tom. 7. p. 222. num. 7. Croix l. 3. p. 2. num. 536. Elbel l. c. et Lug. l. c. num. 11. cum Vasq. Caj. Sylv. Navar. Mol. Az. et aliis communiter*, qui (ut asserit *Lugo*) præfatas duas sententias rejiciunt. Secùs autem dicendum ait *Lugo n. 15. cum Vasq.* si adultera sine sua infamia, et periculo suppositionis possit prolem extra domum tenêre, et alere.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama, et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione à religione. Et quid pro officio?

660 *An restitutio facienda in alio genere?*
661 *Quid, si quis inducat alterum ad peccandum?*
662 *Ad quid teneatur, qui abduxerit novitium vel religiosum à sua religione?*
663 *De restitutione ob omissionem officii divini.*
664 *Quæst. I. Quid, si fructus beneficii non percipiantur?*
665 *Qu. II. Quid, si omittatur officium sine culpa?*
666 *Qu. III An restituendi fructus intra primos sex menses?*
667 *Qu. IV. An omittens officium possit postea supplere altera die?*
668 *Qu. V. Quid, si omittatur pars minor, quàm integræ horæ?*
669 *Qu. VI. Quid, si recitentur horæ sine attentione interna?*
670 *Qu. VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus?*
671 *Qu. VIII. An omittens incurrat aliam pœnam?*
672 *Qu. IX. Cui facienda restitutio?*
673 *Qu. X. An omnes fructus restituendi? et quid de beneficiario simplici?*
674 *Qu. XI. An teneatur ad officium habens tenue beneficium?*
675 *Quæst. XII. An canonici non assistentes, vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum, et præbendarum? Dub. 1. An peccent graviter canonici, qui choro non assistunt? Dub. 2. Quid teneantur restituere, si choro*

non intersint? Dub. 3. An satisfaciant choro, qui tantùm intersunt, et non recitant? Dub. 4. An satisfaciant choro, qui submissè recitant?

660. — « Resp. 1. Juxta dicta, si restitui non possint » bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio fa» ciendi ex bonis diversi ordinis. » (*Vide d. n.* 627.)

Unde resolves :

« 1. Pro fama restituenda est fama : cùm id non potest, non » teneris ad pecuniam, et bona fortunæ, nisi per sententiam » à judice cogaris sic satisfacere. Eadem est ratio de reli» quis. Quòd si tamen, lædendo famam, in bonis etiam » fortunæ alteri damnum allatum esset, constat ex suprà di» ctis quid faciendum sit. Porrò de læsione famæ, etc. *Vide* » *dicenda n.* 988.

661. —» 2. Si quis alterum induxit ad peccatum suasione, » vel exemplo suo, tenetur quidem ex charitate, quoad po» test, eum revocare ad meliorem statum, sed non ex ju» stitia. *Less. l.* 2. *c.* 8. *d.* 2. *n.* 20. *Laym. c.* 8. *num.* 1.

» 3. Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto metu, etc. » tenetur ad id ex justitia ; quia quisque habet jus, ne injustè » lædatur in bonis spiritualibus. Unde, si lædatur, debet id » spirituale restitui, si possit. *ibid.* »

An autem teneatur tunc ex justitia cooperari, ut alter convertatur? *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 344. putat eum probabiliter tenêri ; sed non negat oppositum esse etiam probabile cum *Sanch.*

662. — « 4. Si quis aliquem (etiam novitium) abduxit ab » ingressu religionis, tamen sine vi et fraude, etsi graviter » peccârit, id irrationabiliter faciendo, ac proinde teneatur » ei rursùs suadere ingressum ex charitate ; non tamen ex » justitia vel illi, vel religioni tenetur, quæ nullum adhuc » in eum jus acquisivit. *Vide Laym. l.* 3. *t.* 2. *c.* 8.

« 5. Si quis religiosum ad apostasiam induxerit, suasione, » aliave cooperatione, obligatur ex justitia religioni ad resti» tutionem, non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alte-

» rius ingrediatur, sed ut suadeat alteri, quoad potest, » reditum, et compenset monasterio commoda, quæ ex hæ- » reditate, bonis, vel industria alterius expectabantur. »

Qui per vim, fraudem, aut metum gravem impedit, vel avertit aliquem à religione, graviter peccat contra justitiam, est commune apud *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 307. *cum Less. Dic. Burgh. et Steph.* Probatur ex Tridentino *sess.* 25. *c.* 18. *de Reg.* ubi excommunicatur qui puellam à religione impedit. Fortiùs peccant parentes, si impediant; *vide dicta n.* 535. *v. Præterea.* Probabiliùs autem est, quòd is, qui hunc impedit, non teneatur alium adducere ad religionem, ut ait *Croix ib. cum Sanch. contra Nav.* Tenetur tamen reparare damna ob id monasterio provenientia, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo d.* 9. *n.* 40. Et hoc dicendum probabiliùs, etiamsi ille aversus simplex esset novitius, ut *Lug. n.* 39. *et Less. cum aliis apud Croix ib., contra Sanch.*, qui putat oppositum probabile, dicens, monasterium non acquirere jus in novitium nisi post professionem.

Hic autem videndum de restitutione ob omissionem divini officii.

663. — Ex decreto concilii Lateranensis sub *Leone X.* aucto à *S. Pio V.* anno 1571. Beneficiarii tenentur restituere fructus beneficii pro rata omissionis officii, elapsis sex mensibus à die possessionis beneficii. In præfato enim concilio *Sect.* 9. §. *Statuimus*, sic dicitur: *Statuimus quoque, ut quilibet habens beneficium, si post sex menses, obtento beneficio, officium divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat suos pro rata omissionis recitationis officii, et temporis.* Deinde *S. Pius V. in sua Const.* 186. quæ incipit, *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571. sic sancivit: *Statuimus, ut qui horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus interiserit, omnes beneficii fructus, qui illi vel illis diebus responderent: qui verò matutinum, tantùm dimidiam; qui cæteras alias horas, aliam dimidiam; qui horam singulam, sextam partem fructuum ejus diei amittat; tametsi aliquis choro addictus, non recitans, omnibus horis Canonicis cum aliis præsens adsit, fructusque et distributiones fortè aliter assignatas solâ præsentiâ juxta statuta, consuetudinem, vel aliàs sibi lucrari fecisse prætendat: is etiam præter fructuum, et distributionum amissionem, grave peccatum intelligat se ad-*

misisse. Item ille qui primis sex mensibus officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, grave peccatum intelligat admisisse, etc. Hujusmodi autem restitutio certè debetur ante judicis sententiam, ut patet ex damnatione *Alexandri VII.* prop. 20. quæ dicebat : *Restitutio à Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis, eò quòd sit pœna.*

664. — Super hoc puncto plures quæstiones occurrunt. Quær. 1. An beneficiatus, fructus non percipiens teneatur ad horas recitandas? Respondetur : Si ipse careat spe recuperandi fructus, et non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita *Viva de rest. qu. 7. art. 9. n. 2. Croix l. 4. n. 1193. Bon. de hor. can. d. 1. q. 2. p. 4. n. 25. et Lug. Resp. Mor. dub. 5. n. 5.* Ratio, quia non est æquum, ut aliquis subeat onus officii, si fructus non percipiat sine sua culpa. Excipe I. Si beneficiatus justè privetur fructibus in pœnam alicujus criminis ; *Bon. l. c. cum Azor.* Secùs si injustè privetur, ut idem *Bonac. cum Suar. Molf. Azor. Laym. Lop. Garz. etc.* Excipe II. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis, ut *Lugo l. c. n. 5. cum Suar. et Croix l. c.*

Quid si vertatur lis super beneficio? Distinguendum : si beneficiarius nondum acceperit possessionem beneficii, *Cajetanus v. Hora, Nav. in c. Quando, c. 7. n. 29. et Sanch. Cons. l. 2. c. 2. d. 76. n. 6. cum Corduba* dicunt, eum tenêri ad recitandum officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam esse sententiam. Ratio, quia beneficiarius per solam collationem jam acquirit dominium beneficii, ex *c. Si tibi de præb. in 6.* Quapropter, cùm à die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est, ut ipse onus officii subeat. Communis tamen et vera sententia docet, hunc non tenêri ad officium ; ratio, quia beneficiarius ad officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum ; is autem, cui collatum est beneficium, habet quidem jus in illo, et ad possessionem accipiendam ; sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos, tale enim jus non acquiritur nisi per possessionem. Ita *Hab. t. 4. p. 232. q. 7. P. Conc. tom. 7. n. 411. Tourn. de religione art. 8. sect. 2. concl. 2. quær. 2. Salm. tr. 16. c. 2. punct. 5. §. 5. n. 56. cum Suarez, Pal. Lug. Bon. Fill. Rodr. etc.* Benè tamen excipiunt, nisi stet per beneficiarium, quin possessio-

nem adipiscatur ; quia ex *reg.* 25. *in* 6. *mora sua cuilibet est nociva.* Nec obstat, quòd fructus reserventur proviso ; nam respondet *Habert l. c.* etiam fructus beneficii vacantis sæpè reservari beneficiario futuro, et tamen nemo dicit, hunc tenêri ad officium. Hoc autem beneficium usquedum liti subjicitur, habetur pro vacante, ut ait *Conc. l. c.* Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

Si verò beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem beneficii, tunc, si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utique tenetur ad officium, ut docent *Less. lib.* 2. *cap.* 34. *num.* 173. *Suar. lib.* 4. *cap.* 29. *num.* 7. *et* 10. *Lug. loc. cit. dub.* 5. *num.* 9. *Conc. pag.* 412. *num.* 27. *Salmant. loc. cit. num.* 38. *cum Pal. Fill. et aliis communiter.* Secùs si absit hæc spes, et dubium sit, cui adjudicandi erunt prædicti fructus ; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita *Lug. n.* 14. *Salm. ibid. num.* 37. *cum Sanch. Led. Pellizar. et Tamb. l.* 2. *c.* 5. §. 1. *n.* 30. *cum Bon.* Et hoc dicendum, etiamsi beneficiarius emolumentum ex fructibus beneficii jam perciperet, sed ob aliquod manuale servitium (ut rectè notant *Lugo n.* 5. *et Salm. loc. cit. n.* 38.), ob quod non foret privandus tali emolumento, etiamsi litem amitteret. Si autem beneficiarius vincit litem, sentit *Salas ap. Croix*, ipsum tenêri fructus sequestratos largiri pauperibus. Sed meliùs censent *Lugo n.* 5. *et Salm. ibid. n.* 39. *cum Bon.* nullam esse obligationem restitutionis ei, qui sine culpa sic omisit officium, unde licitè eos retinere potest, sicut licitè retinet fructus maturatos à tempore vacationis beneficii, etsi officium non dixerit.

665. — Quær. 2. An omittens officium sine culpa tenetur ad restitutionem ?

Prima sententia affirmat cum *Led. et aliis apud Viva loc. cit. n.* 2. *v. Inf. secundo*, qui probabilem putat :

Negat verò *secunda sententia* probabilior, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 34. *n.* 180. *v. Quinto*, *P. Conc. tom.* 2. *p.* 417. *n.* 5. et ipse *Viva cum Sanch. et communiori.* Ratio, tum quia cessante culpâ cessat pœna restitutionis fructuum, ut colligitur ex verbis concilii Lateranensis, *qui officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat ;* tum quia, ut censet *Sylv. v. Clericus*, 4. *n.* 17. *cum Innoc. Panor mut. Butr. idem Less. loc. cit. num.* 179. *cum Palud. et Rosell.*

(*contra Ang. et Cov.* qui tamen fatetur contrarium esse commune) hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali, cùm fructus beneficii non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione beneficiati, cum onere tamen officii; ante enim concilium Lateranense, ita *Lessius*, nullus erat Canon, quo hæc restitutio præcipiebatur. Benè autem potuit Ecclesia, omittentibus restitutionem imponere ipso facto, et ante omnem sententiam; sed cùm hæc restitutio proculdubio sit pœna (ut non dubitat *Viva in cit. prop.* 20. *n.* 3.), ipsa omninò culpam requirit; et ideò satis à restitutione excusantur officium inculpabiliter omittentes. Sed dices: Si restitutio fructuum culpabiliter omittentibus est pœna; cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit *Alexander VII.* damnando propositionem 20. dum (ut diximus *lib.* 1. *n.* 149.) in omnibus pœnis positivis requiritur sententia? Respondetur, non requiri sententiam, eò quòd hæc restitutio sit pœna conditionalis juxta dicta ibidem dicto *n.* 149. *v. Pœna*, sive quia recitatio officii est conditio sine qua non potest beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus *n.* 663.) dicens: *Si post sex menses, obtento beneficio, officium divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat.*

666. — Quæritur 3. An omittens officium infra sex primos menses teneatur ad restitutionem? Affirmant *Suar. de relig. lib.* 4. *c.* 29. *et Val. cum aliis apud Viva l. c. n.* 2. *v. Inf. sexto.* Sed negant probabiliùs *Less. cit. cap.* 34. *num.* 167. *Conc. tom.* 2. *p.* 416. *n.* 3. *et Viva cum Vasquez et communiori.* Ratio est eadem, quam mox adduximus, quia restitutio fructuum non debetur nisi de lege Ecclesiæ, quæ hanc pœnam injunxit tantùm omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quòd isti non excusentur à culpa gravi, ut habetur ex Bulla *S. Pii V. ut suprà n.* 663.

667. — Quær. 4. An beneficiarius omittens officium uno die possit supplere die alio? Omnes docent, et non dubitandum, hunc non excusari à peccato mortali, ut diximus habèri etiam in præfata bulla *S. Pii V.* Dubium fit, an ita supplens excusetur à restitutione fructuum?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Molf. tom.* 1. *tr.* 5. *c.* 5. *n.* 7. *Salm. tr.* 16. *c.* 2. *punct.* 4. *n.* 65. qui citant *Palud. et Quintan.* item *Henr. Suar. et Fill.* (Sed *Dian. p.*

2. *tr.* 12. *resolv.* 24. asserit *Henr.* esse pro contraria sententia, *et Fill. ac Suarez* loqui tantùm pro casu præcedentis quæstionis); ac probabilem vocat *Bon. de horis can. d.* 1. *q.* 5. *p.* 2. *n.* 5. Ratio, quia in tali casu iste jam rependit æquale, prout si capellanus omittat missam uno die, benè potest altero supplere.

Secunda sententia verò communissima, cui adhæreo, negat; et hanc tenent *Bonac. l. c. Viva dict. art.* 9. *num.* 2. *Ronc. de hor. can. c.* 4. *qu.* 7. *r.* 2. *cum Nav. Pell. Bass. etc. ap. Salm. loc. cit. n.* 64. item *P. Concina, t.* 2. *p.* 420. *cum Leandr.* qui dicit hanc omninò tenendam, et *Croix l.* 4. *n.* 1209. qui contrariam non putat probabilem. Ratio, quia onus officii est addictum dici, unde qui illud non implet, non potest implere die alio; et hæc videtur fuisse vera mens *S. Pii V.* dum sancivit non facere fructus suos, qui *horas canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit.* Ubi notandum non dixisse Pontificem *omiserit*, sed *intermiserit*, quo verbo satis significavit, non lucrari fructus qui uno die officium intermittit, etiamsi die altero suppleat; quia, licèt is dici possit horas non omisisse, nequit verò dici quòd non intermiserit. Hinc benè arguit *Roncaglia*, quomodo ille, qui uno die fructus sui beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere? Tantò minùs deinde approbo id quod subdunt *Salm. ibid.*, nempe, quòd beneficiarius omittens officium possit supplere aliis piis operibus. Nec etiam acquiesco ei, quod dicit *Roncaglia*, nimirùm quòd, cùm sub nomine pauperum veniant etiam animæ purgatorii, si beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari à restitutione : non acquiesco, dico, quia Papa omninò imposuit omittentibus restitutionem fructuum.

668. — Quær. 5. An omittens partem minorem quàm integræ horæ, teneatur ad restitutionem? Si partes omissæ materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem; etiamsi fructus illi parti respondentes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert chori usus, tum quia à *S. Pio V.* tantùm omittentibus aliquam horam imposita est restitutio : qui autem partem levem illius omittit, non potest dici horam omisisse; ita *Suar. l.* 4. *c.* 3. *n.* 13. *Bonac. d.* 1. *qu.* 3. *part.* 2. *n.* 11. *Salm. tr.* 16. *c.* 2. *punct.* 4. *n.* 56. *et P. Con-*

cina tom. 2. p. 419. n. 8. in fine. Et hoc verum putant *Pal. t. 2. c. 7. Dec. 2. p. 7. n. 6. Salm. l. c. cum Fill. P. Nav. Pel. Dian. etc.* ac probabile censet *Bon.* etiamsi partes in pluribus horis constituerent simul gravem materiam; quia præceptum recitandi integrum officium diversum est à præcepto restitutionis, quæ (ut dictum est) non debetur de jure naturæ, sed ex mandato Ecclesiæ, pro omissione singularum horarum. Sed his non obstantibus, verius mihi videtur oppositum, quod docent *Suar. de rel. l. 4. c. 30. n. 13. P. Concina l. c. Bon. de hor. can. d. 1. q. 3. p. 2. num. 13. cum Garc. etc.*, nempe non excusari à restitutione, qui in uno officio per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex concil. Lateranensi absolutè præcepta fuit restitutio fructuum *pro rata omissionis officii*, ubi nota, non dici ibi pro rata omissionis cujuslibet horæ, sed *officii*: ergò ex concilio omittens partem notabilem officii jam tenebatur ad restitutionem. Postea *S. Pius V.* suam bullam emanavit, quâ nihil quidem de illa constitutione concilii immutavit, *sed expressiùs providere volens*, ut dixit, solùm definivit quantùm fuerit restituendum pro omissione singularum horarum; ex hac autem definitione perperam infertur, quòd Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius officii à restitutione jam à concilio illi imposita, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque horæ. Tantò magis deinde rejicimus cum *Salm. ibid. n. 55. Bonac. Pal. etc.* id quod dicunt *Filliuc. Pelliz. et Dian.* (et *Viva* putat probabile cum *Navarr. et Tolet.*), nimirùm non tenêri ad restitutionem, qui omittit partem notabilem alicujus horæ: nam qui partem notabilem omittit, verè non recitat horam, sicut verè missam omittit qui partem ejus notabilem non audit.

669. — Quæres 6. An teneatur ad restitutionem beneficiarius qui recitat officium sine debita attentione? Qui externè voluntariè distrahitur certè non satisfacit officio, et tenetur restituere. Dubium est de se distrahente interiùs; de hoc magna est quæstio, de qua fusè agemus *lib. 5. n. 177.* ubi probabiliorem esse sententiam dicemus, cum non satisfacere. Sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem, hìc dicimus non esse obligandum beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos perceperit; quia posito jure certo, quod ipse habet ad res

suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem nisi sit certus de obligatione restituendi. Magnus rigoristarum princeps *Prosper Fagnanus* gravem scrupulum imponit confessariis absolventibus pœnitentem, qui non vult restituere juxta opinionem probabiliorem sui confessarii, quia ejus sententiæ tamquam sui judicis pœnitens ut reus parêre debet. Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi et communiter aliis innumeris doctoribus, etiam rigidæ sententiæ fautoribus, angere debere confessarios damnantes ad restituendum pœnitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem à restitutione, et ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus expoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis juxta dicta *n.* 547. Præterea diximus *lib.* 1. *n.* 84. et fusiùs dicemus *lib.* 6. *n.* 604. quòd pœnitenti, qui habet pro se opinionem probabilem, nequeat denegari absolutio, ut communiter docetur, et fatentur etiam plures inter probabilioristas, quos ibi retulimus et referemus. Nec obstat dicere, quòd pœnitens debeat se conformare judicio confessarii, nam confessarius non est judex controversiarum, prout est summus Pontifex, sed tantùm judex dispositionis pœnitentium, et satisfactionis injungendæ, ut habetur ex Trident. *sess.* 14. *de Pœnit c.* 5. ubi dicitur: *Jesus Christus... Sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit tamquam præsides et judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur..., qui pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim, sacerdotes judicium hoc, incognitâ causâ exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potiùs in specie ac sigillatim sua ipsi peccata declarássent.* En igitur patet, pœnitentem in hoc tantùm sequi debere judicium confessarii, ut peccata apud eum deferat, et pœnitentiam acceptet. E converso pœnitens post confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quæ non potest ei denegari, nisi aliunde sit indispositus; neque potest quidem dici indispositus, quia non sequitur opinionem confessarii, ad quem certè non pertinet reprobare opiniones quas alii sapientes approbant; sed tantùm judicare an pœnitens rectam vel ne conscientiam sibi formet. Sed instabit *Fagnanus*: hæc sunt principia probabilistica. Ego nescio, an sint

probabilistica, vel antiprobabilistica, cùm plures etiam inter probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quòd in omnibus scientiis regula probata sit, ut sequamur principia magis recepta à sapientibus, prout sunt ista quæ invenio passim tenêri à scriptoribus undique doctrina et pietate conspicuis, qui in facie Ecclesiæ sua volumina ediderunt, et quibus adhærere consultius tutiusque mihi esse judico; quod enim docetur *ex unanimi theologorum consensu* (ait *Cont. Tourn. de justit. et jure*) *magni esse debet ponderis, quia ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique judicant.* Neque hic auctor dixit hoc loquens de opinione omninò communiter recepta, sed de quadam sententia, cui plures graves auctores contradicunt.

670. — Quær. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus beneficii? Certum est, tenêri excommunicatum tempore collationis, quæ fuit nulla, *Viva qu. 7. art. 9. num. 7.* Secùs, si post collationem incidit in excommunicationem. Ita *Laym. l. 1. tr. 5. p. 2. c. 2. n. 9. Cont. Tourn. de censur. part. 2. art. 3. sect. 5. Quær. 4. Pal. d. 2. p. 11. n. 4. Sanch. de matr. lib. 3. d. 51. n. 12. Salm. de cens. c. 3. punct. 10. n. 115. cum Henr. Bonac. Con. Avila, Hurt. et aliis pluribus* (*contra Suar. Cov. Fill. Sayr. etc.*) Et quidem probabilius: ratio; quia pœnas, quæ actionem requirunt, ut diximus *lib. 1. n. 148.* reus non tenetur subire, nisi post sententiam. Et sic videtur significare textus *in c. Pastoralis 53. §. Verum. de Appel.* ubi dicitur: *Illi proventus ecclesiastici meritò subtrahuntur, cui Ecclesiæ communio denegatur.* To autem *subtrahuntur*, ait *Cont. Tourn. l. c.* potiùs indicat expoliationem, quæ fit ab homine, quàm quæ ipso jure inducitur, ut etiam explicat Glossa. Tantò magis, quia Pontifex respondet ibi interrogationi factæ, an clericus excommunicatus potuisset privari à judice ecclesiasticis beneficiis. Hæc tamen sententia procedit, si beneficiarius per se, vel per alium jam muneri suo satisfecerit. Si autem ob injustam excommunicationem abesset à choro, posset percipere fructus beneficii, et etiam distributiones, ut ait *Viva n. 8. cum Sa, Fill. Av. etc.* Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistat choro, quia non stat per ipsum, ne absolvatur? *Sa, Henr. et Ugol.* concedunt huic distributiones; sed negat communiùs, et multò probabilius *Viva cum Suar. etc. ibid.*

671. — Quær. obiter 8. omittens ultra restitutionem, quamnam aliam pœnam incurrat? Incurrit pœnam privationis beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses officium omittat intra 15 dies *ut Suar. apud Viva d. l. n.* 10. *ex conc. Lateran.*

672. — Quær. 9. omittens cui debeat facere restitutionem? Resp. pauperibus, vel fabricæ beneficii, ut *ex Decr. S. Pii V.* sive Ecclesiæ, sive domui beneficii, sive in augendis agris, ut *Suar. et Vasq. apud Viva quæst. 7. a. 9. n. 11.* Non autem (ait *Viva*) potest dare fabricæ alterius Ecclesiæ, nisi fabrica esset in utilitatem pauperum, vel nisi Ecclesia propria non indigeret restauratione, et aliæ Ecclesiæ eleëmosynis indigerent, ut reficerentur, ut ait *Concina tom. 2. p. 425. n. 24.* Nomine autem pauperum intelliguntur pauperes cujuscumque loci, et etiam intelliguntur ipsi defuncti. Et etiam ipse clericus sibi potest applicare dictos fructus, si verè pauper est, ut dicunt *Palaus tract. 7. d. 2. p. 7. n. 12. cum Nav. Suar. Bon. Tol. et Viva cum Less. ex communi d. n. 11. in fine.* Excipitur tamen, si ille in fraudem officium omittat, sciens, se posse retinere fructus ob paupertatem, ut benè advertunt *Pal. et Viva.* Addunt *Palaus tr. 7. d. 2. p. 7. n. 11. cum Suar. Bonac. et Salm. de hor. can. c. 2. punct. 4. n. 60. in fin. cum Nav. Pell. Reg. Fill. Quintan. et communi,* posse beneficiarium satisfacere restitutioni, si quæcumque alia pia opera pro defunctis offerat æquivalentia recitationi omissæ, nempe, (ut explicat *Quintan. ap. Salm. ibid. n. 66.*) auditionem Sacri, flagellationem, lucrationem indulgentiarum, et similia; sed huic suprà *n. 667. Quæst. 4. in fine* non acquievimus. Tantùm admittendum videtur cum *Concina p. 427.* posse beneficiarium fructus restituere, ut celebrentur missæ, vel alia suffragia applicentur pro defunctis.

673. — Quær. 10. An beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxta officia quæ omisit? Affirmant *Suar. Valent. Azor,* quia sic loquitur bulla. Sed *Sanch. Cons. tom. 1. l. 2. c. 2. d. 83. n. 3. Sotus de just. l. 10. qu. 5. art. 6. Less. l. 2. c. 34. n. 133. Viva l. c. n. 13. et Salm. loc. cit. num. 59. cum Pal. Vasq. Led. Vill. Dian. Henr. Rodr. Bonac. etc.* probabiliter dicunt ex benigna interpretatione ipsos non tenèri omnes fructus restituere, sed tantùm eos qui respondent ad onus officii omissi. Ratio, tum quia bulla *S. Pii* sic recepta

est, et sic explicata usu, utpote conformior æquitati naturali; tum quia durum videtur eodem modo obligari Episcopos, parochos, et capellanos qui ferunt alia onera, ac simplices beneficiarios. Quare dicunt, Episcopum vel parochum tenêri restituere tertiam, vel quartam partem fructuum, retinendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt: canonicos, dimidiam partem: habentes capellaniam, dimidiam, vel tertiam partem: (capellanus enim tenetur ad officium, cùm quælibet capellania conferenda ab Episcopo, et ejus auctoritate erecta, sit verè beneficium, etsi sit ad nutum amovibilis: secùs, si non sit erecta auctoritate Episcopi, licèt ab ipso conferatur. Ita *Salm. cit. n.* 59. *cum Suar. Pel. Vill. etc.*) Ratio, quia isti omnes recipiunt fructus non solùm pro officio, sed pro aliis etiam oneribus. *Henriquez* autem *apud Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 2. *d.* 84. *n.* 4. dicit, Episcopum et parochum tenêri tantùm ad quintam partem, quod *Viva* etiam approbat *in prop.* 20. *Alex. VII. n.* 6. *in fin. et de horis can. q.* 3. *a.* 3. *n.* 8. *in fine*. Canonicum ad quartam, ut etiam *Viva d. n.* 8. *in fine*.

Quid de beneficiario simplici? Rectè *Viva cum Bon. d. l. de rest. n.* 13. *in fine* dicit, eum tenêri ad omnes fructus: quia onus gestandi habitum, vivendi castè etc. compensatur privilegiis clericalibus. Attamen *Henr. apud Sanch. d. loc.* dicit, tenêri tantùm ad tertiam partem, ratione aliorum onerum. Et asserit hanc esse communem recentiorum cum *Manuel. et Medina*, quorum opinionem ait *Sanch.* esse rationi consonam. At hanc opinionem meritò ait *Less. l.* 2. *c.* 34. *n.* 177. esse laxam. Unde rationabiliter eam limitat ad eos beneficiarios tantùm, qui præter horas canonicas alia onera habent, idque juxta onerum proportionem.

674. — Quær. 11. an teneatur ad officium, habens tenue beneficium? *Salm. de horis canon. c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 48. *cum Nav. Laym. Pal. Sa, etc.* tenêri eum censent, quia *S. Pius V.* hunc non excludit. Negant tamen *apud Moya tract.* 2. *de rel. disp.* 2. *q.* 4. *n.* 8. *Malder. Escob. Quintan. Diana, et Arag.* qui testatur, hanc esse communem recentiorum: et idem sentiunt *Less. l.* 2. *c.* 34. *n.* 169. *Sanch. l.* 2. *Consul. c.* 2. *d.* 66. *cum Rodr. Molf. Vega, Led. Torre, et Pell. apud Salm. ibid. n.* 46. (quamvis *Less. et Pell.* sentiant tenêri hunc beneficiarium recitare saltem Dominicis, et diebus festivis). Ratio, quia

ex c. Is cui, 19. *de præbend. in* 6. in jure tenue beneficium non reputatur pro beneficio; in præfato enim canone habens tenue beneficium non excluditur ab alio beneficio obtinendo, cùm ibi prohibeatur, ne de beneficio provideatur tantùm obtinens aliud beneficium sufficiens : *Is cui* (verba textûs) *conceditur, auctoritate apostolica possit uni personæ in sua vel alia Ecclesia providere : alicui aliud sufficiens beneficium obtinenti providere non potest.* Addit ibi Glossa : *Ergò si non est sufficiens, secùs est.* Deinde infrà rationem adducit : *quia beneficiatus idoneus non est, et jure communi beneficiatus beneficiari non mandatur ex c. Quia in tantùm, de præb.* Habens igitur tenue beneficium, si potest beneficiari, ergò reputatur in jure tamquam non beneficiatus : et proinde censetur eximi ab onere officii.

Quæritur autem quodnam beneficium judicetur tenue? Dico non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt tale judicari beneficium quod non pertingit ad 20 vel 30 Aureos. Meritò tamen *Viva in prop.* 20. *Alex. VII. n.* 7. *Sporer de hor. can. c.* 1. *n.* 27. *Elbel eod. tit. n.* 421. *Tamb. l.* 2. *c.* 5. §. 1. *n.* 24. *et Salm. d. c.* 2. *n.* 46. *cum Mald. ac aliis communiter* censent probabile, tenue existimari illud beneficium quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis. Et adhæret *Sanchez Cons. l.* 2. *c.* 2. *dub.* 67. *n.* 4. *cum Suarez*, putans, beneficium tenue illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentationem autem rationabiliter dicit *Viva loc. c.* mensurari juxta diversitatem patrimoniorum, quæ in diversis locis solent clericis assignari. Hinc *Sotus ap. Sanch. n.* 5. obligat ad officium beneficiarium, qui percipit annuos Aureos octo. Sed *Sanch.* excusat, etiamsi percipiat 16 Aureos. Verùm huic minimè acquiesco : communis enim sententia est apud *Croix l.* 4. *n.* 1195. nullo modo excusari ab officio beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis. Idemque rectè censet dicendum *Croix n.* 1196. *cum Vasq.*, si dubium sit, an beneficium sit tenue; quia, cùm beneficium sit certum, et tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro beneficio, et proinde pro obligatione officii. Meritò addunt *Lugo, R. Mor. dub.* 6. *n.* 5. *cum Suar. et aliis, Croix, n.* 1193. *et Tamb. l. c. n.* 26. neque excusari beneficiarium si ob suam culpam beneficium factum sit tenue; vel si ipse speret in

posterum uberiores fructus se habiturum, tunc enim unus annus compensatur cum alio, contra *Palaum tom. 2. d. 2. p. 1. §. 2. n. 18.* Pariter addit *Croix ibidem* tenêri ad officium, qui acceptat beneficium cum onere solvendi omnes fructus pro pensione. Sic etiam, si non faciat fructos suos, quia non residet, ut ait idem *Croix loc. cit. cum Suarez, Lugo, etc.* Hoc tamen limitant *Bus. et Sanch.* si absit cum licentia : sed id rectè rejiciunt *Tamb. n. 23. et Croix ibid. cum Azor*, cùm ille possit fructus percipere, si velit.

675. — Quær. 12. an canonici non assistentes, vel non psallentes in choro, teneantur ad restitutionem distributionum, et præbendarum? Plura dubia hìc discutienda sunt. Certum est, quòd clerici Ecclesiarum cathedralium et collegiatarum tenentur ad officium in choro ex *c. 1. de cel. Miss. cap. Fin. dist. 92. et* ex *Trid. sess. 24. c. 12.* Atque tenentur quotidie assistere, nisi alibi alia sit institutio, vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra Ecclesiam officium persolvatur, et adsit licentia Episcopi, quando ad ipsum aditus patet, ut ait *Viva de Rest. q. 7. art. 9. n. 14.* Imò probabiliter putat *Bon.* cui adhæret *Viva*, canonicos benè distributiones lucrari, si recitent in sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia Episcopi, si ipsa licentia præsumatur; in sacristia enim reputatur officium moraliter ac in Ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1. an peccent graviter canonici, qui choro non assistunt? Negant plures DD. antiqui, ut *Nav. de Orat. c. 5. n. 14. Sylvest. v. Horæ q. 11. Cajet. eod. verb. §. 5.* item *Ang. Vald. Barb. Pell. Reg. Tamb. apud Salm. tr. 16. c. 4. punct. 1. n. 2.* tum quia de hoc non adest præceptum expressum, tum quia obligatio assistendi choro oritur ex distributionibus; ergò, cùm his canonici renuntiant, omni obligatione se liberant. Sed veriùs *Suarez l. 4. c. 17. Bon. d. 11. q. 1. p. 2. P. Concina tom. 2. p. 510. n. 4. Viva l. c. n. 14. Cont. Tourn. de relig. part. 2. cap. 2. art. 8. sect. 5. Salm. l. c. n. 3. cum Vasq. Pal. etc.* docent, eos peccare mortaliter, qui à choro absunt notabiliter, ultra tempus à Tridentino permissum. Ratio, quia ex *c. Si quis presb. dist. 92.* depositioni subjicitur clericus non recitans in sua Ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius beneficii; Tridentinum enim

sess. 24. c. 12. loquens de canonicis præcipit : *Omnes... compellantur... in choro ad psallendum instituto, hymnis, et canticis Dei nomen reverenter, distinctè, devotèque laudare.* Diximus autem 1. *notabiliter,* nam si absit canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia, eum non peccare graviter. Ita *Salm. loc. cit. n. 1. et Croix l. 4. n. 876. cum Sylvest. Bon. Cov. Vasquez, et Suar. l. 4. c. 13. n. 8. et 9.* qui tamen dixit, præfatam sententiam non videri certè improbabilem, sed se nolle suum judicium interponere. Diximus 2. *ultra tempus permissum;* quia Tridentinum permittit canonicis, sicut Episcopis, per tres menses abesse. Rectè autem docet *S. Thomas 2. 2. q. 91. art. 2. ad 3.* quem sequitur *Viva l. c. verb. Dico tertiò, cum Val. Fill. et Bon. contra Nav. et alios,* Episcopos non obligari ad chorum ; tum quia sic fert consuetudo ; tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quæ chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2. quid teneantur restituere canonici, qui choro non intersunt? Certum est ipsos non posse lucrari distributiones, etiamsi alii consocii eas illis remittant, ut habetur ex *Trident. sess. 24. de Reform. c. 12.* ubi dicitur : *Distributiones verò, qui statis horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis collusione aut remissione exclusa, his careant.* Nota, *remissione exclusa,* nam ut benè advertunt *Croix l. 4. n. 877. et Conc. t. 2. p. 525. n. 4.* si portiones illæ præsentibus jam sint præstitæ, isti licitè possunt donare eas absentibus; modò hoc non fiat ex pacto, et in fraudem legis, ut ait *ib. Croix cum Sanch. et Lugo,* quia hæc esset palliata collusio. Non privantur autem distributionibus qui absunt ex legitimis causis, de quibus agemus *l. 5. ex n. 150.*

Hæc quoad distributiones. An verò non assistentes teneantur etiam fructus præbendæ restituere? Sic habetur in Trid. *l. c. Primo anno privetur unusquisque dimidiâ parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ, ac residentiæ fecit suos. Quòd si iterùm eâdem fuerit usus negligentiâ, privetur omnibus fructibus. Crescente verò contumacia, contra eos juxta sacrorum canonum constitutiones procedatur.* Ex sacris autem Canonibus, ut dicunt *Salm. c. 4. punct. 1. n. 9.* illi exspoliantur ipsis beneficiis. Hoc verò ajunt *Salm. ibid.* ex communi, non fieri nisi post sententiam : sed contrarium hodiè tenendum, ut mox videbimus in dubio sequenti.

Dubitatur 3. an satisfaciant choro, et lucrentur distributiones canonici, qui tantùm assistunt, et non canunt? Affirmant *Sanch. Cons. l. 2. c. 2. dub. 99. n. 2. cum Met. Arag. et Panorm.* Et consentiunt *Bon. de hor. can. d. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 18. et Salm. loc. cit. n. 5. cum Pal. Suar. Less. Pell. et Led.* pro iis Ecclesiis, ubi talis viget consuetudo, quam asserunt adesse ferè in omnibus Ecclesiis. Sed hodie, aliis omissis, causa finita est in bulla *Cum semper oblatas, (vide in fine operis de Romanorum Pontif. decretis, epist. encycl. n. V.)* ubi SS. noster Pontifex postquam asserit præfatam opinionem absonam esse menti conc. Tridentini, atque pluries improbatam à congregatione ipsius concilii, dicit : *Equidem minimè Nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius Ecclesiæ canonici, se suo muneri satisfacere per simplicem in choro assistentiam, absque divinæ psalmodiæ cantu. Verùm, nisi illis præsto sit apostolicum, non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens privilegium sive indultum, jure ac meritò verendum est, ne isti, dum ita se gerunt, præbendarum ac distributionum fructus minimè suos faciant, et consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur.* Ex quo verbo *verendum* rectè infert *Concina tom. 2. p. 518. n. 22.* ita infirmatam esse contrariam opinionem, ut non ampliùs probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, quâcum certè non licet operari. Sed quidquid aliqui dixerint super præfatam bullam, idem SS. Pontifex omnia dubia abstulit novo Brevi, quod direxit die 19. Januarii anno 1748. ad Emin. Cardin. *Delphinum* Patriarcham Aquilejensem, incipiens, *Dilecte Fili, etc. (vide apud Conc. pag. 520. n. 29.).* Ibi noster Pontifex consuetudinem canonicorum, tantùm interessendi choro, extirpandam esse declarat, sic dicens : *Itaque à te dilecte Fili noster, poscimus, et flagitamus, ut non solùm hujusmodi abusum et corruptelam ab Ecclesiastica disciplina absonam, et canonicis ordinationibus ac nostræ quoque constitutioni contrariam penitùs evellere et eradicare adnitaris : verùm etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas, ut inposterum, eâ, quâ decet ac tenentur reverentiâ, choro intersint, assistantque, nec non pari pietate, attentione, ac vigilantia omninò canere vel psallere cum cæteris studeant ac contendant. Deinde iisdem edicas, et notum facias nos, (quemad-*

modum per hasce nostras in forma Brevis litteras tibi declaramus et injungimus) decernere atque statuere, sicut in eadem constitutione nostra innuimus, ipsos suosque successores canonicos choro quidem interessentes assistentesque, minimè verò canentes, psallentes nullo pacto ex præbendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeò restitutioni obnoxios esse ac fore. Ex quo Diplomate remanet tandem decisum, quòd canonici vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in choro, nedum distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex præbendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.

Dubitatur 4. an satisfaciant choro, qui submissè recitant psalmos, alteram partem audiendo? Loquendo de choro in generali, an isti satisfaciant officio, adsunt duæ sententiæ.

Prima, quam tenent *Caj. Summ. v. Horæ, in fine, Arm. eod. v. n.* 22. *Navarr. in c.* 10. *n.* 80. *et alii ap. Salm. tr.* 16. *c.* 2. *punct.* 3. *n.* 25. dicit, eos non satisfacere, quia non communicant cum aliis canentibus.

Secunda sententia verò valde probabilis, et communior affirmat; hancque tenent *Sanch. Cons. tom.* 2. *l.* 7. *c.* 2. *dub.* 14. *n.* 2. *Less. l.* 1. *c.* 34. *dub.* 33. *n.* 184. *Suar. tom.* 2. *l.* 4. *c.* 12. *n.* 8. *Fill. tr.* 26. *c.* 6. *n.* 195. *Conc. tom.* 2. *p.* 513. *n.* 9. *Bon. d.* 1. *q.* 3. *p.* 2. §. 1. *n.* 16. *Salm. l. c. cum Sot. Trull. Vill. etc.* Ratio, quia ad satisfaciendum officio in choro non est necesse, ut quisque audiat omnes voces alterius partis, unaquæque enim pars cum alia unum corpus constituit, et mutuo communicat.

Loquendo autem de choro canonicorum, an ipsi submissè recitando satisfaciant choro, et lucrentur distributiones? Affirmat *Sanch. l. c. cum aliis.* Sed communiter, et meritò id negant *Less. Fill. ll. cc. Concina p.* 513. *n.* 9. *Cont. Tourn. de relig. part.* 2. *cap.* 2. *art.* 8. *sect.* 5. *et Bonac. l. c. n.* 17. *cum Suar. P. Nav. et Rodr.* Ratio, quia distributiones debentur solùm iis, qui choro inserviunt; servitium autem chori, ut habetur ex *Clement.* 1. *de cel. miss.* in eo consistit, ut clerici conveniant in Ecclesia ad officium psallendum. Ergò qui non psallunt, sed officium submissa voce recitant, non possunt dici choro inservire. Censet tamen *Bonac. loc. cit. cum Suar. Fill. etc.* quòd canonici id recitantes possint saltem percipere mediam partem distributionum: sed SS. noster Pontifex *Bened.*

XIV. ut mox suprà vidimus in præcedenti dubio, expressè declaravit, canonicos non cantantes vel psallentes, non solùm amittere omnes distributiones, sed etiam tenêri ad restituendos fructus præbendæ.

Dubitatur 5. An canonici, portinarii, et similes possint inservire choro per substitutos, vel alternatim unus pro alio. Negant *Joan. Baptista Ventriglia Praxis etc. Annot.* 19. §. 5. *n.* 18. *cum Zerol. Barb. et Garz.* ex præscripto concilii Trident. *sess.* 24. *de Reform. cap.* 12. ubi dicitur: *Omnes verò divina per se, et non per substitutos compellantur obire officia.* Hinc ait id vetari, etiamsi adsit consuetudo, vel statutum id permittens, ex declaratione S. Congr. 25. Jul. 1570. *Si factum est aliquod statutum, quòd canonici possint inservire per substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio quia est contra concilium.* Tantùm id concedit *Ventriglia*, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis, et absentiæ permissæ. Verùmtamen advertunt *Fagnan. Tom.* 1. *in Cap. Cum omnes, de constit. n.* 28. *Monacel. Tom.* 2. *tit.* 15. *Form.* 2. *n.* 64. *et Matthæus. Offic. Cur. cap.* 55. §. 1. *n.* 9. declarâsse S. C. concilii, quòd Episcopus (ubi adest consuetudo. ut notat *Monac.*) possit concedere facultatem capitularibus invicem se substituendi in servitio tum Ecclesiæ, tum chori, modò non substituantur iis temporibus, quibus servitio Ecclesiæ adstricti sunt, et modò curet Episcopus, ne hac facultate substituendi illi abutantur: putà si hujusmodi substitutiones sint nimiùm frequentes. Aliàs verò, ut scribit idem *Fag.*, declaravit S. C. Decretum hoc locum habere tantùm inter præsentes. Cùmque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra mœnia civitatis, ubi est cathedralis, per medium milliare vel circa in suburbiis, unde canonicus opportunè possit ad servitium accedere; S. C. respondit, non censeri absentem. Omnes has declarationes colligit, et refert *Card. Lambertini Notif.* 107. *n.* 17. *et* 18.

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, et modo debeat restitui?

676 *Quando, et ubi facienda restitutio?*
677 *An sumptibus furis?*
678 *Quando et ubi facienda solutio ex contractu?*
679 *Quando peccat differens restitutionem?*
680 *Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum?*
681 *An absolvendus, qui, cùm possit restituere vult differre restitutionem?*
682 *An absolvi possit debitor, antequam restituat? Et an confessarius debeat monere de restitutione pœnitentem, qui est in bona fide, si prævideat monitionem non profuturam?*
683 *Quot peccata committit negligens restituere?*

676. — « Resp. Debet quamprimùm, et eo modo ac loco » restitui, quo jus, et interesse damnificati requirit, et com- » modè ac moraliter fieri potest sine gravi incommodo, quod » quis paterctur in re sua propria ultra debitum. *Vide Laym. » hic l. 3. tract. 2. c. 10. Fill. tr. 32. c. 4. q. 11.*

Unde resolves :

« 1. Qui non potest commodè restituere apertè, faciat clam, » et qui non potest per se faciat per aliam personam interpo- » sitam, v. gr. confessarium » (*Quid, si confessarius non restituat? Vide dicenda seq. n. 704. quær. IV.*)

677. — « 2. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis » sumptibus ad eum locum rem deferre, ubi alter eam habi- » turus fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel iniquè » detenta, deductis tamen expensis, quas alter eam servan- » do, vel deferendo debuisset facere. Excipe, nisi transferendo » deberet plus impendere, quàm res valeat; tunc enim ple-

» rumque ex præsumpta mente domini posset restituere pau-
» peribus, vel in usus pios. *Bon. q. 6. p. 1.*

Quæstio est, an fur teneatur rem reddere domino, etiam cum sumptu majori, quàm res valeat? Affirmant *Navarr. Val. Dicast. Cajet. etc. apud Salm. de restit. c. 1. punct. 10. n.* 195. Sed negant *Salm. d. l. cum Soto, Pal. Bon. Less. etc. cum Bus. hìc. Vide dicta suprà n.* 597. *et* 598.

678. — « 3. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in
» loco, ubi rem possidet. *l. c.*

» 4. Debita ex contractu eo loco, et tempore solvi debent,
» de quo inter partes conventum fuit expressè, vel tacitè.
» *Vide Less. et Bonac. l. c.* » (1)

Regulariter, præcisis pactis, solutio in contractibus, quoad locum, fieri debet in loco, ubi contractus fuit initus : et expensis illius, in cujus favorem fuit contractus. Quoad tempus autem, si de isto non sit conventum, non peccat graviter debitor, si non restituat donec moneatur ab altera parte : nisi illa ob timorem, oblivionem, aut impotentiam omittat cum monere ; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimùm. Ita *Salm. de rest. c. 1. punct. 13. n. 254. cum Pal. Covarr. etc.* Monent autem *ib. n.* 255. *Lug. Bon. Trull. etc.* non esse damnandum de culpa gravi, qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licèt iste petat, quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa ; et adhæret *Bus. n. seq.*

679. — « 5. Si quis possit quamprimùm restituere totum,
» ad id tenetur. Si autem alter dilatione non pateretur ulte-
» rius damnum, aut non notabile, non facilè arguendus es-
» set gravis peccati is, qui cum proposito satisfaciendi dif-
» ferret, aut paulatim per partes solveret. *Vide Bon. de con-*
» *tract. d. 1. q. 6. p. 1.* »

Certè excusatur à peccato gravi qui differt restitutionem per breve tempus, in quo dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Ita *Salm. ibid. n.* 253. *cum Lugo, Caj. Bon. etc. Palaus* ordinariè loquendo spatium 20 dierum putat esse breve.

680. — Utrùm, si debitor habet justam causam differendi

(1) Confer infrà art. cod. civ. de contractibus ad n. 707. positos.
Edit.

restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum, quod creditor ex dilatione patitur? Respondetur : Si debitum non sit ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo d. 18. n. 35. et Croix l. 3. p. 2. n. 252.* Si verò ex delicto est, nec etiam tenêri, si dilatio sit justa, dicunt *Navarr. Dic. Burg. et Dian. ap. Croix ib.* qui probabile putant, quia, ut ajunt tunc circa dilationem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communiùs et probabiliùs tenetur, ut docent *Lugo d. 2. n. 17. Less. c. 16. n. 32. et Molin. Laym. Reb. Tamb. aliique cum Croix loc. cit.* Ratio, quia, licèt justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen reverà causa fuit illa prima injusta acceptio.

681. — « 6. Qui scit, se tenêri ad restitutionem, et cùm » possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo mor- » tis, vel post mortem per hæredes, absolvi non debet, nec » potest : quia semper est in actuali peccato, et impœnitens. » *Sylv. Sayr. Bon. Trull. c. 14. d. 11.*

» 7. Certum est non posse absolvi, qui, quando potest, non » vult restituere, nisi in morte, vel per partes. Limita » 1. Nisi ille sit in bona fide, et monitio prævideatur non » profutura, ut *Salm. de rest. c. 1. punct. 13. n. 256. cum Di-* » *cast. P. Nav. Sylv. etc.* Limita 2. Nisi adsit justa causa, ni- » mirùm scandalum, infamia, et similia, si statim fieret re- » stitutio. *Salm. dicto loco num. 259. cum Lug. Dic. Bon.* » *Bann. etc.* »

682. — Quæritur hìc 1. utrùm sit absolvendus debitor antequam restituat.

Prima sententia dicit, cum benè posse absolvi, non solùm primâ, sed etiam secundâ vice, si det vera signa doloris, et propositi. Ita *Viva de rest. q. 1. art. 5. n. 2. cum Nav. Val. Led. Sayr. etc. Mazz.* Et probabilem putant *Salm. ibid. n. 258. cum P. Navar. et Dic.* etiamsi pœnitens monitus primâ vice culpabiliter non restituerit.

Sed mihi omninò placet secunda sententia, quam tenet *P. Conc. tom. 7. p. 85. n. 25.* regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi priùs restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis : sicut non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abjiciat; experientiâ enim satis compertum est, quòd debitores post absolutionem rarissimè restituant, prout concubinarii rarissimè concubinas dimittunt.

Unde *S. Thom. de Villan. fer. 6. post 4. Dom. Quadr.* rectè monuit : *Prius ergò vadat et concubinam è domo pellat, pecuniam alienam restituat.... et tunc ad confessarium redeat, ut absolvatur.* Cæterùm benè ait *Conc. l. c. n. 24.* quòd si reverà prudens confessarius deprehendat debitorem sincerè paratum esse restituere, cùm primùm poterit, et restitutio non possit fieri citò, rectè poterit eum absolvere pro prima vice : imò probabilissimè id admittunt *Salm. cit. n. 258. et Lugo de just. d. 20. n. 213.* etiam pro secunda et tertia vice, si tales occurrant circumstantiæ ut confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quæritur 2. utrùm, si pœnitens sit in bona fide et confessarius prævideat monitionem restitutionis minimè esse profuturam, debeat eum monere? De hoc dubio *vide dicenda de pœn. l. 6. n. 614.* ubi partem negativam probavimus cum *Lugo, Sanch. Cano, Laym. Salm. Ronc. Spor. et aliis communiter contra paucos :* si enim confessarius magna cum prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se geret, si pœnitentem monebit, prævidens, quòd ille animæ detrimentum sit passurus, et è converso damnum creditoris non sit amovendum.

683. — Quæritur 3. quot peccata committat negligens culpabiliter restituere?

Prima sententia, quam *Salmant.* probabilissimam vocant, tenet, eum tot peccata distincta committere, quot intersunt occasiones restituendi, et quoties proponit non restituere : imò quoties per somnum, aut per alia distrahitur. Ita *Bon. Vasq. Dic. Trull. Bann. etc. apud Salm. ibid. punct. 14. n. 262.*

Secunda sententia docet, eum unum peccatum committere, licèt per annum, et amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio, quia tale peccatum, quamvis physicè interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractetur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in effectu retentionis. Ita *Lug. de pœnit. d. 16. n. 549. cum Nav. Gabr. Tanner et Salm. l. c. n. 264. cum P. Nav. Arag. et Dian. cum aliis.* Hinc dicunt, sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitutionis, quin tempus exprimat, quia diuturnitas temporis non est nisi circumstantia aggravans. Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior. *Vide l. 2. de pecc. n. 40.*

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat?

684 *Cui facienda restitutio, si res extet?*
685 *An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris?*
686 *An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita?*
687 *An priùs restituenda debita certa, quàm incerta?*
688 *An priùs solvenda debita ex delicto, quàm ex contractu?*
689 *Quæ alia debita priùs solvenda?*
690 *An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita? An autem personales anteriores?*
691 *An præferri possit creditor personalis pauperior?*
692 *An priùs exigens?*
693 *An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere?*
694 *An famuli possint accipere salarium à debitis gravato?*
695 *An uxor, et filii alimenta?*

684. — « Resp. Certum est, non necessariò ordinem ser-» vari, quando debitor omnibus solvere potest; quando verò » tantum non habet, ut hæredibus relinquat, sequentes re-» gulæ servandæ :

» 1. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque » titulo habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive inven-» tione, etc. debet priùs restitui domino suo vel eo deficiente, » pauperibus. Similiter, si res empta ad creditum, pretio » non soluto, adhuc extet. *Nav. Sylv. Bon. q.* 3. *p.* 2. Hoc » tamen *Less. c.* 15. *d.* 2. *contra Bon. etc.* limitat, nisi ven-» ditor ab emptore fidejussionem vel pignus acceperit.

685. — Quæritur, an venditor rei, exstante re, sit præfe-rendus pro pretio aliis creditoribus emptoris? Certum est 1. quòd si venditor non acceperit ab emptore nec pignus, nec fidejussionem, neque fidem de pretio, ipse debet præferri, quia tunc adhuc retinet rei dominium, ex *l. Quod vendidi*, 19. *ff. de contr. empt.* et ex §. *Venditæ*, *Instit. de rer. Div. Vide Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 12. §. 1. *n.* 231. Et *vide infrà n.* 796. Certum est 2. quòd si venditor acceperit pignus, vel fidejussio-nem, nullam habet prælationem, quia tunc jam est securus de pretio. *Lugo d.* 20. *n.* 15. Quæstio igitur est, quando ven-ditor rem tradidit, et de pretio tantùm fidem accepit?

Prima sententia dicit tunc præferendum esse venditorem,

et hanc tenent *Salm. l. c. n.* 232. *cum Sylvest. Bon. Bann. Tap. Vill.* (citant etiam *Lessium*, sed non benè, nam *Lessius l. 2. c. 15. dub. 2. n. 11.* ubi citatur, loquitur, de casu quo non sit data nec etiam fides de pretio). Ratio, tum quia hoc postulat æquitas naturalis ; tum quia dominium rei, licèt eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi ; unde talis res manet hypothecata solutioni pretii.

Secunda sententia verò probabilior, quam tuentur *Mol. tom. 2. d. 556. Laym. l. 3. sect. 5. tract. 2. c. 11. n. 2. Pal. d. 1. p. 18. §. 14. n. 5. Lugo d. 20. sect. 2. n. 17. cum Vasq. P. Nav. Cov. Azor, etc.* tenet nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quia, cùm dominium jam translatum sit, venditori remanet tantùm creditum personale erga emptorem ; nulloque jure habetur, quòd res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur : aliàs emptor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

686. — An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit ante alia debita restituenda ? Affirmant rationabiliter *Pal. Rebell. et Croix l. 3. p. 2. n. 575.* quia totus cumulus est specialiter obligatus domino pecuniæ ablatæ. *Vide dicta n. 499. v. Notandum.*

687. — « 2. Si restitutio facienda sit ratione injustæ ac» ceptionis, priùs restitui debent certa, hoc est, quorum » domini cognoscuntur, quàm incerta, *Bon. Less. d. 1.* quia » illa jure naturæ debentur suis dominis, hæc autem jure » solo positivo pauperibus. »

Quamvis probabilis sit sententia cum *Bus. Less. etc.* imo communis cum *Salm. ibid. num. 230. et Croix, l. 3. p. 2. n. 577.* quòd priùs restituenda sint debita certa, quàm incerta : attamen etiam probabile est, quòd si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann. Mon. Rebell.* et probabile vocant *Tapia, Vill.* apud *Salm. loc. cit. n. 229. et Lugo d. 20. sect. 1. n. 5.* probabilissimum putat. Ratio istorum, quia prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quod est certum) neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æquè de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Caj. 2. 2. q. 62. art. 9. ac Covarr. Arag. et Tap. ap. Salm. de rest. cap. 1. punct. 11. §. 5. n. 210.* Talis enim præsumitur voluntas cre-

ditorum, ut, quod ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum animabus.

688. — « 3. Priùs facienda est restitutio debitorum licitè » contractorum, quàm usurarum; cùm in his dominus non » fuerit simpliciter invitus. »

Quæritur, utrùm debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu? Tres sunt sententiæ apud *Salm. ibid. punct.* 12. §. 1. *ex n.* 234. quas ipsi vocant omnes probabiles, et in praxi tutas.

Prima præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca, vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria, quàm non solvere rem debitam ex contractu; ideò illa priùs est reparanda. Ita *D. Th. Opusc.* 73. *c.* 17. *Reb. Med. etc.*

Secunda præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. num. seq.*) Ratio, quia aliàs solverentur debita ex ære alieno; maximè cùm creditor dederit æquivalens. Ita *Caj. Nav. Valent. etc.* Sed hanc sententiam dicit *Lugo d.* 20. *ex n.* 34. nullam præseferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit: prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut suprà. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ità *Lugo d.* 20. *n.* 36. *Less. l.* 2. *c.* 15. *n.* 16. item *Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. ap. Salm. l. c. n.* 236.

689. « 4. Debita ex titulo oneroso priùs solvenda sunt, » quàm quæ debentur ex gratuito, v. gr. ex promissione; » quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. » Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, » etiam pia, *Navarr. Sylvest. Con. qu.* 8. *p.* 2.

» 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, » si tale sit, et non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, se- » quendum est jus commune, secundùm quòd 1. Solvenda » sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obli- » gata. 2. Dos uxoris extrahenda est. » (*Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus*). « 3. De- » bita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. » Deposita perdita in potestate debitorum. 5. Debita privi- » legiatorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt » hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, et adhuc post hos resti-

» tuenda sunt bona incerta. Quando autem multi unius ra-
» tionis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos
» servanda est. *Vide Laym. l. 3. tr. 2. c. 11.* Ubi addit, è
» bonis debitoris, si is defunctus sit, inprimis solvendas esse
» impensas funeris, et quæ ad confectionem inventarii, aper-
» tionem testamenti, item ad medicos, et pharmacopolas
» pertinent. *Vide Filliuc. c. 4. q. 13.* (1). »

(1) Ordo, quo creditoribus restituendum est, sequens in codice civili statuitur :

Art. 2093. Bona debitoris communia sunt creditoribus pro rata parte, nisi justis ex causis unus alteri præferri debeat.

Art. 2094. Causæ legitimæ præferendi creditores, dicuntur privilegia et hypothecæ.

Art. 2095. Privilegiati sunt, qui ex natura crediti omnibus creditoribus etiam hypothecariis præferendi sunt.

Art. 2096. Inter ipsos privilegiatos prælatio diversitate privilegii determinatur.

Art. 2097. Privilegiatis ejusdem ordinis pro rata crediti satisfaciendum.

Art. 2099. Privilegia afficiunt vel bona immobilia debitoris vel mobilia,

Art. 2100. Vel omnia bona mobilia vel quædam tantùm.

Art. 2101. Privilegiata, quæ universitatem mobilium afficiunt, recensentur et exercentur hoc ordine :

1° Expensæ judiciariæ ; 2° funerariæ ; 3° ultimi morbi, sine prælatione inter se ; 4° stipendia famulantium pro anno currente et proximè elapso ; 5° victualia ministrata à sex mensibus, si agitur de vendente minutim, ab anno autem, si de vendente cumulatim vel de hero convictûs.

Art. 2102. Privilegiata, quæ tantùm quamdam partem mobilium afficiunt sunt :

1° Jus, quo proprietarius domûs aut prædii donatur, pro locationis pretio in fructus anni currentis ac valorem omnium mobilium, quibus domus aut prædia instruuntur aut prædiorum cultura indiget ;

2° Pignus in manibus creditoris existens ;

3° Expensa in conservationem rei ;

4° Solutio pretii rei mobilis, quamdiu apud emptorem existit, idque sive creditor ejus fidem secutus sit sive non. Quod si nulla solvendi dies statuta sit, res ipsa repeti potest, modò id fiat intra 8 dies. Præfertur tamen proprietarius domûs vel prædii pro locationis pretio ;

5° Quæ tabernarius in res viatorum apud se depositas expendit;

6° Impensæ factæ in vectionem et res vectas.

Art. 2103. Privilegiata, quæ immobilia afficiunt, sunt :

1° Venditoris rei immobilis pro pretio obtinendo ;

2° Creditorum, qui ad rem immobilem acquirendam pecuniam suppeditarunt, modò actu mutui et venditoris chirographo constet, hanc summam ad talem emptionem petitam ac solutionem ex ea factam fuisse ;

3° Cohæredum in bona hæreditatis pro solutione portionum, quæ ipsis ab aliis hæredibus refundi debeat ;

4° Architecti, operis conductoris, cæmentarii et operariorum in ædificia aliave opera assumptorum ;

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est, quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communiùs *Lugo d.* 20. *n.* 41. *cum Mol. Vasq. et alii apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 592. *contra Navarr. Sylvest. et Angel.* Notandum tamen, quòd inter creditores hypothecarios semper omnibus sit præferendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam, vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum, ex *l.* 3. *ff. Qui potiores etc. Vide Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 12. §. 2. *n.* 241. Dubium est quoad personales.

Prima sententia tenet, omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita *Pal. tr.* 32. *disp.* 1. *p.* 18. §. 18. *num.* 5. *Holzm. de rest. tr.* 2. *n.* 477. *et Less. Bon. Vasq. Azor, etc. apud Salm. ibid.* §. 1. *n.* 245. Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quæ æquè omnibus est obnoxia. Et probant ex *l.* 1. §. *Ex contrario ff. de separat.* ubi dicitur: *Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem conditionem facere.* Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona.

5° Eorum, qui pecuniam mutuo dederunt, ut ex illa merces operarii solveretur.

Art. 2104. Quæ privilegiata in *art.* 2101. recensentur, etiam debitoris bona immobilia, deficientibus mobilibus, afficiunt.

Art. 2105. Quod si creditores privilegiati circa mobilia, his deficientibus, cum privilegiatis circa immobilia pro solutione contendunt, solventur:

1° Expensæ judiciariæ aliæque *art.* 2101; 2° Debita *art.* 2103.

Art. 2106. Ut privilegiata circa immobilia ad effectum deduci queant, debitum inscriptum sit oportet registro Hypothecarum.

Art. 2107. Excipiuntur debita in *art.* 2101. relata.

Art. 2114. Hypotheca contractus est, quo res immobilis obligatur creditori in securitatem debiti.

Art. 2116. Alia est legalis, alia judiciaria, alia conventionalis.

Art. 2134. Triplex hæc hypotheca ordinem inter creditores solùm accipit à die inscriptionis in registris conservatoris hypothecarum.

Art. 2135. Non requiritur inscriptio: 1° pro legali minoris et interdicti in bona immobilia tutoris ratione gestionis ejus; 2° Uxoris in immobilia mariti pro dote sua et conventionibus matrimonialibus.

Art. 2147. Creditores hypothecarii eodem die inscripti, sunt ejusdem ordinis, cùm inscriptio non computetur per horas sed per dies.

Edit.

Secunda, quam tenent *S. Anton. p. 2. tit. 2. c. 7. §. 5. Sylv. v. Restit., q. 5. Diana p. 3. tr. 5. res. 10. Navar. Ang. Arag. Bon. Baldi cum Lugo de Just. disp. 20. sect. 7. n. 148. Bon. q. 18. n. 18. Croix l. 3. p. 2. n. 405. Conc. tom. 7. p. 178. n. 17. Salm. tr. 13. c. 1. p. 12. §. 4. n. 246. cum D. Thom. Suar. Val. Tol. Sa, etc.* docet, præferendos esse anteriores, *ex regula 54. juris in 6. qui prior est tempore, potior est jure.* Licèt enim jus civile sic loquatur tantùm de creditoribus hypothecariis : jus tamen canonicum loquitur de omnibus, et fundatur in jure naturali ; creditor enim anterior personalis, quamvis directè personam debitoris, indirectè tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet præjudicari à creditore superveniente. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

691. — Quæritur, an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, possit præferre pauperiorem diviti, vel non egenti ; duplex datur sententia, utraque probabilis, ut rectè dicunt *Salm. ibid. n. 247.*

Prima affirmat. Ratio, quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi ; plus autem damnum patitur pauper, si ei non fiat restitutio, quàm non indigens. Ita *D. Thom. Op. 73. c. 18. Molin. Sa, Med. etc.* et probabilem putant *Less. Laym. apud Salm. l. c.*

Secunda sententia probabilior negat, quia nullo jure talis prælatio datur : hinc pro rata restituendum. Ita *Lugo d. 20. sect. 7. n. 161. Pal. Less. Vasq. Azor, Dic. etc.* Excipiunt *Salm. dict. loc. n. 248. cum Less. l. 2. c. 15. dub. 7. n. 46.* si creditor esset extremè, vel graviter indigens : tunc certum esse dicunt, istum esse præferendum ex charitate. Et sic reverà tenendum casu, quo creditor jam teneatur ex charitate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur ; aliàs non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692. — « Quæres, utrùm priùs exigenti non liceat priùs » solvere ?

« Resp. 1. Solvens scienter posteriori, præterito illo, qui » habet hypothecam priorem, vel privilegiatam, peccat, tene- » turque priori de damno, qui etiam potest recuperare solu- » tum. *Less. dub. 5. ex l. Scimus §. Et si præfatam c. de* « *jur. delib.*

« 2. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualibus » aliquis exigat (sive in judicio, sive extra), teneris ei in » integrum solvere, quia diligentia fecit cum potiorem. *Nav.* » *Sylv. Bonac. l. c. ex l. Pupillus ff. Quæ in fraudem, etc.* »

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere. Ita *Lugo d.* 20. *n.* 177. quia leges dant prælationem etiam in conscientia ei qui priùs obtinuit sententiam, et post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait *Lugo n.* 170. *cum Molin. et Vasq.* eò quòd lex det creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici. Si verò is petiit extra judicium et exegit, *Lugo n.* 176. sentit non posse cum retinêre exactum, quia præjudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit prælatio, juxta suam sententiam, ut diximus *n.* 690. Attamen *Salm. ibid. n.* 249. *cum Less. Ban. Villal. Dic. Nav. Sylv. et Bus. ut suprà, et Cabassut. l.* 6. *c.* 25. *n.* 14. rectè dicunt probabilius esse, quòd possit illud retinêre, ex *dict. l. Pupillus*, ubi dicitur: *Sin verò justè exegerit, et cæteri creditores neglexerint exactionem..... id quod acceperit creditor, revocari nullo pacto potest, quia alii creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent.* Idipsum clariùs confirmatur, ex *l. Si non* 6. §. 1. *ff. de bon. auc. jud. etc.* ubi habetur: *Statuendum ne alterius aut negligentia, aut cupiditas huic qui diligens fuerit noceat. Quòd si utroque instante tibi gratificans tutor solvit, æquum est aut priùs eamdem portionem mihi quæri, aut communicandum quod accepisti.*

« 3. Debitor sciens statum suum labentem, non potest non » petenti integrè satisfacere, sed debet omnibus personalibus » solvere pro rata (si tamen iste solutionem accepisset, an » possit retinêre, controvertitur. *Vide Bon. Less. l. c. Trull.* » *l.* 7. *c.* 14. *d.* 22.) Nec potest uni solvere omissis aliis, nisi » secundùm ordinem supradictum. »

695. — Alii autem, ut *Less. l.* 2. *c.* 15. *dub.* 5. *n.* 41, *et Dic. Dian. Villal. Led. etc. apud Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 12. §. 4. *n.* 250. dicunt quòd creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licèt debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solutum non revocatur, *ex l. Qui autem, et l. Pupillus, ff. Quæ in fraudem, etc. Card. de Lugo d.* 20. *n.* 178. *et* 179. distinguit et dicit, quòd si creditor malâ fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus:

secùs si bonâ fide, quia is non tenetur ex injusta acceptione, cò quòd bonâ fide acceperit; non ex injusta retentione, quia per solutionem acquisivit dominium accepti. Sed veriùs *P. Concina tom. 7. p. 180. n. 22. Pal. d. 1. p. 18. §. 21. n. 6. Cont. Tour. de justit. et jure, part. 3. cap. 2. art. 6. sect. 2. concl. 7. in med. Salm. ibid. n. 251. cum Bann. Tap. Bon. Azor, et Turr.* dicunt ipsum in conscientia tenèri aliis pro eorum rata satisfacere: quia ex jure naturali nullum jus habet, ut sibi integrè solvatur, cùm debitor non possit satisfacere omnibus: jure autem positivo prædictæ leges statuunt, solutum non posse repeti in foro externo, sed non, quòd possit retinêri. Præterquam quòd præfatæ leges, ut suprà vidimus, intendant solùm præmio afficere diligentiam creditoris exigentis, non autem dare illi jus retinendi id quod injustè debitor solvit. Nec prodest creditori, quòd acceperit in bonâ fide, nam licèt accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebant ad bona debitoris.

694. — Utrùm famuli possint recipere salarium à domino debitis gravato? Rectè possunt, si bonâ fide famulatum præstiterint. An verò ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmant *Nav. Adr. et Ang. apud Laym. de rest. c. 11. n. 8.* (1). Negant tamen *Mol.* (et non improbabiliter ait *Laym.*); nam ipsi neque contra justitiam peccant, si à domino rogati famulentur, et mercedem accipiant, neque contra charitatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. *Sed vide dicta n. 612.*

695. — Utrùm filii, et uxor possint accipere alimenta à debitis gravato? Affirmant *Laym. d. lib. n. 9. cum Sanch. et Croix l. 3. p. 2. n. 587. contra Henr. et alios:* etiamsi paterfam. alia debita contrahat ad eos alendos, cùm ipse ad eos alendos ex justitia teneatur: modò isti non habeant aliunde sustentationem. Imò docet *Laym. cum Nav. Vasq. et Molin. contra Sylv.* quòd uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licèt alere se possit bonis propriis, vel propinquorum: quia vir non minùs tenetur alere uxorem,

(1) Ex Hom. Ap. tr. 10. n. 115. tenentur discedere, si non sint necessarii, nec possunt prosequi ad exigendum.

Edit.

quàm usuras restituere. Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiæ pecuniis à viro datis ad solvenda debita; nisi in casu, quo familia graviter egeret, tunc enim huic priùs vir succurrere tenetur; ideòque uxor tunc utitur jure suo. Ita *Laym.* qui subdit, mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris præferendas esse etiam creditoribus hypothecariis.

ARTICULUS III.

Quæ à restitutione excusent?

696 *Quæ excusent à parte debitoris?*
697 *Quid, si non possis restituere, nisi cum graviori damno? Quid, si dominus æquale damnum sit passurus? Quid, si dominus sit abusurus re restituendâ?*
698 *Vide alios casus.*
699 *Quid, si debitor cedat bonis?*
700 *Quando excusetur restitutio ex parte creditoris? Quær. I. An liceat rem alienam retinere, vel accipere ex præsumpto consensu domini? Qu. II. An debitor donans immemor debiti excusetur à restitutione?*
701 *Quid, si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam?*
702 *Quid, si in necessitatem gravem?*
703 *Quid, si creditor sit in eadem necessitate?*
704 *An debitor differens restitutionem ex justa causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor?*
705 *An hæres rei teneatur ad damna, quando reus, cui successit, fuit capite damnatus?*
706 *An possessor bonæ fidei in dubio si factus sit ditior, teneatur restituere?*

696. — « Resp. 1. Ex parte debitoris excusant ea, quæ » faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, » etsi de facto non sit contentus. *Commun. Doct.*

Unde resolvuntur casus sequentes :

« 1. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sententiam proba- » bilem) à compensatione damni, si illud datum sit sine tua » culpa theologica gravi, hoc est, mortali peccato, nisi aliud

» cum altero pactus sis, vel inde sis factus ditior. Unde excu-
» saris, si v. gr. aliquem occidisti ex subita ira, ut si fuerit
» motus tantùm primò primus, vel si ex oblivione non
» extinxeris candelam, et hinc ortum sit incendium etc. Quòd
» si advertens periculum in actionibus periculosis, omittas
» eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem con-
» ditionis communiter præstare solent, graviter peccas, et
» tenêris restituere damna secuta. Porrò in foro externo pro-
» ceditur secundùm culpam juridicam, quæ sæpè non est
» peccatum, et dividitur in latam, et levem, et levissimam.»
(*Vide dicta n.* 549. *et* 550.)

« 2. Excusaris à restitutione incertorum, si fecisti compo-
» sitionem cum Episcopo vel Papa, *Less. c.* 10. *d.* 11. *Bon. q.*
» *ult. p.* 2. » (*Quòd possit etiam Episcopus componere, tenent Trull. Villal. Henr. Dian. sed oppositum tenendum cum Lugo Mol. etc. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 415. *Vide dicta ex n.* 592. *v. Notat.*)

« 3. Item, si casu, quo teneris rem restituere pauperibus,
» tibi ipsi reverà indigenti eam des: et tunc quidem postea
» factus ditior, adhuc non teneris restituere. *Vide Laym. l.*
» 3. *t.* 2. *c.* 12.

697. — «4. Si non possis restituere, nisi cum notabiliter
» graviore damno tibi, vel tuis, vel reip. inferendo, quàm
» æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obven-
» turum, tunc enim differre potes, dum cesset ista impo-
» tentia, *Laym. l. c. ex Sylv. Nav. etc.* Idque verum est,
» etsi debitum sit ex delicto, utì et in sequentibus casibus. »
(*Vide dicta n.* 598.)

Tenêris autem restituere etiam cum tuo damno, si omissa restitutione dominus æquale damnum sit passurus. Ita *Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 15. *n.* 270. *cum Pal. Less. et Dicast.* Cessationem autem lucri dicunt *Salm. ibid. n.* 271. non esse causam justam differendi restitutionem: nisi (excipit *Beja ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 424.) ex dilatione creditor nullum damnum patiatur. *Vide alia circa dilationem restitutionis ap. Croix n.* 425. Probabilissimum autem est cum *Lugo d.* 21. *n.* 26. *et Croix n.* 426. *cum Nav. Sot. Mol. Less. etc.* (*contra Azor. Sanch. Bon. etc.*) te non tenêri restituere rem, quâ dominus est abusurus ad peccandum: imò si ille prævidetur abusurus in damnum tertii, peccares restituendo, quando posses

negare sine tuo graviori, vel saltem æquali gravi damno, juxta dicta *n.* 571. *vers. Secùs.* Idque expressè docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *ad* 1. ubi dicit : *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est : vel alteri, non ei debet tunc restitui ; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur.* Et tunc peccares restituendo non solùm contra charitatem, ut dicunt *Mol. et Dic.*, sed etiam contra justitiam, ut docent *Salm. loc. cit. punct.* 11. §. 2. *n.* 204. *Conc. t.* 7. *p.* 168. *et Lug. n.* 29. *cum Less. Pal. Bonac. Sot. aliisque communiter apud Croix n.* 427. Ratio, quia proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem.

698. — « 5. Si ad restituendum sis impotens ; ut si vivere » non possis secundùm decentiam tui statûs justè à te acqui- » siti. » (*Secùs injustè acquisiti, Salm. cit. punct.* 15. *n.* 269.) « Unde, si nobilis v. gr. non potest statim solvere, nisi se » privet famulis, equis, armis, etc. vel civis primarius, nisi » obeat artem mechanicam sibi insuetam, vel mechanicus, » nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit, aut magnum » damnum subeat, potest differre, et paulatim restituere » sine jactura sui statûs. *Laym. l. c. Bon.* » (*Est commune apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 540.)

» 6. Quòd si tamen tuâ culpâ in illas angustias delapsus » sis, v. gr. luxuriâ, ludis, superfluis expensis vestium, tibi » imputare debes, quòd jam sine statûs tui amissione non » possis satisfacere. *Ibid.*

» 7. Quòd si item creditor ex dilatione æquale damnum sub- » ire debeat, tu potiùs, quàm is, sustinere debes, cùm ejus » conditio sit melior. Excipitur extrema necessitas, in qua » quoad usum, sunt omnia communia ; *ib.* » (*communiter omnes cum Laym. ap. Croix n.* 430.)

» 8. Quòd si item damnum quod timetur ex restitutione, » non esset propriorum bonorum, sed in hoc præcisè tantùm, » quòd spoliet se rebus debitis, non potest ideò differre re- » stitutionem : quia hoc non est pati in suis rebus, neque » suum statum amittere, sed est dimittere alienum, et » reverti ad statum proprium. *Sayr. Bonac.*

» 9. Item excusaris à restitutione, si fieri nequit absque » periculo salutis animæ tuæ, vel tuorum ; ut v. g. si non » possis absque peccato, ut, si sit periculum, ne uxor, aut

» filiæ se prostituant, ne filii se dent latrociniis, ne ipse » per impatientiam incidas in desperationem. *Bon. Less. Mol.* » *Fill.*

» 10. Item, si non possis restituere absque periculo vitæ, » vel notabili detrimento famæ : cùm aliàs plus damni susti- » neres, quàm intulisti. *Bon. d.* 2. *q. ult. p.* 1. » (*Nisi jactura famæ sit minima respectu damni in bonis creditoris. Salm. tr.* 13. *c.* 1. *punct.* 17. *n.* 282. *Vide dicta n.* 653. *v. Sed dices.*)

699. — « 11. Item, si cedas bonis (1), quia leges concesse- » runt, ut qui contraxit multa debita, nec habet unde solvat, » possit cedere bonis, ea relinquendo in manibus creditо- » rum, et tunc maneat liber, ita ut etiam in conscientia » sit tutus, retentis instrumentis artis, et quæ ad sustenta- » tionem sunt necessaria. Quòd si tamen postea redeat ad » pinguiorem fortunam, tenetur adhuc restituere, ex *l.* » *Cum filiifam. qui bon. Navarr. Bon. Less.* » (*Imò ex Laym. c.* 12. *q.* 1. *remanet obligatus ad laborandum, et acquirendum, ut solvat*). « Ex quo *Trull lib.* 7. *d.* 15. *c.* 5. » sic limitat : si acquirat plus, quàm ad decentiam statûs » est necessarium, ex dicta *l. Cum etc.* Nisi tamen debita » proveniant ex delicto, v. g. furto, eo enim casu tantùm » posse retinere, quæ simpliciter necessaria sunt ad victum, » docent *Navarr. Salon. Less. loc. cit.* etsi hic concedat ea, » quæ post cessionem justè acquiruntur, licitè tenêri, si ad » statum sint necessaria. *Vide Tol. Laym. lib.* 3. *c.* 12. *Less.* » *lib.* 2. *cap.* 16. *d.* 5. *Bonac. Trull. loc. cit.* Porrò, etsi » cessionem dictam non habere locum in bonis ex delicto » provenientibus communiter teneant DD. cum *Laym. loc.* » *cit.* contrarium tamen ex *Less. Diana etc.* docet *Trull. loco*

(1) *Art.* 1266. Cessio bonorum dividitur in voluntariam et judiciariam.

Art. 1267. Voluntaria ea est, quam creditores voluntariè acceptant, circa quod videnda conventio.

Art. 1268. Judiciaria est beneficium à lege concessum infelici et bonæ fidei debitori, ut libertatem suæ personæ retineat cedendo omnia sua bona creditoribus, non obstante quavis stipulatione in contrarium.

Attamen ex jure novo (Code de Procedure) quædam sunt bona, in quæ manus injici nequeant, utì quæ debitori necessaria sunt ad cubitum et vestitum; instrumenta, quibus opifex ad laborandum indiget; libri vitæ generi debitoris necessarii; machinæ et instrumenta ad docendas exercendasve artes et scientias; farina et esculenta familiæ debitoris pro mense necessaria, etc. *Edit.*

» *citato.* Denique, etsi debitor principalis cesserit, non ideò » liberantur fidejussores. *Card. Lugo, Dian. p. 7. tom. 8. r.* » *18. et alii.*

700. — » Resp. 2. Ex parte creditoris excusat : 1. Si is, » cui debet restitui, semel remiserit, expressè, vel tacitè, » v. gr. si laceraverit tuum chirographum, vel tibi reddi- » derit. Remissio autem hæc debet esse libera; non metu, » fraude, vel mendacio extorta. *Fill. tr. 32. c. 3. q. 9. Less.* » *l. 2. c. 16. d. 2.*

» 2. Excusat in foro conscientiæ, si solvisti ei, cui debebat » tuus creditor. *Less. d. 3. Bon. p. 3. 3.* Si compensatio facta » est creditori per commodum æquivalens, v. gr. per pro- » curationem officii non gratis factam. *4.* Omitti, aut saltem » differri potest restitutio, imò aliquando debet, si creditor » eâ sit abusurus, v. gr. si quis pecunias tibi mutuo datas » repetat ad fornicandum, vel aliter peccandum. Item si eas » repetat ad peccandum contra justitiam, sive inferendum » damnum injustum tertiæ personæ : nisi tamen ex nega- » tione restitutionis timeretur majus malum. » (*Vide dicta n. 697. et alibi*).

Quær. hic I. An liceat tibi rem alienam retinere, vel accipere ex præsumpta voluntate domini, nempe quòd si peteres, libenter ille donaret? Respondetur affirmativè cum sententia satis communi, quam tenent *Sanch. Dec. lib. 7. c. 19. n. 13. cum Ang. Nav. Arag. Mendoz. Lop. Lug. d. 21. num. 54. et 63. cum Sylvest. Tab. Sayr. Holzm. tract. 3. pag. 485. num. 600. Croix lib. 3. p. 2. num. 462. cum Lessio, Sa, Reg. et Dic.* Et expressè eam docet *S. Antonin. 2. p. tit. 1. c. 15.* ubi loquens de obligatione restitutionis, ad quam tenetur qui accipit alienum invito domino, sic subdit : *Invito domino dicitur, quia, si credit dominum permissurum, et subest justa causa credendi, non tenetur.* Ratio hujus sententiæ est, quia malitia furti non tam consistit in ditescendo ex re aliena, quàm in ditescendo cum damno domini graviter inviti, cùm hoc præceptum non furandi tantùm ordinetur ad charitatem erga proximum servandam, ut diximus *n. 534. v. Quær. II.* et docet *Lugo cum aliis d. 16. n. 49.* Unde, ut excuseris in tali casu à peccato, sufficit ut dominus non sit positivè invitus. Id confirmatur ex *l. 46. §. 7. ff. de furtis*, ubi legitur : *Rectè dictum est, qui putavit se*

domini voluntate rem attingere, non esse furem; quid enim doli fecit, qui putat dominum consensurum fuisse? Confirmatur etiam ex doctrina *S. Thomæ art. 15. q. 2. art. 5. qu. 4.* qui ait non esse proprietarium religiosum, qui ponat aliquid, ponens spem in ratihabitione prælati; ratihabitio autem semper de futuro est. Oppones id, quod ait *Suar. de rel. lib. 8. cap. 11.*, nempe quòd licentia interpretativa, quatenùs daretur si peteretur, non sit licentia, sed esset si peteretur; ideòque non sufficit ad valorem actûs, v. gr. ad confessiones audiendas, ad assistendum matrimoniis. Sed respondetur cum *Lugo, et Holz. ll. cc.* quòd ad audiendas confessiones, atque assistendum matrimoniis, requiratur facultas præsens positiva, quæ non habetur, nisi de præsenti concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam, non requiritur positiva voluntas domini, sed sufficit, ut diximus, quòd ipse non sit positivè invitus; saltem ad te excusandum à culpa gravi; nam, si putes dominum invitum quoad modum, tunc non excusaberis à veniali, ut rectè docet *Sanch. loc. cit. cum Nav. Caj. Arm. Sa, Led. etc.*

Quær. II. An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur à restitutione?

Negat *prima sententia* cum *Sanch. Dec. lib. 1. c. 13. n. 11. Laym. lib. 3. tr. 2. c. 12. n. 9. Spor. de consc. tr. 1. c. 1. n. 90. Bonac. de leg. q. 1. p. 10. n. 13. Dian. q. 3. tr. 6. r. 57. Salmant. de leg. c. 2. punct. 8. n. 146. etc.* Ratio, quia, cùm is sit debitor tum ex titulo justitiæ, tum ex titulo donationis acceptatæ, non potest unâ solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. Nec obstat 1. ut dicunt, quòd debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potiùs debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. Nec obstat 2. quòd donatio fuerit facta per errorem; sive propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi; nam ut dicunt *Less. lib. 2. cap. 17. n. 28. Sanch. et alii communiter*, adhuc in contractibus gratuitis error non invalidat actum, etiamsi causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi; hinc, si quis promiserit eleëmosynam pauperi, quia pauperem cum judicavit, non tenetur illam præstare, si postea sciat, cum non indigere, quia error hic fuit in substantia: contrà verò, si postea sciat, pauperem illum fuisse suum

calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si priùs hoc novisset. *Vide dicenda n.* 715.

Limitant verò præfatam sententiam. 1. Si obligatio restitutionis proveniat ex præcepto ecclesiastico, putà si beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem horarum, vel residentiæ, eleëmosynas postmodùm erogaverit immemor suæ obligationis. Ita *Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 4. *n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 13. *n.* 10. *Suar. de rel. l.* 4. *c.* 26. *n.* 8. *Ronc. de leg. c.* 45. *in fine Spor. et Dian. ll. cc.* Et idem dicunt *Ronc. l. c. ac Bon. l. c. p.* 10. *n.* 13. de omni restitutione ob debita incerta. Limitant 2. Quando probabiliter præsumitur creditor libenter debitum remissurus, si rem cognitam haberet, *Laym. et Spor. ibid.* Limitant 3. Si obligationes essent aliunde quàm ex justitia, putà si quis immemor voti, pœnitentiæ sacramentalis, aut præcepti ecclesiastici, opus debitum præstaret, quia tunc benè satisfaceret, ut docent *Laym. Suar. Sanch. Bonac. ll. cc. et Bus. cum Azor, et Less.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Card. in* 1. *Crisi d.* 64. *n.* 24. *Rodr. pari.* 2. *c.* 49. *Concl.* 2. *Mazz. de rest. tom.* 2. *pag.* 566. *Croix lib.* 3. *part.* 2. *num.* 452. *cum Reb. Tamb. l.* 1. *cap.* 3. §. 7. *v. Solutio, n.* 4. cum suo magistro *Baldello* (et probabilem censet *Diana*, revocans primam sententiam *p.* 5. *tr.* 15. *r.* 94.), affirmat talem donantem benè satisfacere suo debito ex justitia (Et idem esse ait *Mazzott.* si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod sæculare, quod sit prætio æstimabile). Ratio, quia in omni liberali præstatione quisque præsumitur priùs velle satisfacere obligationibus justitiæ. Idque probatur ex *l. Cum ex pluribus* 97. *ff. de Solution.* ubi dicitur, quòd qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam et solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censeatur solvere pro causa potiore; hæc sunt verba textûs: *Cùm ex pluribus causis* (nempe propter infamiam, vel pœnam, vel hypothecam) *debitor pecuniam solvit, utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa ejus pecuniæ, quæ sub infamia debetur, mox ejus quæ pœnam continet, etc.* Et ratio ibi subditur (quod magis urget), quia præsumitur, quòd si debitor fuisset admonitus, pro causa potiore solvisset: *Quòd verisimile videtur, diligentem debitorem admonitum, ita negotium suum gesturum fuisse.* Sic

textus ubi Glossa *ad verb. Admonitum*, addit, *id est sua discretione, vel ab amicis.* Accedit alia ratio, quia oblivio debiti efficit, ut donatio fuerit omninò involuntaria, qui enim donat, censetur semper hanc actualem voluntatem (saltem implicitam) habere : *Dono, nisi tenear ex aliquo alio titulo potiore.*

Prima sententia est communior, et quidem valde probabilis ; sed hæc *secunda* suâ probabilitate non caret. Ad rationem enim præcipuam primæ sententiæ, nempe quòd in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attendatur ; respondetur, quòd in nostro casu non sola voluntas conditionalis habetur, quæ nunquam in actu adfuerit, sed habetur vera voluntas, ut supponimus, anteriùs absolutè habita solvendi debitum, quæ semper perseverat, quamdiu non revocetur : sed dices : debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habêre, unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur, quòd donans immemor debiti potiùs censeatur velle solvere ex prima voluntate habita, quàm velle donare. Tota igitur quæstio reducitur ad videndum, an in hac solutione prævalcat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi ; sed videtur satis probabile, quòd prævalcat prima voluntas, tamquam potior et præcedens. Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis ; concedunt enim *Laym. l. 1. tract. 4. n. 5. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 8. n. 17. cum Led.* juxta ea etiam, quæ diximus *n.* 210. quòd si quis emiserit votum non vovendi, et statuerit se nolle futura vota valere, et postea immemor primi voti secundum emittat ; tunc nullum erit hoc secundum votum, dummodò primum non retractet expressè, vel virtualiter, nempe si memor primi secundum faciat. Sic pariter *Sanch. loc. cit. et Laym. lib. 3. tract. 5. c. 4. n. 3. ex l. Si quis de legatis.* dicunt non valere posterius testamentum contra prius habens clausulam, ut per nullum aliud censeatur revocatum, nisi in secundo testamento per aliam clausulam expressè primum revocetur. In his casibus quæro, cur valeat primum votum, primum testamentum, et non secundum ? nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas habita prævalet secundæ voluntati actuali. Si ergo talis impletio (loquendo de voto) satisfacit Deo, cur non homini ? præterea concedit

Laym. lib. 1. tr. 4. cap. 4. n. 7. v. Cæterùm, quòd si quis promittit aliquid dare, et promissio acceptatur; si postea illud donat, primæ donationis immemor, ad nihil aliud tenetur: hìc rursùs rogo, quare hìc non teneatur ad primam donationem, cùm prima et secunda donatio sint duo actus distincti, nisi quia prævalet anterior voluntas solvendi debitum, quàm donandi? Nec valet dicere, quòd ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se adstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantùm is immemor primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantùm prævalet voluntas generalis jam priùs habita potiùs solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quàm iterùm donandi. Id quidem fortiùs dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quòd strictiùs obligat, quàm debitum ex donatione.

Sed occurrit hìc alia urgentior difficultas, nimirùm, quòd debitum certum non compensatur probabili satisfactione. Sed respondetur cum *Carden. Croix et Mazz.* hoc procedere, quando adest sola probabilitas facti, non autem quando accedit probabilitas juris. Clariùs id explico: Quando debitum est certum, et probabilitas versatur circa factum solutionis, certè ex probabili solutione debitor non liberatur, quia solutio probabilis æquare non potest debitum certum. Sed hìc probabilitas non est circa veritatem sive factum solutionis, sed circa effectum illius, scilicet quòd per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eò quòd probabiliter adfuerit satisfaciendi voluntas; hæc enim est probabilitas juris, sive proxima, quâ debitor benè uti potest, ut diximus *lib. 1. n. 33.* (1) *cum Suar. Sot. Nav. Sylv. Ang. Lugo, Salm. et aliis.*

(1) Numerus, qualis hìc laudatur, minimè convenit cum *n. 33. lib. 1.* hujus editionis, sed est ex editione Rom. anni 1757, in cujus tractatu de conscientia, ordine planè diverso ab eodem hujus editionis, lib. 1. n. 33. hæc leguntur:

» Sciendum est, quòd nemo uti potest opinione probabili cum periculo » damni vel injuriæ proximi. At hìc maximè advertendum, quòd non pos- » sumus uti probabili cum damno proximi quando probabilitas est tantùm » facti, non autem si (in aliquibus casibus) adest probabilitas juris, quæ » reddit nos moraliter certos practicè benè operari et prudenter, utendo » opinione probabili de jure, vel probabilitate proxima, ut communiter do- » cent Authores nostri cum *Suarez*, 1. 2. *Tom.* 3. *d.* 12. *sect.* 6. *et Soto de*

701. — Quæritur III. Quando debitor in necessitate constitutus excusetur à restitutione? Hìc distinguenda est primò necessitas gravis ab extrema; et dicendum, quòd si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quæ restituere

» *just. lib. 3. qu. 6. art. 5. ad 4.* qui ait : In omnibus negotiis magni momenti, etiam in magnam injuriam tertii, licitum est sequi opiniones probabiles. Sed hìc dices : Cur opinione probabili de jure in aliis materiis uti possumus, et non etiam in sacramentis, et pharmaco præbendo infirmis, cùm in utroque damnum proximus pati possit? Egregiè respondet *Suarez loc. cit.* dicens distinctione utendum : interdum enim opiniones sunt circa jus, scilicet an hoc sit prohibitum, nec ne; interdum verò circa res ipsas, ut in sacramentis, an hoc modo facta teneant : et in medicina, an hoc pharmacum sit utile, vel perniciosum. Dicendum 1. Quotiescumque est opinio probabilis hanc actionem non esse prohibitam, potest aliquis formare conscientiam certam tali opinione. Præter Authores citatos favent huic conclusioni multa, quæ adducit *Navarrus d. cap. Si quis autem a. 12. et in summa c. 27. n. 283. Sylvest. Angel. verb. Opinio. S. Antonin. 1. p. tit. 3. c. 10.* Ratio est, quia excedit ordinarium humanæ facultatis majorem cognitionem obtinere in actionibus. Item quia esset intolerabile onus obligare omnes homines ad conferendas singulas opiniones. Præterea existimo illam rationem sufficientem, quia quandiu est judicium, quòd nulla sit lex prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita, donec certius de illa constet. Dicendum II. Quando opiniones versantur circa res ipsas, sæpe tenetur homo præferre certam probabili, quando scilicet ex justitiâ, vel charitate vitare damnum tenetur quod in re ipsa subest. Unde confirmatur ex differentia de jure, vel de re : nam primum dicit ordinem ad operantem et omnino tollit periculum malitiæ : secundum verò dicit ordinem ad rem ipsam, et non tollit periculum detrimenti, quod est in ipsa. Unde in priori est sufficiens excusatio sequendi probabile judicium, quia nondum lex est sufficienter proposita; hìc autem nulla est sufficiens excusatio cùm satis constet periculum in re ipsa manere; huc usque *Suarez.*

» Ad quod clariùs explicandum, dico quòd opinio probabilis aliter se habet, quando versatur circa substantiam rei, hoc est an res existat vel non. Aliter circa modum rei, nempe an res sive actio sit honesta, vel non. Nam quando opinio versatur circa substantiam rei, opinio quantumvis probabilis non potest sufficere, ut sit quod non est; ex. gr. ut sit Sacramentum, quod probabiliter videtur esse Sacramentum, sed reverà non est Sacramentum, vel pariter ut sit à medicina, quod est reverà potius venenum, cùm de facto noceat. Quando verò opinio versatur circa modum rei, an sit honesta, vel non; tunc opinio probabilis benè efficit, ut actio sit honesta licèt fortè per se non sit. Ratio quia (ut latè probatum est in dissert. de usu opinionis probabilis) in iis casibus, in quibus probabiliter opinamur legem prohibentem non adesse, vel saltem non esse satis manifestè propositam, tunc lex non obligat; et ideo tunc operatio, eò quòd non sufficienter inveniamus eam à lege prohibitam, utique remanet honesta et licita. »

Edit.

deberet, tunc non tenetur ea restituere, et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur, nisi debitum ei restituatur. Hæc est sententia communis, ut testantur *Salmanticences de restitut. cap. 1. num.* 271. Et hoc etiamsi extet res debita in specie, ut docet *Less. lib. 2. c. 10. cum Caj. Sot. et Tol. ac Sporer de rest. cap. 4. n. 77. contra Nav.* Ratio, quia tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas dominii jure gentium introducta. Excipe tamen cum *Less. et Pal. p. 7. tr. 32. d. 1. q. 17. §. 2. n. 6.* nisi præcisè ob substractionem illam dominus in extremam necessitatem sit conjectus, quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam, est idem ac eum occidere, unde in casu melior debet esse conditio domini priùs possidentis. An autem, transactâ hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem? Distinguit *Less. loc. cit. n. 4.* et ait, quòd si restitutio debebatur ex contractu, tunc quando per illum dominium rei jam translatum fuerat in debitorem, certè debet tantumdem restitui; quia tunc debitor consumpsit quod erat suum, unde debitum perseverat; si verò res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario, etc., tunc adhuc probabile esse dicit *Less. cum P. Nav.* non tenêri debitorem ad restitutionem. Si autem restitutio facienda erat ex delicto, *Lessius n. 5.* dicit probabile esse adhuc cum eodem *P. Navarr.* non esse obligationem restituendi; sed probabiliùs rectè ipse cum *Scoto, Rich. Palud. Sylv.* putat restitutionem esse faciendam. At *vide dicta n. 520. Quær. IV.* ubi distinximus pauperem in re, et in spe. Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe uxoris, parentum, et filiorum; ita *Less. num. 14. cum Sot. Lop. et Tolet.* qui admittit etiam pro necessitate fratrum.

702. — In gravi autem necessitate, plura alia distinguere oportet, et dicendum I. Quòd si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certè potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix lib. 2. p. 2. n. 430.* Si verò ex delicto, negant posse differri restitutionem *Sotus, Mol. etc. ib.* Sed communiter affirmant *Pal. loc. c. n. 4. Salm. de restit. c. 1. punct. 15. n. 272. S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 8. §. Quidam, et Croix eodem loco cum Lugo, Scoto, Nav. Azor. Sylv. Laymann.* Quòd si

autem necessitas prævideretur perpetua, in eo casu putat *Croix n.* 431. debitorem tenèri restituere saltem diversis vicibus parcissimè vivendo. Citat autem ibi *Ills.* qui dicit, eum posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum à debitore esset notabiliter majus damno creditoris. Et idem sentit *Lugo*, *d.* 21. *num.* 21. qui subdit tamen *num.* 22. quòd ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplò excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplò excedens debitum, et damna creditori obvenientia ex omissione restitutionis, ad quæ fur proculdubio tenetur. Dicendum II. Quòd pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit è suo statu justè acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ita *Palaus loc. cit. n.* 1. *Viva de rest. quæst.* 6. *art.* 1. *n.* 3. *et* 7. *cum Tambur. et Bonac. Salm. loc. cit. n.* 269. *cum Prado*, *Bann. Villal. Dic. Tapia.* Dixi *justè acquisito*, nam secùs dicendum, si status injustè acquisitus fuisset ex usuris, etc., ut communiter limitant *Pal. dict. l. n.* 4. *et Salm. dict. n.* 269. *cum AA. cit.* Sicut etiam limitant *Pal. ib. cum Sylv. ac P. Nav. atque Croix dict. n.* 430. *cum Laym. et communi,* si debitor propriâ culpâ, nempe ludis et comessationibus in illum miserum statum devenerit; sed in hoc casu mihi, et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum justè jam acquisierit. Ilìc autem benè advertunt *S. Anton. p.* 2. *tit.* 2. *cap.* 8. *Elbel de restit. n.* 547. *Holzm. n.* 507. *et Spor. cap.* 4. *n.* 65. *cum communi,* quòd, licèt tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum, tenetur tamen illum diminuere quantùm potest, scilicet dimittendo splendorem equorum, famulorum, etc.

703. — Sed dubitatur 1. an in gravi necessitate debitoris, et creditoris sit obligatio restituendi? Respondetur: si creditor jam necessitatem gravem patitur, et debitor tunc cà non laborat, sed laborabit restituendo, certè tenetur restituere, quamvis in necessitatem gravem sit constituendus; quia in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens; quàm debitor, sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. Ita communiter *Less. dict. c.* 10. *num.* 30. *Salm. ibid. num.* 270. *et Croix loc. cit. num.* 430. *cum Azor*, *Laym. Dic. Mol. Spor. etc.* Si verò debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, dubium

est, an teneatur restituere, quando creditor eâdem necessitate laborat?

Prima sententia affirmat cum *Prado, Trull. ap. Salm. loc. cit. n.* 273. Et hanc sequitur ut probabiliorem *Roncaglia de 7. præc. c. 9. q. 2.* quando debitum est ex delicto. Ratio istorum, quia extra casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in æquali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis: secùs tamen censet *Roncaglia*, si debitum esset ex contractu.

Secunda sententia verò tenet in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem, dummodò res ablata non extet in specie, et modò non præcisè per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita *Lessius n. 19. Pal. n. 7.* Et probabilem vocant *Roncaglia et Trull. cum Sylvio ap. Salm. ibid.* qui eam æquè probabilem putant; et reverà videtur suâ probabilitate non carêre, quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantùm æquale damnum debitor sustinêre deberet, sed multò majus quàm creditor; cùm enim is gravi necessitate jam laboret, certè non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi in extremam necessitatem se conjicere videretur.

704. — Dubitatur 2. an talis debitor restitutionem differens ex justa causa, teneatur reddere creditori interesse, quod hic patitur ex dilatione? Negat *Pal. loc. cit. §. 10. n. 2. cum P. Nav. et Lessio* ex parte, quia, ut dicit, damnum creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione, sed ex retentione posteriori, quæ justè fit. Sed probabilius dicendum cum *Viva loc. cit. n. 7. Salm. ibid. num. 274. Bon. et Villal.* quòd si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quando justè differtur solutio; secùs verò si ex delicto, quia tunc prima injusta acceptio reverà fuit culpabilis causa damni. *Vide dicta n.* 680.

Quær. IV. Si fur mittat domino rem ablatam per confessarium, aut virum fidelem, et iste sibi illam retineat, an teneatur iterùm restituere? Negant *Castropal. Soto, Gabr. Ledesm. etc.* et hanc opinionem probabilem vocant *Trull. Filliuc. etc. apud Salmant. de restitut. c. 1. punct. 9. n.* 187. quibus olim adhæsi. Eamdem enixè tuetur *Felix Potesta* (*num.* 479.) dicens: *si fur ex consensu expresso creditoris hoc face-*

ret, certè ad nil ampliùs teneretur; idem ergò dicendum, si hoc agit ex consensu tacito, qui certò præsumitur; aliàs creditor esset irrationabiliter invitus, dum certè fur non tenetur se prodere : taciti autem, et expressi consensûs eadem est vis. Sed oppositum docet sententia communis et tenenda cum *Less. lib. 2. c. 16. dub. 6. n. 67. Lugo de just. d. 21. totâ sect. 3.* qui mordicùs eam tuetur, et contrariam vocat parùm probabilem, spectatâ ratione, et citat pro se *S. Anton. Nav. Sayr. P. Nav. Sylv. etc.* Item *Sporer de rest. c. 4. n. 25. cum Mol. Tol. Reb. Fab. Salm. l. c. n. 188. Croix l. 3. p. 2. n. 364. et 462.* Ratio, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter, et cum effectu reddere dominum indemnem. Et hoc sive restituatur res furata in individuo, cùm furis crimen sit jam vera causa, ut tunc res percat, prout benè ajunt *Lugo, et Sporer, cum aliis;* sive restituatur valor rei, et mittatur ad creditorem. Quo casu fortiùs probatur nostra sententia, ex eo, quòd dominium pretii illius maneat apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeò ut possit illam repetere ad suum libitum; si ergò perit, cur perire debet creditori innocenti, et non furi, qui adhuc illius dominus est? Ratio autem à priori est, quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud Doctores) quod domino evenit ex sua injusta ablatione; ergò quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum domino resarciri. Dices eo casu, cùm fur non teneatur se prodere, præsumitur creditor consentire, ut debitum per alium restituatur periculo suî; aliàs irrationabiliter peteret, ut fur restitueret per seipsum. Respondeo: non tenetur quidem fur per seipsum restituere, sed tenetur verè, et cum effectu indemnem suum creditorem reddere; et cùm faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum à novo peccato, non autem ad liberandum à restitutione. Creditor autem licèt præsumatur consentire in missionem, non tamen censetur, nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationabiliter quidem ipse peteret, ut fur se proderet, sed non irrationabiliter petit, ut indemnis servetur. Nec valet dicere, quòd si creditor expressè consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor virtute suî expressi consensûs debitum haberet pro accepto, et pericu-

lum in se susciperet; sed in casu nostro nec præsumitur, nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat. Olim primam sententiam verè probabilem censebam, sed ex rationibus mox allatis meliùs postea perpensis de illius probabilitate valde dubito. At quia *Lessius et Sporer cum Tambur.* non audent primam opinionem damnare nec ipse audeo.

Quid si, cùm dominus sit certus, confessarius imponat furi, ut det pauperibu pro anima domini, et ille det. *Tamb.* dicit, quòd si tenêri potest prima sententia, possit etiam et hæc; quia dominus non debuit esse invitus, quòd fur confessario bonâ fide judicanti obediat dando eleëmosynam. Tantò magis, quia, si denuò ille restituat, dominus plus recipiet, quàm suum creditum, recipiendo creditum, et bonum spirituale per eleëmosynam jam illi applicatum. Hujusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco. Quamvis eum, qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare *Spor. et Tambur.* Secùs tamen esset (dicit idem *Tamb.*) si confessarius malâ fide suaserit furi, ut restitueret pauperibus; quia tunc videtur dominus numquam consensisse in hoc casu, et rationabiliter invitus præsumitur.

705. — Quæritur V. Quando reus morte plectitur, an hæres ejus teneatur restituere damna causata per crimen? Negant *Scotus etc. apud Croix l. 3. p. 2. n. 465.* Sed contrarium est dicendum cum *Croix*, *Sporer*, *et aliis communiter.* Censet tamen probabile *Croix ib. cum Soto*, *Less. Fill. Bus. etc.* excusari hæredem à restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhuc extaret, ut benè limitant *Croix et Sporer:* vel nisi, *ait Lugo*, damnum esset valde grave.

706. — Possessor bonæ fidei in dubio, an factus sit ditior, ad nihil tenetur quia tunc possessio est pro libertate. Ita *Croix lib. 3. p. 2. num. 568. cum Sanch. Tamb. Rosm. etc.* Pariter etiam in dubio, an debeas plùs vel minùs, tenêris tantùm ad minus, *Croix ibid.* Sic quoque in dubio, an sis cooperatus damno alieno, non tenêris, *Croix n. 574.* In dubio autem, an res restituenda sit materiæ gravis, aut levis? Tenêris sub gravi rem restituere, ne exponas dominum periculo grave damnum sustinendi. Ita *Croix cum Carden. num. 575.*

An autem possessor bonæ fidei superveniente dubio, an res sit aliena, et dubio manente post debitam diligentiam adhibitam, teneatur aliquid restituere? Respondetur negativè: *Vide, quæ super hâc quæstione fusè diximus lib. 1. n. 55. et* 56. Et quid, si, superveniente dubio, negligat inquirere? *Vide ibi n.* 57.

FINIS TOMI III.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA,

Quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hic præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in tertio volumine continentur.

Littera 1 *denotat librum*, n *numerum marginalem*, v *versiculum.*

LIBRI QUARTI

TRACTATUS III.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid tertium præceptum : *Memento, etc.* *pag.* 2

263 *An hoc præceptum sit naturale, vel cæremoniale.*
264 *An hoc præcepto præcipiatur cultus interior. Et an hoc præceptum sit affirmativum.*
265 *An observantia Dominicæ sit de jure divino.*
266 *An Episcopi possint festa indicere.*
267 *A quo tempore incipiat obligatio festi.*
268 *Ad quid obliget hoc præceptum. Quibus festis permittantur opera servilia in regnis Siciliæ.*
269 *An sit obligatio audiendi concionem. Et qualis sit obligatio Episcoporum, et parochorum concionandi.*

270 *Qui teneantur observare festa.* (Vide etiam lib. 1. n. 134, et hoc l. 4. n. 332.)
271 *An in festis liceat injungere servilia infidelibus.*

DUB. I. Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Ecclesia prohibeantur. *pag.* 9

272 *Quæ sint opera servilia.*
273 *An sit duplex peccatum peccare die festo.*
274 *Quæ opera non sint servilia.*
275 *An itinerari.*
276 *An ducere currus, vel jumenta onusta.*
277 *An molere.*
278 *An docere, scribere, canere, etc. etiamsi fiant ob lucrum.*
279 *An transcribere.*
280 *An pingere.*
281 *An delineare, retrahere, et an sculpere.*
282 *An liceat typographis componere. Et an distillare.*
283 *An venari, et piscari.*
284 *Quæ sint opera forensia vetita in festis.*
285 *An liceant venditiones, et contractus.*
286 *An liceant nundinæ, et mercatus.*
287 *An liceat excommunicare, conficere testamenta et similia.*

DUB. II. Quæ causæ excusent ab observatione festorum, ob quas opera prohibita licita sint. *pag.* 16

288 *Qui possint* dispensationem *dare ad laborandum.* (Pro parocho vide etiam n. 1032, v. 3. *Parochi.*)
289 *Quinam laborantes excusentur ex* consuetudine.
290 *An vertentes segetes etc. An barbitonsores, et sutores. Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis.*
291 *Quomodo excuset* pietas.
292 *An liceat die festo verrere templum, ornare altaria, erigere sepulcrum, etc.*
293 *An liceat laborare ad subveniendum pauperibus, vel locis piis.*
294 *Quomodo excuset* charitas *erga proximum.*
295 *Quomodo* necessitas.
296 *An excusentur famuli à domino coacti ad laborandum*

297 *An pauperes reficientes vestes, etc.*
298 *An liceat die festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, et colligere fructus.*
299 *An conficere panem.*
300 *An mederi, conflare ferrum, coquere calcem, vitrum etc. An et ferrare equos.*
301 *An liceat laborare ob magnum lucrum. Et an ob id etiam omittere Sacrum.* (Vide etiam n. 332.)
302 *An ad vitandum otium.*
303 *An excusentur instauratores viarum etc. et sartores perficientes vestes die festo.*
304 *Quomodo excuset* utilitas *ad publicam lætitiam.*
305 *Quomodo excuset* parvitas materiæ (Vide etiam l. 7. n. 256.)
306 *An peccet graviter mandans sex famulis, ut laborent per horam.*
307 *Unde sumatur gravitas materiæ in forensibus.*

DUB. III. Quæ opera diebus festis præcipiantur. *pag.* 28

308 *Quomodo præcipiatur diebus festis auditio concionis, et Missæ.*
309 *An satisfaciat recitans sub Missa officium, etc. An inserviens Missæ.*
310 *Quænam omissio sit gravis in audiendo Sacro.*
311 *An liceat audire successivè duas Missas dimidias.*
312 *E quo loco possit audiri Missa.*
313 *An in audienda Missa requiratur attentio interna.* (Vide etiam lib. 5. n. 477.)
314 *An satisfaciat peccata confitens tempore Missæ.*
315 *An extasim patiens.*
316 *An dormitans.*
317 *An confabulans, se vertens, aut calceans, aut deambulans, aut colligens eleëmosynas, canens, etc.*
318 *In qua Ecclesia audienda sit Missa.*
319 *Quinam satisfaciant audiendo Missam in oratoriis privatis. An satisfaciant audientes in littore, aut castris.*

DUB. IV. An sit obligatio audiendi Missam in parochia Dominicis, et festis majoribus. (Usque ad n. 323.) *pag.* 49

DUB. V. Quæ excusent ab auditione Sacri. *pag.* 54

324 *An habens privilegium oratorii teneatur conducere sacerdotem.*
325 *Quomodo excusentur navigantes, vel incarcerati, vel infirmi, aut excommunicati.*
326 *An excusentur custodientes domos, etc. vel timentes ne incarcerentur aut assistentes infirmis.*
327 *An uxores, filii, et famuli timentes offensionem dominorum.* (Vide etiam num. 296.)
328 *An aliquando viatores.*
329 *Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa.*
330 *An excusentur fœminæ ratione luctûs, vel partûs, vel quia non habent vestes convenientes. Et an puellæ prægnantes, vel tempore quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis.*
331 *An possit omittere Sacrum puella sciens se ab aliquo turpiter concupisci.* (Vide etiam lib. 3. n. 51. et lib. 4. num. 302.)
332 *An excuset omissio magni lucri. An aliud bonum spirituale majus. An peregrini ad breve tempus commorantes teneantur audire Missam in loco, ubi id est de præcepto.* (Vide etiam lib 1. n. 156. et num. 159.)

CAPUT II.

DE QUARTO PRÆCEPTO:

Honora patrem, etc.

DUB. I. Ad quid teneantur liberi erga parentes. *pag.* 66

333 *Quæ teneantur filii præstare parentibus circa amorem.*
334 *Quæ circa reverentiam.*
335 *Quæ circa obedientiam.*

DUB. II. Ad quid teneantur parentes erga filios. *pag.* 71

336 *Quæ teneantur parentes præstare filiis quoad alimenta, et educationem.*

537 *An teneatur pater dotare filiam nuptam contra ejus consensum.*
538 *Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum.*
539 *Ad quid aliud teneantur parentes.*
540 *Ad quid teneantur fratres.*
541 *An possint aliquando parentes filios exhæredare. Et quæ sint causæ justæ exhæredandi.* (Vide etiam num. 948. et 949.)

DUB. III. Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco. *pag.* 75

DUB. IV. Quæ obligatio dominorum, et famulorum, aliorumque superiorum, et inferiorum erga se invicem. *pag.* 77.

542. *Quid teneantur superiores præstare subditis. An principes teneantur eligere digniores ad officia.*
543 *Quid teneantur famuli præstare dominis.*
544 *An famuli non impedientes furta rerum domini, teneantur ad restitutionem.*
545 *An famulus conductus ad annum, discedendo possit petere stipendium.*
546 *An ægrotans teneatur postea famulatum supplere.*
547 *An, elapso triennio, possit salarium exigere.*
548 *Quando famulus inserviens, nullâ statutâ mercede, possit exigere stipendium.*
549 *Quando possit mercedem sibi compensare.*
550 *An servi capti in bello possint fugere ad suos.*

DUB. V. Ad quid teneantur conjuges erga se mutuò, vi hujus præcepti. *pag.* 82

551 *Ad quid teneatur uxor erga virum.*
552 *An uxor nobilis teneatur officia vilia præstare.*
553 *An teneat pactum pro uxore non mutandi domicilium. An autem uxor teneatur sequi virum missum in exilium.*
554 *An mortuo viro, teneatur uxor solvere debita contracta ad alendam familiam.*
555 *Quid teneatur uxor restituere filiis primi matrimonii.*
556 *Quomodo peccet vir in uxorem.*

DUB. VI. Quæ obligatio parochorum erga suos. *pag.* 86

357 *Ad quid teneantur parochi circa residentiam.* (Vide etiam lib. 3. num. 119.)
358 *Ad quid circa sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis.* (Vide lib. 3. n. 27. v. *Hinc.*)
359 *An teneantur celebrare pro populo.*
360 *An concionari* (De obligatione concionandi vide etiam n. 269.) *et populum instruere, corrigere, etc.*

DUB. VII. Quæ obligatio præceptorum et discipulorum. *p.* 90 (Usque ad n. 362.)

TRACTATUS IV.

DE QUINTO ET SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid quinto præcepto prohibeatur :

NON OCCIDES. *pag.* 91

363 *Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per assassinos.*
364 *An easdem incurrant ipsi assassini, seu interfectores.*
365 *De agitationibus taurorum.*

DUB. I. An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum. *pag.* 92

366 *An liceat directè occidere seipsum, et an indirectè.*
367 *An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorem, etc. an liceat navem incendere cum periculo mortis.*
368 *An virgo teneatur pati potiùs mortem, quàm violari.*
369 *An liceat reo ex præcepto judicis se occidere. An haurire venenum ad experiendum antidotum.*
370 *An liceat Carthusiano abstinere à carnibus etiam in necessitate extrema.*

571 *An liceat macerationibus vitam sibi minuere.*
572 *An sit obligatio ad servandam vitam uti remediis extraordinariis, vel nimis duris.*
573 *An aliquando liceat se mutilare.*
574 *An liceat pueros castrare.*
575 *An, qui occidit seipsum, possit sepeliri in loco sacro.*

DUB. II. An, et quomodo liceat occidere malefactorem. *pag.* 100

576 *An liceat occidere proscriptos propriâ auctoritate.*
577 *An liceat principi occidere reos non priùs sententiâ damnatos.*
578 *An liceat umquam clericis damnare reos pœnâ mortis.*
579 *An teneatur judex concedere tempus reo pro sumptione sacramenti pœnitentiæ, et Eucharistiæ.*

DUB. III. An, et quomodo liceat occidere privata auctoritate iniquum aggressorem. *pag.* 106

580 *An liceat tueri vitam morte invasoris. An autem vetetur reis, et præcisè bannitis armis se defendere.* (Vide etiam lib. 5. n. 279.)
581 *An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris. An autem id liceat plebejo, vel Ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ. Et quid si contumelia sit jam illata.*
582 *Vide plures resolutiones* P. Busembai.
583 *Qu.* 1. *An liceat occidere furem rei magni valoris. Qu.* 2. *Quantus debeat esse iste valor. Et quid si valor sit modicus, sed res tollatur cum violentia. Qu.* 3. *Quid si fur rem jam abstulerit, et resistat domino volenti eam recuperare.*
584 *Qu.* 4. *An liceat clericis et religiosis furem interficere. Et utrùm tunc incurrant irregularitatem.*
585 *Qu.* 5. *An liceat cuique per famulos armis sua defendere.*
586 *Qu.* 6. *An liceat occidere invasorem pudicitiæ.*
587 *An liceat prævenire aggressorem.*

588 *An liceat occidere falsum accusatorem.* (Vide etiam lib. 5. n. 279.)

589 *An possis et tenearis tueri vitam innocentis.*

590 *An etiam cum morte invasoris.*

591 *An liceat occidere invasorem honoris, vel pudicitiæ alterius. Et quid si fœmina consentiat.*

592 *An possimus, et teneamur tueri bona proximi, etiam occisione furis.*

DUB. IV. An aliquando liceat occidere innocentem. *pag.* 120

593 *An umquam liceat occidere innocentem directè.*

594 *An aliquando procurare abortum. Qu. I. An liceat matri sumere pharmacum directè ad fœtum inanimatum expellendum. An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris. Quær. II. An liceat matri sumere medicamentum directè ad expellendum morbum, cum periculo abortûs. Qu. III. Quando censeatur prolis anima informata.*

595 *Qu. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum. Qu. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt.*

596 *Qu. VI. An procurantes abortum in dubio de animatione fœtûs incurrant irregularitatem.*

597 *Qu. VII. Quis possit relaxare pœnas pro abortu inflictas.*

598 *Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale.* (Vide etiam de Irreg. l. 7. n. 571.) *An adulter occidens adulteræ maritum aggressorem incurrat irregularitatem. Et an incurrat, si, ipso prævidente, adultera occidatur.*

DUBIUM V.

DE DUELLO, ET BELLO.

ARTICULUS I.

Quid sit, et an liceat duellum. *pag.* 136

599 *Quid est duellum, et an umquam liceat ad illud provocare. Quid, si duellum esset fictum.*

400 *Quando liceat duellum acceptare, et an liceat illud indicere contra falsum accusatorem.*
401 *Quæ sint pœnæ duello impositæ.*

ARTICULUS II.

An, et quousque liceat bellum. *pag.* 140

402 *Quando licitum sit bellum.*
403 *Quid debeat facere princeps, ut licitè bellum inferat.*
404 *An possit inferre bellum cum sola opinione probabili.* (Vide etiam lib. 5. n. 201. *v. Quæritur II.*
405 *Ad quid teneantur principes.*
406 *An liceat eis vocare in auxilium hæreticos et gentiles.*
407 *Ad quid teneantur duces.*
408 *An milites possint bellare cum dubio de justitia belli.* (Vide etiam l. 5. n. 47. *Quæritur I.*)

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat. (Usque ad n. 412.) *pag.* 145

CAPUT II.

DE SEXTO PRÆCEPTO ET NONO :

Non mœchaberis, et non concupisces, etc. *pag.* 147

DUB. I. An, et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, et similia extra matrimonium. *pag.* 148

413 *Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva.*
414 *Quomodo sit malus omnis actus venereus.*
415 *An detur parvitas materiæ in re venerea.*
416 *An detur in delectatione sensitiva.*
417 *An oscula aliquando sint licita.*
418 *An aliquando excusentur à mortali?*
419 *De tactu et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum.*

420 *De tactu, et aspectu turpi corporis alieni; ac de tactu genitalium brutorum.*
421 *An sit semper mortale aspicere pudenda sexûs diversi, vel pulchri adolescentis; et an aspectus isti induant speciem objecti.*
422 *An liceat aspicere partes honestas diversi sexûs.*
423 *An sit mortale aspicere pectus, crura, etc. mulieris.*
424 *An sit mortale aspicere picturas turpes.*
425 *An liceat mulieri se ornare, et faciem fucare. Quid si detegat ubera, vel utatur veste virili.* Remissivè ad lib. 3. n. 52. et 54.
426 *Quando peccent graviter proferentes verba turpia.*
427 *An semper graviter peccent audientes comœdias turpes. An ad eas cooperantes peccatá, vel plausu.*
428 *An illas repræsentantes, et componentes.*
429 *An liceat choreas ducere.*
430 *An peccet mulier permittens se tangi. An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare.*
431 *An liceant tactus etc. inter conjuges, aut sponsos.*

DUB. II. Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales. *pag.* 163

432 *An fornicatio sit vetita de jure naturæ.*
433 *An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat.*
434 *An permitti possint meretrices.*
435 *Circa concubinarios, Quæritur I. An possint absolvi qui nequit ejicere concubinam sine infamia.*
436 *Quæritur II. An absolvi possit promittens concubinam se ejecturum.*
437 *Quæritur III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens.*
438 *Quæritur IV. An qui est in proxima occasione, causâ exercendæ artis* (Vide etiam n. 483. v. *Quid si*). *Quid verò, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidat.*
439 *Quæritur V. An famula peccans cum domino.*
440 *Quæritur VI. An uxor peccans cum viro.*

441 *Quæritur VII. An tollenda occasio etiam cum gravi damno.*
442 *Quæ sint pœnæ pro concubinariis, præsertim pro clericis.*
443 *An stuprum sit speciale peccatum.*
444 *An quid teneatur raptor.*
445 *Quid de adulterio.*
446 *An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges.*
447 *An copula habita inter desponsatos.*
448 *Circa incestum, quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei.* (Vide etiam de pœnit. lib. 6. n. 469.)
449 *Quæritur II. An differant incestus cum affinibus.*
450 *Quæritur III. An incestus cum cognatis spiritualibus.*
451 *Quæritur IV. An sit speciale peccatum copula confessarii cum pœnitente. Quid si sit ejus parochus.*
452 *Quæritur V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem.*
453 *An soli tactus incestum constituant.*
454 *Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe.*
455 *Circa sacrilegium* personale, *quæritur I. An sacerdos simul religiosus lædens castitatem committat duo sacrilegia.*
456 *Quær. II. An copulans cum alia persona sacrata.*
457 *Quær. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia. Quid, si morosè delectaretur de peccato alterius.*
458 *Circa sacrilegium* locale, *quær. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia.*
459 *Quær. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in Ecclesia.*
460 *Quæ comprehendantur per locum sacrum.*
461 *Quær. III. An verba et aspectus lascivi habiti in Ecclesia sint sacrilegia.*
462 *Quær. IV. An cogitationes turpes.*
463 *Circa sacrilegium* reale, *quæritur, quando committatur.*

DUB. III. Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam. *pag.* 179

464 *Quid de congressu innaturali.*
465 *Quid de mollitie.*

466 *Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta.*
467 *An pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem sit diversæ speciei.*
468 *An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens, vel patiens.*
469 *An sodomia inter conjunctos addat speciem incestûs.*
470 *Quæ sint pœnæ sodomitarum.*
471 *Quid requiratur ad eas incurrendas. Et an clerici patientes illas incurrant.*
472 *An pœnæ incurrantur ante sententiam.*
473 *An eas incurrat clericus exercens bestialitatem.*
474 *Quid de peccato bestialitatis.*
475 *De peccato cum dæmone. Quid si dæmon repræsentet personam nuptam, sacram, etc.*

DUB. IV. An aliquando liceat procurare pollutionem. p. 187

476 *An pollutio sit vetita de jure naturæ.*
477 *An distillatio voluntaria sit mortalis.*
478 *An liceat expellere semen corruptum.*
479 *An teneamur impedire pollutionem inceptam.*
480 *An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere.* (Vide etiam l. 2. n. 19.)
481 *Quid, si prævideatur pollutio secutura ex re honesta. Quid, si ex re illicita.*
482 *An sit mortalis pollutio orta ex causa voluntaria in eam graviter influente.*
483 *Quid, si actio ponatur ex justa causa, putà I. ad medendum, vel audiendas confessiones, ad alloquendum juxta morem, etc. II. ad abigendum pruritum III. ad equitandum. IV. ad decumbendum aliquo situ. V. ad moderatè edendum, etc. Quid si chirurgus, aut parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem. Quid de simplici confessario. Et quid si quis ferè semper reciderit.* (Vide etiam n. 438. in fine.)
484 *An sit mortalis pollutio orta ex causa in eam leviter influente. Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ, et si lapsus fuerit frequens. Quid, si causa sit in alio genere. An saltem sit veniale eam ponere.*
485 *De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam.*

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO :

Non furtum facies. *pag.* 200

TRACTATUS PRÆAMBULUS

DE JUSTITIA, ET JURE. *Ibid.*

486 *Qualiter dividatur justitia, et qualiter jus.*
487 *Quid sit dominium et ususfructus.*
488 *Quot sint peculia filiorumfamilias.*
489 *Quæ sint bona uxorum.*
490 *Quot bona clericorum. Et præsertim I. Quæ sint* patrimonialia. *II. Quæ* industrialia. *III. Quæ* parsimonialia. *IV. Quæ* ecclesiastica.
491 *Quær. I. An clericus teneatur necessariò pauperibus succurrere. Quær. II. Qui veniant nomine pauperum. Quær. III. An præferendi pauperes loci. Quær. IV. An superflua possint reservari. Quær. V. An clericus habens sua possit vivere ex bonis beneficii. Quær. VI. An etiam pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios.*
492 *Quær. VII. An beneficiarii malè expendentes reditus, teneantur ad restitutionem. Quær. VIII. An peccent graviter, qui malè accipiunt superflua à beneficiario.* (Vide etiam n. 722.)
493 *Quot modis acquiratur dominium. I.* Occupatione.
494 *II.* Nativitate.
495 *III.* Alluvione.
496 *IV.* Specificatione.
497 *V.* Accessione.
498 *VI.* Confusione, *vel* commixtione.
499 *An idem, quod currit in mixtione pecuniæ, currat in mixtione aliarum rerum.*
500 *VII.* Ædificatione.
501 *VIII.* Plantatione.
502 *IX.* Perceptione fructuum.
503 *X.* Traditione.

504 De præscriptione, *et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I. De bona fide.*
505 *II. De titulo justo; et an sufficiat titulus coloratus, vel existimatus.*
506 *III. De continuata possessione, et de tempore requisito ad præscribendum*, (usque ad n. 510.)
511 *Quando præscriptio interrumpatur.*
512 *An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere.* (Sed vide etiam n. 516.)
513 *An possit præscribi libertas à solvendo debito, aut mulcta.*
514 *Quibus detur restitutio in integrum circa bona præscripta.*
515 *IV. Conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscriptioni.*
516 *Decisio quatuor aularum facta Neapoli circa præscriptiones.*
517 *An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.*

CAPUT I.

DE FURTO.

DUB. I. Quid sit furtum, et quale peccatum. *pag.* 236
518 *Quid sit furtum.*
519 *An liceat* (putà uxori, famulo) *aliquando auferre alienum ob bonum finem.*
520 *An ob necessitatem. Quær. I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum à captivitate. Qu. II. An pauper extremè indigens possit accipere, antequam petat. Qu. III. An possit accipere rem magni valoris. Qu. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam in extrema necessitate. Qu. V. An surripiens in extrema necessitate teneatur ad restitutionem, si fiat dives. Et hic quæritur, an dives satisfaciat suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi. Qu. VI. An dives non subveniens teneatur posteà ad restitutionem.*
521 *Quando liceat creditori facere compensationem.*
522 *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus.* (Sequitur idem n. 523. et 524.)
525 *An christiani possint auferre res Turcarum.*

DUB. II. Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum. *pag.* 247

526 *Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias.*
527 *Id clariùs elucidatur.*
528 *Conclusio et probabilior sententia.*
529 *Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, et lignorum.*
530 *Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis.* (Vide etiam n. 533. et 534.)
531 *Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complentem materiam gravem.*
532 *An sit mortale furari parùm reliquiæ sacræ.*

DUB. III. Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit. *pag.* 256

533 *Quid, si qui furatur, non habeat animum ditescendi. Quid si habeat.*
534 *An furtula facta à diversis coalescant. Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus.*
535 *Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente.*
536 *Quid, si mutuò sciant, et eodem tempore furentur.*
537 *Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius.* (Vide etiam lib. 3. n. 45.)
538 *An sit mortale furari quid leve post completam materiam gravem.*

DUB. IV. Quid sentiendum de furtis domesticorum vel amicorum. *pag.* 260

539 *Quid de furto uxorum, et virorum.*
540 *An uxor possit dare eleëmosynas, etc.*
541 *An aliquando possit expendere.*
542 *An liceat ipsi subvenire parentibus etc.*
543 *Quale furtum filiorum sit grave.*
544 *An filius possit à patre mercatore surripere mercedem pro opera sua.* (Vide etiam lib. 4. n. 488. *vers. III.*)
545 *Quid de furtis famulorum in esculentis, etc.*
546 *De restitutione facienda ab uxore, et filiis.*

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE.

DUB. I. Quid sit restitutio, et qui teneantur ad eam. *p.* 264

547 *Quid est restitutio, et an debeatur tantùm ex læsione justitiæ commutativæ.*
548 *Quæ sint radices restitutionis.*
549 *Quænam est culpa theologica, et quæ juridica.*
550 *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi.*
551 *Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi.*
552 *An culpa venialis inducat obligationem restituendi.* (Vide etiam n. 994.)
553 *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi.*
554 *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa theologica.* (Vide etiam lib. 1. n. 150.)
555 *An idem in officiis.*
556 *Quid de injuria materiali, et formali.* Et vide ibi resolutiones.

DUB. II. An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem. *pag.* 273

557 *Quotuplices dicantur cooperantes.*
558 *Quid de* mandante.
559 *Quid de* consulente. *Quær. I. An præbens pravum consilium, et postea revocans, teneatur ad restitutionem.*
560 *Quær. II. Executo consilio, quisnam primò teneatur.*
561 *Quær. III. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset.*
562 *Quær. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni.*
563 *Quær. V. Quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantùm suadeas modum.*
564 *Quær. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili.*

563 *Quær. VII. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus.*
566 *Quando teneatur ad restituendum* dans iniquum suffragium.
567 *Quando teneatur* palpo.
568 *Quando* præbens recursum.
569 *An emptor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium.*
570 *An idem possit emptor malæ fidei.*
571 *Quando teneatur participans. Quid, si ob metum.* (Vide etiam lib. 3. n. 66. v. *Quær. IV.*)
572 *Quid si impedias alium ne reparet damnum alterius.*
573 *Quomodo teneantur* causæ privativæ.
574 *Vide alios casus apud* Busemb. *usque ad n.* 578.

DUB. III. An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine. *pag.* 294

579 *Qui teneantur restituere in solidum.*
580 *Qui teneantur primùm restituere.*
581 *Quid, si damnificatus condonet restitutionem.*

DUB. IV. An teneatur restituere, qui alium impedivit à consecutione alicujus boni. *pag.* 294.

582 *Quid, si quis impedit sine vi aut fraude aliquem à consecutione justi boni.*
583 *Quid, si quis impedit mendaciis, ne fisco applicentur bona propter gabellam non solutam.* (Vide etiam lib. 3. n. 236.)
584 *Quid si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat.*
585 *An suadens Episcopo ut conferat beneficium minùs digno peccet, et teneatur ad restitutionem. Quid, si beneficium debebatur alicui ratione concursûs.* (Remissivè ad lib. 3. n. 109.
586 *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur.* (Remissivè ad n. 656.)
587 *An teneatur ad damnum, impediens vi aut fraude etc. Quid, si precibus importunissimis, aut metu.*

588 *Quid si religiosus suadeat testatori ut relinquat bona suo monasterio, relictâ Ecclesiâ matrice.*

DUB. V. Cui, vel quibus restituendum. *pag.* 299

589 *Quid, si creditor sit incertus.*
590 *An tradita res pauperibus sit restituenda domino comparenti.*
591 *Quid notandum circa compositionem in debitis incertis.* (usque ad n. 594.)
595 *Quid circa furta minuta.*
596 *An bona certa sint restituenda domino, vel possessori.*
597 *An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno.*
598 *Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei.* (Vide etiam n. 677.)
599 *Quid, si acceperis à possessore bonæ fidei rem non suam.*
600 *Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi.* (Vide dicta num. 569.)
601 *An revendens rem emptam bonâ fide teneatur pretium restituere emptori.*
602 *Quid notandum circa thesauros inventos.*
605 *An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere.*
604 *Quid notandum circa res captas venatione.*
605 *Quid, si quis venatur in locis reservatis.*
606 *Quæ venatio vetetur clericis, et religiosis.*

DUBIUM VI.

DE REBUS QUÆ DEBENT RESTITUI.

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantùm, sive à possessore bonæ fidei. *pag.* 513
607 *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei.*
608 *Quid, si acceperit à fure, qui potens sit ad restituendum.*
609 *Vide alios casus.*
610 *Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei.*
611 *Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis.*

612 *Quid si illâ acceptione fur factus sit impotens ad restituendum.*

613 *Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum.*

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore. *pag.* 519

614 *Ad quid teneatur possessor malæ fidei.* Vide resolutiones.

615 *Circa solutionem gabellarum. Quær. I. Quis possit tributa imponere. Quær. II. Quæ requirantur ad justi tributi impositionem.*

616 *Quær. III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem. Quær. IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium. Et an pauperes.*

617 *Quær. V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem. Quær. VI. An creditor regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut venditam. Quær. VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam.*

618 *An dominus possit sibi retinere expensas utiles in re factas à fure. Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confusè prævisa.*

619 *Cui crescat pretium rei ablatæ.*

620 *Quid, si apud furem pereat res, quæ æquè periisset apud dominum.*

621 *Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset. Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat consumpturus.*

622 *Quid, si quis se fingat pauperem.*

623 *Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate.*

624 *Quid, si consumat rem mutuatam.*

625 *Quid, si quis emat rem alienam cum dubio.*

ARTICULUS III.

An, et quid debeat restitui pro injuria illata corpori v. gr. per mutilationem, occisionem, etc. *pag.* 332

626 *Ad quid teneatur occisor.*
627 *An impotens ad restituendum in uno genere, teneatur in alio.* (Vide dicenda n. 1000.)
628 *Quid, si quis occidens Cajum, putarit occidere Titium. Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis.*
629 *Quid, si quis incenderit domum Titii, putans eam esse Caji.*
630 *An valeat remissio patris occisi in præjudicium filiorum.*
631 *Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio.*
632 *An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate.*
633 *Quid, si damnum istorum intenderit.*
634 *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi.*
635 *Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat.*
636 *Quid, si hoc etiam intendat.*
637 *Ad quid teneatur invasus excedens moderamen inculpatæ tutelæ.*
638 *Quid, si provocans occidat alterum pugnam acceptantem.*
639 *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinuisset pro lucro amisso.*

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro. *pag.* 343

640 *Ad quid teneatur stuprator, si virginem vi corruperit.*
641 *Ad quid, si virgo consenserit.*
642 *Quando defloratur sub pacto matrimonii teneatur ad illud. An corruptor fictè promittens teneatur ad matrimonium.*
643 *Lim. I. Quid, si puella potuit advertere fictionem. Dub. I. Quid, si vir sit melioris conditionis. Dub. II. Quid,*

si puella disparitatem ignoraverit. Dub. III. An his casibus vir teneatur saltem ad damna.

644 *Lim. II. Quid, si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum, et quid, si immineat dedecus familiæ.*

645 *Lim. III. Quid si vir extorqueat solos tactus.*

646 *Lim. IV. Quid, si fœmina jam sit corrupta.*

647 *Lim. V. Quid, si non stet per virum, quominùs matrimonium fiat.*

648 *An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare.*

649 *An vir habens votum castitatis teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii.*

650 *Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit. Quid, si fictè promisit cum pacto impetrandi dispensationem.*

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro adulterio. *pag.* 561

651 *Ad quid teneantur adulteri.*

652 *Ad quid teneatur adultera.*

653 *An teneatur manifestare prolem non esse legitimam.*

654 *An tunc spurius teneatur credere matri.*

655 *Ad quid teneatur adulter.*

656 *An teneantur adulteri reddere expensas hospitalibus pro exposita prole.*

657 *Ad quid teneatur adulter, si dubium sit an proles sit mariti.*

658 *Quid, si dubium sit inter duos adulteros.*

659 *Ad quid teneatur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis.*

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama, et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione à religione. Et quid pro officio. *pag.* 569

660 *An restitutio facienda, in alio genere.*
661 *Quid si quis inducat alterum ad peccandum.*
662 *Ad quid teneatur qui abduxerit novitium, vel religiosum à sua religione.*
663 *De restitutione ob omissionem officii divini.*
664 *Qu. I. Quid si fructus beneficii non percipiantur.*
665 *II. Quid si omittatur officium sine culpa.*
666 *III. An restituendi fructus intra primos sex menses.*
667 *IV. An omittens officium possit postea supplère alterâ die.*
668 *V. Quid si omittatur pars minor, quàm integræ Horæ.*
669 *VI. Quid si recitentur Horæ sine attentione interna.*
670 *VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus.*
671 *VIII. An omittens incurrat aliam pœnam.*
672 *IX. Cui facienda restitutio.*
673 *X. An omnes fructus restituendi.* (Vide etiam lib. 5. n. 127. v. *Dub.* 4.) *Et quid de beneficiario simplici.*
674 *XI. An teneatur ad officium habens tenue beneficium.*
675 *XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum, et præbendarum. Dub.* 1. *An peccent graviter canonici, qui choro non assistunt. Dub.* 2. *Quid teneantur restituere, si choro non intersint. Dub.* 3. *An satisfaciant choro qui tantùm intersunt, et non recitant. Dub.* 4. *An satisfaciant choro qui submissè recitant.*

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, et modo debeat restitui. *pag.* 587

676 *Quando, et ubi facienda restitutio.*
677 *An sumptibus furis.*
678 *Quando, et ubi facienda solutio ex contractu.*
679 *Quando peccet differens restitutionem.*
680 *Ad quid teneatur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum.*

681 *An absolvendus qui cùm possit restituere, vult differre restitutionem.*
682 *An absolvi possit debitor, antequam restituat. Et an confessarius debeat monère de restitutione pœnitentem, qui est in bona fide, si prævideat, monitionem non profuturam.*
683 *Quot peccata committat negligens restituere.*

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat. *pag.* 391

684 *Cui facienda restitutio, si res extet.*
685 *An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris.*
686 *An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita.*
687 *An priùs restituenda debita certa, quàm incerta.*
688 *An priùs solvenda debita ex delicto, quàm ex contractu.*
689 *Quæ alia debita priùs solvenda.*
690 *An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita. An autem personales anteriores.*
691 *An præferri possit creditor personalis pauperior.*
692 *An priùs exigens.*
693 *An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinère.*
694 *An famuli possint accipere salarium à debitis gravato.*
695 *An uxor, et alii alimenta.*

ARTICULUS III.

Quæ à restitutione excusent. *pag.* 399

696 *Quæ excusent à parte debitoris.*
697 *Quid, si non possit restituere, nisi cum graviori damno.* (Vide etiam num. 598. Item num. 701. et 702.) *Quid si dominus æquale damnum sit passurus. Quid si dominus sit abusurus re restituenda.* (Vide etiam n. 571. v. *Secùs;* et num. 753.)

698 *Vide alios casus.*
699 *Quid si debitor cedat bonis.*
700 *Quando excusetur restitutio ex parte creditoris. Qu. I. An liceat rem alienam retinère, vel accipere ex præsumpto consensu domini.* (Vide etiam lib. 5. n. 18.) *Quær. II. An debitor donans immemor debiti excusetur à restitutione.*
701 *Quid si debitor restituendo se conjicere deberet in necessitatem extremam.*
702 *Quid, si in necessitatem gravem.*
703 *Quid, si creditor sit in eadem necessitate.*
704 *An debitor differens restitutionem ex justa causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor.*
705 *An hæres rei teneatur ad damna, quando reus, cui successit, fuit capite damnatus.*
706 *An possessor bonæ fidei, in dubio, an factus sit ditior, teneatur restituere.*

FINIS INDICIS TOMI TERTII.

THEOLOGIA

MORALIS

S. ALPHONSI DE LIGORIO.

THEOLOGIA

MORALIS

S. Alphonsi De Ligorio,

FUNDATORIS CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS AC OLIM EPISCOPI S. AGATHÆ GOTHORUM.

ACCEDUNT :

1. Dissertatio P. Zachariæ in S. Alphonsi theolog. mor.
2. Praxis confessarii ad benè excipiendas confessiones.
3. Examen Ordinandorum.
4. Epitome doctrinæ moralis et canonicæ ex operibus Benedicti XIV.
5. Decreta Romanorum Pontificum et Propositiones damnatæ.
6. Appendix I. De privilegiis, scilicet Episcoporum, Ecclesiasticorum et Religiosorum.
7. Appendix II. De prohibitione Librorum nocivorum.
8. Elenchus quæstionum reformatarum ab Auctore.
9. Index I. Auctorum, qui hoc in Opere citantur.
10. Index II. Capitum et dubiorum.
11. Index III. Rerum notabilium, quæ in toto Opere continentur.

EDITIO NOVISSIMA, OMNIUM ACCURATIOR, COLLATA CUM EDITIONIBUS VENETIS, ROMANIS ET BASSANENSIBUS AC CONTINENS QUIDQUID AUCTOR IN CÆTERIS ADDIDIT, REFORMAVIT VEL EXPLICAVIT.

Plurima in aliis Editionibus omissa restituenda, citationes innumeras corrigendas, permulta impressione corrupta castiganda et annotationes necessarias addendas

CURAVIT

P. MICH. HEILIG,

CONGR. SS. REDEMPT. PRESBYTER ET PROFESSOR THEOL. MOR.

TOMUS QUARTUS,

CONTINENS TRACTATUS DE CONTRACTIBUS, DE 8, 9 ET 10 PRÆCEPTO DECALOGI, DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ ET PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS.

A LIB. 4. NUM. 707. AD LIB. 5. NUM. 82. INCLUS.

MECHLINIÆ.

P. J. HANICQ, SUMMI PONTIFICIS, S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE ET ARCHIEP. MECHL. TYPOGRAPHUS.

M. D. CCC LII.

THEOLOGIA MORALIS.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS V.

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS.

DUBIUM I.

Quid in genere sit contractus?

707 *Quid est contractus, et quotuplex?*
708 *Quotupliciter contractus perficitur?*
709 *Quid si quis contrahat sine animo contrahendi?*
710 *Quid si sine animo se obligandi?*
711 *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia?*
712 *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi? Et cui facienda tunc restitutio juxta primam sententiam?*
713 *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum?*

714 *Quando dolus vel error irritet contractum?*
715 *Quid si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui?*
716 *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto?*
717 *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio? Quid si contractus sit irritus per metum reverentialem, aut per preces importunas?*
718 *Quid si per metum levem?*
719 *An metum passus possit rem repetere à tertio possessore?*

707. — « Resp. Est pactum, sive consensus duorum, quo » scienter, liberè, et legitimè uterque, se vicissim, vel nimi- » rùm saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocum- » que signo externo id fiat : ut v. gr. in contractu mutui, » ex unâ parte mutuans se obligat non repetere mutuum ante » certum tempus ; ex alterâ parte mutuatarius se obligat tunc » illud reddere ; et sic de aliis. In promissione autem, vel » donatione absoluta, una pars tantùm obligatur post alte- » rius acceptationem. »

Prænotandum alios esse contractus nominatos, ut sunt emptio, mutuum, etc. Alios innominatos, quorum *ex l. Naturali*, *ff. de præscript. verb.* quatuor dantur species, scilicet : *Do ut des : Facio ut facias : Do ut facias : Facio ut des.* Notandum deinde alios esse contractus nudos, alios vestitos, nimirùm stipulatione, juramento. Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo (1).

(1) In Codice civ. non expressè contractus nominati et innominati distinguuntur, sed subjiciuntur simul generalibus regulis contractuum. Quæ præcipua et hìc in suo loco applicanda, jus novum de contractibus in genere habet, hæc sunt :

Art. 1101. Contractus est conventio, quâ unus vel plures sese uni vel pluribus obligant ad aliquid dandum, faciendum, aut non faciendum.

Art. 1102. Pariens in utroque contrahente obligationem, vocatur *synallagmaticus* seu *bilateralis* ;

Art. 1103. Pariens in uno tantùm contrahente obligationem, *unilateralis* dicitur.

Art. 1104. *Commutatorius* ille est, in quo uterque contrahens censetur dare aut accipere aliquid æquivalens.

Contractus *aleatorius* est ille, in quo æquivalens, quod datur vel promittitur, ab eventu dubio pendet.

Art. 1105. *Gratuitus* est, cùm nihil rependitur pro eo, quod præstatur.

708. — Sed quæritur 1. quot modis contractus perficiuntur? Resp. quatuor modis : I. *Consensu*, ut in emptione, locatione, etc. Et si in istis convenitur de scriptura, ista magis ad probationem, quàm ad constitutionem deserviet, *ex* §. *Un.*

Art. 1106. *Onerosus* vocatur, cùm pro eo, quod præstatur, aliquid dandum aut faciendum est.

Art. 1108. Quatuor sunt conditiones essentiales ad validè contrahendum : Consensus; habilitas personarum ad contrahendum; materia certa et determinata; causa licita.

Art. 1109 Consensus errore, vi seu metu, aut dolo obtentus, nullus est.

Art. 1110. Error contractum nullum facit, cùm sit circa substantiam rei, non verò circa personam, nisi principaliter cum eâ contrahere intendatur.

Art. 1111. Metus contractum irritum facit, etiam ab aliquo tertio incussus ;

Art. 1112. Modò sit ob malum grave et imminens et in virum constantem cadat, habitâ ratione ætatis, sexûs ac statûs personarum.

Art. 1113. Metus etiam marito aut uxori, aut ascendentibus vel descendentibus contrahentium incussus irritum reddit contractum.

Art. 1114. Solus metus reverentialis, scilicet ob reverentiam patri aut matri alterive ascendenti debitam, non reddit contractum rescindibilem.

Art. 1116. Dolus contractum nullum reddit ; cùm ex machinationibus palam factum sit, quòd, secluso dolo, contractus non fuisset initus.

Art. 1117. Error, vis seu metus ac dolus non ipso jure contractum irritum faciunt, sed solummodo locum dant rescissioni à judice faciendæ.

Art. 1118. Læsio non vitiat contractum, nisi in nonnullis casibus ac pro quibusdam personis.

Art. 1123. Validè contrahit, qui non inhabilis in lege declaratur.

Art 1124. Inhabiles sunt : a) Minores ; b) interdicti ; c) uxores in certis casibus à lege expressis ; d) nonnullæ personæ pro specialibus quibusdam pactis.

Art. 1126. Contractus omnis versatur in aliqua re danda, facienda aut omittenda.

Art. 1127. Nomine rei venit etiam simplex rei usus vel possessio.

Art. 1128. Materia contractuum est omnis et sola res, quæ cadit sub commercium.

Art. 1129. Materia saltem quoad speciem determinata sit oportet, et licèt quota pars ignoretur, requiritur tamen, ut sit determinationis capax.

Art. 1130. Res futuræ etiam in contractum deduci possunt.

Art. 1131. Conventio, cujus ineundæ causa nulla aut falsa aut illicita fuit, invalida est.

Art. 1132. Valet conventio licèt ejus causa non exprimatur.

Art. 1133. Causa illicita est, cùm lege sit prohibita aut contraria bonis moribus aut bono publico.

Art. 1135. Quævis æris solutio supponit debitum, ita ut, quod solutum fuit, quin deberetur, repeti valeat.

Art. 1376 Qui errore aut datâ operâ recepit quod non suum erat, illud reddere tenetur.

Inst. de oblig. ex consens. et l. S. C. de trans. Excipe, nisi partes intèndant suspendere consensum, donec scriptura fiat; et hoc esse judicatur, quando ab initio de scriptura conveniunt, *l. Contractus, c. de fide instrum.* II. Contractus perficiuntur *verbis*, prout in stipulatione. III. *Scripturâ*, ut

Art. 1168. Conventio conditionata est, cùm ejus executio ab eventu futuro et incerto pendeat.

Art. 1169. Conditio *casualis* vocatur, si neque à debitore neque à creditore, sed à casu fortuito pendet.

Art. 1170 *Potestativa* audit, si à voluntate alterutrius pendet.

Art. 1171. *Mixta* erit, cùm partim à voluntate contrahentium, partim alicujus tertii pendeat.

Art 1172. Omnis conditio rei impossibilis, inhonestæ vel legibus prohibitæ nulla est, et nullum reddit contractum inde pendentem.

Art. 1174. Conventio cum conditione potestativâ ex parte debitoris nulla est.

Art. 1175. Conditiones omnes eo sensu adimpleri debent, quo probabile est, contrahentes easdem impleri voluisse.

Art. 1176. Si pactum sit sub conditione, quòd talis eventus tempore statuto obtinuerit, et eo tempore non obtinuit, conditio censetur defecisse. Si autem tempus non fuerit præfixum, conditio defecisse non judicatur, nisi constet, casum evenire non posse.

Art. 1178. Conditio censetur impleta, quoties per eum, qui sub illa se obligaverat, stetit, quominus impleretur.

Art. 1226. Conventio cum clausulâ pœnali ea intelligitur, quâ debitor ad aliquid dandum, faciendum aut non faciendum sese obligat, si promissis non steterit.

Art. 1227. Si pacti principalis obligatio nulla est, nulla pariter est conditio pœnæ; contrà si nulla est conditio pœnæ, non ideo, quod in conventione principale est, nullum erit.

Art. 1136. Obligatio rem dandi secum fert debitum eam tradendi, atque ad traditionem usque servandi sub pœnâ damnum emergens et lucrum cessans creditori restituendi.

Art. 1137. Sive contractus cedat in utilitatem unius solùm contrahentis, sive in utilitatem utriusque, res eà curà custodienda est, quâ bonus paterfamilias solet.

Art. 1138. Obligatio rem tradendi solo consensu contrahentium perficitur, ita ut sit statim creditoris ejusque periculo, nisi debitor in morà fuerit, qui tunc rei periculum subibit.

Art. 1139. Interpellatio aliusve æqualis actus aut exspiratio diei (si talis contractui apposita fuerit ut statim debitor in morà esse cœperit, cùm exspiraverit) sufficit ut debitor verè in morà esse censeatur.

Art. 1140. Traditio immobilium tit. *Venditionis* et *Privilegiorum* ac *Hypothecarum* determinatur.

Art. 1141. Si quis sese obligavit successivè rem duobus dare aut tradere, illius erit, qui eam in effectu ast bonâ fide possidet, licèt ipsius titulus sit tempore posterior.

in contractu censûs (1). IV. *Traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus : qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. Ita communiter *Lugo, Less. Mol. etc. cum Salm. de contr. c.* 1. *punct.* 1. *n.* 3.

Hinc in contractibus, qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, alterâ invitâ, resilire. Secùs, si contractus scripturâ, aut traditione indigeant. Cæterùm in foro conscientiæ contrahentium intentioni standum est. Ita communiter DD. *apud Salm. ib. n.* 6. *cum Less. lib.* 2. *cap.* 17. *dub.* 2. *n.* 19. *Covarr. Gom. etc.*

709. — Quæritur 2. an, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum? Resp. negativè ex communi cum *Sanch. de matrim. l.* 1. *disp.* 9. *n.* 3. *et Lug. Sylv. Prado cum Salm. ib. n.* 7. Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam præstiterit; tunc enim tenêris tu implère tuam, etiamsi fictè promiseris, juxta dicta de stupratore fictè promittente matrimonium, *vide dicta n.* 642.

710. — Quæritur 3. an qui, sciens obligationem contractûs, velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia? Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia affirmat cum *Less. Soto, Dic. Pont. etc. apud Salm. de matr. c.* 1. *punct.* 3. *n.* 27.

Secunda sententia verò probabilior negat cum *Sanch. de matr. lib.* 1. *d.* 9. *n.* 3. *Bon. eod. tit. qu.* 1. *p.* 1. *n.* 3. *et Salm. ibid. n.* 28. *cum Pal. Con. Avers. Villal. Bec. Cornejo, etc.* Ratio, quia conditio apposita contraria substantiæ contractûs, contractum invalidat; quâ ratione in *cap. fin. de*

Art. 1142. Quòd si obligatio rem faciendi aut omittendi non executioni mandetur, debitor damnum emergens ac lucrum cessans resarciet.

Art. 1144. Creditori etiam potestas fieri potest, ut neglectâ rei executione, ipsemet pactum cum damno debitoris ad effectum deducendum curet.

Art. 1148. Ad damna emergentia et lucra cessantia debitor non tenetur, si vi aut casu fortuito dare aut facere omisit quod debuit, aut fecit quod facere prohibebatur.

Art. 1150. Si dolus non intercessit, debitor ad ea tantùm damna compensanda tenetur, quæ, dum contraheret, prævidit aut prævidere potuit.

(1) *Art.* 1341. Omnis contractus scribi debet, si valor rei excedat 150 francos.

condit. appos. dicitur, quòd conditio contraria substantiæ matrimonii ipsum annullet, licèt adsit intentio contrahendi. *Vide dicta de jurament. l. 4. n. 172. v. An autem;* et *de voto eod. lib. n. 201. v. Quær. II.*

711. — Quær. 4. utrùm contractus sine debitis solemnitatibus celebratus obliget in conscientia? Triplex datur probabilis sententia.

Prima negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur in præsumptione non solùm doli, sed etiam periculi; et ideò potest lex humana omninò tollere naturalem obligationem contractûs initi : sic enim Ecclesia nullum reddidit matrimonium sine parocho, et testibus contractum. Ita *Less. lib. 2. c. 19. dub. 3. n. 35. Lugo d. 22. sect. 9. n. 252. Salm. de contr. c. 1. punct. 6. n. 51. cum Vasq. Trull. Bon. et aliis.*

Secunda sententia omninò opposita, quam tenent *Sotus de justit. l. 4. qu. 5. art. 3. Mol. d. 81. Sa v. Contractus n. 1.* item *Abbas, Innoc. S. Antonin. et alii apud Cabass. Theor. Jur. l. 6. c. 3. n. 2.* et meritò probabilem vocant *Lug. Less. et Salm. loc. cit. n. 50.* affirmat hujusmodi contractus obligare, quia in illis humana lex, quamvis negat actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit.

Tertia sententia, quam sequuntur *Sanch. Con. l. 4. c. 1. d. 14. cum Henr. Lop. etc. Cabass. l. c. cum Bann. et Beja* (et his se postmodùm adjungit *Sotus l. c. q. 5. art. 3.*) docet in his contractibus præferendum esse possessorem, donec per sententiam judicis condemnetur ad restituendum; et probatur ex *c. Cùm sunt, de reg. jur. in 6.* ubi : *Cùm sunt partium jura obscura, reo potiùs favendum est quàm actori.* Hanc sententiam non solùm puto probabiliorem, sed in praxi omninò tenendam, cò quòd (juxta principium in hoc libro toties statutum), cùm possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius. Hæc autem tertia sententia supponit secundam satis esse probabilem. Sed primæ sententiæ auctores possent objicere exemplum suprà relatum matrimonii clandestini, sine parocho et testibus initi, ex quo nulla remanet naturalis obligatio, cùm ab Ecclesia in Tridentino *sess. 24. cap. 2.* omninò invalidum declaratum fuerit. Sed respondetur, hujusmodi contractum multùm differre ab aliis, respectu enim ad matri-

monii contractum, cùm ipse ad sacramenti dignitatem elevatus fuerit, singularis potestas à Deo impertita est Ecclesiæ, solvendi scilicet ab omni obligatione sponsos, qui sine debitis conditionibus ab Ecclesia præscriptis nuptias ineunt; etenim Ecclesia, licèt nihil mutare possit circa sacramentorum materiam, et ideò nullum potest invalidare matrimonium legitimo consensu contractum, attamen benè præscribere valet, et declarare, illegitimum esse consensum illum, quem sponsi apponunt contra legem ab Ecclesia propter commune bonum christianæ reipublicæ sancitam. Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiæ judicis, si damnetur ad restituendum, ut benè addit *Cab. l. c. n. 5. in fine.* An verò possit judex eo casu judicare contra possessorem, si probabilior sit judici opinio possessori opposita? Probabiliùs nego, juxta dicenda *l. 5. n. 210. v. Quæritur II.* Hìc autem notandum id quod habetur *in l. Et si inutiliter, c. de fideicom.* nempe, quòd si hæres jam tradiderit rem ex fideicommisso relictam in testamento non solemni, nequeat postmodum eam repetere hac præcisa ratione, *cùm non ex sola scriptura* (verba textûs) *sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.* Hinc ponitur in argumento: *Agnoscens minus solemnem voluntatem, et solvens, non repetit.*

« 1. Si alteri promisisti, aut donasti interiùs tantùm, aut » si externo signo quidem, alter autem non acceptavit, non » fuit contractus, nec obligaris.

« 2. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inhabi- » les ad contrahendum, vel si jus positivum resistat. *Vide* » *Less. l. 2. c. 37. d. 8.*

712. — « 3. Item si materia contractûs sit illicita, ut si sit » peccatum; vel illegitima, ut si fur vendat rem alienam.

Quæritur I. An inducant obligationem pacta de re turpi, putà de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione, et similia? Certum est, quòd ante patrationem peccati nullus est contractus, et nullam parit obligationem, quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum; unde certum est, quòd eo casu nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest pretium acceptum. Dubium est, an post opus illicitum præstitum, sit obligatio solvendi pretium promissum, et alter possit illud retinere? Quoad meretrices commune est, et certum inter DD. quòd

possint retinere pretium meretricii præstiti. Ita *S. Thom.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 7. *ad* 2. *et q.* 62. *art.* 5. *ad* 2. ubi docet : *Cùm quis dat meretrici propter fornicationem, mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superfluè aliquid per fraudem aut dolum extorsisset, teneretur eidem restituere.* Et ita *Continuator Tournely de justit. et jure part.* 3. *cap.* 3. *art.* 1. *sect.* 4. *et omnes alii communiter.* Et probatur ex *l.* 4. *ff. de Condict. ob turp. caus.* ubi dicitur : *Sed et quod meretrici datur, repeti non potest... quia licèt turpiter faciat quòd sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cùm sit meretrix.* Pro aliis verò maleficiis, putà pro ferenda sententia injusta, vel patrando homicidio, adulterio, fornicatione, etc. duplex est sententia probabilis :

Prima negat esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri ; ita *Adrianus in* 4. *de rest.* §. *Restat. Comitol. lib.* 3. *d.* 5. *Med. Cod. de restit. Nav. Man. c.* 17. *n.* 38. (quamvis *Less. et Lugo* asserant, *Nav.* alibi mutasse sententiam) *Continuator Tournely loc. cit. ac alii apud Concinam t.* 7. *p.* 147. *n.* 5. et probabilem vocant *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 60. *Ronc. de* 7, *præc. c.* 6. *q.* 4. *et Dian. part.* 2. *tr.* 2. *Misc. r.* 40. atque huic adhæret *Conc. l. c.* Probatur 1. hæc sententia ratione, quia actio illicita nullo pretio digna est, cùm peccatum non sit vendibile. Probatur 2. ex *l. Mercalem, c. de condict. ob turp. caus.* ubi dicitur : *Ob turpem causam ex stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones.* Item ex *l. Pacta. c. de pactis. Pacta quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est.* Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari ; regula enim communis est quòd illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequit. Censentur autem leges istæ non solùm prohibere actiones ipsas illicitas, sed etiam solutionem pretii pro illis, eò quòd solutio fomentum præberet similibus sceleribus. Accedit quòd leges quæ non nituntur falsa præsumptione, benè obligant in conscientia. Unde *S. Th.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 7. *ad* 2. ait : *Apud illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem.* Et *q.* 62. *art.* 5. *ad* 2. *Ille qui accepit contra legem, non debet sibi retinere.* Juxta autem hanc sententiam dubitatur cuinam facienda est restitutio accepti? *Sotus, et Covar-*

ruvias censent faciendam esse illi qui dedit : sed probabiliùs et communiùs tenet *Less. n.* 61. *cum S. Anton. Nav. et aliis* erogandam esse pauperibus, vel locis piis; absurdum enim est, et contra mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potiùs leges punire, quàm juvare intendunt.

Secunda sententia verò probabilior et communis, quam tenent *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 9. *n.* 27. *et* 28. *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 52. *et c.* 18. *n.* 18. *Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 5. *n.* 154. *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 692. *Viva de rest. q.* 1. *art.* 1. *n.* 3. *Lugo de just. d.* 18. *n.* 59. *cum Vasq. Sot. Mol. Turr. Cov. Cajet. Arag. et aliis communiter*, docet teneri promittentem solvere pretium, et contrà, recipientem non teneri ad restitutionem. Ratio, ut quidam dicunt, quia opus malum, etsi pretio dignum non sit, quatenùs est malum, est tamen pretio dignum quatenùs est alteri utile, vel delectabile. Sed hæc ratio tenuis mihi videtur, nam, ut docent communiter DD. cum *D. Thoma*, nullum pretium meretur res, quæ cedit tantùm in utilitatem emptoris, et ejus privatio nullum affert incommodum venditori pretio dignum. Nec valet dicere, quòd præstans opus illicitum justè pretium accipit pro rectitudine quâ privatur; hujus enim rectitudinis privatio, cùm sit res merè spiritualis, nullo modo videtur esse pretio æstimabilis. Ratio potior mihi est, quia in quocumque contractu oneroso, *do ut des*, *facio ut facias* (ut statuimus ex communi sententia *n.* 642.), lex naturalis dictat, quòd, cùm quis partem suam præstiterit, tenetur alter suam implere, quam licitè præstare possit. Unde, si alter opus suum (etsi illicitum) jam præstitit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere. Sed dices : hoc currit quando utraque pars est pretio æstimabilis; at hìc actio illicita præstita nullo pretio digna est. Respondeo : actio illa peccaminosa nullo quidem pretio est digna, quà illicita est; sed benè pretium meretur, quà est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam præstanti; pretium enim et actio tunc conveniunt saltem in genere rei temporalis. Et quamvis ignominia illa, sive periculum, nullo pretio compensari possit, et ante pactum nihil compensare tenearis, cùm sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio, et ideo qui famam alteri abstulit, non tenetur pecuniâ infamiam compensare, si nequeat famam restituere, ut ex probabiliori sententia diximus *n.* 627. Posito tamen

contractu, et præstita ab altero actione peccaminosa, tenêris tu pretium promissum solvere, non jam ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex qua (ut diximus) quisque tenetur suam partem promissam implere, postquam alter suam præstitit. Aliàs (rectè ait *Lugo loc. cit.*) non videtur, quomodo possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam, ut diximus *n.* 643. ex communi sententia. Ad leges autem civiles pro prima sententia allatas respondet *Less. dict. c.* 14. *n.* 57. quòd licèt ipsæ rescindant hujusmodi pacta, et auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in judicio promissum, tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio hujus quæstionis relata, quâ declaratur meretrix posse retinere pretium sui meretricii, *quia licèt turpiter faciat quòd sit meretrix, non tamen turpiter accipit cùm sit meretrix.*

Quæritur II. An si vir donet fœminæ ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copula non concessa? Si adfuerit pactum de copula explicitum, vel implicitum, tunc certè tenetur restituere; secùs verò, si donum datum est ad animum alliciendum, quia datio illa fuit omninò liberalis; quemadmodum si quis det pecuniam Episcopo tantùm ad alliciendum, ut conferat beneficium, justè potest Episcopus retinere, si non conferat. Ita communiter *Lugo d.* 18. *sect.* 4. *n.* 49. *Mol. t.* 3. *d.* 737. *n.* 3. *Ronc. de* 7. *præcept. c.* 6. *q.* 2. *et Salm. de restit. c.* 1. *punct.* 6. *n.* 165. *cum Prado, Tap. Vill. Dic. Reb. etc.* Benè tamen advertunt *Salm. ibid.* difficulter excusari mulierem accipientem tale munus à peccato scandali, quia munere accepto vir ardentior, et audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit *D. Th. lib.* 4. *de Erudit. Princip.* ex D. Hieronymo: *Matrona non est casta, quæ cùm rogatur, munera accipit.*

715. — Quæritur III. Si actio sit debita ex alia virtute quàm ex justitia, putà jejunium in quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum? Affirmant *Less. Medin. etc. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 295. Sed communiùs et probabiliùs negant *ibid. Sot. Lugo, Bann. Tamb. Dian. et alii.* Ratio quia præsens pretium tunc acquirit jus quo antea carebat.

« 4. Item si contractus sit factus vi, dolo, vel errore versante circa rei substantiam, v. gr. si acetum pro vino, vitrum pro gemma vendidisti.

714. — » 5. Non est invalidus contractus (etsi aliquando ob injuriam possit rescindi), si error vel dolus interveniat circa qualitatem, aut circumstantiam accidentalem, v. gr. emisti vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum : nisi fortè intentio contrahentis fuerit conditionata non obligandi se nisi existente tali qualitate, aut circumstantiâ; qualis virtualiter fuisse censeri potest, si error versetur circa circumstantiam valde immutantem objectum, et nimis excedentem ejus existimationem, ut notat *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 6. »

Contractus est nullus, si dolus, vel error sit circa substantiam contractûs. Est commune; *Less. l.* 2. *c.* 17. *dub.* 5. *n.* 27. *Salm. de contract. c.* 1. *punct.* 3. *n.* 19. *cum Trull. Bon. Villal. etc. ex S. Thom. in addit. ad p.* 3. *q.* 51. *art.* 2. *ad* 7. Et hoc, etiamsi dolus, aut error non dederit causam contractui, id est etiamsi, patefacto errore, pars adhuc contraxisset : quia semper deficit actualis consensus. *Salm. ibid. cum Sanch. Bon. Con. Trull. Avers. etc.* Communis è converso est sententia, quòd si error sit non circa substantiam, sed circa qualitatem rei, et non dederit causam contractui, contractus sit validus, *Less. ib. n.* 28. *cum S. Antonin. Soto, Caj.* Hinc ait *Less.* quòd, licèt una pars decepta fuisset in pretio ultra dimidium, contractus non posset rescindi, alterâ nolente, sed solùm ad æqualitatem reducendus esset; *Salm.* tamen *ibid. n.* 20. *cum Molin.* dicunt posse rescindi.

715. — Sed majus dubium est, si dolus, vel error fuerit tantùm circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui, ita ut, illo manifestato, pars non consensisset, utrùm validus contractus remaneat? Negant *P. Conc. Basil. et alii apud Salm. de matr. c.* 10. *dub.* 2. *n.* 12. *et Præpos. cum Medina apud Salm. de matrim. l.* 7. *d.* 18. *n.* 17. *et Salm. de contr. c.* 1. *punct.* 3. *n.* 21. probabile putant. Ratio, quia, licèt qualitas in esse physico sit quid accidentale, in esse tamen morali habet rationem substantiæ. Oppositum tamen est communiter traditum à DD. et probabilius cum *Lugo d.* 22. *sect.* 6. *n.* 92. *Sanch. de matr. l.* 1. *d.* 64. *n.* 3. *Less. loc. cit. n.* 29. *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 5. *n.* 3. *Pal. tract.* 14. *d.* 2. *p.* 5.

n. 19. *Ronc. de contr. qu.* 5. *r.* 2. *Cont. Tourn. de justit. et jure et de contractibus, hìcpart.* 1. *cap.* 3. *art.* 2. *concl.* 3. *Salm. loc. c. cum Mald. Prado, Trull. etc.* Ratio, quia contractus hic non est invalidus neque de jure positivo, neque naturali. Non de jure positivo, cùm ex *Inst. l.* 4. *t.* 13. *de except.* sic habeatur : *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore* (intellige circa qualitatem) *lapsus stipulanti Titio promisisti quod non debueras promittere, palam est te jure civili obligatum esse, et actio, quâ intenditur dare te oportere, efficax est : sed iniquum est te condemnari. ideoque datur tibi exceptio, quòd metus causa, aut doli mali, etc.* Non de jure naturali, nam ad contractum validandum sufficit animus voluntarius quoad substantiam, licèt sit involuntarius quoad accidentia : nisi (ut benè advertunt cum *Busemb.* hìc *n.* 5. *ut suprà Cont. Tourn. loc. cit. et Sporer de* 7. *præcept. n.* 86. *cum Sanch. ac Laym.*) contrahens expressè consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia, quia tunc qualitas transit in substantiam. Communiter autem DD. ut ait *Concina cum Busemb. Less. Spor. Cont. Tourn. ibid. etc.* docent semper posse irritari talem contractum à decepto, ratione injuriæ, et defectûs consensûs, et tenêri deceptorem ad damna ex deceptione orta, *ex l.* 13. *de act. emptoris.* Et quando res adhuc integra est, ajunt *Less. loc. cit. Laym. n.* 6. *Pal. n.* 23. *Spor. de* 7. *præc. c.* 2. *n.* 98. quòd si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientia implere contractum, etiam onerosum, postquam novcrit veritatem, quæ si ab initio ei nota fuisset, minimè consensisset : ratio, quia hæc est tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum, quando se deceptos deprehendunt : idque dicit confirmari à consuetudine recepta. Quando verò res non est integra, nempe si altera pars jam implevit, tunc si illa non erat conscia erroris, licèt tu non habeas actionem ad rescissionem, adhuc tamen contractum potes rescindere in conscientia, si res est magni momenti, et deceptio fuit causa contractûs, ut *Sylv. et Navarr. apud Less. cum Laym. et Bus. dict. n.* 5. *in fine.* Si autem altera pars conscia erroris erat tunc potest contractum irritare, ut suprà etiam in judicio. Notandum tamen, quòd in conscientia altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. Ita *Less. loc. cit. n.* 33. Intellige modò non decipiat, sive ipse non sit causa erroris, prout dicit

idem *Less.* loquendo de donatione, *vide infrà n. 737. in fine vers.* Docet tamen.

« 6. Nec est invalidus contractus, sive onerosus, sive gra- » tuitus, ex metu, licèt gravi, injustè incusso, cùm adhuc » simpliciter sit liber, et voluntarius : licèt possit à judice » rescindi pro arbitrio metum passi. Ita communiter *ap. Sanch.* » *d. 8. n. 4. Card. Lug. d. 22. Laym. loc. cit. c. 5.* Excipium- » tur tamen aliqui contractus, qui ipso facto sunt irriti (sal- » tem ex jure positivo), si ex metu gravi fiant; talis est 1. » contractus matrimonii, etiamsi juramentum accesserit, *ex c. Cum locum, et c. Veniens, de sponsal.* » (*Utrùm curat idem in sponsalibus? Affirmant Salm. de matr. c. 1. punct. 5. num. 62. cum Sanch. Avers. Cov. Bec. At probabiliùs Con. Trull. Dict. Hurt. Led. dicunt sponsalia esse tantùm rescindibilia. Vide de matr. l. 6. n. 844.*) « 2. Professio religiosa, *ex* » *c. 1. De his, quæ vi.* 3. In aliis quibuscumque votis.» (*Etiam si vovens voluerit se obligare. Salm. de contr. c. 1. punct. 2. n. 12. ex communi. Vide dict. n. 197.*) « 4. Contractus dotis » promissæ, vel solutæ, qui in hoc sequitur naturam ma- » trimonii, cui accessorius est. *Leg. Si mulier. §. Si dos, ff.* » *Quod metùs causâ.* 5. Promissio, vel traditio, in rebus » Ecclesiæ, *c. 15. qu. 6.* 6. Auctoritas tutoris per metum ex- » torta. *Leg. 1. §. ult. ff. de Auctor. tutor.* His addunt alii » plures, promissionem, et donationem gratuitam, renun- » tiationem beneficii, jurisdictionem per metum extortam. » Verùm hi controvertuntur, *vide C. Lugo de just. d. 22.* » *n. 115. et seq.*

716. — Quær. 1. An contractus per metum gravem initus sit ipso facto invalidus? Adest triplex sententia probabilis.

Prima sententia affirmat; ratio 1. quia si hujusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitia oriretur justitia, cùm ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quæ est actus justitiæ. Ratio 2. quia, si contractus valeret, utique transferretur dominium rei traditæ, et metum incutiens eam retinere posset, saltem usque ad judicis sententiam; sed hoc omnes negant; ergò contractus per se est nullus, saltem de jure positivo, ex *l. Qui in carcerem, 22. ff. Quod metùs causâ*, ubi dicitur contractum ex metu initum, *nullius esse momenti.* Ita *Mol. t. 2. d. 526. Fel. Pot. de contr. n. 2359.*

cum Vill. Dian. Leand. item *Sylv. Rebel. et alii apud Salm. de contract. c. 1. punct. 2. n. 10.* qui probabilem vocant.

Secunda sententia tenet contractus gratuitos esse invalidos, non verò onerosos. Ita *Sot. in 4. d. 29. q. 1. art. 3. Pont. de matr. l. 4. c. 6. n. 4. cum Medin. Arag. Reb. etc.* et quoad donationes hæc videtur esse *D. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.* ubi ait: *Talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit hoc meretur, ut ei promissio non servetur.* Ratio, quia ad liberalem donationem, ad differentiam aliorum contractuum, requiritur de jure naturali voluntas omninò libera.

Tertia sententia verò probabilior et communissima, quam tenent *Lugo de contr. d. 22. n. 115. Less. lib. 2. c. 17. dub. 6.* qui vocat ferè communem, *Salm. loc. cit. n. 11. Ronc. de contr. c. un. q. 4. r. 1. Fill. tr. 33. c. 2. n. 32. Azor. t. 1. l. 1. c. 11. Renzi de contr. c. 5. q. 3. Viva q. 1. art. 3. n. 11. et alii innumeri*, docet talem contractum esse quidem rescindibilem, non verò invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. Non naturali, quia metus non tollit simpliciter voluntarium, ut *D. Thom. 1. 2. q. 6. art. 6.* Non jure positivo, dum in *l. Si mulier ff. Quod metûs, etc.* præcipitur judicibus ut tales contractus rescindant; ergò per se lex habet eos ut validos.

Excipe tamen matrimonia per metum gravem inita, quæ certè per se sunt nulla ex jure canonico. *Vide de matr. l. 6. n. 1054.* cui adjunguntur I. Professio religiosa, *c. 1. de his quæ fiunt.* II. Electio prælati, *cap. Ubi periculum. §. Cæterùm de electione in 6.* III. Auctoritas tutorum extorta per metum, *l. 1. §. ult. ff. de Auctor. Tut.* IV. Traditio rerum ecclesiasticarum, *ex c. Pervenit, de jurejur.* V. Jurisdictio ecclesiastica per metum acquisita, et etiam civilis, *l. 2. c. de Judæis.* VI. Absolutio à censuris (non verò inflictio illarum). VII. Renuntiatio beneficiorum. *Vide Less. c. 17. dub. 6. n. 37.*

717. Quær. 2. An metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate judicis? Negat *Croix l. 3. p. 2. n. 638.* et eum sequitur *Mazz. de contr. t. 2. p. 40.* qui dicunt hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret rem repetere propria auctoritate. Sed affirmat communis sententia tenenda, quam tradunt *Less. dict. c. 17. n. 58.* et vocant communem *Spor. tr. 6. c. 2. n. 123. Fill. l. c. n. 55. Laym. de contr. c. 6. n. 2. Pal. tr. 2. d. 1. p. 12. n. 6.*

Viva l. c. Salm. ibid. n. 16. *Renzi l. c. Ronc. dict. q.* 4. *r.* 1. *cum Mol. et Reb.* Unde inferunt, quòd metum passus benè potest occultè sibi compensare; intellige, si petat, et alter nolit contractum rescindere. Et contrà, qui metum incussit, tenetur restituere rem extortam, statim ac alter petat. Ita *Pal. l. c. Viva dict. n.* 11. *in fin. Less. n.* 38. *Fill. n.* 35.

Idem autem, quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum *Pontio de matr. l.* 4. *c.* 11. *n.* 3. *et* 4. de initis per metum reverentialem (Etsi *Pontius d. n.* 3. teneat contractus merè gratuitos, juxta suam sententiam ut suprà in quæst. 1. esse non solùm irritandos ad nutum, sed ipso jure irritos). Alii tamen DD. tum tantùm id admittunt, cùm metui reverentiali adjiciuntur etiam verbera, aut minæ, aut diuturna indignatio, sive torvus aspectus, dura verba, et similia, quæ verè gravis mali timorem immittant. Ita *Sanchez de matr. l.* 4. *d.* 6. *n.* 14. *Viva de matr. q.* 4. *art.* 3. *n.* 7. *Salm. eod. tit. c.* 9. *punct.* 2. *n.* 33. *et* 34. *cum Pal. Dic. etc. communiter.* Idem in substantia sentit *Pontius*, sed meritò ait *l.* 4. *c.* 5. *ex n.* 5. *cum aliis*, metum reverentialem per se esse gravem, quia aliud est operari ex reverentia superiori debita, aliud ex metu reverentiali, qui necessariò induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientia non præstita, putà diuturnæ indignationis, etc. ut suprà. An autem preces importunæ constituant metum gravem? affirmat *Pontius ibid. n.* 17. *cum Mald. Lugo, etc.* Sed veriùs negandum, nisi preces addantur metui reverentiæ erga superiorem: ita *Sanch. l.* 4. *d.* 7. *n.* 7. *cum plurib. et Salm. l. c. n.* 37. *cum Pal. Bonac. Covarr. Dic. Hurt. et plur.* Et benè advertit *Sanch. ibid. n.* 8. non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantùm quæ sunt instantissimæ, et sæpiùs inculcatæ. Quarum autem personarum respectu detur metus reverentialis? Ultra proprium patrem, Episcopum, magistratum, dicit *Sanch. l.* 4. *d.* 5. *ex n.* 26. *cum aliis*, dari etiam respectu soceri, avi, curatoris, matris (si tamen sit austera, et minas soleat exequi), et etiam fratris majoris, aut patrui, si cum eis habitetur, et ab eis alimenta præbeantur.

718. — Sed quæritur 3. utrùm contractus ex metu levi initus sit rescindibilis arbitrio metum passi?

Prima sententia affirmat in foro interno; nam in externo non datur actio *ex l.* 6. *ff. Quod metus, etc.* Ratio, quia

quicumque metûs injuriam infert, ex qua incutiens commodum reportare non debet; unde sicut ipse tenetur in conscientia relaxare promissionem tali metu extortam; sic contrà promittens in conscientia non tenetur illam adimplere. Ita probabiliter *Less. l. 2. c. 17. dub. 6. n. 46. cum Navarr. Sot. Sylv. etc.* item *Sanch. de matr. l. 4. d. 19. n. 6. Pal. dict. p. 12. n. 6. et Salm. de contract. c. 1. punct. 2. n. 14. cum Mol. Trull. Dic. et Reb.* Benè tamen excipiunt matrimonium (juxta nostram sententiam, *vide de matr. l. 6. n.* 1056.), et professionem religiosam. An etiam votum? *Vide dicta de voto n.* 197.

Secunda sententia verò mihi probabilior, quam tenent *Pontius de matr. l. 4. c. 10. n. 5. Tamb. Dec. l. 1. c. 2. §. 6. n. 4. et Viva de matr. q. 4. art. 2. n. 6. cum Per. Med. etc.* dicit neque in foro externo, neque interno rescindi posse contractum initum ex metu levi. Ratio, quia non præsumitur consensisse ex metu, sed verè spontè, qui noverit esse levem, et cùm facilè potuisset, non rejecit. Excipienda tamen censent *Salm. l. c.* omninò esse sponsalia, quæ etiam per metum levem contracta rescindi possunt per judicis sententiam, ex maxima libertate, quam sponsalia requirunt.

719. — Quær. 4. utrùm si interfuerit metus gravis injustus dans causam contractui, et res pervenerit ad tertium possessorem bonæ fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, et ille teneatur restituere? Negat *Laym.* sed rectè communiùs affirmant *Salm. ibid. n. 15. cum Lugo, Sanch., Sylvest.* quia res semper transit cum vitio suo, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus; et patet *ex l. 14. §. 3. Quod metûs, etc.* ubi: *In hac actione non quæritur, utrùm is, qui convenitur, an alius metum fecit? Sufficit enim hoc dicere, metum sibi illatum.*

« 7. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum ad-
» ministrationem non habent: quales ferè sunt prodigi, fu-
» riosi, filiifamilias, uxores, religiosi, pupilli, minores;
» exceptis quidem casibus, *de quibus vide Less. l. 2. c. 17. d. 4. et infrà n.* 918.

DUBIUM II.

Quid in specie de promissione, et donatione?

720 *An simplex promissio obliget sub gravi? Quid si promissio reddatur nociva, vel si accidat mutatio?*
721 *Qui sint inhabiles ad donandum?*
722 *An debilis gravati?*
723 *Quid de donatione inter conjuges?*
724 *Et inter patrem et filium?*
725 *An obliget donatio ante acceptationem?*
726 *Quid si donatio sit facta ad pias causas?*
727 *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem?*
728 *Quando obliget donatio facta absenti?*
729 *An possit acceptari donatio post mortem donantis?*
730 *Quid si donatio fuerit mandata fieri à nuntio, et ipse omiserit?*
731 *An mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres acceptare?*
732 *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ?*
733 *An donatio ultra summam 500 solidorum teneat?*
734 *An sit obligatio implendi modum sive finem donantis?*
735 *An promissio prodiga sit valida?*
736 *Quid si donatio fiat ad alliciendum?*
737 *Quid si ob causam falsam? Et quid si causa sit secundaria?*

720. — « Resp. Quæ huc spectant, facilè colliguntur ex » dictis suprà *de voto l. 4. tr. 2. c. 3.*

Ex quibus, et doctrina præcedentis dubii resolvitur:

« 1. Promissio acceptata à promissario, si materia sit no- » tabilis, an sub mortali obliget secundùm se spectata, non » convenit inter doctores. *Cajet.* negat, quem sequitur » *Merat. de justit. dub. 19. sect. 10.* Alii (fortè probabiliùs) » affirmant cum *Vasq. 1. p. d. 65. c. 7. n. 4. Fill. Mald.* » *etc.* Dixi *secundùm se*, quia certum est, quòd per acci- » dens possit obligare sub mortali, v. gr. ratione gravis

» damni, quod aliàs promissarius pateretur : ut si promisis-
» ses ei dare mutuum, et ille tibi confisus aliunde sibi non
» prospexisset. *Vide Less. l. 2. c. 18. d. 5.* »

» 2. Tota hæc obligatio communiter dependet ab inten-
» tione promittentis. Circa quod notat *Sa*, vix quemquam
» promittentium intendere se obligare, aut alteri dare jus
» exigendi, nisi addat juramentum, aut faciat instrumen-
» tum : sed plerumque tantùm intendere declarare suum
» propositum. *Vide Escob. t. 3. c. 6. et Mol.* Hinc, ut in foro
» externo censeatur valida promissio, requiritur præter
» acceptationem, ut exprimatur causa, propter quam pro-
» mittitur; alioquin præsumitur errore, vel joco facta. *Trull.*
» *lib. 7. c. 16. art. 6. ex Covarr. et Vill.* » (1).

In hac quæstione tres sententiæ adsunt, omnes satis probabiles.

Prima dicit, quòd quævis promissio acceptata obligat sub gravi, et ex justitia, quia fidelitas promissa jus præbet promissario ad rem promissam. Ita *Sanch. de matr. l. 1. d. 5. num. 20. Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 12. num. 1. cum S. Anton. Covarr. Pal. Trull. etc. ap. Salm. de contr. cap. 4. punct. 4. §. 2. num. 79.*

Secunda sententia dicit, quòd qualis sit obligatio, pendet ex voluntate, quam promittens habuit. *Bus. hic n. 2. et Lugo d. 23. sect. 6. n. 89. Spor. n. 65. et Holzm. n. 702. Mol. Vill. Reb. Reg. etc. ap. Salm. ibid. n. 80. et 81.* In dubio tamen, ait *Lugo*, non censeri factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa; *vide Lugo d. 23. s. 6. n. 39.* imò, *Sa, ap. Bus.* nisi addatur juramentum, aut instrumentum. Cæterùm in dubio, an quis voluerit se obligare ex justitia, vel ex fidelitate, an graviter vel leviter, probabilissimum mihi dicendum videtur cum *Lugo d. 23. n. 90. Mol. tom. 2. d. 262. Sporer de 7. præc. c. 2. num. 69. Holzm. tr. 3. num. 702.* eum non esse obligatum nisi sub levi. Et hic advertunt *Sanch. de matr. l. 1. d. 6. n. 24. Spor. num. 68. et*

(1) In Cod. civ. nihil specialiter de promissione statuitur : constat tamen ex art. 893, non dari actionem ex simplici promissione. Pariter sequitur ex art. 1152. quòd vim haberet, etsi causa non exprimeretur, si revera existit.

Edit.

alii communiter apud Cont. Tourn. de contractibus part. 2. cap. 11. ad constituendam materiam gravem in promissione requiri materiam quadruplo majorem, quàm in furto mortali, quia promissor agit de proprio, fur de alieno.

Tertia sententia, quam tenent *Salm. loc. cit. ex n. 82. cum Bann. Caj. Led. Henr. Diana, etc.* dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi, quia tantùm obligat ex fidelitate, et probant ex *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 3. ad 1.* qui docet promissionem obligare tantùm secundùm honestatem, non autem secundùm jus civile, id est secundùm justitiam ut explicant *Salm.* Et insuper probant ex *L. Juris gentium. §. Sed cum null. ff. de pactis*, ubi dicitur, quòd nuda pactio obligationem non parit. Et huic adhæret *P. Conc. tom. 7. p. 657. n. 13.* sentiens rarò esse obligationem ex justitia in simplici promissione.

Notandum autem est ut certum, quòd quævis promissio, etiam acceptata, non obligat, si postea promissum reddatur impossibile, seu valde nocivum, vel illicitum, vel inutile: et generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si prævisa fuisset, non fuisset facta promissio: quia semper promissio facta præsumitur sub tali tacita conditione. Ita communiter *Viva de contr. qu. 8. art. 2. num. 16. et Salm. loc. cit. n. 78. Cont. Tourn. loc. cit. num. 5.* Idque expressè docet *D. Th. 2. 2. q. 110. a. 3. ad 3.* ubi loquens de obligatione promissoris, ait: *Si verò non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quòd animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus: uno modo, si promisit id quod manifestè est illicitum... Alio modo si sunt mutatæ conditiones personarum, et negotiorum: Ut enim Seneca dicit (l. 4. de benef. c. 34. et 35.)*: Ad hoc quòd homo teneatur facere quod promisit, requiritur, quòd omnia immutata permaneant.

721. — « 3. Donare non possunt 1. Carentes usu rationis. » 2. Muti et surdi nati, secùs si tantùm sint surdi, vel muti, » vel, licèt utrumque, si norint scribere. 3. Senes deliri, » sive bis pueri, secùs si sint judicio vegeto. 4. Pupilli, vel » impuberes (nisi ad pias causas): donationes tamen eorum » in foro conscientiæ sunt validæ. (*Vide infrà c. 4. d. 1.*)

» 5. Damnatus criminis capitalis. *Vide Dian. p. 8. tr* » 6. *r.* 3.

» 4. Qui præsunt civitatibus, universitatibus, reipubl. etc., » non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in » eleëmosynas. *Sanch. Dian. p. 8. t. 6. r. 16.* Imò si reges et » principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium » regni, vel statûs (præsertim si debitis gravati iis satisfacere » non possunt, vel subditi nimiùm graventur exactionibus) » possunt eæ revocari à successore. *Bart. Lugo etc. cum Dian.* » *p. 8. tr. 6. r. 18. et* 123. » (1).

722. — Adde. Neque donare potest debitis gravatus. (2) Sed hìc quæritur, utrùm licitè possis tu à debitis gravato accipere donum? Affirmant *Lessius l. 2. c. 20. dub. 19. n. 168. Mol. t. 2. d. 328. Nav. l. 3. c. 4. n. 217.* item *Trull. Diana cum Laym. ap. Salm. de contr. c. 4. punct. 5. §. 1. n. 91.* et probabile putant *Lugo de just. d. 20. n. 116. et Pal. de just. tr.* 32. *d. 1. p. 14. n. 7.* Hi dicunt te non peccare contra justitiam, et ideò non tenêri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia illè benè potest dominium transferre, cùm adhuc sit verus dominus rei quæ donatur; et tu rem acceptando uteris jure tuo, justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cùm illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni,

(1) Ex Cod. civ. sunt incapaces donandi sive inter vivos sive per testamentum:

Art. 25. 1.° Civiliter mortui, qui neque inter vivos neque testamento de bonis suis unquam statuere aut eodem titulo quidpiam percipere valebunt, nisi titulo alimentariæ pensionis:

Art. 901. 2.° Carentes usu rationis perfecto;

Art. 903 3.° Minores, qui nondum ad annum decimum sextum pervenerunt;

Art. 904. Cùm minores annum 16um compleverint, de dimidiâ parte bonorum, quæ dare possent, si majores essent, testamento statuere possunt.

Art. 905. 4.° Mulieres conjugatæ, quæ inter vivos donare nequeunt absque expresso mariti consensu aut judicis auctoritate; poterunt tamen propria auctoritate donare mortis causâ.

(2) In jure novo donationes immobilium ab eo, qui foro cedit, 10 diebus ante ipsam bonorum cessionem factæ, nullius roboris esse declarantur; eadem autem bona, quæ titulo oneroso in alios translata sunt, ad instantiam creditorum revocari possunt, si judex fraudem debitoris intercessisse judicaverit.

Edit.

sed tantùm permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra charitatem, quia charitas non obligat, ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes.

Secunda sententia tamen verior, et communis, quam tenent *Pal. l. c. Bonac. de restit. d.* 1. *q.* 8. *p.* 2. *n.* 27. *Lugo l. c. cum Cajet. Sot. Nav. Sylv. Palud. Ang. Cov. et Reb. ac Salm. l. c. n.* 92. *cum S. Anton. Prado, Salon. et Arag.* docet donatarium mala fide accipientem omninò tenêri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1. quia creditores etiam personale jus habent ad bona donata, nam licèt in debitis personalibus directè sit tantùm persona obnoxia, tamen creditores indirectè habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris, ut probabiliùs dicunt *Lugo d.* 20. *n.* 158. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 403. *Ronc. de* 7. *præc. c.* 8. *q.* 6. *Salm. de restit. c.* 1. *punct.* 12. §. 3. *n.* 246. *alii relati n.* 690. *contra Pal. et alios ibid.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei quæ donatur, attamen (ut ait *Pal. loc. cit. p.* 15. *n.* 7.) habet illius dominium infirmum, sub onere solvendi quod debet, adeò ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere; quapropter dominium illud sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. Ratio 2. magis urgens, et convincens est, quia sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positivè coöperatur actioni donantis injustè cum damno creditorum; et licèt donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum: contractus enim donationis (ut dicemus infrà *n.* 725.) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, quâ contractus constituitur, et sine qua nulla existit alienatio, sive donatio. Notandum autem hic 1. quòd de jure positivo creditores infra annum à die scientiæ habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo, sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex *l. Quia debitore, l. Qui autem.* §. *Simili, ff. Quæ in fraudem, etc. ac l. penult. Cod. eod. tit.* Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem à debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem, ff. tit. cit. Vide Lugo d.* 20. *n.* 107.

723. — Adde: inter conjuges quamvis alii contractus sint

validi *ex l. 5. ff. de don. inter vir. et ux.*, donatio tamen est nullius momenti, *l. 3. §. Secundum. ff. eod. tit.* (1) Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, et non contradicat. Ita *Sanch. de matrimonio l. 6. d. 11. num. 2. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. num. 100. cum Pal. et Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. l. 2. cap. 18. n. 88. Sanch. ibid. num. 2. Salmant. ibid. num. 101. cum Sylv. Tapia, etc.* Firmatur etiam morte donantis, modò iste ante donatarium decedat, et modò res in vita tradita sit, *Salm. d. num. 101.* Imò ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel fiat causâ mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam dignitatem, etc. *Vide Salm. loc. cit. num. 102.*

724. — Præterea invalida est donatio inter patrem, et filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2. c. de inof-*

(1) Contrarium in Cod. civ. statuitur :

Art. 1091. Quamlibet voluerint, donationem sibi invicem facere possunt sponsi per matrimonii contractum, servatis servandis.

Art. 1092. Donatio inter vivos complectens bona præsentia in matrimonii contractu à conjugibus facta, non facta esse censetur sub conditione : modò donatarius superstes sit, nisi hoc exprimatur.

Art 1093. Quòd si donatio præter præsentia etiam bona futura complectatur, iisdem legibus regitur ac donatio conjugibus ab extraneis facta, non tamen transit ad liberos ex illo matrimonio natos, si mors donatarii mortem donatoris antecedat.

Art. 1096. Mutuæ conjugum donationes, etiam inter vivos, semper revocari possunt; uxor revocatura non indiget consensu mariti nec judicis auctoritate; non revocantur per prolem supervenientem.

Art. 1097. Conjuges neque inter vivos neque testamento mutuas sibi donationes facere possunt uno eodemque instrumento.

Art. 1094. Si conjux donator nullos habet liberos aliosve descendentes, eam partem alteri conjugi donare potest, quam extraneo posset et insuper usumfructum portionis, quam lex ascendentibus ejus assignat; si verò descendentes habet, conjugi dare poterit vel usumfructum dimidiæ partis vel 4tæ partis proprietatem et alterius 4tæ partis usumfructum.

Art. 1098 Si proles sint ex anteriori matrimonio et donator ad secundas nuptias transeat, novo suo conjugi dare potest tantùm partem filii aut filiæ minus accipientis ac in nullo casu ultra 4tam bonorum.

Art. 1095. Minor in contractu antenuptiali et de consensu eorum, quorum interest, conjugi dare poterit, quidquid potest major.

Art. 1099. Donationes simulatæ vel personis interpositis factæ, nullæ sunt.

Art. 1100. Censentur interpositæ personæ descendentes sponsi donatarii, ex matrimonio anteriori et propinqui, quorum tempore donationis est hæres præsumptus. *Edit.*

ficiosa donatione. (1) Sed est communis, quòd firmatur juramento, vel morte patris. E contrario similiter est valida in casibus ut suprà mox enumeratis pro donatione inter conjuges: vel si fiat causâ studiorum, ut *Bus. hic n.* 3. vel si fiat causâ matrimonii; vel si filius sit tantùm naturalis; vel si pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (*vide n.* 740.) scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores, *Salm. ibid. n.* 104. *cum Nav. Sylv. Tapia et Less. n.* 90. qui notat donationes factas à matre, vel à filiis parentibus, per se firmas esse.

« 3. Donatio patris filio facta studiorum causâ est valida, » nec filius tenetur computare in legitimam, tùm quia fuit » loco alimentorum; tùm quia, si detrahatur, jam non fuit » donatio contra hypothesim. *Wading. et* 6. *alii cum Dian.* » *p.* 8. *t.* 6. *r.* 23. *et* 29. Sed *Trull.* limitat, nisi constet, contrariam intentionem patri fuisse. Quòd si tamen de ea non » constet, præsumendum esse de pietate patris, ideoque » tales expensas ordinariè post mortem patris non venire in » collationem bonorum, nec debère conferri in commune, » nisi pater protestatus fuerit, se velle in legitimam computari. Ita etiam *Wading. ex l. Si pater* 2. *ff. familiæ* » *ercisc.* » (*Vide n.* 955.) (2)

» 6. Si pater officium filio emit, debet pretium computari » in divisione cum fratribus : non autem, si illud gratis à » principe obtinuit : uti neque quæ filio intuitu meritorum » patris sunt donata, quia sunt quasi castrensia. *Mol. Fag.* » *Dian. p.* 8. *tr.* 6. *r.* 127. *et* 128.

725. — » 7. Donatio ante acceptationem non parit obli- » gationem, ne naturalem quidem; potestque revocari, etiam- » si voluerit se absolutè obligare. Præsenti autem, et ta- » centi facta, censetur ab eo acceptata; quia in favorabili- » bus habetur pro consensu. *Molin. et alii* 18. *Dian. p.* 8.

(1) Cùm ex art. 903 et 904 minor incapax sit donandi inter vivos, nec testamento ante annum 16^tum^, perspicuum est, patrem nullam à filio minore donationem accipere posse; ipse autem, servatis servandis, filio minori donare semper potest.

(2) *Art.* 852. Sumptus alimentorum, cultus, educationis, artis addiscendæ, rerum instructionis (gall. *équipement*), nuptiarum ac dona ex consuetudine facta in legitimam referri non debent. *Confer art. infrà ad n.* 954. positos.

Edit.

» *t.* 6. *r.* 89. 98. *et* 108. Pro altero verò nemo potest acce-
» ptare, sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ,
» vel causæ piæ; nam hanc sine acceptione valere, et irre-
» vocabilem esse, est probabile. *Laym. Dian. l. c. r.* 106. *et*
» *p.* 3. *t.* 5. *resp.* 107. Multis tamen casibus, dummodò verba
» dirigantur in præsentem, potest pater, vel mater pro filio,
» etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro minore,
» filiusfamilias pro patre, servus pro domino, monachus pro
» monasterio; imò etiam, secundùm multos, quicumque
» alterius curam gerit, ut prælatus pro religioso, maritus
» pro uxore, dominus pro servo, etc. stipulari. Deinde
» idem jura permittunt judicibus, et notariis publicis. *Sanch.*
» *Mol. Trull. etc. Dian. p.* 8. *t.* 6. *r.* 97. » (1).

Communis est sententia (quidquid dicat *Dian. p.* 5. *res.* 116.) quòd donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit; ita *Lugo de contr. d.* 23. *n.* 58. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap. XI. Quæst.* 2. *Habert de contract. tom.* 4. *p.* 3. *c.* 18. *q.* 1. *Conc. tom.* 2. *l.* 9. *dis.* 5. *n.* 15. *Wigandt tr.* 8. *c.* 4. *n.* 53. *v. Dixi* 3. *Antoine in Decal. c.* 2. *p.* 1. *Cunil. Decal. c.* 2. §. 1. *n.* 2. *Franzoja de præc. Decal. c.* 3. *animad.* 2. *Less. l.* 2. *c.* 18. *dub.* 8. *n.* 54. *Soto de just. l.* 5. *q.* 3. *Sanch. de matr. l.* 1. *d.* 6. *n.* 10. *et Salm. de contr. c.* 4. *punct.* 4. §.

(1) *Art.* 932. Donatio inter vivos donatorem non obligat, quin priùs expressis verbis fuerit acceptata. Acceptari potest actu donationi posteriore, modò donator adhuc vivat et acceptatio ipsi significata fuerit.

Art. 933. Donatarius qui major est, donationem per se immediatè acceptare poterit vel per procuratorem ad hoc specialiter actu coram notario institutum.

Art. 934. Uxor nullam acceptare potest donationem absque mariti consensu aut judicis auctoritate.

Art. 935. Donatio facta interdicto vel minori non emancipato à tutore acceptari debet.

Minor emancipatus, suo curatore assistente, donationem acceptare potest; Necnon pater et mater minoris sive emancipati sive non emancipati aut etiam vivis patre et matre, ascendentes, licèt nec tutores nec curatores sint, pro minore donationem acceptare valent.

Art. 936. Surdus et mutus per se aut delegatum donationem acceptat, modò valeat scribere; si verò scribere nesciat, curator specialiter ad hoc electus pro eo acceptabit.

Art. 937. Donationes communitatibus, xenodochiis atque institutis publicis factæ ab eorum administratoribus debita facultate instructis acceptantur.

Art. 1087. Donationes in contractu matrimoniali factæ numquam invalidæ dici possunt ob defectum acceptationis.

Edit.

1. *n.* 68. *cum Pal. Prad. Tapia, et aliis.* Et hoc verius est, ut probant *Lugo, Sot. Less. Sanchez et alii* (*contra Molin. etc. ap. Less.*) provenire non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure naturæ, vel saltem gentium, ut probatur ex *l. Absenti, ff. de Donat.* ubi dicitur: *Si nesciat* (donatarius) *rem quæ apud se est, sibi esse donatam, donatæ rei dominus non fit, etiamsi per servum ejus, cui donabatur, missa fuerit; nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat.* Ratio est, quia nequit contrahi obligatio à contrahentibus sine alterutrius consensu, ut enim sapienter ratiocinatur doctissimus *Card. de Lugo*, nemo de jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis absque ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum transfertur jus in donatarium super rem donatam; et ideò cùm donans immunis remaneat à quacumque obligatione, ante donationis acceptationem, poterit quidem ipse pro libito eam revocare. Nec obstat *l. Si quis argentum*, §. *Sin autem*, *c. de Donat.*; nam ibi nihil aliud dicitur, nisi quòd donatio valet, etiamsi res tradita non fuerit. Nec obstat *l. Nec ambigi*, *c. de Donat.* ubi habetur donationem absentibus factam satis valere; respondetur enim (ut explicat Glossa) id intelligendum, cùm donatio acceptata fuerit per epistolam, aut nuntium, aut servum, ut habetur in *l. Si aliquid* 15. *c. de Don. l. Etiam per interpositam* 4. *ff. de Donat. et l. cit. Absenti.* Neque demùm obstat jus canonicum in *c. Qualiter, de pactis, et c. Si tibi absenti, de præbend. in* 6.; nam in primo textu tantùm dicitur, quòd donatio per nudum pactum tenet, etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod negari non potest: sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In altero autem textu agitur de beneficiis, ubi dicitur, quòd si Episcopus conferat clerico absenti aliquod beneficium ipso ignorante, nequit collationem revocare; sed alia est collatio beneficiorum, circa quæ Episcopus aliam non habet facultatem, quàm ea conferendi, et ideò facta collatione, nequit ipsam revocare: alia verò est donatio, quæ nullam habet vim ante acceptationem. Advertendum tamen cum *Sanch. de matrim. l.* 1. *d.* 6. *n.* 11., *et Vill. d.* 3. *n.* 4. quòd si donatio facta sit infantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem donatarii, quia pro infantibus lex ipsa acceptat. Idemque docent *Less. c.* 18. *n.* 36. *et Laym. c.* 1. *n.* 2. de donatione facta civitati ad ædificia reparanda.

726. — Sed quær. 1. utrùm donatio facta ad pias causas ante acceptationem valeat? Affirmat *Less. loc. c.* et probabile putat *Busemb. ut suprà cum Laym. et Diana*, item *Molin. Felin. etc. apud Sanch. de matr. l. 1. d. 6. n. 16.* Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantùm de jure positivo, et civili; non autem de jure naturali, et canonico. Sed probabiliùs negant *Sanch. loc. cit. cum Cov. ac Salm. de contract. c. 4. punct. 4. §. 1. n. 69. cum Pal. Vill. Reb. etc.* Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est suprà, requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secùs verò dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali Ecclesiæ, etc.* Quia, cùm intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum, prout dicunt *Sanchez, et Salm. cit. n. 69. cum Sylv. Ros. Ang. etc.* Non autem, si promissio immediatè sit facta Ecclesiæ. Notant tamen *Salm. ibid.* quòd donatio Ecclesiæ facta potest à quocumque particulari acceptari nomine illius (1). Notant præterea *Lugo l. c. Sanch. n. 17.* in dubio de intentione donantis, præsumi habuisse animum vovendi, quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. An autem eo casu possit Episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? Probabile est, *vide de voto, n. 255. v. Dubium.*

727. — Quær. 2. utrùm ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata? Negat *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 1. n. 3. cum Covarr.* quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. Sed communiter affirmant *Sanch. de matr. l. 1. d. 7. n. 24. Viva de contr. q. 8. art. 2. n. 3. cum Trull. Bon. Salm. ibid. n. 70. cum Pal. Gutt. et Mol.* quia juramentum sequitur naturam actûs, scilicet donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur *ex l. finali, c. de non numerata pecun.*

728. — Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari, donec coram nuntio acceptetur: non enim sufficit, si acceptetur coram aliis, *Less. l. 2. c. 18. dub. 6. n. 43. Viva dict. art. 2. n. 9. cum Sancio, et pluribus contra Sylv. et alios.* Si verò donatio offeratur per litteras, *Viva* dicit suf-

(1) « Ita probabilius » *ex Hom. Ap. tr. 10. n. 131.*

Edit.

fiecre, ut litteræ ad donatarium perveniant : at *Less. ibid. n.* 43. *et Salm. loc. cit. n.* 73. dicunt requiri ampliùs, ut remittantur litteræ, vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

729. — Quær. 3. utrùm post mortem donantis possit donatio validè acceptari. Distinguit *Less. l.* 2. *c.* 18. *n.* 44. *vers. Petes, cum Mol.* Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuntium, aut epistolam, tunc censet posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in litteris, vel nuntio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanch. de matrim. l.* 1. *d.* 6. *n.* 5. *atque Salm. ibid. n.* 75. *Lugo d.* 23. *num.* 75. *et* 81. *Viva dict. art.* 2. Sed probabiliùs hoc negant *Lopez, Isern. Tiraq. Decius, et alii apud Sanch. ibid.*, et probabile censent *Salm. ibid. n.* 75., quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hìc dubium oritur, an donatarius possit rem retinêre, si donationem acceptavit post mortem donantis? Ex his sententiis ambabus probabilibus meo judicio infero, quòd si acceptaverit in bona fide, cùm jam acquisierit legitimam possessionem, justè potest retinere. Secùs, si cum mala, vel dubia fide, juxta dicenda *n.* 761. ubi tenuimus, non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730. — Si autem, ajunt *Lugo n.* 75. *Less. n.* 46. *et Sanch. ibid.* donatio nondum sit facta, sed mandata fieri à nuntio, per illum etiam munere misso, tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit ; ex *l. Inter causas. ff. Mandati, etc.* ubi expressè declaratur mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sa* donationem posse acceptari, quia hìc mandatum, cùm sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis ; et hoc *Less. ibid. et Viva num.* 11. *cum Sporer, et Tamb. ap. Croix l.* 3. *t.* 2. *n.* 220. meritò probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch. n.* 8. *Spor. de rest. cap.* 4. *n.* 21. *Croix l. c. et Less. ibid. cum Mol.* quòd si res culpâ nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe hæredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet ; et donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantùm restituere donatario, ut dicunt *Sa, v. Donatio, Tamb. l.* 8. *t.* 4. *c.* 1. §. 5.

n. 11. et probabile putant *Sporer et Less. l. c.* Advertendum tamen cum *Lugo num.* 78. *Mol. ac Sanch. ibid. ex ead. l. Inter causas*, quòd si donatio facta fuerit à nuntio, inscio mortis mandantis tam nuntio, quàm donatario, tunc donatio valebit, ut clarè colligitur ex *ead. l. Inter causas*, ubi subditur : *Si tamen* (mandatum) *per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur.*

731. — Quæritur 4. an, mortuo donatario ante acceptationem, suus hæres possit donationem acceptare? Affirmat *Sanch. eod. loc. n.* 6. *cum Mol. Suar. Tiraquell. Covarr. etc.*, quia hæres representat personam defuncti. Negant tamen probabiliùs *Less. l.* 2. *c.* 18. *num.* 55. *et Salm. de contract. c.* 4. *punct.* 4. §. 1. *num.* 74. *cum Pal. et Rebel.*, quia hæres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen *Less. dict. loc.* quòd si hæres sit filius donatarii, ex æquitate posset acceptare, cùm talis præsumenda tunc sit mens donatoris.

732. — « 8. Etsi acceptes donationem verbalem (1), quâ tibi » Cajus v. gr. dat equum absentem ; non acquiris jus in re, » et dominium equi ante traditionem. Unde, si interea Cajus » det, aut vendat eum alteri, eique tradat, is dominium ac- » quirit ; tu autem habes actionem in Cajum pro injuria ra- » tione juris, quod habebas ad rem. Ac sic donatio purè » verbalis ante realem, hoc est rei traditionem, vix differt » à promissione, ut *Less. loc. cit. dub.* 2.

733. — « 9. Donatio, utì et remissio debitorum liquidorum, » unâ vice et uno animi motu, uni aut pluribus facta, » ultra summam 500 solidorum (quæ summa hodie ad 700. » vel secundùm quosdam ad 800 aureos Italicos excurrit, » ut ex *Claro*, etc. notat *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 15.) non

(1) *Art.* 931. Donatio inter vivos coram notario in forma contractuum ordinaria fieri debet (jusque prima perscriptio (gall. *minute*) sub pœnâ nullitatis retinèri.

Art. 938. Debitè acceptata completa est et dominium transfert sine traditione.

Art. 939 Si donatio constat bonis, quæ hypothecâ gravari possint, actum donationis et acceptationis in tabulis hypothecarum transcribi necesse est.

Art. 948. Quoties rerum mobilium donatio instrumento publico fit, ut valeat, requiritur index rerum donatarum æstimatorius à donatore et donatario aut acceptantibus subscriptus donationisque primæ perscriptioni junctus. *Edit.*

» tenet quoad hunc excessum, sed, lege ita statuente ob
» commune bonum, potest à donatore pro arbitrio repeti.
» Excipe nisi judici donatio ea insinuata sit, aut juramento
» firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem
» captivorum, aut ad reparationem ædium incendio, vel ruinâ
» destructarum, aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in
» renuntiationem jurium, saltem speratorum, vel denique fiat
» militibus à belli duce, ex bonis propriis mobilibus, vel
» hostium spoliis. *Vide Less. l. c. lib.* 2. *c.* 18. *n.* 102. *Laym.*
» *l.* 3. *t.* 4. *c.* 12. *n.* 15. *Tanner d.* 6. *de just. q.* 2. *dub.* 2.
» *n.* 15. *ex Mol. Claro, Rebello, etc.* quare, si tunc repetatur,
» quod absque iis conditionibus, vel ultra dictam summam
» datum est, tenetur donatarius reddere ipsi, aut hæredibus
» repetentibus; si non repetatur, potest retinere. *Vide*
» *auth. cit.*» (*Idem dicitur de donatione omnium bonorum. Salm. ibid. punct.* 5. §. 2. *n.* 97. *et seq.* (1).

734. — «10. Si donationi apponatur modus, tacitè vel ex-
» pressè, non quidem obligando, sed tantùm desiderando,
» sperando, etc. aliquid alterum facturum; vel animo eum
» ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur:
» v. gr. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eliciendum;
» si postea non consentiat, non tenetur datum reddere: nam,
» etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram,
» tamen dedit absolutè sine obligatione alia, ut ponitur. Se-
» cùs esset, si verè intendisset eam obligare, et hâc conditione
» dedisset. *Less. c.* 18. *d.* 16. *et* 17.

Ita *Less.* etiam *l.* 2. *c.* 18. *n.* 124. *et Salm. de rest. c.* 1. *punct.*

(1) 1282. Remissio debitorum voluntaria, manu creditoris signata, liberat debitorem.

Art. 913. Qui unicum filium habet, ipse testamento aut donatione alienare poterit dimidiam partem bonorum; 3am verò, si duos filios habet; 4tam., si tres aut plures sunt filii vel filiæ.

Art. 914. Liberis annumerantur nepotes, sed pro stipite tantùm, ex quo descendunt.

Art. 915. Qui ascendentes in utraque lineâ habet, dimidiam tantùm partem bonorum donare potest; tres verò ex quatuor partibus, si ascendentes in alterutrâ duntaxat lineâ habeat.

Art. 916. Qui nec ascendentes nec descendentes in lineâ rectâ habet, omnia bona sua inter vivos et testamento donare potest.

Edit.

6. *num.* 165. *cum Mol. Dicast. Lugo, Tap. etc. Vide dicta n.* 712. *v. Quær. II.* Benè autem hic advertunt *Salm. ibid. in fin.* quòd puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur à peccato scandali, ex *S. Th.* Addit *ibid. Less. cum Mol.* quòd, si legatum sit relictum puellæ, ut nubat, potest ab illa retinêri, etiamsi maneat cœlebs; et. si moriatur ante nuptias, legatum transit ad hæredes puellæ. Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum præstare, nisi ab alio impediatur. Si verò finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest à donante irritari. Ita *Less. n.* 126. *cum Medin.* Immò addit, quòd si detur aliquid monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur, sed tantùm cogi monasterium ad implendum, si possit.

735. — Quæritur utrùm promittens prodigè aliquid fœminæ ob copulam, teneatur post copulam dare? Affirmant *Lugo, Fill. Sanch. ap. Salm. ibid. n.* 166. Quia, positâ promissione, datio tunc est debita, non prodiga. Negant autem probabiliùs *Sotus, Bann. Trull. etc. cum Salm. loc. cit. num.* 167. etsi adfuerit juramentum, quia promissio non tollit dationem prodigam esse illicitam; ideò res promissa reducenda est ad æqualitatem, juxta communem æstimationem, et si res est indivisibilis nihil debetur. *Vide dicenda de matr. l.* 6. *num.* 851. *v. Cùm autem.* Non negandum tamen, quòd fœmina honesta pro usu sui corporis potest recipere quantò plus, ut docet *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 55.

736. — « 11. In similibus donationibus allectivis potest aliquis, v. g. prædicta puella, acceptare, etsi non intendat » præstare quod donator sperat, cùm donatio sit absoluta, » animo alliciendi, non obligandi. Unde si spe frustratus » repetat, dicens se non dedisse, nisi sub tali obligatione, » non tenetur puella credere: quia eo ipso, quòd donator » non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, et » repetere vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat, » *Less. l. c. Dian. p.* 1. *t.* 2. *misc. r.* 40.

737. — « 12. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel » præsentem, quæ verè non est, ut v. g. si dem tibi aliquid, » quia apud principem meam causam transegisti: vel quia » pauper es, et reverà non ita est; teneris restituere, cùm » sit error in formali causa, et principali. Unde qui men-

» tiuntur se pauperes, cùm non sint, debent aliis pauperi-
» bus eleëmosynam restituere. Aliud est, si error sit tantùm
» in causa secundaria ; ut v. g. si verè sint pauperes, et si-
» mulent insuper sanctitatem, ad hominum misericordiam
» provocandam ; quia tunc primaria intentio dantium est
» dare pauperi. *Bon. Less. Vide Dian. p.* 8. *t.* 6. *r.* 89.

Docet tamen *Less. l.* 2. *c.* 18. *n.* 129. quòd si error sit circa causam secundariam, licèt donatio non sit irrita, est tamen irritabilis à donante ; immò, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere, nisi donans ita sit affectus, ut censeatur non revocare donationem, etsi errorem agnosceret. In dubio autem ait *Less.* restituendum esse pro rata dubii. *Vide Less. ex n.* 151. Sed *Croix n.* 61. adhæret *Bus. cum Dic. etc.*

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari ?

738 *Quid si donatarius sit ingratus ?*
739 *Quid si donanti nascatur proles post donationem ?*
740 *Quid si donatio fuerit inofficiosa ?*

738. — « Resp. 1. Donatio inter vivos, hoc est, quâ quis
» vult, se vivo, rem absolutè alterius esse, potest revocari
» (etsi res jam tradita sit) tribus casibus ; nisi tamen dona-
» tio fuerit remuneratoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel mo-
» nasterio (1).

(1) *Art.* 951. Donatio conditionalis revocari potest donatore stipulato, ut bona ad se redirent, si donatarius tantùm aut donatarius simul et ejus descendentes ante ipsum decederent.

Art. 952. Per hanc donationis revocationem bona donata quomodocumque à donatario aut ejus descendentibus alienata fuerint, ad donatorem redeunt ab omni hypotheca et à quolibet onere libera, exceptâ subinde hypothecâ pro dote assecurandâ.

Art. 953. Donatio absoluta inter vivos revocari nequit, nisi ob neglectam executionem conditionum appositarum, ingratitudinem donatarii et prolem donatori supervenientem.

Art. 954. Revocatâ donatione ob neglectam executionem conditionum appositarum, bona universa ad donatorem redeunt ab omni onere libera.

Art. 955. Donatio inter vivos revocari potest ob donatarii ingratitudinem : 1° Si mortem donatori inferre tentaverit ; 2° Si in ipsum vim exercuerit, de-

Sunt autem hi casus :

« 1. Si donatarius enormiter ingratus sit : ut si donanti » atroces injurias inferat, si inopiâ pressum non alat, etc. » Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, » et eos postea negligunt. *Sylvest. Less. Bon. Trull. c.* 17. » *d.* 12.» (*Adde, si donatarius adulteretur cum uxore, vel filia donantis. Vide Salm. de contract. c. 4. punct.* 5. *n.* 107.) « Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudi- » nem revocari. *Bartol. et alii* 8. *Lugo, Dian. p.* 8. t. 6. *r.* 57. » Debet tamen ingratitudo coram judice probari, ante cujus » sententiam donatarius non tenetur restituere. *Molin. Lugo,* » *et alii* 4. *Dian. l. c. r.* 58. post eam verò etiam fructus per- » ceptos post litem contestatam. *Molin. Dic. Dian. r.* 58. Ab » hæredibus autem non potest revocari ob eas causas, ob » quas donator ipse potuisset, si eas ipsas scivit, et tacuit; » secùs si ignoravit. *Gom. Hurt. Wading. Lug. Dian. loc.* » *cit. r.* 54.

» 2. Et quidem revocatio etiam habet locum in legato re-

licta commiserit aut graves injurias intulerit; 3° Si alimenta necessaria ei denegaverit.

Art. 956. Revocatio ob neglectam executionem conditionum aut ingratitudinem donatarii ipso jure fieri nequit.

Art. 957. Actio instituì debet intra annum à die, quo delictum donatori innotescere potuit.

Art. 958. Revocatio ingratitudinis causâ nocere non potest eis, quibus bona donata, quomodocumque fuerunt obligata, antequam revocationis petitio in tabulis hypothecarum inscriberetur.

Art. 959. Donationes in gratiam matrimonii factæ ob ingratitudinem revocari nequeunt.

Art. 960. Superveniente prole legitimâ etiam posthumâ vel legitimatâ per subsequens matrimonium ipso jure revocantur, factæ quocumque titulo, etiam matrimonii gratiâ ab aliis quàm ab ascendente vel conjuge.

Art. 961. Hæcce revocatio obtinebit, licèt proles tempore donationis jam concepta fuerit;

Art. 962. Ac licèt donatarius bona donata possidere cœperit et, superveniente prole, adhuc à donatore possidere permittatur.

Art. 963. Donatione ob prolem supervenientem revocatâ, bona omnia ad donatorem redeunt libera ab omni onere et hypothecâ.

Art. 964. Hujusmodi donationes revocatæ non reviviscunt, sive morte prolis sive confirmatione donatoris, sed opus est nova dispositione.

Edit.

» spectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria
» afficiat, v. g. uxorem ejus carnaliter cognoscat. *Mol. Di-*
» *cast. Dian. loc. cit. r.* 58.

» 3. Non habet autem locum I. In donationibus factis Eccle-
» siæ, tametsi prælatus, vel clericus fuerit ingratus, quia
» facta est ob bonum animæ testatoris, et principaliter Deo,
» qui ingratus esse non potest. *Less. Lug. Hurt. Haun. Wald.*
» *Dian. l. c. r.* 56. II. In donatione remuneratoria (v. g. pro
» beneficiis aliàs non debitis, et aliquo modo æquivalentibus)
» quia potiùs est remuneratio, quàm donatio. Remunerato-
» ria autem censetur 1. si donator in ipsa donatione expressè
» meminerit meritorum; vel 2. si de meritis constet; 3. in
» dubio. *Dian. l. c. r.* 115. 116. 117. 119. 120. *ex Barb. etc.*

739. — « 4. Si quis prole carens, magnam partem bono-
» rum donaverit, et postea nascatur proles; quia ex juris
» dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi
» nascantur mihi liberi. Et quidem, si facta sit extraneo,
» revocari potest tota: si alicui ascendentium, ut patri, vel
» avo, vel Ecclesiæ, aut causis piis, tantum revocari potest,
» quantum necessarium est, ut filii habeant legitimam. Quam-
» quam rectè notat *Less.*, ad ædificationem expedire, ut,
» quod Ecclesiæ, vel monasterio datum est, prælatus totum
» restituat. Porrò etsi juraverit se non revocaturum donatio-
» nem, adhuc potest, liberis natis, revocare; quia hoc ju-
» ramentum non excludit tacitam conditionem dictam. Excipe,
» nisi expressè etiam hanc conditionem exclueserit: tunc enim
» ipse revocare non posset: possent tamen ejus liberi post
» mortem patris. *Bon. Less. cap.* 18. *d.* 14. An autem hæc
» revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui
» postea legitimentur? *Vide Dian. l. c. r.* 63. *et* 64. Item, an
» in donatione remuneratoria, *res.* 63. ubi *cum Mol. et aliis*
» *sex* negat, nisi excedat causam. » (*Potest tamen donatarius*
retinêre rem, donec illa à donante repetatur, Less. lib. 2.
cap. 18. *n.* 110. *Pal. Vill. cum Salm. loc. cit. n.* 110.)

740. — « 5. Si donatio fuerit inofficiosa (1), contra officium
» paternæ pietatis, ut si pater tantùm donet, ut filii priven-

(1) *Art.* 920. Donatio inofficiosa, sive sit inter vivos, sive mortis causâ, reducenda est ad quotam partem bonorum lege statutam.

Edit.

» tur sua portione legitima : tunc enim post mortem patris » possunt filii revocare. *Nav. c. 26. Less. l. c.* licèt donatio » fuerit juramento confirmata. *Megal. et alii 5. Dian. p. 8. » t. 6. r. 66.* Imò etiam vivente patre ; licèt enim ante mor- » tem patris non debeatur legitima ut tradenda, debetur ta- » men ut conservanda. Hinc, si pater bona dissipet, potest à » filio per judicem cogi, ut servet legitimam, ne is post » mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter *Dian. loc. » cit. ex aliis 6. contra Less. etc.* An autem et quando donatio » rescindenda in totum, *vide Dian. loc. cit.*

Notandum, quòd donatio, si est inofficiosa tantùm re, in- firmatur quoad partem, in qua filii fraudantur : si autem re, et consilio, scil. animo fraudandi filios, tunc tota infirma- tur, quando fit extraneis ; quando verò fit aliis descenden- tibus, vel piis causis, etiam quoad partem tantùm infirma- tur. *Less. lib. 2. cap. 18. dub. 14. n. 112. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. §. 4. n. 111. cum Vill. et Gom. Dian. p. 8. tr. 6. resp. 66. P. Concina tom. 7. pag. 441. n. 13. Cabass. lib. 6. c. 29. n. 1. ex Bartolo leg. 1. c. de inoff. don. et ex l. Si totas 5. ac l. Si mater 7. c. eod. tit.* Notandum autem, quòd donatarius in tali casu ante sententiam judicis nil tene- tur restituere filiis. Ita *Salm. ib. cum Pal. et Villal.* Deinde notandum cum *Laym. l. 3. tr. 4. c. 12. n. 18. Nav. cap. 26. n. 39. etc.* quòd parentes, licèt nequeant donationibus mi- nuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus one- rosis, et donationibus remuneratoriis. Imò *Cardenas cum Lop. Rodr. Nav. Vega, Cord. apud Croix lib. 3. p. 2. num.* 812. dicunt patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in præjudicium legitimæ filiorum, modò illi non priventur alimentis jure naturæ debitis, quia jus civile ne- quit præjudicare causæ piæ. Sed huic opinioni contradicunt *ibid. Sanch. Gutt.* idemque sentiunt *Less. Salm. Diana, Concina, et alii*, ut mox suprà diximus. Utraque sententia videtur probabilis.

« 6. Per supervenientiam liberorum, ut probabiliùs affir- » mat *Diana p. 8. tr. 6. r. 78. ex aliis 4. contra quosdam.* » Si tamen pater non revocaverit, non potest à filiis postea » natis revocari, nisi pro ratione falcidiæ, sive ex testamento, » sive ab intestato successerint, *ibid.*

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causâ? Et an possit revocari? Et quomodo, et quibus competat?

741 *Quando donatio causâ mortis censeatur revocata?*
742 *An valeat hæc donatio in absentem?*
743 *Qui possint donare causâ mortis?*

741. — « Resp. 1. Donatio mortis causâ (1), quâ quis » sic donat, ut velit rem esse alterius primùm post suam » mortem, ut si dicas, do tibi hoc post mortem meam, vel » cùm moriar, vel quia timeo me nunc moriturum, revo- » cari potest etiam in tribus casibus his : » (*In dubio donatio est censenda inter vivos, et irrevocabilis. Lugo, Prado, Sylv. Vill. ap. Salm. de contract. c. 4. punct.* 5. §. 5. *n.* 113.)

« 1. Si donatorem pœniteat, sive expressè, sive implicitè, » ut si rem illam donet alteri, *Less. loc. cit.*

« 2. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo » metuit mortem, hoc ipso quo periculum evasit, censetur » tacitè revocata donatio; ut si quis det in gravi morbo, » vel instante prælio. *Bon. disp.* 3. *quæst.* 13. *p. ult. n.* 20.

« 3. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure » revocata est : ut etiam accidit in testamentis, et legatis. » Secùs est in promissione, et donatione inter vivos, quæ » transit ad hæredes. Quòd si donator promiserit se non » revocaturum, transit in donationem inter vivos. *Vide Less.* » *c.* 18. *d.* 14. *n.* 119. *Mol. d.* 286. *et d.* 288. *Azor l.* 11. *c.* » 11. *q.* 4. *Bon. l. c.*

742. — « Resp. 2. Hæc donatio fieri debet in præsentem. » *Diana loc. cit. r.* 66. *et alii* 5. Nec valet in absentem sine

(1) Simplex donatio mortis causâ non expressè commemoratur in Cod. civ. ut specialis modus de bonis ratione mortis statuendi, si tamen admittatur, dicendum est, eam in foro civili non valere, nisi formulæ constitutæ pro testamentis serventur.

Edit.

» nuntio ad hoc destinato, vel epistola : licèt valeat ut fidei-
» commissum, si fuerint adhibiti testes. *Dian. etc. loc. cit.*
» Valet autem probabiliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

743. — « Respondeo 3. Donare mortis causâ possunt om-
» nes, et soli, qui possunt testari, excepto filiofamilias,
» qui, licèt testamentum condere nullo modo possit, cùm
» hoc sit juris publici, donare tamen mortis causâ, cùm id
» sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expres-
» sus : imò sine hoc donare eum posse, non tantùm de
» castrensibus, sed etiam de adventitiis probabile censet
» *Dian. l. c. reg.* 68. *et* 69. » (*Si nimirùm filius ex concessione patris habeat de istis usumfructum, et administrationem, ut Salm. de contract. c. 4. punct. 5. §. 5. n. 116. cum Pal. intelligunt.*) « Hinc donare sic possunt minores 25 an-
» nis, etiam sine consensu sui curatoris. *Dian. l. c. res.* 71. *ex*
» *Mol. et aliis.* Non autem usurarius, nisi priùs usuris satis-
» fecerit vel cautionem præstiterit ; potest tamen ad causas
» pias. *Dian. ibid. r.* 73. *ex Fagund. et aliis* 6. Nec surdus, et
» mutus à natura, secùs si à casu superveniente (vel si sur-
» dus sit, aut mutus tantùm), licèt donare inter vivos pos-
» sit, secundùm quosdam. *Azor, Dian. p. 5. t. 6. r. 12.*

DUBIUM V.

Quid sit commodatum, precarium, et depositum?

744 *Quid est commodatum?*
745 *Quid precarium? Et quando cesset precarium?*
746 *Quid depositum?*
747 *Vide casus de commodatario.*
748 *Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius utens re deposita; et quid teneatur restituere?*
749 *An isti teneantur ex culpa tantùm juridica?*
750 *Ad quid tenentur artifices, quibus res traditur?*
751 *An in dubio præsumatur culpa?*
752 *Quis teneatur salvare rem alienam potiùs quàm suam?* Vide alia *ibid.*
753 *In quibus casibus depositarius possit rem denegare?*

744. — « Resp. Commodatum est contractus, quo res ali-
qua mobilis, vel immobilis, quoad solum usum gratuitò

» conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicitè,
» vel implicitè determinatum : explicitè, ut si dicas,
» commodo tibi hunc librum, vel domum ad unum men-
» sem; implicitè, ut si dicas, commodo tibi librum, ut
» eum describas, quia tunc implicitè tantùm temporis de-
» terminatur, quantum necessarium est ad commodè descri-
» bendum.

745. — « Precarium est, quo conceditur petenti res uten-
» da, non ad certum tempus, in quo differt à commodato,
» sed donec concedens repetat, sive expressè, sive tacitè,
» ut si det alteri, aut vendat. *Laym. l. 3. t. 4. c. 14.*

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mortem dantis, si ab hæredibus non revocetur. *L. Cum precarium, ff. de præc. Vide Viva de contract. q. 9. art. 2. num. 9.*

746. — « Depositum est, quo aliquid traditur custodien-
» dum, ut integrum reddatur. Et communiter est res mo-
» bilis, vel se movens, ut vestis, equus, etc.

Unde circa hæc resolvuntur :

747. — « 1. Commodator non potest repetere absque in-
» justitia ante definitum tempus. *Laym. l. 3. t. 4. c. 14.*

« 2. Quòd si tamen commodanti damnum impendeat, po-
» test repetere, licèt simile damnum impendèret commo-
» datario ex rei ante tempus repetitione, ut habet *Less. c.*
» 27. *d.* 5. quia, ut ait *Navarr.*, in commodatione intelligi-
» tur tacita hæc conditio, nisi interea contigerit rem esse
» necessariam commodanti. *Laym. loc. cit.*

Nota cum *Viva ibid. n. 7.* quòd in re commodata expensæ ordinariæ debent fieri à commodatario, ut alere equum, etc. expensæ autem extraordinariæ à commodante, *ex l. In rebus, ff. de Commod.* (1).

(1) *Art.* 1880. Commodatarius tenetur rem tanquam bonus paterfamilias servare et ad hunc tantùm adhibere usum, quem natura et pactum volunt.

Art. 1881. Si rem ad alium usum aut diutius adhibuerit;

Art. 1882. Si eam in calamitate fortuitâ cum rei propriæ detrimento servare potuisset et non servaverit;

748. — « 3. Si depositarius bona fide existimet depositori » non displiciturum, si re deposita utatur, licebit uti, aliàs » non. *Less. l. c. d.* 2. (1).

« 4. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut triticum, » vinum, pecunia, quæ exponendo absumitur, eaque tra- » dita sit certo numero, pondere, et mensurâ, non videtur » depositarius peccare saltem graviter iis utens; si certus » sit, se tantumdem ejusdem bonitatis habiturum, quando » repetetur, *Less. loc. cit.* Secùs, si pecunia tradita fuerit » sacculo, vel arcæ inclusa, vel munita sigillo. *Sylv. Azor,* » *Less. Bonac. Vide Trull. c.* 25. *d.* 1. (2).

Ita etiam *Viva loc. cit. n.* 4. *cum Mol. vers. Notat.* Deinde notandum, quòd depositarius, utens malâ fide re deposita, tenetur restituere valorem usûs; at si eâ utatur bonâ fide, tenetur in quo factus est ditior, quando intelliget id domino displicuisse. Ita *Viva n.* 3. *cum Hurt.* Quando autem dominus concesserit usum rei consumptibilis, et saltem tacitè; tunc depositum transit in mutuum, ex communi cum *Less. Mol. etc. ib. contra Hurt.* Saltem quando depositarius re actualiter utitur ex consensu domini.

749. — « Verùm si is, cui res commodata, locata, depo-

Art. 1883. Si res antequam ipsi traderetur, æstimata fuerit, non contrariâ stipulatione factâ, etiam ad jacturam rei ex casu fortuito reparandam tenetur.

Art. 1884. Si res vi commodati et absque culpâ commodatarii deterior fit, domino decrescit.

Art. 1886. Repetere non potest impensas, quas, ut re commodatâ uteretur, fecit.

Art. 1888. Commodator rem ante tempus definitum, aut, tempore non definito, priusquam ex eâ usus intentus factus fuerit, repetere nequit.

Art. 1889. Si commodans ex casu improviso re suâ vehementer indigeret, eam ex sententiâ judicis commodatarius reddere tenetur.

Art. 1890. Commodator omnes expensas extraordinarias, necessarias et urgentes, quas in re servandâ commodatarius fecit, restituere debet.

(1) 1930. Depositarius nullo modo re depositâ uti poterit absque expresso aut præsumpto consensu depositoris.

(2) *Art.* 1918. Depositum tantùm locum habet in mobilibus.

Art. 1931. Si res in arcâ occlusa vel involucro obsignata sit, depositarius in eam inquirere nequit.

Art. 1932. Depositum in eadem specie reddere tenetur.

Edit.

» sita, aut pignorata est, negligenter custodiat, ita ut per-
» eat, negligentia autem non sit theologica culpa mortalis,
» probabile est, quod dixi ex *Soto*, *Sa*, non tenêri ad resti-
» tutionem in conscientia. » (*Ut etiam tenent Salmant. de restit. c. 1. punct. 2. §. 4. n. 32. cum Lugo, Led. Roncaglia, Cabass. lib. 6. cap. 9. n. 2. etc. Vide dicta n. 554.*) « Alii
» tamen aliter sentiunt, nimirùm tenêri restituere, qui
» juridicam culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit
» lata; et subinde si levis tantùm, imò et aliquando si sit
» levissima, nimirùm quando depositio facta est in com-
» modum utriusque, et si pretium pro custodia accipiat.
» *Vide Less. cap. 7. d. 8. Laym. tr. 4. cap. 25.* ubi docet
» depositarium tantùm tenêri de dolo, vel culpâ crassâ,
» quæ dolo æquiparetur (1).

» Dicitur autem juridica culpa lata, seu crassa, cùm quis
» facit, aut omittit, quod ut plurimùm non facerent, vel
» omitterent in ea re homines suæ professionis, ut v. gr.
» si quis rem apud se depositam relinquit in loco publico,
» etsi inadvertenter. Levis autem dicitur, cùm quis facit
» vel omittit, quod facerent vel omitterent homines suæ
» professionis diligentes, ut si quis depositum relinquit in
» suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. Levissima dici-
» tur, cùm facit, vel omittit, quod non facerent homines
» diligentissimi; ut si quis ostium quidem obserarit, sed
» neglexerit tentare manu, an esset benè clausum.

750. — « 5. Sartores, molitores, et cæteri artifices, quî-
» bus res traditur polienda, vel immutanda; item nautæ,
» caupones, apud quos res deponuntur, tenentur ex levi
» culpâ, quia depositio fit etiam in commodum ipsorum;

(1) *Art.* 1927. Depositarius depositum eâ fide servare tenetur, quâ res proprias servare solet.

Art. 1928. Severiùs tractatur: 1° si sponte se obtulerit; 2° si mercede conductus; 3° si depositum sit in utilitatem ipsius; 4° si conventum sit, ut teneatur de quâvis culpâ.

Art. 1929. Non subibit periculum vis valentioris, nisi in mora sit restitutionis.

Art. 1933. Si res deterior facta sit, non culpâ quidem depositarii, depositori decrevit.

Art. 1935. Si hæres depositarii bonâ fide depositum vendiderit, aut pretium ejus aut actionem in emptorem cedet. *Edit.*

» imò *Sylv. v. Nauta*, vult eos tenêri ex levissima : *ex l. 1.*
» *ff. Depositi*, idque cautum esse ad vitandas eorum fraudes.
» Quod etiam *Less. et Trull. c. 25. art. 1.* putant esse pro-
» babile in utroque foro, si quis eis rem expressè tradiderit
» custodiendam : si autem ipsis tantùm videntibus depo-
» suerit, ut v. gr. in diversorio, navi, etc. ne ex lata quidem
» tenêri. *Vide Bon. Trull. Diana p. 1. t. 8. r. 74.* (1).

751. — » 6. Si depositarius (idem est de commodatario)
» dubitet, an depositum suâ culpâ perierit, non tenetur in
» conscientia ad restitutionem, *Sanch. de matr. lib. 2. d. 41.*
» *n.* 18., quia in dubio non præsumitur delictum, ex *l.*
» *Merito, ff. pro socio. Vide Dian. p. 2. t. 9. r. 49.* In foro
» tamen externo, si res depositarii manserint incolumes,
» præsumitur de dolo, nisi depositarius probet, depositum
» casu periisse, et non potuisse simul cum rebus suis (im-
» minente v. gr. incendio) servari : tunc enim non tenere-
» tur, quia præsumptio doli cessaret. *Vide Pal. t. 1. de*
» *cens. d. 3. p. 4. Trull. c. 25. d. 1.*

752. — Hìc pro regula generali distinguitur cum *Viva ib. n. 2.* Quando res perit in incendio, naufragio, etc. si contractus sit in favorem dantis, et res est minoris, vel æqualis valoris, quàm res tua ; tunc poteris rem tuam præferre, et salvare : at si res alterius sit longè pretiosior, eo casu potes petere compensationem pro re tua deperdita. Si verò contractus fuit in commodum tui, tunc tenêris rem domini

(1) *Art.* 1952. Caupones spondebunt pro bonis, quæ viatores apud ipsos deposuêre.

Art. 1953. Compensabunt itaque res viatorum furto ablatas aut deteriores factas per famulos aliosve per diversorium transitantes.

Art. 1954. Furtum verò armis aliâve vi fortiori peractum ipsis imputari nequit.

Art. 1782 Qui vecturam terrâ marive exercent, pro rebus depositis iisdem tenentur obligationibus ac caupones.

Art. 1783. Spondebunt pro rebus transvehendis, quamprimum ipsis in portu aut mercium statione (gall. *entrepôt*) commissæ fuerint.

Art. 1784. Jactura et depravatio mercium commissarum ipsis imputabuntur, nisi casum fortuitum aut vim valentiorem in causâ fuisse probent.

Art. 1789. Si artifices in rem alienam conficiendam nihil nisi operam contulerunt, rei jacturâ factâ, ad compensationem non tenentur, nisi culpa intercesserit.

Edit.

præferre, nec potes petere compensationem. *Less. n.* 27. *et Viva q.* 9. *art.* 2. *n.* 2. *cum communi.*

« 7. Si domino repetenti depositum remiserit per homi- » nem, qui fidelis habebatur, isque sibi retinuerit, vel » perdidit, domino periisse dicit *Molin.* citatus ab *Escob.* » *Vide Trull. l. c.* (1).

« 8. Deponens rem usu non consumptibilem, potest à » depositario pro ejus usu aliquid accipere; quia is est pretio » æstimabilis (licèt eo casu non depositi, sed locati, et » conducti contractus sit dicendus). Secùs, si sit usu con- » sumptibilis : tunc enim depositum, eo ipso, quòd depo- » sitarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (se- » clusa ratione lucri cessantis, etc.) nihil licet accipere, ut » *vide dub. seq. et Bon. d.* 3. *qu.* 13. *pag.* 3. *Trull. l. c.* (2).

753. — Notandum hìc, quòd depositarius in quatuor casibus potest depositum domino denegare : 1. Si per sententiam sint addicta omnia bona depositoris. 2. Si comprehendat certò rem esse furatam (3). 3. Si habeat ipse certam causam compensationis (4). 4. Si prudenter certò timeat illum abusurum re deposita contra justitiam, putà gladio ad occidendum; quia tunc peccaret, gladium reddendo, contra charitatem, ut *Viva de rest. qu.* 4. *art.* 5. *num.* 1.

(1) *Art.* 1937. Depositum restituet illi soli, à quo aut cujus nomine commissum aut qui ad illud recipiendum missus fuit.

Art. 1942. Restituet depositum in loco convento ac sumptibus depositoris.

Art. 1943. Nullo loco in contractu assignato, restituendum in ipso loco depositionis.

Art. 1944. Depositum reddendum depositori etiam priùs repetenti, quàm in contractu dies restitutionis statutus habeatur, nisi lex obstet, ne res restituatur aut loco moveatur.

(2) *Art.* 1947. Depositor impensas omnes et damna, quibus custodia depositi locum dedit, compensabit.

(3) *Art.* 1938. Exigere nequit, ut depositor esse rem suam demonstret. Si tamen illam furtivam esse cognoscat, dominum de illà intra certum temporis spatium repetendà admoneat; si non repetiit, depositum illi reddere valet, à quo acceptum fuerat.

(4) *Art.* 1948. Depositarius rem retinere poterit, quamdiu non ex integro ipsi solutum fuerit, quod ratione depositi debetur.

Art. 1295. Compensatio debitorum legaliter fieri nequit retentione rei depositæ aut commodatæ.

Edit.

Immò *Less. lib. 2. cap. 16. d. 4. Salm. et Viva num. 2. ac Tamb. contra Mol.* putant veriùs, quòd peccaret etiam contra justitiam : quia valde proximè coöperaretur ad homicidium. *Vide dicta n. 697.* Dixi tamen *certò timeat*, nam in dubio, vel pari probabilitate de damno, gladius restitui debet, nisi dominus sit furiosus, ita ait *Viva ibid.* Sed illi *pari probabilitati* non acquiesco, nam proximus etiam possidet jus ne lædatur in vita, unde videtur potiùs præcavendum malum ejus quod est majus.

Dubium est, an idem currat, si dominus abusurus sit re non contra justitiam, sed contra alias virtutes? Negant *Sanch. et Bonac. q. ult. p. 1.* Sed adhuc peccare reddentem contra charitatem veriùs dicit *Less. l. c. cum S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 5. ad 1.* cujus verba retulimus *n. 697.* nisi non reddendo grave timeat incommodum.

DUBIUM VI.

Quid sit mutuum?

754 *Quomodo mutuum distinguatur à permutatione, pignore, etc.?*
755 *Quando restitui debet mutuum, si non est præfixus terminus?*
756 *An repeti possit mutuum datum Ecclesiæ, universitati, vel minori?*
757. *Quid si detur filiofam.?*

754. — « Resp. Est contractus, quo rei alicujus numero, » pondere, vel mensurâ constantis dominium à mutuante in » mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eamdem, vel similem specie, et bonitate. Propriè autem mutuum ferè est in rebus usu consumptibilibus, inter quas » etiam est pecunia : quæ, licèt non absumatur, nec pereat » in se, perit tamen exponenti. Distinguitur à permutatione, » quòd in ea reddatur res alterius speciei; item à pignore, » hypotheca, deposito, commodato, et locato, quòd dominium in iis non transferatur, sed usus tantùm. *Bon. disp. 5. q. 3. p. 1.*

Unde resolves :

« 1. Mutuans obligatur monêre de vitio rei, alioqui ad » damnum tenetur in conscientia.

« 2. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in » pari necessitate.

755. — Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere, quando à mutuante interpellaris · intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum, nam aliàs mutuum potiùs tibi obesset, quàm prodesset. An tenêris reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam, aut distantiam : mutuans verò non potens, cùm facilè possit, censetur indulgêre dilationi. Ita *Laym. l.* 3. *sect.* 5. *tr.* 8. *c.* 15. *n.* 2. *Pal. Rebell. cum Salm. de contr. c.* 3. *punct.* 1. *n.* 4.

« 3. Item præstare casum fortuitum mutuatarius tenetur, » cùm penes hunc rei dominium sit, et rem eâdem quan- » titate et qualitate reddere suo tempore.

« 4. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, » quia est usura, de quo *dub. seq.*

756. — Sed hìc notandum 1. quòd mutuum præstitum Ecclesiæ, causæ piæ, aut universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse, *l. Civitas. ff. Si certum petatur.* Et idem dicitur de mutuo dato minori, qui aliàs non tenetur, etiam major factus, restituere, *lib.* 3. *cod. Quando ex facto tutoris.* Si tamen prælatus cum consensu capituli (et idem dicitur de gubernatore cum consensu officialium) recipiat mutuum nomine Ecclesiæ, ipsa semper tenetur solvere ; dum prælati cum capitulo rectè alienare possunt res mobiles Ecclesiæ. *Less. lib.* 2. *cap.* 20. *n.* 13. *Salm. ibid. n.* 6. *cum Laym. Mol. et Pal.*

757. — Notandum pariter 2. quòd mutuum datum filiisfam. ut sic putatis, et carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo, *ex senatusconsulto Macedoniano, l.* 14. *ff. tit.* 6. *leg.* 1. Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuntient. *Less. cap.* 20. *n.* 8. *Salm. ibid. n.* 7. *cum Pal. Dic. et Bon.* Excipitur 1. Si mutuum sit in aliis rebus, quàm in pecunia, de qua lex loquitur. Excipitur 2. Si filius juravit solvere : quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum : immò potest relaxationem juramenti sibi procurare, *Salm. ibid. cum cit. DD. n.* 8. Excipitur 3. Si mutuum datum sit, sciente et non contradicente patre, aut si conversum sit in utilitatem patris aut filiorum in rebus, quas pater eis

præbère tenebatur : item si res mutuata adhuc extet ; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum ; ita *Salm. loc. cit. n.* 9.

Dubium est, an filiifamilias in primo casu posito liberi sint à restitutione mutui, non solùm in foro externo, sed etiam interno? Negant *Bon. Dic. Cov. et Rebell. apud Salm. n.* 10. quia jus civile non tollit obligationem naturalem. At satis probabiliùs affirmant *Less. dict. c.* 20. *num.* 8. *et Sanch. Laym. Pal. etc. cum Salm. cit. n.* 10., quia lex benè potest cum justa causa naturalem obligationem auferre, et sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, et nequitiam fœneratorum avertendam : non videtur autem posse negari, quòd potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, benè potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum, ut patet in lege præscriptionis. *Vide dicta num.* 517.

DUBIUM VII.

Quid sit usura?

758 *Quando committatur usura?*
759 *An usura sit mala de jure naturæ?*
760 *An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus?*
761 *De usura mentali. Qu. I. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis? Qu. II. Utrùm mutuans possit retinêre id de quo dubitatur, an gratis sit datum?*
762 *An liceat dare mutuum ob spem lucri?*
763 *An mutuans possit retinêre quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum?*
764 *An obligatio antidoralis possit in pactum deduci?*
765 *An possit exigi aliquid ob* periculum sortis? *Quid de* montibus pietatis?
766 *An liceat pactum* pœnæ conventionalis?
767 *An dicta pœna debeatur ante sententiam?*
768 *An et quando possit aliquid exigi ob* damnum emergens, *vel ob* lucrum cessans?
769 *Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum? An in contractu oporteat monêre mutuatarium de damno emergenti, vel alio justo titulo? An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse offerat ad mutuandum?*

770 *An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno, vel lucro incerto?*
771 *An possis exigere lucrum cessans, si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatam?*
772 *Quid si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes?*
773 *Quid si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium?*
774 *Quæ pacta liceant in mutuatione?*
775 *An sit illicitum pactum* legis commissoriæ?
776 *An fructus pignoris debeant restitui? Quid si pignus datum sit pro dote?*
777 *An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia? An ut desistatur ab injuria?*
778 *An valeat pactum, ut injuria condonetur?*
779 *An pactum, ut conferatur officium?*
780 *An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine?*
781 *An pactum remutuandi?*
782 *An pactum, ut res in eadem specie reddatur?*
783 *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii?*
784 *Quid de fructibus rei usu consumptibilis?*
785 *Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario?*
786 *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras?*
787 *An principes, etc. coöperantes, ut solvantur usuræ, teneantur ad restitutionem?*
788 *An liceat creditori mutuantis exigere usuras?*
789 *An peccent famuli coöperantes dominis usurariis?*
790 *Quomodo hæredes usurarii teneantur ad restitutionem? An liceat petere mutuum ab usurario:* Remissivè ad lib. 3. n. 47. *v. Secunda*, et n. 77. *v. 4. Licitum.*
791 *Vide alios casus apud* Busemb.
792 *Quæ obligatio, et pœna usurariorum?*

758. — « Resp. Est lucrum immediatè proveniens ex » mutuo : ita ut mutuans supra sortem, id est, summam » capitalem, lucretur aliquid, quod sit pecuniâ æstimabile, » ita ut lucrum tale præcisè intendatur ratione mutui. Quod » planè iniquum est, et grave peccatum contra jus humanum, et divinum; cùm mutuans acquirat lucrum ex re » jam non ampliùs sua : quia res mutuata jam transiit in » dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula » generalis est : Omne pactum, vel gravamen, sive onus » additum mutuo præter id quod ei proprium et intrinsecum

» est, reddit contractum usurarium, *Bonac. d. 3. q. 3. p. 3.* » *Card. Lugo, etc.*

759. — Certum est, quòd usura etiam de jure naturali est illicita, nec per usum rei mutuatæ potest aliquid ultra sortem exigi, ut communiter dicunt theologi, et juristæ *cum S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. ex c. Super eod. de usuris* (1).

(1) Cod. civ. art. 1907 liberam in mutuo permiserat usuræ stipulationem quam in Galliâ lex specialis die 3. sept. 1807 aliquatenus restrinxit, prohibens ne lucrum ex mutuo ultra quinque pro centum in re civili et sex in commercio perciperetur. Jam de hoc titulo legis civilis gravissimæ inter theologos ortæ sunt controversiæ, in quas recentissimè plures, hoc loco referendæ, Sedis apostolicæ decisiones prodierunt. Doctrinam quidem Ecclesiæ et speciatim *Benedicti* XIV circa materiam usuræ immutatam relinquunt, ast utique supponentes aliquem titulum mutuo extrinsecum non inquietandos esse declarant, qui præter sortem vi solius legis civilis lucrum quinque pro centum percipiunt, quousque sancta Sedes definitivam sententiam emiserit, cui parati sint se subjicere. Tres adducere libet decisiones, quarum prima ad instantiam Illustrissimi domini *Gousset*, Archiepiscopi Rhemensis, duæ verò subsequentes ad instantiam domini *Denavit*, Profess. in Semin. Lugdun. obtentæ fuêre.

I. *Ad sacram Pœnitentiariam exponit orator.*

1.° An confessarius ille possit absolvi, qui, licèt *Benedicti* XIV. et aliorum summorum Pontificum de usura definitiones noverit, docet, ex mutuo divitibus aut negotiatoribus præstito percipi posse, præter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis qui nullum omnino alium, præterquam legem civilem, titulum habent mutuo extrinsecum?

2.° An peccet confessarius qui dimittit in bona fide pœnitentem qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo?

Sacra Pœnitentiaria, diligenter maturèque perpensis propositis dubiis, respondit:

« Ad primum : Confessarium, de quo in dubio, non esse inquietandum, » quousque sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui paratus sit se » subjicere, ideoque nihil obstare ejus absolutioni in sacramento pœnitentiæ. » Ad secundum : Provisum in præcedente, dummodo pœnitentes parati sint » stare mandatis sanctæ Sedis.

» Datum Romæ in S. Pœnitentiaria, die 16 septembris, 1830.

E. CARD. DE GREGORIO M. P.

Fr. Fricca, S. P. Secretarius. »

II. *Ad sacram Pœnitentiariam exponit orator.*

« Quando sacræ Pœnitentiariæ dubia circa materiam usuræ proponuntur, » semper remittit ad doctrinam *Benedicti* XIV, quæ reverà sat clara et per- » spicua est pro iis qui bona fide illam perscrutari volunt.

Ratio est, quia, ut docet *S. Th. l. c.*, licèt in re, quæ usu non consumitur, prout in domo, equo, possit usus à re di-

» Attamen sunt quidam presbyteri qui contendunt licitum esse percipere » auctarium quinque pro centum, solùm vi legis principis, absque titulo » ullo vel damni emergentis, vel lucri cessantis, quia, inquiunt, lex prin- » cipis est titulus legitimus, cùm transferat dominium auctarii, sicut trans- » fert dominium in præscriptione, et sic prorsus annihilant legem divinam » et legem ecclesiasticam quæ prohibent usuras.

» Cùm res ita se habeant, orator existimans nullo pacto licitum esse rece- » dere à doctrina *Benedicti* XIV, denegat absolutionem sacramentalem pre- » sbyteris qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem perci- » piendi aliquid ultra sortem, absque titulo vel lucri cessantis, vel damni » emergentis Quare orator humiliter supplicat ut sequentia dubia solvantur:

» 1.° Utrùm possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris præ- » fatis?

» 2.° Utrùm debeat?

Lugduni, 25 maji, 1830. »

« Sacra Pœnitentiaria, diligenter ac maturè perpensis dubiis propositis, » respondendum censuit, presbyteros de quibus agitur non esse inquietandos, » quousque sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se » subjicere, ideoque nihil obstare eorum absolutioni in sacramento pœni- » tentiæ.

» Datum Romæ in sacra Pœnitentiaria die 16 septembris, 1830.

E. CARD. DE GREGORIO, M. P.

F. Fricca, S. P. Secretarius. »

III. *Ad sacram Pœnit. iterùm exponit orator.*

« Ex responso Sacræ Pœnitentiariæ ad oratorem infrascriptum directo, die » 16 septembris 1830 absolvendi sunt presbyteri qui contendunt legem prin- » cipis esse titulum sufficientem et legitimum aliquid percipiendi ultra sortem » in mutuo, absque alio titulo à theologis communiter admisso, donec sancta » Sedes definitivam decisionem emiserit cui parati sint se subjicere, et huic » responso humiliter et libenter acquiesco.

» Attamen, salvo sacræ Pœnitentiariæ responso præfato, consultis auctoribus » probatis, et attenta doctrina omnium ferè seminariorum Galliæ ac præsertim » eorum quæ à presbyteris Congregationis sancti Sulpitii diriguntur; sententia » quæ rejicit titulum legis civilis tanquam insufficientem, videtur longè pro- » babilior, securior et sola in praxi tenenda, donec sancta Sedes definiverit.

» Quapropter fidelibus qui à me consilium petunt utrùm possint auctarium » percipere ex mutuo, et qui nullum habent titulum à theologis communiter » admissum præter titulum legis civilis, respondeo eos non posse præfatum » auctarium exigere et denego absolutionem sacramentalem si exigant. Pariter » denego absolutionem iis qui, perceptis hujuscemodi usuris, id est, vi so- » lius tituli legis, nolunt restituere.

» Quæritur 1.° Utrùm durius et severius me habeam erga hujusmodi fide- » les? etc.

stingui : in re tamen usu consumptibili, ut vino tritico, pecunia, non adest usus rei distinctus à dominio, cùm usus rei sit ipsa rei consumptio, et ideò in mutuo ex sua natura transfertur rei dominium in mutuatarium : si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumptibilis, injustè quidem exigetur, ait *S. Thom. et omnes*, quia exigeretur pro re, quæ non

» 2.° Quæ agendi ratio in praxi tenenda erga fideles, donec sancta Sedes » definitivam sententiam emiserit ?

Lugduni, 21 septembris, 1831. »

Sacra Pœnitentiaria perpensis dubiis quæ ab oratore proponuntur, respondet:

« Ad primum : affirmativè, quandoquidem ex dato à S. Pœnitentiaria respon- » so liquet, fideles hujusmodi qui bona fide ita se gerunt non esse inquie- » tandos.

» Ad secundum : Provisum in primo, unde orator priori sacræ Pœnitentiariæ » responso, sub die 16 sept. 1830, sese conformare studeat.

» Datum Romæ, in S. Pœnitentiaria, die 11 novembris, 1831.

A. F. DE RETS, S. P. Regens.

F. Fricca, S. P. Secretarius. »

Hæ decisiones, licèt Sedes pontificia ipsis quæstionem agitatam de titulo ex lege principis desumto accipiendi lucrum quinque pro centum, haudquaquam voluerit definire, improbans etiam *absolutè* docentes in sacris concionibus licitum esse lucrum ex mutuo percipere titulo legis civilis, *reticitis conditionibus* à S. Congregatione apponi solitis, non tamen meram tolerantiam, sed positivam permissionem secum ferre dicendæ sunt, ut ipse *S. Alphonsus in hoc suo tractatu de mutuo n.* 765. in simili casu de mutuatione Chinensium probat. Quinimo non inquietandi sunt, denegata absolutione sacramentali aut onere restitutionis imposito, etiamsi percipientes 5 °/₀ dubia aut mala fide egerint, dummodo parati sint stare mandatis sanctæ Sedis. Hocce jam liquet ex recentiori Sedis Rom. Declaratione, quam quartam tribus prioribus decisionibus hìc addere juvat. Quæsiverat Reverendissimus dominus Galvano, episcopus Nicæensis :

« An pœnitentes qui moderatum lucrum, solo legis titulo ex mutuo dubia » vel mala fide perceperunt, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito » restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubiam aut malam fidem pec- » cato sincerè doleant et filiali obedientia parati sint stare mandatis sanctæ » Sedis. »

Responsum fuit die 17. Januarii 1838 : « In Congregatione generali sanctæ » romanæ et universalis Inquisitionis habita in conventu sanctæ Mariæ supra » Minervam, coram Eminentissimis et Reverendissimis DD. S. R. E. Cardina- » libus contra hæreticam pravitatem generalibus inquisitoribus proposito » supradicto dubio, iidem Eminentissimi et Reverendissimi DD. dixerunt : » *Affirmativè, dummodo parati sint stare mandatis sanctæ Sedis.*

Angelus Argenti, S. Rom. Universalis Inquisitionis notarius. »

Edit.

extat. Quidam autem Neotericus in libro recenter edito laboriosè conatus est probare, pecuniam de se non esse sterilem et infructiferam, sicut aliæ sunt res usu consumptibiles; cùm ex communi commercio hominum, ut asserit, quamplura lucra ex pecunia observemus oriri. Hinc infert, præcisis justis titulis periculi, damni, etc. de quibus infrà dicemus, licitè posse aliquid exigi à mutuo pecuniæ ultra sortem; modò lucrum sit moderatum, et modò mutuatarius sit dives, et pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. Sed meritò hæc nova opinio interdicta est ab hodierno nostro Summo Pontifice *Benedicto XIV.* in Epistola Encyclica edita ann. 1745. quæ incipit : *Vix pervenit*, et extensa afferetur in fine Operis. Ratio certa est, quia lucrum quod recipitur ex pecunia, totum oritur, non ex ipsa pecunia, quæ, cùm omninò sterilis sit, fructum parere haud potest, sed oritur ex mera industria hominum : nec pro eo, quòd mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac si vendo rem, quæ emptori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet, et alia declaratione non indiget. Ad illud autem, quod apponitur, Judæis Deum permisisse ex *Deut. c. 28. ℣. 12.* fœnerari ab alienis, respondet *S. Th. ap. Salm. c. 3. n. 27.* quòd tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere Gentium bona, quæ dominus Judæis largitus est. Lege *P. Conc.*, qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fusè et perdoctè confutavit.

Hìc autem notandæ tres prop. damnatæ. Prima ab *Innoc. XI. n. 41.* dicebat : *Cùm numerata pecunia pretiosior sit numerandâ, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quàm futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari.*

Secunda ab eod. *Innoc. n. 42. Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum.*

Tertia ab *Alexand. VII. n. 42. Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

760. — Sed quæritur, an pro obligatione, cui se submit-

teret mutuans non repetendi mutuum, nisi post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia communis negat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 20. n. 127. Viva in d. prop. 42. n. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 7. Lugo d. 25. n. 17.* qui vocant contrariam falsissimam, et communiter ab aliis reprobatam. Ratio, quia talis obligatio est intrinsecè annexa mutuo, quòd non repetatur statim; sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo, quòd solutio expectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; aliàs, dicunt, facilè tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione expectandi solutionem. Et huic videtur favêre damnatio secundæ prop. allatæ.

Secunda sententia dicit, quòd, licèt in mutuo sit obligatio expectandi solutionem per aliquod tempus; quando tamen obligatio est de non repetendo, nisi post multum tempus, putà per triennium, tunc, cùm illa non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licitè exigi. Ita *Medina de rest. qu. 32. §. Inde, Serra, Led. ap. Salm. n. 25.* ibique probabilem putant *Trull. Henr. ac Bassæus*, atque non improbabilem putat *Sporer de 7. præc. c. 4. n. 71.* Et hæc sententia verè non videtur sua probabilitate carêre; si enim licitè aliquid exigere potest, qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus, ut docent DD. communiùs cum *Mol. apud Viva in dict. prop. 42. n. 5.* cur non potest, qui obligatur non repetere suum, nisi post diuturnum tempus? (1) *Vide mox infrà dicenda.*

Tertia sententia parùm huic secundæ dissimilis, quam tenent *Salm. de contract. c. 3. punct. 3. n. 26. cum Bann. Prado, Arag. et Caram.* dicit, quòd, licèt adhærendo primæ sententiæ, exigere aliquid præcisè pro tempore sit usura, attamen, cùm sit moraliter impossibile, quòd per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum, vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis, aut alterius decentis operationis, idcirco potest aliquid ultra sortem recipere, et pacisci.

(1) « V. gr. post tres vel quatuor annos. » *Ex Hom. Apost. tr. 10. n. 146. Edit.*

Sed dices I. Obligatio expectandi per aliquod tempus inest cuilibet mutuo, unde sicut in mutuo ad 15 dies adest obligatio non repetendi intra 15 dies, ita et in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi ; quia tunc obligatio illa expectandi per tres annos est intrinseca tali mutuo, aliàs mutuator venderet suam commoditatem : nec talis obligatio expectandi per tantum tempus dici valet pretio æstimabilis, cùm ipsa non procedat ex justitia, sed ex eadem liberalitate, ex qua procedit beneficium mutuandi. Sed responderi potest : Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio expectandi per aliquod tempus ordinarium ; verumtamen mutuo in particulari, cum pacto expectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omninò extrinseca talis obligatio ; et ideò illa non procedit ex liberalitate, sed ex justitia, ratione pacti quod ex justitia obligat ad expectandum pro tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipiat pro tali obligatione, ritè accipit, non ratione commoditatis quâ privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi, quod onus utique est pretio æstimabile, ut fatetur ipse *Lugo loc. cit. n. 24. cum aliis.* Dices II. Obstat tertia propositio proscripta mox suprà relata, ex qua videtur omninò vetitum aliquid exigi pro obligatione expectandi *usque ad certum tempus.* Sed respondetur : Dicta propositio meritò fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscumque temporis expectatio, etiam ea quæ mutuo est intrinseca : non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione expectandi per tempus extraordinarium, quæ obligatio est mutuo extrinseca. Et hic obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones, quæ aliquam similitudinem habent cum propositionibus damnatis, ineptè putantes, eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem, vel justam interpretationem. Quod reverà est contra naturam propositionum damnatarum ; juxta enim omnium DD. consensum, non sunt clausis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expressè aut virtualiter in proscriptis contineantur. Cæterùm, regulariter loquendo, propositiones damnatæ intelligendæ sunt uti jacent et in sensu rigoroso, atque ab auctoribus illarum intento. Præterquam quòd quædam opiniones (prout dici potest esse hanc de qua loquimur) damnatæ sunt, quia nimis generaliter loquebantur, et ideò

non sunt extendendæ ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

761. — « 1. Peccat graviter ex genere suo exercens talem » usuram, etsi sit mentalis tantùm, sine externo pacto. » Dicitur enim usura mentalis, cùm quis intentionem habet » accipiendi aliquid ex mutuo ultra sortem, etsi exteriùs » pacto id non exprimat : sicut realis, et exterior usura » dicitur, cùm quis intentionem illam per pactum aliquod » exprimit. Quod aliquando tantùm implicitè fit in aliquo » contractu, et vocatur usura palliata, cùm videlicet contra- » hentes prætendunt alium contractum emptionis, locationis, » etc, in quo tamen reverà usurarium quid intervenit. *Vide* » *exempla apud Tolet. lib. 5. cap. 51.*

Hinc non est sermo de usura mentali, quæ in solo animo sistit sine datione mutui, hæc enim ad nullam restitutionem obligat : sermo autem fit de usura mentali, quæ conjuncta est cum mutuo, sine tamen pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid supra sortem, ad distinctionem usuræ realis, quæ oritur ex pacto.

Quæritur I. Quando ex hac usura mentali oriatur obligatio restitutionis? Dicimus 1. Quando usura mentalis est ex parte utriusque, ita ut mutuans accipiat lucrum tamquam pretium mutui, et mutuatarius ut tale etiam solvat, tunc certè lucrum restituendum est. Dicimus 2. Quando usura mentalis est ex parte solius mutuatarii, qui dat lucrum ut pretium, et mutuator accipit bonâ fide ut gratis datum, tunc non tenetur hic restituere ex injusta acceptione, sed tantùm ex re accepta, cùm noverit mutuatarium non gratis præstasse. Dicimus 3. Quando contrà usura est solùm ex parte mutuantis, cò quòd mutuatarius dederit gratis, et mutuans recepit ut pretium, tunc si noverit illum liberaliter donasse, potest retinêre.

Quæritur II. In dubio an mutuatarius dederit aliquid ultra sortem gratis, vel ut pretium mutui, utrùm mutuator possit illud retinêre? Certum est, licitè posse mutuantem accipere à mutuatario dona liberalia, ut docent omnes cum *D. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 3.* Si verò dubium sit, an mutuatarius dederit gratis, vel non? respondent *Less. l. 2. c. 20. dub. 6. n. 45. et Salmant. de contract. c. 3. punct. 4. n. 31.* quòd si mutuans accepit munus in bona fide, potest superveniente dubio illud retinêre; secùs verò si accepit cum dubio.

Sed quid, si acceperit cum dubio positivo, sive cum probabilitate veræ donationis. Admittit *Sporer de 7. præcept. n.* 80. posse retinère, utens opinione probabili; sed communiter, et rectè id negant *Less. loc. cit. Concina t. 7. p.* 559. *n.* 3. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 3. *art.* 5. *concl.* 2. *in fin. v. Cum dubia, et Salm. ibid. cum Soto, Bon. Covarr. Prado, Arag. etc.* Ratio, quia cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienæ; item, quia in dubio mutuatarius regulariter præsumitur coactè dedisse, quia difficulter homines gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsemet *Sporer n.* 77. Cæterùm in hoc dubio deferendum est illi parti, pro qua est potior præsumptio; hinc ajunt *Salm. cit. n.* 31. *Sporer l. cit. Less. c.* 20. *dub.* 6. præsumendum esse mutuatarium moraliter certò donasse, si non sit pauper, aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia, vel petitione mutuantis. Idemque dicunt *Salm. ibid. n.* 43. *cum S. Antonino*, si mutuatarius per scripturam asserat, liberaliter se donasse, nisi constet in fraudem usuræ id scripsisse. Oppositum verò præsumitur cum *Salm. ibid. num.* 42. si mutuans ante donationem significarit velle aliquid ut sibi debitum, aut si mutuatarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat ante redditionem mutui: quia tunc facilè præsumitur dare, ne citò cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censeri dicunt *Nav. et Med. ap. Salm. ibid. n.* 44. *contra Dicast.* si mutuatarius acceperit mutuum ad usus necessarios, quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmat præsumptionem, quòd ille omninò gratis donaverit.

« 2. Non est usura si mutuans nihil intendat ut pretium, » sed tantùm speret aliquid ex gratitudine, et eâ intentione » illi aliquid donetur; licèt illud ut finem principalem inten» dat. *Mol. t.* 2. *p.* 305. *n.* 5. *Lugo d.* 25.

762. — Quæritur I. An liceat dare mutuum sub spe lucri? *S. Thomas* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 3. sic distinguit: *Si aliquis ex pecunia mutuata expectet vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti vel expressi, recompensationem muneris ab obsequio, vel à lingua, perinde est ac si expectaret vel exigeret munus à manu... Si verò munus ab obsequio vel à lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere et exigere, et expectare.* Hinc inferunt 1. *Cajet. Pal*

5.,

Prado, Trull. et Villal. apud Salm. de contract. c. 5. punct. 4. n. 34. in foro conscientiæ non esse signum usuræ mentalis, quòd quis non mutuaret, si crederet mutuatarium nullam recompensationem redditurum. Inferunt 2. iidem *Cajet. Prado ibid. cum Trull. Serra, et Salas*, posse mutuantem licitè talem spem mutuatario etiam manifestare; sed benè advertunt *Salm. cit. n.* 34. *cum Lugo etc.* hoc non carêre vehementi suspicione usuræ, juxta dicta *de simonia n.* 51. Unde rectè dicunt *Salm. ibid. et Viva in prop.* 42. *Innoc. XI. n.* 15. taliter mutuantes ordinariè censendos esse usurarios.

Sentiunt autem *Bus. ut sup. Salm. ibid. n.* 33. *et Less. c.* 20. *n.* 37. *cum P. Nav. ex Soto*, non esse illicitum mutuanti dare mutuum sub spe lucri, etiamsi talis spes sit principale motivum mutuandi. Sed veriùs puto cum *P. Concina* hoc esse omninò illicitum, ex textu *Lucæ c.* 6. ℣. 35. ubi præcipitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Si textus hic non explicatur saltem de hac principali spe, nescio in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostræ sententiæ est, quia, si non licet dare mutuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutuare principaliter ob spem lucri. Id omninò confirmatur exemplo simoniæ, quæ incedit quidem pari passu cum usura: circa enim simoniam jam probavimus *n.* 51. *v. Cæterum, et n.* 54. quòd si quis det temporale solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, tunc censetur habêre intentionem saltem virtualiter simoniacam, ut patet ex propos. damnata 46. *Innoc.* XI. quæ dicebat non esse simoniam dare temporale pro re spirituali, *etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale.* Idem dicendum in mutuo, quando etenim mutuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cùm sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clarè colligitur ex *cap. Consuluit de usuris*, ubi sic habetur: *Consuluit nos tua devotio, an ille usurarius debeat judicari, qui (non aliàs mutuo traditurus) eo proposito mutuam pecuniam credidit, ut, licèt omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat. Verùm, quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evangelio Lucæ manifestè cognoscitur, in quo dicitur:* Date mutuum nihil inde sperantes, *hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, cùm omnis usura prohibetur in lege, judicandi sunt*

malè agere, et ad ea quæ taliter sunt accepta, restituenda in animarum judicio efficaciter inducendi. Hinc sapienter dixit sanctus *Raymundus : Qui sub tali spe mutuavit, quidquid postea (etiam gratis oblatum) ultra sortem acceperit, usura est. Tract. de usur.* §. 3. Benè autem ait *Concina* minimè peccare mutuantem, qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi hæc benevolentia sit principale motivum mutuandi, quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam. Imò addo, etiamsi secundariò speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum (non tamen si, hâc spe deficiente, mutuum non daretur, quia tunc saltem præsumitur animus usurarius). Ita ex *D. Th.* 2. 2. *qu.* 78. *art.* 2. ubi ait : *Si* (mutuans) *accipiat aliquid, non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat; quia etiam antequam pecuniam mutuasset, licitè poterat aliquod donum gratis accipere, nec pejoris conditionis efficitur per hoc quod mutuavit. Recompensationem verò eorum quæ pecuniâ non mensurantur, licet pro mutuo exigere, putà benevolentiam et amorem ejus cui mutuatur, vel aliquid hujusmodi.* Et in *Disput. de malo, quæst.* 13. *art.* 4. dicit licêre mutuanti adhuc hujusmodi donum *sperare;* modò (intelligendum, ut diximus) hæc spes non sit causa finalis mutui ; nam, licèt speculativè loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia, et sperare ex justitia, in praxi tamen facillimè hæc confunduntur.

765. — Quæritur II. An mutuans possit retinêre, quod mutuatarius dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore, ne aliàs mutuatio ei negetur in futurum, aut ne æstimetur ingratus? Negant *Cajet. Molina, Nav. et alii apud Dian. cum Viva in prop.* 41. *n.* 10. qui oppositam sententiam putat speculativè, non practicè probabilem. Sed affirmant *Laym. tr.* 4. *c.* 16. *n.* 1. *Lugo, Pal. Sot. Dian. et Salas apud Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 4. *n.* 33. quia ex *S. Th. et communi*, requiritur ad usuram, ut detur ex vi pacti, sive ut debitum ex justitia ; dari autem ex tali timore non efficit, ut detur in pretium : lex enim mutui non prohibet, ut alter nolit ingratus apparere ; *Salm.* autem, licèt primò dicunt talem donationem difficulter non esse usurariam, cùm rarissimè præsumenda sit merè voluntaria, attamen reverà postea

primæ sententiæ adhærent, dicendo, quòd si donatio verè fuerit gratuita, benè potest retineri: etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam verò tale involuntarium illam irritat, cùm non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab intrinseca necessitate, vel voluntate ipsius mutuatarii. Ita *Salm. ibid. n.* 36. *cum Serra, Trull. Prad. et Sòto*, qui advertit discernendum semper esse, an mutuans recipiat ratione amicitiæ, vel an ratione mutui.

764. — « 3. Quòd si tamen intelligeret sibi aliquid donatum, non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui, » teneretur restituere, quantum inde ditior evasisset, ut » habet *Sa, v. Usura, Card. Lugo, d.* 25. *sect.* 3.

Adverte hìc prop. 42. damnatam ab *Innoc. XI.* quæ dicebat: *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur ex benevolentia, et gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Rectè notat *Viva in d. prop. n.* 6. quòd in illa verba *ex gratitudine debitum* cadit damnatio, nam mutuatarius non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitudinis, cùm possit satisfacere, mutuantem laudando, pro eo orando, etc. An autem obligatio antidoralis, seu gratitudinis possit unquam in pactum deduci? Omninò negandum, ut clarè infertur ex præfata propositione, nam id quod in pactum deducitur, jam dicitur debitum. *Vide dicta de sim. n.* 53.

« 4. Nec est usura dare mutuum, alterius amicitiæ captandæ causâ, atque ulteriùs inde sperare officium; quia amicitia non æstimatur pretio, *Card. Lugo l. c.*

« 5. Pactum tamen de obtinendo à mutuatario (vel ejus » opera) officio aliquo, illicitum est, et usurarium. Ita cum » communi *Mol. p.* 310. *Less. Sal. C. Lugo*, » (*cum Viva in* » *prop.* 42. *Innoc. XI. n.* 15. *et Salm. eod. tr. et c. p.* 8. §. 1. *n.* 58. *communiter*) « *contra Navarr.* Etsi *Salas de usura d.* 9. *n.* » 4. cum excuset, qui mutuat aliquid pacto, ut statim præ» stetur aliquod beneficium ex gratitudine. *Vide Trull. l.* 7. » *c.* 19. *dub.* 7. » (*Excusatur quidem qui mutuat cum pacto ut alter remutuet in præsenti: secùs, in futurum. Vide dicta de simon. n.* 57. *et dicenda n.* 781. *ex D. Thoma.*)

« 6. Pactum, ut à mutuatario conferatur beneficium ec» clesiasticum, est usura (et simonia), quia cogitur is subire » novum onus.

« 7. Non est usura, cùm quis, non potens sua recupe-
» rare, mutuat, ut sibi reddantur sua, vel ne sibi iniquè
» noceatur : quia hæc jure jam antè debentur, et sic non facit
» lucrum, nec imponit novam obligationem. *Bon. quæst.* 5.
» *t.* 3. *n.* 15. *ex Azor. Reg. etc.* » (*Vide dicta de simon. ex*
» *num.* 98. *quæ dicuntur etiam de mutuo.*)

765. — « 8. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi
» recuperationis, difficultatum, vel expensarum, quæ erunt.
» vel metuuntur in recuperanda sorte, quin pretio æstimari
» potest, quòd quis se in tale periculum, et difficultatem con-
» jiciat. *Con. d.* 5. *q.* 3. *p.* 5. Necesse tamen esse, ut pericu-
» lum istud, etc. deducatur in pactum expressè, vel tacitè,
» docet *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 16. *n.* 9. *ex Medin. Val. Mol. Less.*
» *etc.* Idem dicit *C. Lugo n.* 80. Et sic liciti sunt *Montes Pie-*
» *tatis*, ut vocant, hoc est thesauri quidam, qui in refu-
» gium pauperum à republ. vel principe reponuntur, ut indè
» pauperibus gratis mutuetur, ita tamen, ut parum retri-
» buant pro expensis, quæ fiunt in ministros, et conserva-
» tionem talium montium. *Vide Tol. l.* 5. *c.* 18. *Less. l.* 2. *c.*
» 20. *Bon. l. c. p.* 13. »

Magna agitur quæstio, an ratione periculi amittendæ sortis liceat aliquid supra sortem exigere?

Prima sententia negat, eamque tenent *Nav. c.* 23. *n.* 81. *Sot. l.* 6. *q.* 4. *a.* 1. *Tol. de* 7. *præc. c.* 11. *Nat. Alex. l.* 3. *a.* 5. *reg.* 3. *Genett. tr.* 4. *c.* 7. *q.* 3. Rationes hujus sententiæ infrà exponemus in objectionibus ad secundam sententiam quam sequimur.

Secunda sententia igitur probabilior, et satis communis, quam tenent cum *Bus. ut suprà*, *Less. l.* 2. *c.* 20. *dub.* 15. *n.* 111. *Sylvius in* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *q.* 4. *Sylvester. v. Usura*, *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 3. *art.* 3. *sect.* 1. *concl.* 4. *Wigandt tr.* 9. *ex.* 8. *resp.* 9. *Fagnan. in c. Nariganti l.* 5. *tit. de usur. Petrocorensis t.* 2. *p.* 587. *Cabass. Th. J. l.* 6. *c.* 8. *n.* 2. *Lugo d.* 25. *n.* 77. *et* 79. *Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 10. *n.* 88. *cum Mol. Val. Sal. Trull. et aliis innumeris*, affirmat licitè posse aliquid moderatum accipi propter periculum sortis : dummodò 1. periculum sit verum et extraordinarium, non autem commune, amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis expensis, et laboribus, nempe si detur mutuum homini dubiæ fidei, vel pauperi (intellige, si ipsi

des mutuum, præter id quod tu præcisè tenêris ex præcepto illi mutuare, ad ejus præsentem inopiam sublevandam). Dummodò 2. non recuses assecurationem sortis, si tibi offeratur per pignus, aut fidejussionem, et non cogas mutuatarium ad tale periculum transigendum, ut rectè notant *Less. n.* 112. *et Salm. ibid. punct.* 9. *n.* 85. *in fine.* Cæterùm benè exigere potes à mutuatario id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licèt mutuum postmodum integrè tibi reddatur. Ratio, quia te exponere tali periculo, verè est pretio æstimabile. Id confirmatur 1. ex concilio Lateranensi *sess.* 10. sub *Leone X.* ubi pro usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris, aut sumptûs, aut periculi: *Quando videlicet* (verba concilii) *ex usura rei quæ non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullove periculo, lucrum, fœtusque conquiri studetur.* Confirmatur 2. ex doctrina *D. Th. Opusc.* 73. *c.* 6. (*apud Petroc. l. c.*) ubi S. Doctor sic ait: *Res quæ extra periculum possidentur ejusdem speciei, plus æstimantur, quàm eædem existentes in periculo; et ideò ad naturam rei convertitur recompensatio, quæ propter periculum æstimatur plus vel minus valere.* Confirmatur 3. ex declaratione S. C. de Propag. Fide, quam referunt *Cabassutius, et Cont. Tourn. loc. cit. ad Bancel. Sum. Mor. v. Usura.* Casus fuit hic: Apud Sinenses lege statutum erat, ut in mutuo acciperentur 30 pro centum, sine respectu ad damnum emergens vel lucrum cessans: et quia in recuperanda sorte erat periculum fugæ debitorum, aut tardæ solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurrendi ad judices, quæsitum fuit, an hoc licêret. Respondit S. C. approbante *Innoc.* X. (et hæc declaratio an. 1645. Romæ typis demandata): *Censuit S. C. Cardinalium S. Rom. Ecclesiæ, ratione mutui immediatè et præcisè nihil esse exigendum ultra sortem principalem; si verò aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis ejusdem ac servata proportione inter periculum et id quod accipitur.* Deinde Pontifex præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia hujus decreti observarent, et illis uterentur. Nec obstat dicere, quòd non constet de hac declaratione, ut ait *Henricus à S. Ignatio apud Cont. Tourn. loc. cit.* Nam *Thomas Hurtadus Ethica p.* 402. affert exemplar hujus decla-

rationis authenticatum per notarium apostolicum. Opponit deinde idem *Henricus* præfatam declarationem non esse approbativam, sed tantùm tolerativam ; sed respondetur, quòd S. C. dicit ibidem, mutuantes *non esse inquietandos, dummodò habeatur ratio probabilitatis periculi*, quæ utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Præterea quòd Pontifex, ut diximus, positivè præcepit observantiam hujus decreti : unde (benè ait *Cont. Tourn.*) inaudita fuisset hæc agendi ratio, si Pontifex præcepisset decreti observantiam, cùm haberet sibi persuasum, aut dubitaret hanc esse usuram. Demùm opponit prædictus *Henricus* id procedere in casu extraordinario periculi longè majoris quàm periculi communis. Respondetur, quòd S. C. respondit de periculis, de quibus fuit quæsitum, nempe fugæ, tardæ solutionis, et difficultatis exigendi, quæ pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

Objicitur I. Fur, cùm restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi ; ergò tantò minùs tenetur illud restituere mutuatarius : si enim periculum amittendæ sortis non est titulus qui furem obstringat ad aliquid ultra sortem domino solvendum, nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi ; nudum enim pactum titulum non præstat. Sed respondetur : Nemo dubitat, quin ob damnum emergens possit mutuans aliquid ultra sortem exigere, et tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere, quia deest pactum ut dicemus *n.* 769. *v. Sed dubitatur.* Ergò damnum emergens nec etiam est titulus accipiendi ultra sortem, sed benè est titulus justè deducendi in pactum exactionem. Ita à pari, periculum sine pacto non est titulus percipiendi aliquid ultra sortem, sed benè est titulus justè paciscendi, cùm mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus, quod per se est pretio æstimabile. Fur autem, quia inter ipsum et dominum nullum pactum intercessit, ideò nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. Unde pro conclusione regula certa sit, quòd, ut mutuans licitè possit aliquid ultra sortem exigere, requiratur ut pactum justum intercedat ; ut autem pactum sit justum, requiritur, ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergò ipse potest justè pacisci aliquid exacturum ob damnum emergens certum, sic etiam, ut exigat aliquid (etsi minus) ob

damnum probabile, quemadmodum est damni periculum. Ideò benè ait *Cont. Tourn. ibid.* quòd creditum periculosum non potest tanti vendi, quanti creditum securum.

Objiciunt II. textum in *c. Naviganti de usuris*, ubi sic dicitur : *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem usurarius est censendus.* Huic textui multipliciter respondetur. Respondent 1. *Laym. Barbos. Palaus, et Cab. l. c. n.* 3. ibi mendum irrepsisse et omissam esse particulam *non*. Hancque interpretationem benè fieri posse dicit *Tourn.* ex contextu canonis præfati, ubi cùm sermo deinde immediatè fiat de mutuante granum, aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur : *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei, etc. mensuræ reddantur, non debet ex hoc usurarius reputari.* Idem igitur dictum censetur pro primo casu, particula enim *quoque* id satis ostendit; aliàs (ait *Cont. Tourn. loc. cit.*) potiùs debuisset Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. Respondetur 2. cum *Fagnano in dicto c. Naviganti, et Salm. de contr. c.* 2. *punct.* 11. §. 1. *n.* 145. quòd præfatus textus intelligitur tantùm pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur; et ideò non dicitur ibi illum esse usurarium, sed quòd *usurarius est censendus.* Prout pariter ait *Fagnanus*, si Episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert beneficium, in foro externo censebitur simoniacus, sed talis utique non erit in conscientia. Respondetur 3. cum eodem *Cab.* item *Lugo d.* 25. *n.* 78. *Less. c.* 20. *n.* 116. *Salm. eod. tr. cap.* 3. *punct.* 10. *n.* 92. *cum Laym. Pal. Cov. Tap. Villal. et aliis communiter*, textum intelligi pro casu, quo mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecurationis incundum; vel casu quo (ut sentit *Petrocor. t.* 2. *p.* 338.) mutuans intendat omninò ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuaret. Idque expressè sentit etiam *D. Th. Op.* 75. *c.* 6. (apud eumdem *Petr.*) ubi dicit : *Quòd si mutuans non sperat lucrum pro mutuo, sed onus periculi quod suscipit, petit sibi compensari, ita ut esset dispositus ad mutuandam gratis pecuniam, si tale periculum in se non sumeret, certè tunc non peccat.*

Circa autem *Montes Pietatis*, quos meminit *Busemb.* mox suprà, advertendum hos approbatos fuisse à concilio Lateranensi sub *Leone X.* sub hac limitatione : *Concedit tantùm accessionem, ad solas ministrorum expensas, et aliarum rerum ad illorum conservationem, ut præfertur, pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat ultra sortem, absque lucro eorumdem montium.* Hinc advertunt *P. Concina t. 7. p. 481. n. 4. et Cont. Tourn. hic part. 2. cap. 3. in fin.* quòd, ut licitè tales montes erigantur, tres conditiones requiruntur : I. Ut pecunia tradatur pauperibus intra limitem certæ summæ, pro tempore determinato restituendæ. II. Ut pignus à debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur à ministris, et tempore præfinito vendatur sub hasta, ac retento pretio, quod monti debetur, reliquum restituatur domino pignoris, vel pauperibus, si hic inveniri nequit; vel etiam eidem monti, ut ait *Roncaglia de usur. quæst. 3. in fine :* quod etiam admittit *Conc. p. 482. n. 5.* si mons sit pauper, et prematur necessitate succurrendi pauperibus, ut concesserunt aliquibus montibus *Sixtus V. et Clemens X.* Hic autem notandum cum *Conc. l. c. n. 6.* peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum à monte, ut aliàs lucrentur, et ideò tenentur illicò pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si mons esset pauper, quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti montes sunt instituti. *Pasqualigus* autem apud *Conc. n. 7.* affert quasdam litteras *Pauli III.* quibus asseritur licitè concedi posse aliquam annuam accessionem iis, qui pecuniam otiosam in præfatis montibus collocant. Sed *P. Ballerinus ibid.* clarè et meritò evincit has litteras apocryphas. Adducit tamen *P. Conc. t. 7. p. 485. n. 9.* alias litteras ejusdem *Pauli III. Julii III. et Pii IV.* in quibus id conceditur, sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo charitatis erga pauperes, et alias paratas habeant emptiones, ex quibus licitè lucrari possent. An verò sit licitum etiam privatis hujusmodi montes instituere? Affirmat *Less. l. 2. c. 20. n. 194.*

766. — « 9. Nec est usura, si timens difficultatem, aut » fraudem mutuatarii in reddendo tempore constituto, paci- » scaris, ut, si tunc non solvat, aliquid det præter capitale » loco pœnæ, quæ pœna licitè exigetur, dummodò non fiat » aliâ intentione, quàm ut mutuatarius sic quasi constrin-

» gatur. nc suâ culpâ fallat. Undc, si mutuatarius absque » sua culpa non possit solvere, non licebit pœnam exigere, » ut habet *Tol. sup. c.* 32. qui ait, manifestum esse argu- » mentum pravæ intentionis, si optes non solvi tibi præfixo » tempore, ut pœnam recipias : ac simpliciter usuram fore, » si certò sciens alterum non valiturum solvere, adhuc tali » pœna oneres. *Vide Bonac. d.* 3. *q.* 3. *p.* 7. *Mol. t.* 2. *d.* 317. *Less. l.* 2. *c.* 20. *d.* 15.

Licitum est igitur in mutuo pactum *pœnæ conventionalis*. ut tenent communiter *Lugo d.* 26. *sect.* 6. *Sot. l.* 6. *q.* 1. *art.* 5. *Cont. Tourn. loc. cit. art.* 4. *sect.* 5. *cum Henr. à S. Ign. Holz. de contract. c.* 5. *n.* 759. *Wigandt, tr.* 9. *ex.* 8. *q.* 5. *Cab. Th. J. l.* 6. *c.* 7. *n.* 1. *Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 128. *Anacl. q.* 4. *n.* 38. *et Salm. de contract. c.* 5. *punct.* 8. §. 4. *n.* 75. *cum Scot. Trull. Vill. etc.* Ratio autem cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis pœna apponitur, ut contractûs firmitati consulatur, et avertatur negligentia mutuatarii. Ad licitè verò hoc pactum apponendum requiritur 1. ut mora debitoris sit notabilis, et culpabilis. 2. Ut absit animus lucrandi per pœnam appositam, qui animus præsumitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore, quo scitur cum solvere non posse. Ita *cum Bus. Salm. ibid. n.* 75. *in fin. et* 76. Adde 3. ut pœna sit moderata, et culpæ proportionata. *Vide Salm. cit. n.* 76.

767. — An autem dicta pœna debeatur ante judicis sententiam? Negant *Sanch. de matr. d.* 57. *n.* 4. *et Pal. Dian. etc. ap. Salm. ibid. n.* 77., quia ratio generalis de pœnis est, ut non debeantur ante sententiam. Oppositum tamen tenent probabilius *Cont. Tourn. loc. cit. in fin. Holzm. Less. l.* 2. *c.* 10. *d.* 14. *in fine, et Sylv. Villal. et alii cum Salm. cit. n.* 77. quia hæc pœna magis habet rationem pacti, quàm pœnæ.

768. — « 10. Nec est usura, pacisci, et accipere aliquid » ratione damni emergentis (siquidem mutuum verè illius » causa sit), aut lucri cessantis, vel cessaturi, dummodò de » hoc præmoneatur mutuatarius : ut si volebas domum refi- » cere, aut poteras nunc commodo tempore emere triticum, » privando autem te tuâ pecuniâ in dando mutuo, corruit » domus, et postea cariùs emes triticum. Item non poteris » lucrari cum tua pecunia, quod poteras, et volebas nego-

» tiando, ita ut mutuatio sit verè causa lucri cessantis. Ubi » notat *Tol.* supponendum in hoc titulo lucri cessantis : 1. » Quòd verè volueris cum ea pecunia negotiari, et non habeas » aliam. 2. Quòd malis negotiando, aliterve lucrari, quàm » sic mutuando, ita ut mutues tantùm in gratiam mutua- » tarii. 3. Ut minùs exigas, quàm lucrari poteras, et deductis » expensis, quia lucrum cessans non est in actu, sed in » potentia, et variis adhuc eventibus obnoxium. Unde ad » arbitrium viri prudentis, pro majore, vel minore ejus » certitudine, æstimare id poteris, et sic cum mutuatario » de eo pacisci. *S. Thom. Mol. d.* 324. *Salm. dub.* 26. *etc.* » *Card. Lug. d.* 25. *sect.* 6. *Bon. q.* 3. *p.* 4. Hinc qui non » habuit animum negotiandi, vel si non erant, nec brevi » sperabantur merces, vel non erat moraliter certus de » lucro, nihil potest accipere ultra sortem : quia mu- » tuatio ista verè non fuit causa lucri cessantis. Eadem » ex causa usura est, si mercatores credito vendentes aliquid » ultra pretium rigorosum accipiant titulo lucri cessantis, » verbi gratiâ, rem tantùm valentem 100. vendant pro 105. » numerandis post annum ; quia vendendo ad creditum (quod » est virtualis mutuatio) plures habent emptores, pluresque » res vendunt, et sic compensatur lucrum cessans, atque » adeò illud non cessat ratione hujus venditionis. *Dian. p.* 2. » *tr.* 54. *Trull. cap.* 19. *d.* 9. *vid. dub. seq.* Hac in re perlege » prop. 41. inter proscriptas ab *Innoc. XI.*

Certum est ob titulum *damni emergentis* licitum esse mutuanti exigere id quod sua interest causâ mutui. Ita omnes cum *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 1. qui rationem dat, inquiens : *Hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare.* An autem id liceat ob titulum *lucri cessantis?* Dubitat *Solus l.* 6. *q.* 1. *art.* 3. et absolutè negant *Scotus, Durandus, et alii apud Azorium ;* hisque videtur adhæsisse idem *S. Thom. l. c.* ubi subdidit : *Recompensationem verò damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id quod nondum habet, et potest impediri multipliciter ab habendo.* Sed communiter alii DD. affirmant, ut *Caj.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 4. *Sylv.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *q.* 5. *Less. l.* 2. *c.* 20. *d.* 10. *Gennetus tom.* 1. *p.* 233. *q.* 1. *Petr. tom.* 2. *p.* 399. *q.* 12. *Wigandt tr.* 9. *ex.* 8. *q.* 2. *resp.* 8. *Cont. Tourn.*

Hæ de usura, art. 3. sect. 2. Anacl. q. 4. n. 36. Salm. tr. 14. c. 3. n. 79. cum P. Nav. Laym. Val. Bon. Reb. etc. Hunc titulum approbat *l. 13. ff. Rem. rat. hab.* et expressè videtur approbasse SS. noster Pontifex *Benedict. XIV.* in *Epist. Enc. de usuris* (*vide Epist. VI. in fine Operis.*) dicens : *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsùs naturæ à mutui natura contractus rectè collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam* (nota) *ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Ratio nostræ sententiæ est, quia, ut docet idem *S. Th. 2. 2. qu. 62. art. 4.*, dupliciter potest aliquis damnificari : *Uno modo auferendo ei quod actu habeat : alio modo impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi; et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere in actu.* Idque in *resp. ad 2.* dicit S. Doctor valêre etiam pro lucro quod aliquis sperat ex sua pecunia, en verba D. Thomæ : *Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solùm in virtute, et similiter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, sed solùm in virtute, et utrumque potest multipliciter impediri.* Nec officit, quòd S. Doctor id intelligat (ut habetur ex *objectione 2.*) de lucro cessante ob moram mutuatarii non solventis tempore præfinito; nam sive lucrum cesset ob moram mutuatarii, sive ob causam mutui, eadem ratio currit exigendi lucrum cessans, cùm tale interesse non debeatur mutuanti, nisi ob compensationem damni, quod in utroque casu æquè illi obvenit. Ad textum autem *D. Thomæ*, primo loco relatum, respondet *Sylvius l. c.* S. Doctorem negare ibi, quòd mutuator possit exigere integrum lucrum assequendum, non verò partem ejusdem; et meritò sic respondet, cùm ipsemet S. Doctor in secundo loco suprà allato doceat furem tenêri compensare damnum, *non autem ex æquo;* rationem adducens, *quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere in actu.* Si ergò fur teneatur recompensare domino lucrum cessans ex furto, juxta tantùm æstimationem spei; cur juxta eamdem æstimationem mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo? Id maximè confirmatur ex bulla *Benedicti XIV. Vide in fine Operis Epist. VI. ad n. III.* ubi dicitur justè posse aliquid exigi ex mutuo, si

concurrant justi tituli, nempe si pecunia aliàs collocanda fuisset ad licitam negotiationem.

769. — Ad hujusmodi tamen interesse exigendum tres conditiones requiruntur : I. Conditio, ut interesse ab initio in pactum deducatur; nam post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit de suo damno : nisi vi, metu, vel fraude coactus sit à mutuatario, ut *S. Th. d. q. 78. art. 4. Less. num. 79. et alii ;* vel nisi involuntariè coactus sit ad mutuandum, quamvis licitè, v. gr. à rege ad bonum publicum. Pariter tenetur mutuatarius ad damnum, et lucrum cessans, si justè interpellatur ad solutionem ; vel terminus præfixus elabitur, et ipse culpabiliter non solvat, *S. Th. d. l. et Salm. de contract. c. 3. punct. 9. n. 82.*

Sed dubitatur hìc : an in contractu sit necesse præmonêre mutuatarium de vero damno, vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid ultra sortem?

Prima sententia negat, quam tenent *Lugo d. 25. sect. 6. n. 74. et 182. cum Sot. Salas, Aragon. Salon. etc.* item *Cajet. Tap. Vill. ap. Salm. ibid. c. 3. n. 83.* Ratio, quia mutuatarius nequit rationabiliter allegare suam intentionem ad titulum injustum; sed debet contrahere juxta capacitatem materiæ, et in titulum justum consentire. Maximè quia regulariter mutuatarius non retardaretur à contractu, ex eo quòd nosset justo titulo lucrum exigi.

Secunda sententia tamen verior (licèt olim contrariæ adhæsi) docet monitionem esse necessariam ; ita cum *Bus. ut suprà, Less. c. 20. num. 110. P. Concina tom. 7. p. 406. num. 4. Cont. Tourn. de usura art. 3. sect. 2. Quarta. Salm. l. c. cum Laym. Pal. Dic. etc.* Ratio, quia mutuatarius putans contractum usurarium, non consentit in contractum justum, in quem fortè non consentiret, si novisset justum titulum; putans enim titulum esse injustum, fortè contrahit sperando non solvere usuras, vel solutas eas sibi compensare, vel saltem quòd alter tempore mortis restituat ; alioquin, benè ait *Concina*, posset fortè evenire, quòd ille majus detrimentum ex mutuo, quàm commodum, retraheret. Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufficit voluntas interpretativa, seu conditionalis, ut dicemus *n. 775.*, sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita, et non retractata,

juxta dicenda *l. 6. de Sacr. miss. n. 524.* Ergò mutuans, si lucrum sibi cessat, imputet suæ negligentiæ; ait enim *S. Thom. q. 3. de malo art. 4. Debebat sibi cavisse, ne detrimentum incurreret; nec ille qui mutuum accipit, debet damnum incurrere de stultitia mutuantis.* Secùs verò dicendum, si revera existeret titulus justus, tam mutuans quàm mutuatarius in contractum consentirent, omni meliori modo quo possent, ut mox dicemus in *quæst. IV. n. 773.*

II. Conditio est, ut non plus exigatur, quàm sit lucrum, quod speratur ex alio contractu licito, juxta æstimationem spei, et periculi, et deductis expensis. *Vide Salm. ibid. n. 84.* An autem deducenda sit æstimatio laboris in tali lucro impendendi? Affirmant probabiliter *Caj. Tap. Villal.* Sed probabiliùs negandum censent *Less. n. 89. et Salm. cit. n. 84. cum Bon. Trull. Pal. Dic. Salas*, quia non tenetur mutuans detrahere æstimationem cessationis laboris, quem ipse libenter subiturus esset. Aliàs, si labor compensandus esset, rarò à mercatoribus aliquid exigi posset pro lucro cessante. Verumtamen ex æquitate censeo, aliquam detractionem faciendam esse casu, quo esset cessatio à magno labore, à quo mutuans, ut se liberaret, probabiliter aliquid impenderet.

III. Conditio est, ut mutuum verè sit causa damni, vel lucri cessantis; nam, si mutuans aliam habet pecuniam, quàm ad negotiandum substituit; vel si lucrum, quod amittit ob mutuum ex mercatura facienda, potest et vult sibi comparare ex alia via, aut arte, cui mercando non potuisset vacare; tunc nequit exigere aliquid, nisi esset pro majori molestia subeunda in illo alio lucrando. *Vide Less. cap. 20. n. 89. Salm. de contract. cap. 3. punct. 9. n. 85. cum Pal. Trull. etc.*

An autem mutuans licitè exigat interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, si mutuet non compulsus alterius precibus, sed ipse se offerat ad mutuandum? Negant *Corradus, et alii quidam apud Less. l. 2. c. 2. n. 101.* Quia cùm mutuator non rogatus, sed spontè mutuum offert, lucrum non cessat causâ mutui, vel mutuatarii, sed ipse mutuans lucrum sibi impedit. Sed probabiliùs affirmant idem *Less. Lugo d. 25. num. 107. cum Mol. Nav. Tol. Val. Bann. etc.* Ratio, quia mutuator tunc non offert mutuum absolutè, sed sub conditione, ut ei compensetur lucrum cessans; et

sic mutuatarius acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucri, verèque impedit, quin mutuator ex sua pecunia justè lucretur : prout si quis in gratiam alterius offerat omittere jactum retis, licitè exigit pretium spei jactûs illius, quia alter est vera causa, ut captio piscium sperata illi impediatur.

Sed hìc plures quæstiones sunt enucleandæ.

770. — *Quæstio* I. An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda, quando damnum emergens, vel lucrum cessans est incertum, seu tantùm probabiliter futurum? Distinguit *P. Conc. tom.* 7. *p.* 408. *n.* 5. *et p.* 438. *q.* 4., et dicit, quòd si est certum damnum eventurum, vel lucrum cessandum, nempe quia occasiones lucrandi sunt actu vel proximè præsentes, et dubitatur solùm de ejus majori vel minori quantitate, tunc benè potest taxari arbitrio prudentum; et in pactum deduci quantitas solvenda. Secùs verò, si damnum non est certè eventurum, vel si occasiones lucrandi tantùm probabiliter occurrere possent. Ratio, quia his casibus posset accidere, quòd damnum non eveniat, vel occasiones non occurrant, et tunc mutuator ex solo mutuo lucretur. Sed veriùs censent *Salm. loc. cit. n.* 84. *cum Malder. Vill. Gutt. Tap. Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 8. §. 3. *n.* 4. *et* 14. *cum Nav. et Salas*, item *Sylv. et Decoq. apud Cont. Tourn. de usura art.* 3. *sect.* 2. *Quæres*, licitè posse mutuantem pacisci de aliqua certa quantitate solvenda, debita servata proportione juxta timorem damni, vel spem lucri futuri. Ratio, quia sic debita æqualitas jam benè servatur; nam sicut, damno non eveniente, lucraretur mutuans, ita contrà, eveniente damno, lucrabitur mutuatarius. Nec refert, quòd damnum eventurum postmodum non accidat : quia pactum de auctario non fit pro damno futuro quod fortè eveniet, sed pro periculo ejus probabili quod actu supponitur, et actu est pretio æstimabile : prout si quis vendit jactum retis, non vendit quidem pisces, qui fortè non capientur, sed vendit spem eorum probabilem, quæ jam de facto existit. Objicitur *l. Quemadmodùm*, §. *Item Labeo*, *ff. Ad l. Aquil.* ubi statuitur, quòd si quis frangit retia, nihil tenetur solvere domino pro spe piscium capiendorum, sed solùm damnum retium. Sed respondetur cum Glossa (*ibi* verbo *fieri*) quòd tunc dominus præcisè ex

Lege Aquilia nullam habet actionem pro impedita spe capiendi piscium : sed benè habet aliunde actionem ex *l. Si jactum* 12. *ff. de Act. empt. et vend.* ubi sic dicitur : *Si jactum retis emero, et retem jactare piscator noluit, incertum hujus rei æstimandum est.* Subdit Glossa : *Æstimatur quantum est verisimile, quod esset captum.* Unde apparet licitè posse compensari damnum probabiliter ex mutuo eventurum, quamvis incertum.

Ob eamdem rationem probabiliter ait *Bon. d. 3. p. 4. n. 13.* mutuatorem, qui non certò sed tantùm probabiliter erat destinaturus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata probabilitatis. Sed dices : si potest aliquid exigi pro probabilitate applicationis pecuniæ, ergò posset etiam aliquid exigi pro possibilitate applicandi. At respondeo negando paritatem ; possibilitas est mera potentia, sed non repugnantia applicationis : unde mutuator ex ea nullum habet actuale, et positivum fundamentum lucri futuri, sed tantùm negativum. È converso probabilitas futuri lucri habet quidem positivum fundamentum talis lucri sive spei istius, et ideò est pretio æstimabilis. Quid si mutuator solùm animo pendeat, velit an non negotiari? Adhuc affirmant *Tamb. l. 9. tr. 1. c. 3. §. 4. n. 3. et Lugo d. 20. n. 2. cum Salas*, posse aliquid exigere, quia pariter est pretio æstimabile, privare se in gratiam mutuatarii hâc potestate deliberandi, destinandique pecuniam ad negotium, cùm non teneatur gratis eâ spe et potestate privari : prout si quis hæreat, utrùm eras velit vel ne piscari, benè potest aliquid exigere, si in gratiam tui se obligat ad non piscandum. Et hoc neque improbabile videtur, cùm hæc privatio obligatoria, cùm teneatur mutuator non repetere mutuum per aliquod tempus, est aliquo pretio æstimabilis.

Quamvis autem sub initio licèret in pactum deducere, ut diximus, damnum eventurum, vel lucrum cessandum incertum ; nunquam tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse, ut communiter docent *Lugo d. 25. num. 106. Azor, 3. p. l. 5. c. 5. q. 3. Concina to. 7. p. 446. n. 8.* Ratio, quia si mutues centum, et pro lucro cessante accipias decem, non jam mutuas centum, sed nonaginta : privare autem mutuatarium ex pacto ante tempus commoditate pecuniæ mutuatæ, onus est, et illud imponere est usura. Concedit tamen *Azor, l. c.* posse exigi sub initio lucrum conventum in alia

specie : sed rectè hoc etiam reprobat *Conc. l. c.* quia privare mutuatarium illâ re ante tempus, etiam onus est.

771. — Quæstio II. An possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniæ destinatæ ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinatam, quam tamen negotiationi substituere posses? Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiæ, nimirùm ad domum alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas, tunc licitè exiges lucrum cessans, quia non tenêris ratione mutui tuam providentiam negligere. Ita *Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 87. *cum Nav. et Salm. de contract. c.* 5. *punct.* 9. *n.* 86. ut certum supponunt. Sed dubium est quid si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere? Negant probabiliter alii tunc posse aliquid exigere, quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. Sed *Less. l. c. Pal. d.* 4. *p.* 15. *n.* 7. *Tamb. l.* 9. *tr.* 1. *c.* 5. §. 4. *n.* 2. *Spor. de* 7. *pr. c.* 4. *n.* 44. *cum Molin. Laym. et Lugo, Croix l.* 5. *p.* 2. *n.* 861. Item *Val. Trull. Vill.* (et meritò probabile putant *Salm. ibid.*) affirmant, posito, quòd statueris illam solam pecuniam negotiationi et periculo exponere, licitè posse petere lucrum cessans, quia verè mutuatio est causa, ut tibi cesset lucrum speratum ex illa pecunia; nec tenêris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinatam negotiationi exponere. Hoc tamen non admitterem, nisi, cùm mutuum das, verè habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

772. — Quæstio III. Utrùm, si pecuniam non destinaveris absolutè, sed conditionatè ad negotium, utì si dicas : *vellem negotiari, nisi multi peterent mutuum,* tunc possis exigere interesse? *Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 90. dicit probabile esse, quòd possis, nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis, attamen verùm est, quòd tu, ut isti mutues, jam de facto lucro privaris, et ex alia parte mutuatarii in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 16. *n.* 8. *Tamb. l.* 9. *c.* 3. §. 4. *n.* 4. *Spor. de* 7. *pr. c.* 4. *n.* 44. Sed dices : iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, et inefficaciter ex negotiatione. At respondèri potest : iste quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter justè lucrari, et

quia jam potest justè lucrari ex negotiatione, ideò justè lucratur ex mutuo, cùm mutuum sit huic vera et efficax causa, ut lucrum ex negotiatione ipsi cesset. Rectè verò advertit *Less. n.* 95. non facilè hoc admittendum ob periculum palliandi usuras; nam (ut notat *Bus.* hìc cum *Tol.*), ut quis ab usuræ labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando, quàm mutuando; et mutuare debet tantùm in gratiam mutuatarii.

773. — Quæstio IV. Utrùm, si quis bona fide ineat contractum usurarium, et lucrum exigat; re postea cognitâ, possit illud retinêre, si verè poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, lucri cessantis, etc.

Prima sententia affirmat, quia quisquis bonâ fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito, quo potest. Ideò enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit: quare virtualiter intendit contrahere quocunque licito modo, quo contractus cohonestari poterat. Ita *Lugo disp.* 25. *sect.* 9. *Sa*, *Dian. Tanner. ap. Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 5. *n.* 38. *et Tamb. l.* 8. *c.* 8. §. 3. *n.* 21.

Secunda sententia tamen verior, quam tenent *Salm. ibid. n.* 39. *Less. l.* 2. *c.* 20. *dub.* 12. *num.* 104. *Conc. tom.* 7. *p.* 465. *Cont. Tourn. hic cap.* 3. *de usura*, *art.* 5. *concl.* 3. negat posse in eo casu mutuatorem lucrum perceptum retinere. Ratio, quia minimè dici potest ipsum voluntatem virtualem sive implicitam habuisse, cùm non de alio contractu quàm de usurario cogitaverit. Eo casu tantùm habuisse voluntatem interpretativam, quæ non sufficit ad contrahendum, diximus suprà *n.* 769. *v. Sed.* Nec obstat dicere, quòd mutuator iste potest retinêre lucrum, tanquam possessor bonæ fidei, qui tenetur tantùm ad id in quo factus est ditior; nequit autem dici ditior, cui ratione mutui cessavit lucrum, quod justè percipere poterat. Nam respondetur, quòd ad justè exigendum in mutuo aliquid ultra sortem, omninò requiritur, ut mutuatarius de justo titulo moneatur, ut diximus suprà *num.* 769. *v. Sed.* Aut saltem, ut tam mutuator, quàm mutuatarius expressè vel implicitè consentiant in titulum justum, saltem explicitè intendentes contrahere omni meliori modo quo possunt: quod è converso sat probabiliter sufficit ad exigendum id quod licitè exigi poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso; ut dicunt *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 924. *et Salm. Cont. Tourn. loc. cit.*

probabile putat *Less. num.* 105. Cæterùm SS. noster Pontifex *Bened. XIV.* in sua bulla *de Usuris* (*vide in fine Operis Epist. Encycl. VI.*) ubi postquam dixit n. III. *Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque unà cum mutui contractu quosdam alios* (*ut ajunt*) *titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minimè intrinsecos, fortè concurrere, ex quibus justa omninò legitimaque causa consurgat quiddam ampliùs supra sortem ex mutuo debitum ritè exigendi.* Deinde ad significandum quales sint tituli justi aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit : *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsùs naturæ à mutui natura contractus rectè collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Tandem ait *n. V.* falsum esse quòd semper et ubique præsto sint justi tituli, vel contractus, unde sic monet: *Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat priùs diligenter oportet, verène cum mutuo justus alius titulus, verène justus alter à mutuo contractus occurrat, quorum beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis expers et immune reddatur.* Postea sapienter sic instruit : *Qui ab omni usuræ labe se immunes et integros præstare volunt.... admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent.* Et hìc sedulò animadvertendum est id de quo in eadem bulla Pontifex monet confessarios : *Ab extremis longè se abstineant; etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent tamquam illicitam et cum usura conjunctam. Contrà verò nonnulli indulgentes adeò sunt, ut quodcunque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent. qui magis inter cæteros prædicantur. Deinde eas partes suscipiant, quas tùm ratione, tùm auctoritate planè confirmatas intelligent. Quòd si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omninò contumeliæ in eos confingantur, qui contrariam sequuntur; neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione, et præstantium virorum testimoniis minimè careat.* Hoc ut adverterent, cu-

perem, qui in scriptores non humilis notæ non dubitant plurimis conviciis sæpiùs insultare, cò quòd eorum sententiis contradicunt.

774. — Quæstio V. Quænam pacta licitè apponi possint in mutuo? Præ omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita *à S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. quòd omne onus pretio æstimabile impositum in mutuo, tanquam debitum ex justitia, vera sit usura. Secùs, si exigatur res, quæ pecuniâ non mensuratur, ut benevolentia, amicitia, et similia: ita S. Doctor. Item certum est, nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem aliàs ex justitia jam debitam; hinc licitè in mutuo potest exigi, ut alter cesset à vindicta privata, à vexatione injusta, etc. secundùm dicta *de simon. ex n.* 98. Ita *Less. l.* 2. *c.* 20. *dub.* 7. *n.* 57. *Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 8. §. 1. *n.* 54. *cum Pal. Trull. Caj. etc.*

775. — Sed dubitatur 1. an in mutuo possit apponi pactum *legis commissoriæ*, scilicet quòd, non facta solutione pro certo tempore, pignus acquiratur à mutuante? Communiter negant DD. *Pal. Nav. Bonac. etc. cum Salm. ibid. punct.* 7. *n.* 47. nisi pignus non valeat pluris, quàm sors, vel nisi sit pactum (certè licitum) ut si tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, et de pretio mutuans retineat tantùm suam sortem. Utrùm autem valeat pactum, ut in pœnam non impletæ solutionis amittatur pignus, etsi pluris valeat? Negant *Vasq. Palaus, et Covarruv.* Sed probabiliter affirmatur *cum Bon. Trull. Azor, Reg. etc. apud Salm. loc. cit. n.* 48. juxta dicta *n.* 766. ubi pœna conventionalis licita jam fuit probata (1).

776. — Notandum est autem, quòd, si mutuator accipiat loco pignoris rem fructiferam, tenetur fructus ejus in sortem commutare; et ideò pactum, quo creditor uti possit pignore, ejusque fructibus frui, donec debitum solvatur, dictum *antichriseos* (vulgò *contratto à godere*), communiter rejicitur de se, præciso alio titulo, tanquam usurarium: est certum cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *et communi, contra Dianam;*

(1) *Art* 2078. Mutuans non potest de pignore statuere, nisi facultatem viâ juris obtinuerit; quæcumque stipulatio contraria nulla est.

Art. 2088. Ob solutionem statuto tempore non factam, creditor non jam dominus rei evadit, quæ auctoritate publicâ vendi debet.

Edit.

quia, cùm res adhuc remaneat in dominio mutuatarii, illi soli fructificat, *ex c. 1. et 2. de usuris.* Imò tenetur mutuator reddere fructus illos, quos suâ culpâ negligit colligere. *Vide Salm. ibid. n. 46.*

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum, cujus fructus non computantur in dotem, ad onera matrimonii sustinenda, ut *Conc. p. 467. n. 6. et Petroc. p. 589. q. 7. ex c. Salubriter, de usuris*, ubi dicitur : *Generum ad fructus possessionum, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, in sortem computandos, non credimus compellendum.* Et hoc currit, esto fructus pignoris onera matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolutè, et tempore, quo dos constituitur. Secùs tamen, si detur tantùm in dotis securitatem, aut dote jam constituta; secùs item, si gener onera matrimonii non sustineat. *Vide Salm. ibid. ex n. 49.*

777. — Dubitatur 2. an possit in pactum deduci, ut reddantur à mutuatario, quæ ab eo sunt debita, non ex justitia, sed ex charitate, aut religione; nempe ut medicus medeatur, si alius non est : advocatus patrocinetur : dives succurrat in necessitate gravi; item, ut qui vovit eleëmosynam, eam præstet; ut missam præceptam audiat, etc.? *Azorius 3. p. l. 5. c. 7. q. 15. Bonac. d. 3. qu. 3. n. 7.* item *Covarr. Salas, Trull. Reg. etc. apud Salm. loc. cit. punct. 8. n. 55.* negant id posse fieri sine labe usuræ, quia pactum addit onus justitiæ, quod priùs non aderat, et hanc tenet *Viva prop. 42. Innoc. XI. n. 15.* dicens omne pactum, novum onus imponens mutuatario, usurarium esse. Contradicunt tamen *Lugo, d. 25. sect. 3. n. 49. Less. l. 2. c. 20. dub. 8. Concina tom. 7. p. 468. n. 2. Cont. Tourn. de usura, art. 4. sect. 1. v. Dico 2. Salmant. dict. loc. cum Valent. Pal. etc.* quia, ut inquiunt, talis obligatio superaddita non meretur pretium, cùm sit in utilitatem tam mutuantis, quàm mutuatarii, qui implendo exoneratur ab obligatione, quam jam habebat. Addunt, si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini; tantò magis ab injuria inferenda Deo. His non obstantibus, huic secundæ sententiæ, pace tantorum doctorum, nunquam valui acquiescere, quia omne onus quod imponitur mutuatario ex pacto, tenetur ipse præstare ex justitia, et ideò evadit

quidem pretio æstimabile; ita ut si post tale pactum medicus ille non medeatur, advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex justitia compensare damnum quod eveniet ex omissione medelæ, vel patrocinii præstandi, ad quod damnum resarciendum priùs certè non erat obligatus. Quid ergò refert, quòd pactum impositum cedat, vel non, in utilitatem mutuatarii, cùm usura in hoc consistat, quòd exigatur ex mutuo onus pretio æstimabile? Et miror, cur *Salm.*, qui loquentes *de simonia tr. 19. c. 1. punct. 3. §. 3. n. 41.* (et ut diximus *n. 59.*) tanquam certum asseruerunt ex *D. Thom.* simoniam committere qui dat aliquid alicui cum obligatione præstandi aliquod opus spirituale, licèt illud non sit in commodum dantis, eò quòd esset contractus onerosus; hìc verò teneant non esse usuram, similem imponere obligationem; cùm ex communi axiomate dicatur: Quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Cæterùm omnes rectè docent non inferre usuram pactum solvendi id quod jam priùs erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio æstimabile, vel de quo mutuatarius pretium petere potuisset; ita *Concina p. 468. n. 1. Cont. Tourn. loc. cit. v. Et verò, et alii.*

778. — Dubitatur 3. an possit deduci in pactum, ut mutuatarius faciat injuriæ condonationem, ad quam neque ex charitate tenebatur, sed poterat justè satisfactionem petere? Affirmant *Sot. Navar. et Sylv. apud Salm. ibid. n. 57.* quia læsio tunc ratione amicitiæ naturaliter condonari solet. Longè tamen probabiliùs et veriùs negant *Lugo d. 25. s. 8. n. 38. Laym. Bon. Pal. apud Salm. ibid.* quia adderetur obligatio verè pretio æstimabilis. *Lessius* autem *l. 2. c. 20. d. 7. et Salm. l. c. cum Trull. Serra, Prado, etc.* adhærent secundæ sententiæ, quando esset pactum justitiæ; secùs verò, si esset fœdus amicitiæ, ut loquuntur, ex qua exigatur, ut alter libenter injuriam remittat; sed benè advertunt, hoc palliatæ usuræ periculo non carere.

779. — Dubitatur 4. an liceat pactum, ut mutuanti officium conferatur? Alii dicunt, quòd, si hoc petatur ex justitia, esset quidem usura, et est communis cum *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3. et aliis contra paucos ap. Salm. ibid. n. 58.* Secùs verò si petatur ex amicitia, aut gratitudine; *Salm.*

autem *ibid.* dicunt hoc practicè non posse admitti, nisi fortè in aliquo casu raro. Sed ego absolutè nunquam admittendum esse dico *ex prop. 42. Innoc. XI.* ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigi, tanquam ex gratitudine debitum. Hinc officium sic recipiens, teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuatarius hoc nolle præsumatur; cùm aliàs collatio jam valida existimetur. *Vide Less. l. 2. c. 20. n. 62. Lugo n. 42. Salm. loc. cit. num. 59.*

780. — Dubitatur 3. an liceat obligare mutuatarium ad ea, quæ ex gratitudine tenebatur præstare, v. g. ut emat sibi necessaria à mutuante, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat, etc. Omninò negandum cum *Bus. n. 12.* non solùm si hæc exigantur ut debita ex justitia, sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eamdem prop. 42. ut diximus: *Salm.* autem *de contract. c. 3. punct. 8. §. 2. n. 61.* dicunt, quòd simpliciter rogare mutuatarium ad hæc liberè præstanda ex amicitia, de se non esset illicitum; et in hoc videtur expressè consentire *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3.* ubi dicit: *Si verò munus non quasi ex obligatione exhibetur, sed ex benevolentia quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, exigere, et expectare.* Hæc autem doctrina currit speculativè loquendo, sed in praxi rectè dicunt *Salm. loc. cit.* esse valde periculosam. Nec admittendum id quod ait *Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 3.* licitum esse obligare mutuatarium ad hæc præstanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine qua non daretur mutuum, quia, acceptatâ conditione, reipsà jam onus imponitur, et mutuatarius obligatur ad illud: quod numquam licet ex *D. Th.; vide n. seq.*

781. — Si pactum autem sit remutuandi, *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 4.* sic docet: *Licet simul mutuanti unum aliquid aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum inposterum faciendum.* Licitum igitur est mutuatarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui, quia potes ab altero petere officium amicitiæ, quod ille à te postulat; modò illud non sit ipsi magis onerosum: et sic pariter posses petere, ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat, etc. Secùs autem, si obligares in futurum; ita cum *S. Th. Less. l. 2. c. 20. n. 53. et Salm. de contract. c. 3. punct. 8. §. 2. n. 62. 63. et 64. cum aliis, contra Bann. et Rodr. etc.*

qui excusant ab usura pactum adhuc in futurum remutuandi, sed improbabiliter.

782. — Dubitatur 6. an liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie, et quantitate, quando creditur pluris valitura?

In hoc certum est 1. quòd licet, si æquè dubium est, an valor rei sit augendus, vel minuendus: *vide Less. l. 2. c. 20. dub. 17. n. 145.* Certum est 2. quòd, si rem servaturus eras usque ad tempus, quo ejus valorem augendum esse certò credas, potes petere, ut reddatur res in eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen æstimatione periculi, vel expensarum in re servanda. Ita *Habert, Concina, Bon. Dic. Reb. etc. cum Salm. loc. cit. §. 3. n. 67.* Certum est 3. quòd licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum, quod non credatur pluris valiturum, nec melius vetere. Ita *Salm. ibid. cum Pal. Mol. Trull. etc. cum Bus. n. 11.*

Quæstio igitur est, an possis petere, ut tibi reddatur res, quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore, quo credis eam pluris valituram? Affirmant *Sot. et Mol. apud Less. d. c. 20. n. 154.* Et his adhæret *Bus. hic infrà n. 18.* quia, ut dicunt, hæc est natura mutui, ut res in eâdem quantitate reddatur, et quia per mutuatarium stat ne res reddatur ante illud tempus. Sed docet *Less.* hanc sententiam tunc esse probabilem, cùm fuisset dubium, an pretium foret augendum, vel an tu rem servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractione reddendam esse, juxta prædicti dubii æstimationem, ne quid ex mutuo lucreris: posito quòd non fuisses certò rem servaturus); nam alioqui rectè dicit *Less.* non videre, quo jure possis æqualem mensuram recipere. *Salm.* autem *loc. cit. num. 70. cum Bon. Azor. et Trull.* prædictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantùm ad rei substantiam præcisâ consideratione valoris, et incrementi. Sed hæc præcisio non video quomodo licitè posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis, et certò, vel probabiliùs pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessariò semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto è converso cum *Salm. ibid. n. 71.* quòd, si certò, vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur

minùs valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnem.

Hæc dubia tamen locum habent, quando cogitatur, et creditur res pluris valitura; si verò bonâ fide nulla habeatur consideratio de incremento, vel decremento rei; benè potes pacisci, ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita *Less. c. 20. dub. 17. n. 149. P. Conc. ac Laym. etc. cum Salm. ibid. n. 72.* Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniæ, tenent *Salm. loc. cit. n. 73. cum Sa, Pal. Trull. Tol. etc.*, quia in pecunia principaliter attenditur valor. Sed *Azorius, Nav. et alii apud eosd. Salm. cit. n. 72. in fine cum Busemb. infrà n. 17.* ajunt benè valère pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie, et numero monetarum, quando nullum cogitatur, nec intenditur incrementum, et sic expressè sit conventum: horumque sententia est mihi probabilior, saltem si commune sit periculum incrementi, vel decrementi, ut sentit *P. Concina.* Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie, quàm traditur, omninò usurarium est, quia imponitur onus pretio æstimabile, ut dicunt *Salm. ibid. num. 74. Concina et alii communiter.* Usque adhuc de pactis; circa quæ benè advertit *Anacl. de usur. q. 4. in fin. cum aliis communiter,* quòd contractus in aliqua regione usitatus, et à viris probis celebrari solitus, non est facilè damnandus. Sed procedamus ad alias quæstiones, quæ supersunt.

785. — Quæstio VI. Utrùm usurarius acquirat dominium lucri usurarii? Affirmant *Lugo d. 25. sect. 11. n. 206. ac Scot. Sa, Nav. etc. apud Salm. de contract. c. 3. punct. 12. n. 106.* quia mutuatarius, quamvis coactè det, et ideò usurarius teneatur ad restitutionem, dat tamen liberè, et transfert dominium; sicut transfert qui metu coactus rem vendit. Sed oppositum tenendum cum *S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 3. et communi cum Salm. ibid. n. 107. Conc. Cont. Tourn.* Et ratio est quia contractus usurarius est omni jure nullus; nuda autem traditio rei dominium non transfert; ut habetur in *l. Nunquam, ff. de acquirendo rerum dominio.*

784. — Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas, docet *ibid. S. Thom.* quòd si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent, quia sunt fructus industriæ;

secùs, si percepti sint ex re non usu consumptibili, putà ex domo, agro, *quia* (verba *D. Thomæ*) *sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, et ideò ei debentur.* Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si aliàs dominus percepisset. Quid de fructibus, quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit? *Lugo d. 25. sect. 11. n. 209.* dicit non esse restituendos, quia ex sua sententia usurarius dominium usurarum acquirit, et tantùm tenetur mutuatarium indemnem servare. Sed nos contrarium in nostra sententia ut suprà, dicendum putamus cum *Salm. loc. cit. n. 113. Cont. Tourn. et Conc.*

785. — Quæstio VII. Utrùm dans consilium pro usuris, aut præbens pecuniam usurario, ut mutuet, teneatur ad restitutionem? Negant *Lugo d. 25. sect. 11. n. 217. et Sa, Tol. Sylv. Med. etc. apud Salm. ibid. punct. 13. n. 115.* quia hi non sunt causa efficax damni, cùm possit postea debitor solutionem usurarum negare. Sed respectu hujus rationis longè probabiliùs (saltem, dico quoad suadentem usuras tenêri) affirmat *Bus. hìc cum Less. l. 2. c. 20. dub. 21. n. 178. Lugo d. 25. n. 216. Salm. cit. n. 113. cum Pal. Bon. Trull. etc.* quia verè ipse tunc est causa injusti contractûs; et licèt debitor posset non solvere, si tamen solvat ex causa sua injustè solvet. Commune autem est *Salm. ibid.* quòd non peccat, nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam mutuatarii illa faceret; et ideò ex alia ratione prima sententia est satis probabilis, quia rationabiliter in illis mutuatarius præsumitur consentiens, ut ait *Lugo l. c.* Quoad eum autem qui tradit pecuniam usurario, ajunt *Concina tom. 7. p. 534. n. 7. Less. c. 20. n. 178. et Salm. l. c. cum Bon. Trull. etc.* peccare et tenêri ad restitutionem; quia proximè cooperatur ad damnum mutuatarii. Sed *Lugo eod. n. 216.* rectè excipit ob eamdem rationem, nisi præstet pecuniam in gratiam mutuatarii. Vel nisi, addendum dico, non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quàm esset mutuatarii damnum, juxta dicta *n. 571. v. Secunda.*

786. — Quæstio VIII. An peccet, et teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum, quem scit abusurum ad usuras? Respondent *Less. l. 2. c. 20. d. 21. et Salm. de contract. c. 3. punct. 13. n. 116. cum Pal. Lug. Bon. et Trull.* quòd is peccaret utique contra charitatem, si usurarius

non haberet alias, unde usuras exerceret : sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariis. Tenêri tamen sentit *P. Conc. ex D. Thoma* 2. 2. *q.* 78. *art.* 4. *ad* 3. ubi dicit : *Quòd si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde usuras exerceret, vel hâc intentione committeret, ut inde copiosiùs per usuram lucraretur, daret materiam peccandi, unde et ipse esset particeps culpæ.* Unde si talis deponens est particeps culpæ, non erit quidem particeps alterius culpæ quàm injustitiæ, quam perpetrat mutuator. Sed hoc non obstante, veriùs mihi dicendum videtur, quòd deponens non tenetur ad restitutionem : sua enim actio non est injuriosa, sed potiùs gratiosa mutuatario, cùm hic potiùs gratam habeat, quàm ægrè ferat depositionem pecuniæ, ut in necessitate sibi providêre possit. Posito ergò quòd mutuatarius in hoc non sit invitus, deponens, licèt sit particeps injustitiæ, quatenùs lædit virtutem justitiæ in generali, juxta sententiam quam tenuimus in *tract. de charit. l.* 3. *n.* 45. *v. Tertia*, ubi diximus præbentem occasionem peccandi, non solùm lædere charitatem, sed etiam virtutem, ad quam lædendam proximum inducit ; non tenetur tamen ad restitutionem, quia non lædit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius, nec ei injuriam irrogat, cùm ille respectu deponentis non sit invitus. Et sic intelligi potest *S. Th.*

787. — Quæstio IX. An principes, judices, et advocati, qui sunt causa, ut usuræ solvantur, teneantur ad restitutionem? Respondetur tenêri : sicut tenentur etiam illi, qui non excludunt à suis locis usurarios : imò excommunicantur ipso facto in *Clem. Ex gravi, de usuris ;* nisi tamen ob bonum publicum hoc permittere expediret. Ita *Less. n.* 179. *Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 13. *n.* 117. *cum Pal. etc.*

788. — Quæstio X. An si usurarius sit tibi debitor, possis tu licitè exigere usuras, quas ille tibi assignat exigendas à mutuatario? Negat. : atque si exigis, tenêris ad restitutionem ; modò tamen tibi constet illud debitum esse pro usuris. *Salm. ibid. n.* 119.

789. — Quæstio XI. An peccent famuli cooperantes dominis usurariis? Certum est, quòd famuli minùs principales, qui tantùm scribunt, enumerant pecunias, deferunt pignus, et similia, non tenentur ad restitutionem, nec peccant. Ita

Salm. loc. cit. n. 118. *Croix l.* 2. *num.* 268. *Tamb. Dec. l.* 5. *c.* 1. §. 4. *n.* 49. *et Bus. circa fin. hujus dubii.* Dubium est de iis, qui exigunt usuras, et ad solutionem cogunt, an teneantur ad restitutionem? *Sa*, *Sylv. Tabien. Vega apud Salm. ibid.* licèt dicant peccare, excusant tamen à restitutione, quia isti non sunt verè causa exactionis, vel tantùm sunt materialis, et remota; *Salm.* autem *ibid. cum Pal. Val. Med. Salas. etc.* putant tenêri, cùm verè sint causæ injustæ proximè cooperantes: et hoc videtur probabilius cum *Tamb. cod. loc.* si ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus, prout esset, si cogerent eos ad solutionem, subscriberent apodixas: secùs, si in re illis non ingrata, nempe si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigerent usuras sine coactione; quia in hoc debitores non censentur inviti. Sed non excusarem exigentem à peccato cooperationis ratione solius famulatûs.

790. — Quæstio XII. An hæredes usurarii, vel alterius debitoris teneantur ad restitutionem in solidum? Distinguendum: Si debita sint hypothecaria ex contractu, communis est sententia, omnes in solidum tenêri. Dubium est, si debita sint personalia defuncti ex delicto: adhuc tenêri in solidum docent canonistæ cum *Sylv. Salas, Lopez, Major, etc. apud Cont. Tourn. de usura, art.* 5. *concl.* 5. *in fin.* Idque arguunt ex *c. Tua nos* 9. *de usur.* ubi dicitur: *Filii ad restituendas usuras eâ sunt districtione cogendi, quâ parentes sui.* Sed satis probabiliter *Cont. Tourn. loc. cit. cum Azor, Cajet. Tol. Bon. Bann. Med. Habert, Pontas, Sambov. etc.* dicit hos hæredes tenêri solùm pro rata, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint: et probatur ex *l.* 1. *c. de delictis defunct.* ubi dicitur: *Post litis contestationem, eo qui vim* (seu damnum) *fecit defuncto, successores ejus in solidum, alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri juris absolutissimi est.* Rationem dat *Cajetanus* respondens ad textum *Tua nos*, suprà oppositum, et dicit: *Filii tenentur sicut et pater obligatione scil. personali suorum bonorum: sed in hoc est differentia, quòd pater est tota illa persona, ac per hoc habet totam obligationem; quilibet tamen hæres* (*scil. filius*) *est pars illius personæ, et consequenter partem tantùm obligationis subiit.*

Quæstio XIII. Hic etiam pertineret quærere, an licitum sit petere mutuum ab usurario, et illas ei offerre? Sed de

hac satis dictum est suprà *de charitate l. 3. n. 47. v.* Secunda ; *et n. 77. v. 4.* Licitum.

791. — « 11. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, » ut restituatur novum (præsertim certo tempore) est usura, » si mutuans sciat novum fore melius, et majoris pretii, » *Sylvest. Nav. Trull. d. 15. n. 11.*

« 12. Est usura ex communi sententia, si des mutuum » ut postea mutuatarius ex debito civili obligetur tibi rursùs » mutuare, aut vendere, vel apud te in tua officina emere » merces, aut operas suas locare : quia talis obligatio est res » pretio æstimabilis, cùm privet mutuatarium potestate alibi » emendi, et locandi operas. *Less. l. 1. c. 20. d. 8. Card.* » *Lugo d. 25. n. 46. Vide Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 3.* » *Bon. l. c. p. 3.*

« 13. Usura est, mutuare principi, vel reip. eo pacto, » ut interim, dum non solvitur. sis liber à tributis vel one- » ribus justis solvendis. *Salas, C. Lugo n. 64. ex communi.*

« 14. Item mutuare eâ lege, ut mutuatarius eam pecu- » niam exigat à debitore mutuantis, à quo non facilè extor- » quebit. Quod addo, quia, si spontè onus illud suscipiat, » eò quòd facilè possit obtinêre, non erit usura. *Ibid. et* » *Bon. l. c.*

« 15. Item, si frumentum, quod alibi habes, des mu- » tuum, obligando, ut tibi reddatur hìc, vel alibi (cum ma- » joribus sumptibus, vel laboribus) ubi plus valet. *Ibid.*

« 16. Usura etiam est, obligare mutuatarium, ut partem » mutui accipiat in mercibus, quibus non indiget. *Ibid.*

« 17. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si » quis det mutuo, v. g. 100 florenos, non potest exigere » plus quàm eorum pretium, et valor tunc fuerit. Unde, » si eorum valor tunc augeatur, non potest repetere 100, » quia reciperet aliquid supra sortem. Quòd si valor decres- « cat, debet mutuatarius reddere plus quàm 100, quia » aliàs non restitueret ad æqualitatem. *Vide Less. l. 2. c. 22.* » *n. 149. Laym. l. 3. t. 4. cap. 16. Bon. l. c. p. 3.* » (*Vide n. 782. vers. Hæc dubia*).

« 18. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, » etc. aliter se res habet, quia, si quis v. gr. mutuet alteri » 10 modios tritici, sive pretium crescat, sive non, potest » repetere 10. Ratio disparitatis est, quia in pecunia non

» spectatur ordinariè (nisi aliter conventum sit ob certas, » et licitas causas) nisi valor, sive pretium. Unde non debet » restitui nisi pretium æquale. At verò in frumentis, etc. » spectatur ipsa materia, quia non petitur mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus, » et substantiam : ergò, etsi crescat pretium illius, potest » repetere tot mensuras, quot dedit mutuo. Interim tamen » quidam de his rebus eodem modo loquuntur, quo de moneta. *Vide Laym. l. c. num. 14. et Bon. l. c.* » (*Vide dicta n.* 782.)

792. — « Quæres : Quæ obligatio, et pœna sit usurariorum, et coöperantium ?

» Resp. 1. Usurarius etiam non manifestus, ac hæredes tenentur restituere ; imò etiam omnes ii, qui ex parte usurarii coöperantur efficaciter : v. gr. judices, domini temporales, notarii, famuli, advocati, qui quovis modo juvant, » vel cogunt mutuatarios ad solutionem usurarum. Dixi (positivè seu efficaciter), quia habendo se negativè, possunt » permittere usurarios, ob justam causam, et necessitatem » pauperum. Præterea in praxi, ex præsumpta voluntate mutuatariorum, ferè excusantur minùs principales famuli. » (*Vide dicta suprà n.* 789. *et l.* 3. *n.* 78.)

« 2. Usurarius publicus, sive notorius non debet admitti » ad communionem altaris, nec absolvi, donec restituat usuras, nec sepeliri in loco sacro ; et qui scienter sepelit, » ipso facto est excommunicatus. 3. Addit *Laym. l. c. n.* 21. » ejus testamentum ipso jure irritum esse, nisi ante mortem » restituerit. *Vide Less. Bon. Trull. cap. 14. d.* 22. » (*Item usurarii sunt infames. Salmant. de contract. c.* 3. *punct.* 14. *num.* 125.)

DUBIUM VIII.

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit emptio, et venditio ?

793 *Quando venditio est justa ?*

794 *An requiratur determinatio pretii ? An, datâ* arrhâ, *liceat à contractu resilire ?*

795 *An requiratur scriptura et traditio?*
796 *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo?*
797 *Ad quem spectent fructus, cùm completur conditio emptionis?*
798 *Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ?*
799 *Cujus sit res empta pecuniâ alienâ?*
800 *An valeat contractus, si vendatur res aliena?*
801 *In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat?*
802 *Quid de merce ultronea?*
803 *An taxa obliget in conscientia?*
804 *Quotupliciter pretium varietur? Et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem?*
805 *An deceptio semper obliget ad restitutionem?*
806 *An liceat pluris vendere rem utilem emptori?*
807 *Quid si adsint alii justi tituli?*
808 *An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi? An communis æstimatio variet pretium? Et an venditio sub hasta, aut per venditrices?*
809 *Quid si res vendatur minutim?*
810 *An res possit cariùs vendi ob dilatam solutionem? An ratione periculi vel quia res pluris esset valitura?*
811 *An res ad creditum cariùs vendi possit?*
812 *An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi?*
813 *An licitum sit pactum reëmendi, ad arbitrium emptoris? Quid de contractu* mohatra?
814 *De* monopoliis.
815 *Quot modis fit* monopolium?
816 *An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut cariùs vendant, peccent contra justitiam?*
817 *An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem? Et an facto* monopolio *à mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere?*
818 *An irritet contractum vitium occultum?*
819 *Quid si vitium sit circa substantiam?*
820 *Quid si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis? Quid de vino mixto cum aqua?*
821 *An sit injustitia vendere quid pro quo?*
822 *Quid si vitium est circa quantitatem?*
823 *Quid si circa qualitatem?*
824 *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam?*
825 *An traditâ tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinêre superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno?*
826 *Quid de sartoribus viliùs pannum ementibus?*

827 *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium?*
828 *Si res pereat ante traditionem cui pereat? Quid si post traditionem?*
829 *An liceat vilius emere chirographa, seu credita?*
830 *Vide alia apud* Busemb.

793. — « Resp. Est contractus, quo pretium pro merce » solvitur; completurque mercis traditione. Venditio contrà. » Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum, sive » exæquet valorem rei et contrà. Aliàs, si sine legitimo titulo » secùs fiat, committetur injustitia gravis, vel levis pro gra- » vitate excessûs, qui proinde ad restitutionem in conscientia » obligabit; etsi in foro externo ad restitutionem ferè non » cogatur quis nisi ultra dimidium defraudaverit. *Vide Laym.* » *c. 17. Bon. d. 3. q. 2. p. 1. et 4.* »

794. — Notandum I. quòd, ut contractus emptionis sit validus, requiritur determinatio pretii, quæ si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus, *l. Quod sæpè, ff. de contrahenda emptione.* Secùs, si remittatur tertio, *l. ult. c. eod. tit.* sive judicio prudentum, ut rectè ait *Dicast.* An autem valeat emptio facta pro justo pretio, sine determinatione? Affirmat *Palaus disp. 3. p. 1. n. 4. Salm.* autem *de contr. c. 2. punct. 1. n. 2.* negant cum communi, nisi pretium sit jam à lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) res debet esse determinata, saltem in spe, ut quando venditur hic jactus retis. *Vide Salm. ib. n. 3.* (1).

Quæritur hìc, an quando data sit arrha, liceat danti resilire à contractu cum jactura arrhæ? Respondeo cum *P. Concina tom. 7. p. 267. n. 2.* quòd licitè potest ex consuetudine, quæ regulariter talis est. Excipitur, nisi arrha data sit pro majori securitate contractus jam initi. Utrùm autem in dubio, an arrha data fuerit pro securitate, liceat danti resilire? Videtur negare *La Croix ex Onnate de contr. t. 2. d. 34. sect. 1.* quia natura hujus contractûs arrhæ est, ut

(1) *Art.* 1591. Pretium rei in venditionem venientis à contrahentibus determinatum sit oportet.

Art. 1592. Potest autem determinandum relinqui alicui tertio; qui si noluerit vel non potuerit æstimare, non habetur venditio.

Edit.

detur pignus ad statuendam obligationem ad non recedendum à contractu sub pœna pignus amittendi. Sed affirmat *Concina l. c.* Et hoc verum mihi videtur in iis contractibus, ubi regulariter talis est consuetudo; quisque enim præsumitur velle contrahere juxta consuetudinem; quâ regulariter fiunt contractus (1).

795. — Notandum II. quòd contractus emptionis solo consensu perficitur, nisi ante emptionem conveniant partes conficere scripturam, ex §. *un. Inst. de oblig. ex cons. et* §. *Empt., de empt. et vend.* Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi facta traditione, ut ex communi, contra *Pal. Nav.* et videtur certum esse ex §. *Utique. Inst. de empt. etc.* ubi: *Qui nondum emptori tradidit rem, adhuc ipse dominus est* (2).

796. — Immò nec transfertur dominium rei etiam emptori traditæ, donec ab emptore pretium solvatur, vel offeratur, aut saltem præstetur pignus vel fidejussio, aut saltem fides de illo, *ex* §. *Venditæ, Inst. de rerum divisione*, ubi dicitur: *Venditæ verò res, et traditæ non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit veluti ex promissore, vel pignore dato. Sed si is. qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est rem emptoris fieri* (3).

(1) *Art.* 1590. Si in promissione venditionis data sit arrha, utrique contrahenti resilire licet: qui arrham dedit, eam perdet et qui recepit, duplum ejus restituet.

(2) *Art.* 1583. Venditio perfecta est et dominium transfert in emptorem, quamprimùm conventum est de re et pretio, licèt nondum res tradita nec pretium solutum sit.

Art. 1585. Attamen si res in venditionem venientes ponderandæ, numerandæ aut mensurandæ sint, venditio ratione rei periculi, quod adhuc venditori subeundum, perfecta dici nequit, quamdiu quantitas pondere, numero vel mensurâ determinata non fuerit;

Art. 1586. Nisi res istæ acervatim vendantur aut emantur.

Art. 1587. Quæ prægustari solent, ut vinum, oleum et similia, debent priùs ab emptore gustata esse et probata.

(3) *Art.* 1612. Venditor qui emptori diem ad solvendum non prorogavit, non tenetur rem tradere, si pretium non solvatur.

Art. 1613. Et etiamsi diem solutionis prorogaverit, non tamen rem tradere tenetur, si à die venditionis emptoris fortuna ruinæ patere cœperit et ipse non ab emptore caverit.

Art. 1654. Pretio non soluto, venditor rescissionem venditionis petere poterit.

Art. 1655. Quoties venditor in periculo versatur, rem ejusque pretium amittendi, rescissio venditionis immobilium statim obtineri potest; quòd si

Quæstio autem hìc fit, an gabella debita pro venditione, solvenda sit gabellario tempore contractûs, vel tempore traditionis? *Vasq. P. Nav. etc. apud Salm. loc. cit. n. 4.* dicunt tempore traditionis, et probabile putant *Salm.;* sed rectè probabilius censent oppositum cum *Pal. Vill. Prado, Bon. Dic.* et idem tenent *Less. l. 2. cap. 21. num. 1. Lugo d. 26. sect. 2. num. 5. et Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 1. art. 1. v. Quæri hic solet.* Ratio, quia contractus emptionis solo consensu perficitur, ut habetur ex §. *un. Inst. de oblig. ex consensu*, ubi dicitur: *Consensu fiunt obligationes in emptionibus, locationibus... Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, neque præsentia omninò opus est, at nec dari quidquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.*

797. — Notandum III. quòd quando venditio est conditionata, impletâ conditione, contractus retrotrahitur ad diem venditionis; ideoque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen est, quando conditio adjecta est casualis: secùs, si potestativa, scil. cujus impletio sit in potestate emptoris. Ita *Less. Mald. etc. cum Salm. loc. cit. punct. 2. §. 2. num. 25.*

798. — Notandum IV. quòd periculum et commodum rei regulariter spectat ad dominum rei, sed in contractu venditionis, emptione perfectâ, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habita fide de pretio (quibus casibus remanet res in dominio venditoris, ut dictum est mox suprà n. 796.), nisi aliter conventum sit (1). Ita ex §. *Cùm autem 3. Inst. de*

periculum istud non subsit, judex emptori diem solutionis ex rerum adjunctis prorogabit, ita tamen ut die illo elapso et pretio non soluto, rescissionem contractûs pronuntiare queat.

(1) *Art.* 1138. Obligatio rei tradendæ solo consensu contrahentium perficitur, ita ut sit statim creditoris ejusque periculo, nisi debitor in morâ fuerit, qui tunc rei periculum subibit.

Art. 1302. Debitor ab omni obligatione liberatur, si res debita sine ipsius culpâ aut morâ culpabili periit; quinimo liberatur, etiamsi in morâ fuerit, modò res in communi periculo æque periisse, nec debitor periculum casus fortuiti in se suscepisse supponitur.

Art. 1617. Si res ex vitio inhærente periit, venditor jacturam feret ac pretium aliasve impensas emptori compensabit: non tamen ipsius, sed emptoris est periculum casûs fortuiti.

Edit.

empt. et vend. l. Id quod 7. *ff. de peric. et comm. et l. Post perfectam* 1. *cod. eod. tit.* Excipe tamen, si venditor sit in mora tradendi; tunc etiam ad ipsum pertinet periculum, ex *l.* 17. *ff. de per. et comm.* Item, si culpâ venditoris res fuerit destructa, vel deteriorata, ex *l.* 2. *eod. tit. Vide Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 705. Perfecta autem emptione, si aliter conventum non fuerit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem, ut communiter docent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 100. *Spor. de* 7. *præc. c.* 5. *num.* 93. *Cont. Tourn. loc. cit. art.* 5. *Lugo d.* 26. *sect.* 14. *Croix l. c. num.* 977. *cum Mol. Laym. etc.* Et hoc currit etiam pro foro conscientiæ, ut *Spor. cum Mol. et communi.* Dicit tamen *Cont. Tourn. cum Lugo*, quòd hoc valet quoad æstimationem, quam habent fructus tempore emptionis : si verò fructus tempore venditionis erant immaturi, cùm postea sunt maturi, certum est, quòd, re non traditâ, eorum incrementum debetur venditori, ut *Less. et Mol. apud Lugo d.* 26. *n.* 212. *ac Cont Tourn. loc. cit.* (1).

Ita quoad fructus pendentes; quoad fructus verò futuros rei, dubitatur 1. Ad quem spectent ipsi, re non traditâ vel traditâ sine pignore, aut datâ fide de pretio, ita ut dominium rei adhuc fuerit apud venditorem?

Prima sententia, quam tenent *Cont. Tourn. ibid. num.* 4. *et Bon. de contr. d.* 3. *q.* 2. *p.* 7. §. 1. *n.* 4. *cum Cov.* dicit eos spectare ad venditorem, ex regula illa generali, quòd res suo domino fructificat.

Secunda sententia tamen communis et verior, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 109. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 978. *Salm. de contr. c.* 2. *punct.* 2. §. 3. *n.* 17. *et* 18. *cum Sylvest. Tap. Mald. Spor. de* 7. *præc. c.* 5. *n.* 94. *cum S. Anton. Arm. P. Nav. et Laym.* docet, fructus spectare ad emptorem, nisi aliter conventum sit. Ratio, tum quia, cui debetur res, debentur etiam fructus tanquam accessorii; tum quia æquum est, ut ad eumdem emptorem spectet commodum fructuum, ad quem

(1) « Sicut periculum rei spectat ad emptorem, ita ei debentur fructus » illius et leges civiles oppositæ in hoc puncto, reprobatæ sunt à jure canonico, » prout favorabiles lucro usurario, prout dicunt Salm. » *Ex Hom. Ap. tr.* 10. *n.* 169.

Art. 1614. Res tradenda est in statu, in quo erat tempore venditionis, à quo die fructus omnes ad emptorem spectant.

Edit.

spectat rei periculum, ut mox suprà dictum est. Nec obstat regula enuntiata, quòd res domino fructificet; nam respondetur hoc intelligi de domino absoluto, non autem de domino rei. quæ debetur alteri, ad quem rei periculum spectat. Nec deinde obstat dicere, iniquum vidêri, quòd emptor percipiat fructus, et venditor non possit pretio frui; nam respondetur, hoc commodum emptoris benè compensari cum periculo rei ab ipso assumpto; cæterùm pretium solvendum per se æquale est pretio persoluto, nisi ex mora solvendi venditor patiatur aliquod interesse ratione damni emergentis, vel lucri cessantis; tunc enim emptor sanè teneretur illud ei resarcire, ut omnes docent cum *Spor. n.* 96. Certum autem est, quòd si venditor intenderet non ratam habêre venditionem, nisi postquam pretium solvatur, eo casu tam periculum rei, quàm commodum fructuum ad ipsum spectet, ut *Spor. l. c. cum P. Nav. et Laym.*

Diximus autem, *nisi aliter conventum sit*, nam si res non sit tradita, vel tradita sit sine pignore, aut fide de pretio; tunc dubitatur 2. an possit venditor pacisci, ut fructus ad ipsum spectent, donec pretium solvatur?

Prima sententia negat cum *P. Conc. et S. Antonin. Sylvest. Major. Arm. Gabr. etc. apud Dian. p. 4. tr. 4. r.* 139. qui probabilem putat. Ratio, quia venditor, concedendo dilationem ad solvendum pretium, nequit per hoc tempus proventum exigere; compensato tamen interesse ab emptore, si tempore præfinito fuerit in mora solvendi.

Secunda sententia verò communior, et probabilior affirmat, eamque tenent *Mol. d.* 368. *n.* 9. *Fill. tr.* 35. *c.* 8. *q.* 2. *n.* 177. *cap.* 7. *dub.* 21. *num.* 3. *cum Nav. Ang. Tab. Castr. etc. Bon. d.* 3. *q.* 2. *p.* 7. §. 1. *num.* 5. *cum Covarr. Gom. et Reb.* et idem tuetur *Petr. tom.* 2. *p.* 393. Ratio, quia venditor justè potest dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat, usquedum pretium solvatur; et tunc non exigit fructus ratione solutionis dilatæ, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ. Hoc tamen casu benè ait *Petr. l. c.* quòd si prædium pereat, vel deterioretur, non posset venditor exigere id quod ratione præfatorum fructuum emptor promiserit ei correspondêre.

799. — Quæritur 1. cujusnam sit res empta pecuniâ alienâ? Respondetur, emptoris, si emat nomine suo, *ex l. Si ex ea, c. de rei vindicatione*, ubi dicitur : *Si ex ea pecunia, quam deposueras, is apud quem collocata fuerat, sibi possessiones comparavit, ipsique traditæ sunt... ab eo invito in te transferri injuriosum est.* Excipe, si pecunia sit Ecclesiæ, minoris, et militis, ut *Bon. Reb. Sylv. etc. cum Salm. de contract. c. 2. punct. 3. n. 29.* quia tunc illis res acquiritur.

800. — Quær. 2. an valeat contractus, si vendatur res aliena ? Resp. ex *l. Rem alienam, 28. ff. de contrahend. empt.* validum esse quoad translationem dominii, non quidem rei, sed pretii : unde vendens malâ fide acquirit dominium pecuniæ, sed tenetur emptori omnia damna restituere : qui autem vendit bonâ fide, non tenetur ad damna, neque ad evictionem, ut dicunt *Salm. ibid. n. 31. cum aliis*, quibus consentit *Pal. tr. 33. d. 5. p. 8. §. 1. num. 1.* sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit non tenêri de evictione, ut exprimitur in *l. Emptorem. §. Quia autem, ff. de action. empt.* ubi : *Idem esse dicendum, etsi apertè in venditione comprehendatur nihil evictionis nomine præstitum iri, pretium quidem debêri re evictâ.* Æquum enim non est, ut venditor lucrum faciat cum jactura emptoris ; *vide Palaum l. c. §. 4. n. 2.* Sed excipitur 1. nisi expressè fuerit conventum de non restituendo pretio, ut *Pal. ibid.* Excipitur 2. nisi venditor in nihilo factus sit ditior, eò quòd nimirùm bonâ fide in largitiones fortè, aut in lusum pretium insumpserit, ut ajunt *Salm. dict. n. 31.* Excipitur 3. nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam comparaverit, tunc enim ipse, nisi expressè de evictione convenerit, in pœnam sui criminis nec etiam pretium potest repetere, ut sancitur in *l. Si fundum, c. de evict. Vide Pal. l. c. n. 16.* qui deinde *n. 18.* benè advertit, ex hoc non inferendum, quòd pretium eo casu possit à venditore retinêri, nam in foro conscientiæ illud emptori restituendum est, in foro autem externo fisco adjudicandum (1).

(1) *Art.* 1599. Venditio rei alienæ invalida est : actio tamen de damno compensando instituì valet, si emptor rem alienam esse ignoravit.

Art. 1380. Qui rem bonâ fide acceptam vendidit, solum venditionis pretium restituere tenetur.

Edit.

Refert autem hìc aliqua adnotare de obligatione evictionis. Debetur evictio, non tantùm in venditione, si res ab emptore evincatur ex *l. 1. et seq. ff. de evict.*, sed etiam in permutatione, datione in solutum pro debito, constitutione dotis æstimata, transactione, divisione hæreditatis, et in quolibet alio contractu oneroso, ut fusè probat *Pal. tr. 33. d. 5. p. 8. §. 1.* Non verò in contractu lucrativo; unde donans non tenetur ad evictionem, nisi fortè donatio incœperit à promissione rei indeterminatæ, et postea tradat rem quæ evincitur; *vide Pal. l. c. ex n. 11.* Ut autem emptor possit de evictione agere, tenetur litem motam, antequam tempus probationum elabatur, venditori denuntiare ex *l. Emptor, c. de evict. et l. Si rem, ff. Eod.* A qua tamen denuntiatione excusantur minores, et Ecclesiæ : *Pal. l. c. §. 3. n. 5. et 6.* Factâ autem denuntiatione, tenetur venditor præstare emptori documenta pro defensione; sed non tenetur defendere, nisi id promiserit; *Pal. ibid. num. 9. et 10.* Tenetur tamen ad expensas litis, ut dicit *Pal. cum aliis* (contra aliquos) ex *l. Si plus, §. Mota, ff. de evict. et l. Qui absentem, ff. de procurat.* Si verò malitiâ, aut culpâ judicis, aut vi alterius, aut negligentiâ emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet, ut rectè ait *Pal.* (1).

801. — « 1. Quod spectat ad emptorem, is potest emere » viliùs, quàm res valeat, si ei non sit commoda, vel emat » in gratiam venditoris, aut similes sint circumstantiæ, » quæ rem faciant viliorem. Nec obstat, quòd venditor ne-

(1) *Art.* 1626. De omni evictione tenetur venditor;

Art. 1627. Nisi contrarium stipulatus fuerit.

Art. 1629. Etsi cum emptore convenerit, nihil evictionis nomine præstitum iri, venditor tamen pretium rei restituere tenetur, nisi emptor tempore venditionis periculum evictionis cognoverit ac suo discrimine emerit.

Art. 1630. Factâ vel non factâ stipulatione de evictione, emptor à venditore petere poterit :

1° Pretium rei;

2° Fructus quos domino evincenti solvere cogitur;

3° Expensas litis resarciendas;

4° Damnum emergens et lucrum cessans compensandum, necnon sumptus contractûs reparandos.

Edit.

» cessitate ductus vendat viliùs; quia venditio manet vo-
» luntaria, inquit *Cajet. Vide Bon. l. c. n.* 21. *et* 23. Potest
» nihilominùs graviter peccari contra charitatem, si quando
» pauperculi extremâ inopiâ res suas vendere coguntur, ni-
» mis viliter ab eis emas. *Laym. l. c. n.* 10. »

Notandum est 1. quòd res in manu mercatoris ratione sui laboris et operarum pluris æstimantur quàm in manu alterius. Propterea tamen non est illicitum alteri rem vendere tanti, quanti venditur à mercatore. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 24. *Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 9. §. 2. *n.* 101. *cum Lug. Bonac. etc.*

Notandum 2. quòd concursus emptorum, et penuria mercium auget pretium rei; paucitas contrà emptorum, et copia mercium minuit pretium. *Salm. ibid. n.* 102. *cum communi. P. Concina tom.* 7. *p.* 301. *n.* 101. *Cont. Tourn. de venditione et emptione, art.* 4. *de pretio in fin.*

802. — Notandum 3. quòd pretium rei decrescit, quando res est parùm utilis emptori, et hic in gratiam venditoris emit. Est communis sententia cum *Cont. Tourn. ut suprà, et Salm. loc. cit. n.* 103. *et* 105. *in fine cum Bon. Dic. Reg. et aliis.* Hinc fit, quòd merces ultroneæ licitè possunt viliùs emi, ut communiter docent *P. Concina, Cont. Tourn. loc. cit. Diana, et Salm. cit. num.* 105. *cum aliis communiter, contra Ronc. de contr. c.* 3. *q.* 5. *r.* 4. qui ait ex hoc solo capite quòd res ultrò à venditore offeratur, non esse causam, ut pretium rei decrescat, nisi accedat alia circumstantia, nempe paucitatis emptorum, vel pluralitatis offerentium. Sed veriùs alii DD. communiter, ut diximus, contrarium docent, quia regulariter in hujusmodi ultroneis venditionibus pauci inveniuntur emptores. At dubitatur 1. Quanti vilescat res ultrò oblata. *M. Serra* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *dub.* 3. *cum Conrad. et Reb. Salas, Palac. Barth. à S. Fausto, et Megala ap. Dian. p.* 1. *tr.* 8. *r.* 78. sentiunt vilescere usque ad dimidium. Sed probabiliùs *Cajet.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *Bon. d.* 3. *q.* 2. *punct.* 4. *n.* 23. *Fill. tr.* 35. *c.* 4. *n.* 70. *Sporer de* 7. *pr. n.* 22. *Diana l. c. r.* 36. *Mazzot. t.* 2. *p.* 111. *Tamb. l.* 8. *tr.* 3. *cap.* 7. §. 4. *n.* 6. censent vilescere tantùm pro tertia parte. Dubitatur 2. An idem currat, quando venduntur merces ob paupertatem?

Prima sententia affirmat; eamque tenent cum *Busemb. Cajet. d. art. 1. Corrad. Res. cas. p. 1. q. 157. Bon. l. c. cum Soto, Sa, Vasq. et aliis, Dian. d. r. 78. cum Nav. Terr. et Vill.* Ratio, quia res ultronea de se pretio decrescit juxta communem æstimationem; inopia autem venditoris non efficit, ut pretium mutetur.

Negat autem *secunda sententia*, quam tenent *Cont. Tourn. ibid. et Salm. suprà cit. num. 105. cum P. Nav. Reg. Dic.* Ratio, quia hoc videtur adversari charitati, et justitiæ, emere viliùs à paupere, qui necessitate coactus vendit. Excipiunt *Salm. ibid. et Conc. loc. cit.* si res ematur tantùm in gratiam venditoris, ita ut aliàs non emeretur. Hæc secunda sententia est quidem æquior, et omninò suadenda; sed spectatâ ratione, prima sententia non videtur improbabilis. Dummodò, excipio, res emenda non sit de iis, quæ communiter emuntur, et offeruntur, ut frumentum, oleum, vinum: secùs de aliis, quæ non ita facilè venduntur. Neque in eo casu officit, quòd emptor re illa indigêret, quia id per accidens esset, et casus non mutat pretium rerum. Quando verò alter vendit coactus à necessitate, et tu non emis merè in gratiam suî, facilè potes peccare contra charitatem, ut benè ait *Mazzotta l. c.* emendo tanto vili pretio, quanto emeres merè in gratiam venditoris. Qui autem venderet in gratiam emptoris, sentio non posse vendere plùs pretio supremo, nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempe raritas rei, multitudo emptorum, incommodum venditoris, vel specialis ipsius venditoris affectus ad rem, ut dicemus infrà: aliàs, si adesset tantùm commodum, vel affectus emptoris ad rem, utique non liceret augêre pretium, ut dicemus cum *S. Thom. n. 806.*

Notandum 4. quòd si tam emptor, quàm venditor ignorent pretium rei, tunc justum erit pretium illud quod convenitur, quia uterque tunc exponitur periculo jacturæ. Ita *Cont. Tourn. hic part. 2. cap. 1. art. 4. concl. 1. Not. 5. cum Bannez.* Item notandum cum eodem *Cont. Tourn. loc. cit. concl. 2. Quær. 1.* quòd si aliqua res minoris valêret in uno loco, et majoris in alio, potest majoris vendi in loco minoris pretii, dummodo venditor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

« 2. Emptor potest emere minoris, ex eo quòd multa

» simul emat; quia tunc venditorem liberat multis curis, » et expeditum facit ad alia nova comparanda, unde meritò » pretium decrescit. *Bon. loc. cit. p.* 4. *n.* 13. *ex Less. Regin.* » (*Est commune cum Less. c.* 21. *num.* 38. *Lugo etc. ap. Salm. de contract. c.* 2. *p.* 11. §. 2. *n.* 149.)

803. — « 3. Quoad venditorem, is communiter debet vendere secundùm pretium taxatum à lege, vel magistratu; » quòd si nullum est, id censebitur justum, quod morali » hominum æstimatione imponitur. Quod non consistit in » indivisibili, ut anxiè scrupulari oporteat, sed dividitur in » infimum, medium, et summum, sive, ut alii vocant, » pium, moderatum, et rigorosum, ita ut intra latitudinem » hujus pretii vendere, et emere liceat, nunc summo, nunc » infimo. »

Notandum est 1. quòd taxâ factâ pretii à republicâ obligat in conscientiâ, ut *S. Th.* 1. 2. *q.* 96. *art.* 1. *ad* 3. *cum communi*, etiam ecclesiasticos (licèt sit probabile alias leges ecclesiasticos non obligare), *Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 9. §. 3. *n.* 118. Intelligitur tamen, nisi notabiliter res mutentur, ut *Less. c.* 21. *d.* 2. *Salm. ib. n.* 115. *cum Reg. Trull. Dic. etc.* vel nisi taxa à majori parte populi non servetur, sciente principe, et non puniente. *Salm. ibid. n.* 116. *et punct.* 10. §. 2. *n.* 135. *in fin.*, vel si annus sit sterilis, ut mox subdetur. Utrùm autem tunc res optima possit cariùs vendi, vel miscêri cum aliâ, ita ut fiat sicut aliæ res communes? Affirmant probabiliter *Salm. ibid.* §. 1. *n.* 128. *et* 130. *P. Conc. t.* 7. *tr.* 306. *n.* 29. *et Cont. Tourn. loc. cit. num.* 3. Ratio, quia princeps, taxando pretium, respicit tantùm valorem mercis ordinariæ. An verò venditor possit cogere emptorem solvere in determinata specie pecuniæ? Probabile esse, quòd possit, dicunt *Salm. ibid. n.* 126. Negat verò *P. Conc. l. c. n.* 28. Ego censeo posse cogere ad solvendum pecunia usuali, nempe æneа pro rebus vilibus, argentea pro rebus magni valoris. Probabile autem est in annis valde sterilibus, taxam non obligare, ut *Nav. Bonac. Mol. Covarr. Pal. etc. contra Ledes. Ban. Tap. Azor, etc. Vide Salm. loc. cit. ex n.* 132.

804. — Notandum 2. quòd pretium variari potest, ratione temporis, et loci; debet enim attendi tempus, in quo res traditur, et locus, ubi est res quæ venditur, non autem ubi fit contractus, nisi venditor conveniat huc rem transferri.

Salm. ibid. punct. 9. §. 2. *n.* 98. *et* 99. *cum Lugo*, *Dic. etc. ac Cont. Tourn. ut suprà.* Hinc res pretiosa potest parvi emi, ubi parvi æstimatur; et res vilis magni vendi, ubi magni æstimatur. *Vide dicenda n.* 808. E contrario venditor non potest alicubi rem vendere pluris, quàm ibi æstimatur, licèt emerit cariùs, et multum expenderit ad illam vehendam, ut docent *S. Th. Less. Bon. etc. cum Salm. loc. cit. n.* 100.

Notandum 3. quòd pretium rerum vilium minorem latitudinem habet, quàm pretiosarum; vinum enim, aut simile quod valet 5. potest vendi 6. vel 4. aut si valet 10. potest vendi 12. vel 8. ut dicunt *Cont. Tourn. et Caj. apud Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 9. *n.* 79. *in fine;* aut si valet 100. potest vendi 105. et 95. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 10. *et Concina tom.* 7. *pag.* 294. *n.* 2. Domus autem, aut villa, quæ fortè vendita est pro 20 mille, post annum emi poterit pro 12 mille. *Vide Salm. ibid. n.* 80. *cum Less. Lugo*, *etc.*

805. — Notandum 4. quòd, licèt in foro externo non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii: in foro tamen conscientiæ etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem. Et ita omninò dicendum (contra juristas aliquos) cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *ad* 1. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 21. *Lugo d.* 16. *n.* 81. *et Salm. ibid.* §. 1. *n.* 85. *cum communi.* Et hoc etiamsi contractus fuerit initus bonâ fide; tunc enim decipiens tenetur saltem ad id, in quo factus est ditior.

Quòd si, ut suprà notavimus cum *Cont. Tourn. et Salm. ibid. num.* 88. tam emptor, quàm venditor rei valorem ignorent, et uterque sorti se committant, ut lucrum vel damnum spectet ad eum, cui sors contingeret, tunc valet contractus, etiamsi postea inveniatur deceptio in dimidio, quia tunc sibi invicem censentur cedere excessum, ut rectè ajunt *AA. cit.*

Hinc etiam advertendum, quòd communiter non præstatur fides mendaciis vendentium, dum satis noscuntur hæc esse communia stratagemata; unde ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitutionem, ut *Salm. loc. cit. n.* 84. *cum Trull. Bon. et Reb.* Dixi *regulariter*, quia si aliquando venditor certè animadverteret, emptorem mendaciis credere, et ideò majoris emere, tunc quidem ab injustitia is non est excusandus.

806. — « 4. Si quid emptori valde utile sit, non licet » hoc solo nomine rem vendere ultra pretium justum : quia » utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris. *Bon. loc.* » *cit. n.* 27. *ex Less. l.* 2. *c.* 27. *d.* 4. *Fill. t.* 35. *n.* 77. » (*Ut communiter Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 9. §. 1. *num.* 91. *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *qui ait : Si aliquis multùm juvetur ex re alterius quam accepit, ille verò qui vendit non damnificetur carendo re illa, non debet eam supervendere*).

807. — « 5. Licet autem vendere cariùs, quàm valet pretio » currenti, si alii boni tituli adsint, et simul de hoc empto- » rem moneas : quia tunc illi non fit injuria. Tales autem » sunt, v. gr. lucrum cessans, aut damnum emergens, aut » incommodum, vel molestia tibi obventura ex rei vendi- » tione : aut affectus in eam singularis, ut si acceperis à » majoribus, à principe. Item si res sint novæ, raræ, et » singulares ; ut v. gr. peregrini flores, aves, feræ, monu- » menta antiqua, picturæ, numismata. *Laym. l.* 3. *t.* 4. » *c.* 17. §. 1. *n.* 10. *Con. l. cit. n.* 15. *ex Less. Reg.* »

Certum igitur est, posse rem pluris vendi ratione damni emergentis, vel lucri cessantis causâ venditionis, ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. modò de his emptor moneatur, ut communiter docent cum *Busemb. ut suprà*, *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 26. *Lugo d.* 26. *sect.* 7. *n.* 89. *et Salm. ibid. n.* 89. *cum Bon. Soto*, *Trull. Bann. Mald. etc.* Et hoc etiamsi pretium sit à principe taxatum ; quia taxa respicit rem tantùm secundùm se, ut *Salm. l. c. cum Trull. et Salon.* An verò possit hujusmodi interesse exigi à venditore, si ipsemet se offerat ad vendendum ? Negant *Cont. Tourn. ibid. concl.* 1. *v. Sed hìc duo, et Bann. ac Trull. ap. Salm. l. c. in fin.*, quia tunc ipse venditor, non jam emptor, esset causa talis damni. Sed probabilius mihi est oppositum, juxta dicta *de usuris n.* 769. *v. An autem, in fin.* Ratio, quia emptor, acceptando contractum, jam ipse est vera causa damni venditoris.

Quæritur I. An autem ratione specialis affectûs, quem habet venditor ad rem, possit eam pluris vendere ? Negat *Tapia ap. Salm. ibid. n.* 90. quia ob hoc res non fit magis æstimabilis, cùm id nihil commodi afferat emptori. Sed communiter, et veriùs affirmant *Less. Lugo*, *ac Salm. ll. cc. cum Bon. Trull. Vill. et Mald.* Ratio, quia privatio rei, erga quam est

quis specialiter affectus, verè est pretio æstimabilis. Si autem valeret ratio *Tapiæ*, nec etiam ob damnum emergens, aut lucrum cessans, posset res pluris vendi, quia neque illa afferunt emptori aliquid commodi.

808. — Quæritur II. An res, quæ non sunt necessariæ ad communem convictum, ut gemmæ extraordinariæ, equi pretiosi, aves indicæ, picturæ singulares, et similia possint vendi quanti plurimi? Idem quæritur de cantu, saltatione, abusu mulieris? Affirmant *Diana p. 1. tr. 8. restit. 56. cum Sot. Tol. Ban. Reg. Serra, Val. Arag. etc.* et *Salm. de contract. c. 2. punct. 9. §. 1. n. 92.* rectè probabile vocant. Ratio est, quia cùm res non habet pretium nec legitimum, id est à lege taxatum, nec vulgare, nempe juxta communem hominum æstimationem, illud putatur justum, quod convenitur. Attamen probabiliùs negandum puto, ut tenent *Lugò d. 26. n. 47. Less. c. 21. dub. 5. Cont. Tourn. hic art. 4. concl. 1. v. Quæres iterùm, Salm. ibid. n. 95. cum Pal. Bon. etc.* Quia, tametsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, æquum verò est, quòd habeat quamdam taxam, juxta arbitrium prudentum. Excipio tamen ex his mulieris honestæ usum, qui cùm sit pretio inæstimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimi accipere.

Notandum autem 1. cum *Lug. n. 48. et Salmant. ibid. n. 94. cum Pal. Bon. et Prado*, quòd communis æstimatio rei in aliquo loco reddit justum qualecumque pretium, prout apud Japones magni æstimantur specula, cultelli, etc. Notandum 2. *cum Lugo d. 26. n. 45. Cont. Tourn. loc. cit. Not. 2. Conc. p. 299. num. 13. Salm. loc. cit. n. 95. cum Dicast. Trull. Bon. Bann. Dian. etc.* quòd res, quæ venduntur sub hastâ, aut per venditrices, possunt quanti cariùs vendi, et quanti viliùs emi, ex *l. 2. c. de resc. vend.* modò absit fraus, et pretium non sit à lege taxatum. Ratio quia tunc potestas publica approbat pro justo pretium illud, quod publicè emptorum concursu probatur. Idem dicitur de reditibus beneficiorum, commendarum, etc. quæ locantur sub hastâ, quia tunc, si emptores concurrant, res fit æstimabilior; si non concurrant, fit vilior. Et non satis probabiliter videtur huic contradicere auctor *Petrocor. t. 2. p. 349.* qui enixè conatur probare, quòd si res adjudicetur offerenti pro pretio notabiliter minori, deberet ipse legitimum pretium adæquare.

Nam si hoc esset, dico quòd casu quo emptor in licitatione offerret ultra pretium supremum, teneretur dominus rei excessum restituere; et hinc sequeretur, quòd res non posset adjudicari ultimo offerenti, si primus offerens jam supremum pretium obtulisset; sed hoc nemo dicet. Ergò si res adjudicatur offerenti ultra pretium summum, hoc certè evenit, quia leges decernunt illud esse justum rei pretium. Ergò, si dominus potest retinêre excessum, etiam emptor potest rem pretio minori quàm infimo emptam retinêre.

Diximus, *modò absit fraus*; quæ vel potest intervenire ex parte venditoris, nempe si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emptoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediat, ne alii plus offerant. Hi enim peccant et tenentur ad restitutionem, donec ad justum pretium perveniatur; ita communiter *Cont. Tourn. ibid. v. Quæres denique, Lug. d.* 26. *num.* 45. *Dian. p.* 4. *tr.* 4. *r.* 17. *et Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 5. *num.* 58. *et ibid. punct.* 9. §. 1. *n.* 96. *cum aliis passim.* Idemque rectè docent de proxenetis, vel aliis quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas, aut bona hastæ exponunt eo tempore, quo sciunt paucos emptores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

Sed dubium 1. fit, utrùm, exposita re ad licitationem, possit emptor alios rogare (precibus tamen non importunis), ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat? Negat *P. Megala* 2. 2. *l.* 2. *c.* 6. *q.* 5. *n.* 146. cui adhæret *Cabass. Th. Jur. c. de empt. et vend.* quia, dum alii parati erant plus offerre, venditor impeditur, ne majus pretium consequatur. Et huic opinioni favet *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 147. *v. Dico tertiò*, ubi ait: *Pari modo emptores contra justitiam peccant, quando conspirant, vel rogant alios, ut non liceantur rem justo pretio, sed minoris, ratio, quia venditores* (nota) *jus habent ad pretium majus.* Affirmant verò communissimè *Cont. Tourn. de pretio concl.* 1. *in fin. Lugo d.* 26. *n.* 45. *Dian. p.* 1. *tr.* 8. *r.* 76. *cum Villal. Reg. Vega, Rodr. Arag. Corrad. et P. Nav. ac Salm. cit. punct.* 5. *n.* 58. *cum Pal. Trull. Tap. et Dic.* Ratio (ut ajunt), quia emptor licitè hoc casu utitur suâ diligentiâ, ut sibi consulat.

Dubium 2. fit, an liceat emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus ne plus offerant? Videtur *Diana dict. res.* 76. *cum*

aliis citatis pariter affirmare, adducendo verba *Petri Nav.* (*de rest. l. 3. c. 2. n. 84. et 85.*) qui sic tradit : *Non enim meo judicio quodcunque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio emant, est iniquum, si reverà illud est justum. Atque idem est, si quis in publica licitatione roget amicos, ne plus dent, ut ipse justo pretio (infimo tamen, vel mediocri) rem habeat juxta illum forum; iste enim utitur industriâ, ut res justo pretio detur, timens in emendo augmentum magnum in pretio.* Sed mihi, et aliis doctis junioribus videtur oppositum dicendum, saltem casu quo per sententiam judicis res ad subhastationem exponitur. Ratio, quia tunc dominus rei tenetur omninò rem tradere plus offerenti ; ideòque injuriam ei emptor irrogat, si solùm pretium infimum, aut medium offerendo impedit venditorem à consecutione pretii supremi, ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. Sicut igitur talis venditor constitutus est in periculo tradendi rem pretio parvo, si nullus alius emptor inveniatur plus offerens ; ita jus habet ne privetur spe obtinendi pretium majus, si plures interveniant oblatores, qui æmulatione ducti pretium augeant : id enim videtur requirere jus, et natura licitationis, ut æqualitas servetur. Et idem videtur sentire *Lugo d. 26. n. 45. in fine*, ubi licèt permittat rogare, non tamen admittit pactum inire.

809. — « 6. Qui res minutim, et in parva quantitate vendunt, possunt aliquando cariùs vendere, quàm qui in magna quantitate, quia debent majores labores, expensas, etc. impendere ad eas conservandas ; et sic quidem excusant caupones, et stabularios, qui avenam, fœnum, paleas, etc. cariùs vendunt, quàm alii ; dummodò pretium iis non sit taxatum. *Salas. Trull. d. 15. n. 11.* » (*Est commune apud Salm. tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 149. circa fin. cum Less. loc. cit. n. 58. et Lugo*).

810. — « 7. Non licet cariùs vendere præcisè ob dilatam solutionem, aut viliùs emere, præcisè ob anticipatam solutionem : quia in venditione, quæ fit credito, vel in anticipata solutione, est virtuale mutuum, ideòque usura, si quid supra sortem exigatur. Quod intellige, nisi interveniat alius titulus ex suprà enumeratis de usura : vel nisi aliunde crescat pretium, v. gr. ex frequentia emptorum, etc. *Bon. l. c. ex Less. Reg. Fill. etc. Vide superior. dub.*

Potest igitur de se res cariùs vendi ob dilatam solutionem, vel emi ob anticipatam, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, dummodo de his emptor moneatur. Notant tamen *Salm. ibid.* §. 1. *n.* 141. *in med. cum Bann. et Villal.* non excusari, qui tantam habent copiam mercium, quod opus eis sit partem earum ad creditum vendere; vel qui habent superabundantem copiam pecuniæ, ut semper servent aliquid in deposito (Sed de hoc vide *dicta suprà n.* 771.). Rectè notant deinde, rarò his venditoribus contingere hoc lucrum cessans, quia, si venderent pecuniâ numeratâ, tantas merces non distraherent, et sic jam lucrantur pecuniâ creditâ, quod lucrarentur numeratâ. Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id, quod aliàs infimo venditurі essent, sed non ampliùs.

Ratione autem periculi in exigendo pretio, etiam cariùs res licitè vendi potest, eodem modo ut dictum est suprà de usura *n.* 766. Sed in venditione certum est de his titulis monendum esse emptorem, ut *Salm. ib. cum Serra.*

Certum est etiam, rem posse cariùs vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res pluris est valitura, modò à venditore usque ad illud tempus res esset servanda; sicut contrà potest viliùs emi, si res tradenda sit tempore quo minoris valebit. *Salm. loc. cit. n.* 146. *et* 147.

811. — Quæritur an juxta consuetudinem loci præciso quocumque alio titulo, liceat cariùs vendere rem ad creditum, quàm venderetur pecuniâ numeratâ.

Prima sententia negat, eamque tenent *Nav. Man. c.* 23. *n.* 82. item *Val. Medin. Garc. Cord. etc. ap. Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 11. §. 2. *n.* 150. quia quidquid exigitur ob dilatam solutionem, est usura.

Secunda sententia verò probabilis, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 6. *n.* 56. *Lugo d.* 26. *sect.* 7. §. 2. *n.* 107. *cum Mol. Cano, Tol. Vict. et Spor. de* 7. *præc. n.* 24. *et Salm. ibid. n.* 151. *cum Soto, Pal. Sanchez, Trull. Serra, Bann. Reb. Vill. etc.* asserit licitum esse. Ratio, quia communis æstimatio justum reddit pretium rerum, quæ communiter ad creditum venduntur, cùm plures emptores ad sic emendum conveniant, et ideò res pretio augetur. Nec obstat, quòd emptores cogantur ad sic emendum à sua necessitate; nam hoc per accidens se habet: cæterùm verificatur, quòd eo casu con-

currit emptorum multitudo, quæ justam reddit talem adauctam æstimationem. Tantò magis, quia in multitudine emptorum impossibile est non subesse aliquod periculum amittendi pretium. Nec valet dicere, quòd tunc non multitudo emptorum, sed modus sic emendi augeret pretium, et hic modus est usurarius; nam respondetur, quòd reverà non modus dat titulum augendi pretium, sed multitudo aliorum sic ementium, licèt multitudo ex tali modo oriatur. Ex dictis pariter est probabile licitum esse rem viliùs emere numeratâ pecuniâ ob anticipatam solutionem, si talis alicubi sit consuetudo. Ratio, quia tunc pauci sunt emptores qui emunt anticipata solutione; et contrà multi sunt venditores tali modo vendentes, ex quo oritur, quòd merces de se crescant. Ita *Less. c.* 21. *n.* 61. *Lugo d.* 26. *n.* 120. *cum Mol. Tol. Cano, Turr. Vict. Salon. Reb. etc.* item *Salm. ibid. n.* 153 *et* 154. *cum Sanch. Bon. Pal. etc. contra Bann. Azor, Valent. etc.* Nec obstat id quod objicit *Habert* nempe quòd ad hoc, ut valeret ratio paucitatis emptorum, oporteret, ut hæc raritas adesset tempore traditionis rei, quando perficitur venditio; sed tempore traditionis non habetur hæc supposita paucitas emptorum. Nam respondetur, quòd contractus emptionis non perficiuntur tempore traditionis, ut supponit *Habert;* sed tempore contractûs initi, licèt dominium rei non transferatur, nisi post traditionem, juxta dicta *n.* 795. An autem chirographa possint minoris emi ob anticipatam solutionem? *Vide infrà n.* 829.

812. — « 8. Licitum est vendere rem cum pacto de retro-
» vendendo, id est, ut emptor teneatur tibi statuto tempore,
» vel cùm volueris, eam revendere; modò vera, et non ficta
» emptio fiat, nec palliata usura intercedat. *Mol. d.* 575.
» *Less. dub.* 14. *etc.* Qui addunt, juxta æstimationem illius
» operis, ac pacti, pretium esse imminuendum. *Vide C.*
» *Lugo d.* 26. *n.* 189. (1).

(1) *Art.* 1660. Facultas redimendi ultra quinquennium extendi nequit.

Art. 1661. Ne judex quidem hoc tempus statutum prorogare poterit.

Art. 1662. Si venditor intra illud temporis spatium rem non petierit, emptor ipso jure proprietarius ejus evadit.

Art. 1663. Spatium illud etiam in minores obtinet.

Art. 1664. Venditor cum pacto redimendi, actionem in alterum quoque emptorem instituere valet, etiamsi in secundo contractu jus istud expressum non erat.

Plures conditiones requiruntur, ut venditio cum pacto retrovendendi sit justa : I. Ut pretium minuatur juxta æstimationem gravaminis, quod sic emptori imponitur. Hinc pretium rei venditæ cum pacto retrovendendi, alii dicunt decrescere usque ad quartam partem, alii usque ad tertiam, alii ad arbitrium prudentum, ut *Salm. de contract. c. 2. punct. 6. n. 59. cum Less. Bon. et communi;* sed *n.* 67. dicunt decrescere usque ad infimum pretium, non ultrà : sed parum probabiliter, nam hoc reverà decrementum dici nequit, quia emptor ad pretium infimum, etiam sine tali pacto, jus habet. II. Conditio, ut non apponatur pactum, quòd pluris vel minoris retrovendatur; licitum autem est pactum, ut retrovendatur eodem pretio, licèt res pretio augeatur, ut *Less. l. 2. c. 21. dub. 14. n. 115. Bon. et Vill. ap. Salm. ibid. n. 64.* Ideò enim minoris emitur, quia venditor libertatem habet reëmendi rem eodem pretio, quando res pretio augetur. III. Conditio, quòd non imponatur, ut periculum rei venditæ sit apud venditorem, cùm illud per se spectet ad emptorem; nisi augeatur pretium juxta æstimationem periculi. Ita *Salm. ibid. n. 65. Vide n. 842. et 849.* IV. Conditio, ut res retrovendatur, sicut traditur vacua, vel cum fructibus. *Salm. ibid.* Probabile autem est, quòd ob pactum retrovendendi venditor habeat actionem in rem, etiamsi emptor alteri eam vendiderit. *Vide Less. n. 121. et Salm. ibid. n. 66.*

Si in venditione apponatur *retractus gentilitius*, sive pactum, ut consanguineus proximior venditoris jus habeat infra certum tempus rem reëmendi, non poterit is rem reëmere, ut aliis tradat; cùm hic retractus tantùm institutus sit, ut bona conserventur in familia; ita *Cont. Tourn. hic appendix de contractu mohatræ, etc. v. Quær. 3. Conc. t. 7. p. 290. n. 7. Spor. de 7. præc. c. 5. n. 100. et Cabass. l. 6. c. 9. n. 11. cum aliis, ex l. Dudùm 14. c. de contr. empt.* Si autem velit rem vendere, tenetur monêre consanguineos, qui si per duos menses noluerint emere, potest ille cuilibet vendere, ut *Spor. l. c.* Quando autem res venditur, consanguineo irrequisito,

Art. 1673. Venditor redimere volens, pretium rei, sumptus venditionis necnon reparationes necessarias easque etiam quibus valor rei crevit, pro ratâ incrementi resarciat; quin hæc præstiterit, in possessionem bonorum venire prohibetur.

Edit.

iste poterit rem retrahere intra annum, et diem ; ita DD. *ibid.* communiter , ex *l.* 2. *Feudorum apud Laym.* (1).

813. — An sit licitum pactum reëmendi ad arbitrium emptoris?

Prima sententia negat, quam tenent *Habert t. 4. p.* 267. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 1. *art.* 7. *sect.* 1. *punct.* 1. *concl.* 2. Ratio, quia licèt hujusmodi contractus fiat sub nomine venditionis, reverà tamen res non videtur vendi, sed tantùm in pignus dari , ita ut emptor percipiat fructus ex sua pecunia, quam potest recuperare ad suum libitum. Eamdem sententiam sequuntur *Salm. loc. cit. n.* 61. *cum Vill. et Tap.* Hoc modo tamen limitant, nisi de pretio tantum minuatur, quantum valent fructus ; vel nisi sub initio contractûs vendatur prædium cariori pretio, juxta spem fructuum per aliquod tempus designatum percipiendorum.

Secunda sententia verò communissima affirmat, et hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 14. *num.* 113. *Lugo d.* 26. *n.* 200. *Mol. d.* 377. *Pal. tr.* 33. *d.* 5. *p.* 31. §. 1. *Spor. de* 7. *præc. c.* 5. *n.* 101. *Viva de contr. q.* 2. *art.* 3. *n.* 12. *Mazz. t.* 2. *p.* 124. *Bon. d.* 3. *q.* 3. *p.* 3. *cum Cov. Azor. Fill. et Garcia ;* item *P. Nav. Malder. et Sylvest. ap. Salm. ibid. n.* 60. Hanc secundam sententiam certè probabiliorem puto, cum his tamen conditionibus : I. Ut adsit verus animus emendi et vendendi, non autem fœnerandi. II. Ut emptor majus pretium solvat, juxta æstimationem hujus oneris quod imponit venditori, reëmendi rem quando ipsi emptori placuerit ; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui apud *Viva l. c.* æstimari usque ad tertiam partem pretii. III. Ut non obligetur venditor reëmere eodem pretio majori quod recipit, ut docet *Less. n.* 118. quidquid postmodùm subdat, scilicet hoc excusari posse ex communi usu et æstimatione hominum, quod mihi minimè probatur. Hinc censeo non posse emptorem in tali contractu obligare venditorem, nisi ad solvendum solum pretium, juxta valorem rei tempore venditionis, et si res sit deteriorata, juxta valorem rei tempore reëmptionis ; (2) excessus enim justi pretii datus venditori, totus ad illum

(1) Retractus gentilitius in Cod. civ. non obtinet.

(2) « Et contrà si res crescit, crescit vendenti. » *Ex Hom. Ap. tr.* 10. *n.* 181. *Edit.*

spectat, ratione oneris ipsi impositi reëmendi ad arbitrium emptoris. His conditionibus servatis, nequaquam illicitum mihi videtur præfatum pactum reëmendi : sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contrà cum pretii augmento licitum dici debet pactum reëmendi in beneficium emptoris, cùm ita gravamina utrinque compensentur. Neque dicatur hoc esse mutuum virtuale, cùm sit vera emptio et venditio, disparem quidem habens naturam à natura mutui, in mutuo enim res oppignorata perit mutuatario, sed hìc, si res pereat, emptori perit, aut deterioratur.

Nota hìc vetitum esse contractum *mohatra*, scilicet quando quis emit à te merccm majori pretio credito, cum pacto explicito, vel implicito, ut tibi retrovendat minori pretio numeratâ pecuniâ. Adest de hoc prop. 40. damn. ab *Innoc.* XI. *Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retrovenditionis prævìè inito cum intentione lucri.* Ratio, quia patet esse palliatam usuram. Cæterùm, si res sine ullo prævio pacto retrovendatur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est, modò absit animus usurarius. Ita *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 16. *n.* 130. *Cont. Tourn. in appendice suprà cit. v. Quær.* 2. *in fin. Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 7. *n.* 70. *cum Tol. Nav. Pal. Bon. et communi.* Addit imò *Lugo d.* 26. *n.* 208. non esse illicitum venditori, si creditor vendat mercem, et dicat emptori: *Si volueris eam viliori pretio vendere pecuniâ numeratâ, ego paratus sum emere.* Speculativè loquendo, hoc neque videtur illicitum, sed practicè puto difficillimè hunc venditorem carêre animo usurario.

814. — « 9. Monopolia, id est, cùm unus, vel plures id » efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant ; vel cùm mercato- » res conspirant, non minoris vendere, non sunt contra » justitiam ; modò non conspirent ultra justum pretium » vendere. Ita contra *Rebell. Navarr. etc.* docent *Mol. Less.* » *etc.* qui tamen concedunt, esse contra charitatem. *Vide Card.* » *Lugo d.* 26. *sect.* 13. Porrò principum, vel magistratûs est, » cùm uni, vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli » aliquid vendant ; iis etiam pretium taxare, et sic provi- » dêre, ne subditi graventur. *Vide Less. c.* 21. *d.* 20. *Card.* » *Lugo l. c. et Trull. c.* 20. *d.* 18. ubi rectè notat *ex Nav.*

» *etc.* etsi alia monopolia ex justa causa, auctoritate prin-
» cipis, vel reipublicæ concessa taxato pretio sint licita, v. gr.
» bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut
» tantùm sit unus, aut duo tabernarii in aliquo loco; nihi-
» lominùs quando unus, vel pauci propria auctoritate ea
» constituunt, v. gr. emendo merces certi generis, ut fru-
» mentum, vinum, oleum, etc. ut ipsi deinde arbitratu suo
» vendant cariùs, peccare semper etiam contra justitiam
» cum obligatione restituendi. »

815. — *Monopolium* idem sonat ac venditio unius, nam *monopola* sonat unicus venditor. Quatuor igitur modis monopolium contingere potest : I. Si princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat aliquod genus merciurn; et hoc certè licitum est. II. Si mercator impediat, ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno reipublicæ; et hoc est certè illicitum, et tenetur ad damni restitutionem. Et idem dicendum de eo qui falsam notitiam spargit, naves esse submersas, aut similia mendacia. III. Si unus vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi. IV. Si venditores conspirent inter se de pretio, ut non minoris vendant. Sed circa hos duos modos, hìc ultimo loco adnotatos, duæ magnæ agitantur quæstiones.

816. — Quær. I. An unus vel pauci mercatores, qui tempore messis aut vindemiæ emunt omne triticum, aut vinum pretio vili tunc currente, ut postea cariùs vendant, peccent contra justitiam? Certum est 1. id licitum esse, si emantur merces non necessariæ ad vitæ sustentationem, vel ad communem reipubl. statum, ut sunt gemmæ pretiosæ, equi generosi, ornatus mulierum, et similia. Certum est 2. licitum esse emere triticum, vinum, etc. ut postea vendantur reipub. pretio communi, quo venderent alii negotiatores ea de longè asportantes, vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquam cives jam emerint sibi necessaria, et convenientia. Ita *Bonac. d. 3. q. 2. p. 2. n. 3. Salm. de contract. c. 2. punct. 4. §. 2. num. 45. cum Trull. Tap. ac Villal.* et sic etiam docet *S. Antonin. p. 2. t. 1. c. 23. §. 15.* ubi ait : *Licitè potest mercator annonas illas emere messis tempore, cariùs postea venditurus, ut sic honestum per opera sua lucrum reportet.* Quæstio igitur est de ementibus omnes

illas res necessarias ad sustentationem, ut postea vendant cariùs ad suum libitum, an isti teneantur ad restitutionem?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 151. *et Mol. d.* 145. *in fin.* Ratio, quia hujusmodi emptores, quamvis peccent contra justitiam legalem, non tamen lædunt justitiam commutativam, cùm emerint pretio currenti; aliàs, ut dicunt, etiam eam læderent emptores, qui concurrendo simul caritatem inducerent, quia sic etiam ipsi essent causa, ut pretium augeretur. Hæc tamen sententia minimè mihi videtur probabilis, quia constitutio pretii non pendet à privato arbitrio venditorum, sed à communi æstimatione civium; nec obstat paritas adducta emptorum concurrentium, quia tunc auctio pretii evenit per accidens; at hic pretium augetur ex sola venditorum voluntate. Unde rectè *Sanctus Antonin. l. c.* sic docuit: *Si autem annonas temporis emit, et tantùm congregat, ut postea compellantur homines emere ab uno ad placitum suum, et ideò vendit carè ut vult, enormiter peccat contra proximum, et communitatem.*

Secunda sententia igitur communis, et vera, quam tenent *Sotus l.* 6. *de just. qu.* 2. *art.* 2. *Sylvest. v. Emptio, qu.* 10. *Cont. Tourn. hic de monopolio concl.* 3. *Viva q.* 2. *art.* 4. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 946. *Salm. ibid. n.* 44. *cum Trull. Bann. Tap. et Vill.* docet hos emptores tenèri ad restitutionem damni arbitrio prudentum cæteris emptoribus, et reipubl. si merces vendant cariùs quàm juxta fori æstimationem pretium curreret, si ipsi monopolium non fecissent. Ratio, quia isti sunt causa, ut pretium injustè augeatur. Eamdem sententiam sequitur etiam *Lugo d.* 26. *n.* 176. modò tamen pretium augeatur supra summum, quo merces venderentur, si factum non fuisset monopolium. Cæterùm probabiliter censent idem *Lugo n.* 177. *Bon. d.* 3. *q.* 2. *p.* 3. *n.* 4. *Fill. tract.* 35. *c.* 8. *n.* 214. *Holzm. de contr. c.* 4. *n.* 805. *Croix l. c. num.* 946. *et apud Lugo d. num.* 177. *Bann. Arag. Eman. et Vega,* non peccare contra justitiam tales emptores si vendant pretio summo, quod curreret, si monopolium non præcessisset. Ratio, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso. An autem hujusmodi venditor (si unus sit qui merces illas congregarit) peccet tunc saltem contra charitatem? Affirmant plures, sed negant

Holzm. c 4. n. 805. et Lugo d. 26. n. 178. cum Mol. et Less. c. 20. n. 168. modò alios non inducat ad cariùs vendendum; nam alioquin nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet, quando non tenetur avertere.

817. — Quær. II. An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio cariori, teneantur ad restitutionem? Certum est tenêri, si conveniant vendere pretio ultra supremum; sicut pariter peccant contra justitiam artifices illi, et similes, qui inter se conveniunt de non locando operas suas, nisi pretio summum excedenti, ut *Less. l. 2. c. 21. num. 147. Salm. de contract. c. 2. punct. 5. n. 58. cum aliis communiter.* Quæstio igitur est, quando conventio fit, ut merces non vendantur, nisi pretio summo, an peccetur contra justitiam?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. num. 43. Sot. l. 6. q. 2. art. 3. Cont. Tourn. loc. cit. concl. 2. Spor. de 7. præc. c. 5. n. 103. Ronc. de contract. c. 8. q. 2. r. 3. et Reb. ac Dic. apud Salm. ibid. n. 55.* Ratio, tum quia ex *l. un. c. de Monop.* hoc graviter prohibetur sub privatione omnium bonorum, et perpetuo exilio; tum quia hujusmodi mercatores per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo.

Secunda sententia tamen dicit hos non peccare contra justitiam, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 21. n. 145. Lug. d. 26. n. 172. et 173. Viva de contr. qu. 2. art. 4. n. 2.* (qui vocat communem) *Fill. t. 35. c. 8. n. 252. Holz. c. 4. n. 805. Tamb. Dec. l. 8. c. 3. §. 12. n. 11. cum Mol. Bonac. et Salm. loc. cit. n. 56. cum Tap. Bann. Reg.* et probabilem vocat *Laym. l. c. num. 42. cum P. Nav.* Prima sententia est quidem probabilis; sed hæc secunda non minùs probabilis videtur, et fortè probabilior, tum auctoritate DD. tum ratione; quia non aptè dicitur, quòd venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ad sic emendum, cùm isti voluntariè emant; si coguntur, non coguntur à venditoribus, sed à propria necessitate, quæ non potest dici vera coactio ex parte venditorum emanans. Rectè igitur loquendo, dicendum per talem conventionem emptores potiùs impediri ab emendo pretio minori. Cùm autem sic impediuntur, non irrogatur eis injuria, nisi impediantur minis vel mendaciis, sicut accidit in omni

alio contractu : aliter etiamsi aliquis tantùm suaderet venditori, ut venderet pretio summo, etiam peccaret contra justitiam, et teneretur ad restitutionem ; quod iidem contrarii negant. Hæc ratio sumitur ex regula generali, ut diximus *n.* 582. *et* 584. Sicut enim non infertur injuria alteri, cui sine vi vel fraude impedias, ut testator relinquat hæreditatem non debitam, etiamsi testator erat determinatus ad eam illi relinquendam ; ita in casu nostro. Licèt igitur talis conventio sit illicita, quia est prohibita jure positivo, non est tamen injuriosa jure naturali. Nec valet dicere, quòd ipsa conventio venditorum, cùm ipsi mutuo obligentur ad non vendendum nisi pretio summo, cogeret emptores ad sic emendum ; nam respondetur 1. quòd hoc pactum, cùm sit spontè initum, non est in illo nec vis, nec fraus. Respondetur 2. quòd hujusmodi conventio, cùm sit illicita, et contra charitatem, ut infrà dicemus, nullam potest inducere obligationem, ex Regul. Jur. 69. in 6. ubi : *In malis promissis fidem non expedit observari* : juxta dicta *n.* 712. Hinc, positâ probabilitate hujus secundæ sententiæ, probabiliùs est hos venditores non tenèri ad restitutionem, prout diximus suprà *n.* 669. Non dubitatur autem, quòd judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium, ut *Lugo n.* 177. Nec dubitandum quin præfati venditores sic conspirando graviter peccent contra charitatem, ut docent *Less. c.* 21. *num.* 145. *Salm. dict. num.* 56. *et Lugo n.* 175. *cum Mol. et communi*, à qua ait *Lugo* non recedendum. Ratio, quia licèt charitas non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen te obligare ad non dissuadendum alios, ne mitiori pretio vendant : sicut, esto charitas non te obliget ad dandam eleëmosynam, videtur tamen te obligare ad non dissuadendos alios, qui eam largiri volunt.

Sed hìc aliud dubium fit, an facto monopolio de pretio injusto à mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere. Negant *Tapia*, *Reb. et Dic. apud Salmant. de contract. c.* 2. *punct.* 5. *n.* 57. quia pretium illud injustum est. Sed affirmant *Salmanticens. ib. cum Bonac. Trull. Reg. Medina*, *et Diana*. Ratio, quia illud pretium jam commune est, et currens ; et per accidens se habet, quòd ex injustitia aliorum adauctum sit. At prima sententia mihi omninò melior vide-

tur, semper ac (intelligo) pretium sit ultra supremum. Ratio, quia pretium illud per injustitiam adauctum, semper, et per se injustum est, et ad justitiam reducendum. Illa autem minimè est dicenda justa æstimatio, quæ injusta deprehenditur, et ex injustitia est orta; imò neque æstimatio dici debet, sed potiùs deceptio et fraus. Ita rectè *Conc.*

818. — « 10. Venditor debet emptorem prænonêre de » notabili vitio rei, quod ei obesse potest, v. gr. si equus » sit furiosus, domus ruinosa, oves morbidæ, pannus adu» stus, etc. alioqui tenetur de fraude, et damno secuto: sal» tem si defectus fuerit in substantia, vel quantitate, v. gr. » si deficiat in pondere, vel mensurâ, aut vendiderit rem » unam pro alia: et sic peccat mortaliter cum obligatione » restituendi, 1. qui frumentum venditurus ponit priùs in » loco humido, ut intumescat. 2. Qui vino Rhenano miscet » Francicum. 3. Qui carnes bubulas vendit pro vervecinis, » etc. *Vide Less. Bon. Dian. p. 1. t. 8. r. 51. Trull. d. 11.* » Quando autem venditor possit justè tacêre vitia qualitatis » rei, quæ venditur, sine obligatione restituendi pretium, » vel rescindendi contractum; *vide Card. Lugo d. 26. sect. 8.* » *n. 128. et Trull. t. 20. d. 11.* ubi notat venditionem factam » ab ignorante vitium rei esse validam: rescindendam tamen, » vel reducendam ad æquitatem, nisi venditor contra hoc » exceperit (1). »

Triplex igitur vitium potest esse in re vendenda: I. Circa *substantiam*, ut si vendatur stannum pro argento. II. Circa *quantitatem*, si dentur 5 modia pro 10. III. Circa *qualitatem*, ut si vendatur vinum corruptum, pannum adustum.

Art. 1641. Venditor tenetur de vitiis occultis, quæ rem reddunt ineptam ad usum ad quem destinatur vel hunc ita minuunt, ut vel empta non fuisset, vel nonnisi minori pretio.

Art. 1642. Venditor non tenetur de vitiis manifestis.

Art. 1643. Venditor tenetur de vitio occulto, etiamsi illud non cognoverit, nisi aliter conventum sit.

Art. 1644. In utroque casu (art. 1641 et 1643) emptori optio datur inter rescissionem et indemnitatem.

Art. 1645. Si venditor cognoscebat vitium, tenetur, præter restitutionem pretii, de omnibus damnis;

Art. 1646. Si ignorabat, tantùm tenetur de expensis per venditionem causatis.

Edit.

819. — Et 1. si vitium fuit circa *substantiam*, certè contractus est nullus, et venditor tenetur vel contractum rescindere (si alter, vitio manifestato, non emisset, ut docet *Less. l. 2. c. 21. n. 87.*), vel saltem excessum pretii reddere. Idem contrà, si emptor emat gemmam pro vitro, tenetur supplère pretium, saltem infimum, si dolum ipse non adhibuit. *Salm. tr. 14. c. 2. punct. 12. §. 2. n. 171.* Excipe, si uterque sorti se committant ob ignorantiam valoris, ut diximus *n. 802. v. Notandum 4.*

Sed hic dubitatur 1., an licitè quis emeret scienter argentum pro stanno, petendò à venditore ignorante, ut condonet, quod amplius valeat? Omninò negandum, contra aliquos, quia talis donatio, cùm procedat ex ignorantia, nulla est. Ita *Tamb. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 11. num. 59. cum Salas, et Salm. ibid. n. 172. Less. n. 84.*

Item, si venditor ob ignorantiam rem venderet infimo pretio, etiamsi venditor non interrogaret emptorem de rei valore (nam, si interroget, certè tenetur emptor valorem manifestare. Ita *Salm. ib. Lugo d. 26. n. 137. et Tamb. l. c. n. 58. in fin.* Ratio, quia venditor tunc ob ignorantiam facilè pretium infimum acceptat. Excipit *Less.* nisi ignorantia esset communis in aliquo loco, per quam res vilius æstimatur). Sed huic sententiæ nescio acquiescere. Non nego, quòd ratione illius donationis nihil emptor retinère possit, quia non est vera donatio, quidquid dicant *Cajet. et Arm. ap. Lugo.* At nescio, cur non valeat hujusmodi contractus, ut vera venditio? Ex una parte enim emptor justè emit, infimum pretium solvendo; ex alia non valeo intelligere, unde ipse obligationem habeat certiorandi venditorem (sive interroget venditor, sive non) de rei valore ignorato, quando nullo modo eum positivè decipit, aut cogit ad vendendum: quòd autem venditor ignoret pretium illud esse infimum, per accidens se habet, et ipsi imputandum est.

820. — Si verò res mixta venditur ut pura, quando verè sit res perfectior aliis, et post mixtionem aliis non sit deterior, probabiliter vendi potest, vitio non manifestato, pretio communi. *Salm. de contract. p. 10. §. 1. n. 129. Less. l. 2. c. 21. dub. 11. n. 83.* et consentit *P. Conc. p. 307. n. 50.* cum sententia ferè communi, ut asserit; modò, facta mixtione, merx verè adæquet alias, quæ communiter venduntur. Sed

dubitatur 1. an idem possit dici de vino mixto cum aqua? Negant *Salm. cit. n.* 129. sed fatentur graves DD. hoc admittere, ut reverà admittit *Less. d. n.* 85. *cum Lop. et aliis, ut infrà.* Et satis probabile videtur, nisi ex mixtione vinum acesceret, vel servari non posset ab emptore, qui ad servandum emeret, ut ajunt *Tamb. l. c. n.* 27. *Serra* 2. 2. *q.* 77. *a.* 2. *cum Soto, et Corrado, Jo. de la Crux, et Dian. ap. Moyam.* Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia. Id confirmat *S. Antoninus* dicens : *Cùm aliqui sophisticant ea quæ vendunt, ut se servent indemnes, et cum aliquo lucro congruo, quia si venderent puras res, emptores non vellent dare justum pretium, quia alii vendunt alia sic mixta minori pretio; videntur posse excusari, dummodò non fiant mixturæ quæ noceant corporibus in his, quæ venduntur in cibum et potum, et præcipuè in medicinalibus. P.* 2. *tit.* 1. *c.* 17. §. 4. Confirmatur id etiam ex *S. Thoma*, qui ait : *Cùm usus rei etsi non competat venditori, potest tamen esse conveniens aliis, et si ipse propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 2.

821. — Dubitatur 2. an sit injustitia vendere quid pro quo, ut solent pharmacopolæ, si quod traditur, sit æquè, vel ferè æquè utile? Negant probabiliter *Spor. c.* 5. *n.* 74. *Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 12. §. 2. *n.* 174. *cum Lugo, Sot. Dic. Medin. Salas, et Tamb. l.* 6. *n.* 9. dummodò exigatur justum pretium rei traditæ. Ratio, quia tunc non adest diversitas substantialis quoad finem emptoris. Rectè tamen advertit *Tamb.* quòd, ut venditor in hoc excusetur, debet esse certus, non dubius de tali æqualitate virtutis.

822. — II. Si vitium est circa *quantitatem*, quæritur, an excusetur qui utitur mensurâ diminutâ, ut consequatur justum pretium, aliàs non consecuturus ob injustam taxam, vel injustum monopolium ementium? Valde probabiliter affirmant *Lugo d.* 26. *n.* 125. *Laym. lib.* 3. *sect.* 5. *tr.* 4. *c.* 17. §. 2. *n.* 15. *Pal. d.* 3. *p.* 22. *n.* 3. *Spor. de* 7. *præc. c.* 5. *n.* 76. *cum Sot. Val. Tol. et Salm. ibid. n.* 175. *cum Reb. Salas, et Dic.* Ratio, quia tunc iste vexationem suam justè redimit.

823. — III. Si vitium denique est circa *qualitatem*, quando est de se patens, non tenetur venditor illud manifestare, ut *S. Thom.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 3. *cum communi.* Notant benè

tamen *Salm. ibid. n.* 176. *cum Lugo, Laym. Dic. et Pal.* quòd, si venditori constet ignorantia emptoris, tenetur in conscientia vitium manifestare, vel damnum compensare; quamvis cæterùm (ut dicit *Tamb. ib. n.* 19. *cum Less. et Mol.*) contractus sit validus; nisi, excipit *Less. lib.* 1. *c.* 17. *n.* 33., res adhuc sit integra. Excipitur item, si qualitas transierit in substantiam, putà, si emptor expressè dixerit, *nolo vinum, si non est vetus. Tamb. n.* 21. *cum Dic.* qui etiam notat *n.* 22. quòd venditor dolo decipiens emptorem circa qualitatem, si res æquè illi non sit, vel ferè æquè utilis, tenetur vel contractum rescindere, vel damnum resarcire ad arbitrium emptoris; et idem dicit *Habert t.* 4. *p.* 281. *qu.* 3. Quando autem vitium rei occultum, et nocivum sit emptori, ut si equus sit furiosus, domus ruinosa, rectè dicit hìc *Bus. cum Viva art.* 5. *n.* 3. tenèri ex justitia venditorem illum de vitio monère. Notat etiam *Viva q.* 2. *art.* 5. *n.* 3. *cum Less.* quòd, si emptor interroget, an res habeat certum defectum, tenetur venditor manifestare: aliàs venditio est nulla: secùs autem, si interroget in genere, tunc, si res est utilis ad finem emptoris, venditio est valida. Deinde notat *Tamb. d.* §. 11. *n.* 29. quòd si venditor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere utì vulgò dicitur: *A sacco d'ossa rotte* (1); tunc ad nihil tenetur. Unde meritò approbat *Tambur.* consuetudinem, quæ alicubi viget, præsertim in nundinis magnis, quòd ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima. Ratio, quia ad tollendas lites ob commune bonum satis hoc cohonestari potest à consuetudine: dummodò, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium, saltem supremum, quanti valet res, habitâ ratione illius vitii occulti.

824. — « 11. Si scias occultè debitorem tuum non esse » solvendo, injustum videtur, iis, qui id nesciunt, debitum » illud vendere pretio ordinario; tum quia est dolus, tum » quia vitium intrinsecum crediti non revelatur. *Bon. l. c.* » *p.* 10. *Less. c.* 21. *d.* 10. *Fill. etc.*

« 12. Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuendum, » licèt tamen vendere pretio currente, et non dicere emptori » (secluso tamen dolo, fraudibus, et mendaciis, quibus » emptorem allicere ad emendum ei non licet); quia pretium

(1) Id est: periculo emptoris. *Edit.*

» currens simpliciter adhuc est justum. *Bon. q. 2. p. 3. n. 12.* » *ex Az. et Fill. etc.*

Sed de hoc dubitatur inter DD. Alii enim, *ut Rodr. Med. Gab. etc.* negant posse vendi pretio currenti rem, quæ scitur mox minoris valitura, quia tunc res illa ex tali circumstantia minus valet : et hanc rectè *Salm. tr. 14. c. 2. p. 9. §. 2. n. 107. cum Pal.* probabilem vocant. Alii tamen affirmant, ut *cum Bus. Less. c. 21. n. 40. Cont. Tourn. de venditione art. 4. concl. 2. v. Quær. 2. Salm. ibid. n. 108. cum Caj. Bon. Pal. Sot. Trull. ex S. Th.* qui 2. 2. *q. 77. art. 3. ad 4.* expressè hoc docet, inquiens : *Venditor, qui vendit rem secundùm pretium quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponat.* Ratio, quia non est respiciendus valor futurus, sed præsens, qui non variatur ex notitia particulari, sed ex communi æstimatione : et hanc sententiam veriorem censeo, si verè notitia sit particularis, non autem si communis. Sic pariter contrà, benè ajunt *P. Conc. Cont. Tourn. loc. cit. cum Bann. Caj. Mald. et Salm. cit. n. 108.* licère cuique emere merces pretio currenti, scienti pretium brevì augendum, quamvis hoc ignorent venditores, ut probatur exemplo Josephi. *Gen. 41.* Item dicendum cum *Cont. Tourn. et Conc.* benè te posse emere pecuniâ, quam privatè scis brevì prohibendam ; modò, semper intellige, absint mendacia, vis, aut fraus. Utrùm autem emptor, aut venditor eo casu peccent contra charitatem, qui venderet rem illam alicui cum tanto ejus damno? Resp. *S. Thom. l. c. Abundantioris esse virtutis, si pretium minuat.* Sed si non minuit, regulariter non peccat, ut dicunt *Cont. Tourn. ibid. et Salm. ib.*, quia sic ille consulit rebus suis, licèt damnum per accidens alteri eveniat. Certum autem est non tenèri cum suo damno rem manifestare, ut *Cont. Tourn. l. c. Ronc. de contr. c. 5. q. 6. restit. 2. et Salm. ibid. cum Less. Bon. Trull. etc.* Ratio, quia ex una parte non lædit charitatem, qui utitur jure suo justè consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum ex eo patiatur ; ex altera parte non tenetur notitiam illam manifestare cum suo incommodo, ut ajunt *Less. l. 2. c. 21. n. 40. et iidem Salm. ib. in fin. cum Sot. Caj. Bann. Pal. Bon. Nav. etc. communiter.* Dictum est *regulariter*, nam excipiunt 1. *Cont. Tourn., et Ronc.* si tali venditione emptor

reducerctur ad extremam vel gravem necessitatem ; sicut enim charitas præcipit, ut subveniamus proximo graviter indigenti, sic vetat, ne in paupertatem ipse redigatur, ut nobis divitias comparemus. Excipit 2. *Ronc.* si ille causâ talis notitiæ venderet in majori quantitate, quàm foret venditurus cum gravi damno emptoris ; nisi iste adhuc eamdem quantitatem eodem pretio empturus fuisset ab aliis : at *Salm. l. c.* meritò sentiunt hanc exceptionem regulariter non valere. Excipit 3. idem *Ronc.*, si is posset mercem suam pluribus vendere, et vendit uni ; vel si posset vendere alicui, qui statim iterùm venderet aliis rem consumpturis, et venderet alteri rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. An autem in his omnibus casibus venditor semper graviter charitatem læderet, dubito, si attendatur ratio ab iisdem auctoribus citatis, nempe quòd charitas non vetat, ne sibi quis consulat utendo jure suo, licèt alteri per accidens damnum obveniat.

825. — « 13. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, » v. g. infimo, vel moderato, et is vendat rigoroso, pro» babile est, ut habet *Ang. v. Emptio*, non tenêri restituere, » sed posse retinêre excessum, cùm sua industria acquisi» verit. Aliud tamen est de famulis mercatorum, quibus inde» terminato pretio traditur meliori modo vendendum, quo » possunt, in utilitatem domini : *vide Less. d.* 18. *c. Lugo* » *d.* 26. §. 9.

Quæritur, an traditâ tibi re ad vendendum, pretio designato, possis tibi retinêre plus quod ex ea retrahes? Certum est nihil posse retinêre, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum. Alioquin, duæ adsunt sententiæ :

Prima, quam tenet *Bus. mox suprà cum Angel.* et probabilem putant *Viva de contr. q.* 2. *art.* 3. *n.* 4. *ac Mazz. t.* 2. *p.* 122. *q.* 4. affirmat posse retinêre, si ex tua industria vendas ultra pretium assignatum, quia excessus ille non rei, sed tuæ industriæ fructus est.

Secunda sententia tamen vera quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 19. *n.* 158. *Lugo d.* 26. *n.* 150. *Spor. Complem. de* 7. *præc. c.* 5. *n.* 58. *Ronc. de contr. c.* 9. *q.* 1. *r.* 2. *Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 7. §. 9. *n.* 10. *Cont. Tourn. de venditione art.* 7. *sect.* 4. *Conc. t.* 7. *p.* 295. *n.* 13. *Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 8.

n. 72. *cum Sylvest. Pal. Vill. et Fag.* (qui *apud Renz. de* 7. *præc. c.* 6. *q.* 10. primam sententiam putat improbabilem) negat te posse retinêre illud pluris quod ex venditione retrahis. Ratio, quia assignatio illa facta est à domino ne infrà, non autem ne suprà res vendatur. Excipiunt verò *Salm. ibid. n.* 71. *et Ronc. l. c.* consentitque *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 114. si dominus commiserit vendere in uno loco, et tu, factâ ibi diligentiâ, plus vendas in alio valde distanti. Sed meritò id negant *Lugo l. c. v. Quarto, Spor. Tamb. et Cont. Tour. l. c.* tunc enim tantùm potes retinêre pretium tui laboris, non autem totum excessum retractum ex re, quæ semper domino suo fructificat. Et idem dicendum sentio (quidquid dicant *Salm. loc. cit. n.* 76.), si tibi alter commiserit aliquid tanti emere, et tu minoris emas, adhibitâ diligentiâ extraordinariâ; eo casu, præter valorem tui laboris, non poteris plus à domino exigere, quàm impendisti, cùm nomine suo, non tuo rem emisti.

Benè autem poteris excessum ex re venditâ retractum tibi retinêre in sequentibus casibus: I. Si res tuâ industriâ sit meliorata, et ideò pluris vendas, ut concedunt *P. Conc., et Cont. Tourn. l. c. cum Salm. ibid. n.* 71. Ratio, quia ut communiter docent *Mol. Dic. et alii cum Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 213. fructus mixti, scilicet provenientes tam ex natura rei, quàm ex industria, non debent restitui domino à possessore tam bonæ quàm malæ fidei, nisi quantum respondent naturæ, non verò quantum respondent industriæ: fructus enim illi non sunt rei, sed hominis, occasione rei, vel per rem tamquam instrumentum sibi lucrantis. II. Si tacitè cum domino conveneris, nihil ei dare ultra pretium designatum; ita *Lugo disp.* 26. *n.* 150. *et Salm. ibid. cum Pal. Salas, Led. etc.* Quod utique intervenire asserunt, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium. III. Si lucrum sit parvi momenti, ut *Spor. et Tamb. l. c.*, quia tunc facilè præsumitur dominus consentire, ut modicum illud lucrum tibi retineas. IV. Si tu, factâ communi diligentiâ, et pretio majori non invento, rem tibi emas, et postea pluris vendas, solvasque domino solum pretium assignatum. Ita *Lug. dict. n.* 150. *v. Quinto, Less. c.* 21. *num.* 159. *Cont. Tourn. ibid. Viva l. c. et Salm. ibid. n.* 75. *cum Vill. et Mald.* Et idem ait *Lugo n.* 151. si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, et tu inve-

nias rem pretio minori ; poteris tunc rem tibi emere, et postea eam vendere illi alteri pretio majori, dummodò postea adhibitâ diligentiâ ordinariâ, non invenisses occasionem rei emendæ, nisi illo majori pretio. Additque *Lugo n.* 152. tunc censêri, quòd tu volueris rem tibi emere, aut vendere, quoties habueris animum retinendi tibi excessum, et simul assumendi periculum rei, si fortè perisset. Id tamen benè advertit *Lugo*, non esse licitum clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideò emant, ut postea non mutatam cariùs vendant, ut in *Dub. seq.* fusiùs declarabimus.

Quid, si tu gratis te obtuleris ad vendendum, vel emendum? Nihil posse retinêre dicunt *Mol. d.* 363. *et Less. c.* 21. *n.* 138. Sed *Ronc. loc. cit. Spor. n.* 41. *cum Fagund. Tamb.* dicunt posse tibi retinêre pretium tui laboris, si non habueris animum donandi ; sic enim fuisti quidem mendax, et non fidelis, sed non fuisti injustus, cùm tuus labor jam pretio dignus erat. Et hoc probabilius mihi videtur, modò dominus jam priùs statuisset vendere rem illam, et modò alter non fuisset, qui gratis rem domino venderet.

826. — « 14. Quando sartoribus ementibus pannum pro » iis quibus vestes conficiunt, minoris venditur, quàm aliis, » eò quòd sint parochiani mercatorum, vel sæpè ab iis emant, » possunt partem pretii remissam sibi retinêre, dummodò » aliàs fideliter agant, quia nulla fit injuria : et cùm mer- » catorum plurimum intersit, ut tales ad ipsorum potiùs, » quàm ad aliorum officinas veniant, censentur in ipsorum » gratiam remittere, iisque donare eam partem. *Filliuc. Dian.* » *p.* 1. *t.* 8. *r.* 26. Negat tamen *Salas*, eò quòd mercatores » falsò dicant se remittere, ut alliciant. »

Cautè igitur, ut benè advertit *Cont. Tourn. loc. cit. v. Hinc colliges*, permittendum est sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinêre aliquid de pretio ; nam aliquando mercatores revera potiùs simulant ipsis donare, quàm donent, ita ut si dominus ipse adiret, pro eodem pretio rem obtineret. Cæterùm, si sartor fideliter negotium domini gerat, et mercator ei aliquid donet verè gratis, quia suam officinam ille frequentat, vel ut eum alliciat ad suam officinam frequentandam, licitè sartor posset retinêre donatum, modò moralem diligentiam adhibuerit ad emendum ab aliis mercatoribus pretio minori. Ita *Cont. Tourn. l. c. Spor. de* 7. *præc.*

c. 5. n. 57. cum Bus. mox suprà, et Salm. tr. 14. c. 2. punct. 8. num. 76. cum Fill. Trull. Dian. etc. Præterea advertunt *Salm. ib.* nihil posse exigere sartores ob lucrum, quod iis cessat, cessando ab opere, causâ adeundi mercatores ad vestes emendas, quando ipsi ultrò ad emendum se offerunt. Hoc intelligendum, si alioquin alter non deësset, qui gratis domino emeret, ut diximus mox suprà *n. anteced. in fin.*

827. — « 15. Cùm res duobus in solidum est vendita, » is dominium acquirit, cui tradita est, dummodò is pre- » tium solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei qui priùs » tempore emit, et alter habet actionem in venditorem. Si » quid tamen vendatur, aut detur Ecclesiæ, vel aliis piis » locis, acquiritur dominium ante traditionem. *Vide Less. loc.* » *cit. et Card. Lugo d. 26. sect. 9. (1).* »

Si res igitur sit vendita uni, et postea tradatur secundo emptori, istius fit. Excipe 1. nisi hic secundus emptor sit conscius prioris venditionis; ita *Less. l. 2. c. 19. n. 142. cum* Gloss. *in c. Si tibi, de præb. in 6. P. Conc. t. 7. p. 267. n. 4. Salm. ibid. punct. 2. §. 1. n. 10. cum communi.* Et hoc etiamsi hic secundus emptor sit persona privilegiata, ut *Cont. Tourn. de venditione art. 7. sect. 1. concl. 2. Conc. loc. cit. Salm. cit. n. 10. cum Less. et aliis communiter;* tunc enim iste tenetur rem tradere primo emptori: sed non ante sententiam, si fortè ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo vendendam, ut *Less. Salm. ibid. et Cont. Tourn. loc. cit.* Excipe 2. si primus emptor sit privilegiatus, nempe locus pius, aut universitas; *Cont. Tourn. ibid. Conc. p. 267. n. 4. et Salm. ibid. n. 9.* Excipe 3. si res sit tradita secundo titulo gratioso; nam hic debet rem sibi traditam restituere emptori, qui jus habet ad rem, ex *l. Ignoti 5. c. de revoc. his quæ, etc.* Hæc tamen restitutio non debetur, nisi alius emptor petat intra annum, ex *l. 1. Quæ in fraud.* Ita *Less. Cont. Tourn. et Salm. cit. n. 10.*

828. — « 16. Si res pereat ante traditionem, et sit certa, ac » determinata, v. gr. hæc domus, hoc dolium vini, perit

(1) Cùm ex Cod. civ. jam solà venditione dominium rei transfertur, patet, quam, si duobus fuerit vendita, prioris esse emptoris ac secundam venditionem utpote rei alienæ, stare non posse. Attamen hujus regulæ exceptio fit in rebus verè mobilibus, quæ ex art. 1141. duobus obligatæ, ejus sunt, qui eas jam possidet ac bonâ fide emerat, licèt ipsius titulus sit tempore posterior.

Edit.

» emptori, nisi aliter expressè conventum sit, aut venditoris » culpâ pereat. Si autem res sit indeterminata (ut si quis » emerit 10 modios tritici ex granario, oves ex grege) aut si » emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram (ut » acervum totum tritici uno floreno in singulas mensuras), » tunc ante rei traditionem, aut mensurationem, periculum » spectat ad venditorem. *Vide Less. d. 12. loc. cit. Card. Lugo, d. 26. sect. 14. n. 216. Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 2. Bonac. q. 2. p. 8.* » (*Excipe, si emptor sit in mora, ne res sit dimensa, ex l. Lectos, ff. de peric. etc. Nota tamen, quòd incrementum, et decrementum rei etiam indeterminatæ spectat ad emptorem. Salm. dict. c. 2. n. 13. cum Less. Bon. etc.*) (1)

« 17. Si res vendita pereat, aut deterior fiat post traditio- » nem, perit emptori, licèt pretium nondum persolverit, » quia res domino perit. *Laym. Bon. ll. cc.*

829. — « Quæres, an, et quomodo liceat emere chirogra- » pha, seu credita alterius?

« Resp. Si credita inposterùm exigenda (sive jus, quod » habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, » ea minoris emere, solutione anticipatâ, est usura, seclusc » tamen lucro cessante, et damno emergente. *Bon. d. 3. q. » 3. p. 10.* ex *Mol. Less. Tol. Fill.*, quia accipitur aliquid » supra sortem ex mutuo; nam mutuat implicitè minorem » pecuniam pro exigenda majore. Dixi *certa*, quia si credita » sint incerta, periculosa, et litigiosa, aut cum difficultate » exigenda, licitè is, qui non est causa istius difficultatis, mi- » noris emit, prout difficultas, vel incertitudo solutionis mi- » nor est, vel major; quia cum tali periculo, et difficultate » minus valent. *Bon. loc. cit. Trull. l. 7. c. 20. d. 8.* »

Creditum incertum, vel difficilis exactionis licitè potest minoris emi, etsi ementi sit facilè illud integrè exigere: quia pretium sumitur à communi æstimatione, non ex circumstantia particularis ementis, ut dicunt ex *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. Less. l. 2. c. 21. dub. 9. n. 76. Lugo d. 25. n. 84. Salm. tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 3. n. 156. cum Mol. Bon. Trull. contra alios.* Sed in dubium revocatur, an creditum liquidum possit licitè emi minori pretio quàm infimo?

(1) Confer suprà ad n. 795. et 798. modò relatos art. Cod. civ.

Edit.

Prima sententia affirmat, quam tenent *Caj. v. Usura, circa fin. Arm. eod. v. n.* 33. *Nav. c.* 17. *n.* 231. *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 7. *n.* 17. *Tol. l.* 5. *c.* 31. *in fin. Auctor in add. ad Anacl. de vendit. q. VI. Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 7. §. 8. *n.* 3. *cum Dic.* et probabilem putat *Lug. d.* 26. *n.* 95. adhæretque *Azor, t.* 3. *l.* 7. *c.* 10. *q.* 5. *vers. In hac, cum Abb. in cap. Ex parte de alien. mut. et S. Bern. Sen. p.* 2. *serm.* 34. *Diana p.* 1. *tr.* 8. *res.* 49. *cum Sa, Malder. Philiarcho, et Fab.* item *Innoc. Bannez, Trull. et Serra ap. Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 11. §. 3. *n.* 159. et refert *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 66. sic docuisse Lovanii cardinalem *Bellarminum*. Ratio, quia hic contractus non est mutui, sed emptionis, quâ non emitur pecunia, sed actio ad illam; et ideo justum censetur pretium, quod communiter negotiatores pro talibus chirographis solvere solent.

Secunda sententia verò negat, eamque tenent *S. Th. Opusc.* 67. *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 6. *n.* 67. *Lugo d.* 26. *n.* 96. *Salm. ibid. n.* 160. *cum Pal. Sylv. etc. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 984. *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 17. §. 3. *n.* 33. *Azor. l. c. Viva de contr. q.* 2. *art.* 2. *n.* 8. *Spor. de* 7. *præc. c.* 4. *n.* 49. *et alii plures*. Ratio, quia actio ad creditum liquidum reverà, cùm nullum adsit periculum, aut sumptus pro eo recuperando, tanti valet quanti ipsa pecunia debita; unde emere viliùs actionem illam anticipatâ solutione, quando nullum intervenit incommodum, est virtualis usura. Hæc sententia est quidem suadenda, ut communior et tutior, sed primam, tùm ob auctoritatem DD., tùm ob rationem, sicut *Azor, et Laym.* reprobare non audent, ita nec ego, modò absit omnis animus usurarius (1); res enim naturales, ut benè ait *Petr.* pretium non habent. sed tanti valent, quanti ab hominibus æstimantur, ex *l. Pretia* 63. *ad leg. Juliam apud Cabass.* Constat autem (ait *Laym.*) quòd, cùm talia chirographa ad venditionem exponuntur, minoris communiter æstimantur, quàm præsentes pecuniæ, et hæc diminutio æstimationis oritur ex difficili ex-

(1) *Probabiliter* dicunt (inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr.* 10. *n.* 179.) » quòd chirographa, licèt sint liquida, possunt minoris emi....
» Dico tamen excipienda esse chirographa, quæ vulgò nuncupantur *fides* » *crediti*, pro quibus nullum morale periculum adest, modò ob distantiam, » incommodo aut periculo sibi non esset exactio, propter eum qui ad exigen- » dum mittendus est. »

Edit.

actione, à qua communiter præfata chirographa solent non esse immunia. Unde iidem *Lugo loc. cit. n.* 99. *Croix, et Spor.* licèt secundam sententiam sequantur, dicunt tamen, quòd ea speculativè loquendo est vera, sed non practicè, nam in praxi communiter hujusmodi credita vix sunt libera à periculo exactionis, vel saltem à molestiis, et sumptibus. Cùm autem in praxi communiter hæc credita sint obnoxia hujusmodi periculis, et incommodis; idcircò non improbabile videtur, pretio ipsa decrescere juxta communem hominum æstimationem, et ideò minoris emi posse. Alia autem est ratio mutui, alia emptionis; ex mutuo enim nihil præter sortem exigi potest, nisi titulus extrinsecus ipsi accedat; in emptione autem sola æstimatio hominum constituit justum pretium rerum, hicque præbet titulum minoris emendi.

830. — « 1. Usuram committunt 1. Ministri regum, et » principum, etc. qui ut anticipatam faciant solutionem, » aliquid accipiunt à creditoribus. 2. Qui aliquid accipiunt à » debitoribus, concessâ dilatione ad solvendum; quia accipiunt aliquid ultra sortem pro mutuo virtuali. *Bon. l. c.* » *Nav. Mol. Salm. etc.*

« 2. Minoris emi possunt regulariter credita, et stipendia, » sive salaria debita militibus, aut famulis nobilium, quia » habent adjuncta incommoda, pericula, et molestias in » exigendo, quam ob causam idem licet, etiamsi credita » illa tempore præsenti, vel etiam præterito fuerint solvenda. *Bon. l. c. ex Reg. Mol. etc.*

« 3. Qui ipse est causa difficilis solutionis, peccat contra » justitiam emendo minoris, et tenetur ad restitutionem; » tùm quia ipse est causa damni, cùm ipsius culpâ creditum valeat minus; tùm quia alioqui præmium ex delicto » suo reportaret. » (*Hoc certum est ap. omnes. Vide Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 11. §. 3. *n.* 157.) « *Mol. d.* 315. *Fill. Bon.* » *loc. cit.* Hinc quæstores principum, ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis, et malignæ solutionis, non possunt chirographa, vel credita emere minoris, ut docent *auct. cit.* Additque *Salas, et Mol. l. c.* non » esse liberum quæstoribus, etc. quibus incumbit solvere » magnatum debita, uni potiùs solvere, quàm alteri (nisi » quis fortè jus præ aliis habeat; (*Vide suprà de ordine Restit.*)

» sed tenêri omnibus solvere pro rata. *Bon. l. c. Vide Trull.* » *l. c. d.* 10.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, et quibus illicita?

831 *Quando clericis negotiatio sit graviter illicita?*
832 *Quid si clericus negotietur alieno nomine?*
833 *Quid si negotietur per alium?*
834 *An liceat clerico, aut religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis?*
835 *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis?*
836 *An liceat emere agrum cum fructibus? An vendere cariùs, ut ematur viliùs? An emere lanas ad vendendum pannum?*
837 *An liceat clerico absolutè negotiari pro necessitate sui, vel familiæ?*
838 *An aliquando laïcis negotiatio sit illicita? An liceat clericis gerere negotia, sive procurationes sæcularium?*

831. — « Resp. Ea est, cùm quis rem sibi comparat eo » animo, ut integram, et non mutatam » (*secùs si in melius mutatam. S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 4. *ad* 1.) « cariùs venden- » do, vel permutando lucretur. Quod, quia obnoxium est » periculo multorum peccatorum, et valde distractivum, » ac indecens statui clericali, sic lucris inhiare, severè pro- » hibitum est clericis constitutis in Sacris et religiosis omni- » bus » (*Constitutis in Sacris tantùm, ut Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 4. §. 1. *n.* 37. *Lugo d.* 26. *n.* 25. *Less. c.* 21. *n.* 4. *et alii communiter, ex c. Secundùm* 6. *Ne cler. vel mon. Id affirmat etiam de novitiis Tur. apud Lugo, sed Lugo meritò de hoc dubitat, quia novitii in odiosis non veniunt nomine religiosorum*), « ita ut mortaliter peccent » (*ut habet communis* (*sed non contra justitiam*); *et incurrant suspensionem, et excommunicationem, ferendæ tamen sententiæ; Sa'm. cit. n.* 37. *De immunitate gabellarum autem, vide Salm. ibid.*), « si multam negotiationi dent operam, ut ait

» *Less. quem vide loc. cit. d. 1. Laym. l. 3. t. 4. cap. 17.* » §. 7. *Bon. de contr. d. 3. q. 1. p. 3. C. Lug. d. 26. sect.* » 3. *n.* 19.

Communis igitur est sententia, non prohibêri negotiationem clericis in minoribus. Ita *Cont. Tourn. de contractibus part. 2. cap. 1. art. 7. sect. 2. concl. 2. num. 1. Habert t. 4. p.* 287. *Conc. t. 7. p.* 279. *n. 3. Lugo d.* 26. *n.* 25. *et Salm. tr. 14. c. 2. punct. 4.* §. 1. *n.* 57. Dubitatur autem, an vetetur beneficiatis in minoribus? Negant *Mol. d.* 342. *et Trull. ap. Salm. l. c.* qui id probabile putant cum *Fill. t. 2. tract.* 35. *c. 1. q. 8. n.* 28. Sed meliùs tenendum oppositum cum communi sententiâ, quam tenent *Lugo d.* 26. *n.* 26. *Salm. ibid. Cont. Tourn. loc. cit. Conc. Habert ll. cc.* item *Sa, Tab. Reb. Salas ap. Lugo, ex c. Placuit* 3. *caus.* 21. *q.* 3. ubi prohibetur negotiatio non solùm presbyteris, et diaconis, sed etiam *clericis:* quod saltem de beneficiariis in minoribus intelligendum est; nec intelligi potest de subdiaconis, dùm in tertio sæculo quo peractum fuit concilium Carthaginense III. cujus est præfatus canon, nondùm subdiaconatûs ordo inter sacros connumerabatur; etenim adhuc tempore *Urbani* II. (qui vivebat anno 1051.) tantùm ordines presbyteratûs, et diaconatûs erant sacri, ut patet ex conc. Benevent. *dist.* 60. *c. 4. ap. Tournely Præl. theol. de sacram. ordin. quæst. ult. art. 4.* Ratio autem, cur beneficiariis negotiatio sit interdicta, est, tum quia beneficiarii ex officio debent Deo vacare, utpote addicti ministerio ecclesiastico, tum quia ex bullis Pontificum, ut asserit *Lugo*, beneficiarii, non solùm in majoribus, sed etiam in minoribus constituti expoliantur bonis acquisitis ex negotiatione; ergo etiam iis negotiatio est interdicta. Sententia autem contraria, nescio quo valido fundamento nitatur.

« 1. Si clericus semel, iterùmque tantùm negotietur, in » materia non gravi, v. gr. libros, cruces, etc. emat, ut » occultè iterùm vendat cariùs, non est mortale. *Less. Mald.* » *Fill. Dian. C. Lugo l. c.*

Non peccat graviter clericus bis, vel ter exercens negotationem non turpem, nec in magna quantitate, quia jura loquuntur de exercente. Ita *Less. l. 2. c. 21. num. 4. Lugo d. 26. sect. 3. n. 24. Salm. de contr. cap. 2. punct. 4.* §. 1. *n.* 58. *cum Fill. Trull. Vill. etc. ex c. Multa 1. de cler.*

vel mon. ubi prohibetur clericis, *negotium injustum exercère.* Hinc, etiamsi semel in materia gravi negotietur, nec etiam peccare graviter, probabiliter tenent *Caj. Salas, Delbene ap. Croix l. 3. p. 2. n.* 1003. Immò *Cajet. Michael de Palao et Rod. ap. Salm. ibid.* dicunt non esse grave, etiam frequenter negotiari, quando fiat sine scandalo, et negotiatio non sit turpis, nisi præcedat monitio; sed *Salm. loc. cit. in fin.* hoc rectè inquiunt minimè admittendum, cùm jura ante monitionem graviter negotiationem prohibeant : monitio autem tantùm requiritur ad pœnas incurrendas, non verò ut hujusmodi exercitium sit illicitum, cùm illud à lege interdicatur, utpote statui clericali per se indecens.

852. — Notandum hìc ex bulla *Bened. XIV.* contra clericorum negotiationem, editâ Romæ 25. *Febr. an.* 1741. quæ incipit, *Apostolicæ*, statutum esse, quòd constitutiones, et pœnæ contra clericos negotiantes intelligantur etiam pro clerico, qui non suo, sed alieno nomine quomodolibet illicitam negotiationem exercet. Item quòd negotia à laïcis incœpta, si ad clericum quovis titulo deferantur, statim sint ab eo dimittenda; quòd si non possint dimitti sine detrimento, permittitur continuatio, sed tantùm ad tempus, et per interpositam laïci personam, ac de licentia S. C. Concilii (aut Ordinarii, si sit extra Italiam); aliàs incurret clericus eamdem spolii pœnam.

853. — Plures autem AA. dicunt non peccare graviter clericos, qui per alios negotiantur, dantibus ipsis pecuniam, aliis ponentibus industriam; nisi eorum superintendentia esset tanta, ut ipsimet negotiari viderentur; ita *Salm. ibid. n.* 40. *Lugo disp.* 26. *n.* 36. *in fin. cum Laym. et Castr. apud Croix l. 3. p. 2. n.* 1009. Sed hodie oppositum omninò tenendum ex bulla *Benedicti* XIV. *Apostolicæ*, ubi statutum est pœnas inflictas adversùs clericos illicitos negotiatores, extendi etiam ad *clericos illicitè* (verba bullæ) *sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac per seipsos, ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent.* Quod intelligitur (ut ipse *Benedictus* clariùs explicavit *de Synodo t. 2. l. 9. c. 6. n. 4. et* 5.) de clericis, qui per laïcos negotiantur, lucrum pro seipsis acquirendo. Quod patet sic esse intelligendum etiam ex eadem bulla,

ubi Pontifex immediatè post relata verba declarat, quòd bona sic à clericis alieno nomine sibi acquisita ad spolii pœnam subjiciantur. Præterea ex bulla regnantis *Clementis XIII. Cùm primum*, datâ 27. Sept. ann. 1759. confirmatur bulla *Benedicti*, et rursùs expressè prohibetur clericis, ne negotientur per interpositam personam, et præsertim ne per alios *cambium activum* contrahant. Insuper in hac bulla *Clemens* præcipit, quòd etiamsi adsit necessitas familiæ, clericus nequeat negotiari sine dispensatione Sedis apostolicæ, si sit intra Italiam; Episcopi verò, si extra Italiam. Præterea addit, quòd si aliquis contractus negotiationis dubitatur, an licitè possit à clerico iniri, vel ne, *expeditissimam*, ait, *esse viam scribendi ad S. C. Concilii, quæ dubium decernet.*

834. — « 2. Non est negotiatio ecclesiasticis, vel religiosis » prohibita, si emant pecora, quæ pascuis suis saginata vendant, quia vendunt fructus suorum prædiorum, vel agrorum. *Mol. Less. c. Lugo sect.* 3. *n.* 29. Utì nec si greges » alant, ut fœtus, lac, lanam vendant. *C. Lug. l. c.* Ubi » tamen negant licêre iis conducere agros, ut fructus vendant, eò quòd (licèt non sit negotiatio propriè dicta) specialiter illis sit prohibitum in *Concil. Carthag. III.*

Certum est non esse licitum clericis vel religiosis conducere agros alienos ad vendendos fructus. Ita cum *Bus. ut suprà Lugo de contr. d.* 26. *n.* 29. *Less. l.* 2. *c.* 21. *num.* 6. *Laym. de contr. c.* 13. §. 7. *n.* 40. *Ronc. de contr. c.* 2. *q.* 4. *r.* 2. *etc.* Ratio, quia (ut dixit *Bus.*), quamvis hæc propriè non sit negotiatio, tamen vetitum est *à Conc. Chalced.* (non *Carthag.*) ut habetur in *c. Pervenit* 1. *caus.* 21. *qu.* 3. ubi sic dicitur: *Pervenit in S. Synodum, quia de eis qui in clero connumerantur quidam qui propter turpis lucri gratiam alienarum possessionum conductiones, et causas sæculares suscipiunt; et seipsos quidem à ministeriis sanctis per desidiam separant; ad domos autem sæcularium concurrunt, et substantiarum eorum gubernationes avaritiæ causâ suscipiunt. Decrevit igitur S. Synodus neminem deinceps eorum, sive clericum, aut monachum, conducere possessiones, aut miscêri sæcularibus procurationibus.* E converso licitum est clerico emere agrum cum fructibus jam maturis, et illos vendere, quia tunc vendit fructus agri proprii. Ita *Salm. loc. cit. cum Moll. Fill. et Bus.*

ut mox infrà. Licitum esse etiam emere pullos equinos, ut postea domitos vendat, dicit *Pal. tr. 16. d. 4. p. 13. §. 3. n. 3. cum Gutt. et Lassarte;* sed hoc parum mihi arridet.

835. — An verò liceat clerico emere pecora, vel porcos, ut vendat saginatos, vel ut fœtibus, lacte, lanâ lucrum faciat? Communiter id admittunt DD. si in propriis prædiis animalia saginentur, vel alantur, ut *Less. l. c. n. 6. Lugo n. 29. Pal. n. 3. Laym. n. 40. Salm. tr. 14. c. 2. p. 4. §. 1. n. 41. Ronc. l. c. r. 1.* Sed dubitatur, an liceat ea alere ex prædiis alienis, ut postea vendantur? Si ad hoc conducantur prædia aliena, censeo omninò dicendum, quòd non liceat, ex citato *Conc. Chalced.* (nisi alicubi contraria vigêret consuetudo). Ratio, quia, si ibi prohibetur conducere agros ad vendendos fructus, tantò magis videtur id vetitum ad animalia saginanda. An autem liceat clerico emere fructus alienorum agrorum ad animalia saginanda et saginata vendenda? Generaliter loquendo, id concedunt *Viva de contr. q. 2. art. 4. n. 7. et Salm. ibid. n. 34.* modò absit scandalum. Sed negant *Laym. l. c. et Spor. tr. 6. c. 3. n. 102.* Verumtamen nequeo intelligere, cur hoc absolutè sit illicitum, cùm ex una parte hæc non sit negotiatio; emere enim rem, ut in melius mutata cariùs vendatur, certum est non esse negotiari, *sed præmium sui laboris accipere*, ut docet *D. Thom. 2. 2. quæst. 77. art. 4. ad 1. cum aliis.* Ex alia parte nullo canone hoc vetitum invenitur. Et regula generalis est, licitum esse quodcumque non constat à lege prohibitum, ut fusè probatum est *in Dissertat. de conscientia probabili.* Dicit *Laym.* hoc prohibêri, quia dedecet statum ecclesiasticum. Sed respondeo, vel dedecet per se, vel propter scandalum aliorum: quòd per se dedecat, nequit dici; nam si hoc esset, etiam clericum dedeceret animalia saginare in prædiis propriis, quod communiter DD. cum ipso *Laym.* permittunt. Si verò ob scandalum, ergò, secluso scandalo, non est illicitum.

836. — « 3. Non peccat clericus 1. Si emat agrum cum fructibus jam maturis, illosque vendat; quia vendit fructus » agri sui. *Card. de Lugo l. cit. ex Molin. Fill. etc.* 2. Si id, » quod ad proprios usus emerat, postea, vel quia non indiget, vel mutato consilio, cariùs vendat. *Ib.*

Notandum est deinde, quòd ut negotiatio clericis vetita sit, requiritur animus viliùs emendi, ut vendatur cariùs; unde licet eis vendere cariùs, ut emant viliùs. *Salmant. loc.*

cit. num. 42. Sic pariter non est vetitum clericis, vel monachis aliquid emere ut consumant, et postea vendere si pretium illius crescat, ut viliùs simile emant, quia *hoc non est propria negotiatio* (ait *S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 4.); *nec pertinet ad negotiatores, sed magis ad œconomicos, et politicos, qui habent providère vel domui vel civitati de necessariis ad victum.* Item nec prohibetur iis emere plura pro securitate suæ provisionis, et quod superest etiam cariùs vendere, quia emunt ne provisio deficiat, ut ajunt *Lugo d.* 26. *n.* 32. *Mazzott. tom.* 2. *p.* 128. Licitum etiam est clericis emere ferrum, ad vendendos gladios : colores, ad vendendas picturas : lanas, ad vendendum pannum : modò tamen ipsi pannum conficiant, non autem per operarios conductos, quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem : ita *Lugo n.* 34. *Salm. cit. n.* 42. *cum Mol. et Malder.* Et hoc affirmant, etsi lanæ essent propriæ ; de hoc tamen dubitat *Lugo.* An verò liceat conducere equos ad eos locando? negat adhuc *Mol.*, sed concedunt *Lugo et Salm. ibid.*

« 4. An verò, et quomodo clericis liceat negotiari per alios » non famulos, præsertim in necessitate? *Vide Card. de Lugo d.* » 26. *s.* 4. *n.* 36. *Trull. l. c. d.* 19. *Barb. de jur. un. l.* 1. » *c.* 40. *art.* 1.

837. — Commune est apud DD. licitum esse clerico negotiari pro suâ vel suorum necessariâ sustentatione. Ita *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 6. *Lugo d.* 26. *n.* 37. *et Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 4. §. 1. *n.* 39. *cum Mol. Sa, Nav. etc. ex c. Multa* 1. *de cler. vel mon.* ubi dicitur : *Nec tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas.* Sed hìc dubitatur, quænam necessitas requiratur, vitæ, an statûs? Nimis rigidè *Laym. c.* 15. §. 7. *n.* 39. requirit necessitatem ad vitam sustendandam. Sed communiùs et probabiliùs *Pal. t.* 16. *d.* 4. *p.* 15. §. 3. *n.* 8. *Spor. tr.* 6. *c.* 5. *n.* 102. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1006. *et Mazzott. de contr. c.* 3. *p.* 127. *in fin.* dicunt sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter clericus cum sua familia commodè sustentari nequeat. Ratio, tùm quia lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo ; tùm quia prohibitio, cùm facta sit ob decentiam statûs, non censetur prohibère id quod necessarium est ad decentem statum servandum suum vel suorum.

838. — Notandum est ultimò, quòd negotiatio, licèt tan-

tùm clericis prohibita sit, adhuc tamen laïcis aliquando illicita erit : nempe si unus vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum, vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerint, ut postea vendant pretio majori, quàm juxta fori æstimationem venderentur. Ita *Salm. ibid.* §. 2. *n. 44. et 45. cum Trull. Sot. Sylv. etc.* Et addunt in hoc peccare eos contra justitiam, et tenêri ad restitutionem. Sed oppositum non esse improbabile, ait *Less. l. 2. c. 21. n. 151.* cui adhærent *Palaus, Molin. Dic. et Dian. ap. Salm.*, dicentes, quòd isti potiùs peccant contra charitatem, et contra justitiam legalem, non autem contra commutativam ; quia non peccant emendo, nec peccant non vendendo statim, cùm nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen *Less. n. 152.* si pretium, spectato tempore venditionis, esset irrationabile ; *sed vide dicta num. 815.* Admittunt autem *Salm. dict. n. 44. cum communi* posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas, antequam in urbem invehantur. Sicut etiam admittunt, quòd dives in urgenti necessitate civium, possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat, et sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hìc ultimo loco quærere, an liceat clericis gerere negotia, sive procurationes sæcularium? Certum est illicitum esse clericis exercêre officium tutoris, curatoris, aut procuratoris pupillorum, item tabellionis, et qualecumque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitiâ, vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales clerici fiunt irregulares ex *c. unic. de obligatis ad ration.* Advertit tamen *Mazzot. de irreg. cum Tamb. Ugolin. et aliis*, quòd si à clerico suscipiatur administratio post ordinationem, non incurritur irregularitas, cùm hæc non inveniatur expressa in jure. Deinde advertunt *Salm. de censur. c. 9. punct. 5. n. 63. cum Pal. Bonac. Cornejo, et Sayro,* quòd ut clericus qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit, quòd, depositâ administratione, idoneam fidejussionem de gestis præbeat. Imò (ut addunt iidem *Salm. ibid. cum Pal. Suar. Bon. etc. ib.*) sufficit, quòd reddat rationes, et administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. Communiter autem DD. cum *Salm. ibid. n. 64.* docent quòd administratores locorum piorum, aut viduæ, aut pupilli in-

digentis, qui causâ pietatis tale onus susceperint, benè possunt ordinari etiam ante redditas rationes, argumento ex *c.* 1. *Ne clerici, vel mon. c.* 6. *q.* 1. clariùs ex *c. Pervenit*, 1. *caus.* 21. *q.* 3. *ac. c. Indicat.* 5. *dist.* 39.

Ad quæsitum veniamus; communiter docent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 6. *Pal. de censur. d.* 6. *p.* 13. *n.* 8. *Bon. eodem tit. p.* 4. *n.* 4. *Salm. eod. tit. loc. cit. cum Suar. Laym. et aliis*, illicitum esse clericis procurationem gerere personæ sæcularis privatæ non miserabilis, cum obligatione reddendi rationes, ut habetur ex *c. Sed nec* 4. *Ne cler. vel mon.* ubi sic dicitur: *Sed nec procurationes villarum, aut jurisdictiones etiam sæculares.... clericorum quisquam exercêre præsumat. Si quis autem adversùs hæc venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis* (2. *ad Tim. c.* 2. ℣. 4.): Nemo militans Deo implicet sè sæcularibus negotiis; *ab ecclesiastico fiat ministerio alienus, pro eo quòd, officio clericali neglecto, fluctibus sæculi, ut potestatibus placeat, se immergit.* Ex præfato autem textu infertur 1. talem clericum incurrere suspensionem ab officio, sed nonnisi ferendæ sententiæ, à qua excusabit ignorantia, etiamsi fuerit crassa: cùm ibi appositum sit verbum *præsumat*, quod importat commodam contumaciam per scientiam censuræ, ut dicemus *l.* 7. *n.* 47. Infertur 2. cum *Ronc. de contr. cap.* 2. *Reg.* 3. *in praxi*, illum clericum seriò increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in hujusmodi procurationibus, ut sua ministeria cogeretur negligere, prout deducitur ex verbis textûs allati, *officio clericali neglecto, fluctibus sæculi se immergit.* Hinc non auderem damnare de mortali clericum, qui ob talem procurationem sua ministeria non negligeret: maximè si id non faceret avaritiæ causâ, sed ad decentiùs statum suum et familiæ conservandum.

DUBIUM IX.

Quid sit contractus censûs, et an liceat?

839 *Quando census est licitus?*
840 *An liceat census super personas?*
841 *An pereat census, pereunte re censuatâ?*
842 *An liceat apponere in censu pactum assecurationis?*
843 *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte?*

844 *An et quando liceat census vitalitius?*

845 *Quæ conditiones requirantur in bulla* Nicolai V.

846 *Conditiones requisitæ in bulla* S. Pii V. *Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, et designatâ. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipatâ. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.*

847 *Dub. hìc* 1. *An, pereunte re, extinguatur census? Dub.* 2. *An re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio? Dub.* 3. *An pereunte re specialiter designatâ, maneant obligata alia bona hypothecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non solutâ. VII. Ne census creetur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere, et ut censuarius possit redimere. IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio.*

848 *An bulla* S. Pii *obliget in conscientia?*

849 *Et an obliget, ubi non est recepta?*

859. — « Resp. Is est, cùm certâ summâ pecuniæ, v. gr. » 100 florenis, emo à te jus percipiendi quotannis ex bonis » tuis, aut certâ aliquâ re tuâ utili, sive fructiferâ, certam » aliquam pensionem, seu censum, v. gr. florenos 5 annuos, » vel 6 prout consuetudine, vel lege taxatum erit : ita ut hìc » non sit mutuum, et usura, si aliàs pravam intentionem » non habeas, sed vera emptio, et venditio, quia emitur » non præcisa ipsa pensio, sed jus eam percipiendi » (*Ita Salm. tr.* 14. *cap.* 4. *punct.* 2. §. 1. *n.* 24.) « quod longè minùs » valet, ideòque minoris emitur ; licèt post multos annos » pretium longè superet. *Mol. Less. Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 18. *et* » *cæteri communiter.* Rectiùs tamen *C. Lugo d.* 27. *s.* 2. *n.* » 20. probat, ad excusandum censum ab usura, dicendum » esse, non emi pensiones, neque jus ad illas, neque fructus, » sed potiùs partem ususfructûs talis prædii, super quo cen- » sus constituitur ; ita ut dominium totum directum prædii » maneat apud venditorem, dominium verò utile, seu jus » ususfructûs ex parte vendatur.

« *Unde solvuntur sequentes casus, qui etiam ex natura* » *emptionis et venditionis solvi possunt.*

« 1. Hic contractus est injustus, si non servetur pretium » justum à lege, vel consuetudine probatum, quomodo pro

» Germania constituit *Carolus V.* ut jus ad 5 tantùm pro 100 » ematur.

840. — « 2. Non solùm licitus est census realis, id est con- » stitutus super re aliquâ, ut suprà dictum, ex cujus utilitate » pensio extrahatur, ita ut ad quemcumque res transeat cum » illa obligatione, et onere : sed etiam (saltem ex natura rei, » et seclusâ prohibitione legis positivæ) personalis, et consti- » tutus immediatè super persona, quæ suâ operâ, et indu- » striâ utilis sit, et fructum aliquem pariat, vel bona in spe, » vel re habeat, unde pensio duci possit : alioqui enim jus, » quod venderet, non esset pretio æstimabile, et sic con- » tractus fictitius. Ita probabiliter *Covar. Less. Salas. dub.* 3. » *n.* 2. *etc. contra Nav. Mol. C. Lug. d.* 57. §. 225. *n.* 25. » ubi censum merè personale illicitum esse, docet esse pro- » babilius, et prolixè probat (1).

An census personalis sit licitus de jure naturali?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Lugo d.* 27. *n.* 25. *cum Mol. Ang. Reb. Lop. etc. P. Concina t.* 7. *p.* 576. §. 3. *cum Panorm. Nav. Sylvest. etc.* Probant 1. quia persona non potest vendi ex *l. Ob æs alienum. Et l. seq. c. de Action. et Obl. ac c.* 2. *de Pignor.* Probant 2. ex *Extrav.* 1. *et* 2. *Martini V.* et *Callixti III.* qui solos census reales approbarunt; et clariùs ex bulla *S. Pii V. in sua Extrav. de Censibus*, qui expressè statuit censum super re immobili, et non aliter, constitui posse.

Secunda sententia verò communior et probabilior docet esse licitum. Ita *Less. l.* 2. *c.* 22. *dub.* 4. *Sot. l.* 6. *qu.* 5. *art.* 1. *concl.* 4. *Pal. d.* 6. *p.* 11. *n.* 2. *Abelly p.* 576. *n.* 2. *Merb. tom.* 1. *p.* 554. *q. un. Habert. t.* 4. *p.* 524. *Cabass. l.* 6. *c.* 12. *n.* 5. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 6. *concl.* 1. *Wigandt tr.* 9. *ex.* 8. *n.* 4. *r.* 1. *Ronc. de contr. c.* 2. *q.* 4. *r.* 1. *Anacl. cod. tit. dist.* 3. *q.* 6. *n.* 68. *et Salm. tr.* 14. *c.* 4. *punct.* 2. §. 1. *n.* 26. *cum Cov. Ban. Trull. Prad. Salas, etc.* Probatur 1. ex *Const. Nicolai V. in sua Extrav. de Censibus*, ubi videtur clarè approbari census super personis, ut notant *Pal. Cont. Tourn. l. c. Salm. ibid. et Wig. loc. cit.* Hæc sunt verba bullæ : *Cum opportuna contrahentium securitate...., ac potestate ven*

(1) Census personalis in Cod. civ. nec approbatur nec reprobatur. *Edit.*

dentis, personas earumque proprietates, reditus, jura, etc. census et omnia, et singula mobilia et immobilia bona obligandi, et obligari faciendi, etc. Idemque confirmasse *Gregorium XIII.* testantur *Palaus et Wigandt.* Probatur 2. ratione, quia si quisque potest operas suas locare, potest etiam et vendere. In tali autem contractu propriè non emitur persona, sed impropriè, nam propriè emitur jus super industriam personæ. Sicut enim in censu reali non emitur prædium, sed emitur jus super fructus percipiendos ex prædio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriæ et laboris personæ. Nec valet dicere hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale; nam in mutuo cogitur mutuatarius reddere eamdem sortem, sed in censu capitale fit demortuum, et tantùm reddi potest ad arbitrium venditoris. An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utrâque parte? *Vide mox dicenda in seq. n.* 843. Ad bullas autem *Martini V.* et *Callixti III.* respondetur, quòd ibi minimè reprobatur census personalis, seu quia ibi tantùm agebatur de censibus realibus, de quibus quæsitum fuerat, an liciti essent; ideo Pontifices eos tantùm approbarunt. Hinc benè ajunt *Cabass. l. c. Less. n.* 47. *Salm. ibid.* §. 2. *n.* 29. *et* 33. *cum Pal. Sot. Vill. Prado, etc.* præfatas bullas non obligare, cùm non sint præceptivæ, sed tantùm approbativæ conditionum in iis expressarum. In bulla autem *S. Pii V.* præcipitur quidem non constitui censum nisi super re stabili, non tamen declaratur census personalis illicitus de jure naturali. An verò hæc bulla *S. Pii* sit ubique recepta, infrà videbimus *n.* 848.

« 3. Iniqui sunt venditores, seu censuarii, qui emptoribus, sive censualistis obligant rem non potentem reddere » fructus, saltem tot, quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditos. *Bon. dub.* 3. *q.* 4. » *p.* 1. *n.* 9. *et* 13.

841. — « 4. Sicut in emptione res perit damno emptoris, » sic etiam in censu reali, si res, super quam impositus » est census, pereat, vel fructus ejus absque culpâ venditoris, » tunc enim perit census, ita ut emptor, sive censualista » non possit amplius recipere fructus, sive censum : quia » qui emit, suo periculo emit. *Bon. l. c. Fill. c.* 35. *p.* 2. *n.*

» 225. » (*Vide n.* 847.). « Unde ad hoc incommodum caven-
» dum inventus est sequens modus.

842. — « 5. Licitum est, ut probant *Tol. l.* 5. *c.* 46. *et Less.*
» *c.* 22. *d.* 11. contractui censûs adjungere aliud pactum asse-
» curationis, ut si res, super quam fundatus est census,
» pereat, id fiat damno venditoris, ideòque nihilominùs
» obligatus sit vel super aliis bonis suis eum statuere, vel
» restitutâ sorte eodem pretio redimere. Debet tamen hoc
» pactum venditori compensare, augendo pretium censûs,
» vel quod eodem recidit, minorem pensionem designando.
» *Bonac. l. c. n.* 30. » (*Vide infrà n.* 847.)

843.—« 6. Ex natura rei licitus est non tantùm census irre-
» dimilis, sed etiam redimibilis, tùm ex una parte, tùm
» utriusque. ut patet ex terminorum explicatione : quia irredi-
» mibilis census dicitur, cùm venditor non potest illum pro suo
» arbitrio redimere : redimibilis autem, cùm potest, reddendo
» emptori eamdem summam, quam accepit, atque ita rursùs
» sibi emendo, quod antè vendiderat. Utrinque redimibilis di-
» citur, cùm ita conventum est, ut tam emptor, quàm venditor
» possit emptionem factam resolvere, et summam quam de-
» dit, repetere. *Less. d.* 10. *Dian. p.* 2. *t.* 5. *misc. r.* 76. »
(*Vide dicta de pacto retrovendendi, et reëmendi sup. n.* 812.
et 813.) (1).

« 7. Nihilominùs, quia contractus censûs redimibilis, ex
» parte emptoris, est res periculosa, suadèri non facilè
» debet : nam in Constit. *Martini* V. et *Callixti* III. PP. utì
» *Caroli* V. imp. usurarius contractus judicatur. Verùm id

(1) *Art.* 530. Census perpetuus pro pretio rei immobilis venditæ aut titulo oneroso vel gratuito cessæ constitutus, est semper redimibilis. Creditoris est leges ac conditiones redemptionis statuere necnon stipulari, ne census ante tempus determinatum redimatur, quod ultra 30 annos extendi nequit ; omnis conventio contraria nulla est.

Art. 1911. Pariter est semper redimibilis census perpetuus. Potest tamen inter partes conveniri, ut redimi nequeat ante certum tempus, quod longius esse non potest 10 annis ; stipulari etiam possunt, ne redemptio fiat, nisi prænonito aliquandiu censualistâ.

Art. 1912. Debitor censûs perpetui ad redemptionem cogi potest :
1.° Si per biennium non satisfaciat suæ obligationi ;
2.° Si non præstet assecurationem, de quâ conventum est ;
Art. 1913. 3.° Si foro cedat aut bona ejus publicentur.

Edit.

» intelligi debet secundùm præsumptionem fori externi : » præterquam quòd illæ constitutiones multis locis catenùs » non sunt receptæ, quatenùs prohibent ea, quæ juri natu- » rali non adversantur, ut notat *Laym. l. 3. t. 4. c. 18.* »

Quæritur, an sit licitus census redimibilis ex utrâque parte? Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia negat, quam tenent *Sot. l. 6. q. 3. a. 3. concl. 1. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 3. n. 41. cum Covarr. Tap. Vill. etc.* Ratio, quia ubicumque traditur pecunia cum pacto eamdem rursùs recipiendi, est mutuum virtuale, unde quidquid ex eo percipitur ultra sortem. est usura.

Secunda sententia verò affirmat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 22. d. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. n. 8. Pal. t. 6. tr. 32. d. 6. p. 24. §. 4. n. 2. Spor. de 7. pr. c. 7. n. 21.* item *Val. Salas, Diana, et Barth. à S. Fausto ap. Salm. ibid. n. 40.* Hæc sententia, spectatâ rei naturâ, satis probabilis mihi videtur, modò observentur limitationes quas adnotavi circa pactum reëmptionis *n.* 813. (1). Nam reverà non potest assignari ratio disparitatis in venditione prædiorum, et in hac venditione censuum. Gratis autem asseritur hoc esse mutuum virtuale; cùm hic contractus omninò differat à mutuo. in mutuo enim, si perit res oppignorata, mutuatario perit; hìc autem si perit res censuata, censitori perit. (*Vide omninò quæ diximus dicto n.* 813.). Idque dicunt *Less. Laym. et Spor. ll. cc.* valêre non tantùm pro censu reali, sed etiam pro personali; quod est improbabile, si debita proportio servetur. Cæterùm, ut benè advertunt iidem *Laym. et Spor.* hujusmodi contractus non caret periculo usurariæ intentionis.

844. — « 8. Census vitalitius, quia est virtualis sponsio, » et nititur eventu fortuito, licitus est. *Fill. Dian. p. 7. t. 9.* » *r. 70.* » (*Et communiter Less. c. 22. d. 6. Salm. loc. cit. §. 1. n. 28. cum S. Th. Pretium hujus censùs vitalitii constituitur juxta rationem ætatis et sanitatis : hinc dicunt Con. d. 3. qu. 4. p. un. num. 18. et Cabass. l. 6. c. 12. n. 8. quòd si censitor possit ad annum 60 pertingere, poterit quotannis exigere aureos 10 pro 100. Sed Less. l. 2. c. 22. n. 41. cui ad-*

(1) Negativa tamen sententia suadenda est, quia affirmativa periculosa. » *Hom. ap. tr. 10. n. 200.*

Edit.

hæret Croix l. 3. p. 2. n. 1023. et Mazz. t. 2. p. 142. dicunt posse exigere unum pro septem vel octo, quod importat circa 12. vel 14. per 100. Et alibi (in Auctar. v. Societas Offic.) ait Less. posse exigere aliquando usque ad 16. pro 100.) (1).

845. — Hìc videndum, quæ conditiones requirantur ad licitam censuum constitutionem. De jure naturali, ut ait *Less. l. 2. c. 22. num. 74.* duæ tantùm conditiones desiderantur : prima ut sit æqualitas inter censum et pretium ; secunda, ut pacta præter naturam censûs adjecta, justè compensentur. De jure autem canonico duæ habentur bullæ, in quibus plures assignantur conditiones pro censibus instituendis. Prima est *Nicolai* V. incipiens *Sollicitudo*, edita anno 1452. pro utraque Sicilia : in hac approbatur census solitus institui in præfatis regnis, etiam cum pactis et pœnis appositis pro securitate ; modò serventur hæ conditiones : 1. Ut census constituatur specialiter super re certâ, et generaliter super omnibus bonis censuarii. II. Ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio. III. Ut pensio solvenda non sit ultra decem pro centum. In hoc autem ait *Viva q. 7. art. 3. n. 14.* standum esse consuetudini locorum.

846. — Secunda bulla posterior est *S. Pii V.* quæ incipit *Cùm onus, etc.* edita ann. 1568. In hac plures aliæ conditiones præscribuntur : Et I. Ut census constituatur super re stabili fructiferâ, et designatâ, unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur, et ut veriùs tenent *Viva de contr. q. 4. art. 3. n. 4. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 2. n. 30. contra Nav. Lop. ap. Viva*, putantes in bulla præscindi à censu personali. Res autem stabilis reputatur domus ager, et etiam officium perpetuum, et census perpetuus irredimibilis, imo etiam redimibilis, ut contra *Mol. et Azor.* probabiliter tenent *Pal. p. 14. n. 3. Bon. Reb. Hurt. ap. Viva l. c.* Notat tamen *Viva*, quòd, licèt res debeat designari, hoc tamen non tollit, quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis, quæ tamen pensio utique periret, pereunte re specialiter hypothecatâ. *Vide n. seq.* 847.

II. Ut census ematur pecuniâ enumeratâ coram notario, et testibus. Sed hìc quæritur 1. an hæc conditio non obliget in

(1) *Art.* 1976. Pretium censûs vitalitii (*gall* rente viagère) arbitratu contrahentium determinari permittitur. *Edit.*

foro interno, ita ut liceat in conscientia constituere censum ex pecunia antecedenter debitâ? Affirmant *Less. l. 2. c. 22. n. 80. Nav. de usur. n. 88. Dian. p. 1. tract. 8. r. 44. cum Megala, Mald. Val. Jo. de la Crux., etc.* et probabile putat *Tamb. de contr. l. 9. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 4.* Negant verò *Pal. tr. 33. d. 6. p. 16. n. 8. cum Med. Lop. etc.* item *Mol. d. 390. Lugo d. 27. num. 83. cum Salon. Reb. et aliis pluribus.* Ratio, quia, cùm bulla sit justè constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesset fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum. Hæc quidem secunda sententia est probabilior, sed prima non videtur improbabilis casu quo omninò absit in casu particulari fraus aut injustitia : licèt enim probabilius sit legem non cessare, cessante fine legis in casu particulari, contraria tamen adhuc videtur probabilis cum *Caj. Sylv. Ang. Val. Carden. Sa, Viva, Salm. et aliis pluribus*, ut diximus *l. 1. n. 199.* Si autem (loquendo in casu nostro) venditio rei frugiferæ per pecuniam creditam certè est valida et justa. cur injusta censenda est venditio censûs realis, quæ proculdubio vera venditio est, cùm vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur, ut benè arguit *Lugo loc. cit. n. 80. cum Sot. Salas, etc.*, ad probandum, quòd jure naturali minimè sit illicitus census constitutus ex pecuniâ creditâ. Quæritur hìc 2. utrùm venditor censûs, si sit læsus in pretio, possit minuere pensionem, aut ipsam integram teneatur solvere, et censitor teneatur supplère pretium? Utraque videtur probabilis. *Vide Viva ib. n. 5.*

III. Ut solutio pensionis non fiat anticipatè, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait *Bon. de contr. d. 3. q. 4. p. un. n. 26. cum Mol. d. 390. Fill. Reb. Salas, Less. Azor. et Salon.* quòd si censuarius spontè vellet solvere anticipatè, hoc non prohibère ex bulla. Illicitum est autem obligare censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo censitoris, quia hoc onus esset extra naturam contractûs, ut rectè ajunt *Viva q. 4. art. 3. n. 6. et Bon. l. c. n. 35. cum Reb. Salas et aliis, contra Rod.* Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuatur.

IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos; hinc, si re hypothecata perit, nequit censitor petere, ut alia substituatur, secùs, si res reperiatur aliena; vel si reddatur infrugifera culpâ censuarii; ut *Less. Nav. etc.*

847. — Sed dubitatur 1. an, præcisâ bullâ *S. Pii*, perëunte re, de jure naturali pereat etiam census?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Pal. tr. 33. d. 6. p. 31. n. 3. cum Sot. Cov. Palac.* item *Salm. de contract. c. 4. punct. 2. §. 4. n. 48. cum Salas, Mercad. Rodr. Matienz. etc.* Ratio istorum, quia in censu præcipuè obligatio imponitur personæ, et accessoriè rei, quæ tantùm obligatur pro hypotheca, sive pro assecuratione pensionis solvendæ: hinc asserunt, quòd pereunte re hypothecatâ, non perit obligatio personalis censuarii. Sed venerando tot DD. auctoritatem, mihi omninò tenenda videtur.

Secunda sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 22. dub. 3. n. 34. Lugo d. 27. n. 103. Tol. l. 3. q. 39. n. 4. Mol. d. 383. et 394. dub. 3. Laym. l. 3. tr. 4. c. 13. n. 4. P. Conc. t. 7. p. 394. n. 4. Ronc. de contr. c. 1. q. 4. r. 3. Anacl. num. 73.* item *Val. Reb. Med. Vill. etc. ap. Pal. n. 2. et ap. Salm. ibid. n. 47.* Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cujus fructus jus venditur; unde *Lessius* rectè dicit falli *Sotum*, *et Covar.* dicentes rem ibi obligari tantùm pro hypotheca debiti personalis; nam reverà in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendæ, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censitâ? Hinc sicut, pereunte re, amittis jus servitutis quod super illa haberes, putà transeundi, colligendi glandes, etc.; ita etiam amittis jus percipiendi fructus per contractum censûs tibi acquisitum, et eo casu venditor ab omni obligatione liberetur. Ita *Less.;* admittit tamen ipse *Less. ibid.* et consentiunt *Spor. tr. 4. c. 6. n. 14. et Tamb. c. 4. §. 3. n. 1.* pactum adjectum solvendi pensionem, adhuc re pereunte, sustinêri posse, si contractui censûs adjiciatur alter contractus assecurationis, dummodò pensio illa proportionatè moderetur. Sed neque opinioni isti acquiescere valeo; licèt enim probabilem censeam sententiam *Lugonis*, *et aliorum*, ut mox dicemus *v. seq. Dubitatur* 2. quòd liceat pactum exigendi integram pensionem, etiamsi fundus per aliquot annos non det fructus, modò pretium minuatur, quia per pactum illud virtualiter compensantur pensiones minores solvendæ annis sterilibus, cum pensionibus, quæ solvendæ fuissent pro annis fertilibus, et hæ relaxantur; et sic jam adest æqualitas. Attamen in nostro casu, cùm pactum appo-

nitur solvendi pensiones, etiam re pereunte, nulla æqualitas esse potest, dum pensiones solvendæ remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quâcumque relaxatione factâ, non possunt adæquare pensiones quæ in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2. an si res per certos annos non det fructus, attentâ bullâ, debeatur integra pensio? Negant *Less. lib. 2. cap. 22. n. 82. et Mol. t. 2. d. 390.* ex hac bulla *S. Pii*, ubi prohibentur *conditiones directè vel indirectè obligantes ad pensionem in casibus fortuitis eum, qui aliàs ex natura contractûs non tenetur.* Sed probabiliter affirmant *Lugo d. 27. n. 71. cum Sot. Sa, Val. Salas, etc.* item *Nav. Bon. et Reb. apud Viva l. c. n. 7.* modò compensetur pretio periculum hoc quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est contractui censûs realis adjicere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censetur appositus. Pactum autem hoc assecurationis minimè videtur reprobatum à bulla, nam Pontifex ibi prohibet tantùm pacta præter naturam contractûs qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractûs censualis, est tamen juxta naturam alterius contractûs adjecti assecurationi, ut dicetur infrà de contractu Trino. Putat autem *Lugo n. 103.* quòd si pars prædii facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeatur integra pensio, etiamsi pars remanens reddat fructus sufficientes ad pensionem. Sed probabilius mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam decisione Rotæ Romanæ (quam refert idem *Lugo n. 105.* idque non negat esse probabile), nempe deberi totam pensionem ex parte prædii remanente, nisi fructus ejus ad pensionem non sufficiant, et ita tenet *Ronc. de contr. cum Duard.*

Dubitatur 3. An, pereunte re specialiter designatâ, de jure naturali maneant obligata cætera bona venditoris in contractu generaliter hypothecata; affirmat *Habert t. 4. p. 324. vers. Verum*, et videtur ei favêre citata bulla *Nicolai V.* ubi conceditur posse constitui censum super re certâ, et generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. Sed mihi videtur probabiliùs negandum cum *Azor, p. 3. l. 12. c. 3. q. 3. et P. Conc. t. 7. p. 393.* Quia, pereunte totâ re, totus

census perit, juxta mox suprà dicta *Dub.* 1. Nec obstat, quòd in hujusmodi contractu soleant substitui omnia venditoris bona : nam cautio hæc solùm valet ad reddendum fundum securum ab evictione, ut benè ait *Concina*, nempe si ille sit gravatus aliis censibus, vel fideicommisso, etc, non autem, quòd, si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi, ait *Azor*, bullam *Nicolai*. Dicit autem *Ronc. de contr. c. 1. q. 4. r. 1.* ad constituendum censum satis esse designationem fundi, vel plurium aliquot fundorum in aliquâ viâ, aut villâ, quin necessaria sit designatio alicujus fundi in individuo, et testatur ita pluries decisum fuisse à Rota Romana, ex *Clericato in Decision. Miscell. Dec.* 73. *num.* 8.

V. Ut non privetur censuarius rem vendere, aut donare. Debet tamen iste, si vendere vult, monêre censitorem, nùm velit ipse emere eodem pretio? et ideò debet expectare per mensem : *vide Viva n.* 8. *et* 9. Præcisâ verò bullâ, licitum esse pactum non alienandi rem, dicunt *Salmant. tr.* 14. *cap.* 4. *punct.* 2. §. 4. *num.* 49. *cum Sot. Cov. Pal. etc.* Sed quando tale pactum non adest, prædictam monitionem semper faciendam esse asserunt cum *Val. Salm. ibid. n.* 50. *et Pal.* Imò semper æquum esse putant, ut censitor in emptione præferatur.

VI. Ne constituatur pro non solutâ pensione alia pœna, aut interesse lucri cessantis scilicet extrinseci, putà, si præstandum erat triticum tempore quo valebat duobus aureis, et reddatur tempore quo valet uno, ut *Mol. et Hurt. apud Viv. n.* 20. Sed jure naturali appositio pœnæ proportionatæ non est illicita. *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 38. Item de jure naturali ex dilatione solutionis benè potest exigi interesse ; sed ex bulla ob fraudem usurariam nequit illud in pactum deduci, ut docet *Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 85. In foro tamen conscientiæ ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecam. *Less. n.* 83.

VII. Ne ex pensionibus non solutis novus census creëtur. An autem id sit illicitum de jure naturali? Benè ait *Lugo d.* 27. *n.* 98. hanc quæstionem pendêre ex aliâ suprà enuntiatâ (*vide dicta n.* 846. *vers.* II. *Ut census*), nimirùm, an liceat constituere censum ex pecunia debita?

VIII. Ut censitor non possit pretium unquam repetere, et

contrà possit censuarius semper redimere censum, factâ denuntiatione per bimestre. Pactum autem quòd census non possit unquam redimi à censuario, compensato pretio, per se non est illicitum, ita *Less. l. 2. c. 22. n. 36. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 3. n. 43.* qui ajunt hoc omnes docêre : sicut enim censuarius potest vendere fundum, vel servitutem super illo in perpetuum, sic etiam jus ad ipsius fructus. Et ob eamdem rationem licitum quoque est constituere censum cum pacto, ut non possit redimi, nisi infra certum tempus, ut communissimè docent *Less. c. 22. d. 9. Sot. l. 6. q. 5. art. 3. concl. 3. Pal. d. 6. p. 24. §. 1. n. 4. et Salm. loc. cit. cum Salas, Arag. et Reb. contra aliquos :* modò (intelligendum) pretium proportionatè minuatur. Communiter etiam docent *P. Concina, et Salm. ibid. n. 44. cum Lugo, Soto, Pal. Prado, etc.* (*contra Nav.*) licitum esse pactum, ut census non per partes redimatur, sed totum simul : justum enim est, ut sicut emptor totam summam numeravit; ita etiam totam simul recipiat.

IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio, quàm ab initio constitutus fuit. De jure autem naturali certum est, ut dicunt *Salm. ibid. n. 35.* census non liquidum posse minori emi. Et etiam, attentâ bullâ, probabilissimum videtur hoc fieri posse, ut ait *Viva q. 4. art. 3. cum Less. Mol. et Bon.*

848. — Quæritur I. an hæc bulla *S. Pii* obliget in conscientia? Negant *Habert t. 4. p. 524.* (dicens bullam obligare in solis locis Sedi apostolicæ subjectis) *Sa v. Census, n. 3. Megala 2. 2. l. 2. c. 7. q. 2. n. 57.* item *Nav. Salm. Mol. ap. Bon. de contr. d. 3. q. 4. p. un. n. 45.* et probabilem putant ipse *Bon. et Tamb. l. 9. tr. 2. cap. 6. §. 2. n. 4.* Ratio, quia in foro interno illæ tantùm conditiones requiruntur, quæ jure naturæ ad constitutionem censûs sunt necessariæ : bulla autem est constituta ad tollendas fraudes; unde ubi fraudes absunt, bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantùm judices, ne in foro externo contractum admittant. Probabiliùs tamen affirmant præfatam bullam obligare etiam in foro interno *Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 2. n. 31. Lugo d. 27. n. 85. Bon. l. c. n. 46. Less. l. 2. c. 22. n. 100. et Viva de contr. q. 4. n. 3. cum Salon. Trull. Hurt. et communi*, ut asserit. Ratio, quia, licèt contractus ex rei natura non sit usurarius,

lex tamen positiva benè potuit illicitum cum reddere ob periculum usuræ. *Vide dicta suprà n.* 846. *v.* II. *Ut census.*

849. — Quæritur II. an prædicta bulla obliget, ubi non est recepta? Negant communiter *Less. cap.* 2. *d.* 13. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 6. *concl.* 1. *Mol. d.* 395. *Bon. q.* 4. *num.* 43. *Lugo d.* 27. *n.* 61. *cum Sot. Nav. Salas, et aliis.* Et sic tenendum censeo, quidquid dicant *Salm. ibid. n.* 52. Ratio, quia, licèt verius sit leges pontificias non indigêre subditorum acceptatione, prout (contra *Less. l. c. et Cab. Val. Bon. ac alios*) tenuimus *l.* 1. *de leg. n.* 97. *in fin. et* 138. *cum Suar. Laym. Pal. Croix, etc.* Attamen communis est sententia, quòd ubi lex non est recepta, et per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, præsentes verò ad eam non obligantur, ut tenent ipsi *Salm. de leg. c.* 1. *punct.* 7. §. 2. *n.* 106. *cum Azor. Bon. Granad.* item *Suar. l.* 4. *c.* 16. *n.* 9. *Pal. tr.* 3. *d.* 1. *p.* 13. *n.* 3. *et Less. l. c.* ubi cum *Cov.* asserit certum esse, quòd lex adhuc ecclesiastica desinit obligare, si per solum decennium non sit recepta, ut pariter diximus *d. l.* 1. *n.* 139. *cum Bus. Nav. et Azor.* Bulla autem *S. Pii* non est recepta in duobus regnis Siciliæ, ut testantur *Less. l. c. n.* 99. *Salas ap. Viva l. c.* item *Verde Inst. civ. de Cens. l.* 3. *n.* 2589. *cum Dom. de Marinis, etc.* nec est recepta in Hispania, ut dicunt *Salm. de contract. cit. n.* 52. nec in Belgio, ut *Spor. tr.* 6. *c.* 6. *n.* 11. *et Less. ib.* nec in Germania, ut idem *Less. Habert, ac Tanner. Illsung. Pirh. et Platel. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1010. neque in Gallia, ut *Less. et Platel. ap. Croix ib.* nec etiam Romæ observatur, ait *Cont. Tourn. loc. cit. v. Sed illæ.*

DUBIUM X.

Quid sit cambium?

850 *Quid sit cambium, et quotuplex?*
851 *An liceat cambium minutum?*
852 *An cambium per litteras?*
853 *An cambium reale?*
854 *Quid de cambio ficto, seu sicco? An liceat* cambium cum recambio? *Quid de cambio Francofurtense?*

855 *An liceat pecuniam adulterinam expendere?*
856 *An liceat famulo lucrari commutando pecuniam domini?*

850. — « Resp. Cambium, quod permutationem significat, » hìc accipitur pro solâ permutatione pecuniæ. Et est con- » tractus, quo campsor aliquis campsario volenti cambit pe- » cunias, cum lucro aliquo præter sortem. Quod si sine inten- » tione usuraria fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, » patet non esse malum. Unde cùm quatuor sint cambiorum » genera, nimirùm 1. Cambium minutum, seu manuale, 2. » Cambium per litteras, 3. Cambium reale, 4. Cambium sic- » cum, seu fictum.

Circa ea resolvuntur :

851. — « 1. Licitum est cambium *minutum*, in quo dantur » pecuniæ minores pro majoribus, vel contrà : quia hìc sunt » justi tituli aliquid lucrandi, nimirùm labor campsoris in » numeranda pecunia, item diligentia in pecunia omnis ge- » neris conquirenda, ut campsariis quibusvis sit paratus; » item puritas materiæ, et commoditas, ut cùm aurum, vel » alia moneta commoda datur pro minuta, et incommoda, » *Laym. l. 3. t. 4. c. 19. n. 4.* » (*Idque licet etiam eis, qui officium cambiendi non habent. Salm. tr. 14. c. 4. punct. 1. n. 8. cum Pal. Nav.*

852. — — « 2. Licitum est item cambium *per litteras*, » cùm scilicet campsor hìc, v. gr. monasterii prior accipit » pecunias, quas postea litteris datis alibi, v. gr. Francofurti » refundit per suos factores; quia hìc etiam sunt justi tituli, » scilicet virtualis trajectio pecuniæ, et ejus assecuratio. Tan- » tundem enim facit, ac si campsario pecuniam ejus Fran- » cofurtum transferat sine periculo. Minùs tamen campsor » exigere debet, quàm si realiter transtulisset. *Laym. l. c.* » *Bon. d. 3. q. 5. p. 1. Nav. Less. etc.* » (*S. Pius V. in bulla de Cambiis, ad usuras amovendas, statuit non protrahi tempus solutionis cambii, nisi ad primas nundinas; et solutiones esse faciendas ubi determinatæ sunt, ac juxta tempus communiter taxatum de uno alio loco. Vide Salm. ibid. n. 12.*)

853. — « 3. Item licitum est cambium *reale*, cùm campsor » hìc monasterii prior dat pecunias, ut per suos alibi cas » recipiat à campsario, qui alibi habet pecunias, sed eget

» nunc eis hìc. Titulus hujus cambii est item translationis, » et assecurationis: tantundem enim facit campsor, ac si pecu- » nias campsarii absentes sisteret hìc præsentes, vel ut alii » ajunt, ac si præsenti pecuniâ emeret absentem, quæ utique » minùs valet; *Laym. loc. cit. num.* 6. *et* 7. *Bonav. l. c.* » (*Probabiliter ait Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1051. *cum Less. Laym. et Spor. quòd licitè potest campsor accipere lucrum cambii, esto translatio pecuniæ sit ipsi utilis, quia in communi æstimatione hæc translatio est digna pretio, cùm communiter in ea incommodum adsit, commodum autem campsoris tunc per accidens se habet*).

854. — « 4. Illicitum est cambium *fictum*, seu *siccum*, » quod nihil aliud est, quàm titulus lucrandi; ut v. g. Titius » indigens pecuniis petit à campsore sibi dari 100. Campsor » autem non aliter dat, nisi Francofurti, v. gr. vel alio loco » distante solvendos, petitque ab eo pretium quod solet dari » pro locis similibus. Titius ergò accipit, et tamen verè non » cogitat reddere in istis locis, imò forsan nec habet istic » correspondentem, idque constat campsori: contractus hic » est cambium fictum, ac reverà mutuum, ideòque palliata » usura. Excusabitur tamen campsor, si lucrum illud exigat » titulo lucri cessantis. *Plura vide apud Tolet. l.* 5. *c.* 52. » *Bon. d.* 3. *q.* 5. *p.* 1.

Quæritur hìc, an sit licitum cambium cum recambio, vulgò *Cambio colla ricorsa* (1.)? Casus est: Tu accipis Neapoli centum nummos à campsore solvendos in Sicilia, sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem, qui pro te solvat, rogas campsorem, ut tibi concedat procuratorem suum in Sicilia residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi campsori cum lucro cambii; campsor autem scribit ad suum procuratorem, ut tanquam procurator tuus solvat sibi campsori cambium cum lucro, et tamquam procurator ipsius debitum recipiat: at quia tu non habes pecuniam in Sicilia, procurator ille rescribit campsori, ut hic exigat tuum debitum Neapoli cum alio lucro recambii. *Tamb. l.* 9. *tr.* 3. *c.* 5. §. 3. dicit hunc contractum probabiliter esse licitum citatque *Nav. Sa*, *Less. et Lugo*. Sed meritò hujusmodi contractum

(1) Id est; cum duplici fictione. *Hom. apost. tr.* 10. *n.* 203.
Edit.

reprobant *P. Concina. t. 7. p. 549. n. 2. Cabass. l. 6. c. 10. n. 7. et Spor. de 7. pr. c. 6. n. 44.* qui ait saltem practicè hoc esse cambium siccum duplicatum : atque ego censeo etiam speculativè, cùm reverà in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli ubi accepisti; neque contrà campsor intendit exigere pecuniam creditam, nisi Neapoli ubi tradidit, ut ita ex sua pecunia lucrum percipiat. Nescio quomodo à labe usuræ manifestæ id excusari possit.

« 5. Quod attinet ad cambium *Francofurtense*, in quo » mercatores dantes cambium ad proximas nundinas, quo » magis eæ distant, cò plus exigunt; si ideò præcisè plus » exigatur, quia solutio diutiùs differtur, usura est; si autem » ratione alterius tituli justi, v. gr. lucri cessantis, cùm » pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi, quo si » diutiùs carent, carent lucro, et quo longius est tempus, » eò plures cambium petunt, ideoque crescit valor pecuniæ, » tunc lucrum est justum. *Laym. l. c. n. 9. ex Mol. Less.* » *etc.* » (*Hoc cambium puto licitum, dummodo campsor verè patiatur interesse. Sola autem dilatio solutionis non erit certè causa justa augendi pretium, ut rectè notat P. Conc. t. 7. p. 557. n. 2.*)

855. — « 6. Qui cambiendo, vel aliter, pecuniam adul- » terinam accepit, sive ex ignorantia, aut inadvertentia, » non potest illam expendere : quia res vitiosa non potest » tradi alteri, vitio non detecto, ut suprà *de Vendit.* Neque » ex eo, quòd ipse deceptus est, potest decipere alios, cùm » actio, quâ deceptus fuit, nullum ad hoc jus tribuat. *Bonac.* » *d. 3. q. 5. p. 1. ex Az. Sanch. etc.*

Sed alii distinguunt : Si moneta non sit materialiter falsa, nempe si impressa sit signo principis, et materia sit bona, ejusdemque ponderis, poteris eam expendere, cùm nullum alteri inferas damnum ; ita *Spor. de 7. pr. c. 5. n. 30. et Croix lib. 3. p. 2. n. 960.* Si verò moneta adulterina sit etiam materialiter falsa, tunc certè non poteris illa uti. Dubitatur autem, an si eam expenderis bonâ fide, tenearis ad restitutionem? Negant *Sylvest. et Ang. ap. Dian. p. 3. tr. 6. r. 3.* qui probabile censet. Sed verius affirmant *P. Nav. ap. eumdem Dian. et Croix l. c. Spor. ib.* qui ait in hoc omnes consentire. Ratio, quia tunc ad restitutionem tenêris ex vi ipsius contractûs, quo obligaris solvere justum pretium pro re

emptâ ; cùm autem pecuniam stanneam pro argenteâ tradis, minimè justum pretium solvis.

856. — Utrùm famulus recipiens pecuniam auream à domino, ut satisfaciat creditoribus domini, possit lucrari, illam cum æneâ commutando? Affirmatur, quia est fructus industriæ, nisi sit contra expressam, vel tacitam domini voluntatem. *Salm. tr. 14. c. 4. punct. 1. n. 7. cum Lug. Pal. etc.*

DUBIUM XI.

Quid sit locatio et conductio.

857 *Vide diversos casus apud* Busemb.
858 *Quando locator potest conductorem expellere ante tempus expletum.*
859 *An successor locatoris expellere possit conductorem?*
860 *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis?*
861 *An liceat pauperi elocare jus mendicandi?*
862 *An nuntius proficiscens ad eumdem locum, possit accipere à duobus duplicatam mercedem?*
863 *An conductor obligatus ad melioraliones, illas debeat facere expensis suis?*
864 *An debeatur salarium famulo ægrotanti? Et an expensæ curationis?*

857. — « Resp. Est contractus, quo quis personam, vel » rem aliquam mobilem, vel immobilem alteri ad tempus » utendam, vel fruendam concedit, certo pretio, aut mer- » cede, seu pensione constitutâ. Utenda conceduntur, v. g. » elocata domus, equus, servus, etc. fruenda conceduntur, » elocatæ vaccæ, capræ, fundus, pomarium, etc. »

Unde consideratâ hujus contractûs naturâ, et juris dispositione, resolvuntur sequentes casus :

« 1. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dis- » solvitur, et conductor liberatur (1).

» 2. Si, absque culpâ conductoris, usus, vel fructus rei » cesset, v. g. quia domus ruinam minatur, infestatur spectris,

(1) *Art.* 1741. Non stat contractus, si res locata periit aut contrahentes suis muneribus satisfacere neglexerunt. *Edit.*

» vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo » sit contraria), aut belli, tutam habitationem non præstat, » liberatur conductor à solvenda pensione pro tempore, » quo non potest inhabitare, vel aliâ re conductâ uti, vel » frui; ut *vide ap. Laym. l. 5. t. 4. c. 25. Less. l. 2. c. 24. d. 2. etc.* (1).

» 3. Servo aut laboratori conducto non debetur stipendium » temporis notabilis, quo æger decubuit; nec ægro, nisi » expensæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, aut » consuetudo ferat. *Vide Sa, v. Conductio.* » (*Vide n.* 864.)

» 4. — Propter modicum damnum, vel infortunium, ni- » hil remittitur colono de pensione: secùs, si magna sit cla- » des. Quòd si tamen antecedentium, vel sequentium an- » norum fertilitate damnum compensetur, non remittitur. » *Laym. n. 7. Less. lib. 2. c. 24. d. 4.* » (*Vide n.* 860.) (2).

» 5. Si pluribus annis ob cœli clementiam (secùs si ob in- » dustriam colentis) uberiores fructus ex fundo elocato pro- » veniant, potest colono pensio augèri. *Laym. n. 8.*

» 6. Expensas facere in rem conductam, quæ duraturæ » sunt, v. g. conservare sarta tecta, tributa, et onera pu- » blica præstare, ad locatorem, seu dominum spectat; nisi » aliter conventum sit, aut consuetudo ferat. *Laym. l. c. n. 4.*

» 7. Si conductor in rem conductam necessarias, sive uti-

(1) *Art.* 1721. Si res ob vitia usui esse nequeat, locator de iis ac etiam damnis inde secutis tenetur, quamvis rem vitiosam ignoraverit.

Art. 1722. Si durante locatione, res integra casu fortuito pereat, contractus ipso jure rescinditur; si verò ex parte pereat, conductor aut contractûs dissolutionem aut pretii imminutionem, non tamen damni compensationem petere poterit.

Art. 1724 Conductori, si ob reparationes faciendas domum cum ea familiâ incolere nequeat, rescissionem contractûs petere licet.

(2) *Art.* 1769. Si locatio plurium sit annorum et tota messis vel dimidia casu fortuito pereat, conductor imminutionem pro ratâ detrimenti petere poterit, nisi priorum annorum fertilitate compensatus fuerit.

Art. 1770. Si conductio sit tantùm unius anni et saltem media pars messis pereat, conductor statim imminutionem pretii exigere potest; at nullam obtinebit, si jactura sit infra medietatem frugum,

Art 1771 Neque si fruges, postquam à solo fuerant separatæ, perierint.

Art. 1772 In contractu statui potest, ut conductor etiam de casu fortuito teneatur;

Art 1773. Scilicet de grandine, fulmine, gelu aut roratione, non verò de casibus fortuitis extraordinariis.

Edit.

» les expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, » vel repetere à locatore, et dum non solvuntur, retinêre rem » conductam. *Laym. l. c. Mol. d.* 496. (1).

» 8. Etsi incendium plerumque accidat culpâ inhabitantium, » et sic in dubio contra illos præsumptio sit, quia tamen » sæpè id fit culpâ famulorum, quam paterfamilias præstare » non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi locator » ostendat culpam. *Vide Laym. supra n.* 6. *Dian. p.* 9. *t.* 7. » *r.* 31. ubi ex *Haun. et Ber.* docet si constet accidisse » culpâ certi, et determinati alicujus de familia, isque circa » officium suum deliquerit, v. g. stabularii, qui lumen malè » custodierit in stabulo, tenêri patremfamilias (nisi famulus » iste pro fideli, ac diligenti fuerit habitus) de damno : secùs, » si culpâ alterius ; vel si non constet, utrùm casu, an culpâ » cujusquam acciderit (2).

» 9. Si conductor domûs, v. g. ante tempus velit emigrare, » id quidem licet, potestque alteri locare : cæteroqui autem » de pensione nihil ei remittitur (3).

858. — « 10. Locator non potest ante tempus præfinitum » conductorem invitum privare re conductâ, nisi his casi- » bus : 1. Si pensionem non solvat ; expectare tamen debet » biennium, si ultra biennium res sit conducta. 2. Si casus » improvisus accidat, ob quem domus v. g. ipsi domino sit » necessaria. 3. Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit » fieri altero inhabitante. 4. Si conductor in re conductâ malè

(1) *Art.* 1720. Locator rem sartam tectam tradet ac durante locatione omnes reparationes necessarias faciet ;

Art. 1754. Conductor autem ad reparationes minores (gall. *locatives*) tenetur, nisi adsit conventio contraria ;

Art. 1755. Et modò vetustas aut vis fortior iis locum non dederit.

(2) *Art.* 1732. Conductor de rebus, quæ perditæ aut deteriores factæ fuerunt tenetur, nisi id sine suâ culpâ accidisse probet.

Art. 1733. Tenetur de incendio, nisi illud casu fortuito, vi fortiori aut vitio ædificii vel ob domum vicinam obtinuisse probetur.

Art. 1734. Si plures sint conductores, omnes in solidum de incendio tenentur, nisi probent, illud ab alio aut non à se ipsis ortum esse.

Art. 1735. Tenetur conductor de depravationibus ac detrimentis, quæ in re locatâ culpâ subditorum aut alterius, cui ipse rem locaverat, acciderunt.

(3) *Art.* 1717. Conductori semper jus est, conductum alteri locare aut etiam totum cedere, modò id non prohibeatur.

Art. 1763. Qui agros conduxit sub conditione fructus cum domino pro ratâ dividendi, rem conductam neque alteri locare neque cedere poterit, nisi adesset contraria stipulatio.

Edit.

» versetur, v. g. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi mere-
» trices. *Laym. num.* 9. (1).

11. — Successor universalis, sive hæres non potest ante
» completum tempus conductorem expellere: partialis autem
» successor, ut emptor, donatarius, legatarius, etc. non tene-
» tur stare contractui locationis, utì neque conductor; nisi
» tamen aliter pactum sit, v. gr. ne res locata durante tem-
» pore locationis alienetur. *Vide Less. l. 2. cap. 24. et Laym.*
» *l. 3. t. 4. c. 22.* (2).

859. Commune est, et certum cum *Bus.* ut suprà, quòd successor universalis non potest expellere conductorem, ut communiter dicunt *Lugo d. 29. n. 16. et Spor. de 7. præc. c. 7. n. 32. cum aliis, ex l. Viam 10. de locat.* Certum est etiam et commune, quòd possit eum expellere successor particularis, utì emptor, legatarius, etc. *ex l. Emptorem, c. eod. tit.* Conductor autem habet eo casu actionem pro interesse contra locatorem, vel ejus hæredem, ex *l. Si merces 25. §. Qui fundum 25. ff. de locat.* Excipiunt tamen *Spor. n. 34. et Croix l. 3. p. 2. n. 1047.* si ager jam esset à colono elaboratus, vel seminatus; quia (ut dicunt) non patitur æquitas, ut colonus jacturam illam patiatur. Sed dico hanc exceptionem

(1) *Art.* 1729. Locator rescissionem contractûs petere poterit, si conductor re conductâ utatur modo locanti periculoso vel diverso à destinato.

Art. 1741. Dissolvitur contractus, si locator et conductor obligationibus suis non satisfecerunt.

Art. 1752. Conductor, qui non affert in domum supellectilem necessariam, expelli potest, nisi cautionem præstet.

Art. 1766. Rescindi potest contractus, si prædii rustici conductor in illo non collocat animalia aut instrumenta sive utensilia necessaria, si illud non colat aut malè colat, ad finem à destinato diversum adhibeat, etc.

Art. 1761. Locator contractum rescindere nequit, ut ipsemet domum incolat, nisi aliter conventum fuerit.

Art. 1760. Si ob conductoris culpam dominus à contractu resiliat, ille et pretium locationis per tempus ad novam locationem necessarium solvet et damna compensabit.

(2) *Art.* 1742. Locationis contractus non dissolvitur morte locatoris aut conductoris.

Art. 1745. Si locator rem locatam vendiderit, emptor conductorem expellere nequit;

Art. 1744. Si tamen contraria esset contractûs stipulatio, locator conductorem indemnem reddet.

Art. 1748. Quòd si emptor conductorem velit et possit expellere, ipsum hac de re tempore debito, saltem anno, cùm de prædiis agatur, præmonebit.

Edit.

esse contra expressam juris sanctionem, cùm ex præfatis textibus successor particularis habeat jus certum expellendi colonum : è converso non video, quomodo lædatur æquitas, cùm colonus jam habeat actionem contra locatorem, vel ejus hæredem, repetendi damnum; expressè enim *in cit.* §. *Qui fundum* (ubi sermo fit de legatario expellente colonum fundi legati) dicitur : *Et hoc detrimentum* (id est ab expulsione proveniens) *ad hæredem pertinet.* Notandum autem hìc, quòd minor tenetur stare locationi sui curatoris : beneficiarius, sui prædecessoris : et uxor stare locationi sui mariti. *Vide Croix lib. 3. p. 2. n. 1047.* (1).

860. — Quær. 1. an ob jacturam causâ sterilitatis possit colonus petere remissionem pensionis? De jure naturæ jactura sterilitatis per se spectat ad conductorem : ob æquitatem tamen juris introductum est, si ingens sit damnum, ut aliquid remittatur; nisi sterilitas compensetur cum ubertate aliorum annorum, ut ex *l. 8. c. de loc. et ex cap. Propter sterilitatem, de loc.* ubi *Gregorius* IX. *in quadam sua Extravag.* sic sancivit : *Propter sterilitatem afficiendo magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesiæ pro rata pensionis remissio est facienda : nisi cùm ubertate præcedentis vel subsequentis valeat sterilitas compensari.* Hinc, si nulli fructus percipiantur, nulla debetur pensio, ut docet *Lug. d. 29. n. 40. ex l. Si merces. §. Vis major. ff. de locatione.* Si autem aliqui fructus percipiantur, ajunt *Less. l. 2. c. 24. n. 17. et idem Lugo n. 43. cum Cov. Bartolo, et aliis*, tunc tantùm remissionem esse faciendam, quando, deductis semine et expensis, non supersit quod sufficiat saltem ad solvendam dimidiam pensionem. Verumtamen putat *Croix lib. 3. p. 2. n. 1049. cum Laym. et aliis*, in hoc servandam esse consuetudinem locorum.

(1) *Art.* 1429. Contractus, quo ipse maritus bona uxoris pro spatio 9 annos excedente locavit, dissolutâ communitate, uxorem ejusque hæredes tantùm ad tempus residuum periodi primæ, secundæ, etc. currentis obligat, ita ut conductor istâ periodo 9 annorum, quâ vivit, adhuc re frui possit.

Art. 1430 Contractus spatii 9 annorum aut minoris, quo ipse maritus bona uxoris plus tribus annis ante finem currentis locationis, si de prædiis agatur et plus annis duobus, si agatur de domo, locavit vel relocavit, non obligat, nisi ante dissolutam communitatem executioni mandari cœperit.

Edit.

861. — Quær. 2. an liceat pauperi elocare jus mendicandi? Affirmant *Sanch. Cons. lib. 1. c. 7. dub. 2. cum Henriq. et Spor. de 7. præc. num. 23.* Quia ex una parte contractus est justus, cùm utrinque æqualis sit sors lucrandi, et perdendi: et ex alia hoc idem esset, ac si pauper mediatè per alium eleëmosynam peteret. Sed meritò negant *Lugo d. 29. num. 9. cum Rodr. et Cord. Concin. ac Croix lib. 3. p. 2. n. 1044.* Ratio, quia tametsi hic contractus sit justus inter locatorem et conductorem, est tamen injustus respectu ad fideles eleëmosynas dantes, qui pauperi tantùm volunt dare, non conductori, qui non est pauper, ut supponitur. Nec valet dicere, quòd fideles mediatè dent pauperi; nam benè respondet *Croix*, quòd vi juris empti ad petendum, conductor non jam petit nomine pauperis, sed nomine suo: et ideò nec mediatè, nec immediatè eleëmosynæ illæ pauperi dantur. Secùs autem dicendum censerem, si pauper non posset petere per seipsum: quia hoc casu, licèt eleëmosynæ illæ hìc et nunc non perveniant ad dominium pauperis, prosunt tamen, ut eorum subventio sic manutenеatur; aliàs non inveniretur, qui pro paupere illo loca circumiret, et sic pauper destitutus manêret.

862. — Quær. 3. an nuntius proficiscens ad eumdem locum, licitè possit accipere à duobus duplicatam mercedem? De aurigis ait *P. Conc. t. 7. p. 632.* nullam esse difficultatem, quòd possint, quia talis est consuetudo. De nuntio verò opinatur æquum esse, ut dimidiam tantùm mercedem exigat à secundo conductore. Et hoc videtur satis probabile, cùm eo casu opera illius pro itinere, quod non suscipit gratiâ illius secundi conductoris, non videtur valêre, quanti valêret, si pro eo solo iter susciperet. Cæterùm satis etiam probabile est, quòd possit totam mercedem exigere, ut tenet *Less. l. 2. c. 24. n. 28.* cum communi sententia, ut asserit idem *Concina*, et probabilem putat *Croix l. 3. p. 2. cum Laym. et Pal.* Ratio, quia per accidens se habet, ut opera sua sit utilis duobus; de se autem ab unoquoque mercedem justam exigit, cùm unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum; quòd si non peragit, peccat quidem injustitiâ contra jus utriusque. *Vide dicta de Cambio n. 853. in fine.*

863. — Quær. 4. an conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis? Negant *Mol. et Velasq. ap.*

Lug. d. 29. *num.* 69. Sed verius affirmat ipse *Lug. ib. cum Lop. et Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1053. quia, cùm quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis : sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris, tenetur quidem ad sumptus, ut illuc pensio transmittatur. Intellige, dummodò in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione, cùm hoc onus meliorationum alienum sit à natura conductionis. Cæterùm expensæ modicæ, et ordinariæ in re conductâ faciendæ, regulariter spectant ad conductorem ; extraordinariæ verò ad locatorem, ut *Croix l. c. n.* 1052. *cum Spor., et Tamb.*

864. — Quær. 5. an debeatur pensio famulo conducto ad servitium annuum, si ægrotet per aliquos menses, putà per trimestre? Affirmant *S. Antonin. Graff. etc. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1050. Sed veriùs negat communis sententia, quam tenent *Lugo d.* 29. *n.* 58. *et Croix l. c. in fine cum Mol. Laym. et aliis.* Quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non præstito. Putat autem *Azorius apud Lugo n.* 60. tenêri saltem dominum ad præstandum famulo alimenta, et expensas necessarias pro curatione. Meliùs tamen dicunt *ib. Rebell. et alii cum Dian.* non tenêri nisi ad sumptus leves pro brevi infirmitate : quinimmò non immeritò ait *Lugo*, neque ad id obligandum esse dominum, nisi fortè aliquando ex charitate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. Benè tamen excipit *Ronc. quæst.* 3. *r.* 2. nisi alicubi esset consuetudo, ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus, ad annum conductus, per aliquot dies ægrotet.

DUBIUM XII.

De contractu emphyteusi, feudi, et libelli.

865 *Quid de emphyteusi?*
866 *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum?*
867 *Quid de feudo?*
868 *Quid de contractu libellatico?*

865. — « Resp. 1. Emphyteusis est contractus similis locationi, in quo res immobilis, quæ culturâ possit effici me-

» lior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non breviùs » saltem, quàm ad decennium; ita ut dominium ejus dire- » ctum, et possessio civilis maneat apud dominum, qui tradit » in emphyteusim; dominium autem utile transferatur in » emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum cano- » nem, ut vocant, seu pensionem domino solvat, quam si » totam solvere negligat 26 annis continuis in emphyteusi » ecclesiasticâ (cùm scilicet res est Ecclesiæ, vel pii loci), vel » in sæculari 36 annis, incidit ipso jure in pœnam com- » missi, ut dominus eum expellere possit (1) » (*Etiam auctoritate propriâ, ut multi cum Pal. p. 10. n. 1. et 6. sed Less. dicit præcedere debère monitionem. Vide Croix l. 3. p. 2. n. 1062.*) « etsi de solutione interpellatus non fuerit: licèt » enim *Bart. et alii quidam ap. Dian. p. 8. t. 7. r. 36.* dicant, » si per 30 vel 40 annos non solverit, cum præscribere » immunitatem in futurum, id tamen *Wesemb. et alii* 5 » negant, *vide loc. cit.* Porrò, quid juris sit in hoc con- » tractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ varia est, » et ex ipsa conventione contrahentium, quæ scripto instru- » mento concipi debet, ut valeat. *Vide Laym. lib. 3. t. 4.* » *c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 9.*

866. — Utrùm emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum? Dicit *Pal. tr. 33. d. 9. p. 7. n. 5.* de juris rigore, et consuetudine, integram pensionem esse solvendam, ex *l. 1. c. de Jure emphyt.* ubi sancitur, quòd, prædio manente in parte, solvenda est pensio. Attamen *Less. lib. 2. cap. 24. num. 49. et 50. ac Lugo d. 29. n. 88.* rectè sentiunt hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum, et magis datur in recognitionem dominii directi, quàm ad fructus compensandos. Secùs verò, si sit magna et ferè æqualis fructibus, nam tunc ex æquitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magnâ sterilitate adveniente. Utrùm autem emphyteuta gaudeat privilegiis, quæ dominus directus in re habebat? Affirmant *Bart. Jason, Tiraq. etc. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1064.* Sed negant probabiliter *Less. Laym. Pal. etc. ib.* Ratio, quia,

(1) « Qui canon si non solvatur per tres annos dominus potest sibi vin- » dicare fundum, si hoc erit sæcularium, per duos, si est Ecclesiæ. » *Ex Hom. Ap. tr. 10. n. 211.*

Edit.

cùm transfertur in emphyteutam utile dominium rei, res fiat sua; unde, si nimirùm ipse sit laïcus, non potest gaudère privilegiis Ecclesiæ, ad quam spectet dominium directum.

867. — « Resp. 2. Feudum est contractus similis emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, proprietate retentâ, sub onere non » quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem, et » obsequium personale directo domino. Quod si tamen non » faciat vassallus (sic enim dicitur feudi acceptor), perdit » feudum. Interdùm etiam in feudo aliquid persolvi debet » in recognitionem dominii directi, sed tunc ex eâ parte » deficit à puro feudo, et declinat ad emphyteusim : porrò, » quid juris sit circa feuda, pendet item à locorum consuetudine : quæ juris communis sunt. *Vide loc. cit.*

868. — « Resp. 3. Contractus libellaticus, sive datio ad » libellum dicitur, cùm emphyteuta, vel feudatarius rem » illam, quam in feudum, vel emphyteusim accipit, simili » contractu tradit tertio (ad quod tamen, si in decennium » fiat, requiritur domini consensus) : ita ut sit quasi subfeudum, et subemphyteusis. Ita *Less. d.* 1. *n.* 6. (1). »

DUBIUM XIII.

Quid sit sponsio, et ludus?

869 *Quid est sponsio, et an sit licita?*
870 *An liceat spondère circa peccatum committendum?*
871 *Quid ludus, et quando licitus?*
872 *An sit restituendum lucratum à filiofam. aut religioso?*
873 *Quid, si religiosus ludat illicitè per licentiam generalem?*
874 *An religiosus possit plus lucrari, quàm perdere?*
875 *An si exponat majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lucratum?*
876 *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo?*
877 *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere?*
878 *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quàm alter?*
879 *An si unus rem certò sciat, et manifestet?*

(1) Patet, contractum libellaticum, feudum et emphyteusim non novi, sed antiqui juris esse. *Edit.*

880 *An cogens alterum ad ludendum possit retinére lucratum?*
881 *An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam?*
882 *An qui utitur astutiis licitis? Quid, si utatur illicitis, et quantum debeat tunc restituere? An liceat ludere precibus sacris?*
883 *Agitur de ludo vetito.*
884 *Quæ sint leges hunc ludum prohibentes?*
885 *An, et quomodo peccent I.* laici *hoc lusu ludentes?*
886 *An peccet graviter ludens ob lucrum?*
887 *An victor ludo vetito possit retinére lucratum?*
888 *Quid, si impediat judicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur falléri veritatem judici interroganti?*
889 *An possit retinére lucratum, si lusit animo repetendi?*
890 *An victus teneatur solvere?*
891 *Quid, si uterque renuntiaverit legi?*
892 *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti?*
893 *An victus possit sibi compensare solutum?*
894 *An possit transigere, si fictè minitetur repetere in judicio?*
895 *II. Quoad* clericos; *quinam clerici comprehendantur?*
896 *An certè peccent graviter clerici ludentes frequenter et in magna quantitate?*
897 *Quid, si solùm frequenter?*
898 *Quid, si solùm in magna quantitate?*
899 *Quando non peccent graviter, nec leviter?*
900 *An hæc procedant in omni ludo* chartarum?
901 *III. Quoad* religiosos; *an, et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes?*
902 *IV. Quoad* Episcopos, *quomodo ipsi peccent?*
903 *An peccent graviter clerici et religiosi his lusibus assistentes?*

869. — « Resp. Sponsio est contractus, in quo duo de » veritate, aut eventu alicujus rei certantes, sibi invicem » aliquid spondent, ut id ejus sit, qui veritatem assecutus » fuerit ; v. g. certo tecum 10 Imperialibus hanc vel istam » civitatem obsessam, captam, etc. Ut licitè fiat, requir. 1. » ut fiat super re dubia. 2. Ut sit æqualitas in re, quæ spon- » detur, cum æquali incertitudine. » (*Æqualitas tunc adest, quando res est proportionata probabilitati alterius partis. Lugo d.* 31. *num.* 77.) « 3. Dubius eventus in utroque. 4. Ut uter- » que eodem sensu accipiat id, de quo certatur. *Molin. Less.* » *c. Lug. d.* 36. *sect.* 6. (1).

(1) *Art.* 1965. Non datur actio ex ludo et sponsione.
Art. 1966. Excipiuntur cursus pedestres, equestres, certamia curruum,

Sed quæritur, an sint licitæ hæ sponsiones, vulgò dictæ *Scommesse* (1.)? Negant *S. Anton. p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 23. §. 9. *Sylv. v. Negotium, q.* 4. *in fin. et Conc. t.* 7. *pag.* 608. *n.* 21. *cum Gabr. etc.* Ratio, quia leges civiles has sponsiones reprobant, nisi fortè fiant causâ exercendæ virtutis, putà in palæstra luctando, etc. Affirmant verò communiter *Azor. p.* 3. *l.* 11. *c.* 19. *dub.* 1. *Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 8. *dub.* 32. *n.* 2. *Lug. d.* 31. *n.* 73. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 10. *in fin. Ronc. de contr. c.* 3. *q.* 1. *Wigandt tr.* 8. *ex.* 4. *q.* 20. *r.* 2. *Salm. de contract. cap.* 4. *punct.* 3. *n.* 64. *cum aliis pluribus.* Ratio, quia hic est contractus fortunæ, quo uterque spondens exponitur pari periculo jacturæ, et lucri. Neque verum est leges prohibère sponsiones, nisi fiant circa corporis certamina, causâ odii, libidinis et similis : aliæ verò sponsiones indifferentes potiùs approbantur, ut in *l. Si quis, ff. de verb. obl. et l. Si Pater. c. de Inoff. test.* Hanc sententiam per se veram puto, quia sponsio per se est res indifferens. Tamen in individuo (cùm ex mea sententia non detur actio indifferens) regulariter censeo hujusmodi sponsiones non excusari à peccato veniali, quia in eis deest motivum cohonestans licitæ recreationis, sicut adest in ludo honesto. Et sic videtur intelligere *S. Ant. l. c.* vocans tale lucrum *turpe*, utpote *nulli deserviens utilitati, sed vanitati, et prodigalitati.*

Nemo autem dubitat reprobandas esse sponsiones circa ingluviem, aut potum ; *vide Lugo l. c.* Sic per bullam *Pii V. In eligendis, etc.* prohibentur sponsiones circa dubiam electionem Pontificis, sive super ejus vitam et mortem, ut refert *Azor, l. c. c.* 20. *dub.* 4. Item testatur *Ronc. l. c. q.* 2. *r.* 2. *Gregorium XIV.* per aliam bullam, quæ incipit, *Cogit nos*, ampliasse præfatam bullam *Pii* etiam ad electiones Cardinalium, et adhuc extra Urbem sub excommunicatione latæ sententiæ, Papæ reservata respectu ad electionem Pontificis ; et respectu aliarum sponsionum, ipsæ annullantur in utroque foro, adeò ut quisque teneatur ad restitutionem ante omnem

ludus pilæ, aliique similes, qui corpus expeditius reddunt ad exercitia militaria.

Art. 1967. Repeti nequit, quod sponte solutum est, nisi fraudes et fallaciæ intercesserint.

(1) Id est : gall. *gageure* ; germ. *Wette.*

Edit.

sententiam. Sic etiam, ut testatur *Sanch. l. c. n. 4.* prohibentur sponsiones Scholasticorum Salmanticorum circa electiones ad cathedras.

870. — Dubitatur 1. an sit licita sponsio circa peccatum committendum? Benè distinguit *Lug. d. 31. n. 75.* Si sponsio est de peccato patrando ab alio tertio, illicita est, si spondens optet peccatum, vel opem ferat ad peccatum committendum. Ita *Lugo l. c. et Sanch. num. 6.* Advertunt tamen iidem *Lugo, et Sanch. cum Alcoz.* quòd eo casu optans peccatum, peccaret quidem, sed non tenetur ad restitutionem, quia læderet quidem virtutem quam lædi optat, sed non læderet justitiam. Si verò sponsio est de peccato patrando ab uno ipsorum spondentium, licita erit, si tu v. g. spondêres alterum commissurum fore peccatum, quia tunc sponsio eum avertit à peccato : secùs, si spondêres te commissurum peccatum, aut alterum non commissurum ; quia tunc sponsio ad peccandum induceret.

Sed dubit. 2. an hoc casu, quòd sic illicitè spondêres, tenearis ad restitutionem? Rectè negant *Lugo num. 75. Sanch. n. 8. Azor, d. c. 19. dub. 6. et Ronc. c. 3. q. 2. r. 1.* Ratio, quia, licèt spondendo pecces, non tamen lædis justitiam, cùm tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponsionis. Et in hoc consentit etiam *S. Anton. l c.* ubi ait : *Non tamen restituere oportet de necessitate ; sed pauperibus erogandum, et hoc magis ex consilio, quàm ex præcepto.*

871. — « Ludus verò est contractus, quo ludentes inter » se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. » Ili contractus jure naturæ liciti sunt, modò debitæ conditiones adsint, et aliunde non interveniat scandalum, aut » justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit » occasio : quia, sicut quivis suæ rei dominus potest alteri » eam donare absolutè, sic etiam sub aliqua conditione, » sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat. *Less. c. 26.* » *d. 1. Bon. d. 2. q. 3.*

« 1. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non po- » test, non potest etiam de ea ludere, aut disponere. Et sic » deberet restituere, qui lucratus esset à religioso, et fi- » liofamilias non potente alienare. *Laym. l. 3. t. 4. cap.* » *21. num. 5.*

872. — Quod lucratur quis ludo à filiofamilias debet ei restituere, nisi sit de bonis castrensibus, etc., vel nisi ludus sit moderatus juxta decentiam; vel adsit tacita licentia parentum. *Salm. de contr. c. 4. punct. 3. n. 54.* idem dicendum de uxore, et religioso, ut *Lug. Mol. Azor, cum Salm. de rest. cap. 6. punct. 8. n. 94.* Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis à jure, à regula, vel à prælato, utî sunt ludi alearum, et taxillorum, et consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, et in illis religionibus, ubi usu permittitur ad recreationem, ut *Salm. ibid. n. 95. cum Dic. Peyrin. etc.* At in religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem regulæ prohibitionem, ut communiter dicunt *Salm. ibid. cum Lugo, Dian. Dic. etc.* Et tunc lucratum omninò restituendum ipsi religioso, vel monasterio. *Vide fusiùs infrà dicenda super hoc puncto num. 901.* ubi etiam agetur de quantitate, quam alii religiosi possunt ludo exponere.

873. — Hinc quæritur 1. si religiosus, obtentâ licentiâ generali à prælato expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, putà in ludis vetitis, aut cum meretricibus, etc. utrùm tunc peccet contra votum paupertatis, et tam ipse, quàm accipiens teneantur ad restituendum monasterio.

Prima sententia cum *Salm. de restit. cap. 6. punct. 7. n. 85. cum Nav. Sanch. Less. Sylv. etc.* affirmat: Ratio, quia talis licentia à superiore nec præsumitur data, nec dari poterat, cùm ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii.

Secunda sententia tamen, quam tenent plures auctores graves, ut *Suar. Lug. Hurt. Med. Salas, Lop. Pelliz. Reb. etc. apud Salm. ibid. n. 84.* quibus *Croix l. 4. n. 114.* adhærere videtur, censet nec religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem monasterio debêri ab ipso, aut ab accipiente. Ratio istorum, tùm quia (ut ait *Croix*) tunc licentia habetur, ut data, non à prælato administratore, sed à religione domina, quæ in tali casu, licèt sit invita quoad modum, non est tamen quoad substantiam; et religio præsumitur (ut ait *Rebell.*) sæpè in eam consentire, ne periclitetur fama subditi, vel superioris: tùm quia eo casu superior aufert de se impedimentum, quantùm potest; et ideò, cùm universaliter licentiam præbet, non est cur credatur eam

limitasse ad usus tantùm licitos, ut dicunt *Croix*, *et Lugo cum aliis.* Sed his non obstantibus, censeo primam sententiam absolutè probabiliorem. *Vide quæ fusiùs dicentur l. 5. num. 31.*

874. — Quær. 2. an religiosus possit in ludo plus lucrari, quàm perdere possit? Distingue : Potest, si eodem jactu (exponendo v. gr. quinque argenteos) totidem à quatuor personis lucretur; vel si ludus moraliter non interrumpatur; quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucratam, unà cum sua exposita, ita benè potest plus lucrari, saltem duplum suæ pecuniæ expositæ. *Sanch. Valent. Reb. etc. cum Salm. ibid. punct. 8. n. 97.* Si verò ludus moraliter interrumpatur, vel si lusores sint omninò diversi, non potest pecuniam lucratam integrè exponere, quia illa non est sua, sed monasterii. Concedunt tamen *Salm. ib. cum Lugo, et Villal.* non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; aut si in altera die, urbanitatis causâ ludatur cum iisdem. Idem de filiisfamilias docet *Sanch. Cons. l. 7. c. 8. d. 8. n. 2.* idem de similibus ait *Rebellius.*

875. — Quær. 3. an religiosus, qui sine licentia exponit ludo majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lusori summam lucratam uno jactu supra illam, quam perdere poterat? Negant *Nav. Gabr. Arm. Graff. Tol. et alii ap. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 85.* Ratio istorum, quia contractus aliquando benè potest esse validus ex parte unius, et invalidus ex parte alterius, ut sunt contractus cum pupillo, et Ecclesia sine solemnitate initi; ex *l. Julianus, §. Si quis. ff. de Act. empt. et cap. Si quis. 12. q. 2.* Hanc opinionem *Sanch. n. 86.* licèt oppositam vocet longè probabiliorem, putat tamen probabilem : sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur, in adducta enim paritate supponit lex adesse in contractu æqualitatem, et tantùm respectu deficientiæ solemnitatum favet Ecclesiæ, et pupillo; at in casu nostro deficit æqualitas, et justitia contractûs, cui nescio quomodo lex favère possit, cùm sit in substantia injustus. Hinc adhærco secundæ sententiæ quam tenent *Salm. de rest. c. 6. punct. 8. n. 98. Sanch. cum Less. Villal. etc.* nimirùm, quòd eo casu omninò teneatur religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inæquali, et injusto. Et

hoc congruit doctrinæ *Mol.*, *Sanch. et Lugo apud Croix l. 3. part. 2. n. 1079.* qui rectè dicunt, quòd si quis lucretur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nil aliud habeat quod tradat, tunc tenetur restituere lucratum, quia contractus fuit nullus cùm exposuerit pecuniam, quam collusor acquirere non poterat.

Dicunt tamen *Salm. cit. n. 98. et Sayr. Henr. Salon. Sa, etc. apud Sanch. n. 87.* quòd si alter lusor sciat religiosum vel filiumfamilias non posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria. Sed hoc veriùs negant *Salas apud Lugo d. 31. n. 59. et Sanch. dict. n. 87. cum Soto, Lop. Reb. etc.* Ratio, quia ille, etsi colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri suo, ut possit perdere, et non lucrari. Rectè tamen id admittit *Sanch. cum Lop.* solo casu, quo ex conditione colludentis, et ex parva quantitate ludo exposita, probabiliter præsumatur animus donandi; vel si ipse colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratiâ ludit, nec esset res magni momenti, ut etiam benè subdit *Sanch. cum Reb.*

876. — « 2. Si tamen filiusfamilias (et idem de religioso » ait *Nav. ap. Less. l. c. d. 1.*) alatur in distanti loco à parentibus, poterit ex alimentis moderatè aliquid insumere » in honestum lusum, v. gr. 5 ex 100, quia talis communiter præsumitur voluntas parentum, ut habent *Sot. l. c.* » *Laym. etc.* Ac præterea potest etiam filius exponere quid- » quid lucratus fuerit, cùm ad hoc etiam parens censeatur » tacitam facultatem dare. *Laym. loc. cit. Bon. de restitut. d.* » *1. quæst. 3. p. 2. num. 10. et seq.*

Probabile tamen est, ut mecum senserunt juniores valde docti, quòd eo casu, si filiusfamilias nolit solvere amissum in ludo, licitè potest exceptionem opponere, nec tenetur solvere, reservando aliquid ex alimentis. Utrùm autem filiusfamilias possit unâ vice exponere, quod per totum annum perdere potest? Negant aliqui, sed probabiliùs affirmant *Sanch. et Diana.* Nec victor tunc tenetur inquirere, an filius poterit, necne, illam summam exponere, nisi sciat quòd iste solet cum aliis ludere. Ita *Sanch. Lug. etc. ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 1073.*

877. — « 3. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra » conditiones ludi, et decipiendo; aut fraude, ac per inju-

» riam alterum pertraxit ad ludendum ; v. gr. si simularet » se planè ignarum lusûs , et sic alterum multò imperitio- » rem provocaret , qui alioqui ludere noluisset , aut si con- » viciis lacesseret , ad quæ vitanda alter consensisset in lu- » sum , aliàs non consensurus. *Mol. d.* 517. *Laym. l. c. Bon.* » *d.* 2. *q.* 3. *p.* 2. *n.* 3.

878. — « 4. Si in re, quæ spondetur , sit inæqualitas , et » hæc alteri parti (v. g. cujus pecunia major est) sit nota , » isque nihilominùs spondêre velit , valet contractus proba- » biliter ; quia scienti , et volenti non fit injuria , ut dicunt » *Navarr. Medin. Sanch. Dian.* Contrarium tamen probabi- » liùs docet *C. Lugo d.* 31. *sect.* 6. *n.* 81. *ex Molin. Less. et* » *Bon.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari ; quia » non est æqualis conditio utriusque , et alter nulli se ex- » ponit periculo. *Vide Azor. p.* 3. *l.* 5. *c.* 25. *q.* 7. *Bon. d.* » 5. *q.* 3. *p.* 2. *q.* 36. *n.* 3. *Salas de ludo , dub.* 15. *n.* 3. » *Escob. et Card. Lug. l. c.*

879. — An valeat sponsio , si quis manifestet certò rem scire , et hoc non obstante alter perseveret in sponsione ?

Prima sententia cum *Viva , Lugo art.* 4. *Salm. de contract. cap.* 4. *punct.* 3. *n.* 64. *et ibid. Sanch., Trull. Dian. Villal.* affirmat valêre , quia alter suæ pertinaciæ detrimen- tum imputare debet.

Sed *secunda sententia* mihi multò probabilior , quam se- quuntur *Lugo d.* 31. *n.* 83. *et Croix l.* 4. *n.* 1068. tenet con- tractum esse nullum ; pari modo , ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro vera. Tunc enim , quamvis ven- ditor manifestet illi veritatem , si tamen ille pro vera emat , adhuc emptio est nulla , cùm ibi non alius contractus inter- veniat , quàm emptionis ; nec emptor animum habet transfe- rendi dominium suæ pecuniæ alio titulo , quàm emptionis ; quæ cùm sit injusta quoad substantiam , nulla est. Excipitur 1. Si ille qui à principio certus videbatur de aliqua re , po- stea , altero contradicente , ac spondêre volente , incipiat du- bitare , advertens jam aliàs se deceptum deprehendisse , etiam in iis quæ sibi certa apparebant ; tunc enim poterit lucrari. Ita *Lugo num.* 79. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 10. *in fin. Rone. de contr. c.* 3. *q.* 2. *r.* 2. *Anacl. de Spon. q.* 9. *n.* 116. *cum Mol.* Præterea ego exciperem , si sponsor deceptus suam assertionem haberet pro dubia , quia

tunc spontè vult perdere : quando enim credit certum quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur, unde non habet voluntatem perdendi ; sed quando alter prodit suam assertionem ut certam, et ipse de assertione sua incipit dubitare, et tamen pertinaciter vult spondêre, tunc cessat sua deceptio, et ipse verè vult perdere, casu quo res se habeat, ut alter asserit. Prout si venditor asserat gemmam esse falsam, et emptor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse, benè poterit venditor pretium illud retinêre.

« 5. Per se quidem, et jure naturæ licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet, v. g. Petrum intra annum moriturum (etsi enim detur occasio optandi, vel machinandi mortem Petro, id est per accidens ; potestque idem periculum esse in censu vitalitio) : jure tamen humano sæpè prohibetur. *C. Lugol. c. n. 74.*

« 6. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. g. plus altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum ; quod tamen eâ lucratus es, non tenêris restituere. *Sanch. Lug. Diana p. 7. t. 9. r. 69.*

880. — « 7. Probabile est, quod docent *Molin. etc.* dùm quis, minis, vel conviciis ad lusum inductus est, et perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolutè voluntariè lusit. *Bon. l. c. ex Mol. et Garc. contra Azor. Less. Regin. Fill. etc. communiter.*

Quæritur igitur an si quis cogat injuriosè alterum ad ludendum, possit postea retinêre quod lucratur ?

Prima sententia negat, quia damnum ex injuria secutum omninò est restituendum. Ita *Less. l. 2. c. 26. num. 9.* qui vocat communem cum *Malder. Steph. et aliis ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1080.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Mol. d. 516. cum Trull. Hurtad. Dic. et Dian. apud Croix loc. cit. ac Garc. apud Lessium num. 8.* et probabilem putant ipse *Lessius et Busemb. ut suprà*, affirmat posse retinêre, quia tunc non coactio, aut ludus, sed potiùs casus, aut peritia cogentis fuit causa damni : si enim, dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique teneretur, et alter posset retinêre, ut communiter docent *ibid. S. Thom. S. Anton. Less. etc.* Ergò vice versâ, si vincit potest retinêre. Hæc sententia, per se

loquendo, mihi probabilior est (nisi collusor qui coëgit, superaret coactum in peritia ludendi, eo enim casu sentio tenêri ad restituendam saltem partem lucrati, juxta mensuram peritiæ quâ præcelleret alteri). Ratio, quia contractus ille, non obstante injuriâ metûs incussi, fuit satis utrinque voluntarius, et validus, juxta communiorem sententiam relatam *n.* 717. Neque obstat dicere cum *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 10. *num.* 3. quòd eo casu tenetur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cùm ex sua injuria alter damnum patitur. Nam respondetur ex *D. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 7. cùjus verba retulimus *n.* 562. *v. Secunda*, quòd irrogans injuriam tunc tenetur ad restitutionem, quando injuria per se conjuncta est cum damno; sed in casu nostro damnum non est de se annexum injuriæ, cùm metum passus, sicut perdidit, ita æquè poterat lucrari; ergò damnum non provenit ex injuria, sive ex metu incusso, sed ex infortunio et casu. Dixi *per se loquendo*, nam si metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ, rectè docet *Less. l. c. c.* 26. *n.* 10. tenêri ineutientem metum, lucratum restituere, juxta dicta *n.* 717. *v. Quærit.* 2. Quid verò, si ille cogat tantùm per preces importunas? *Sanch. Nav. Sylv. apud Croix ibid.* adhuc tenent non posse retinêre. Sed longè probabiliùs contradicunt *Less. l. c. et plurimi cum Dian.* quia preces non tollunt voluntarium, sicut nec minæ, ut ex communi asserit *Bus. hìc cum Bann. et Mol.*

Quid, si victus cogat injuriosè vincentem ad ulteriùs ludendum, et postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinêre? Negat *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1080. *in fin.* nisi victor ex more lusûs haberet jus cogendi alterum ad ulteriùs ludendum. Sed alii DD. ut *Adrianus*, *Tol. Mol. Garc. etc. apud eumdem Croix l. c.* dicunt non tenêri ad restitutionem; et hos sequor juxta mox suprà dicta, nam idem est cogere ad ludendum, quàm ad ulteriùs ludendum. Potest tamen coactus, ut diximus, repetere quod post coactionem amittit.

881. — « 8. Communior sententia est tenêri restituere, » qui lusit, vel certavit, certò præsciens se victurum esse. » Contrarium tamen, nempe non tenêri, dummodo dolus » abfuerit, tenent *Tol. et Sa, vers. Contractus*, quia non tene» tur quis ex justitia suam peritiam, vel scientiam adver» sario declarare: sed is suæ temeritati imputet, quòd ausus

» fuerit cum eo deponere, cujus scientiam non norat. *Vide*
» *Bon. l. c. n. 4. Dian. p.* 7. *c.* 9. *r.* 62.

882. — « 9. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis,
» quas regulæ lusûs, et consuetudo recepta patitur; cùm
» uterque sciat, tales astutias esse solitas, et sic tacitè in
» illas liberè consentiat. *Azor. Filliuc. Less. Bon. l. c. p.* 2.
» *n.* 2. Si potiores chartas habens, et securus de victoria
» augeat sponsionem, vel simulet metum, ut adversarius
» augeat. 2. Si sciens se inferiores chartas habêre, dissi-
» mulet, augeatque sponsionem, ut sic relinquatur sibi,
» quod erat appositum. *Cardin. Lugo, Salm. Sanch. Dian.*
» *p.* 7. *t.* 9. *r.* 43. 3. Si inspiciat chartas alterius, ex sola ip-
» sius negligentia, et absque fraude; secùs, si ita se collocet,
» ut possit vidêre, vel si alium constituat, à quo admoneatur.
» 4. Si chartas à tergo discat nosse inter ludendum, quas
» antè non signarat, nec noverat. *Trull. Sanch. Lug. Dian.*
» *p.* 4. *t.* 9. *r.* 50. *et* 52.

« 10. Qui verò utitur fraudibus non adhibêri solitis, vel
» colludenti ignotis; v. gr. suffuratur chartas, vel signis à
» tergo notat, vel utitur notatis, aut iis, quas antè novit,
» ignorante socio, vel arte quâdam eas componit, etc. tene-
» tur restituere non tantùm lucrum, sed etiam quantùm al-
» teri valebat spes lucrandi, imò etiam colludendi. *Reg.*
» *Amic. Trull. Dian. l. c. r.* 42. *Vide* etiam *p.* 4. *t.* 3. *r.* 25.
» *et Bon. de rest. d.* 2. *q.* 3. *p.* 2. »

Certum est, quòd fraudator tenetur restituere non solùm id quod lucratus est, sed etiam quod alter justè lucraturus erat, si fraus abfuisset: ita *Less. l.* 2. *c.* 26. *et Salm. tr.* 14. *c.* 4. *punct.* 3. *n.* 58. *cum Bon. Vill. et Trull.* In dubio tamen, an alter fuisset lucraturus, non potest quidem fraudans retinêre lucratum, quia saltem est dubius, an justè lucratus sit: sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare, quia melior est conditio possidentis: cùm alter non erat certò lucraturus, ut dicunt *Less. l. c. et Salm. ib. cum Sylv. Dian. Villal. et Trull.* Sed meliùs sentit *Cont. Tourn. de ludo, etc. cum aliis* tenêri ad dandum alteri quantum valebat spes victoriæ quam colludens cessante fraude habuisset; modò (intelligendum dico) in colludente potior fuisset spes lucrandi quàm periculum perdendi; ratio, quia eo casu spes illa, quâ alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna erat.

Qui lusit, quia fraudulenter monitus fuit ab altero, qui vidit socii chartas, certè lucrum restituere tenetur, nisi ante monitionem jam illum jactum (vulgò *Bosta*) ludere statuisset. In dubio tamen, an fuisset lusurus, si monitus non fuisset, alii dicunt tenêri restituere totum lucratum; sed probabiliùs tenêri tantum pro rata dubii judicat communis sententia cum *Croix l. 3. p. 2. et ib. Bon. Sanch. et Dian.* Quid, si post monitionem adhuc eventus ludi erat dubius? *Sanch. ib.* dicit non tenêri ad restituendum aliquid : alii dicunt tenêri ad totum. Probabiliùs dico tunc tenêri etiam pro rata dubii, cùm dubia sit illatio damni : sed quia adfuit certa injustitia ob illam majorem fraudulentam probabilitatem vincendi, ideò tenetur ad aliquid. Nota hìc, non tenêri lusorem monêre alterum de suo errore, putà, si det manum, si numeret pro se minora puncta. *Croix ib. n.* 1043. *cum Sanch.* quia sic fert communis mos lusorum.

« 11. Si ludens habeat animum non solvendi, vel, si » perdat, repetendi, non potest lucrari, atque adeò nec re- » tinêre, quod est lucratus, quia fraudulenter decipit, nec » alter vellet cum eo ludere, si id sciret. *Less. l. c. d.* 5. » *n.* 31. *Regin. n.* 388. *Bon. l. c.*

» 12. Peccant graviter, et communiter mortaliter, qui to- » tos se lusibus tradunt, cùm sciant in gravia se inde pec- » cata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel » alendos liberos, et uxorem, etc. *Sanch. Trull. c.* 27. *dub.* 1.

» 13. Ludere pro Psalmo, vel Oratione Dominica recitanda » non est peccatum, nec irreverentia. *Nav. Reb. Sanch. Dian.* » *p. 7. t. 9. r. 1.* »

Quæritur hìc an liceat ludere precibus sacris applicandis pro victore? Negant *Habert, ac Lop. Vega, etc. apud Conc. t. 7. p.* 662. *n.* 4. quia non licet miscêre sacra profanis; imò dicunt esse simoniam, si vellent victos civiliter obligare. Sed meritò affirmant licêre idem *Conc. l. c. et Cont. Tourn. de ludo. v. An licitum, cum Henrico à S. Ignatio.* Ratio, quia malum quidem est adhibêre spiritualia propter profana; adhibêre verò profana propter spiritualia, licitum et bonum est : idque probat piorum usus. Sicut autem licitum est permutare spirituale cum spirituali, ut diximus *de Simon. hoc l. 4. n.* 72., sic etiam licet, nec est simonia, invicem se obligare ad præ-

standa spiritualia. Si verò unus luderet pecuniâ, alter precibus, hoc certè esset simonia.

883. — « 14. Peccat item ludens, si lusus lege positivâ sit » prohibitus, ut lusus alearum, et similes, qui magis in » fortuna, et casu, quàm in industria fundantur. At laïcis » ratione circumstantiarum sub veniali, clericis sub mortali » prohibentur. *Less. l. 2. c. 26. n. 6.* Intellige, si clericus » crebrò, perque longum tempus luserit, non autem si per » breve tempus, et causâ recreationis, et absit scandalum; » quia canones id prohibentes non videntur recepti, nisi » quatenus id fieret cum periculo scandali; ut habent *Less.* » *dub. 1. Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 1.* Notat autem *Diana p. 7.* » *t. 9. r. 2. et 3. ex Lug. Dicast. Amic. Trull. etc.* prædictis » legibus per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, » ut non tantùm laïcus, sed etiam clericus non peccet, si prin- » cipaliter pro recreatione, et simul pro lucro moderato ludat » chartis, vel aleis : in religiosis tamen (apud quos disciplina » regularis viget) utì et Episcopis, à peccato gravi excusari vix » posse. *Ibid. resp. 4. ex Molin. Lugo etc.* etsi *Sanch.* conetur » excusare, si urgeat necessitas, v. g. excitandi, aut recreandi » infirmum, vel si parum ludat ob solam recreationem.

» 15. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, juxta senten- » tiam probabiliorem non tenetur ad restitutionem ante ju- » dicis sententiam : quia jura non annullant contractum, » nec impediunt acquisitionem dominii, sed tantùm conce- » dunt, ut possit repeti. An verò qui tali lusu perdidit, te- » neatur postea adhuc solvere? Alii negant; *vide Less. hic* » *dub. 5. Mol. Reg. Fill. etc.* Alii affirmant, ut *Azor. Reb. Val.* » *etc. apud Bon. l. c. p. 3. n. 2. Vide Diana p. 2. tr. 7. r. 8.* » *et p. 7. t. 9. r. 21.* »

884. — Omnia hæc operæ pretium est singula fusiùs, et seduliùs ad trutinam revocare. Ante omnia hìc prænotandæ sunt leges, quæ tam de jure canonico, quàm civili, prohibent ludos vetitos. De jure canonico in *Can. 42. et 43. Apost.* qui refertur in *c. 1. dist. 35.* sic habetur : *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aleæ, atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certè damnetur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur : similiter etiam laïcus.* Item in *c. Clerici, de vita et hon. cler.* dicitur : *Ad aleas et taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis*

intersint : item in *c. Inter dilectos, de excess. Præl.* Pontifex declaravit indignum beneficio quemdam clericum *aleatorem manifestum*, et proinde consuetudinem talis lusûs in clericis penitùs improbavit, eamque dixit *pravam*, *ac corruptelam*. Item Conc. Trid. *sess.* 22. *c.* 1. *de Ref.* quoad hanc materiam, et clericos, antiquos canones eorumque pœnas in usum revocari præcepit, non obstantibus quibuscumque consuetudinibus. De jure autem civili in *l. Alearum*, *c. de rel. et sumptib. fun.* generaliter prohibetur lusus alearum, adeò ut *nulli liceat in publicis, aut privatis domibus vel locis ludere, aut inspicere; et si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio* (id est victi ad solvendum), *sed solutum reddatur, et actionibus competentibus repetatur ab iis qui dederunt.* Idem sancitur in *lib.* 1. *et* 3. *c. de Aleatoribus.* Idem statutum est jure Hispan. pro ludentibus pecuniâ creditâ. *Vide Salm. de contr. c.* 4. *punct.* 3. *num.* 63.

885. — Hinc videndum, an et quomodo peccent laïci, clerici, religiosi, et Episcopi, aleis ludentes. Et 1. quoad *laïcos* pertinet, commune et certum est inter DD. quòd hujusmodi lusus non est eis vetitus sub gravi, ut cum *Bus.* tenent *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 8. *d.* 25. *n.* 5. *Lug. de just. d.* 31. *num.* 9. *Mol. de just. d.* 510. *Hurt. eod. tit. d.* 8. *et Diana p.* 7. *tr.* 8. *res.* 2. *cum aliis communiter.* Imò probabilissimum est cum *Bus.* quòd, respectu ad leges suprà relatas, laïci ne venialiter quidem peccent, ut dicunt *Less. l.* 2. *c.* 26. *num.* 6. *Spor. tract.* 6. *de* 7. *præc. c.* 6. *et Sa, Val. et alii communiter ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1086. Quia (ut dicunt AA. præfati) leges civiles prohibentes obligant laïcos tantùm ad pœnam, non verò ad culpam; datur enim ibi victis actio repetendi amissum, ut ex *d. l. Alearum*, ut suprà. Canon autem citatus *Episcopus*, quoad laïcos est consuetudine derogatus, ut dicunt communiter DD. *vide infrà n.* 895. Dixi, *respectu ad leges relatas*, nam, utrùm peccent venialiter laïci ludentes principaliter propter lucrum? Negant alii *ap. Lugo n.* 4. Quia non est peccatum ordinare medium ad finem utilem; si ergò lucrum honestum est utile, ludere propter illud, culpâ caret. Sed probabiliùs, præcisis circumstantiis, puto cum *P. Conc. t.* 7. *p.* 601. *n.* 3. non excusari à culpa veniali, quia (ut docet *D. Th.* 2. 2. *qu.* 77. *art.* 4.) omnis negotiatio propter lucrum cupiditati deserviens, quamdam turpitudinem habet. Idque clarè pro-

batur ex *cap. Quicumque, 14. qu. 4.* ubi dicitur : *Quicumque tempore messis, vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam.... hoc turpe lucrum dicimus.*

886. — Sed dubitatur 1. an peccet graviter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum ? Affirmant *Sylv. vers. Ludus q. 4. et Abul. Gabr. Rich. ac Comit. apud Dian. l. c. r. 1. et Caj. S. Antonin. Gutt. etc. apud Sanch. l. c. c. 8. n. 7.* Quia (ut dicunt), esto intentio lucri non sit mortalis, quando ludus est licitus, mortalis tamen est, quando ludus est prohibitus : quia in illo ludens intendit expoliare proximum medio illicito.Sed communiter, et meritò negant peccare graviter *Sanch. dict. n. 6. cum Alcoz. Mol. d. 340. Lugo d. 31. num. 3. Hurt. d. 8. diff. 2. et Dian. l. c. r. 1. cum Val. Reb. et communi.* Ratio, quia intentio lucri non potest esse mortalis, quando ludus est talis, ut per ipsum valide transferatur dominium, cò quòd tunc ludens licito medio intendit lucrum, licèt ludus, sive modus lucrandi sit illicitus. Imò *Lugo, et Diana*, probabiliter dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

887. — Dub. 2. an victor tali lusu teneatur restituere lucratum ante sententiam judicis ? Affirmant *Sylv. S. Ant. Arm. Tab. etc. apud Sanch. Cons. 1. c. 8. d. 1. n. 2. ex dict. l. Alearum*, ubi dicitur, quòd si victus *solverit, solutum reddatur, et competentibus actionibus repetatur.* Sed negandum cum *Busemb.* et communi sententia, quam tenent *Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 3. Lug. d. 31. n. 60. Salm. de contr. c. 4. punct. 3. n. 61. Sporer c. 6. n. 82. Croix l. 3. p. 2. n. 1086. Sanch. l. c. n. 3.* (qui meritò dicit hanc sententiam omninò tenendam) *Less. c. 26. n. 17.* qui vocat veram cum *Sot. Mol. Med. Cov. et aliis communiter.* Ratio, quia (uti patet ex verbis legis, ut suprà) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantùm datur victo actio ad repetendum. Et idem dicunt *Salm. ibid. n. 63. et Lugo n. 67.* de lege Hispana vetante ludum ad creditum. Addunt tamen *Salm. ibid.* hoc valère solo casu quo victus liberè solverit, sciens ad id non tenèri ; sed *Lugo n. 67. Dian. l. c. r. 24. et Dic. ap. Croix l. c. n. 1087.* probabiliter dicunt victorem posse retinère lucratum etiamsi victus ignoraverit posse negare solutionem : quia recepit ex contractu

valido, et victus jam habebat obligationem naturalem solvendi, licèt ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888. — Dub. 3. an si victor impediat, ne judex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere? Respondetur affirmativè, si impediat vi vel fraude; secùs, si alio modo. Ita communiter *Lug. d.* 31. *n.* 62. *Less. c.* 26. *num.* 21. *Sanch. dub.* 2. *n.* 2. *Mol. disp.* 514. Quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam. An autem victor interrogatus à judice teneatur fatêri quidquid ludo vetito lucratus fuerit, et an aliàs obligetur restituere? Negant *Mol. et Sanchez ap. Lugo n.* 63. *et alii cum Diana p.* 7. *tr.* 9. *r.* 27. et probabile putat *Less.n.* 21. si id probatum non sit saltem semiplenè. Ratio, quia cùm victor examinetur criminaliter, ut puniatur privatione lucri in pœnam criminis, non tenetur fatêri, quando crimen est occultum. Sed probabiliùs *Lugo n.* 64. *Less. dict. n.* 21. *et Croix n.* 1090. affirmant. Ratio, quia hìc non agitur de punitione, sed de restitutione concessâ à lege, quæ est dispositiva in favorem eorum qui perdunt, non autem pœnalis; si enim esset pœnalis, restitutio non esset facienda victo, cùm ipse etiam particeps fuerit delicti, sed fisco, vel pauperibus. Regula autem, quòd reus non tenetur fatêri veritatem occultam judici interroganti sine semiplena probatione, ut docent *Less. l. c. et c.* 31. *n.* 9. *et Lugo n.* 63. currit tantùm in causis criminalibus, non in civilibus.

889. — Dub. 4. an qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in judicio, possit retinêre lucratum? Negant *Less. c.* 26. *n.* 31. *et Mol. Reg. ac Dic. apud Croix n.* 1088. quia tolleret æqualitatem contractùs, cùm eo casu posset lucrari, et non perdere. Sed probabiliùs affirmant *Lugo d.* 31. *n.* 53. *Sanch. l.* 1. *c.* 8. *dub.* 5. *n.* 1. *et Spor. n.* 84. Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus, cùm intentio non adimplendi minimè irritet contractum; et ex alia parte contractus remansit æqualis, exceptio enim non solvendi utrique parti semper competebat. Hinc, si iste lucratur, retinet ex contractu valido: si verò perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit.

890. — Dub. 5. an qui ludo vetito perdidit, teneatur solvere?

Prima sententia valde probabilis affirmat, et hanc tenent *Sayr. l.* 9. *c.* 22. *n.* 21. item *Val. Bann. et Reb. apud Bon. de*

ludo quæst. 3. p. 3. n. 2. et probabilem vocant *Lugo d. 22. n. 301. et Salm. de contract. c. 4. punct. 3. n. 62. in fin.* Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus, et ideò victus illi tenetur stare donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem.

Secunda sententia verò communior et probabilior negat, eamque tenent *Sanch. Dec. l. 2. c. 23. n. 144. Less. l. 2. c. 26. dub. 4. n. 24. Lugo dict. d. 22. n. 300. et d. 31. n. 70. Viva de ludo q. 9. art. 4. n. 11. Salm. cit. n. 62. et Spor. tr. 6. de 7. præc. c. 6. n. 83. cum Nav. Tol. Mol. et Laym.* Ratio, ut dicunt *Salm. ibid. et c. 1. punct. 7. §. 1. n. 71. ac Less. n. 24.* quia in citata *l. Alearum, c. de Relig. etc.* videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dùm in ea sancitur, *ut victus non cogatur solvere.* At frustrà (ajunt) diceretur ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientiæ aliàs cogeretur. Sed hæc ratio probaret nimis, probaret enim quòd ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum, quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injustè ille reciperet; sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi *Salm. et Less.* ut vidimus suprà in dub. 2. Ratio igitur potior est, quia lex, nisi obligationem naturalem non auferat, cùm tamen sit lata non tantùm in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum. At quid enim is tenetur solvere, si potest solutum statim repetere? Hoc confirmatur ex *l. Creditori, 5. c. de Pactis,* ubi dicitur : *Frustrà solvitur, quod statim repetendum est.* Idque probabile putat *Lugo d. 31. n. 302.* (*contra Mol.*) etiamsi victus ob verecundiam non haberet animum excipiendi, vel repetendi in judicio.

891. — Dub. 6. an, si uterque ludens renuntiaverit beneficio legis, poterit victus negare solutionem? Rectè affirmant *Less. c. 22. n. 26. et Lugo d. 31. n. 63*, si renuntiaverint sine juramento, quia beneficium legis datum est in bonum commune, et ideò invalida est cessio ludentium. Benè tamen advertit *Lugo ib.*, quòd si post solutionem fieret illa cessio, valida videtur et irrevocabilis; quia esset nova gratuita donatio independens à ludo. Si verò lusores renuntiaverint beneficio cum juramento, rectè distinguit *Less. l. c.* et dicit, quòd si

juraverint tantùm se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solutum repetere. Secùs, si juraverint etiam non repetituros, quia licèt ludus sit vetitus, permissum tamen est et licitum solvere tali ludo amissum, illudque non repetere; ac ideò valet quidem tale juramentum, utpote de re licitâ, ut mox videbimus in quæstione sequenti, contra *Salm.*

892. — Quæritur enim, utrùm eo casu poterit victus petere à prælato relaxationem juramenti? Affirmant alii apud *Less. c. 26. n. 27.* prout dicitur de juramento de solvendis usuris. Sed veriùs negat *Less. l. c. cum Molin.* quia hìc intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. Dicunt autem *Salm. de juram. c. 3. punct. 1. n. 6.* prædictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito, reverà non indigêre relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cùm ob commune bonum sint vetiti tales lusus. Sed benè contradicit *Sporer de jur. c. 1. n. 21.* dicens, verum esse, quòd juramentum contra id quod leges prohibent, per se est irritum, ut probat *Palaus d. 2. p. 8. n. 6.* Sed in nostro casu advertendum, quòd lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed benè permittit solvere perditum. Hinc concluditur, quòd juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus, et contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc à lege non prohibetur.

893. — Dub. 7. an victus, qui jam solverit, possit occultè sibi compensare solutum? Affirmat *Adrianus*, et probabile putat *Angles ap. Sanch. l. 1. c. 8. dub. 2. n. 5.* Sed oppositum est omninò tenendum cum *eod. Sanch. Arag. Met. Lop. l. c. Sporer tr. 6. c. 6. n. 82. et Lugo d. 31. n. 71. cum Sot. Led. et communi.* Ratio, quia dominium pecuniæ solutæ jam validè translatum est, unde repeti non potest, nisi coram judice: sed quid si victus repetat solutum, petendo rescissionem contractûs, et victor renuat restituere? Perpende dicta *n. 717.*

894. — Dub. 8. et ultimò, utrùm si victus fictè minitetur in judicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere à victore? Negant *Mol. d. 514. Bon. de ludo §. 3. n. 15. et Lugo d. 31. n. 72. cum Salas*, et fusiùs *d. 22. n. 167.* quia (ut dicunt) contractus ille transactionis factus est per dolum dantem causam contractui, scilicet per metum

qui reverà non aderat deficiente animo repetendi ; et ideò victus nihil potest accipere, et si accipit tenetur restituere. Sed probabiliùs affirmant posse accipere *Less. l. 2. c. 17. n. 42. Sanch. de matr. l. 4. d. 9. n. 6 Pal. t. 1. tr. 2. d. 1. p. 10. n. 5. Dian. p. 3. tr. 4. n. 24. et Trull. ac Dic. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1086.* Ratio, quia, licèt victus non habet animum, habet tamen potestatem repetendi ; quâ se privat inposterum per talem transactionem ; et victor reverà non dat, ut illum animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout reverà cedit.

895. — II. Quoad *clericos* verò pertinet, aliter res se habet, quàm quoad laïcos. Sed prænotandum, quòd canones vetantes ipsis ludos alearum afficiunt solos clericos in Majoribus constitutos, et beneficiatos, ut dicunt communiter *Roncag. de ludo c. 1. q. 3. Lugo de just. d. 31. n. 12. cum Less. et Salas*, item *Sanch. Cons. l. 1. c. 8. dub. 28. n. 8. cum. Nav. et Lop. contra Alcoz.* Ratio, quia (ut ajunt) canon *Episcopus*, in principio relatus, quoad alios clericos saltem ex consuetudine derogatus est, sicut quoad laïcos. Quoad beneficiatos autem, *vide dicta n. 831. v. Communis.*

896. — At dubitatur 1. an prædicti clerici in Sacris, aut beneficiati peccent graviter, aleis ludendo frequenter, et in magna quantitate? *Salm. de contract. c. 4. punct. 3. n. 60.* quamvis probabilem putant sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scandalo. Ratio eorum, quia præfatæ leges vel ab initio non obligarunt, nisi ad pœnam, vel ex consuetudine sunt abrogatæ, et citant pro sua sententia *Sanch. Less. ac alios, apud Dian. ;* sed *Sanchez, Less. et alii apud Dianam*, ut infrà videbimus, expressè oppositum tenent. Unde omninò dicendum ipsos peccare mortaliter cum communi sententia, quam tenent *Sanch. dub. 28. n. 7. Less. l. 2. c. 26. n. 6. Spor. tr. 7. in 7. præc. c. 6. n. 80. Mol. d. 512. et alii infrà citandi :* ratio ; tùm quia juxta canones (ut pro certo habet *Dian. p. 7. t. 9. r. 3.*) damnantur de mortali clerici publicè et frequenter aleis ludentes, tùm quia, licèt canones prohibentes hodiè non sint in tota sua observantia (ut concedunt *Less. et Lugo l. c. ac Fill. tr. 37. c. 4. n. 59.*), tamen non sunt omninò aboliti, cùm lusus alearum de ipso jure naturali notabiliter dedeceat statum ecclesiasticum, ut mox dicemus dubio sequenti.

897. — Dub. 2. an peccent graviter clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate?

Prima sententia negat, quam tenent *Sylv. v. Ludus, q. 4. Nav. Sum. c. 19. n. 12.* item *Abb. S. Anton. Gutt. Lop. ap. Sanch. dub. 28. n. 6.* Ratio istorum, quia frequentia ludendi, licèt aggravet peccatum, non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale.

Affirmat verò *secunda sententia* communissima, quam sequimur, et tenent *Cajet. 2. 2. q. 168. art. 3. dub. 3. Ang. v. Ludus, n. 4. Arm. eod. verb. §. 4. Hurt. de just. d. 8. diff. 3. Viva de contr. q. 9. art. 4. n. 6. Sanch. l. c. n. 7. cum Alcoz., et Palac. Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 1. Mol. d. 512. Less. c. 26. n. 6. Roncag. de ludo, c. 1. q. 3. r. 2. Spor. l. c. n. 80. et Dian. cum aliis dict. res. 3. et p. 4. tr. 4. r. 183.* ubi vocat hanc sententiam communem, aitque ab ea non discedendum. Idem sentit *Bus.* ut suprà (modò tamen ludus non solùm sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquuntur *Less. et Wigandt t. 8. ex. 4. n. 77.*). Ratio, quia, ut jam suprà indicavimus, et ut docent *Sanch. n. 6. et Mol. ac Ronc. l. c.* frequentia talis lusûs de jure naturæ dedecet valde Ecclesiæ ministros. Neque consuetudo id excusare potest, quia, ut Pontifex declaravit in *c. Inter dilectos, de vita, et honest. cler.* talis consuetudo, tanquam vera corruptela, est omni tempore improbanda et removenda. Qualis autem sit hæc frequentia mortalis? *Bordon.* putat esse ludere semel in hebdomada, sed *Roncaglia* meritò id putat nimis rigidum. Immò *Less. d. n. 6. et Wigandt l. c.* sentiunt non damnandos de mortali clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebrò, recreationis causâ, nisi propria statuta diœcesis, vel ordinis id prohibeant.

898. — Dub. 3. an peccent graviter clerici ludentes aleis in magna quantitate, etsi non frequenter? Affirmat *Sporer d. c. 1. n. 80.* et adhærent *Mol. d. 512. ac alii ap. Nav. Man. c. 24. n. 9.* Sed negat *Salas apud Lugo d. 31. n. 11.* et consentit *Laym. d. c. 21. n. 1.* citans *Less. et Reb.* nisi fiat publicè, et cum scandalo: dicit enim *Laym.* quòd canones (ut habetur in *cit. cap. Inter dilectos, de excess. Præl.*) loquuntur tantùm de publico alcatore, et his lusibus dedito.

899. — Ex his omnibus dico I. non peccare graviter clericos, qui rarò, moderatè, et privatim sine scandalo aleis

ludunt. Imò probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratiâ in loco ubi præfati canones non rigidè observantur, ut dicunt *Mol. d.* 512. *Laym. l. c. n.* 2. *Spor. n.* 80. *et Dian. p.* 7. *tr.* 9. *r.* 3. *in fin. cum Dic. et Amic.*

900. — Dico II. præfatas sententias, quæ damnant de mortali clericos aleis ludentes, non procedere in ludis chartarum, qui non sunt meræ sortis seu fortunæ. Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo chartarum : sed immeritò, nam reverà alea, ut magistri idiomatis latini docent, est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omninò à casu pendent, et hujusmodi sunt ludi talorum, tesserarum et similium. Hinc dico, quòd lusibus illis chartarum, qui totaliter pendent à casu, ut sunt lusus vulgò vocati, *Bassetta, primiera*, et similes, pro his quidem valent sententiæ præfatæ. Non autem pro aliis, qui sunt tam industriæ, quàm fortunæ, ut sunt illi qui dicuntur, *Ombre*, *tressette*, et similes (1). Pro his enim valde probabiliter puto cum Auctore Libelli cui titulus : *Istruz. per li Novelli Confess. p.* 2. *c.* 17. *n.* 397. *cum Passerin.* valère sententiam *Salmanticensium*, *ut suprà*, scilicet non peccare graviter clericos iis ludentes, nisi alicubi esset specialis prohibitio, aut scandalum. Circa quod benè insuper advertit *Molin. dict. d.* 512. pensandam esse qualitatem personæ, an sit magnæ vel parvæ æstimationis ; clerici enim, qui vitam non tam exemplarem ducunt, reverà grave scandalum non ingerunt, si etiam frequenter aspiciuntur in talibus ludis versari, modò propria ministeria non negligant ; imò nec ullum præbent scandalum, si merè recreationis causâ id faciant. Et hos verè diei potest excusari ab hodierna et universali consuetudine, quæ certè differt ab illa antiqua arcta primitivæ Ecclesiæ disciplina.

901. — III. Quoad *religiosos* autem pertinet, dicunt *Lugo d.* 31. *n.* 12. *Sanch. c.* 8. *dub.* 28. *n.* 9. *et Mol. d.* 521. *in fin.* ipsos propter eorum statum, et scandalum aliorum, faciliùs posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo. Unde dicunt *Roncaglia d. c.* 1. *qu.* 3. *r.* 2. *et Bann. apud Lugo d.*

(1) *Bassetta*, gall. *Bassette*, germ. *Basselspiel.*
Primiera, gall. *Prime*, germ. *Primespiel.*
Ombre, gall. *Jeu de l'hombre*, germ. *Lomberspiel.*
Tressette, gall. *Tré-sept*, germ. *Trisellspiel.*

Edit.

n. 12. quòd religiosi reformati, ut Capuccini, Jesuitæ, Discalceati, et similes peccant, si semel his lusibus ludant. Et tantò magis id dicendum cum *Salm. de rest. c. 6. punct. 8. n. 95.* de eo, qui in his religionibus viam talibus ludis aperiret: *Roncaglia* autem *l. c. et Sanch. n. 9. cum Met.* dicunt adhuc religiosos non tam arctæ observantiæ peccare graviter, si frequenter versentur in his lusibus, etsi sine scandalo; sed *Salm. cit. n. 95. cum Peyrin. Dic. et Ant. à Spir. S.* dicunt, quòd, præciso scandalo, et præcepto in contrarium, hujusmodi religiosi excusantur à mortali, si ludant in modica quantitate; etiam à veniali, si faciant ob rationabilem causam; putà ad solandum infirmum, aut socium tristem: et hoc probabile mihi videtur, loquendo de ludis chartarum non meræ sortis, juxta id quod suprà diximus de clericis. Addunt *Salmant. ibid.* id licitum etiam recreationis gratiâ, vel ubi consuetudine permittitur; sed huic non acquiesco, quia talis recreatio est per se indecens statui religioso; nec consuetudo talem indecentiam cohonestare potest. Quantam verò summam possit religiosus ludo exponere? Modò ludus non sit specialiter interdictus à Regula, *Spor. de 7. præc. cap. 6. n. 72.* censet posse exponere tres florenos quotannis. Alii autem, ut *Lugo de just. d. 3. n. 144. Elbel tom. 2. c. 18 n. 655. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 79. cum Nav. Val. Graff. Salon. et Mol. d. 320. etc.* probabiliter opinantur, quòd si religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque, dummodò tantumdem in eodem anno non impendisset in alios usus non necessarios. Alii tandem, ut *Salm. ibid. n. 94. cum Lugo, Mol. Az. etc.* dicunt posse exponere, quantum sibi subtraheret parcè vivendo de iis quæ sibi ad usum sunt assignata.

902. — IV. Et ultimò quoad *Episcopos* pertinet, isti si ludant aleis, cùm hoc valde dedeceat statum episcopalem, vix possunt excusari à mortali, ut dicunt *Sotus, et Salzed. ap. Sanchez, Cons. l. 1. c. 8. d. 28. n. 5.* qui *cum Alcoz.* absolutè eos damnat de peccato gravi, nisi faciant ad recreandum infirmum. Extra tamen hanc, vel similem causam, *Alcoz. apud Lugo d. 31. n. 12.* ait peccare mortaliter Episcopum, qui semel ludat. Sed meritò (præcisis circumstantiis) *Lugo* hoc putat nimis durum: *Sanchez* autem *ibid. cum Met. et Reb. apud Dian. p. 7. tr. 9. r. 4.* excusat eum à mortali, si ludat semel ad recreationem; imò *Salas apud Lugo l. c.* eo

casu excusat etiam à veniali. Cæterùm Episcopum ludentem ludo meræ sortis, etiam semel, difficulter puto excusari posse à scandalo gravi: sicut etiam censeo, si frequenter versetur in aliis ludis chartarum non omninò fortuitis.

903. — An autem peccent mortaliter clerici, aut religiosi, qui assistendo inspiciunt ludentes alcis? hoc quidem prohibetur, ut vidimus, in *c. Clerici, de vita, etc.* ubi eis præcipitur, *ne hujusmodi ludis intersint.* Communiter tamen negant DD. in hoc ipsos peccare mortaliter, nisi essent causa ludi mortalis, vel negligerent lusores corrigere, vel nisi de tali ludo, quatenùs mortali, sibi complacèrent; secùs, si assisterent causâ tantùm se delectandi de industria vel fortuna ludentium. Ita *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 8. *dub.* 29. *cum Cajet. Sylvest. et Ang. ac Dian. p,* 7. *tract.* 9. *r.* 40. Quâ de re improbabiliter sentit *Barth. de S. Fausto apud Dian. loc. cit.* quòd clerici et religiosi assistentes ludis alearum non excusentur à mortali, eò quòd in bulla *S. Pii* hoc interdicitur iis sub pœna excommunicationis; sed censeo præfatum Auctorem quoad hoc in magnum irrepsisse errorem, nam *Sanch. l. c.* loquens de ludo alearum, nil penitùs meminit de tali bulla; meminit verò de ea paulò pòst. At ibi observatur bullam *S. Pii* loqui tantùm de clericis et religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem lusibus alearum. Episcopi autem his lusibus ex proposito et frequenter assistentes, difficulter etiam excusari possunt à peccato scandali gravis.

DUBIUM XIV.

Quid sit contractus societatis?

904 *Quomodo fit societas?*

905 *De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine* damnorum?

906 *Quid nomine* expensarum? *Et an socius possit sibi deducere expensas itineris?*

907 *Qu. I. An capitale sit dividendum, si unus confert pecuniam, alter laborem? Qu. II. Quomodo deindè dividendum lucrum? Qu. III. An damnum sortis spectet semper ad dominum? Qu. IV. An liceat pactum, ut damnum sortis sit commune? Qu. V. Quando inter fratres censetur facta societas? et quid in ea servandum? Qu. VI. Quibus modis finiatur societas?*

908 *An per* tres contractus *possit exigi lucrum certum, salvo capitali?*

909 *De societate* animalium. *Qu. I. Si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impedit, possisne lucrum exigere? Qu. II. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo? Qu. III. An liceat contractus,* ad caput salvum?

910 *Quid de filio negotiante cum patre?*

904. — « Resp. Is est, cùm aliqui inter se conveniunt, » et contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive » fructiferis, ut pecuniâ, animalibus, industriâ, labore, » etc. commune aliquod lucrum faciunt, quod, utì et da- » mnum, pro ratione, et rata cujusque dividunt inter se. » *Vide Less. Laym. c. 20. Bon. qu. 6. p. 1.*

Unde spectando id, quod ratio, et justitiæ natura hìc requirit, resolvuntur hi casus :

« 1. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam, et operam » suam, quàm qui vel pecuniam, vel operam solam.

» 2. Capitale, seu sors, quam quivis contribuit, si pereat » casu, vel culpâ sociorum levissimâ, contribuenti perit. » Ubi discrimen est inter hunc contractum, et mutuum : » quia in mutuo sors data alienatur, et dominium ejus » transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius pericu- » lum ac damnum est, si casu pereat; in societate autem, » qui sortem confert, eam non omninò alienat à se; et sic- » uti commodum, ac lucrum ad eum spectat, sic etiam pe- » riculum, et damnum. » *Bon. l. c.* (1).

905. — Tres igitur sunt præcipuæ conditiones licitæ societatis : I. Ut societas fiat in negotiatione honesta. II. Ut damnum sortis spectet tantùm ad dominum. III. Ut servetur æqualitas, nempe, ut æstimatio laboris unius æquiparet usum pecuniæ alterius. *Vide Salm. tract. 14. c. 5. punct. 11. §. 1. n. 96.*

(1) *Art.* 1851. Si res determinatæ, quarum ususfructus solus in societatem affertur, usu non consumuntur, periculum ipsarum feret socius proprietarius; si verò usu consumuntur, aut successu temporis deteriores fiunt, aut ad venditionem destinantur vel æstimatæ sociis conferuntur, erunt periculo ipsius societatis.

Edit.

Viva de contr. q. 9. art. 3. n. 2. et alios passim. IV. Conditio est, ut uterque socius subeat onus damnorum, et expensarum. Nomine autem *damnorum* veniunt tantùm damna illa, quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, putà si ipse causâ custodiendi, vel transferendi, vel comparandi merces diripiatur à latronibus, ut habetur ex *l. Cum duobus. §. Quidam, ff. pro socio*, ubi dicitur : *Damni partem dimidiam* (alterum) *agnoscere debere tam pecuniæ, quàm rerum cæterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur.* Non tamen veniunt damna, quæ remotè occasione societatis socius patitur, putà si occupatus in societate prætermittat acquirere legatum sibi relictum, negotiis domûs suæ providère, etc. ita *Bon. de contr. d. 3. q. 6. p. 4. n. 1. Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 4. quær. 2. v. At socii et alii, ex l. Socium, §. Socius, ff. eod. tit.* ubi id expressè sancitur. Nec veniunt damna, quæ non contemplatione societatis, sed intuitu ipsius propriæ personæ obveniunt socio; ut legitur in eodem §. *Socius*, mox citato. Si autem causâ societatis vulneretur socius, vel ejus servus à latronibus, tunc solæ expensæ curationis debent esse communes, ex prædicta *l. Cum duobus. §. Quidam.*

906. — Nomine autem *expensarum*, veniunt sumptus itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mercium, etc. Sed hic dubitatur, an socius itinerans causâ societatis posset sibi deducere omnes expensas itineris? Negant *Sylv. v. Societas, quæst. 12. Ang. eod. v. n. 12.* item *P. Nav. Reb. apud Bonac. de contr. d. 3. q. 6. p. 4. n. 4.* et probabile putat *Less. l. 2. c. 25. n. 35.* Ratio, quia societas non tenetur subire sumptus, quos alter socius domi fecisset, sed solùm illos in quibus is damnificatur causâ societatis. Alii verò, ut *Roncaglia de contr. c. 3. quæst. 2. r. 2. Mol. d. 418. n. 2. Less. l. 2. c. 25. n. 35. Navarr. c. 17. n. 283. et Bonac. l. c. cum Reg. et Salon.* concedunt posse integros deducere, modò aliter non sit conventum, et diversa non sit consuetudo; et probant ex *l. Si fratres. §. Si quis, ff pro socio*, ubi dicitur, quòd socius *viatica, et stabulorum, jumentorum, carrulorum vecturas, vel sui, vel sarcinarum suarum gratiâ*, (societati) *rectè imputabit.* Unde, cùm lex absolutè concedat socio sibi recipere viatica cum cæteris expensis, non apparet ratio, cur ea non integrè recipiat.

Hæc secunda sententia videtur probabilior, utpote juri conformior. Sed quia primam non audeo dicere improbabilem, ideò censeo, quòd si bonâ fide socius sibi expensas applicavit, poterit retinêre; secùs, si malâ fide; quia, ut diximus *n.* 761. *v. Quær. II.* cum opinione probabili et non certâ, non potest inchoari possessio.

907. — Quær. 1. Si in societatem unus confert pecuniam, alter laborem, an in fine societatis ante omnia restituendum sit capitale domino pecuniæ?

Prima sententia, quam tenent Glossa *in l.* 1. *c. Pro socio, et Bart. Covarr. etc. apud Pal. tr.* 33. *d.* 8. *p.* 3. *n.* 1. negat, et non solùm lucrum, sed etiam sortem inter utrumque socium dicit esse dividendam. Ratio, quia in societate omnia debent communicari, unde sicut mercator facit communem operam suam, sic alter debet suam pecuniam communem facere. Alii dicunt, quòd sicut ad dominum spectat capitale, et postea ejus lucrum; sic ad mercatorem priùs pretium suæ industriæ; et postea pars lucri, quod in idem coïncidit.

Secunda sententia tamen vera, quam tenent *Pal. l. cit. n.* 2. *Azor. l.* 9. *cap.* 3. *q.* 1. *cum Baldo, et S. Bern. Sen. Lugo d.* 30. *n.* 24. *Petroc. tom.* 2. *p.* 405. *Bon. de contr. d.* 3. *p.* 3. *n.* 3. *Cabass. l.* 6. *c.* 13. *n.* 3. *Escob. l.* 41. *c.* 12. *dub.* 1. *n.* 82. *Ronc. de contr. c.* 2. *q.* 3. *r.* 2. docet sortem semper primo loco domino deducendam, etiamsi nullum lucrum supersit. Probatur 1. ex bulla *Sixti V. Extrav. Detestabilis.* §. 2. ubi sic sancitur: *Si finitâ societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes legitimè conventum sit.* Probatur 2. ratione, quia pecunia collata in societatem minimè fit communis inter socios quoad dominium, seu proprietatem, sed tantùm quoad usum, seu commoditatem, ut habetur ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 5. ubi S. Doctor ait: *Qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur.* Sicut ergò, si pecunia perit, domino perit; ita si superest, eidem superest. Nec obstat dicere, quòd in societate fiunt communia tam indu-

stria, quàm pecunia; nam respondetur, ut jam innuimus, quòd in societate non communicatur pecuniæ proprietas, sed tantùm usus, seu commoditas; unde sufficit, ut uno conferente industriam, alter conferat pecuniæ commoditatem. Et ideò, si finitâ societate solum remanet capitale, non erit injustitia, si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suæ industriæ, sic iste amittit lucrum commoditatis suæ pecuniæ, quæ cùm sit negotiationi exposita, benè apta est fructum reddere. Et sic etiam neque verum est id quod alii supponunt, nempe quòd unus conferat operam, et alter pecuniam; nam reverà ex una parte confertur opera, et ex altera non pecunia, sed pecuniæ commoditas præstatur; unde non quidem debetur mercatori pretium sui laboris, et sui laboris lucrum; sed tantùm dimidium lucri spectat ad eum, ut fructus suæ industriæ, et dimidium spectat ad dominum sortis, ut fructus commoditatis suæ pecuniæ negotiationi expositæ, semper domino salvo suo capitali. Prout, si quis ad negotium confert navim, et alter operam, completo negotio, navis quidem integra debetur domino, cùm tantùm usus navis sit collatus; et lucrum deinde est dividendum.

Quær. II. Detractâ sorte domino, quomodo dividendum est lucrum? In hoc valde obscurè, et confusè DD. loquuntur. Alii, ut *Less. l.* 2. *c.* 25. *n.* 9. *Viva de contr. q.* 9. *art.* 3. *n.* 5. (et probabile putat *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1101.) dicunt, quòd si unus confert centum aureos, et alter operam tantidem æstimatam, tunc æqualiter dividendum est lucrum, et capitale, juxta primam sententiam allatam in præcedenti quæstione. Alii verò, ut *Cabass. l.* 6. *c.* 13. *n.* 6. *cum Ang. Sylvest. Nav. etc.* dicunt, quòd deducto priùs capitali in beneficium domini, reliquum æquè dividendum sit, etsi valor operarum æquiparet valorem sortis. Pace tantorum doctorum, censeo neutram prædictarum sententiarum æquitati conformem esse; prima enim plus æquo tribuit ponenti operam, ut jam diximus in *Qu. I.;* secunda plus ponenti pecuniam. Hinc omninò mihi dicendum videtur cum *Ronc. de contr. c.* 2. *q.* 3. *r.* 2. *et Pal. tr.* 33. *d.* 8. *p.* 3. *n.* 2. *et* 3. *cum Reb.* quòd, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata, habitâ ratione valoris industriæ ex una parte, et ex altera commoditatis præstitæ ex pecunia, juxta com-

munem æstimationem lucri quod communiter habêri sólet ex pecunia applicata ad negotiationem. Hinc benè advertendum cum *eod. Ronc. l. c. r. 1. et Sporer de 7. præc. c. 6. n. 51.* quòd aliquando industria mercatoris plus valebit, quàm usus pecuniæ, et tunc proportionaliter debet lucrum distribui : ita ut aliquando licitum poterit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, æque interim distributo lucro; prout fit ex consuetudine in pluribus locis in societate animalium, ut testatur *Cabass. l. c.* Insuper advertendum, quòd aliquando valor industriæ decrescit, ob multitudinem operariorum societatem petentium; quâ ratione poterunt fortè excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur injusti, eò quòd operariorum industria in societatem collata juxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi æstimatur.

E converso injustum omninò esset pactum quòd, emptâ merce, ante omnia durante societate restituatur domino suum capitale, et deinde quod superest æqualiter dividatur; nam, licèt compensentur mercatori fructus, quos interim non percipit, cum medietate sortis, quam in fine societatis percipiet; tamen ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dum in principio illud salvum facit, et mercator, si postea merx pereat, subjacet periculo sortis et lucri; ita optimè *Ronc. loc. cit. r. 3. in praxi.*

Quær. III. An damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit ?

Prima sententia, quam tenent *Major in 4. dist. 15. q. 47. §. Tertius*, Glossa *in l. 1. c. Pro socio, et alii apud Azor. t. 3. l. 9. c. 3. q. 5.* sic distinguit : Si sors perit, postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam. Si verò pecunia perit, antequam socius operam præstet, damnum debet esse commune. Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno æqualiter conferente operam, et altero pecuniam, omnia fiunt communia lucra et damna.

Secunda sententia tamen et vera, quam tenent Glossa *in l. Si non fuerint, ff. Pro socio. Nav. c. 27. n. 252. Ang. v. Societas, n. 17. Sylvest. eod. v. num. 1. q. 6. Azor. l. c. cum Bartol. Baldo, S. Bern. Sen. et aliis*, docet damnum sortis ad solum dominum pecuniæ pertinêre. Ratio, quia non est

verum, quòd, collatâ pecuniâ, etiam sors conferatur; confertur enim tantùm pecuniæ commoditas, ut suprà diximus in qu. I. unde, cùm, sorte pereunte in principio contractûs, dominus illius nullam pecuniæ commoditatem conferat, sic etiam ad nihil tenetur alter, si nullam conferat operam. Et ideò diximus è converso, quòd, finitâ societate, priùs reddenda est sors domino pecuniæ, et postea lucrum, si remanet, inter socios dividendum.

Quæritur IV. An liceat pactum, quòd, sorte pereunte, commune sit damnum inter ponentem pecuniam, et mercatorem? Respondetur: Si pactum sit, ut sicut damnum, ita et sors sit communis, tunc licitum est; quia sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media pars sortis, quamvis sors de jure tota ad dominum spectet, sic æquum est, ut, sorte pereunte, ipse subeat mediam partem damni, licèt damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita *Roncag. c.* 3. *Reg. in praxi* 3. *et Azor. t.* 3. *l.* 9. *c.* 3. *q.* 4. *cum Ang. Sylvest. Rosell. et aliis.* Si verò pactum est, ut sors non sit communis, commune verò sit damnum, tunc certè illicitum est, et injustum, cùm nulla hìc detur justa recompensatio. *Vide Azor. Ronc. l. c.*

Quær. V. Quandonam censetur inter fratres contracta societas? et quid in ea servandum? Respondetur: non censetur facta societas, nisi expressè, vel tacitè ex conjecturis id habeatur; unde, non quia fratres habent patrimonium indivisum, et de communi mensa vivunt, inter ipsos contrahitur societas, nisi verò omnes in aliquo negotio se exerceant; vel nisi, uno negotiante, alii conferant bona sua. Ita *Azor. p.* 3. *l.* 9. *c.* 19. *q.* 1. *Mol. d.* 421. *n.* 6. *Bonac. d.* 3. *q.* 6. *p.* 7. *n.* 2. *cum Fill. Ronc. de contr. c.* 4. *q.* 1. idque clariùs præsumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. Hoc tamen intelligitur, quando unusquisque confert etiam bona propria, præter communia; secùs, si tantùm unus sua propria bona confert, putà lucra alicujus officii, vel artis, et alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt *Azorius qu.* 3. *cum Bart. et Baldo, ac Bonac. n.* 7. *cum Nav.* Et ita pariter, si unus majorem laborem conferat (ait *Ronca. num.* 3. *contra Mol.*) potest ille plus accipere, juxta æstimationem sui laboris. Si autem aliquis frater absens negotietur com-

muni nomine ex communibus bonis, intelligitur habêre societatem, usquedùm admoneatur ab aliis fratribus, velle ipsos divisionem facere; et tunc neque etiam desinit societas pro negotiis inceptis; ita *Ronc. loc. cit cum Giribald. contra aliquos.*

Quæritur VI. Quibus modis finiatur societas? Finitur I. completo tempore ad societatem constituto, aut finitâ negotiatione, ex *l. Actione.* §. *Item*, *ff. pro socio.* II. per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si alter sociorum incipiat seorsim negotiari pro seipso, *l. Itaque*, *ff. eod. tit.* Si verò quis, socio invito, renuntiet ante tempus, tenetur ad interesse. Excipe 1. Si hoc est necessarium ob bonum publicum, ut si socius abesse debet causâ reipublicæ, nec alium commodè subrogare possit. 2. Quando nulla subest spes obtinendi id, ob quod facta est societas. 3. Quando alter non servet pacta. 4. Quando alter grave damnum infert societati. Hæc tamen debent esse certa, aliàs possessio stat pro observantia contractûs. *Vide Bonac. de contr. d. 3. q. 6. p. ult. n. 2.* III. Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad hæredes; et hoc, etiamsi conventum sit, ut transeat societas ad hæredes mercatoris, ex *l. Verum.* §. *In hæredem*, *ff. pro socio.* Ratio, quia in societate eligitur industria personæ, ignoratur autem qualis sit industria hæredis. Excipit tamen *Bonac. n. 3.* nisi pactum juramento sit firmatum : sicut etiam non finitur societas circa negotia cœpta; neque circa vectigalia, seu alias res publicas conductas, ut *Mol. d. 414. et Bonac. ibid. cum Fill. etc. communiter.* IV. Finitur societas etiam per mortem civilem, id est per exilium, aut professionem solemnem socii, ex *l. Verum*, §. *fin. ff. eod.* V. Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus, non posset pecuniam, vel laborem promissum præstare. Item, si pereat pecunia collata, etiamsi socius habeat aliam, quam possit conferre. *Bonac. num. 5.* Item, si res ita sint mutatæ, ut societas non sit ampliùs idonea, ex *cit. l. Verum*, §. *fin.* (1).

(1) *Art.* 1865. Solvitur societas :
1.° Completo tempore pro quo inita fuerat;
2.° Re extinctâ finitove negotio;
3.° Morte naturali unius è sociis;
4.° Unius morte civili, interdictione vel bonorum publicatione;

908. — « 3. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, ut » quis justè servet sortem suam indemnem, et insuper cer- » tum lucrum percipiat, si nimirùm ad contractum societatis » adjungantur duo alii, assecurationis, et venditionis, cujus » tale exemplum ponit *Laym.* Inis societatem cum mercatore, et contribuis ei 1000 florenos v. gr. spes est, quòd » is quotannis lucraturus sit 300, cujus lucri dimidium v. » gr., jure societatis tibi debetur unà cùm sorte; sed quia » ad te quoque pertinêre deberet ejusdem sortis periculum, » ut ipse id periculum in se suscipiat, et tibi sortem assecu- » ret, in hujus oneris compensationem, relinquis ei majorem » partem lucri sperati, ut scilicet duæ partes lucri ad ip- » sum, et tertia ad te pertineat. Et rursùs, quia spes lucri » hujus incerta est, ideo adhuc partem hanc lucri spe- » rati, nempe 100 florenos in spe, vendis etiam eidem pro » 50 vel 60, v. gr. annuis certis, et in re, et sic tandem » id lucrum facis, et sortem servas indemnem. *Vide Laym.* » *et Bon. ll. cc.*

Hæc est celebris illa quæstio *Trium contractuum*, an per eos possit lucrum certum exigi, salvo capitali? (1).

Prima sententia negat, quam tenent *Sotus l. 6. q. 6. a. 2. Merbes. tom. 1. p. 348. Hab. tom. 4. pag. 317. P. Conc. tom. 7. pag. 489. Cont. Tourn. l. c. concl. 2.* (qui tamen admittit contractum duplicem, ubi sola sors, vel solum lucrum assecuratur, in quo consentit etiam *Cabass. l. 6. c. 13. n. 1.*), item *Bann. Reb. Prad. Tap. Led. et Mercado ap. Salm. tr. 14. c. 3. punct. 11. §. 2. n. 99.* et videtur adhærêre *Az. p. 3.*

5.° Voluntate expressâ unius vel plurium sociorum.

Art. 1866. Si res, quam socius in communitatem afferre promiserat, periit ante executionem promissionis, integra solvitur societas; idem dicendum, cùm res, cujus solus ususfructus inter socios collatus est, perierit; non verò, cùm perierit res, cujus proprietas ipsa in societatem venerat.

Art. 1868. Stipulari possunt, ut societas etiam morte unius ad hæredes aut reliquos socios transeat.

Art. 1869. Societas ad tempus non determinatum solvitur renuntiatione unius, significatâ reliquis, modò bonâ fide et non alieno tempore fiat.

Art. 1871. Si verò societas est ad tempus determinatum, dissolutio illius ante hoc tempus exigi nequit, nisi gravis quædam accessisset ratio, v. g. infidelitas aut continua socii infirmitas.

(1) De hoc triplici contractu nihil speciatim habet Cod. civ.

Edit.

l. 9. c. 4. q. 5. Ratio, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis, societas destruitur, cùm de ejus natura sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri, et sortis, vel saltem alterutrius, juxta sententiam *Cabassutii, et Cont. Tourn.*, ut suprà: destructo autem societatis contractu, deficit justus titulus, ex quo ille possit fructus exigere ex sua pecunia; et tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod transiret societas, dejecto toto periculo sortis et lucri in socium recipientem pecuniam. Nec obstat dicere, quòd si contractus isti societati adjecti fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum eodem socio, jam persisterent; sic etiam, si fiunt eodem tempore, et cum eodem socio: nam respondent fautores hujus primæ sententiæ, quòd in iis casibus perseveraret societas; sed hîc societas destruitur, et sic deficit fundamentum lucri ex ea percipiendi. Prætercà tuentur præfati AA. oppositam sententiam reprobatam jam fuisse à *Sixto V.* qui per bullam *Detestabilis*, editam anno 1586. ubi in §. 1. sic dicitur: *Damnamus et reprobamus omnes contractus posthàc ineundos, per quos cavebitur personis, pecunias, animalia, aut alias res societatis nomine tradentibus, ut etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit; sive ut de certa quantitate in singulos annos aut menses durante societate respondeatur.* Et ideò huic sententiæ videtur adhæsisse noster SS. Pontifex *Bened. XIV. in suo aureo Libro de Synodo, l. 7. c. 1.* ubi dixit, quòd licèt quæstio hæc adhuc indecisa remaneat, cùm *plures, et non obscuri nominis theologi posteriores trinum contractum ab usura absolverint*, hanc tamen sententiam sentit præfatæ bullæ magis congruere. Accedit alia bulla *S. Pii V.* qui *in sua Extrav. Onus, §. 4. de censib.* sic dixit: *Conventiones directè, aut indirectè obligantes ad casus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractus non tenetur, nullo modo valère volumus.*

Secunda sententia verò communior defendit licitum esse hunc trinum contractum, dummodò absit animus fœnerandi, et omninò obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet; hanc tenent *Nav. Man. c. 18. n. 254. Less. l. 2. c. 25. n. 23. Tol. l. 5. c. 41. n. 3. Lugo d. 30. n. 40. Laym. l. 3. sect. 5. tract. 4. c. 18. n. 11. Pal. t. 7.*

tract. 32. *d.* 8. *p.* 5. *Bonac. d.* 3. *q.* 3. *p.* 11. *n.* 2. *Escob. l.* 41. *dub.* 3. *n.* 88. *Ronc. de societ. c.* 3. *qu.* 2. *Mazz. tom.* 2. *p.* 161. *Spor. de* 7. *præc. c.* 6. *n.* 58. *Mol. d.* 416. *Salm. tract.* 14. *c.* 3. *punct.* 11. §. 2. *n.* 100. *cum Jo. Major. D. Parigin. et Sylv. P. Navarr. Arm. Med. Lop. Mald.* et valde probabilem vocat *Azor. loco suprà cit.* saltem de jure naturali. Vide etiam libellum excusum Parisiis anno 1745. hoc titulo : *Examen théologique sur la Société du prêt à rente,* in quo verbatim referuntur approbationes trini contractûs editæ ab Academiis, et Facultatibus theologicis, Coloniensi, Trevirensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensi, Friburgo-Biscoica, et Moguntina. Ratio præcipua hujus sententiæ jam suprà est tradita, nempe quòd, si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valêre debent. Nec subsistere dicunt auctores hujus secundæ sententiæ duo illa præcipua fundamenta adversariorum, nempe quòd cessante periculo destruitur societas; et quòd de societate transit in mutuum. Nam, quoad primum, negant *Navarrus, et Lugo*, quòd periculo in socium conjecto, societas destruatur; sicut enim in contractu commodati, quamvis periculum rei fortuitum de suî natura spectet ad dominum, justâ tamen compensatione factâ, potest illi adjici pactum, ut periculum spectet ad commodatarium, prout habetur ex *cap. un. de Commod.*, neque tunc destruitur contractus commodati : sic etiam in contractus societatis, de cujus essentia non est, ut sit commune periculum damni, prout asserunt adversarii, sed id probare deberent, cùm imo potiùs oppositum clarè probetur ex *l. Si non fuerint*, §. *Ita*, *ff. Pro socio*, ubi dicitur : *Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat; lucrum verò commune sit, Cassius putat.* De essentia ideò societatis tantùm esse dicunt, ut utraque pars aliquid conferat ad communem usum et lucrum, et æqualia sint commoda et incommoda. Ex quo fit, ut ex commodis æqualibus æqualia sint lucra, et ex æqualibus incommodis æqualia sint pericula. Unde quando quis assumit totum periculum, socium assecurando tùm de sorte, tùm de lucro, licèt majus sentiat incommodum, illud tamen sibi compensat commodo majoris lucri; contrà verò conferens pecuniam, quamvis nullum sentiat incommodum periculi, sentit tamen incommodum minoris lucri, et sic fit æqualitas; ex qua

principaliter constituitur societas. Quantum autem lucrum possit exigi? *Mag. Serra apud Salm.* putat octo pro centum; *Bonac.* censet plus, si negotiatio esset lucrosior, et minùs periculosa; *Salm.* autem dicunt, regulariter posse exigi quinque pro centum.

Ad secundum verò fundamentum, nempe quòd societas eo casu transiret in mutuum, quia, conjecto in socium toto periculo sortis, tunc etiam in eum transferretur sortis dominium, ita ut sine alterius socii injuria posset ille pro libito de tali pecunia disponere; diversè respondent fautores secundæ sententiæ. *Lessius n.* 30. *et Azor. l. c.* (quamvis hic contrariæ sententiæ adhæreat) dicunt, quòd hujusmodi contractus, licèt non remanèret societas, non tamen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractûs, nempe conductionis operum socii, ut loquitur *Lessius*, vel contractûs innominati, ut ait *Azorius*, qui pro certo habet tunc contractum non transire in mutuum. Alii verò, ut *Lugo*, *Palaus*, *Escob. et Roncaglia*, respondent, quòd, non obstante periculo suscepto à socio, adhuc persistit societas: sicut enim (inquiunt) in commodato, si commodatarius suscipit in se periculum rei commodatæ, non acquirit illius dominium, cùm permaneat contractus commodati, ut habetur ex *cit. c. un. de Commodato;* ita etiam in nostro casu socius ob periculum in se susceptum non acquirit dominium sortis sicut in mutuo; etenim, quamvis ille solvendo in fine contractûs valorem sortis, et lucri conventi, non irrogaret damnum domino sortis; faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo casu (ait *Lugo n.* 43.) posset justè cogi, ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit *Lugo*, quòd si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habère actionem super hanc pecuniam; et contrà, posset eam dominus sibi vendicare tamquam suam. Sed quòd hic contractus non transeat in mutuum, fortiùs probari dicunt ex textu suprà relato in *l. Si non fuerint*, ubi dicitur benè posse coiri societatem, ut suscepto à socio periculo, alter nullam partem damni sentiat, et tamen lucrum communicetur.

Ad bullam autem *Sixti V.* etiam multipliciter auctores istius secundæ sententiæ respondent: *Less. et Salm.* dicunt prohibitionem bullæ intelligi de eo qui cogeret socium ad

sic contrahendum ex vi ipsius contractûs societatis ; sed *Lugo*, *et Ronc. c. 3. q. 2.* ajunt neque hoc illicitum esse, quia unusquisque potest uni contractui alterum unitum velle, quando nulla adsit injustitia. Hinc *Lugo n. 37. et alii* dicunt Pontificem ibi nulla alia pacta reprobasse, nisi usuraria ; et sic respondisse vivæ vocis oraculo eumdem *Sixtum*, refert *Lugo ex Filliucio*, *et Comitolo*, qui auctor insuper testatur sibi retulisse *P. Tucium*, quòd Cardinales *Toletus*, et *S. Severina*, quibus commissa fuerat cura hanc bullam sanciendi, idem affirmassent. Item *Lugo* refert quamdam decisionem Rotæ Romanæ sub die 3. Junii 1602. ex *Cherubino in comp. bull. Schol. 1.* ubi decretum fuit præfatam bullam solos comprehendere contractus usurarios de jure naturali vetitos, additis tamen majoribus pœnis. Demùm respondent *Salm. c. 3. punct. 11. §. 2. n. 104. cum Less. et Malder.* bullam vel receptam non fuisse, vel usu in hac parte abrogatam ; testantur enim adesse consuetudinem immemorabilem tali modo contrahendi in Hispania, Gallia, et Italia ; et ferè per totam Ecclesiam. Ad bullam autem *S. Pii V.* vide quæ alii AA. respondent *suprà n. 849.* Hanc secundam sententiam tot auctoritatibus, et rationibus roboratam meritò non reprobant *Lud. Abelly de 7. pr. §. 13. n. 6. et auctor Petr. t. 2. p. 411.* quamvis contrariæ sententiæ adhæreant, et ego satis probabilem reputo. Cæterùm, quia non potest negari hujusmodi contractum periculo non carêre animi usurarii ; hinc censeo expedire, ut prima sententia universè omnibus suadeatur.

909. — « 4. Societas etiam in pecoribus validè et licitè instituitur. Et interdum quidem ita, ut tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda et nutrienda traduntur, quàm emolumenta et fructus, ipsaque detrimenta, et damna danti, et accipienti communia sint : interdùm verò ita, ut pecorum dominium, ideòque etiam periculum, sive casus fortuitus spectet ad solum dantem ; emolumenta autem fructuum, nempe fœtûs, lanæ, lactis, ad utrumque. *Vide Less. hic, et Laym. l. 3. t. 4. cap. 20.*

Hìc operæ pretium est aliqua valde utilia ad praxim adnotare *de Societate animalium*. Juxta naturam societatis, animalia, quæ pereunt, domino tantùm perire debent. Iis autem percuntibus, ad custodem pertinet probare, quòd illa sine sua culpa perierint ; aliàs tenebitur restituere domino earum

æstimationem, ut benè ajunt *Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 4. art. 2. Cum Sanbov. Pontas, et aliis.* Idque clarè probatur ex *l. cum duobus* 52. §. *Damna, ff. Pro socio*, ubi: *Quòd si à furibus* (pecus) *subreptum sit, proprium ejus* (id est custodis) *detrimentum est, quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit* (1).

Quæritur 1. si rusticus petat à te pecuniam, ut par boum emat, et ad negotium applicet, reverà tamen ille non emit boves, sed debitum suum extinguit, utrùm possis tu lucrum exigere? Benè distinguit *Ronc. de contr. c. 3. Reg. in praxi* 2. quòd si tu malâ fide pecuniam dedisti, sciens illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi (intelligendum) aliunde pecuniam applicasses alteri negotiationi, et de hoc illum monuisses. Si verò bonâ fide dedisti, tenetur ille reddere tibi lucrum cessans: et tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quær. 2. an sit licitum pactum, quòd si ex grege aliquæ oves pereant, supplêri debeant ex fœtibus quæ nascuntur, et interim cæteri fœtus, lana et caseus æquè dividantur? Negant *Tamb. Dec. l. 9. c. 11. n. 2. et Sylv. Ang. Tabien. etc. ap. Azor. tom. 3. l. 9. c. 8. quæst. 12.* quia dicunt in hoc non

(1) Plures in Cod. civ. species locationis animalium (*bail à cheptel*) distinguuntur: *Le cheptel simple. — Le cheptel à moitié. — Le cheptel donné au fermier ou au colon partiaire*; sed principalior est animalium locatio, quæ simplex seu ordinaria vocatur, tradens regulas multas etiam aliis speciebus communes.

Art. 1804. Pecorum locatio contractus est, quo locator animalia custodienda, pascenda et fovenda conductori tradit, cum conditione, ut dimidium lucrum et detrimentum participet.

Art. 1807. Conductor non tenetur de casu fortuito, nisi culpa ipsius præcesserit.

Art. 1810. Si totus grex pecorum sine culpâ conductoris perit, domino perit. Si verò ex parte perit, jactura communis est pro æstimatione animalium in fine et initio locationis factâ.

Art. 1811. Nulla est stipulatio, ut conductor totam gregis jacturam, quæ solo casu fortuito et sine ipsius culpâ accidit, in se recipiat vel plus detrimenti quàm lucri participet aut locator in fine locationis præter gregem pecorum aliquid accipere queat.

Emolumenta lactis, fimi ac laborum animalium ad solum conductorem pertinent: lana verò et fœtus ad utrumque.

Edit.

servari æqualitatem ; *Filliucius* autem *tr.* 38. *c.* 6. *n.* 101. ait in hoc standum esse consuetudini locorum. Attamen dicunt iidem *Filliuc. Azor. l. c. cum aliis*, item *Pal. tr.* 33. *p.* 65. *n.* 2. *et Ronc. de contr. c.* 3. *Reg. in praxi* 2. hunc contractum satis licitum esse, quia talis substitutio ovium resultat tam in gratiam pastoris, quàm ementis oves. Nec officit, quòd interim pastor amittere debeat lucrum fœtuum substituendorum, quia etiam interim socius amittit partem sui lucri. His tamen non obstantibus, prima sententia omninò vera mihi videtur, quia, licèt lucrum utrique priùs diminuatur, et utrique postea compensetur ; tamen fœtus, qui substituuntur, æquè dividendi essent inter pastorem et dominum : at quando substituuntur, id certè magis cedit in utilitatem domini, quàm pastoris, cùm dominus jam sibi compenset deinde jacturam lucri, sicut et pastor, sed interim dominus semper salvam sibi servat sortem, quæ ipsi diminui deberet, et ideò in contractu non servaretur æqualitas.

Quæritur 3. an liceat contractus societatis vocatus *ad caput salvum*, scil. quando traduntur pastori animalia, cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, et lucrum dividendi ? Per se loquendo, hic contractus illicitus est, ut benè ajunt *Ronc. de contr. c.* 3. *q.* 3. *Viva q.* 9. *art.* 3. *n.* 2. *Azor. tom.* 3. *l.* 9. *c.* 8. *q.* 10. *cum Sylvest. et Reg.* quia sors debet stare periculo apponentis, res enim suo domino perit (1). Probabiliter tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecurationis, compensando pastori per majorem partem fructuum onus talis periculi sortis in se suscepti : item *Azor. l. c. cum Sylvest. et Ang. Ronc. l. c. cum Pal. etc. Viva de contr. q.* 9. *art.* 3. *n.* 8. *cum Nav. Less. Trull. Rebell. et aliis, contra Bonac. et Reg. ib.* qui videntur docêre talem contractum esse usurarium, quia dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, ex qua non tenetur ille reddere nisi pretium ; unde, si partem fructuum reddit, usurariè reddit. Sed *Less. cap.* 23. *dub.* 3. *et Viva cum Nav. et aliis*, respondent in eo casu non haberi con-

(1) Contractus *ad caput salvum* etiam ex Cod.civ. dicendus est illicitus, licèt non expressè commemoretur.

Edit.

tractum venditionis, sed permanêre societatem, et lucrum licitè exigi per aliud pactum assecurationis, prout dictum est suprà *n.* 908. in quæstione trium contractuum. Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi, ait *Viva l. c.* standum esse judicio peritorum, vel praxi timoratorum cujuscunque loci; rectèque addit, consultiùs esse hos contractus seorsim inire. Ad bullam autem *Sixti V. Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur, ut capitale semper domino salvum sit, vide quæ respondent DD. citati *dicto n.* 908. *v. Ad bullam suprà.* Benè autem advertit *Ronc. d. c.* 3. *Reg. in praxi*, certè injustum esse contractum, quo dominus dat boves æstimatos juxta præsentem valorem, cum pacto, ut si decrescant, finitâ societate, idem valor restitui debeat; quia deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. Quòd si tamen adesset pactum, ut in fine societatis, non solùm lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio, tunc non quidem injustum erit pactum, ut si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis, prout dictum est *n.* 907. *v. Quær. IV.*

910. — Hic ultimò quæritur, an filius negotians cum patre ponente pecuniam, et ipse industriam, possit accipere partem lucri suo labori et industriæ correspondentem? Affirmat *Roncaglia de contr. cap.* 1. *quæst.* 5. *r.* 2. casu quo filius nomine proprio negotietur; secùs, si nomine patris; tunc enim tantùm potest accipere id, quod pater pro tali labore alteri daret; et idem dixit *Bus. de furto*, *n.* 544. *cum Laym. et Diana.* In eo tamen casu ait *Ronc. ibid.* posse patrem detrahere ipsi valorem alimentorum, quæ non ampliùs debet filio, cùm habeat unde se alat. Sed cùm valde probabiliter neget *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1054. *cum Mol. Moya*, *etc.* posse filiumfam. stipendium petere à patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus *dict. n.* 544., hinc dicimus (*contra Ronc. et Bus.*) nullo modo posse filium illud occultè accipere, dissentiente patre.

DUBIUM XV.

Quid sit assecuratio et fidejussio?

911. — « Resp. 1. Contractus assecurationis est, quo » quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se, vel » gratis, vel pro certo pretio, ad eam compensandam, si » perierit. Quod si gratis fiat, est gratuita promissio : si pre- » tio, est quasi emptio, quâ assecurans vendit suam obliga- » tionem præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad ejus ju- » stitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus utrique, » saltem quoad notitiam, quam de eo habent; quia alioqui » non servaretur æqualitas. *Bon. d.* 3. *q.* 9. *p.* 3. *Less. l.* 2. » *c.* 28. *d.* 4. *n.* 24. (1).

Unde resolves :

« 1. Si assecurans certus sit rem esse in tuto, iniquè pre- » tium petit, et tenetur restituere. *Ibid. Bon. dub.* 3. *q.* 9. » *p.* 3. » (*Certum est. Ronc. qu.* 9. *c.* 3. *q.* 22.)

« 2. Si res nondum est in tuto, etsi privatâ scientiâ sciat » non fore periculum, licèrе nihilominùs pretium ordina- » rium assecurationis accipere, dicit *Less. l. c. n.* 27. quia » illa obligatio ob pericula ordinaria magni æstimatur, et » causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt » communem æstimationem. Verùm id *Bon. d.* 3. *q.* 9. *p.* » 3. *num.* 3. *et Cardinalis de Lugo d.* 31. *sect.* 7. rectiùs » negant.

« 3. Si cupiens rem suam assecurari, certò sciat, eam » jam periisse, non potest pacisci de ejus assecuratione. *Vide* » *Less. l. c. n.* 25.

912. — « Resp. 2. Fidejussio est contractus, quo quis » alienam obligationem suscipit implendam ; si debitor prin- » cipalis non solverit. Ita commun. Doct.

(1) Jus novum (*Code de Commerce*) plurima de assecuratione navium mercium*que* speciatim habet.

Edit.

Unde resolves :

« 1. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum » periculum timeatur ; quia ex se pretio est æstimabilis. *Nav.* » *Azor. p. 3. l. 11. c. 12. d. 3. Fill. n. 159.* » (*Est commune apud Viva n. 3. et mihi omninò videtur tenendum quidquid dicant Covarr. Moya, etc. apud Croix num. 1106. quia assumptio talis oneris procul dubio est pretio æstimabilis*).

« 2. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum absit, » et instrumentum publicum) non tenentur, ut nec clerici, » nisi quatenùs solvere commodè possunt, ut non egeant. » *Vide Laymann, Bonacina. quæst. 9. p. 2. Less. loc. cit.* » *cap. 28. (1).*

« 3. Fidejussor non obligatur plus, quàm principalis : et » hujus obligatio, si sit invalida, erit etiam fidejussoris » *Card. Lugo, etc.* commun. (2).

« 4. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi factâ » excussione principalis debitoris, constet ipsum non esse » solvendo. *Azor. loc. cit. Fill. num. 153.* (3).

« 5. Debitor tenetur de omni damno suâ culpâ accidente » fidejussori, etc. *Vide Azor. d. 10. Bon.*

« 6. Ex fidejussione religiosi propriâ auctoritate factâ, » monasterium non obligatur, nisi quatenùs in ejus utilita- » tem versum est. *Vide Less. c. 28. et Laym. c. 29. n. 7.*

« 7. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impen- » debat, si is aufugit, non est ejus loco plectendus, quia » non præsumitur sic se obligare ; imò nec potest, cùm non » sit dominus vitæ. *Sylv. Bon. Less. d. 7. n. 41.*

(1) Constat, ex Cod. civ. interdictos, minores et uxores sine consensu meriti ac judicis auctoritate (nisi in re mercaturæ, quam ipsæ publicè exercent) inhabiles esse ad contrahendum : ergo et ad fidejubendum.

(2) *Art.* 2012. Fidejubere pro obligatione invalidâ nemo valet.

Art. 2013. Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus et strictiùs debeant, quàm debet is pro quo obligantur. At ex diverso, ut minus et in re et in modo debeant, obligari possunt. Si plus debito promiserunt, fidejussio non ideo est nulla, sed reducenda ad obligationem principalem.

(3) *Art.* 2021. Fidejussor tantummodo solvere tenetur, deficiente debitore cujus bona priùs excuti oportet, nisi huic juri (gall. *bénéfice de discussion*) renuntiaverit vel in solidum pro debitore se obligaverit.

Edit.

« 8. Si debitor suâ culpa non solvit, tenetur fidejussori, » qui pro ipso solvit, non tantùm ipsum debitum, sed etiam » damna, et expensas omnes compensare. Si verò sine cul- » pâ, v. gr. ob impotentiam, non solvit, ad solum debitum » videtur tenêri. *Azor. Sylv. Sa, Bon. Trull. c.* 26. *d.* 2. (1).

DUBIUM XVI.

Quid sit pignus et hypotheca?

913 *Quid est contractus pignoris?*
914 *Quid si quis utatur pignore?*
915 *Quæ liceant pignorari?*
916 *De contractu antichriseos?*

913. — « Resp. Pignus est contractus, quo debitor dat » creditori rem aliquam mobilem, vel immobilem, ut sit » pro debito obligata, ex eaque solutio peti possit. Aliquando » tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Differt » autem ab hypotheca, quòd pignus propriè sit rei mobilis, » illa immobilis. *Molin. Fill. Bon. q.* 10. *p.* 1. » (*Hypotheca specialis impedit vendi bona, non autem generalis. Viva num.* 8.) (2).

(1) *Art.* 2028. Fidejussor, qui pro debitore solvit, in hunc semper actionem habet ad pretium, quod solutum, ad expensas à die, quâ debitori litem motam significavit, factas ac ad compensationem damnorum, quæ passus est, exigendum.

Art. 2032. Fidejussor, qui nondum solvit, ut indemnis reddatur, in debitorem agere potest:

1.° Dum ipse coram judice convenitur;

2.° Dum debitor foro cedit vel solvendo est impar;

3.° Dum debitor se obstrinxit ad eum certo tempore liberandum;

4.° Dum elapsum est tempus solutionis;

5.° Post 10 annos, si tempus solutionis determinatum non erat, nisi agatur de tutelâ aliisve hujusmodi obligationibus, quæ tempore extingui nequeunt.

(2) *Confer* de Hypothecâ art. suprà ad n. 689. positos. Quoad differentiam hypothecæ et antichriseos, de quâ hìc sermo est, notandum: in antichrisi rem tradi creditori, in hypothecâ solùm obligari; item in hypothecâ privilegium conferri creditori in rem ipsam vel ejus pretium, non verò in antichrisi.

Art. 2072. Mobilium oppignoratio, pignus; immobilium antichrisis vocatur.

Art. 2073. Pignus creditori privilegium confert, ut ipsi ex re oppignoratâ præ cæteris satisfiat.

Unde resolves :

914. — « 1. Pignore non licet uti contra voluntatem » domini ; quia est res aliena, ad securitatem tantùm, et » non ad usum tradita. *Bon. loc. cit. ex Mol. Reg. etc.* Si » tamen utatur, v. gr. equo, vel agro, debet valorem usûs » sicut et fructus omnes, si sit res ex se fructifera, com- » putare in sortem, deductis expensis, quia alioqui com- » mittit usuram, cùm res domino suo fructificet. *Nav. Bon.* » *Trull. c. 26. d. 2.* » (*Præsumitur autem dominus consentire si nullum damnum ei sequatur, putà, si alter utatur libro, et simili. Viva n. 9.*) (1).

915. — « 2. Non possunt pignorari, quæ non possunt » vendi, v. gr. Ecclesiæ. *Molin. d. 530. Less. l. 2. c. 28.* » *d. 3. Bon. l. c.*

« 3. Immobilia, utì et mobilia pretiosa, cultui divino » dicata, v. gr. calices, casulæ, etc. non possunt oppigno- » rari, nisi in necessitate, quia tunc etiam vendi possunt, » ut Ecclesiæ, et indigentibus subveniatur. *Vide Nav. c. 17.* » *Less. Bon. loc. cit.*

« 4. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud » alteri oppignorare, sed non pro majore quantitate. Neque » potest vendere, debitore non solvente, nisi post biennium, » et eo priùs monito. Quidam tamen dicunt, posse vendere » post trinam monitionem. *Vide Laym. l. 3. t. 4. c. 30. Bon.* » *loc. cit. n. 9.* (2).

« 5. Eamdem rem non licet oppignorare, seu in hypo- » thecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum » omnibus, vel posteriores de priore hypothecâ admoncan- » tur. *Azor. Filliuc. Bon. d. 3. q. 10. p. 1. Trull. c. 26. d. 4.*

Art. 2076. Privilegium istud non obtinet, nisi res in manibus creditoris aut alterius, ex arbitrio contrahentium, semper fuerit.

(1) *Art.* 2080. Si pignus negligentiâ creditoris pereat aut deterius fiat, ipse totum damnum in se recipiet. Contrà quas creditor in rem servandam impensas necessarias aut utiles fecerit, debitor compensabit.

Art. 2081. Si pignus constet ex credito, quod suum interesse habeat, hoc creditor in illud, quod ipsi debetur, computabit, cæteroquin in sortem, si interesse nullum debetur.

(2) *Art.* 2078. Nulla est stipulatio, ut, debitore non solvente, creditor pignus occupare queat, quod viâ judiciariâ et pro debito obtinendum.

Edit.

916. — « Quæres : Quid sit contractus antichriseos, ger-
» manicè *eine Pfandschaft.* » (*Apud nos*, A godere.) (1).
« Resp. Is est, cùm in contractu pignoris convenitur, ut
» creditor utatur pignore, v. gr. agro, ac fructus inde tamdiu
» lucretur, donec debitum ipsi restituatur.

Unde circa hunc ex supradictis resolves :

« 1. Contractus hic videtur juxta *Caj. Sot. etc.* (contra
» quosdam juristas) esse usurarius : quia creditor ultra sor-
» tem aliquid lucratur, causâ solius mutui, quæ est usura.
» *Vide Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 17.* » (*Et certum est cum Pal. apud Croix n. 1115. Quare tenetur fructus etiam illos reddere, quos ex culpa levi neglexit percipere. Vasq. Pal. etc. ibid. Quid, si agrum incultum coluerit? Adhuc tenèri fructus restituere, dicunt Mol. Bon. etc. contra Sa, Soto, etc. Vide Croix n. 1112.*)

« 2. Possunt tamen intervenire tituli justi lucrandi fru-
» ctus ex pignore, sine diminutione sortis : ut si v. gr. fru-
» ctus ex hypotheca percepti non superent quantitatem pen-
» sionis, quæ jure censûs super eamdem constituti exigi
» potest cum pacto redhibitionis, ut suprà dictum est de
» censibus : aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emer-
» gat, dum debitum differtur. Unde non facilè damnandi
» illi, qui à principibus in locum debitorum agros, pascua,
» officia, etc. in antichrisim habent. *Vide Laym. l. c. et Bins-*
» *feld. de usuris, Mol. Less. cap. 157. etc.* (2).

(1) Gall. *antichrèse.*

(2) Si jam liceat ex pecuniâ lucrum 5 % in re civili et 6 % in commercio percipere, patet, licere etiam lucrari fructus ex pignore sine imminutione sortis, modò lucrum legale non excedatur.

Art. 2085. Antichrisis solâ scripturâ perficitur, debetque creditor fructus perceptos computare in interesse vel in imminutionem sortis, si interesse non debeatur.

Art. 2086. Tributa aliave onera creditor solvet necnon reparationes rei necessarias aut utiles faciet, cæteroquin damnum emergens et lucrum cessans resarciet ; attamen expensæ ex fructibus compensari poterunt.

Art. 2088. Nulla est stipulatio, ut creditor, solutione tempore statuto non factâ, rei immobilis possessor evadat, sed debitor viâ judiciariâ domînio spoliandus. *Edit.*

CAPUT IV.

DE TUTELA, ET TESTAMENTIS.

DUBIUM I.

Quid sit tutela, et curatela?

917 *Quibus detur tutor, et quibus curator?*
918 *Ad quæ teneantur tutores, et curatores? An pupilli et minores possint se naturaliter obligare, sine consensu tutorum, etc.?*

917. — « Resp. Sunt quasi contractus, quibus tutor et » curator ad procuranda bona et commoda minorum cujus- » cumque sexûs, qui vel parente carent, vel sub ejus po- » testate constituti non sunt, obligatur ex justitia, perinde » ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuisset; supplente » nimirùm lege, vel magistratu vim contractûs. Differunt » tutor et curator, quòd tutor solùm datur impuberibus, » etiam invitis, et principaliter datur personis, ut curet » earum educationem, et institutionem : secundariò verò » datur etiam bonis illarum respectu omnium negotiorum. » Curator verò datur minoribus, post annos expletos puber- » tatis, usque ad annum 25 completum; nec communi jure » datur invitis, nisi in certis casibus, et datur principaliter » rebus minorum, secundariò personis. Unde pro directione » in foro conscientiæ, ex jure tùm naturali, tùm positivo » communi resolves ex *Laym. et Tan. t. 3. d. 1. q. 7. d. 10.* » *Bon. d. 3. q. 19.* (1).

Resolves :

918. — » 1. Tutores, sive sint testamentarii, hoc est relicti » ex testamento, aut codicillo patris; sive sint dativi, hoc

(1) In jure novo minores dicuntur, qui nondum annos 21 nati sunt, iis omnibus, si parente careant, tutor dari debet, sive puberes sive impuberes sint, velint, nolint. Minor, matrimonio contracto, ipso jure à potestate paternâ emancipatur; etiam non matrimonio junctus emancipari poterit, modò sit 15 annos natus, ut à genitoribus, et natus 18 annos, ut genitoribus orbatus emancipari queat. Minoribus emancipatis curator datur, cujus est ipsorum bonorum administrationi invigilare ipsosque in rebus majoris momenti consilio auxiliove juvare. Completis 21 annis, fiunt majores suique juris, nisi excipias filios qui pro matrimonio ineundo tantùm 25 annos nati declarantur majores. *Edit.*

» est constituti à judice aut magistratu ; sive sint legitimi, » hoc est præscripti à lege (qualis præ cæteris est mater, si » velit, et promittat se non transituram ad alias nuptias, » quin priùs tutela abdicet, et rationem reddat : dein avia, » et consanguinei proximiores idonei) tenentur, utî et cura- » tores, jurare se fideliter officium suum facturos, ac fide- » jussorem dare, rem minoris salvam et integram restituen- » dam : et universim tacitè omnia eorum bona sunt hypo- » thecata minori ; ita ut ad quemcumque pervenerint, possit » illa minor sibi vindicare, ut sibi satisfiat, si quid illorum » culpâ est passus. *Vide Tan. l. c. Laym. l. 3. t. 4. c. 9.* » *Bon. l. c.* (1).

(1) In Cod. civ. etiam triplex distinguitur tutela, sc. legitima, testamentaria et dativa.

Tutela legitima ea est, quæ ipsa lege patri aut matri aut ascendentibus defertur ; testamentaria ea est, quam pater aut mater moriens alicui defert per testamentum, licèt etiam conferri possit declaratione coram notario factâ ; dativa vocatur, quæ deficiente legitimâ aut testamentariâ, alicui defertur à consilio familiæ (gall. *conseil de famille*). Tutor hoc modo electus aut testamento designatus tutelam acceptare tenetur, nisi justâ causâ excusetur.

Art. 390. Matrimonio naturali aut morte civili soluto, tutela minorum non emancipatorum ipso jure ad patrem aut matrem superstitem spectat.

Art. 394. Mater tutelam acceptare non tenetur ; tenetur tamen tutrix esse, donec tutor nominatus sit.

Art. 395. Quòd si mater tutrix ad secundas nuptias transire velit, ante matrimonii celebrationem convocabit consilium familiæ, cujus est judicare, an tutela in ipsius manibus manere possit ; consilio non convocato, mater ipso facto jus tutelæ perdet.

Art. 402. Cùm pater aut mater superstes ante mortem tutorem non nominaverit, tutela ipso jure ad ascendentes pertinet, ita tamen ut inter ascendentes ejusdem gradus qui ex parte patris sunt iis, qui ex parte matris stant, præferantur.

Art. 397. Singulare jus est patri vel matri superstiti ante mortem tutorem eligendi.

Art. 399. Quod tamen jus non est matri, cui secundas nuptias ineunti tutela ablata est.

Art. 400. Et etiamsi ei tutela ablata non fuerit, tutor tamen, quem elegerit, necessariò à consilio familiæ probandus est.

Art. 405. Si desit omnis tutela, legitima et testamentaria, minoris tutor à consilio familiæ eligetur,

Art. 406. Quod convocatur postulatu minoris consanguineorum aut creditorum aut aliorum, quorum interest, vel loci præfecti juris (gall. *juge de paix*).

Art. 420. Omnis tutelæ adjutor (gall. *subrogé tuteur*) à familiæ consilio nominetur, cujus erit, causam minoris, si opus est, contra tutorem agere. *Confer* de hypothecâ minorum art. suprà ad n. 689. positos. *Edit.*

» 2. Bona minorum tenetur tutor, vel curator adminis-
» strare câ curâ, quam diligens paterfamilias propriis suis
» rebus adhiberet, tam impediendo et præcavendo damna,
» quàm procurando commoda, et lucra minoris; alioqui
» damnum, et defectus congrui lucri ipsi imputabitur, et
» tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem. *Vide suprà*
» *l. 2. t. 3. cap. 2. d. 3. r. 6.* (1).

» 3. Bona immobilia minorum, aut alia pretiosa, quæ
» possunt servari, non possunt alienari, saltem sine judicis
» decreto. » (*Sicut neque mobilia, quæ servari possunt, etsi adsit consensus tutoris. Salm. de contract. c. 1. punct. 5. §. 1. num. 40.*) (2).

» 4. Tutori, aut curatori, et personis ei subjectis nihil
» licet emere, sive per se, sive per alium, ex ullis bonis
» minorum, quamdiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate
» judicis, aut cum ejus decreto bona pupillorum publicè,
» per juratum venditorem omnibus venalia exponuntur.

» 5. Sine decreto judicis non potest minor remittere, vel
» renuntiare hæreditati, legatis, fideicommissis, aliisque
» juribus sibi acquisitis. Si tamen religionem ingressus sit,
» potest bona alienare, quia moritur quasi.

» 6. Pupillus, dum infans est, hoc est minor septennio,
» vel infantiæ proximus (ita ut, si masculus est, non exple-
» verit annum decimum cum dimidio; si fœmina, nonum
» cum dimidio), nihil per se efficere potest, quo ullo modo
» vel alteri obligetur, vel alium sibi obliget : at pubertati
» proximus obligare quidem sibi potest alium, sed non se
» alteri, saltem civiliter. *Sanch. d. 38. Less. l. c. cap. 17.*
» *n. 61. Laym. c. 9. n. 7.* (3). »

(1) *Art.* 450. Tutor curam aget minoris ejusque vice fungetur in cunctis actionibus civilibus, administrabit ipsius bona curâ diligentis patrisfamilias, quæ tamen absque consilio familiæ nec emere nec conducere poterit uti nec cedere jura minoris.

(2) *Art.* 452. Mense proximo à confectione inventarii tutor, præsente tutelæ adjutore, publicè omnia mobilia minoris, quæ consilium familiæ ipsi servare non concessit, vendenda curabit.

Art. 457. Tutor, etiamsi pater aut mater sit, pro minore rem mutuam accipere nequit, nec sine consilii familiæ auctoritate minoris bona alienabit nec gravabit hypothecâ.

(3) Ex Cod. civ. Minores omnes ad contrahendas contractuum obligationes inhabiles declarantur; de donatione minorum donationisque acceptatione confer art. suprà ad n. 721. et 724. positos. *Edit.*

Certum est 1. quòd minor, aut pupillus etiam sine consensu tutoris, vel curatoris. possunt se obligare circa bona castrensia, vel quasi castrensia; quia de his liberam administrationem habent. *Vide Salm. de contr. c. 1. punct. 5. §. 2. n. 39.* (1) Certum est 2. quòd non possunt se obligare circa bona immobilia sine judicis auctoritate, ex *l. Lex quæ 22. c. de Admin. tut.* quia jus omninò irritat ipsorum conventiones, ut habetur in *l. Si ad resolvendam 7. c. de Prædiis minor.* Circa autem mobilia nequeunt se obligare, saltem civiliter, sine consensu tutoris, vel curatoris. *Salm. ibid. n. 41.* Sed quæstio est an pupillus, vel minor circa prædicta bona mobilia, si contrahant sine auctoritate tutoris, vel curatoris, remaneant naturaliter obligati? Certum est, quòd si pupillus, aut minor contrahant cum tutore, vel curatore, minimè obligantur, ex *l. Non licet. ff. de contr. empt. et l. Pupillus 5. ff. De auct. tut.* Pariter idem communiter traditur à DD. si pupillus non sit pubertati proximus, ut docent *Sanch. de matr. l. 6. d. 38. n. 24. Lugo d. 22. n. 286. et Salm. ibid. n. 42.* ut patet ex *l. Pupillus 59. ff. de Act. et oblig.* Si verò pupillus sit pubertati proximus, et contrahat cum extraneis, hìc quæritur, an maneat naturaliter obligatus?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Lugo d. 22. n. 288. Less. lib. 2. cap. 17. dub. 8. num. 61. Sanch. l. cit. n. 51. Laym. lib. 3. Less. tr. 4. c. 9. n. 7. Pal. d. 1. p. 4. §. 3. n. 9. et Salm ibid. n. 45. cum Nav. Reg. Fill. Reb. Tann. et Diana.* Ratio 1. istorum, quia fidejussor pupilli remanet civiliter, et naturaliter obligatus, ex communi sententia, ut asserunt *Salm. d. n. 45. in fin. ex l. fin. de Jurejur. et l. Marcellus 25. ff. Fidejus.* Ergò, si fidejussor (arguunt) jam obligatur, etiam pupillus obligatus intelligi debet; nam, deficiente obligatione principalis, deficere debet etiam obligatio fidejussoris, ut docet communis sententia ex *l. Cum lex 46. de Fidejuss. et l. Naturaliter, ff. De Condit. indeb.* Sed hæc ratio non satis evincit, quia probat nimis; probat enim, quòd pupillus etiam civiliter teneatur. Ratio potior est, quia ex *l. Novatio, ff. de Novation.* habetur, pupillum obligari

(1) Confer art. ad n. 488.

Edit.

naturaliter, si promittat sine auctoritate tutoris; cùm in præfata lege dicantur creditores esse satisfaciendi, *dummodò, obligatio aut civiliter teneat, aut naturaliter, ut putà si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.*

Secunda sententia verò negat pupillum, vel minorem remanêre naturaliter obligatum; et hanc tenent *Bonac. de contr. d. 3. q. 1. p. 5. n. 6. in fin.* item *Cov. Bann. Rodr. Dic. etc. ap. Salm. tr. 14. c. 1. p. 5. §. 2. n. 44.* et vocant probabilem *Sanch. l. c. n. 20. et Diana p. 2. tr. 5. r. 44.* Ratio, quia ex *l. Quod pupillus 41. ff. De condit. indeb. et ex l. Pupillus 59. ff. de Action. et oblig.* expressè negatur, pupillum naturaliter obligari et præcisè in *dict. l. 59.* sic dicitur: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur.* Sed hæc ratio non videtur firma, nam ibi casus est de pupillo infante, ut exponit Glossa; unde alia Glossa *in dict. l. Novatio*, ait tam relatam *l. Pupillus*, quàm alias, tantùm de pupillo infante intelligendas esse. Hinc prima sententia verior mihi videtur. Cæterùm, probabilissimum est, quòd pupillus non teneatur solvere quod promisit, ut tenet *Lugo d. 22. n. 300. cum Soto, Mol. Cov. etc.* et probabile putant *Salm. d. c. 1. n. 47. cum Sanch. Reg. etc.* Ratio, quia, cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum, ex *l. 8. ff. De Dol. mal. except. et ex reg. jur. in 6.* ubi: *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum admittendus. Vide dicta n. 890.*

» 7. Eadem est ratio minoris, si curatorem habeat: quem, » si semel susceperit, tenetur illi subesse jure communi usque » ad annum 25 expletum; et si litem habeat, tenetur ad » eam sumere curatorem, exceptis tamen causis spiritualibus. » Quòd si curatore careat, valent acta per illos, ita tamen, » ut si læsi sint, restituantur in integrum. *Vide Auth. cit.* » *et Bon. dub. 3. quæst. 5. p. ult.* (1).

(1) *Art.* 481. Minor emancipatus poterit locare (non tamen ultra 9 annos), reditus percipere eosque acceptos referre ac facere omnia, quæ sunt bonorum administrationis.

Art. 482. Sine curatore tamen causam de bonis immobilibus non aget neque acceptum feret aliquod debitum capitale.

Art. 484. Item immobilia alienare aut quidpiam, aliud ac quod administratoris est, facere nequit, quin formalitates pro minore non emancipato requisitas servet.

Edit.

» 8. Etsi minores sine curatorum auctoritate donare non » possint, nisi quæ ejus conditionis adolescentes donare solent » (in iis enim præsumitur tacitus consensus curatoris); qui » tamen dona ab iis accepit, non tenetur restituere, nisi » repetantur legitimè; quia probabile est valère naturaliter, » tametsi non civiliter. *Mol. Lugo, Trull. Dian. p.* 8. *t.* 6. » *r.* 4. *et* 7.

» 9. Tenentur curatores, et tutores singulis annis administrationis rationem reddere; ubi, si quis deses, aut noxius » reperiatur, amovendus est, impositâ satisfactione, aliusque » subrogandus (1).

» 10. Si tutor, vel curator, post rationes officii redditas, » fidelis deprehensus fuerit, debetur ei præmium; quod in » quibusdam locis est vigesima pars redituum bonorum » omnium minoris, in aliis autem decima pars.

» 11. Porrò, qui non possunt esse tutores, et curatores; » et qui à tutela, et curatela excusentur, ne iis imponi possint, v. gr. habentes quinque filios superstites pauperes, » etc. *vide apud Tann. l. c. et Sa, v. Minor*, ubi sic habet: » *Tutor non potest esse junior* 25 *annis, nisi fortè mater; nec religiosus, nec fœmina* (*nisi mater aut avia, et uxor casu antè dicto*), *nec clericus in sacris, si non velit, nec Episcopus, nisi miserabilium personarum. Horum verò tutelam suscipere tenentur et Episcopi, et clerici, et religiosi; quod ego*, inquit, *de religiosis universim non admitto. Vide Laym. l. c.* (2).

« 12. Si tutor, et curator, cùm tenerentur negotiari, omiserunt, possunt pupilli ab eis accipere 5 pro 100. *Sa, v.*

(1) *Art.* 470. Omnis tutor, patre et matre exceptis, ad rationes gestionis singulis annis semel et statuto à consilio familiæ tempore reddendas cogi potest.

(2) *Art.* 442. Tutores aut membra consilii familiæ esse nequeunt:

1.° Minores, nisi excipias patrem vel matrem;

2.° Interdicti;

3.° Fœminæ, nisi matrem aliasve ascendentes excipias;

4.° Qui aut quorum pater et mater minori litem intendunt, quâ magna pars bonorum minoris periclitatur.

Art. 443. Qui ad supplicium damnati aut infamiâ notati sunt;

Art. 444. Qui publicè vitam licentiorem agunt aut quorum inscitia aut infidelitas gestione negotiorum palam facta est.

Notandum, præter hos esse plurimos, qui à tutelâ suscipiendâ excusentur, ut qui publicis muneribus funguntur, aut gravi infirmitate detinentur aut 65, vel saltem 70 annos nati sunt aut 5 filios legitimos habent, etc.

Edit.

» *Curator. Vide* etiam *Navar. c.* 25. *Plura vide suprà l. 4.* » *tr. 3. c. 2. d. 3.*

DUBIUM II.

Quid et quotuplex sit testamentum?

919 *Quid est testamentum? De requisitis ad codicillum, et quid importet* clausula codicillaris?
920 *Quotuplex est testamentum?*
921 *Ex quibus capitibus testamentum est nullum?*
922 *Quid, si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas?*
923 *Quid, si constet hæredi voluntas testatoris?*
924 *Quid si non constet, an ipse teneatur credere uni testi? Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia?*
925 *Quid, si testamentum factum sit ab hominibus rusticanis?*
926 *Quid, si tempore pestis?*
927 *An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia?*
928 *Vide alios casus.*
929 *Quid de testamento clericorum, novitiorum, et militum?*
930 *Dub.* 1. *An legatum relictum virgini, ut nubat, possit ei dari, si fiat religiosa? Dub.* 2. *An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis? Dub.* 3. *An legatum relictum orphanis possit dari eis, qui parentes habent inutiles? Dub.* 4. *An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis quæ sine dote jam nupserint? Dub.* 5. *An legatum relictum puellis nupturis, possit dari viduis, ut iterùm nubant? Dub.* 6. *An legatum relictum virginibus nubendis, possit dari virgini corruptæ? Dub.* 7. *An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Dub.* 8. *An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredes, si ante nuptias moriatur? Dub.* 9. *An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in alia divino cultui necessaria? Dub.* 10. *Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus?*
931 *Quæritur I. An ultimæ voluntates possint commutari à Papa sine causa? Quærit. II. An ab Episcopis cum justa causa? Dub.* 1. *An tunc requiratur consensus hæredis, et legatarii? Dub.* 2. *Quæ sint causæ justæ ad commutandum?*

919. — « Resp. 1. Testamentum est voluntatis justa sen- » tentia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, cum

» directa hæredis institutione. Quod additur, ut distinguatur » à reliquis ultimis voluntatibus, nam differt à legato, seu » fideicommisso partiali, quòd hoc sit donatio quædam à » defuncto relicta, et ab hærede præstanda : » (*Legata accipienda sunt à manu hæredis. Vide Salm. de contract. c. 5. punct. 13. §. 1. n. 178.*) « à codicillo verò differt, quia » codicillus est quasi testamentum imperfectum, et non fit » ad instituendum hæredem, nisi ex privilegio, v. g. in » militia, sed ad aliquid in testamento explicandum, adden- » dum, mutandum, detrahendum, vel ad legata instituenda. » *Vide Laym. l. 3. t. 5. c. 1. et seq. Tann. t. 3. d. 4. q. 8.* » *Less. lib. 2. c. 19. Bon. d. 3. q. 17. p. 1.* (1).

Ad codicillum sive nuncupativum, sive in scriptis, sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, et fœminæ (quamvis ad codicillum in scriptis requiritur testium subscriptio), ex *l. ult. c. de Codic.* Ad codicillum verò inter liberos, et milites, sufficiunt duo testes. *Vide Lugo d. 23. n. 15.* Hìc notandum cum *eodem Lug. n. 17.* quòd clausula in testamento apposita, scil. quòd si illud non valeat ut testamentum, valeat ut codicillus, importat, ut si testamentum sit nullum, sive ob defectum solemnitatis, sive ob præteritionem hæredis necessarii, hæres ab intestato debeat solvere legata, ex *Auth. Ex causa. c. de lib. præt.* et insuper ipse teneatur hæreditatem restituere hæredi in nullo testamento instituto, retentâ sibi quartâ trebellianicâ, ùt colligitur ex *l. Posthumus. §. Si paganus, ff. de Injusto rupto test.* et si est hæres necessarius, retentâ sibi portione debitâ.

(1) In Jure novo non nominatim fit distinctio testamentum inter et legatum ac codicillum, sed omnes dispositiones ultimæ voluntatis, sub quocunque nomine fiant, regulis testamentorum subjiciuntur.

Art. 895. Testamentum instrumentum est, revocabile quidem, quo testator statuit, quid post mortem de bonis suis in toto aut in parte fieri velit.

Art. 967. Omnis dispositio testamentaria fieri potest vel hæredis institutione vel nomine legati aut qualibet denominatione apta ad exprimendum consensum.

Art. 1002. Dispositiones testamentariæ vel sunt universales, vel titulo universali vel particulari. Omnes autem, sive fiant instituto hærede sive nomine legati, sequuntur regulas pro singulis traditas.

Art. 1003. Legatum universale vocatur illud, quo uni vel pluribus donatur bonorum universalitas.

Art. 1010. Legatum titulo universali dicitur id, quo donatur certa pars bonorum, v. g. media vel tertia. Cætera omnia sunt particularia legata.

Edit.

920. — « Resp. 2. Testamentum est duplex (1) I. *In scriptis, seu clausum :* quod testamentum testator, sive suâ, » sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, non » defectuosis, non cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, » prodigis, infantibus, religiosis, cognatis, qui in testatoris » potestate sunt, » (*Adde infames de jure, fratres, patrem testatoris, qui sunt in ejus potestate. Viva qu.* 10. *n.* 4. *Salm. ibid. punct.* 2. §. 1. *n.* 10. *Adde hæredem, sed non legatarios, non tutores, etc. Viva et Salm. nec religiosos, etsi isti peccent, si testentur, sine licentia. Viva ib.*) « (quibus adde ipsum » hæredem, et qui in ejus sunt potestate) sed masculis, pube- » ribus, liberis, ad id rogatis, et vocatis coram offert, pro- » fitendo id esse suum testamentum : tùm, si possit, manu » suâ subscribit, alioqui octavus pro eo testis, dein omnes, » et singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si » possint, per seipsos, proprioque, vel alieno, aut communi » omnes sigillo, consignant. *Laym. l. c. Bon. dist.* 3. *q.* 12. » *p.* 1. » (*Nullum est testamentum scriptum ab ipso hærede, saltem post sententiam. Salm. de contract. c.* 5. *punct.* 2. §. 2. *n.* 15.) « II. *Nuncupativum*, quod minorem solemnitatem » requirit, scilicet tantùm, ut septem testes idonei supra- » dicti convocati audiant, et intelligant testatoris voluntа- » tem, coram eis scriptam, vel voce articulatà prolatam » (*Simul et eodem tempore, ut sint contestes. Salm. ibid. n.* 11. *Per signa autem nequit hæres institui. Quid, si testator annuat? Probabile est posse sic instituі, ex Lugo, Vasq. etc.*

(1) *Art.* 969. Dividitur testamentum in olographum, publicum et mysticum.

Art. 970. Olographum sub pœnâ nullitatis manu propriâ testatoris totum scribi debet, cum indicatione anni, mensis, diei ejusque nominis subscriptione; non subjacet aliis formalitatibus.

Art. 971. Publicum conficitur per duos notarios coram 2 testibus aut per unum notarium coram 4 testibus ;

Art. 972. Scribique debet à notario, dictante testatore.

Art 976. Testamentum mysticum illud est, in quo testator secretò de rebus suis disponit, quodque ipse clausum et signatum offert notario coram sex testibus, asserens hoc esse suum testamentum à se vel ab alio scriptum et à se subscriptum.

Art. 975. Testes testamenti publici nec legatarius nec ipsius consanguinei aut affines ad 4^{tum} gradum usque (2^{dum} *gradum in jure canonico*) inclusivè, nec scriba notarii esse possunt.

Art. 980. Qui testamenti testes vocantur, masculi, majores et regni subditi sint oportet, non tamen interdicti.

Edit.

Vide Salm. ibid. n. 12. maximè ad causas pias. Salm. ibid. §. 5. n. 17. in fine cum Vill. Gom. etc. Et Croix n. 1150.)

« Etsi verò talis nuncupatio coram testibus à notario in scriptum communiter redigi soleat, id fit non ad actûs substantiam servandam, sed ad meliorem probationem, et securitatem, si testes decedant, vel inidonei reddantur. Si autem testamentum careat solemnitate dubitâ, dubiteturque, utrùm testator voluerit conficere clausum, an apertum, valet ut nuncupativum : hæc enim præsumitur testatoris voluntas, ne actus omninò corruat. *Sanch. lib. 4. cons. Lugo t. 2. de just. d. 24. Bard. d. 6. q. 10. §. 1.*

« Porrò præter has solemnitates jure communi requisitas, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti notarii : qui proinde, ne impingatur, utiliter adhibentur. »

Notandum 1. cum *Lugo d. 24. n. 5.* qui citat *Vasq. et Ronc. de Testam. c. 1. q. 3. r. 2. cum communiori, contra aliquos*, ex *l. Hâc consultissimâ, c. Qui testam. etc. et l. Hæredes 21. ff. eodem tit.* non sufficere ad valorem testamenti nuncupativi, quòd testator declaret, se in tali schedulâ, putà sigillo signatâ, vel tali loco clausâ nominare hæredem, et alias dispositiones; sed requiri, quòd ipse coram testibus sufficientibus hæredem nominet; et quoad alias, sufficere, quòd se ad schedulam remittat.

921. — Notandum 2. quòd ex triplici capite testamentum potest esse nullum : I. ob defectum *solemnitatum* substantialium, quæ ab auctore explicantur. II. Ob defectum *complementi*, nam si testator moriatur, vel loquelam amittat, antequam testamentum compleat, testamentum est nullum, etsi hæredem instituerit, ex *l. Si quis, ff de Test.* Hoc tamen currit, si constet testatorem voluisse instituere alios hæredes, vel legata ordinare; in dubio autem testamentum valet; sicut etiam valet, si hæres sit causa pia, vel si in eo sint scripta legata pia. *Salm. tr. 14. c. 5. punct. 3. num. 27. cum Mol. Tap. Dic. etc.* III. Testamentum potest esse nullum ob defectum *libertatis*, eò quòd testator non liberè egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi, aut precibus importunissimis, vel metu reverentiali. *Salm. ibid n. 30.* Secùs, si testator fuit inductus precibus simplicibus, suasione, etc. *Vide Salm. l. c.*

922. — « Quæres, an testamentum sit validum, cui desunt » solemnitates à jure civili requisitæ?

» Resp. 1. Si testamentum factum sit ad causas pias, etiam » in foro externo eas non requiri, sed sufficere eas, quæ » sunt juris gentium, scilicet duos testes; in foro autem » conscientiæ, suppositâ potestate disponentis, sufficere scri- » pturam, nutum, vel aliud signum testatoris, absque ullo » teste. Quòd si tamen manus testatoris non extet, requi- » runtur duo testes in foro externo, inter quas etiam fœmina » esse potest. *Covar. et alii* 12. *Dian. p.* 7. *t.* 6. *r.* 16. » (*Cum Salmant. ibid. punct.* 2. §. 3. *n.* 17.) « Item confessarius, vel » parochus esse potest, licèt legata sint pro sua Ecclesia, » idque ad hoc tantùm, ut voluntas testatoris probari possit; » et judex pro ea sententiam ferat. *Vide Less. et Card. Lugo* » *t.* 2. *d.* 22. *s.* 9. ubi etiam probat, in tali testamento ad pias » causas non esse necessariam hæredis institutionem. At, li- » cèt morte interveniente non fuerit absolutum, valet tamen » quoad legata pia in eo jam expressa. *Malder. Laym. Dian.* » *part.* 5. *t.* 16. *r.* 126. An autem tale testamentum ad causas » pias principaliter factum, si solemnitates desint, valeat quoad » legata profana, controvertitur : Negant *Bon. et Lugo* affir- » mant *Covar. Sa, Less. Fill. Sanch. Barbos. Trull. cap.* 18. » *d.* 4. *Dian. p.* 7. *tract.* 6. *r.* 4. » (*et hanc tenent Salm. tr.* 14. *c.* 5. *p.* 2. §. 3. *n.* 19. *et Viva art.* 2. *num.* 5. *cum communiori et Roncaglia c.* 2. *q.* 6. *r.* 1. *vocat communem, quia accessorium sequitur naturam principalis. Attamen sententia Bonacinæ punct.* 5. *n.* 18. *et Lugonis d.* 22. *n.* 274. *cum Vasq. Jason. etc. est satis probabilis : quia respectu laïcorum Papa nihil disponit. Nec semper valet regula, quòd accessorium sequitur naturam sui principalis, nam ipsa non currit, ubi diversa est ratio accessorii à principali, ut hic accidit; et ideò, non obstante quòd testamentum principaliter sit profanum, debetur legatum in eum relictum, etiam deficientibus solemnitatibus juris civilis. Præterea testamentum in favorem liberorum, licèt valeat quoad liberos, non tamen valet quoad alios, si solemnitates juris communis desint, ut habetur in l. Hac consultissima et in l. Ex imperfecto. c. de Testam.*) « Denique testamentum ad pias causas non solemne revocat » aliud solemne, etsi hujus mentionem non faciat. *Molin.* » *etc. Dian. p.* 6. *t.* 6. *r.* 25. *et* 26. » (*cum Viva n.* 4.) « idque,

» etiamsi prius etiam fuerit ad causas pias. *Mol. et alii* 6. » licèt hoc posterius quidam negent. *Vide l. c. r.* 26. 27. (1).

923. — Quoad dispositiones pias, certum est, quòd si constat hæredi voluntas testatoris, sive per verba, sive per nutum, aut scripturam, tenetur hæres in conscientia vel cedere hæreditatem loco pio, vel legata solvere. Ita communiter *Lugo d.* 22. *n.* 267. *Concina t.* 7. *pag.* 647. *n.* 9. *Laym. c.* 7. *de Testam. num.* 5. *Ronc. eod. tit.* 2. *q.* 2. *r.* 1. *et Salm. ibid. n.* 18. *cum Less. Dic. Vill. etc.* Unde infertur, quòd si testator dedisset tibi aliquid, ut tanquam pauper retinêres, vel ut in pias causas distribueres, tutè id faceres, etiam inscio, et invito hærede, prout docent *Lugo n.* 268. *Mol. t.* 1. *d.* 134. *et Salm. l. c. cum Dic. Vill. Cov. Gom. etc.*

924. — Cæterùm, si contrà non constet hæredi voluntas testatoris, docet *Laym. ib. n.* 4. quòd ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur hæres in suo præjudicio credere uni testi, quamvis probatissimo, dum *in c. Relatum, de Test.* expressè dicitur: *Tribus, aut duobus testibus requisitis*; et in *c. Licèt, de Testib.* dicitur: *Licèt quædam sint causæ, quæ plures exigunt testes; nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur, prout ajunt *Laym. ib. Holzm. de* 6. *p. c.* 1. *n.* 657. *et Croix l.* 2. *p.* 3. *n.* 1150. Hinc docet *Laym. n.* 5. quòd hæres non tenetur credere soli parocho, nisi alius adsit contestans; et idem dicunt *Viva q.* 10. *art.* 2. *n.* 3. *et Croix ut sup.*

925. — « Resp. 2. Si testamentum factum est ad causas » non pias, hominibus rusticanis quinque testes sufficiunt, si » plures habêri nequeant, nec subscriptione opus erit, si lit- » terati non sunt. *Laym. l. c. c.* 2. *n.* 16. *Bon. l. c. part.* 1. *n.* 5.

Hic autem quæritur, an testamentum nullum quoad causas non pias, valeat quoad legata pia? Alii negant, quia corruente principali, corruit accessorium. Sed communior sententia affirmat, quia specialis ratio reperitur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor religionis, et ideò ibi attenditur tantùm jus canonicum. Ita *Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *c.* 2. *et Ronc. de Testam. c.* 2. *q.* 6. *r.* 2. *cum Cov.*

926. — « Resp. 3. Tempore pestis non requiruntur septem

(1) Patet, in Cod. civ. pro foro externo nullum discrimen pias inter et causas profanas fieri. *Edit.*

» testes simul congregati ad testamenti subscriptionem : sed » sufficit, si singuli separatim adhibeantur. Adde, æqui- » tatem postulare, ut, quando testes, vel notarius habèri » non possunt ; ultimæ voluntates validæ pronuntientur, si » de voluntate defuncti liquidò constet. Hinc in Camera im- » periali valet testamentum, peste valde grassante, conditum » coram duobus, vel tribus testibus, inter quos confessarius » esse potest. Atque hæc vera sunt secundùm jus commune » Cæsareum, seclusis specialibus locorum statutis. Nam Vene- » tiis v. gr. et Viennæ duo testes ad testamentum sufficiunt. » *Vide Laym. l. c. cap.* 2. Imò absolutè loquendo tempore » pestis sufficere solemnitates juris gentium, atque adeò tres, » vel duos testes. *Dian. p.* 7. *t.* 6. *r.* 54. *ex Sa*, *Laym.*, *etc.* » atque inter eos esse posse fœminam, et notarium ipsum » (tametsi non sit immatriculatus) ; modò non sit consan- » guineus, vel affinis defuncti, *r.* 36. *ex Menoch.* etc. nec » opus esse, ut sint rogati, vel audiant vocem testantis (etsi » hoc quidam requirant), modò eum videant, *r.* 57. et 58. » neque invalidari, licèt ægrota convalescat, *r.* 59. *ex aliis* » 8. Denique, si parochus scribat coram unico teste, habère » vim testamenti, saltem nuncupativi, dicunt *Mol. et March.* » *cùm Dian. l. c. r.* 34. *et* 41. *Vide etiam p.* 5. *t.* 5. *r.* 123. (1). 927. — » Resp. 4. Etsi probabilis et secura sententia sit *Cov.* » *Bon. d.* 3. *q.* 1. *p.* 4. *et aliorum*, testamentum factum ad » causas non pias, sine solemnitatibus à jure requisitis, in- » validum esse in foro conscientiæ, præterquam quoad legata » pia, *Molin. Lugo*, *Vasq. Sanch. Diana p.* 7. *t.* 6. *r.* 3. *con-* » *tra Barbos.* ita ut hæres per illud institutus, et legatarius » teneantur ad restitutionem hæredibus ab intestato ; con- » trarium tamen verius est, ideòque licitè retinetur, quod » tali testamento possidetur. Ratio est, quia illæ solemnita- » tes tantùm requiruntur ad cavendam deceptionem, et ad » fidem in foro externo faciendam. *Vide Less. l.* 2. *c.* 19. *d.* » 3. *C. Lugo disp.* 22. *s.* 9. »

(1) *Art.* 985. In loco, quocum ob pestem nulla communio esse potest, valent testamenta à præfecto juris aliove magistratu municipali civitatis coram 2 testibus confici.

Art. 987. Quod privilegium 6 mensibus viget à restitutâ communione aut à transitu testatoris in alium locum.

Edit.

Triplex etiam sententia (prout diximus de contractibus *n.* 711.) est pro testamentis conditis sine solemnitatibus.

Prima sententia tenet ea valère in consientia, et naturalem parere obligationem. Ita cum *Bus. Less. l.* 2. *c.* 19. *dub.* 3. *Mol. d.* 81. *Sa, et Sylv. v. Testam. Roncag. de Testam. cap.* 1. *q.* 4. *r.* 2. item *Mald. Reg. etc. apud Cabass. T. J. l.* 6. *cap.* 3. *n.* 4. Et probant ex §. *Per traditionem Inst. de rer. div.* ubi : *Nihil est tam conveniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.* Hinc *Less. Salas, Sayr. et Molf. ib.* dicunt hæredem ab intestato, si certus sit de voluntate testatoris, tenèri eam exequi et restituere hæreditatem.

Secundam sententiam verò omninò oppositam tenent *Suar. Bon. Cov. ap. Cab. l. c. et Salm. tr.* 14. *c.* 1. *n.* 51. *cum Laym. etc.* quia lex solemnitatum non solùm fundatur in præsumptione fraudis, sed etiam in ejus periculo. Eamdem sententiam sequitur *Lugo d.* 22. *n.* 256. *cum aliis*, sed excipit fideicommissa, ex §. *ult. Inst. de Fideicom.*

Tertia sententia, quam amplectitur *Cabass. l. c. cum Sot. Sanch. Ban. et Beja*, tenet præferri debère possessorem. Primam, et secundam sententiam probabilem censeo, sed hanc tertiam probabiliorem, et in praxi omninò sequendam; quia potius omni juri est jus possessionis; unde omninò dicendum puto, quòd hæres non tenetur solvere; et contrà, legatarii, si bonâ fide legatum acceperint, non tenentur restituere. Observa attentè quæ diximus *dict. n.* 711. Id tamen intelligendum nisi accedat sententia judicis, ut dicunt *Ronc. l. c.* et *Cabass. l. c. cum aliis cit.* Nec obstat dicere, sententiam judicis non obligare, si nitatur legi fundatæ in falsa præsumptione fraudis, quæ non adsit; nam, præterquam quòd sententia tunc nititur legi quæ fundatur in periculo generali fraudum, ut respondet *Roncaglia*, quisque tenetur parère judici præcipienti, semper ac ejus sententia non sit evidenter injusta, ob bonum commune pacis, ut litibus, et jurgiis finis imponatur.

Unde resolves :

» 1. Hæres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tene-
» tur restituere hæreditatem, et solvere legata iis, quibus
» testamento minùs solemni, aut ex voluntate ejus deben-

» tur. *Molin. Less.* (*contra Bonac. l. cit.*) » (*Secùs verò dicendum juxta contrariam sententiam probabilem mox suprà allatam.*)

928. — « 2. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet » cum illis componere pro ratione dubii : quia, cùm nec » ipse, nec alii cœperint adhuc possidêre bonâ fide, in dubio » par est eorum conditio. *Vide Bon. l. c.*

» 3. Si hæres ab intestato retineat hæreditatem, et legata, » possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat re- » lictum, uti occultâ compensatione, quia reverà res illa » erat ipsorum. *Vide Bon. l. c.* » (*Sed hoc negamus. Vide dicta l. 1. n. 35. v. Attamen*, (*in nota.*)

» 4. Si hæres ab intestato fateatur, mentem testatoris fuisse, » ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel » legatum aliquod solveret ; aut si, oblato juramento, jurare » noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hæredita- » tem tradere, et solvere legatum.

« 5. Ob eamdem causam idem dicendum est, si fateatur » voluntatem testatoris fuisse, ut hæreditas, non ut fidei- » commissum, sed immediatè perveniret ad alium, quia non » est recurrendum ad fidem testium, vel ad juris subtilita- » tem, quando is, cujus interest, ipse confitetur testatoris » voluntatem. *Vide Less. et Card. de Lugo l. c.*

Ait *Lugo d. 22. n. 257. et 258.* quòd si testator voce committat hæredi fideicommissum, et hæres tacet, tenetur utique illud implêre ; secùs, si testator committat ei legatum ; dicit tamen, quòd si hæres solverit jam legatum, non potest repetere.

929. — « Resp. 5. Etsi probabile sit clericorum, et novi- » tiorum testamenta facta ad causas non pias sine solemni- » tatibus juris non valêre : *Mol. et alii* 3. Cùm tamen con- » trarium etiam sit probabile, ex *Suar. etc.* potest hæres » ex tali testamento hæreditatem adire pro foro conscientiæ. » *Dian. p. 9. t. 9. r. 16.*

» Resp. 6. Milites hujus temporis gaudent iisdem privile- » giis testandi, quibus olim, dummodò in castris (vel in » propinquo ex causa legitima) versentur. *Dian. p. 7. tr. 15.* » *rest. 24. et seq. ex aliis* 13. *contra Bald.* etc. atque adeò » sufficiunt iis duo testes (licèt probabiliter nec hi requiran- » tur, *r. 45.*), etiam non rogati, *r. 46. et alii 4. contra Molin.* » *Lugo*, etc. etiam aliàs inidonei, modò non sint impuberes,

» nec cæci, vel servi, *r.* 47. *Lugo*, *Vasq. etc.* neque opus est » eorum subscriptione, vel signorum appositione, vel ut sint » in conspectu testatoris, *ibid.* Imò miles jure militari (quo » præsumitur esse testatus in dubio) potest testari solo nutu, » *r.* 49. Potest etiam plura simul testamenta valida facere, vel » pro parte testatus, vel pro parte intestatus decedere, *r.* 53. » *et* 55. Valetque ejus testamentum etiam post missionem » honestam, sed non ultra annum. *Mol. Lugo etc. r.* 61. » Denique possunt milites supradicto modo testari, tametsi » sint surdi, et muti (saltem si in castris auditum, et vocem » amiserunt). *Dian. r.* 48. 49. *et* 50. *ex aliis* » (*Testamentum inter liberos valet, ut dispositio facta ad causam piam. Vide Salm. tr.* 14. *c.* 5. *punct.* 2. §. 4. *n.* 20.) (1).

930. — Hìc plura dubia oportet adnotare circa materiam legatorum. Dub. 1. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ fiunt religiosæ? Resp. Si legatum sit relictum personæ determinatæ, certum est posse dari, nisi aliter constet de mente testatoris, ita *ex Auth. de Sanctiss. Episc.* §. *Hoc quoque. Vide Salm. ibid. punct.* 13. §. 2. *n.* 184. Quid, si legatum relictum sit personis indeterminatis?

Prima sententia negat debèri illud puellis religionem ingredientibus; hanc tenent *Sanch. de matr. l.* 1. *d.* 33. *n.* 32. *Bonac. d.* 3. *q. ult. punct. ult. n.* 19. *Mol. d.* 207. *Barb. de pot. Ep. alleg.* 83. *n.* 27. *Ronc. de test. c.* 7. *q.* 2. *r.* 3. *Conc. t.* 7. *p.* 679. *n.* 10. *et Lugo dist.* 24. *n.* 293. *cum communi*, ut asserit. Ratio, quia mens testatoris servanda est in specifica forma, semper ac servari potest; nec recurrendum ad ejus voluntatem præsumptam, quando habetur volun-

(1) *Art.* 981. Testamenta militum eorumque omnium qui in exercitu versantur, ubique ab agminis aut turmæ duce (gall. *chef de bataillon ou d'escadron*) aliove militum præfecto ordinis superioris coram 2 testibus fieri possunt; item à 2 commissariis militaribus (gall. *commissaires des guerres*) vel uno commissario coram 2 testibus;

Art. 982. Item à principe valetudinis præfecto (gall. *officier de santé en chef*) unà cum præfecto militari, qui xenodochii curator (gall. *chargé de la police de l'hospice*) existit, cùm milites ægroti aut vulnerati decumbant.

Art. 983. Hoc privilegio non potiuntur, qui intra limites regni in præsidio aut hybernis versantur, nisi sint in arce aut loco obsesso aliove, quocum belli causâ communio esse nequit.

Art. 984 Elapsis 6 mensibus à restitutâ libertate testator ad formulas consuetas tenetur.

Edit.

tas contraria expressa : tales enim testatores et piè providêre sic intendunt solis puellis nubere volentibus, ne exponantur periculo prostitutionis. Nec obstat præfata lex in *Auth. cit.* quia ibi sermo fit tantùm de legato facto personæ determinatæ, unde nullum aliis damnum infertur, si ipsi ingredienti religionem tradatur; sed in casu posito præjudicium irrogaretur aliis nubendis à testatore nominatis.

Secunda sententia verò, quam tenent *Salm. ibid. n.* 185. *Diana p. 4. tract. 14. Misc. r.* 35. *cum Pontio*, *Natta*, *Boerio*, *et Ochagav.* ac adhæret *Less. l.* 2. *c.* 18. *dub.* 15. *n.* 123. affirmat debêri legatum; quia in dicta *Auth.* assignatur ratio, cur legatum relictum certæ personæ ad nubendum, ei debeatur, si fiat religiosa : *Quòd vitam profitentur religiosam;* scilicet ne puella relinquat statum religiosum, ut legatum consequatur. Cùm autem in legato relicto puellis indeterminatis idem legis motivum urgeat, ideò religiosæ non sunt illo privandæ : *Ubi enim* (ut dicitur *in l. Illud. ff. ad l. Aquil.*) *eadem militat ratio, eadem militare debet juris dispositio.* Neque (ait *Lessius*) præfata lex *Justiniani* innititur præsumptæ menti testatoris, sed absolutè vult favêre pietati, etiam contra expressam testatoris voluntatem; ita ut, si testator expresserit excludendas esse puellas religionem ingredientes, talis dispositio rejicitur tanquam turpis. Hanc sententiam reprobare non audeo, sed prima mihi videtur certè probabilior; quia dispositio *Authenticæ* continet jus novum, quod, cùm exorbitet à jure communi, non est extendendum de casu ad casum; maximè quia talis extensio redundaret in præjudicium aliarum. Probabiliter autem dicit *Conc. tom. 7. p.* 680. *n.* 11, quòd si non extarent puellæ, quæ nubere vellent, tradendum esset legatum religionem ingredientibus; nisi ex mente testatoris expressè oppositum colligeretur. Præterea addit *Barb. dict. all.* 85. *n.* 28. *cum aliis*, quòd si testator relinquat alicui puellæ mille si nubat, et centum, si ingrediatur monasterium, debentur monasterio omnia mille, si hoc sit factum in odium religionis, quia tunc sic decernendum est in pœnam testatoris : secùs, si id factum sit, eò quòd dotes religiosarum sunt minores nubentium.

Dub. 2. An legatum relictum civibus loci, possit dari extraneis? Negandum, nisi isti animum habeant ibi perpetuò manendi, tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel

nisi sine tali animo ibi per decennium manserint. Ita *Salm. tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 186. cum Lugo, Sanch. etc. ac Conc. tom. 7. p. 681. n. 14. ex l. 1. c. de Incolis.* Hic addendum id quod tradunt *Sanchez, Trullench. et Barbosa apud P. Ferraris* (*Bibl. v. Civitas n. 71.*) nempe quòd legatum relictum puellis originariis non est dandum eis, quæ casualiter natæ fuerint in eo loco.

Dub. 3. An legatum relictum orphanis possit dari pauperibus habentibus parentes inutiles? Non concurrentibus verè orbatis parentibus, videtur receptum apud omnes, quòd dari possit. Ratio, quia sic etiam impletur voluntas testatoris, qui vult opitulari filiis non habentibus, à quo alantur, et tales sunt qui habent parentes inutiles, ex celebri illo dicto apud Glossam *in c. Admonere, caus. 33. quæst. 2. v.* Dixi. *Si re privêris, nec nomen habêre merêris.* Et ex Glossa *v. Inutilem in c. Inter corporalia, de Trans. Episc.* ubi dicitur, inutilem reputari ut mortuum. Huic adhæret id quod dicunt *Covarr. Bald. Pal. Perez, etc. apud Sanch. l. c.* nempe quòd pater dicitur orbatus filio, si filius est inutilis, ex Glossa *in l. Plagiarii, c. ad L. Flaviam de Plag.* Et ex eadem Glossa dicitur vidua, quæ virum inutilem habet. Sic à pari dicendus orphanus, qui parentes habet inutiles; ita *Roncag. de Testam. c. 7. q. 5. r. 1. Conc. tom. 7. p. 681. num. 15. Dian. p. 1. tr. 2. r. 32. Salm. ibid. n. 187. cum Trull. etc.* ac adhæret *Lugo d. 24. n. 303.* An autem, concurrentibus verè orbatis parentibus, hi sint præferendi? Affirmant omnes præfati auctores cum *Sanchez Cons. l. 4. c. 2. dub. 13.* qui vocat commune; ratio, quia, cùm voluntas testatoris possit implèri in sensu proprio, non debet implèri in improprio, ex *Clement. Quia contingit de Rel. domib. et ex Trident. sess. 25. c. 8. de Ref.* Sicut enim propriè vidua non est, quæ virum habet inutilem, sed quæ viro caret, ut dicunt *Sylv. Tab. et Ang. apud Sanch.* Ita in casu nostro. Attamen videntur non omninò improbabiliter negare *Bonac. d. 3. q. ult. n. 9. et Roncag. l. c. r. 2.* Ratio, quia id, licèt non congruat litteris dispositionis, congruit tamen, imò magis accedit ad finem testatoris, subveniendi paupertati filiorum, qui cùm parentes habent inutiles, egentiores sunt verè orphanis, dum non solùm debent tunc propriæ, sed etiam parentum indigentiæ providêre.

Dub. 4. An legatum relictum puellis ut nubant possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint? Resp. affirmativè, si sit relictum puellis determinatis, quia præsumitur testator voluisse ipsis omninò providère ob peculiarem erga illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptæ decenter vivant. Secùs, si indeterminatis, quia tunc censetur potiùs testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. Quando verò legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, benè potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis testatoris, nempe sublevandi ipsarum indigentiam. Ita communiter *Sanch. l. 7. de matr. d. 91. n. 63. Ronc. de Testam. c. 7. q. 3. r. 1. Salmant. tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 188. cum Trull. et Dian. Conc. tom. 7. pag. 680. num. 12.*

Dub. 5. An legatum relictum fœminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterùm nupturis? Resp. affirmativè, si non sint aliæ fœminæ ætate nubiles: secùs, si adsint, quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ, propriè intelligitur ea, quæ numquam nupsit, vel si nupsit, invalidè nupsit, aut matrimonium non consummavit, ex *l. Boves, §. Hoc sermone. ff. de verb. signif.* Ita communiter *Sanchez l. 7. de matr. d. 95. n. 65. Ronc. d. c. 7. q. 3. r. 4. Conc. tom. 7. p. 681. n. 15. et Salm. ibid. n. 189. cum Bon. Trull. etc.* qui tamen rectè addunt cum *Roncaglia*, quòd si legatum sit relictum pro nubendis fœminis pauperibus, viduis etiam dari potest, quia verbi significatio utrisque convenit tam virginibus, quàm viduis.

Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini etiam corruptæ? Distinguendum, si publicè constet de ejus corruptione, non potest tradi: quia non adimpleretur finis testatoris, volentis tantùm subvenire iis, quæ verè virgines sunt. Secùs, si clàm sit corrupta, quia in communi æstimatione hæc pro virgine reputatur, ut colligitur ex *l. Liber, §. Quod autem. ff. de Legat.* Nec censetur testator voluisse, quòd puella manifestet suam turpitudinem: ita communiter *Conc. tom. 7. p. 681. n. 16. Roncag. de Testam. d. c. p. 4. r. 1. Salm. ibid. n. 190. cum Trull. Dian. Martin. à S. Jos. etc.* An autem puella corrupta possit tale legatum petere? Affirmant *Salm. ibid.* quia in favorabilibus verba sunt largè interpretanda, ut probant *in tr. de leg. c. 4. n. 19. et seqq.* Sed probabiliùs negant *Conc. l. c. et Martin. à S. Jos.*

ap. Salm. cit. n. 190. tum quia verba testatoris servanda sunt in rigore, quantum fieri potest; tum quia talis interpretatio fieret in præjudicium aliarum. Et idem videtur sentire *Roncag. loc. cit.* dicens illum, cui data est facultas à testatore eligendi virgines pro legato, non posse eligere eam, quam certò scit corruptam, si absit scandalum. Conveniunt tamen *Concina et Ronc.* ad dicendum, posse illam petere, et eligi, si desint aliæ verè virgines.

Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Affirma; sic enim statutum est in *l. Quoties*, 22. *ff. de Condit. et demonstr.* Quia, ut habetur ex alia *l.* 2. *c. de Indict. viduit.* multum interest reipubl. ut proles augeantur. Secùs dicendum, si legatum relinquatur viduæ, ad viduitatem servandam, *Auth. Cui relictum. c. tit. cit.* quia honestum est à secundis nuptiis abstinêre; ita *Salm. de matr. c.* 1. *punct.* 8. *n.* 109. *et* 110. *et Concin. pag.* 688. *n.* 7.

Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredem, si ante nuptias illa moriatur? Rectè distinguit *Lugo d.* 24. *n.* 209. *cum Sanchez et Mol.* Si legatum relictum sit puellæ intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere, tunc transit ad ejus hæredem; secùs, nullo habito respectu ad personam, sed tantùm ad operam piam peragendam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem; vel si legatum sit relictum sub conditione necessaria, ut puella nubat, sine intentione faciendi operam piam, quia tunc legatum erit profanum, et fiet caducum, ac ideò transibit ad hæredem testatoris (1).

Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in ornamenta, et alia divino cultui necessaria? Negant *Panormitanus, et Lopez apud Sanch. Cons. l.* 4. *c.* 2. *dub.* 14. Sed probabiliter affirmant idem *Sanch. et Lugo d.* 24.

(1) *Art.* 1040. Testamentum pendens ab eventu incerto et ita comparatum, ut ex intentione testantis ad effectum perducendum sit, prout eventus obtinuit necne, non stat, si hæres aut legatarius ante expletam conditionem moriatur.

Art. 1041. Testamentum sub conditione purè suspendente executionem factum, non impediet hæredem institutum et legatarium, quin jus suum in suos hæredes transferant.

Edit.

n. 304. quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad servitium Ecclesiæ, nisi aliter constet de mente testatoris.

Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? Resp. si legati executio relicta sit ad electionem hæredis, potest ipse dare cuicumque verè pauperi. Si verò non est hæredi electio commissa, tunc præferendi sunt I. Conjuncti testatoris, ut communiter DD. cum *Barbosa de pot. Ep. all.* 83. *n.* 17. *et Ronc. de testam. c.* 7. *q.* 6. *r.* 2. Et inter eos præferendi sunt proximiores, ut docet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 9. Id enim exposcit ordo charitatis: atque hoc (addit *Ronc.*) etiamsi adsint alii pauperiores. II. Pauperes concives testatoris præferendi sunt cæteris extraneis, ut Glossa *in c. Pauperes, de Testam. et Ronc. l. c. cum Men.* utque colligitur ex *l. Præses. c. de Serv.* III. Magis indigentes, ut *S. Thom. l. c. art.* 3. *ad* 1. *Ronc. l. c.* et etiam nobiles, ut addit *Barb. cum Surdo n.* 18. IV. Pauperes probatioris vitæ. *S. Th. ib. art.* 9. Hinc dicunt *Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 11. *n.* 6. *Ronc. cum Men.* præferendos esse religiosos, qui ex eleëmosynis vivunt; rectè verò censet *Roncag.* contra aliquos, non venire nomine pauperum religiosos, qui habent reditus sufficientes, unde vivant. V. In æquali paupertate præferendæ sunt fœminæ, quatenùs istæ majori periculo peccandi sunt expositæ, idem *Roncag.* Cùm autem testator dixerit, legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi; ita *Ronc. et Barb. n.* 19. *cum Men. Bart. etc. communiter.* An verò eo casu possit executor etiam sibi aliquid applicare? Affirmant *Laym. l. c. n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 11. *n.* 54. *et Barb. l. c. n.* 22. *et* 54. *cum Palac. Men. Gonzal. et aliis communiter.* Excipiunt tamen *Laym. et Sanch.* si testator noverit ejus paupertatem, quia tunc censetur, quòd si voluisset illi subvenire, aliquid expressè reliquisset. Sed non improbabiliter *Roncag. l. c.* hanc exceptionem non admittit, quia non præsumitur testator eum voluisse inferioris conditionis facere, quàm alios pauperes; et si aliquid ei non reliquerit, id evenire potiùs censendum vel ex oblivione, vel inadvertentiâ, vel quòd noluisset testator ruborem executori inferre, si inter pauperes eum numerasset.

931. — Quæritur hìc I. An Summus Pontifex possit sine justa causa validè commutare ultimas voluntates testatorum? Nulli dubium, quòd Papa potest cum causa ultimas volun-

tales commutare, ut patet ex *Clem. Quia contingit, de Domib. relig.* ubi dicitur : *Ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alia* (*salvâ Sedis Apostolicæ auctoritate*) *converti.* Sed dubitatur, an id possit Papa sine causa? Tres sunt sententiæ apud *Sanch. Concil. l. 4. c. 2. dub. 1. n. 1.*

Prima sententia affirmat, quam tenent *Arm. v. Legatum n. 55. Ang. eod. verb. l. c.* Ratio, quia omnia legata intelliguntur implicitè relicta ad arbitrium Papæ, vel principis.

Secunda sententia, quam tenent *Angles, Rosell. Covarr. etc. apud Sanch. num. 2.* et cui adhæret *Croix l. 4. n. 842.* id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria.

Tertia sententia verior et communis, quam tenent *Bus. infr. n. 939. Sanch. n. 4. cum Bart. Socin. Laym. l. 3. tr. 5. c. 11. n. 11. Salm. tr. 14. c. 5. punct. 15. §. 3. n. 194. cum communi, Mol. l. 4. de Primog. c. 3. n. 10. et Lug. d. 24. num. 512.* (qui præfatas duas sententias falsas vocat), omninò negat posse Pontificem, aut principem sine justa causa commutare testatorum voluntates. Probatur 1. ex Trid. *sess. 22. c. 6. de Ref.* ubi (ut sentit *Laym. l. c. cum Mol. d. 249.*) supponitur, tales commutationes non posse fieri à Sede apostolica, *nonnisi ex justa et necessaria causa.* Probatur 2. ratione, quia licèt dispositiones testatorum censeantur commissæ Papæ (vel principi), non tamen ut domino, sed ut boni communis, aut piarum causarum dispensatori committuntur, unde, cùm Pontifex non sit dominus talium bonorum, non potest neque ex potestate ordinaria, neque extraordinaria convertere sine causa has dispositiones ad alium usum, quàm à testatoribus sunt destinatæ. Si igitur legatum est profanum, poterit princeps ob necessitatem publicam, vel aliam justam causam, in aliud legatum profanum vel pium commutare. Si verò legatum est pium, poterit Papa tantùm, justâ causâ interveniente, in aliud pium convertere.

Quæritur II. An Episcopi cum justa causa possint commutare pias dispositiones.

Prima sententia affirmat et hanc tenent *Angel. v. Legatum 2. n. 12. et 14. Sylvest. eodem v. q. 12. Arm. n. 55. cas. 56. et Rosell. Tap. ap. Sanch. Cons. l. 4. cap. 2. d. 2. n. 3. et*

Beja cum aliis apud Croix l. 4. n. 849. qui huic sententiæ adhæret. Ratio 1. quia communis sententia (ut asserit *Croix ibid.*) tenet, apud Episcopos esse hujusmodi facultatem ordinariam commutandi; quia talis commutatio est quædam dispensatio in lege præscribente exactam impletionem ultimarum voluntatum; unde, quando dicitur fieri posse dispensationes, et non exprimitur à quo in Tridentino, satis intelligitur fieri posse ab Episcopis; utì cum pluribus docent *Suar. de leg. l.* 6. *c.* 14. *n.* 8. *et Sanch. de matr. l.* 8. *d.* 5. Hinc inferunt idem *Sanch. l. c. d.* 7. et *Lugo d.* 24. *n.* 310. quòd si testator reliquit alicui Ecclesiæ legatum pro festo anniversario, potest Episcopus illud ad tempus commutare in reparationem Ecclesiæ, quæ aliter non posset reparari. Ratio 2. quia, licèt Episcopus nequiret hoc facere ex potestate ordinaria, potest tamen ut Sedis apostolicæ delegatus, modò adsit justa causa judicio Episcopi: idque probant ex Trid. *loc cit.* ubi dicitur: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ nonnisi ex justa, et necessaria causa fieri debent, Episcopi, tanquam delegati Sedis apostolicæ, summariè et extrajudicialiter cognoscant, nisi in precibus, tacità veritate, vel suggestà falsitate, fuisse narratum, priusquam commutationes prædictæ executioni demandentur.* Ita *Barbosa de pot. Episc. alleg.* 85. *n.* 5. *cum Sylv. Menc. Beja, Graff. Mendosa*, citatque etiam Rotam Rom. Dec. 1122. Et ita etiam *Salm. de contr. c.* 5. *p.* 13. §. 3. *n.* 195.

Secunda sententia verò probabilior, quam tenent *Mol. de just. d.* 249. *Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 11. *n.* 10. *et Sanch. l. c. dub.* 2. *cum aliis* negat posse Episcopos, etiam cum justa causa, commutare ultimas voluntates. Ratio, quia ex *cap. Tua. de Testam.* et ex Trident. *sess.* 22. *c.* 8. imponitur Episcopis exequi exactè ultimas voluntates; et hoc, etiamsi commutatio fieret in melius, ut dicunt *Barb. l. c. n.* 3. *cum Imola, et Bonif. Laym. ibid.* ac adhæret *Lugo d.* 24. *n.* 307. *ex c. Conquestus de Foro comp. et cap. Quia nos de Testam. contra Dian. p.* 2. *r.* 26. *ac Sylv. Beja, Graff. Comit. Vasq. etc. apud Croix l.* 4. *n.* 847. qui admittunt commutationem in melius. Nec probari dicunt primam sententiam à Trid. in *cit. c.* 6. Nam ibi tantùm committitur Episcopis, ut quando commutationes ultimæ voluntatis à Sede apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illæ executioni demandentur,

examinent, an sint veræ causæ expositæ? Concilium enim in *cap.* 5. immediatè præcedenti locutum erat de executionibus dispensationum à sola Sede apostolica obtentarum. Et hoc ajunt esse conforme *Clementinæ, Quia contingit, citatæ in I. Quæst.* Valde tamen probabiliter censet *Laym. cit. n.* 11. et consentiunt *Salm. loc. cit. n.* 194. *cum Bon. et Trull.* quòd si aliqua causa superveniat, vel si fuerit testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus cum hærede potest ex epikeja interpretari voluntatem testatoris, et legatum in alium usum convertere, putà si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus Ecclesia non egeat, sed potiùs casulis. Quando autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum à testatore intentum, illa non sunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio Episcopi, et executoris, ut docent idem *Laym. ibid. cum Abb. et Lugo d.* 24. *n.* 305. *ex c. Nos quidem, de Testam.*

Sed dubitatur 1. An in commutationibus ab Episcopis faciendis, requiratur etiam consensus hæredis, et legatarii? *Abbas, et Petr. de Ubaldis ap. Barbos. de pot. Ep. all.* 83. *n.* 6. dicunt requiri consensum hæredis, ex *c. Nos quidem, de Testam.* Sed si hæres nollet consentire, Episcopus solus potest commutationem exequi, ut ait *Roch. cum Felin. apud Barb. l. c.* Dicit autem prædictus *Petr. de Ubald. ibid. ex Barth.* quòd insuper requiritur consensus Ecclesiæ, cui factum est legatum; sed si neque Ecclesia vellet consentire, Episcopus solus commutare potest.

Dubitatur 2. Quæ sint causæ, ob quas Episcopus ultimas voluntates commutare valeat? Causa I. est, quando pecunia legata ad aliquem usum, non sufficit. *Barb. de pot. Ep. all.* 83. *n.* 7. *etc.* II. Quando usus legati non potest adimplêri, idem *Barb. n.* 8. *cum Riccio*; vel si res legata nequeat deservire pro usu destinato, ob impedimentum facti, vel juris? ita *Barb. n.* 9. *cum Imola, Bonif. Abb. Innoc. Ubald. Socin. etc.* Hinc, si non potest monasterium monialium construi, ubi voluit testator, putà in loco campestri, contra præscriptum à Conc. Tridentino *sess.* 25. *c.* 5. *de Ref.* potest Episcopus alium locum destinare, ut *Farin. Alexandr. Riccius cum eod. Barb. n.* 10. Qui tamen notat cum *Ubald. et Genuens.* quòd si impedimentum est facti, et non est perpetuum,

debet expectari tempus opportunum, ex *c. Non est, et c. Quod super his, de Voto.* Si verò impedimentum est juris, distinguit idem *Petrus de Ubald.* quòd si legatum est ad usus pios, tunc fit commutatio; secùs, si ad usus inhonestos, putà, ut in Ecclesia fiant ludi theatrales, qui prohibentur in *c. Cum decorem, de vita et hon. cler.* tunc legatum est nullum, tanquam inutile; et fit caducum. III. Causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium; tunc enim poterit Episcopus commutare in alium pium usum magis cidem Ecclesiæ necessarium; ita *Barb. n.* 12. *cum Riccio, et Genuen. Vide mox dicta in Qu. II.* Imò etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, et ita præsumatur mens testatoris, ut addit *ibid. Genuensis ap. Barb. n.* 13. Sic pariter dicit idem *Barb. n.* 14. *cum Riccio*, quòd reditus alicujus capellæ deputati pro missis, Episcopus potest commutare in paramentorum emptione pro una vice tantùm.

DUBIUM III.

De renuntiatione hæreditatum.

932 *Quando valeat renuntiatio hæreditatis?*
933 *An hæc strictè interpretanda?*
934 *An sint irrita pacta de hæreditate viventium?*
935 *De constitutione Tridentini irritante renuntiationes ingredientium religionem.*

932. — « Resp. 1. Renuntiatio futuræ hæreditatis, nisi » juramento firmetur, nullius roboris est. Ratio est, quia » ita jure cautum est propter bonum publicum. Excipe 1. » Nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, » vel post testamentum conditum, in quo præteritus est, » præteritionem suî approbet. 2. Nisi hæres necessarius, post » debitam sibi portionem integram à patre acceptam, reli- » quæ hæreditati renuntiet; qui tamen, si bona patris postea » augeantur, legitimam eorum portionem poterit exigere (1).

(1) *Art.* 791. Non licet, ne in contractu matrimoniali quidem, renuntiare hæreditati ejus, qui adhuc in vivis est, nec alienare jura, quæ fortuitò in illam exercenda obtinent.

Art. 1130. Res futuræ in contractum venire possunt; non tamen in ullo casu licebit hæreditati nondum assertæ renuntiare aut de illâ pacisci.

Edit.

933. — « Resp. 2. Renuntiatio hæreditatis, cùm odiosa sit, » et contra jus commune, strictæ interpretationis esse debet.

Unde resolvuntur casus sequentes :

« 1. Non obstat renuntiatio hæreditatis, etiam jurata à filio » facta, quominùs ab eodem patre, mutatâ iterùm voluntate, » possit institui hæres. *Molin. Sanchez lib. 7. cap. 7.*

» 2. Si filius renuntiavit in favorem fratris, eo mortuo ante » patrem, is, qui renuntiavit in prima hæreditate, succedere » potest; imò etiam institui debet, quia causa renuntiationis » cessavit. *Mol. d. 579. n. 19.*

» 3. Filius post juratam renuntiationem nihilominùs suc- » cedere potest in iis bonis, quæ pater ad secundas nuptias » transiens, liberis ex priore matrimonio susceptis relinquere » cogitur. Ratio est, quia in his filius non succedit jure san- » guinis, cui renuntiavit, sed propter civiles constitutiones, » et favores. *Mol. n. 21.*

» 4. Etsi filia accipiens dotem à patre dicat se eâ contentam, » et renuntiare paternæ hæreditati; pactum tamen illud est » invalidum, eoque non obstante, potest postea petere com- » plementum legitimæ portionis suæ. *Ex l. Pactum dotale, » c. de Collat. l. Si quando, c. de pact. et c. Quamvis pactum, » de pact. in 6. Mol. Sanch. l. 6. cons. Lugo resp. mor. l. 6. » dist. 24.*

» 5. Si parentes dent filiæ dotem infra portionem legitimæ » debitæ, inducantque eam coactione, vel fraude, seu » dolo ad renuntiandum legitimæ, non sunt in conscientia » tuti, sed tenentur illi restituere libertatem. *Sanch. lib. 4. » de matrim. d. 9. Lugo loc. cit.* Ac licèt filia, si renuntiatio- » nem juramento firmaverit, eam servare teneatur; si tamen » dolus, vel metus intervenerit, licebit relaxationem jura- » menti injustè extorti petere : eâque obtentâ, non tenebi- » tur pacto, quod ex injusta coactione processit. *Vide Sanch. » l. 2. mor. c. 13. Lugo t. 2. de just. d. 22. sect. 8. et resp. » mor. l. 6. d. 24.*

934. — « Resp. 3. Omne pactum, vel donatio de alterius » viventis hæreditate ipso jure irrita est, v. gr. irritum est » pactum quo Titius hæreditatem, quam sperat à Sempronio, » promittit, aut obligat Cajo. Ratio est, quia tales pactiones

» odiosæ sunt, et plenæ periculis, ob insidias, quæ paran-
» tur ejus vitæ, super cujus bonis fit pactio. *Laym. c. 7.*
» *num. 5.*

» Excipe 1. Nisi consentiat is, de cujus hæreditate agitur,
» et in eo consensu usque ad mortem perseveret. 2. Nisi re-
» nuntiatio fiat in favorem communitatis, seu collegii; hìc
» enim cessat præsumptio, vel periculum insidiarum. 3. Nisi
» quis ob constitutiones Ordinis, de omnibus bonis, et juri-
» bus acquisitis, et acquirendis disponere debeat, idque in
» favorem communitatis piæ, vel etiam certæ personæ pau-
» peris. *Sanch. c. 2. n. 54. Laym. l. c. n. 3. 4.* Nisi fiat pactum
» circa hæreditatem personæ incertæ, v. gr. si quæ mihi hæ-
» reditas obvenerit dùm vixero, tua esto : cessat enim peri-
» culum. *Mol. Sanch. l. 7. c. 2.*

935. — « Quæres, quousque se extendat constitutio *Trid.*
» *sess. 25. c. 16. de Regul.* irritans donationes, et renuntia-
» tiones, etiam juratas, quæ fiunt ab ingredientibus religio-
» nem, nisi fiant cum licentia Episcopi, sive Vicarii, intra
» duos menses proximos ante professionem, et professio po-
» stea subsequatur?

« Resp. 1. Hanc constitutionem non habêre locum in codi-
» cillis, testamentis, aut donationibus mortis causâ : quia
» hujus constitutionis ratio est, ne per renuntiationem hæ-
» reditatis novitiis imponatur necessitas profitendi; hæc enim
» ratio cessat in his ultimis voluntatibus, quippe quæ usque
» ad professionem revocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie
» testamentum à novitio conditum, neque rumpitur, secutâ
» professione, etsi monasterium in eo præteritum fuerit.
» *Sanch. l. 7. c. 5.* Qui autem licitè à religione recedit, re-
» cuperat omnia bona cuicumque antè donata, intuitu ingres-
» sùs in religionem.

» Resp. 2. Eâ constitutione non prohibêri donationem mo-
» dicam, quia cessat ratio. *Sanch. n. 25.*

» Resp. 3. Eâ comprehendi renuntiationem beneficii eccle-
» siastici. Ratio est, quia hæc est amissio magni juris ob
» quam libertas egrediendi à religione impeditur. *Sanch.*
» *num. 37.*

» Resp. 4. Per eamdem etiam irritantur renuntiationes,
» quæ fiunt ante ingressum religionis, intuitu vel causâ
» impulsivâ ingrediendi; qualis intentio in dubio præ-

» sumitur, si non multò ante ingressum factæ sint. Ratio
» est, tùm quia concilium absolutè loquitur; tùm quia aliàs
» non sufficienter consuluisset libertati novitiorum. *Nav. Less.*
» *l. 2. c. 41. n. 40. contra Sanch.* cujus tamen sententia est
» probabilis. Unde sic donatum tutò retinêri potest, donec
» per sententiam judicis rescindatur.

» Resp. 5. Irritam etiam esse donationem, seu renuntiatio-
» nem bonorum, sub conditione professionis edendæ factam,
» ita ut, eâ non secutâ, corruat. *Nav. Sanch. n. 17. Mol. etc.*
» Ratio est, quia donantes, seu renuntiantes ægrè contristant
» donatarios, ut eos de possessione semel capta dejiciant: et
» monasteria, quæ tales donationes acceperunt, omnes modos
» adhibent ut tales ad professionem inducantur. *Laym. c. 7.*
» *num. 8.*

» Resp. 6. Non obstante hâc constitutione, validas esse re-
» nuntiationes, aut donationes ante, vel post ingressum Soc.
» Jesu factas, juxta ejus constitutiones. Ratio est quia Triden-
» tinum Societatem disertè excipit. Dixi (juxta constitutiones)
» quia in iis donationibus, quæ contra constitutiones fiunt,
» non videtur habêre locum, quia Tridentinum id voluit in
» favorem Societatis. Quod autem ob gratiam alterius conce-
» ditur, non est in ejus dispendium retorquendum. *Mol.*
» *Sanch. Laym. l. c.*

DUBIUM IV.

Qui possint, et debeant esse executores testamenti?

936 *Qui possint esse executores? Et qui sint de jure? Et an possint officio fungi per alios?*
937 *An religiosus executor possit applicare suo monasterio legata relicta ad pias causas?*
938 *Quomodo relicta incerta sint exequenda?*
939 *An legata ad pias causas possint commutari?*
940 *Vide resolutiones.*
941 *Quomodo exequenda voluntas testatoris?*

936. — « Resp. 1. Illi à testatore nominari possunt, unus,
» vel plures ex hæredibus, vel non hæredibus; nec tantùm
» masculus, sed etiam fœmina. *Sanch. Wad. Dian. p. 8. t. 5.*

» *r. 4.* non tantùm laïcus, sed etiam clericus, et religiosus. » Hic tamen non sine sui prælati licentiâ ; et quidem generalis, » si sit Societatis Jesu ; fratres de Observantia nullo modo. Quòd » si tamen religiosus, contra canonum decreta, executor te- » stamenti sit, acta ejus valent. Ita *Laym. c.* 11. Et ratio » est, quia, spectato jure naturali, sufficit voluntas testato- » ris executoris ; nec canones executionem religiosi infirmant, » sed prohibent tantùm. *Vide Bon. de contr. d.* 3. *q.* 18. » *Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 9. 10. Et licèt impubes executor esse » non possit, potest tamen minor, si explevit annum 17. » *Sanch. Lugo*, *Wading. Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 6. Nullus » autem cogi potest, ut sit executor. *Dian. l. c. r.* 27. Detrec- » tans tamen hoc ipso perdit legatum (saltem quod in præ- » mium muneris ei relictum fuit) ceditque hoc aliis executori- » bus. *Molin. Lugo*, *Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 27. *contra Wad.* (1).

» Resp. 2. Si nullus à testatore nominatus est executor, » executio pertinet ad hæredem, etiam quoad legata pia ; » quo tamen casu Episcopus jure communi ad se pertrahere » potest. *Laym. l. c.*

» Resp. 3. Executor non potest officio fungi per alium, » nisi testator id ei permiserit, aut nisi committatur exe- » cutio nudi facti jam declarati. *Sanch. C. de Lugo*, *Dian.* » *p.* 8. *t.* 5. *r.* 26.

937. — « Quæres 1. An religiosus executor legatum in pias » causas monasterio suo applicare possit?

» Resp. posse. Ratio est, quia, si quid obstaret, esset ex » eo, quòd executor etiam indigens eleëmosynam sibi ex testa- » mento applicare nequeat, nisi testator indigentiam ejus » ignoraverit, aut ea postmodùm supervenerit, cùm, si eam » cognovisset, certum quid ei legaturus fuisse videatur. Sed » hæc ratio non ligat, quia causa monasterii distincta est à » causâ, seu personâ professi, sicut causa Ecclesiæ à causâ

(1) *Art.* 1025. Testator unum pluresve testamenti executores eligere poterit.

Art. 1028. Qui prohibetur contrahere, prohibetur et testamenti executor fieri.

Art. 1029. Uxor absque mariti consensu aut saltem judicis auctoritate, ex art. 217 et 219 etc. testamenti executionem acceptare nequit.

Art. 1030. Minor testamenti executor fieri non potest, etiamsi tutor aut curator consentiat.

Edit.

» beneficiati. Unde etiam quivis jussus aliquid dare pauperibus, potest id tribuere cognatis, vel filiis suis, quia » evidens est distinctio inter donantem, et accipientem. *Sylv. Sanch. l.* 6. c. 11. *n.* 56. *Vide Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 46. Porrò » ad pias causas legata dicuntur, quæ intuitu pietatis relicta » sunt, nimirùm 1. Loco, vel personæ sacræ. 2. Hospitali. » 3. Confraternitatibus. 4. Pupillis et orphanis. 5. Quod causâ » alimentorum iis, qui indigent. 6. Quod causâ studii, saltem theologici. 7. Ad constructionem monumenti. 8. Ad » utilitatem publicam, v. gr. pro munienda urbe in necessitate, vel viis reficiendis. *Dian. p.* 7. *t.* 6. *r.* 29. *et* 30. *ex* » *Bald. et cæteris multis.*

938. — » Quæres 2. Quomodo relicta incerta executioni » sint mandanda?

» Respondetur 1. Si incertitudo sit ex parte legatarii jure » civili corruit legatum: v. gr. quia sunt duo ejusdem nominis, et amicitiæ erga testatorem, jure civili corruit legatum: in foro conscientiæ tamen tenetur executor inter » eos dividere æqualiter, si in id consentiant. *Mol. Dian. p.* 3. *t.* 5. *r.* 58. *Trull. d.* 12. 2. Legata ad causas pias ob » incertitudinem loci, vel Ecclesiæ, non fiunt caduca, sed » plerùmque pauperiori Ecclesiæ, vel xenodochio danda erunt. » 3. Si incertitudo sit ex parte rei legatæ, videndum, an » terminos à natura habeat, ut v. gr. bos, et equus; vel ab » arte, et industria, ut domus, vestis, etc. Si à natura habeat, » danda est una ex mediocribus: si ab arte, electio ad hæredem pertinet, qui rem in eo genere minimam dando » satisfacit. Idemque dicendum est de legatis, in numero, » pondere, et mensura consistentibus. *Vide Laym. loc. cit.* » *num.* 7. 8. *et* 9. (1).

» Resp. 2. Si acceperint summam pecuniæ distribuendam » pauperibus, non tenentur dare pauperioribus; possuntque » etiam dare hospitalibus, Ecclesiis (quæ ornamentis, vel » fabricâ indigent), monasteriis, vel iis, qui secundùm suum » statum non possunt vivere, sive ii sint opifices, sive altioris conditionis, etiam nobiles. *Vasq. Mol. et alii* 8. dum-

(1 *Art.* 1022. Si legati materia indeterminata sit, hæres rem poterit in suo genere optimam dare, non verò minimam.

Edit.

» modò tamen non constet, vel ex signis colligatur, aliam » fuisse intentionem testatoris, quæ semper attendenda est. » *Dian. p. 2. tit. 15. r. 8.* Si verò designaverint semel certos » pauperes, non posse eos variare, docet *Wad.*, sed affirmat » *Lugo. Vide Dian. p. 8. t. 5. r. 50. et p. 2. t. 16. r. 19.* » Possunt etiam sibi ipsis, vel suis cognatis, si verè pau- » peres sint et præsertim si testator id ignoraverit, eam » applicare. *Wading. Dicastill. Dian. p. 8. tr. 5. r. 46. et 47.*

939. — « Quæres 3. An legata ad certas pias causas pos- » sint ab executore, vel Episcopo commutari in alium pium » usum?

» Resp. 1. Si voluntas testatoris implêri potest justè, et » honestè, non licet eam commutare in opus quantumcum- » que melius, nisi ex dispensatione Pontificis, et justâ de » causâ. *Mol. Wading. Dian. p. 1. t. 17. r. 28. et p. 8. t. 5.* » *r. 63. etc. communiter contra Vasq. et aliquos*, qui docent, » Episcopum posse commutare in æquale, vel melius. Inter- » dùm tamen ad Episcopum, hæredes, et executores pertinet » secundum epikejam interpretari, non alienum esse à de- » functi voluntate, si mutatio fiat; v. gr. si testator pecu- » niam Ecclesiæ leget ad calices comparandos, et Ecclesia » non egeat calicibus, sed casulis. *Mol. Laym. l. c. n. 10.* » *Vide Vasq. opusc. de test. c. 8. §. 5. d. 3. n. 104. Trull.* » *c. 18. d. 12. Barbos. de off. et potest. Episc.* » (*Vide dicta n. 931. vers. Qu. II.*).

« Resp. 2. Si ad usum à testatore destinatum applicari » nequeunt, non ideò fiunt caduca, sed arbitrio Episcopi, » et executoris ad aliam piam causam applicanda sunt: ita » tamen, ut, quoad fieri potest, defuncti voluntas imple- » tur. Ratio est, quia is principaliter intendit ea in salutem » animæ suæ ad Dei honorem relinquere. *Molin. disp. 294.* » *Bon. disp. 3. de cont. qu. ult. p. ult. Barb. de Offic.* » *Episc.* » (*Ex Trid. sess. 25. c. 8. de Ref. Vide Salm. tr. 14.* *c. 5. punct. 13. §. 3. n. 193. et vide dicta n. 931. vers. Quær. II.*).

Ex dictis resolvuntur sequentes casus:

940. — « 1. Si testator pauperi determinato aliquid legarit, » hic autem ante solutionem moriatur, hæres illud tenetur » alteri pauperi dare, quia præsumitur legatum pium factum

» in beneficium animæ testatoris, adeòque designatio pau-
» peris demonstrativè, non taxativè, facta fuisse: nisi tamen
» aliud constet, vel ex circumstantiis colligatur de testatoris
» intentione, de qua si maneat dubium, manet data reso-
» lutio. *Mol. Sanch. Bard. d.* 6. *c.* 10. §. 7.

» 2. Si legata pia inveniantur inducta, et non constet de
» testatoris intentione, tenetur hæres ea solvere; quia præ-
» sumitur id fortuitò, ac casualiter, et non ex testatoris
» voluntate accidisse. *Bard. d.* 6. *c.* 10. §. 17.

» 3. Si testator legaverit summam pecuniæ pro certo nu-
» mero Sacrorum; hæres autem eam summam sacerdoti
» cuipiam bono tradiderit, ac postea ob mortem dicti sacer-
» dotis, aliamve ob causam dubitet prudenter, an Sacrificia
» illa sint peracta, non tenetur curare ea iterùm cele-
» branda; quia satisfecit testatoris voluntati. *Bard. d.* 6.
» *c.* 10. §. 22.

941. — « Quæres 4. Intra quod tempus, quo ordine, et
» modo hæredes et executores defuncti voluntatem exequi
» debeant et quis cogere possit?

« Resp. 1. Tenêri statim post aditam hæreditatem, con-
» fectumque inventarium, etiam intra annum, nisi justo
» impedimento excusentur. Imò in legatis piis intra sex men-
» ses. *Mol. Vasq. Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 53. idque, etiamsi
» hæreditas non sit adita, cò quòd hæres vel antè fuerit
» mortuus, vel eam repudiarit. *Covar. et alii tres, Dian.*
» *p.* 7. *t.* 6. *r.* 25. Unde si differant notabiliter (præsertim
» solutionem piorum legatorum), aut negligant exequi, gra-
» viter peccant, tenenturque damnum, quod alii ipsorum
» culpâ acceperunt, compensare. *Bon. d.* 3. *q.* 18. *p.* 4. *Nav.*
» *c.* 25. *Lugo, Dian. p.* 8. *tr.* 5. *r.* 52. » (*In foro igitur conscientiæ hæredes, et executores tenentur sub gravi statim implère legata* (*maximè pia*), *cùm possunt. Ita communiter Salm. tr.* 14. *c.* 5. *punct.* 11. *n.* 155. *cum Lugo, Dian. S. Anton. Trull. etc.*) (1).

(1) *Art.* 1031. Executores testamentarii res sigillo muniendas curabunt, si inter hæredes minores, interdicti absentesve inveniantur; præsente aut vocato hærede præsumpto, conficient inventarium hæreditatis; instabunt, ut deficiente pecuniâ ad legata solvenda, mobilia vendantur ac testamentum executioni mandetur; post annum à morte testatoris rationem reddent de gestione suâ. *Edit.*

« Resp. 2. Ab utroque judice, ecclesiastico, et sæculari » compelli possunt (si tamen laïci sunt). Quòd si post annum » à monitione judicis, vel Episcopi exequi negligant, omni » commodo (exceptâ totâ legitimâ, si hæredes necessarii sunt) » ex testamento ipsis proveniente privantur. *Vide Laym. l.* » *c. tr.* 5. *c.* 11. *C. de Lugo d.* 26. *de just. Dian. p.* 3. *t.* 5. » *r.* 59. *Valer. Trull. d.* 11. immò, si intra annum negli- » gant exequi, jus executionis devolvitur ad Episcopum ; » *Molin. et alii* 8. *Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 40. nec admittitur » purgatio moræ. *Sanch. Dian. l. c. r.* 53. *et* 54. Sed tenetur » Episcopus exequi, removendo illos ab executione, et emo- » lumentis spoliando ; atque in defectu Episcopi idem potest » Metropolitanus. *Molin. Merol. Dian. r.* 57.

« Resp. 3. Executor tenetur omnia exequi secundùm men- » tem testatoris ; ad hoc tamen executor particularis non » potest vendere bona defuncti, nisi hic ita statuerit : uni- » versalis autem potest. *Lugo d.* 24. *sect.* 16. *Dian. p.* 8. *t.* 5. » *r.* 32. neque potest unquam, invito hærede, rem legatam » dare legatario : quia non potest, nisi per judicem, spoliare » hæredem suâ possessione, licèt teneatur monêre Episcopum, » ut hæredem cogat. *Sanch. Lug. Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 59., » quòd si bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, » distribuenda sunt omnibus æqualiter pro rata (etiamsi sint » pia ; et licèt uni res certa, et in individuo sit legata) nec » licet uni præ aliis gratificari : quia par omnium est ratio, » et jus. *Sylv. Sanch. Bon. Dian. Trull. l.* 7. *c.* 18. *d.* 12.

« Resp. 4. Tenentur executores reddere rationem executio- » nis (idque probabiliter, etiamsi testator eos hoc onere » liberasset) exceptis iis, quæ testator jussit erogari secretò. » *Diana p.* 8. *t.* 5. *r.* 44. *et alii* 55. Possuntque ad hoc cogi » ab Episcopo, vel capitulo, Sede vacante, *r.* 56. *et* 57. *et* » 62., nisi sint Regulares plenè exempti, quos cogi posse alii » negant, affirmant alii, *ut vide l. c.* Denique non debetur » iis salarium, cùm sit officium voluntarium amicitiæ : si ta- » men damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administrato- » res bonorum, debet assignari à judice. *Lugo d.* 24. *sect.* 16. » *n.* 335. *Vide Dian. r.* 59. Plura de executione piarum, » et ultimarum voluntatum, *vide apud Trull. et Dian. ll. cc.* » *et Barb. l.* 3. *de jure univ. c.* 27.» (*Nemo tenetur munus*

executoris exercêre, nisi jam acceptavit aut legatum accepit, aliàs legatum amittit. Salm. loc. cit. n. 164. cum Dicast. etc).

DUBIUM V.

De iis, qui testari, et hæredes institui possunt.

942 *Qui testari possint?*
943 *Qui possint hæredes instituì?*
944 *Vide resolutiones.*
945 *Quæ sit divisio hæredum?*
946 *An sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus, et aliis propinquis indigentibus?*
947 *Quantum debeatur hæredibus necessariis?*
948 *Quæ sint causæ justæ exhæredandi filios?*
949 *An ob nuptias cum indignis?*
950 *Vide alios casus, quando testamenta infirmentur.*
951 *Quid possint petere spurii à matre et patre?*
952 *Quid, si pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio?*
953 *Qui hæredes succedant ab intestato?*
954 *Quomodo facienda sit collatio inter fratres?*
955 *An debeant conferri sumptus pro studio, doctoratu, etc.*
956 *An patrimonium datum ad suscipiendos ordines?*
957 *An bona paterna, quæ filius expendit in ludis, etc.*
958 *An expensæ factæ in nuptiis?*
959 *An vestes, et similia data parentibus?*
960 *Quid si conjuges transeant ad secundas nuptias?*
961 *De falcidia, et trebellianica debita hæredibus.*

942. — « Resp. 1. Omnes homines liberam de suis bonis » testandi facultatem habent, nisi naturali, aut positivo jure » prohibeantur. Naturali autem jure testari vetantur infan- » tes, furiosi, amentes, nisi tamen lucida intervalla ha- » beant, vel in una tantùm materia delirent, et in aliis non, » ut *Nav. Sanch. l. 1. de matrim. dub. 8.* Quid autem sen- » tiendum de eo, qui ex morbo aliquandiu delirat? *Vide C.* » *Lugo d. 14. sect. 4.* Positivo autem, surdus simul et mutus » à natura, prodigus, servus, usurarius publicus, filiusfam. » de bonis adventitiis» (*etiam de consensu patris, nisi ad causas pias, ex l. Qui in potestate 6. ff. Qui testamenta, etc. et*

ex c. Licet de Sepult. in 6.) « (si quidem ante clericatum advene-
» rint, ut *vide C. deLugo de just. d.* 24. *n.* 67.), impubes, ca-
» ptivus apud hostem, damnatus ad mortem, si bona ejus con-
» fiscantur. *C. Lugo l. c. n.* 72. professus religionem (1).

» Dico, *professus*, quia novitius, cùm adhuc sui juris
» sit, absque superioris licentia validè testari potest, etiam
» non servatâ juris solemnitate, ut habet *Trull. c.* 18. *d.* 5.
» *ex Sa, et Bonac.* et si quidem intestatus decedat, proximi
» consanguinei in bonis succedunt. Similiter religiosus Socie-
» tatis, post emissa vota simplicia, etsi non licitè, validè
» tamen potest testari; quia dominium bonorum suorum
» retinet impeditum quasi voto paupertatis, quoad dispositio-
» nem sine licentia superioris, non tamen ullâ constitutione
» canonicâ dispositio irritatur. Ita *Mol. Sanch. Laym.* qui ad-
» dit, potestatem testandi, seu jure, seu consuetudine, etiam
» religiosis ordinum militarium concessam, frequenterque à
» Pontifice concedi iis solêre, qui extra claustrum beneficium,
» vel episcopatum habent.

943. — « Resp. 2. Omnes homines, etiam amentes, surdi,
» muti, servi, imò et communitas, hæredes institui possunt,
» nisi specialiter prohibeatur. Ita *Bon. de cont. d.* 4. *q. ult.*
» quia ad hoc tantùm requiritur plena potestas in disponen-
» tes, et capacitas in hærede. Incapaces autem secundùm jura
» sunt 1. Apostatæ, et hæretici, eorumque receptores, defen-
» sores, fautores : licèt probabile sit, eos ante sententiam ju-
» dicis ad restitutionem non tenèri; eò quòd hoc jus in eo ri-
» gore non sit receptum. *Less. l.* 2. *c.* 19. *dub.* 5. *Sanch. l.* 2.
» *c.* 14. *n.* 31. 2. Civitas hostium, et communitas judæorum.
» 3. Damnatus ad metalla; persecutores et percussores Cardi-
» nalium, et qui ob crimen activè intestabiles sunt. *Less. l. c.*
» Adde casus, in quibus aliqui excluduntur à bonis defuncti;
» ut 1. hæres (utì et legatarius) qui testatorem occidit, *l. ult.*
» §. *ult. ff. de bonis damnatorum.* 2. Idem si testatori prohi-
» buit testari, aut testamentum revocare, aut si ad uxorem
» testatoris accedat. 3. Si dum testator mente captus fuit,
» hæres illius curam non habuit, aut si captivum redimere

(1) Quinam ex Cod. civ. de bonis suis testamento statuere prohibeantur, vide art. suprà ad n. 721. positos.

Edit.

» neglexit. *Vide Mol. d.* 168. *et* 202. *Card. de Lugo d.* 24. » *num.* 75. (1).

Unde resolves :

944. — « 1. Hæredes institui possunt professi Ordinum, qui- » bus permissum est bona immobilia in communi possidêre, » eorumque nomine monasterium succedit. Tales autem sunt » omnes ferè religiones, excepto Ordine Minorum de Obser- » vantia, et Capuccinorum. Ratio est, quia illi sunt incapa-

(1) Ex Cod. civ. hodie incapaces sunt accipiendi per donationem inter vivos aut per testamentum :

Art. 25. Civiliter mortui, præter alimenta ;

Art. 217. Uxor, quæ etsi sub regimine separationis bonorum constituta, neque titulo oneroso neque gratuito res suas donare, alienare, hypothecâ gravare aut acquirere poterit sine mariti consensu aut,

Art. 219. Hoc renitente, sine judicis auctoritate.

Art. 906. Qui non nascitur vitalis (gall. *viable*) ; sufficit autem, ut aut tempore donationis aut mortis testatoris jam conceptus sit.

Art. 907. Tutor, in cujus favorem minor, etsi 16 annos natus, disponere nequit ; et ne major quidem factus id poterit, non prius redditâ et absolutâ ratione de tutelâ. Excipiuntur tamen ascendentes minorum, qui sunt aut fuerunt ipsorum tutores.

Art. 908. Liberi naturales, qui neque inter vivos neque testamento ultra portionem lege definitam accipere possunt.

Art. 909. Medici, chirurgi, valetudinis præfecti (gall. *officiers de santé*), pharmacopolæ ac ministri religionis qui donationes inter vivos aut testamento ab eis factas, quorum morbo ultimo curationem adhibebant, acceptare nequeunt. Excipiuntur :

a) Dispositiones, quæ remunerationis locum tenent, titulo particulari pro testantis facultatibus et officiis præstitis factæ ;

b) Dispositiones universales pro propinquis ad 4tum gradum inclusivè (*ad 2dum gradum in jure canon.*) modo defunctus non habeat hæredes in lineâ rectâ.

Art. 910. Xenodochia, pauperes civitatis ac instituta publica, quæ sino regiâ approbatione donationes inter vivos aut testamento factas acceptare non valent.

Art. 911. Animadvertendum, omnem dispositionem in favorem ejus, qui incapax dicitur, semper invalidam esse, etsi titulo oneroso aut interpositis personis fiat, quales censentur : pater et mater, liberi descendentium et uxor incapacis.

Art. 727. Indigni sunt, qui succedant : 1.° qui vitam testatoris attentaverit : 2.° qui defunctum calumniosè in re capitali accusaverit ; 3.° qui defuncti occisionem non denuntiaverit, modò tamen sit major.

Art. 728. Omissio denuntiationis hujus opponi nequit ascendentibus, descendentibus, affinibus in eodem gradu, conjugi, fratribus, sororibus, avunculo, amitæ et nepoti occisoris.

Edit.

» ces, secundùm *Trid. sess. 25. c. 5. de Reg. et Mon. Vide* » *Sanch. l. 6. c. 18. Bon. l. c. Laym. l. 3. t. 5. c. 15.* licèt con- » trarium probabilius esse putet *Wading. tr. de cont. l. 4.* » *d. 1. §. 5. Vide Dian. p. 9. t. 9. r. 16.*

» 2. Testator potest quemvis extraneum instituere hæredem » nullâ factâ mentione consanguineorum collateralium, etiam » fratris pauperis, dummodò absit scandalum, et gravis neces- » sitas illorum: quia nullo jure prohibetur, et bona sunt ipsius, » de quibus disponit liberè. *Bon. et alii 5. Dian. p. 1. t. 8.* » *r. 83. et 85.* item *p. 5. t. 3. r. 114.*

945. — « Quæres 1. Quæ sit divisio hæredum?

» Respondetur: Hæres alius est ex testamento, alius ab in- » testato. Hæres ex testamento, vel est universalis, sive ex » asse; vel partialis, seu ex parte tantùm, v. g. ex triente, » vel dodrante, vel quadrante. Uterque horum vel est hæres » necessarius, qui necessariò institui debet, ut sunt omnes » in recta linea descendentes, et post hos ascendentes, nisi » sit causa justa exhæredandi, vel non necessarius, quem » testator potest instituere, et non tamen cogitur. *Laym. c.* » *5. num. 9.*

946. — An testator teneatur sub gravi obligatione relin- quere bona cognatis, qui non sunt hæredes necessarii, si ipsi graviter indigeant? Loquendo de fratribus, aut sororibus, negant *Salm. tr. 14. c. 5. punct. 6. §. 1. n. 87.* et dicunt esse obligationem tantùm sub levi, nisi illi sint in extrema pau- pertate, et citant *Lugo de just. d. 24. n. 175. et Dian. p. 1. tr. 8. r. 83. et 85.* Sed ipsorum pace nec *Lugo*, nec *Diana* hoc dicunt, sed isti cum *Sylvest. Sa, Bon. et Beja* asserunt absolutè esse obligationem relinquendi bona fratribus graviter egentibus, saltem quantum sufficiat ad sublevandam ipsorum indigentiam, juxta præceptum charitatis; et cùm hæc sit ma- teria gravis, non videmus quâ ratione possit negari, quòd charitas ad hoc graviter obliget. Confirmatur ex eo, quod communiter docent *Laym. de just. tr. 4. c. 13. n. 5. cum Ang. Abb. Sylv. Sa, etc.* et idem *Salm. de 4. præc. c. un. punct. 4. §. 1. n. 69. cum communi* scilicet quòd unusquisque tenetur fra- tribus alimenta præstare; adeò ut clerici beneficiati teneantur ex fructibus beneficii præferre fratres graviter indigen- tes aliis pauperibus, prout dicunt *Salm. ibid. n. 72. et 73. cum Azor. Sylv. Fag. Ang. etc.* Eadem igitur obligatio, quæ

urget in vita, urget etiam in morte. Et hoc non tantùm ex generali præcepto charitatis, sed ex obligatione speciali pietatis, quam habemus erga fratres, et propter quam certum est læsionem in fratres habêre specialem malitiam, in confessione explicandam, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo de pœnit. d.* 16. *n.* 307. *et Salm. eod. tit. c.* 8. *punct.* 4. *n.* 82. Hinc censemus omninò dicendum cum *Spor. de* 4. *præc. c.* 5. *n.* 66. *et Ronc. de contr. c.* 4. *Reg.* 1. *in praxi* (qui citat etiam *Lugo loco suprà cit.*), quòd idem vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non lædendos, obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate præ omnibus aliis pauperibus, sive operibus piis. Addit *Ronc. ib.* quòd si fratres sint pauperes, etiamsi gravem indigentiam non habeant adhuc est saltem veniale eos præterire.

Erga verò alios consanguineos remotiores, putat *Spor. l. c.* adesse eamdem obligationem gravem eis succurrendi, si gravi vel adhuc ordinariâ paupertate laborent; quia censet offensam adversùs eos diversam etiam speciem afferre. Attamen cùm hæc opinio sit singularis hujus Auctoris, et communis sit sententia opposita, nempe quòd peccata contra ipsos speciem non mutent, ut docent *Lugo de pœnit. d.* 16. *num.* 308. *Ben. eod. tit. disp.* 5. *q.* 5. *sect.* 2. *p.* 2. §. 3. *diffic.* 5. *n.* 15. *Salm. loc. cit. n.* 89. *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1009. *cum Dic. etc.* hinc non videtur adesse gravem obligationem ipsos præferendi aliis pauperibus. E converso, quia (ut dicunt *Lugo et Salmant. ll. cc. cum Tamb. Exp. Conf. c.* 5. §. 2. *n.* 9.) offensa cognatorum, extra fratres, saltem aggravat culpam, esto speciem non mutet, ideò puto non excusari à veniali præteritionem ipsorum, si graviter indigeant, cùm erga ipsos etiam adsit aliqua, licèt non ita stricta, obligatio pietatis.

947. — « Quæres 2. Quantum hæredibus necessariis debeatur?

« Resp. Jure novo legitimam portionem descendentium esse » trientem hæreditatis, si non sint plures, quàm quatuor » liberi; si plures, semissem. Similiter ascendentium portio, » etsi unus tantùm sit, est triens hæreditatis » (*Sive tertia pars, ex communi DD. ut Salm. tr.* 14. *c.* 5. *punct.* 6. §. 1. *n.* 79. *et seqq.*) « idque absque ullo gravamine, modo, et » conditione; alioqui pro non appositis habentur. Quòd si

» autem alicui ascendentium, vel descendentium portio legi-
» tima non relinquatur, competit ei actio ad petendum com-
» plementum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso
» jure nullum, maximè si causa idonea exhæredationis non
» sit inserta, et probata. *Laym. c. 5. n. 11.* (1).

948. — Justæ causæ exhæredandi filium sunt ex *Salm. ibid.* §. 2. *n.* 90. 1. Si filius, cum peccato gravi, manus injiciat in parentem, aut contumeliam dicat, aut conetur occidere. 2. Si accuset parentem, aut sit testis vel procurator contra eum in causis criminalibus mortis, exilii perpetui, vel infamiæ, aut damni gravis; nisi crimen sit hæresis, vel læsæ Majestatis. 3. Si rem habeat cum uxore, vel unicâ concubinâ patris. 4. Si nolit fidejubêre ad liberandum patrem à carcere. 5. Si prohibuit patrem testari. 6. Si filia, recusato justo matrimonio, luxuriosè ut meretrix vivat; non verò, si nubat contra parentum voluntatem (2).

949. — Quæritur hìc autem, an parentes possint exhæredare filios nubentes cum indignis? Affirmant *Baldus, Goffred. et alii apud Sanch. de matrim. l. 4. d. 24. n. 2. ex Authent. Ut cum, de Appel.* §. *Aliud quoque;* ubi dicitur filium exhæredari posse ob gravem injuriam patri illatam; et talem hanc esse dicunt. Sed omninò negandum cum *Sanch. n. 3. ac Suar. Sot. Mol. Palud. Tab. etc. apud ipsum*, ac *Bonac. de 4. præc. p. 5.* §. *3. n. 3.* Ratio, quia in præfata Authentica expressè declaratur eo solo casu posse filium exhæredari, quo filia minor 25 annis, rejectis nuptiis à patre oblatis, luxuriosè vixerit. Utrùm autem adhuc in hoc casu possit pater filiam exhæredare? Negant pariter *Conc. l. c. et Sanch. l. 4. d. 25. n. 2. cum Abb. Nav. Suar. Sylv. Ang. Henr. et aliis plurimis.* Ratio, quia jus civile in hoc correctum est à canonico, argumento *cap. Gemma, de Despons.* ubi, ad servandam libertatem in matrimonio, irrita declaratur quæcunque pœna in sponsalibus apposita: cùm autem in matrimonio ratio Sacramenti sit dignior ratione contractûs, idcò ad potestatem ec-

(1) Confer art. suprà ad n. 733. positos.

(2) Ex jure gallico parentes non possunt filios suos hæreditate debitâ privare, possunt tamen filii illâ exspoliari per sententiam judicis, si v. g. parentes occiderint aut occidere tentaverint aut eos de crimine capitali falso accusaverint, ut colligitur ex *art.* 727.

Edit.

clesiasticam principaliter pertinet de matrimoniis disponere, et refellere statuta illa civilia, quæ omnimodam libertatem in matrimoniis diminuunt. Contradicunt tamen *Sotus, Mol. Salm. Led. Vega, Viguer. et alii apud Sanch. l. c. num. 1.* horumque sententiam *Bon.* vocat probabilem, et *Sanch.* probabilissimam. Ratio, quia in dicto *c. Gemma*, sermo est de pœna, cui sponsi ultrò se subjiciunt, et ad quam nullo modo obstringebantur, nisi per pactum, quod quidem adversatur matrimonii libertati; sed in nostro casu agitur de pœna, quæ filiis justè infligitur; justè enim ex omni jure filii privantur legitimâ, quando grave crimen contra parentes committunt; quale autem majus crimen, quàm rejiciendo honestas nuptias velle filiam se prostituere? Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior juxta dicta *n.* 537. Tantò magis, quia etiam pœna apposita in sponsalibus parti injustè resilienti, valet ex probabiliori sententia, ut dicemus *de matr. lib. 6. num.* 853. *Alia vide ap. Salmant. tr. 14. cap. 5. punct. 6. §. 2. n. 90.* Filii è contrario parentes exhæredare possunt ob similes causas, quas vidère poteris apud *Salm. ibid. n. 91.*

Sed dubitatur 1. an in casibus enumeratis possint parentes filiis etiam alimenta denegare? Affirmant *Vasq. et Sylv.* Sed communiùs, et longè probabiliùs negant *Salm. ibid. n. 92. cum Trullench. et Villal.* si filii aliunde alimenta non habeant ad vitam necessaria; ista enim semper debentur, saltem ex jure canonico, et naturali, et etiam dico de jure civili, ex quo tamen exhæredare filium conceditur parentibus, non autem alimenta denegare.

Dubit. 2. Si pater justam causam habens, de facto tamen non exhæredet filios, possint isti privari hæreditate? Respondendum negativè cum communi; ita *Mol. Lugo, Dicast. Trull. et Salm. tr. 14. c. 5. punct. 6. §. 2. n. 93.* Ratio, quia exhæredatio non ex jure naturali, sed vim habet ex jure civili; quo insuper sancitur, ut causa exhæredationis non solùm in testamento inseratur, sed etiam legitimè probetur, ita in *Auth. c. de Liberis, etc.*

Dubit. 3. An pater possit exhæredare filium ob causas similes enumeratas? Affirmant *Tap. Vasq. Villal. etc.* Sed negant probabiliùs *Salm. ibid. n. 94. cum Lugo, Mol. Lop. etc.* cùm in pœnalibus non fiat extensio de casu ad casum;

maximè quia in jure prohibetur exhæredatio ob alias causas, quàm expressas, ex *Authent. Ut cum, de Appel. cognosc.* §. *Aliud.*

Dubit. 4. An pater recipiens filium in suam gratiam, et injuriam remittens, possit adhuc exhæredare? Negandum *cum Salm. ibid. n.* 95. *Trull. Lugo, Mol. Villal. etc. communiter:* quia remissâ injuriâ, pater non habet ampliùs justam causam exhæredandi.

Dubitat. 5. An, si filius pœnitentiam agat de crimine patrato contra patrem ante ejus mortem, possit pater eum exhæredare? Negant *Trull. Sylv. etc.* Sed probabiliùs affirmant *Lugo d.* 25. *n.* 168. *et Salm. l. c. n.* 96. *cum Vasq. et Mol.* quia pœnitentia in foro humano à pœna delinquentem non liberat.

950. — « His adde I. Rumpi testamentum ob posthumi » præteritionem (1).II.Peccare parentes, si absque justa causa » ex inordinato affectu erga liberos successionis inæqualitatem inter eos instituant. Justæ autem causæ hujus in» æqualitatis erunt merita, et obsequia majora, si pusilli » magno sumptu in studiis ali debeant: si qui plus egêre » videantur. *Dian. p.* 1. *t.* 8. *r.* 83. Si quis in studiis » sustentatus sit doctor, possitque lucrari, et alii secùs: » imò pater id, quod habet supra partes legitimas filiis de» bitas, potest de rigore relinquere extraneo. *Trull. c.* 18.

(1) *Art.* 1035. Testamentum nequit revocari ex toto vel ex parte, nisi per novum aut per actum notarialem.

Art. 1036. Testamentum posterius, per quod non expressè prius revocatur, eas dispositiones prioris irritas facit, quæ sunt novis contrariæ.

Art. 1037. Rumpitur etiam testamentum per posterius, etsi hoc ob incapacem hæredem aut legatarium institutum vel recusatam acceptationem hæreditatis executioni dari nequeat.

Art. 1038. Rumpitur testamentum, si testator legata aut in toto aut in parte sive venditione cum pacto redimendi, sive commutatione alteri transmisit, quamvis alienatio hæc nulla esset. Revocatio tamen pro bonis alienatis tantùm obtinet.

Art. 1039. Erit caducum testamentum, si legatarius ante testatorem moriatur.

Art. 1046. Hæredes revocationem testamenti obtinere possunt:

Art. 954. Ob neglectam executionem conditionum;

Art. 955. Si legatarius vitam testatoris attentaverit aut in eum reus sit sævitiarum vel atrocis injuriæ.

Confer. art. ad n. 930. positos.

Edit.

» *d.* 19. *Bonac. Dian. p.* 1. *t.* 8. *r.* 83. III. Liberos naturales,
» nisi legitimati sint, respectu patris non esse hæredes ne-
» cessarios, respectu tamen matris esse; idque æquali jure
» cum legitimis. Quòd si tamen pater liberis caret, natura-
» les potest instituere hæredes, modò parentes superstites
» legitimâ portione non priventur. IV. Fratrem, et sororem
» tunc tantùm posse infirmare testamentum, si persona in-
» famis instituta sit. *Laym. l. c. n.* 12. 13. *Vide Bonac. d.* 3.
» *de contr. qu. ult. p.* 3. V. Patrem non posse expensas fa-
» ctas pro filio in studiis litterarum repetere, siquidem eas
» liberaliter fecit, vel donavit; secùs si habuit animum re-
» petendi, et computandi in legitimam. Quòd si pater non
» repetiit, quando potuit, non tenetur filius eo mortuo in
» divisione conferre in commune, quia præsumi potest libe-
» raliter factas, vel condonatas. nisi aliunde constet contra-
» rium. *Azor. Villal. Trull. t.* 1. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 3. *Vide suprà*,
» *c.* 3. *d.* 2. *de Donatione.*

951. — Hìc quæritur I. An filii illegitimi possint succe-dere parentibus? Ante omnia advertendum, filios illegitimos alios dici *naturales*, alios *spurios*. *Naturales* dicuntur ii, qui nascuntur ex parentibus solutis, inter quos matrimonium benè contrahi poterat, vel tempore conceptionis, vel tempore nativitatis. Omnes alii dicuntur *spurii*, nempe si nascantur ex parentibus incestuosis, vel adulteris, vel voto solemni ligatis. Istorum autem aliqui dicuntur geniti ex damnato concubitu, nimirùm quando ob copulam est imposita matri pœna mortis, putà si ipsa coïerit cum ascendente, vel descen-dente, vel si cum adulterio intercessit incestus, et in aliis casi-bus apud *Salm. de contract. c.* 5. *punct.* 5. §. 2. *ex n.* 48.

Certum est autem, quòd parentes tenentur alimenta præ-stare filiis, etiam spuriis, et adhuc ex damnato coitu natis, si isti nequeant aliunde sustentari. Et in hoc meritò jus cano-nicum in *c. Cum haberet, de eo qui duxit, etc.* correxit jus civile in *Authent. Ex complexu, c. de Incest. nupt.* ubi vetitum erat spuriis etiam alimenta præbere. Quoad successionem verò, filii *naturales*, si pater careat filiis legitimis, de jure novo communi (*Auth. Licet, c. de Natur. lib.*) possunt suc-cedere patri in omnibus bonis; *vide Lugo d.* 24. *n.* 88. *et Less. c.* 19. *n.* 71. Si autem pater habeat filios legitimos,

potest ipse relinquere naturalibus duodecimam partem bonorum. *Lugo ib.* Et deficientibus filiis legitimis, naturales succedunt ab intestato patri (non relinquenti tamen uxorem) in sextam partem hæreditatis, dividendam cum matre. *Lugo n.* 90. Ipsi verò filii naturales succedunt matri æquè ac legitimi, non solùm ex testamento, sed etiam ab intestato. *Lugo n.* 91. Filii autem *spurii* præter alimenta nihil penitùs ex quocunque titulo possunt recipere à patre, neque inter vivos, neque ex testamento, aut ab intestato; et si quid acceperint, tenentur in conscientia restituere hæredibus patris. Ita communiter *Salm. loc. cit. n.* 62. *Croix l.* 3. *p.* 2.*num.* 1164. *Less. l.* 2. *c.* 19. *dub.* 6. *sect.* 6. *n.* 58. *Lug. d.* 24. §. 3. *n.* 92. *et Sanch. Cons. l.* 4. *c.* 3. *dub.* 19. *n.* 4. et vocant prædicti *Less. Lugo et Sanch.* omninò improbabilem opinionem *Soti, Led., et Angles* dicentium posse in conscientia spurios accipere inter vivos aliquid à patre, modò non sint filii clerici, vel religiosi. Ratio, quia isti spurii effecti sunt per legem omninò incapaces in odium genitorum, ut habetur ex *Novella* 74. *c.* 6. *tit. Quib. mod. nat. fil.* ubi dicitur : *Nulla eis participanda clementia est, sed sit supplicium etiam hoc patrum, ut agnoscant eos nihil habituros.*

An autem spurius possit succedere matri? Negant *Cov. et Mol. ap. Less. l. c. n.* 64. qui hanc veriorem sententiam putat; sed dicit contrariam non esse improbabilem (et meritò, cùm textus cit. loquatur de solis patribus); sicut neque probabilem censet sententiam, quam tenent *Sa, Henr.* scilicet quòd possit spurius retinêre ea quæ mater ipsi reliquit, donec à judice per sententiam illis privetur (1).

952. — Quæritur II. Si pater instituat hæredem amicum, cum pacto, ut bona reddat spurio, et hæres acceptet, an iste

(1) *Art.* 756. Filii naturales non sunt hæredes; attamen legaliter recogniti succedunt patri et matri, non aliis propinquis.

Art. 757. Si pater aut mater reliquit proles legitimas, succedunt pro 3tiâ parte portionis, quam habuissent, si et ipsi legitimi fuissent, pro parte mediâ, si solùm reliquit ascendentes, fratres aut sorores, pro tribus 4tis, si tantùm adsint hæredes remotiores;

Art. 758. Pro totalitate, deficientibus hæredibus ab intestato.

Art. 762. Incestuosis et adulteris art. 756. et 757. neutiquam favent, ipsis lex tantùm alimenta concedit.

Edit.

teneatur reddere in conscientia? Adsunt tres sententiæ probabiles, ut ajunt *Salm. de contract. c. 3. punct. 3. §. 3. n. 69. in fin.*

Prima dicit, talem hæredem posse retinêre, et pro suo arbitrio potest dare spurio, ex sua gratuita donatione, et contrà potest negare, si velit: quia ex una parte promissio illa contra leges eum non obligat; et vice versâ verè est hæres, et dominium acquirit hæreditatis. Ita *Sanch. d. c. 3. dub. 20. n. 9. Mol. d. 169. Less. c. 19. n. 60. et Lugo d. 24. n. 95.* qui vocat hanc veriorem, et communem cum *Vasq. Dian. etc.*

Secunda sententia, mihi probabilior, dicit hæredem tenêri bona restituere hæredi ab intestato, quia ex una parte non tenetur illa tradere spurio, cùm non teneatur gravamen illud observare, utpote appositum contra legem; ex altera non potest hæreditatem retinêre contra voluntatem testatoris, qui nunquam intentionem habuit, ut apud eum bona remaneant. Ita *Sot. l. 4. de just. q. 3. art. 1. ad 4.* item *Salon. Led. Trull. apud Salm. l. c. num. 70.* et valde probabilem hanc vocat *Sanch.*

Tertia sententia verò, quam ut non minùs probabilem enixè tuentur *Salm. ibid. n. 73.* et non immeritò, tenet hæredem benè acquirere hæreditatem, sed ex justitia pacti initi tenêri eam reddere spurio. Ratio, quia promissio illa facta in pretium hæreditatis promissæ, satis obligat hæredem ex justitia, postquam hæreditas est tradita; maximè, si idcò hæres aliquam partem bonorum sibi acquisiverit. Ad objectionem autem, quòd illa promissio non obliget, tùm quia facta est contra legem, et in ejus fraudem; tùm quia gravamen illud, sive conditio est turpis, et ideò rejicitur à lege: respondent, aliud esse quòd promissio sit contra legem, aliud quòd materia sive res fuerit promissa contra legem; promissio enim facta ad obtinendam rem turpem, illicita quidem est, ac invalida ante traditionem rei turpis; postquam verò res turpis jam est tradita, promissio pretii valet et obligat, ejusque impletio licita est. Sicut enim qui promittit pretium meretrici, illicitè promittit, et ante copulam non tenetur promissionem implêre, at copulâ secutâ, licitè pretium tradit, et ex justitia tradere tenetur, ut diximus *n. 712.*

Ita à pari, quamvis hæres illicitè promittat tradere spurio hæreditatem, et peccet promittendo, quia fraudat legem; licitè tamen potest, et debet ipsi tradere hæreditatem ex pacto inito, postquam testator ipsi hæreditatem reliquit (1).

953. — « Quæres 3. Qui hæredes succedant ab intestato, » aut testamento rupto, vel irrito?

« Resp. I. Ante omnes alios patri succedere legitimos libe- » ros, et in demortuorum locum nepotes. II. Deficientibus » descendentibus, patrem, et matrem defuncti, et in eorum » locum avos, et avias. III. His quoque deficientibus, fratres, » et sorores ex utraque parte conjunctos; idque æquis por- » tionibus, exclusis iis, qui ex solo patre, vel matre con- » juncti sunt. IV. Si ex fratribus vel sororibus utrinque con- » junctis unus mortuus liberos reliquerit, succedunt hi loco » parentis sui cum patruis, non in capita, sed in stirpes. » Si tamen fratres, et sorores utrinque conjuncti omnes » mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis patruis ex una » tantùm parte conjunctis, non in stirpes, sed capita, adeò- » que æquis portionibus succedunt; quia duorum fratrum » filii, non suorum parentum loco, sed jure propriæ con- » junctionis succedunt. Cùm ergò æqualiter juncti sint, » æquales etiam in portione hæreditatis esse debent. » (*Ita Salm. tr. 14. c. 5. punct. 7. n. 106. cum Lugo, Mol. etc. contra alios.*) « V. Deficientibus fratribus, et sororibus utrinque con- » junctis eorumque liberis, succedunt fratres, et sorores, » ex una tantùm parte conjuncti, hoc tamen discrimine, ut » qui ex parte patris sunt juncti, succedant in bona à patre » provenientia, in reliquis æqualiter omnes. VI. Si fratres » et sorores, eorumque filii deficiant, succedunt propinquio- » res collaterales, usque ad decimum gradum: et fit tali » successio in capita, nullâ habitâ ratione, an ex altera » parte, an ex utraque sint conjuncti. » (*Auth. Post Fratres. Cod. de Legit. hæred.*) « VII. In horum defectu succedi » uxor, et denique in illius morte fiscus sæcularis in boni

(1) *Art.* 896. Substitutiones prohibentur. Nulla omnino est stipulatio, u donatarius, hæres institutus aut legatarius rem tertio servent et tradant. *Confer* art. 911. suprà ad n. 943. positum. *Edit.*

» omnibus laïci ab intestato defuncti : fiscus autem eccle-
» siasticus in bonis clerici. *Laym c. 6. n. 1. 2. 3.et 4.* (1).

954. — Hinc quæritur 1. quomodo facienda sit inter fratres collatio bonorum à parente defuncto provenientium? Hæc collatio, licèt de jure antiquo locum haberet tantùm, quando filii ab intestato patri succedebant, de jure tamen novo, ex *Auth. de Trient. et Sem.* §. *Illud*, tenentur semper filii conferre bona à patre obtenta, nisi pater expressè eos à collatione exemerit; vel nisi aliquis eorum nolit habêre cum aliis portionem, contentus iis, quæ in vita de bonis defuncti habuit. Poterit tamen petere, si aliquid à patre in dotem, vel causâ matrimonii aut simili ei fuerat promissum, nisi

(1) *I.° Descendentes.*

Art. 745. Liberi ipsorumque descendentes in bonis succedunt patri et matri aliisve ascendentibus absque ullâ sexûs aut ætatis prærogativâ, etiamsi oriundi sint ex diversis nuptiis. Succedunt æqualiter in capita, si omnes in primo gradu et ex jure suo ad hæreditatem veniunt, in stirpes verò, si repræsentati.

II.° Ascendentes.

Art. 746. Si defunctus nec liberos nec fratres, nec sorores nec descendentes ex eis post se reliquit, hæreditas in duas partes inter ascendentes in utràque lineâ patris ac matris dividitur; qui in proximo gradu versatur, solus participat totum, quod suæ lineæ est proprium; qui verò ascendentes in eodem gradu esse deprehenduntur, succedunt in capita.

Art. 748. Quòd si defunctus, patre et matre viventibus, reliquit post se fratres aut sorores aut descendentes ex eis, hæreditatis pars media ad patrem et matrem simul, altera verò ad fratres, sorores aut descendentes ex ipsis pertinet.

Art. 749. Si autem unus genitorum jam mortuus sit, pars ipsius ad eosdem fratres et sorores defertur.

III.° Collaterales.

Art. 750. Si quis, patre et matre jamjam mortuis, defunctus sit nullos liberos post se relinquens, sorores ac fratres ipsorumque descendentes, exclusis omnibus aliis, ex jure suo aut repræsentatione hæreditatem participant.

Art. 753. Deficientibus sororibus, fratribus ipsorumque descendentibus ac ascendentibus in alterutrâ lineâ, hæreditatis pars media ascendentibus, qui superstites sunt, altera verò propinquioribus alterius lineæ defertur. Collaterales in eodem gradu succedunt in capita.

Art. 755 Collaterales ultra 12mum gradum (6tum *in jure can.*) non succedunt in bonis. Deficientibus collateralibus in alterutrâ lineâ, alterius lineæ propinqui succedunt pro totalitate.

Art. 768. Deficientibus omnibus propinquis, fiscus hæreditatem occupat.

Edit.

promissione illâ aliorum legitima læsa fuerit. *Leg. penult. et ult. ff. de Collat. Salm. de 4. pr. c. unic. punct. 4. §. 4. n. 75. cum communi* (1).

955. — Quæritur 2. an sumptus à patre pro filii studio, libris, doctoratûs gradu facti, debeant in collationem, et portionem bonorum afferri? Resp. negativè cum communi, quia hæc cedunt in bonum commune. *Salm. ib. n. 76. cum Nav. Mol.* nisi (dicunt *Nav. Sylv. etc. ibid.*) in manu patris aderant bona propria filii, v. gr. castrensia, vel quasi castrensia; tunc enim censetur de illis filium in studiis sustentasse.

Extendunt 1. hanc doctrinam ad expensas factas pro aliqua dignitate, tunc enim præsumitur pater potiùs eas donasse; nisi aliud expresserit, aut sumptus scripserit in libro rationum cum filio, quia ex hoc contrarium judicatur. Extendunt 2. ad expensas factas, ut filius militiam ingrediatur, vel obtineat beneficium, vel ut liberetur à vinculis, aut à pœna criminis. Ita *Salm. ibid. num. 77. cum Mol. etc.* Extendunt 3. ad expensas factas pro filii honesta recreatione. *Nav. Sylv. cum Salmant. ib.*

956. — Quær. 3. an conferri debeat patrimonium à patre filio donatum ad sacros Ordines suscipiendos, si donatio lædat aliorum filiorum legitimam? Negant *Gomez, Pereira, et alii ap. Salm. ib. n. 78. Conc. Trid. sess. 21. c. 2.* ubi prohibetur omnis alienatio patrimonii. Affirmant verè probabiliùs *Lugo d. 5. n. 37. Salm. loc. cit. num. 79. cum Vasq. Mol. Led. Bon. etc.* quia donatio, quæ lædit aliorum jus, est jure naturali illicita. Concilium autem (respondetur) non absolutè prohibet patrimonii alienationem, sed tantùm quando clericus aliter decenter vivere nequit: hinc licitè clericus potest spontè patrimonium conferre, spe majorem portionem consequendi. *Salm. de 4. præc. c. unic. p. 4. §. 1. n. 81.*

(1) *Art.* 843. Hæres, etiam beneficiarius, cum cohæredibus conferre tenetur, quæcunque directè aut indirectè à defuncto donatione inter vivos accepit ac retinere dona aut legata repetere nequit, nisi expressè prælegata aut præter portionem hæreditatis data sint aut hæres à collatione exemptus fuerit.

Art. 844. Ac etiam in hoc casu hæres conferre tenetur dona et legata pro parte, quæ quantitatem disponibilem in donatore excedit.

Art. 845. Qui hæreditati renuntiavit, dona retinere ac legata repetere poterit, modò hæc dictam partem disponibilem non excedant.

Edit.

957. — Quær. 4. an filius conferre teneatur, quæ de bonis paternis malè expendit in ludis, meretricibus, etc.? Affirmant *Nav. Sylv. Bon. Vasq. etc. ap. Salm. ibid. n.* 82. modò expensæ fuerint in magna quantitate; et pater eas non remiserit. Negant verò *Salm. ibid. num.* 83. *et tr.* 13. *c.* 5. *punct.* 4. §. 2. *n.* 44. *cum Mol. Sot. Fag.* modò filius plus non consumpserit malè, quàm pater contentus fuit, ut in suam sustentationem, et honestas recreationes expenderet: secùs, si expensæ excessissent. His autem limitationibus utrinque positis, facilè hæ duæ sententiæ conciliantur.

958. — Quær. 5. an expensæ factæ à patre in dic nuptiarum sint in collationem adducendæ? Resp. negativè cum communi, etiamsi filius habeat bona propria, nisi aliud expressè constet de voluntate patris. *Nav. Mol. Bon. etc. cum Salm. de* 4. *præc. cap. et. punct. cit. n.* 85.

959. — Quær. 6. an mobilia, vestes pretiosæ, et similia data à parentibus, sint in collationem afferenda? Affirma, nisi parentes expressè aliud disposuerint, ex *l. Ut liberis, et l. Illud. c. de collat.* Et idem de arrhis, et muneribus. *Salm. ib. n.* 86. *cum comm. Sanch. Bon. etc.* Idemque dicunt de vestibus pretiosis datis à viris uxoribus, constante matrimonio. Secùs verò dicendum de vestibus ordinariis (1).

960. « His adde 1. Si uxor, susceptis ex priori marito libe-
» ris, ad secundas nuptias transit, quidquid à priore marito,
» donatione, aut testamento acquisivit, ejusdem matrimonii
» liberis cedere. Similiter, si maritus alteram uxorem ducat.

961. — « Adde 2. Hæredem adeundo hæreditatem, non com-
» moda tantùm, et jura, sed etiam debita, et onera realia
» defuncti in se transferre. Interim tamen duplici beneficio

(1) *Art.* 851. In collationem afferri debent quæ ad cohæredem instituendum (gall. *établissement* d'un des cohéritiers) aut ipsius debita solvenda expensa fuêre;

Art. 852. Non verò sumptus alimentorum, cultûs, educationis, artis addiscendæ, rerum institutionis (gall. *équipement*), ac nuptiarum, nec non dona ex usu facta.

Art. 855. Res immobilis, quæ casu et sine donatarii culpâ periit, non est conferenda.

Art 859. Res immobilis ipsamet conferenda est, nisi à donatario jam alienata sit.

Art. 868. Mobilia eatenus conferenda, quatenus eo minus hæreditatis accipitur; æstimata itaque priùs sint oportet.

Edit.

» gaudêre : 1. Ut supra vires hæreditatis non obligetur. 2. » Quòd deductis expensis funeris, et solutis debitis, quartam » partem » (*Quæ vocatur* falcidia *in legatis, sive donationibus causâ mortis, non verò in legatis piis ; ut Salm. de contract. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 196.* trebellianica *autem in fideicommissis.*) « hæreditatis obtinêre debeat hæres, vel hæredes, et » si eam non habent, legatis, non tamen piis, ut notat » *Trull. l. 7. c. 18. d. 12. ex Authent.* similiter *c. Ad legem* » *Falc.* detrahere possunt, beneficio legis *Falc. Laym. l. 3. t. 5.* » c. 6. *num. 7. Sanch. l. 4. c. 15.* Ut autem hoc beneficio frui » possit hæres, conficere tenetur inventarium » (*Intra 30 dies,* » *et per alios 60 concludere D. Jur. Del. l. 6. tit. 6. p. 6. nisi adsit legitimum impedimentum.*); « tametsi hanc obligationem » testator possit remittere, respectu legatariorum, et fideicom- » missariorum, quibus ex mera liberalitate aliquid relinquit, » non tamen respectu creditorum, quibus præjudicare non » potest. Universim enim ab onere inventarii, et à ration- » bus reddendis eos, quibus potest relinquere bona, sine » onere dandi partem aliis, potest liberare, iisque conce- » dere, ut eorum dictis vel juramento stetur. *Mol. C. de* » *Lug. d. 34. s. 8. n. 256.* (1).

(1) *Art.* 774. Hæreditas acceptari potest vel purè et simpliciter vel sub beneficio inventarii.

Art. 795. Ad inventarium conficiendum hæredi tres menses à die instantis hæreditatis conceduntur.

Art. 802. Beneficium inventarii hoc est :

1° Ut hæres debita realia defuncti tantummodo pro ratâ acceptæ hæreditatis solvere teneatur : imò cedens creditoribus et legatariis solum, quod ex hæreditate habet, omni onere liberatur.

2.° Ut hæredis bona propria cum hæreditate perceptâ commisceri nequeant atque ipse jus in eam retineat solutionem crediti repetendi.

Art. 870. Aliter tenentur cohæredes debita aliave onera pro rata perceptæ hæreditatis solvere.

Art. 1012. Idem dicendum de legatariis universalibus vel titulo universali.

Art. 1024. Ast legatarius titulo particulari non tenetur ad debita hæreditatis, salvâ tamen reductione legati et actione hypothecariâ creditorum.

Edit.

TRACTATUS VI.

DE PRÆCEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

CAPUT I.

De præcepto octavo.

» PROHIBETUR hìc omnis injusta læsio famæ, et honoris » proximi : ac præcipuè omnis falsitas, et mendacium : ac » læsio verbalis, quæ fit tùm in judicio falsò accusando, vel » verum celando, de quo suprà : tùm etiam extra, perniciosè » mentiendo, secreta revelando, *de quo vide Bon. de rest. d.* » 2. *q.* 2. *p. ult. Laym. l.* 3. *p.* 2. *q.* 5. ac denique detrahendo.

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium, et dubitatio, ac quale peccatum ?

962 *De judicio temerario, et quando est mortale.*
963 *De suspicione, et dubitatione temeraria.*
964 *An hæc pertingere possit ad mortale?*
965 *Quomodo discernatur judicium à suspicione?*

962. — « SUPPONO hæc tria differre inter se, quòd judi- » cium sit firma animi sententia, seu assensus indubitatus : » suspicio, assensus inchoatus, quo quis inclinat in unam » partem, judicans probabiliter, latèrc aliquod fundamentum » opinandi. Dubitatio autem non est assensus (nisi caute liter),

» sed quasi suspensio animi, in neutram partem inclinando. » Quæritur ergò hìc non de suspicione, et judicio prudenti, » quod sufficientibus indiciis nititur, sed de imprudenti, et » temerario, quod iis destituitur. Majora autem indicia requi- » runtur ad judicium, quàm ad suspicionem; et ad hanc, » quàm ad dubitationem.

» Resp. 1. Judicium temerarium, cum plena advertentia, » de gravi malo proximi, communiter est mortale, contra » justitiam. Ita *Fill. Less. c.* 29. *l.* 2. *Laym. l. c. t.* 3. *c.* 2. » Ratio est, quia proximo fit gravis injuria, dum sine causa » improbus habetur, cùm habeat jus ad bonum nomen, et » famam : præterquam quòd ex his judiciis plerumque gra- » via mala sequantur. In confessione tamen non opus est expli- » care speciem mali judicati, cùm omnia uni justitiæ com- » mutativæ in specie infima adversentur. *Esc. ex.* 10. *c.* 4. » *num.* 36.

» Dixi, *communiter*, quia, si judicium habeat magnam pro- » babilitatem, etsi non omninò sufficientem ad certitudinem, » erit veniale; quia moralis certitudo, et magna probabilitas » non adeò distant, ut censeatur gravis injuria, judicare cer- » tum, quod est valde probabile, v. gr. si judices juvenem » solum cum puella inventum in cubiculo illicita tractasse. » Ex quibus resolvitur, peccari tantùm venialiter temerè ju- » dicando sequentibus casibus. *Vide Tann.* 2. 2. *q.* 3. *d.* 2.

» 1. Si non sit grave malum, quod proximo temerè impin- » gis : et sic cum, qui judicat alium esse spurium, vel filium » Judæi, à mortali excusant *Nav. Azor. et Less. contra alios* » *apud Dian. p.* 5. *r.* 69.

» 2. Si sit grave quidem, sed non perfectè advertas.

» 3. Si advertas quidem te malè judicare, non tamen ad- » vertas signa esse insufficientia, nec de iis dubites.

» 4. Si signa sint sufficientia ad opinionem saltem proba- » bilem.

» 5. Mortale etiam non est (per se loquendo), si de inde- » terminato tantùm judices : quia nulli fit gravis injuria. *Esc.* » *l. c. ex Fagund.*

965. — « Resp. 2. Suspicio, et dubitatio temeraria ex ge- » nere suo videntur esse peccata tantùm venialia, maximè » si procedant ex errore intellectûs, quo indicia ut suffi- » cientia, apprehenduntur. Ita *Laym. ex S. Th. Nav. Mol.*

» *Fill. tr. 4. c. 1. q. 5. Less. l. 2. c. 29. d. 3. etc. contra mul-*
» *tos*, qui putant esse mortale. Ratio est, quia communiter
» suspicio tantùm est concitatio quædam ad assensum : manet
» enim in mente suspicantis aliquo modo bona existimatio
» proximi : ergò non fit illi gravis injuria, cùm non totaliter
» deturbetur de possessione bonæ famæ; fit tamen aliqua,
» quia temerè dubitatur.

» Dixi, *maximè*, *si ex errore* : quia talis, cùm non sit per
» se voluntaria, nec pertinax, meretur excusationem ; si
» verò ex malevolentia in suspicione gravi persistas, erit mor-
» tale, ut docent *Less. Fill. etc.* ob injuriæ gravitatem. At-
» que idem est de dubitatione positivâ, ortâ ex malevolentia
» absque causa : procedit enim ex contemptu alterius proin-
» deque gravis injuria reputatur.

964.— Quæritur, an suspicio, sive dubitatio temeraria possit pertingere ad peccatum grave ?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Caj. et P. Nav.* quibus adhæret *Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 2. n. 6. cum Dian. Sa, Arm. etc. ap. Salm. de rest. c. 4. punct. 7. §. 2. n. 102.* Ratio istorum, quia suspicio, quantumvis temeraria, nunquam graviter famam alterius lædere videtur.

Secunda sententia verò probabilior affirmat, si suspicio, sive dubitatio sine indiciis fieret de peccatis gravissimis, ut esset de pio religioso suspiciari, quòd sit hæreticus, vel quòd cum matre incestarit; vel de viro communiter habito ut catholico, quòd sit Judæus, vel atheus. Ratio, quia fortè major injuria iis irrogatur talia suspicando, quàm si certum judicium haberetur illorum de delictis gravibus ordinariis. Ita *Lugo, Mol. Dic. etc. ap. Croix l. 4. p. 2. n. 1177. et Salm. ibid. num. 103.* qui tenent hanc ut communem, et veram.

965. — « Quæres, quomodo discerni possit suspicio à ju-
» dicio firmo, quando formido de opposito expressè non est
» conjuncta ?

» Resp. Cajetanus censet eum judicare, qui rogatus, an ha-
» beat rem pro certo, respondet sibi certam, aut ferè certam
» vidèri ; eum verò suspicari, qui respondet se non esse mo-
» raliter certum, sed facilè posse falli. *Vide Bon. de rest. l. 2.*
» *q. 7. p. 1.*

DUBIUM II.

Quid sit, et quàm grave peccatum detractio ?

966 *Quid sit detractio, et quid contumelia?*
967 *An excusetur à mortali, revelare defectus naturales alicujus, etc.*
668 *Quando liceat crimina prodere?*
969 *An id liceat ad vitandum damnum proprium, vel aliorum?*
970 *Quando* secretum *sit servandum?*
971 *Et quando possit manifestari? Et an ad vitandum damnum proprium? Quomodo autem peccent alienas litteras legentes?* Remissivè, vide l. 2. n. 70.
972 *An liceat famam suam tuèri, alterum infamando?*
973 *An alterum infamare apud amicum?*
974 *An excusetur à mortali, propalare crimen publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium?*
975 *Quando crimen possit dici publicum?*
976 *An infamatus de uno crimine possit infamari de alio?*
977 *Quid, si detrahis ex loquacitate? Et quid, si referas audita?*
978 *Vide alias resolutiones apud* Busemb.
979 *Quomodo peccet audiens detractionem? et ad quid teneatur?*
980 *Quid, si sit superior?*
981 *Quid, si sit particularis, et cùm possit, non avertit?*
982 *An liceat alium infamare ad tormenta vitanda?*
983 *An liceat seipsum infamare?*
984 *Quomodo restituendus sit honor ablatus?*
985 *Quid, si dehonoratio fuerit secreta?*
986 *Quæ satisfactio præstanda?*
987 *An semper sufficiat petitio veniæ?*
988 *Quibus casibus expediat, confessarium omittere monitionem de hac satisfactione præbenda?*
989 *An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia?*
990 *Quid, si offensor puniatur à judice, vel damnetur ad satisfaciendum?*

966 — « Resp. Detractio est alienæ famæ injusta violatio, » vel denigratio. Differt à contumelia, quæ est injusta hono- » ris diminutio : 1. Objecto, quia contumeliâ honor, detra- » ctione autem fama læditur, quæ est opinio seu æstimatio » de alterius excellentia ; honor autem est testificatio alienæ » excellentiæ animo conceptæ. 2. Differt modo, quia contu-

» melia instar rapinæ fit apertè contra præsentem : detractio
» ut plurimùm instar furti occultè, et contra absentem. Unde
» licèt contumelia detractione gravior sit, est tamen detra-
» ctio peccatum mortale ex genere suo, etsi ex parvitate ma-
» teriæ, aut indeliberatione fieri possit veniale. Ratio est,
» quia est gravius furto, quod est mortale, cùm lædat proximi
» famam, quæ est majus bonum, quàm opes.

Hìc quæritur, quando contumelia est peccatum mortale ? Apud *Matth. c.* 5. *v.* 22. habetur : *Qui dixerit fratri suo*, raca, *reus erit concilio ; qui autem dixerit*, fatue, *reus erit gehennæ ignis.* Explicant interpretes apud *Corn. à Lap.* verbum *raca*, significare hominem vituperabilem, sive sputo dignum, illudque proferentem dici *reum concilio :* quia in concilio tantùm gravia crimina deferebantur. Sub verbo autem *fatue* intelliguntur cuncta convicia gravem injuriam irrogantia. Hæc igitur verba contumeliosa per se sunt mortalia, nisi excuset circumstantia personæ, vel inadvertentiæ, vel animi nolentis graviter lædere. Ita præfatus *Corn. à Lap. et Conc. t.* 4. *p.* 604. *n.* 3. Hìc verò *S. Th.* 2. 2. *q.* 72. *art.* 2. *ad* 2. rectè advertit : *Dicendum, quòd sicut licitum est aliquem verberare causâ disciplinæ* (putà patri, prælato, domino, aut magistro) ; *ita etiam causâ disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere.*

Omnes autem tenemur contumelias tolerare animum vindictæ abjiciendo : quandoque tamen expediens erit contumelias repellere, nempe cùm tolerantia prævidetur adscribi obsistendi impotentiæ, aut stultitiæ : vel si obesse possit bono communi, prout si prælatus tolerando redderetur contemptibilis, et sic petulantia subditorum augeretur, ut *Conc.*

» Detractio alia est directa, et formalis, quæ fit ex inten-
» tione famam lædendi : alia indirecta, et materialis tantùm,
» quæ fit ex levitate, et loquacitate aliqua.

Ex dictis resolves :

967. — « 1. Regulariter non est mortale (etsi per accidens
» ratione damni sequentis tale esse possit) revelare naturales
» defectus animi, corporis, vel natalium ; quia tales non
» sunt morales ; nec infamia apud prudentes reputatur, quòd
» quis, v. gr. sit stupidus, spurius, luscus. *Bon. t.* 2. *d.* 2.

» *q. 4. p. 2.* » (*Ita Less. c. 11. n. 14. Salm. de rest. c. 4. punct. 5. §. 2. n. 45. cum Nav. Dic. etc. Si verò dicantur in faciem, aliquando possunt esse mortalia. Salm. ibid. Idem dicunt de defectus natalium propalatione, quæ aliquando etiam potest esse mortalis, ut dicere de viro honorabili, exercuisse vilissimum officium, vel fuisse mancipium : sed omnia hæc maximè pendent à circumstantiis*).

» 2. Plerùmque etiam levis detractio habetur, si alium infa-
» mes generalibus nominibus peccatorum mortalium, v. gr.
» esse iracundum, superbum, etc. (etsi aliquando gravis esse
» possit) quia audientes plerùmque interpretantur de naturali
» propensione, et defectu involuntario, nec oritur grave da-
» mnum famæ. *S. Ant. 1. p. t. 8. c. 4. Sylv. Less. d. 3. num. 18. Laym. lib. 3. tr. 3. p. 2. c. 3. num. 3.*

» 3. Similiter non erit mortale communiter referre peccata
» mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabiliter
» famam lædant, v. g. si dicas militem habêre concubinam,
» pugnasse in duello, cogitare vindictam, adolescentem esse
» prodigum, deditum amoribus, etc. *Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 3.*

» 4. Fieri tamen potest, ut narrando defectus etiam natu-
» rales, spectatâ conditione, et statu illius, graviter noceas,
» et sic graviter pecces : ut si gravem, et optimi nominis
» prælatum, aut religiosum, mendaciis assuetum esse; virum
» gravem, ac consularem, illegitimè natum, Judæum, etc.
» dicas. » (Item *Salm. loc. cit. n. 43. cum Less. Navarr. Dic. etc.*) « Idem est, etsi de altero nihil in particulari, sed tan-
» tùm in genere dicas, v. gr. te scire aliquid de illo, quod
» si dicas, magno illum rubore sis affecturus. *Card. Lugo d. 14. n. 49.*

968. — « 5. Crimen, aut defectum alicujus, modò verum,
» sæpè licet prodere ob justas causas : v. gr. 1. Cùm expedit
» superiorem scire suorum defectus, ut emendentur, *de quo vide suprà, de Corr. frat.*, et sic eos, qui crimen occultum
» filiorum parentibus, vel famulorum heris » (*vel religiosorum prælato ut patri : vide dicenda l. 5. n. 245.*) « in ordine
» ad correctionem (cavendo tamen, ne ex revelatione majus
» damnum sequatur) significant, communiter excusari docet
» *Trull. l. 7. c. 10. d. 11. ex Bonac. etc.* utì et uxorem loquen-
» tem cum marito (vel contrà) de criminibus occultis filio-
» rum, vel famulorum. 2. Causâ consilii, vel auxilii capi-

» endi; in quo tamen videndum, ut cum minimo damno
» tertii fiat. 3. Causâ cavendi alterius damni; ut si alicujus
» æstimatio falsò concepta de ejus doctrina, probitate, est
» aliis perniciosa. Unde, cùm agitur de conferendo officio,
» de contrahendo matrimonio, de suscipienda religione, assu-
» mendo medico, præceptore, famulo, famula, etc. licet mani-
» festare (imò aliquando oportet) occulta alterius impedimenta,
» inhabilitatem, crimina, unde notabile aliquod incommodum
» meritò timeretur: dummodò nulla alia sit ratio commodior
» impediendi, et damnum, quod proximo timetur, sit majus,
» aut saltem æquale damno, quod ex manifestatione defectûs,
» aut criminis alterius ei obvenerit. *Less. l. 2. c. 11. d. 12.*

Maximè hic advertenda doctrina *S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 2.* ubi docet, illum propriè detrahere, qui malè loquitur de altero, intendens ejus famam denigrare, secùs autem, si hoc non intendat, sed aliquid aliud. Ratio, quia (ut addit idem *S. Thom. l. c.*) : *Hoc autem non est detrahere per se, et formaliter loquendo, sed solùm materialiter, et quasi per accidens.* Unde infert sanctus Doctor, quòd *si verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, neque potest dici detractio.* Hinc dicendum cum *P. Conc. p. 626. n. 17. Cont. Tourn. de justit. et jure part. 3. cap. 3. art. 3. sect. 2. v. Non peccat*, posse revelari crimen alterius I. ut proximus emendetur, deferendo illud judici, aut prælato, domino, aut parenti. II. ad damnum publicum vitandum. III. ad tuendum innocentem, putà, si innocens accusetur de homicidio, potes manifestare auctorem; vel si scis furem habitare cum alio ignorante, potes cum certiorare, ut sibi caveat, ita *Conc. loc. cit. Cont. Tourn. loc. cit. num. 5. Lugo d. 14. n. 95. et Salm. tr. 13. c. 4. punct. 5. §. 4. n. 64. cum Soto, Bann. et Tap. ex S. Basilio*, qui in *Regul. brev. interr. 25.* ait, benè posse crimen revelari, quando necessitas poscit, ut periculo consulatur aliquorum. IV. Addunt *Lugo l. c. n. 112. Tourn. l. c. Bonac. p. 8. n. 1. et Salm. l. c. cum aliis cit.* quòd unusquisque ad evitandum grave damnum sui, vel aliorum, etiam in bonis fortunæ, licitè potest detegere grave crimen alterius; modò non intendat illum in famare, sed damnum proprium, vel alienum vitare: sufficit autem, ut damnum vitandum sit grave, quamvis majus damnum immineat

diffamato. Secùs verò, si damnum vitandum sit leve, vel longè minus. Ita *Salm. ibid. n.* 65. *cum Vill. Dic. Tap.* item *Elbel*, *Conf.* 12. *num.* 353. *Mazzott. t.* 2. *p.* 442. *q.* 5. et hoc satis probabile puto cum *Lugo dict. d.* 14. *n.* 97. *et* 112. qui dicit eo casu te non tenêri neque ex justitia, neque ex charitate proximi crimen occultare cum gravi tuo damno. Non ex justitia, quia proximus ad famam suam non habet jus ita strictum, ut obligentur alii ad tegendam veritatem, quando oportet eam patefacere ad proprium damnum effugiendum: si enim spectat ad bonum commune, quòd sine sufficienti causa non manifestentur crimina occulta, magis ad commune bonum pertinet illa revelare, quando hoc est necessarium ne alii errent cum notabili suo dispendio. Neque tenetur ex charitate, quia charitas non obligat cum tanto detrimento: sicut enim non tenêris impedire damnum proximi, etsi majus, cum gravi damno tuo; ita nec etiam tenêris eo casu occultum crimen proximi celare; ita *Lug.* Et hoc etiam in dubio de gravitate tui damni, quia in tali dubio favendum est innocenti, utì dicunt *Salm. ib. cum AA. cit.* Hæc autem omnia intelligenda, modò non possit damnum aliter averti, et modò non ampliùs, nec pluribus crimen manifestetur, quàm oportebit ad reparandum damnum quod timetur.

969. — Sed hìc magna quæstio occurrit, an ad vitandum grave tuum damnum, possis crimen occultum alterius revelare, si notitiam acceperis injustè per vim, aut fraudem, putà aperiendo litteras, etc.? In hac plures sunt sententiæ: *Sotus l.* 5. *de just. q.* 10. *art.* 2. dicit non posse, etiamsi mortem subire deberes, et ferè consentit *Sanch. Cons. l.* 6. *c.* 6. *dub.* 2. *num.* 6. *Nav.* autem dicit non posse, si damnum irreparabile alteri immineat ex illa infamatione; secùs, si reparabile. *Molin. d.* 37. *n.* 13. censet tunc tantùm posse revelare, quando longè majus detrimentum tibi times. *Lessius* verò *lib.* 2. *c.* 11. *n.* 55. *P. Navarr. l.* 2. *de rest. c.* 4. *n.* 131. *Mazzott. tom.* 2. *p.* 443. *Conc. t.* 4. *p.* 627. *n.* 18. (et probabile putant *Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 5. §. 4. *n.* 65.) dicunt posse te revelare ad quodcumque tuum grave damnum vitandum, quia licèt peccaveris notitiam accipiendo, in gravi tamen necessitate poteris illâ uti, prout, quamvis injustè furatus sis equum, potes tamen adveniente necessitate illo uti, etiam cum damno domini. Inter has tam varias

sententias, mihi magis arridet sententia *Lugonis d.* 14. *n.* 101. (quem sequuntur *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1233. *Cont. Tourn. loc. cit. v. Sed si et Spor. de* 8. *præc. c.* 4. *n.* 46.). Docet hic magnus theologus, te non posse, generaliter loquendo, uti notitiâ illâ injustè acceptâ cum alterius damno, ob quodcumque damnum tuum effugiendum. Ratio, quia actio injusta, quâ tu secretum accepisti, obligat te ad restituenda omnia damna propter illam proximo obventura. Prout casu quo debitor est in extrema vel gravi necessitate non tenetur restituere, etiamsi creditor eâdem necessitate laboret, ut diximus *hoc. l.* 4. *ex n.* 701. Sed omnes (*vide ib.*) *cum eod. Less.* dicunt quòd tenêris restituere, si præcisè propter illam substractionem proximum in eamdem necessitatem injeceris. Sic à pari in casu nostro, si tu, secretum revelando, damnum infers alteri, tenêris ad restitutionem, cùm per illam fraudulentam secreti extorsionem, proximum conjecisti in necessitatem tale damnum patiendi. Et hanc sententiam tenet etiam *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *c.* 3. *n.* 3. Tunc tantùm rectè admittunt *Lugo ex n.* 103. *Spor. et Croix ll. cc.* te posse crimen manifestare, quando esset tibi permissum etiam per vim aut fraudem illud exquirere, et litteras aperire: et casus esset: 1. Si revelatio esset necessaria ad commune bonum reip. 2. Si alter teneretur ex justitia secretum revelare, ad damnum tuum reparandum. 3. Si ille injustè te vexaret. Aliàs, non licet tibi alterius litteras aperire, ad bonum tuum procurandum, vel ad malum aliquod vitandum, quia hoc esset contra commune bonum humani commercii; tantùm enim id permittunt auctores, ad se tuendum ab injusta vexatione inimici, ut *Less. l.* 2. *c.* 12. *n.* 135. *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 4. *n.* 2. *Bon. d.* 2. *q.* 3. *p. un. n.* 5. *et Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 6. §. 2. *n.* 85. *cum aliis communiter.* An autem possis defectum alterius detegere, ut ille excludatur ab amicitia alicujus, et tu ad illam admittaris? *Vide suprà t.* 2. *de pecc. n.* 72. *vers. An citra*, ubi diximus id illicitum esse.

970. — Quandonam autem *secretum* sit servandum? Prænotare oportet, quòd secretum triplex esse potest, scilicet: Ex sua natura, promissum, et commissum. I. Secretum *ex sua natura*, putà si casu aliquid scias, servare debes ex justitia, dum ex manifestatione graviter alter læderetur in fama, vel bonis; nemo tamen tenetur illud servare cum periculo mor-

tis, nisi damnum aliàs imminens sit commune, et grave. Ita *Sanch. Cons. tr.* 2. c. 6. *d.* 2. *Salm. de restit. c. 4. punct.* 6. §. 1. *n.* 76. *cum Bon. Dian. etc. Trull.* Sed vide mox dicenda *num. seq.*

II. Secretum *promissum* regulariter obligat graviter, vel leviter juxta intentionem promittentis. Ita *Salm. ibid. n.* 77. *cum Sanch. et Lug.* In dubio autem dicendum puto, neminem censêri gravi obligatione obstrictum, nisi de illa constet. Notandum autem est, quòd promissio secreti, etiam jurata, non obligat, quando tu revelare tenêris : unde judici legitimè interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere. At, si secretum sit tibi commissum, et aliàs non est publicatum, tenêris servare etiam legitimè interrogatus, et potes respondêre, te nihil scire, scilicet ad revelandum : quia judex nequit abrogare jus naturæ, ex quo servandum est secretum commissum, nisi ex alia via res sit jam cognita, aut sit justa causa illam revelandi, ut infrà. Ita *Lugo d.* 14. *n.* 141. *Bon. Dic. Pal. Nav. cum Salm. ibid. n.* 78.

III. Secretum autem *commissum*, quod aliàs dicitur rigorosum, et absolutè naturale, potest committi expressè, vel tacitè, prout medicis, advocatis, obstetricibus, theologis consultis. Et hoc secretum strictiùs obligat, *vide Salm. d. c.* 4. *n.* 75. *et* 79.

971. — Ex quadruplici autem capite potest manifestari secretum commissum, saltem sine peccato gravi : I. Ex præsumpto consensu principalis, ut *Salm. d. n.* 79. *in fin. cum Lug. Sanch. Valent. etc.* II. ex parvitate rei sub secreto commissæ; vel si aliunde res sit cognita, vel publicata. *Salm. n.* 80. An autem sit mortale, rem gravem sub secreto commissam uni, vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare? Probabiliter negatur cum *Lugo d.* 14. *sect.* 9. *n.* 147. *Bon. Trull. Azor. Salm. ibid.* dummodò non detegatur personæ, cui creditur, quòd secretum committens specialiter voluerit celari; et ita etiam *Ronc. de* 7. *pr. c.* 4. *q.* 4. *et Mazzot. q.* 10. *Vide n.* 973. III. Ex inadvertentia, vel indeliberatione; sive ex suppositione, quòd res non sit gravis. Notant tamen *Salm. ibid. n.* 81. *in fin. cum Sanch.* quòd, ut revelans excusetur à mortali, debet certò credere rem non esse gravem. IV. Ex justa causa, nempe si servare secretum verteret in damnum commune, vel alterius innocentis, seu etiam

ipsius committentis, quia tunc ordo charitatis postulat, ut reveletur; unde etiamsi jurasses, tunc detegere posses. Ita communiter *Salm. n.* 82. *cum Mol. Dic. Valen. Bann. Nav. Bon. Trull. Reg. etc.*

An autem quis possit revelare secretum commissum ad proprium damnum grave effugiendum?

Loquendo de secreto commisso, sive rigoroso, negat *de Alexandro, Conf. Monial. p.* 124. *q.* 9. *cum Scoto, Sylv. et Regin.* Ratio, quia secretum servandum est semper ac sine peccato servari valeat: et huic sententiæ adhæret *D. Th. Quodlib.* 1. *art.* 15. ubi dicit secretum commissum servari debet, *quando de se celari potest sine peccato.*

Secunda sententia, quam tenet *Mol. d.* 24. *n.* 2. censet, tunc posse tantùm revelari secretum, quando ejus observantia vergeret in multo gravius damnum ipsius manifestantis.

Tertia sententia verò communior, et probabilior quam tuentur *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 5. *n.* 2. *Sot. de just. q.* 10. *art.* 2. *Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 53. *et* 54. *Navarr. cap.* 18. *num.* 54. *Lugo d.* 14. *n.* 102. *Roncag. de* 7. *præc. c.* 4. *q.* 3. *r.* 2. *Sporer de* 8. *pr. tom.* 1. *pag.* 156. *num.* 46. *Elbel t.* 2. *pag.* 383. *num.* 390. *Bon. de rest. d.* 2. *qu.* 2. *p. un. n.* 8. tenet te posse aperire secretum ad vitandum tuum grave damnum, etiamsi inde alteri immineret periculum mortis, modò illud sine vi aut fraude exceperis. Ratio, quia non tenêris cum tanto tuo incommodo damnum proximi vitare: et non præsumitur quis ad tale onus se obligasse, nisi ex circumstantiis id certè appareat, ut addunt *Lugo dict. d.* 14. *n.* 116. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1252. Nec obstat dicere, quòd spectet ad bonum commune secreta commissa servare, ne humanum perturbetur commercium. Nam respondet *Lugo*, ut diximus suprà, hoc verum esse, nisi ex observantia secreti damnum alterius interveniat, eo enim casu magis ad bonum commune pertinet, ut unusquisque noscatur qualis est, ne alii ex ignorantia graviter errent, et perniciosè decipiantur cum damno innocentium. Præterea, si potest ille, cui secretum est commissum, illud revelare ad vitandum damnum innocentis, ex communi DD. ut suprà vidimus: cur debet ipse inferioris esse conditionis quàm alii, ne posset revelare ad damnum proprium effugiendum? Excipe tamen, ut communiter DD. docent,

nisi ex tali revelatione immineat damnum commune grave. Dicimus *grave*, nam si esset leve, probabiliter etiam posses secretum revelare, ut grave damnum proprium vitares, ut dicunt *Sanchez Cons. c. 6. d. 2. n. 5. et Ronc. l. c. cum Trull.* Quia non videtur obligatio vitandi leve damnum commune te obstringere ad grave damnum tuum patiendum.

Hoc quoad secretum commissum : quid si sit promissum? Quando non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est te posse manifestare, cùm nemo censeatur ad secretum se obligare cum incommodo gravi. Ita *Laym. Ronc. Spor. et Holzm. locis suprà cit.* Quid verò dicendum, si expressè promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio vitæ, an revelare posses in periculo mortis? Affirmat satis probabiliter *Spor. de 8. præc. c. 4. n. 46.* dicens tunc posse, et tenêri, quia nulli est licitum propriam vitam prodigere : et huic sententiæ se adjungit *Laym. l. 3. tr 3. p. 2. c. 5. n. 4.* juxta aliam sententiam ab ipso propugnatam *l. 2. c. 3. n. 4.* ubi tenet cum *P. Nav.* (et idem tenent *Sot. Rodr. et Vega apud Salm. de rest. c. 2. punct. 2. §. 3. n. 54.*) non esse licitum alterius vitæ propriam postponere, putà cedendo cibum in penuria, aut tabulam in naufragio ; quia ex præcepto charitatis quisque tenetur propriam vitam præferre alienæ. Sed, cùm sit etiam valde probabilis, et communior sententia opposita, quòd liceat ob honestum finem, conservationem propriæ vitæ omittere, ob alterius vitam servandam, ut tenent *Lugo d. 10. n. 48. Less. l. 2. c. 9. n. 29. et 31. et Salm. ibid. cum Victor. Prado, Dian. ac Trull.*, quia hoc non est directè sibi mortem inferre, sed vitam non tuêri, quod licitum est ob justam causam : ideò valde probabiliter DD. cum *Lugo d. 14. num. 115. Mol. d. 37. n. 10. et Croix lib. 3. p. 2. n. 1252. cum Haun.* dicunt in casu proposito te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine vitæ, si id promiseris ; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere (ut dictum est) ejus conservationem, ut promissum serves.

Quomodo autem peccent aperientes et legentes litteras alienas, *vide l. 2. n. 70.*

972. — « 6. Hinc quoque, si quis injustè lædit famam » tuam, nec potes eam tuêri, nec recuperare aliâ viâ, quàm » imminuendo quoque famam illius, id licet (dummodò falsa

» non dicas) in tantum, quantum ad tuam famam conser-
» vandam necesse est, nec magis lædas, quàm lædaris, collatâ
» tuâ, et alterius personâ. *Vide Card. de Lugo n.* 50. » (*Ita Carden. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1217. *et consentit Cont. Tourn. de justit. et jure part.* 3. *cap.* 3. *art.* 3. *sect.* 5. *v. Quæres, in med. Secùs tamen, si agatur in judicio, et tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. Omninò etiam peccas, si falsa dicas, ex prop.* 44. *damnata ab Innoc. XI. quæ dicebat: Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, et honorem defendat, etc.*).

975. — « 7. Si quis solatii tantùm causâ. et non inten-
» tione detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio
» sibi factam, non videtur esse mortale, etsi inde aliqua
» infamia proveniat auctori; ea enim ipsi imputanda est. »
(*Est communissima ap. Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 5. §. 2. *n.* 46. *et communis cum Mazz. t.* 2. *p.* 444. *cum Nav. Bon. Sayr. Led. etc. Hinc probabiliter ait Mazz. cum aliis, excusari posse saltem à mortali, famulos detegentes injurias illatas à dominis, uxores à viris, filios à patre, religiosos à prælato.*) « Cavendum tamen, ne dicatur pluribus, vel aper-
» tiùs nominetur persona, quàm necesse sit ad consilium
» vel solatium. *Less. Laym. Tann.* 2. 2. *q.* 8. *d.* 2. *d.* 4.
» *Card. Lugo d.* 14. et sic excusari posse famulos (saltem à
» mortali), qui injurias sibi ab heris suis, uxores, quæ à
» maritis, filios, qui à patre, religiosos, qui à prælato.
» illatas, doloris tantùm mitigandi causâ, referunt; docet
» *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 11. *ex Less. Laym. Tann. Nav. Dian.*
» *p.* 2. *r.* 39. Idem putat *Caj.* dicendum, si crimen occul-
» tum reveles uni alicui viro prudenti, et taciturno, cui
» dicere perinde sit, ac si nulli diceretur; eò quòd damnum
» illud censetur leve: et sic *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 11. *cum*
» *Dian. p.* 1. *t.* 3. *misc. r.* 22. *et p.* 2. *t.* 3. *misc. r.* 55. excu-
» sat pœnitentem, qui in confessione manifestat compli-
» cem: dicuntque cum *Tann. Bon. Escob. c.* 9. eam sen-
» tentiam esse probabilem. Verùm hoc universim non vide-
» tur satis tutum, quia læsio famæ apud unam etiam per-
» sonam censetur gravis, ut patet ex judicio temerario: imò
» sæpè quidam ægriùs ferunt, se lædi apud unam personam
» gravem, quàm tres, vel quatuor alias. Unde *Suar. Fill.*

« *Less. Azor. et Laym.* putant communiter esse mortale. » *Vide C. Lugo l. c.*

Sed opposita sententia, nempe quòd revelare crimen alterius uni vel alteri viro probo non sit mortale, satis est probabilis, ut dicunt *Less. lib.* 2. *c.* 11. *num.* 70. *Caj.* 2. 2. *q.* 73. *art.* 2. item *Trull. Covar. P. Navar. Reg. Bon. Tamb. et alii.* Ratio, quia, cùm fama consistat in communi æstimatione hominum, non censetur absolutè diffamatus, qui apud unum vel alterum tantùm suam famam amiserit. Et huic sententiæ apertè adhæret *D. Th. Quodlib.* 11. *art.* 13. *ad.* 3. ubi dicit: *Ad* 3. *dicendum, quòd si aliquis referat prælato culpam proximi, intendens vel cautelam in futurum, vel aliquid hujusmodi, quod ad emendationem proximi videret expedire, non peccat. Si autem hoc sive prælato sive alicui amico suo ex malitia refert, tunc peccat mortaliter. Quòd si ex incautela alicui dixerit hoc* (id est crimen alterius) *ita tamen quòd non proveniat inde aliud, vel infamia vel vituperium proximo delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licèt incautè agat.* Ergo S. Doctor putat non provenire illi infamiam, cujus crimen uni tantùm revelctur, nisi aliunde infamia ei proveniat, nempe si alter sit aliis manifestaturus. Secùs autem ait *S. Thom.* si tu peccatum proximi amico revelares *ex malitia*, nempe ex pravo animo nocendi, tunc enim non poteris à mortali excusari. Nec dicas verbum illud *ex incautela*, intelligi pro inadvertentia, ex hac enim nunquam peccatur mortaliter; sed omninò intelligitur imprudentia, sive levitas animi, quæ tantùm est venialis; et tunc tantùm erit mortalis, cùm ex ea *inde provenit delinquenti infamia aut vituperium.* Nec obstat paritas judicii temerarii à *Busemb.* allata; nam benè respondet *Less. loc. cit.* quòd ibi peccatum mortale non committitur ob damnum famæ, sed ob gravem injuriam quæ alteri irrogatur, cùm quisque habeat jus ne falsum crimen ei imputetur, et ideò judicium temerarium est mortale, ut docet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 60. *art.* 3. *ad* 2. dicens: *Hoc autem ipso quòd aliquis malam opinionem habet de alio, sine causa sufficienti, indebitè contemnit ipsum, et ideò injuriatur ei.* Idque patet ratione, quia, si judicium temerarium esset mortale ob damnum famæ alteri proveniens, etiamsi tu ex justis indiciis, tibi tantùm notis, judicares de occulto illius crimine, adhuc

graviter peccares, quod nemo dicet; ergò malitia judicii temerarii non sumitur ex damno infamiæ, sed ex contemptu, sive injuria, quæ proximo infertur.

« 8. Crimen simpliciter publicum, sive sit notorium jure, » sive facto, manifestare aliis, qui id nesciunt, non est pec- » catum mortale injustitiæ : quia hoc ipso auctor amisit jus » ad famam, cùm ratio justi judicii, et evidentia facti faciat, » ne de injuria justè queri possit. Quod confirmat consuetudo, » mandans historiæ publica crimina.

« Dixi : *non est mortale injustitiæ :* quia detegere eo loco, » quo fama non erat perlatura, vel nonnisi post longum » tempus, vel aliter cum gravi mœrore ejus, qui commisit, » sæpè potest esse mortale contra charitatem, ut *Less. Val. Tol. l.* 5. *c.* 65. *contra Nav. et Caj. Vide C. Lugo d.* 14. » *n.* 59. *Fag. p.* 2. *l.* 5. *c.* 3.

974. — Quæritur, an peccet mortaliter, qui crimen in aliquo loco publicum manifestat in alio loco, ubi ejus notitia nondum pervenerit, nec perventura erit intra brève tempus? Circa dubium hoc tres sunt sententiæ.

Prima cum Dicastill. Vill. Antoine, Cont. Tourn. de just. et jure, part. 3. *cap.* 3. *Cuniliati, etc.* tenet peccare graviter contra justitiam, quia peccator ille in eo loco adhuc est in suæ famæ possessione.

Secunda sententia cum *Less. Bon. et Sylv.* tenet peccare graviter, sed tantùm contra charitatem. Ratio, quia licèt reus jam amiserit jus ad famam, graviter tamen ille tristaretur, si sciret crimen suum patefactum fuisse ubi erat occultum.

Tertia sententia communior, quam tenet *Card. de Lugo de rest. d.* 14. *n.* 59. (et hic vocat communem, et veram) *cum S. Antonino, Cajetano, Ledesma, et Jo. Majori, ac Salm. cod. tit. c.* 4. *punct.* 5. §. 3. *n.* 61. *cum Nav. Bannez, Serra, Filliuc. Fagund. Machado, et aliis* dicit non peccare graviter neque contra justitiam, neque contra charitatem. Plures adducunt rationes præfati auctores pro hac sententia. Ratio mihi probabilior videtur esse, quòd publico bono conducit facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes; publicum enim bonum sanè præferendum est famæ privati hominis. Hæc tamen ratio valet tantùm respectu illorum criminum, quæ reddunt hominem perniciosum, et ab aliis vitandum, ut sunt crimina homicidii proditorii, lenocinii, scandalosæ impudi-

citiæ, et similium. Nec obstat dicere, reum in eo loco suam famam possidêre, et ideò non posse illà expoliari cum sola opinione probabili. Nam respondetur, quòd eodem tempore quo suum crimen fit publicum, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad suam famam, et ex alia communitas aliorum acquirit jus ad eum agnoscendum, ut vitet; et cùm suum jus tunc evadit incertum, redditur etiam incerta possessio illius. *P. Concina* in hac quæstione distinguit, et ait, quòd cùm delictum est publicum *notorietate facti*, id est si publicè est patratum, tunc in omni loco manifestari potest; cùm autem esset publicum tantùm *notorietate famæ* respectu ad illius manifestationem sic concludit: *Cauti omnes sint oportet, quia facilè fingitur hæc publica fama* (1).

» 9. Similiter non est peccatum contra justitiam, saltem » mortale, quærere causam captivitatis alicujus, vel de eâ » loqui, sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa » videtur esse facta publica. *Sayr. Bon. Trull. l. 7. c. 10. » d. 11.* ubi eodem modo excusat eum, qui refert delictum » alicujus publicum, referendo simul pœnitentiam, et emen- » dationem; secùs si taceatur pœnitentia, quam fecit: sic » ait peccare historiographum, describendo peccata mortuo- » rum publica, et non referendo pœnitentiam, vel emenda- » tionem, si resipuerint.

» 10. Similiter manifestare crimen quod nondum est pu- » blicum; moraliter tamen certum est, brevi fore publicum » (sive per facti evidentiam, sive per sententiam judicis) non » est mortale, quia parum nocet, nisi tamen ex ista anti-

(1) In *Hom. Ap. tr. 11. n. 12. in fine S Alphonsus* addit: « Adverte » quòd delictum publicatum in uno monasterio, non potest dici absolutè pu- » blicum; unde non potest alibi manifestari et ne in alio quidem monasterio » ipsius ordinis, quod cum illa haberet frequentem communicationem.

Deinde *n. 13.* loquens non tantùm de loco, sed etiam de tempore, quo delictum aliquod fuit publicum, dicit: « Delictum verò alicujus publicum » uno tempore, non potest in alio in quo factum est occultum publicari » sine gravi culpa, saltem contra charitatem; excipe tunc si delictum esset » publicum, non solùm notorietate facti sed etiam notorietate juris nempe » per sententiam judicis aut rei confessionem in judicio, ut docent *Lessius*, » *Lugo*, *La Croix etc.* Cæterum hoc non obstante, non prohibetur, » quin historici delicta publica describant etiam ex solo facto. *Sotus*, » *Molina*, *Vasq* »

Edit.

» cipatione sequerentur gravia damna, v. gr. in officio, etc. » *Card. Lugo l. c. n.* 92.

975. — Ut autem aliquod crimen possit dici publicum, censent *Mol. Lugo et Haun. ap. Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1219. *et Elbel Cons.* 15. *n.* 379. *cum aliis* sufficere, si in aliqua communitate octo personarum, quatuor illud sciant, vel si centum personarum sciant quindecim; vel si mille, sciant viginti in circa diversarum familiarum plusquàm duarum: publicum autem esse in aliqua vicinia 40 personarum, si sciant 8 ex diversis familiis: item, si in oppido 5000 civium sciant 40 per illud dispersi: addit *Stephan. cum aliis*, crimen dici famosum, si illius fama pervagatur per majorem partem oppidi, communitatis, viciniæ, vel parochiæ. Item dicunt *Mol. et Lugo* dici infamatum in regno, qui jam infamatus est in curia, vel in alio illustri loco, ex quo facilè in regnum fama dimanet.

976. — » 11. Infamem in uno crimine de altero valde » affini infamare, est tantùm veniale: ut v. gr. si de adul- » tero dicas, quòd miserit litteras amatorias: quia tunc non » notabiliter augetur infamia. » (*Nec si de publico fure dicas esse perjurum, nec si de famoso lusore dicas omisisse missam, non curare familiam. Ita Salm. loc. cit.* §. 2. *n.* 52. *cum Less. Lug. Bon. Tap. etc. Vel si dicas de milite fornicationem, vel duellum patrasse.*) « De disparato tamen, et » non connexo crimine infamare, est mortale: quia infamis » in uno genere vitii non amisit jus famæ in aliis virtutibus. » *Tan. d.* 4. *de just. q.* 8. *d.* 7. *n.* 141. *ex Nav. et Less.* » (*Sic etiam dicunt Salm. ibid. cum Less. Lugo, Bon. etc. esse grave de fœmina diffamata de uno adulterio narrare aliud occultum*) « *contra Sylv. v. Detractio. Palud. etc.*

977, — » 12. Detractio materialis ex loquacitate orta est » mortale, si gravem proximi læsionem importet, idque » advertatur: quia etsi non intendatur directè læsio alterius: » ea tamen indirectè, et implicitè est volita, et æquivalet » formali. Veniale autem tantùm erit, si non sequatur læsio » gravis, quia scilicet communiter non seriò accipitur, nec » creditur. Similiter erit veniale tantùm, audita referre, ut » audita tantùm, hoc est, nihil affirmando de rei veritate, » sed dubitationem potiùs suam de ea significando; ita ut » nulla inde sccutura putetur infamia, nec auditores ratio-

» nabiliter sint crediturí. Ita contra *Azor. n.* 3. *l.* 13. *c.* 6. » docent *Tann.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 8. *d.* 7. *n.* 121. *Esc. e.* 10. *c.* 4. » *n.* 40. eo quòd diffamatio, si fortè sequatur, imputetur » audienti, si credat. Idem docet *C. de Lugo l. c.* rectè limi- » tans, nisi grave damnum ex modo narrandi, vel ex levi- » tate audientium (qui temerè crediturí sint, et vulgaturi) » secuturum possis prævidêre. Hinc peccas graviter contra » justitiam, si referens grave crimen addas, id tibi dictum » esse à viro fide digno, quia præbes sufficiens fundamentum » credendi. *Vide Dian. t.* 5. *misc. r.* 18.

Quæritur, an referre tantùm peccata occulta alterius ut ab aliis audita, sit mortale? dicendum I. Non peccas mortaliter, si ita referas, ut tibi probabile non sit ullam inde infamiam orituram, eò quòd alii non sint crediturí. Dicendum II. Si audita referas coram iis, qui probabiliter sint crediturí ex sola sua levitate, vel malitia, non peccas contra justitiam, quia non es causa efficax damni, sed merè per accidens, at peccas contra charitatem, quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantùm commodè potest. Dicendum III. Si tandem ita referas, ut audientes probabiliter, et meritò sint crediturí, putà si asseras audivisse à persona fide digna, tunc peccas etiam contra justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum. Ita *Less. l.* 2. *c.* 11. *d.* 5. *Lugo d.* 14. *n.* 56. *et* 57. *Spor. de* 8. *præc. c.* 4. *n.* 62. *cum S. Anton. Caj. Sylvest. Laym. Tamb. et communi, Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1207. *Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 5. §. 2. *n.* 51. *cum Soto, Trull. Vill. Sylvio, etc.* Addit *Less. l. c. n.* 24. (et hoc *Salm. ibid. n.* 49. habent ut certum *cum Bann. Lugo, et Bon.*) quòd si referas crimen alicujus valde enorme, putà hæresis, rebellionis, aut sodomiæ, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas, quia hæc sola suspicio horum valde infamat, juxta dicta *n.* 964. E converso, si referas crimen tanquam auditum à personis fide indignis, v. gr. ab inimicis infamati, et tunc non peccas mortaliter respectu infamati, ut *Salm. ibid.*

978. — » 13. Mortuum infamare, minùs grave est, quàm » vivum: mortale tamen et ad restitutionem obligans. *Less.* » *lib.* 2. *c.* 11. *d.* 21. *Bon. d.* 1. *q.* 3. *p.* 2.

» 14. Non esse mortale de aliquo ignoto, vel indetermi- » nato malè loqui, v. gr. in tali loco esse multos improbos, » in tali collegio unum canonicum commisisse grave crimen,

» v. gr. simoniam, docet *Escob. e.* 10. *c.* 4. *Fag.*, quod » *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 4. *ex Bon. Az. etc.* limitat, si non sit » tale, quòd in alios redundet.

» 15. Gravissimè autem peccant, qui ordini seu statui » alicui religiosorum in communi, vel monasterio detrahunt, » dicendo v. gr. quòd in eo malè vivatur, non servetur ob- » servantia regularis, etc. *nisi id sit planè notorium :* quia » gravissimè nocent, tenenturque sub mortali ad restitu- » tionem toti communitati, à quâ superioris remissio non » excusat. *Sot. Nav. Trull. c.* 10. *d.* 14. Talem autem suffi- » cienter confiteri, si dicat, detraxi cuidam religioni, or- » dini, vel monasterio, etc. sive sit communitas numerosa, » sive non, docent *Lugo et Tamb. de exped. conf. l.* 2. *c.* 1.

» 16. Similiter mortale est, tacitâ personâ, nominare » monasterium, vel ordinem religiosum, ex quo aliquis grave » peccatum occultum, v. gr. adulterii, vel fornicationis com- » miserit. *Nav. Trull. c.* 10. *d.* 14.

» 17. Explicandum est in confessione, an apud multos, » et quot circiter; an verò apud unum tantùm alicui de- » traxerit. Ita probabiliter *Bon. de sacr. d.* 5. *q.* 5. *p.* 2. §. » 3. *diff.* 3. *n.* 16. *et* 21. *ex Sanch. Sylv. Andr. n.* 135. Sed » *C. Lugo d.* 16. *n.* 135. 140. *et* 163. *ex Nav. Salas, Con.* » *etc.* negat, dicitque contrarium esse probabilius. Nec omit- » tendum, si quem infamaveris libello famoso; cùm id sit » genus detrahendi gravissimum, et ad plurimos pertinens. » Non tamen necessariò dicendum, in quo genere infama- » veris : quia fama semper est ejusdem speciei in genere » moris. *Card. Lug. d.* 16. *n.* 265.

979. — « 18. Peccat mortaliter contra justitiam, et te- » netur ad restitutionem, ratione coöperationis, qui audit » detractorem, excitando, vel animando efficaciter : qui » verò lætatur tantùm detractione auditi, aut, licèt non læ- » tetur, qui non impedit, cùm commodè possit, peccat pro » ratione damni, mortaliter, vel venialiter contra charitatem; » non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit superior, » pater, vel dominus : is enim ex officio tenetur impe- » dire subditum, ne alteri injustè noceat. Dixi, *si commodè* » *possit :* quia non peccat qui putat monitionem suam nihil » profuturam : vel ex eo magnum incommodum metuit, vel » qui rationabili verecundiâ prohibetur, ob auctoritatem de-

» trahentis. Debet tamen tunc discedere, si commodè potest. » faciem tristiorem ostendere, vel alio modo sermonem » avertere. *Less. et Bon. l. c.* Hinc æqualis rarò, inferior » rarissimè tenetur corrigere detractorem. 1. Quia audiens » plerùmque nescit, an quod dicitur, sit notorium, tametsi » ipse ignoraverit; et in dubio non est, cur damnet detra- » ctorem : in quo multi falluntur, existimantes, simul ac » aliquid audiunt dici contra proximum, id sibi mox refu- » tandum. » (*Excipe, si detrahens sit homo perditus, ut rectè ait Ronc. de 7. præc. c. 2. q. 11. r. 4.*) « 2. Quia, cœptâ » detractione, sæpè meliùs consulitur proximo, si sinatur » absolvi, quàm si abrumpatur. Nam si distinctè explicetur, » sæpè non tam graviter apprehenditur, quàm initio con- » ceptum erat. 3. Quia sæpè sine gravi offensione non potest » corrigere. 4. Quia sæpè alter habet justam causam manife- » standi, præsertim uni soli. *C. Lugo loc. cit. n.* 128. *Vide* » *Dian. t.* 3. *misc. r.* 24. *et t.* 5. *misc. r.* 25.

Sed meliùs hæc sunt explicanda. Quæritur quomodo peccet audiens detrahentem? Resp. I. Qui inducit alterum ad murmurandum, certè peccat graviter, et contra justitiam. Resp. II. Qui autem non inducit, sed tantùm gaudet de detractione gravi, peccat graviter, non contra justitiam, sed contra charitatem, cùm delectetur de gravi damno proximi; ita cum aliis *S. Th.* 2. 2. *q.* 73. *art.* 4. Excipiunt *Less. et Bon. ap. Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 5. §. 3. *n.* 69. si ille non gauderet de infamia proximi, nec de detractione, sed de auditione rei novæ, seu de cognitione curiosa alienorum criminum. Imò *Elbel n.* 363. *Ronc. de* 7. *pr. c.* 2. *q.* 11. *r.* 2. *Spor. de* 8. *pr. c.* 4. *num.* 106. *cum Mol. Less. ac Laym. Bon. p.* 11. *n.* 3. *et Salm. cum Tol. Dian. et Reg. ibid.* dicunt non peccare graviter, etiamsi de ipsa detractione delectetur, non causâ odii vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate; idque deducunt ex *S. Th.* qui *l. c.* tunc tantùm docet esse grave, quando *placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur.* Resp. III. Superior tam detrahentis, quàm detracti peccat graviter audiendo detractionem, si eam non avertat, cùm commodè possit; quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem, aut damno infamati obviandi. *S. Th. eod. loc. cit. Lugo d.* 14. *sect.* 8. *num.* 135. *Spor. n.* 107. *cum comm.*

980. — An autem superior tunc peccet contra justitiam, et teneatur ad restitutionem?

Prima sententia cum *Bus.* hìc affirmat, si prælatus sit superior detrahentis; quia, dicit, ipse tenetur ex officio obstare, ne subditus alteri noceat.

Secunda sententia cum *Salm. ibid. n.* 70. *Bann. et Tap. ib.* affirmat, si sit superior infamati, quia ex officio tenetur ad obviandum infamiæ subditi, quæ officit illi ad bonum spirituale in alios promovendum.

Tertia sententia tamen fortè probabilior negat peccare contra justitiam, neque superiorem detrahentis; cùm ipse non teneatur invigilare bono alterius non subditi (sed non excusatur à culpa gravi contra charitatem, et etiam contra justitiam, si sit Episcopus, vel parochus, et non corrigat, quia hi tenentur ex justitia ad corrigendos subditos, juxta dicta *num.* 560. *vers. Sed dubitatur*), neque superiorem infamati, cùm ipsi non incumbat ex justitia bono temporali subditi attendere. Quòd autem infamatus impediatur sic promovêre spiritualem profectum aliorum, videtur esse per accidens. Ita *Sotus*, *Rebell. et Dicast. ap. Salm. ibid.*, et consentit *Lugo d.* 14. *ex num.* 150. Benè autem advertit *Lug. num.* 133. quòd si infamatus, et infamans sint subditi, et infamatus imploret prælati auctoritatem, ut fama ei restituatur; tunc ille ex justitia ad id tenetur, modò possit sine timore gravioris mali.

981. — Dubium majus est, an persona particularis peccet graviter, si detractionem, cùm commodè possit, non avertit? Affirmant *Bus. hìc cum Lugo*, *Less. Bon. Dic. etc. ap. Salm. tr.* 13. *c.* 4. *p.* 5. §. 5. *n.* 72. Sed quia auctores relatæ sententiæ plures addunt limitationes, quas afferunt *Bus. Lug. etc. n.* 978. *ut suprà*; censent absolutè *Salm. ibid. n.* 74. dicendum esse cum communi Thomistarum, privatam personam nonnisi venialiter peccare, si ex verecundia, timore vel negligentia detractioni non resistat, etiam cùm commodè possit: modò præter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat. Ita *Ronc. de* 7. *præc. c.* 2. *Reg. in prax.* 7. *Less. l.* 2. *c.* 11. *num.* 22. *Spor. num.* 109. *Mazz. tom.* 2. *p.* 448. *Elbel conf.* 12. *n.* 575. *cum Sot. Bann. Tap. Reb. Tann. Dian. etc. ex S. Thoma* qui 2. 2. *quæst.* 73. *a.* 4. *in Corp.* sic docet: *Si verò non placet ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia,*

vel etiam verecundiâ quâdam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multò minùs, quàm detrahens : et plerùmque venialiter. Addit autem S. Doctor *plerùmque* (ut notant *Salm.*), quia dicit postea in tribus casibus peccare graviter : nempe 1. Si esset superior. 2. Si aliud damnum proximo imminêret. 3. Si ipse ob timorem ultimum finem in creatura constitueret. Præterea præcisis his casibus, memoranda est alia doctrina *S. Th.* 2. 2. *q.* 33. *a.* 2. *ad* 3. relata per extensum *l.* 3. *n.* 36., ubi docet excusari à mortali, qui ob timorem omittit facere correctionem, modò ei non constet, quòd correctio sit profutura. At quia in hac materia detractionis difficillimè constare potest correctionem proficere, et aliunde facillimè offenduntur detrahentes coram aliis correpti, imò periculum est quòd potiùs augeant vel confirment detractionem : ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter sustinêri potest præfata communissima sententia excusans universè audientes à mortali, si correctionem omittant. Excusantur autem apud omnes etiam à veniali, qui, advertendo detractionem, discedunt, vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt aut tristem ostendunt ex *Prov.* c. 25. *v.* 23. *Dissipat facies tristis linguam detrahentem.* Ratio, quia istæ actiones sunt veræ correctiones. *Vide Salm. loc. cit. n.* 72. *Elbel n.* 373. *Mazzott. loc. cit. et alios communiter.*

982. — « Quæres 1. an liceat alium infamare ad tormenta » gravia vitanda ?

» Resp. 1. Licet, si crimen sit verum : quia nullam alteri » facit injuriam, cùm habeat jus illud in necessitate revelandi.

» Resp. 2. Si crimen sit falsum, non licet ; quia esset » mendacium perniciosum. *Sylv.* tamen, et *Nav.* putant, » veniale tantùm esse, si sola infamia sequatur, et post » torturam revocetur, cò quòd non sit infamia efficax.» *Vide inf. l.* 5. *n.* 277.).

983. — « Quæres 2. an liceat seipsum infamare ?

» Respondetur id non esse saltem mortale regulariter. Ita » *Less. Fill. et Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 3. *n.* 14. quia non » est contra justitiam, cùm sit famæ suæ dominus ; nec contra charitatem, quia hæc non obligat ad bona externa » conservanda, nisi in quantum id exigat salus propria, vel » proximi.

» Dixi *regulariter :* quia per accidens potest esse mortale,

» ut v. g. si tua fama sit necessaria muneri, vel si tibi da-
» mnum vitæ, vel aliis infamiæ ex eadem sequeretur.
» Non est mortale, ad vitanda gravia tormenta, falsum
» crimen sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur : quia
» non tenetur homo cum tantis cruciatibus vitam suam tuèri,
» nec talis dicitur se interficere, sed tantùm ex justa causa
» vitam morti exponere. *Less. Ang. Sylv. Fill. Tann.* » (*Vide infrà lib.* 5. *n.* 275.)

984. — Notandum autem est hìc, quomodo restituendus sit honor injustè ablatus. Certum est, quòd, si honor publicè sit ablatus per contumeliam, publicè etiam restitui debet coram illis, qui dehonorationi præsentes fuerunt, vel saltem per modum, quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem, ut satisfactio fiat per aliam personam, quæ nomine dehonorantis veniam petat, etc. Ita *Salm. de rest. c. 4. punct.* 8. *n.* 110. *cum Trull. et Pal. et Nav.*

985. — Sed quæritur I. An, si contumelia fuit occulta, debeatur satisfactio? Negant *Mol. d.* 46. *n.* 5. *et Laym. l.* 5. *tr.* 5. *p.* 2. *c.* 7. *n.* 6. sed isti auctores diversa ratione ducuntur; ratio *Laym.* est, quia in eo casu adest injuria sine damno, quo secluso, nullam ait esse obligationem restitutionis. Ratio autem *Molinæ* est, quia, licèt damnum adfuerit, illud tamen transiit, et ampliùs non perseverat, cùm deinde offensor jam solitam debitamque honoris testificationem nunc offenso exhibeat, ut supponitur. Sed affirmandum reor omninò cum communi et vera sententia, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 11. *dub.* 27. *n.* 144. *Salm. ibid. n.* 112. *cum Reb. Trull. Vill. Prado, et Serra, Spor. de* 8. *pr. c.* 4. *n.* 155. *Ronc. d.* 7. *pr. q.* 4. *c.* 1. *q.* 2. *r.* 3. *cum S. Anton. Lugo d.* 15. *sect.* 4. *n.* 54. qui dicit omninò tenendam, referens ex *Rebel.* contrariam reprobatam fuisse Romæ à censoribus Societatis Jesu. Ratio, quia contra rationes primæ sententiæ probatur in tali casu, quòd benè adest damnum, et damnum perseverat. Quòd adsit damnum non videtur posse negari : nam, ut pro certo habet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 72. *a.* 1. *ad* 1. in omni contumelia, adhuc occulta, præter injuriam adest damnum honoris injustè læsi, cùm quisque habeat jus, ut debitus honor ei servetur. Quòd autem damnum hoc perseveret, pariter non est dubitandum, cùm honor offensi remanet læsus; usquedum per debitam satisfactionem reparetur : non reparatur verò per signa communia

postea exhibita, ut supponit *Mol.*, postquam injuria est illata, quia, ut benè arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur cum honorare sicut debet, imò potiùs videtur contemnere, si honore solito ipsum reverearur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Cæterùm ipsi *Molin. et Laym.* non negant, quòd offensor teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris: *Matth. c. 5. v. 23. Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversùm te, vade priùs reconciliari fratri tuo.*

986. — Quær. II. Quomodo facienda sit honoris restitutio? Resp. illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandum æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorans fuerit superior, sufficiet si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, etc. Secùs si fuerit æqualis, vel inferior, tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptior est ad contumeliam compensandam: cæterùm talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Ita *Less. l. 2. c. 11. n. 244. Salm. d. c. 4. n. 113. et 114. cum Caj. Trull. Bon. Dian. etc.* Ideò addunt numquam tenèri prælatum veniam petere à subdito, herum à famulo, virum ab uxore, nobilem à plebejo.

987. — Quær. III. An veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio? Affirmant *Less. ibid. n. 145. cum Bon. Trull. etc. ap. Salm. ibid. n. 115.* Sed negant *Salm. ibid. cum Soto, Serra, Lug. Led. et Ronc. l. c. cum S. Ant. Laym. et Ant. à Sp. S.* Quando enim injuria est gravissima, putà, si subditus inhonoret superiorem, vel plebejus nobilem alapâ percutiat, ultra petitionem veniæ, tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere: quæ quidem sententia probabilior est.

988. — Cæterùm, quoad praxim diligenter advertendum puto, quòd multoties expedire continget, ut confessarius omittat monêre pœnitentem in bona fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfactione præstanda, in pluribus casibus: Et I. Si prævideat monitionem non profuturam, imò potiùs obfuturam, juxta regulam infrà dicendam de *Sa-*

cram. pœnit. t. 6. num. 610. dùm experientiâ constat, quòd pœnitentes facilè tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt, vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare, quàm cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios recidat, aut ne ipse rubore magis afficiatur. *Lug. d. 15. n. 58. cum Mol.* Tunc verò benè advertit *Lug. ibid.* aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptiùs contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum si probabile periculum sit, quòd in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur. IV. Si ex signis manifestè appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste spontè ad offensorem accedat, atque valde familiariter, et jocosè cum eo tractet, et similia. Notant autem hìc *Salm. tr. 13. c. 4. punct. 8. num. 116. cum Bon. Dic. Trull. etc.* non sufficere, ad præsumendam remissionem, simplicem familiarem conversationem offensi: multi enim odium deponunt, et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum; sed satisfactionem verè non condonant.

989. — Quær. IV. Utrùm, si tu offensus vindictam sumpseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata? Videtur quòd non, quia non vidêris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo d. 15. n. 58.* et communi sententia. Ratio, tùm quia per vindictam jam censêris tibi satisfieri, tùm quia offensor tuus tolerando posteriorem injuriam, videtur suam culpam recognoscere, et satisfacere pro offensa priùs tibi illata; rectè verò censet *Lugo n. 60.* quòd si injuria à te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, tenêris tu saltem secundùm excessum satisfacere.

990. — Quær. V. Utrùm, si offensor à judice publicè puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibêre? Probabilissimè negat *Lugo d. disp. 15. n. 61.* cum communi. Ratio, quia ipsa pœna inflicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor à judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim licèt coactè, jam verè testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi *debitam*,

nam si satisfactio imposita à judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio illum ad æqualitatem resarciendi.

DUBIUM III.

An, et quomodo fama restituenda?

991 *Quomodo debeat fama restitui? Et an apud auditores etiam mediatos?*
992 *Quid, si verum crimen propalaveris?*
993 *Quid, si bonâ fide alterum infamaveris?*
994 *An tunc tenearis ad damnum, si advertens, famam non restituas? An autem diffamans injustè de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum?*
995 *Quid notandum circa infamantem libello famoso?*
996 *An tenearis ad damnum ortum ex infamatione?*
997 *Quæ excusent à restitutione famæ?*
998 *Quid, si prudenter judices rem oblivione deletam?*
999 *An et quando restitutio famæ possit compensari, si alter renuat restituere?*
1000 *An tenearis infamiam pecuniis compensare?*
1001 *An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare?*
1002 *An excuset à restitutione periculum vitæ vel propriæ infamiæ?*
1003 *Quid, si infamatus remittat restitutionem? Et an hæc liceat remitti?*

991. — « Resp. Nisi sit causa excusans, patet ex natura » justitiæ, et ex dictis de restitut. famam injustè ablatam » restitui debêre. Et quidem, si verum crimen quis narravit, » debet opinionem conceptam, quantùm potest, apud au» dientes abolêre, dicendo v. gr. se malè dixisse, injuriam » intulisse, deceptum esse, etc. vel, si hâc ratione parum » proficiatur, eum laudando in aliis rebus, crimen exte» nuando, honores ejus in re alia procurando etc.; sic enim » sensim tantundem fama ejus illustratur ex una parte, » quantùm ex altera obscurata fuit. Quòd si autem crimen » falsum impegisti, tenêris id apertè retractare (adhibito » etiam, si opus est, juramento.) » (*Sufficit autem juramentum, quin adhibeantur etiam testes, ut tenent Navarr.*

Trull. Dicast. Salm. de rest. cap. 4. punct. 9. §. 2. n. 129. contra Lug. Bonac. etc. qui etiam testes requirunt.) « apud » eos, quibus dixisti, et (per se loquendo) ad quos infamia » pervenit, sive apud auditores mediatos ; ut contra *Less. et* » *Tann.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6. *d.* 6. *num.* 146. docet *Card. Lugo*, quia » totum damnum famæ, cujus causa es, tenèris reparare (1).

« Licèt aliquando sufficiat dicere, te penitùs deceptum, » rem aliter se habère, malè te informatum fuisse. *Vide* » *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 7. *Less. c.* 11. *d.* 30.

« Dixi, *per se;* plerùmque enim per accidens ab hac obli- » gatione talis excusatur respectu auditorum mediatorum : » tùm ob moralem impotentiam, tùm quia eo ipso, quòd » apud immediatos retractavit, implicitè illis commisit ut » hanc retractationem ipsi indicent aliis, si quibus fortè re- » velaverint. Idque confirmat praxis confessariorum, qui » tantùm obligant, ut retractent apud eos, quibus ipsi reve- » larunt. *Vide Card. Lugo loc. cit.*

Quæritur, an infamator teneatur famam restituère, non solùm coram auditoribus immediatis, sed etiam mediatis?

Prima sententia quam tenet *Lugo d.* 15. *n.* 15. *cum Navar. Less. et Turr. Spor. de* 8. *præc. c.* 4. *n.* 100. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1242. *Salmant. loc. cit.* §. 1. *n.* 122. *Ronc. de* 7. *præc. cap.* 3. *qu.* 1. *Concina t.* 4. *p.* 670. *n.* 5. *Cont. Tourn. de justit. et jure part.* 3. *cap.* 3. *art.* 3. *sect.* 4. distinguit : Si famam abstulisti apud auditores, quos putabas non revelaturos, non tenèris restitutionem facere apud auditores mediatos, quia, cùm non prævideris damnum, non tenèris illud reparare, tale enim damnum, si evenit, per accidens evenit : secùs, si prævideris alios facilè evulgaturos.

Secunda sententia verò, quam (practicè loquendo) probabilem putant cum *Bus. Lugo num.* 16. *Fabr. Holzm. de rest. cap.* 3. *n.* 501. *Croix loc. cit. Spor. n.* 102. *Salm. ibid. n.* 123. tenet sufficere ut plurimùm restitutionem facere apud immediatos, tùm quia restitutio apud omnes mediatos sæpè est moraliter impossibilis ; tùm quia per illam retractationem

(1) « Confessarius, *inquit S. Alphonsus in Hom. Ap. tr* 11. *n.* 18 curet, » ut hujusmodi famæ compensationes, cùm commodè fieri possunt, ante » absolutionem fiant, quia postea difficulter adimplebuntur ; licèt cæteroquin » hæ minus difficultatis habeant, quàm pecuniæ restitutio. »

Edit.

coram immediatis jam imponitur iis obligatio se retractandi apud alios. Sed, his non obstantibus, prima sententia est mihi verior; quamvis enim ad nihil tenearis, si auditores tui jam se retractent apud alios; quando tamen illi hoc facere negligunt, tenêris damnum reparare, quantùm est moraliter possibile: prout, si incendisti segetem tui inimici, prævidens ignem facilè extendendum ad segetes finitimas, tenêris utique totum damnum resarcire: cùm quisque teneatur restituere omne damnum, quod alteri provenit ex sua injuria, semper ac illud fuerit prævisum.

992. — Notandum autem hìc, quòd, cùm fama sit restituenda ab eo, qui verum crimen propalavit, tres modi à DD. assignantur: I. Modus, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 2. *ad.* 2. est, si diffamator dicat: *Se malè dixisse, vel, quòd injustè eum diffamaverit.* Sed hic modus, ut dicunt *Caj. Ledesm. Less. ap. Salm. ibid.* §. 2. *n.* 150. vix hodiè sufficiens est apud rusticos, et simplices. II. Modus, qui communiter aptissimus existimatur, est, quòd si restitutio famæ alio modo facta potiùs noceat, quàm prosit, tunc melior est indirectè occasione oblatâ, seriò et pluries honorabiliter loqui de læso, vel illum honorificè tractare. Ita *Salm. cum Cajet. d. n.* 150. *in fin.* III. Modus esset asserere: *Se falsum dixisse, errasse, se deceptum, vel mentitum fuisse.* Et licèt hunc modum adhibêri posse negant *Sotus, Cajetan. Bann. Sylv. etc. ap. Salm. de rest. c. 4. p. 9. §. 2. n.* 151. putantes hæc esse vera mendacia; probabiliter tamen *Lugo d.* 15. *sect.* 2. *n.* 30. *Sanch. Dec. lib.* 3. *c.* 6. *n.* 14. *Wigandt p.* 333. *n.* 104. *Less. cap.* 11. *n.* 110. *Roncag. cap.* 3. *qu.* 2. *r.* 2. *Mazz. t.* 1. *p.* 451. *cum communi*, ut asserit, *et Salm. ibid. n.* 133. *cum Villal. Trull. Led. Serr. Tap. Prad. Sayr. P. Nav.* censent prædicta verba non esse mendacia, sed veras amphibologias; nam, ut *S. Th.* 1. *p. q.* 17. *art.* 1. ait: *Ipsa peccata falsitates et mendacia dicuntur in Scripturis; secundùm Ps.* 4. *Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Et idem habetur in *Jerem. c.* 8. *v.* 10. *A propheta usque ad sacerdotes cuncti faciunt mendacium*, id est peccatum. Pariter igitur qui peccavit, benè potest dicere, *se mentitum fuisse, sive errorem fecisse.* Hinc in nostro casu benè possumus, imò si opus sit, tenêmur talibus verbis ambiguis uti; dum *S. Thom. in* 4. *d.* 15. *qu.* 1. *art.* 4. *q.* 2. *ad* 1.

decet famam proximi omni modo possibili reparandam esse. Ita *Salm. cit. n.* 155 (1).

Unde resolves :

« 1. Confessarii est, utì et concionatorum, benè instruere » suos, et monère de restitutione, ac fugâ vitii tam communis.

995. — « 2. Is, qui bonâ fide, vel probabili errore ductus, sine formali mendacio falsum de alio dixit, tenetur » (intellectâ postea materiali injustitiâ) ad restitutionem, » licèt non tam strictè, quàm qui infamavit per injuriam » formalem : hic enim tenetur restituere cum detrimento » famæ suæ, etiam æquali, alter non item ; sed tantùm, » quatenùs sine suo notabili incommodo potest. *Mol. Less.* » *C. Lug. d.* 15. *n.* 4. Similiter qui crimen narravit de uno, » quod auditores ex errore intellexerunt de alio, licèt non » ex justitia (siquidem non ejus actio, sed error audientium » causa fuit damni injusti), tamen ex charitate tenetur ad » restitutionem, cùm possit grave damnum proximi sine » suo detrimento præcavêre. *Bon. d.* 44.

994. — Notandum tamen, quòd talis materialis detractor, si commodè possit, tenetur statim ac advertit, famam restituere ex justitia ; pari modo quo incendens alterius domum sine culpa, tenetur ex justitia ignem extinguere; aliàs damnum, quod inde sequitur, ipsi imputatur. Ita communiter *Less. l.* 2. *c.* 11. *d.* 22. *Lugo d.* 15. *n.* 4. *Laym. Trull. Bon. Dic. etc. cum Salm. de rest. c.* 4. *n.* 120. *et* 121.

An autem, qui injustè alium diffamavit, crimen ejus verum manifestando, teneatur integrè damnum, quod inde secutum est, restituere. Negat *Sotus*, dicens tenêri tantùm ad partem ; cùm damnum proveniat non solùm ex manifestatione, sed ex ipso crimine commisso ; et hoc probabile putant *Bonac. et Trullench. apud Salm. cit. tr. et c. n.* 125. Sed omninò oppositum tenendum cum *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1240. *et Salm. ibid. n.* 126. *cum Laym. Lugo*, *Mol. Dicastil. etc.*, quia hìc et nunc sua injusta revelatio est causa vera et unica damni, dum sine ipsa damnum omninò abfuisset.

995. — « 3. Qui detraxit alteri libello famoso, tenetur,

(1) « Ego, *inquit S. Alphonsus in Hom. Ap. tr.* 11. *n.* 18. soleo hoc consi- » lium dare, ut dicant : *ex capite meo hoc erui*, æquivocando, quia omnia » verba è mente, pro qua accipitur caput, procedunt. » *Edit.*

» ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis, vel » publicâ revocatione. *Sa*, *Bonac. d. 2. de rest. qu. 4. p. 9.*

Notandum I. quòd *libellus infamatorius* tunc conficitur, quando profertur scriptura, etsi brevissima, continens infamiam occultam alicujus, ut publica fiat. Unde non esset talis, si confectus esset ad ingenium ostentandum, non autem malum publicandum; vel si infamia jam esset facta publica; vel si quis ob bonum publicum proferret defectum grassantem in communem perniciem; vel si quis jocosa non gravia conscriberet. Ita *Salm. de rest. c. 4. punct. 5. n. 39. cum Dic. Bon. et aliis.* Notandum II. cum *Mol. et Dic. ib. n. 49.* auctorem libelli censêri, et pœnis subjici etiam illum, qui aliquod signum infamatorium appendit ad januam domûs alicujus, quo publicè eum infamet. Dicuntur autem libelli famosi etiam schedulæ ad judices delatæ contra aliquem sine nomine accusantis, ob quas prohibetur judicibus ad inquisitionem procedere in c. *Inquisitionis. §. Tertiæ de accusat.* Notandum III. quoad pœnam contra tales libellos conficientes, adesse excommunicationem ferendam ex *c. Qui in alterius, caus. 5. quæst. 1.* latam autem ipso facto, si libellus sit contra Papam aut Cardinalem: esset imò reservata, si libellus sit contra statum ordinum Minorum, aut Prædicatorum, aut aliorum communicantium, ut *Bon. Mol. Dic. etc. ap. Salm. ib. n. 41.* Non verò, si contra religiosum particularem.

996. — » 4. Si ex læsione famæ ortum etiam est alteri » damnum fortunarum, ut si privatus est officio, excidit » spe divitis matrimonii, amisit dotem, etc. tunc et fama » debet restitui, et damnum illud compensari, ad arbitrium » prudentum. » (*Juxta spei æstimationem, ut Lessius, Lug. cum Salm. de rest. cap. 4. punct. 9. §. 1. n. 124. Notandum verò, quòd ob obligationem restituendi damna omninò requiritur prævisio ipsorum, saltem in communi. Salm. ibid. n. 118. et 124. in fin. Vide dicta n. 615.*) « Et quidem obligatio » restitutionis famæ, cùm sit purè personalis, non transit » ad hæredes: obligatio autem compensationis dicti damni, » cùm habeat respectum ad bona infamatoris, transit ad » hæredes. *Laym. loc. cit. c. 7. n. 4. cum Lugo, Less. Bon. etc.*

997. — Quæres 1. quæ excusent à restitutione famæ?

» Respondetur, patère ex dictis *de restit. ex. n. 696.* Et 1. » Excusatus es à famæ restitutione, si planè sis impotens. »

(*Qui autem nequit restituere totum, tenetur quoad partem, quam potest. Salm. ibid.* §. 3. *n.* 134.).

» 2. Si crimen occultum quod dixisti, vel simile aliâ ratione fiat publicum » (*Lugo, Less. Bon. et Salm. ibid. n.* 139. *vel si auditores non credant. Salm. ibid. n.* 134.).

» 3. Si fama aliis modis jam recuperata sit, ùt infamati » purgatione, vitæ probitate, testimonio prudentum. *Less.* » *l.* 2. *c.* 11. *d.* 24. » (*Ita etiam Salm. ibid. n.* 137. *cum Less. Dic. Trull. Nav. et communi*) « Etsi tunc pro damno, » quod secutum est, debeat satisfieri. *C. Lugo d.* 15. *sect.* 3. 998. — « 4. Si prudenter judicetur, jam dudum rem oblivione deletam. Quo casu maxima prudentia opus est : nam » aliquando periculosius est retractare renovando memoriam. » *Vide C. Lug. d.* 15. *s.* 3. *n.* 35.

Quid agendum, si dubium sit, an infamatio fuerit oblivioni data? Distinguunt DD. Si crimen, de quo alter est infamatus, fuerit verum, ait *Less. lib.* 2. *cap.* 11. *n.* 100. non esse facilè revocandum ad memoriam, nisi evidens sit periculum, quòd infamia illa ex alia via ad memoriam redeat. Si verò crimen fuerit falsum, semper revocanda est infamatio, nisi constet de oblivione; ita *Lessius loc. cit. et Cajet. ac Dic. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1255. Hoc tamen advertunt procedere, si nullum periculum sit, ut per retractationem criminis memoria renovetur; nam *Lugo d.* 15. *n.* 35. et *Holzm. de rest. c.* 3. *n.* 604. dicunt, aliquando multò magis periculosum fore, quoad servandam famam proximi, detractionem retractare, memoriam revocando quæ fortè jam evanuerat, quàm tacère. Hinc ajunt *Cont. Tourn. de justit. et jure part.* 3. *cap.* 3. *art.* 3. *sect.* 5. *v. Dico* 4. *Mazz. t.* 2. *p.* 456. *Holz. l. c. et Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 138. *cum Less. Nav. Mol. Val. Bon. Trull. et Dic.* sufficere ad omittendam retractationem, quòd oblivio probabiliter credatur. Deinde censent *Less. et Salm. loc. cit. cum Lugo et Bon.* crimen præsumendum oblitum, si per multum tempus nulla de illo mentio facta fuerit. Et in hoc insuper advertendum 1. quòd ad restitutionem famæ requiritur moralis certitudo, quòd detractor fidem obtinuerit apud auditores; aliàs, ex regula generali, nullum damnum dubium est de necessitate restituendum, prout diximus *hoc l.* 4. *n.* 562. *v. Secunda.* Nec rarò de facto accidit, quòd his detractionibus fides non præstatur;

maximè si detractor loquatur ex ira, vel alia passione, et detractio testimoniis aliorum, aut aliter non firmetur. Advertendum 2. cum *Lugo d. n.* 35. quòd retractatio per se affert infamiam retractandi, unde quando dubitatur de oblivione infamationis, non videtur quis tenêri damnum certum pati, ad reparandum incertum damnum proximi. Et licèt injuria irrogata sit certa, et ideò possideat, attamen quia restitutio non debetur ob solam injuriam, sed ob damnum verè illatum, ut diximus cum *S. Thom. d. n.* 562. non videtur esse obligatio resarciendi damnum dubium cum damno certo restituentis, nisi quando solum periculum infamiæ alterius in aliquo casu magis æstimaretur, quàm infamia certa, sive damnum detractoris.

999. — « 5. Si is, cui detraxisti, tibi similiter detraxerit, » nec velit restituere; quia tunc potes jure compensationis » seu retentionis uti, dummodo infamia illata non redundet » in alios. Ita probabiliter *Tol. Less. Sylv. Mald. Dian. t.* 2. » *tr.* 5. *r.* 30. *Molin. contra Caj. Tan. Card. Lugo, et Nav.*

Quæritur igitur I. An liceat compensare famam cum fama? Certum est 1. quòd, si alter tibi velit famam restituere, tenêris tu pariter restituere famam ei ablatam. Certum est 2. quòd, si alter famam tibi jam abstulerit, non potes deinde in compensationem famam illi auferre; quia tunc non esset hæc compensatio, sed vindicta, cùm fama tua non reparetur per infamiam illius. Ita communiter DD. cum *Salm. tr.* 15. *c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 145. Sed quæstio vertitur, an si alter nolit famam tibi restituere, possis tu compensationem facere, differendo restitutionem suæ famæ?

Prima sententia negat, quam tenent *Nav. c.* 8. *n.* 47. *Lugo d.* 15. *n.* 45. *Spor. de* 8. *pr. c.* 4. *n.* 118. *cum P. Nav. Caj. Val. et Tann.* Ratio, quia compensatio tantùm conceditur ad reparandum damnum illatum: in nostro autem casu, tu non restituendo alteri famam, non jam recuperas famam tuam ab illo ablatam, et ideò non datur compensatio, cùm ipsa non reparet damnum illatum.

Secunda sententia verò communior (imo communissima, ut fatetur idem *Spor.*), et probabilior, quam probabilem vocat *Lugo*, et tenent cum *Busemb. ut suprà*, *Lessius lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 133. *Laym. tract.* 3. *p.* 2. *cap.* 7. *num.* 4. *Cont. Tourn. loc. cit. v. Quæres*, *in med. Mol. d.* 49. *Sylvius* 2. 2.

q. 62. *art.* 2. *Ronc. de* 7. *pr. c.* 3. *q.* 3. *r.* 5. *Holz. de rest. c.* 3. *n.* 604. *Wigandt tr.* 8. *ex.* 5. *n.* 103. *r.* 4. *in fin. Sotus l.* 4. *de just. qu.* 6. *art.* 3. *ad* 4. *et Salm. cit. n.* 145. *cum Sa, Reb. Dic. Trull. Vill. etc.* concedit compensationem. Ratio, quia hoc casu non fit compensatio in reparatione proprii damni, cùm utriusque partis damnum permaneat; sed fit in retentione debiti, eò quòd potes tu retinêre famam alterius, donec ille famam tibi restituat: ait enim *Laym.*, regulam esse generalem; *quòd non cogeris jus suum alteri reddere, si ille recuset tibi reddere tuum.* Licèt ergò hæc quomodocumque dicta compensatio non auferat damnum tibi ablatum, aufert tamen, sive suspendit obligationem resarciendi famam alterius, usquedum ille tibi famam restituat.

Nec obstat dicere cum *Lugo*, quòd si posses retinêre famam alterius cum illius damno. posses etiam famam illi tollere, quod nemo certè admittit. Nam respondemus, aliud esse damnum inferre, aliud illud permittere; aliud enim est positivè auferre famam proximi, aliud omittere famam ei restituere, et negativè se habere; quia pro his duobus diversis actibus, diversa occurrit ratio: tollere famam alterius, qui te infamavit, utique tibi non licet, quia infamia illius non reparat damnum infamiæ tuæ, omittere autem famam alteri restituere, licitum est, si justam causam habes omittendi; justa causa est hìc, ut diximus, quia non tenêris reddere jus alteri debitum, donec ille jus debitum tibi reddat. Præterea ablatio famæ de se positivè et principaliter tendit ad damnum proximi; et ideo est intrinsecè mala; et quamvis id faceres, ut alter sic moveatur ad restituendam famam tuam, hoc tamen non potest reddere licitam tuam detractionem, cùm tale medium non sit per se aptum ad famam tuam reparandam. Non sic in omissione restitutionis, quia hæc omissio non tendit de se ad malum proximo inferendum, sed tantùm ad servandum te indemnem, ne obligeris famam restituere alteri, qui famam tuam renuit restituere.

1000. — Quæritur II. An, quando restitutio famæ sit impossibilis, teneatur diffamator infamiam pecuniis compensare?

Prima sententia probabilis affirmat, quia, cùm fama sit pretio æstimabilis, debet compensari pecuniâ, si aliter resarciri nequit. Ita *Sylvius, Led. Sot. Arag. Tap. Covarr. etc. ap. Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 141. Et videtur clarè

hanc tenêre *S. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 2. *ad* 2. ubi dicit: *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter compensare, sicut et in aliis dictum est,* scilicet pecuniâ, ut in solutione ad 1. jam dixerat.

Secunda sententia tamen probabilior negat, quia justitia tantùm obligat ad reddendum ablatum, vel æquivalens, sed pecunia non est id quod per detractionem ablatum est, nec æquivalens famæ ablatæ, cùm fama sit ordinis superioris ad pecunias, et ideo quibuscumque pecuniis nunquam satisfieri potest. Monent autem communiter DD. quòd si infamator sit dives et infamatus pauper, tunc si nequit famam illi restituere, congruum est, ut ille ex æquitate compenset infamiam cum aliqua pecunia, si alter libenter illam acceptat. *Vide dicta n.* 627.

1001. — Quær. III. An infamatus, si alter famam sibi restituere nolit, vel nequeat, possit pecuniis illius compensari? Alii negant; alii affirmant; ut *Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 156. *Mol. Bon. Trull. Arag. Dian.* Sed difficultas hìc urget, quomodo possit fieri compensatio cum sola probabilitate debiti? Sed jam diximus in *tract. de Consc.* quòd à generali regula hunc casum specialiter DD. excipiunt *apud Salm. de rest. cap.* 1. *punct.* 19. §. 3. *n.* 521. *cum Less. Med. Arag. Led. etc.* Et probabile hoc esse ajunt *Salm. loc. cit. c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 148. dicentes, quòd cùm DD. doceant non posse fieri compensationem debiti probabiliter dubii, intelligunt loqui, quando ipsum debitum est dubium; non verò quando debitum est certum, et dubium tantùm versatur circa modum satisfactionis; tunc enim licitè potes uti probabili opinione, tibi satisfaciendo compensatione, vel aliter. Ita *Salm. l. cit. Sed vide dicta lib.* 1. *n.* 35. *v. Hinc*, (*in nota*) ubi contrariæ sententiæ adhæsimus.

1002. — « 6. Si non possis absque periculo vitæ » (*Nisi alter ob tuam infamationem sit in eodem periculo vitæ. Salm. loc. cit. n.* 155. *Tenet tamen Croix n.* 1251. *cum Ills. metum gravissimi damni temporalis in bonis, etiam excusare à restitutione famæ; hoc tantùm potest admitti, si damnum bonorum sit respectivè majus, quàm famæ.*) « vel si fama restituenda sit minoris valoris, quàm fama detractoris. Sic v. gr. » Prælatus non tenetur restituere vili homini, si aliter non » potest, quàm cum amissione famæ suæ multò majoris mo-

» menti, sed sufficit tunc si infamatum laudet, aut pecuniâ » compenset. *Vide Card. Lugo loc. cit.* »(*Ita etiam Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 138. *et Salmant. de rest. c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 156. *cum Bann. Dic. Trull. etc. contra aliquos : quia aliter non servaretur æqualitas*).

1003. — « 7. Si infamatus spontè remiserit, (modò tamen » ejus infamia non redundarit in alios, ut familiam, statum) » sive expressa, sive tacita sit condonatio : tametsi nihilomi- » nùs ex charitate damnum resarcire aliquando tenearis, si » possis absque gravi incommodo. *Card. Lugo d.* 15. *s.* 3. *n.* 28. » Imò aliquando etiam sufficit condonatio præsumpta, sive » interpretativa voluntas ejus, qui potest condonare, si ni- » mirùm ille sit ita affectus, ut si rogaretur, facilè condo- » naret : tunc enim non est invitus, saltem quoad substan- » tiam, etsi fama non restituatur. *Vide C. Lugo loc. cit.*

» Quæritur 2., an restitutio famæ licitè condonetur?

» Resp. Licitè fit in iis casibus, in quibus seipsum licet » infamare; in quibus autem, et quàm graviter peccat se » infamando, in iisdem, et tam graviter peccat condonando. » *Nav. Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 58. » (*Per se loquendo non est mortale infamare seipsum* (*exceptis casibus ap. Bus. ut inf.*); *ita Holzm. tom.* 2. *p.* 303. *n.* 644. *cum Laym. et communi, quia quisque est dominus suæ famæ. Est tamen veniale, si fit sine causa*).

Unde resolves :

« 1. Condonans famæ restitutionem peccat mortaliter : 1. Si » infamia redundet in alios. 2, Si inde sequatur scandalum. 3. » Si sit vir valde utilis reip. et ex infamia fructus impediatur. » 4. Si fama sit necessaria ad muneris gubernationem. *Sot.* » *Less. Trull. l. c.* qui tamen notant condonationem semper » esse validam, quando fama non redundat in alios, secùs » quando redundat. Unde parentes non possunt condonare, » quando redundat in filios, neque filii, quando in parentes. » *Vide auct. cit.*

» 2. Ex eo verò præcisè, quòd infamatus, vel contumeliâ » affectus, conversans cum infamatore, videatur remittere » injuriam, non censetur condonare restitutionem famæ, vel » honoris, sicut nec alia debita per familiaritatem. *Nav. c.* » 18. *Trull. d.* 19.

CAPUT II.

Quid de præcepto nono, et decimo?

« Resp. Prohibent omnes internas concupiscentias, et delectationes voluntarias illorum operum, quæ præceptis secundæ tabulæ, præsertim sexto, et septimo vetantur. Qua de re vide suprà : et patet ex dictis de peccatis, suprà *lib.* 2.

CAPUT III.

Quid de præceptis Ecclesiæ?

« Resp. Etsi ea sint plurima, præcipuè tamen toti christiano populo communia quinque numerantur. Ex quibus hìc agendum restat de tertio, nempe de jejunio, quia de 1. et 2. actum est in præc. 3. decal. De 4. et 5. infrà lib. 6. de Sacram. Contra porrò hoc præceptum ex solo contemptu peccari, propos. est proscripta ab Alex. VII. proposit. 25. »

DUBIUM I.

Quid requiratur ad jejunium ecclesiasticum, et quanta ejus obligatio?

1004 *De unica comestione.*
1005 *De abstinentia à carnibus, ovis, et lacticiniis.*
1006 *An abstinentia à lacticiniis in Quadragesima obliget sub gravi?*
1007 *Dub. I. An hæc abstinentia obliget etiam in dominicis Quadragesimæ?*
1008 *Quinam in Quadragesima excusentur ad edendas carnes, aut lacticinia?*
1009 *Dub. II. An in jejunio extra Quadragesimam sit abstinendum à lacticiniis de jure communi? Dub. III. An ubi viget consuetudo abstinendi? Dub. IV. An liceat edere biscoctos ovis confectos?*

1010 *Dub. V. An liceat edere laridum, cui permittuntur ova?*
1011 *Dub. VI. Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis?*
1012 *Dub. VII. Quibus pueris possint ministrari carnes?*
1013 *An dispensati ad carnes teneantur ad unicam comestionem, et ad abstinendum à piscibus?*
1014 *Quid in mensa privata?*
1015 *Sancita circa hoc à N. SS. P. Ben. XIV. I. De obligatione sub gravi. II. De cibis in cœnula adhibendis. III. De hora prandii. IV. De epulis vetitis ad carnes dispensatis. V. De dominicis Quadragesimæ. VI. De bulla* Cruciatæ. *VII. De jejuniis extra Quadragesimam. Quid, si quis sit dispensatus ad carnes ob debilitatem virium? An dispensatis ad carnes permittantur tantùm carnes salubres?*
1016 *De hora debita refectionis. An antevertens notabiliter horam meridianam, graviter peccet?*
1017 *De divisione prandii, etc.*
1018 *Qu. I. An liceat in jejuniis sumere parum cibi ante potum?*
1019 *Qu. II. An electuaria frangant jejunium?*
1020 *Qu. III. Per quantum temporis prandium non interrumpatur? Qu. IV. An quis, postquam surrexit à mensa, possit ad eam redire? Qu. V. Quantum liceat protrahere prandium?*
1021 *An liceat sumere lac, jusculum et similia?*
1022 *Qu. I. An liceat potus vini? Qu. II. An potus cerevisiæ, ac limoniadis dictæ* sorbetto?
1023 *Qu. III. An liceat potio* chocolatis?
1024 *De* collatiuncula vespertina.
1025 *Quænam* quantitas *permittatur in cœnula; et quæ in vigilia Nativitatis Domini, et Paschatis, aut Pentecostes?*
1026 *Quænam* qualitas *ciborum in cœnula permittatur?*
1027 *Dub. I. An liceat sumere ova? Et an parum casei?*
1028 *Dub. II. An pisces?*
1029 *Dub. III. An panem coctum, et jusculum ex herbis? An legumina?*
1030 *Quæ sit parva materia carnium, aut aliorum ciborum? Et an sit vetitum sæpiùs in die quid parum edere? Qu. I. An his comedens culpabiliter, teneatur ad jejunium? Qu. II. Quid, si inculpabiliter? Qu. III. An liceat cauponibus ministrare carnes in die jejunii?*

1004. — « Resp. Jejunium ex præcepto Ecclesiæ, obli» gante sub mortali, requirit tres conditiones. *Laym. l. 4.* » *t. 8. c. 1. n. 13.*

» 1. Est unica tantùm comestio de die in ordine ad nutri-

» tionem. Quæ ita necessaria est conditio, ut secundâ comc-
» stione peccet mortaliter, reliquis autem supra secundam,
» ad summum venialiter tantùm. *Laym. c. 1. n. 12. et 13.*

1005. — « 2. Est abstinentia ab esu carnium, itemque ovo-
» rum, et lacticiniorum, eò quòd ex carne originem tra-
» hant, multumque nutriant. Unde intra Quadragesimam
» jure communi prohibentur; extra eam permittuntur. Imò
» intra eam quibusdam locis consuetudo permittit, quæ ubi-
» que notanda est. *Bon. d. ult. q. 1. p. 2. ex Sylv. Nav. Less.*
» *Az. Laym. l. c. Fill. Fag. p. 4. l. 1. c. 2.* Adde, dispensatum
» quoad carnes etiam lacticiniis, et ovis vesci posse, non
» tamen vice versa : et cui est permissus esus carnium,
» etiam secunda refectio permissa videtur, ut contra *Regin.*
» *Less. Nav. etc.* probabiliter docent *Azor. l. 7. c. 10. q. 3.*
» *Fill. t. 27. c. 3. q. 4. Tolet. etc.*» (*Sed hæc opinio hodiè non est ampliùs probabilis ex Declaratione nostri SS. Pontificis Bened. XIV. Vide infrà n.* 1013.) « Confirmatque *Bon. l. c.*
» si esus carnium sit permissus ob debilitatem naturæ, et
» non propter nauseam, vel damnum tantùm. *Vide Less. Fill.*
» *Azor. etc.* Ratio est, quia de essentia jejunii est abstinentia à
» carnibus.

1006. — Quær. an abstinentia ab ovis, et lacticiniis in die-
bus jejunii obliget sub gravi? Damnata quidem fuit ab *Alexandro VII. prop.* 32. quæ dicebat: *Non est evidens quòd consuetudo non comedendi ova, et lacticinia in Quadragesima obliget.* Unde certum est prædictam abstinentiam in Qua-
dragesima obligare, et quidem sub gravi, ut communiter DD. *apud Salm. tr. 25. de tertio præc. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 34.*

1007. — Sed dubitatur I. an abstinentia à lacticiniis obli-
get etiam in dominicis Quadragesimæ? Negant *Pasq. Fagund. Mendo. Mach. Gom. Lamas, etc. apud Salm. l. c. n. 35.* Ratio istorum, quia in *c. Denique 6. dist. 4.* prohibentur lacticina solùm in diebus jejunii, ut refert ibi Glossa; dies autem dominici in Quadragesima non sunt dies jejunii; ergò non est in eis abstinendum à lacticiniis. Neque con-
stat, ut dicunt, contrariam consuetudinem fidelium animo se obligandi sub culpa gravi fuisse introductam.

Quamvis præfata sententia non sanè comprehendatur sub prop. relata *Alex. VII.* omninò tamen opposita est tuenda

cum *Viva in d. prop.* 32. *n.* 9. *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 1. *d.* 19. *n.* 30. *cum Caj. Cov. Medin. etc. Salm. dict. n.* 35. *et* 36. Ratio, quia ex *citato c. Denique*, universè præcipitur in diebus quadragesimalibus abstinentia à lacticiniis. Certum autem est, quòd dies dominici, etiam Quadragesimæ dies sunt : quare prima sententia sat probabilis non videtur, cùm plures eam improbabilem putent apud *Sanch. d. n.* 3.

1008. — Notandum 1. cum *Sanch. ib. n.* 4. *et Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *n.* 40. *Trull. Pasq. et Machad.* quòd pauperes, qui non habent, aut non possunt invenire aliud ad se alendum, quàm lacticinia, licitè in Quadragesima possunt ea comedere, et præbère domesticis, ac operariis suis. Idem dicit *Sanch.* de pauperibus mendicantibus. Et idem asserunt *Sanch. n.* 6. *et Salm. ib. in fin. cum Trull. et Pasq.* de iter agentibus, si in via non inveniant pisces ad emendum. Contradicunt tamen probabiliùs huic *Dian. p.* 10. *tract.* 14. *r.* 59. *et Leand. ac Steph. apud Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 1323. si hoc accideret tantùm per unum diem; nisi ajunt, sit persona, quæ aliter non valeat commodè reficì.

Notandum 2. cum *Sanch. n.* 7. *Holz. de præc. Eccl. c.* 1. *n.* 4. *v. Dices. Croix d. n.* 1323. *cum Dian. Pasq. et Salm. loc. cit.* §. 1. *n.* 19. *cum Vega*, *et Angles*, quòd in longa inedia per plures dies, ubi aliud, quàm panis, habèri non possit, licèret vesci non solùm lacticiniis, sed etiam carnibus. *Sanch.* tamen refert, ab *Angles et aliis*, non excusari pauperes, qui oleo carentes, larido sibi herbas præpararent; sed hoc valde rigidum mihi videtur, si carentia esset per notabile tempus, putà per hebdomadam; unde saltem in tali necessitate probabiliorem censeo sententiam *Laymanni tr.* 8. *c.* 1. *n.* 3. *Holzm. d. n.* 4. *et Elbel tom.* 2. *pag.* 156. *cum Alense*, qui laridi usum pauperibus concedunt. Circa esum autem laridi extra Quadragesimam, vide dicenda *infrà n.* 1010. *v. Dubitat. V.*

Notandum 3. plures DD. censère, quòd, qui in Quadragesima per plures dies careret piscibus, posset licitè jam lacticinia tunc comedere. Probabiliùs tamen dicit *Ronc. tr.* 9. *c.* 2. *q.* 4. hoc tantùm permittendum assuetis piscibus vesci, non verò rusticis, qui pane, et herbis, aut leguminibus ordinariè aluntur; nisi tamen (ut rectè notat *Bus. Dub. II. n.* 2.) etiam istis cibis carerent ad sufficientiam.

Cùm autem tales tenues cibi parum sustentent, minimè tenentur ii ad unicam comestionem, ut dicunt probabiliter *Ronc. l. c. Sanch. l. 5. c. 1. d. 15. n. 4. cum Angles et aliis. ac Salm. tr. 25. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 153.* Et idem rectè docet *Sanch. ib. n. 1.* cum communi, si quis non haberet manè prandium sufficiens ad se pro tota die sustentandum; vel si in die præcedenti inediam sit passus, ut *Tamb. et Sanch. n. 4. cum S. Th. etc.*

1009. — Dubitatur II. An in diebus jejunii extra Quadragesimam teneamur sub gravi abstinêre à lacticiniis de jure communi? Certum est in Quadragesima tenêri ad abstinendum, ex propos. proscripta, suprà relata. Dubium est, an teneamur extra Quadragesimam?

Prima sententia affirmat, eamque tenent *Cov. 4. v. c. 2. n. 15. Gomez in Bulla, claus. 7. n. 3.* idque probant ex *can. Denique 6. dist. 4.* ubi *Gregorius Magnus* ad *Augustinum* Anglorum Episcopum sic scripsit: *Par autem est, ut quibus diebus à carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus à lacte videlicet, caseo et ovis.* Ubi notandum, quòd verba, *par est*, non denotant hìc consilium, sed præceptum, ut explicat ibi Glossa, et tenent communiter DD. cum *Diana part. 3. tract. 6. r. 80. et Elbel tom. 2. pag. 155. n. 428.* Confirmatur ex *can. Rogationes 3. de consecr. dist. 3.* ubi in conc. Aurelianensi dictum fuit, quòd in diebus Rogationum (in quibus olim jejunium servabatur) fideles *cibis quadragesimalibus utantur*: si ergò in Quadragesima vetantur lacticinia, vetantur etiam in aliis diebus jejunii. Hanc sententiam videtur etiam tenêre *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 8. in c.* ubi loquens generaliter de jejuniis, sic ait: *Illos cibos Ecclesia jejunantibus interdixit, qui hominem ad venerea provocant. Hujusmodi autem sunt carnes animalium in terra nascentium et respirantium, et quæ ab eis procedunt, sicut lacticinia ex gressibilibus, et ova ex avibus.... Et ideo ab his cibis præcipuè jejunantibus Ecclesia statuit esse abstinendum.* Ergò S. Doctor videtur sentire quòd in cunctis jejuniis sola consuetudo, ubi viget, derogat obligationi abstinendi à lacticiniis.

Secunda sententia verò communis, quam sequimur, et tenent *Laym. lib. 4. tract. 8. cap. 1. n. 3. Sanch. Cons.*

lib. 1. cap. 1. dub. 20. n. 2. cum S. Ant. Navarr. Palac. Henr. Bon. de pr. Eccl. d. ult. q. 1. part. 2. n. 2. Conc. t. 5. pag. 188. n. 5. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 33. cum Conc. Tol. an. 1583. Spor. de jej. sect. 2. n. 9. Viva in prop. 32. Alexandri VII. n. 40. Holz. de præc. Eccl. cap. 1. n. 3. Elbel tom. 2. pag. 155. n. 428. docet de jure communi non vetari lacticinia, et ova : ratio, quia contrarium, extra Quadragesimam, nullo jure probatur : in citato enim *can. Denique* agebatur tantùm de jejunio quadragesimali, de quo erat quæsitum, ut patet ex Glossa, et ipso contextu canonis, ubi dicitur : *à Quinquagesima propositum jejunandi suscipiant;* et deinde: *hujus sacri temporis, etc.* Et sic intelligunt *Panorm. Fag. et alii communiter.* Nec obstat illud *cit. can. Rogationes*, quia illud statutum fuit pro illa particulari Ecclesia Aurelianensi.

Nec obstat *D. Th. in l. c.* nam *ibid. ad 3.* clarè docet abstinentiam à lacticiniis extra Quadragesimam non præcipi, et ideò non pertinère ad essentiam jejunii, dum ait : *Et ideò in quolibet jejunio interdicitur esus carnium; in jejunio autem quadragesimali interdicuntur universaliter etiam ova, et lacticinia.* Nota to *etiam:* ergò in jejunio extra Quadragesimam lacticinia non vetantur. Cur autem vetantur in Quadragesima, plures rationes assignat S. Doctor, tùm quia tale jejunium est solemnius; tùm quia illud observatur ad imitationem Christi Domini; tùm quia per ipsum disponimur ad redemptionis nostræ mysteria devotè celebranda. Hinc *Viva in prop. 32. Alex. VII. n. 8.* supponit ut certum, quòd dispensatus ad lacticinia tenetur ad jejunium, cùm non sit ob talem esum à jejunio solutus.

Dubitatur III. An ubi viget consuetudo abstinendi à lacticiniis in jejuniis extra Quadragesimam, talis consuetudo obliget sub gravi?

Prima sententia negat, quam tenent *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. d. 21. n. 2. cum aliis, Villalob. Summa t. 1. tr. 23. diff. 9. n. 1.* et probabilem vocat *Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 1. n. 22. cum Portell. Salas, Henr. etc.* Hæc sententia asserit, præfatam consuetudinem non obligare saltem sub gravi, etiam ubi viget, nisi constet esse introductam à populo scienter, et animo se obligandi; nam aliàs censetur servata fuisse ex ignorantia, vel ex devotione sine obligatione. Ratio, quia

ad se obligandum ex consuetudine, non sufficit credere aliquam esse obligationem, sed requiritur, quòd constet majorem populi partem habuisse animum graviter se obligandi, ut dicunt *Salm. de leg. tr.* 11. *cap.* 6. *punct.* 3. §. 4. *num.* 28. *cum Suar. Pal. Bon. etc.* Unde dicunt, quòd in dubio tunc judicandum est pro libertate; nulla enim lex obligat, nisi probetur ut certa, et nemo præsumitur in dubio certum onus sibi imposuisse.

Secunda sententia tamen communis, quam amplectimur, et docent *S. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 8. *ad* 3. *Azor. t.* 1. *l.* 7. *c.* 10. *q.* 1. *Less. l.* 3. *c.* 2. *n.* 8. *et* 10. *Laym. loc. cit. n.* 3. *Viva in d. prop.* 42. *n.* 10. *Ronc. de* 3. *præc. q.* 2. *c.* 1. *q.* 5. *in fin. Conc. t.* 3. *p.* 188. *n.* 5. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *num.* 34. *Bon. loc. cit. part.* 2. *num.* 2. *cum Nav. Sylvest. Valent. Fill. Reg. etc. communiter* tenet esse obligationem abstinendi à lacticiniis in locis, ubi ab immemorabili talis viget consuetudo. Ratio, quia in hoc casu possessio non stat pro libertate, sed pro obligatione consuetudinis; regula enim generalis est, ut pluries diximus, quòd pro eo stat possessio pro quo stat præsumptio: una autem ex conjecturis quæ faciunt præsumere consuetudinem introductam animo se obligandi, est quando consuetudo constanter, et cum gravi incommodo à majori parte populi observatur, ut dicunt *Suar. de leg. lib.* 7. *cap.* 15. *n.* 17. *Pal. t.* 1. *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 2. §. 3. *n.* 15. *Diana p.* 3. *tr.* 6. *r.* 80. utque diximus *de leg. n.* 107. *v. IV. Requiritur, cum Salm. et Croix;* quia non solet populus constanter convenire in observantiam alicujus consuetudinis graviter onerosæ, nisi quando verò obligatum se sentit. Si ergò præsumptio stat pro consuetudine, quòd animo se obligandi sit à populo introducta, pro ea quoque stat possessio.

Dubitatur IV. An in jejuniis Quadragesimæ liceat comedere in quacunque quantitate panes biscoctos ovis confectos, vulgò *Ciambelle?* (1). Affirmat *Pasqualigus decis.* 85. *n.* 3. quia quantitas ovorum farinæ immixta ita absorbetur in ejusmodi compositione, ut nullo modo censeatur cibus ex ovis. Sed omninò negandum cum *Palao tr.* 30. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 6. *Conc. t.* 5. *p.* 190. *n.* 8. *et Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *n.* 41. Ratio, quia substantia ovorum non deperditur per hoc quòd

(1) *Ciambelle*, gall. *Craquelins*, germ. *Bretzeln.* *Edit.*

farinæ miscetur, aliàs quilibet posset in diebus prohibitis comedere cibum album, vulgò *mangiar bianco*, confectum ex carne, et farina. Dicunt tamen *Salm. l. c. in fin.* quòd DD. communiter admittunt sine jejunii læsione posse edi tantùm duos biscoctos, et citant *Dian. p.* 1. *tr.* 9. *r.* 51. *Led.* 2. *p. tract.* 27. *de abstin. c.* 1. *diff.* 5. *Vill. t.* 1. *tr.* 23. *diff.* 7. *n.* 3. sed *Diana* id tantùm admittit ratione consuetudinis; *Ledesma* verò, et *Vill.* dicunt duos biscoctos posse edi sine peccato gravi. Hinc mihi probabiliùs dicendum videtur, hujusmodi cibi esum non excusari à peccato veniali, nisi saltem aliqualis causa accedat.

1010. — Dubitatur V. An, cui licitum sit edere lacticinia, liceat etiam edere laridum, et sagimen? Affirmant *Hostiens. Abbas, Sylv. et Glos. in c. Presbyter, dist.* 82. *apud Laym. tr.* 8. *cap.* 1. *n.* 3. *cum Fagund. apud Bus.* Ratio, quia dicunt laridum, et sagimen revera non esse carnes, cùm pinguedo crescat, etiam finito naturali augmento animalium; ideoque censent pinguedinem potiùs dicendam esse excrementum carnis, sicut est lac, quàm veram carnem. *Viva de* 3. *pr. Dec. qu.* 10. *art.* 1. *n.* 2. id putat probabile cum *Laym. et Azor.* quos citat; sed *Azor. t.* 1. *l.* 7. *c.* 10. *qu. ult.* minimè id asserit esse probabile, tantùm non improbat. *Laym.* autem *loc. cit.* dicit expressè prædictam sententiam non esse practicè probabilem ob contrariam consuetudinem; quamvis concedat posse eam inservire 1. ad permittendum lacticinia pauperibus. 2. Ut esus laridi, et sagiminis non facilè damnetur de peccato gravi. 3. Ut permittatur ancillis illa coquere, et etiam vesci, si nequeant resistere dominis hoc jubentibus. *Tamb.* autem *Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 1. *ex n.* 14. distinguit, et dicit, laridum, sive pinguedinem nondum igne liquefactam, omninò censendam esse carnem. Si verò illa sit liquefacta, et in *sagimen* reducta, dicit probabile esse cum *Dian. Henr. etc.* quòd inter lacticinia numerari possit.

His omnibus igitur non obstantibus (quidquid sit de pauperibus, et ancillis, ut suprà dicit *Laym.*), omninò videtur non recedendum à sententia communi, quam docent *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 1. *d.* 19. *in fine et Dec. t.* 4. *c.* 11. *n.* 48. *Bon. d.* 4. *q.* 2. *p.* 6. *n.* 23. *Conc. t.* 5. *p.* 159. *n.* 2. *Elbel t.* 2. *p.* 156. *n.* 430. *Ronc. tr.* 9. *c.* 1. *q.* 3. *Milante p.* 266. *Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *punct.* 2. §. 1. *n.* 13. *cum Trull. Henr. Rodr.*

etc. Hi omnes dicunt laridum, et sagimen veras esse carnes cùm verè de substantia carnis participent. Si verò adsit in aliquo loco diversa consuetudo, hanc servandam esse dicit *Bus. n. 3. in fine.*

1011. — Dubitatur VI. Quorum animalium carnes judicentur vetitæ in die jejunii? *S. Th.* 2. 2. *qu.* 147. *art.* 8. ait interdici carnes omnium animalium, *in terra quiescentium et respirantium.* Sed ad discernendum, quæ animalia reputanda sint carnes, quamvis non leve judicium sit attendere, an illa diu extra aquam vivere soleant, magis tamen attendenda est communis æstimatio fidelium ac judicium medicorum, si reputent carnes, vel pisces; ita *Less. lib. 4. c. 2. num. 8. Concina tom. 3. pag. 159. num. 2. Elbel tom. 2. pag. 155. n. 427. Holzm. t. 1. p. 333. n. 4. et Bon. de pr. Eccl. d. ult. q. 1. p. 2. num. 1. cum Sylvest. Navarr. Azor. Valent. Laym. Fill. et Reg.* Hinc dicunt *Tamb. Dec. lib. 4. c. 3. §. 1. n. 10. Conc. Bon. Elbel, Holzman., ll. cc.* item *Reg. et Gabr. apud Croix lib. 6. part. 2. num.* 1266. non vetari carnes limacum, testudinum, ranarum, locustarum, et concharum. Ratio, quia hujusmodi animalia saltem æquiparantur piscibus, cùm vix habeant sanguinem, vel sanguinem frigidum, vel nutriuntur piscibus, aut in aquis ad instar piscium. Idem ajunt *Milante pag.* 265. *et Tamb. dict. n.* 12. de viperis, quæ similes sunt anguillis. Idem dicunt *Elbel et Holzmann ll. cc.* de lutris, castoribus, fibris, et de anatribus cujusdam generis. Aves tamen, ut *Mil. et Conc. ll. cc.* licèt aliquæ nutriantur in aquis, habentur ut veræ carnes, prout sunt fulicæ, corvi marini, et similes.

1012. — Dubitatur VII. Quibus pueris licitè possint ministrari carnes? Certum et commune est posse pueris usu rationis carentibus ante septennium, sicut et amentibus. *Sanch. Dec. lib. 1. cap. 12. n. 6. et 16. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 2. §. 1. n. 20. cum Panorm. Bon. Trull. etc.* Idem dicitur de pueris, qui adhuc post septennium ad usum rationis non pervenerint, ut *Croix l. 3. p. 2. n.* 1567. cum communi. E converso nequeunt carnes ministrari pueris statim ac, completo septennio, usum rationis adepti fuerint, ut omninò tenendum cum *Sanch. Laym. Bon. Pal. Salm. etc. contra S. Ant. etc. Vide dicta lib. 1. n. 155. in fin. v. Quær.* Dubium fit, an possint dari carnes pueris, qui ante septennium jam habe..t

usum rationis. Affirmant *Sancius*, *Diana*, *et Burgh. apud Croix l. 1. n. 676. et alii* in pari casu allati *n. 270.* quorum sententia non videtur improbabilis ex doctrina *D. Thomæ*, quia, ut dicunt, lex positiva tantùm respicit communiter contingentia. Sed communiùs et probabiliùs negant *Sanch. l. c. n. 6. Azor, p. 1. l. 7. c. 17. aliàs 28. qu. 2. in fine, et Salm. cit. n. 20. cum Suar. Bon. Vill. Trull. Fill. etc.* Ratio, quia Ecclesia pro hujusmodi abstinentiæ obligatione non quidem determinat tempus septennii, sed tempus quo pueri sunt capaces præcepti, et hoc sanè evenit, quando usu rationis jam sunt compotes facti. In dubio autem, an aliquis puer pervenerit, vel non, ad usum rationis, possuntne ei carnes ministrari? Distinguendum : si puer attigerit septennium, non possunt, quia tunc præsumptio stat pro usu rationis, et consequenter pro obligatione, ut rectè dicunt *Salm. l. c. in fin. cum AA. citatis.* Secùs dicendum, si non attigerit; quia tunc præsumptio stat pro opposito, et ideò possessio stat pro libertate, ut *Salm. de leg. cap. 3. punct. 4. n. 52. Holzm. t. 1. p. 82. n. 402.*

1013. — Quoad eos autem, qui in diebus jejunii dispensantur ad carnes, attentè oportet hìc advertere, quæ nuper sancita sunt à SS. Nostro Pontifice *Bened. XIV.* in Epistola Encyclica, quæ incipit *Non ambigimus.* Ipsam *in fine operis de Rom. Pontif. Decretis sub. n. 1.* in extensum reperies : ubi SS. Pontifex, graviter dolens de perniciosa licentia plurimorum, hanc adeò invaluisse conqueritur, *ut nullâ apostolici Instituti* (verba sunt Epistolæ) *habitâ ratione, jejuniorum tempore, palàm, et impunè ab iisdem agitentur convivia, et epulæ interdictæ promiscuè inferantur.* Hinc in prædicta Epistola, et clariùs in altera, quæ incipit : *In suprema*, (et hanc ibidem reperies) ita Pontifex sancit : *Nos quibuscumque, quâcumque occasione, sive multitudini indiscriminatim ob urgentem gravissimamque necessitatem, sive singulis ob legitimam causam, et de utriusque medici consilio* (dummodò *nulla certa, et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, et aliter fieri necessariò exigat*), *in Quadragesima, aliisque anni temporibus, et diebus, quibus carnium, ovorum, et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, ab omnibus omninò, nemine excepto, unicam comestionem servandam, et licitas, atque interdictas epulas mi-*

nimè esse apponendas, tenore præsentium declaramus, et edicimus.

1014. — Hìc ab aliquibus dubitatum fuit, an dispensatus ad carnes licitè possit aliquem pisciculum, sive cibum legalem, non in conviviis, neque cum scandalo, sed in privata mensa aliquando moderatè comedere? Ad hoc dubium quidam modernus Auctor (*in Addit. ad Fel. Pot.*) animadvertens relata verba SS. nostri Pontificis, quæ sub initio primæ bullæ præmittuntur ut suprà: *Ut nullâ apostolici Instituti, sacratissimique præcepti habitâ ratione, jejuniorum tempore, palàm, et impunè ab iisdem agitentur convivia, et epulæ interdictæ promiscuè inferantur*, sic respondet: *In conviviis igitur, lautisque mensis promiscuè carnes, ac legales cibos comedere prohibetur. At si privatæ sint mensæ, et nullum sit scandalum, dispensatos ad carnes, legales etiam cibos cum illis edere, si debita cum moderatione fiat, non ad satietatem, non immodicè, non ad gulæ delectationem, sed ad stomachi appetentiam, minimè censetur hâc bullâ prohibitum. Nonne et actus posset esse temperantiæ, ut, si quis, ne comedat duo ferçula carnis, unum carnis, legale alterum edat? Nec enim illa SS. Pontifex vult esse vitanda, quæ theologorum sensus probat, sed ea, quæ solùm abusum redolent laxitatis.* His tamen non obstantibus, attentis duabus bullis Nostri SS. Papæ *Benedicti XIV.*, nempe bullâ *Non ambigimus*, et bullâ *Libentissimè*, præfata opinio non videtur probabilis; quia, licèt in prima bulla fiat obiter mentio de conviviis, non ideò tamen infertur, quòd prohibitio fuerit facta tantùm pro conviviis: nam imprimis bulla generaliter prohibet dispensatis, ne piscibus vescantur; secundò, Pontifex asserit hanc bullam emanasse ad instar alterius sui rescripti eodem anno editi, quo cùm dispensasset generaliter ad carnes, expressè vetuit apponi promiscuè licitas, atque interdictas epulas: quis autem dicet, tunc Pontificem prohibuisse dispensatis esum piscium tantùm in conviviis? Deinde per alteram prædictam bullam *Libentissimè*, et per insertam ibi constitutionem, *Si Fraternitas*, videtur hoc dubium omninò ablatum: ibi enim Pontifex præcepit medicis, ne dent facultatem vescendi carnibus tempore vetito, nisi geminis adjectis conditionibus, scilicet *unicæ in die comestionis, et non permiscendarum epularum.* Ergò dispensatis ad carnes

interdicti fuerunt generaliter pisces, tam in conviviis, quàm in mensa privata, cùm licentiæ medicorum non dentur ad carnes edendas tantùm in conviviis, sed etiam in mensa privata. Tandem in præfata constitutione, *Si Fraternitas*, ad *Quæsitum* 4., solis dispensatis ad ova conceditur esus piscium, et negatur dispensatis ad carnes, nec ullam ibi Papa mentionem facit de conviviis, sed genericè loquitur. Præterea præfatus auctor modernus *loc. cit.* notat in præfata, et sequenti Epistola nostri SS. Pontificis *Benedicti XIV.* nón reprobari opinionem, quòd extra Quadragesimam non sit obligatio de jure communi, in diebus jejunii abstinendi à lacticiniis, juxta *n.* 1009. Et quidem valdè probabiliter; nam licèt in præfata Epistola, *In suprema*, ut suprà dicatur: *In Quadragesima, aliisque anni temporibus, et diebus, quibus carnium, ovorum, et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit etc.*, per hæc tamen verba, assertivè prolata, nulla apparet facta à Pontifice de hoc peculiaris sanctio; et illa prohibitio lacticiniorum rationabiliter intelligitur asserta relativè ad tempora Quadragesimæ, in quibus procul dubio eorum esus est vetitus.

1015. — Insuper alia Epistola edita die 10. Junii 1745. quæ incipit, *Libentissimè* (*Vide Epistolam in fine operis de Rom. Pontif. decretis sub n. III.*) noster SS. Pontifex declaravit I. quòd duo prædicta præcepta pro dispensatis ad carnes, scilicet de unica comestione in die facienda, et de non permiscendis epulis, obligant sub gravi. II. Quòd dispensati ad carnes in vespertina refectiuncula uti debeant *eo cibo, eâque portione, quibus utuntur jejunantes rectæ et meticulosæ conscientiæ.* III. Quòd iidem dispensati servare debent horam jejunantibus præscriptam. IV. Quòd pro dispensatis ad carnes epulæ licitæ sunt ipsæ carnes, interdictæ verò sunt pisces, adeò ut utrumque simul adhibère non possint. V. Quòd præceptum de dictis epulis non miscendis quoque dies dominicos quadragesimales complectatur. VI. Quòd lex non respiciat eos, qui gaudent bullâ *Cruciatæ*. VII. Quòd prædicta duo præcepta urgeant diebus jejunii, etiam extra Quadragesimam. Hic autem notandum, quòd dispensati ad carnes minimè prohibentur secundam comestionem facere, si sint dispensati ob debilitatem virium, ut *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 2. §. 1. *n.* 26. *cum Wigandt*: et idem declaratur in Epistola nostri Summi

Pontificis verbis, ut suprà : *Dummodò nulla certa, et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, etc.* Scribit autem *Angelus Franzoja lib. 3. tr. 6. cap. 3. animad. II. vers. At hìc, etc.*, quòd dispensatus ad carnes, si pulmentum vulgò *minestra*, carnium jure coctum comedit, licitè vesci potest non tantùm lacticiniis, et ovis, sed etiam piscibus. Ratio, ut puto, quia prohibitio Pontificis non miscendi carnes et pisces, strictè intelligenda est, nempe cùm comeditur propriè ferculum carnium, sed jus carnium, magis quàm edulii, condimenti rationem habet.

Quæritur hìc, an dispensati ad carnes possint sine læsione jejunii edere carnes non salubres, nempe porcinas, et similes? Affirmant communissimè DD. et quidem probabiliter, tùm quia licentia ad carnes generaliter impertita, non est restringenda ad solas salubres, tùm quia aliàs dispensati pluribus subjicerentur scrupulis; non rarò dubitando, quænam carnes noceant, vel prosint. Ita *Lugo de just. d. 3. n. 159. Sanchez Dec. lib. 4. cap. 1. n. 59. Croix l. 3. part. 2. n. 1315. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 1. n. 8. et Salm. tr. 25. de 3. præc. c. 2. punct. 2. §. 1. n. 21. cum Villal. Trull. Diana, etc.* Verumtamen *P. Conc. t. 5. p. 273. n. 6.* adducit quoddam edictum *Clementis XI.* Romæ publicatum die 24. Febr. ann. 1705. et confirmatum ann. 1704. ubi dispensatis in Quadragesima permittuntur tantùm carnes salubres. Sed advertendum cum *P. Viva de jejun. q. 10. art. 1. n. 4. et Capellotto, ac aliis ap. eumdem Conc.* Edictum illud non fuisse generale pro tota Ecclesia, sed tantùm pro statu Romano, idque declaratum fuit à *N. SS. P. Benedicto XIV.* priùs in libro Notificationum, ubi testatur hujusmodi Edictum emanatum fuisse à *Clemente* tamquam Episcopo Romæ. Deinde expressiùs id declaravit in sua bulla de jejunio, *Non ambigimus*, in qua loquens de præfato Edicto (ubi, ut diximus, vetitum fuit dispensatis edere carnes insalubres et insuper in eodem Edicto simul præscriptum fuit dispensatos tenèri ad unicam comestionem) dicit : *Nolumus tamen vos ignorare, cum hujusmodi necessitate, et servandam esse potissimùm unicam comestionem, sicut aliàs hìc Romæ, ac nos ipsi hoc anno, urgentibus causis dispensantes, expressè præscripsimus.* Nota to *sicut aliàs hìc Romæ*, ergò clarè exprimit noster Papa *Benedictus* Decretum illud, ubi simul præscripta fuit quoad dispensatos unica come-

stio, et esus carnium tantùm salubrium, fuisse particulare solùm pro Roma. Noster autem Pontifex tale Decretum ampliavit quidem pro tota Ecclesia quoad partem unicæ comestionis, non verò quoad prohibitionem carnium insalubrium. Advertendum tamen, quòd in bulla, *Libentissimè*, ejusdem *Benedicti XIV.* dicitur, quòd, interveniente aliquâ urgentissimâ necessitate dispensandi ad esum carnium cum universa quadam civitate, aut gente, tunc tantùm à Sede apostolica *carnis, salubris tamen, edendæ facultas concedetur.* Hoc enim æquum fuit sic disponere, et strictiùs procedere, cùm ageretur de universo populo. Quòd autem in præfata bulla disponendum sancitur pro universo populo, non habetur sancitum quoad dispensationem pro singulis personis. Sed loquendo in particulari de carne porcina, non videtur illa absolutè posse dici insalubris, cùm ipsa, ut scribit celebris medicus *Hoffman*, maximam habeat convenientiam cum sanguine humano. Refertque *Riverius* (*Instit. medic. l.* 2. *c.* 17.) id quod sentit *Galenus* de carne suilla, et ait : *Galenus humanæ carnis similem esse asserit, et si benè coquatur, omnium ciborum potissimè nutrire. Crassum et lentum habet succum, et ideò nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod dissipari facilè nequit.* Dicet aliquis, sed cur caro porcina vetita fuit Hebræis, nisi quia nociva? Respondetur, quòd Palæstinæ (regioni tam adustæ) prohibita fuit illa, quia sues ibi magis quàm alibi leprâ laborant, ut scribit *Calmet in Levit. c.* 11. *v.* 8. sicut ibi etiam leporina caro interdicta fuit, quæ certè inter nos non habetur ut noxia. Præterea ait *S. Thomas*, quòd carnes Judæis vetitæ aliæ interdictæ fuerunt ob nimiam humiditatem aut siccitatem, aliæ quia reputabantur immundæ, prout carnes porcinæ, et de facto ratio à Moyse prolata de tali prohibitione hæc quidem fuit, quia carnes suillæ immundæ erant : *Horum carnibus non vescemini, quia immunda sunt vobis. Levit. c.* 11. *¥.* 8. *Immunda autem appellantur, quia* (*ut scribit Plutarchus*) *nullum animal ita gaudet cœno, ac sordidis locis.* Idem ait *Natalis Alexander*, et idem scripsit olim *Tertullianus* (*lib.* 2. *contra Marcionem, c.* 18.) carnes suillas vetitas esse Hebræis, ut eorum coërceretur ingluvies, et incontinentia refrænaretur.

1016. — « 3. Conditio est certa hora refectionis, quæ » est circa meridiem, nisi aliud loci consuetudo ferat. Idque

» non mathematicè computandum, sed moraliter. Dictam » autem horam notabiliter sine justa causa prævenire, mor- » tale putant *Nav. et quidam alii*; sed probabiliùs docent » esse veniale *Tolet. et Filliuc.* eò quòd non violetur sub- » stantia, sed tantùm circumstantia. *Tol. Less. d. 2. n. 15.* » *Vide Laym. c. 3. n. 10. et seq.*

« Dixi *notabiliter*, et *sine causa* : quia prævenire ex » justa causa, v. gr. si iter faciendum, si hospites dimit- » tendi, etc. et absque ea, per mediam horam tantùm, nul- » lum peccatum videtur esse. Dilatio in vesperam, et licita » est, et laudabilis, si nihil antè sumas.

Quæritur, an antevertens notabiliter sine causa horam meridianam graviter peccet? Primitùs compertum est horam refectionis fuisse vespere post solis occasum. Deinde retroacta est ad horam nonam, nempe ad horam mediam inter meridiem, et occasum. Verùm à XIV. sæculo consuevit refectio fieri ad horam sextam, sive ad meridiem. Hæc autem hora non mathematicè, sed moraliter computanda est, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 7. ad 2.* ubi ait : *Ad jejunium requiritur hora determinata, non secundùm subtilem examinationem, sed secundùm grossam æstimationem : sufficit enim, quòd fit circa horam nonam :* hæc enim tunc erat hora refectionis. Quæ autem dicenda est notabilis anticipatio? Alii dicunt, si refectio anticipetur plùs quàm hora. Alii autem probabiliùs, si tantùm hora, ut *Azor, tom. 1. lib. 7. cap. 11. quæst. 4. Conc. t. 5. pag. 277. n. 6. Elbel tom. 2. pag. 160. n. 444. Holzm. t. 1. pag. 333. num. 6.* quamvis apud plures religiosos, ut ait *Elbel l. cit. Croix, Spor. et Tamb.* receptissima sit consuetudo anticipandi prandium per integram horam. Cæterùm omnibus licitum est anticipare infra horam, etiam sine causa. An autem notabilis anticipatio sit mortalis.

Prima sententia probabilis affirmat cum *Azor. loc. cit. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 11. num. 31. et Navarr. Sylvest. Led. Cov. etc. ap. Salm. tr. 23. cap. 2. punct. 4. num. 86.* et hanc probabiliorem putat *Conc. l. c. n. 5.* Ratio, quia sicut datur præceptum de unica comestione, sic etiam datur de comestionis tempore.

Secunda sententia verò communior, et probabilior negat, eamque tenent cum *Bus. Less. lib. 4. cap. 2. n. 15. Tol. lib. 6. c. 2. Bon. qu. 1. p. 4. n. 3, Pal. p. 2. §. 3. n. 3. Laym. lib. 4. tr. 8. cap. 1. n. 11. Spor, de 3. præc. sect. 5. n. 23. Elbel*

p. 160. *n.* 443. *Holz. tom.* 1. *pag.* 355. *n.* 6. *Salm. dict. cap.* 2. *n.* 87. *cum Innoc. Rich. Archidiac. Vill. Fill. et Rodr.* Ratio, quia hora non est de essentia jejunii, ut ipsi contrarii fatentur, sed est circumstantia tantùm accidentalis; unde, sicut in officio divino, licèt hora recitationis sit præcepta, anticipatio tamen non est mortalis; ita nec etiam in jejunio. Hinc non valet dicere, quòd esto horæ determinatio non sit de essentia jejunii, est tamen conditio ab Ecclesia præscripta; nam respondetur, quòd hæc conditio vel non obligat sub gravi, vel an obliget sub gravi, saltem non constat; et ideò ad mortale non obligat. Neque officit, quòd anticipando, finis jejunii frustretur; quia (ut benè respondet *Elbel*) maceratio, quæ manè habenda erat, compensatur postea, licèt cum minori difficultate; sed hæc diminutio non reputatur gravis; præterea quòd finis præcepti non cadit sub præcepto. Nemo autem dubitat, quin hujusmodi notabilis anticipatio sit saltem venialis; à quo excusat quælibet causa rationabilis, nempe iter inchoandum, urgens negotium, debilitas complexionis, urbanitas, et similia. Ita *Elbel, Holzm., Sporer ll. cc. et Salm. loc. cit. n.* 90. *cum Pal. Azor. Nav. etc.* (1).

(1) Hanc secundam sententiam negantem auctor retractavit, sed ipsi textui inserere omisit. Hinc vide quæst. reform. Quær. XIII. ubi *S. Alphonsus* ita loquitur: « An in die jejunii notabiliter antevertens sine justa causa » horam meridianam graviter peccet? l. 4. n. 1016. v. Quær dictum fuit cum » *Lessio, Tol. Bon. Laym. Salm. Castr. etc.* probabiliorem esse negativam » sententiam. Sed re melius ad trutinam revocata, dicimus cum *Azor*, » *Sanch. Nav Sylvest.* affirmativam omnino tenendam. » Rationem hujus retractationis videre est in *Hom. Apost. tr.* 12. *n.* 21. ubi S. auctor reformatam sententiam inserens, totam quæstionem de hora refectionis modo sequenti solvit: « Tertia conditio demum jejunii est hora refectionis. Hæc hora olim » erat hora post occasum solis. Deinde anteacta fuit ad horam Nonæ. Sed à » sæculo XIV. fuit anticipata ad horam Sextæ, nempe ad meridiem. Hinc dubitatum fuit an notabilis hujus horæ anticipatio in refectione sit gravis » culpa? Affirmat prima sententia cum *Azorio, Sylvio, Sanch. Natal. Alex.* » *Antoine, Franzoja, Cuniliati*, ac *Navar. Abul. Covar. et aliis apud Salm.* » et *Cuncinam*, qui pro hac sententia refert adesse 24. auctores. Id probatur » ex *can Solent* 50. *dist. I.* Concilii Cabillonensis, ubi dicitur: *Nullatenùs* » *jejunare credendi sunt, qui antè manducaverint quàm vespertinum celebratur officium.* Hinc clarè educitur quòd eo tempore (in quo refectio erat » præscripta ad horam Nonæ) hora jam spectabat ad substantiam jejunii. » Pro mdè *S. Thomas* scripsit: *Cum Ecclesia instituit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit.* Alii verò » negant hodie culpam esse gravem anticipationem refectionis, ùt *Lessius*, » *Toled. Bonac. Layman*, et *Salmanticenses, cum plurimis*, qui observari » possunt apud nostrum opus morale Dicunt isti, juxta præsentem consuetu-

Ex dictis resolves:

1017. — « 1. Non solvitur jejunium per divisionem prandii » ob negotium incidens, vel si quid sumatur per modum » medicinæ, vel ob debilitatem, aliamve causam rationabilem, » ut apud religiosos faciunt ministri, et lectores mensæ, quia » non nisi unicam refectionem intendunt. » (*Ita Caj. Bon. Less. Pal. et Salm. ibid. n.* 51. *Et ita præscripsit S. Benedictus in Reg.* 28.) « Et hinc *Sanch. t.* 2. *opusc. lib.* 3. *c.* 1. *dub.* » 34. *Escob. t.* 1. *e.* 6. *c.* 3. *num.* 29. excusant famulos mensæ » ministrantes, si aliquid prægustent, aut ex reliquiis gulosè » sumant, tùm ut meliùs serviant, tùm ut famem sublevent; » intellige, si cum illorum refectione licita moraliter uniatur. » (*Ut ait etiam Elbel tom.* 2. *pag.* 161. *n.* 448. *cum Less. Tamb. Sporer n.* 13. *cum. Azor. Nav. Diana, et Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 1280.) « Nec solvitur per sumptionem electuariorum, » vel crebriorem haustum (ante quem modicum sumere, ne » potus noceat, permittit *Azorius*, *Esc. tom.* 1. *e.* 7. *cap.*

» dinem, horam non pertinere ad substantiam jejunii. Sed hæc ratio (pace tot » auctorum) minimè suadet, nam ipsimet, ùt sunt *Laym.* et *Salmanticenses* » non negant olim præceptum observandi horam fuisse grave. et quidem ad » substantiam jejunii pertinuisse. Hoc posito, donec non probetur hodierna » consuetudo antiquo gravi præcepto derogasse, illud sine dubio possidet; » sed hæc consuetudo non probatur, vel saltem non est certa, stantibus » tot auctoribus qui illam negant. Quapropter, licèt quondam secundæ » sententiæ adhæsi, re tamen meliùs animadversà, nunc illam minimè pro- » babilem censeo. Deindè dubitatur quænam sit notabilis hæc anticipatio » vetita sub gravi? hora enim jejunii moraliter mensuranda est, ùt docet » S. Thomas : *Ad jejunium requiritur hora determinata non secundùm subti- » lem examinationem, sed secundùm grossam æstimationem, sufficit enim » quòd sit circa horam nonam.* Hinc alii dicunt anticipationem notabilem esse » plùs quàm hora; idque asserunt *Salmant.* ab omnibus admitti: sed *Natalis* » *Alexand* reprobat. Alii verò communiter assignant, tanquam gravem, an- » ticipationem unius integræ horæ; ita *Natalis Alexand. Sylvius*, *Azor.* » *Holzman*, *Concina*, *Antoine*, *Cuniliati*, et *Franzoja* locis citatis. Aliqui » autem auctores asserunt mendicantes habere privilegium à *Leone X.* anti- » cipandi refectionem per duas horas in hyeme, et per tres in æstate. Sed » *Franzoja* et *Natalis Alexand.* dicunt de hoc privilegio documenta non » ostendi, imò inquisitione adhibitâ non reperiri. Dicunt verò *Azorius*, *Syl- » vest. Palud.* et *Nav.*. posse excusare à culpa hanc anticipationem quamcum- » que rationabilem causam, nimirùm negotii urgentis, debilis complexionis, » necessitatis prædicandi, docendi, vel legendi in mensa, incipiendi iter, » inserviendi hospitibus, exercendi urbanitatem cum amicis; attamen mihi » suasum non est quamcumque harum causarum satis esse ad excusandum à » præcepto, quod etiam hodie est grave, sicut ostendimus.

Edit.

» 5. *num.* 28.); et quidem toties, quoties biberit, dummodò » non in fraudem jejunii, verbi gratia 5 vel 6 amygdalas, » vel quid simile. *Regin. etc. cum Diana p.* 1. *tr.* 9. *r.* 24., » quia ordinatur potiùs ad alterationem corporis, vel dige- » stionem ciborum, quàm nutritionem.

1018.— Quæritur I. an liceat sine fractione jejunii, sumere toties quoties libuerit aliquid cibi ante potum, ne potus noceat? Affirmant *Pasqual. Fag. Dian. et Leander* (*apud Salm. tract.* 23. *cap.* 2. *punct.* 3. §. 2. *num.* 66.), qui citat *D. Th. Sylv. Sanch. Bonac. etc.* Sed rectè contradicunt *Salm. ib. n.* 68. *cum Caj. Abul. etc.* qui dicunt nequaquam *D. Thomam*, nec alios citatos à *Leandro*, id permittere toties quoties, sed tantùm vix pro una vice, in quo consentiunt ipsi *Salm. et Concina tom.* 5. *pag.* 255. *n.* 3. Alii verò ut *Elbel tom.* 2. *pag.* 165. *n.* 446. cum communissima, ut asserit *Sporer sect.* 5. *n.* 14. *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *cap.* 1. *n.* 7. *Croix lib.* 3. *part.* 2. *num.* 1293. id permittunt, si non fiat frequenter (1).

1019. — Quæritur II. an *electuaria* frangant jejunium? Electuaria dicuntur ea, quæ ex electis rebus, putà ex saccharo et junipero, aut cedro conficiuntur, vulgò dicta *Conserve*, ut *Concina t.* 5. *p.* 205. *n.* 8. *et Elbel t.* 2. *p.* 161. *n.* 447. *cum D. Th.* loco mox citando; non autem intelliguntur potiones de *kaffè*, et herba *thé*, quæ omninò ad libitum quidem permittuntur, ut benè ajunt *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1292. *Holzm. t.* 1. *p.* 337. *num.* 21. *Milante in prop. ex.* 25. *pag.* 257. *et Elbel, p.* 156. *num.* 433. *cum communi.* De præfatis autem electuariis sic docet *D. Th.* 2. 2. *qu.* 147. *art.* 6. *ad* 3. ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum: unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio: nisi fortè aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.* Hanc doctrinam S. Doctoris communiter sequuntur *Holzm. l. c. p.* 338. *r.* 2. *Elbel, p.* 161. *num* 447. *Spor. n.* 14. *et Salm. c.* 2. *n.* 52. *cum Caj. Less. Nav. Laym. etc.* An autem hæc, ob solam delectatio-

(1) « Ita etiam permittitur sumere parum cibi, v. g. unciam, ad depellen- » dam debilitatem, ut communiter... Nonnulli hoc permittunt toties, quoties » bibendum erit, ne potus noceat; sed hoc, ut recte dicunt alii, vix potest » permitti semel atque iterum in die. » *Hom. Ap. tr.* 12. *n.* 11.

Edit.

nem sumpta, jejunium lædant? Negant *Salm. loc. cit. num. 53. cum Abul. et Sylv.* modò sumantur in parva quantitate : utuntur ratione *D. Thomæ*, scilicet quòd electuaria non sumuntur ad nutriendum, sed ad digestionem adjuvandam; sicut vinum, etiamsi verè nutriat, et ad delectationem sumatur, tamen, quia non est ad nutriendum institutum, non frangit jejunium. Sed oppositum tenendum cum *Concina pag. 203. num. 8.* qui citat *Leand. Fag. etc. ac Dian. Coord. tract. 6. r. 95. num. 2.* Ratio, quia ideo electuaria licitè sumuntur in parva quantitate, eò quòd, cùm assumuntur ut medicamentum, adest sufficiens causa excusans à veniali; cùm autem sumuntur ad delectationem, deficit causa, et propterea nequeunt sumi sine culpa. Nec obstat ratio *D. Th.*, ut suprà apposita; quia, cùm dicat S. Doctor non posse ea sumi per modum cibi, utique consequenter excludit posse sumi ad delectationem. Neque etiam valet paritas vini, nam vinum per se habet rationem potùs, et non cibi, ut per se habent electuaria. Cæterùm, ad excusandum sufficit quælibet rationabilis causa, licèt non tam gravis, putà ad digestionem ciborum, ut ait *S. Thomas*, sive ad confortandum stomachum, ad tollendum fœtorem oris, ad conservandam vocem, et similia; ita *Spor. d. n. 14. et Elbel l. c.* Et sic probabiliter excusantur ii, qui aliquid sumunt, ne vires deficiant, quando prandium differre debent ultra horam communem, ut docent *Pal. t. 7. tr. 1. d. 3. §. 2. n. 3. cum Azor. Tol. Sa, Nav. et Val. Less. ac Layman apud Croix l. 3. part. 2. n. 1282.*

1020. — Quæritur III. per quantum temporis prandium moraliter non interrumpatur, ita ut illud continuari possit? *Tamb. Dec. l. 4. c. 5. n. 16. et Fill. apud Dian. part. 1. tract. 9. r. 52.* dicunt, si nulla adsit causa, non interrumpi prandium per quadrans cum dimidio, etiamsi decreveris non ampliùs comedere; imò *Elbel tom. 2. pag. 158. n. 438.* concedit id etiam per semihoram. Per horam verò procul dubio interrumpitur prandium, ut *Salm. tr. 20. c. 21. n. 58.* Quando verò intercedit negotium *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. d. 24. n. 1. cum aliis, et Viva qu. 10. art. 2. n. 4.* dicunt nec etiam per horam prandium interrumpi. Imò *Joan. Sanchez* extendit adhuc ad duas horas; et quamvis hoc non admittant *Salm. tr. 25. c. 2. punct. 5. §. 1. n. 49.*, attamen *Tamb. Dec. l. 4. cap.*

3. §. 2. *n.* 15. *cum Fag. et Lezan. Dian. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 1279. absolutè concedunt, et sanè probabiliter, quando quis non sufficienter se refecit, ut ait *Holzmann. t.* 1. *p.* 338. *n.* 22. Imò *Croix loc. cit. cum Leand. Steph. et Pasqual.* adhuc probabiliter concedunt, quantumcumque fit serò, posse eum redire ad prandium : dummodò (addunt) retinuerit intentionem redeundi, et non sufficienter se refecerit. Sed casu quo aliquis non posset tolerare jejunium sine magno incommodo, puto etiam sine illa intentione, posse redire, quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione. Et hoc concedere videntur etiam ipsi *Salm. ibid. n.* 50. *in fine cum Lessio, Trull. et Fill.*

Quær. IV. an quis, postquam surrexit à mensa animo non ampliùs comedendi, possit iterùm ad comedendum redire? Negat *Nav.* Sed affirmant *Less. lib.* 4. *cap.* 2. *d.* 2. *Ronc. cap.* 1. *q.* 1. *r.* 1. *ac Bon. Trull. et Vill. apud Salm. cit. n.* 50. qui meritò probabile putant, si convivæ adhuc comedant, vel si in mensa apponatur aliud ferculum, quod ille ignorabat apponendum; ut ait *Sanch. n.* 5. *et Salm. ibid. cum Villal.*, quia adhuc moraliter censetur idem prandium durare. Id autem quod dicunt *Nav. Sylv. et Pal.* scilicet, quòd qui causâ itineris manè jentaculum sumpserit, non tenetur ad jejunandum, si postea non proficiscatur; rectè id negant *Salm. Less. Trull. et Fill.* nisi quando per illam unicam comestionem non possit is reliquo die commodè jejunare; nam aliàs cùm essentia non adhuc sit destructa, tenetur utique jejunium servare.

Quæritur V. quamdiu liceat protrahere prandium? Probabiliter respondet *Tamb. l.* 4. *c.* 4. §. 2. *n.* 15. *et Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1283. *cum Fagund.* licère usque ad duas horas; imò *Elbel tom.* 2. *p.* 158. *n.* 457. *cum Gobat* concedit usque ad tres, vel quatuor horas, saltem pro Germanis, juxta eorum morem; sed *Croix* meritò dubitat, an hæc consuetudo sit approbata; nisi, ut ait, post duas circiter horas apponantur sola bellaria, vel cibi leviores; maximè si postea vesperi omittatur refectiuncula; hocque ego nec approbo nec reprobo.

1021. — « Excipe tamen 1. si quis sumeret lac, jusculum, » et similia, quæ sive sorbeantur, sive comedantur, non ha- » bent rationem potûs, sed cibi, ac principaliter referuntur

» ad nutriendum.»(*Est commune apud Salm. tr. 23. c.2. punct. 3.§. 2. n.57. cum Sanch. Trull. etc.*) « 2. Si quis poma, pira, » vel etiam uvas in magna quantitate sumeret; quia habent » rationem cibi. *Dic. et alii 6. Dian. p. 9. t. 6. r. 14.*»(*Etiamsi solùm succum deglutiat. Salm. ibid. n. 64. in fin. Et idem de uva, ex communi. Salm. ibid. n. 65.* (*contra Pal.*). *Et idem dicit Viva q. 10. art. 1. n. 8. de peponibus, vulgò* melloni d'acqua, *ut est communissima contra quemdam Anonymum, qui improbabiliter contrarium scripsit.*) « 3. Nisi quis in ma- » gna quantitate electuaria in fraudem jejunii sumeret. Qui » verò in potu valde excederet, contra temperantiam quidem, » non tamen contra jejunium peccaret, saltem mortaliter. » *Laym. loc. cit. n. 7.*

1022. — Quæritur hìc I. An potus vini frangat jejunium? Non dubitandum, quòd, ut testantur plures patres, *S. Chrysost. S. Hieronymus, S. Basilius, etc.* juxta primam Ecclesiæ disciplinam antiqui christiani in jejuniis omninò vino abstinebant. Sed nec etiam dubitandum, quòd hodierno tempore potio vini non est interdicta, si sumatur in comestione, vel extra, ad sedandam sitim, vel ad digestionem juvandam; sic docet *S. Thomas* 2. 2. *qu. 47. a. 6.* ad 2. *Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam* (aliàs *sumptionem*, juxta *Billuart*) *potùs.... licèt aliquo modo nutriat.* Et patet *ex c. Denique, dist. 3.* ubi *Gregorius Magnus* sic ait : *Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omninò fugiamus.* Attamen dubium fit, an vinum sumptum extra refectionem ad sedendam famem lædat præceptum jejunii?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Sylvest. v. jejunium n. 9. Natal. Alexandr. l. 4. art. 7. Reg. 14.* Item *S. Anton. Abul. Reg. etc. ap. Salm. de 3. præc. c. 2. punct. 3. §. 2. num. 55.* Et hanc videtur tenêre *D. Th. in 4. Sent. d. 15. quæst. 3. art. 4.* his verbis : *Qui potat extra horam unicæ comestionis, non dicitur bis manducare, et propter hoc nec statutum Ecclesiæ frangit : nisi in fraudem faciat, quia legem violat, qui in fraudem legis aliquid faciat.* Ratio igitur hujus sententiæ est, quia licèt bibens vinum ad famem extinguendam non peccet frangendo jejunium, peccat tamen frustrando finem jejunii. Hæc sententia est probabilis, sed probabilior est mihi sententia opposita quam tenent *Sanch. Cons. lib. 5. c. 1. dub. 23. n. 3. Navar. Sum. c. 21. num. 13.*

Azor, l. 7. *c.* 10. *quæst.* 7. *Ronc. tract.* 9. *cap.* 1. *q.* 6. qui hodiè certam vocat, *et Salm. ibid. n.* 56. *cum Less. Laym. Pal. Bonac. et aliis communiter.* Ratio, quia, ut ipse *D. Th. eod. loc. cit.* docet : *Statutum positivæ legis non attendit intentionem observantis, sed ipsum actum, eò quòd modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti.* Si igitur modus virtutis, seu finis præcepti non cadit sub præcepto, ergò non peccat contra præceptum, qui modum virtutis, seu finem præcepti non observat. quia utitur jure suo. Neque huic obstat dicere, quòd, si hoc esset, non peccaret qui sine justa causa laborem assumeret, ut posset jejunium solvere; quod verum non est, ut dicemus in *Dub. seq. n.* 1045. Sed respondetur aliud esse apponere impedimentum contra præceptum, aliud contra finem præcepti : quando labor assumitur ad non jejunandum, peccatur quidem contra jejunii præceptum, eò quòd Ecclesia, præcipiendo jejunium, præcipit simul non apponere impedimentum proximum ad jejunandum; at in nostro casu potus vini ad sedandam famem non est contra præceptum jejunii, sed contra finem jejunii, qui non cadit sub præcepto, et ideò talis potus non est saltem culpa gravis; et fortè per se nec venialis, quia potu vini non omninò frustratur finis jejunii, sicut frustratur per sumptionem cibi qui ab Ecclesia vetatur.

Quæritur II. An frangat jejunium potus cerevisiæ ex hordeo, et cerasis confectæ, aut aquæ mixtæ saccharo, et succo cinnamomi, vel mali cedrini, vulgò dictæ *limonata*, sive *sorbetto?* Certè si cum parva quantitate aquæ magna rerum harum quantitas misceatur, jejunium frangitur : secùs si parva quantitas cum magna quantitate aquæ, quia tunc judicantur isti veri potus, eò quòd alia, quæ cum aqua miscentur, ita liquefiunt, ut videantur propriam naturam amisisse. Ita communiter *Wigandt p.* 738. *n.* 97. *Roncag. c.* 1. *q.* 6. *Elbel t.* 2. *p.* 156. *n.* 433. cum communissima, *Concina t.* 5. *p.* 204. *n.* 9. *Viva q.* 10. *a.* 1. *n.* 8. *Mazzotta t.* 1. *p.* 425. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1292. *cum Leand. et Steph. Tamb. de pr. Eccl. c.* 5. *n.* 8. *et Salm. loc. cit. n.* 57. Nec obstat dicere, quòd aqua mixta saccharo, cùm congeletur, mutet naturam; quia mutatio naturæ importat privationem prioris esse, ad quod redire non possit: sed aqua congelata liquefit statim ac ori admovetur, ergò naturam non mutat. Confirmatur; si gelu mutaret naturam,

accideret quòd in speciebus congelatis vini post consecrationem desineret ibi esse Christus, sed hoc est contra Rubricam Missalis (*c. 10. n. 11.*), ubi præcipitur, ut si Sanguis congeletur, debeat igne liquefieri, et sumi. Instabis : si quis uvam manibus exprimat, et succum tamen deglutiat, quippe jejunium frangit, unde non refert, quòd aqua illa liquefacta deglutiatur. Sed respondetur : Liquor intra uvas non est quidem in forma potabili, sed in forma cibi, et per masticationem deglutitur ; sed aqua congelata non jam per masticationem deglutitur, sed ore immissa, citò per se ipsius oris calore liquefit, et ad pristinum statum redit, sicque naturam potûs non amittit, et ut potus habetur.

1023. — Quæritur III. An potio *chocolatis* frangat jejunium?

Prima sententia, quam tuentur *Cardinalis Brancatius in sua Dissertat. de chocolat. Escob. t. 12. p. 93. dub. 28. Hurtad. part. 2. tract. 10. c. 5. num. 98. Holzm. tom. 1. p. 537. n. 21. Viva de 3. præc. qu. 10. a. 1. num. 8.* item *Machad. Avill. Henriq. Quintanad. apud Guimenium*, et probabilem putant *Felix Potesta p. 307. n. 2877. et Tamb. l. 4. c. 5. §. 2. n. 13.* qui testatur probabilem etiam censuisse *C. de Lugo*, negat jejunium frangere, modò fiat usus illius, ut est in Mexico ; non autem, si sumatur ad instar densæ pultis, putà si misceatur aqua in majori aut æquali quantitate. Fundamentum hujus sententiæ est prout aliqui ex citatis AA. dicunt, quia ratio potûs sumitur à materia prædominante, quæ hic est aqua. Et hoc modo sentiunt citati auctores hanc potionem posse sumi toties, quoties libuerit ; feruntque *Hurtadus, et Illsung. apud Holz.* eam licitam declarasse *S. Pium V., Gregorium XIII. et Paulum V.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. dub. 23. n. 1. Sylvius 2. 2. q. 147. art. 6. Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. P. Conc. t. 5. p. 307. n. 4. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 5. §. 2. n. 60. Dian. p. 4. tr. 4. r. 194. Ronc. tr. 9. c. 1. q. 6. r. 3. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 2. n. 9. et alii plures*, docet frangere jejunium. Ratio, quia illa tantùm potio habet rationem potûs, quæ inservit ad vehiculum alimenti, non verò quæ ipsa alimentum est, ut est lac, et jusculum ; ita et chocolates. Aliàs, si quis pisces contunderet, et in aqua mixtos sumeret, nec iste frangeret jejunium. Hoc tamen non obstante, prima sententia probabilior mihi est, sub limitationibus tamen, ut

infrà dicam. Ratio, quia potus chocolatis eo modo quo admittemus, licèt non habeat rationem potûs, cùm non deserviat ad extinguendam sitim, ut certè sentio, et licèt aliquo modo nutriat; habet tamen rationem medicinæ, quatenùs juvat ad vehendum cibum, sîve ad caput, ac stomachum confortandum. Unde de hoc potu idem dici potest, quod diximus suprà de electuariis *n.* 1019. cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 6. *ad* 3. ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum; unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio.* Sed hâc ratione medicinæ non licebit sumere chocolatem, nisi in parva quantitate, et cùm aderit aliqua rationabilis causa, eo modo quo licitus est usus electuariorum. Hinc *P. Milante in prop. Alex. VII. exer.* 23. *p.* 257. loquendo de electuariis, rectè ait: *Ergo etiam ex fine in præsentiarum chocolatam ad consolidandum stomachum viri probi in moderata quantitate permittunt.* Accedit alia ratio extrinseca universalior et fortè potior, nempe consuetudinis jam hodie communiter receptæ, quæ negari non potest, et quam etiam testantur *Salm. loc. cit. num.* 62. *in fine*, *et Viva, Tamb. Holzm. ll. cc. ac Felix Potestas n.* 2879. *cum Ronc. l. c. suprà* ubi sic ait: *Dixi chocolatam frangere jejunium; habeo tamen rationem extrinsecam, quâ certum mihi redditur, jejunium non frangere: hæc autem fundatur in universali consuetudine, quam sciunt et tolerant prælati Ecclesiæ, quæ consuetudo legi derogavit.* Hæc autem ratio consuetudinis (etsi in alio casu) confirmatur ex *D. Th.* 2. 2. *qu.* 147. *art.* 4. *ad* 3. *in fine* ubi disserens de operariis, et peregrinantibus, an excusentur à jejuniis, ait excusandos esse, si immineat necessitas, et deinde subdit: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad superioris dispensationem, nisi fortè ubi est consuetudo, quia ex hoc ipso, quòd prælati dissimulant, videntur annuere.* Cùm verò ratione consuetudinis potus chocolatis admittitur, censeo cum *Salm. cit. n.* 62. *in fine*, hanc consuetudinem non adesse, nisi pro uno tantùm cyatho in diem, non toties quoties, ut alii dicunt.

Quænam autem quantitas censeatur parva, et juxta usum hodie permitti possit? Sanè improbabiliter *Pasqual. in suo tr. de jejun.* putat nimiam mediam unciam chocolatis, ut possit sumi pro parva materia, ineptè dicens, quòd hujusmodi

quantitas plus nutrit, quàm sex unciæ alterius cibi : unde tantùm admittit octavam, vel sextam partem unciæ ; et huic opinioni videtur adhærere *P. Conc. t. 5. p. 245. n. 5.* ubi ait solùm posse admitti aliquid pulveris chocolatis cum aqua ita admixtæ, ut aqua sapida efficiatur, et stomacho attemperetur: cæterùm *n. 6.* non dubitat chocolatem posse sumi per modum medicinæ adinstar electuarii. Contrà verò, meritò *Salm. ibid. n. 63.* rejiciunt *Leand. q. 5. §. 4. et Turrian. Sum. p. 1. c. 256. dub. 37.* qui permittunt potionem duarum unciarum chocolatis. Alii, ut *Pinellus ap. Salm. Felix Potesta, ac Auctor Adnotation. ad Anacl. de præc. Eccl. d. 2. q. 1. n. 6.* permittunt unam unciam et dimidiam chocolatis cum dimidia sacchari. Rationabiliùs tamen *Card. Brancatius* admittit potionem unius unciæ chocolatis (cum quinque unciis aquæ, ut ait) non frangere jejunium ; vel, ut admittunt *Escobar loc. cit. Salm. cit. n. 63. in fine, Viva ut suprà, et Renzius de præcept. Eccl. c. 2. q. 18. cum Hurtad.* unam unciam chocolatis cum dimidia sacchari. Spectatâ autem hodiernâ consuetudine, *P. Milante loc. cit. p. 256.* sic scribit : *Dico in præsentiarum esse absolutè licitam chocolatæ potionem in moderata sexquiunciæ quantitate* (id est unciæ cum dimidia), *quia parvitas materiæ ex consuetudine introducta et tolerata ab Ecclesia omninò excusat à culpa. Dixi ex tolerantia Ecclesiæ, quia ex laudata permissione hodie chocolata in præfata quantitate sumpta communalis potus semel dumtaxat in die permissus evasit.* Et quidem valde probabiliter, dum communis usus fert ut mihi constat, non minùs quàm unciam cum dimidia chocolatis in ordinariis cyathis solêre immitti. Dicit autem *Viva*, quòd tunc chocolates habet rationem potûs, quando uncia chocolatis, et media sacchari, miscentur septem unciis aquæ. Sed hoc videtur contra communem usum, neque hoc congruit ei quod dicit ipse *Viva*, et quod proferunt *Leander*, *Diana*, *Escob. Potesta*, *etc.* nempe tunc chocolatem non habêre rationem potûs, cùm illa æquat quantitatem aquæ. Unde meliùs videtur sufficere, quòd præfata permissa quantitas sumatur cum aqua, quæ de more solet in usualibus cyathis adhibêri.

1024. — « 2. Jejunium non solvitur per collatiunculam » vespertinam, etsi hæc non ad somnum, sed ad nutritionem » ordinetur : quia consuetudo permittit. Addo, *vespertinam:* » quia sine causa non licet illam sumere manè, vel meridie:

» ex justa tamen causa licet utrumque : ut si fiat ratione » debilitatis, negotiorum, studiorum ; sine ea erit veniale » tantùm, cùm non violetur substantia jejunii. » (*Ita Viva q.* 10. *art.* 3. *n.* 5. *et Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 82. *in fin. cum Less. Tol. Sanch. Caj. Fill. et communi. Ibid. dicunt Fagund. et Leand. quòd venatio sufficit pro causa justa tempus commutandi.*)

« Quoad ejus quantitatem, communiter designatur quarta » vel quinta pars integræ cœnæ ; ut contra *Dian.* 1. *p. tr.* 4. » *r.* 117. *Turr. etc.* docet *Reg. c.* 2. *l.* 6. *num.* 185. *cum Laym.* » *c.* 1. *n.* 9. *Fill. t.* 2. *tr.* 27. *p.* 2. *c.* 2. *q.* 7. *n.* 33. dicens, » ita decisum esse in celebri academia theologorum, qui » omnes in quartam partem consenserunt. Idem probat » *Escob. tom.* 1. *e.* 13. *c.* 3. *n.* 61. siquidem cœna ordinaria » duarum librarum pondus non excedet, quia talis in reliquis » præceptis modica censetur, ac proinde tantò quis magis, » minusve peccat, quantò magis, vel minùs transgreditur. » Adde, quibusdam locis ex consuetudine plus permitti sæ- » cularibus, quàm religiosis, nobilibus, quàm plebeis, et in » frigidis regionibus, quàm in aliis, ut notat *Laym. l.* 4. » *t.* 8. *c.* 1. *et Bon. l. c.* Plus item quibusdam in locis in » vigilia Nativitatis Domini, et alibi in Cœna Domini, per- » mitti ex consuetudine dicunt *Med. Cajet. n.* 34. *et Sanch.* » *in opusc. Escob. t.* 1. *e.* 9. *c.* 3. Quod *Bon.* non improbat, » ubi ea consuetudo est recepta.

« Quoad qualitatem, in ea prohibentur cibi ob nutritionem » communiter ordinati, quippe inter fercula ferè apponun- » tur. Permittuntur autem leviores, ut fructus, aliave ex » saccharo, et melle confecta ; et pro more regionis parum » butyri, et casei, ut in regionibus septentrionalibus, ob » fructuum inopiam. *Laym. l. c. n.* 9.

1025. — In serotina igitur refectione duo spectanda sunt, quantitas, et qualitas cibi. Sed hìc ante omnia animadvertendum præcipuè in his attendendam esse consuetudinem locorum, ut benè advertunt *Caj.* 2. 2. *q.* 147. *n.* 6. §. 2. *et alii passim :* certum enim est, quòd ibi agitur de consuetu- dine, tam circa jejunium, quàm circa omnes alias Ecclesiæ leges, quibus nemo negat per consuetudinem derogari posse, auctoritas Doctorum recentiorum, licèt pauciorum, qui soli de posteriori moderna consuetudine testari possunt, pluris

facienda est, et sine dubio præferenda auctoritati, etsi communiori AA. antiquorum, qui nihil de consuetudine imposterùm introducenda scire poterant. Cùm autem auctores de aliqua consuetudine testantur, id non temerè, et sine sufficienti fundamento asseruisse credendum est. His positis, omnibus patet, quòd antiquitùs, præter unicam comestionem, nulla alia refectio cibi permittebatur. Tractu temporis introductum fuit aliquid parum sumere fructuum, herbarum aut dulciarium ad medicinam, ne potus nocêret, ut testantur *D. Antonin. et Caj.* de suo tempore. Postmodùm consuetudo obtinuit, etiam ad nutriendum sumere aliquid panis, et fructuum, usque ad tres, vel quatuor uncias, ut aliqui DD. dicebant; vel usque ad sex, ut alii putabant. Recentiorum autem, quoad quantitatem pertinet, alii, ut *Holz. t. 1. p. 358. n. 23. cum Laym. Fill. Reg. Spor. t. 1. p. 293. n. 26. Wigandt p. 139. resp. 5. Croix l. 5. p. 2. n. 1299. cum Bus. et Elbel t. 2. p. 175. n. 481. cum Henno, et aliis, Anacl. p. 387. n. 27.* dicunt ex consuetudine permitti jejunantibus quartam partem cœnæ; sed hæc regula non multùm mihi arridet, nam vel potest esse nimis indulgens, et ideò reprobant eam *Salm. tr. 23. c. 2. punct. 3. §. 3. n. 71. et Diana p. 1. tr. 9. r. 1. cum aliis*, vel saltem est valde obscura, scrupulisque obnoxia. Meliùs igitur alii communiter asserunt permitti in collatiuncula octo uncias cibi: ita *Palaus t. 7. tr. 1. d. 3. §. 2. n. 7. Ronc. de 5 præc. c. 1. q. 5. r. 1.* qui asserit sic ferre hodie praxim timoratorum. *Viva eod. tit. q. 10. art. 3. n. 1. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 3. n. 1. Elbel t. 2. p. 180. n. 495. Felix Potesta de pr. Eccl. n. 2886. Mazzotta t. 1. p. 428. Diana p. 1. tr. 9. r. 1.* qui ait hanc sententiam ab omnibus admittendam, et *Salm. ibid. n. 72. cum Vill. Turr. Pasq. Led. Trull. Leand. etc. communiter*, qui dicunt sic hodie tenêre communem piorum usum, et sic practicari ab eodem suorum discalceatorum ordine, sicut apud ipsos *Salm.* testatur *Fagund. ex Suar.* Idem confirmat *P. Milante in prop. Alexandri VII. exerc. 23. p. 258.* qui Auctor, licèt rigidarum sententiarum fautor sit, tamen non dubitat sic asserere: *Ut cœnula ista innoxia sit, debet esse modica, ita ut octo unciarum pondus ordinariè haud excedat quantitas illa, quæ pro refectione sumitur; ita quidem universim viri quâ pietate, quâ doctrinâ*

pollentes, docent, et ad praxim deducunt. Dixi ordinariè, *quia justa ex causa poterit esse majoris ponderis, quando videlicet aliquis majori eget nutrimento.* Quod ultimum etiam communiter DD. admittunt. Quapropter cùm censeant *Salm. cit. n.* 72. *cum Sanch. Viva n.* 3. *Elbel t.* 2. *p.* 180. *n.* 494. *Spor.* §. 3. *n.* 2. *et Vivald. Tamb. Leand. ac Diana apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1500. duas uncias in refectiuncula non reputari excessum gravem; consequenter tenêre debent, eum à culpa excusari, qui majori indiget nutrimento, et per duas tantùm uncias cœnulam excedit. Cæterùm, quantitas octo unciarum ita hodie usu recepta est, ut indistinctè permittatur, etiam iis qui cum illa ad satietatem reficiuntur; ut dicunt *Spor. ad* 3. *præc. de jejun. n.* 27. *Croix n.* 1299. *cum Vill. Faq. et Bon. Tamb.* §. 3. *n.* 1. *Elbel t.* 1. *p.* 180. *n.* 491. *et Holzm. tom.* 1. *p.* 339. *n.* 24. *cum communi.*

In vigilia autem Nativitatis Domini ex consuetudine permittitur quantitas duplò major, ut dicunt *Viva art.* 3. *n.* 2. *Holzm. n.* 25. *Mazz. t.* 1. *p.* 278. *Ronc. l. c. r.* 2. Imo *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 1. *dub.* 26. *n.* 6. *cum Metin. Elbel p.* 181. *n.* 496. *Pal.* §. 2. *n.* 7. *et Salm. loc. cit. n.* 73. *cum. Mol. Barb. Led. Faq. etc.* dicunt in ea nocte posse sumi quantumlibet de fructibus, herbis, et dulciariis, non autem de pane; quia hanc asserunt esse consuetudinem Ecclesiæ ab omnibus receptam. Hanc tamen consuetudinem *Mazzotta* apud nos negat adesse; et ego cum *Pasq. Dec.* 92. *n.* 2. *et Renzi t.* 2. *p.* 589. *quæst.* 6. saltem de illa dubito. Duplicem autem refectiunculam *Sanch. Az. Dian. Tamb. etc. apud Croix n.* 1301. *Mazz. et Ronc. ll. cc.* admittunt, etiamsi vigilia Nativitatis adveniat in Sabbato Quatuor Temporum, hoc est etiamsi festum Nativitatis accidat in die lunæ; quia id conceditur ratione lætitiæ, et solemnitatis. Probabiliùs tamen advertit *Sanch. l. c. n.* 6. quòd si quis in meridie anteverteret refectiunculam, non posset excedere octo uncias, quia tunc non adhuc festum incœpit. In vigilia autem Paschatis, aut Pentecostes dicunt *Viva et Salm.* non permitti duplicem cœnulam, sed tantùm posse sumi ex consuetudine decem vel undecim uncias cum *Leand. Pasq. et Quintan.* sed de hac consuetudine apud nos etiam dubito.

1026. — Quoad qualitatem verò cibi in cœnula sumendi, hodie commune est posse comedi panem, fructus, oleas,

herbas, et dulciaria, ut dicunt *Viva q. 10. art. 1. n. 8. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 3. §. 3. n. 77. cum Laym. Nav. Azor. Pal. etc. communiter.* Cæterùm *Spor. t. 1. ad 3. præc. n. 32. Elbel t. 2. p. 176. n. 483. cum March. Tamb. et Burghaber*, dicunt quòd spectatâ modernâ consuetudine, tuta est sententia, quòd in collatione vespertina non est attendenda qualitas ciborum, sed tantùm quantitas; adeò ut ex omnibus cibis, qui die jejunii sumi possunt in prandio; etiam piscibus, leguminibus, ovis, etc. adhuc liceat sumere in cœna. Iis videtur se adjungere *Bonac. de præc. Eccl. d. ult. q. 1. p. 3. n. 3.* dicens: *Ex quo patet in secunda refectiuncula magis servandam esse quantitatem, quàm cibi qualitatem.*

1027. — Huic opinioni non universè acquiescendum est, nam dubitatur I. An in cœnula liceat sumere ova, cui hæc sint permissa? Affirmat *Sporer ut suprà tom. 1. p. 284. n. 32. cum Pasq. et Vivald. apud Croix l. 3. p. 2. n. 1303.* Sed hoc omninò negandum, ut dicunt *Viva q. 10. a. 3. n. 3. Potesta de præc. Eccl. n. 2886. Mazzotta t. 1. p. 427. Ronc. l. c. et Tamb. t. 4. c. 5. §. 3. n. 5. cum Sanch. Fill. et Diana.* Ratio, quia ova sunt maximæ substantiæ, et ideò à consuetudine communiter rejiciuntur. Tantùm permittunt *Busemb. ut suprà, Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9. Holz. tom. 1. p. 339. n. 23. et Elbel to. 2. p. 176. n. 483.* pro regionibus frigidioribus sumere parum casei, vel butyri. Verumtamen *Viva, Potesta, Tamb. ll. cc. et Mazz. tom. 1. p. 427.* id indiscriminatim permittunt. Hocque probabiliter apud nos admittitur, et in usum deducitur à pluribus perdoctis junioribus, et præsertim à doctissimo meo Magistro ac Illustrissimo Episcopo D. Julio Torni, pro eis qui jam dispensati sunt ad lacticinia; modò non sumatur plus quàm una uncia casei, vel ad summum una cum dimidia. Idem ait *Palaus §. 2. n. 6.* de biscoctis cum ovis, vel butyro confectis, modò eorum non sumatur plus quàm una vel altera uncia.

Hìc notandum, quòd nuper per quemdam confessarium supplicatus fuit SS. Pontifex *Bened. XIV.*, ut explicaret an reverà licèret in serotina collatiuncula parum casei sumere iis, qui in Quadragesima et vigiliis sunt dispensati ad lacticinia? Pontifex supplicationem transmisit ad S. Pœnitentiariam, quæ sic rescripsit: *Sacra Pœnitentiaria optimè conscia mentis Sanctitatis suæ ex speciali auctoritate ejusdem*

respondet non licére. Rationem afferens quòd illud *jejunantes*, expressum in bulla *Libentissimè*, præfati Nostri Pontificis *Benedicti XIV*. (ubi dictum fuit dispensatos ad carnes, vel ad lacticinia, *opus habere eo cibo eâque uti portione, quibus utuntur omnes jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*) intelligitur de rigorosè jejunantibus quadragesimali jejunio, in quo tam carnes, quàm ova et lacticinia vetantur.

Deinde dubium subortum fuit, an S. Pœnitentiaria illud, *Optimè conscia mentis, etc.* dixerit ex sua interpretatione, vel ex proprio oraculo Pontificis? Idcircò idem confessarius item Papam supplicavit, ut ipsemet mentem suam explicaret. Venit responsum (quod ego ipse authenticum observavi, et nunc apud me est) in quo sic dicitur: *Sacra Pœnitentiaria de mandato SS. Domini, qui suis ipsis oculis retroscriptam epistolam dignatus est legere, respondet vera esse, et pro veris habenda quæ constat ab eadem Pœnitentiaria fuisse rescripta. Datum Romæ in Pœn. die* 23. *Julii* 1756.

Sed super hoc aliud dubium aliquibus factum fuit, an hujusmodi declaratio Pontificis indigeat universali promulgatione, ut fideles obliget. Dubitatio orta fuit ex eo quod dicunt DD., nimirùm quòd interpretationes, sive declarationes, etiam authenticæ, factæ scilicet ab ipso legislatore, vel à successore, aut ejus superiore, indigent promulgatione, ut vim legis habeant. Attamen dicimus distinguendam esse declarationem purè talem, à declaratione non purè tali, sive ab interpretatione. *Declaratio purè talis* est illa quæ clarè à principio inest in ipsa lege, id est cùm sensus declaratus totus jam in lege continebatur, v. gr. si lex loquatur de alio, et dubitetur, an de filio legitimo, vel spurio; si legislator declarat intelligi de legitimo, jam sensus clarè in lege inest in principio. *Declaratio* autem *non purè talis* sive interpretatio est illa, cujus sensus non clarè est in lege imbibitus, sed infertur ex aliquo argumento, putà quòd nomine patris veniat etiam avus, nomine mortis naturalis veniat etiam civilis et similibus.

Hinc dicimus cum sententia communi, quam tradunt *Castrop. t.* 3. *d.* 3. *p.* 3. §. 3. *num.* 3. *cum Suar. Vasq. Salas, etc. citatis ibid. Holzm. t.* 1. *de lege p.* 112. *num.* 545. *Spor. supplem. eod. tit. c.* 1. *p.* 47. *num.* 330. *La Croix loc. cit. n.* 824. *Salm. tr.* 11. *de leg. c.* 3. *punct.* 2. §. 2. *n.* 30. quòd

declaratio *purè talis* illius sensûs qui clarè jam inest in lege, non indiget promulgatione, sed obligat omnes qui declarationem illam jam sciunt : cùm ipsa non sit nova lex, sed à principio in lege sit imbibita. Declaratio contrà *non purè talis*, sive interpretatio alicujus sensûs obscuri vel ambigui, qui dubius est, an insit vel ne in ipsa lege, sed ex argumento infertur, hujusmodi declaratio, ut obliget, indiget promulgatione. Ut rectè ajunt *Pal. l. c. §. 1. n. 2. et Suar. de leg. l. 6. c. 1. n. 3.* quòd declarationes omnes quæ non fiunt à legislatore, sed ab ejus successore, aut superiore, semper indigent nova promulgatione, ut obligent ; ratio, quia successori aut superiori non est tam aperta mens primi legislatoris, sicut ipsi legislatori nota est ; ideòque, ut illi aliquid declarent, etiamsi explicarent aliquem sensum jam in lege existentem, semper opus habent recurrere ad argumenta, et interpretationes ; et propterea semper videntur aliquid novi constituere. Saltem (ut ait *P. Suar. de leg. l. 4. c. 14. n. 3.*) hujusmodi declarationes, prout sunt responsa declarativa Pontificum, obstringunt ad illam interpretationem tuendam, sive ad servandum antiquum jus secundùm illam interpretationem. Verumtamen idem *Suar. eod. tit. l. 6. c. 1. n. 3.* sic addit : *Ut authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat legis conditiones, ut sit justa, sufficienter promulgata, etc. Unde consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.*

His positis, concluditur in nostro casu, quòd cùm sensus explicatus à Pontifice, legis ipsiusmet conditore (nempe verbum *jejunantes* accipiendum esse pro rigorosè jejunantibus), jam totus insit in lege, totum enim quod significet abstinentiam tam à carne quàm à lacticiniis, jam in verbo *jejunantes* continetur ; propterea hæc declaratio non indiget promulgatione ; tùm quia explicatus est sensus jam in lege imbibitus, tùm quia ab ipso legislatore declaratus est.

Sed post hæc scripta regnans Pontifex *Clemens XIII.* per bullam quæ incipit *Appetente*, sub die 20. Dec. 1759. in hoc puncto omnia sustulit dubia, dicens : *Nova in infringendis jejunii legibus, vel opinionum commenta, vel à vera jejunii vi et natura abhorrentes consuetudines quæ humani pravitate ingenii sint invectæ, ea omnia radicitùs convellenda curetis. In quibus profectò abusum illum censemus omninò nume-*

randum, cùm nonnulli, quibus ob justas et legitimas causas ab abstinentia carnium dispensatum fuerit, licère sibi putant potiones lacte permixtas sumere : contra quam prædictus Prædecessor noster censuit tam dispensatos à carnium abstinentia, quàm quovis modo jejunantes, unicâ exceptâ comestione, in omnibus æquiparandos iis esse, quibuscum nulla est dispensatio; ac propterea tantummodò ad unicam comestionem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt originem, adhibère. Quænam autem sint quæ ex carne originem trahunt, habetur in *Can. Denique, dist.* II. ubi dicitur : *Quæ trahunt originem sementinam à carnibus, ut sunt ova, et lacticinia.* Itaque dispensatis non permittitur in collatiuncula alius cibus, nisi ille qui permittitur non dispensatis.

1028. — Dubitatur II. An in cœnula permittantur pisces? Hìc plures concurrunt doctorum sententiæ. Id absolutè negant *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 80. *cum Sanch. Led. et Pal. ex communi*, ut asserunt, etiamsi pisces sint parvi, et siccati; quia, ut ajunt, nullibi est hæc consuetudo. Attamen *Laym. cit. n.* 9. *cum Azor*, concedit pisciculum sale coctum. *Tamb.* autem *l. c.* §. 3. *n.* 3. tenet pisces sale coctos, sive parvos, sive magnos, hodie vetitos non esse; et asserit *Viva d. a.* 3. *n.* 5. putans hanc consuetudinem jam introductam esse. Imo *Sporer loco supr. cit. p.* 284. *n.* 32. *et Elbel p.* 176. *n.* 483. *et Vivald. March. Pasqual. ac Burgh. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1302. dicunt juxta hodiernam consuetudinem licitum esse vesci piscibus, prout in prandio, modò quantitas debita servetur. Cæterùm *Bon. dist. ult. q.* 2. *p.* 3. *n.* 3. *et Viva, d. n.* 3. *ac Mazzot. tom.* 1. *p.* 427. probabiliter ajunt, hodie ex consuetudine jam apud nos recepta (quam mihi confirmarunt alii docti et probi juniores) posse sumi in cœnula exiguam partem, v. gr. duas vel tres uncias piscis majoris. Hancque consuetudinem confirmat, et approbat ut licitam *M. Milante in prop. Alexand. VII. exerc.* 23. ubi sic ait : *Nec scrupulosus quidem theologus inficiare audet* (licitum esse vesci pisciculis recentibus), *præsertim quia viri prudentes ac docti, immò regularium communitates eisdem vesci in antipaschali jejunio consueverunt. Ut ingenuè meam in re proferam sententiam, attentâ præsenti disciplinâ, sine ullo scrupulo posse etiam magnos pisces in eadem quantitate permitti existimo... Unde, sicut hodie in prandio licet grandes*

pisces comedere, licet pariter in cœnula cum debito moderamine manducare.

1029. — Dubitatur III. Utrùm liceat sumere octo uncias panis cocti cum aqua, et oleo.

Prima sententia affirmat, quam tenent *Diana p.* 10. *tr.* 14. *r.* 58. *Spor. tom.* 1. *p.* 284. *num.* 32. *cum Bassæo, ac Bon. d. ult. q.* 1. *p.* 3. *n.* 3. citans *Az. l.* 7. *c.* 8. *q.* 7. (sed non benè, nam *Azor* ibi nihil aliud admittit, nisi aliquid panis, ne alii cibi soli noceant) item *Elb. t.* 2. *p.* 181. *n.* 499. qui probabilissimam vocat, et *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 1. *n.* 9. dicit non carêre aliquâ probabilitate. Ratio, ut dicunt, tùm quia, si panis, et liquor sejunctim sumi possunt, cur non unà simul? tùm quia, licèt panis crescat pondere, non tamen acquirit rationem majoris substantiæ quoad nutritionem, sed solùm rationem temperamenti quoad cibum vehendum.

Secunda sententia verò tenenda negat, eamque docent *Pal. tr.* 30. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 6. *Laym. l. c. Fill. tr.* 27. *p.* 2. *c.* 2. *n.* 30. *Ronc. c.* 1. *q.* 5. *r.* 2. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1303. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 3. §. 3. *n.* 2. qui oppositam non audet vocare probabilem, item *Salm. tr.* 25. *c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 77. *cum Trull. Villal. et Reg.* idemque sentit *Viva q.* 10. *art.* 3. *n.* 4. qui asserit hanc esse communem, et contrariam non esse sequendam, ut communiter rejectam. Ratio 1. quia, esto panis coctus in aqua naturam non mutaret, tamen hujusmodi ferculum minimè est consuetudine receptum. Ratio 2. quia reverà panis per decoctionem, et fermentationem cum aqua, aliam naturam acquirit, et ita fit quid unum panis et aqua ut evadat una substantia major, et ab invicem separari nequeant. Tantùm ipse censeo admitti posse cum *Tamb. l. c.* ut quis actu, quo se reficit, infundens panem in aqua, aut vino, statim ori admoveat; quia tunc non intervenit fermentatio, et liquor deservit ad vehiculum cibi. Nec improbo quod *Salmant. ib.* nempe quinque uncias (aut saltem quatuor, ut ait *Ronc.*) panis cocti non excedere notabiliter debitam quantitatem.

Probabiliter autem licitum est in cœnula edere jusculum ex herbis coctis cum aqua, et aceto aut oleo, aut vino decocto, ut dicunt *Palaus p.* 2. §. 2. *n.* 6. *Dian. p.* 10. *tract.* 14. *r.* 58. *cum Laym. Leand. Viva q.* 10. *art.* 3. *num.* 3. *cum Bon. et Tamb. Mazzot. t.* 1. *p.* 427. *ac Salm. cit. n.* 77.

cum Nav. et Azor. nec dissentit *Wigandt p.* 139. *resp.* 5. si adsit aliqua causa, aliàs ait esse veniale. Benè tamen advertit *Viva loc. cit.* oleum, et acetum computanda esse in pondus; et ratio est, quia oleum et acetum reverà non habent rationem potûs. Admittunt autem *Salm. loc. cit.* octo uncias ex leguminibus igne tostis: negant verò posse sumi legumina cocta cum aqua, quia (ut dicunt) in hoc adversatur consuetudo; sed id concedunt *Escob. tom.* 12. *l.* 45. *dub.* 54. *num.* 293. *et* 294. *Spor. loc. cit. num.* 52. *et Elbel num.* 483. Cæterùm, quod dictum est suprà de pane decocto, fortiùs videtur posse dici de leguminibus quæ minoris sunt nutrimenti, quàm panis.

« 3. In confessione non sufficit dicere, non servavi, aut » fregi jejunium, sed addendum, utrùm refectione multi- » plici, an esu carnium. Et, si hoc, utrùm semel, an sæpiùs » quantitatem notabilem sumpserit: quia probabile satis est » etiam in hac materia, parvitatem à mortali excusare, ut » docent *Bon. t.* 2. *d. ult. p.* 1. *q.* 2. *et Tann. t.* 3. *d.* 3. *q.* 3. » *dub.* 5. v. g. si coquus, aut ægroti minister parum carnis » prægustet, *Escob. l. c. n.* 54. *Sanch. in opus. t.* 2. *l.* 5. » *c.* 1. *dub.* 12. *n.* 10. » (*Mediam unciam carnis, ait Pasq. esse materiam parvam, sed meritò rejicitur à Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 2. §. 1. *n.* 17. *qui dicunt materiam parvam esse tantùm octavam partem unciæ, ut ajunt etiam Ronc. et Dian. ap. Croix n.* 1305.) « vel ex aliis cibis quartam tantùm partem » collationis serotinæ, sive unam vel duas uncias sumat: » hanc enim esse materiam parvam, cum *Turrian. et Leon.* » docet *Diana p.* 5. *t.* 5. *r.* 11. *et p.* 8. *t.* 7. *r.* 54. esse proba- » bile. Si autem sæpiùs eodem die parum sumeret, peccaret » graviter; quia materiæ illæ coalescerent in unam magnam, » ut contra *Salas* docet *Diana p.* 3. *tr.* 6. *r.* 43. Accedit aucto- » ritas Pontificia damnans opinionem oppositam. » (*Vide propos.* 29. *inter proscriptas ab Alexandro VII.*) « Denique, si » sit in Quadragesima, addendum utrùm fregeris esu ovorum, » aut lacticiniorum? Tametsi enim *Dian. t.* 9. *r.* 54. *et t.* 6. » *misc. r.* 82. citans multos Doctores, dicat, certum esse, » quòd sit mortale, si non ex jure positivo, saltem ex con- » suetudine, in omnibus ferè mundi partibus recepta, vesci » ovis, et lacticiniis in Quadragesima: probabile tamen est, » et tutum (saltem in Germaniæ partibus) esse tantùm veniale. » *Laym. c.* 1. *n.* 3. *Fag. l.* 1. *c.* 2. *etc.* tùm quia, licèt con-

» suetudo habeat, ea tamen non semper sub peccato, præ-
» sertim mortali, obligat. *Vide Fill. t. 27. c. 3. Bon. n. 2.*
» tùm quia Ecclesia non tam graviter ad hoc obligat; ut
» patet tùm ex verbis ipsis, tùm ex faciliore dispensatione
» in his, quàm in carnibus. » (*Sed hodie hoc est improbabile ex prop. 32. damnata ab Alex. VII. relata suprà n. 1007.*)
« Ob quam causam etiam laridi et adipis usum faciliùs con-
» cedi posse pauperibus, docet *Laym. l. 4. t. 8. c. 1. n. 5.*
» Imò ait, nec divitem propter eum usum continuò da-
» mnandum esse peccati mortalis, præsertim cùm *Sylv. verb.*
» *Jejunium, et alii* dicant, ei, cui ovorum, et lacticiniorum
» usus permissus est, etiam laridi, et sagiminis permissum
» videri, idque non improbat *Azor. l. 7. c. 10. q. ult. Vide*
» *Laym.* hìc, *Fagund. p. 4. l. 1. c. 2. n. 20.* ubi dicit, pin-
» guedinem inter carnes non computari. *Vide Dian. p. 1. t. 9.*
» *r. 21.* Verùm in his videndum ubique, quid recepta pio-
» rum consuetudo ferat, à qua non temerè recedendum. *Azor*
» *l. 7. c. 10. q. ult.* » (*Vide dicta n. 1010.*).

» Dixi : *si sit in Quadragesima;* quia extra eam licitè ve-
» scitur ovis, qui debet jejunare, v, gr. ob jubilæum, *Henr.*
» *etc.* vel ex pœnitentia sacramentali, *Fag.* vel ex voto, aut
» in vigilia. *Vide Dian. p. 1. c. 9. r. 5. et 6.* » (*Vide dicta num. 1009.*)

1030. — Quæritur I. Utrùm, qui in die jejunii culpabiliter bis comedit in notabili quantitate, peccet graviter, si iterum comedat?

Affirmat *prima sententia*, quam tenent *Wigandt p. 140. q. 101. resp. 3. Sylv. v. Jejunium, num. 22. Elbel t. 2. p. 154. c. 426. cum Med. etc. Henno :* item *Major. ac Montesin. apud Salm. de 3. præc. c. 2. punct. 1. num. 7.* Ratio, quia sicut præceptum abstinendi à carnibus est negativum, ita ut qui eas quoties comedit, toties peccet, prout omnes asserunt cum *Salm. ibid. punct. 2. §. 1. n. 29. Suar. Diana, etc. communiter, contra Palud. Tab. etc.* Sic est illud per quod præcipitur abstinentia à secunda comestione.

Negat verò *secunda sententia* communis, et probabilior, quam tenent *cum Busemb. n. 1004. Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 42. et 45. Holzm. t. 1. p. 335. n. 8. Anacl. pag. 386. n. 20. Mazzotta tom. 1. p. 326. Roncaglia de 3. præcept. c. 1. q. 2. r. 2. cum Azor. Suar. Fag. Palaus tom. 7. tr. 1. d. 3. p. 2.*

§. 2. *n.* 8. *cum Caj. Val. Sa, Tol. Laym. Henr. etc. Salm. l. c. punct.* 3. §. 1. *n.* 47. *cum Bon. Trull. Fag. et Bass.* Ratio 1. ut alii dicunt, quia præceptum jejunii est positivum, cùm præcipiat principaliter per se unicam comestionem, unde non obligat semper et ad semper; et proinde qui semel illud fregit, non peccat saltem graviter iterùm comedendo; sed hæc ratio non convincit, nam si hoc esset præceptum merè positivum, peccaret qui prorsùs nihil per diem comederet. Ratio 2. potior est, quia essentia jejunii consistit in unica comestione, ut clarè videtur docere *D. Thomas* 2. 2. *q.* 147. *a.* 6. dicens: *Ecclesiæ moderatione statutum est, ut semel in die à jejunantibus comedatur.* Quapropter, destructâ essentiâ jejunii, cessat præceptum. Dispar autem est ratio præcepti abstinendi à carnibus, ibi enim essentia præcepti consistit in unica comestione, quia factâ secundâ comestione, jam jejunium solutum est; idcòque bis comedens non tenetur deinde jejunare, cùm ampliùs jejunium servare non possit. Adde, quòd hoc præceptum communiter sic DD. interpretantur; et hoc solum redderet probabiliorem sententiam nostram. Dixi autem *saltem graviter*, nam *Less. l.* 4. *c.* 2. *n.* 17. *Fill. t.* 2. *tr.* 27. *n.* 24. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1265. cum communissima (*contra Pal. Anacl. et Salm. ll. cc.*) dicunt id esse veniale, cò quòd est contra finem legis, qui est carnis mortificatio: et quidem probabiliùs, quia contraïre fini legis est quædam inordinatio, quæ ab omni culpa non videtur excusari.

Quæritur II. Utrùm, qui inculpabiliter bis comedit in die, teneatur abstinêre à tertia refectione? Negant *Bonac. de præc. Eccl. d. ult. q.* 1. *p.* 3. *n.* 8. *Holz. l. c. p.* 535. *Laym. c.* 1. *n.* 13. *Pal. p.* 2. §. 2. *n.* 9. *Elbel l. c. et Spor. tom.* 1. *p.* 285. *n.* 39. quia, ut dicunt, adhuc in casu inadvertentiæ jam destructa est essentia jejunii. Sed affirmant *Azor, Val. Sa, Nav. etc. apud Bon. loc. ut sup.* Ratio, quia is qui jejunium inadvertenter fregit, materialiter tantùm fregit, et non formaliter; unde cùm primùm advertit ad jejunii legem, tenetur illam servare, ne formaliter lædat. Utraque sententia est probabilis, sed juxta dicta in præced. Quæst. prima videtur probabilior (1).

(1) In hoc Opere *S. Alphonsus* negativam, ast *in Hom. Ap. tr.* 12. *n.* 20. *in fine*, affirmativam sententiam probabiliorem vocat: attamen minime sibi contradixisse censendus est siquidem in hocce Opere cujus textum sem-

Quæritur hìc III. an liceat cauponibus in die jejunii indiscriminatim ministrare omnibus cibos, et carnes? Affirmat *Viva qu. 10. a. 4. n. 7.* cum communi, etiamsi dubitent, an aliquis petens excusetur, quin eum interrogent; quia in dubio nemo præsumitur malus. Imò etiamsi certò sciant eum non excusari, concedunt tabernariis *Sanch. l. 7. cum Nav. Tol. Mol. etc. apud Viva ib.* posse adhuc invitare ad prandium; quia, ut dicunt, illa invitatio intelligitur conditionata, hoc est, *si vultis comedere, comedite apud me.* Ad carnes verò dicit *Viva* non posse invitare hospites, nisi expressè sub dicta conditione nuper annuntiata. Sed hæc duo ultima non admittimus, nisi permissivè, et accedat gravis causa excusans à peccato scandali, prout diximus *l. 3. n. 69.*

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent à jejunio?

1031 *Quatuor sunt causæ excusantes à jejunio: I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas.*

1032 *I. Causa est* dispensatio; *possunt enim à jejunio dispensare 1. Papa. 2. Episcopi. 3. Parochi. 4. Prælati, de quibus singulatim agitur.*

1033 *II. Causa est* impotentia. *Quinam excusentur de* impotentia physica. *Resp. 1. Infirmi. 2. Pauperes.*

1034 *Quinam excusentur de* impotentia morali? *Resp. Excusantur 1. Qui laborant dolore capitis: vel qui nequeunt dormire: An autem hi teneantur manè sumere cœnulam? 2. Milites. 3. An uxores timentes indignationem à viris; et an viri non potentes reddere debitum.*

1035 *4. Adolescentes.*

1036 *5. Senes. Dub. 1. An sexagenarii robusti teneantur jejunare?*

1037 *Dub. 2. An fœminæ quinquagenariæ?*

1038 *Dub. 3. Quid de senibus habentibus votum jejunandi?*

per magis curavit, utramque sententiam in se verè probabilem appellat. Ex quo sequitur, quòd si illam probabiliorem vocet, non notabiliter aut multò sed simpliciter parum probabiliorem intelligat, quæ in ipso sensu auctoris essentialiter à merè probabili non differt. *Confer l. 1. n. 55. et 56.*

Edit.

1039 *Dub.* 4. *An religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia regulæ?*

1040 *Dub.* 5. *An jejunium, subrogatum voto castitatis, obliget sexagenarios?*

1041 *III. Causa est* labor. *Quæ sint artes per se laboriosæ? An excusentur tonsores, et sartores? An pictores, scribæ, et horologiarii? An molitores, argentarii, et sculptores?*

1042 *Qu.* 1. *An excusentur artifices divites?*

1043 *Qu.* 2. *An excusentur artifices qui possunt jejunare sine gravi incommodo?*

1044 *Qu.* 3. *An excusentur ipsi in diebus, in quibus non laborant?*

1045 *Qu.* 4. *An excusentur qui assumunt laborem in fraudem jejunii?*

1046 *Qu.* 5. *An qui laborant sine justa causa? Et an qui laborant ob rarum lucrum?*

1047 *De itinerantibus. Dub.* 1. *Quale iter sufficiat ad excusandum? Dub.* 2. *An excusentur iter facientes equis, vel rhedis?*

1048 *IV. Causa est* pietas. *An ideo opera pietatis possint sponte suscipi?*

1049 1. *Quando excusentur inservientes infirmis?* 2. *Quando peregrinantes ad loca sacra?* 3. *Quando concionatores?* 4. *Quando cantores?* 5. *Quando lectores?* 6. *Quando advocati, judices, medici, et alii professores?* 7. *Quando confessarii?*

1050 *An absentes à patria teneantur ad jejunium in illa præceptum? Et an ad jejunium loci ubi sunt?* Remissivè ad l. 1. n. 136.

1051. — « Resp. Hæ sequentes : 1. Superioris *dispensatio*; » quâ tamen non est opus, si necessitas sit evidens, sed in » dubio tantùm; idque sive ad esum carnium, sive ad se- » cundam refectionem. Talis autem superior est Episcopus, » et parochus, etiam præsente Episcopo, quando legitima » consuetudo sic habet. Imò *Sylv. et Sanch. de matr. l.* 8. *d.* 9. » *n.* 27. *et in opusc. t.* 2. *l.* 5. *c.* 1. *d.* 5. *n.* 18. absolutè af- » firmant, posse dispensare præsente Episcopo : quia, inquit, » ad Episcopum non recurritur in minimis, ut usus habet; » quod Episcopi sciunt, et non contradicunt. Verùm id to- » tum pendet ab usu, et consuetudine, sine qua non licebit. » *Vide Trull. l.* 2. *c.* 3. *d.* 7. Item prælatus, et in ejus ab- » sentia vicarius illius; ut habet *Sanch. l. c.* respectu suorum » religiosorum. Non tamen confessarius, licèt privilegiatus,

» si non sit parochus : quia non habet jurisdictionem in foro » externo. *Sanch. l. c. contra Pal.* Unde tantùm potest judi- » care de justitia causæ.» (*Vel adesse causam ad non jejunandum. Viva d. n.* 5.) «Causa autem valida ad dispensandum » erit vel vera, vel quæ talis putatur ; sufficit enim creduli- » tas inculpata. Item cùm quis bonâ fide putat se à jejunio ex- » cusari, etsi causa insufficiens sit, tantùm venialiter pec- » care docet *Cajet.* At si verè bonâ fide putet, se planè ex- » cusari, nullo modo peccare videtur.

« 2. Causa est *impotentia*, quâ excusantur, qui sine nota- » bili damno non possunt jejunare : ut sunt juniores usque » ad annum 21. completum ; quibus tamen post septimum » annum carnes dari non debent. Item debiles, infirmi, » convalescentes, prægnantes, lactantes, etc. » (*Etiamsi lactantes sint robustæ, ut Viva qu.* 10. *art.* 4. *n.* 3. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. §. 1. *n.* 126. *communiter. Idem Tamb. dicit de muliere mox conceptura, si jejunium ei nocère probabiliter possit. Hinc prababilis metus gravis mali, ut ait Viva art.* 4. *n.* 2. *aut gravis incommodi, ut dicit Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1324. *cum Bon. Tamb. et Pasqual. excusat à jejunio.*) « Ratio est, quia hi omnes egent alimento multiplicato : utì » et senes communiter sexagenarii, nisi evidenter constet » posse jejunare sine damno. In dubio autem an possint, » non tenentur cum periculo tentare fortunam : quia cùm » de ætate constet, et robur sit dubium, non est expectan- » dum, donec deficiat, tunc enim irrecuperabilis est defectus. » *Gran. tom.* 2. *d.* 6. *tract.* 3. *p.* 1. *d.* 6. *sect.* 5. *num.* 39. » *Escob. Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 3. *Tan.* 2. 2. *dub.* 3. *q.* 3. *d.* 5. » *Fill. tom.* 2. *tr.* 27. *p.* 2. *cap.* 6. *et cæteri communiter*, » *contra Nav. Sa', Sanch. de matr. t.* 2. *l.* 7. *d.* 32. *n.* 17. » *et part.* 2. *consil. l.* 5. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 7. item *Dian. p.* 1. » *tract.* 9. *r.* 20. *etc.* qui absolutè, sine omni restrictione, » sexagenarios omnes à jejunio liberant. Quam sententiam » *Trull.* tamquam communiorem et magis conformem tem- » pori, et imbecillitati humanæ, ut ait, sequitur (cum *Molf.* » *Ortiz. etc.*) *l.* 3. *c.* 2. *d.* 7. *num.* 3. præsertim cùm à scru- » pulis, quibus exponit contraria, liberat. Quidam insuper » id extendunt ad eos, qui pro toto vitæ tempore certis » diebus voverunt jejunium ; adduntque esse probabile, quòd » sufficiat, si annus 60 sit inchoatus, eò quòd is in favora-

» bilibus habeatur pro completo. *Diana p.* 5. *t.* 14. *r.* 83.
» ex *Naldo*, *et Sanch. n.* 6. item *p.* 9. *t.* 7. *r.* 73. *ex Trull. et*
» *aliis* 6. Eâdemque ætate, utì et ante annum 21. Regulares
» non tenêri ad jejunia sui Ordinis, probabile affirmat *Dian.*
» *p.* 9. *t.* 7. *r.* 73. *ex aliis* 4. qui etiam probabile censet excu-
» sari fœminas quinquagenarias, *p.* 9. *t.* 7. *r.* 93. *ex aliis* 4.
» Denique pauperes, qui non habent alium cibum præter
» prohibitum, vel non sufficientem pro unica refectione.
» *Vide Sanch. in opusc.* ubi ex *Nav. Gabr. Ang.* excusat eos
» qui laborant tertianâ, vel quartanâ, item qui ex vacuitate
» stomachi notabilem capitis dolorem vel vertiginem patiun-
» tur, vel totâ nocte calefieri, aut dormire non possunt.
» Neque hos tenêri manè sumere collatiunculam, et vesperi
» cœnam, notat *Dian. p.* 1. *t.* 9. *r.* 51. *ex Fill. et aliis* 3.
» quia nemo tenetur pervertere ordinem refectionum.

« 3. Causa est *labor*, vel officium, quocum jejunium non
» possit consistere, qualis est agricolarum, et multorum
» opificum, ut fabrorum, pistorum, sutorum, etc. (etsi de
» sutoribus neget *Angles :* cujus sententiam *Sanch.* dicit esse
» veram, si non suant, sed tantùm scindant corium, et ma-
» teriam præparent); non tamen pictorum, sartorum, quo-
» rum labor exiguus est. Excusat etiam *Laym. l.* 4. *t.* 8. *c.* 3.
» figulos, argentarios, ferrarios lignarios, fullones, cœmen-
» tarios, coriarios, et textores. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *r.* 138. *et*
» *Gordon. t.* 2. *l.* 6. *q.* 18. *c.* 6. versantes prælum typogra-
» phicum, non tamen typorum compositores : fossores au-
» tem, ferrarios, et similes, etiam in die uno, vel altero,
» quo non laborant, excusat *Az. etc. cum Dian. p.* 1. *t.* 9. *r.* 9.
» Similiter excusatur qui pedibus facit iter per magnam diei
» partem, ut ait *Sanch. in opusc. l. c. Vide Fill. num.* 119.
» Ratio horum omnium est, quia communiter horum vires
» non sufficiunt ad hujusmodi labores cum jejunio.

« Dixi, *pedibus;* quia multi non excusant equites; longa
» tamen equitatio ad plures dies, ut docet *Fill. tr.* 38. *c.* 6.
» meritò excusat. Ubi etiam concedit ob labores præceden-
» tes et subsequentes, posse aliquem excusari, si probabi-
» liter debilitatus, vel debilitandus putetur, ita ut officio
» ritè fungi nequeat. *Vide Bon. dist. ult. q.* 4. *num* 11. Ex
» eodem capite doct. excusant conjugem, si debitum reddere
» non possit, quando jejunat; utì et uxorem, quæ ob ma-

» ciem non possit cum jejunio se viro gratam præstare. *Bon.* » *l. c.* Atque, universim loquendo, nemo tenetur opus, ad » quod obligatur, omittere ob præceptum jejunii, ait *Caj.* » Quod intellige, nisi ista obligatio sit valde levis, et ratio- » nabiliter postponenda obligationi jejunii.

« 4. Est *pietas*, vel majus bonum. Unde excusantur, qui » cum jejunio non possunt vacare operibus melioribus, v. g. » concionatores, præceptores ordinarii, confessarii, cantores, » et quotquot opera charitatis, et misericordiæ tam corpo- » ralia, quàm spiritualia exercent, etiam ob mercedem, si » ea cum jejunio peragere non possunt. *Fill. t.* 2. *tr.* 27. *p.* » 2. *c.* 6. *n.* 24. *Azor*, *p.* 1. *l.* 7. *c.* 28. *Fern. Navar. Sylvest.* » *Fagund. etc.* Atque hi quidem omnes intelligunt, et ferè » addunt, quando eorum labores cum jejunio non possunt » consistere. *Diana* autem (absolutè loquendo) *p.* 1. *t.* 9. *r.* 9. » prædicatores, qui diebus quadragesimalibus (intelligo omni- » bus) concionantur, putat à jejunio excusandos; quia, in- » quit, summoperè laborant: non item eos, qui dominicis » tantùm concionantur, nisi sint debiles. *Sanch.* tamen *in* » *consil. p.* 2. *l.* 5. *c.* 1. *d.* 13. *n.* 6. 7. *et* 8. *Trull. l.* 3. *c.* 3. » *d.* 7. putant à jejunio Quadragesimæ communiter, et regu- » lariter excusari eos, qui ter, vel quater in hebdomada » concionantur cum fervore. Lectores verò *Dian. l. c. cum* » *Fagund. p.* 4. *lib.* 1. *c.* 8. *n.* 19. censet non omnes excu- » sandos, sed eos tantùm, quorum labor est improbus; vel » qui ita sunt debiles, ut satisfacere non possint. Idem ferè » sentit *Sanch.* licèt *l. c.* putet lectores eos, qui quotidie » quatuor lectiones legunt (ut in Societate faciunt præcepto- » res Grammaticæ) satisfacere, si media Quadragesima, sive » ter in hebdomada jejunent, eò quòd sit magnus labor, et » paucis annis sic fatigentur, ut progredi non possint; sic » ille. Verùm præstat, ut superiores, ad tollendum scrupu- » lum, cum talibus dispensent; ut monet idem *Sanch. l. c.* » Nam in omnibus istis regula certa, et universalis statui » non potest alia, quàm quòd lex Ecclesiæ non obliget cum » magna difficultate, ut notat *Laym. c.* 2. *n.* 2.

» 5. *Charitas*, vel etiam urbanitas secundùm quosdam, » excusat etiam à veniali eum, qui die jejunii rogatus ab » amico, modicum cibi sumit, *Med. Fab. Fill. Dian. p.* 2,

» *t.* 9. *r.* 29. vel qui ad excitandum infirmorum appetitum, » comedit parùm, etiam carnis. *Sanch. Dian. p.*3.*t.* 5. *r.* 32.

1032. — Quatuor igitur sunt causæ excusantes à jejunio: I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas. De his seorsim hìc, et accuratè censeo disserendum, cùm sint res omnes pertinentes ad praxim, et scitu necessariæ. Sedulò curavi super hoc puncto quamplures auctores observare, et hìc recensère, eò quòd doctorum auctoritas in hoc redundat in probabilitatem intrinsecam, cùm agatur de re quæ valde pendet ab æstimatione sapientum. Et quia plures infrà in singulis sententiis eosdem AA. sæpè citare mihi opus erit, ideò, ne citationes iterùm semper repetam, loca doctorum de hoc puncto agentium, quos observavi, hìc congero. Hi sunt: *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 1. *Laym. lib.* 4. *tract.* 8. *cap.* 2. *Less. l.* 4. *c.* 2. *Azorius l.* 7. *c.* 17. *Petrocorens. Escob. Palaus tract.* 30. *d.* 3. *p.* 2. §. 5. *Bon. de præc. Eccl. d. ult. qu.* 1. *p. ult. P. Concina de præc. Eccl. dissert.* 2. *Sporer Append. ad* 3. *pr. sect.* 4. §. 1. *Roncaglia tr.* 9. *de jejun. c.* 2. *Salm. de* 3. *pr. tract.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. *per totum. Wigandt tr.* 5. *e.* 4. *Holzm. t.* 1. *p.* 3. *de pr. Eccl. tr.* 1. *cap.* 3. *Abelly tr.* 2. *c.* 5. *Viva de* 3. *pr. q.* 10. *art.* 5. *Anaclet. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 7. *Croix l.* 3. *p.* 2. *ex num.* 1308. *Tamb. l.* 4. *c.* 5. §. 7. *Elbel Conf.* 18. *Mazzotta de* 3. *præc. d.* 1. *q.* 4. §. 4. *Felix Potesta de pr. Eccl. Renzius de pr. Eccl. etc. ut infrà.*

I. Causa est *dispensatio;* circa quam quæritur, quisnam possit in jejunio dispensare? Resp. 1. Papa habet potestatem dispensandi à jejuniis in universam Ecclesiam, et quidem validè etiam sine justa causa, quamvis non licitè. Quomodo autem peccet dispensando sine causa. Plures censent peccare graviter, ut *P. Concina pag.* 330. *n.* 2. *et Sotus, Covarr. Cordub. Tap. etc. ap. Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 6. §. 1. *n.* 65. qui id putant probabile, quia hoc esset contra bonum commune, ad quod leges ordinantur. Sed satis probabiliter dicunt peccare tantùm venialiter *Sanch. de matr. l.* 8. *d.* 18. *n.* 7. *Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 22. *n.* 13. *et Salm. l. c. n.* 66. *cum Basil. Pal. Salas, Vill. etc.* modò tamen scandalum, vel aliud damnum absit. Ratio, quia hoc quòd non omnes conformentur in observantia legum humanarum, non videtur tam gravis deordinatio, ut damnetur de mortali.

2. Episcopi possunt etiam dispensare cum subditis suis pro casibus occurrentibus, sed nonnisi ex justa causa; aliàs dispensatio erit nulla. Si verò causa non videatur omninò sufficiens ad dispensandum, vel dubitetur, an sufficiat, poterit Episcopus partim dispensare, et partim commutare jejunium in aliud pium opus, ut ajunt *Roncaglia c. 2. Reg. in praxi 4. et Viva n. 4. cum Tamb.* Potest etiam Episcopus ob aliquam specialem causam dispensare pro una vice in lege universalis jejunii, aut commutare, cùm ejus officium sit saluti suarum ovium invigilare, et scandala infirmorum tollere, putà si periculum sit alicubi jejunium non observari, ita *Laym. cap. 3. n. 5. Azor. c. 18. q. 5. et Salm. de 3. præc. c. 2. punct. 7. §. 4. n. 161. cum Caj. Armill. Tab. Trull.* Sed Summ. Pontif. *Benedict. XIV.* in bulla *Prodiit jam dudùm* §. 10. dixit sententiam oppositam, nimirùm non posse Episcopos pro universo grege dispensare in lege jejunii, esse non modò communiorem cum *Raynaud. Merat. Dian. Mon. Leand. et Ferrar.*, sed etiam magis rationi consentaneam. (1) Et sic ait ipse respondisse quibusdam Episcopis rogantibus, an possent vigiliam S. Mathiæ occurrentis in ultimo die bacchanaliorum ad præcedens sabbatum transferre. Hinc ipse *Benedictus* licentiam eis impertivit, ut pro illo anno prædictam vigiliam anticiparent. Vicarii autem Episcoporum non possunt dispensare, nisi ex speciali facultate ipsis concessa, ut ait *Viva art. 5. n. 5.* neque possunt dispensare abbatissæ, aliæque superiores monialium, cùm ipsæ nullam habeant jurisdictionem spiritualem; possunt tamen in aliquo casu declarare, moniales subditas ad jejunium non tenèri. Ita *Concina cum aliis passim. Vide dicenda l. 5. num. 53. et 61.*

3. Parochi, licèt dubitetur inter DD. an ex vi juris communis possint dispensare in jejuniis, jure tamen consuetudinis certè id possunt ex justa causa cum suis subditis particularibus, non verò pro tota parochia. Ita ex communi sententia, quam tenent *Laym. c. 5. num. 8. Less. n. 45. Concina p. 331. num. 4 Elbel. n. 504. Sanch. de matr. l. 8. d. 9. n. 27. Holz. pag. 436. n. 19.* (quamvis hic permittat tantùm ad unum vel alterum diem, sed alii absolutè loquuntur) item *Salm. ibid. n.*

(1) « Ad dispensandum cum integra communitate circa qualitatem ciborum, » Sedi apostolicæ reservatum est. *Hom. Ap. tr. 12. n. 22.* »

Edit.

1035. *cum Cajet. Suar. Sylvest. etc.* Ratio, quia hoc expedit ad suave regimen Ecclesiæ; nimis enim grave foret ex locis remotis adire Episcopos ad obtinendam dispensationem, cujus necessitas occurrit in diem. *Vide lib.* 1. *n.* 190. *et l.* 4. *n.* 288. Imò valde probabiliter potest parochus in iis dispensare, etiam præsente Episcopo; quamvis enim parochi de jure hanc jurisdictionem non habeant; habent tamen, ut dictum est, ex consuetudine, quæ satis potest jurisdictionem tribuere, ex c. *Cùm contingat, de foro compet.*; ita *Sanch. Concina et Salm. loc. cit. cum Lop. Azor. et aliis suprà relatis.* Id possunt etiam vicarii parochorum, qui exercent actus parochiales jurisdictionem exigentes, nisi parochi expressè repugnent, ut *Salmant. cum Sanch. Palac. Pasqualig. etc.*

4. Possunt etiam dispensare cum suis subditis, et adhuc cum semetipsis, omnes prælati Religiosorum etiam inferiores, atque vicarii superiorum localium : ita *Concina p.* 331. *n.* 5. *et Elbel n.* 505. *cum aliis communiter.* Ratio, quia regulares superiores veram habent jurisdictionem spiritualem in subditos suos; ut eis provideant in illis quæ ad ipsorum bonum regimen pertinent (1).

Hic autem maximè advertenda est de omnibus hujusmodi facultatem dispensandi habentibus doctrina communis, quam tradit *D. Thomas* 2. 2. *quæst.* 147. *art.* 4. nimirùm : *Si causa sit evidens, per seipsum licitè potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente, vel si non posset de facili recursus ad superiorem haberi. Si verò causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi.*

1033. — II. Causa est *impotentia*, sive physica, sive moralis. Ex impotentia *physica* excusantur 1. Infirmi, quibus jejunium timetur posse notabile damnum afferre; hinc dicunt *Elbel n.* 527. *et Viva art.* 5. *n.* 2. quòd si quis sibi persuadeat ex experientia, vel ex probabili ratione, jejunium graviter nociturum, non tenetur jejunare. Sed ideò etiam excusantur, qui laborant febri tertianâ, vel quartanâ, vel qui ab ea immediatè convaluerunt. *Holzm. n.* 14. Item debiles qui unà

(1) *In Hom. Ap. tr.* 12 *n.* 22. *S. Alphonsus* addit : « Sed omnes isti superiores nominati, excepto Papa, nequeunt dispensare nisi ex justa causa, secùs dispensatio est irrita. »

Edit.

vice alimentum sufficiens non possunt sumere, ut *Sanch. dub. 14. n. 11. cum Sylvest. et Angles, ac Holzm. n. 14. cum Laym.* Item prægnantes, et lactantes, quibus aliquando permittunt etiam carnes, si puer sit infirmus, aut ei immineat periculum infirmitatis, vel si mater sit debilis, ut *Ronc. c. 2. n. 1. et Holzm. n. 18.* Imò prægnantes (1) peccarent, si pluries jejunarent; secùs si unum vel alterum jejunium aliqua mulier robusta ferre vellet, ut *Petrocorens. tom. 2. p. 198. cum Nav.*

2. Excusantur pauperes, qui non habent prandium perfectum pro unica congrua refectione. Ita communiter *Less. c. 2. num. 40. Sanch. dub. 14. Elbel n. 507. Spor. n. 55. Holzm. n. 13. et alii ex D. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 4.* ubi ait: *Excusari videntur illi, qui frustatim eleëmosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.* Hinc valde probabiliter dicunt *Sanch. dub. 14. n. 3. cum Angles, Salm. tr. 23. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 132. et Ronc. q. 4. r. 1.* (*contra Mazzotta*) quòd si quis non haberet nisi panem et legumina, aut herbas, non teneretur ad unicam refectionem: licèt enim esset is ad hujusmodi obsonia assuetus, tamen ideò se sufficienter sustentat, quia pluries in die, et pluries in magna quantitate se reficere solet iis cibis, qui sunt modicæ nutritionis.

1034. — Impotentia autem *moralis* etiam excusat à jejunio: et hæc est, quando jejunium non sine gravi incommodo, sive sine magna difficultate extrinseca, quæ magno incommodo æquiparatur, sustinèri potest, ut dicunt *Abelly pag. 412. n. 2. Viva n. 3. Tamb. n. 14. et Croix n. 1324. cum Bon. etc.* Hinc 1. non tenentur jejunare ii, quibus jejunium affert gravem capitis dolorem, ut dicunt *Holzm. n. 14. Elbel n. 507. et Sanch. dub. 14. n. 10. cum Abul. Navarr. et Gabr. 2.* Excusantur ii qui jejunando non possunt noctu calefieri, vel per notabile tempus somnum capere, ut communiter docent DD. ut *Sanch. dub. 14. n. 10. et Salm. ibid. n. 125. Pal. n. 9. Spor. n. 53. Holzm. num. 14. Less. n. 40. Laym. n. 3. etc.* An autem isti teneantur eo casu manè sumere collatiunculam, ut serò possint comedere, et sic servare jejunium? Affirmant *Ronc. c. 1. Reg. prax. 4. Conc. pag. 310. n. 41. Salm. c. 2.*

(1) « Aut lactantes. » *Hom. Ap. tr. 12. n. 23.*

Edit.

punct. 3. §. 5. *num.* 83. *et Croix num.* 1525. *cum Sanch. dub.* 27. *n.* 4. Ratio, quia ille qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media non difficilia. Sed valde probabiliter id negant *Elbel n.* 507. *Tamb.* §. 7. *num.* 14. *Fill. tom.* 2. *tr.* 27. *c.* 6. *n.* 130. *Viva art.* 5. *n.* 3. *cum Fagund. Diana p.* 1. *tr.* 9. *r.* 51. item *Lop. Sanctius, et Loth. ap. Croix loc. cit.* Ratio, ut alii dicunt quia nemo tenetur ordinem pervertere, sed potest communi aliorum consuetudini se uniformare. At hæc ratio debilis est, nam refectionem ad vesperam transferre, reverà non est ordinem pervertere, sed illum perfectiùs servare, cùm hæc erat antiqua disciplina. Ratio potior est, quia dilatio comestionis usque ad vesperam reverà medium est non solùm extraordinarium, sed grave afferens incommodum, cùm in eo non leve perferatur incommodum, quâ ratione derogatum est antiquæ disciplinæ, quæ olim tam rigorosè fuit observata.

3. Excusantur milites, sive sint in castris, sive in hospitiis, ut dicunt communiter *Concina pag.* 23. *n.* 2. *Roncag. c.* 2. *Reg. prax.* 2. *et Salm. cap.* 2. *punct.* 7. §. 2. *n.* 141. *cum Leand. Pasqualig. et aliis.* Ratio, tùm quia ipsi magnos labores perferunt, tùm quia statis horis non possunt comedere, nec congruum habent cibum pro jejunio.

4. Excusantur uxores, quæ aliàs jejunando magnam paterentur indignationem à viris, ut *Less. n.* 44. *Azor, c.* 18. *q.* 7. *Viva art.* 6. *n.* 6. *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 5. *n.* 13. *et* 26. *Salm. ibid.* §. 1. *n.* 127. *Holzm. n.* 16. *et Sporer, n.* 65. *cum Cajet. Sylvest. Nav. Laym. etc.* modò jejunium à viro non prohibeatur in contemptum religionis, vel præcepti Ecclesiæ. Pariter *Sanch. l. c. de matr. num.* 12. *Viva art.* 2. *n.* 5. *et Tamb. n.* 45. excusant à jejunio puellam petentem nuptias, si timeat jejunando notabiliter deformari. Sed rectè ait *Croix n.* 1526. hoc practicè vix esse probabile, cùm vix accidat ex jejuniis ordinariis Ecclesiæ hanc notabilem deformitatem causari. Benè autem excusantur viri, si jejunando non possent uxoribus debitum reddere, quia præceptum justitiæ debet prævalère præcepto humano jejunii. Ita *Sanch. loc. cit. n.* 10. *cum Cajet. Arm. Nav. Sa, Val. Laym. n.* 4. *Holzm. n.* 16. *Tamb. n.* 37. *et Salm. cit. n.* 127. *cum Less. etc.* Idem sentit *Concina p.* 517. *n.* 14. sed censet tenèri virum priùs precibus hortari conjugem, ut à petendo desistat: si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter.

Si autem vir servans Ecclesiæ jejunia, et alia moderata ex devotione, redderetur minùs potens ad debitum reddendum, non teneretur ab eis abstinêre; quia non tenetur cum spirituali jactura illa omittere ut potentiorem se reddat, utì dicunt *Sanch. n. 5. cum Gabr. Soto, Sylvest. Angles etc. ac Croix n. 1338. cum Cornejo, et Steph.* Non autem excusantur conjuges à jejunio, si cum illo debitum petere non possint, ut *Croix loc. cit. et Tamb. n. 40.* qui tamen *num. 41.* probabiliter excusat conjugem advertentem in altero, nisi petat, periculum incontinentiæ, gravem suspicionem concipere quòd ipse adulteratus fuerit, vel aliam diligat.

1035. — 5. Excusantur universè adolescentes usque ad annum 21. completum, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 147. a. 4. cum aliis communiter :* hi enim indigent majori et crebriori cibo, tam ad augmentum naturæ, quàm ad vires solidandas. Sentit autem *Durandus in 4. dist. 15. q. 10. art. 4.* quòd si aliquis adolescens esset robustus, et in ipso natura jam attigerit terminum augmenti, is teneretur ad jejunia; sed hæc opinio est contra communem, et contra *D. Thomam l. c.* qui prorsùs deobligat juvenes ante finem tertii septennii, et tantùm subdit: *Conveniens tamen est, ut etiam in hoc tempore ad jejunandum se exerceant.* An verò aliquis adolescens complens 21 annum, v. g. horâ tertiâ, vel nonâ, teneatur eo die jejunare? Negant *Escob. pag. 108. n. 364. Sporer pag. 286. n. 41. et Trull. Dian., etc. apud Salm. loc. cit. punct. 6. n. 120.* quia, ut hi dicunt, præceptum jejunii respicit totum diem integrum, tamquam unicum objectum præcepti. Sed probabiliùs affirmant *P. Cone. p. 289. n. 3. Sanch. de matr. l. 2. d. 24. n. 23. et Salm. loc. cit. cum Bon. etc.* Ratio, quia præceptum obligat statim ac tempus obligationis advenit; prout qui perveniens ad locum, ubi tenetur ad jejunium, obligatur jejunare, statim ac pervenit.

1036. — 6. Excusantur senes, sed de his dubitatur 1. an sexagenarii indistinctè sint ab obligatione jejunii immunes? Communiter DD. docent sexagenarios excusari in dubio de validitate virium, nisi oppositum constet, ita *Bon. p. ult. n. 4. Less. n. 41. Laym. n. 2. Sanch. d. 4. n. 7. Abelly n. 2. Sporer n. 50. cum Navarr. Tol. etc.* Ratio, quia in istis præsumptio in dubio stat pro imbecillitate virium, ut à

jejunio excusari censeantur. Sed dubium fit, an teneatur jejunare, si quis certè robustus inveniatur?

Prima sententia affirmat, eamque tenent *Fill. tr.* 27. *c.* 6. *q.* 4. *n.* 112. *Elb. n.* 458. *Bon. p. ult. n.* 4. *cum Valent. Abul. Rodr. Reg. Laym. n.* 2. *cum Navarr. Caj. Tol. Sa, etc.* Ratio, quia illi qui in ea ætate vires validas habent, non reputantur ut senes. Hæc quidem est probabilis, sed non minùs probabilis est *sententia opposita*, quam tenent *Sanch. de matr. lib.* 7. *d.* 22. *n.* 17. *Escob. pag.* 108. *n.* 367. *Holz. n.* 17. *Ronc. q.* 4. *r.* 1. qui eam tutam vocat, *Viva art.* 6. *n.* 8. *cum Trull. Molf. etc. Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *punct.* 7. §. 1. *num.* 130. *cum Villal. Leand. etc.* et probabilem putant *Azor, cap.* 17. *quæst.* 4. *Palaus* §. 3. *num.* 6. *cum Sa, et Angles, Elbel p.* 166. *num.* 458. *ac Mazz.* Ratio, tùm quia sic fert universalis consuetudo, ut testantur communiùs DD. apud *Ronc.;* tùm quia aliàs esset res multis scrupulis obnoxia, examinare, an aliquis sexagenarius sit vel ne sufficienter robustus ad jejunium sustinendum. Sed ratio potior est, quia hujusmodi senes, tam ob virium imbecillitatem, quàm ob defectum caloris, nequeunt simul alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori; et licèt nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum, et inconstans, cùm negari non possit in hujusmodi senibus vires deficere et prolabi in interitum, ita ut si in morbum incidant, difficulter perfectè convalescant, unde *Galenus l.* 3. *de Sanit. tuenda* sic dixit: *Senibus simili ratione iis, qui ex morbo convalescunt, in victu esse curandum.* Hinc commune adagium prodiit: *Senectus ipsa morbus est.*

Nec obstat dicere cum *Elbel*, quòd senes ante sexagenarium annum certè tenentur ad jejunium: unde cùm dubium accedat, an deinde ob ætatem excusantur, possidet præceptum. Nam respondetur I. quòd, cùm dubitatur, an lex comprehendat aliquem casum, aut subjectum, non obligat; quia tunc prorsùs perinde est, ac si dubitetur, an exstat lex vel non pro illo casu, aut subjecto: et ideò possidet libertas, ut docent *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 33. *Palaus t.* 1. *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 7. *n.* 2. *cum Salas, Salm. de leg. c.* 2. *punct.* 6. *n.* 110. *et Tamb. Dec. lib.* 1. *c.* 3. §. 7. *verb. Leges, n.* 1. An verò sexagenarii comprehendantur à lege, vel

non, est quidem dubium, imò valde probabiliter negatur, ut ostendimus; unde hoc casu, non lex, sed libertas possidet. Respondetur 2. quòd, etiamsi eo casu possessio staret pro lege, sexagenarii nec etiam tenentur ad jejunium; quia, cùm senes ad eam ætatem perveniunt, duabus ipsi obligationibus obstringuntur, unâ servandi præceptum Ecclesiæ, alterâ tuendi valetudinem; unde sicut in dubio prudens timor gravis incommodi excusat à recitatione officii, ut communiter dicunt *Holz. t. 1. pag. 451. n. 486. Viva de 1. præc. q. 3. art. 6. n. 3. Salm. de Hor. canon. c. 3. punct. 6. §. 1. n. 56. cum Sanch. Pelliz. Trull. et aliis*, ac ipse *Elbel t. 2. p. 556. n. 443.* ita excusat etiam sexagenarios à præcepto jejunii; præceptum enim naturale servandi sanitatem præponderat præcepto ecclesiastico jejunii, cùm in talibus senibus adhuc robustis, ut ait *Palaus l. c. n. 8.* semper adest periculum moraliter certum gravis nocumenti, aut diminutionis virium, quæ semel amissæ, nunquam recuperantur.

An autem annus sexagesimus debeat esse completus, ad excusandum? Affirmant *Sporer, et Elbel ll. cc.* Sed alii dicunt sufficere, ut sit inchoatus. *Viva art. 6. n. 8. Mazz. t. 1. p. 428. Diana p. 6. tr. 14. r. 85. cum Naldo;* et probabile putat *Pal. §. 5. n. 6. cum Sa, Angles, et Llamas.* Ratio, quia communiter dicitur sexagenarius, qui annum sexagesimum inchoavit.

1057. — Dubitatur 2. An excusentur à jejunio fœminæ quinquagenariæ?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Escobar p. 109. nu. 372. Renzius p. 593. quæst. 4. et Narbona, Machad. ac Pelliz. ap. Dian. p. 9. tract. 7. r. 73.* et hanc approbat etiam *Sanchez*, qui licèt *in tr. de matrim.* in dubium revocaverit, in Opusculo tamen conciliorum *dub. 4. n. 6. cum Cajet. et aliis* eam absolutè docet, et probabilem putant *Viva art. 6. n. 8. et Mazzot.* Ratio istorum, quia in fœminis antecedit senectus, ita ut quinquagenariæ nequeant ampliùs generare.

Secunda sententia verò, quam tenent *Laym. c. 3. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 131. Tamb. §. 7. n. 5. Croix n. 1518. Holz. p. 336. n. 17. Elbel p. 84. n. 507. Anacl. p. 393. n. 64.* negat quinquagenarias excusari, nisi adsit specialis circumstantia infirmitatis, vel debilitatis; quia experientia

constat, quòd fœminæ sine detrimento valetudinis faciliùs jejunant, cùm ipsæ minori indigeant cibo. Primam sententiam non audeo improbare, sed neque audeo probabilem dicere, dum video illam à *Laym. Tamb. Elbel et La Croix cum aliis* omninò rejici, et *Dianam* dubitare de sua probabilitate.

1038. — Dubitatur 3. An qui voverit jejunare, putà semel in hebdomada, *toto vitæ suæ tempore*, teneatur ad jejunium in ætate sexagenaria?

Prima sententia, quam tenent *Sanchez Dec. l. 4. c. 11. n. 54. Bon. p. ult. n. 4. Renzius tom. 2. p. 594. q. 6. Pal. §. 3. n. 8. Escob. l. 94. n. 379. et Tamb. §. 7. n. 9. cum Fag. ac Diana*, negat, nisi quis expressè voluerit se obligare ad jejunandum post sexagesimum annum. Ratio istorum, quia votum, cùm sit lex particularis, non obligat nisi adinstar legis ecclesiasticæ.

Secunda sententia tamen verior, quam tenent *Laym. n. 3. Sporer n. 51. Anacl. n. 78. Holzm. n. 26. Elbel n. 528. et Ronc. cap. 2. q. 4. r. 1.* affirmat tenêri, nisi adveniat specialis ratio debilitatis. Ratio, quia votum, quamvis obliget adinstar præcepti ecclesiastici quoad modum, non tamen quoad personas, unde sicut adolescens ante 21 annum potest se obligare ad jejunandum, ita et senes post annum sexagesimum; et satis præsumitur ad id voluisse se obstringere, qui vovit jejunium *usque ad mortem*, sive *toto vitæ suæ tempore*. Secùs autem dicendum cum *Anacl. et Elbel*, si quis voveat sine tali expressione, et non advertat ad ætatem sexagenariam; tunc enim non tenetur, quia eo casu vel censetur se obligasse adinstar præcepti ecclesiastici, juxta primam sententiam: vel quia tunc supervenit notabilis mutatio, ad quam si advertisset, non intendisset se obligare, juxta dicta *hoc libro 4. n. 226.*

1039. — Dubitatur 4. An religiosi sexagenarii excusentur à jejuniis regulæ? Affirmant *Sporer p. 287. n. 51. Holzm. p. 540. n. 26. Tamb. de jure Abb. d. 12. q. 5. n. 7.* item *Rodr. Pasq. et Sanctius ap. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 132.* quia pariter dicunt præceptum regulæ obligare adinstar præcepti ecclesiastici. Sed negant *Azor, qu. 3. Elbel p. 167. n. 460. Roncaglia q. 4. r. 1. et Salm. cit. n. 132. cum Bordon. etc.* Ego distinguendum puto, et dico non excusari

si in regula, quam religiosi profitentur, expressè promittatur observantia *usque ad mortem*. Secùs, si promissio fit sine illa clausula *usque ad mortem*, juxta id quod diximus in præcedenti dubio. Et hujus sententiæ videntur quidem esse *Salmanticenses*, cùm asserant in eorum regula (secundùm quam loquuntur) observantiam *usque ad mortem* promitti.

1040. — Dubitatur 5. An jejunium subrogatum voto castitatis obliget voventem post 60 annum? Negat *Tamb.* §. 7. *ex n.* 10. *cum aliis*, quia in illa ætate, ut ait, ipsa senectus, utpote magnis infirmitatibus obnoxia, æquivalenter est morbus à jejunio excusans. Affirmat verò *La Croix num.* 1320. dicens, quòd sicut senes tenerentur in ea ætate ad castitatem, sic tenentur ad jejunium illius vice impositum. Sed hæc ratio non convincit, nam nimis probat: probaret enim, quòd si vovens gravi laboraret morbo, adhuc teneretur ad jejunium. Quapropter, cùm senectus morbo æquiparetur et ærumnis subjiciatur, non omninò improbabilis videtur prima sententia; sed cùm res sit valde dubia, putarem hunc tenêri ad impetrandam dispensationem, pro qua ætas illa est quidem sufficiens causa.

1041. — III. Causa est *labor*. Ante omnia hìc est advertenda propos. 30. damnata ab *Alex. VII.* quæ dicebat: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii; nec debent se certificare, si labor sit compatibilis cum jejunio.* Meritò Pontifex præfatam propositionem damnavit, quia secundùm eam, omnes laborantes, sive ob officium, sive ob recreationem, sive labor esset compatibilis sive non cum jejunio, essent excusati, quod falsum est. Ideò igitur fuit illa proscripta, quia nimis generaliter loquebatur. Cæterùm omnes artes, quæ exercêri non possunt nisi cum ingenti corporis agitatione, à jejunio excusant, eò quòd in eis multi spiritus consumuntur. Hujusmodi artes laboriosas exercêre, et à jejunio excusari, ex communi sententia dicuntur fossores, agricolæ, lapidicinæ, figuli, textores, lanarii, fullones, bajuli, aurigæ, nautæ remigantes, fabri lignarii, ferrarii, et murarii; ita communiter *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. §. 2. *n.* 136. *Concina p.* 520. *num.* 2. *Elbel num.* 508. *et alii.* Iis meritò adduntur cursores cum *Sanchez dub.* 10. *n.* 6. *Wigandt n.* 92. *Ronc. c.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Spor. n.* 58. Sutores, qui calceos conficiunt, non

verò qui coria scindunt. *Sanch. d. dub.* 10. *n.* 7. *Salm. cit. n.* 136. *Elbel n.* 508. *Azor q.* 8. *Pal. n.*10. *Wigandt n.* 92. *et Sporer n.* 58. Item furnarii. *Salm. loc. cit. Holzm. n.* 15. *Palaus n.* 8. Pistores, *Azor q.* 8. *Elbel n.* 508. *Pal. n.* 8. *Holzm. n.* 15. Coqui, plures dapes et multis personis præparantes, si ferè per diem laborent, ut *Salm. et Spor. ll. cc. Roncaglia Reg.* 2. *in prax. et Tamb. n.* 27. Secùs, si pauca fercula parent, vel tantùm præsideant inferioribus ministris. Typographi prælum versantes, non verò typos componentes. *Concina pag.* 322. *n.* 7. *Salm. ibid. Holzm. n.* 15. *Elbel n.* 508. Famuli, qui vehementer tota die incumbunt majoribus laboribus, ut *Laym. n.* 3. *et Sporer n.* 58. non verò ancillæ lanam aut linum nentes, aut similia levia servitia domûs exhibentes, ut *Tamb.* §. 7. *n.* 25. Secantes lapides, percursantes urbem ad vendendas merces, *Croix n.* 1330. ornantes templa scalas circumferendo, *Tamb.* §. 7. *n.* 30. qui autem benè advertit omnes hos laborantes non excusari à jejunio nisi laborent saltem per majorem diei partem, non verò si per duas vel tres horas.

Barbitonsores communiter non excusantur, ut docent *Less. c.* 2. *n.* 43. *Laym. c.* 3. *n.* 3. *et Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *punct.* 7. §. 2. *n.* 139. *etc. cum communi.* Excipe, nisi aliquis artem suam sine refectione exercêre non valèret propter laboris molestiam, vel propter complexionis debilitatem, ut dicunt *Palaus p.* 2. §. 3. *n.* 10. *Sanch. c.* 1. *dub.* 7. *n.* 8. *Mazzotta tom.* 1. *p.* 429. *Concina p.* 321. *num.* 6. *et Led. Fagund. ac Leand. ap. Salm. l. c. ex Less. d. n.* 43. Item *Palaus n.* 10. *et Led. ac Angles ap. Sanch. dub.* 6. *n.* 7. excusant etiam sartores; sed hoc non admittendum, nisi ipsi peculiari debilitate laborent, ut ait *Concina p.* 371. *n.* 6. vel nisi aliquando deberent extraordinario labore etiam per magnam noctis partem suere, ut evenire posset, si aliqua festivitas immineret, et non possent necessarias vestes conficere, ut dicunt *Roncaglia Reg. in prax.* 2. *et Salm. cit. num.* 139. *in fin.* Pictores, et scribæ sive notarii non excusantur, ut verius docent *Salm. ibid. n.* 140. *Tamb. n.* 25. *Viva art.* 6. *n.* 4. *et Elbel num.* 508. *cum communi*, ut asserit (*contra Henr. Machad. Leand. et Pasq. ap. Salm. ibid.*) nisi labor sit talis, ut non posset exercêri cum jejunio, sine magna difficultate. Neque horologiarii, ut ait idem *Elbel*; sed excipe eos, qui

magna horologia conficiunt, ad quæ construenda magnis viribus opus est.

Alii absolutè excusant molitores, argentarios, et sculptores; at *Concina p.* 326. *n.* 6. hos non excusat, nisi ob debilitatem personæ. Sed meliùs puto dicendum, in his attendi debere qualitatem laboris, an sit gravis, et cum jejunio incompatibilis : regula enim communiter recepta est cum *Lessio n.* 43. quòd qui sine magno incommodo nequit aliquam artem, etsi per se non laboriosam, exercêre, vel propter debilitatem personæ, vel propter aliam peculiarem circumstantiam, is non tenetur ad jejunium.

1042. — Hìc quæritur 1. An artifices divites, qui ex officio exercent artes laboriosas, peccent, si in die jejunii laborem assumunt.

Prima sententia probabilis affirmat, quam tenent *S. Antonin.* 2. *p. tit.* 6. *cap.* 11. §. 8. *Conc. p.* 319. *n.* 1. *cum Gabr. Durando, et Armill.* et hanc clarè tenet etiam *S. Thomas* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 3. ubi sic ait : *Si operis labor commodè differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, et exterioris statûs, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vitæ; non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.*

Verùm *secunda sententia* communis, quam tenent *Sylvest. v. Jejunium n.* 4. *Nav. c.* 21. *num.* 16. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *p.* 7. §. 2. *nu.* 134. *Viva in prop.* 30. *Alex. VII. Less. n.* 42. *Ronc. c.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Elbel n.* 318. *Sanch. dub.* 7. *n.* 4. *cum Tol. Led. Met. et alii innumeri*, dicit hos non peccare, quamvis non indigeant pro suî vel suorum sustentatione. Probatur 1. ex decreto, sive oraculo vivæ vocis prolato ab *Eugenio IV.* ann. 1440. ut testantur omnes AA. citati, utque habetur in *Compend. privilegiorum Fratr. Minor. verb. Jejunium n.* 2. In illo enim sic fertur Pontifex declarasse : *Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, sive divites sint, sive pauperes non tenentur jejunare sub præcepto peccati mortalis. Et quòd absolvi possunt, et induci ad eleëmosynas, et alia bona opera facienda.* Alicui hujusmodi declaratio visa est apocrypha, dicens 1. inepta vidêri verba illa, *sub præcepto peccati mortalis;* ergòne declarat Pontifex tenêri sub veniali? et cur? Sed respondetur, quia facilè hujusmodi divites possunt venialiter peccare, assumendo laborem propter cupiditatem lucri, juxta

dicta *n.* 885. Et ob hanc causam rationabiliter monet Pontifex eos inducendos esse ad alia bona opera facienda. 2. Inepta etiam vidèri alia verba illa, *et quòd absolvi possunt:* Si non peccant, à qua culpa absolvi debent? Sed hoc clarè intelligitur; eò quòd fortè ii tamquam indispositi à confessariis dimittebantur, propterea *Eugenius* declaravit benè eos absolvi posse, non quidem à transgressione jejunii, sed ab aliis peccatis confessis. Ceterùm, usquedum mihi non constabit falsitas hujus declarationis, numquam audebo eam apocrypham dicere, postquam tot classici auctores communiter pro vera illam habent, et super ea suam sententiam fundant. Ratio autem hujus sententiæ mihi videtur esse, quia valde interest reipublicæ, ne causâ jejunii operarii intermittant exercêre artes, quibus ex suo officio incumbunt; si enim in diebus jejunii tantùm pauperes laborare possent sine jejunii obligatione, plures, quibus non est opus actualiter laborare ad se sustentandum, laborem intermitterent, quod certè verteret in notabile reipublicæ detrimentum.

1043. — Quæritur 2. An artifices, qui laborando sine gravi incommodo jejunare valent, teneantur ad jejunium.

Prima sententia negat, quam tenent *Tamb.* §. 7. *n.* 18. *et Leand. et Pasqual. ap. Concina p.* 320. *n.* 3. Ratio, tùm quia consuetudo communiter à jejunio eximit omnes qui laboriosas artes exercent; leges autem non respiciunt, quod rarò, et per accidens evenit, sed quod communiter, et per se contingit; tùm quia ab *Eugenio IV.* in præfata declaratione omnes hi fuerunt dispensati.

Secunda sententia verò, quam tenent *Bonac. p. ult. n.* 8. *Conc. l. c. Viva in prop.* 30. *damn. ab Alex. VII. Regin. lib.* 4. *c.* 16. *n.* 216. affirmat tenêri, modò tamen sit manifestum, quòd ipsi jejunando grave non subeant incommodum; cùm ex una parte lex universè obliget omnes, qui valent cum levi incommodo jejunare: et ex altera satis non constat *Eugenium* voluisse cum eis dispensare. Secùs verò dicendum, si dubium sit, an jejunando grave perferant incommodum; quia ex communiter contingentibus in dubio præsumitur jejunium non esse compatibile cum artibus laboriosis. Hæc secunda sententia, speculativè loquendo, videtur probabilior; sed in praxi vix reperietur unus qui ex hujusmodi labore non graviter relaxetur.

1044. — Quæritur 3. An excusentur à jejunio exercentes artes laboriosas in diebus, quibus vacant à labore? Communè est inter DD. quòd ii qui uno vel altero die non laborant, non tenentur jejunare. Ita *Sanch. dub.* 7. *n.* 10. *Bon. p. ult. n.* 8. *Az. c.* 17. *q.* 8. *Ronc. c.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Elbel p.* 189. *n.* 518. *Tamb.* §. 7. *n.* 24. *Croix n.* 1533. *cum Mendo. et Diana.* Ratio, quia in primo die excusantur, ad reficiendam lassitudinem propter laborem assumptum in die præcedenti: in altero, ad servandas vires propter labores in subsequenti die assumendos. Sed quid, si in illis duobus diebus posset aliquis sine gravi incommodo jejunare? *Bonac. l. c. Ledesma, et Med. apud Viva in d. prop.* 30. *Alex. VII. n.* 9. affirmant tenêri, nisi experti jam fuerint ex præcedenti labore se laxatos manêre, vel minùs aptos reddi ad laborem pro die sequenti. E contrario *Elbel p.* 189. *n.* 518. *Sanch. dub.* 7. *n.* 10. *cum Victoria, etc. Diana p.* 1. *tr.* 9. *r.* 9. *cum Fag. et Hurtado* absolutè excusant, quia ipse labor lassitudinem infert. At ego sentio cum *Viva l. c.* pariter distinguendum, ut in præcedenti quæstione, nempe quòd si manifestè ipsi grave incommodum ex jejunio non sustinerent, tenerentur jejunare. Secùs, si non manifestè, in dubio enim excusantur, quia ex communiter contingentibus præsumptio stat pro necessitate alimenti, ut vel reficiantur à labore exercito, vel idonei reddantur ad laborem exercendum.

1045. — Quæritur 4. An qui laborem assumit, ut eximatur à jejunio, excusetur à culpa? Non videtur dubitandum, quòd hic postquam graviter est defatigatus, etiam malo fine, et etiamsi præviderit defatigationem illam fore incompossibilem cum jejunio, ad illud non tenetur, ut communissimè docent *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 3. *n.* 5. *P. Concina tom.* 5. *p.* 308. *num.* 2. *Sporer n.* 61. *cum Med. ac Dian. et Sylvest. Palud. Sanch. Pal. Fill. et Pasqual.* (qui asserit communem esse sententiam) *apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1554. Ratio, quia jam ille est factus moraliter impotens ad jejunandum. An autem iste, apponendo impedimentum, peccet contra jejunii præceptum? Negant *Salm. de leg. c.* 2. *punct.* 10. *num.* 164. *cum Pasq. Sanctio, et Rocaful. ap. Croix l. c.* Ratio ut dicunt, quia tunc ille utitur jure suo, quo potest se extrahere ab obligatione legis, sicut se eximit ab obligatione jejunii, qui egreditur è sua patria, ubi aderat obligatio jejunandi, ut alium locum

adeat, in quo tale præceptum non adest. Sed omninò affirmandum cum sententia communi, quam tenent *Sanch. Cons. l.* 5. *cap.* 1. *dub.* 7. *n.* 13. *Azor tom.* 1. *l.* 7. *c.* 17. *n.* 9. *P. Concina tom.* 5. *p.*140. *n.* 2. *Mazz. tom.*1. *p.* 126. *et Diana p.* 3. *tr.* 14. *r.* 11. qui ait ab hac sententia non recedendum, quidquid priùs alibi dixerit; item *Viva q.* 10. *art.* 6. *n.* 7. *et Croix l. c.* qui dicunt contrariam sententiam communiter rejici. Ratio, quia licèt is non peccet contra præceptum jejunii, omittendo jejunium post defatigationem, peccet tamen, quia operatur in fraudem præcepti; omnis enim lex obligat, ne quid fiat datâ operâ, ut lex eludatur, ex *D. Th. vide n. seq.*

1046. — Quæritur 5. An peccent contra legem jejunii, qui sine justa causa laborem assumunt, quamvis non in fraudem præcepti? Negant *Ronc. tr.* 9. *cap.* 2. *Reg.* 1. *Bonac. Led. Med. Leand. Pasq. et alii ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1334. Sed oppositum pariter omninò tenendum, ut censent *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 3. *n.* 5. *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 1. *d.* 7. *n.* 1. *Palaus tr.* 30. *d.* 3. *p.* 2. §. 5. *n.* 10. *cum Nav. Caj. Tol. Abul. Fill. etc. communiter*, item *Croix*, *l. c. cum Sanch. Diana*, *ac aliis*; et hanc clarè docet *S. Th.* 1. 2. *q.* 71. *art.* 5. ubi loquens de eo qui *occupat se talibus*, *quibus ab eundo ad Ecclesiam impeditur* (nempe ad Sacrum audiendum), damnat de peccato omissionis; et rationem adducit: *Qui enim vult aliquid*, *cum quo aliud simul esse non potest*, *ex consequenti vult illo carère.* Nec obstat dicere, quòd, si quis obligatus ad Sacrum audiendum, aliò pergat, ubi non adest tale præceptum, eo fine, ut eximatur, vel prævidens sic eximi ab obligatione missæ non peccat. Nam benè respondet *Mazzotta loc. cit.* quòd hic talis, aliò eundo, omninò eximitur à debito Sacri audiendi, sed qui opus assumit ad se liberandum, vel prævidens se liberatum iri à jejunio, adhuc remanet ad illud obligatus, licèt postea propter laborem assumptum à jejunio excusetur. Notat autem *Sanch. Cons. lib.* 5. *cap.* 1. *dub.* 7. *n.* 16. *cum Victor. et aliis*, quòd, si quis non ad recreationem, sed ad finem utilem, licèt non necessarium, assumit laborem, non peccat contra præceptum jejunii, si postea non jejunet. Et idem ait *n.* 17. de itinerante ex aliqua causa honesta, etsi non necessaria, putà ad visendos propinquos, vel patriam, ad venandum, ad ludendum pila; tunc enim semel, vel iterùm excusat. Sed his non universè acquiesco; præsertim,

si solâ delectationis causâ, iter, sive alius labor suscipiatur, ut benè ajunt *Abelly p. 412. num. 3. et Sporer n. 61.* Cæterùm probabiliter *Elbel p. 191. n. 526. Sporer n. 60. cum Laym. et Sanch. dub. 7. n. 2. cum Caj. Nav. Angles, et aliis communiter*, excusant à culpa eos, qui, licèt ex proprio officio non laborent, tamen laborem aliquem magnum assumunt ob rarum lucrum, sicut probabiliter non peccant, qui ob hujusmodi causam laborant in die festivo, ut ait idem *Sanchez*, utque diximus *de 3. præcep. num. 301. et n. 332. cum aliis.*

1047. — Ratione pariter laboris excusantur à jejunio iter facientes pedestre per majorem diei partem, ut probabiliter docent *Sanch. dub. 10. n. 2. Less. c. 2. n. 45. Holzm. p. 335. n. 15. Pal. §. 5. n. 10. et alii communiter.* Sicque pariter excusantur muliones, et agasones pedestres mulas, aut asinos ducentes, ut *Salm. tr. 23. cap. 2. punct. 7. §. 2. n. 137. cum Sanch. Pal. Tol. Laym. etc.* Hoc tamen intelligitur 1. nisi persona, completo itinere, et aliâ refectione non sumptâ in notabili quantitate, jam postea satis se reficiat: tunc enim nequit secundam comestionem facere, nisi die sequenti iter prosequi deberet. Intelligitur 2. nisi iter commodè differri possit, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 3.* dicens: *Si peregrinatio commodè differri possit.... non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Et eum sequuntur *Less. n. 43. et Laym. n. 3. cum Sylv. Tol. et Medin.* Quando autem, incœpto itinere, jejunii dies intercurrit, non tenetur itinerans ab illo desistere, ut jejunet, uti docent *Sanch. dub. 11. n. 5. cum Abul. Laym. cap. 3. num. 5. et Sporer n. 66. cum aliis communiter.*

Sed dubitatur 1. Quale iter, communiter loquendo, sufficiat ad excusandum? *Pasqualigus apud Croix n. 1544.* dicit satis esse iter septem milliarium, id est duarum leucarum, et mediæ (leuca enim importat hìc spatium trium milliarium, sive unam horam itineris). Sed hæc opinio ab aliis non recipitur, qui probabiliter dicunt requiri ad excusandum saltem iter quatuor vel quinque leucarum, ut *Salm. cit. n. 137. Pal. §. 5. n. 10. Viva art. 6. n. 4. cum Trull. et Diana;* quamvis *La Croix cum Bonac. Fill. etc.* requirat iter ad minùs quinque leucarum, id est 15 milliarium. Si tamen via esset tam ardua, aut tempus tam asperum, aut si itinerans

esset adeò debilis, vel itineri non assuetus, ut non posset jejunare sine magna difficultate; ob has causas aliquando posset eum excusare à jejunio iter etiam sex milliarium, vel minùs; ita *Sanch. dub.* 10. *n.* 3. *Salm. loc. cit. Ronc. Reg.* 2. *in prax. et Croix loc. cit.* Sic pariter *Tamb.* §. 7. *n.* 25. *in fine* rectè excusat famulos pedestres comitantes dominum, qui per totum diem equitaret per urbem. Et sic adhuc probabiliter quidam doctus excusabat famulos, qui jugiter per diem inserviunt, ambulantes ad emendum, ad comitandum, ad litteras ferendas, et similia.

Dubitatur 2. an iter facientes equis, vel rhedis, excusentur à jejunio? Damnata quidem fuit prop. 31. ab *Alex. VII.* quæ dicebat: *Excusantur absolutè à præcepto jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius dici conficiant.* Cæterùm communiter DD. excusant qui sic itinerantur per plures dies, ut *Salmant. tr.* 23. *c.* 2. *p.* 7. §. 2. *num.* 138. *Sanch. dub.* 10. *n.* 5. *Roncag. c.* 2. *Reg.* 2. *in prax. Laym. n.* 3. *et Viva a.* 6. *n.* 4. *cum Trull.* (*Viva* tamen, et *Laym.* requirunt, ut tale iter sit saltem per octo dies; sed hoc videtur nimis rigorosum). Benè autem advertit *Viva*, quòd hujusmodi itinerantes non excusantur, si constet eos sine magno incommodo posse jejunare. Præterea, rectè dicunt *Croix*, *Ronc. ll. cc. et Salm. ibid. n.* 137. *et* 138. *cum Sanch. Azor. Tol. Trull. etc.* posse aliquando excusare iter etiam unius diei, si agendum esset cum magna defatigatione, ut evenit cursoribus; vel si equitans sit debilis, aut tempus sit asperum, vel iter arduum, aut extraordinarium. Iter autem octo, vel decem leucarum putant non esse extraordinarium *Salmant. cum Sanch. Tol. Trull. Lastra, Corella, etc. contra Machad. Dianam, Leand. etc. ibid.* Meritò autem hìc notat *Viva d. art.* 6. *n.* 11. *cum Sanch. dub.* 32. quòd itinerantes, si non habeant cibos quadragesimales sufficientes ad sustentandum, potiùs debent refici lacticiniis, adhuc in Quadragesima, et servare jejunium, quàm aliis legalibus cibis levioribus vesci et jejunium frangere, quia observantia jejunii præstat abstinentiæ à lacticiniis.

1048. — IV. Causa excusans est *pietas*. Communiter docent DD. propter hujusmodi causam pietatis posse hominem jejunium omittere, scil. ob peragendam aliam piam charitatis aut

religionis operam, quæ sit majoris boni, quàm jejunium. Ita *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. §. 3. *n.* 142. *cum aliis passim, ex D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 3. ubi sic ait: *Si autem immineat necessitas statim peregrinandi, et magnas diætas faciendi, vel etiam multùm laborandi, vel propter conservationem vitæ corporalis, vel propter aliquid necessarium ad vitam spiritualem, et simul cum hoc non possint Ecclesiæ jejunia observari, non obligatur homo ad jejunandum; quia non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias, et magis necessarias causas.* Subdit tamen S. Doctor: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad superioris dispensationem, nisi fortè ubi est ita consuetum; quia ex hoc ipso, quòd prælati dissimulant, videntur annuere.* Sed facilè *S. Thomas* dispensationem hanc potiùs requirit ad majorem cautelam, vel de convenientia, non verò de necessitate, cùm mox priùs jam dixerat ut suprà, *propter hujusmodi causas pietatis non obligatur homo ad jejunandum.*

Sed dubium fit, an hujusmodi opera à jejunio excusantia possint suscipi spontè, et non ex officio, vel obedientia? Negant *Sylvest. Navar. Cajet. et alii ap. Salm. cit. n.* 142. Sed probabiliùs affirmant *Sanch. dub.* 17. *n.* 2. *et Salm. l. c. cum Arm. Gabr. Palac. et Villal.* Idque expressè docet *D. Th. in* 4. *d.* 15. *quæst.* 3. *art.* 1. ubi dicit: *Si enim sit tanta abstinentia, quòd homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de necessitate non teneatur, indiscretum est jejunium, etsi non sit illicitum.* Modò, intelligitur (ut infrà explicabimus), opera illa ex justa causa assumantur, et differri non possint.

1049. — Hinc 1. Excusantur qui pluribus infirmis cum magno labore inserviunt in hospitalibus, aut monasteriis, ut dicunt *Palaus* §. 4. *n.* 11. *Bon. p. ult. n.* 13. *et Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. §. 3. *n.* 143. *cum Led. etc.*

2. Excusantur peregrinantes ad loca sacra, modò I. ipsi vero zelo peregrinationem suscipiant, in magnum Dei honorem, aut magnam ædificationem communem, nempe si sint personæ gravis auctoritatis, ut ait *Cajet. ap. Laym. n.* 5. vel si peregrinatio vertat in magnam ipsius peregrini spiritualem utilitatem, ut dicunt *Sanch. dub.* 11. *n.* 5. *Holz. p.* 336. *n.* 16. *et Salm. ibid. n.* 144. *cum Sylvest. Abul. Pal. Vill. etc. contra*

Ledesm. Palac. et Met. ap. Sanch. l. c. qui excusant à jejunio etiam eos qui simplicis devotionis causâ peregrinationem suscipiunt. Sed hæc opinio non videtur satis tuta, semper ac ipsi commodè peregrinationem differre possunt, ut docet *D. Th. eod. loco suprà cit. art. 4. ad* 3. ubi ait: *Si peregrinatio, et operis labor commodè differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis.... vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Et sic alii communiter, ut *Less. c. 2. n. 44. Laym. d. n.* 5. *Holzm. et Salm. ll. cc.* Quando verò peregrinatio jam suscepta fuerit, et interim dies jejunii occurrat, non est obligatio intermittendi eam, ut jejunium servetur, prout communiter inquiunt *Sanch. et Salm. ll. cc. cum Abul. Spor. n.* 66. *et Laym. d. n.* 5. qui ait id ut certum tenendum.

3. Excusantur concionatores, qui prædicant quotidie sive frequenter in Quadragesima, ut ex communi sententia dicunt *P. Wigandt ex. 4. n.* 92. *Tolet. l.* 6. *c. 4. n.* 6. *et Salm. ibid. n.* 149. *cum Nav. Caj. Tolet. Trull. etc.*, quia actio concionandi est valde laboriosa, tùm propter studium ad id necessarium, tùm propter corporis agitationem. Et hoc maximè locum habebit pro missionariis, qui diebus missionis cum vehementi agitatione concionantur. Cæterùm decet quidem concionatores omnes, qui non solùm verbo, sed etiam exemplo debent prædicare, ut quantùm fieri potest, ad ædificationem populorum, jejunia satagant observare, ut faciunt qui perfectionis amantiores sunt. An verò excusentur, qui tantùm ter, vel quater in hebdomada conciones habent; affirmant absolutè *Sanch. dub.* 13. *n.* 6. *Ronc. c.* 2. *Reg. prax.* 5. *Tamb.* §. 7. *n.* 26. *et Henr. Trull. ac Pasq. ap. Salm. tr.* 23. *c.* 2. *p.* 7. §. 3. *n.* 149. Idem sentiunt *Busemb. ut suprà, Elbel p.* 169. *n.* 464. *et Viva art.* 6. *n.* 4. modò tamen, ut isti dicunt, cum magno fervore concionentur. Sed meliùs ajunt *Holzm. p.* 335. *n.* 15. *et Salm. l. c.* in hoc standum esse judicio prudentum, nempe si concionatores isti ob corporis agitationem, et applicationem mentis ita debiles evadant, ut nequeant jejunium perferre, tunc possunt excusari. Et hoc valet etiamsi ipsi concionentur causâ lucri, ut dicunt *Sporer n.* 63. *Tamb. n.* 26. *Sanch. dub.* 13. *n.* 3. *cum Nav. et Angles*, (*contra Caj. Led. et Arm.*) *et Salm. cit. n.* 149. *Less. Bon. etc.* Ratio, quia hujusmodi lucrum, cùm sit ju-

stum stipendium talis laboris, licitè intenditur; et aliunde ex tali intentione non impeditur utilitas audientium.

4. Excusantur cantores, sive musici, qui jejunium observando vocem amitterent, nec possent suum officium exercêre, ut dicunt *Anacl. n.* 65. *Sporer n.* 63. *Elbel n.* 511. *et Less. n. 44. cum Sylvest. Nav. et Tamb.*

5. Excusantur lectores scientiarum, qui magno studio et labore indigêrent; non verò qui dictant lectiones jam priùs ordinatas, et sæpiùs repetitas; ita communiter *Ronc. c.* 2. *Reg. prax.* 3. *Elbel num.* 464. *et Salm. loc. cit. n.* 147. *cum Less. Nav. Caj. Tol. Azor. etc.* Asserunt *Salm.* contrarium sentire *Sanch. dub.* 13. *n.* 7. Sed non benè, nam hic Auctor ibi non loquitur de lectoribus, sed de scholasticis qui propter studium non possent jejunare, et dicit cum *Angles*, hos potiùs debêre omittere studium, etiam per totam Quadragesimam, quàm jejunium, *contra Azor. q.* 8. *et Pal. n.* 11. qui censent scholasticos excusari, si per quinque horas utilibus studiis vacant. An autem excusentur à jejunio lectores Grammaticæ? Negant *Salm. ibid. n.* 148. Sed affirmat *Sanch. n.* 7. si in die quatuor legant lectiones: sive si doceant per quinque horas, ut ait *Azorius; Palaus* autem, *et alii apud Croix n.* 1346. dicunt magistros Grammaticæ, qui per quatuor horas docent, non tenêri jejunare plusquam tribus diebus in hebdomada.

6. Excusantur advocati, qui cum jejunio non possent satisfacere suis clientibus, propter studium quo indigent, ita *Ronc. Reg.* 3. *prax. Holz. n.* 15. *Elbel n.* 464. Idem ajunt *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *p.* 7. §. 2. *n.* 140. de judicibus, qui egent studio ad sententias ferendas. Idem dicunt *Sporer num.* 59. *Holzm. et Elbel ll. cc. cum Bonac.* de medicis, et confessariis, qui magno indigent studio, ut suis infirmis, aut pœnitentibus satisfaciant: hi enim, licèt non egeant majori cibo, cùm labor sit mentis, opus tamen habent cibo frequentiori, ut in eis reparetur spirituum consummatio.

7. Confessarii causâ confessionum excipiendarum communiter non excusantur; nisi extraordinarium laborem subeant, nempe si confessiones audiant ferè per totum diem, putà per septem, vel octo horas; ita *Palaus n.* 11. *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 150. *et Ronc. c.* 2. *Reg. prax.* 3. Sed meliùs *Sanch. dub.* 13. *n.* 11. *Spor. n.* 59. *Viva art.* 6. *n.* 4. *et Diana p.* 1. *tr.*

9. *r.* 10. *cum Fag.* ad eos excusandos, ultra laborem extraordinarium, requirunt, ut ipsi sint ita debiles, ut cum jejunio non possent satisfacere frequentiæ pœnitentium; et idem sentit *Tamb.* §. 7. *n.* 25. ubi insuper notat, quòd prædicti professores, nempe lectores, cantores, advocati, medici et confessarii, non per se, sed tantùm per accidens à jejunio excusari possunt, nimirùm si ratione alicujus gravis circumstantiæ suis officiis jejunando non possint satisfacere. Et hoc maximè advertendum in hac materia, nam ubi labor per se excusat, in dubio præsumptio stat pro exemptione jejunii; è converso, ubi labor non per se, sed per accidens, nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personæ, vel gravitatem laboris excusat, in dubio præsumptio stat pro obligatione jejunii.

Hìc autem ultimò animadvertenda est quædam doctrina, quam tradunt *Sporer n.* 67. *et Laym. cap.* 3. *num.* 6. *cum Navarr. Sylv. Caj. et Tol.* quòd, si quis non habeat causam absolutè sufficientem ad eum excusandum à jejunio quadragesimali, et aliqua ratio ipsi probabilis et justa appareat, quâ tantùm bis, vel ter in hebdomada jejunet, non est urgendus ad jejunandum, etiamsi causa illa non omninò sufficiat, sed relinquendus in sua bona fide, ne ipse fortè deinde omnia jejunia culpabiliter omittat.

1050. — An autem peregrinus teneatur ad jejunium quod servatur in loco ubi reperitur non permanenter, sed per aliquod tempus, aut transeunter? Et quid si ibi non servetur jejunium quod servatur in patria? *Vide dicta l.* 1. *n.* 156. *v. Hic refert.*

LIBER V. [1]

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

« Cum omnes fideles sicut præcepta decalogi, ita etiam » alia præcepta, quæ pertinent ad statum, et officium unius- » cujusque, teneantur scire sub peccato mortali; ita ut » ipsa eorum ignorantia vincibilis, licèt non sequatur trans- » gressio, sit peccatum mortale (*Sylv. Sayr. Sanch. Bald.* » *t.* 1. *l.* 1. *d.* 9. *n.* 8. *et* 9.). Hinc post præcepta omnibus » communia agendum de propriis certorum statuum in par- » ticulari.

CAPUT I.

DE STATU RELIGIOSO.

DUBIUM I.

Quid sit natura statûs religiosi?

1 *Quid status religionis? Et qui sint religiosi?*
2 *An religiosus promotus ad Cardinalatum, vel Episcopatum maneat obstrictus votis?*
3 *An teneatur ad observantiam suæ regulæ?*
4 *An promotus ad parochiam teneatur ad habitum, et regulam?*

1. — « Resp. Status religionis est fidelium ad divinæ cha- » ritatis perfectionem tendentium, editis votis perpetuæ

(1) Qui liber 5tus hic inscribitur, in prioribus editionibus 4tus est. Si quis jam à diversis scriptoribus aut etiam in aliis *S. Alphonsi* operibus (non autem in hoc ipso Opere) librum 5tum Theol. Mor. juxta priores editiones citatum inveniet, quærat in hac edit. librum 2dum, eodem tamen numero.
Edit.

» paupertatis, castitatis, et obedientiæ, stabilis in communi » vivendi modus, ab Ecclesia approbatus.

« Dixi, *ab Ecclesia;* quia, etsi olim Episcopi religiones » approbare poterant : postea tamen in concilio Lateranensi » sub *Innocentio Tertio* statutum est, ne nova religio indu- » catur, nisi approbata à Papa. Ratio est, quia, cùm religio » sit communitas sacra, in qua debet esse spiritualis juris- » dictio, hæc autem à Papa proveniat, decens est, ut talis » communitas ab eodem approbetur. *Laym. l. 4. t. 5. c. 1.*

Unde resolvuntur casus :

« 1. Ad essentiam religionis non requiruntur vota sole- » mnia. Ratio est, quia qui in Societ. Jesu vota simplicia edunt, » sunt veri religiosi, utì definivit *Greg. XIII.* in bulla, » *Ascendente Domino. Laym. l. c. n. 4.*

« 2. Non sunt religiosi ii ordines militares, qui conjuga- » lem castitatem tantùm vovent : sunt tamen verè religiosi » milites S. Joannis, et Teutonici, eorumque similes, cùm » tria vota substantialia habeant. Similiter ex fratribus, et » sororibus tertiariis sive ordinis sancti Francisci, sive alio- » rum, tantùm sunt religiosi, qui in religione approbatâ, » secundùm certam regulam, tria vota substantialia emit- » tunt. Contrà autem ii non sunt, qui, licèt tria ista emit- » tant, et communiter, vel seorsim habitent, regulam ta- » men à Sede apostolica approbatam non profitentur. *Laym.* » *loc. cit.*

« 3. Religiosi non sunt, qui, edito voto perpetuæ pauper- » tatis, et castitatis, obedientiam vovent confessario, aut » Episcopo. Ratio est, quia tali voto non subjiciuntur juris- » dictioni spirituali, quæ à Deo, medio ejus vicario, prove- » nire debet. *Ibid. n. 7.*

« 4. Etsi Papa in votis solemnibus religionis dispensare » possit, ut quis desinat esse religiosus : non potest dispen- » sare tamen; ut quis manens religiosus substantialibus votis » non teneatur; quia ad essentiam religionis illa spectant. » *Laym. loc. cit. n. 8. ex Nav. etc.*

2. — « 5. Religiosus promotus ad Cardinalatum, vel Epi- » scopatum, obstrictus manet votis essentialibus suæ religio- » nis, etsi quoad aliquos effectus paupertatis, et obedientiæ

» exemptus censeatur. Deinde, etsi jugo regulæ absolutus sit » quoad culpam, et pœnam, tamen ex obligatione moralis » honestatis, ea servare debet, quæ eum decent, et cum » ejus munere consistunt. Hinc quoad habitum, sui ordinis » colorem deferre debet, etsi quoad figuram Episcopis sæ- » cularibus se conformare possit, ut *Clemens VIII.* concessit » apud *Sanch.* 6. *mor. c.* 6. Imò, si Episcopatum resignet, » vel ob culpam deponatur, absque degradatione, tamen » non tenetur ad regularem observantiam redire, quia reti- » net eminentiam episcopalem, ob quam ab obedientia regu- » lari exemptus fuit. *Ibid. ex S. Th. Rodr. Sanch. etc.* Secùs » est in Cardinali religioso, qui non est Episcopus; hic enim, » relicto Cardinalatu, nihil retinet ex dignitate cardinalitia; » ideoque, si Papa ejus renuntiationem acceptarit, tenetur » redire ad obedientiam regularem sui ordinis. *Pal. de Lug.* » *resp. mor. l.* 5. *d.* 12. »

Quæritur igitur I. An religiosus assumptus ad Episcopatum maneat absolutus à votis? (Intellige à votis *obedientiæ*, et *paupertatis*; nam voto castitatis remanet quidem obstrictus ratione ordinis).

Prima sententia affirmat cum *Vasq. Sot. Med. Angles*; et signanter quoad votum paupertatis, tenent *Palac. Tamb. Dian.* et probabile putant *Sanch. Villal. cum Salm. tr.* 15. *de stat. rel. c.* 5. *punct.* 2. *num.* 30. *et* 32. probantque ex *c. unic. caus.* 18. *quæst.* 1. ubi dicitur: *Monachus, quem canonica electio à jugo regulæ monasticæ professionis absolvit, et sacra ordinatio de monacho Episcopum facit.* Ex hoc igitur dicunt liberari à voto obedientiæ. Sequitur textus: *Velut legitimus hæres paternam sibi hæreditatem postea jure vendicandi potestatem habet.* Si enim, dicunt, potest ut legitimus hæres sibi vendicare hæreditatem paternam, ergò potest illius verum dominium acquirere, dum vendicare solis dominis competit. Et sic etiam liberatur à voto paupertatis.

Secunda sententia, quam sequimur, et tenent cum *Bus. Less. d. c.* 40. *n.* 115. *Pal. t.* 3. *tr.* 16. *d.* 4. *p.* 14. *n.* 4. *Sanch. lib.* 6. *Dec. c.* 6. *n.* 2. *Suar. de rel. t.* 4. *tr.* 8. *l.* 5. *c.* 17. *n.* 1. *Laym. l.* 4. *tr.* 5. *c.* 2. *n.* 9. *et Salm. l. c. n.* 31. *cum Bon. Lezan. etc. ac Spor. t.* 3. *de statu rel. pag.* 87. *n.* 165. *cum communi*, negat, Episcopos religiosos absolvi à votis, nisi in quantum ipsorum observantia repugnet muneri episcopali.

Ratio, tùm quia religiosus factus Episcopus remanet religiosus, ut omnes fatentur, utque obligatio deferendi habitum (ex *c. Clerici, de vita, et hon. Cler.*) ostendit; ergò manet obstrictus votis, quæ sunt de essentia religionis, juxta dicta *de voto n.* 244. *v. Quæritur :* tùm quia vota personalia comitantur personam, in quantum sunt compatibilia cum suo statu. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 11. *ad* 4. ubi ait : *Religiosus, qui fit Episcopus, sicut non absolvitur à voto continentiæ, ita nec à voto paupertatis, quia nihil debet habêre tanquam proprium... Similiter etiam non absolvitur à voto obedientiæ, sed per accidens obedire non tenetur, si superiorem non habet; sicut nec abbas monasterii, qui tamen non est à voto obedientiæ absolutus.* Et alibi in *qu.* 185. *ad* 3. sic explicat textum, in *c. Monachus*, ut suprà oppositum : *Proprium autem* (Episcopi regulares) *nullo modo habêre possunt : non enim paternam hæreditatem vendicant quasi propriam, sed quasi Ecclesiæ debitam.* Et deinde subdit : *Testamentum* (Episcopus) *nullo modo facere potest, quia sola ei dispensatio committitur rerum ecclesiasticarum, quæ morte finitur.* Eodem modo præfatum textum explicat Glossa *verb. Legitimus*, sic dicens : *Sed objicitur : Si hæreditatem vendicat, ergò potest habêre proprium, cùm tamen remaneat monachus, quod esse non debet. Sed dicitur sibi, id est Ecclesiæ suæ.* Et idem videtur expressè sancitum in ipso canone citato, ubi in fine dicitur : *Postquam enim Episcopus ordinatur ad altare, ad quod sanctificatur ac titulatur, secundùm sacros canones, quod acquirere poterit, restituat.* Ex quo *Salm. ibid. n.* 32. *cum S. Th.* inferunt 1. Episcopum regularem non posse de ullis bonis testari. Inferunt 2. cum *S. Bon. Sanch. Nav. et Lez.* quòd prædicti Episcopi regulares possunt quidem ut alii Episcopi disponere de bonis Ecclesiæ ad moderatam ipsorum sustentationem, sed non ad alia; nam superflua debent in eleëmosynas, et pia opera erogare; nisi aliquid ipsi acquisierint parciùs vivendo : præsumitur enim tunc Ecclesia concedere, quòd de eo liberè ipsi disponant; ita *Salm. eod. n.* 32. *in fine, cum Nav. Less. Mol. Sanch. etc.*

3. — Quær. II. Utrùm Episcopus regularis teneatur ad observantiam suæ regulæ? Resp. cum *Bus. et Salmant. de stat. rel. cap.* 5. *punct.* 2. *n.* 34. *et ibi Caj. Val. Bon. Pal. Sanch. Sot. Suar. Less. contra alios*, probabilius esse quòd ipsi sub

nulla culpa sint ad regulam obligati, sed solùm ex honestatis debito, quod autem debitum ne sub levi quidem obligat, ut docent *ib. Less. Sot. Pal. Sanch. etc.* Ratio, quia Episcopus regularis absolutè à jugo regulæ liberatur, ut ex *d. c. unic.* ubi dicitur : *Monachus, quem canonica electio à jugo regulæ monasticæ professionis absolvit, etc.*

Ab aliis autem votis propriis alicujus religionis Episcopus regularis omninò liberatur, ut *Salm. ibid. ex n. 35. cum Sanch. Pal. etc.*

Nota, quòd abbates, propriam diœcesim habentes cum jurisdictione episcopali, sunt in omnibus Episcopis similes. Communiter *Salmant. ibid. num. 29. cum Pal. Sanch. etc.*

4. — « 6. Religiosus ad parochiam promotus, cùm votis » adstrictus maneat, tenetur deferre habitum religionis, regu- » lamque observare in omnibus, quæ cum suo munere con- » sistere possunt. Idque non tantùm secundùm moralem ho- » nestatem, sed sub obligatione gravis culpæ, si ad eam re- » gula obliget » (*Ita probabiliùs Salm. loc. cit. n. 40. cum Sanch. Pell. Bon. etc. contra Suar. et Pal. dicentes tenêri ad vota, sed non ad observantiam regulæ*) « Ita *Laym. lib. 4. t.* » 5. *c. 1. n. 11. et* 12. Ubi addit, etsi parochus religiosus in » iis, quæ ad regulam spectant, subjectus maneat superiori : » jam tamen consuetudine multis locis observari, ut non » tantùm in pertinentibus ad disciplinam ecclesiasticam, sed » etiam in plerisque aliis, ab obedientia prælati eximatur, » et Episcopo subjiciatur. *Vide Sanch. l. 6. mor. c. 6. n. 36.*

DUBIUM II.

Quæ requirantur ad valorem professionis religiosæ?

5 *Quæ conditiones requirantur ad professionem religiosam? I. Aptitudo voventis.*
Quid de ætate, et exploratione puellarum suscipientium habitum religiosum?
6 *II. Requiritur consensus prælati ordinis.*
7 *III. Ut professio sit spontanea.*
8 *Quomodo et quando professus possit reclamare de nullitate suæ professionis?*

5. — « Resp. Ad valorem ejus tres requiruntur conditio- » nes : 1. Est qualitas seu aptitudo voventis, scilicet ut, juxta

» *Trid. sess.* 25. *c.* 15. *de Regularibus*, decimum sextum » ætatis annum expleverit, annumque integrum cum religioso habitu steterit in probatione, nullumque habeat impedimentum, quod per statuta à Pontifice confirmata, in » isto ordine substantiale esse censeatur. *Azor. tom.* 1. *lib.* » 12. *c.* 2. *qu.* 6. *et* 7. *Rodriq. tom.* 2. *c.* 6.

Quoad moniales, Tridentinum statuit, quòd puellæ non suscipiant habitum regularem ante 12 annum completum : unde nequeunt antea suscipere, ut tenet *Alex. Cons. Mon. c.* 2. §. 1. *qu.* 10. *cum Tamb. Rodr. Naldo* (*contra Sanch. l.* 4. *Dec. c.* 18. *n.* 33. *Vill. etc.*) et affert declar. S. C. Exploranda autem est voluntas puellarum ante susceptionem habitûs, et ante professionem ab Episcopo, vel, eo impedito, à vicario, vel alio deputato. Si utraque exploratio omitteretur esset culpa gravis, sed valêret professio, ut *de Alex. l. c. cum Sanch. Barb.* cum declaratione *S. C. et Salm. de privil. tr.* 18. *c.* 3. *punct.* 1. §. 2. *n.* 14. qui notant explorationem hanc ex consuetudine fieri, et semel, et tantùm ante professionem intra 15 dies. Episcopus autem explorare potest, et debet voluntatem puellarum etiam in monasteriis exemptis, ut *Salm. ib.*

6. — « 2. Conditio est consensus, et acceptatio expressa vel » tacita prælati ordinis : per hanc enim religioni incorporari » debet. » (*Error circa substantiam tam ex parte profitentis quàm admittentis, vitiat professionem. Salm. tr.* 15. *de stat. rel. c.* 4. *punct.* 3. *n.* 27.) « Idque ordinariè, non tantùm cum » consilio, sed etiam cum consensu capituli, aut certè majo» ris, aut principalioris partis, secundùm cujuscumque ordi» nis statuta. *Navarr. Lessius c.* 41. *d.* 7.

7. — « 3. Ut professio spontè facta sit, non cogente gravi » metu, qualis esset incarceratio, alimentorum subtractio, » eò quòd in professionem consentire noluerit. Itemque me» tus reverentialis, non quidem se solo, sed accedente pre» cum, blanditiarum, et imperii sæpiùs repetitâ importuni» tate, aut gravi offensione, aut diu continuatâ indignatione » consanguineorum, adjunctis etiam minis de subsidiis ne» gandis, si ex religione egrediatur; hæc enim vel singula, » vel certè simul juncta, consideratâ conditione hominis rudis, » timidi, et metum justum incutere possunt, et professio» nem irritare, ut docet *Laym. cum aliis lib.* 4. *tract.* 5. *c.* 5. » *Less. l.* 2. *c.* 43. *dist.* 7. » (*Vide dicenda de matrim. lib.* 6.

num. 1055. Professio enim, et matrimonium æquiparantur; ac Salm. loc. cit. n. 26.)

Unde resolvuntur sequentes casus:

8. — « 1. Is, qui professionem irritam edidit, ex defectu » alicujus conditionis ex jam dictis, nisi eam postmodùm » tacitè, vel expressè ratificaverit, egredi è religione, et » uxorem ducere potest; licèt, ob vitationem scandali causam » egressûs dicere debeat, et si ad forum externum causa deve- » niat, defectum professionis probare; hoc autem fieri debet » intra quinquennium à die professionis; post illud enim » non auditur, juxta *Trid. c. 19. sess. ead.* quia præsumitur » eam interea ratificasse.

» 2. Quòd si tamen sciret illam juris præsumptionem fal- » sam esse, eò quòd vel ignorans impedimentum, vel metu » gravi, aliâve justâ causâ impeditus reclamare intra quin- » quennium non potuerit; vel impedimentum sit essentiale, » ac perpetuum, aut saltem ultra quinquennium duret, » eo elapso potest reclamare, debetque audiri in judicio, » saltem extraordinario, vel in integrum restitui, ut con- » tra *Bon. de claus. d. 4. q. 2. p. 16.* docent *Navarr. Sanch.* » *d. 32. n. 22. Less. l. 2. c. 41. d. 7. Az. l. 12. c. 4. qu. ult.* » *Dian. p. 3. t. 2. r. 55. Barb. in Trid. sess. 25. c. 19. n. 8.* » ubi plures alios citat: et nisi aliud quid impediat, fugere » potest, ut docet *Laym.* Qui addit, si fuga sine gravi scan- » dalo, vel incommodo tentari non posset, monendum à con- » fessario, ut professionem tacitè ratificet: quod fiet, si pro- » fessorum habitum proprium deferat, actusque iis proprios » exerceat, cum intentione, quòd professus talis ordinis esse » velit. *Vide Auct. cit. et Dian. p. 8. t. 7. r. 51.* ubi ex *Trid.* » *sess. 25. c. 19.* probat Episcopum de nullitate professionis » sine interventione superioris regularis sententiam ferre non » posse; et, si faciet, fore nullam. » (*Ita Salm. de stat. rel. tr. 15. c. 5. p. 1. §. 1. n. 15. communiter. Dubius de sua profes- sione nequit reclamare. Salm. ibid. n. 8. in med. cum Pell. et Lez. quia religio posidet: intellige, si dubium superveniat Nec creditur reclamanti, nisi probet fictè consensisse, ex c. 2. de Reg. Salm. ibid. n. 9.*)

Hìc addenda quæ nuper sancita sunt à N. SS. P. *Bened. XIV.*

in sua bulla, quæ incipit: *Si datam hominibus*. Ibi statuitur I. omnia quæ decreta sunt de viris religiosis, comprehendere etiam fœminas, ubi eadem causa militat. II. Causas nullitatis professionis agnoscendas esse à prælato regulari tempore motæ litis, et simul ab Ordinario; pro monialibus verò non exemptis, à solo Ordinario, et pro exemptis simul ab Ordinario et à prælato cui regimen monasterii commissum est. III. Non posse prælatum ejicere professum, nisi cognitâ causâ per ipsum et Ordinarium ut suprà, casu quo agnoverit postea impedimentum, etiamsi de eo subditum interrogaverit, nullam aliàs professionem fore protestatus, et ille occultaverit. IV. Posse causam nullitatis agi etiam, elapso quinquennio, si intra illud professus seriò reclamaverit. V. Cognitionem causæ ad Sedem apostolicam pertinêre, si professio emissa fuerit extra novitiatum. VI. Apostatas repelli à judicio, nisi habitum religionis reassumpserint. VII. Non posse professum prætendere annullationem suæ professionis ratione vis aut metûs illati, si intra quinquennium non reclamaverit, tametsi allegaret vim et metum semper durasse. Concedi tamen huic restitutionem in integrum dandam tantùm per Sedem apostolicam, prævio processu confecto à suo prælato, et Ordinario, cum assistentia defensoris professionis, qui debet etiam Romæ assistere. VIII. Post primam sententiam professum non posse egredi à religione, sed debere expectare secundam, post appellationem faciendam à defensore.

DUBIUM III.

Ad quid teneatur religiosus vi suæ professionis.

9 *De obligatione religiosi tendendi ad perfectionem?*
10 *Quando religiosus peccet graviter contra hanc obligationem?*
11 *An peccet graviter, si intendat servare sola mandata obligantia sub gravi?*
12 *An quilibet christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia?*
13 *An prælatus aliquando peccet graviter, negligendo corrigere defectus leves subditorum?*

9. — « Resp. Religiosus vi suæ professionis tenetur ad » progrediendum aliquo modo in via perfectionis quia ex

» vi professionis tenetur velle servare suum statum, qui est » perfectionis, sive tendentium ad perfectionem (licèt secun- » dùm se non sit præcepti, sed consilii); hoc autem est intrin- » secè velle tendere ad perfectionem. *S. Th.* 2. 2. *q.* 186. *art.* » 1. *et* 2. *et q.* 184. *art.* 5. *Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 2. *n.* 1. *Suar.* » *de relig. t.* 4. *lib.* 1. *c.* 4. *Bard. de consid. d.* 7. *c.* 6. §. 5.

Unde resolves :

« 1. Religiosus non tenetur actu esse perfectus, sed tantùm » studêre perfectioni. *Bard. etc. loc. cit.*

« 2. Tenetur tendere ad perfectionem 1. Per media essen- » tialia. 2. Per vota. 3. Per auxilia secundaria, non contem- » nendo ea. *Laym. l. c. c.* 9. *n.* 13. 4. Tenetur aliquibus me- » diis uti, et, si omnia media abjiciat, non est in statu » salutis. *Suar. Laym. l. c.* dicens, si nullum perfectionis stu- » dium adhibeat, sed omnia monita, et regulas negliget, cò » quòd sub mortali non obligent, peccare mortaliter 5. Tene- » tur ad aliqua opera bona supererogatoria, sive specialiter » non præcepta, nec promissa : quia aliàs, moraliter loquendo, » non potest habere debitam intentionem salutis. *Suar. l. c.*

« 3. Tenetur tendere ad perfectionem per media suæ reli- » gionis, non per alia : hoc est, servando suas regulas. » *Sanch. l.* 6. *c.* 5. *n.* 1. *et* 2. Hinc peccat, 1. per contemptum » regulæ, hoc est, si nolit subjici. *Ib. n.* 6. 2. Si tantùm velit » servare, quæ sub mortali obligant ; quia contemnit per- » fectionem, *ib. n.* 7. 3. Per actum directè contrarium, hoc » est, nolendo perfectionem ; quod esse mortale docent *Sanch.* » *n.* 10. *Pelliz. et Bard. l. c.*

« 4. Si quis non tantùm intendat non esse sollicitus in » observatione regulæ, sed etiam nunquam servare, etiamsi » facilè possit, est mortale, vel proxima dispositio ad illud, » vixque potest fieri sine contemptu formali. *Suar. loc.* » *cit. n.* 24.

« 5. Si ex remissione animi, et sine ullo justo titulo, » per directam intentionem, velit aliquam regulam non ser- » vare, erit saltem levis contemptus, et peccatum veniale. » *Suar. l. c.*

» 6. Frequenter, et ex consuetudine violare regulam, esse » mortale, dicit *Sanch. l.* 6. *mor. c.* 4. *n.* 18. *et* 20. tùm quia

» perturbat religiosam disciplinam ; tùm quia secundùm quos-
» dam est contemptus interpretativus, seu saltem probabi-
» lissimum ejus periculum : tenetur autem sub mortali ita
» vivere, ut non sit graviter perniciosus religioni, indu-
» cendo alios malo exemplo ad regulæ laxitatem. *Sanch. n.* 18.
» *Laym. c.* 9. *n.* 13. tùm quia constituit se in eo statu, ut
» tanquam incorrigibilis sit expellendus : tenetur autem quis-
» que ratione votorum, quibus se religioni addixit, ita se
» gerere, ut sit tolerabilis, et non mereatur expelli ; at qui
» nullum conatum perfectionis adhibendo, regulas sine dis-
» crimine transgreditur, reddit se intolerabilem, ut debeat
» expelli, aut, si toleretur, plurimùm nocet : ergò per acci-
» dens, et indirectè agit contra professionem, peccatque
» mortaliter. *Sanch. c. 4. n.* 18. *Vide Auct. cit.*

« 7. Religiosus Societatis Jesu peccat mortaliter, si non
» adhibet diligentiam in cavendis defectibus, ob quos se
» dimittendum, vel ejiciendum prævidet : et licèt ita dimis-
» sus sit liber in conscientia, si tamen sit dimissus ob frau-
» dem, vel peccata in eum finem commissa, irrita est dimis-
» sio, utpote obtenta per dolum dantem ipsi causam (sicut
» in matrimonio, et cæteris contractibus) unde subjacet pœnis
» apostatarum. *Bon. de claus. q.* 1. *p.* 12. §. 1.

« 8. Scholasticus Societatis Jesu, qui pravis moribus de
» industria dimissionem extorsit, vel falsis allegationibus im-
» petravit, non est liber à votis. *Less. l.* 2. *c.* 41. *d.* 15.
» *Sanch. l.* 6. *c.* 9. *n.* 99. *Laym. l.* 5. *t.* 5. *c.* 9. *n.* 13.

10. — Pro majore hujus puncti intelligentia, quæritur : Quandonam religiosus, contra obligationem hanc tendendi ad perfectionem, graviter peccet? Resp. 1. Peccat graviter, quando regulas, etsi ad culpam venialem tantùm, vel nullam obligantes, ex contemptu transgreditur ; est commune cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 180. *art.* 2. *et* 9. *Salm. de stat. rel. tr.* 15. *c.* 1. *punct.* 2. *n.* 20. *etc.* Tunc autem religiosus censetur regulas prætermittere ex contemptu, quando illas transgreditur animo non subjacendi illis, vel prælatorum præceptis. Ita *Bus. infrà n.* 3. *cum Sanch. et Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 76. *Salm. cit. n.* 20. *cum Lez.* Item, si eas omittat servare tanquam inanes ; non verò, si omittat ex concupiscentia ductus, vel quia putat illas sibi non esse necessarias ad salutem, vel si judicet eas non præcipi sub gravi. Ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 186.

art. 9. ad 3. Sanch. Dec. l. 6. c. 5. n. 1. Salm. l. c. cum Pal. Ant. à Sp. S. Ideò transgredi regulas in rebus parvæ materiæ, etiam ex consuetudine, veniale non excedit, ut *Salm. ib. cum Lez. Az. Garcia, et de Alexandro Confes. Mon. c. 1. §. 2. qu. 11. cum S. Th. 2. 2. qu. 186. art. 5. ad 3.* Sed vix unquam transgressio à veniali excusabitur, etiamsi regula ad nullam culpam obligaret, ut rectè notat *de Alex. d. c. 1. §. 2. qu. 1. et Laym. l. 4. tr. 5. c. 9. n. 8. cum Vasq. Sanch. et Val. ex D. Th. l. c. a. 9. ad 1.* ubi ait: *Qui tamen possent venialiter, vel mortaliter peccare ex negligentia, vel libidine, seu contemptu.* E converso dicit *Laym. ib. cum AA. cit.* quòd si quis aliquam transgreditur regulam ex bono fine, putà regulam silentii, loquendo, ut socium mœstum soletur, nullo modo peccat.

Resp. II. Peccat mortaliter religiosus, qui firmiter statuit non tendere ad perfectionem, vel nullo modo de ea curare. *Sanch. d. c. 5. n. 10. Salm. ibid. n. 21. cum Pelliz. Lez. Anton. à Sp. S. et de Alex. cap. 1. §. 1. qu. 111.*

Resp. III. Peccat graviter ratione scandali, si suo exemplo alios inducat ad regulæ relaxationem. *Salm. d. n. 21. cum Sanch. Sylv. Lez. Pell.* Sed hoc intelligendum, si materia sit gravis, ut notant *Salm. ib. in fine cum Ant. à Sp. S.* Et hìc expedit perpendere verba *Sanch. Dec. l. 6. c. 4. n. 17.* ubi sic docet: *Religiosus tenetur sub mortali taliter vivere, ut non sit graviter suæ religioni perniciosus, inducendo alios suo pravo exemplo ad nimis relaxandam regulam, ut esset, si nollet unquam servare silentium, nec orare, nec modestè incedere, et ingrederetur omnium religiosorum cubicula, et similia religionis statuta transgrederetur.*

11. — His positis, quæritur I. An peccet graviter religiosus, qui intendit servare tantùm mandata obligantia sub gravi, alia verò statuat omnia transgredi, vel de iis non curare?

Prima sententia probabiliter affirmat, quia ipsum propositum non curandi de regulis, etsi præcipientibus tantùm sub levi, est virtualis de iis contemptus. Ita *Croix l. 4. ex n. 57. Elbel t. 2. p. 612. n. 592.* item *Lez. Sylv. Barb. Escob. etc. apud Salm. tr. 15. c. 1. punct. 2. n. 23.*

Secunda sententia tamen communior et probabilior negat talem peccare graviter. Ita *Sanch. l. 6. c. 5. n. 9. et c. 4. n. 18. in fine. Salm. loc. cit. n. 24. cum Azor. Pal. Val. Suar. Peyrin.*

Pelliz. etc. Et idem expressè docet *S. Th. d. q. 186. art. 9. in corpore*, ubi S. D. tunc damnat de mortali religiosum, cùm vel is transgreditur regulam ex contemptu (intelligitur quidem formali); vel cùm agit contra regulam, aut prælati expressum præceptum, obligans, ut intelligitur, sub gravi. Ratio, quia eo ipso, quòd religiosus velit servare præcepta, quæ respectu ipsius obligant sub gravi, cùm ista de se, et respectu aliorum sint mera consilia, volens ea servare, jam tendit ad perfectionem.

Hoc tamen intellige, quòd sic ille excusabitur à mortali, ratione hujus præcisè obligationis, quam habet tendendi ad perfectionem; nam difficillimè excusabitur quidem ex aliis capitibus, nempe ratione periculi transgrediendi vota, vel grave damnum religioni inferendi quoad regularem disciplinam, etc., quæ omnia (ut docet *Sanch. l. c.*) est moraliter impossibile evitari ab eo, qui propositum habet transgrediendi, vel negligendi omnia statuta sub gravi non obligantia.

12. — Quæritur autem hìc obiter II. An quilibet christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia? Affirmant *Sanch. d. c. 5. n. 4. et Bon.* quia, ut docet *S. Th.*, venialia de se disponunt ad mortale. Negant verò probabiliùs *Pal. et Anton. à Sp. S. apud Salm. ibid. n. 29.* (secluso tamen contemptu, vel periculo proximo labendi in mortale, habito respectu ad præteritam experientiam). Ratio, quia reverà tale propositum tantùm remotè conducit ad mortale.

13. — Quæritur III. An prælatus aliquando, defectus leves subditorum corrigere negligens, ipse graviter peccet? Affirmativè tenendum (*contra Lorca*) *cum Lugo, Trull. Peyr. Dian. et de Alex. Conf. Mon. c. 11. §. 1. q. 1. communiter*, casu quo defectus plures sint, et tales (v. g. circa silentium, jejunia, etc.) ut disciplinam valeant relaxare. Ratio, quia licèt quisque religiosus non deficiat in re gravi, levem regulam transgrediendo; superior tamen, negligens impedire, cùm possit, observantiæ relaxationem deficit in re gravi. Et ideò tenetur defectus subditorum in damnum totius communitatis vergentes non solùm corrigere, sed etiam inquirere, ut corrigat, prout docet *S. Th. 2. 2. q. 33. art. 2. ad 4.* sine tamen nimia sollicitudine, ut notat *Alex. l. c. q. 15.* Expedit autem, ut aliquando corrigere dissimulet, si defectus scandalum non afferant, vel si prævideat subditum ex correctione pejorem

fieri, vel si tempus opportunius sit expectandum. Et hìc advertendum, quòd, si oportet ad corrigendum, superior potest subditum etiam verberare, et conviciis increpare ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 72. *art.* 2. *ad* 2., modò non agat ex ira, nec coram sæcularibus, aut novitiis. Et, sicut superior tenetur corrigere, sic de transgressionibus aliorum tenetur ipsum admonêre, qui officium zelatoris habet. *Alex. c.* 11. §. 2. *q.* 8. *cum Suar. etc.*

DUBIUM IV.

Ad quid religiosus obligetur vi votorum?

14 *Ad quid obligetur religiosus ex voto* paupertatis? *An manuscripta, reliquiæ, et picturæ sint propriæ religiosorum?*
15 *An possint habêre peculium?*
16 *Quæ non repugnant voto paupertatis?*
17 *An et quomodo peccet religiosus accipiens, vel absumens sine consensu superioris?*
18 *An excuset à mortali licentia præsumpta?*
19 *An peccet religiosus absumens bona in alium usum, quàm ei sunt data?*
20 *An possit renuntiare, vel non acceptare sibi debita?*
21 *An facere donationes remuneratorias?*
22 *An testari?*
23 *An aliis largiri, quod sibi subtraxit ex sibi concessis ad usum?*
24 *Quænam quantitas in religioso sit gravis?*
25 *An peccet graviter, si accipiat parva usque ad magnam quantitatem?*
26 *An impotens restituere, teneatur sibi subtrahere ex rebus datis ad usum?*
27 *An peccet mutuans res ad usum concessas?*
28 *An abscondens res, ne superior de eis disponat?*
29 *Quid, si prælatus det licentiam ad expendendum ad usus turpes aut vanos?*
30 *An hæc licentia sit de se invalida?*
31 *An subditus, obtentâ licentiâ generali, peccet contra paupertatem, et teneatur restituere, tam ipse, quàm accipiens, si expendat in usus turpes?*
32 *An superior possit dare licentiam aliquid ludo exponendi?*
33 *An excuset licentia petita, et injustè negata?*

34 *An accipiens aliquid à religioso sine licentia, possit aliquando id retinére?*

35 *An votum paupertatis possit per consuetudinem abrogari?*

36 *An abbatissa possit liberè bona monasterii administrare? An instituere beneficia, et ea auferre? necnon conferre capellanias, etc.?*

37 *De voto* castitatis. *Hìc etiam agitur de* clausura *religiosorum.*

38 *Ad quid obligetur religiosus ex voto* obedientiæ? *Et an teneatur subditus obedire sub gravi, si prælatus non jubeat* in virtute obedientiæ, *vel sub pœna gravi?*

39 *An teneatur ad ea quæ indirectè pertinent ad regulam?*

40 *An ad ea quæ sunt contra, vel supra regulam? An teneatur assistere morbo contagioso infectis?*

41 *Quid, si regula obliget sub peccato?*

42 *Quid si non sub peccato?*

43 *An obligentur religiosi ad nova statuta capitulorum?*

44 *An teneantur obedire prælatis regulam reformantibus?*

45 *An prælati possint præcipere sub peccato actus internos?*

46 *An religiosus non obediendo dupliciter peccet?*

47 *An teneatur obedire, si dubitat, utrùm res præcepta sit licita? Quid, si habeat opinionem probabilem, quòd non teneatur?*

48 *An religiosus validè voveat sine licentia prælati?*

49 *An teneatur obedire prælato jubenti revelare secretum commissum?*

50 *An religiosus teneatur ad vota in professione emissa, etiamsi superveniat aliqua notabilis circumstantia non prævisa? An valeat licentia impetrata à prælato inferiori, si à majori fuerit priùs denegata?*

51 *Moniales quibus superioribus teneantur obedire?*

52 *An abbatissa possit ipsis præcipere, obligando in conscientia?*

53 *An cum ipsis dispensare in regulis, et votis?*

54 *An irritare vota emissa cum suo consensu?*

55 *An vota novitiarum?*

56 *Plura notanda circa obedientiam monialium debitam Episcopo.*

57 *An moniales in actu visitationis teneantur revelare transgressiones aliarum Episcopo interroganti?*

58 *De confessariis monialium, remissivè.*

59 *Plura notanda de electione abbatissæ.*

60 *De privilegiis regularium, et monialium. An moniales gaudeant privilegiis religiosorum ejusdem Ordinis?*

61 *Et I. An abbatissæ possint dispensare in jejuniis, officio? etc. II. An moniales possint absolvi ab Episcopo? III. An omne regulares possint divina peragere tempore interdicti?*

62 *An laïci possint sepeliri in ecclesiis monialium?*
63 *De privilegiis regularium circa divinum officium.*
64 *An prælatus possit privilegia limitare?*

14. — « RESP. 1. Religiosus ex voto *paupertatis* obligatur, » ut nihil habeat proprium. Nomine *proprii* autem intelliguntur bona temporalia pretio æstimabilia, quorum dominium, » vel certè facultatem disponendi liberam, et independentem » in perpetuum abdicavit. Constat *ex can. Non dicatis, caus.* » 12. *quæst.* 1. *c. Monachi.*

» Dicitur 1. *Bona temporalia*, quia retinet religiosus dominium bonorum spiritualium, honoris, famæ, et similium. » Item jus eligendi, præsentandi, conferendi regulare beneficium, etc. *S. Thom.* 2. 2. *q.* 186. *art.* 7. *Sanch. l.* 7. *c.* 18. » *Less. l.* 2. *c.* 4. *d.* 5. *Laym. l.* 4. *t.* 5. *c.* 7.

Quæritur hìc, an manuscripta sint propria religiosorum. Negat *Henno cum aliis apud Cont. Tourn. de præcip. statuum obligat. part.* 2. *cap.* 2. *art.* 2. *in med.num.* 9. tùm quia, ut ait, manuscripta sæpè sunt pretiosiora libris impressis, tùm quia sicut picturæ et quælibet arte facta à religiosis, etsi postulent multum ingenii, religioni cedunt, ita et manuscripta. Sed probabiliùs affirmant communissimè *Lugo d.* 5. *n.* 230. *Sporer t.* 3. *de statu rel. p.* 97. *n.* 149. *et Salm. de just. et jur. tr.* 12. *cap.* 2. *punct.* 12. §. 4. *n.* 195. *cum Pelliz. Diana, etc.* tùm quia manuscripta sunt quid spirituale, cùm sint partus ingenii, quamvis alieno studio elaborata; tùm quia pertinent ad scientiam, quæ non cadit sub voto paupertatis; tùm quia talis est communis consuetudo. Hinc (ut dicemus *n. seq. vers. Ita respectu*) ex brevi *Benedicti XIII.* religiosi promoti ad Episcopatum debent omnia bona suis superioribus resignare, præter manuscripta. Et insuper *Clemens VIII.* apud *Spor. loc. cit.* expressè declaravit, quòd religiosi possunt ad suum arbitrium sua manuscripta alienare, etiam sine licentia. Idem sentit *Cont. Tourn. l. c.* dummodò (excipit cum aliis) non sit aliter definitum in ordinis constitutionibus. Idem, quod de manuscriptis, dicunt *Salm. ib. n.* 194. de reliquiis. Quoad picturas verò; si religiosus eas elaboravit animo retinendi, illæ sunt monasterii. Idem dicendum, si religiosus sit conversus; quia tales conversi ad hoc tantùm recipiuntur,

ut artes externas exercitent ; excipitur, si conversus eas faciat die festivo , per unam aut alteram horam in die elaborando : ita *Salm. loc. cit. n.* 197. *et* 198. Si autem religiosus sit chorista , distinguunt idem *Salm. ibid. et Spor. cum Bonac. Pell. et Diana apud Croix l. 4. n.* 232. et dicunt , quòd si tabulæ , tela , colores , etc. tradantur ei à monasterio , tunc picturæ ad monasterium pertinent : secùs , si illa præstentur ab aliis.

« Dicitur 2. *dominium* , *vel facultatem disponendi*, propter « religiosos Societatis Jesu , qui post emissa vota retinent , » et acquirere possunt dominium radicale bonorum tempo- » ralium , non tamen habent jus actuale de iis pro suo arbi- » trio disponendi , vel utendi , in cujus abdicatione essentia » religiosæ paupertatis consistit. *Sanch. Laym. l. c. n.* 3.

« Dicitur 3. *independentem* , quia religiosus , etiam profes- » sus , potest habêre peculium dependens , et revocabile ad » nutum superioris , quod nomine proprii non comprehen- » ditur. *Laym. c.* 7. *n.* 12.

15. — An religiosis licitum sit habêre peculium ex superioris licentia ? Est hic distinguendum jus antiquum à jure novo concilii Tridentini. De jure antiquo alii , ut *Gerson* , *Theodor. Felin. Tap. etc. ap. Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 22. *n.* 4. negant licitum esse ullum peculium habêre. Ratio , tùm quia hoc est contra jus naturale , nempe contra votum paupertatis religiosæ , cùm ex administratione peculii religiosus jacturam facit præcipuarum utilitatum paupertatis ; tùm quia est contra jus positivum ab Ecclesia in concil. Lateranensi statutum in *cap. Monachi , de statu Monach.* ubi sancitum fuit : *Monachi non pretio recipiantur , nec peculium permittantur habêre.* Alii verò probabiliùs tenent id non esse vetitum ex jure antiquo , ut censent *Sylvest. v. Abbas n.* 3. *Nav. Comm.* 2. *n.* 14. *Pal. t.* 3. *tr.* 16. *d.* 3. *p.* 7. *n.* 2. *Sanch. l. c. n.* 5. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *punct.* 12. §. 4. *n.* 200. qui dicunt hanc esse receptam sententiam , et *Felix Potest. de* 1. *præc. n.* 1082. ait esse communem cum *S. Anton. Suar. etc. ac B. Humberto c.* 18. *in Reg. S. Aug. et B. Jordano l.* 3. *de vitiis fratrum c.* 13. Ratio , quia hoc neque est contra jus naturale , cùm , licèt id adversetur fini paupertatis , non tamen est contra paupertatis votum , quod solùm religiosos obligat , ne rebus ut propriis utantur : neque est contra jus positivum , cùm ex ipso potiùs contrarium appareat ; nam in *c. fin. Insinuante* ,

Qui clerici vel voventes, approbatur professio facta sub conditione vivendi in propria domo, ibique retinendi administrationem bonorum in suî sustentationem. Ex quo infertur retentionem peculii non esse contra votum paupertatis, neque contra statum religiosum. Nec obstat textus oppositus in *d. cap. Monachi;* etenim, ne dicantur canones inter se contradici, probabiliter ait *P. Milante* in suo libro (cui titulus *Vindiciæ regul.*) nomine peculii ibi intelligi appropriationem fundorum, quæ tunc temporis monachi ex massa communi sibi abdicaverant, ut probat ex *Petro Blessensi* et *Thomassino;* idque solùm vetitum fuisse ostendit à conc. Lateranensi.

Sed majus dubium est, an peculia sint vetita ex jure novo?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Pal. d. disp.* 3. *p.* 7. *n.* 5. *Suar. t.* 3. *de relig. tr.* 8. *c.* 14. *n.* 8. *Pont. q.* 9. *Scholast. c.* 4. *Laym. l.* 4. *tr.* 5. *cap.* 7. *n.* 13. *Holz. t.* 1. *de præc. part. p.* 485. *n.* 616. *et Salm. tr.* 12. *c.* 2. *p.* 12. §. 4. *n.* 202. *cum Vasq. Valent. etc.* Idem enixè tuetur *P. Conc.* in suo Opusculo (*de Disciplina Apostolica, Monastica Diss. theol.*), ubi eruditè quidem loquitur, sed plusquàm par est invehit contra religiosos, quodcumque minimum peculium habentes; hos enim vocat (ut refert *P. Carratinus* in alio libro contra *Concinam* edito) filios iræ, filios perditionis, infames violatores paupertatis; ac perinde dicit eos esse in æternæ damnationis periculo, et superiores gravissimi peccati reos esse, nisi studeant vitam communem, ubi collapsa est, restaurare, nec posse regulares in iis conventibus bonâ conscientiâ manêre, ubi non viget vita communis, sed transire debêre ad monasteria vitam communem observantia, sive proprii, sive alterius ordinis, si aditus pateat; item juvenes religionem ingredientes, ubi vita communis obsolevit, se exponere periculo æternæ salutis: graviterque peccare Superiores eos acceptantes, et qui consilio aut favore illos inducunt ad ingrediendum, utî etiam parentes filios ab ingressu pro viribus non avertentes; quia (ut ait), ubi vita communis sublata est, religio non est religio, nec status perfectionis, sed confusionis et damnationis. Ita doctus præfatus Auctor, sed nimis severus judex. At veniamus ad quæstionem; hæc prima sententia probatur ex Decreto Trid. *sess.* 25. *c.* 2. *de Regul.* ubi

sic dicitur : *Nemini igitur regularium, tam virorum quàm mulierum, liceat bona immobilia vel mobilia, cujuscumque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine conventûs possidêre vel tenêre; sed statim ea superiori tradantur, conventuique incorporentur. Nec deinceps liceat superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad usumfructum, vel usum, administrationem, aut commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum, seu conventuum ad solos officiales eorumdem, ad nutum superioris amovibiles, pertineat. Mobilium verò usum ita superiores permittant, ut eorum supellex statui paupertatis, quam professi sunt, conveniat; nihilque superflui in ea sit; nihil etiam, quod sit necessarium, eis denegetur. Quòd si quis aliter quidquam tenêre deprehensus, aut convictus fuerit, is biennio activa, et passiva voce privatus sit, atque etiam juxta suæ regulæ, et ordinis constitutiones puniatur.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Navarr. Comment. 2. n. 15. Sa, v. Religio, n. 48. Sanch. l. c. n. 11. Barb. in c. l. Trid. Cabass. T. J. l. 1. c. 22. de Alexand.-Confess. Monial. c. 4. §. 2. q. 1. et 4. cum Pelliz. Rodr. Peyrin. Vill. etc. et P. Milante cum aliis*, dicit concilium nihil novi statuisse, quàm quod de jure communi statutum erat. Præcipit quidem concilium (ut ajunt), nullum religiosum posse habêre peculium cum dominio utili, ita ut illud sine licentia prælati distrahere possit, vel saltem nulli licêre sine justa causa habêre, sed non prohibuit, ut superior ex justa causa possit usum peculii religioso concedere dependenter à suo arbitrio, sicut et usum aliarum rerum monasterii ipsi concedere potest.

His tamen non obstantibus, prima sententia probabilior videtur, spectatâ sanctione concilii. Ducor primò ex illis verbis : *Nemini liceat bona immobilia, vel mobilia... etiam nomine conventûs possidêre.* Ergò non licet qualecunque peculium tenêre, nec etiam ex consensu superioris; non enim aliter poterit monachus dici bona habêre *nomine conventûs*, nisi ea concedantur ipsi à prælato, qui vices conventûs repræsentat. Quod autem dicitur, hoc intelligi *sine justa causa*, id omninò gratis videtur asseri; tantò magis cùm ibi subdatur, quòd *bona statim superiori tradantur, conventuique*

incorporentur; quod verbum *incorporentur* denotat bona illa fieri communia, et ad usum totius conventûs destinari. Item moveor ex verbis illis : *Administratio bonorum ad solos officiales pertineat; mobilium verò usum ita superiores permittant, ut nihil quod sit necessarium eis denegetur.* Ergò, quoad stabilia, omnis administratio religiosis interdicitur : et quoad mobilia, tantùm *necessarium* (non verò quod ad delectum, licèt honestum, deserviat) statuitur non denegari; quo verbo excluditur administratio etiam mobilium ad usus indeterminatos. Idque confirmatur ex to : *Ne deinceps liceat, etc.* quibus verbis videtur concilium novum jus statuisse, unde *Laym. l. c. n.* 13. infert : *Propositum* (concilii) *fuisse, hujusmodi stabiles reditus, seu annuas pecuniarias portiones omninò interdicere.*

Ita respectu ad decretum concilii; sed ratione consuetudinis, quæ hodie ferè in omnibus religionibus, saltem non reformatis, introducta est, puto cum eisdem fautoribus primæ sententiæ, ut *Sanch. n.* 11. *et* 14. *Laym. n.* 13. *Less. n.* 52. *Pal. n.* 6. *Pontius l. c. Salm. tr.* 12. *c.* 2. *p.* 12. §. 4. *num.* 204. Item *P. Milante cum Nav. Barb. Suar. Az. Cab. Sylv. Wigandt, Beja, Luca, Rodr. Mirandola, Cord. de Alex. Lop. Conrad. Passer. Led. et Mastrio, etc.* rigorem concilii hodie temperatum esse, et licère singulis religiosis ex consensu superioris peculium habère, ut sibi provideant ad usus necessarios vel honestos; modò sint parati bona à se abdicare ad superioris nutum, semper ac illis sufficienter subveniatur; nam aliàs non tenerentur peculium dimittere, dicunt *Salmant. cum Sanch. Less. etc. ll. cc.* Libet hìc adnotare responsum datum à Cardinali *Bellarmino* (ut refert *P. Milante in cit. l. pag.* 245.) qui cùm rogatus fuisset à Cardinali *Gesualdo* Archiepiscopo Neapolitano, an moniales, non obstante contrariâ consuetudine, tenentur exactè vitam communem servare, sic respondit : *Si consuetudo inobservantiæ est legitimè præscripta, videntur posse excusari illæ, quæ religionem sic relaxatam invenerunt; nam talis religio sic relaxata, in qua tantùm servantur omnia substantialia, est vera et bona religio; ergo potest eligi, et qui in ea vivunt sunt in statu perfectionis.* Præfatam autem administrationem peculii ad nutum superioris, dicunt *Pal. Salm. Pontius, et Sanch.* licitam esse ratione consuetudinis, non solùm de bonis mo-

bilibus, sed etiam de immobilibus. Idque videtur confirmatum ex quodam brevi edito à *Bened. XIII.* ann. 1724. incipiente: *Postulat humilitati nostræ*, (ac in extensum relato ab eodem *P. Milante*, *p.* 196.), in quo Pontifex, loquens de religiosis promotis ad aliquam dignitatem, præcipit, *ut omnia bona mobilia, seu immobilia, cujuscumque generis, quæ eos tempore suæ promotionis penes se, vel aliàs habêre contigerit, exceptis duntaxat scriptis propriis, etc. Superiori locali resignare teneantur.* Ergò Pontifex, licèt expressè hìc non approbet, saltem præsupponit tanquam licitum peculium sive mobilium, sive immobilium, quod religiosi penes se habent.

Hoc quoad peculium bonorum etiam immobilium; sed quoad peculium mobilium, illud expressè approbatum habetur à *Clemente VIII.* qui (ut refert *P. Milante*) anno 1602. per suum breve Cardinali *Gesualdo* declarandum injunxit (en verba brevis,) *quòd liceat abbatissæ cujuslibet monasterii permittere monialibus, ut unaquæque earum ex subventionibus, quæ eisdem monialibus dantur, aliquid expendere possit, absque eo quòd per manus officialium erogetur, et sine onere aliam de eis rationem reddendi; summa autem hæc erit scuti unius quolibet mense pro minutis causis, etc.* Præcepit tamen ibidem Pontifex: *ut imposterùm neque ad habitum, neque ad professionem aliqua recipiatur, nisi sub integra reformatione vitæ communis.* Sed, cùm rursùs ab hoc ultimo moniales reclamassent, idem *Clemens* aliud edidit decretum, quo sic declaravit: *Moniales verò, quæ... imposterùm admittentur in iis monasteriis, in quibus subventiones retinentur, nullatenùs invitæ cogantur ad vitam communem.* Ergò ex hoc decreto Pontificis vita communis non pertinet ad essentiam voti paupertatis, et peculia ex consuetudine ritè permittuntur. Id ipsum confirmatur pro religiosis ex alio brevi *Innocent. XI.* edito ann. 1691. approbante constitutiones ordinis S. Mariæ de Mercede, jam priùs approbatas à novem aliis Pontificibus; in iis autem constitutionibus (*Dist.* 3. *c. de voto paupert*) sic statutum erat: *Sancimus, ne quis fratrum professorum aliquid proprium habeat, neque pecunias, neque vasa argentea, etc. neque illa expendat absque sui prælati licentia... Attendant autem fratres nostri, quòd singulis annis semel omnia, quæ in usu retinent, commendatoribus suis exponant, et realiter exhibeant, eorum dispositioni relinquendo, et specialem licentiam*

utendi eis accipiant à prælato. Ergò cum licentia benè poterant retinêre, et expendere.

Cæterùm (ut proferam quid ego sentio super hac re), licèt præfatam secundam sententiam probabilem censeam, imò probabiliorem, ratione consuetudinis universaliter introductæ; attamen in praxi omnes prælati tanquam certum sibi persuadeant, quòd si usum peculii in monasteriis de novo introducant, vix nomen paupertatis ibi supererit, et ex hoc innumera mala communitati quoad observantiam supervenient. Quapropter, etiamsi ipsi à peccato gravi excusari possunt, usum peculii concedendo, respectu voti paupertatis; non tamen excusabuntur ob regulæ relaxationem, cui hac concessione procul dubio operam dabunt.

Omnes autem conveniunt, quòd in iis conventibus, in quibus non observatur vita communis ob paupertatem, vel incuriam superiorum subministrandi subditis necessaria, possint concedi peculia ad nutum prælatorum. Ratio, quia Tridentinum tunc præcipit religiosis vitam communem, cùm à conventu *nihil* (eis), *quod sit necessarium, denegetur.* Ita *Potest. Fagn. de Alexand. l. c.* communiter.

Hinc infertur I. cum *Pell. Vall. Lop. et Potest. n.* 1078. in dicto casu non peccare (saltem graviter) religiosum, qui peculium retinet, non in communi deposito, sed in sua cella cum licentia prælati dependenter ab ejus arbitrio; quia tunc substantia paupertatis jam servatur.

Infertur II. non posse regulares vitam communem recusare, si superiores illam erigere velint, ut *de Alex. c. 4. §. 2. q. 2. cum Suar. Less. Nav. et Potest. n.* 1087. *cum communi.* Ratio, quia licèt vitam communem non servare, non sit contra votum paupertatis; est tamen contra votum, vitam communem respuere, quia est habêre bona independenter à voluntate superiorum. Dicunt tamen *Less. et Peyr. cum de Alex. l. c. q.* 111. quòd religiosus non tenetur tradere peculium suum prælato, qui velit illud in usum monasterii convertere, nisi ei constet, quòd prælatus suis necessitatibus sufficienter aliunde providebit.

Infertur III. quòd, si religioso relinquatur legatum cum conditione, ut illud possideat independenter ab arbitrio superiorum, tunc certè peccabit religiosus contra votum paupertatis, si sic retineat; sed legatum valebit in favorem mona-

sterii, quia illa conditio tanquam turpis rejicitur. Ita *de Alex. ib. q. 5. cum Graff. et aliis communiter.*

16. — « 1. Non repugnat voto paupertatis, quòd religiosi » habeant bona in communi, etiam immobilia. » (*Extrav. Exiit, de verb. signif. et Trid. sess. 25. c. 3. de Regul. Vide Salm. tr. 12. c. 2. punct. 12. n. 164. Potest tamen Papa, justâ urgente causâ, dicta bona in aliud opus pium transferre. Salm. dict. n. 164. cum Pal. Lug. et Less.*) Imò sine consensu « Papæ non possunt se obligare communitati, quòd ea num- » quam sint acquisituri, quia præjudicarent immunitati eccle- » siasticæ. *C. Lug. Resp. mor. l. 3. d. 8.* neque possunt fru- » ctus, seu reditus à donatore destinatos ad ea emenda, appli- » care ad usus alios, v. g. solvenda debita, etc. *Ib. d. 10.*

« 2. Non repugnat paupertati, si religiosis detur villa, vel » alius locus administrandus nomine monasterii, idque in » monasterii commodum. Imò nec repugnat, si detur in » commodum, vel incommodum ipsiusmet religiosi aliquod » ecclesiasticum beneficium. Quo casu competit ei admini- » stratio redituum, quos ad sui sustentationem, piasque cau- » sas applicare potest juxta canonum concessionem : quod re- » liquum est, pertinet ad Ecclesiam, vel beneficium, cui ser- » vit : ac consequenter donationes de reditibus beneficii factæ » ab eo in usus non pios invalidæ sunt, et contra justitiam, » neque accipientes possunt tutâ conscientiâ retinêre. *Suar. t. » 4. de rel. l. 5. Mol. 267. etc. communiter.* Ratio est quia » non habet dominium dictorum redituum. *C. Lug. de just. » t. 4. d. 4. s. 1.* Nihilominus *Wading. apud Dian. p. 8. t. 6. » r. 133.* probabile censet, quòd, etsi illicitæ, validæ tamen » sint istæ donationes ; idemque multò magis de donationi- » bus Episcoporum regularium censet cum eodem *Dian. l. c. » r. 132. et contra Sanch. Suar. etc.* Ad monasterium verò » omnia alia pertinent, quæ aliunde, quàm ex beneficio, » acquiruntur, nisi ex consuetudine cedant Ecclesiæ. *Nav. » Az. t. 1. l. 12. c. 10. q. 6. et 7. Mol. Laym. l. c. Vide Trid. » sess. 25. c. 2. de Regul.*

« 3. Non tantùm jure antiquo, sed etiam post Tridentinum, » probabile est, religioso in monasterio, vel juxta illud ma- » nenti annuatim assignari posse reditum, ut ex eo vivat » suo commodo, et incommodo, revocabiliter tamen ad » nutum prælati : similiter monialibus victum præbêri posse,

» ita ut ipsæ sibi labore manuum vestes comparent. Ita contra » *Azor. Less. et Mol.* docent *Sanch. l. 7. mor. c. 22. Tan.* » *Laym. l. 4. c. 7.* qui addit, talem consuetudinem, ubi » viget, non damnandam ; probat tamen tolli debêre, si com- » modè possit, monetque, non sine urgentissima causa in- » troducendam.

17. — « 4. Peccat contra paupertatem religiosus, si quid, » seu domi, seu foris, etiam ex iis, quæ ad victum, et vesti- » tum pertinent, sine superioris consensu expresso, tacito, » vel præsumpto, accipiat, retineat, absumat, permutet, » alteri donet, vel accommodet. Ita *Less. l. 2. c. 41. d. 8. et* » *d. 9. n. 79. Sanch. 7. mor. c. 19. n. 53. et c. 21. n. 32. Suar.* » *de rel. l. 8. c. 11. Laym. l. 4. t. 5. c. 7. Az. t. 3. l.* » *12. c. 12.*

« Dixi 1. *sine consensu tacito :* quia, si prælatus sciat, sub- » ditum aliquid accipere, retinêre, vel expendere, et non » prohibet, cùm facilè possit, tacitè consentire, et appro- » bare videtur. Unde *Sanch. 6. mor. c. 19.* ait, si in aliqua » religione consuetudo viget aliqua recipiendi, vel expen- » dendi sine licentia, id excusari per tacitam licentiam præ- » lati, qui id tolerando, consuetudinem rationabilem decla- » rat. » (*Salmanticens. de restitut. cap. 6. punct. 3. num. 25. cum Pal. Pell. Fag. Boss. etc.*) « Et si prælatus subdito donet, » vel donari permittat imagines, rosaria, etc., sciens non » indigêre iis omnibus ad proprium usum, tacitè facultа- » tem concedere censetur donandi aliis, ut notat *Laym.* Monet » tamen *Less.* talem consensum non præsumendum, nisi in » rebus parvis, crebrò occurrentibus.

« Dixi 2. *vel præsumpto ;* hic enim locum habet cùm res » urget, superiorque non est præsens. Ad hunc autem, ut » vult *Sanch. et Bon.* non sufficit, quòd superior libenter » concedet, si peteres (alioquin omnes donationes à prælatis » permitti solitæ licêrent sine venia : quod cederet in ever- » sionem disciplinæ regularis), sed requiritur, ut ipse cen- » seatur concedere, quamvis non petas, et nolit in iis cir- » cumstantiis te petere. Addunt tamen *Suar. et Less.* excusari » à mortali, si præsumatur affectus superioris libenter rem » concessuri, si rogaretur. Ratio est, quia tunc censetur rem » habêre ex voluntate superioris saltem virtuali, quæ in illo » affectu latet ; ideòque, si superior tantùm sit invitus quoad

» modum, venialiter quidem peccari, non tamen contra pau-
» pertatem, docent *Suar. Sanch. Laym. l. 5. tr. 5. c. 7.*

18. — Quæritur igitur, an liceat religioso res alienare, vel accipere ex licentia præsumpta? Affirmant DD. communiter, si licentia præsumatur de præsenti; ex voluntate actuali vel virtuali superioris. Imo *Lug. d. 5. n. 125. et Salm. loc. cit. p. 6. §. 1. n. 71.* dicunt sufficere ad non peccandum, saltem graviter, contra votum paupertatis, ut superior non habeat hic et nunc voluntatem omninò repugnantem quoad substantiam, licèt sit invitus quoad modum. Hinc infertur excusari saltem à mortali (ut ajunt *Less. l. 2. c. 41. n. 79. et Salm. cit. l. n. 71. cum aliis communiter*) religiosum, qui noverit superiorem erga ipsum ita esse affectum, ut si hic sciret, libenter licentiam concederet, vel saltem non graviter repugnaret. Idem dicunt *Salm. ib. et Lugo n. 126.* si datio vel acceptio cederet in utilitatem monasterii. Item, si superior non possit facilè adiri, et urgeat causa aliquid accipiendi, vel alienandi, ut *Cont. Tourn. de præcip. statuum obligat. part. 2. cap. 2. art. 2. in med. v. Quæ vero, Less. et Salm. ll. cc. ac Holzm. t. 1. de pr. partic. p. 485. n. 603. cum communi.* Advertunt tamen *Elb. t. 2. p. 652. n. 644. et Lugo n. 128. cum Suar. et Sanch.* quòd religiosus post talem acceptionem tenetur, si commodè potest, rem prælato manifestare, ut deinde licitè possit eam retinêre. Idem ait *Elbel p. 651. n. 640.* si superior de facili soleat licentiam concedere pro quibusdam rebus, maximè esculentis, et poculentis; sed in monasteriis benè ordinatis non solent passim tales licentiæ concedi, ut ait *Less. l. c.* nisi pro rebus minimis, et crebrò occurrentibus.

Hæc docent præfati AA. quando agitur de licentia præsumpta de præsenti. Sed magna quæstio est, an peccet religiosus contra votum paupertatis, quando aliquid accipit, aut dat, ex licentia interpretativa, sive præsumpta de futuro, scil. præsumendo quòd superior annueret, si rogaretur?

Prima sententia, quam tenent *Holz. p. 482. n. 599. Elb. pag. 631. nu. 639. Pal. tr. 16. d. 3. p. 23. n. 8. cum Nav. Azor. Suar. Val. et P. Nav.* item *Tolet. et Rosell. ap. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 13. et Pelliz. Rodr. ac Bassæus ap. Salm. de rest. tr. 13. c. 6. punct. 6. §. 1. n. 67.* negat talem religiosum peccare, saltem mortaliter. Hocque dicunt procedere

Holzm. Elbel, Sanch. et Pal. ll. cc. cum Suar. Nav. etc. non solùm si ille certè, sed etiam si probabiliter crederet superiorem licentiam concessurum; nisi (benè excipit *Sanch.*) in aliqua communitate observanti vigeat præceptum, ut licentiæ expressè petantur. Hanc sententiam docet etiam *D. Th.* 2. 2. *q.* 32. *a.* 8. *ad* 1. ubi ait: *Si verò non habet dispensationem* (religiosus à prælato) *commissam, quia nihil proprium habet, tunc non potest facere eleëmosynam sine licentia abbatis, vel expressè habita, vel probabiliter præsumpta.* Idemque tradit in 4. *d.* 15. *q.* 2. *a.* 3. ubi dicit: *Non esse proprietarium religiosum, qui donat aliquid ponens spem in ratihabitione prælati.* Ratio, quia, ad non peccandum contra votum paupertatis ea sufficit licentia, quæ efficit, ut acceptio non fiat nomine proprio, sed cum dependentia à voluntate superioris. Idque confirmatur ex *l.* 46. §. 7. *de Furto* (cujus verba retulimus *l.* 4. *n.* 700. *v. Quæritur hic*), ubi dicitur non esse reus furti, qui aliquid accipit probabiliter credens dominum consensurum, si peteret. Sicut igitur talis accipiens ex præsumpto consensu domini futuro non lædit justitiam; ita religiosus non lædit votum paupertatis, quia accipiendo ex præsumpta ratihabitione superioris, jam dependenter accipit.

Secunda sententia verò tenet, religiosum accipientem, vel dantem ex tali licentia interpretativa, peccare contra votum, et hanc sequuntur *Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 19. *n.* 15. *Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 79. *Lugo d.* 3. *n.* 124. *Salm. de rest. c.* 6. *punct.* 6. §. 1. *n.* 70. *cum Bon. Vill. et Garcia.* Ratio, quia aliud dicendum (ut ajunt) quando licentia requiritur ad honestatem actûs, aliud quando requiritur ad ejus valorem; quando enim licentia requiritur ad honestatem, sufficit licentia superioris interpretativa, sive ratihabitio de futuro, quando verò consensus superioris requiritur ad valorem actûs, tunc omninò requiritur voluntas superioris actualis, vel saltem virtualis, nec sufficit ejus voluntas præsumpta de futuro: sicut non sufficit, ut quis confessiones excipiat, vel ut carnes comedat in diebus vetitis, eò quòd superiores licentiam concederent, si peteretur. Nec officit paritas furti; respondet enim *Lugo n.* 127. quòd ibi benè sufficit ad excusandum accipientem, ut rem accipiat non invito domino; sed ad valorem actûs dandi vel accipiendi requiritur in religioso licentia superioris

de præsenti, cùm tales actus à religioso exerciti non sint validi, nisi dependenter à prælati voluntate.

Sed, his non obstantibus, probabilior mihi videtur prima sententia, et pace tantorum DD. hujus secundæ sententiæ, puto eos non attigisse punctum quæstionis, in qua agitur non de valore, sed de honestate actionis. Confundunt enim adversarii valorem actûs cum honestate illius; nam ratio ipsorum probat quidem actum religiosi non esse validum, nisi postquam prælatus illum ratum habuerit; quia certum est (ut diximus *de contr. l. 4. n. 769. v. Sed dubitatur*), quòd ad valorem contractuum non sufficit voluntas interpretativa, sed requiritur voluntas contrahentium actualis, aut saltem virtualis de præsenti: et ideò rectè dicitur sacerdos non posse validè absolvere, nec alius edere carnes in diebus vetitis, nisi habeant concessionem superiorum, saltem præsumptam de præsenti, eò quòd reverà nec sacerdos validè absolvit sine jurisdictione de præsenti collata, nec alius licitè vescitur carnibus die vetito, nisi jam per dispensationem sit à lege absolutus. Non autem probat ratio allata actum religiosi accipientis ex licentia interpretativa esse illicitum, et contra votum paupertatis; ad agendum enim contra votum requiritur, ut ipsi contrarii fatentur, quòd religiosus agat nomine proprio, et independenter à voluntate superioris. Non autem agit nomine proprio, et independenter, qui accipit ex consensu prælati prudenter interpretato, quia tunc verè cum dependentia agit.

Nec obstat 1. dicere, quòd, cùm actus sit invalidus, ideò est illicitus; prout sacerdos ideò illicitè absolvit cum facultate Episcopi præsumpta de futuro, quia invalidè absolvit. Sed dispar est ratio casus hujus à casu nostro; nam ibi honestas actionis pendet ab ipsius validitate; sed hìc honestas acceptionis non pendet ab ejus valore, sed pendet à non agendo nomine proprio et independenter; hoc solum enim lædit paupertatis votum; et sic in nostro casu benè poterit esse licitus actus accipiendi hìc et nunc, cùm fiat dependenter à consensu præsumpto superioris, quamvis hìc et nunc invalidus sit, et erit, si superior non annuet: sicut aliquis in bona fide contrahens matrimonium cum impedimento, licitè quidem contrahit, quamvis invalidè. Nec obstat 2. dicere, quòd, si nostra sententia in praxim deduceretur, locus

daretur relaxationi; vix enim esset casus, quo non posset subditus facilè præsumere concessionem licentiæ, si peteret, saltem à prælatis majoribus, si inferior negaret. Sed respondetur primò, advertendum in hujusmodi acceptionibus ex licentia præsumpta, ut plurimùm accipientes non excusari à culpa veniali, cùm prælati plerùmque sint inviti quoad modum, si non ad substantiam. Præterea advertendum hujusmodi licentias non esse facilè præsumendas, nisi habeatur certitudo, vel saltem certa probabilitas de ipsarum concessione, dùm rectè notat *Cont. Tourn. loc. cit. v. Haud tamen.* in illis summoperè cavendum, ne præsumantur quæ præsumi non debent; imò nec semper quæ sub oculis prælati fiunt, ab eo tacitè approbata esse censenda; plerùmque enim superiores ægrè coguntur plura tolerare, quæ vident fieri contra ejus voluntatem. Præterea licentiæ, quæ à prælatis inferioribus negantur, vix præsumi possunt concedi à majoribus, dùm ipsi, ad justum regimen servandum communitatis, vix concedunt quæ ab inferioribus denegantur. Ideò ipsi in talibus licentiis præsumendi sunt inviti etiam quoad substantiam; nam, si res sint parvi momenti, cùm prælati majores non se ingerant in hujusmodi levioribus causis, non adest prudens præsumptio de ipsarum concessione; si autem res sint magni momenti, quoad eas (ut ait *Holzm. n.* 602.) non suffragatur licentia præsumpta, aliàs daretur ansa ad res etiam majoris momenti sine expressa licentia accipiendas et retinendas, quod cederet in grave detrimentum religiosæ paupertatis.

19. — « 5. Contra votum paupertatis peccas, si quid ex » rebus in usum tuum concessis, in alium usum expendas, » aut culpabiliter amittas, vel destruas latâ culpâ. Ratio » est, quia in iis tantùm habes usum facti, idque precario, » quandiu superiori videbitur; estque actus dominii, posse » rem arbitratu suo destruere. *Sanch. c.* 19. *Laym. n.* 6. » *Less. n.* 79.

20. — Notandum I. quòd religiosus, licèt non possit donare, nec remittere sibi debita, ex communi cum *Salm. tr.* 13. *de rest. c.* 6. *punct.* 3. *n.* 21. nec renuntiare legata sibi relicta, sive mercedes suis laboribus debitas, quia horum jus immediatè monasterium acquirit, ut dicunt *Sanch. l.* 7. *c.* 12. *n.* 55. *et de Alex. c.* 4. §. 2. *qu.* 7. potest tamen religiosus non

acceptare munera; nam votum paupertatis obligat ad non alienandum acquisita, non verò ad acquirendum quæ nondùm acquisivit. Ita *Sanch. Dec. c.* 19. *n.* 75. *Salm. ib. n.* 23. *cum Lugo, et Pelliz.* Hinc volentem dare centum tibi religioso, benè potes rogare, ut det tuo consanguineo, vel amico; *Salm. ib. cum Lugo, Trull. Sanch. etc. et Cont. Tourn. ibid. num.* 10. qui addit, religiosum nolentem sine justa causa acceptare, quod sibi offertur, peccare contra charitatem, impediendo bonum suæ religionis, non verò contra justitiam.

21. — Notandum II. quòd religiosus sine licentia potest facere donationes remuneratorias ex bonis sibi concessis ad usum, quia tales donationes sunt quasi debiti solutiones. *Salm. l. c. n.* 24. *cum Rodr. et Vill.* Immò potest plus donare, quàm accepit, usque ad excessum quartæ partis, ut *Salm. ib.* quia postulat gratitudo, ut semper plus reddatur, quàm sit acceptum, prout dicunt *Sanch. Barb. Nav. Dian. etc. ex S. Th. apud Salm. d. c.* 6. *punct.* 7. *n.* 92.

22. — Notandum III. quòd, licèt religiosus non possit testari ullo modo, ut est commune cum *de Alex. Conf. Mon. c.* 4. §. 1. *q.* 2. si tamen petat licentiam donandi aliquid post suam mortem, et prælatus id promittat exequi, dicit *de Alex.* §. 3. *q.* 11. tunc tenèri prælatum stare promissis. Sicuti, si dominus aliquid promittit servo, tenetur servare, ut docent *Less. et Mol. cum Sanch. l.* 7. *c.* 9. *n.* 13.

23. — Quæritur hìc 1. an religiosus possit sine licentia donare, quæ parciùs vivendo sibi subtrahit ex rebus sibi concessis ad usum? Affirmant *Val. Rodr. Arag. Sylv. Dian. etc. apud Salm. loc. cit. punct.* 3. *n.* 26. At licèt id probabile putant *Salm.* modò sit de rebus, quæ usu consumuntur, cùm in iis usus et dominium minimè distinguantur, probabiliùs tamen respondendum esse dicunt, quòd si religioso ad suam sustentationem certa quantitas ita assignetur, ut nec monasterium teneatur aliud ei præstare, nec ipse rationem reddere; tunc sive is intra claustra commoretur, sive extra, quidquid sibi de illa portione subtraxerit, poterit ad suum beneplacitum erogare, modò eroget ad honestum usum. Secùs verò si nulla certa quantitas ei assignetur, sed omnia necessaria à monasterio subministrentur; quia tunc non præsumitur, sicut in primo casu, prælatus licentiam concedere. Ita *Sanch.*

Dec. l. 7. c. 19. num. 100. et 101. Salm. loc. cit. cum Abul Pal. Garc. Mol. Vill. ac Holz. num. 615. cum aliis communiter (1).

Ab auctoribus autem communiter permittitur religiosis, qui cum debita licentia vivunt extra conventum, eleëmosynas moderatè facere ex iis, quæ à monasterio, vel ab aliis eis subministrantur ad victum. Item permittitur religiosis elargiri, cui velint, suas pitantias, quæ limitatè eis præbentur, ut ova, carnes, etc.; ita *Sylv. S. Anton. Arag. etc. cum de Alex. c. 4. §. 4. q. 3.* nisi superior expressè id vetaverit. Præterea permittitur eis succurrere pauperi magna paupertate laboranti ex bonis monasterii, quando aditus superiori non patet : item permittitur leves donationes facere amicis, et consanguineis in signum gratitudinis, vel debitæ amicitiæ, vel ad conciliandum aliorum amorem erga religionem. Ita *Salm. tr. 13. c. 1. punct. 3. n. 31. et Croix l. 4. n. 125. cum Suar. et Pal.* Permittit etiam *Bordon. de paup. rel. c. 20. n. 52.* religiosis, dare aliquid esculenti vel poculenti pauperibus, quia in his prælatus præsumitur consentiens.

24. — Quæritur 2. quænam quantitas requiratur, ut religiosus eam expendens sine licentia peccet graviter? *Ex Nav. Azor. Graff. etc. Pal. tr. 16. d. 3. p. 20. n. 3. Sanch. l. 7. c. 20. n. 3.* assignant pro materia gravi quatuor Argenteos. Plus verò pro conventibus pinguibus; et adhuc plus, si res non sit ex pecuniis, sed ex vestibus, libris, et similibus. *C. de Lug. de just. d. 3. n. 173.* pro conventibus mediocriter opulentis assignat 7 vel 8 Argenteos, si accipiantur à religioso ex destinatis ad ejus usum; et plus, si res surripiatur ad usum proprium, et remaneat in communitate. Si verò res surripiatur ex rebus communibus monasterii, et detur extraneis, putat sex Argenteos esse materiam gravem. Plus tamen requirunt *Ledesma, et Ceneda apud eumdem Lugo num.* 170; nam censent non esse mortale accipere 8 vel 9 Argenteos ex rebus, quæ usu non consumuntur; modò id non plus quàm semel aut bis fiat in anno. Alii, ut *Sot. et Rodr. ap. Salm. tr. 13. c. 6. punct. 3. n. 46. circa med.* (et *Arag.* putat

(1) Bona accipere à Religioso, est peccatum Papæ reservatum (sine censura), et qui donum excedens decem scuta acciperet, ne posset quidem à sacra Pœnitentiaria absolvi, nisi facto priùs restitutione doni. *Ex Hom. Ap. tr. 13. n. 8.* *Edit.*

probabile) dicunt requiri ad materiam gravem duos Aureos. Alii demùm quoad gravitatem materiæ putant ut *Rebell. Fagund. etc. apud Croix l. 4. n.* 133. idem dicendum esse de furtis religiosorum, quod dicitur de furtis filiorum, juxta dicta *de* 7. *pr. l. 4. n.* 545. Et consentiunt *Holz. n.* 595. *ac Elbel p.* 633. *n.* 646. *cum Henno, et aliis*, dicentes quòd religiosi furantes materiam communiter gravem, nisi furtum redundet in grave damnum monasterii, peccabunt quidem contra votum paupertatis, sed non contra justitiam; unde non erunt obstricti ad restitutionem. Sed probabiliùs id negandum, scil. requiri in religiosis ad peccandum graviter ut eam surripiant quantitatem, quæ requiritur in filiis; ita *Lug. d.* 3. *n.* 172. *et Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 20. *n.* 3. Ratio, tùm quia filii censentur quasi in spe dominii bonorum parentum, non autem sic religiosi, qui non possunt monasterio succedere; tùm quia parentes in furtis filiorum sunt inviti respectu ad detrimentum temporale, sed prælati in furtis religiosorum sunt inviti etiam respectu ad eorum detrimentum spirituale; unde faciliùs præsumuntur inviti prælati quoad furta religiosorum, quàm parentes quoad furta filiorum; tantò magis, quia filii benè sunt capaces possidendi, non autem religiosi, qui voto paupertatis obstringuntur.

Cùm autem donatur res religioso ejusdem conventûs, certè plus requiritur ut censent *Salm. loc. cit. n.* 47. *cum Suar.* Hinc dicit *ib. Coriolanus*, quòd ex rebus ad usum concessis donatio 12 Regalium tunc non esset materia gravis. *Ledesma* extendit ad vigìnti Argenteos: immò *Lug. Sanch. Pell. Rodr. et Anton. à Sp. S. apud Salm. l. c.* ajunt, quòd, si res non sit pecunia, nec etiam valor 5 Aureorum tunc non erit gravis materia. Si verò accipiatur aliquid ab extrancis ad aliis præstandum, adhuc plus requiritur; tunc enim *Garcia cumPal. Leand. Dian. etc. apud Salm. cit. n.* 47. assignant pro materia gravi valorem majorem 60 Argenteis. Regulariter autem non peccat graviter religiosus clam accipiens, ex gr. librum ad usum temporalem, etiam diuturnum, sed non in perpetuum; quia tunc prælatus non censetur invitus quoad substantiam, sed tantùm quoad modum. Ita *Salmant. ibid. n.* 49. *cum Suar. Azor. Pel. Vill. etc.*

25. — Quær. 3. an religiosus res paulatim accipiens sine licentia, peccet graviter, si furtula ad magnam quantitatem

perveniant, et teneatur ad restitutionem? Negant *Nav. Tol. Fill. Gran. Rodr. Dian. etc.* atque probabile vocat *Pelliz.* consentitque in aliquo *Lugo*, judicans rarò contingere, quòd religiosus, modica accipiendo sine animo perveniendi ad magna, graviter peccet, quia prælati contra talem nunquam graviter offenduntur. Attamen veriùs affirmant *Salm. de rest. c. 6. punct. 3. n. 33. cum Sanch. Bon. Vill. Garc. etc.* quamvis majorem requirant quantitatem pro materia gravi. Benè tamen admittunt *n. 34. cum aliis*, hæc furtula non coalescere, si inter ea intercedat magna interpolatio : hæc autem, ut magna reputetur, *Sanch.* requirit spatium anni; sed *Salm. d. n. 34. in fine cum Fill. Dian. Garc. et Ant. à Sp. S.* putant sufficere spatium mensis. *Vide dicta de Furto l. 4. n. 330.* Admittunt item *Salm. ibid. n. 38. cum Sanchez, Pal. Bon. Lug. Pell. etc.* non esse mortale surripere comestibilia per plures vices, etiamsi perveniant ad magnam quantitatem (modò à religioso non reserventur, ut *Salm. ibid. n. 37.* et modò damnificatio conventùs non sit nimia, et in re extraordinaria, et pretiosiore, ut notat *de Alex. c. 4. §. 1. q. 3. cum Suar.*). Ratio, quia præsumitur tunc adesse tacita licentia prælatorum.

26. — Quær. 4. an religiosus impotens ad restituendum aliquod debitum suo monasterio, teneatur sibi subtrahere aliquid ex rebus sibi datis ad usum? Affirmant *Lug. Bon. etc.* Negant verò *Pell. Fag. Leone, etc.* Et probabile putant *Salm. de restit. c. 6. p. 9. n. 103.* quia minimè præsumitur velle prælatus obligare subditum cum tanto incommodo; et verè est probabile, si res datæ sint ad usum necessariæ.

27. — Quær. 5. an peccet religiosus, si ad mutuum det sine licentia res sibi ad usum concessas? Affirma, sed non graviter, si tutus sit de restitutione, ut tenent *Laym. Sanch. Peyr.* quos suprà sequuntur *Dian. r. 14. et de Alex. c. 4. §. 1. q. 9.*

28. — « 6. Item peccas, si quid abscondas, ut illud liberæ » dispositioni superioris subducas. Nec procuratores, œco- » nomi, administratores, prælati inferiores quidquam pos- » sunt expendere, contra quam regula ordinis, voluntas su- » periorum, vel consuetudo postulat. Ratio est, quia non » sunt domini bonorum communium, sed tantùm admini- » stratores. *Laym. n. 8. ex S. Thom.*

29. — **7.** » Si prælatus permittat subdito, ut bona ex qua-
» cunque causa aut titulo provenientia, in usus vanos, tur-
» pes, aut illicitos expendat, aut superflua, pretiosa, et sta-
» tum suum dedecentia penes se habeat, peccat et prælatus
» et subditus contra votum paupertatis; estque talis donatio,
» seu alienatio irrita, et restitutioni obnoxia, *Nav. Sylv. Val.*
» *Mol. t. 2. d. 276. Azor. Less. d. 9. Sanch. Laym.* quia
» prælatus non potest dare veniam majorem, quàm ipse
» habet: ipse autem, cùm non sit dominus, non potest bona
» suo arbitrio, et inutiliter expendere, sed tantùm in reli-
» gionis necessitatem, et utilitatem. *Vide Lug. de just. d. 3.*
» *s. 7. n. 121.*

30. — Super hoc puncto I. quæstio est, an licentia à prælato data religioso expendendi aliquid expressè ad usus illicitos, de se invalida sit. Affirmant cum *Bus.* hìc *Nav. Pal. Sanch. ap. Croix l. 4. n. 114.* et hoc absolutè tenent *Salm. ibid. p. 6. §. 2. n. 82. cum communi*, ut asserunt. Ratio, quia prælatus non est dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii. Rectè tamen concedunt *Salm. ibid. n. 83. cum Pal. Suar. Az. etc.* validam esse licentiam datam retinendi superflua sine notabili excessu; quia aliter res magnis scrupulis esset obnoxia. At contrà *Lugo de just. d. 3. n. 137. cum Less. Az. Tab. et S. Ant. Sylv. Turrecr. Fab. etc. apud Croix l. c.* tenent licentiam esse validam, quamvis illicitam: si enim, inquiunt isti, superior licentiam daret ad emenda superflua, quis dicet emptionem esse invalidam? idem censent *Elb. n. 666. et Holz. n. 604. cum Ills.* dicentes religiosum, qui habet superflua ex licentia, peccare quidem contra paupertatem, cùm votum paupertatis obliget, non solùm ad accipiendum cum licentia, sed etiam ad non habendum superflua; sed non peccare contra justitiam, nec esse proprietarium, quando habet cum licentia, quæ nullo jure habetur esse invalida, nisi vertat in grave damnum monasterii. Hanc sententiam non audeo omninò reprobare propter auctoritatem tantorum DD. Sed prima sententia mihi omninò arridet; nam ut ajunt *Less. l. 2. c. 41. n. 79. Salm. tr. 13. c. 6. punct. 6. n. 85. Ronc. Cons. 25. n. 4. et alii plurimi*, superior non est dominus, nec aliam habet facultatem super bona monasterii, nisi in quantum canones, et religio ei concedunt: sed non potest dici concedere ipsi facultatem dandi licentiam ad usus

illicitos vel superfluos, neque sacros canones, cùm ex iis contrarium eruatur, ut habetur ex *Clement. 1. de Statu monach.* ubi expressè prohibentur omnia superflua; neque religionem, quæ nunquam censetur id concedere in exitium spirituale suorum filiorum.

31. — II. Quæstio est, an, cùm prælatus dat licentiam generalem religioso ad expendendam aliquam summam ad suum libitum, si iste illam eroget in usus turpes, aut vanos, peccet contra votum paupertatis, et teneatur ad restitutionem tàm ipse, quàm accipiens?

Prima sententia affirmat. Ratio, quia neque superior intendit tunc licentiam dare ad usus illicitos, neque ipse superior posset hanc licentiam concedere, cùm is sit merus administrator. Ita *Sylv. Pal. Mol. Sanch. etc. apud Croix l. 4. n. 113.* Et hanc probabiliorem putant *Salm. cit. n. 85.* et *Lugo* vocat communem *cit. d. 3.*

Juxta autem hanc sententiam, dicunt *Sanch. Pell. Mol. Reb. etc. cum Salm. ib. punct. 9. n. 106.* quòd ille, qui malè accepit rem à religioso, jam benè satisfacit, si ipsi religioso rem restituit, quia ponit rem in eodem statu, in quo invenit: modò ipse (excipiunt *Salm. ib. cum cit. DD.*) non timeat religiosum re illâ abusurum.

Secunda sententia tamen contradicit, et hanc tenent *de Alex. Conf. Mon. cap. 4. §. 4. q. 9. cum Bord. Suar. Bann. Lopez, Hurt. Med. Pelliz. Reb. Salas, etc. apud Salm. tr. 13. c. 6. p. 6. §. 2. n. 84.* probabilemque hanc vocant *Lugo d. 3. n. 137. Dian. Sayr. Mach. etc.*, et huic adhæret *Croix l. c.* dicens non obstare, quòd superior non sit dominus; nam respondet cum *Reb.* saltem monasterium esse dominum, ut possit disponere de bonis suis ad omnes usus: et sæpè præsumi monasterium consentire, quòd subditi expendant in quibusvis usibus maluerint id, quod generaliter est eis concessum ad expendendum, ne periclitetur fama subditi, aut superioris, ut dicit *Reb.* Deinde dicit *Lug.* quòd, licèt superior sit simplex administrator, nullo jure tamen scitur suam potestatem esse restrictam ad solos usus licitos concedendos. Et, ut dicunt *Bann. Lop. Reb. et Salas ap. Lug. n. 142.* (et hoc ipse non putat improbabile) non est censendum, quòd superior dans licentiam, eam limitet tantùm ad usus licitos; quia ipse dando licentiam generalem, vult et potest tollere

impedimentum, quod subditus habet ex licentiæ defectu ad expendendum. Pari modo ac si Pontifex dispenset cum consanguineis ad matrimonium, non solùm dispensat ad actum conjugii, sed tollit malitiam incestûs, etiam quoad copulam illicitam (ut tenent *Lug. n.* 133. *et Sanch. de matr. l.* 7. *d.* 67. *n.* 8. *cum Met. Gutt. Manuel, Led. Llamas, etc.* modò Episcopus, cui commissa est dispensatio, jam dispensarit, ut veriùs dicit *Sanch. n.* 9. *contra Major. et Gall. ap. Croix*). Item, si Papa dispenset ad carnes in Quadragesima cum aliquo, si iste comedet carnes nocivas, peccabit utiq; ex intemperantia; sed non contra præceptum jejunii, quod per dispensationem jam sublatum est. (Sed quoad hoc stat decretum *Clementis XI.* relatum *in tract. de jejunio l.* 4. *n.* 1015. *v. Quær. hic*). Ita loquitur *Lug. num.* 133. *cum aliis, ut suprà.* Sed, his non obstantibus, quamvis hanc sententiam non audeam reprobare, primam amplector; cùm non satis mihi probetur, quòd superior hanc facultatem habeat dandi licentiam, neque specialem, neque generalem ad usus illicitos, prout dixi mox in *I. Quæst. n.* 30. aut quòd monasterium in hujusmodi licentias consentiat in tantum detrimentum animarum suorum subditorum.

Concedunt verò *Salm. de rest. c.* 6. *p.* 6. §. 2. *num.* 86. *cum Pal. et aliis*, excusari à restitutione eum, qui pro usu turpi rem accepit à religioso, quando honor religionis, vel religiosi aliàs periclitaretur; aut si v. gr. cùm mulier ob turpem causam aliquid accepit à religioso, iste mutet animum, et intendat donare gratis, quia mulier est pauper, vel ne damnum in fama patiatur; tunc enim jam in usum honestum impenderet. Et hinc, quando mulier talem consensum religiosi rationabiliter præsumere potest, saltem ex hoc capite facilè excusabitur. Ita *Salm. loc. cit.*

32. — III. Quæstio est an possit superior licentiam subdito præbêre, ut aliquam summam ludo exponat? Certum est, quòd potest, si summa sit modica; in quo casu subditus potest uti licentiâ etiam tacitâ, sive præsumptâ. *Less Mol. Az. etc. cum Salm. ibid. punct.* 8. *n.* 94. Quoad quantitatem autem, alii dicunt posse religiosum exponere quantum posset liberaliter donare; alii dicunt 4 vel 5 Aureos pro centum quotannis ad usum sibi concessis. Ludus autem debet esse licitus, non illicitus, prout est ludus alearum, taxillorum,

et omnes ludi merè fortuiti, ex *Trid. sess.* 22. *c.* 1. Cæterùm in aliqua religione permittitur ex consuetudine ludere modicam summam chartis lusoriis, ut *Salm. ibid. num.* 93. *circa med. cum Peyr. Dic. etc. Vide dicta de Ludo l.* 4. *n.* 873.

Dubium est, an possit superior validè dare licentiam particularem exponendi ludo magnam summam? Affirmant *Less. l.* 2. *c.* 26. *n.* 36. *cum Hurt. Salas, et Amic. apud Salm. l. c. n.* 96., quia quæcumque licentia ad ineundum contractum, per se quidem justum, de se valida est. Sed negant veriùs *Salm. ibi cum Sanch. Led. Dic. Vill.* quia, ut dicunt, simplex administrator, qualis est superior conventûs, non potest licentiam concedere tales ineundi contractus proprios tantùm dominorum qui pro suo arbitrio res suas prodigere possunt. Quid verò dicendum, si licentia sit generaliter data? Hæc quæstio comprehenditur sub quæstione II. ut suprà jam allata, quam relegere potes. An verò religiosus possit ludo plùs lucrari, quàm perdere; *vide dicta l.* 4. *n.* 874.

53. — IV. Quæstio est, an licentia petita, sed indebitè negata, excuset à transgressione voti paupertatis? Resp. non excusare, nisi periculum gravis damni sit in mora: tunc enim præsumitur adesse consensus superioris majoris; et, si iste tunc etiam licentiam neget, potest aliquando prudenter judicari, legem, sive votum in tanto discrimine non obligare. Ita probabiliter *Pal. d.* 3. *p.* 23. *num.* 10. *Holzm. p.* 484. *n.* 610. *cum communi, ac de Alex. c.* 4. §. 3. *q.* 6. Et hoc benè congruit doctrinæ *D. Th.* 1. 2. *q.* 96. *a.* 6. *in fin.* qui loquens de lege ait: *Si verò sit subitum periculum non patiens tantam moram, ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam, quia necessitas non subditur legi.* Idem dicendum de voto, quod est quædam lex particularis, et cujus obligatio non urget, tali periculo imminente. Sed notat *Holz. cum Pal.* quòd licentia negata tùm excuset, cùm est debita tam ex parte religiosi, quàm prælati, non autem, si solùm ex parte prælati, ita ut subditus non habeat jus ad concessionem licentiæ.

54. — V. Quæstio est, an valeat religiosus ex licentia dare aliquid alicui, quem si scivisset superior, licentiam non concessisset? Respondent *Mol. disp.* 209. *et Alex. ibid. q.* 7. tunc videndum, in quanam dispositione sit superior; nam, si præsumitur, quòd ipse licentiam omninò revocaret, tunc

licentia non valet; secùs autem dicendum, si præsumitur prælatus non velle revocare, licèt ab initio licentiam negasset, si rem scivisset. In dubio autem præsumitur pro validitate actûs, id est licentiæ datæ; intellige, si non possit superior adiri.

35. — VI. Quæstio est, an votum paupertatis possit per consuetudinem abrogari? Negant communiter DD. quoad substantiam, affirmant verò quoad modum. Talis autem consuetudo justa præsumitur, quando ipsa passim practicatur à religiosis etiam timoratis, et scientibus, ac non contradicentibus prælatis, cùm facilè contradicere possint. Ita *de Alex. c. 4. §. 1. q. 16.*

36. — VII. Quæstio est circa moniales, an abbatissa habeat bonorum sui monasterii administrationem? Resp. Habet quidem, si non obest regula, aut consuetudo. Cæterùm non potest concedere licentiam donationes immoderatas faciendi, ut *Alex. c. 11. §. 1. q. 11. cum Sanch.* Sed benè ipsa potest elargiri in eleëmosynas bona superflua, etiam sine consensu aliarum; potest, sed non tenetur superflua in eleëmosynas dispensare, si ea applicet in augendo Ecclesiam, vel habitationem, vel reditus monasterii, ut monasterium plures moniales alere possit, vel ut meliùs servetur vita communis, prout tenet *Alex. l. c. q. 23. contra alios.* Superior autem in dispensando bona suis subditis, debet respicere necessitates, non dignitates personarum, neque proprium commodum, ut *Peyr. cum Alex. q. 13.*

Potest abbatissa in rebus modicis contractus per se inire, sed in gravioribus requiritur consensus capituli, ex *c. Ea noscitur, De his, quæ fiunt à præl.* præsertim si recipiantur pecuniæ ad mutuum, quæ postea non applicentur in utilitatem monasterii; aliter enim monasterium non remanet obligatum, ut *Tap. Bard. Alex. c. 11. §. 1. q. 16.* Interveniente tamen consensu abbatissæ, et capituli, saltem quoad majorem partem vocalium, monasterium debet stare contractui, ex *c. 2. de Ordin. cogn.* An autem valeat remissio debiti, aut renuntiatio legati facta ab abbatissa, et capitulo? Affirmant probabiliter, justâ causâ intercedente, *Sanch. Lug. etc. apud Alex.* Sed non minùs probabiliter ipse *Alex. c. 11. §. 1. q. 17. cum Bon. Mol. etc.* negant, quia non possunt moniales lædere monasterium, quod jam acquisivit jus ad rem. Et

ideò dicunt non posse abbatissam, et capitulum alienare bona immobilia monasterii (sive mobilia pretiosa, quæ servari possunt) : neque ea locare ultra triennium : neque transigere super bonis jam monasterio incorporatis, nisi res sit litigiosa, vel præjudicialis : neque illa oppignorare, nisi urgeat necessitas, et non sit tempus adeundi S. Congregationem : neque super iis imponere censum, sive hypothecam : *Alex. c. 11. §. 1. q. 14. cum Nav. Quart. et aliis*, neque recipere pecunias ad cambium cum solutione lucri cessantis, ex Decr. S.C. *ibid.* neque alienare greges, vel boves ad culturam agrorum monasterii necessarios; benè verò fructus gregum. *Alex. Suar. ib.*

Excipitur tamen, si res non excedat valorem 25 scutorum monetæ Romanæ, et alienatio sit in evidentem utilitatem monasterii; vel si res sit monasterio inutilis. *Vide alia apud Alex. c. 11. §. 1. q. 18. et 19.*

Potest etiam abbatissa instituere beneficia, et capellanias conferre, quoad titulum tantùm, et possessionem ; non autem quoad potestatem ecclesiasticam, ut *Gonz. Felin. etc. cum Alex. c. 11. §. 1. q. 8.* Ita etiam, licèt non possit ipsa clericos suos suspendere, potest tamen ab eis auferre titulum, et possessionem beneficiorum; quia ablatione positâ, censetur Papa auferre etiam jus spirituale. Ita *Alex. cum Pasq.* Potest etiam abbatissa cum justa causa amovêre capellanum, adhuc invito patrono. *Vide Alex. ib.*

37. — « Resp. 2. Religiosus voto castitatis obligatur, ut » abstineat se ab omni voluntaria delectatione venerea, in- » terna, et externa : proindeque, si quis contra castitatem » peccat, duo peccata admittit, luxuriæ, et sacrilegii. *Less.* » *et Laym. c. 7.* » (*Et probabilissimè peccat etiam contra bonum commune, si periculum sit, quòd per suum peccatum religio infametur. Salm. de statu relig. c. 6. punct. 3. §. 1. n. 26. cum Pell. Dian. etc.*).

Ad majorem autem tutelam castitatis introducta est clausura, non solùm monialium, sed etiam religiosorum, qui non possunt è monasterio egredi sine licentia superioris. Ita ex constit. *Clementis VIII.* quæ incipit, *Nullus, etc.* (*apud Cherub. in suo Bull. n. 60.*) ubi sic habetur : *Nullus è conventu egredi audeat, nisi ex causa, et cum socio, licentiaque singulis vicibus impetrata à superiore : qui non aliter eam concedat, nisi causâ probatâ, sociumque exituro adjungat,*

non petentis rogatu, sed arbitrio suo, neque eumdem sæpiùs. Licentiæ verò generales exeundi nulli concedantur. Sed hìc quæritur, quale peccatum sit egredi sine licentia? Communiter DD. ut ait *Spor. t.* 3. *p.* 100. *num.* 158. *cum Pelliz. Lezana, etc.* dicunt, ex genere suo id esse mortale, quia consuetudo omnium religionum fert, ut tales egressus tanquam graves culpæ semper puniantur. Censent tamen rationabiliter *Anacl. tit.* 35. *de statu monach. n.* 69. *et Spor. l. c. cum Nav. Bard. Miranda, Pell. et communi* (*contra Suarez*) non peccare graviter religiosum semel vel iterùm exeuntem de die sine licentia, nisi hoc agat ex contemptu, vel cum scandalo; secùs verò dicendum de nocturno, et furtivo egressu. Quoad excommunicationem autem ob violationem clausuræ regularium vel monialium, *vide dicenda de censur. l.* 7. *n.* 220.

38. — « Resp. 3. Religiosus, ex voto *obedientiæ*, obligatur » ad omnia quæ superior præcipit, secundùm regulas, et con- » stitutiones ordinis, sive directè, et expressè, sive indirectè, » et implicitè. Et quidem, si præcipiat in virtute sanctæ obe- » dientiæ, in nomine domini nostri Jesu Christi, vel simili » forma, tenetur obedire sub mortali, quia intendit obligare » quantùm potest: sub veniali autem, si aliâ formâ utatur, » vel sub nullo; quod consuetudo in Societ. Jesu approbavit. » *Vide S. Th.* 2. 2. *q.* 104. *Sylv. Sanch. l.* 6. *mor. c.* 1. *Less. » l.* 2. *c.* 4. *d.* 4. *Laym. c.* 9. » (*Notandum, quòd nisi prælatus mandatum explicet, v. gr. dicens: jubeo, præcipio etc., subditus non tenetur obedire; ita Salm. tr.* 15. *c.* 6. *p.* 4. *n.* 47. *cum Suar., Pelliz. etc. Et, dicente prælato: jubeo, præcipio, etc. nec etiam tenetur subditus obedire sub gravi, ut docet Sanch. Dec. l.* 6. *c.* 4. *n.* 26. *cum Med. Vasq. Suarez. et de Alexandro Conf. Mon. c.* 6. §. 5. *qu.* 14. *nisi addatur: In nomine D. Jesu Christi, vel, In virtute obedientiæ: vel nisi addatur pœna excommunicationis, non solùm ferendæ, sed etiam latæ sententiæ, ut dicunt Navar. Vasq. et alii cum Alex. ibid.*)

39. — « Porrò, quæ indirectè pertinent ad regulam, *Sylv.* » *et quidam alii* ampliant ad illa, quæ faciunt ad pleniorem » ejus observationèm, *Sanch.* tamen arctat ad res valde ne- » cessarias, sine quibus regula commodè servari nequit, alio- » qui enim superior quasvis corporis macerationes præcipere » posset: ordinantur enim ad pleniorem observationem regu- » læ. *Laym. l.* 4. *tr.* 5. *c.* 9. *Less. l.* 2. *c.* 4. *d.* 9.

Unde resolves :

40. — « 1. Non tenetur subditus obedire in iis quæ sunt » vel contra regulam (nisi superior in ea possit dispensare, » et legitima causa dispensandi subsit) » (*Hinc constare debet, prælatum dispensasse sine causa, ut non tenearis obedire, prout Salm. de stat. rel. c. 6. punct. 7. n. 72. cum Pell. Peyr. et communi*) « vel supra regulam, ut essent magnæ maceratio- » nes (nisi in pœnam, vel ad obligationem votorum necessa- » riæ), vel ut acceptet episcopatum. » (*Ita Salm. cum communi d. c. 6. n. 77. vel ut acceptet beneficium curatum, aut simplex. Salm. ibid. n. 78. vel ut eat ad infideles cum manifesto periculo vitæ, aut servitutis. Salm. ib. n. 73. cum aliis. Tenetur tamen acceptare munus intra ordinem, si prælatus præcipiat, communiter Salmant. ibid. n. 79. etiamsi præcesserit pactum in contrarium, quia pactum rejicitur tanquam turpe, ut de Alex. c. 6. §. 1. qu. 10. cum S. Th.*) « *Dian. p.* » *6. t. 9. res. 33. et alii sex :* vel infra regulam scilicet vana » (nisi præcipiat ex causa, quæ sit secundùm regulam, v. g. » ut obedientia exerceatur); nec refert, quòd regulæ jubeant » in omnibus obedire; id enim non de obligatione voti, sed » de obedientiæ perfectione intelligitur. Ita *Suarez, Sanch. 6.* » *mor. c. 2. et Laym.*

An autem religiosus teneatur obedire prælato præcipienti, quòd assistat infirmis infectis morbo contagioso ? Resp. Affirmativè, si infirmi sunt religiosi ejusdem sui monasterii, vel ordinis, quia hoc pertinet ad bonum commune ipsius communitatis, ut ipsi inter se invicem sibi subveniant. Secùs, si infirmi sunt extranei ; nisi deësset qui ipsis sacramenta necessaria ministraret, quia tunc debent postponere vitam temporalem saluti spirituali proximorum. Ita *Sanch. Dec. l. 6. c. 2. n. 57. Pal. tr. 15. d. 4. p. 4. n. 7. Elbel t. 2. p. 625. n. 624. et Spor. t. 5. p. 101. n. 163. cum Caj. Lez. Rodr. et communi.*

41. — « 2. Si regula ordinis sub peccato obliget, ejus trans- » gressio est contra votum, et sacrilega. Ratio est, quia ta- » lis regula non est minùs præceptiva, quàm vox superioris; » et subditus promittens observationem regulæ, eo modo, » quo ipsa intendit, se obligare censetur; proindeque Car- » thusianus, v. gr. carnes edens, vel Franciscanus feriâ sextâ

» non jejunans, et contra obedientiam, et contra temperan-
» tiam peccat. *S. Th. in* 2. *d.* 44. *qu.* 2. *art.* 3. *Valent. Sanch.*
» 6. *mor. c.* 1. *et* 4. *Vasq. Rodr. Laym. l. c. n.* 6. *Escob. etc.*
42. — « 3. Si regula sub peccato non obligat, transgressor
» illius non peccat contra votum obedientiæ. Ratio est, quia
» talis regula non continet propriè præceptum, sed tantùm
» est ordinatio, seu monitum, obligans tantùm ad pœnam,
» si imponatur. *S. Th. Laym. l. c. etc.* Hinc nec transgressio
» illius, ex rationabili causa, et bono fine, seu ex motivo vir-
» tutis facta, v. g. si extra tempora loquatur cum socio, ut
» mœstum consoletur, est peccatum; erit tamen veniale, si
» ex negligentia, torpore animi, aliove inordinato affectu
» fiat: » (*Ita S. Th.* 2. 2. *q.* 186. *a.* 9. *ad* 1. *Sanch. l.* 6. *c.* 4.
n. 14. *et Laym. l.* 4. *tract.* 5. *c.* 9. *n.* 8. *cum Vasq. et Val.*)
« quem ut plurimum concurrere, adeòque rarò omni culpâ
» vacare, putant *Valent. Sanch. et Suar.* qui addunt, quòd
» si quis frequenter, et quasi per consuetudinem regulam
» transgrediatur, religiosam disciplinam graviter perturbet,
» eaque ex causa in periculo expulsionis se constituat, peccet
» mortaliter. *Laym. l.* 5. *c.* 9. *Sanch. n.* 18.

43. — » 4. Etsi capitulares novum statutum condere pos-
» sint, quo ipsi, aliique postmodùm professionem edituri
» obligentur; antè tamen professi, qui in illud non consen-
» serunt, eo non obligantur, si ad regulam ordinis non di-
» rectè, nec indirectè spectet, *Laym. l. c. n.* 10. nisi tamen
» statutum fiat in capitulo generali, vel saltem provinciali
» (juxta cujusque ordinis institutum), concurrente majore
» parte suffragiorum, et non sit regulæ difforme. *Vide Escob.*
» *de leg. e.* 1. *c.* 12. *n.* 15. Ratio est, quia, quod omnes tangit,
» ab omnibus debet approbari, juxta *reg. Juris* 39. *in* 6. Addunt
» *Laym. et Sanch. ex Sylv. et Az. t.* 1. *l.* 13. *c.* 11. *q.* 19. *Less.*
» *l.* 2. *c.* 41. *n.* 22. nec Pontificem posse religiosos cogere ad
» arctiorem vivendi rationem, quàm instituti prima forma
» postulat; quia obligatio obediendi, etiam Pontifici, prove-
» nit ex voto, quod factum fuit secundùm proprium regulæ
» institutum. Si tamen regulæ reformatio necessarium me-
» dium esset ad ordinis conservationem, ad eam prælatus cum
» capitulo, multòque magis Pontifex illos cogere potest,
» quando ad hoc se implicitè quisque obligasse censetur. *Sylv.*
» *Less. Sanch. Laym. ll. cc.*

44. — Quæritur, an religiosi teneantur obedire prælatis reformantibus regulam collapsam? Certum est, quòd, postquam regula per legitimam consuetudinem relaxata est, quamvis primi religiosi peccarint, secundi tamen non tenentur eam observare, ut fusè probant *Salm. de stat. rel. c. 6. p. 7. n. 80. et de leg. c. 6. punct. 4. §. 2. n. 39.* et docent *Sanch. l. 6. c. 2. n. 26. etc. ac de Alexand. Conf. Mon. c. 1. §. 2. q. 3. cum Caj. Turrec. Palac. etc.* Sed dubium est, si regula reformetur à capitulo generali, an professi teneantur obedire? Affirmant *de Alexand. Conf. Mon. c. 1. §. 2. q. 4. et Salm. tr. 15. c. 6. punct. 7. n. 81. cum Corduba, Pell. Suar.* (citantque etiam *Laym. Vasq. Az. et Sanch.*, sed non benè; nam *Laym.* est pro secunda sententia, ut infrà, et citat pro se *Vasq. Azor. et Sanch.*). Ratio hujus primæ sententiæ est, quia religiosi regulam profitentes, eam ut primitùs institutam profitentur; unde saltem parati esse debent ad illam servandam, quando de ea instauranda tractatur. Excipiunt tamen, nisi religiosus tempore professionis expressè intenderit non se ampliùs obligare, quàm ad illam regulam sic relaxatam. Alii verò, ut *Palaus tr. 16. d. 4. q. 4. n. 11. Laym. l. 4. tr. 5. c. 9. num. 13. cum aliis, ut suprà, ac Sporer t. 3. pag. 101. n. 161.* dicunt non minùs probabiliter (ut loquitur *Cont. Tourn. de præcip. statuum obligat. part. 2. cap. 2. art. 3. v. Quæres 3.*), et fortè probabiliùs, religiosos ad id non tenêri, nisi reformatio appareat medium necessarium ad ordinis conservationem, nempe si cum præsenti observantia paucissimi ad perfectionem religiosam pervenire studeant, vel si cum scandalo sæcularium vivant, ut expediret potiùs religionem dissolvi, quàm ita continuari. Ratio, quia is, qui professionem emittit, potiùs censetur juxta præsentem statum regulam profitêri, quàm juxta pristinum institutum. Ait autem *Laym. l. c. cum Less. et Sanch.* posse prælatum ob aliquam publicam necessitatem ad tempus imponere aliquam austeritatem, putà jejunium, etc. Imò addunt *Sanch. Sylv. Vega, et Vasq. Salm. tr. 15. c. 6. p. 7. n. 82.* prælatos posse edere nova statuta, quando essent necessaria, ut vota essentialia, et alia religionis statuta serventur.

45. — « 5. Etsi consuetum non sit, nec consultum, ut præ» lati sub peccato præcipiant actus internos: probabile tamen » est fieri posse, ut docent *Laym. Suar. etc.* Ratio est, quia

» verisimile est, quòd aliqui religiosi ad id se obligare in-
» tendant, cùm se quasi holocaustum Deo tradant.

46 — Quær. hìc, quot peccata committit religiosus, contra obedientiæ præceptum agens? *Sotus, Led. Laym. Tambur. etc. ap. Salm. loc. cit. p.* 10. *n.* 100. dicunt unum peccatum committere contra votum obedientiæ, quia tantùm ex voto tenetur obedire. Contradicunt tamen probabiliùs *Salm. ibid. num.* 110. *cum Suar. Pell. Pal. etc.* qui tenent committere duo peccata, unum contra religionem ratione voti, aliud contra virtutem obedientiæ, quam de se debet religiosus prælato suo ratione promissionis, et traditionis factæ de seipso in professione, ob quam per se, etiam sine voto, teneatur legitimo superiori obedire.

47. — « Quæres, an subditus teneatur obedire, si dubitet,
» utrùm sit res licita, quam prælatus jubet, vel justa sit causa
» imperandi?

» Resp. 1. Communiter tenêri, quia tunc melior est con-
» ditio superioris, qui est in possessione potestatis præci-
» piendi: in dubio autem nemo spoliandus est jure, quod
» habet. Nec dicas, subditum etiam esse in possessione liber-
» tatis, cùm habeat debitum parendi.

» Resp. 2. Non tenêri, si grave damnum obediendo timeat.
» Ratio est, quia in dubio favendum est reo, cique de cujus
» damno agitur, etsi enim subditus non sit in possessione li-
» bertatis, est tamen in possessione juris, quo potest se à
» periculosis rebus conservare. *Less. Sanch.* 6. *mor. c.* 4. *aliique.*

Quær. I. Utrùm subditus dubitans, an res præcepta sit licita, vel ne, possit, et teneatur obedire? Videtur negare *Adrianus ap. Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 76. dicens: *Nullus dubitans de actu, an sit mortalis an non, licitè obedit, ipso sic dubitante:* idemque tenêre *Vasq. et Rodriq.* refert *Pal.* Sed communis et certa est sententia opposita, quòd subditus, licèt dubio perseverante non possit obedire, cùm omninò sit illicitum operari cum dubio practico (quod tantùm ait *Less.* intelligere *Adrianum*, et facilè idem intelligunt *Vasq. et Rodr.*); tenetur tamen eo casu dubium deponere, et sic potest, et debet obedire: Glossa *in c. Ad aures* 6., *de Temp. Ord. v. Obedientia*, ubi dicit: *Si verò dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ* (subditus) *excusatur à peccato, licèt in veri-*

tate sit malum. Azor. t. 1. l. 2. c. 19. q. 9. qui ait hanc sententiam esse *omnium communi consensione receptam. Caj. 2. 2. q. 169. ar. 2. ad 4. dub. 2. Less. l. 2. c. 41. n. 73. Sylvius qu. 19. art. 3. Cabass. T. J. l. 1. c. 21. n. 17. Cont. Tourn. loc. cit. de statu et oblig. Relig. art. 3. quær. 3. r. 2. Anacl. de Consc. p. 27. n. 34. Pal. p. 1. d. 3. punct. 13. n. 3. Spor. t. 3. de stat. relig. p. 101. n. 161. Holz. de præc. part. t. 1. p. 479. n. 590. Elbel t. 2. p. 620. n. 612. Salm. tr. 15. c. 6. p. 6. n. 67. Sanch. Dec. l. 6. c. 3. n. 3. cum S. Bonav. S. Ant. Innoc. Hostiens. Abb. Pal. Soto, Nav. Tol. Mol. Val. Sa, Sylv. Ang. Arm. et innumeris aliis.* Probatur 1. ex *Deut. c. 17. v. 8. et 10.* ubi sic habetur : *Si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris.... facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus.* Item ex *c. Si quid culpatur, caus. 23. q. 1.* ubi dicitur subditus *posse obedire, si quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrùm sit, certum non est.* To *posse* autem non quidem denotat libertatem, sed honestatem operandi, nempe non lædi præceptum de cujus transgressione subditus dubitat. Idem confirmat *S. Bernardus de pr. et disp. c. 12.* ubi : *Quidquid vice Dei præcepit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secùs omninò accipiendum est, quàm si præcipiat Deus.* Ipse enim Christus Dominus dixit: *Qui vos audit, me audit. Luc. c. 10. v. 16.* Et Apostolus *Hebr. c. 13. v. 17. Obedite præpositis vestris, et subjacete eis.* Item in *Constit. Societ. Jesu* sic *S. Ignatius* præscripsit : *Obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur*, id est (ut in *declarat.*) *in quibus nullum manifestum est peccatum.* Sic pariter habetur in *Reg. FF. Minorum c. 10. apud Elbel: Obediendum in omnibus, quæ non sunt contraria animæ, et regulæ.* Idem docuit *B. Humbertus in lib. de Erud. Rel. c. 1.* ubi : *Nisi apertè sit malum quod præcipitur, accipiendum est, ac si à Deo præciperetur.* Idem *B. Dionysius Carthus. in 2. dist. 39. quæst. 3.* scripsit : *In dubiis, an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati; quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Et idem docuit priùs *S. Bonav. in Spec. Disc. c. 4.* Probatur 2. ratione, quia superior est in possessione præcipiendi; unde ab ea non est expoliandus, nisi constet, quòd res præcepta sit illicita. Confirmatur, quia, si in cunctis dubiis de bonitate actionis præceptæ possent subditi se

eximere à jugo obedientiæ, utique nulla communitas benè regi, et consistere valeret. Hinc *D. Bernardus* (*l. de Gratia, et arb.*) meritò objurgat religiosos, præcepta superiorum discutientes, dicens : *Porrò imperfecti cordis, et infirmæ prorsùs voluntatis judicium est, hærêre ad singula quæ injunguntur, et exigere de quibusque rationem ; quoniam expedit profectò magis omninò non fuisse, quàm nostros permanêre ; nam qui voluerunt sui esse, utique sicut dii scientes bonum et malum, facti sunt non solùm sui, sed etiam diaboli.* Neque hìc currit regula pro subdito quòd in dubio melior sit conditio possidentis ; nam, cùm ipse jam se subjecerit potestati prælati, in dubio possessio stat pro superiore habente jus præcipiendi.

Hinc infertur I. quòd, si diversæ adsint opiniones probabiles circa rem præceptam, quòd sit licita, vel non, subditus tenetur obedire, ut communiter docent *Sanch. l. c. n.* 6. *et l.* 1. *c.* 3. *n.* 6. *Azor. l. c. et Salm. tr.* 15. *cap.* 6. *punct.* 6. *n.* 67. *cum Valent. Pelliz. Lez. Vill. Salas, Cordub. et Prado* (*contra Less. Dian. Sancium, ac Pal.*, qui *tr.* 1. *dist.* 2. *p.* 6. *n.* 5. probabilem vocat eorum sententiam, sed fatetur contrariam esse communem, aitque semper in praxi consulendam). Nec obstat dicere, quòd superior non habet jus imperandi quod illicitum est, et ideò, cùm præcipit rem probabiliter illicitam, probabiliter nequit eam præcipere ; ergò probabiliter nec tenetur subditus tunc obedire. Nam argumentum hoc claudicat ex duplici capite : valeret enim argumentum, si prælatus rem illam præciperet ut probabiliter illicitam ; sed nos dicimus, quòd eo casu rem illam præcipit, non ut probabiliter illicitam, sed ut probabiliter licitam : et ideò licitè imperat, ac proinde subditus tenetur obedire. Præterea, quamvis tunc sit probabile, quòd prælatus non possit rem illam præcipere, cùm sit probabiliter illicita ; non ideò est probabile, quòd subditus non teneatur obedire ; esto enim superior non habeat jus præcipiendi id quod certè injustum est, habet tamen jus præcipiendi id quod probabiliter est justum, vel quod certum non est esse injustum, idcircò subditus tenetur ei obedire in omni re, quæ vel est probabiliter justa, vel quæ non constat esse injusta. Hinc rectè deducitur, quòd subditus tenetur obedire prælato, etiamsi res præcepta probabiliùs ei videatur illicita (quidquid dicant *Salm.*

loc. cit. n. 70. cùm ipsi iidem *ibid. n.* 67. contrarium apertè asseruerint dicendo, prælatum habêre jus imperandi quod vel est probabiliter justum, vel quod non est certè injustum). Ratio, quia jus possessionis, quod habet superior, prævalet omni opinioni contrariæ, quæ non habet rationes convincentes, fundantes certitudinem moralem, juxta dicta *de conscientia cum Lugo, Pal. Ronc., Spor. et aliis*, utque tenent in præsenti casu *Bus. et Laym. l.* 1. *tr.* 1. *c.* 5. §. 2. *n.* 11. *cum Vasq. Corduba, ac Miranda;* et idem docet *Sanch. l.* 6. *c.* 3. *n.* 6. *et l.* 1. *c.* 10. *n.* 9. ubi non dubitavit se retractare à diversa opinione, quam olim tenuerat *de matrim. l.* 2. *d.* 41. *num.* 10.

Infertur II. quòd subditus, etiamsi habeat unicam opinionem probabilem, quòd res præcepta sit illicita, et nulla sibi appareat probabilitas de illius honestate; adhuc tenetur obedire, ut dicunt idem *Pal. l. c. punct.* 1. *n.* 34. *et Sanch. d. c.* 3. *n.* 6. *cum Suar. Sylvest. Ang. Val. Tab. Sayr. Salas, Rosell. et Corduba.* Ratio, quia dum non constat de turpitudine actionis, prælatus habet jus præcipiendi omnia, quæ ipsi licita videntur, quamvis subdito illicita appareant, cùm prælatus (ut diximus) non est expoliandus suo jure imperandi, nisi constet quòd res præcepta sit illicita; idque patet ex *c. Inquisitioni, de sent. excomm.* ubi sancitum fuit, quòd conjux habens tantùm probabilitatem, non autem certitudinem, de nullitate sui matrimonii, tenetur reddere debitum alteri, qui adhuc possidet jus petendi. Hoc autem quod dictum est de dubio honestatis rei præceptæ, dicendum etiam est in dubio, an præceptum excedat potestatem prælati, vel an sit supra regulam, ut docent *Sanch. l.* 6. *c.* 3. *n.* 3. *et Salm. tr.* 15. *c.* 6. *p.* 6. *n.* 67. *cum Az. Valent. Cord. Vill. Salas, etc.*

Limitant verò communiter DD. præfatam sententiam, et dicunt, subditum non tenêri obedire 1. si res sit valde difficilis, et molesta; quia tunc difficultas operis simul cùm opinione probabili, quòd res præcepta sit illicita, vel quòd præceptum excedat potestatem superioris, prævalet illius possessioni. Ita *Bus. et Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 73. *Pal. d.* 3. *punct.* 14. *n.* 16. *ac Salm. ibid. n.* 68. *cum Soto, Lop. Med. Hurtad. Prad. Pelliz. et communi.* Limitant 2. Quando subditus obediendo exponeret se vel alterum periculo gravis incommodi subeundi in vita, fama, honore, aut bonis; ita

Less. n. 76. *Sanch. n.* 24. *Pal. n.* 16. *Holz. pag.* 479. *n.* 590. *Cont. Tourn. de actib. hum. et conscientia cap.* 7. *art.* 4. *Elbel t.* 1. *de Cons. n.* 60. *et Salm. ibid. num.* 69. *cum Soto, Bann. Hurt. Led. Prado, Rodr. et Pell.* Ratio, quia subditus non tenetur tunc se privare jure suo certo, quod possidet circa talia bona magni momenti, ne superior privetur sua possessione, quæ in eo casu est aliquo modo incerta.

Sed dubitatur 1. an subditus teneatur obedire, quando probabiliter opinatur præceptum non esse impositum, vel esse abrogatum? Resp. negativè, ut communiter docent *Sanch. Dec. l.* 6. *c.* 5. *n.* 7. *et Salm. tr.* 15. *c.* 6. *punct.* 6. *num.* 63. *cum Hurt. Prad. etc.* Imo dicendum, quòd in dubio de impositione præcepti, nulla est obligatio parendi, nisi constet illud fuisse impositum.

Dubitatur 2. an teneatur subditus parêre, si dubium vertat, utrùm qui præcipit sit legitimus superior? Negant *Vasq. Salas, Dian. etc. apud Salm. loc. cit. n.* 64. quia (ut dicunt) eo casu dubitatur etiam de possessione superioris. Sed veriùs dicendum cum *Less. c.* 41. *n.* 76. *Cabass. l.* 1. *c.* 31. *n.* 17. *Cont. Tourn. hic cap.* 2. *art.* 3. *v. Quær.* 5. *Sanch. l.* 6. *c.* 3. *n.* 29. *et Salm. ibid. n.* 65. quòd subditus tenetur tunc obedire, si communiter ille habetur ut superior; quia stante tali communi æstimatione ex una parte, et probabilitate quòd ipse legitimus sit superior ex alia, supplet Ecclesia jurisdictionem, ex *l. Barbarius, ff. de offic. Præt.* Eo igitur casu non erit tantùm probabile, sed certum quòd ille sit superior. Secùs, si communiter non habeatur ut talis, quia (ut ait *Cabass. l. c.*) tunc in dubio melior est conditio subditi suam libertatem possidentis.

48. — Quær. II. An religiosus validè voveat sine sui superioris licentia? Negant *Palud. Val. Ang. Rosell.* quia religiosus per votum obedientiæ privavit se voluntate. Sed veriùs *Nav. Caj. Sot. cum de Alex. Conf. Mon. c.* 6. §. 1. *qu.* 4. *et aliis* dicunt benè posse religiosum vovêre quæ non repugnant regulæ, aut præcepto prælati, neque obsequio illi debito. Quare possunt emittere vota personalia, vel circa res præceptas, et etiam non præceptas à regula, si à regula vetitæ non sunt. Potest tamen superior prohibêre subditis, ne voveant, ipso inconsulto, ut apud *Alex. l. c.* ajunt *Suar. et Bart. à S. Fausto;* qui autem probabiliter dicit valêre aliter vota emissa, non

obstante hoc præcepto quandoquidem materia sit Deo grata; quamvis modus Deo non placeat.

49. — Quæritur III. An religiosus teneatur obedire prælato præcipienti revelare secretum sibi commissum? Resp. tenetur, si aliter damnum eveniret monasterio, aut alii tertio, sive ipsi prælato; quia tunc, etiam sine præcepto, de se urget manifestandi obligatio, quæ per secreti commissionem minimè impeditur. Ita docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 70. *ar.* 1. *ad.* 2. *S. Anton. Nav. Reg. etc.* Secùs verò, si absit damnum prædictum, quia tunc urget fidem servandi naturalis obligatio, quæ per præceptum prælati auferri nequit, ut *S. Thom. ib.* En verba S. Doctoris: *Quandoque enim sunt talia, quæ homo manifestare tenetur, putà si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, quod quis propalare tenetur, vel testificando, vel denuntiando.... Quandoque verò sunt talia, quæ quis prodere non tenetur; unde potest obligari ex hoc, quòd sibi sub secreto committuntur, et tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex præcepto superioris.* An autem possit religiosus revelare secretum commissum ad vitandum damnum proprium? Negat *de Alexand. Conf. Mon. p.* 124. *q.* 9. *cum Scoto, Sylvest. etc.* Sed probabiliter affirmant communiùs *Less. Laym. Lugo, Spor. Roncaglia et alii plures*, quos retulimus *l.* 4. *n.* 971. *v. An autem.*

50. — Hìc operæ pretium est vidère, circa obligationem omnium votorum istorum, an religiosus, superveniente aliquâ circumstantiâ notabili non prævisâ, teneatur ad vota in professione emissa? Loquendo de votis simplicibus (*in tr. de voto l.* 4. *n.* 226.) diximus satis quidem probabilem esse sententiam, non esse obligationem implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, quâ prævisâ quis votum non emisisset; excepto voto simplici castitatis, et religionis; nam licèt *Bonac. t.* 2. *d.* 4. *q.* 2. *p.* 1. *n.* 26. *et Led. Leand. ac Quintan. apud Salm. tr.* 15. *c.* 6. *punct.* 3. §. 2. *n.* 32. sentiant non tenèri ad præfata vota eum qui illa emiserit agitatus stimulis carnis, cum evidenti periculo incontinentiæ, stante experientiâ lapsuum, si postea perseverent stimuli et pericula, quia (ut inquiunt) eo casu talia vota non sunt de meliori bono: attamen meliùs dicunt *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 8. *n.* 9. *et de matr. l.* 7. *d.* 11. *nu.* 8. *Pont. de matr. l.* 6. *c.* 12. *n.* 2. *Salm. de stat.*

rel. c. 6. punct. 3. §. 2. n. 35. cum Suar. Laym. Pal. Moya, Dian. etc. præfatam sententiam non esse practicè probabilem, quia aliàs vix ullus esset casus, quo prædicta vota firma remanêrent, cùm vix ullus inveniretur, qui vel ob suam igneam complexionem, fragilitatem expertam, pravam consuetudinem, vel ob dæmonis suggestiones non ageretur stimulis carnis, et facilè sibi persuaderet non esse talibus votis obstrictum. Loquendo autem de votis solemnibus emissis in professione religiosa, vel in susceptione sacrorum ordinum, omninò tenendum cum communi DD. quòd nullo modo vota prædicta irritari possunt ob quamcumque notabilem circumstantiam supervenientem, etiam non prævisam, modò non sit circumstantia versans circa substantiam votorum. Ita *Sporer de voto c. 3. n. 6. Ronc. de vot. c. 2. qu. 3. r. 3. Sanch. de matr. l. 10. d. 9. n. 18. Laym. lib. 4. tract. 4. c. 7. n. 5. Bon. q. 2. p. 3. §. 2. n. 5. Holz. de voto n. 411. Pichler l. 3. Decret. tit. 34. n. 5.* Et idem dicunt loquendo speciatim de solemni voto castitatis, *Sanch. Dec. l. 4. c. 8. n. 10. cum Val. et Salm. tr. 17. de voto c. 1. p. 2. §. 2. n. 44.* Ratio, quia religiosus vel sacerdos in tali casu non consideratur ut persona particularis, cui meliùs tunc conveniat non esse voto obstrictum, sed ut pars et membrum communitatis Ecclesiæ, cui præstat postponere suum bonum privatum bono communi; nam aliàs innumera inconvenientia, scandala, et perturbationes cum ingenti damno christianæ reipublicæ procul dubio sequerentur.

Et idem omninò dicendum, ob eamdem rationem boni communis, pro votis quæ emittuntur à viris, aut mulieribus oblatis in aliquibus congregationibus; maximè si addatur juramentum perseverantiæ, prout fit in ven. congregatione Patrum Missionis, S. Vincentii à Paulo, et in nostra minima Congregatione SS. Redemptoris: quia (ut diximus *lib. 4. n. 236. vers. Notandum*) hìc intervenit contractus onerosus utrinque obligatorius; nulla enim circumstantia superveniens, etiam non prævisa, potest contractus onerosos irritos reddere; unde sicut congregatio nequit oblatum dimittere ob circumstantias supervenientes (exceptis circumstantiis criminum), ita nec oblatus potest congregationem relinquere.

Quæritur hìc, an valeat licentia ab inferiori prælato concessa, quæ à majori fuerit denegata? Probabiliter affirmant *Holzm. tom. 1. pag. 484. n. 610. et Croix lib. 4. num. 116.*

cum Pelliz. Ratio, quia superior major, denegando licentiam, minimè reddit irritam potestatem inferioris. Secùs verò dicendum puto, si prælatus major positivè prohibeat subdito exequi rem petitam, quia tunc inferior nequit dispensare in mandato superioris. Quid, si prælatus major interdicat inferiori concedere licentiam pro aliqua re? Probabiliter adhuc dicunt AA. suprà citati, quòd si inferior licentiam concedit, validè concedit (quamvis illicitè) secùs, si superior hujusmodi licentiam irritam declarasset. Item advertatur hìc quod habetur in *Trident.* (*Sess.* 25. *de Regul. c.* 4.) *: Nec liceat Regularibus à suis conventibus recedere, etiam prætextu ad superiores suos accedendi; nisi ab eisdem missi, aut vocati fuerint.*

51. — Circa autem obedientiam *monialium* prænotandum, quòd moniales ratione voti tenentur obedire: I. Summo Pontifici. II. Episcopo loci, si non sunt exemptæ; si verò sint exemptæ, prælato ordinis, eodem modo, quo sui religiosi illi obediunt. Etiam tamen exemptæ tenentur obedire Episcopo in iis, in quibus ille se gerit tamquam delegatus Sedis apostolicæ, prout in observantia clausuræ. III. Tenentur obedire abbatissæ in iis, quæ ad regulam pertinent. Sed de hac obedientia, quam moniales debent Episcopo, et Abbatissæ, alia necessaria adnotare, et discutere opus est.

52. — Quoad obedientiam debitam abbatissæ, 1. Magna illa quæstio hìc occurrit, an abbatissa possit præcipere monialibus in virtute obedientiæ, obligando in conscientia.

Prima sententia negat cum *Soto*, *Caram. etc.* quia, ut dicunt, abbatissa non est capax jurisdictionis spiritualis exercendæ, sed tantùm ipsa præcipere valet, quæ spectant ad œconomicam monasterii gubernationem.

Secunda sententia tamen affirmat, quam tenent *Pasq. in Lauret. p.* 1. *n.* 761. *et undecim alii AA. apud ipsum;* et his adhæret *de Alex. c.* 6. §. 2. *qu.* 7. Ratio, quia per votum obedientiæ obligantur moniales ad obediendum omnibus suis legitimis superioribus. Legitima autem, et vera superior dicenda est abbatissa in suo monasterio; cùm enim Pontifex religionem approbat, approbat pariter inter moniales ordinem superioritatis, et subjectionis: aliter quomodo monasterium, et observantia regulæ servari potest? Quare, licèt abbatissa jurisdictionem non possit exercêre, ut certum est et com-

mune ; potest tamen , saltem tanquam ministra , exigere obedientiam per votum promissam circa res , quæ à regula sunt præceptæ , vel quæ ad profectum monialium juxta regulam conveniunt. Et secunda sententia mihi videtur absolutè probabilior, cùm talis obedientia videatur absolutè esse necessaria ad observantiam regulæ sustinendam ; talis enim est in monasteriis observantibus praxis universalis.

53. —II. Quæstio occurrit, an possit abbatissa dispensare cum suis monialibus in regulis aut votis ? Certum est, quòd abbatissa non potest authoritativo modo dispensare quoad observantias religionis , nempe quoad jejunia frangenda , ad edendas carnes , etc. contra regulam ; sed benè potest dispensare ex commissione prælati , ut notant *Lezan. Tamb. cum Alex. c.* 11. §. 1. *qu.* 4. vel potest ipsa de se declarare aliquando , jejunium , vel aliud præceptum non obligare. Circa vota autem monialium , pariter certum est non posse abbatissam in illis dispensare , vel commutare , utì potest cum eis dispensare Episcopus , vel prælatus regularis , si sint exemptæ ; sed conveniunt communiter DD. quòd abbatissa , ratione potestatis dominativæ , quam ob votum obedientiæ habet supra suas subditas , sicut habent parentes super filios , possit irritare earum vota sive de re supererogatoria , sive de re circa regulas , ut docent *Nav. Sot. Tamb. Sylv. cum Alex. l. c. quæst.* 5. Et hoc etiamsi votum fuerit transeundi ad strictiorem religionem , ut tenent *Pasq.* et adhæret *Alex. ib. contra Less. Pelliz. etc.*

54. — Dubitatur autem , an possit abbatissa irritare votum monialis emissum cum suo consensu ? Negat *Rich.* sed affirmant communiter *Sylv. et Armill.* quibus adhæreo *cum Tamb. Pasq. Alex. et Salm.* modò adsit justa causa ; aliàs si sine causa , peccabit , sed probabiliter non plus , quàm venialiter. *Vide dicta de voto l.* 4. *n.* 239. *v. Certum.*

55. — Vota novitiarum non potest abbatissa irritare , sed tantùm suspendere eorum executionem , si probationi officiant, ut *Less. et Sylv.* Si verò vota emissa fuerint à novitia , dum adhuc erat sub potestate parentum , tunc dicit *Alex. l. c. q.* 7. posse abbatissam ea irritare , cùm ipsa tunc succedat in eamdem potestatem dominativam erga novitiam.

56. — Quoad autem obedientiam à monialibus Episcopo debitam , plura alia adnotare oportet. Notandum 1. quòd mo-

niales non tenentur obedire Episcopo circa electionem officialium monasterii, cùm hæc omninò ad moniales spectet, ex decreto S. C. apud *Pasq. in Lauret. n.* 770. Et prædictæ officiales possunt ad nutum eligentium amovêri, ut statuit *Trid. sess.* 25. *de Reg. c.* 2. Notandum II. quòd Episcopus potest abbatissam ab officio suspendere casu, quo ipsa Episcopum non præmoneat de professione facienda à novitia, ex *Trull. l. c. c.* 17. Notandum III. quòd Episcopus potest numerum monialium statuere, ut omnes admissæ commodè sustentari possint. Et hoc etiam in monasteriis exemptis : in his tamen debent intervenire etiam prælati ordinis. Ita *Salm. tr.* 18. *de priv. c.* 3. *punct.* 1. §. 2. *n.* 14. *in fin. ex Trid. sess.* 25. *c.* 3. *et Const. S. Pii V. et aliis Declar. S. C.*

Notandum IV. quòd Episcopus singulis annis tenetur visitare monasteria monialium sibi subjecta per seipsum, vel vicarium cum suo speciali mandato. Monasteria autem Pontifici immediatè subjecta etiam ab Episcopo sunt visitanda, sed authoritate apostolicâ ; exempta verò visitantur à prælato ordinis. Ita ex *Clement. Attèndentes, de statu Monach.* Sed quoad observantiam clausuræ etiam monasteria exempta visitari debent ab Episcopo, tamquam Sedis apost. delegato, ita ut nullo modo possit Episcopus impediri ex Decr. S. C. apud *Barb. de Offic. Episc. alleg.* 102. *n.* 7. Et præsumentes impedire, post tres monitiones, excommunicationem ipso facto incurrunt, ex *d. Clem. ut suprà. Vide Alex. c.* 6. §. 4. *q.* 3.

57. — Notandum V. quòd in actu visitationis moniales ab Episcopo interrogatæ, vel à prælato ordinis, tenentur veritatem aperire circa observantias regulæ, ut *de Alex. l. c. q.* 3. *cum Texeda :* etiamsi transgressiones sint leves, quia ordinariè ab istis incipit totius regulæ relaxatio. Excusant tamen *Lezan. et Alex. ib.* moniales à manifestando veritatem, I. Si crimen sit emendatum : ex quo inferunt non tenêri aperire alterius crimen ab annis plurimis (putà tribus, ut censet *Mascard.*) commissum, quia jam emendatum censetur. Et ob eamdem rationem, ordinariè ad denuntiationem semper est præmittenda correctio ; *sed de hoc vide dicenda infrà ex n.* 240. II. Excusantur moniales, si crimen sit occultum, et nulla præcesserit infamia, vel indicium evidens. III. Si constet prælatum nullum remedium fore adhibiturum ; vel si sciant moniales crimen jam denuntiasse alias, à quibus ipsæ illud audierunt, quia

ad opus inutile nemo tenetur. IV. Si manifestatio vergat in damnum proprium. V. Si crimen cognitum sit sub secreto naturali; excipitur tamen, si crimen sit causa communis damni. *Sed hæc vide fusiùs discutienda infrà ex n.* 246.

58. — Quoad confessarios monialium ab Episcopo approbandos, *vide de Sacr. pœn. l.* 6. *n.* 576. Sed hìc libet alia utilia adnotare, I. quoad electionem abbatissæ. II. Quoad privilegia monialium, et regularium.

I. DE ELECTIONE ABBATISSÆ.

59. — Notandum I. quòd ex *Trid. sess.* 25. *de Reg. c.* 7. debet eligi abbatissa non minor 40 annis, et quæ 8 annis post professionem laudabiliter vixerit; aliàs electio est nulla, ut ex Declar. S. C. apud *Alex. Conf. Mon. c.* 9. §. 1. *q.* 1. Imò aliàs, aliqui dicunt, moniales privari facultate eligendi pro illa vice; sed probabilius putat oppositum *Passerinus.* Casu tamen, quo desit in monasterio, quæ talem ætatem habeat, ex eodem Trid. potest eligi monialis habens 30 annos, et 5 professionis: vel alia ex alieno monasterio ejusdem ordinis; et etiam alieni ordinis; sed hoc nonnisi cum assensu S. C. ut notat *Pasq. in Lauret. n.* 680. Si verò adest jam in monasterio monialis 40 annorum (nisi ista sit verè inhabilis) nequit eligi alia, etsi habilior, sine dispensatione S. C. ut *Alex l. c. q.* 2. ex Decr. S. C. Et hìc notandum, quòd, sicut abbatissæ, sic et procurator monasterii debet in quocunque triennio mutari, ex alio Decr. S. C. apud *Alex. cap.* 6. §. 2. *q.* 15.

Not. II. quòd non possunt eligi in abbatissas illegitimæ, infames, neque corruptæ, ut viduæ, ex Decl. S. C. nisi corruptio fuerit occulta. *Vide Alex. d. c.* 9. *art.* 1. *q.* 5. Item neque cæcæ, aut surdæ, ex *c. Hinc.* §. *Cæcus, dist.* 49. *et c. Constitutionem, De verb. signific. in* 6. Idem de muta dicunt DD. apud *Alex. q.* 6.

Not. III. quòd ad electionem abbatissæ non admittuntur conversæ, sed tantùm choristæ professæ. *Suar. Lez. Tamb. Alex. c.* 9. §. 2. *q.* 1.

Not. IV. quòd, si qua monialis est in lecto infirma, ejus votum etiam est recipiendum vel per scriptum sigillo munitum, vel per duas moniales à præsidente electionis deputatas. Ita *de Alex. ibid. q.* 2. ex Decr. S. C.

Not. V. quòd si electio ob discordiam non compleatur, non potest prælatus præsidens dare suum suffragium, ut ex pluribus Decr. S. C. sed benè potest præfigere tempus ad electionem, quo elapso, ipse abbatissam deputabit. Ita pluries declaravit S. C. apud *Alex. q.* 3.

Not. VI. quòd monialis, quæ jam suam dedit vocem, nequit ampliùs illam revocare, commun. DD. Cùm autem electio fit per scrutinium, præcipit *Trid. l. c.* quòd vota secretè præstentur notario et 4 vel 5 aliis assistentibus; aliàs electio est nulla, ut dicunt *Garcia*, *Zeroll. et de Alex.* etiamsi aliter fiat ex ignorantia ut *Tamb. et Rich.* ex Decr. S. C. Ad electionem autem sufficit major pars votorum, ut *Mirand. Rodriq. etc. cum communi apud Alex. q.* 6. *contra Tamb. et alios*, qui requirunt duas tertias partes.

Not. VII. quòd in electione abbatissæ, ut præcipit *Trid. cod. l.* prælati, qui præsident, debent esse extra claustra. Putant tamen *Pasq. Miranda, et de Alex. c.* 9. §. 2. *q.* 7. quòd urgente justâ causâ, (putà, si timeantur rixæ, etc. ut ait *Miranda de Mon. q.* 2. *art.* 15.) possunt tunc prælati claustra introire. Proinde hìc notandum, quòd in monasteriis non exemptis, vel Sedi apostolicæ submissis præsidet Episcopus: in exemptis verò prælatus regularis unà cum Episcopo, ex *Const. Greg. XV.* Tunc tamen Episcopus tantùm assistit, sed vota non excipit. *Alex. ex Decr. S. C. q.* 8. Factâ autem electione, nisi aliud obstet, debet in eodem loco electio confirmari à prælato præsidente, scil. ab Episcopo, vel à prælato regulari in monasteriis exemptis, vel à Sede apostoliça, si monasterium illi sit immediatè subjectum. *Vide Alex. c.* 9. §. 4. *q.* 1. Et hæc confirmatio potest fieri etiam à prælato absente, et adhuc etiam, extra diœcesim degente, ut tenet *Pasq.* (*contra Tamb.*) nisi adsit oppositio, apud *Alex. q.* 5. Item, abbatissa nequit officium exercêre ante confirmationem. Ipsa debet etiam benedici in Ecclesia exteriori ab Episcopo, vel prælato regulari intra annum, aliàs privatur officio; talis autem benedictio potest alteri committi, etiam simplici sacerdoti. *Pasq. et Alex. q.* 8. Sed in his omnibus, ut notant *Tamb. Azor, etc. cum Alex. q.* 8. attendenda est monasteriorum consuetudo.

Not. VIII. quòd abbatissæ possunt eligi per triennium, vel per singulos annos, sed non ultra triennium, aliàs electio

est nulla. Et insuper abbatissa triennalis debet per triennium vacare, *ex Const. Greg. XIII. Exposcit, etc.* Neque in vicariam eligi potest, si fortè nova abbatissa deficiat, quia præcipit Pontifex, ut abbatissa anterior *per triennium omni prorsùs careat authoritate. Vide Alex. c. 9. §. 3. q. 2.* Dicit autem *Alex. q. 4. cum Rodr.* quòd in collegiis Oblatarum benè potest eligi superior perpetua, quia tantùm de veris monialibus professis loquuntur bullæ.

Alia hìc addere expedit.

II. DE PRIVILEGIIS MONIALIUM, ET RELIGIOSORUM.

60. — Hìc prænotandum quoad privilegia regularium, quòd omnes ordines regulares communicant in privilegiis aliorum ordinum, sive Mendicantium, sive non, ut constare ex privilegiis concessis asserunt *Salm. tr. 18. de priv. c. 1. punct. 7. §. 1. n. 90. cum Lez. Tamb. Miranda, Pell. Rodr. et communi.*

Hinc notandum I. quòd moniales gaudent iisdem privilegiis (de quibus sunt capaces) religiosorum ejusdem ordinis; ita *de Alex. Conf. Mon. c. 10. q. 1. cum S. Anton. Pal. Rodr. Tamb. etc. contra Sanch. Barb. et alios.* Ratio, quia, cùm ipsæ vivant sub eadem regula, sunt pars ordinis, et ideò ordinis privilegiis meritò gaudère debent. Et hoc, etiamsi in privilegio exprimatur concessio fieri *viris, aut masculis;* et etiamsi moniales sint Episcopo subjectæ, ut tenent *Salm. l. c. n. 92. cum Suar. Pelliz. Pal. Bon. Bordon. et Alex. c. 10. q. 2.* qui notat cum aliis gaudère etiam privilegiis aliorum ordinum suo ordini communicatis.

61. — Ex hoc infertur I. cum *Lez. Pasq. et Alex. q. 5.* abbatissam posse dispensare in jejuniis, officio, etc. juxta privilegia sui ordinis prælatis concessa; quia, licèt ipsa non possit per se dispensare defectu authoritatis spiritualis, potest hoc tamen prælati commissione, quæ præsumitur ei facta, statim ac fuit electa in abbatissam. Infertur II. moniales Episcopo subjectas benè posse uti privilegio, v. gr. recipiendi absolutionem, etc. à proprio Episcopo, quando cuicumque regulari privilegium est concessum; secùs tamen, si facultas absolvendi non est regularibus concessa, sed tantùm prælato illius ordinis; ita *Alex. cum Cespedes cap. 10. q. 4.* Infertur

III. *cum Salm. tr.* 10. *de censur. c.* 6. *punct.* 5. *n.* 54. 57 58. *et* 65. *et Viva, Roncagl., Rodr. Alex. c.* 1. *q.* 6. (quidquid dicant *Nav. Barb. etc. apud Alex.*) omnes regulares utriusque sexûs tempore Interdicti generalis posse in suis monasteriis divina peragere, prout officia recitare, missas celebrare, etc. submissâ tamen voce, januis clausis, sine campanis, et exclusis nominatim interdictis, vel qui causam interdicto dederunt, ut concessum fuit in cap. *Alma Mater, de sent. exc.* Item posse Eucharistiam suscipere, missas audire, ut *Salm. ibid. punct.* 4. *num.* 48. *cum Pal. Laym. Henr. Sayr.* Item suscipere Extremam Unctionem, ut *ibi Salm. cum Pal. Avil. Henr. etc.* Et ad hæc regulares ex privilegio possunt admittere omnes monasterii famulos, procuratores, operarios, ut concessit *Alex. IV.* Et idem concessit *Eug. IV.* pro beatis, et tertiariis : exceptis tamen semper specialiter interdictis, etc. ut suprà *Salm. ibid. punct.* 5. *n.* 66. *Alex. qu.* 7. *etc.* Et possunt etiam publicè celebrare in pluribus festis, ut Paschatis, Pentecostes, Nat. Domini, Assumpt. B. V. Mariæ : item SS. Sacramenti et Octavæ, Concept., Annunt. et Nat. B. V., Sanctorum Titularium Ecclesiæ, et Sanctorum proprii Ordinis : item in festis Circumcisionis, Epiph., SS. Trinitatis, Apostolorum, S. Joan. Baptistæ, S. Luciæ, S. Marci, Omnium Sanctorum, omnium Defunctorum ; *vide Salm. loc. cit. n.* 61. 62. *et* 64. Nec obstat dicere, quòd *Trid. sess.* 25. *de Reg. c.* 12. præceperit, interdicta etiam à regularibus in eorum Ecclesiis servari : nam probabiliter respondet *Alex. d. c.* 10. *q.* 8. *et* 10. *cum Peyrin. Sorb. etc.* mentem Trid. fuisse tantùm compescere aliquos fratres, qui vi quorumdam privilegiorum prætendebant nullo modo interdicta ab Ordinariis emanata servare ; non autem abrogare privilegium religiosis, etiam clericis in *d. c. Alma Mater*, ad commune bonum concessum, ut suprà, tempore interdicti.

62. — Notandum II. quòd in ecclesiis monialium non possunt sepeliri personæ laicales ; nisi ibi habeant jus sepulturæ, vel nisi obtineatur concessio à S. C. ut pluribus Declar. S. C. apud *Alexand. c.* 9. *qu.* 10. et tunc officia defuncti peragenda sunt vel à confessario monialium, vel à regularibus ejusdem ordinis, si sint exemptæ, non autem à cler. ut *Barb. Lez. etc. cum Alexand. q.* 11.

63. — Notandum III. circa *divinum officium* plura privile-

gia regularibus fuisse indulta. *Clemens VII.* concessit monialibus Clarissis privilegium, utì refert *Alex. cap.* 10. *q.* 13. (at *Salmant. tr.* 16. *de Horis can. cap.* 3. *punct.* 7. *n.* 61. *et* 62. dicunt hoc privilegium concessum fuisse universis monialibus) quòd possint satisfacere per officium laicarum, si judicio prælati, vel confessarii, vel abbatissæ non sint satis instructæ ad officium chori. Idem *Clemens* concessit omnibus regularibus infirmis, vel eis qui infirmis inserviunt, satisfacere per 7 vel 6 psalmos à superiore assignandos, cum 7 *Pater*, et duobus *Credo*. Item *Innoc. IV.* per bullam X. concessit monialibus S. Claræ, et inde aliis per communicationem, satisfacere cum officio laicarum, si non dicant horas canonicas, ex quacumque rationabili causa, nempe si monialis sit scrupulosa, si sit extraordinariè defatigata, vel occupata in utilibus ministeriis. Ita *Salm. l. c. n.* 62. *Alex. q.* 13. Et notant 1. *ibi Salm.* hoc privilegio uti posse per se sine licentia superiorum. Notant 2. *Salm. ib. n.* 61. *cum Pelliz.* quòd si moniales fortè culpabiliter omittant dicere officium laicale, non peccant graviter, quia tunc se habent ut laicæ, quæ ad talem recitationem non tenentur sub mortali. Notant 3. eodem privilegio uti posse omnes religiosos, qui communicationem habent privilegiorum, quia ex communi sententia, sicut moniales privilegiis religiosorum uti valent, sic è converso. Et pro causa eis sufficiet, si concionentur in Quadragesima (etsi non quotidie) cum magno labore; si confluat multitudo pœnitentium: si laxati sint ex itinere, vel concione: item si sint lectores, aut studentes, qui pro majore parte diei vacent studio S. Scripturæ, aut SS. Canonum, aut Theologiæ scholasticæ, vel moralis. Ita *Salm. ibid. n.* 56. 57. *et* 63. *cum Pasq. etc.*

64. — Item *Martin. V.* concessit monachis S. Hieronymi, ut qui sine tædio officium non valent dicere ob infirmitatem, etiam postquam convaluerint, satisfaciant recitando id, quod suis confessariis visum fuerit. Item *Leo X.* concedit fratribus minoribus officia prolixiora anticipare, et breviora reservare pro diebus, in quibus minùs occupantur in concionibus, et confessionibus, aut studio, ut putant *Salm. tr.* 16. *de Horis can. c.* 3. *punct.* 7. *n.* 59. *cum Rodr. Tambur. Pelliz. etc.* contra tamen *Lezan.* Item *Leo X.* concessit regularibus privilegium recitandi officium privatum mentaliter: et licèt *Alex. c.* 10. *q.* 16. *cum Pelliz. Less. Tamb. Lugo, etc. apud Salm.*

ibid. n. 52. teneant hoc privilegium fuisse revocatum à *Gregor. XV. et Urban. VIII.* qui revocarunt omnia privilegia vivæ vocis oraculo concessa, prout tale fuit hoc privilegium ut communiter DD. asserunt. Attamen probabiliùs contradicunt *Salm. loc. cit. n.* 53. *cum Nav. Hurt. Henr. Villal. Tamb. de Sacr. Miss. Rodr. Leand. etc.*, quia, ut ajunt, prædicta revocatio respexit tantùm privilegia oretenùs concessa ante *S. Pium V.* non autem hoc, quod à *S. Pio* confirmatum fuit per bullam, quam referunt *Pell. et Peyr.* Addunt, quia privilegium *Leonis* fuit declaratio juris communis in *cap. Dolentes, de Cel. Miss.* ut idem *Lezana* concedit. At oracula vivæ vocis, quæ sunt declarationes juris communis, vel bullarum, tunc minimè revocata fuerunt, ut ferè omnes dicunt, prout testantur *Salm. cit. n.* 53. Id autem quod objicit *Peyrin.*, nempe quòd dictum privilegium ad summum concessum fuit pro ea parte, quæ secretò dicitur in officio publico, vel in missa, ut exprimunt verba privilegii relata à *Salm. l. c. n.* 51. minimè obstat, nam ibi in fine sic additur : *Et quòd eodem modo possit facere, qui solum dicit officium per se : cùm prolatio verbalis sit præcipuè, ut ab aliis intelligatur.* Ergò (rectè arguunt *Salm. ibid. n.* 54.) recitatio privata, ubi nihil dicitur, ut ab aliis intelligatur, potest ex hoc privilegio tota mentaliter fieri.

Sedulò hìc notandum quoad omnia privilegia religiosorum, quòd superior potest ex justa causa aliquando limitare privilegia subditorum, quia hæc semper concessa intelliguntur, ut non præjudicent potestati dominativæ, quam ob votum obedientiæ superior super subditos habet. Poterit etiam abbatissa moderari pœnitentiam à prælato moniali impositam, si adsit justa causa, et accessus ad superiorem non pateat. Ita *Alex. cap.* 11. §. 1. *qu.* 28. Ultimò notandum, quòd ex bulla *Pauli V.* §. 8. omnes regulares professi (sicut et Ordinarii locorum) gaudent indulgentiis concessis cuicumque ordini religioso, ut notat *Alex. c.* 10. *qu.* 18.

DUBIUM V.

Qui possint, vel teneantur ingredi religionem?

65 *Quibus non liceat religionem ingredi?*
66 *In qua necessitate parentum prohibeatur filiis religiosos fieri?*
67 *Quando filii jam professi teneantur à religione egredi ad subveniendum parentibus?*
68 *An peccent filii religionem ingredientes, invitis aut insciis parentibus?*
69 *Quando prohibeatur parentibus religionem intrare ob necessitatem filiorum?*
70 *An liceat relinquere fratres, aut sorores in necessitate?*
71 *An debitis gravati possint religionem ingredi? Quid si jam sint professi?*
72 *Voventes religionem, quando teneantur, vel excusentur ingredi?*
73 *Quando liceat ad aliam religionem laxiorem, vel strictiorem transire?*
74 *An parochi possint religionem ingredi, Episcopo contradicente?*
75 *An Episcopus possit impedire clericos à religione?*
76 *An, et quando Episcopi possint deserere Ecclesias suas, aut permutare?*
77 *An peccent graviter parentes, avertendo filios à religione?*
78 *An, et quomodo aliquis vocatus ad religionem peccet, si vocationem suam negligat adimplêre?*

65. — « Resp. 1. Omnes illi, et soli possunt ingredi religionem, qui sunt sui juris, nec aliis obstricti: qui verò aliis obstricti sunt, non possunt sine eorum consensu. *Less. l. 2. c. 41. d. 3.*

« Unde 1. non possunt ingredi religionem impuberes, quia subsunt parentibus, vel tutoribus, quoad vitæ dispositionem. 2. Nec filii, si parentes sine illis se alere nequeant. *Laym. l. 4. t. 5. c. 4. n. 1. et suprà l. 4. tr. 3. c. 2. dub. 1. n. 335.* 3. Nec servi sine consensu dominorum. 4. Nec qui decepit virginem sub promissione matrimonii. 5. Nec is, qui non est solvendo creditoribus, modò in sæculo manendo possit intra paucos annos solvere. *S. Th.* tamen, *Sylv. Fumus, v. Religio, et alii* putant, illum posse bona præsentia

» cedere creditoribus : quia persona hominis liberi non est
» pro pecunia obligata. 6. Nec Episcopus, sine consensu Pa-
» pæ, cui juramento se obstrinxit ; præterquam quòd sit ob-
» strictus suæ Ecclesiæ, sicut maritus uxori. 7. Nec conjuges
» post matrimonium consummatum, nisi vir per vim con-
» summasset ante expletos 2 menses, qui eis à jure conce-
» duntur, aut nisi alter conjugum commisisset adulterium :
» tunc enim innocens ingredi posset.

66. — Notandum hic I. quòd, si filius profiteatur religionem, relinquendo parentes in necessitate, professio, hoc non obstante, benè valida est. Notandum II. quòd, si filius in sæculo manens nullo modo necessitati parentum possit subvenire, licitè religionem ingredi potest. Notandum III. quòd si filius in sæculo manêre non possit sine gravi periculo labendi in aliquod grave peccatum, licitè etiam ingreditur religionem quâcumque necessitate laborent parentes, quia temporali vitæ parentum præferri quidem debet spiritualis salus filii. Ita *S. Thomas Quodlib.* 10. *art.* 9. ubi ait : *Aut iste, qui habet propositum intrandi religionem, videt in sæculo non posse vivere sine peccato mortali, vel non de facili ; si timet sibi periculum peccati mortalis, cùm magis teneatur saluti animæ suæ providère, quàm corporali necessitati parentum, non tenetur in sæculo remanêre.* Sanctum doctorem sequuntur *Sanch. Dec. l. 4. c. 20. n. 11. Pal. tr. 16. d. 1. p. 7. §. 5. n. 7. et Salm. tr. 15. de statu relig. c. 3. punct. 3. §. 2. n. 50. cum Lezana, Garcia, Peyrino, etc.* Intellige tamen (ut benè advertunt *Salm. l. c.*) si periculum sit proximum, et tale, ut à filio, manendo in sæculo, moraliter vitari non possit.

Sed nunc quæritur, quænam necessitas parentum prohibeat filios religionem ingredi? Et è converso quænam necessitas filiorum prohibeat parentes religiosos fieri? Sic respondet, et docet *S. Th. 2. 2. q. 189. art. 6.* loquendo de filiis : *Parentibus in necessitate existentibus, ita quòd eis commodè aliter subveniri non possit, non licet filiis religionem intrare.* Secùs autem dicit, si parentes *filiorum obsequio non multùm indigeant.* Hinc dicunt *Sanch. Dec. l. 4. c. 20. Less. l. 2. c. 41. n. 34. Salmant. loc. cit. n. 53. cum Suar. Peyrin. Pal. Bon. et communi*, quòd filius nequit ingredi religionem, relinquendo parentes in necessitate sive extrema, sive gravi (non autem communi), etiamsi filius votum religionis emiserit. Secùs au-

tem, si necessitas sit communis, aut si illi tantùm aliqualem patiantur statûs diminutionem, ut videtur docêre *S. Thomas Quodl. 10. art. 9.* ubi : *Si sine ejus obsequio parentes nullo modo vivere possunt, sic tenetur eis servire, et alia opera perfectionis prætermittere. Si verò sine ejus obsequio possunt aliqualiter sustentari non honorificè, propter hoc non tenetur opera perfectionis dimittere.*

67. — Hoc dicendum de filiis nondùm in religione professis ; sed magna quæstio est, an, parentibus egestate pressis, filius jam professus teneatur egredi, ut eis subveniat? In necessitate extrema, certum est tenêri; dicunt tamen *Salm. de 4. præcepto c. unic. punct. 1. §. 2. n. 11.* quòd hoc non procedit, si filius è claustro possit subvenire, quin egrediatur ; nec si patris necessitas non sit evidens, et prælatus licentiam neget, judicans necessitatem non esse talem quia in dubio standum est judicio superioris. At dubium majus est, si necessitas parentum sit evidens, sed tantùm gravis? Adest triplex sententia :

Prima dicit tenêri filium egredi, quia per votum non extinguitur obligatio naturalis filii erga parentes. Ita *Henr. de Pandao, Cord. etc. apud Salm. de 4. præc. c. unic. p. 1. §. 2. num. 12.*

Secunda sententia distinguit, et dicit, quòd si necessitas parentum antecedit professionem, filius tenetur egredi, quia obligatio jam contracta non extinguitur per professionem ; secùs si professionem subsequitur. Ita valde probabiliter *Elbel de 4. pr. num. 552. cum Less. etc. Tolet. summ. l. 5. c. 1. num. 9. et Navarr. Suarez, Sylvest. etc. apud Salm. ibid. num. 13.*

Tertia sententia probabilior docet in tali casu non tenêri, nec posse filium egredi sine licentia, sive necessitas parentum præcedat professionem, sive non. Et probatur ex *D. Th. 2. 2. q. 101. art. 4. ad 4.* ubi ait : *Ille verò qui jam est in religione professus, reputatur jam quasi mortuus mundo ; unde non debet, occasione sustentationis parentum, exire è claustro.* Tenetur tamen, salvâ sui prælati obedientiâ, et suæ religionis statu, media adhibêre, quibus ejus parentibus subveniatur. Probatur inde ratione, quia sicut filius conjugatus non tenetur relinquere uxorem, et adire parentes, ut eos alat, sive necessitas matrimonium præcedat, sive non ;

quia jam statum suscepit, in quo tenetur magis adhærêre uxori, quàm parentibus. Sicneque religiosus tenetur claustrum deserere ad subveniendum parentibus. Ita cum *Bus. de 4. præc. vide l. 4. n. 335. in fin. n. 5. S. Thom. l. c. et Quodl. 3. art. 16. ac Quodl. 10. art. 9. Sanch. Dec. l. 4. c. 20. n. 17. cum Caj. S. Anton. Arm. Tab. Bon. de 4. præc. p. 5. n. 7. Salm. ibid. n. 14. cum Fag. Bord. Rodr. etc.*

Nota hìc obiter decretum SS. N. P. *Bened. XIV.* incipiens *Pontificia*, editum die 27. Maji 1745. ubi præcipitur, quòd regulares extra claustra degentes (sicut et in civilibus) sint subjecti Ordinario qui eos etiam corrigere debet.

68. — Quæritur inde, an peccent filii religionem ingredientes invitis, aut insciis parentibus? Dixit Lutherus, ut refert *Bellarm. Contr. t. 1. de Monach. c. 36. n. 1.* peccare filios intrando in religionem sine parentum consensu; cùm teneantur ipsis in omnibus obedire. Sed hoc reprobatum fuit à conc. Toletano X. *c. ult.* ubi omninò concessum fuit filiis religionem suscipere sine genitorum licentia, modò annos pubertatis compleverint: *Parentibus* (vèrba concilii) *filios religioni tradere, non ampliùs quàm usque ad decimum quartum eorum ætatis annum licentia poterit esse. Postea verò, an cum voluntate parentum, an suæ devotionis sit solitarium votum, erit filiis licitum religionis assumere cultum.* Idem sancitum fuit per conc. Tiburtinum *can. 24.* Idem docuerunt *S. Ambr., S. Hieronym., S. August., S. Bern., S. Thom. et alii cum S. Joan. Chrysost.* qui generaliter loquendo scripsit: *Cùm spiritualem* (salutem) *impediunt parentes, nec cognoscendi quidem sunt.* Hinc communiter docent DD. non tenêri filium religionem omittere, causâ vitandi scandala parentum. Ita *S. Thom. 4. d. 38. q. 2. art. 4. Pal. de char. d. 6. part. 16. n. 6. cum Suar. Vasq. etc. Spor. de scand. c. 1. n. 31. cum Val. Salm. tr. 21. c. 8. punct. 5. §. 3. n. 87. cum Cano, Led. Hurt. etc.* Quamvis autem præfati AA. advertant debêre filium eo casu aliquantulùm expectare, donec parentes moneantur de eorum obligatione; imò, si ipse facilè et tutò possit ipsorum consensum obtinêre, par esse, ut non discedat sine parentum benedictione. Hoc tamen intelligendum, ut mox videbimus, nisi probabile sit periculum, quòd parentes injustè illi impediant executionem suæ vocationis. Ideò ut

plurimùm in praxi filii excusantur, si insciis parentibus domum relinquant.

Certum est, quòd circa statûs electionem non tenemur genitoribus parêre, ut docet communis sententia DD. cum *S. Thom.* 2. 2. *q.* 104. *a.* 5. qui ait : *Non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire, de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda, aut aliquo alio hujusmodi.* Dubium igitur fit, an filius teneatur in his consulere parentes, ut ab ipsis rectum consilium accipiat? Quoad statum conjugalem *Sanch. de matr. lib.* 4. *d.* 25. *n.* 10. *cum Con. et aliis,* censet tenêri filium parentes consulere, quia in tali negotio ipsi majorem experientiam, quàm juvenes habent. Sed adhuc circa matrimonia *Castrop. Henriq. et Salm. cum aliis*, authoritati *S. Thomæ* innixi (*Vide de matr. l.* 6. *n.* 849. *v. Tertia sententia*) excusant à culpa gravi filium, insciis parentibus, matrimonium contrahentem. Quidquid tamen sit de hoc, rectè dicit P. *Pinamontius* in aureo Libello (cui titulus *Vocaz. vittoriosa c.* 3.) quòd circa electionem statûs religiosi nec tenentur, nec expedit, quòd filii consilium genitorum expectant; quia in hoc non tantùm ipsi nullam experientiam habent, sed etiam quia parentes ob proprium commodum mutantur in hostes, ut ait *S. Th.* 2. 2. *q.* 189. *art.* 10. loquens de vocatione religiosa : *Frequenter amici carnales aversantur profectui spirituali.* Etenim frequentiùs parentes malunt filios perire cum eis, quàm salvari sine eis, ut dicit *S. Bern. Ep.* 111. unde exclamat : *O durum patrem, ô sævam matrem! O parentes crudeles, et impios! non parentes, sed peremptores; quorum dolor salus pignoris! quorum consolatio mors filii est. Ibidem.* Hinc sic advertit *Porrecta apud S. Th. l. c. : Si Deus vult animam ad se vocatam oblivisci patrem et domum patris, suggerit utique per hoc, quòd vocatus ab ipso ad religionem, non debet suorum carnalium consilium interponere vocationis executioni.* Et *S. Cyrillus apud eumdem S. Th. ibid.* explicans illud : *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retrò, aptus est regno Dei.*[*Luc. c.* 9. ℣. 62. inquit : *Aspicit retrò, qui dilationem quærit cum propinquis conferendi.* Ideò *S. Thom. Opusc.* 17. *c.* 10. absolutè vocatos animadvertit, ut diligenter caveant, ne de suâ vocatione consilium à parentibus accipiant : *Ab hoc consilio primo quidem amovendi sunt carnis propinqui, dicitur enim : Causam tuam*

tracta cum amico tuo. Propinqui enim carnis in hoc negotio amici non sunt, sed inimici, juxta sententiam Domini: Inimici hominis domestici ejus. Ex his omnibus concluditur, non solùm non peccare filios religionem assumentes, parentibus inconsultis; sed ordinariè loquendo, valde errare, si participes eos faciant de sua vocatione, ob periculum cui se exponunt, se ab illa averti; et hoc utique confirmatur ab exemplo tot Sanctorum, quorum discessus, parentibus insciis, aut invitis, Deus etiam miraculis approbavit, et benedixit. Idemque sentit doctus *P. Elbel de 4. præc. n.* 538. dicens: *Si filius se sentiat à Deo vocatum ad statum religiosum, et advertat parentes id ægrè laturos, atque ex affectu carnali, ac futilibus motivis se opposituros, non tenetur eos consulere, quia consultiùs aget rem eis celando, juxta illud Matth. 8. ubi Christus Dominus discipulum reprehendit nolentem eum illicò sequi ob patrem priùs sepeliendum.* An autem peccent graviter parentes avertentes filios à religione, *vide infrà n.* 77.

69. — E converso docet *S. Thomas eodem loco*, non licêre parentibus religionem intrare, non solùm cùm filios in necessitate gravi relinquere deberent, sed etiam si omninò prætermittere deberent eorum curam, *id est, non præviso* (sunt verba S. D.) *qualiter educari possint.* Hoc tamen intelligitur, ut dicunt *Salm. tr.* 15. *de stat. rel. c.* 3. *punct.* 3. §. 2. *n.* 52. *cum Suar. Pal. Pelliz.* de filiis non emancipatis, quos parentes nequeunt in sæculo relinquere, quin eis provideant de necessariis tam ad sustentationem, quàm ad instructionem morum. Secùs autem de filiis emancipatis, quos parentes, ordinariè loquendo, nec alere, nec instruere ampliùs tenentur, nisi filii per accidens gravi necessitate laborent.

70. — Fratres autem, et sorores non licet deserere in necessitate extrema, sed licet in gravi; quamvis ratione charitatis posset quis differre, et etiam omittere statum religionis ad subveniendum fratribus graviter indigentibus. Si verò votum habeat religionis, in tali casu non posset differre per longum tempus, sine dispensatione. Ita *Salm. ib. num.* 54. *cum Sanch. Suar. Pal. Azor. Pelliz. Bonac.*

71. — Quæritur inde, an debitor ære alieno gravatus possit religionem ingredi? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia cum *Gers. Pal. Val. Suar. Reg. Mol. Bon. etc. apud Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 18. §. 1. *num.* 289. *et*

Holzm. de restit. n. 518. absolutè negat, quia hoc esset contra naturale præceptum justitiæ, lucrum spirituale quærere cum damno creditoris, cui debitor ex justitia solvere tenetur.

Secunda sententia, quam tenent *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 19. *n.* 8. *cum Major, Nav. Az. et Salm. loc. cit. n.* 290. distinguit, et dicit, quòd si debitor in sæculo manens brevi tempore probabiliter, et sine magna difficultate acquirere suâ industriâ possit quod debet, vel notabilem debiti partem, ut solvat; tunc tenetur exspectare. Secùs, si diu exspectare deberet, vel si sine notabili difficultate satisfacere non potest. Quale autem tempus censendum sit breve? *Maj.* putat triennium: *Sanch.* autem cum *Nav.* biennium.

Tertia sententia verò absolutè docet debitorem statim posse religionem ingredi, bona sua creditori cedendo. Hanc tenent *S. Th.* 2. 2. *q.* 189. *a.* 6. *ad* 3. et eum sequuntur *S. Anton. Sylv. Cajet. Palud. Tabien. Ang. Armill. Arag. etc. apud Sanch. l. c. n.* 7. ac probabilem putat *Sa.* Et hoc, etiamsi solutio promissa fuerit cum juramento, ut notant *ib. S. Anton. Sylv. Tab. et Sa.* Ratio *S. Th.* hæc est: *Propter pecuniam persona liberi hominis secundùm jura civilia non obligatur, sed solùm res: quia persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ: unde licitè potest, exhibitis rebus suis, religionem intrare; nec tenetur in sæculo manère, ut procuret unde debitum reddat.* Rationem hanc rejicit *Sanch. cum Med. d.* 7. dicens non esse verum, quòd persona debitoris non sit creditoribus obligata; aliàs, ait, iniquè debitor carens bonis in carcerem à judice detruderetur. Sed respondetur, quòd obligatio personalis, quæ inest debitori, non jam est ratione personæ, sed ratione bonorum, ut docet *S. Th. l. c.* et prout certum asserunt *Salm. dict. c.* 1. *punct.* 12. *n.* 224. Unde, supposito quòd debitor in sæculo maneat, et liber potensque sit bona acquirere, benè remanet sua persona obstricta ad bona acquirenda, cùm possit sine magno suî detrimento; et tunc remanet obligata persona debitoris, non jam directè ratione suî, sed indirectè ratione bonorum, ad quæ acquirenda potens est, cùm teneatur tunc non solùm dare, quæ habet, sed etiam procurare possibilitatem solvendi, dum potest acquirere sine magno damno suæ libertatis. Secùs tamen dicendum, supposito quòd velit sæculum relinquere, et Deo se totum dicare in religione, ubi impotens redditur

ab solvendum ; tunc enim liberam habet personam, ut de ea in Dei obsequium disponere possit : et quoad debitum solvendum sufficit, si omnia sua bona creditoribus cedat. Aliàs, si in sæculo manêre teneretur, esset directè, et per se obligata persona debitoris ob pecuniam debitam, quod absolutè negatur, quia libertas hominis omnem æstimationem pecuniæ excedit, ut loquitur suprà *S. Thom.* Adde (et sic respondetur rationi primæ sententiæ) quòd præceptum naturale non obligat, quando debitor nequit satisfacere, nisi cum tanto detrimento suæ libertatis, et cum onere subeundi, in sæculo manendo, periculum æternæ salutis ; nemo enim in contractu cum hoc onere præsumitur velle se obligare. Et, sicut quis non tenetur in sæculo manêre ad servandam promissionem matrimonii (nisi per eam copulam extorserit), ita nec etiam, qui debitum contraxit. Et hoc, etiamsi debitum sit ex delicto, ut tenent *Salm. cum aliis, tr.* 13. *c.* 1. *p.* 18. §. 1. *n.* 290. quia pariter iste debitor non est obstrictus cum tanto onere, ut religionis meliori statu privari debeat. Hæ tres sententiæ sunt omnes probabiles, sed probabilior mihi videtur secunda ; modò ex illa brevi mansione in sæculo non immineat probabile periculum incidendi in peccata, vel amittendi vocationem ad religionem. Conveniunt autem DD. ad dicendum, quòd prædicta quæstio currit, cùm debita sunt certa : at, si incerta sint, procul dubio statim debitor religionem ingredi potest ; quia, cùm obligatio clargiendi debita incerta pauperibus non sit ex justitia, et jure naturali, sed ex pietate, et jure ecclesiastico, ut probant *Salm. loc. cit. p.* 11. §. 3. *n.* 211. *cum Less. Vasq. Bann. Vill. Led. etc. contra alios*, ideò benè talis debitor potest, omissâ restitutione, religionem petere, cùm nihil sit tam pium, quàm se, suaque omnia Deo in religionem dicare. Ita *Sanch. l. c. n.* 4. *Lugo, Suar. Pal. etc. cum Salm. dict. c.* 1. *punct.* 18. *n.* 287.

Advertendum tamen, quòd hæc locum habent de jure naturali. At *Sixtus V.* per bullam datam anno 1587. reddit inhabiles ad religionem debitores, qui dilapidaverunt sua bona. vel qui deponere debent rationes, antequam debita solverint. aut rationes reddiderint ; et licèt *Clemens VIII.* inhabilitatem abstulerit, reliquit tamen prohibitionem. Hoc verò intelligendum, ait *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 444. *cum Sanch. et Ills.* de iis, qui aliter non possunt satisfacere, nisi in sæculo manendo, et à

quibus sperari potest solutio; item si magna sint debita, superantia facultates proprias, cùm dicatur in bulla, *ingenti ære alieno* gravatis. Prætereà dicit *Croix cum Sanch. et Dic.* hoc non procedere pro monialibus, nec pro Equitibus Ordinum militarium, quia hi in odiosis non comprehenduntur nomine religiosorum : insuper neque pro iis, qui gravantur debitis tantùm incertis; nec pro iis, qui sine culpa gravi inciderunt in impotentiam; nam bulla est tantùm pro dilapidatoribus, ut notat *Croix ibid. cum Dic.* nec pro debitoribus ratione donationis. *Croix cum Sanch.* Præceptum autem de reddendis rationibus, intelligitur de rationibus valde litigiosis, intricatis, fraudulentis, daturis causam litibus. *Croix cum Dic. et Ills.*

Si verò quis debitis gravatus jam religionem professus fuerit, valet professio, ut *Croix d. n. 444.* Nec prælatus tenetur tunc de justitia licentiam ei dare ad laborandum, ut satisfaciat. *Croix num. 450. cum Lug. et Nav.* Tenetur tamen ex charitate, si nullum inconveniens obstaret.

72. — « Resp. 2. Qui vovit religionem, tenetur ingredi » secundùm sequentes regulas:

« 1. Non tenetur, imò nec potest licitè ingredi ordinem, » in quo collapsa est disciplina regularis: » (*Intellige quoad observantias principaliores, ut Salm. de stat. rel. c. 2. punct. 1. n. 3.*) « idque ob periculum perversionis. *Laym. l. 4. t. 5.* » *c. 6. n. 5.*

» 2. Qui vovit laxiorem, licitè ingreditur strictiorem; non » tamen contrà, quia minus præstaret, quàm promisit. Quòd » si tamen profiteatur in laxiore, valida est professio, et » liberatur à voto strictiorem ingrediendi. Ratio est, quia » votum solemne, quo fit personæ traditio, et religioni jus » in personam acquiritur, derogat priori voto simplici, per » quod nullum tale jus religioni strictiori erat acquisitum. » *Laym. l. c. ex S. Th. etc.*

» 3. Is, qui vovit experiri religionem strictiorem, potest » id commutare in votum profitendi, et perseverandi in » laxiore. Ratio est, quia hoc melius est. *Laym. l. c. ex* » *Sanch. etc.*

Communiter DD. dicunt, quòd si quis voverit religionem ingredi, non tenetur eam quærere extra propriam nationem, vel provinciam : *vide Salm. tr. 15. c. 2. punct. 1. n. 8.* fœmina verò quæ vovit religionem, non tenetur quærere mona-

sterium extra patriam, longè à suis, ut ajunt *Pal. d.* 1. *tr.* 16. *p.* 5. *n.* 6. *Sanch. d. l.* 4. *c.* 16. *n.* 46. *Tolet. l.* 4. *c.* 17. *num.* 12. *et Salm. l. c. cum Garc. etc.* Ratio, quia regulariter non censentur fœminæ religionem voventes ad id se obligare, cùm hoc gravem et novam involvat difficultatem; ob quam *Tolet. et Garc. ibid.* excusant etiam viros votum religionis habentes.

Quær. I. An is, qui voverit religionem, et semel legitimè repellatur ab ea, teneatur iterùm ingredi, si monasterium postmodùm velit eum admittere?

Prima sententia affirmat, eamque tenent *Laym. l.* 2. *tr.* 5. *c.* 6. *n.* 4. *Bon. t.* 2. *d.* 4. *q.* 2. *p.* 5. §. 6. *n.* 11. *et Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 16. *num.* 71. *cum Abul.* Ratio, quia votum non est factum in favorem religionis, sed in Dei obsequium; unde, licèt illa cedat juri suo nolendo eum admittere, non ideò tamen vovens liberatur à sua obligatione.

Secunda sententia verò negat, quam tenent *Pal. d.* 1. *p.* 3. *num.* 10. *Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 44. *Suar. c.* 2. *n.* 7. *et* 10. *et Salm. ibid. num.* 41. *cum Arag. Pell. Garc. Dian. et Barth. à S. Fausto.* Ratio, quia talc votum, quamvis emissum in honorem Dei, censetur tamen factum sub conditione, *si non repellar;* ergò, conditione non impletâ, extinguitur obligatio. Huic objicit *Bon.* nullam conditionem reddere votum conditionale, nisi explicitè apponatur. Sed hæc objectio non videtur subsistere; non rarò enim in promissionibus conditio implicitè apposita promittentes deobligat juxta dicta *l.* 4. *n.* 720. *v. Notandum.* Cæterùm in hac quæstione probabiliùs mihi videtur dicendum, quòd si talis vovens habet probabilem spem se fore imposterùm recipiendum, non liberatur à voto; secùs, si nulla probabilis spes appareat.

Quær. II. An qui simpliciter religionem voverit, peccet mortaliter, si post ingressum, sine causa ab illa egreditur?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Bon. de voto d.* 4. *q.* 2. *p.* 5. §. 6. *n.* 22. *et Sotus, Caj. Arag. etc. apud Sanch. l.* 4. *c.* 16. *num.* 90. et probabilem vocant *Salm. de stat. rel. c.* 2. *punct.* 2. *n.* 23. Ratio, quia qui vovet religionem, censetur eam vovêre sub conditione probationis à jure concessæ; jus autem universè concedit ingredientibus ut possint sine ulla causa pro libito religionem deserere, utì patet ex *c.* 1. *de Regul. in* 6.

Secunda sententia verò probabilior, quam tenent *Sanch. l. c. Pal. tr. 16. d. 1. p. 4. n. 2. Suar. l. 4. c. 3. n. 2. et Salm. ibid. n. 24. cum Pell. Garc. Miranda, et aliis*, docet hunc à mortali non excusari. Ratio, quia votum religionis non tantùm obligat ad suscipiendum habitum religiosum, sed etiam ad Deo toto vitæ tempore obsequendum; unde obstringit etiam ad profitendum, nisi justa adsit causa egressûs, putà si ille inveniat religionem suis viribus imparem, ut ait *Sanch.* Ad textum oppositum autem respondetur, illum loqui de iis, qui religionem ingrediuntur, tantùm ad experiendum, nullo tamen præmisso voto. Secùs verò dicendum cum *Azor. l. 11. c. 12. et aliis cit. apud Sanch. ut suprà*, si vovens non habuerit animum profitendi, sed tantùm experiendi. Idque expressè tradit *D. Th. 2. 2. q. 189. a. 4.* ubi sic docet: *Si ergò vovens intendit se obligare, non solùm ad ingressum religionis, sed etiam ad perpetuò remanendum, tenetur perpetuò remanêre: si autem intendit se obligare ad ingressum religionis causâ experiendi cum libertate remanendi, vel non remanendi, manifestum est quòd remanêre non tenetur. Si verò in vovendo simpliciter de ingressu religionis cogitavit, absque hoc quòd cogitaret de libertate exitus, vel perpetuitate remanendi, videtur obligari ad ingressum religionis secundùm formam juris communis, quæ est ut ingredientibus detur annus probationis; unde non tenetur perpetuò in religione permanêre.* Rectè autem ad 3. advertit: *Quòd ille qui intrat, ut statim exeat, non videtur satisfacere voto suo, quia ipse in vovendo hoc non intendit, et ideò tenetur mutare propositum, ut saltem velit experiri, an ei expediat in religione remanêre: non autem tenetur ad perpetuò remanendum.*

Quær. III. An si quis habeat votum profitendi, et religionem ingrediatur, animo perpetuò manendi, sed à religione ejiciatur, quia judicatur ineptus ob inscitiam, ægritudinem, et similia, liberetur à voto? Supponendum, ut certum cum *Sanch. l. 4. c. 16. num. 108. et Salm. tr. 15. c. 2. punct. 2. n. 25.* quòd si is remissè se gesserit, tenetur mediocrem adhibêre diligentiam, ut se corrigat, aliter à voto non fit immunis. Difficultas est, quando jam diligentiam adhibuerit, et repellatur, an maneat liber à voto?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Pal. d. 1. p. 4. n. 10. Suar. l. 4. c. 4. num. 14. et Garc. apud Salm. ibid.*

n. 26. qui probabilem putant. Ratio, quia is, qui promisit profitêri, non censetur se ad aliud obligasse, quàm ad media ordinaria apponenda, quæ jam apposuit, nec per ipsum stat quominùs profiteatur.

Secunda sententia verò probabilior negat, et hanc tenent *Sanch. l. c. n.* 82. *Laym. l. 4. tr.* 5. *c.* 6. *n.* 13. *Bon. t.* 3. *d.* 4. *s.* 2. *p.* 5. §. 6. *n.* 22. *Salm. l. c. cum Pell.* Ratio, quia hic tenetur procurare votum illud implêre usque dùm apparet probabilis spes implendi; idque non extraordinarium, sed ordinarium est medium adhibêre; unde, si ab illa religione ejicitur, tenetur mediocrem diligentiam apponendo aliam religionem quærere.

Quær. IV. An qui voverit profitêri, possit à religione exire ex causa, non jam urgenti, sed justa, nempe quia talem vitam expertus sit incommodam?

Prima sententia affirmat, et hanc tenet *Dian. p.* 2. *tr.* 17. *r.* 10. citans *Sot. Reg. Led. Arag. etc.* eò quòd tale votum intelligitur emissum sub hac conditione, si talis status conveniens sibi videtur.

Secunda sententia, tamen vera quam tenent *Sanch. l.* 4. *c.* 16. *n.* 81. *Laym. c.* 6. *n.* 13. *Bon. d.* 4. *p.* 5. §. 6. *n.* 22. *et Salm. loc. cit. n.* 28. *cum Caj. Azor. Val. etc.* docet hunc tenêri ad profitendum etiam cum incommodo; modò non sit tale, ut intolerabile videatur. Ratio, quia is ita videtur se voluisse obstringere, ut non possit egredi, si ratio vivendi esset tolerabilis; nam è converso, si difficultatem valde gravem experiretur, non tenetur permanêre, cùm non videatur se voluisse obligare ad id quod sibi est moraliter impossibile. Et hanc eamdem nostram sententiam tenent *Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 46. *et Pal. d.* 1. *p.* 4. *n.* 9. qui non benè citantur à *Salm.* pro prima sententia.

Per quantum autem temporis is qui votum habet religionis, differendo illud exequi, peccet graviter? *Vide dicta l.* 4. *n.* 221. *v. Quær.*

73. — « 4. Professo licentiam transeundi ad ordinem laxio-
» rem Episcopus, vel prælatus ordinis exemptus cum con-
» sensu capituli dispensativè ex justa causa dare potest.
» *Laym. loc. cit. Less. l.* 2. *c.* 41. *num.* 103. *Sanch.* 6. *mor.*
» *cap.* 7.

» 5. Professus ad ordinem strictiorem, petitâ (licèt non

» concessâ) prælati sui licentiâ, ex justa causa transire po-
» test. Quod addo, quia hujusmodi transitus sine causa te-
» merè fieri non debet. Quòd si fiat, spectanda est austeritas
» circa silentium, et solitudinem, idque non tantùm secun-
» dùm institutum regulæ, sed etiam secundùm observatio-
» nem præsentem. Probatur *ex c. Licet, de Regularibus.*
» *Vide Laym. Less. Sanch. ll. cc.*

Ex dictis resolvuntur hi casus :

» 1. Canonici regulares ad monachos transire possunt, non
» contrà, cùm religio monachorum austerior sit. *Laym.*
» *loc. cit.*

» 2. Professus regulam strictiorem, si ea non servetur in
» suo monasterio, aliove ejusdem ordinis, nec sit spes re-
» formationis, potest transire ad ordinem laxiorem, in quo
» regula servetur : ita ut, considerato præsenti statu, ducat
» vitam strictiorem. *Laym. l. 4. tr. 5. c. 6. n. 10. ex Sanch.*
» *Rodr. etc.*

Benè potest religiosus ex suo ordine ad alium strictiorem transire, petitâ licentiâ à suo prælato, quamvis negatâ; ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 189. *a.* 8. *et DD. communiter* ex *c. Licet* 18. *de Reg.* ubi *Innocentius III.* sic præscribit : *Postquam* (Monachus) *à prælato suo transeundi licentiam postulaverit... liberè potest sanctioris vitæ propositum adimplère, non obstante protervâ indiscreti contradictione prælati.* Debet tamen subditus prælati responsum expectare usque ad tempus, quo superior valeat examinare, an debeat vel ne licentiam impertire. Contrà verò, re perpensâ, tenetur prælatus licentiam concedere, statim ac videt nihil obstare. *Prælatus* (addit Pontifex) *subdito sine difficultate, et pravitate qualibet debet transeundi licentiam indulgère, ne videatur propositum impedire divinitùs inspiratum.* Hinc communiter tradunt *Suar. t. 4. de relig. tr. 8. l. 3. c. 10. n. 17. Sylv. verb. Religio 4. q. 1. n. 5. Pell. tr. 3. c. 5. n. 139. Pal. disp. 4. p. 26. §. 3. n. 1. Lez. t. 1. c. 22. n. 13. Miranda t. 1. qu. 31. a. 6. Salm. tr. 15. c. 5. punct. 3. §. 2. n. 68. etc.* quòd prælatus graviter peccaret, si sine justa causa licentiam denegaret, quia gravem irroget subdito injustitiam, cum à perfectiori statu retrahendo, idque confirmatur ex verbis *Innocentii* relatis, ubi dicitur

proterva contradictio prælati, qui injustè licentiam denegat. *Non obstante protervâ indiscreti contradictione prælati.*

Diximus injustè, nam tres sunt justæ causæ, ex quibus superior valet denegare licentiam, juxta verba ejusdem Pontificis in *cit. cap. Licet.* Et 1. Si subditus *ex temeritate vel levitate* vellet transire, putà si ducceretur ex ira alicujus offensionis acceptæ, aut ex fine consequendi aliquod temporale commodum. In dubio tamen negativo præsumitur recto animo procedere, ut dicunt *Suar. l. c. c.* 9. *n.* 2. *et Bon. q.* 2. *p.* 9. §. 3. In dubio autem positivo standum judicio superioris tam subditi, quàm prælati conventûs, nempe generalis, vel provincialis, ut præcipit Pontifex in *eodem c. Licet* 2. Si transitus redundet in *jacturam sui ordinis : quoniam communis utilitas* (verba textûs) *privatæ utilitati præfertur.* Sed pro hujusmodi *jactura* porrò non reputatur illa, quam perferret ordo ex privatione exempli illius boni religiosi; nam si talis sufficeret jactura, nemini transire ad arctiorem ordinem liceret. Nomine *jacturæ* intelligunt *Salm. tr.* 15. *c.* 5. *p.* 3. §. 2. *n.* 61. *cum Portell. etc.* si v. gr. monachus ille esset doctor, vel arte peritissimus, ita ut ex ejus deficientia religio notabile recipere ret damnum. 3. Si ex transitu ordo gravem pateretur *injuriam*, sive dedecus, ita ut deinde ab aliis notabiliter despiceretur, *vide Salm. cit. num.* 61. Hoc dedecus ordinariè abesse censeo, si pateat alterum ordinem certè in regulæ perfectione præcellere.

Addendum, non licêre monacho hunc transitum intentare, si altera religio quam optat, nollet eum recipere, juxta præceptum *Urbani VIII.* (ut in *Bullar.*) qui dixit : *Non permittatur transire, nisi constiterit eam religionem paratam esse eum recipere.* Sufficit autem, si nullum obstet impedimentum, licentia prælati conventûs, à quo petitur transitus, ut *Sylvest. verb. Religio* 4. *q.* 3. *Peyrin. q.* 1. *c.* 24. *et Salm. ibid. n.* 65. Utrùm autem transitus sine petitione licentiæ non solùm sit illicitus, sed etiam invalidus? Affirmant *Less. c.* 41. *n.* 101. *Azor. c.* 14. *q.* 6. *Sanch. Dec. c.* 7. *n.* 95. *etc.* At valde probabiliter negant *Suar. l.* 3. *c.* 10. *n.* 22. *Sylvest. l. c. q.* 1. *et Salm. ibid. n.* 67. *cum Bon. Pelliz. etc.*, quia nullum jus habetur irritans hunc transitum, et contrà ipse transitus de jure naturæ valet, cùm sit commutatio in melius.

74. — Hic plures utiles quæstiones adnectere oportet. Quær. 1. An parochus possit licitè religionem ingredi contradicente Episcopo? Omninò affirmandum ex *c. Duæ sunt leges, caus.* 19. *quæst.* 2. ubi habetur: *Si quis clericorum in Ecclesia sua sub Episcopo populum* (scilicet *proprium*, ut explicat Glossa) *retinet, et seculariter vivit; si afflatus Spiritu sancto in aliquo monasterio, vel regulari canonica salvari se voluerit.... etiam Episcopo contradicente eat liber nostrâ auctoritate:* sic *Urbanus II.* ad *Rufinum.* Rationem autem hujus sanctionis dat *D. Th.* 2. 2. *q.* 189. *a.* 7. dicens: *Obligatio voti perpetui præfertur omni aliæ obligationi, obligari autem voto perpetuo et solemni ad vacandum divinis obsequiis, competit propriè Episcopis religiosis. Presbyteri autem curati, et archidiaconi non obligantur voto perpetuo, et solemni ad curam animarum retinendam, sicut ad hoc obligantur Episcopi; unde Episcopi non possunt deserere præsulatum absque auctoritate Rom. Pontificis, ut Extrav. de Regul. etc. c. Licet. Archidiaconi autem, et presbyteri curati possunt liberè abrenuntiare Episcopo curam eis commissam absque speciali licentiâ Papæ.* Deinde *S. Th.* (*ad* 2. *d. a.* 8.) affert textum *D. Hieronymi* ad *Vigilantium*, sic dicentis: *Tu dicis, si omnes se clauserint, quis sæculares homines lucrifaciet: quis peccantes ad virtutes poterit exhortari, etc.* Respondet *S. Hieronymus: Rara est virtus, nec à pluribus appetitur.* Hæc omnia utì certa enuntiat N. SS. P. *Bened. XIV.* in sua bulla, quæ incipit: *Ex quo dilectus*, edita die 14. Januarii 1747. attamen non dubitat idem Pontifex, quin parochus omninò teneatur, *non tam officio* (verba bullæ) *et honestate, quàm naturalis legis præcepto*, certiorem facere Episcopum de suo suscepto consilio, antequam religionem ingrediatur, ne grex sine custode deseratur; si verò Episcopus deinde dissentiat, *presbyterum non adstringet* (ait Pontifex), *quominùs religionem ingredi valeat.* Insuper decernit *ibid.* beneficium non vacare, nisi post professionem, et interim parochum fructus illius lucrari, ac si legitimo impedimento detineretur. Et idem statuit de omnibus aliis beneficiariis, juxta opinionem traditam à *Suar. de relig. l.* 5. *c.* 16. *n.* 12. *et Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 4. *n.* 7. *etc.*

75. — Quær. II. Quid dicendum de clericis, aut aliis beneficiariis non curatis? Respondeo: Quamvis isti ex officio, et

honestate teneantur suos Episcopos certiorare de suo religionem ingrediendi proposito; non peccant tamen, ut declarat N. SS. *Bened. XIV.* in bulla mox citata, si id omittant ob metum reverentialem, ne fortè ab ejus desiderii implemento revocentur. Certum autem est non posse Episcopos impedire suos clericos, ne religionem ingrediantur, ut habetur in *can. Clerici. caus.* 19. *quæst.* 1. ubi ex concil. Tolet. IV. dicitur: *Clerici qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab Episcopo in monasteria largiri oportet ingressus, nec interdici propositum eorum, qui ad contemplationis desiderium transire nituntur.* Hunc et consimiles canones laudat, et approbat præfatus N. Pontifex; necnon affirmat id non tantùm intelligi de religionibus vitæ contemplativæ, sed etiam activæ.

Declarat tamen, quòd Episcopus benè posset revocare suum clericum à religione, si ejus ingressus gravi detrimento esset Ecclesiæ cui erat addictus, his verbis: *Quod verò jus certis in casibus certisque de causis competit superiori ordinis laxioris, ut suum subditum regularem ad strictiorem ordinem digressum, etiam post solemnem professionem in eo emissam, repetere et revocare valeat. Idem similiter certis in casibus, justisque exigentibus causis, Episcopo competit, ut suum clericum sæcularem ordini regulari adscriptum repetere possit. Hoc tradit clarissimus canonum Doctor Innoc. IV. ad sæpè citatum c. Licet, de Regul. cujus hæc sunt verba:* Clericus potest transire ad religionem, non petitâ licentiâ, etiamsi contradicatur; crederemus tamen quòd posset eum repetere, si ex transitu suo prima Ecclesia gravem sustineret jacturam... *Satis itaque provisum est etiam Episcopo, qui factum clerici sui ad regularia claustra se invito digressi impugnare velit.* Cæterùm, cùm accidisset casus, quòd archidiaconus quidam ad societatem Jesu transisset; et Em. Card. *Quirinus*, conquerens quòd se invito hoc fecisset, integro libello typis edito contendebat, ut Papa declararet clericos non posse sine Episcopi licentia religionem ingredi; noster Pontifex respondit, utì in simili casu D. *Gregorius* (*Epist.* 35. *l.* 12.) cuidam alii Episcopo responderat, tales clericos nedum à suo proposito non esse impediendos, sed potiùs ad perseverantiam hortandos et confirmandos.

76. — Quær. III. Quibus casibus liceat Episcopis ad reli-

gionem transire? Jam suprà dictum est ex *D. Th. in cit. q.* 189. *art.* 7. *et qu.* 185. *art.* 4. quòd Episcopi nequeunt deserere Ecclesiam assumptam ob votum perpetuum eam non relinquendi, nisi authoritate Papæ, et ex justa causa, ut etiam exprimitur in *d. c. Licet.* Justæ autem causæ, ut Episcopus possit Ecclesiæ suæ renuntiare (ut docet idem Angelicus, et habetur in *c. Nisi, de Renunt.*) sunt: I. ob defectum proprium, scilicet si sit simoniacus, irregularis, vel indoctus, senex, infirmus; II. ob defectum subditorum, si in eis non possit proficere; III. ob scandalum aliorum, non verò si scandalum oriatur ex malitia aliquorum volentium justitiam conculcare. Quapropter dicendum, quòd Episcopi sine aliqua ex prædictis causis nequeunt Ecclesiis renuntiare, etiam ad finem religionem ingrediendi. Et ita nec etiam possunt Ecclesias permutare, uti expressè habetur ex *can.* 15. *concilii Nicæni I.* et idem habetur in *can.* 5. *concilii Chalced. et in Ep. II. ad Anastasium.* Rationem affert *S. Hieronymus Epist.* 83. ad *Oceanum*, ubi memorans de prædicto *can.* 15. *Nicæni*, ait: *Ne virginis pauperculæ societate contemptâ, ditioris adulteræ quærat amplexus.* Meritò igitur ait *Cabas.* (*Hist. Concil.*) has translationes vetitas fuisse, quia vitio cupiditatis adscribuntur, cùm nemo reperiatur, qui à ditiore Episcopatu ad pauperiorem transeat. An autem translatio Episcoporum vetetur de jure divino? *Vide infrà n.* 104.

77. — Hic autem oportet ad trutinam adducere duas alias quæstiones summoperè quoad praxim scitu utiles.

Quær. IV. An peccent graviter parentes, qui avertunt filios à statu religioso, sine justa causa? Si avertunt injuriosè per minas, aut vim, vel fraudem, nullus excusat eos à peccato mortali. Si verò aversio fit tantùm precibus, vel promissionibus, censet *P. Suar. de rel. l.* 5. *c.* 9. *n.* 9. hoc ex genere suo non esse peccatum grave; quia (ut ait) ex una parte ibi non intervenit injuria, licèt enim filius grave damnum patiatur, non tamen patitur involuntariè, sed liberè consentiens; ex altera, filius non inducitur ad malum, sed tantùm abstrahitur à bono ad salutem non necessario. Sed omninò tenendum cum communi DD. sententia, hos parentes peccare graviter, qui sive fraude, aut vi, sive precibus, promissionibus, aut alio modo filios à religione distrahunt. Ita *Nav. Man. c.* 14. *n.* 44. *cum S. Antonin. Palud. Sylvest. Ang. Tab. et communi;*

item *Molin. t. 3. tr. 4. d. 51. §. Secunda verò, Cont. Tourn. de 4. Decal. præc. art. 1. sect. 2. v. Gravis hic, Abelly p. 344. Salm. de 4. præc. c. unic. p. 2. n. 29. Anacl. eod. tit. p. 319. n. 19. Spor. t. 1. p. 291. nu. 21. Elbel t. 2. p. 195. num. 538. Mazzotta t. 1. p. 483. P. Conc. t. 4. p. 222. n. 11. cum Soto, P. Nav. Arag. Suyr. et Led.* item *apud Leand. d. 6. q. 17. Trull. Miranda, Fagund. Bord. et Dic.* Et plures horum AA. damnant de mortali, non solùm parentes, sed etiam extraneos, qui alios avertunt à statu religioso. Ratio, quia hoc non potest esse sine gravi damno illius, qui à religione distrahitur, ut fatetur ipse *Suarez;* unde, sive id fiat vi aut fraude, sive precibus, aut alio modo, non potest à peccato gravi excusari. Et idem *Suar.* videtur tandem in nostram sententiam descendere, dum *l. c. in fin.* sic concludit: *Licèt verum sit id non esse tam grave peccatum, est tamen sine dubio peccatum multùm repugnans ordini charitatis, et respectui Dei, à cujus majori obsequio homo separatur.* Si igitur tale peccatum multùm repugnat ordini charitatis, quis dicet illud non esse grave? Hæc autem ratio comprehendit non solùm parentes, sed etiam extraneos. Sed parentes avertentes filios à religione puto duplici peccato gravi delinquere, nam præter peccatum contra charitatem, ut vidimus, committunt alterum peccatum contra pietatem, dum ipsi ex officio eorum proprio educationis tenentur sub gravi incumbere spirituali profectui suorum filiorum, ut benè advertit *Bon. d. 4. præc. d. 6. q. un. part. 5. n. 2.* non tamen propterea nego, quòd plures parentes excusari possunt à mortali, saltem per aliquod breve tempus, ratione ignorantiæ, vel inadvertentiæ, quæ de facili eis inesse potest ob vehementem carnis affectionem erga filios.

78. — Quær. V. An et quomodo aliquis à Deo vocatus ad religionem peccet, si vocationem suam negligat adimplêre? Respondemus, quòd negligere vocationem religiosam, per se non est peccatum; divina enim consilia per se non obligant ad culpam. Id tamen ratione periculi æternæ salutis, cui vocatus se committit, electionem statûs faciens non juxta divinum beneplacitum, non potest ab aliqua culpa excusari. Et quidem, si quis crederet, quòd in sæculo manens damnationem incurreret, tùm ob suam fragilitatem quam inter sæculi occasiones expertus est, tùm ob carentiam auxiliorum

quæ in religione haberet; non potest excusari à peccato gravi, cùm in grave discrimen salutis suæ injiciat. Ita *Less. de statu vit. elig. q. 8. n. 94.* qui priùs dicit, eum, qui nondùm voto se obstrinxerit, non peccare, si non ingrediatur religionem, ad quam est vocatus: sic tamen subdit: *Si conscientia dictet tibi (quod sæpè accidit) te desertum iri à Deo, nisi divinæ vocationi obtemperes: te periturum, si manseris in sæculo, etc. tunc peccatum est non sequi divinam vocationem.*

Utrùm autem sit in malo statu conscientia eorum, qui certi moraliter jam facti de vocatione Dei ad religionem, nituntur sibi suadêre, manendo in sæculo, vel in illud redeundo, salutem suam æquè facilè facere posse? Non videtur dubitandum, quòd isti magno discrimini salutis se exponunt. Nam *Habert de Sacr. Ord. p. 3. c. 1. §. 2.* loquens de eo qui non suscipit statum à Deo sibi destinatum, sic ait: *Non sine magnis difficultatibus poterit saluti suæ consulere: manebitque in corpore Ecclesiæ velut membrum in corpore humano suis sedibus motum, quod servire potest, sed ægrè admodùm, et cum quadam deformitate.* Deinde rectè concludit: *Licèt, absolutè loquendo, salvari possit, difficilè tamen ingredietur viam humilitatis, et pœnitentiæ, quâ solâ ipsi patet ingressus ad vitam.* Ideò *S. Gregorius* (*Hom. 20. in Evang.*) scribens ad *Mauritium* Imperatorem, qui per suum Edictum prohibuerat ne milites fierent religiosi, scripsit hanc legem esse iniquam, cùm pluribus cœlum clauderet: *Nam plerique sunt* (en verba, et ratio S. Doct.) *qui, nisi omnia reliquerint, salvari apud Deum nullatenùs possunt.* Ratio autem hujus periculi est, quia qui in sæculo manet contra Dei vocationem, non habebit congrua gratiæ auxilia, quæ in religione Deus ipsi præparavit: et ideò illis destitutus, difficulter sæculi tentationibus resistet, et sic succumbens damnationem incurret. Præterea, si alter, qui vocato ad religionem dissuadet ingressum, vel suadet egressum, etiam sine vi, aut fraude, peccat mortaliter, ut vidimus suprà in quæstione præcedenti docêre communiter doctores, eò quòd induceret vocatum ad subeundum grave damnum, licèt is omninò spontè illud patiatur. Si ergò qui alteri consulit, ut damnum sibi inferat, non excusatur à peccato mortali, nescio quomodo poterit excusari ille ipse, qui sibi tale damnum infert.

Cæterùm, nolo in hoc puncto absolutum judicium pro-

ferre : sapientibus illud remitto. Interim Deum instanter rogemus, ut ab hoc discrimine per suam misericordiam nos prorsùs avertat ; cùm innumeris in eventibus funestis legamus in historiis tragicè executas minas, quas proferunt Scripturæ in hujusmodi divinæ vocationis desertores. In Isaia enim habetur : *Væ filii desertores, ut faceretis consilium, et non ex me ; et ordiremini telam, et non per spiritum meum. c.* 30. *v.* 1. In Job : *Deus inultum abire non patitur : ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias ejus. c.* 24. *v.* 12. In Proverbiorum autem Libro id expressiùs legitur in *c.* 1. *v.* 24. ubi singula verba animadvertenda : *En proferam vobis spiritum meum* (ecce divina vocatio)... *quia vocavi et renuistis... Despexistis omne consilium meum... Ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo, cùm vobis id quod timebatis advenerit. Cùm irruerit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit* (tempestas nempe tentationum, et periculorum, quibus sæculum abundat) ; *quando venerit super vos tribulatio et angustia, tunc invocabunt me, et non exaudiam. Manè consurgent, et non invenient me, eò quòd exosam habuerint disciplinam...., nec acquieverint consilio meo :* (nota quòd loquitur Deus, non de præcepto, sed de disciplina, et consilio) *et detraxerint universæ correptioni meæ :* (hìc improperantur qui parvipendentes vocationem, dicunt in omni statu se æquè securè salutem consequi posse). *Comedent igitur fructus vitæ suæ, suisque consiliis saturabuntur.* (En punitio eligentium statum non secundùm divinum, sed proprium consilium) *Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos :* (ruent isti ad quamcumque levem sæculi tentationem, et ipsa sæculi bona servient eisdem ad perditionem). Hinc *S. Bernardus* sic alloquitur vocatos ad religionem : *Periclitatur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, charitas in sæculo nequam ; fugite de medio Babylonis, et salvate animas vestras.* Ex his omnibus velim, ut sedulò perpendant ii qui vocationem religiosam negligunt, an meritò expavescere debeant, utrùm existant, necne, in malo statu.

Sed dices, omnesne igitur tenentur religionem ingredi, ut salventur? Respondeo, et distinguo ; si loqueris de non vocatis, utique non tenentur : quia Deus in sæculo præstabit eis auxilia opportuna ad salutem. Si verò loqueris de vocatis,

dico tenêri, quia Deus negabit ipsis auxilia, quæ in religione eis parata habebit, et quibus destituti, licèt auxiliis ordinariis salvari possent, de facto tamen difficulter salutem adipiscentur, cùm proferat *S. Cyprianus : Ordine suo, non arbitrio nostro, virtus Spiritûs sancti ministratur.*

DUBIUM VI.

Ad quid teneantur religiosi ejecti, et fugitivi?

79 *Ob quas causas possint religiosi è religione expelli?*
80 *Quæ possint acquirere ejecti? Quæ apostatæ?*
81 *Ad quid teneantur ejecti?*
82 *Ad quid prælati teneantur erga apostatas, vel ejectos?*

79. — » Suppono, religiosum justas ob causas è religione » expelli posse : 1. Si in gravi, vel pernicioso crimine exi- » stens, notoriè incorrigibilis apparcat; in quo tamen casu » moniales perpetuo potiùs carceri mancipandas, quàm eji- » ciendas, putat *Sanch. l. 6. mor. c. 9. 2.* Si ob criminis in- » famiam, sine gravi ordinis damno, tolerari nequeat. 3. Si » in admissione reticuerit impedimentum, vel essentiale, » vel saltem admodum grave, v. g. lepram, etc. ut docent » *Nav. Sa, verb. Religio n. 54. Sanch. 6. mor. c. 4. n. 56.* » Ratio est, quia in re admodùm gravi decepit, ita ut fraus » dederit causam admissioni : *vide Dian. p. 9. t. 9. r. 57.* » ubi docet, quòd, licèt hactenùs ex communi sententia » *Sanch. Suar. Azor. Rodr. etc.* religiosi propter delictum ali- » quod grave, etiam semel perpetratum, potuerint expelli, » jam tamen propter declarationem *Urbani VIII.* editam » anno 1624. per nulla privilegia possunt expelli è religione » (excepta Societ. Jesu), nisi sint incorrigibiles : tales autem » non censeantur, nisi unius anni jejunio, et pœnitentiâ in » carcere sint probati.

» Hoc supposito, resp. 1. Professus ex religione ob culpam » ejectus manet religiosus, votisque adstrictus. *Laym. l. 4. t.* » *5. c. 13. ex communi.*

Unde resolvuntur hi casus :

80. — « 1. Ejectus rerum, quas acquirit, usum, et administrationem tantùm sibi vendicare potest, non autem » dominium, neque illud acquiritur monasterio, cujus » non est membrum ampliùs, sed Ecclesiæ, in qua beneficium habet; vel Papæ, si beneficium non habet, et exemptus est. Quòd si non sit exemptus, Episcopo loci. *Laym. l. c. ex Mol. et Less.*

« Dixi, *ejectus ;* quia fugitivos, et apostatas, iis exceptis, » quæ ex beneficio ecclesiastico acceptata sunt, monasterio » acquirere verius est, si illud dominii in communi capax sit, » sin minùs, Sedi apostolicæ. Ratio est, quia monasterium, » instar servorum, eos vendicare, et reducere poterat. *Laym.* » *l. c. ex Az. Sylv. etc.*

81. — « 2. Ejectus per culpam, non omninò solutus est » voto obedientiæ, etsi ejus executio magna ex parte cesset : » quia caret superiore, à quo dirigatur; debet tamen illud » servare in præparatione animi, si recipiatur. *Laym. l. c.* » *ex Nav. et Less.*

« 3. Idem à reliquis monasticis observantiis, et regulis, » ut à jejuniis, vigiliis, delectu ciborum, et similibus liber » est. *Laym. l. 4. t. 5. c. 13. Sa n. 40. Nav. et alii,* » (*Cum Bon. Lez. Pal. et Salm. de stat. rel. c. 5. punct. 4. §. 2. n. 94. nec tenetur ad officium divinum, nisi sit in Sacris, ut Salm. de horis can. c. 2. punct. 2. n. 10. Idem dicitur de damnato ad triremes. ib. Idem dicunt ibi Lez. Bon. Sot. etc. de perpetuò degente cum licentia extra monasterium : sed probabiliùs hoc negant Pal. Suar., Nav. cum Salm. l. c.*) « *contra* » *Less. Sanch. etc.* Ratio est, quia talium observatio non co- » mitatur simpliciter professionem votorum substantialium, » sed statum regularem, è quo ille est expulsus.

« 4. Etsi non sit improbabile, quod docent *Nav. et Az.* » probatque *Rodr.* ejectum tutò manêre extra suum ordinem, » nec tenêri receptionem petere, eò quòd justæ sententiæ suæ » ejectionis se conformare possit : contrarium tamen commu- » nius est et probabilius. Ratio est, quia, cùm sit obligatus » votis, tenetur se qualificare, ut vota sua convenienter » professioni exequi possit. » (*Ideò tenetur se corrigere. Salm.*

» *de stat. rel. c. 5. punct. 4. §. 3. n. 102.*) « Quæ ratio magis
» probat, si ordo ipsum revocet. *Laym. l. c. n. 6. ex Sylv.*
» *Sanch. et Less.*

« 5. Ejectus potest tutò in sæculo manêre, si in monasterio
» non recipiatur, nisi religionem laxiorem inire malit : quia
» aliam non vovit, neque per ipsum (ut suppono) jam stat,
» quominùs in sua recipiatur. Ita *Rodr. Laym. etc. l. c.* ubi
» addit prælatos posse aliquem sub conditione ejicere, ut vel
» aliam religionem intret, vel ad suam revertatur ; imò etiam
» Ordinarii locorum ejectos ad hoc cogere possunt. Ratio est,
» quòd tales non sine periculo, et scandalo aliorum in sæculo
» vivant. *Vide Laym. l. c. n. 8. et 9.*

82. — « Respond. 2. Prælati ordinum fugitivos, et aposta-
» tas requirere tenentur, si absque gravi ordinis damno
» possint, et non omninò incorrigibiles videantur. Ita *Sanch.*
» *l. c.* Ratio prioris partis est, quia jure divino, et naturali
» tenentur prælati prospicere eorum saluti. Ratio posterioris
» est, quia si ob justam causam possint ejici, ob eamdem
» etiam, postquam malitiosè exierunt, poterunt non recipi.
» *Laym. l. c. n. 7. Sanch. etc.* Dixi, *fugitivos, et apostatas :*
» quia per sententiam justam ejectos, etsi se correxerint,
» necessariò recipiendos negant *Sanch. l. cit. et Az. l. 12. c.*
» 17. Affirmant *Nav. Mol. t. 1. d. 140. Less. lib. 2. c. 41. d.*
» 15. Utrique probabiliter.

« Quæres, an professus in uno monasterio possit cogi, ut
» se transferat ad aliud.

« Resp. posse, si plura monasteria faciunt unum corpus
» sub uno capite ; secùs, si singula subsint suis superioribus
» sub Episcopo, vel immediatè sub Papa. Ratio est, quia non
» vovit obedientiam, nisi in hoc conventu. *Laym. loc. cit.*
» *num. 10. Vide* etiam *Sanchez lib. 6. mor. c. 42.* (1)

(1) De religiosis fugitivis dicit *S. Alph. Hom. Ap. tr. 13. n. 4.* ipsos teneri tam ad vota quàm ad regulam, deferre habitum et quidquid acquirunt, monasterio acquirere.

Edit.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA,

Quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hic præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in quarto volumine continentur.

Littera 1 *denotat librum*, n *numerum marginalem*, v *versiculum.*

LIBRI QUARTI

TRACTATUS V.

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS.

DUBIUM I.

Quid in genere sit contractus. *pag.* 1

707 *Quid sit contractus, et quotuplex.*

708 *Quotupliciter contractus perficiatur.*

709 *Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi.*

710 *Quid, si sine animo se obligandi.*

711 *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia.* (Vide etiam lib. 1. num. 151. et hoc lib. 4. n. 927.)

712 *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi. Et cui facienda tunc restitutio juxta primam sententiam.*

713 *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum.* (Vide etiam num. 777.)

714 *Quando dolus, vel error irritet contractum.* (Vide dicta n. 700. *v. Qu. II.*)

715 *Quid, si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui.*
716 *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto.*
717 *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio. Quid, si contractus sit initus per metum reverentialem, aut per preces importunas.*
718 *Quid, si per metum levem.*
719 *An metum passus possit rem repetere à tertio possessore.*

DUB. II. Quid in specie de promissione, et donatione. *p.* 17.

720 *An simplex promissio obliget sub gravi. Quid si promissio reddatur nociva; vel si accidat mutatio.* (Vide dicta de Juram. num. 187. *v. Sed dubium*, et de Voto n. 224.)
721 *Qui sint inhabiles ad donandum.*
722 *An debitis gravati.* (Vide dicta n. 492. *v. Qu. VIII.*)
723 *Quid de donatione inter conjuges.*
724 *Et inter patrem et filium.*
725 *An obliget donatio ante acceptationem.*
726 *Quid si donatio sit facta ad pias causas.*
727 *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem.* (Vide etiam n. 180.)
728 *Quando obliget donatio facta absenti.*
729 *An possit acceptari donatio post mortem donantis.*
730 *Quid, si donatio fuerit mandata fieri à nuntio, et ipse omiserit.*
731 *An, mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres acceptare.*
732 *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ.*
733 *An donatio ultra summam 500 solidorum teneat.*
734 *An sit obligatio implendi modum, sive finem donantis.*
735 *An promissio prodiga sit valida.* (Vide de Juram. n. 185.
736 *Quid, si donatio fiat ad alliciendum.*
737 *Quid, si ob causam falsam. Et quid, si causa sit secundaria.*

DUB. III. Quibus casibus donatio possit revocari. *pag.* 51

738 *Quid si donatarius sit ingratus.*

739 *Quid si donanti nascatur proles post donationem.*
740 *Quid si donatio fuerit inofficiosa.* (Vide etiam de Voto num. 215.)

DUB. IV. Quid sit donatio mortis causâ. Et an possit revocari. Et quomodo, et quibus competat. *pag.* 35

741 *Quando donatio causâ mortis censeatur revocata.*
742 *An valeat hæc donatio in absentem.*
743 *Qui possint donare causâ mortis.*

DUB. V. Quid sit commodatum, precarium, et depositum. *pag.* 36

744 *Quid sit commodatum.*
745 *Quid precarium. Et quando cesset precarium.*
746 *Quid depositum.*
747 *Vide casus de commodatario.*
748 *Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius utens re depositâ; et quid teneatur restituere.*
749 *An isti teneantur ex culpa tantùm juridica.*
750 *Ad quid teneantur artifices, quibus res traditur.*
751 *An in dubio præsumatur culpa.*
752 *Quis teneatur salvare rem alienam potiùs quàm suam.*
753 *In quibus casibus depositarius possit rem denegare.*

DUB. VI. Quid sit mutuum. *pag.* 42

754 *Quomodo mutuum distinguatur à permutatione, pignore, etc.*
755 *Quando restitui debeat mutuum, si non est præfixus terminus.*
756 *An repeti possit mutuum datum Ecclesiæ, universitati, vel minori.*
757 *Quid si detur filiofamilias.*

DUB. VII. Quid sit usura. *pag.* 44

758 *Quando committatur usura.*
759 *An usura sit mala de jure naturæ.*

760 *An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus.*
761 *De usura mentali. Quær. I. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis. Quær. II. Utrùm mutuans possit retinêre id, de quo dubitatur, an gratis sit datum.*
762 *An licea dare mutuum ob spem lucri.*
763 *An mutuans possit retinêre quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum.*
764 *An obligatio antidoralis possit in pactum deduci.*
765 *An possit exigi aliquid ob* periculum sortis. *Quid de* montibus pietatis.
766 *An liceat pactum* pœnæ conventionalis.
767 *An dicta pœna debeatur ante sententiam.*
768 *An et quando possit aliquid exigi ob* damnum emergens, *vel ob* lucrum cessans.
769 *Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum. An in contractu oporteat monêre mutuatarium de damno emergenti, vel alio justo titulo. An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum.*
770 *An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno, vel lucro incerto.*
771 *An possis exigere lucrum cessans; si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatam.*
772 *Quid, si dicas : Negotiarer, nisi essent mutuum petentes.*
773 *Quid, si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bonâ fide inierit contractum usurarium.*
774 *Quæ pacta liceant in mutuatione.*
775 *An sit illicitum pactum* legis commissoriæ.
776 *An fructus pignoris debeant restitui. Quid, si pignus datum sit pro dote.*
777 *An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia.* (Vide etiam num. 713.) *An, ut desistatur ab injuria.*
778 *An valeat pactum, ut injuria condonetur.*
779 *An pactum, ut conferatur officium.*
780 *An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine.* (Vide dicta num. 764. et de Sim. num. 53.)
781 *An pactum remutuandi.*
782 *An pactum, ut res in eadem specie reddatur.*

783 *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii.*
784 *Quid de fructibus rei usu consumptibilis.*
785 *Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario.*
786 *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras.*
787 *An principes, etc. coöperantes, ut solvantur usuræ, teneantur ad restitutionem.*
788 *An liceat creditori mutuantis exigere usuras.*
789 *An peccent famuli coöperantes dominis usurariis.*
790 *Quomodo hæredes usurarii teneantur ad restitutionem. An liceat petere mutuum ab usurario.* (Remissivè ad l. 3. n. 47. et n. 77.)
791 *Vide alios casus apud* Busemb.
792 *Quæ obligatio, et pœna usurariorum.*

DUBIUM VIII.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit emptio, et venditio. *pag.* 82
793 *Quando venditio sit justa.*
794 *An requiratur determinatio pretii. An, datâ* arrhâ, *liceat à contractu resilire.*
795 *An requiratur scriptura et traditio.*
796 *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii vel fides de illo.*
797 *Ad quem spectent fructus, cùm completur conditio emptionis.*
798 *Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ.*
799 *Cujus sit res empta pecuniâ alienâ.*
800 *An valeat contractus, si vendatur res aliena.*
801 *In quibus casibus res suo valore crescat vel decrescat.*
802 *Quid de merce ultronea.*
803 *An taxa obliget in conscientia.*
804 *Quotupliciter pretium varietur, et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem.*
805 *An deceptio semper obliget ad restitutionem.*
806 *An liceat pluris vendere rem utilem emptori.*
807 *Quid, si adsint alii justi tituli.*

808 *An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi. An communis æstimatio variet pretium. Et an venditio sub hasta, aut per venditrices.*
809 *Quid, si res vendatur minutim.*
810 *An res possit cariùs vendi ob dilatam solutionem. An ratione periculi; vel quia res pluris esset valitura.*
811 *An res ad creditum cariùs vendi possit.*
812 *An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi.*
813 *An licitum sit pactum reëmendi, ad arbitrium emptoris. Quid de contractu* mohatra.
814 *De* monopoliis.
815 *Quot modis fit* monopolium.
816 *An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut cariùs vendant, peccent contra justitiam.*
817 *An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem. Et an facto* monopolio *à mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere.*
818 *An irritet contractum vitium occultum.*
819 *Quid, si vitium sit circa substantiam.*
820 *Quid, si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis. Quid de vino mixto cum aqua.*
821 *An sit injustitia vendere quid pro quo.* (Vide lib. 5. n. 291. *v.* 2. *Pharmacopoia.*)
822 *Quid si vitium est circa quantitatem.*
823 *Quid, si circa qualitatem.*
824 *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo, vel mercem mox minuendam.*
825 *An traditâ tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno.*
826 *Quid de sartoribus viliùs pannum ementibus.*
827 *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium.*
828 *Si res pereat ante traditionem cui pereat. Quid si post traditionem.*
829 *An liceat viliùs emere chirographa, seu credita.*
830 *Vide alia apud* Busemb.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, et quibus illicita. *pag.* 120

831 *Quando clericis negotiatio sit graviter illicita.*
832 *Quid, si clericus negotietur alieno nomine.*
833 *Quid, si negotietur per alium.* Et vide ibi sanctum ex bulla *Benedicti XIV.*
834 *An liceat clerico, aut religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis.*
835 *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis.*
836 *An liceat emere agrum cum fructibus. An vendere cariùs, ut ematur viliùs. An emere lanas ad vendendum pannum.*
837 *An liceat clerico absolutè negotiari pro necessitate suî, vel familiæ.*
838 *An aliquando laicis negotiatio sit illicita. An liceat clericis gerere negotiù, sive procurationes sæcularium.*

DUB. IX. Quid sit contractus censûs, et an liceat. *pag.* 127

839 *Quando census sit licitus.*
840 *An liceat census super personas.*
841 *An pereat census, pereunte re censuatâ.*
842 *An liceat apponere in censu pactum assecurationis.*
843 *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte.*
844 *An et quando liceat census vitalitius.*
845 *Quæ conditiones requirantur in bulla Nicolai V.*
846 *Conditiones requisitæ in bulla S. Pii V. Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, et designata. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipata. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.*
847 *Dub. hic* 1. *An, pereunte re, extinguatur census. Dub.* 2. *An, re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio. Dub.* 3. *An, pereunte re specialiter designatâ, maneant obligata alia bona hypothecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non soluta. VII. Ne census creëtur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut cen-

sitor non possit pretium repetere; et ut censuarius possit redimere. IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio.

848 *An bulla S. Pii obliget in conscientia.*

849 *Et an obliget, ubi non est recepta.*

DUB. X. Quid sit cambium. *pag.* 139

850 *Quid sit cambium, et quotuplex.*

851 *An liceat cambium minutum.*

852 *An cambium per litteras.*

853 *An cambium reale.*

854 *Quid de cambio ficto, seu sicco. An liceat cambium cum recambio. Quid de cambio* Francofurtense.

855 *An liceat pecuniam adulterinam expendere.*

856 *An liceat famulo lucrari, commutando pecuniam domini.*

DUB. XI. Quid sit locatio, et conductio. *pag.* 145

857 *Vide diversos casus apud* Busemb.

858 *Quando locator possit conductorem expellere ante tempus expletum.*

859 *An successor locatoris expellere possit conductorem.*

860 *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis.*

861 *An liceat pauperi elocare jus mendicandi.*

862 *An nuntius proficiscens ad eumdem locum, possit accipere à duobus duplicatam mercedem.*

863 *An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis.*

864 *An debeatur salarium famulo ægrotanti, et an expensæ curationis.*

DUB. XII. De contractu Emphyteusi, feudi, et libelli. *p.* 149

865 *Quid de Emphyteusi.*

866 *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum.*

867 *Quid de feudo.*

868 *Quid de contractu libellatico.*

DUB. XIII. Quid sit sponsio, et ludus. *pag.* 151

869 *Quid sit sponsio, et an sit licita.*

870 *An liceat spondere circa peccatum committendum.*

871 *Quid ludus, et quando licitus.*

872 *An sit restituendum lucratum à filiofam. aut religioso.*
873 *Quid si religiosus ludat illicitè per licentiam generalem.*
874 *An religiosus possit plus lucrari, quàm perdere.*
875 *An si exponat majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lucratum.*
876 *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo.*
877 *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere.*
878 *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quàm alter.*
879 *An si unus rem certò sciat et manifestet.*
880 *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum.*
881 *An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam.*
882 *An qui utitur astutiis licitis. Quid si utatur illicitis. et quantùm debeat tunc restituere. An liceat ludere precibus sacris.*
883 *Agitur de ludo vetito.*
884 *Quæ sint leges hunc ludum prohibentes.*
885 *An, et quomodo peccent I. Laici hoc lusu ludentes.*
886 *An peccet graviter ludens ob lucrum.*
887 *An victor ludo vetito possit retinere lucratum.*
888 *Quid, si impediat judicem, ne ipsum condemnet. Et an teneatur fateri veritatem judici interroganti.*
889 *An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi.*
890 *An victus teneatur solvere.*
891 *Quid, si uterque renuntiaverit legi.*
892 *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti.*
893 *An victus possit sibi compensare solutum.*
894 *An possit transigere, si fictè minitetur repetere in judicio.*
895 *II. Quoad* clericos, *quinam clerici comprehendantur.*
896 *An certè peccent graviter clerici ludentes frequenter, et in magna quantitate.*
897 *Quid, si solùm frequenter.*
898 *Quid, si solùm in magna quantitate.*
899 *Quando non peccent graviter, nec leviter.*
900 *An hæc procedant in omni ludo* chartarum.
901 *III. Quoad* religiosos; *an, et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes.*
902 *IV. Quoad* Episcopos, *quomodo ipsi peccent.*

903 *An peccent graviter clerici, et religiosi his lusibus assistentes.*

DUB. XIV. Quid sit contractus societatis. *pag.* 173

904 *Quomodo fiat societas.*

905 *De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine* damnorum.

906 *Quid nomine* expensarum. *Et an socius possit sibi deducere expensas itineris.*

907 *Quær. I. An capitale sit dividendum, si unus conferat pecuniam, alter laborem. Quær. II. Quomodo deinde dividendum lucrum. Quær. III. An damnum sortis spectet semper ad dominum. Quær. IV. An liceat pactum, ut damnum sortis sit commune. Quær. V. Quando inter fratres censeatur facta societas; et quid in ea servandum. Quær. VI. Quibus modis finiatur societas.*

908 *An per* tres contractus *possit exigi lucrum certum salvo capitali.*

909 *De societate* animalium. *Quæritur I. Si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impendit, possisne lucrum exigere. Qu. II. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo. Quær. III. An liceat contractus* ad caput salvum.

910 *Quid de filio negotiante cum patre.* (Vide etiam n. 488. et n. 544.) Sequuntur numeri 911. et 912. circa.

DUB. XV. Quid sit assecuratio, et fidejussio. *pag.* 189

DUB. XVI. Quid sit pignus, et hypotheca. *pag.* 191

913 *Quid est contractus pignoris.*

914 *Quid, si quis utatur pignore.*

915 *Quæ liceant pignorari.*

916 *De contractu* antichriseos.

CAPUT IV.

DE TUTELA, ET TESTAMENTIS.

DUB. I. Quid sit tutela, et curatela. *pag.* 194

917 *Quibus detur tutor, et quibus curator.*

918 *Ad quæ teneantur tutores, et curatores. An pupilli, et*

minores possint se naturaliter obligare, sine consensu tutorum, etc.

DUB. II. Quid, et quotuplex sit testamentum. *pag.* 200

919 *Quid sit testamentum? De requisitis ad codicillum; et quid importet* clausula codicillaris.

920 *Quotuplex sit testamentum.*

921 *Ex quibus capitibus testamentum sit nullum.*

922 *Quid si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas.*

923 *Quid si constet hæredi voluntas testatoris.*

924 *Quid si non constet, an ipse teneatur credere uni testi. Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia.*

925 *Quid si testamentum factum sit ab hominibus rusticanis.*

926 *Quid si tempore pestis.*

927 *An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia.* (Vide etiam n. 711. et lib. 1. n. 151.)

928 *Vide alios casus.*

929 *Quid de testamento clericorum, novitiorum, et militum.*

930 *Dub.* 1. *An legatum relictum virgini, ut nubat, possit ei dari, si fiat religiosa. Dub.* 2. *An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis. Dub.* 3. *An legatum relictum orphanis, possit dari eis, qui parentes habent inutiles. Dub.* 4. *An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint. Dub.* 5. *An legatum relictum puellis nupturis, possit dari viduis, ut iterùm nubant. Dub.* 6. *An legatum relictum virginibus nubendis, possit dari virgini corruptæ. Dub.* 7. *An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat. Dub.* 8. *An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredes, si ante nuptias moriatur. Dub.* 9. *An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in alia divino cultui necessaria. Dub.* 10. *Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus.*

931 *Quæstio I. An ultimæ voluntates possint commutari à Papa sine causa. Quæst. II. An ab Episcopis cum justa causa. Dub.* 1. *An tunc requiratur consensus hæ-*

redis, et legatarii. Dub. 2. *Quæ sint causæ justæ ad commutandum.*

DUB. III. De renuntiatione hæreditatum. *pag.* 218

932 *Quando valeat renuntiatio hæreditatis.*
933 *An hæc strictè interpretanda. Vide ibi resolutiones.*
934 *An sint irrita pacta de hæreditate viventium. Vide exceptiones.*
935 *De constitutione Tridentini irritante renuntiationes ingredientium religionem.*

DUB. IV. Qui possint, et debeant esse executores testamenti. *pag.* 221

936 *Qui possint esse executores. Et qui sint de jure. Et an possint officio fungi per alios.*
937 *An religiosus executor possit applicare suo monasterio legata relicta ad pias causas.*
938 *Quomodo relicta incerta sint exequenda.*
939 *An legata ad pias causas possint commutari.*
940 *Vide resolutiones.*
941 *Quomodo exequenda voluntas testatoris.*

DUB. V. De iis, qui testari, et hæredes institui possunt. *pag.* 227

942 *Qui testari possint.*
943 *Qui possint hæredes instituì.*
944 *Vide resolutiones.*
945 *Quæ sit divisio hæredum.*
946 *An sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus, et aliis propinquis indigentibus.*
947 *Quantùm debeatur hæredibus necessariis.*
948 *Quæ sint causæ justæ exhæredandi filios.*
949 *An ob nuptias cum indignis.*
950 *Vide alios casus, quando testamenta infirmentur.*
951 *Quid possint petere spurii à matre, et patre.*
952 *Quid, si pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio.*
953 *Qui hæredes succedant ab intestato.*

954 *Quomodo facienda sit collatio inter fratres.*
955 *An debeant conferri sumptus pro studio, doctoratu, etc.*
956 *An patrimonium datum ad suscipiendos ordines.*
957 *An bona paterna, quæ filius expendit in ludis, etc.*
958 *An expensæ factæ in nuptiis.*
959 *An vestes et similia data à parentibus.*
960 *Quid, si conjuges transeant ad secundas nuptias.*
961 *De* falcidia, *et* trebellianica *debita hæredibus.*

TRACTATUS VI.

DE PRÆCEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

CAPUT I.

DE PRÆCEPTO OCTAVO.

DUB. I. Quid sit suspicio, judicium temerarium, et dubitatio, ac quale peccatum. *pag.* 243

962 *De judicio temerario, et quando sit mortale.*
963 *De suspicione, et dubitatione temeraria.*
964 *An hæc pertingere possint ad mortale,*
965 *Quomodo discernatur judicium à suspicione.*

DUB. II. Quid sit, et quàm grave peccatum detractio. *p.* 246.

966 *Quid sit detractio, et quid contumelia.*
967 *An excusetur à mortali revelare defectus naturales alicujus, etc.*
968 *Quando liceat crimina prodere.*
969 *An id liceat ad vitandum damnum proprium, vel aliorum.* (Vide etiam lib. 5. n. 277.)
970 *Quando* secretum *sit servandum.*
971 *Et quando possit manifestari. Et an ad vitandum damnum proprium. Quomodo autem peccent alienas litteras legentes.* (Remissivè ad lib. 2. n. 70.)
972 *An liceat famam suam tuêri, alterum infamando.*
973 *An alterum infamare apud amicum.*
974 *An excusetur à mortali propalare crimen publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium.*
975 *Quando crimen possit dici publicum.*
976 *An infamatus de uno crimine, possit infamari de alio.*

977 *Quid, si detrahas ex loquacitate. Et quid, si referas audita.*
978 *Vide alias resolutiones apud* Busemb.
979 *Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur.*
980 *Quid si sit superior.*
981 *Quid, si sit particularis, et cùm possit, non avertat.*
982 *An liceat alium infamare ad tormenta vitanda.*
983 *An liceat seipsum infamare.*
984 *Quomodo restituendus sit honor ablatus.*
985 *Quid si dehonoratio fuerit secreta.*
986 *Quæ satisfactio præstanda.*
987 *An semper sufficiat petitio veniæ.*
988 *Quibus casibus expediat confessario omittere monitionem de hac satisfactione præbenda.*
989 *An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia.*
990 *Quid si offensor puniatur à judice, vel damnetur ad satisfaciendum.*

DUB. III. An, et quomodo fama restituenda. *pag.* 268

991 *Quomodo debeat fama restitui. Et an apud auditores etiam mediatos.*
992 *Quid, si verum crimen propalaveris.*
993 *Quid, si bonâ fide alterum infamaveris.*
994 *An tunc tenearis ad damnum, si advertens, famam non restituas. An autem diffamans injustè de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum.*
995 *Quid notandum circa infamantem libello famoso.*
996 *An tenearis ad damnum ortum ex infamatione.*
997 *Quæ excusent à restitutione famæ.*
998 *Quid, si prudenter judices rem oblivione deletam.*
999 *An, et quando restitutio famæ possit compensari, si alter renuat restituere.*
1000 *An tenearis infamiam pecuniis compensare.*
1001 *An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare.* (Vide etiam lib. 1. n. 55. vers. *Hinc*, in nota)
1002 *An excuset à restitutione periculum vitæ, vel propriæ infamiæ.*
1003 *Quid, si infamatus remittat restitutionem. Et an hæc liceat remitti.*

CAPUT II.

Quid de præcepto nono, et decimo. *pag.* 278

CAPUT III.

Quid de præceptis Ecclesiæ. *pag.* 278

DUB. I. Quid requiratur ad jejunium ecclesiasticum et quanta ejus obligatio. *pag.* 278

1004 *De unica comestione.*

1005 *De abstinentia à carnibus, ovis, et lacticiniis.*

1006 *An abstinentia à lacticiniis in Quadragesima obliget sub gravi.*

1007 *Dub. I. An hæc abstinentia obliget etiam in dominicis Quadragesimæ.*

1008 *Quinam in Quadragesima excusentur ad edendas carnes, aut lacticinia.*

1009 *Dub. II. An in jejunio extra Quadragesimam sit abstinendum à lacticiniis de jure communi. Dub. III. An ubi viget consuetudo abstinendi. Dub. IV. An liceat edere biscoctos ovis confectos.*

1010 *Dub. V. An liceat ei edere laridum, cui permittuntur ova.*

1011 *Dub. VI. Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis.*

1012 *Dub. VII. Quibus pueris possint ministrari carnes.*

1013 *An dispensati ad carnes teneantur ad unicam comestionem, et ad abstinendum à piscibus.*

1014 *Quid in mensa privata.*

1015 *De sancitis à N. SS. P. Benedict. XIV. I. De obligatione sub gravi. II. De cibis in cœnula adhibendis. III. De hora prandii. IV. De epulis vetitis ad edendas carnes dispensatis. V. De dominicis Quadragesimæ. VI. De bulla* Cruciatæ. *VII. De jejuniis extra Quadragesimam. Quid, si quis sit dispensatus ad carnes ob debilitatem virium. An dispensatis ad carnes permittantur tantùm carnes salubres.*

1016 *De hora debita refectionis. An antevertens notabiliter horam meridianam, graviter peccet.*

1017 *De divisione prandii, etc.*

1018 *Quær. I. An liceat in jejuniis sumere parùm cibi ante potum.*

1019 *Quæritur II. An electuaria frangant jejunium.*

1020 *Quær. III. Per quantùm temporis prandium non interrumpatur. Quæritur IV. An quis, postquam surrexit à mensa, possit ad eam redire. Quæritur V. Quantùm liceat protrahere prandium.*

1021 *An liceat sumere lac. jusculum, et simil'a.*

1022 *Quæritur I. An liceat potus vini. Quæritur II. An potus cerevisiæ, ac limonadis dictæ* sorbetto.

1023 *Quæritur III. An liceat potio* chocolatis.

1024 *De* collatiuncula vespertina.

1025 *Quænam* quantitas *permittatur in cœnula. Et quæ in vigilia Nativitatis Domini, Paschatis, aut Pentecostes.*

1026 *Quænam* qualitas *ciborum in cœnula permittatur.*

1027 *Dub. I. An liceat sumere ova. Et an parùm casei.*

1028 *Dub. II. An pisces.*

1029 *Dub. III. An panem coctum, et jusculum ex herbis. An legumina.*

Vers. 3. In confessione. *Quæ sit parva materia carnium, aut aliorum ciborum, et an sit vetitum, sæpiùs in die quid parùm edere.*

1030 *Quæritur I. An bis comedens culpabiliter teneatur ad jejunium. Quæritur II. Quid, si inculpabiliter. Quær. III. An liceat cauponibus ministrare carnes die jejunii.*

DUB. II. Quæ causæ excusent à jejunio. *pag.* 314

1031 *Quatuor sunt causæ excusantes à jejunio. I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas.*

1032 *I. Causa est* dispensatio. *Possunt enim à jejunio dispensare:* 1. *Papa.* 2. *Episcopi.* 3. *Parochi.* 4. *Prælati, de quibus singulatim agitur.*

1033 *II. Causa est* impotentia. *Quinam excusentur de* impotentia physica. *Resp.* 1. *Infirmi.* 2. *Pauperes.*

1034 *Quinam excusentur de* impotentia morali. *Resp.* 1. *Qui laborant dolore capitis: vel qui nequeunt dormire.*

An autem hi teneantur manè sumere cœnulam. 2. *Milites.* 3. *An uxores timentes indignationem à viris et an viri non potentes reddere debitum.*

1035 4. *Adolescentes.*

1036 5. *Senes. Dub.* 1. *An sexagenarii robusti teneantur jejunare.*

1037 *Dub.* 2. *An fœminæ quinquagenariæ.*

1038 *Dub. 3. Quid de senibus habentibus votum jejunandi.*
1039 *Dub. 4. An religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia regulæ.*
1040 *Dub. 5. An jejunium subrogatum voto castitatis obliget sexagenarios.*
1041 *III. Causa est* labor. *Quæ sint artes per se laboriosæ. An excusentur tonsores, et sartores. An pictores, scribæ, et horologiarii. An molitores, argentarii, et sculptores.*
1042 *Quæritur 1. An excusentur artifices divites.*
1043 *Quæritur 2. An excusentur artifices, qui possunt jejunare sine gravi incommodo.*
1044 *Quæritur 3. An excusentur ipsi in diebus, quibus non laborant.*
1045 *Quæritur 4. An excusentur, qui assumunt laborem in fraudem jejunii.*
1046 *Quæritur 5. An, qui laborant sine justa causa. Et an qui laborant ob rarum lucrum.*
1047 *De itinerantibus. Dub. 1. Quale iter sufficiat ad excusandum. Dub. 2. An excusentur iter facientes equis, vel rhedis.*
1048 *IV. Causa est* pietas. *An ideò opera pietatis possint spontè suscipi.*
1049 *1. Quando excusentur inservientes infirmis. 2. Quando peregrinantes ad loca sacra. 3. Quando concionatores. 4. Quando cantores. 5. Quando lectores. 6. Quando advocati, judices, medici, et alii professores. 7. Quando confessarii.*
1050 *An absentes à patria teneantur ad jejunium in illa præceptum. Et an ad jejunium loci, ubi sunt.* (Remissivè ad l. 1. num. 156.)

LIBER V.

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

CAPUT I.

DE STATU RELIGIOSO.

DUB. I. Quid sit natura statûs religiosi. *pag.* 340

1 *Quid status religiosus. Et qui sint religiosi.*
2 *An religiosus promotus ad cardinalatum, vel episcopatum maneat obstrictus votis.*

3 *An teneatur ad observantiam suæ regulæ.*
4 *An promotus ad parochiam teneatur ad habitum, et regulam.*

DUB. II. Quæ requirantur ad valorem professionis religiosæ. *pag.* 344

5 *Quæ conditiones requirantur ad professionem religiosam. I. Aptitudo voventis. Quid de ætate, et exploratione puellarum suscipientium habitum religiosum.*
6 *II. Requiritur consensus prælati ordinis.*
7 *III. Ut professio sit spontanea.*
8 *Quomodo et quando professus possit reclamare de nullitate suæ professionis.*

DUB. III. Ad quid teneatur religiosus vi suæ professionis. *pag.* 347

9 *De obligatione religiosi tendendi ad perfectionem.*
10 *Quando religiosus peccet graviter contra hanc obligationem.*
11 *An peccet graviter, si intendat servare sola mandata obligantia sub gravi.*
12 *An quilibet christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia.*
13 *An prælatus aliquando peccet graviter, negligendo corrigere defectus leves subditorum.*

DUB. IV. Ad quid religiosus obligetur vi votorum. *pag.* 352

14 *Ad quid obligetur religiosus ex voto* paupertatis. *An manuscripta, reliquiæ, et picturæ sint propriæ religiosorum.*
15 *An possint habere peculium.*
16 *Quæ non repugnent voto paupertatis.*
17 *An et quomodo peccet religiosus accipiens, vel absumens sine consensu superioris.*
18 *An excuset à mortali licentia præsumpta.*
19 *An peccet religiosus absumens bona in alium usum, quàm ei sint data.*
20 *An possit renuntiare, vel non acceptare sibi debita.*
21 *An facere donationes remuneratorias.*
22 *An testari.*
23 *An aliis largiri, quod sibi subtraxit ex sibi concessis ad usum.*

24 *Quænam quantitas in religioso sit gravis.*
25 *An peccet graviter, si accipiat parva usque ad magnam quantitatem.*
26 *An impotens restituere, teneatur sibi subtrahere ex rebus datis ad usum.*
27 *An peccet mutuans res ad usum concessas.*
28 *An abscondens res, ne superior de eis disponat.*
29 *Quid, si prælatus det licentiam ad expendendum ad usus turpes aut vanos.*
30 *An hæc licentia sit de se invalida.*
31 *An subditus, obtentâ licentiâ generali, peccet contra paupertatem, et teneatur restituere tam ipse, quàm accipiens, si expendat in usus turpes.* (Vide etiam dicta I. 4. n. 873.)
32 *An superior possit dare licentiam aliquid ludo exponendi.*
33 *An excuset licentia petita, et injustè negata.*
34 *An accipiens aliquid à religioso sine licentia, possit aliquando id retinêre.*
35 *An votum paupertatis possit per consuetudinem abrogari.*
36 *An abbatissa possit liberè bona monasterii administrare. An instituere beneficia et ea auferre; necnon conferre capellanias, etc.*
37 *De voto* castitatis. *Hic etiam agitur de* clausura *religiosorum.*
38 *Ad quid obligetur religiosus ex voto* obedientiæ. *Et an teneatur subditus obedire sub gravi, si prælatus non jubeat* in virtute obedientiæ, *vel sub pœna gravi.*
39 *An teneatur ad ea quæ indirectè pertinent ad regulam.*
40 *An ad ea quæ sunt contra, vel supra regulam. An teneatur assistere morbo contagioso infectis.*
41 *Quid, si regula obliget sub peccato.*
42 *Quid si non sub peccato.*
43 *An obligentur religiosi ad nova statuta capitulorum.*
44 *An teneantur obedire prælatis regulam reformantibus.*
45 *An prælati possint præcipere sub peccato actus internos.*
46 *An religiosus non obediendo dupliciter peccet.*
47 *An teneatur obedire, si dubitat, utrùm res præcepta sit licita.* (Vide etiam l. 1. n. 31.) *Quid si habeat opinionem probabilem, quòd non teneatur.*

48 *An religiosus validè voveat sine licentia prælati.*
49 *An teneatur obedire prælato jubenti revelare secretum commissum.*
50 *An religiosus teneatur ad vota in professione emissa etiamsi superveniat aliqua notabilis circumstantia non prævisa. An valeat licentia impetrata à prælato inferiori, si à majori fuerit priùs denegata.*
51 Moniales *quibus superioribus teneantur obedire.*
52 *An abbatissa possit ipsis præcipere, obligando in conscientia.*
53 *An cum ipsis dispensare in regulis, et votis.*
54 *An irritare vota emissa cum suo consensu.*
55 *An vota novitiarum.*
56 *Plura notanda circa obedientiam monialium debitam Episcopo.*
57 *An moniales in actu visitationis teneantur revelare transgressiones aliarum Episcopo interroganti.*
58 *De confessariis monialium, remissivè.*
59 *Plura notanda de electione abbatissæ.*
60 *De privilegiis regularium, et monialium. An moniales gaudeant privilegiis religiosorum ejusdem ordinis.*
61 *Et I. An abbatissæ possint dispensare in jejuniis, officio, etc. II. An moniales possint absolvi ab Episcopo? III. An omnes regulares possint divina peragere tempore interdicti.*
62 *An laici possint sepeliri in Ecclesiis monialium.*
63 *De privilegiis regularium circa divinum officium.*
64 *An prælatus possit privilegia limitare.*

DUB. V. Qui possint, vel teneantur ingredi religionem *p.* 597

65 *Quibus non liceat religionem ingredi.*
66 *In qua necessitate parentum prohibeatur filiis religiosæ fieri.*
67 *Quando filii jam professi teneantur è religione egredi ad subveniendum parentibus.*
68 *An peccent filii religionem ingredientes, invitis, aut insciis parentibus.* (Vide etiam dicta l. 3. n. 50.)

69 *Quando prohibeatur parentibus religionem intrare ob necessitatem filiorum.*
70 *An liceat relinquere fratres aut sorores in necessitate.*
71 *An debitis gravati possint religionem ingredi. Quid, si jam sint professi.*
72 *Voventes religionem quando teneantur vel excusentur ingredi.*
73 *Quando liceat ad aliam religionem laxiorem vel strictiorem transire.*
74 *An parochi possint religionem ingredi, Episcopo contradicente.*
75 *An Episcopus possit impedire clericos à religione.*
76 *An et quando Episcopi possint deserere Ecclesias suas, aut permutare.*
77 *An peccent graviter parentes, avertendo filios à religione.*
78 *An et quomodo aliquis vocatus ad religionem peccet, si vocationem suam negligat adimplere.*

DUB. VI. Ad quid teneantur religiosi ejecti, et fugitivi. *p.* 417

79 *Ob quas causas possint religiosi è religione expelli.*
80 *Quæ possint acquirere ejecti. Quæ apostatæ.*
81 *An quid teneantur ejecti* (an teneantur ad officium. (Vide n. 142. *v. Dub.* 1.)
82 *Ad quid prælati teneantur erga apostatas, vel ejectos.*

FINIS INDICIS TOMI QUARTI.

239.02
L.627t
1853
v 3-4

2168

AUTHOR ALPHONSUS de LIGORII

TITLE Theologia Moralis
edited by Michael Heilig
Vol III - IV

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709
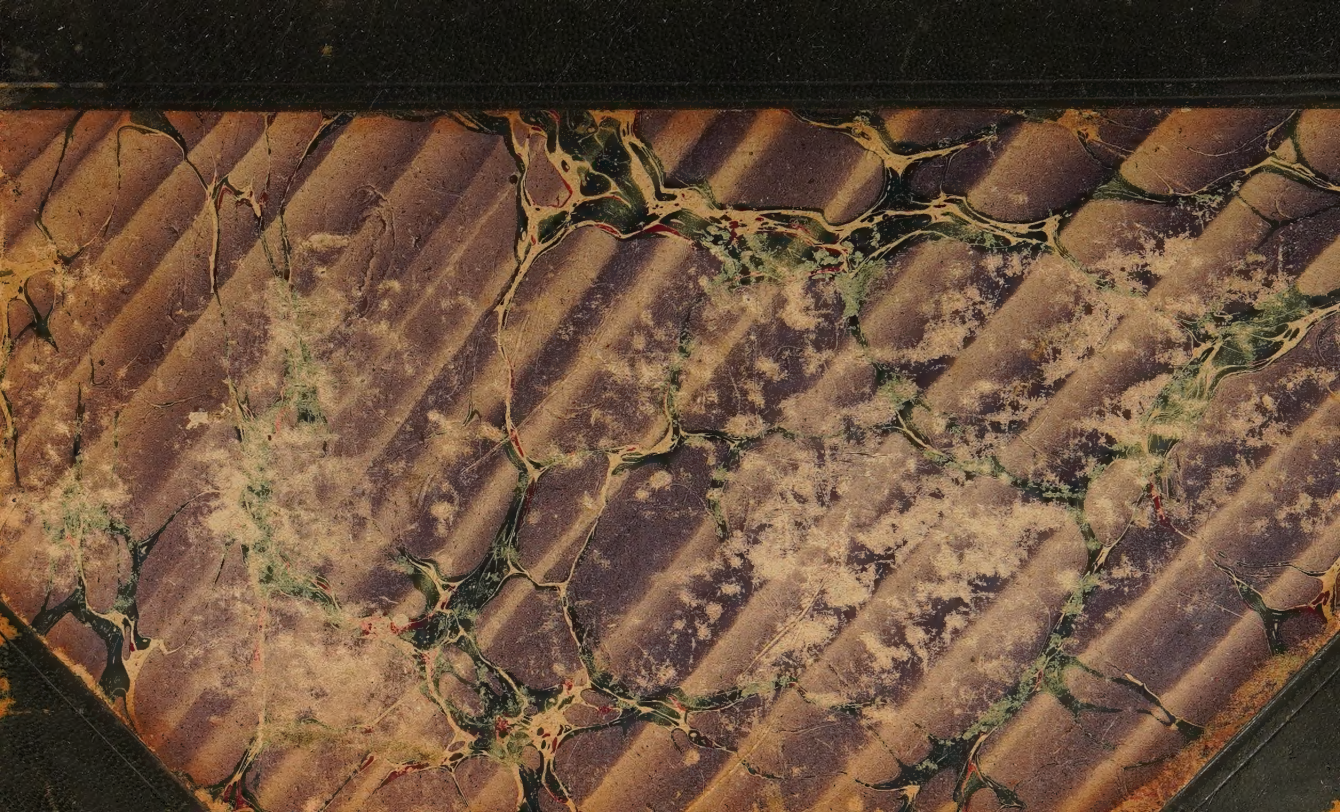
2168